

GOVERNMENT OF INDIA
ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA

CENTRAL
ARCHÆOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO 24515

CALL No. A 330-891.05

J. A. O. S.

D.G.A. 79

Acc. 67248

24515

Jl. of American ornithol society

Vol. 14

~~A 330~~

A 230

JOURNAL

OF THE

AMERICAN ORIENTAL SOCIETY.

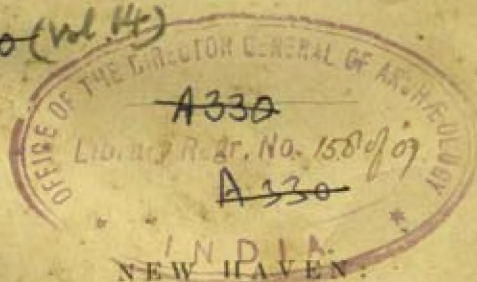
891.05

J. A. O. S.

24515

FOURTEENTH VOLUME.

A330 (vol. 14)

FOR THE AMERICAN ORIENTAL SOCIETY.

Printed by Tuttle, Morehouse & Taylor, Printers to Yale University.

MDCCCXC.

1890

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

Acc. No. 24515

Date... 18.10.56

Call No. . . 8.91.65 / J.A.O.S.

The difference of this volume in point of style from the preceding volumes of the series is explained by the fact that, owing to the lack of Sanskrit types in this country, it was necessary to have the Kāuṣika-Sūtra composed and stereotyped abroad (Berlin, Gebrüder Unger).

A 330

CONTENTS

FOURTEENTH VOLUME.

ART. I.—THE KĀUCĪKA-SŪTRA OF THE ATHARVA-VEDA: WITH EXTRACTS FROM THE COMMENTARIES OF DĀRILA AND KEÇAVA. Edited by MAURICE BLOOMFIELD, Professor in Johns Hopkins University, Baltimore, Md.	Page 1
--	-----------

(Preface, p. v; Introduction, p. ix; Text and Notes, p. 1; Appendix: Extracts from the Paddhati of Keçava, p. 305; Indexes: Proper names and kindred subjects, p. 375; technical designations of verses, etc., p. 383; list of *mantras*, *gāthās*, etc., p. 386; citations, p. 399.)

Proceedings of the Society, October, 1888, i

PRINCIPAL CONTENTS: The Pott library, M. Jastrow, Jr.—Quantitative variations in Mahābhārata texts, E. W. Hopkins.—Eggeling's *Ātapatha-Brāhmaṇa*, vol. II., W. D. Whitney.—The *Auṣanasādbhūtāni*, J. T. Hatfield.—The *Asuri-Kalpa*, H. W. Magoun.—Certain Rajput forms of the Hindi substantive verb, S. H. Kellogg.—Reference in the Avesta to the Book of Life, A. V. W. Jackson.—Proto-Doric character of Paphlagonian Tombs, A. Marquand.—Lamaist ceremony of making of *manṣi-pilla*, W. W. Rockhill.—Use of skulls in Lamaist ceremonies, W. W. Rockhill.—Mr. Rockhill's Tibetan collection in the Washington National Museum, C. Adler.—Plato and Confucius, W. A. P. Martin.—The Hebrew Tenses, W. H. Green.—A fragment of the Samaritan Pentateuch in the Andover library, G. F. Moore.—Origin of Hebrew supralinear vowel-points, G. F. Moore.—Targum MSS. in the British Museum, G. F. Moore.—Hayyug's treatise on weak verbs, M. Jastrow, Jr.—Transposed stems in Talmudic, Hebrew, and Chaldaic, M. Jastrow.—A MS. of parts of the Targum, R. J. H. Gottheil.—A MS. of the Peshitto Four Gospels, I. H. Hall.—A MS. of the Peshitto New Testament, with the Tradition of the Apostles, I. H. Hall.—The Babylonian Caduceus, W. H. Ward.—A Babylonian cylindrical object, W. H. Ward.—Dimensions of the Babylonian Ark, P. Haupt.—Eclipse of the 7th year of Cambyaes, J. A. Paine.—Assyrian and Babylonian royal prayers, D. G. Lyon.—The Pantheon of Assurbanipal, D. G. Lyon.—The Assyrian

kudûru and ring of the Sun-god, M. Jastrow, Jr.—Assyrian verbs *tertius infirmæ*, C. Adler.—Life and writings of Edward Hincks, C. Adler.—Additions and corrections to Lotz's Tiglath-Pileser, E. P. Allen.—The Semitic emphatic consonants, E. P. Allen.—Phonetic peculiarities of Cairo Arabic, C. H. Toy.—Mohammedan Education, A. L. Frothingham, Jr.

Proceedings of the Society, May, 1888, - - - - - cxvii

Inscriptions from Yarpuz, F. P. Brewer.—The Circle of Sovereignty in the Avesta, A. V. W. Jackson.—Avesta grammatical jottings, A. V. W. Jackson.—Petrie's explorations in Hawara etc., L. Dickerman.—The Egyptian religion, F. C. H. Wendel.—Arabic MSS. in a New York library, G. F. Moore.—A lapislazuli disc with cuneiform inscription, D. G. Lyon.—A Nebuchadnezzar cylinder, D. G. Lyon.—Ashurnasirbal slabs in New York, M. Jastrow, Jr.—Chaldean astronomy, C. Johnston.—Babylonian-Assyrian cylinder seals, W. H. Ward.

Proceedings of the Society, October, 1889, - - - - - cxlv

Report on Oriental MSS. in America.—Reminiscences of Egypt in Doric architecture, A. Marquand.—The *ṛ*- and *ar*-forms of Sanskrit roots, W. D. Whitney.—The Sanskrit particle *om*, M. Bloomfield.—The Vedic instrumental *puḍbhîs*, M. Bloomfield.—Numbering of the Atharvan *Parīṣṭas*, J. T. Hatfield.—Interpretation of Mahābhārata, iii. 42.5, E. W. Hopkins.—Female divinities in India, E. W. Hopkins.—The sense of color in the Avesta, A. V. W. Jackson.—Avestan grammatical notes, A. V. W. Jackson.—Semitic mythology and religion, K. Kohler.—Assyriology in Japan, C. Adler.—Tiamat in Babylonian and Assyrian art, W. H. Ward.—Text-books of the Babylonians and Assyrians, M. Jastrow, Jr.—Use and origin of the *Shofar*, C. Adler.—Judges xvi. 13 ff., G. F. Moore.—A Syriac Lectionary, I. H. Hall.—Syriac texts and translations, I. H. Hall.—Collecting and preserving Syriac texts at Oroomiah, I. H. Hall.—Edition of the Syriac-Arabic glosses of Bar-'Alt, R. J. H. Gottheil.—Maspero's identification of the mummy of Amenophis I., J. A. Paine.—The land *Mitāni* on the Egyptian monuments, H. Brugsch-Bey.—History of Egyptian grammar, F. C. H. Wendel.—A Coptic MS. of Dr. Ward, F. C. H. Wendel.

List of Members, May, 1890, - - - - - cciv

ARTICLE I.

THE

KĀUÇIKA-SŪTRA

OF THE

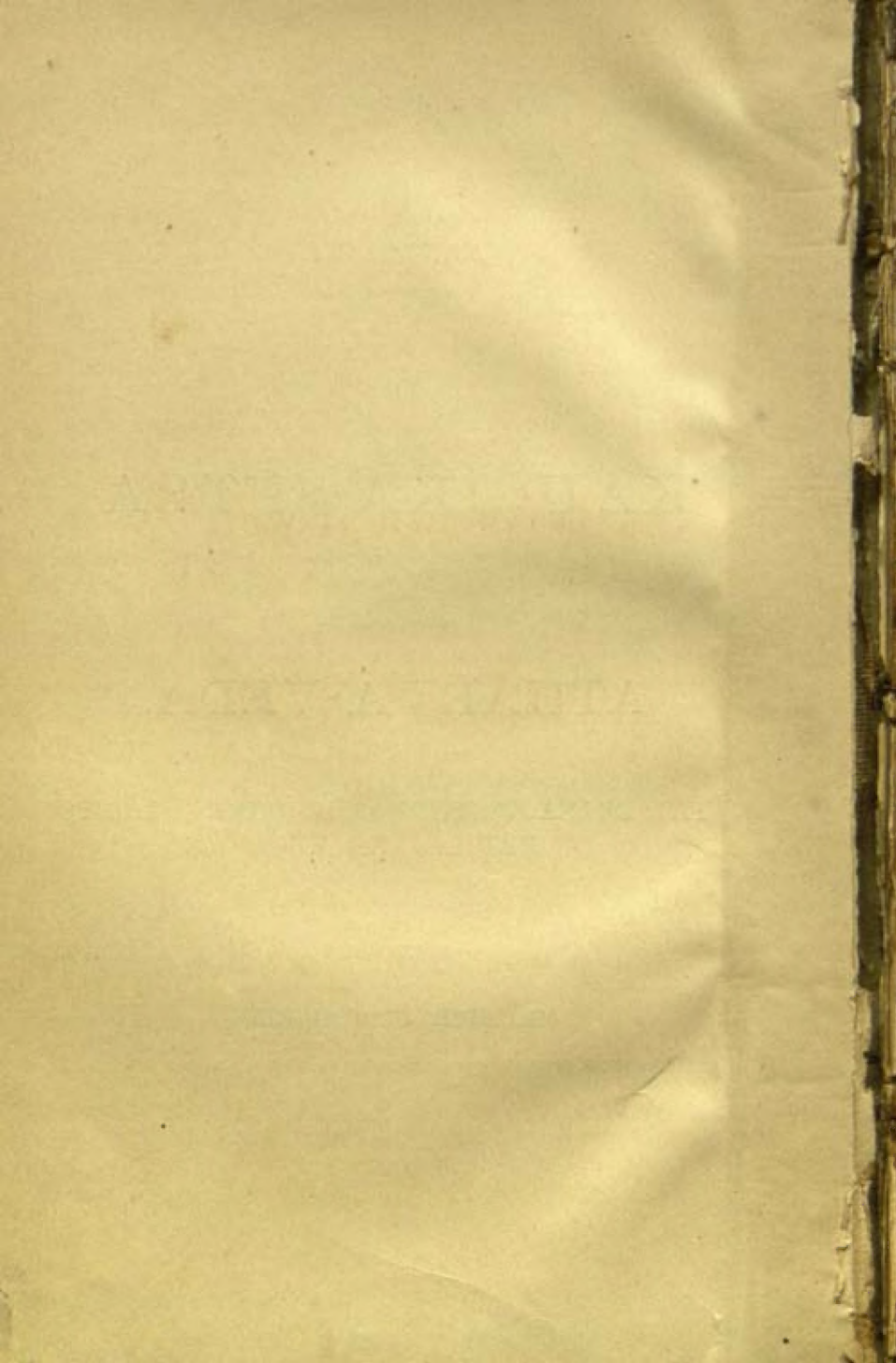
ATHARVA-VEDA.

WITH EXTRACTS FROM THE COMMENTARIES
OF DĀRILA AND KEÇAVA.

EDITED BY

MAURICE BLOOMFIELD,

PROFESSOR IN THE JOHNS HOPKINS UNIVERSITY, BALTIMORE, MD.

TO
WILLIAM DWIGHT WHITNEY
THE PIONEER OF VEDIC STUDIES
IN AMERICA

THIS WORK IS DEDICATED
BY HIS FAITHFUL PUPIL AND FRIEND.

Preface.

The materials, upon which this edition of the *Kāuṣika-sūtra* is based, represent as exhaustive a collection of MS. authority, as it was possible for the editor to make. Such MSS. of the text, commentary, paddhatis, and other accessory literature, as are in the possession of libraries or individual scholars in Europe, were used, it is believed, without omitting anything very valuable. And no little effort was expended to secure as much as possible, if not everything, of value, known to exist in India up to the present time.

Thanks are due in many quarters for advice, help, and cooperation: First, to the authorities of the Royal Library in Berlin, and to the Educational Department of the Bombay Government, headed by its director, K. M. Chatfield Esq. Without the enlightened liberality of these two institutions, a work of this sort would have been well-nigh impossible for an American scholar. Professors William Dwight Whitney of Yale College, and Rudolf von Roth of Tübingen granted freely the use of such materials, as were in their hands, along with other aid. Through the disinterested efforts of Rāo Bahadur Shankar Pandurang Pandit, the Oriental translator to the government in India, and honorary member of the American Oriental Society, I was enabled to present in the appendix extracts from the paddhati of Keçava — an exegetical aid second only to the commentary of Dārila. I am also indebted variously to Professors Albrecht Weber of Berlin, and Georg Bühler of Vienna, and

to Dr. Johannes Klatt of the Royal Library at Berlin. His excellency, Dr. Otto von Böhtlingk, Member of the Imperial Academy of Sciences at St. Petersburg, lightened the burden of the work by reading one proof, and he also favored me with many valuable remarks, springing from his exhaustive knowledge of the language, and his keen philological insight. To him I owe an especial debt of gratitude.

Baltimore, May 1889.

MAURICE BLOOMFIELD.

Contents of the Introduction.

- i. The materials for the edition of the text.
 - ii. The composition of the sūtra.
 - iii. The relation of the Kāuṣika to its saṃhitā.
 - iv. The lexicon of the sūtra and its commentaries.
 - v. Grammatical and orthographical notes.
-

Introduction.

i. The materials for the edition of the text.

The following MSS. of the text, commentaries, and other accessory literature were used for this first edition of the sūtra of Kāuṇḍika:

a. Manuscripts of the text.

1. K (Kielhorn). Nr. 86 (p. 55), catalogued in F. Kielhorn's Report to K. M. Chatfield Esq. on the search for Sanskrit MSS. in the Bombay Presidency, during the year 1850—1881. A good, carefully written MS. of 126 folios, 8 lines to the page; 1750 ślokaś according to a statement upon the wrapper. Colophon: *svasti ṣṛī saṁvat 1708 varṣe kṛttikāśuda (1) 10 raśāu adyeḥa ṣṛī maphalipuravāstaryāṁ abhyāntaranāgarajñātiya trivāḍī ṣṛī 5 śivajisūt jaya-kṛṣṇena (Cod. jaya-) svayāṁ likhitam idaṁ | śubhāṁ bhavatu . . . | adyeḥa maphalipuravāstaryāṁ abhyāntaranāgarajñātiya | pañcakalpī gaṇapatyaḥhrātṛgaṁgādharabhrātṛrāghava- (! for -rāghava-?) jibhrātṛgādādharaḥhrātṛidyaḍhorapaṭhanārtham.* For the meaning of *pañcakalpī* see p. lvii.

2. P (Pūna). Collated by Professor Rudolph von Roth in Tübingen in the year 1874, from a MS. of the Pūna Deccan College. The MS. consists of two parts: The first half contains 41 folios and ends with the following colophon: *iti ṣṛīkāuṇḍike saptaṁo 'dhyāyāḥ samāptaḥ | saṁvat 1740 varṣe śāke 1606 pravartamāne adyeḥa brugu- (!) kṣetramāhāprabhusthāne dave ṣṛī 5 jayakṛṣṇasutadevakṛṣṇena likhitam | . . . saṁvat sattaraśyalīṣavarṣe śāke śoloṣe (1) saṁpravartamāne phālgunavadi 10 śukreṇa likhitam kāuṇḍikam pūreārdham likhitam asti.*

The second part in 44 folios ends: *svasti saṃvat 1740 | varṣe śake 1606 | pravartamāne cāitraçudī dabudhe adyeḥa brugukṣetravāstavyam dare çri 5 jayakṛṣṇasutadeçakṛṣṇena likhitam | apāram pustakam cikṣya çodhanīyam sadā budhāiḥ | hīnādrikāis tarāir varṣāir asmākāin dūṣaṇam na hi . . .*

3. Bh (Bharūch). MS. or. fol. 894, nr. 1493 (p. 84) in A. Weber's Verzeichniss der Sanskrit- und Prākṛit-Handschriften, vol. ii (Berlin 1886). 67 folios of 10 lines a page. The MS., presented by Professor Bühler to the Royal Library at Berlin, is a copy of a codex from Bharūch, belonging to the government of Bombay (collection of 1870-71). See G. Bühler, A catalogue of Sanskrit Manuscripts contained in the private Libraries of Gujarāt, Kāthiāwād, Kachchh, Sindh and Khāndeś. Fascicle i, Bombay 1871, Nr. 178 (p. 172). Saṃvat 1718. In the possession of Deva Narabherāma in Bharūch. P and Bh exhibit identical readings down to the most minute details; KPBh stand out as a group related to one another, and not infrequently they are at variance with the remaining MSS. of the text.

4. Ch (Chambers). A MS. of the Chambers collection (Nr. 119) in the possession of the Royal Library at Berlin; cf. Die Handschriften-Verzeichnisse der Kgl. Bibliothek. Erster Band. Verzeichniss der Sanskrit-Handschriften, Berlin 1853, Nr. 362 (p. 85). 143 folios. Colophon: *saṃvat 1670 | kāçyām gaṅgāsamīpam viçveçvara-samnidhau | bhāṭagaṅgādhareṇa likhitam*. Both the original and a copy in the possession of Professor Whitney were used by the editor. For the character of the MS. cf. Haas, Ind. Stud. v, p. 378.

5. E (Elphinstone). A copy of a MS. of Elphinstone College, made for Professor v. Roth through the mediation of Prof. Kielhorn. Upon this MS. Roth afterwards collated P (Nr. 2) and Bi (Nr. 6), and the readings of these three MSS. were in turn collated by the editor in Tübingen in June 1882 upon a transliterated copy of Ch (Nr. 4), belonging to Professor Whitney, and kindly loaned to him. 43 folios of 13 lines a page. Colophon: *māghakṛṣṇatṛtīyam (!) tithau sāmīyavāsare çalivāhanaçake 1792 tasmin dine idam pustakam samāpitam . . .* The MS. is of inferior value and seems to stand in

some genetic relation to Ch, as it shares many readings and blunders with the latter.

6. Bi (Bikanîr). Collation, made in 1878 by Prof. v. Roth, of Nr. 91 in the library of the Mahârāja of Bikanîr. 91 folios of 8 lines a page. Colophon: *samrat 1735 | varṣe margaçirṣoçutî 4 gurudine çrî pattananagare likhitam | grānthāgrām 1800 | mahârāja anumāpa-sinhajitejendrājye (!) çubham bhavatu.* A MS. of fair value.

7. Bū (Bühler). A modern copy belonging to the Bombay government, Nr. 150 of the collection of 1879—80. The first few kaṇḍikās are corrected; beyond that it is extremely faulty. Colophon: *likhāvine tām(trikam ajñātanayakṛprarāmalikhāvitam kāçipuri madhye idam pustakam pañcoltrāmakṛṇṣasya dattam kṛṇāparṇam çrî astu.* The number of çlokaś, as stated on the wrapper, is 1700.

8. Ku (Kuhn). A fragment embracing the last five adhyāyaś (x—xiv) belonging originally to Adalbert Kuhn, and now in the possession of Professor Ernst Kuhn of München.

b. *The bhāgya of Dārila.*

9. D (text), and D (schol.). The commentary of Dārila-bhaṭṭa, a single fragmentary codex of which exists in Europe in the Royal Library at Berlin. It forms part of a batch of Atharvan-texts, presented to that institution by Professor Eggeling. Cf. Die Handschriften-Verzeichnisse der Kgl. Bibliothek, Vol. v: Verzeichniss der Sanskrit- und Prākṛit-Handschriften von A. Weber, Vol. ii, Nr. 1494 (p. 85), MS. or. oct. 343^d. It consists of 136 folios of 11—12 lines a page. The title is *Kāuçika-bhāgya*, and it extends to the end of the second kaṇḍikā of adhyāya vi (kaṇḍikā 48 in the continuous count). Here the text is treated as though fairly at an end, at least as far as the immediate source of this copy is concerned, inasmuch as the colophon, date and number of çlokaś, by which the text is measured, are given at the end: *mahāvedārthacida upādhyāyavatṣaçarmaṇaḥ propāu-trasya bhāṣādarilakṛtāu kāuçikabhāgye çaythe 'dhyāye deçāyā kainḍikā samāpta || bhāṇapṛçṭikāçigṛivā stabdhadrçṣir adhomukham | kaṣṭena likhitam grāntham yatnena paripālayet || çake 1762 çārvarināmasam-vatsare aṣāḍhaçuklatrayodaçī ravivātare samāpto 'yam grānthah ||*

granthasamkhyā 3790. Dārila is mentioned frequently in the pad-dhati of Keçava (Nr. 15), and occasionally in the Atharvāṇīya-pad-dhati (Nr. 19), but Vatsaçarman, his grandfather, is known hitherto only from Dārila's work: 'pādas of the teacher Vatsaçarman' (*pāda upādhyāyavatsaçarmanoh*) are cited several times, e. g. at 32. 26 (fol. 101 b, l. 6); 35. 6 (fol. 108 b, l. 8); 46. 48 (fol. 129 a, l. 1); 48. 9 (fol. 136 a, l. 8). Very high praise is bestowed upon Vatsaçarman in a cloka cited at 6. 37 (fol. 34 a, l. 4): *na tena tulyaḥ suhṛd asti kaçcin na sareakarmapratimo 'sti rājan | na mātṛtulyaḥ kvacid asti bandhur na vatsaçarmanapratimo 'sti (vī)dcān*. Through the kindness of Dr. Johannes Klatt, the custos of the Indian department of the Royal Library at Berlin, the editor was enabled to obtain a copy of the MS., which was afterwards compared and corrected by himself during his stay in Berlin in the summer of 1884. The copy will be turned over in due time to the library of the American Oriental Society. The text is very corrupt, and the comment often very obscure: no attempt has been made to restore the manifold corruptions in this text, or in any of the paddhatis to be mentioned below. A better picture of the character and value of such an exegetic help is rendered by presenting the text as it is, rather than by attempting to restore it throughout: individual emendations and suggestions, whenever given, are bracketed. On the whole Dārila's work forms the most valuable single factor in the present edition. The MSS. of the text do not divide the sūtras, and that is the principal difficulty in the more obscure parts of the text. For this, for the exegesis of many difficult passages, and for the explanation of many words the text is of paramount importance: cf. p. xliifg.

11. The same. The only printed notice of the existence in India of a commentary to the sūtra is found in Martin Haug's report on his journey in Guzerat in the winter of 1863—1864, an extract from which is printed in Ind. Stud. ix, p. 174. Haug simply mentions, that he saw in Broach a MS. of the sūtra with the commentary, without stating the name of the commentator. Through the kindness of the Oriental translator to the government, Rāo Bahadur—

Shankar Pandurang Pandit, an honorary member of the American Oriental Society, the editor was enabled to compare a second MS. of the *bhāṣya* of Dārila. The owner is an Atharva-*vaidika* named Venkaṭ Bhaṭṭa Gore, alias Venku Daji, who lives at Sangli in the South Marāṭha country. The MS. is modern, beautifully written, and carefully corrected, consists of 200 folios of 9 lines to the page, and goes just as far as the Berlin codex, namely to the end of kaṇḍ. 48. Moreover it repeats with such absolute fidelity the portentous mass of corruptions, which characterize that codex, as to render certain the conclusion that both go back to the same source: they seem both to be very faithful copies of the same original. This MS. therefore in no way benefited the edition: there was no occasion to distinguish it from the preceding. The colophon of this MS. is identical with that of the Berlin codex, excepting the date: ... *śake 1761 bhāṭṭapadaṣuḍḍha-deṣṭiyān maṇḍavāsare samāpto 'yaṁ grāṁthaḥ | grāṁthasainkhyā 3790.*

Mr. Shankar P. Pandit also has in use for his forthcoming edition of Sāyana's commentary to the Atharva-Veda another MS. of Dārila, which he compared with the Sangli-MS., sent to me. This also ends at kaṇḍ. 48, and hails from the same source. The natural conclusion to be derived from this noteworthy coincidence would seem to be, either that Dārila did not comment beyond kaṇḍ. 48, or that a part of his work is lost. The former alternative is however set aside by the testimony of Keçava (Nr. 13), who mentions Dārila's opinion (*iti dārilamatam*) on passages beyond, as well as within the first 48 kaṇḍikās: see e. g. 31. 7; 40. 10; 54. 15; 58. 20; probably also at 43. 3, and 120 (under the designation *bhāṣyakāra*). On the other hand it seems growingly unlikely that the complete commentary of Dārila will yet be found. Dārila is probably the only one who wrote a commentary to the Kāuçika in the ordinary sense of the word. Keçava's work is a *paddhati*: he rarely explains single words or the language of the *sūtra* in general, but merely aims to make clearer, usually by expansion, the rites enjoined by the *sūtra*, to readers acquainted with its language. Two *bhāṣyakāras*, named Bhadra and Rudra, are mentioned in the Atharvaṇīya-*paddhati* (Nr. 13;

cf. J. A. O. S. xi, p. 376, note 5), and very frequently by Keçava; since however several quotations from them are metrical, we may suppose that they were authors of *smṛti*-works, holding perhaps the same relation to Kāuṣika, as the Karmaṇḍīpa or Chandogāpariśiṣṭa of Kātyāyana to the sūtra of Gobhila in the Sāma-Veda. The search for a correct and complete MS. of Dārila is therefore of prime importance for the advance of Atharvanic studies.

c. *The paddhatis.*

12. Daç. Kar. The title of a paddhati to certain selected parts of the Kāuṣika is *daça karmāṇi brahmadevoktāni*. It is nr. 153 of the Bombay government's collection of 1879—1890, and restricts itself to those parts of the Kāuṣika, which treat strictly speaking of house-ritual only. It begins with the *ājyatantra* (cf. Kāuṣ. 1-6; 137), and then turns to the *saṁskārās*, from the *garbhādhāna* to the *caturthikarma* (Kāuṣ. 53—58; 70—75), citing the mantras in full, and with the regular accent marks in red. Those parts of the Kāuṣika, which are more especially Atharvanic in their character (see below under ii), it does not touch upon at any point. The MS. is very modern, and exhibits the following colophon: *saṁvat 1867 kārttikamāse çuklapakṣe 6 bhṛguçāsare adyeḥa siddhapurcāstavyaṁ udicayaññātīya çuklasukhardma-ātmañahṛdayarāmaliḥhitāṁ | paṣṭhanārthāṁ pañcolīrāmākṣṇa | idaṁ pustakaṁ vārāṇasikṣetre kāçyāṁ lipikṛtāṁ | ādiviçveçvarasamīpe | . .*

A text called Daça karmāṇi, also a paddhati, describing house-ceremonies, has been published in India, and a copy of it can be found at the Royal Library at Berlin: it has no connection with the Atharva-Veda.

13. Ath. Paddh. The conventional designation Atharvaṇīya-paddhati is the title of a text, of which there are two modern MSS. in the Royal Library at Berlin. Cf. Die Handschriften-Verzeichnisse der Kgl. Bibliothek zu Berlin, vol. v: Verzeichniss der Sanskrit- und Prākṛit-Handschriften von A. Weber, vol. ii, nrs. 1495 and 1496 (pp. 86, 87); also J. A. O. S. vol. xi, p. 375. The text is a paddhati, considerably more extensive than the Daça karmāṇi, but also almost entirely restricted to *gṛhya*-practices, in the manner of the other

grhya-sūtras, omitting in general the Atharvanic rites proper. The text begins with the statement: *atharvavedasya saṁhūdāvidher vicaraṇam kṛiyate*, and adheres in general in its introduction to the text of the paddhati of Keçava: the extracts from the latter, given in the appendix to our edition, pp. 307-308, present a sufficient account of the introduction. This is followed by comments on the paribhāṣā-sūtras at the beginning of the Kāuçika (i. 1-19), while the more important, characteristically Atharvanic paribhāṣās, contained in kaṇḍikās 7, 8, are ignored. Then are treated in the order stated, the *ājyatantra*, here called *br̥hatkuçañḍikā* [iti *br̥hatkuçañḍikā samāptaḥ* (!): cf. the word *kuçañḍikā* in Weber's Verzeichniss vol. i. nr. 1253, p. 350] with its appendix the *uttaratantra*; this is followed by the following *saṁskārās*: *gurbhādāna*, *puṁsavana*, *śmantonnayana*, *jātakarma*, *nāmakaraṇa*, *nirṇayana*, *annaprāçana*, *godāna*, *cāḍākarapa*, *upanayana*, [with *vedacrata*, *kalpavrata*, *mṛgārucrata* (!), *viçāsaḥicrata* (cf. AV. xvii. 1-5)], *saṁācartana*, *virāha* with the *modhuparka* inserted (as in the Daça karmāpi, Kāṣhaka-grhya, and Mānava-grhya*), *caturthikarma* with the *madughamaniprāyaścitta* as appendix.** Then the *laghu-çālākarma* (Kāuç. 23), *br̥hucchalākarma* (Kāuç. 43. 3 fg.), *çāntyudaka* (Kāuç. 9), *saṁpatkāma(-karma)*, *puṣṭikāma(-karma)*, *abhicāra*, *erddhi-çrāddha*, *dahanavidhi* (with *asthisamcayana*), *piṇḍadāna*, *soḍaḥopacāra*, and *erçotsarga* (Kāuç. 24. 19 fg.).

The text quotes the usual Atharvan literature: Gopatha-brāhmaṇa, Vāitāna-sūtra, Nakṣatra-kalpa, Āṅgīrasa-kalpa, and the pariçiṣṭas; also such stockbooks as Maun and the Karmapradīpa. Further there is mentioned an *ācārya* Upavarṣa, an author of *mīmāṃsa*, a work called the *Pañcapañjikā* (cf. Dār. at Kāuç. 8. 22. note, and Bōhtlingk's lexicon, s. v.), and the *paddhati-kāra* Keçava (nr. 15). It also cites Dārila, and two other commentators, Bhadra and Rudra (*dārilo rudrabhadraṇ ca trayas te bhāṣyakārāḥ*), and finally Pāṁbhaasi. For all of these see nr. 15.

* See P. A. O. S. for October 1883, p. vii; Jolly, Das Dharma-sūtra des Viṣṇu und das Kāṣhaka-grhyasūtra, Proceedings of the Munich Academy, June 1889, p. 76.

** Cf. Ath. Pariç. 37. 9; Ind. Stud. v. 404.

14. Antyeṣṭi. Nr. 152 of the Bombay government's collection of 1879—1880 is a paddhati on the burial ceremony, bearing on the wrapper the title: *atharcavedasya antyeṣṭikarma supinḍikaraṇāntakarmātharcavedasya*. 33 folios oblong, 10 lines a page; 608 ślokaś. The MS. hails from Ahmedabad (*amadābāda*) and has the following colophon: *vibhāgapañcolikṛṣṇasut harīharapaṭhanārtham*. On the first leaf: *pañcolikṛṣṇavibhāga*. No date. The text bears largely upon adhyāya xi, but it contains also incidentally an account of the *ājyatantra* under the name *kuṣāṇḍikākarma* (cf. above under 13), and the *vyṣotsarga*.

15. Keçava. Through the kind offices of Mr. Shankar P. Pandit I was enabled to add in the appendix extracts from the paddhati of Keçava, the Keçavī. The MS., to which I had access, is the copy of a codex in the possession of that scholar, which he had made for my use in this work. Though a hasty copy of an apparently far from faultless original, the extracts given, it is believed, exhaust pretty well the contributions to the exegesis of the sūtra, to be derived from this source. My copy consists of 336 folios, of 12—13 lines a page. The comments become shorter and shorter as the work advances, and end with adhyāya xiii, parts of adhyāya xiv having been treated along with earlier chapters of the text, e. g. the *ājyatantra*, Kāuṣ. xiv. 1 (137), along with Kāuṣ. 1—6; the *aṣṭakā*-ceremony, Kāuṣ. xiv. 2 (138), along with Kāuṣ. 19, 28. The extent, to which the treatment becomes more and more hurried towards the end, may be understood in the light of the fact that adhyāyas i—vii absorb 275 of the 336 folios of the MS. used here. At the end of adhy. xi there is the following colophon: *saimat 1680 pravartamāne māgharadi pañcamī cūkre svayya nirīkṣaṇārtham tathātma-jagadeśasyaivalokanārtham idaṁ saṁhitāvidheḥ kauṣikenoktaṁ bhāṣyaṁ yāhyana-gare saram-gapuravāsina tathā cānunakīcākhādhyāyina gaṇeṇāmlokiyādavena ca śrīr astu śubham bhavatu*. At the end of the codex are the following words: *iti śrī grhyapaddhati(h) sampūrṇaḥ samāptaḥ | saimat 1883 nāmāgasaramāse cūklapakṣe aṣṭamyām varvāsare līkhitam grāṁtha-sampūrṇaḥ (?)*.

The explanations given by Keçava aim at the expansion of the ritual as presented by Kāuçika, rather than towards an explanation of the words: cases are not wanting, however, in which individual words are explained, usually in a satisfactory manner; cf. below p. xlii fg. Occasionally, e. g. at 29. 15; 31. 6, 19; 40. 16, Keçava differs more or less widely with Dārila. Keçava seems to have command of a pretty wide range of authorities, especially of those within the limits of AV. literature. He recognizes the tradition, according to which the schools of the AV. are nine in number (*nava bhedaḥ*: 1. 1), and reports, in accordance with the Ath. Paddh., that the Kāuçika (*samhitāvidhi*) is the sūtra of fourçākḥās, the *çāunakīya* at the head (cf. J. A. O. S. xi. 377). He cites Upavarṣa (1. 8), Manu (6. 28), a *gobhila-brāhmaṇaḥ* (2. 18), Māhaki (fol. 307, l. 1; cf. Ath. Pariç. 24. 10; 46. 3; Vāñçabr. 6), the school of the *çārapa-āidyās* (6. 37; cf. below, p. xxxvi, and Ind. Stud. iii. 277), the five kalpas of the AV. (see J. A. O. S. xi. 376 fg.; Keç. 1. 8; 39. 5—12; 46. 25; 47. 2; 56. 5), the Ath. Pariçiṣṭas (e. g. 7. 10). More important is the fact that he cites familiarly the following four authorities: Dārila, Rudra, Bhadra, and Pāṭhinasī. Keç., like Ath. Paddh., states explicitly, that Dārila, Rudra, and Bhadra are the three commentators of the Kāuçika (see adhyāya vi, end: ...*ebhiḥ tribhir bhāṣyakārāiḥ kāuçiko vicāritaḥ*).

The interesting fact that Keçava quotes Dārila not only in the first 48 kaṇḍikās, but also beyond kaṇḍikā 48, has been mentioned above. Rudra and Bhadra seem to be commentaries, somewhat in the style of smṛtis, for metrical passages are quoted from Rudra at 49. 3—27 (p. 352), and from Bhadra at 9, end (p. 312); 36, end (p. 338). Rudra is quoted in addition at 7. 14; 31. 7; 46. 2; 58. 20; Bhadra at 6. 37; 49, end (p. 353); 58. 20. Both are occasionally opposed to Dārila, e. g. at 58. 20. Rudra is quoted also by Sāyaṇa in his commentary to the AV., e. g. in the introduction, p. 27 of Shankar Pandit's edition, and p. 5 of the text. But little has been learned about Pāṭhinasī, since attention was drawn to him by the editor in the J. A. O. S. xi. 376. In Ath. Paddh. at Kāuç. 9. 9 — the passage is not excerpted in this edition — he is

spoken of as a *paddhatikāra*; Daç. Kar., Ath. Paddh., and Keç. at Kāuç. 79. 9 cite a çloka of Pāṭhīnāsī (Keç. cites the same çloka also at 34. 14 without ascribing it to this author). He is cited otherwise by Dār. at 6. 29, 30, 37 (fol. 31 b, l. 1, 6; 34 a, l. 2) etc.; Keç. 8. 16; 45. 19; 51. 1; 58. 19, and Sāyaṇa's commentary pp. 5, 267, without revealing his exact character. Prof. Julius Jolly has kindly drawn my attention to the following places in which Pāṭhīnāsī, the author on *dharma*, is cited: Haradatta's commentary on Āpastamba's Dharmaśūtra, vol. ii, p. 80 of Bühler's edition; Kubera's Dattakacandrika; Jimūtavāhana's Dāyabhāga pp. 108, 210, 273, 276; Viramītrodaya p. 668; also in the Smṛticandrikā (MS.), Vyavahārayyākha, and other works. The citations all bear on the law of marriage and heritage, and are partly in prose and partly in verse, which seems to indicate that the Pāṭhīnāsī cited in these texts was the author of a *dharmaśūtra*, or a *smṛti*. None of these occur, or are alluded to in the commentaries to the Kāuçika. Pāṭhīnāsī is mentioned further in Ath. Pariç. 4. 3; 17. 13; 43. 4; in the Pravarādhyāya of the White Yajur-Veda, 16 (Verz. d. Berl. Hdschr. i. p. 58, l. 24); in the introduction to Āçārka's or Āçāditya's commentary on the Karmaśraddhā (see Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft vol. xxxv, p. 535); Weber's catalogue of MSS., vol. i, nos. 322, 1028, 1166; Kullōka at Manu ii. 72; Madhusūdana-Sarasvatī, Ind. Stud. i. p. 20, l. 6 from bottom; Raghunandana Āhn. p. 273, l. 11 from bottom. He is everywhere spoken of as an author of *smṛti*, and is mentioned along with the other well-known authors of such works. The question whether Pāṭhīnāsī, the author of the work on *dharma*, stood in especial rapport with the AV. is still an open one. Bühler, Manu iii. 1, note (Sacred Books of the East, vol. xxv. p. 74), remarks, that in the more ancient *dharmaśūtra*, only the three Vedas are ordered to be studied. Āpastamba, although he is not one of the earliest sūtrakāras, recognizes the separate position of the AV. in not including it with the *trayī vidyā*, and mentioning it separately at ii. 11. 29. 12, quoting from it at ii. 3. 7. 12—17; cf. Bühler, Introduction to Āpastamba pp. xxiv. xxv. xxix (S. B. E. vol. ii). In Bāuddhā-

yana iv. 3. 4; 5. 1 the Atharvan is apparently on the same level with the other Vedas. Cf. also Manu xi. 33.

d. Accessory literature in manuscript.

16. The Nakṣatralkalpa was accessible to the editor in three MSS., in all of which it stands at the head of a codex of Atharva-pariṣiṣṭas (see nr. 18): cf. J. A. O. S. xi. 378. Two of these MSS. belong to the Bombay government and exhibit no distinguishing headings. The third codex is MS. or. fol. 973, an apograph from a Bombay codex, presented by Bühler to the Royal library at Berlin: see Weber, Verzeichniss etc. vol. ii, nr. 1497 (p. 87). This work, as all the following, bears but very indirectly on the Kāuṣika: its contents are described by Weber, Die vedischen Nachrichten von den Nakṣatra, part ii. p. 392 (Berlin 1862); and by Sāyana in the introduction to his commentary on the AV., p. 25 of Shankar Pandit's edition.

17. The Āntikalpa is of very subordinate value. Though quite on a level, as far as its contents are concerned, with the least significant of the pariṣiṣṭas, it is, as far as known, never found counted as one of them, but holds a place among the five kalpas of the AV.; cf. J. A. O. S. xi. 379. The MS. used was Chambers 144, Weber's Verzeichniss, vol. i, Nr. 363 (p. 89). The contents of the text are described by Weber, Nakṣatra ii. p. 392, and in Sāyana's introduction to his commentary on the AV., p. 26. The fifth kalpa of the AV., which is called variously Āṅgirasakalpa, Abhicārakalpa, or Vidhānakalpa (cf. J. A. O. S. p. 377—378), was not at the disposal of the editor: no MS. of this text, as far as is known, is to be found in European libraries. That the text is of but small value can be seen from the description of it given by Sāyana, *ibid.* When found it may elucidate some points in adhyāya vi of the Kāuṣika.

18. Ath. Pariṣ. The collection of texts designated thus goes by the name of Atharva-pariṣiṣṭas, occasionally *kāuṣikoktāni pariṣiṣṭāni*: cf. Ind. Stud. i. 82, note; the carapavyūha, Ath. Pariṣ. 49 (Weber, Verzeichniss, vol. i. p. 92); Weber, Ind. Lit. p. 170. Four MSS. were used: two belong to the Royal Library in Berlin, and are described respectively by Weber, Verzeichniss, vol. i, nrs. 365, 366, p. 89 fg;

vol. ii, nr. 1497, p. 87 fg. Two more have already been alluded to under nr. 16. Some of the texts of this collection, as the *vr̥ṣotsarga* (19), the *rājñām indramahotsava* (20), the *gaṇamālā* (34) and the *adbhuta*-texts (67, 70—74), bear directly upon corresponding passages in the *Kāuṣika*; *pratikas* of Atharvan mantras are employed very generally. Once, in the appendix to the *Nakṣatrakalpa*, which figures as the first *pariṣiṣṭa*, there occurs in *sakalapāṭha* a version of. AV. (Çāunakiya-çākhā) vi. 128, which appears also in the Kashmirian çākhā: see Roth, *Der Atharva-Veda in Kaschmir*, p. 12, note, and the editor, *Seven Hymns of the AV.* p. 19 fg. (*American Journal of Philology*, vol. vii, nr. 4, p. 485 fg.). In general the *pariṣiṣṭas* yield but very little, which directly elucidates the text, either of the AV., or its *sūtras*.

e. Portions of the text previously edited.

Adhyāya x, which contains the wedding-rites has been edited, translated, and annotated by Dr. E. Haas in the *Indische Studien*, vol. v, p. 267—412. The author's translation and notes are supplemented by Professor Weber. *Adhyāya xiii*, the book on omens and portents, has been edited, translated, and annotated by Weber, in the transactions the Royal Academy at Berlin, 1859: *Zwei vedische Texte über Omina und Portenta*, pp. 344 fg. Both scholars are entitled to praise and thanks for their excellent presentations of these parts of the text, based as they were on the single Chambers MS. (nr. 4 above).

ii. The composition of the *sūtra*.

The *sūtra* of *Kāuṣika* differs from all other known *sūtras* in the scope of the practices, which it has elaborated for the use of the members of the school, to which it pertains. It is not a *grāuta-sūtra*: this function is performed for the school of Çāunaka in the AV. by the so-called *Vāitāna-sūtra* (or *Vitāna-kalpa*: cf. J. A. O. S. vol. xi, p. 378), as may be seen at once by comparing the treatment of the new-moon and full-moon sacrifices, described by each text: *Kāuṣ.* 1—6; *Vāit.* 1—4. The terminology connected with *grāuta*-practices is wanting: the words *hotar*, *adhvaryu* and *udgatar*, in their technical meanings, do not occur in the entire text of

the Kāuṇḍika, and the *grāta*-fires are employed only occasionally and secondarily, e. g. 22. 14; 67. 6; 70. 9—12; 71. 1—6; 77. 23; 80. 18—23; 81. 21, 32; 88. 20; 89. 15. The *agnihotra* is mentioned twice 72. 43; 80. 25.

Nor is the text a *grhya-sūtra* in the ordinary sense of the word. It contains, to be sure, all the salient practices, which are regularly treated in such texts, notably the sacraments (*samśkāra*), from conception, through marriage, to death; also the *madhuparka*, *ājyatantra*, etc. But these do not occupy the most prominent position in the work: they seem to me pretty clearly absorbed, probably in some secondary manner, possibly at a later period, into the main body of the work. This cannot be described otherwise, than by saying that it is a *sūtra* of the AV., i. e. an account, in *sūtra* form, of the practices implied along with the recitation of the individual Atharvan hymns: the recitation and the practice, or perhaps, to speak more cautiously, some practice, of which the *sūtra* gives a later developed form, of course went hand in hand from earliest times. And even if we should shrink from regarding the Atharva-sūtras as the nucleus of the work, about which the other parts were gathered later, because the *grhya-sūtras* represent a larger proportion of the bulk of its subject-matter, we may at any rate safely speak of the Kāuṇḍika as a mixture of two distinct kinds of *sūtras*, Atharva-sūtras, and *grhya-sūtras*. This distinction will be adhered to in the following discussion.

No tradition as to time and place of composition is extant. We have only two dates of relative chronology within the literature of the Atharvan itself. First, the mantra or hymnal period is pretty well concluded. The text presupposes the *saṁhitā* of the Čāunaka-čākhā, as will be shown pretty conclusively below p. xxxvii; it seems also to be acquainted with materials hailing from the Kashmir-čākhā (see Roth, *Der Atharva-Veda in Kascmir*, p. 23). If the report of Keçava and the Atharvaṇīya-paddhati — see the introductions to these paddhatis, and J. A. O. S. xi. p. 377 — that this *sūtra* contains the practices in vogue in four čākhās of the AV., the Čāunakiya etc., is true, we may go so far as to suppose, that the various redactions of Atharvan materials in most, if not all, the schools

of that Veda were in the main finished, at the time when the practices, reported in the Kāuṣika, were put into sūtra form. Secondly, this sūtra is prior to, and is presupposed by the Vāitāna-sūtra etc. This conclusion has been established beyond doubt, it is believed, by the editor in his article, 'On the position of the Vāitāna-sūtra in the literature of the AV., J. A. O. S. xi, p. 375 fg. The Vāitāna is the ṛāuta-manual of the Atharvavedins, composed at a time, when their efforts to establish themselves as an orthodox Vedic school rendered imperative the possession of an independent treatise on the Vedic sacrifices. How long a period elapsed between the redaction of the Kāuṣika and that of the Vāitāna, it is impossible to state; I would only express the belief, which has grown with prolonged study, that the sūtra of Kāuṣika also represents a rather late product of the efforts to put into exact, easily remembered form the traditional practices of the Atharvan. This must not be misunderstood to imply that the practices themselves are necessarily modern: it lies in the nature of this Veda, that recitation and practice go hand in hand; many hymns of the Atharvan become impossible without actual manipulation of the objects mentioned in them.

The redaction of the Kāuṣika may have been a single one, i. e. all the materials, which go to make up our text, may at a given period have been collected for the first time into that well-defined collection, which we have before us: I do not venture to assert that there was a time, when there existed a corresponding treatise of approximately the same scope, which would justify us in speaking of an earlier form of the text, or in claiming, that certain parts were added after the text left the hands of the last redactors. But I propose to show, that the materials, which were collected for this sūtra, must have come from different sources, of somewhat individual character, and that these were not worked over by our redaction in a manner so perfect, as to efface the marks of different time and different workmanship.

The thirteenth adhyāya, the book on omens and portents, betrays its individuality chiefly by a certain remoteness of its subject-

matter from that of the *saṁhitā*. Unlike the Atharvanic parts of the *sūtra*, which are defined below, it presents its own hymn-material: the mantras from the *AV.*, cited by their *pratikas*, play a palpably secondary role in appeasing the ill effects of each separate portentous occurrence. The style of the *adhyāya* is of a breadth and diffuseness, which is altogether foreign to *sūtra* works proper: it broaches very closely upon the diction of the prose *pariṣistas*. One would look in vain in the Atharva-*sūtras* for an expression like *kapāle 'ṅgārā bhavanti* = *aṅgārakapāla*, 135.1, or *catastro dhenava upakṣptā bhavanti cvetā kṛṣṇā rohiṇī surūpā caturthī*, 120. 1; 126. 5. The passage *uttaram (prāñcam) idhmam upasamādhāya* etc. is repeated in full, and only with slight variations, at 94. 10fg.; 106. 4 fg.; 109. 3fg.; 111. 1 fg.; 120. 3fg.; 126. 7 fg.; 135. 4fg.: proper *sūtra* style would demand only an allusion to the practice in every passage, succeeding 94. 10fg. Cf. e. g. 11. 11; 12. 11; 14. 24; 15. 7; 16. 23; 31. 16; 86. 28, 29; 87. 28, etc. At 26. 24; 30. 24 the rites described at 41. 1 fg. seem even to be anticipated in a condensed form. At 97. 7 the passage *ope 'ta etu nirṣtir ity etena sūktena*, with the hymn given in *sakalapāṭha* in the following passage, is of a comfortable breadth, out of keeping with *sūtra* language. The same may be said of *etena sūktena* at 99. 3; 100. 3; 102. 4; 107. 1; 108. 1; 109. 5; 115. 2; 117. 3, 4 (the same phrase twice); 118. 1; 124. 6; 128. 3; 129. 3; 132. 1; 133. 7. At 126. 9 the phrase *etena sūktena* follows the *pratika* of v. 17. 4, and seems to indicate the hymn from verse 4 to the end. The same may be said of *etābhyām sūktābhyam* at 104. 3; 113. 3; 123. 1; 133. 2; *etais tribhīḥ sūktāḥ* at 133. 1; *ity etābhyām* (sc. *ṛgbhyām*) at 136. 6; *ity etābhiḥ catastṛbhīr* (sc. *ṛgbhiḥ*) at 112. 1. At 127. 4 the phrase *iti catastṛbhīr* (sc. *ṛgbhiḥ*) is employed, although the hymn contains just four verses, and the ordinary usage of *sūtra* style would be content to express the same thing by the *pratika* of the first verse alone. The laxity of the style, appears pointedly, if we confront *iti tistṛbhīḥ*, at 120. 5, with *ity etābhiḥ catastṛbhīḥ* at 112. 1. A similar breadth and looseness of style will be exhibited below, in connection with other parts of text, which do not belong to what has been styled the Atharva-*sūtra* proper, but they do

not operate to anything like the extent, to which they appear here: they are especially characteristic of adhyāya xiii. The fact, finally, that this part of the text is introduced by a table of contents in *kapḍikā* 93, would seem to point strongly, towards the independent composition of the book on omens and portents: in that case the work must have been incorporated by the redactors of the text, in its final form. Such, in fact, is the opinion of Professor Weber in his treatise, *Zwei Vedische Texte über Omina und Portenta*, Transactions of the Royal Academy of Berlin 1858, pp. 345, 384.

I see no reason for doubting this view. It will appear in the sequel that the *Kāṇḍika* is composed of various strata, which have not been worked over so evenly by the author of the sūtra, as to efface the marks of separate authorship, although all the materials, hailing as they do from the same or closely kindred schools, have much in common, and although there are evident attempts on the part of the author of the sūtra at assimilating all the materials, which he has incorporated into his work. The familiar employment in adhyāya xiii of the *cātanagaṇa* (136.9), the *mātrṇāmāni sūktāni* (94.15; 95.4; 96.3; 101.3; 114.3; 136.9), the *vāstospatiyāni sūktāni* (120.9), proves, either a knowledge of the rest of the work — these *gāṇas* are described at 8.23 fg. — or at least a familiarity with the leading technical terms of the school. At 118.1 a mantra-selection, which does not hail from the *Çāunakiya-saṁhitā*, is cited with its *pratīka* only: this can be accounted for only by the fact that it has been quoted previously in *sakalapāṭha* at 91.1, i. e. prior to adhy. xiii; cf. the *pratīka bhavataṁ naḥ samanasaṁ samokasaṁ* at 133.7, which is based upon the *sakalapāṭha* at 108.2, or elsewhere the *pratīka iddva-tārdya*, at 68.35, which is based upon the *sakalapāṭha* at 42.17. This is in all probability an instance, in which the redactor has succeeded in assimilating his materials, whereas he seems to have failed of this result, when he quotes in full the mantra *ayāç ca 'gne 'si* etc. at 97.4, although it has appeared previously in *sakalapāṭha* at 5.13; or, leaving aside adhyāya xiii, when he presents twice in *sakalapāṭha* the mantra *raha vapām jātavedaḥ* etc., at 45.14 and 84.1. Still less successful was he in

carrying out sūtra methods, when he left in his final redaction the mantra *vrātāni vrātapataye* in sakalapāṭha, at 42. 16, whereas the pratika occurs previously at 6. 19: see below p. xxviii. A sūtra-work, in order to be consistent, must have reversed this relation. Another instance of uneven finish is furnished by 137. 30, where the pratikas of three successive verses are given: at 2. 41 the pratika of the first of these, followed by *iti tisṛbhiḥ* is quoted under essentially the same circumstances.

Very likely the book on omens and portents once upon a time existed separately somewhere in Atharvan quarters, and was incorporated into the Kāuṣika, owing to the general fitness of the subject matter in such a collection. Similarly there were incorporated into Pār. Gr. three chapters on omens and portents, which were excluded, perhaps unjustly, by the editor, Professor Stenzler: see Speijer, *Bemerkungen zu den Grhyasūtra*, *Tijdschrift voor Ind. Taal- Land- en Volkenkunde*, 1879, p. 39 fg. The fusion of this book with the body of the text, though accomplished in a pretty thorough manner, has not removed the traces of this individual character.

It seems very likely, though it is not so superficially evident, that adhyāya xiv also represents a later stratum of the Kāuṣika, or at least, that the original redactors themselves added the five very heterogeneous chapters of which this book consists, after the main body of the work was concluded. There is, to begin with, no imaginable reason for the insertion of adhyāya xiii between xii and xiv: if xiii is a sort of pariṣiṣṭa, it follows that xiv was added at the same time, or still later. This is pretty well supported by the internal evidence of these chapters. Kapḍikā 141 contains an excessively corrupt account of the rules for veda-reading and the intermissions in the same, in mixed prose and verse: its later *smṛti*-character cannot fail to impress itself upon the reader. It seems to be an after-thought, for kapḍ. 139 treats of the introduction of pupils to veda-reading in better sūtra style, and the insertion between these chapters of the *indramahotsava*, a *rāja-karma*, would be simply senseless. And kapḍ. 139, though its style in general does

originally stand where they now are found, and that they were placed there in deference to the ordinary habit of the Yajus-saṁhitās (see TS., MS., Kāṭh. S., Kap. S., and VS.), or still more primarily the gr̥anta-sūtras (Cāṅkh., Ācṡ., Lāty., Kāty., Lāty., Āpast.; cf. also Vāit. Sū.), of opening with this performance. And there is not wanting a certain amount of technical evidence in support of this view. The stanza *eratāni eratapataye* is quoted by its pratika at 6. 18, whereas it occurs in sakalapāṭha at 42. 16. This would seem to indicate, according to the ordinary habit of the Kāc̥ika and the Vāit. Sū., that 6. 18 originally followed 42. 16. It must be mentioned however, that a similar instance, which does not admit of such an interpretation, appears in the case of the stanza *acyutā* (Kc̥. *acyutā dyāur iti*), whose pratika at 35. 12 is followed by the sakalapāṭha at 98. 2. In fact the mantras of adhyāya xiii seem occasionally to be banded, as though they formed a little saṁhitā by themselves; so e. g. the gaṇamālā, Ath. Pariç. 34. 29, quotes the mantra at Kāuç. 104. 2 (see the note there) by its pratika *yā asurā*(!) along with pratikas of Atharvan verses. The sūtra *pra yacha paçum iti darbḥāhārāya dātram prayachati* (5. 24) is followed at 8. 11 by a paribhāṣa-sūtra to the same effect in somewhat modified language. This seems to prove at least, that chapters 1—6 are not constructed in harmony with the chapters following. I do not venture to decide, whether they once stood in some other part of the work, or merely represent a different stratum, worked over by some special hand, or dating from a later period. They might have stood fittingly between kaṇḍikās 52 and 53, immediately after the Atharva-sūtra proper, and at the beginning of the gr̥hya-chapters. I am content, however, to point out the peculiarities of this section, without urging any conclusion.

The Atharva-sūtra proper, as it has been styled above, begins at kaṇḍ. 7, and extends to kaṇḍ. 53, though it is interrupted by the passages kaṇḍ. 42. 15 to the end of 45, which are in the style of the gr̥hya-sūtras. This part of the work presents the strongest characteristics of Atharvan life, while the remaining kaṇḍikās, up to the end of adhyāya xii, present ordinary gr̥hya-practices, treated from the point of

view of the Atharvan, and upon the foundation of Atharvan mantras. The Atharva-sūtras are written in condensed sūtra-style, and contain by far the most original practices: the language of these sūtras is noteworthy for its striking lexical materials, and their value as an aid towards the exegesis of the Atharva-saṃhitā is of a very high order. Cf. the editor's articles, containing contributions to the exegesis of the AV., a list of which is given on p. xlii. They differ moreover from the rest of the work in quoting very few mantras which are not found in the Atharva-saṃhitā. The style of the grhya-sūtras is palpably broader than that of the Atharva-sūtras, and there are a number of technical points which differentiate the two divisions. Altogether the impression left upon the perusal of both is, that the final result of the redaction, which we have before us, represents the fusion of an Atharva-sūtra with an ordinary grhya-sūtra.

The most salient point which distinguishes the grhya-sūtras are the very frequent mantras not derived from the Atharva-saṃhitā, and therefore given in sakalapāṭha. Frequently both pratika and sakalapāṭha of the same mantra occur together: at 6. 2 the pratika follows the sakalapāṭha; at 42. 15, 17; 62. 20, 21; 68. 9, 10; 68. 25, 26; 72. 13, 14; 90. 25—91. 1; 92. 30, 31; 97. 7, 8; 107. 1, 2; 108. 1, 2; 117. 3, 4; 128. 3, 4; 133. 2, 3; 139. 25, 26 the pratika precedes the sakalapāṭha. Occasionally Atharvan pratikas occur together with mantras in sakalapāṭha: 6. 2; 71. 6; 72. 13; 78. 10; 133. 2. The extent of the mantra-material, not derived from the AV., is very considerable, as may be seen by surveying index C.

The broader style of the grhya-sūtras is best recognized through their mode of quoting pratikas. At the beginning of 68. 27 three successive verses are cited each with their pratika (cf. also 137. 30). At 54. 9; 57. 7; 75. 24; 79. 17; 90. 15; 92. 30 the phrase *iti etayā* (sc. *rcā*) is employed in quoting a single verse; at 68. 27 this is extended to *iti sārddham etayā*; at 77. 5 we have *ity etām ṛcam*; at 90. 25 *ity etābhiḥ* (sc. *ṛgbhiḥ*). Similarly the phrase *iti sūktena* occurs at 64. 27; *ity anena sūktena* at 53. 13; *ity etena sūktena* at 54. 5; *ity etais tribhīḥ sūktaiḥ* at 67. 15; at 65. 9 *iti sūktena* refers only to part of a hymn

(x. 9. 3fg.). The word *ubhaya* at §1. 20 precedes tautologically the quotation of two pratikas; the expression *iti drābhyām* (sc. *rgbhyām*) at 57. 23 is employed in addition to the quotation of the two pratikas of vii. 61. 1, 2, while at 54. 7; 56. 1; 57. 1 the same expression is employed, when only the pratika of the first of the verses is quoted. At 57. 29; 68. 27; 71. 12; 87. 29 we have *iti tīarbhīḥ* (sc. *rgbhīḥ*), or *iti tīarah* (sc. *raah*); at 54. 18; 71. 8 *iti catasrah* (sc. *raah*); at 54. 10; 75. 11 *iti pañcabhīḥ* (sc. *rgbhīḥ*). Expressions of this sort are almost entirely wanting in the Atharva-sūtra; I have only noted the following: at 9. 1; 35. 12 *ity eka* (sc. *rk*) indicates, that only a single verse of the hymns in question is to be recited; at 19. 28 *iti sarveṇa sūktena* seems superfluous. This implies a notable difference in style, and, while it may be in part due to the fact that the mantras in the grhya-sūtras frequently represent parts of longer hymns, involving for their subdivisions the need of such special definitions, yet there is at least no occasion for them in many of the cases enumerated.

A somewhat subtle difference in the forms of the root *cam* + *ā* points to the same conclusion. The MSS. agree unanimously in writing *ācamayati* in the Atharva-sūtras (25. 34; 26. 14; 27. 4; 28. 1; 29. 13; 41. 23), but *acāmayati* everywhere else (44. 5; 109. 8; 110. 6; 111. 8). A similar topical differentiation seems to appear in the occurrence of *juhvat* as nom. sing. masc. of the present participle of root *hu* in the Atharva-sūtra (15. 1): *juhvan* is the form of the grhya-sūtras (71. 7; 109. 5; 110. 4; 111. 5; 126. 9). Less tangible, and less easy to formulate is the general difference in style between the Atharva-sūtras and the grhyasūtras: the latter are broader, naiver; the former severer and more technical. We may point to a few expressions illustrative of the grhya-style: *tatrāi 'tat sūktam anuyojayati* (53. 7); *āpas tāsū nikteḍ tapdūlān ācapati* (61. 36); *ājyam juhuyāt* (63. 9: *ājyam* is superfluous on account of the adhikāra of the paribhāṣā-sūtra 7. 3); *athā 'ta odanasavānām upācārakalpaṁ vyākhyāsyāmaḥ* (67. 5); *puñbhyaṁ ekāikasmāi tīarastīras tā adhyadhy udadhānam paricṛtya* (72. 12); *pūrvayor uttarasyām śraktyām* (75. 26: ordinary sūtra-style demands *pūrevottarasyām*), etc. The passage 53.

3 fg.; *idhmañ prāṇcam upasamādhāya*, etc. is repeated in full at 67. 20 fg.; 139. 3 fg. Its frequent occurrence in full in adhyāya xiii has been stated above, p. xxiii. Similarly, longer passages are given in full twice at 42. 15, 16; 68. 35, 36; at 62. 2 fg.; 68. 18 fg., and at 71. 16 fg.; 86. 19 fg. The style of the grhya-sūtras seems to hold an intermediate position between that of adhyāya xiii, which branches upon the diction of the pariśiṣṭas, and that of the Atharva-sūtras.

I would finally draw attention to the fact, that kāṇḍa xix of the AV., whose relation to the Kāuṣika is peculiar (see below p. xi.), is never quoted in the Atharva-sūtras.

It lies in the nature of such investigations as the preceding, that they are not equally secure at all points. The ground is not firm, and the opportunities for confusing subjective impression with objective fact are abundant. I shall be content if these remarks have made it clear, that the sūtra ascribed to Kāuṣika is a work dating from the later sūtra-period; that it contains various strata not so cunningly assimilated, as to hide their individual character, due either to separate authorship, or varying period of composition; that the distinction between Atharva-sūtras and grhya-sūtras is justified by their difference in subject-matter, style and sūtra technique; that adhyāyas xiii and xiv are probably of later origin than the rest of the work, a fact which the final redaction of the work did not quite succeed in covering up; finally, that the first six kaṇḍikās of adhyāya i seem to have formed originally a part of a later stratum of the work.

iii. The relation of the Kāuṣika to its saṃhitā.

The student of Atharvan literature is confronted by the unswerving native tradition, that the AV. existed in nine schools, or variations (*śākhā, caranā, bheda*). The chief sources for this tradition are: 1. The two caranavyūhas. One, counted as the fifth pariśiṣṭa of the White Yajur-Veda, registers the schools of the AV. in chapter 1; another caranavyūha figures as the 49th pariśiṣṭa of the AV., and deals with the same subject in shorter form. — 2. Incidental mention in Pāṇini, in the Mahābhāṣya, and other literature accessory to Pā-

mini. — 3. The very late over-systematic reports of the Purāṇas, and other late literature, e. g. the Saṁskāraganapati of Rāmakṛṣṇa. — 4. Incidental mention throughout the literature of the Atharvan itself. — The question of the cākhās has been treated often: see Weber, Indische Studien i. 152, 296; iii. 277—278; xiii. 434—435; Omina und Portenta p. 412—413; Indische Literaturgeschichte p. 170 Max Müller, Ancient Sanskrit Literature p. 371; Rajendralālamitra in the introduction to the Gopathabrāhmaṇa p. 6; Ābda-kalpadruma, s. v. *veda*; Roth, Der Atharva-Veda in Kaschmir, p. 24 fg.; the editor in J. A. O. S. xi. p. 377—378; Simon, Beiträge zur Kenntniss der vedischen Schulen, p. 31.

The native tradition on this subject is analyzed most systematically and critically by Professor Roth in the monograph cited above. He arrives at the conclusion, that five school-names may be securely picked out of the varying reports as authentic; four more he rejects as untrustworthy. I believe however, that a closer adherence to the incidental references to the cākhās, contained in the literature of the Atharvan itself, will serve to purify the collective tradition on this subject to such an extent, as to render it pretty certain what nine schools were regarded by the Atharvavedins themselves in the light of separate cākhās. Just as it was possible for the editor to fuse the variegated reports throughout Hindu literature about the five kalpas of the AV. into a single tenable result — see J. A. O. S. xi, p. 379 fg. — so also is it possible here to reduce the many conflicting accounts to one fundamental one. And there can be no doubt, that of the four sources of our knowledge on this subject the fourth, i. e. the literature of the Atharvan itself, is the most valuable.

The smaller caranavyūha (Ath. Pariç. 49) was accessible to the editor in four MSS., whose readings of the passage bearing upon this question may be summarized as follows: *tatra brahmadeśasya nava bheda bhavanti tad yathā | pāippalādās taudā māudāḥ cāuna-kīyā jājalā jaladā brahmadeśa dvadārçāç cāraṇavāidyāç ca**. I

* *taudā* is conjectured: the MSS. read *staudāḥ*, but the *s* is certainly due to the very frequent false sandhi of final *s* before *t* (विष्-

believe, that these nine school names are the nine *çākhās* of the AV., and that the portentous mass of blundering report, which overcrusts this, is due to false MS. readings, to more or less conscious malformation of these names on the part of later writers, and finally to later additions.

i. The *pāippalāda*, also *pāippalādaka*, *pāippalādi*, *pippalāda*, *pāippala*, *pippala*, *pāippalāyana*, etc. These patronymics go back to the name of an ācārya *pippalādi*. The name occurs in Atharvan literature as follows: The colophons at the end of the *kāṇḍas* of the MS. of the Kashmirian *çākhā* of the AV. exhibit the words *ātharvaṇika-pāippalāda-çākhā*; see Roth, *ibid.* p. 12. At the end of a group of mantras, which wind up the first Ath. Pariç., and are derived according to Roth *ibid.* from the Kashmir recension: they are printed *American Journal of Philology* vii. nr. 4, p. 486—487 (Seven Hymns of the Atharva-Veda p. 20—21). In the colophon of the Praçnopaniṣad: *iti çrī pippalādātharvaṇe (I) çākhāyām praçnopaniṣat samāptā*; see Weber, *Verzeichniss der Berliner Handschriften* i p. 86, nr. 346. In the colophons to the second half of the *Vāitāna-sūtra* (*adhyāyas* ix—xiv), which contains *prāyaçcitta*-rules, e. g. at the end of *adhy.* xiv: *ity atharvavede vāitānasūtre prāyaçcittaprasaṅge caturdaço 'dhy-āyaḥ ... çrīmadguru-atharvaṇācārya-pippalāda-çāmyumātharvaṇāya (I) namaḥ ... çrīmadguru-atharvaṇācārya-pippalāyana (I) samāpto 'yam*. The *pippalādiçāntigaṇa*, Ath. Pariç. 84. 20 (cf. *Kāuç.* 9.3, note), begins with the *pratika çam no deet* (vulgata i.6), which is in all probability the opening verse of the Kashmir *çākhā*: see below p. xxxvii, and Roth *ibid.* 16, 17. Further Ath. Pariç. 2. 3, 6; 23. 10; 24. 14; 41. The name is also reported in all other authorities: Pāṇini, *gaṇa kārta*, the *Mahābhāṣya* (*Ind. Stud.* xiii. 435), the *caranavyūha* of the White Yajur-Veda, and the *Parāṇas*: see the authorities cited above, p. xxxii.

ii. The *tāuda* (MSS. *stāuda*). The report of the *caranavyūha* is supported by the parallel patronymic *tāudāyana* (MSS. *stāuda-*

जादा: सोदा:). — One MS. reads *jānvālāḥ*; two *jāvalāḥ*. — Two MSS. read *divadarçāḥ*. — One MS. reads *cāraṇavidyāç*. —

yana), Ath. Pariç. 23. 3. This is the only occurrence of the name in Atharvan literature, as far as is known at present. From these two forms are propagated a brood of variants, too numerous to report in full; the most interesting are: *tāuta* in the ÇKD.; *tāutāyana*, *tottāyanīya* in the carapavyūha of the White Yajus. Here also belong the *bhūtāyanas* of the Devī-purāṇa (Ind. Stud. iii. 277), etc. The passage, Ath. Pariç. 23. 3, reads; *ā skandhād uraso vā 'pi 'ti stāudāyanāṅ amṛtā* (sc. *arāṇiḥ*).

iii. The *māuda*. The earliest authority for this school, known at present, is Ath. Pariç. 2. 4; 23. 3. At 2. 4 the *māuda* and *jalada* are attacked by the *pāippalāda* and *çāunaka*, as follows: *pāippalādam guruṁ kuryāt çrīrāṣṭrārogyavardhanam | tathā çāunakinam vā 'pi deva-mantraeipaçcitam | ... purodhā jalado yasya māudo vā syāt katham cana | abdād daçabhyo māsebhyo rāṣṭrobhraiṇçam sa gachati*. The name *māudāyana*, Ath. Pariç. 24. 10, is the fuller patronymic of the same school; cf. *pāippalāyana*, (*s*)*tāudāyana*, *jaladāyana*. Pāṇini, gaṇa *kārta*, and the Mahābhāṣya also report the *māuda* in close connection with the *pāippalāda*: see Ind. Stud. i. 152; xiii. 435. The name *damoda*, which is found in several MSS. of the carapavyūha of the White Yajus (see Gop. Br. Introd. p. 6; Ind. Stud. iii. 277), has evidently in the confusion of the texts borrowed its first syllable *da-* from the end of *pāippalāda*.

iv. The *çāunakīya* or *çāunakin*. The term *çāunakin* occurs as a school-name at Kāuç. 85. 8. At Vāit. Sū. 43. 25 a *çāunaka*-sacrifice is mentioned: 'the *çāunaka*-sacrifice is for him who is desirous (of knowing) witchcraft'; in Ath. Paddh. at Kāuç. 1. 6 the Vāitāna-sūtra is cited as *çāunakīya-sūtra*. The title of the published *prātiçākhya* of the AV. is *çāunakīyā caturādhyāyikā*: see J. A. O. S. vii. 333 fg. At Ath. Pariç. 24. 10 the members of this *çākhā* are called *çāunakeyāḥ*; the name of an ācārya *çāunaka* occurs ibid. 20. 1; 23. 3; 24. 13; 26. 1, 31; 54. 1; 65. 6; 71; *çāunaki* appears at 1. 4. We have further the explicit statement of Sāyaṇa in the introduction to his commentary on the AV., that the Kāuçika is the ritual book for four *çākhās*, the *çāunaka* at the head. Shankar Pandit, in the London Academy of June 5,

1880, states, that the four çākḥās are the Çāunaktyas, Akṣalas (? Jājālas), Jaladas and Brahnavadas. A similar statement occurs in the introductions to Keçava and the Ath. Paddh.; see J. A. O. S. xi, 377, and above p. xvii. The name occurs very frequently outside of Atharvan literature, e. g. Pāṇ. iv. 3. 106, and in the gaṇa çāunaka along with the *devadarçaninaḥ* (1 cf. Kāuṣ. 85. 7, 8). In the outside reports of the Ath. çākḥās the name occurs with many corrupt variants, and I believe that the *kāunakhin*, or *kunakhin* (cf. Roth loc. cit. 25), who are frequently mentioned along with the *çāunakin*, are the result of a popular etymology, perhaps with sinister intent (*kunakhin* 'sick-fingers'), based upon the name *çāunakin* itself. Variants of *çāunakin*, which seem to form the bridge between the two names, occur, e. g. *kāunaktyāḥ* in the Chambers Cod. of Ath. Pariç. 49; *sakunakht*, Gop. Br. Intr. p. 6. Moreover *ç* and *k* are easily interchanged: cf. *lopāça* and *lopāka*; *çarkoṭa* and *karkoṭaka*, etc.; see KZ. xxv. 125; P. A. O. S. for May 1886, p. xl. No such school as the *kāunakhin* is, as far as known, mentioned anywhere in Ath. literature.

v. The *jājāla*. The name occurs only once in the unequivocal passage, Ath. Pariç. 23. 2: *bāhumātrā devadarçāir jājālāir ūrumātrikā* (sc. *araṇiḥ*). In the Mahābhāṣya the school is represented by the name of its ācārya *Jajali* (Ind. Stud. xiii. 435). In Shankar Pandit's statement, quoted in the preceding section, the Akṣalas are pretty clearly a corruption of the same word. Of the many variants, which occur in the later accounts of Atharvan schools, *jābāla* is especially frequent, and is supported by readings of Ath. Pariç. 49: if we distrust with Professor Roth, *ibid.* p. 25, the name *jājāla*, we may perhaps substitute *jābāla*, a name known elsewhere in Vedic literature. I have found nothing to support his surmise, that the ācārya *bhāgali*, Kāuṣ. 9. 10; 17. 27; Vāit. Sū. 1. 3; 22. 1; 28. 12, is at the bottom of this school-name.

vi. The *jālada* occur in the interesting passage, Ath. Pariç. 2. 3—5, excerpted above under *māuda*. The name is authenticated further by the patronymic *jāladāyana* at Ath. Pariç. 23. 2; *jāladāyandāir vitastir vā* (sc. *araṇiḥ*) *yoḍaçe 'ti tu bhārgavedḥ*. According to

Shankar Pandit, loc. cit., the *Jalada* are one of the *çākhās*, of which the *Kāuçika* is the *sūtra* (*samhitāvidhī*).

vii. The *brahmacada*. This name I have not as yet found in any Atharvan work outside of the *caranavyūha*. It is mentioned by Shankar Pandit, loc. cit., and the secondary texts are unanimous in presenting it, or some variant of it more or less corrupt: *brahma-vala*, *brahmabala*, *brahmadābala*, *brahmapalāça*, and others still worse.

viii. The *devadarça* or *devadarçin*. At Kāuç. 85. 7 they occur in conjunction with the *çāunakin*, as also in Pāṇini, *gaṇa çāunaka*, in the form *devadarçaninaḥ*. They occur also in Ath. Pariç. 23. 2: see above under *jajala*. In the later sources there are many variants: *dieadarça*, *decarçi*, *vedadarça*, etc.

ix. The *cāraṇavāidya* (var.-*vidya*). The name occurs in Keçava at Kāuç. 6. 37, and in Ath. Pariç. 23. 2: *cāraṇavāidyāir jaṅghe ca māundenā 'ṣṭāṅgulāni ca* (length of the *araṇi*).

That the preceding sketch reproduces the tradition of the Atharvan schools in reference to their *çākhās*, may, I think, be regarded as certain. Why these school-names are picked out, while others, e. g. the *bhārgava*, who figure by the side of the *cāraṇavāidya*, *mānda*, and *jajala* at Ath. Pariç. 23. 2, are omitted from this list, it is no more easy to divine than the elevation of the insignificant *Çāntikalpa* to a place among the five kalpas, by the side of the *sūtras* of the AV.; cf. J. A. O. S. xi, 378fg.: in intrinsic interest the *Çāntikalpa* is excelled by a score or more of the Ath. Pariç. 23. We may take it for granted, that in both cases names of very different importance and scope have been associated on very superficial grounds. And the report quoted above, that the *Kāuçika* is the *samhitāvidhī* of four of these *çākhās*, excludes the possibility, that these school-differences extend in every case to the *samhitās* themselves, or even to the *sūtra* of the same *samhitā*.

Hitherto, in fact, there have been found no traces of the existence of *samhitā-çākhās* in addition to the vulgate and the Kashmir recension. Professor Roth in his tract, *Der Atharva-Veda in Kaschmir*, has associated the latter version with the *pāippalāda*, not with unbesit-

ating assent in every quarter. I see no reason for doubting his conclusion. The fact that the name *pāṇḍalāda* is found occasionally associated rather loosely with Atharvan productions, which seem to have no nexus with that school (cf. above under *pāṇḍalāda* p. xxxiii), is paralleled so frequently in the history of the other Vedas, as to need no special explanation. The surmise, that the vulgate belongs to the school of the *ṣaunakin* (cf. Gop. Br. Intr. p. 7; Roth, *ibid.* 27), can now be regarded even as more certain. In the first place there is no reason to doubt the authority of the Ath. Paddh. in naming the *Vāitāna-Sūtra* a *ṣaunakīya-sūtra*; the dependence of this upon the *Kāuṣika* is equally certain: the *Kāuṣika* is therefore also a *sūtra* of the *ṣaunakin*. The report of Keçava, Ath. Paddh., and Sāyaṇa, that the *Kāuṣika* is *cataṣṣu ṣākhaṣu ṣaunakādīṣu saṃhitāvidhīḥ*, independently points to the same conclusion. At Kāuṣ. 85. 7, 8, where a difference of opinion between the *devadarçin* and *ṣaunakin* is reported, the *Kāuṣika* sides with the latter: this seems to support the same position; cf. J. A. O. S. xi, 377. There is no room for doubt, that both the *Kāuṣika* and the *Vāitāna* are *ṣaunakīya*. And the evidence that both these *sūtras* are based upon the vulgate, in other words that the vulgate itself is of the same *ṣākha*, is fully as strong.

There is in existence in Atharvan literature a persistent tradition, that the Atharva-saṃhitā began with the verse *ṣaṃ no devīr abhiṣṭaye*, instead of with the verse *ye triṣaptāḥ*, i. 1. 1 of the vulgate. So Gop. Br. i. 29: *ṣaṃ no devīr abhiṣṭaya ity evamādin kṛtā 'thareavedam adhiyate*. In the *brahmayajña*, which contains a list of the initial verses of the Vedas, the Atharvan is represented by the verse *ṣaṃ no devīr abhiṣṭaye*: see A. Bourquin, *Brahmakarma* (Paris 1884). *Adhyāya* v, p. 130, bottom. And, according to Haug, *Brahma und die Brahmanen*, p. 45, there are MSS. of the vulgate AV., which actually begin with this verse, repeating it in its ordinary place i. 6. 1. Further, according to Haug, *ibid.*, and Bhandarkar, in the *Indian Antiquary*, May 1874, p. 132, (cf. also Roth, *ibid.* p. 16), a devotee of the AV. must recite in the morning, when rinsing his mouth, both the verses *ye triṣaptāḥ* and *ṣaṃ no devīr*. In the intro-

duction to the Mahābhāṣya also the verse *ṣaṁ no devī* is given as the initial verse of the AV.: see Haug, *ibid.*; Weber, *Ind. Stud.* v. 78; xiii. 433.* In the Pūppalāda-saṁhitā, which is known at present only through the single MS. in the possession of Professor Roth, the first folio is wanting, but this scholar has surmised, that the opening verse of this saṁhitā was the mantra in question, as it does not occur in any other part of the codex, and the opening verse of the vulgata, *ye triṣaptāḥ*, occurs at the beginning of the second anuvāka. This may now be considered as nearly certain, for the *pippalādīcāntigaṇa*, Ath. Pariç. 34. 20 (see Kāuç. 9. 7, note) begins with the pratika *ṣaṁ no devī*; cf. p. xxxiii.

The Çāunakīya-saṁhitā, on the other hand, begins with the verse *ye triṣaptāḥ*. The MSS. of the Atharvan, which, according to Haug, begin with *ṣaṁ no devī*, exhibiting the same verse also in its proper place i. 6. 1, owe this addendum to the tradition as reported above. In the *vedavratasyā "deçanavidhi*, Ath. Pariç. 44. 6 fg., the statement is made, that *ye triṣaptāḥ* is the opening verse of the AV. In the Vāit. Sū. neither *ye triṣaptāḥ*, nor *ṣaṁ no devī* happen to be mentioned at all; but the Kāuçika furnishes most unequivocal testimony to the effect that, as far as it is concerned, the words *ye triṣaptāḥ* introduce the first hymn of the collection, upon which it is based. The paribhāṣā-sūtra 7. 8 reads: *pūrvāṁ triṣaptīyam*, i. e. "whenever the word 'first' (sc. hymn) is employed, the *triṣaptīya*-hymn (is to be understood)". Accordingly, in practise, the sūtra employs the word *pūrvā* as the short technical designation of this hymn: see above p. xxvi. This is a pretty conclusive indication that the Kāuçika belongs to the vulgata, and that the latter therefore is *çāunakīya*, as is distinctly reported for all its three sūtras: Kāuçika, Vāitāna, and Prātiçākhyā.

Further technical points of contact between the two texts are the following: According to Ath. Prātiçākhyā i. 81 an *o* before *iti*

* Haug, *ibid.* p. 43 fg., advances the bold and quite improbable statement, that the AV. is known in the Avesta (Yaçna 9. 24) by the name of *apām ainciati*, which he identifies with the words *āpo* and *abhiçāye* of this mantra.

which is *anārṣa*, that is, which does not form part of the text of the *samhitā* is *pragrhya*, i. e. remains unchanged. Whitney, J. A. O. S. vii. 385, naturally recognizes the scope of this rule only in the concurrence in the pada-pāṭha of vocatives in *o* with *iti*. But the dialecteasts of the Kāuṣika seem also to be dominated by this rule, for when a vocative in *o* ends a pratika, and is therefore followed by *iti* the *o* remains unchanged: e. g. *ābaya iti* 30. 1; *param mṛtyo iti* 71. 21; 86. 24; at 74. 20 the same sandhi occurs at the end of a passage in sakalapāṭha: . . . *mā riṣāma indo iti*. In fact it would look as though the rule of the prāticākhya intended to include these cases, if the same sandhi did not occur likewise before other words; at 62. 15 we have *babhrer adhvaryo idam prapam iti*, etc. These cases represent at any rate a point of contact between the two texts. In general the text of the MSS. of the vulgate is carefully reproduced in the Kāuṣika; e. g. at 61. 44 the pratika of xi. 1. 23 is quoted: several MSS. of the Kāuṣ. repeat the bad variants of several Ath. MSS., reading *ansadrīm* for *ansadhrīm*. At Kāuṣ. 71. 16; 86. 19 the MSS. write . . . *sise mṛdham iti* just like the Ath. MSS.: the editors of the vulgate have emended *mṛdhvam* to *mṛdham*. Especially true is this of the few pratikas derived from kāṇḍa xix (see below): the ancient blunders of the Ath. MSS. reappear. So *cān ma āsyann* (for *āsann*) *iti*, xix. 60. 1 at Kāuṣ. 66. 1; *avyasaḥ* (for *avyacasaḥ*) *ce 'ti*, xix. 68. 1 at Kāuṣ. 139. 10.

It is moreover evident, that the Kāuṣika presupposes the vulgate, because the overwhelming majority of the hymns of this *samhitā* are quoted in pratika: it is therefore assumed, that he who practices the ritual, knows these hymns by heart. Aside from kāṇḍa xix, which will be discussed below, only very few passages, which occur in the *samhitā* appear in full in the sūtra: vi. 85. 2^{ab} at Kāuṣ. 6. 17; vii. 48. 2^{cd} at 106. 7 (p. 260, note 8, of our text); viii. 2. 9^{cd} at 97. 6; xiv. 1. 13^{cd} at 75. 5. It is evident in every one of these cases, excepting the last, that the mantra is not derived from the *samhitā* at all: the partial identity of the mantra, quoted in full, with the Ath. passage is accidental — a very ordinary phenomenon in comparing mantras

of different schools. The Kāuṣika however omits entirely kāṇḍas xv and xx, the former apparently on account of its impractical, allegorical nature (the *erātya*-book); the latter, either because it was added after the composition of the sūtra, or, as seems more likely, on account of its evident connection with ṛāta-practices: it is, with few exceptions, employed in the Vāitāna-sūtra for use at the *gastras* and *stotras* of the soma-sacrifices; see Vāit. Sū., Index of quotations.

Of special interest is the relation of kāṇḍa xix to the sūtra. Only very few mantras are cited by their pratikas: xix. 52. 1 at Kāuṣ. 6. 37; 45. 17; 68. 29: xix. 59. 1 at 6. 37: xix. 60. 1 at 66. 1: xix. 64. 1 at 57. 26: xix. 68. 1 at 139. 10. The rest of the quotations in index D, which refer, to kāṇḍa xix, represent mantras quoted in the in sūtra in sakalapāṭha: they are therefore not derived from the cāuna-kiya-saṁhitā. Curiously enough Dārila at Kāuṣ. 6. 37 substitutes the sakalapāṭha of the entire hymn even for one of the very rare pratikas: xix. 59. It has been pointed out above that the part of the Kāuṣika, which is here styled Atharva-sūtra, does not contain any quotations in pratika from kāṇḍa xix. Altogether the book occupies in the sūtra an intermediate position between a collection fully established within the saṁhitā of the school, and a body of mantras, distinctly recognized as hailing from a different school. According to Roth, *ibid.* 18, the materials of kāṇḍa xix occur scattered throughout the pāippalāda-ṣākhā: we may assume that they were known in the tradition of all the Atharvan schools, that they were left out during a first diaskenasis, but were afterwards thought worthy of being collected and added. While the Ath. Prātiṣ. according to Whitney, J. A. O. S. vii. 334, 581, does not as yet recognize the kāṇḍa in question at all, the Kāuṣika seems to be in an attitude of hesitance: some mantras are so familiar to its school-fraternity, as to need indication only by pratika; others it is still thought advisable to present in full. The familiarity with these mantras evidently increases in the later Atharvan literature: in the pariṣiṣṭas kāṇḍa xix is on a level with the preceding books, and quotations from it are especially frequent. So e. g. xix. 7 is quoted at Nakṣatrakalpa 10: xix. 9

at Naks. 26, and Ath. Pariç. 4. 4; 6. 2: xix. 16 at 4. 4; 6. 2: xix. 17, 18 at 19. 1; xix. 26 at 13. 1; xix. 38, 39, 47, 49, at 4. 4; xix. 56, 58 at 8. 1, 2. A considerable number of mantras from kâṇḍa xix are quoted in the gaṇamālā, Ath. Pariç. 34.

I can not leave this subject without alluding to the question, which Hillebrandt has raised in his two interesting papers in Bezz. Beitr. viii. 195 fg., and ZDMG. xl. 708 fg. Does the sūtra ever indicate that a given mantra or hymn is, as far as it is concerned, in a different condition from that presented in the saṁhitā? In general the mantras and hymns employed by the sūtra are just those of the saṁhitā, as regards the wording, and the number and arrangement of the stanzas, of which they consist. But the following point is worthy of note in this connection. When an Atharvan hymn is evidently of a composite character, in other words when several hymns have been fused by the redactors of the saṁhitā into one, then the sūtra recognizes this composite character by employing each independently in its proper value. So e. g. AV. iv. 38 is evidently composite in its character. Grill, Hundert Lieder des Atharva-Veda (second ed.), p. 140, remarks in reference to stanza 5-7: '(sie) gehören ursprünglich nicht zum Vorhergehenden, wenn sie auch der Redactor des vierten kâṇḍa damit verband, oder verbunden vorfand'. The Kāuṣika supports perfectly this criticism, which is patently justified by the internal evidence of the hymn itself: stanzas 1-4, contain a gambling-charm, and are treated at 41. 13, along with the very similar hymns vii. 50, and vii. 109; cf. Zimmer, Altindisches Leben p. 285. On the other hand stanzas 5-7 are employed at Kāuṣ. 21. 11 (see Keçava *ibid.*) in a cattle-charm: so thoroughly are the last stanzas recognized as independent from the preceding ones, as to be endowed with a special technical name, *karkīpravādāḥ* (sc. *reçāḥ*). Cf. also Kāuṣ. 66. 13. In the same manner the palpably composite character of vii. 74 is recognized by the sūtra. At 32. 8 the first two stanzas are rubricated in a performance intended to drive away the kind of sores called *apacit*; cf. the editor in P. A. O. S. for October 1887, p. xv. At 36. 25 stanza 3 is fitly employed in a charm against

jealousy, and stanza 4 is engaged properly at 1. 34 (also Ath. Pariç 10). What depth of incapacity led the Atharvan diaskeuasts to group together mantras of such widely different character it is not always possible to tell. Similarly AV. vii. 76 is divided by the Kāuçika and Vāitāna conjointly into three sections: stanzas 1, 2 at Kāuç. 31. 16; stanzas 3-5 at 32. 11; stanza 6 at Vāit. Sū. 16. 14. That the tradition of the ritual is in all these cases superior to that of the saṁhitā cannot be doubted.

iv. The lexicon of the sūtra and its commentaries.

In various papers the editor has drawn attention to the extraordinarily rich contributions, which accrue to the Vedic lexicon from the sūtra and its commentaries: see especially P. A. O. S. for October 1883 (Journ. vol. xi p. clxxii); for May 1885 (Journ. vol. xiii, p. xlii fg.); for May 1886 (ibid., p. cxlii fg.); for October 1886 (ibid. p. cxxxii fg.); for October 1887 (ibid. p. cccxvi fg.); American Journal of Philology, vol. vii, nr. 4, pp. 466—488. Cf. also Florenz in Bezzenberger's Beiträge, vol. xiv, p. 178 fg. Not too much, but too little was promised, when the statement was made J. A. O. S. xi. p. clxxii, that the additions and emendations to the lexicon would amount to from 125—150 numbers: they are more nearly twice that number. But I would not on that account claim anything like a peculiar dialectic position for the cycle of literature which yields these contributions: it is hardly safe to suppose that any word, whose occurrence for the nonce is restricted to a certain text, forms in reality a characteristic feature of that text; it may yet turn up elsewhere, or if it does not, we must suppose that its absence in the great majority of cases is due to a chance restriction of literary documents. So e. g. the words *ākhu-kiri* 'mole-hill', and *antarloma* 'with the hair inside', which v. Schroeder, Māitrāyaṇī-Saṁhitā, vol. i, p. xvi, plausibly regarded as restricted to the school of the Kāṭhas and Māitrāyaṇiṇas, occur respectively at Kāuç. 25. 11, and 81. 1. Cf. also Māitr. S. vol. ii, introduction p. x.

It will however be useful to mention briefly the new lexical material resulting from this edition, in order to exhibit its scope,

to facilitate the study of the text, and to call attention to the difficulties still unsolved. The following cases concern the AV. directly:

prāṇ 'debate, dispute', AV. ii. 27; Kāuṣ. 38. 24; *prātiprāṇ*, 'opponent, one disputing against another', AV. *ibid.*; *pratiprāṇita* 'one assailed in debate, opponent', Kāuṣ. 38. 18. Cf. J. A. O. S. xiii, p. xlii fg.; A. J. P. vii, p. 479.

asrāvā 'diarrhoea' AV. ii. 3; vi. 44. Cf. J. A. O. S. xiii, p. cxii fg.; A. J. P. vii. 467 fg.; Bez. Beitr. xiv. 179.

śrākyā 'name of a tree, equivalent to *tilaka*' AV. ii. 11. 2; Kāuṣ. 8. 15, and *śrākyā* 'an amulet from the *śrākyā*', AV. viii. 5. 4, 7, 8; Kāuṣ. 39. 1. Cf. J. A. O. S. xiii, p. cxxxii fg.; A. J. P. vii. 477.

śakadhūma 'weather-prophet, astrologer', AV. vi. 128; Kāuṣ. 8. 17; 50. 15. Cf. J. A. O. S. xiii, p. cxxxiii; A. J. P. vii. 484. Keçava at Kāuṣ. 76. 19 corroborates the explanation advanced there by putting *vṛṣākapihrāhmaṇāḥ sūryam poṣhanti*, as an equivalent of *atra sthāne cātēśaṣ śakadhūmāḥ sūryapāṣṭham kuroanti* of the Ath. Paddh. The emendation of *sūryapāṣṭham* to *sūryāpāṣṭham* is to be cancelled.

jarāyu-jā 'born of the (cloud-)womb', AV. i. 12. 1. Cf. J. A. O. S. xiii. p. cxiv.

vātābhra-jās 'born of the wind and the clouds', nominative, *ibid.* The text of the vulgata reads *vātābhra-jās*. The *padapāṭha* *vātābhra-jās*.

upajikā = *upadehikā* and *upajihvikā* 'a kind of ant', AV. ii. 3. 4; vi. 100. 2. Cf. A. J. P. vii. 482. In addition to these variants Mahidhara at VS. xi. 74 reports *upadīpikā*; Ath. Pariç. 67. 2 has *uddīpikā*. Cf. also the Pet. Lex. sub *upadehikā* and *utpādikā*; Grill, Hundert Lieder des Atharva-Veda², p. 81, note. Popular etymology is vigorously at play in these variants.

ākṣata 'boil or sore, not caused by cutting', AV. vii. 76. 4 (MSS. *ākṣita*); Kāuṣ. 31. 11; 32. 11, 12, schol. (MSS. *ākṣata*). Cf. J. A. O. S. xiii, p. ccxiv fg.

jāyānya has about the same meaning as the preceding: AV. vi. 76; xix. 44. 2. Cf. *ibid.*

apacit 'sore, pustule, boil, or the like' AV. vi. 25; vi. 83; vii. 74. 1, 2; vii. 76. 1, 2; Kāuṣ. 31. 17, schol.; 32. 8, schol. The same word occurs at VS. xii. 97 in the form *upacit*, changed by popular etymology. Wise, Digest of Hindu Medicine, p. 315, reports the word in the form *Apachi* (!). Cf. J. A. O. S. xiii, p. ccxvii fg.

jaṅgīdā, AV. ii. iv; xix. 34; 35 is explained by Dārila at Kāuṣ. 8. 15 as *arjunah acalah . . . dākṣiṇātyah*. Keç. *vārāṇasyām prasiddhah*. Cf. Zimmer, Altindisches Leben, p. 65.

tājadbhaṅga, AV. viii. 8. 3 is glossed by Dārila at Kāuṣ. 16. 14 by *eraṇḍa* 'ricinus communis'. Cf. Zimmer, *ibid.* 72. The accentuation in the AV., *tājadbhdṅga*, is problematic.

bādha (*vādhaka*), AV. viii. 8. 3; Kāuṣ. 16. 14. Dār. *girimālakaḥ* (Cod. *kira-* and *kari-*). Keç. *kṛmimālaka*. Cf. Zimmer *ibid.*

kādī, AV. v. 19. 12; Kāuṣ. 21. 2, 15; 35. 24; 47. 30; 71. 19; 80. 33; 86. 24. The Pet. Lex. translates by 'fussfessel'. Bō. 'reisbündel, bündel'. Both Dār. and Keç. gloss the word with *badarī*.

tārṣṭāghā, AV. v. 29. 15; Çāntikalpa 21, fem. adj. 'coming from the *tārṣṭāgha*-tree; *tārṣṭāgha* 'name of a tree, whose wood is used as a firewood', Kāuṣ. 25. 23, 27. Dār. and Keç. *saṛṣapa*.

kṣettriya, 'inherited disease', AV. ii. 8; ii. 10; iii. 7, etc. is discussed in Ind. Stud. xiii. 151; xvii. 307; Zimmer, Altindisches Leben, p. 391. Dār. at Kāuṣ. 26. 43 (cf. also 27. 7), *kāulo vyādhiḥ*, which palpably correct translation is wanting in the Pet. Lex. and Bō.

talāṣā 'name of a plant', AV. vi. 15. 3; Kāuṣ. 8. 16. Dār. *mālīka avatī* (!) *prasiddhah*. Keç. *vetasī*.

pātirajjū 'a rotten rope' AV. viii. 8. 1; Kāuṣ. 16. 10. Dār. *śirṣa-rajjuḥ*. The Pet. Lex. and Bō: 'wohl eine bestimmte Pflanze'. Cf. Zimmer, Altindisches Leben, p. 72.

pāidva. This word has undergone a noteworthy shift of meaning in the sūtra. In RV. i. 116. 6; ix. 88. 4; AV. x. 4 the word evidently means 'the horse of Pedu, which slays serpents'. In Kāuṣ. 32. 21, 22; 35. 4 the *pāidva* is ground and put into the nose as a cure against snake poison, or hidden in the seam of the garment in case of danger from serpents. Dārila's explanation of the word is corrupt,

but Keçava states explicitly that it is the name of an insect: *pāidevaṁ kṛṣṭakam talinī 'ti lokaprasiddhā* (32.21); *pāidevaṁ hiraṇyavarṇasadrṣaḥ kṛṣṭaḥ citrito vāsapāideva ity ucyate* (32.22). It seems that some insect, hostile to serpents, has assumed the name *pāideva*, and is employed as a substitute for the horse.

silāñjālā 'a creeper or weed growing in grainfields', AV. vi. 16. 4 and Kāuṣ. 51. 16, where the MSS. read *çilā-*. Keç. *sasyavalli*. Cf. *alasālā*, *nīlagalasālā*, AV. *ibid.*; *ala*, Kāuṣ. 25. 18; *usitāla*, Kāuṣ. 35. 28; *haritāla*, Pet. Lex.

The following are the more interesting words, which have not been found hitherto outside of the Kāuṣika, arranged alphabetically: *adhyayā* 'name of a plant', Kāuṣ. 35. 4. Also cited by lexicographers. Dār. *parṇaphale 'ty aprasiddhā* (?).

anyat-pārçvī, fem. bahuvrīhi adj. 'presenting the other side', Kāuṣ. 39. 16. See Dār.

apavātā (sc. *gāuḥ*) 'a cow which has lost her love for the calf', Kāuṣ. 31. 6. Dār. *apagatā gāuḥ vatsavigalitamehā* . . . Cf. the word *vanana* p. liii. The text is not absolutely certain.

apāmārgī (sc. *samidh*), fem. adj. 'coming from the *apāmārga*-plant', Kāuṣ. 46. 49.

abhinigadana 'the act of talking to, or reciting to' Kāuṣ. 71. 15. Refers to the verb *abhinigadati* at 39. 27.

amamri (v. l. *-mrī*) 'name of a plant', Kāuṣ. 53. 2, 15; 54. 19. Keç. at 53. 15, *pothikā* (for *potikā*, or *pāthikā*: see Bō.).

ariṣṭaka 'epileptic, possessed', Kāuṣ. 28. 15; 31. 27 = *ariṣṭagrīhita* (Dār. *ibid.*). Dār. *ariṣṭam* . . . *aṅgaspandanakalahabhūtādi*. In Kāty. Cr. xx. 3. 16 (schol.) a disease *ariṣṭaroga* is mentioned.

armakapālīkā 'mud from a marsh', Kāuṣ. 26. 11. See Keç. 26. 11, 12. Dār. corrupt. Cf. Bō. sub *armakapāla*.

alākā 'name of a plant', Kāuṣ. 31. 28. Dār. *bhṛṅgarājaka* (? emended); Keç. *bhṛṅgarāja*.

avakara, apparently a designation for plants growing on garbage heaps, Kāuṣ. 28. 2. Dār. *avakaraḥ ukurāṭikātrṇāni*. Keç. has the following passage, not given in the extracts in the appendix: *ukurāṭika*

mārjanikāṭṭṛṇam avajrāṭitam . . . The word may of course simply mean 'garbage', in accordance with its etymology, the grass being implied in the tradition of the practice.

avagamana 'attachment', Kāuṣ. 16. 27. Dār. *janapadaḥ tasyā 'vagamana-karam . . . amurāgakaram*.

aṣani, apparently 'bailstone', Kāuṣ. 38. 8. Dār. *himaṣarkarāpaḥ*.

aṣmayokta 'name of a tree', Kāuṣ. 8. 15. Perhaps to be emended to *aṣmayoktra*? Keç. *aṣmantaka bhṛṅgakacche prasiddhaḥ*. Dār. apparently also *aṣmantaku*.

aṣṭakyā 'a cow employed in the *aṣṭakā*-performance', Kāuṣ. 19. 28. The adjective *aṣṭakya* is known otherwise only in Pāp. v. 1. 2.

aṣṭāvara 'epithet of *idhma*' Kāuṣ. 18. 34. Dār. *idhmāmātrā* (!) *aṣṭāśaṁkhyā yasya* so '*aṣṭāvara idhmaḥ ṣukla ity arthaḥ*. Cf. also Keç. *ibid.*, and 47. 27.

asitāla in *asitālakāṇḍā* (sc. *iṣu*) 'a plant, from which the shafts of arrows are made', Kāuṣ. 35. 28. Dār. *kṛṣṇam ala* (!) . . . *yasyaḥ*. Cf. *ala* and *silāñjālā*, p. XLIV.

asitaskandha and *skandhamāṇi* 'amulet made from the skin on the shoulder of a black animal, especially the elephant, and tied on with hair from its tail'. It is employed to strengthen the *membrum virile*. Kāuṣ. 40. 17, and 18, note. See Dār. and Keç., and cf. AV. iii. 22. 6; vi. 70. 2.

āhva, in a list of *samidh*, Kāuṣ. 16. 11. Dār. *palāṣa*. Keç. *tirṇi-samidhaḥ* (! for *parṣa*-?).

ākaraṣa 'an instrument for collecting ashes, poker', Kāuṣ. 36. 2. Dār. *ākaraṣaḥ lohakāraṇam | āṅgārakaraṣaṇārtham | kuṣakā* (cf. Bṛ. s. v. *kuṣaka* 3.). Keç. *aṅkuṣa*. Cf. *ākṛṣṭa*.

ākṛtī-loṣṭa 'a clod from the field, in its natural shape'; Kāuṣ. 8. 16; 37. 8. Dār. *kṣetraloṣṭa*.

ākṛṣṭa vi. 'a magical diagram scratched into the ground?' Kāuṣ. 36. 8. Dār. *ākṛṣṭaḥ mātṛke 'ti prasiddhābhidhānaḥ*.

āgama-vaṣṭukūli 'pastry baked for welcoming guests', Kāuṣ. 23. 8. Cf. *āgama-kṛṣara* in the lexicons.

āṅgīrusa 'pertaining to witchcraft', Kāuṣ. 47. 2 (Dār. *ghoradra-*

vyāṇi); fem. *āṅgirasī*, Vāit. Sū. 5. 10. Cf. J. A. O. S. vol. xi, p. 387. See also Keç. at Kāuç. 14. 30.

āpāna 'a cavity for fluid' Kāuç. 62. 15. Keç. *garta*.

arka and *ekārkaṃaṇi* 'amulet made of the *arka*-plant'. Kāuç. 40. 16: *ekārkaśūtram arkaṃ badhnāti*, 'he ties on an *arka*-amulet, tied with a thread from the same *arka*-plant'. Dār. *ekārkaḥ tasya valkaśasūtreṇa* . . . *arkaṃ badhnāti*. In a note to sū. 17 Dār. refers to the same amulet as *ekārkaṃaṇi*. Keç. *ekoçākhārkaṃaṇim* . . . *arkasūtreṇa badhnāti*. Cf. s. v. *arka* in the lexicons.

āla 'name of a creeper or weed in grain-fields', Kāuç. 25. 18. Dār. *godhūmaryādhi* (!). Keç. *yaragodhūmarallī*. Cf. under *silāñjāla* p. xlv, and *asītala* above.

āculekhaṇī, with *pratikyṛti* 'image of a person made of clay', Kāuç. 35. 28; 47. 54; 49. 22. Cf. J. A. O. S. xi, p. clxxii.

ācraska 'fissure, place or spot from which something is cut or broken', Kāuç. 44. 36: *ācraskam abhigḥārya*. Keç. *chedanasthānam gḥytenā 'bhigḥārya*. Dār. *yasmād deçād vapām uddhṛtya taṃ deçam abhigḥārayati*. Thence *ācraskaja* 'grown upon a fissure, or place of cutting', Kāuç. 16. 28. Dār. *ācrakaḥ chinnaṃya budhnaṣ tato jātāni punaḥ*. Cf. also Keç. *ibid*.

āsāda in *grḥapatnyāsāda* 'dining room, kitchen' Kāuç. 23. 5; 24. 15. Dār. *bhaktagrḥa*.

āhuti-śahi 'strong in sacrifice', Kāuç. 73. 1.

īçāna-hata 'slain by fever', Kāuç. 36. 15. Dār. and Keç. *jeçara-hata*. Cf. J. A. O. S. xiii. p. cxvi.

idhmābarhiḥ, Vedic dvandva 'fuel and sacrificial straw', Kāuç. 25. 31. Cf. the unquotable *idhmābarhiḥ* in Bō.

īṣkāñji 'having lines, or stripes like reeds', Kāuç. 32. 17, etc.

īṣā-guḥa 'hiding arrows', Kāuç. 49. 7. With several variants.

ucchuṣmā 'name of a plant', Kāuç. 40. 14. Dār. and Keç. *kapi-kacchu*.

udakarakṣikā 'leech', Kāuç. 30. 16. Dār. *ibid. jalakā* (!). Keç. at 31. 16, *jalāukā*.

udakya 'designation of a water-plant', Kāuç. 22. 10. Dār. *uda-çydmāka*.

udarojra 'a jet, or bolt of water', Kāuṣ. 38. 2. See Keç. *ibid.*

upadhāna, perhaps 'cushion', Kāuṣ. 8. 17; 64. 26. As Dār. at 8. 17 cites 64. 27 (*sopadhānam āstaram!*) as an example (*udāharanam*) of the employment of the article in question, the phrase *jaradupānahāu* is evidently not referred to, as was surmised in note 9, p. 26. Keç. 8. 17: *vidyāgandhukam* (?).

upamanthana 'the act of stirring up', Kāuṣ. 40. 8. Refers to *mantham upamathya* at 27. 10.

upolava 'name of a plant', Kāuṣ. 18. 33. Dār. *trṣṇāni mālaveṣu prasiddhāni*. Cf. B5. sub *upolopa*.

ula 'name of a plant', Kāuṣ. 25. 18. Dār. *kasturikā-çāka* (?) Keç. *pāvika*.

uraḥ-çiraḥ, dvandva cpd., 'breast and head', Kāuṣ. 47. 45 (MSS. *uraçiras*).

ūrdhvaçuṣṭ, sc. *śamidh*, fem. adj., 'grown dry on the tree', Kāuṣ. 48. 38. Keç. *ūrdhvaçuṣṭkavṛkṣasamidhaḥ*. Cf. also Dār. *ibid.*

āśmabhakṣyam, absolutive, 'eating while hot', Kāuṣ. 57. 27.

eṭaka = *eṭaka*. So all MSS. at Kāuṣ. 41. 6. Dār. *meṣa*.

ojomānī 'name of a plant', Kāuṣ. 53. 2, 15; 54. 19. Keç. at 53. 15 glosses with *guḍācī*.

kakuca 'name of a plant or fruit', Kāuṣ. 48. 32. Dār. *tīmiraphala*. The reading is not altogether certain.

kadvindu, in *kadvindu-koṣṭha* 'name of a reed-plant?', Kāuṣ. 48. 30.

kapilalāṭa 'arm' Kāuṣ. 45. 4. Dār. and Keç. *bāhuḥ*.

karkī 'a white calf', Kāuṣ. 66. 13. Cf. *karkīpravādāḥ* 21. 11, and AV. iv. 38. 6.

karṣ+upot, 'to plough up', Kāuṣ. 90. 4. Pet. Lex. reads *apotkṛṣya*.

kāṇḍī = *kāṇḍa* 'piece, section' Kāuṣ. 23. 15. See Dār.

kalpya 'pertaining to *kalpa*, ritual'. Kāuṣ. 141. 34.

kiṁṣṭya 'conch-shell', Kāuṣ. 10. 16; 30. 16; 31. 16. Both Dār. and Keç. explain the word by *çāṅkhā*.

kiṣkuru (v. l. *kiḥkuru*, *kiṁkuru*), 'staff, club', Kāuṣ. 38. 3. Dārila's explanation is unintelligible. Keç. several times glosses the word with *lakuṭa* = *laguḍa*.

kuṣaka 'name of a tree', Kāuṣ. 8. 15. Dār. and Keç. *mālavake prasiddhaḥ*.

kudrici apparently = *guḍūci* 'name of a shrub' Kāuṣ. 50. 22: *kudriciṣaphān* . . . Keç. *guḍūciṣadān*.

kṛtayāma 'whose function is performed, useless', Kāuṣ. 76. 6. According to Keç. at Kāuṣ. 8. 22 the full wording of the citation is *kṛtayāman kaṅkatam avasṛjami*. Cf. *yātayāma*.

kṛṣa 'name of a bird', Kāuṣ. 10. 2. Dār. *gomeṣaka* (also unknown); Keç. *bhāradevaja* 'lark'. Cf. J. A. O. S. xi. p. CLXXII.

kṛṣṇabhakṣa 'eating black grain', Kāuṣ. 31. 28. Dār. *kṛṣṇatila-bhakṣa*. Keç. *māṣatilādikṛṣṇam annam*. Occurs also in Gobh. iii. 2. 14.

kerā, 'name of a plant, used as a *samidh*' Kāuṣ. 38. 6. Dār. *kerā-parṇi* 'ti yā surāṣṭre puṇḍarikhe 'ti . . . Keç. *paṭerakasamidhaḥ*. Cf. s. v. *paṭṭeraka* in the lexicons.

keçānti 'name of a creeper', Kāuṣ. 38. 9. Dār. *prasāriṇi*.

kri + adhi 'to buy up', Kāuṣ. 33. 7.

kṛṣṭikā 'a certain part of a lute', Kāuṣ. 32. 12. See Dar. and Keç.

kṛātrāṇa 'name of a demon', Kāuṣ. 56. 13.

khadā 'a cavity, natural, or dug' Kāuṣ. 38. 7; 45. 1. Dār. *sva-bhāvacajāḥ gartaḥ*, and simply *gartaḥ*; Keç. *khadāṁ khāteā*. Cf. J. A. O. S. *ibid*.

khalevaka = *khalea*, Kāuṣ. 82. 18. Keç. *khalevakaṁ* . . . *ālabhate*.

khalevaṅga Kāuṣ. 27. 14. In J. A. O. S. *ibid*. this word was translated by 'a certain kind of worm'. But Dārila, the authority for this translation, is somewhat ambiguous: *khalevaṅgāḥ kṛṣṇavarṇakāḥ tān ajyamīgrāṇ juhoti*. Keç. *ibid*. says: . . . *kṛṣṇacaṇakān gṛhṭamīgrāṇ juhoti*. At Kāuṣ. 27. 26 the rite is again referred to with the word *khalevādini* 'the performances beginning with *khalea*'. Here again Keç. explains in the same manner as in sū. 14. As *khalea* is a lentil I would now incline to Keçava's explanation of *khalevaṅga* and *khalea* = *kṛṣṇacaṇaka*.

galāvala 'name of a tree, which grows in the Himālayas', Kāuṣ. 8. 15.

garhya 'name of a tree, which grows in the Himālayas', Kāuṣ. 8. 15.

grāmya 'venereal disease', Kāuṣ. 27. 32. Dār. *grāmyo vyādhir mithunasamīyogāt*. Keç. somewhat differently.

cikkaça (v. l. *cikkasa*) 'barley-flour', Kāuṣ. 21. 14. Bū. *cikaça*(?). The word is not known elsewhere in Vedic literature, and is quoted later only from lexical works, the Amarakoṣa iii. 6. 4. 35, and Hemacandra's *Abhidhānacintāmaṇi*: cf. *Pet. Lex. s. v. cikkasa*. A derivative of this, *cāikkaça* (or *cāikkasa*), 'mixture of barley-flour', occurs at Kāuṣ. 48. 41. Dār. *prasādayantān çatruṇ yav ā n ā m pra-kṛtābhicāraçāntir iyaṃ*.

citi (v. l. *citti*) 'name of a plant' Kāuṣ. 8. 16. Cf. J. A. O. S. vol. xi, p. 387. Also Dār. and Keç. at 8. 16.

jāñmāyana, v. l. *jāgmāyana* 'a certain kind of water-vessel', Kāuṣ. 3. 1; 68. 17; 3. 17, schol.; 6. 17, schol.; 47. 1, schol. It is probably a light water-vessel in common use (*sañvyavahārārtham*). Cf. J. A. O. S. vol. xi. p. CLXXII. For the writing *jāñmāyana*, a word which seems certainly derivable from a reduplicated form of the root *gam*, cf. *stiñnoti* for *stighnoti* in the Māitrāyaṇī-saṁhitā: see Z. D. M. G. xxxiii. 195; von Schroeder's edition, vol. i. p. xiv.

ñivakoṣaṇi 'skin from a living animal', Kāuṣ. 26. 43. Dār. *ñivataḥ paçoç carma* 'ñikasthalikā tasyāṃ prakṣipya utsreya sācyā badhnāti. Keç. *ñivataḥ paçoç carma*.

ñivaghātya 'a live animal fit to slay' Kāuṣ. 7. 24; 18. 5. Dār. *ñivaghātārha, ñivahata*. Cf. also Keç. 7. 24.

ñivi 'name of a plant' Kāuṣ. 31. 28. Dār. and Keç. *kācamāci*. Keç. seems to explain the word by *ñivānti* also. Cf. Bū. s. v. *ñiva, ñivikā*, and *ñivanti*.

ñyāyu 'bow-string' Kāuṣ. 23. 10. Cf. J. A. O. S. xi. p. CLXXII.

jeḍāla 'hot infusion', Kāuṣ. 27. 29, 33; 28. 2; 30. 8; 32. 10, etc. Dār. glosses the word with *arajeḍāla* 27. 33; 32. 10. The latter word is not in the lexicons.

tārcha 'name of an amulet', Kāuṣ. 48. 24. Dār. *asthikamaṇi*. Keç. *palāçamaṇi*.

tunya 'name of a tree', Kāuṣ. 8. 15. See Dār. and Keç.

tripāda 'vessel with three feet', Kāuṣ. 35. 27. Dār. *tripādaṣṭṭya*.

triṣandhi: see Dār. and Keç. at Kāuṣ. 16. 24.

dividhuca 'name of a reed-plant' Kāuṣ. 40. 2. See Keç. *ibid.* and at 41. 3, 4.

deçakapaṭu 'mushroom', Kāuṣ. 48. 10. Dār. *ahichatraka*. Keç. *sarpachatra*. Cf. Bō. s. v. *paṭu* 3. (not quotable).

dā + vyā 'to throw off', Kāuṣ. 48. 40. Dār. *kṣipati*. Bō. only 'to open'.

dārbhyāṣa, v. l. *-uṣa*, 'epithet of a bow', Kāuṣ. 32. 8; 35. 28; Dār. at 47. 55. See Dārila's corrupt gloss at 32. 3.

dhāya 'bunch, bundle', Kāuṣ. 18. 32 (*catvāro dhāyāḥ*). Dār. and Keç. *catvāraḥ pūlakāḥ*.

dhāyine, dual neuter, 'two doors, folding-doors (?)'. Kāuṣ. 34. 10, *adhyadhi dhāyine ādumbarīr ādhāpayati*. Dār. *torāṇam tasyo 'pary-upari...* Keç. *deāryor upari...*

nadī-sīsa 'a mass of river-foam', lit. 'river-lead', 8. 18. Dār. *nadīphenapiṇḍa*. Keç. *nadīphena*.

nava 'new grain', Kāuṣ. 38. 10 (*dadhi navenaṣṇāti*). Dār. *navam dhānyam*.

nimusti 'designation of a measure', Kāuṣ. 85. 2. The Pet. Lex. s. v. *prakrama* reads *muṣṭi*.

niveṣṭana 'the act of holding back, detention', Kāuṣ. 36. 5. Dār. *nīrodha...* Keç. *bandhanakarma*. Pet. Lex. and Bō. 'das umhüllen, ankleiden'.

nud + upa 'to push against', Kāuṣ. 35. 22. Bō. notes only *upanunna* 'herangetrieben'.

pañcaparean, sc. *ḍaṇḍa*, 'a staff made of a reed with five knots', Kāuṣ. 26. 9. Dār. *pañca pareṇi yasya ḍaṇḍasya sa pañcapareṇa* Keç. *pañcapareveṇudāṇḍa*.

paraçu-palāṣa, 'blade of an axe', Kāuṣ. 47. 25. Dār. *palāṣam kuthāramukham*. Differently Keç. *parçueṣṭkṣapattṛam*.

paraçu-phāṇṭa 'a decoction heated by an axe', Kāuṣ. 36. 27. Dār. *parçunā taptam phāṇṭam*.

parigr̥hyā 'designation of a certain kind of *veā*', Kāuṣ. 17. 2. Dār. *parigr̥hyā parigr̥hyavediḥ parigrahaṇam sa yogo* (!). Keç. *vedi*.

paçudāvan = *paçudā*, Kāuṣ. 72. 18.

puṇst 'a cow with a male calf', Kāuṣ. 35. 8. Dār. *puṇvatsā*.

pūtiçapharī 'rotten fish', Kāuṣ. 27. 32. Dār. *pūtiçandhā matsikā*. Keç. *pūtiçandhamatsyā*. Cf. Bō. s. v. *çaphara* and *çaphari*. The Pet. Lex. s. v. *çaphara* translates: wol 'eine bestimmte pflanze'.

pr̥çnimantha 'a stirred drink, which contains materials coming from a speckled cow', Kāuṣ. 11. 15, 16.

pratijāpa 'the act of muttering against' Kāuṣ. 36. 25.

pratyāhuti, adv., 'at each oblation', Kāuṣ. 48. 40. Also Āpast. Çr. xiv. 29. 3.

pradehana = *pradeha* 'the act of anointing', Kāuṣ. 31. 25.

prapuṣa 'a large cornucopia', Kāuṣ. 25. 30. Dār. *putaḥ dṛḍhaḥ*.

pramatta-rajjū 'a certain kind of rope used by potters', Kāuṣ. 38. 26. Dār. *cārikāṇām avalambanarajjuḥ*. Keç. *cārikasya rajjuḥ*.

pramanda 'name of a plant', Kāuṣ. 8. 17; 25. 11; 32. 29. Dār. *induka*.

pramehāṇa 'causing flow of urine', Kāuṣ. 25. 10: *pramehāṇam badhnāti* 'he ties on (as amulet) a substance, causing flow of urine'. Cf. Keç. and Dār. Bō. writes *pramehana*, and translates 'penis'.

praçna 'turban, head-dress', Kāuṣ. 26. 2, 3fg.: Dār. *uṣṇṣam*. Keç. *muñjapraçna* . . . *māuñja-induka* . . . *māuñjapraçna*.

pr̥yagocitti 'name of a plant', Kāuṣ. 8. 16. Cf. J. A. O. S. vol. xi, p. 387, note 3. Also Dār. and Keç. at 8. 16.

pr̥aiçakṛt, 'the priest who gives the command', Kāuṣ. 26. 4 etc. Dār. *pr̥aiçam dadāti 'ti pr̥aiçakṛt*.

plak̥ṣodumbara 'name of a tree', Kāuṣ. 20. 22. Dār. *pippari* 'ti *prasiddhah* (!).

phāla-camasa 'a certain part of the ploughshare', Kāuṣ. 35. 4. Dār. *phalacibukāyāḥ somacamasākāraṁ kṛtvā*. Cf. *cibukā*, p. lv.

phala 'point of on arrow', Kāuṣ. 28. 3, in *ārdheaphalābhyām* (sc. *ipubhyām*). The word occurs occasionally in the later language.

bāṇāparṇi 'name of a plant', Kāuṣ. 36. 19, 38. Dār. *ṣarapūñkhe* 'ti *prasiddhā*. Keç. *māvikā loke prasiddhā*.

bṛhaspatiçiras 'epithet of a porridge', Kāuṣ. 49. 15. Keç. *bṛhaspatiçira-odana*.

bhadrāvatī fem. adj., Kāuṣ. 39. 9.

bhāga-dhāna 'treasury', Kāuṣ. 38. 15. Dār. *mahādhanagṛham*.

mādānaka 'derived from the *madanaka*-tree', Kāuṣ. 12. 1. Dār. *mādānakāni phalāni madanakaphalaṁ yasya*...

māhiṣa, plur. *māhiṣāṇi* 'harem, women's apartments'. Kāuṣ. 17. 6. Dār. *grhāṇi...rajanīnam*. Keç. *strīṇāṁ grhaḥ*.

mṛṣṭi 'lump or grain (of salt)', Kāuṣ. 47. 46. See Dār. This meaning is not certain.

yathopapādin, in *yathopapādīpaçu*, adj. 'as it happens to turn up' Kāuṣ. 138. 2. Cf. Bō. s. v. *yathopapādam*.

yugmakṣṣṇala (sc. *maṇi*) 'an amulet made of a pair of *kṣṣṇala*-berries', Kāuṣ. 11. 19; 52. 18. See Dār. and Keç. at 11. 19.

rajoharaṇa, Kāuṣ. 13. 11. See Dār. and Keç.

raju-dhāna 'the spot on the neck of an animal, where the rope is fastened', Kāuṣ. 44. 23. Dār. *grīvāyā bandhanasthānam*.

rayidhāraṇa-piṇḍa 'lump of earth', Kāuṣ. 28. 3. Dār. *ragir iti dhananāma dhārayati* 'ti *dhāranā bhūmīḥ tanmayān piṇḍān*.

riṣ+ei in *virīṣyati*, loc. absol. of the present participle 'when one is hurt', Kāuṣ. 59. 28; 72. 30. Some MSS. read *variṣyann iti* and *variṣyati*. Keç. at 59. 28. *vināṣopasthitam*. Cf. *virīṣṭam* AV. vi. 51. 3, and Dār. at Kāuṣ. 31. 9.

likh+pari 'to grind up', Kāuṣ. 25. 7; 26. 43, etc. Dār. *ṣṛṣṭi-karaṇam* and *samcūrṇya*.

rañgha 'name of a tree', Kāuṣ. 8. 15. Dār. *sragvañghāu himavata* (!) *iti prasiddhāu*. Keç. *kampakubjo* (?) *prasiddhau*.

vanana 'love, inclination', Kāuṣ. 41. 18. Dār. *goḥ savatsam saṁbhajaphalaṁ karma*. Cf. also Kec. The word *saṁbhaja* does not appear in the lexicons. See also *apocātā*, p. xlv.

varti (v. l. *carta*) 'urethra', Kāuṣ. 25. 16. Dār. *vartam mūtrabīlam*. Keç. *mūtrapravāham*.

vārṣmana, sc. *udumbara*. Kāuṣ. 23. 7. Dār. *varṣma mahat tasmān nieṣṭo vārṣmanaḥ*. Bō. 'zu oberst befindlich'. Keç. obscure. The word seems to mean 'coming from a height'.

vāṣā 'name of a plant', Kāuṣ. 8. 16; 39. 6. Dār. *vr̥ṣaka* and *aṭarūṣaka*. The word *rāṣaka* occurs elsewhere only in the *Çabda-kalpadruma*.

vīp + aca 'to tremble, to have spasms', Kāuṣ. 58. 1.

vidhra-bindu 'rain drops after the clouds have passed', Kāuṣ. 46. 41. Dār. *vigatābhra-vindūn...* Keç. *ākāṣodakam*.

vāidyuddhatī, emended: MSS. *vaidyudeatī*, fem., epithet of a *samidh*, 'obtained from a tree struck by lightning', Kāuṣ. 48. 36. Dār. *vidyutā hato vr̥kṣo vidyuddhataḥ...* Keç. *vidyuddhatavr̥kṣasya samidhoḥ...*

ṣākaerṣa (variants *sāka-* and *-mr̥ṣa*) 'name of a plant', Kāuṣ. 33. 14. For the interchange of *v* and *m* see J. A. O. S. vol. xiii. p. cxvii fg.

ṣaṅku-dhāna 'part of a skin, in which a peg is stuck, in order to fasten it when spread out, used as an amulet', Kāuṣ. 26. 17; 27. 29. Dār. *ṣaṅkudhānaḥ carmaṇo vistārāya kilakabandhaḥ ṣaṅku-sthāpanam ity arthaḥ*. Keç. *carmaśīdramañiḥ*.

ṣamī-lāna 'one (whose hair is) cut with (an instrument made of) *ṣamī*-wood', Kāuṣ. 31. 1. Dār. *ṣamyā lūnāḥ keṣā yasya sa ṣamīlūnaḥ*.

ṣamakā, 'name of a creeper, found in Nandapura', Kāuṣ. 8. 16. See Dar. and Keç. *ibid.* At Kāuṣ. 31. 1 Dār. seems to identify this plant with the *ṣamyāka*, but the text is untrustworthy.

ṣakala, sc. *maṇi* 'an amulet made of chips of wood' Kāuṣ. 27. 5. Dār. *daṣṇānāṁ ṣāntavr̥kṣāṇāṁ ṣakalāni* 'ti *ṣākalo maṇiḥ*.

ṣāntivā, fem. adj., personified as a divinity, Kāuṣ. 39. 9.

ṣamyacāka 'name of a plant', Kāuṣ. 8. 16. See Dār. and Keç.

ṣālin 'one who suffers from internal pain, as though a spear stuck in him', Kāuṣ. 31. 7. See Keç. especially, and also Dār. Cf. *Pet. Lex.* s. v. *ṣālin* 1 b.

ṣeṇyā 'the skin which covers the tail', Kāuṣ. 43. 32. Dār. *vatṣa-*

śya śepasahveṣṭanam carma. Keç. *vatsakhaleḍyāṁ (?) kṛtvā*. For *khaleḍ* cf. Keç. at 36. 26.

çrayaṇī=*çrent*, Kāuç. 65. 4. See the editors article 'On Certain Irregular Vedic Subjunctives or Imperatives, A. J. P. vol. v, nr. 1 (Baltimore 1884), p. 27 (p. 12 of the reprint).

śadāmpuṣpā 'name of a plant', Kāuç. 28. 7; 39. 6. Dār. *trisaṁdhyā*. Keç. *saṁdhyā*(!). Cf. *śadāpuṣpā*.

savaṇḍā 'name of a plant', Kāuç. 8. 16. Dār. *çṛṅgālavāṇḍaka*. Cf. also Keç.

sahasrātṛṇṇa 'having a thousand holes', Kāuç. 83. 3. Cf. *çatātṛṇṇa* in the lexicons.

sākṣa (*sa+akṣa*) 'furnished with a yoke (of oxen)', Kāuç. 37. 6: ...*stre sākṣe*. Dār. ...*hale gobhyāṁ yukte*. Cf. also Keç. *ibid*.

śic+pratyā 'to pour in again', Kāuç. 58. 1.

sitvāra (v. l. *sitā*-, *çitā*-, cf. Pet. Lex. under *sitāvāra*) 'name of a plant', Kāuç. 39. 6. Dār. *apāmārgasadr̥ço mahān*.

śipunā 'name of a plant', Kāuç. 8. 15. See Dār. and Keç.

śtra 'ox at the plough', Kāuç. 39. 30: *adhi śtrebhyo daça dakṣiṇā*. Dār. *halagobhyah daça gāvo dhikā dakṣiṇā deyāḥ*.

sthānāsana 'the act of standing and sitting' Kāuç. 141. 44.

śyandana 'name of a tree', Kāuç. 8. 15. Dār. *madana*. Keç. *himavati narmadāyāṁ prasiddhaḥ*.

śvastya, adjective, 'happy'. Kāuç. 137. 26. Daç. Kar. *śvastyaṁ panthām*.

śraj 'name of a tree', Kāuç. 8. 15. Dār. *śrageaṅghāu himavata*(!) *iti prasiddhāu*. Keç. *malavake prasiddhaḥ*.

śraja 'name of a certain forest-plant', Kāuç. 33. 7, 9, 16. See Dār. *ibid*.

The following lists of words, which occur in the commentary of Dārila and in the paddhatis are worthy of note:

Dārila: *adhyāyitr* = *upādhyāya* 10. 7. — *apāna* 'euphemistic expression for rectum', 25. 9; found elsewhere in lexical literature. — *abhyātāna*, Dār. and the paddhatis, designation of the performance described in Kāuç. 137. It is also known as *bṛhatkuṣaṇḍikā*: see

137.42, note, and p.xv. — *alambhāva* 2.17 (fol. 19^a l. 11) 'sufficiency': the word is not excerpted. — *āchedanam*, action noun from *chid*+*ā*, 26. 23. — *ārupikṛmi* 27. 18. — *ālopana*, action noun from *lup*+*ā*, 26. 23. — *uttaratantra*, designation of the performances described at Kāuṣ. 3. 5fg. — *upasaṁhāra*=*prāṣana*. So Dār. explains *upasaṁhṛtya* at Kāuṣ. 22. 15. — *kaṇikeika*, 14. 19=Keç. *kaṇika*. Cf. also *kaṇika*. — *karvara*=*prçni*, 11. 15. Perhaps for *karbura*. Cf. *çarcara*. — *kṛmin* 'affected with worms', 29.20. — *cibuka* 'an instrument employed as an amulet', 19. 22, 23 (p.53, notes 10 and 12). Cf. also 35. 4: *phalacibukāyāḥ somacamasākāraṁ kṛtvā*... — *jyeṣṭhīmadhu*, and *-madhuka*=*yaṣṭīmadhu*. So is to be read at Dār. 38. 17. See also Keç. 32. 5; 35. 21, and the paddhatis at 75. 1. — *joṣaṇam* and *joṣaṇā*, 8. 15, 16 (p. 25, note 13, and p. 26, note 7) are glosses explaining *simbala* 'name of a plant'. — *niravadoṣateva*, 7. 16. — *parāmarçana*, 17. 4 = *grahaṇa*. Cf. *parāmarça*. — *parikirāṇa*, as gloss to *parikirati*, 26. 10. — *pākasthāna*=*çmaçāna*, 48. 17. — *puṣākānuvāsana* 'a funnel-shaped syringe', 25. 12; cf. *puṣaka*. — *puṣṭikarman*, (sc. *mantra*), adj. 'relating to performances, which cause prosperity', 24. 43. — *prāṣṭi*=*prāṣṭha*, 16. 29: cf. B5. s. v. 3. *prāṣṭi*. — *peṭāka* 'basket', otherwise unquotable, seems to occur 18. 2. — *propīti*=*propā* 'drinking place', 19. 3. Keç. *taḍāga*. — *phāṇṭay*, denom. from *phāṇṭa*, 25. 18. — *bhāgapāṭha*, 'quotation of a part (the *prātika*) of a mantra', 6. 10. The opposite is *sakalapāṭha* 'quotation of an entire verse'. Neither one is in the lexicons. — *leṇḍikā*, in *aja-leṇḍikāḥ*=*leṇḍa* 'excrements', 48. 32. — *vāri*, in *vāri-stamba*, 'name of a plant?' 19. 12; 29. 4. Keç. 29. 4, *çañastamba*. — *viçrāmaṇa*, 16. 25. — *vrçcita*, perf. part. pass. of *vrçc* 47. 28. — *saṁāseka*, 'pouring together', 17. 4. — *saṁnayana* 'putting together', 33. 8. — *saṁpātay*, denom. fr. *saṁpāta*, 'to smear with the dregs of an oblation'. The word is very common in Dār. and the paddhatis. — *śilīlīka* 'rosin', 18. 36: both text and translation are doubtful. — *stri-karmāṇi*, technical designation of the second part of adhyāya iv, beginning at 32. 28. —

Keçava: *andhapuṣpikā* 'name of a flower', 10. 16. — *ucchraya-karmāṇi* 'supererogatory rites', 1.1, and frequently elsewhere. Also Ath.

Paddh. — *udara-gaṇḍulaka* 'a kind of worm', 27. 14, 20. — *odana* = *undana*, 53. 18. — *kaṭupā* 'name of a plant (?)', 34. 2. — *tālīṇī* 'name of an insect', 32. 21. — *pūgavyādhi* 'epidemic disease' (?) 26. 36. — *paṭeraka* 'name of a tree', 38. 6; 40. 2, 7. The Pet. Lex. mentions *paṭṭeraka* from the Nighaṇṭa Prakāṣa, as the name of the cypress. — *paṭākā-toraṇāni* 'folding doors' (?), 47. 2. Cf. *kapāṭa*. — *balāgapātra*, or *balāgamapātra* 39. 5-12. — *maḥumada* 'typical name for a Mussalman', 47. 22, etc. — *mānaka* 'name of a measure', 6. 22: cf. *mānaka*. — *vallanikā* = *titāṇ*, 26. 31. — *sūryavelā* 'name of a plant', 36. 12. Cf. *suryavallī*. — *vikalpita* 'optional', denominative perfect passive participle from *vikalpa*, 50. 13. — *setika* 'name of a measure' 6. 22; 46. 33. — *hastācartaka*, 35. 11 = *parihasta*, AV. vi. 81. —

The remaining paddhatis, etc.: *ākāṣaphena* 'name of a plant', Ath. Paddh. and Antyeṣṭi. 82. 26. Cf. Kāuṣ. 93. 22; 115. 1. — *kārṇa* 'name of a plant', ibid. — *kājala* = *kojjala* (?), Dāç. Kar. and Ath. Paddh. 54. 6. — *paribhāṣay*, denom. of *paribhāṣā*, AV. Anukramasū i. 4 (*iti sarvatra paribhāṣyate*). — *puṣpākṣodaka* and *puṣpākṣita* (denom. perf. pass. participle from the same) in *puṣpākṣodakāñjalīm pūrayiteā*, and *puṣpākṣitām añjalīm pūrayiteā*: of frequent occurrence in Ath. Paddh. and Daç. Kar. — *praçakya*, as gloss to *paritvaramāṇa* 'as one is able', Daç. Kar. 55. 18. — *muktikā* 'name of a plant', Ath. Paddh. and Antyeṣṭi 82. 26. Cf. the unquotable *muktikā* in B3. Keç. seems to read *çuktika*. — *veṣṭay*, denom. of *veṣṭa*, Daç. Kar. 75. 23. — *vrata*: Various special kinds are mentioned in Ath. Paddh. at the end of Kāuṣ. 57, and Keç. 42. 12-17: *kalpavrata*, *añgiro-vrata*, *yamavrata*, *veda-vrata*, *çiro-vrata*, *mṛgāra-vrata*, *māṭla-vrata*, *viçāsahi-vrata* (cf. AV. xvii. 1-5). — *herukā* 'name of a plant', Ath. Paddh. and Antyeṣṭi. 82. 26. —

In this connection I would draw attention once more to the two words *pañcakalpa* (*pañcakalpin*), and *mātrkalpika*. In J. A. O. S. vol. xi, p. 378, I expressed the view that the word *pañcakalpa* which is reported by the Mahābhāṣya refers to an Atharvavedin, who is conversant with the five kalpas of the AV: see ibid. This surmise is now rendered certain by the occurrence in the colophon of one

of the MSS. of the Kāuṇḍika (K), used for this edition, of the word *pañcakalpin*, nominative *pañcakalpī*, as a title of the writer: see p. ix. The word means a practicing Atharvavedin. The word *māṭṛkalpika*, which also occurs in the Mahābhāṣya (cf. the index Ind. Stud. xiii), I have explained in H. W. Magoun's report on his edition of the Āsurikalpa, P. A. O. S. for October 1888, p. xiv. The Mahābhāṣya is very familiar with Atharvan literature. If we suppose that this word is Atharvanic, it may be translated by 'one who practices the *māṭṛkalpa*'. This may be the title of some minor ritualistic treatise, involving especially the use of the list of hymns, which are known as the *māṭṛnāmāni* (sc. *sūktāni*), or *māṭṛgaṇa*: see index B, p. 384. What the nature of these performances may have been, it is of course impossible to guess. They may have dealt with a *çrāddha* for the *mātaras*.

I would finally draw the attention of the lexicographers to the numerous special designations of verses, hymns, and gaṇas of hymns, a list of which is given in index B, pp. 383—385.

v. Grammatical and orthographical notes.

The most salient phonetic peculiarity of the text is the frequent removal by crasis of the hiatus, produced by changes due to sandhi. So unanimous are the MSS. in certain cases in this regard, that it was thought proper to reproduce the practice in the edition, while attention has been drawn every time to its ordinary equivalent in the notes. The first case is: *patnyāñjalāu* = *patnyā(h) añjalāu*, 6. 17: emendation to *patnyañjalāu* suggests itself readily, but this is rendered improbable owing to the similar cases following. These are *dāivati* for *dāivata iti* (= *dāivate + iti*) 6. 34; *talpārṇabham* for *talpa ārṇabham* (= *talpe + ārṇabham*) 17. 3; *gartedhmāu* for *garta idhmāu* (= *garte + idhmāu*) 49. 23; *anāmayaīdhi* (MSS. *anāmayedhi*) for *anāmaya edhi* (= *anāmayas + edhi*) 74. 20; *jaghanatāghnantah* for *jaghanata āghnantah* (= *jaghanatas + āghnantah*) 81. 21; *-yajñotthāpanībhiḥ* for *-yajña utthāpanībhiḥ* (= *-yajñas + utthāpanībhiḥ*) 84. 12, 13: as the sandhi happens between two sūtras, it was not possible to retain it in the text, and its mention in the critical notes is omitted owing to an oversight;

anyatodāhārya for *anyata udāhārya* (= *anyatas + udāhārya*) 137. 14; *ṣaṭkṛtadakam* for *ṣaṭkṛtea udakam* (= *ṣaṭkṛtas + udakam*) 140. 5; *agratopasthāntike* for *agrata upasthāntike* (= *agratas + upasthāntike*) 141. 40; *dāsūmakam* for *dāsā asmākam* (= *dāsās + asmākam*) 90. 18; *kumbhodadhāne* for *kumbha udadhāne* (= *kumbhe + udadhāne*) 93. 43; 136. 1: possibly, however, a compound *kumbhodadhāne* is to be assumed in both places. *deṣāvaritah* for *deṣa āvaritah* (= *deṣas + āvaritah*) 124. 1. The same practice occurs also occasionally in part of the MSS.: at 51. 14 *meti* for *ma iti* (= *me + iti*) in three MSS.; at 53. 12 *asmānvārabdhāya* for *asmā anvārabdhāya* (= *asmāi + anvārabdhāya*) in three MSS.; at 69. 5 *anvāñcetare* for *anvāñca itare* (= *anvāñcas + itare*) in four MSS.; at 106. 7 *nā* for *na ā* (= *nas + ā*) in three MSS., as also *sarvāhorātra-* for *sarvā ahorātra-* (= *sarvās ahorātra-*) in three MSS. For the same peculiarity in Āpastamba's dharmasūtras, etc. see ZDMG. XL. p. 536.

When final *s* preceded by an alterant vowel is followed by *k* or *p* (cf. Whitney Sk. Gr.² § 188^b) the MSS. are hopelessly at variance as to the treatment of *s*: both *h* and *ṣ* appear in the same MS. under essentially the same conditions. The editor has adopted the less archaic writing. *ḥ*. The cases, in which both modes of writing occur, are as follows: *triḥ paryagni* 2. 10; *triḥ pradakṣiṇam* 2. 11; *hasiḥ kurelta* 6. 22; *jyotiḥ kurute* 11. 12; *triḥ pratihāram* 29. 22; *triḥ parikramya* 31. 3; 38. 7; 46. 14; *triḥ prasavyam* 44. 11; 84. 10; 87. 30; 88. 13; *triḥ paryukṣati* 53. 8; 57. 22, 25; *triḥ kārayamāṇam* 53. 9; *triḥ pramārṣṭi* 53. 19; *triḥ pariṇayati* 76. 20; 77. 22. So also *duḥkṛtam* and *duḥkṛtam* are variants at 17. 6, 7. In the mantra at 6. 10 there occur together *dici śīda* and *antarikṣe śīda*.

In the treatment of *n* before *ç* and *j* the MSS. of the Kāuṣ. like those of ĀV. (cf. Whitney at Ath. Prātiç. ii. 10, 11, 17) are very much at variance: the sound appears as anusvāra, *ñ* and *n*, the anusvāra predominating. The *ç* is also occasionally not changed. In this edition the normal euphony, *n + ç* to *ñ ch*, and *n + j* to *ñ j* has been adhered to. The cases in question occur at 10. 9; 18. 13; 20. 13, 14; 25. 24; 27. 14; 35. 27; 36. 9; 48. 28; 69. 1; 71. 6, 7; 72. 15;

78. 12, 13; 81. 34; 97. 5, 6; 125. 2. The same difference in the treatment of *u* occurs twice before *v* at 64. 5 (*unnahyan vasanena*), and 102. 2 (*prājāpatyān vi*): once it is seen before *sy* at 67. 26 (*śrapayīṣyan syāt*).

The vowel of the particle *om* coalesces with preceding *a* and *ā* to *o*, according to Pāṇini vi. 1. 95; Vopadeva ii. 5. Accordingly we have *svāhoṃ* = *svāhā* + *om* 5. 13; *anujñāpyoṃ* = *anujñāpya* + *om* 9. 9; *coṃ* = *ca* + *om* 70. 6. At 90. 18 the MSS. read *puṣṭoṃ*, which has been emended to *puṣṭam om*.

The following instances of Vedic sandhi have been noted: *apā-dāya rāṣṇām* at 2. 18; *sainpātavatā rṣabham* (1 most MSS.) 34. 18: see Whitney Sk. Gr.² 127^a. At 58. 7, 8 the MSS. read *ācamyeḥi* = *ācamya* + *ā* + *ihi* in accordance with Whitney ibid. 127^b. The fact that *o* of the vocative is *pragrhya* before *iti*, in accordance with Ath. Prātiç. i. 81, has been pointed out above, p. xxxviii.

The following phonetic peculiarities, or tendencies of the MSS. are worthy of notice: Frequently *s* appears as *ç*, and in general the MSS. illustrate abundantly the confusion between the sibilants in Sanskrit, as discussed by the editor and Dr. E. H. Speiker in P. A. O. S. for May 1886 p. xxxvi fg. At 4. 15 all MSS. read *vaçlyān* for *vaṣlyān*; at 24. 13; 39. 9; 76. 23 *suçime* is emended to *susime*; the majority of the MSS. write *pāṇçu* for *pāṇsu* (27. 18; 29. 21); at 51. 16 the MSS. have *çilāñjālā*, which is emended to *silāñjālā* in accordance with AV. vi. 16. 4; at 3. 8; 137. 40 *āçispate* is emended to *āsiçyate*; at 86. 16 the MSS. have a pratika beginning with *çam*, which has been emended, so as to yield the pratika of vii. 21. 1: *sam eta*. Conversely at 69. 3 the MSS. read *sāmūla* for *çāmūla*; at 8. 10 *viçaye* for *viçaye*. The MSS. are divided in the orthography of the words *cikhaṣa* at 21. 14 with its vṛddhi-derivative *cāikhaṣa* at 48. 41: both *ç* and *s* are written. The editor has given preference to *ç* on account of the presence of *k* in an adjoining syllable: cf. P. A. O. S. ibid. p. xl. For the same reason the writing *kṛçara* at 34. 13, 20; 35. 5; 66. 16; 84. 3, the prevailing usage of the Kāuṣika MSS., has been adopted.

Other variants concerning the confusion of the sibilants are given in the critical notes to the text. — The MSS. frequently write *ts* for *ch*: *avatsādyā* for *avachādyā*, four MSS. at 24. 10, one at 55. 19, and six at 81. 28; *utsiṣṭa* for *ucchiṣṭa*, one MS. at 26. 18; *utsrayati* for *ucchrayati* one MS. at 61. 21; *itsata* for *ichata* one MS. at 73. 15; *patsaḥ* for *pacchaḥ* four MSS. at 82. 29. — Occasionally *y* is written for *j*: *yunaymi* for *yunajmi* three MSS. at 3. 1; *yāyūm* for *jyāyūm* one MS. at 23. 10; *yāmyāi* for *jāmyāi* three MSS. at 34. 20; at 42. 17 *āñmah* is emended upon the basis of the MSS. readings: *āymah*, *āyyaḥ*, *āyaḥ* and *āyamah*; at 64. 17 one MS. reads *anaymi* for *anajmi*; at 120. 1 three MSS. *samayyāyām* for *samajyāyām*; at 133. 6 two MSS. *yajñe* for *jajñe*. Conversely at 126. 9 two MSS. write *vilājjyam* and *vilājye* (!) for *vilājya*. We may mention finally a few cases of Prākritic writing in one or the other of the MSS.: *bhārjaitā* for *mārjayitā* at 6. 17; *mūrkhaiteā* for *mūrchayiteā* at 12. 2; *varṣasi* for *varṣyaṣi* at 17. 13.

A few cases of haplography occur: *carañāninayanejyā* for *carañāni ninayanejyā* at 43. 3; *anagnācabhāsa-* for *anagnāv ababhāsa-* at 98. 37; 130. 1; *vā* at 110. 1 is omitted by most MSS. because it is preceded by *vaḍavā*; *na* is omitted at 135. 9 (p. 285 l. 1) because it is preceded by *annam*.

The MSS. of the text agree in writing *ch* throughout. This has been retained in the edition, except when it represents the product of *t* (*d*) + *ç* (*ch*): then *echa* was put into the text. The group *n+s* appears as *ns* in the MSS., and is represented in the same manner in the edition.

Of formal peculiarities we may mention a few sūtra-optatives, made in accordance with Whitney Sk. Gr.² 738^b; 1043^c; *upanayitta* at 17. 31, 33; *anvāhvayitta* at 60. 32; *vāpayitta* at 67. 15. — A number of aorists with the Vedic function of completed past time occur: *akṛkṣata* 20. 16; *akṛkṣāma* 20. 17; *dhārṣṭa* 20. 18; *prācīṣam* 22. 2, 3, 4; *acāriṣam* and *açakam* 56. 7. Further a number of modal aorist forms: *çakeyam* 3. 8; 137. 40; *sakṣiya* 45. 16; 47. 16; *svāpsis*

56. 12; *ñeyāsam* (precativē) 68. 1; *gamema* 70. 1; *hīñsā* 72. 34; *vyath-iṣi* 73. 15; *vadhīṣṭa* 92. 14; *bhūyāśma* (prec.) 92. 25, 29. *vyanaṣat* is employed both as prohibitive form and as past tense at 56. 6, 7. All these aorist forms occur of course in quoted passages (mantras, *prāśas* etc.). — The future participle *vibhuñkṣyamāṇa* occurs at 23. 9; 38. 26. — The gerund in *ya* from an uncompounded verbal root seems to appear in *ṣcotya* at 53. 18; in *kṣipyā* at 30. 18; 52. 14: in all three cases it is possible to emend: *adbhi ṣcotya* to *abhiṣcotya*; *ca kṣipyā* to *'vakṣipyā*. Note also *hasteghryā* at 76. 10, and possibly *urasigrhya* at 81. 30; cf. Whitney Sk. Gr.² 99^{ab}. — In the *paddhati* of Keçava there are four occurrences of Prākritic causatives: *kārū-payet* at 54. 1; 58. 4; *aṇḍapayati* 23. 15, 16; cf. Whitney, *ibid.* 1042^b.

Of isolated formal peculiarities we may mention *-ādayas* at 8. 13, used as accusative plural: cf. J. A. O. S. xi. 383; *bibhetti* a doubtful reduplicated present from root *bhid* at 25. 16; all MSS. write *bhavati* voc. fem. for *bhavati* nom. at 57. 18: in the edition it has been emended to *bhavati* (cf. Pār. Gr. ii. 5. 2, 3, 4); at 72. 42 most MSS. read *ātman* (*eva*), archaic loc. sing. = *ātmany* (*eva*); at 76. 21 occurs the acc. plur. fem. *pracyas* (sc. *lekhās*); at 96. 3 occurs *nānadāitām*, as subjunctive third person dual middle of the intensive; at 99. 2 *bhramayan* a masc. participle agrees with *ugram*, neuter, and at 126. 9 *anum*, a masc. pronoun seems to agree with *navanītam*, a neuter noun.

The text exhibits finally a number of long dvandva compounds, members of which occasionally govern, or are dependent upon words outside of the compound in a manner quite unusual, and sometimes altogether problematic. At 27. 29 the MSS. reads: *hariṇasye'ti bandhanapāyandcamanaṣaṅkudhānajaḍenā 'canakṣatre 'casiṅcati*, i. e. 'with the hymn AV. iii. 7 (an amulet) is tied on to the (sick) person, he is given drink, he is made to rinse his mouth, and the priest sprinkles him with water, warmed by a heated *ṣaṅkudhāna* (see above p. Liii). The compound might be readily emended to *bandhanapāyandcamanam*, or *-camanāni*, but for the fact that similar difficulties appear

in others, and it would seem as though the clumsily concise construction were intentional. Cf. *bandhanapāyanācamanapradehanam uṣṇena* at 31. 26, and the still more difficult *kiṁstyacvafāmbilodakarakṣikāmaṣakādibhyām* at 30. 16, *mālāniṣpramandadantadhāvaṇakeṣam iṣṭānahatāyāḥ* (*niṣpramanda* 'without *pramanda*'?) at 36. 15. See also 25. 11; 27. 33; 28. 2, 16; 37. 3; 38. 9; 39. 6; 41. 6; 52. 16, etc.

Contents of the Sūtra.

Adhyāya i.

- Sources of the work 1. 1—8.
- pākayajña-paribhāṣāḥ* 1. 9—23.
- New-moon and full-moon sacrifices 1. 24—6. 37.
- Paribhāṣās for the sūtra in general 7. 1—8. 22.
- Gaṇas of hymns and verses 8. 23—9. 7.
- Preparation of the *çāntyudakam*, 'holy water' 9. 8—11.

Adhyāya ii.

- Rites for begetting wisdom 10.
- Rites for obtaining success in vows of chastity 11. 1—6.
- Charms for obtaining villages 11. 7—10.
- Charms for obtaining every desire 11. 11—12. 4.
- Charms to secure harmony 12. 5—9.
- carasyāni*, charms to secure power 12. 10—13. 12.
- Various rites in war and battle 13. 1—16. 26.
- Restoration of a dethroned king 16. 27—32.
- Coronation of a minor potentate 17. 1—10.
- Coronation of a greater potentate 17. 11—34.

Adhyāya iii.

- Rite for the aversion of misfortune (*nirṛti*) 18. 1—18.
- citrakarma* (*pāuṣṭikam*) 18. 19—26.
- Charms for securing prosperity upon starting on a journey 18. 27—31.
- samudrakarma* (*pāuṣṭikam*) 18. 32—38.

Adhyāya iii.

Charms for the prosperity of cattle 19. 1—21.

Amulets to insure prosperity 19. 22—27.

astakā-festival 19. 28—31.

Ploughing-festival 20.

Cattle-charms 21. 1—11.

Charm for obtaining clothes 21. 12—14.

Rites on dividing an inheritance 21. 15—20.

rasakarmāṇi 21. 21—25.

Various rites for obtaining property, success, and prosperity 22.

Rites on building a house 23. 1—11.

citrākarma (*pāṣṭikam*) 23. 12—16.

Charm for ploughing 23. 17.

Rite for sowing 24. 1—2.

Various rites for obtaining prosperity 24. 3—10.

Rites before entering upon a journey and upon returning
from the same 24. 11—18.

erṣotsarga 24. 19—23.

āgrahāyaṇī-ceremony 24. 24—36.

Various rites for obtaining property and prosperity 24. 37—46.

Adhyāya iv.

bhāṣajyāni, remedial charms for every possible disease and injury, real or fancied, and for driving out demons: the scope of these practices can be seen most readily by following the headings of each performance, as given in the extracts from *Dārila* and *Keçava*, 25. 1—32. 27.

strīkarmāṇi, women's rites: obtaining of children, against abortion, *puṣṣacandani*, against sterility, rites for obtaining a husband, *garbhādhānam*, *śmantakarma*, sleeping-charms, charms for capturing truant women, appeasing or subjecting women, overcoming and damaging rival women, philtres, suppressing jealousy and wrath, suppressing paramours, etc.: for details see the headings, as given by *Dārila* and *Keçava*, 32. 28—36. 40.

Adhyāya v.

vijñānakarmāṇi, oracles, (see Keçava's introduction to the *kaṇḍikā*) 37.

Charms against storms and lightning 38. 1—10.

Rites imparting firmness to buildings 38. 11—16.

Rites imparting power in debate, influence in assemblies, and proper conduct while reading the Vedas 38. 17—30.

Rites warding off the effects of witchcraft 39.

Charms for directing the course of rivers 40. 1—10.

Removal of the fire 40. 11—13.

Charms imparting sexual vigor 40. 14—18.

Charms to procure rain 41. 1—7.

Charms for luck in business and gambling 41. 8—17.

Charm for restoring affection between calf and cow 41. 18—20.

Bestowal of good qualities upon horses 41. 21—26.

Rite to insure a successful business-trip 42. 1—5.

Rites for producing harmony between various persons 42. 6—8.

Charm procuring knowledge of the Vedas 42. 9—11.

Return of the disciple after finishing his studies 42. 12—1

Charm for obviating the effect of evil signs in women 42. 19—2

Amulets for warding off evil demons 42. 22—43. 1.

The building of a house 43. 2—15.

Rites to avert the evil effect of funeral-fires 43. 16—20.

vaçāçamanam 43. 20—45. 19.

Rite for obviating the evil effect of a false accusation 46. 1

Removal of obstacles in sacrifice 46. 4—5.

Charm to promote the fulfilment of demands and prayers 46.

Warding off the influence of ill-omened birds 46. 7—8.

Against evil dreams 46. 9—13.

Various *prāyaçcitta*-ceremonies 46. 14—25.

Expiatory performance when a younger brother marries before the older 46. 26—29.

Various *prāyaçcitta*-ceremonies 46. 30—55.

Adhyāya vi.

abhicārikāpi, witchcraft practices 47—49.

Adhyāya vii.

Rites to secure welfare in various conditions of life, while walking, sleeping, waking, etc. 50. 1—11.

Rites to secure safety and good weather for a merchant starting on an expedition 50. 12—16.

Removal of serpents, vermin, etc. from house and lands 50. 17—22.

Rites to obtain security for cowherds, stables, fields, etc. 51. 1—16.

Freeing fields from animals destructive to their products 51. 17—22.

Safety away from home 52. 1—2.

Charms to loosen fetters 52. 3—4.

Protection against fire 52. 5—9.

Safety in boats and ships 52. 10—11.

How to find lost property 52. 12—14.

Rites for security in general 52. 15—17.

Charms for securing long life 52. 18—19.

varcasāyāni, charms for securing power 52. 20—21.

godānam 53. 1—54. 14.

cāḍākarāṇam 54. 15—22.

upanayanam 55. 1—57. 30.

medhūjananam 57. 31—32.

Against ringing of the ears, and twitching of the eyelids 53. 1—2.

Charms and amulets for securing long life 58. 3—12.

nāmakarāṇam 58. 13—17.

nirṇayanam 58. 18.

annaprāṣanam 58. 19—21.

Charms to secure long life 58. 22—25.

Charms to obtain special wishes (*kāmyāni*) 59.

Adhyāya viii.

savayajñāḥ 60—68.

Adhyāya ix.

Preparation of the house-fire 69. 1—72. 43.

Evening and morning oblations 72. 44—73. 19.

baliharāṇam 74. 1—12.

Sacrifice of the first fruits of the season 74. 13—23.

Adhyāya x.

Marriage-rites 75—79.

Adhyāya xi.

Funeral rites 80—86.

pinḍapitṛyajña 87—89.

Adhyāya xii.

Ceremonies on the reception of a guest, *madhuparka*, *arghya*
90—92.

Adhyāya xiii.

Book of omens and portents: *kaṇḍikā* 93 contains an account
of the book, 93-136.

Adhyāya xiv.

ājyatantra 137.

aṣṭakā-festival 138.

Introduction into the study of the Vedas 139.

indramahotsava 140.

Description of the conditions under which the study of
the Vedas shall be carried on, or suspended 141.

अथर्ववेदस्य कौशिकसूचं
रामेण पुष्पक्षेत्रेण श्रोत्रा बलिभोराख्ये महानगरे
अमरिकदेशे संशोधितमीशसंवात्सरे
१८८९

॥ ओं ॥

अथ विधिं वक्ष्यामः । १ । स पुनरास्त्रायप्रत्ययः^१ । २ ।
आस्त्रायः पुनर्मन्त्राश्च ब्राह्मणानि च^२ । ३ । तद्यथा ब्रा-
ह्मणविधिरेवं कर्मलिङ्गा मन्त्राः^३ । ४ । तथान्यार्थाः^४ । ५ ।
तथा ब्राह्मणलिङ्गा मन्त्राः^५ । ६ । तदभावे संप्रदायः^६ । ७ ।

^१ K P E and Dārila in the introduction पुनरास्त्रायः; Ath. Paddh. स पुनरास्त्रायः । स विधिर्वेदप्रत्ययः । गोपयब्राह्मणप्रमाणकः; D (schol.) ... आस्त्रायप्रत्यय इति आभिमुख्येनाभ्यस्यते (Cod. अभि^०) इति श्रष्टैः... — ^२ D (schol.) सर्वदाभ्यां (!) संयोगाच्चास्त्रायः । पुनरित्यवधारणार्थः । मन्त्रा इति ये व्यवसितैः स्मृत्यन्ताः । ब्राह्मणानि ब्रह्म ह वा इदमग्र आसीदित्येवमादीनि (Gop. Br. i. 1. 1). — ^३ D (schol.) तच्चास्त्राये यथा ब्राह्मणं विदधाति एवं कर्माभिधातारः मन्त्रं विदधाति (! for मन्त्रा धति?) । ...; Ath. Paddh. यथा संहिताविधिः कर्म उक्तं । वितानसूत्रे । मन्त्रानदिशे लिंगवतेति भागलिः (Vait. Sū. 1. 3) । तथा एवंलिंगा मन्त्रा अपि भवन्ति । यथा वाताज्जात इति (iv. 10. 1) श्रुत्वं वध्नाति (cf. Kāṇḍ. 58. 8.). — ^४ D (schol.) यथा ब्राह्मणमन्यार्थं तथा मन्त्रा अन्यार्था भवन्ति । अन्यार्थत्वं प्रायेण स्मृतिनिन्दाः...; Ath. Paddh. अन्यार्था अपि मन्त्रा भवन्ति । यद्यपि ब्रूमो (xi. 6. 1) उतामूतासुः शिवास्त (v. 1. 7; vii. 43. 1) इत्यभ्याख्याताय प्रयकृति (Kāṇḍ. 46. 1) — ^५ D (schol.) ब्राह्मणलिंगमभिधेयं येषां ते ब्राह्मणलिंगमन्त्राः; Ath. Paddh. ब्रह्म ह वा इदमग्र आसीदित्यादि (! Gop. Br. i. 1. 1) पूर्वब्राह्मणं एवंप्रकारं अपि मन्त्रा भवन्ति । यच्च तु देवतोक्ता मन्त्रा नास्ति (!) । तच्च प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इति (vii. 80. 3) युवा कौशिक आह वितानसूत्रे (1. 3) तथा कंदोगपरिशिष्टे (Karmap. 1. 8. 16) । मन्त्रस्य देवतायाश्च अनादिशे प्रजापतिरित्याह कात्यायनः । तथा शीनकीयसूत्रे (Vait. 1. 3) ओं भूर्भुवः स्वर्जन्मदीमित्याचार्याः । समस्ता व्याहृतयश्चेति श्रुतिः । प्रणवादीनां ओंकार इति मूलमन्त्र इति स्मृतिः. — ^६ D (schol.) तस्यास्त्रायस्याभावे... मन्त्रादिस्मृतयः...; Ath. Paddh. संहिताविधौ यत्रास्त्रायते तत् सर्वं स्वशाखायाः... संप्रदानेन कर्तव्यं. —

प्रमुक्तवाद्वाह्यणानाम्^१ । ८ । यज्ञं व्याख्यास्यामो देवानां
 पितॄणां च^२ । ९ । प्राङ्मुख उपांशु करोति^३ । १० । यज्ञो-
 पवीती देवानाम् । ११ । प्राचीनावीती पितॄणाम्^४ । १२ ।
 प्रागुदग्वा देवानाम् । १३ । दक्षिणा पितॄणाम्^५ । १४ ।
 प्रागुदगपवर्गं देवानाम्^६ । १५ । दक्षिणप्रत्यगपवर्गं
 पितॄणाम् । १६ । सकृत्कर्म पितॄणां अवरार्धं^७ देवा-
 नाम् । १७ । यथादिष्टं वा । १८ । अभिदक्षिणमाचारो
 देवानां प्रसव्यं पितॄणाम्^८ । १९ । स्वाहाकारवषट्का-
 रप्रदाना देवाः । २० । स्वधाकारनमस्कारप्रदानाः पि-
 तरः^९ । २१ । उपमूललूनं^{१०} बर्हिः पितॄणाम् । २२ ।
 पर्वसु देवानाम् । २३ । प्र यज्ञ पर्शुमिति^{११} दर्भाहाराय
 दात्रं प्रयच्छति^{१२} । २४ । ओषधीर्दान्तु पर्वन्तित्युपरि^{१३} पर्वणां

^१ D (schol.) तत्प्रमाणस्याध्येतृभिः प्रलीनत्वादित्यर्थः; Ath. Paddh. आ-
 चारसंप्रदायविषये विस्तृतानि ब्राह्मणानि शिषे (!) संप्रदायो रचितः. —
^२ D (schol.) दर्शादिप्रतिज्ञार्थं अतश्चैताः परिभाषाः सर्वार्थाः; Ath.
 Paddh. देवानां यज्ञशान्तिकपाष्टिकादि । पितॄणां पितृमेधपिंडपितृयज्ञा-
 दि. — ^३ D (schol.) वितानप्रगतमुख उपांशु . . . मंचान् प्रयुंवीत
 सर्वत्र न चात्र दिस्वाचक (Cod. °चक) उत्तरवा(!) दिस्विकलावचनात्
 (Cod. दिस्व°); cf. sū. 13 fg. — ^४ D (schol.) पित्र्युपवीती; Ath. Paddh.
 अप्रसव्यं क्त्वा पितृकर्म कुर्यात्. — ^५ Ath. Paddh. केचित् (!) दक्षिण-
 पूर्वमन्तर्देशमभिमुखाः पितृकर्म कुर्युः. — ^६ D (schol.): पूर्वस्थां दिशि . . .
 उत्तरस्थां वा; Ath. Paddh. यथासंख्यं कर्मसमाप्तिः. — ^७ Ch अवरार्धं;
 Bū the same with चि added over the line. — ^८ D (schol.)
 दक्षिणहस्तमभिमुखं आचरणं आगमनं देवानां कार्यं । वेदिपरिग्रहणा-
 दिषु . . . पितॄणां प्रगतसव्यहस्तं. — ^९ D (schol.) अप्रये कव्यवाहनाय
 स्वधा पितृभ्य इत्युदाहरणं (Kānc. 87. 8). — ^{१०} D (schol.) मूलसमीपे;
 Ath. Paddh. समूलं बर्हिः पितॄणां. — ^{११} xii. 3. 31; Bū परशुम्. —
^{१२} D (schol.) कर्ता . . . ग्रहणाविक्रान्नादात्रं . . . प्रयच्छति. — ^{१३} Part
 of xii. 3. 31^b.

लूत्वा तूष्णीमादृत्योत्तरतो' ऽग्नेरुपसादयति । २५ । नायिं
विपर्यावर्तेत' । २६ । नान्तरा यज्ञाङ्गानि व्यवेयात् । २७ ।
दक्षिणं जानु प्रभुज्य जुहोति । २८ । या पूर्वा पौर्णमासी
सानुमतिर्योत्तरा सा राका' । २९ । या पूर्वामावास्या सा
सिनीवाली योत्तरा सा कुहूः । ३० । अद्योपवसथ इत्युपव-
त्स्यद्वक्तमश्नाति' । ३१ । मधुलवणमांसमाषवर्जम्' । ३२ ।
ममाग्ने वर्च' इति समिध' आधाय' व्रतमुपैति । ३३ । व्रतेन
त्वं व्रतपत' इति वा । ३४ । ब्रह्मचारी व्रत्यधः शयीत । ३५ ।
प्रातर्हुते ऽग्नौ कर्मणे वां वेषाय वां सुकृताय वामिति'^{१०}
पाणी प्रक्षाल्यापरेणामेर्दभानास्तीर्य तेषूत्तरमानुहुं रो-
हितं चर्म प्राग्गीवमुत्तरलोम'^{११} प्रस्तीर्य'^{१२} पवित्रे कुरुते । ३६ ।
दर्भावप्रच्छिन्नप्रान्तौ'^{१३} प्रक्षाल्यानुलोममनुमार्ष्टि विष्णो-
र्मनसा पूते स्थ'^{१४} इति । ३७ । ॥ १ ॥

^१ D (schol.) तूष्णीमिति वचनं त्वरया हर (part of xii. 3. 31^a) इत्ययमा-
हरणे (Cod. °रेणे) लिङ्गात्मात्. — ^२ D (schol.) अयिं प्राप्य निवर्तमानः
कर्ता ब्रह्मा यजमानपत्नी वा प्रतीपमुखा नावर्तेत (!). — ^३ This and the
next passage occur in Gop. Br. ii. 1. 10; D (schol.) उत्तरा पौर्णमासी
प्रतिपत्. उत्तरसंबन्धात्. संबन्धवहाराभावाच्चानर्थकं संज्ञापनं। अर्थयत् (!)
चाक्रियानिमित्तत्वात्. — ^४ D (text) उपवसथः; D (schol.) चतुर्दश्या
सह संयुक्त (!) पूर्वति । अश्विद्वहनि उपवसथः । . . . उपवत्स्यद्वक्तमश्नाति
यजमानः. — ^५ D (schol.) सुरादीनि नित्यप्रतिषिद्धानि. — ^६ v. 3. 1. —
^७ K समिधम्. — ^८ D (text) आदाय; D (schol.) समिध आददाति (!)
समिद्वहणं विधिकर्मत्वात्. — ^९ vii. 74. 4; Bi Bh K P E D त्वां. —
^{१०} cf. VS. i. 6; TS. i. 1. 4. 1; Taitt. Br. iii. 2. 4. 1; Māitr. S. i. 1. 4. —
^{११} All MSS, except E Bi प्राग्गीव. — ^{१२} E °लोमोपस्तीर्य. — ^{१३} K °प्र-
च्छिन्नः; D (schol.) परिभोजनीयमूलदर्भाणामपादाय... — ^{१४} Gobh. i.
7. 23; cf. VS. i. 12. —

त्वं भूमिमत्येषोजसा त्वं वेद्यां सीदसि चारुध्वरे ।

त्वां पवित्रमृषयो भरन्तस्त्वं पुनोहि दुरितान्यस्मदिति'
पवित्रे अन्तर्धाय हविर्निर्वपति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे
ऽश्विनोर्वाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये' जुष्टं निर्वपामी-
ति । १ । एवमग्नौषोमाभ्यामिति' । २ । इन्द्राग्निभ्या-
मित्यमावास्यायाम् । ३ । नित्यं पूर्वमाग्नेयम्' । ४ । निरुपं
पवित्राभ्यां प्रोक्षत्यमुष्मै त्वा जुष्टमिति' यथादेवतम्' । ५ ।
उलूखलमुसलं शूर्पं प्रक्षालितं' चर्मण्याधाय व्रीही-
नुलूखल ओषावग्नंस्त्रिहविष्कृता' वाचं विसृजति'
हविष्कृता द्रवेहीति'^{१०} । ६ । अपहत्य सुफलीकृताङ्कृत्वा''
त्रिः प्रक्षाल्य तरङ्गुलानग्ने चर्यज्ञियस्त्वाध्यरुक्षदिति''
चरुमधिदधाति । ७ । शुद्धाः पूता'' इत्युदकमासिञ्चति । ८ ।
ब्रह्मणा शुद्धा'' इति तरङ्गुलान्'' । ९ । परि त्वाग्ने पुरं

^१ D (schol.) त्वं भूमिमिति कल्पजया चर्मणो व्रीहीणां चांतरा कृत्वा . . . ; the verse occurs xix. 33. 3, but the सकलपाठ and the scholiast's designation as कल्पजा show that it is regarded as not belonging to the AV. — ^२ Up to this point cf. xix. 51. 2; but note the सकलपाठ; the formula occurs in full TS. i. 1. 4. 2; cf. VS. i. 10 etc.; Māitr. S. i. 1. 9 etc. — ^३ D (schol.) अग्नये इति स्थाने ऋषीषोमाभ्यामिति. — ^४ D (schol.) सर्वदा चाग्नेयं (I) विधिः प्रथमं प्रत्येत्यं. — ^५ D (schol.) चर्मस्थान् व्रीहीन् . . . यस्मै देवतायै प्रोक्षति: cf. e. g. TS. i. 1. 5. 1. — ^६ Bi °देवतम्. — ^७ D (schol.) यद्यत्कृष्य इति (xii. 3. 13; cf. Kāuṣ. 8. 14) मंत्रोक्तप्रक्षालितानि निर्वपचर्मणि स्थापयेत्. — ^८ E हविः कृत्वा; P हविष्कृत्वा; D (schol.) हविः कृतो मंत्रेण. — ^९ KP °ते; so also Kāty. Cr. ii. 4. 1. — ^{१०} Cf. VS. i. 15^d; Māitr. S. i. 4. 10; also Vāit. Sū. 2. 2; Gop. Br. ii. 1. 1; Kāty. Cr. ii. 4. 4; Āp. Cr. i. 19, etc. — ^{११} D (schol.) फलीकरणाः तुषवसाः. — ^{१२} xi. 1. 16. — ^{१३} xi. 1. 17. — ^{१४} xi. 1. 18. — ^{१५} D (schol.) आसिञ्चति. —

वयमिति' विः^१ पर्ययि करोति^२ । १० । नेक्षणेन' विः^३
 प्रदक्षिणमुदायौति । ११ । अत ऊर्ध्वं यथाकामम्^४ । १२ ।
 उत्तरतो ऽग्रेरुपसादयतीधमम् । १३ । उत्तरं बर्हिः^५ । १४ ।
 अग्नये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीतीधमम्^६ । १५ । पृथिव्या^७ इति
 बर्हिः । १६ । दर्भमुष्टिमभ्युक्ष्य^८ पश्चादग्नेः प्रागयं निदधा-
 न्यूर्णमदं^९ प्रथस्व^{१०} स्वासस्थं^{११} देवेभ्य^{१२} इति । १७ । दर्भाणा-
 मपादाय ऋषीणां प्रस्तरो ऽसीति^{१३} दक्षिणतो ऽग्नेर्ब्रह्मा-
 सनं निदधाति^{१४} । १८ । पुरस्तादग्नेरास्तीर्य तेषां मूला-
 न्यपरेषां प्रान्तैरवष्टादयन्परिसर्पति दक्षिणेनाग्निमा पश्चा-
 धात^{१५} । १९ । परि स्तृणीहीति संप्रेषति^{१६} । २० । देवस्य त्वा
 सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां प्रसूतः^{१७}
 प्रशिषा परिस्तृणामीति^{१८} । २१ । एवमुत्तरतो ऽयुजो धा-

^१ vii. 71. 1 (viii. 3. 21). — ^२ Bū चिष्य०. — ^३ D (schol.) चक्षम्. —
^४ Bi Antyeṣṭi मेचणेन; cf. e. g. Gobh. iv. 1. 6: मेचणाभ्यां प्रदक्षिण-
 मुदायुवन; cf. Kāuṣ. 57. 12. — ^५ Bū D (text) चिष्य०. — ^६ D (schol.)
 अतः परं घट्टनमनाघट्टनं वा प्रदक्षिणमप्रदक्षिणं वा. — ^७ D (schol.)
 र्धमस्योत्तरतः. — ^८ Cf. Kāty. Cr. ii. 2. 11. — ^९ D (schol.) यो मुष्टिः
 प्रथमो नूनः... निवृत्तिचोदनाज्ञवनकाले प्रथमस्य मुष्टेः प्रथमचनं. — ^{१०} K
 Antyeṣṭi ऊर्णमदं; Ch Bi Bh D ऊर्णमदं; Bū ऊर्णमदं corrected to
 ऊर्णमदं. — ^{११} K Ch प्रथस्वः. — ^{१२} D (text) स्वसंस्थं. — ^{१३} Cf. VS.
 ii. 2^a, 3^a; TS. i. 1. 11. 1; Tait. Br. iii. 3. 6. 7; Māit. S. i. 1. 12. —
^{१४} xvi. 2. 6. — ^{१५} D (schol.) दर्भेभ्यः परिभोजनीयेभ्यः अपादाय दर्भाः
 प्रदक्षिणतः अग्नेः वेद्यामेव वेदिर्यज्ञस्येति वचनात् (Kāuṣ. 137. 2) ।... अत्र
 ब्रह्मवरणं वितानवत् । स वृत्तो जपतीति ।... अहं भूपतिरिति (Vait. Sū.
 1. 18). — ^{१६} D (schol.) उत्तरवेदेर्मध्यदेशादारभ्यास्तृणाति । आच्छा-
 दयन् सर्वतो गच्छति स्मरणाय गच्छति दक्षिणेनापेर्यावत् । पथिममर्धं
 यावदेदेः. — ^{१७} vii. 99. 1; D (schol.) ब्रह्मा कर्तारः. — ^{१८} Up to this
 point cf. xix. 51. 2. — ^{१९} D (schol.) वेदिस्मरणार्थवर्हिषः मुष्टिं गृही-
 त्वग्निं मन्त्रेण संस्तृणाति. —

तून्कुर्वन्^१ । २२ । यत्र समागच्छन्ति तदक्षिणोत्तरं करो-
ति^२ । २३ । स्त्रीर्णं प्रोक्षति हविषां त्वा जुष्टं प्रोक्षामी-
ति^३ । २४ । नानभ्युक्षितं संस्त्रीर्णमुपयोगं लभेत । २५ ।
नैधोऽभ्याधानम्^४ । २६ । नानुत्पूतं हविः । २७ । नाप्रो-
क्षितं यज्ञाङ्गम् । २८ । तस्मिन्प्रक्षालितोपवातानि नि-
दधाति । २९ । सुवमाज्यधानीं च । ३० । विलीनपूतमाज्यं
गृहीत्वाधिशृत्य पर्येयि कृत्वोदगुद्वास्य पश्चादग्रेरुपसाद्यो-
दगयाभ्यां पवित्राभ्यामुत्पुनाति^५ । ३१ । विष्णोर्मनसा
पूतमसि^६ । ३२ । देवस्त्वा सवितोत्पुनातु^७ । ३३ । अछिद्रेण
त्वा पवित्रेण शतधारेण सहस्रधारेण सुष्टोत्पुनामीति^८ ।
तृतीयम् । ३४ । तूष्णीं चतुर्थम् । ३५ । शृतं हविरभिघा-
रयति मध्वा समञ्जन्धृतवत्कारयेति^{१०, ११} । ३६ । अभिघा-
र्योदञ्चमुद्वासयत्युद्वासयाग्रे^{१२, १३} शृतमकर्म हव्यमा सीद
पृष्ठममृतस्य^{१४} धामेति^{१५} । ३७ । पश्चादाज्यस्य निधायालंकृत्य

^१ MSS. युजो; D (schol.) यथा दक्षिणे वेदज्ञे संप्रैषादिस्तरणं तमेव-
मुत्तरे ऽपि वेदज्ञे संप्रैषादिस्तरणं मन्त्रोक्तं कर्तव्यं. ... यावन्तो मृष्टयो दक्षिणे
पक्षे । तावत् उत्तरे पक्षे कुर्यादित्यर्थः । उत्तराधिकारेऽयुजवचनमन्यवैकल्यं
(Cod. युजो त्व) संप्रत्ययाद्यं. — ^२ Daç. Kar. and Ath. Paddh. यत्र स-
मागच्छन्ति तत्र दक्षिणोत्तरं करोति; D (schol.) यस्मिन्प्रदेशे स्तरणसंगमो
भवति । तदक्षिणमुपकारि कार्यं उत्तरस्य. — ^३ E. g. TS. i. 1.5. 1. — ^४ D
(schol.) एधसः अन्नभुक्षितस्य स्यादन्नंगता (Cod. अन्नभुक्षित स्याद). —
^५ D (schol.) पूतं केशकीटादिरहितं... उल्लुकेन उत्तरतोऽपनीय... —
^६ Gobh. i. 7. 23; cf. VS. i. 12. — ^७ Gobh. i. 7. 25; cf. VS. i. 12. —
^८ So emended; all MSS. of the text and the Paddhatis सुपो. —
^९ Cf. VS. i. 3. — ^{१०} Ch B समञ्जः; P Bī Bū and Ath. Paddh. समञ्जः;
KD (text and schol.) and Antyeṣṭi समञ्जः; E समञ्ज (I). — ^{११} Cf.
v. 12. 2^०; D (schol.) अनेन मन्त्रेण. — ^{१२} So only Bū; the remaining
MSS. and Antyeṣṭi °दद्य उद्वा; cf. Kāoç. 6. 20. — ^{१३} The word उ-
द्वासयति is omitted in P E D. — ^{१४} K E Bū and Antyeṣṭi पृष्ठम. —
^{१५} Not found in any known Sāmhitā; triṣṭubh metre. —

समानेनोत्पुनाति । ३८ । अदारसृदित्यवेक्षते^१ । ३९ ।
उत्तिष्ठतेत्येन्द्रम्^२ । ४० । अग्निर्भूम्यामिति^३ तिसृभिरुपस-
मादधात्यस्मै क्ष्वाण्येतमिधमिति^४ वा । ४१ । ॥ २ ॥

युनज्मि^५ त्वा ब्रह्मणा दैव्येन^६ हव्यायास्मै वोढवे जातवेदः ।
इत्थानास्त्वा मुप्रजसः सुवीरा ज्योग्जीवेम बलिद्वतो
वयं तं इति^७ । १ ।

दक्षिणतो^{१०} जाङ्घायनमुदपात्रमुपसाद्याभिमन्त्रयते^{११}

तथोदपात्रं धारय^{१२} यथाये ब्रह्मणस्पतिः ।

सत्यधर्मा^{१३} अदीधरद्देवस्य सवितुः सव^{१४} इति । २ ।

अथोदकमासिञ्चति

इहेत देवीरमृतं वसाना हिरण्यवर्णा अनवद्यरूपाः ।

^१ i. 20. 1. — ^२ D (schol.) सक्तेन उत्तरेण विधिकर्ममेवेण बाध्यमान-
त्वात्. — ^३ D (schol.) उत्तिष्ठतावै पश्यतेति... तिस्रः (vii. 72. 1-3). — ^४ xii. 1.
19-21; D (schol.) तिस्रयहणं (!) विधिकर्मत्वात् । चतुर्थपंचमयोर्विकल्पः
(cf. note 9) अनयोः श्रुतिकरणभावः । एतयोरिव विकल्पो यथा स्यात् ;
cf. Dārila in note 9. — ^५ vii. 78. 2; x. 6. 35. — ^६ K Bū Ch युनज्मि;
cf. Kāuṣ. 64. 17, note. — ^७ Up to this point cf. vii. 78. 2^b. — ^८ So
K Bb (cf. VS., Māitr. S.); Ch त इति corrected to तवेति; E P Bī
तवेति. — ^९ The verse (कल्पजा according to Dārila and the Antyeṣṭi.)
occurs in TS. i. 6. 2. 1; 10. 1; Māitr. S. i. 4. 1; Pañc. Br. i. 2. 1;
Lāty. Cr. i. 9. 11 (?); D places this passage at the end of the pre-
ceding kaṇḍikā: युनज्मि त्वेति पंचमी... इधमपसमादधाति; cf.
note 4. — ^{१०} Dārila commences the third kaṇḍikā with this word. —

^{११} So Ch P Bū D (text) and Ath. Paddh.; D (schol.) जाङ्घायनग्रहणं
संख्यवहारार्थं अंतरस्थायं धर्मो न भवति; D elsewhere जाग्मयनं (e. g.
fol. 23^b, l. 1 to Kāuṣ. 3. 17; 29^b, l. 7 to Kāuṣ. 6. 17); K Bī and Antyeṣṭi
जाग्मायनं; cf. Kāuṣ. 68. 17 and 47. 1, note. — ^{१२} Ch Bī and
Daç. Kar. धारयति; Bū धारय with ति on the margin. — ^{१३} So K;
all MSS. (except K) and Daç. Kar. सत्यधर्मा. — ^{१४} Ch Bū प्रसव;
Daç. Kar. सवन; the verse is not found in any known Sāmhitā; D de-
signates it as कल्पजा (कल्पजया दक्षिणतो भिर्वेद्यां तूष्णीमुपसादनं). —

अपः^१ समुद्रो वरुणश्च^२ राजा संपातभागान्हविषो
जुषन्ताम्^३ ॥

इन्द्रप्रशिष्टा वरुणप्रसूता अपः समुद्रादिवमुद्बहन्तु^४ ।
इन्द्रप्रशिष्टा वरुणप्रसूता दिवस्मृषिभ्याः^५ श्रियमा वह-
न्त्विति^६ । ३ ।

चतुर्त्वा सत्येन परिषिञ्चामि जातवेदं इति सह^७ हविर्भिः
पर्युक्ष्य जीवाभिराचम्योपोत्थाय^८ वेदप्रपद्भिः^९ प्रपद्यत
ओं प्रपद्ये भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये स्वः प्रपद्ये जनत्प्रपद्य^{१०}
इति । ४ । प्रपद्य^{११} पश्चान्त्स्तीर्णस्य दर्भानास्तीर्याहे दै-
धिषव्योदतस्तिष्ठान्यस्य सदने सीद यो ऽस्मत्पाकतर^{१२} इति
ब्रह्मासनमन्वीक्षते^{१३} । ५ । निरस्तः पराग्वसुः सह पाप्मना

^१ E अपः. — ^२ Bī Bū and Daç. Kar. वरुणश्च. — ^३ K and Daç. Kar. जुषन्तां. — ^४ For this pāda cf. iv. 27. 4^a. — ^५ Ch Bū Bh °मृषिभ्या. — ^६ Not found in any known Saṃhitā; D (schol.) इहेत देवीरिति । द्वाभ्यां कल्पजाभ्यां अघोदपाचमुपसाद्य परिचरणेनाज्यं परिचर्य । तत्रोपसादनमासेचनांतं यथा स्थात्. — ^७ Tait. Br. ii. 1. 11. 1; cf. Vait. Sū. 7. 4; Āp. Çr. vi. 5. 4; Çāṅkh. Çr. ii. 6. 10, 11. — ^८ E Bī स. — ^९ D (schol.) जीवा स्वेति चतसृभिः (xix. 69. 1—4; cf. Kāuç. 90. 22; Vait. Sū. 1. 10) सकृदपो भक्षयतीति कर्ता ब्रह्मा च उपोत्थितायेति वचनमन्वसंप्रत्ययार्थं । नवभिः श्रितिवेति दशस्योदायुषेति (xii. 1. 59; iii. 31. 10; cf. Kāuç. 24. 31) उपोत्तिष्ठति. — ^{१०} D (schol.) कल्पभिः पंचभिः सह हविर्भिरपि मन्वर्जिनात्; cf. Çāṅkh. Çr. vi. 2. 2; Gobh. iv. 5. 7; Gṛhyas. i. 96. — ^{११} Bū जनः; E जन. — ^{१२} Bū प्रपाद्य; wanting in D. — ^{१३} TS. iii. 2. 4. 4; Kāty. Çr. ii. 1. 22; Vait. Sū. 1. 20. — ^{१४} K इत्यात्मा°; Bū ब्रह्मा° in the text, but आत्मा on the margin; Daç. Kar. treats the performance described in this sūtra twice, ending the first time with ब्रह्मासनमन्वीक्षते, the second time with आत्मासनं ब्रह्मासनवत्; D (schol.) कर्ता... अनेन ब्रह्मणा आसनमन्वीक्षते । अथवा ब्रह्मा आत्मीयसासनमन्वीक्षते । ... मुखेन होमः कर्तुं शक्यते. The passage beginning with this sūtra and ending with sū. 8 is repeated Kāuç. 137. 36—39. —

निरस्तः सो ऽस्तु यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म' इति
 दक्षिणा तृणं निरस्यति' । ६ । तदन्वालभ्य जपतीदम-
 हमर्वाग्वसोः सदने सीदाम्यृतस्य सदने सीदामि सत्यस्य
 सदने सीदामीष्टस्य सदने सीदामि पूर्तस्य सदने सीदामि
 मामृषदेव बर्हिः स्वासस्थं त्वाध्यासदेयमूर्णमदमनभिशो-
 कम्^१ । ७ । विमृग्वरोमित्युपविश्यासनीयं^२ ब्रह्मजपं
 जपति बृहस्पतिर्ब्रह्मा ब्रह्मसदन आसिष्यते^३ बृहस्पते
 यज्ञं गोपाय यदुद्वत^४ उन्निवतः^५ शकेयमिति । ८ । दमैः
 सुवं निर्मृज्य निष्टप्रं रक्षो निष्टप्रा अरातयः प्रत्युष्टं रक्षः
 प्रत्युष्टा अरातयः^६ इति प्रतप्य^७ । ९ । मूले सुवं गृहीत्वा जपति

^१ Cf. Kāty. Cr. ii. 1. 23; Çat. Br. i. 5. 1. 23; Çāṅkh. Cr. i. 6. 6; Lāty. Cr. ii. 4. 5; iv. 9. 16; Gobh. i. 6. 14 (Çat. Br., Lāty. and Gobh. with the variant परावसुः). — ^२ D (schol.) आसनात्तृणं गृहीत्वा

दक्षिणतः चिपति सन्नेन हस्तेन. — ^३ Ch E K ऊर्णमदमः; Bū Bh the same changed to मूदं on the margin; Bi ऊर्णमूदं; cf. Kāuṣ. 2. 17. —

^४ Cf. Āçv. Cr. i. 4. 7; Çāṅkh. Cr. i. 6. 9; Lāty. Cr. ii. 4. 5; D कल्पजेन (sc. मंत्रेण). — ^५ xii. 1. 29. — ^६ D (text) उपविशति; D (schol.)

कर्ता ब्रह्मा च. — ^७ K P Bi Ch Bh आसनी; D (schol.) आसनीयवचनं ब्रह्मण्यभावे (Cod. आ०) ऽपि कर्तुर्यथा स्यात् । ब्रह्मजपवचनं भवति

(Cod. भवेति) च ब्रह्मणो ऽपि विशेषार्थत्वात् । अथवा इन्द्रमहे जपप्राप्त्यर्थं ब्रह्मजपग्रहणं. — ^८ So emended; MSS. आशिष्यते. — ^९ So emended;

K P Bi Bū Bh (prim. man.) य उद्वत; E Ch Bh (sec. man.) यदुद्वत. — ^{१०} Bi उन्निवतः; Bū: उन्निवतः corrected to उत्तमतः; the remaining

MSS. उत्तमतः. Emended according to TS. iii. 2. 4. 4, where a passage corresponding to the latter part of this formula is to be found.

Perhaps the MSS. can be sustained by reading यदुद्वत उत्तमतः शके-
 यमिति and they seem indeed to represent collectively a syncretism

of this with the reading accepted above in accordance with the TS.; cf. Kāuṣ. 137. 39. — ^{११} Cf. VS. i. 7^{ab}; Kāty. Cr. iv. 14. 7; TS. i. 1. 2. 1;

4. 1 etc.; Tait. Br. iii. 2. 2. 2; Māitr. S. i. 1. 2 etc.; Vait. Sū. 7. 6. — ^{१२} Ch प्रतप्य. —

विष्णोर्हस्तो ऽसि दक्षिणः पूष्णा दक्षो बृहस्पतेः^१ ।

तं त्वाहं सुवमाददे देवानां हव्यवाहनम् ॥

अयं सुवो वि दधाति^२ होमाञ्छताक्षरछन्दसा^३ जा-
गतेन ।

सर्वा यज्ञस्य समनक्ति विष्टां बार्हस्पत्येष्टिः शर्मणा
दैव्येनेति^४ । १० ।

ओं भूः शं भूत्यै त्वा गृहे भूतय इति प्रथमं ग्रहं
गृह्णाति^५ । ११ । ओं भुवः शं पुष्यै त्वा गृहे पुष्टय
इति द्वितीयम् । १२ । ओं स्वः शं त्वा गृहे सहस्रपो-
षायेति तृतीयम् । १३ । ओं जनच्छं^६ त्वा गृहे ऽपरि-
मितपोषायेति चतुर्थम् । १४ । राजकर्माभिचारिकेष्व-
मुष्य^७ त्वा प्राणाय गृहे ऽपानाय व्यानाय समानायोदा-
नायेति पञ्चमम्^८ । १५ । अयावग्निर्हृदा पूतं पुरस्ता-
द्युक्तो यज्ञस्य चक्षुरिति^९ जुहोति^{१०} । १६ । पश्चादग्नेर्मध्य-

^१ E and Daç. Kar. बृहस्पते. — ^२ Bi and Daç. Kar. दधातु. —
^३ Bh होमाञ्छः; the rest होमां छः. — ^४ K छताक्षरः छन्दसा;
Bü छताक्षरः छन्दसा. — ^५ All MSS. except Ch विष्टा (cf. VS.
xxiii. 57). — ^६ The pratika विष्णोर्हस्तो ऽसि occurs in Çāṅkh. Gr.
i. 9. 3. — ^७ E Bi गृहं. — ^८ D (schol.) आज्यधान्याः सुवेण संस्कृतमाज्यं
गृहीत्वोत्पापयति. — ^९ MSS. जनच्छं; Bü corrects on the margin to जनः
शः. — ^{१०} Bi चारके. — ^{११} D (schol.) पूर्वस्य हस्तिवसनानीत्याध्या-
यपरिसमाप्तेः (Kāuṣ. 14. 1—17. 34) राजकर्माणि । उभयतः परिद्वि-
मित्याभिचारिकाणि (Kāuṣ. 47. 1) । एष पंच ग्रहा भवन्ति । ग्रहमंचा
राज्यवर्धनाय. — ^{१२} iv. 39. 9, 10; v. 29. 1; ii. 35. 5 (xix. 58. 5). —
^{१३} This word is wanting in D (text); D (schol.) एकैका अविधि-
कर्मत्वात् (Cod. अवधिः) । एतैर्मन्त्रैरेकैकेन सुवेणाज्यधान्या आज्यं जु-
होति. —

देशे समानच पुरस्ताद्धोमान^१ । १७ । दक्षिणेनाग्निमु-
दपाच^२ आज्याहुतीनां संपातानानयति^३ । १८ । पुरस्ता-
द्धोम आज्यभागः^४ संस्थितहोमः समृद्धिः शान्ताना-
मिति^५ । १९ । एतावाज्यभागौ । २० । ॥ ३ ॥

वृष्णे बृहते स्वर्विदे अग्रये शुत्कं हरामि त्विषीमते ।

स न स्थिरान्वलवतः कृणोतु ज्योक्च नो जीवातवे
दधात्व-^{६,७}

अग्रये स्वाहेत्युत्तरपूर्वार्धे आग्नेयमाज्यभागं जुहोति । १ ।
दक्षिणपूर्वार्धे सोमाय

त्वं^८ सोम दिव्यो नृचक्षाः^{१०} सुगा^{११} अस्मभ्यं पथो
अनु ख्यः^{१२} ।

^१ Bi °द्धोमा; Bū, the same corrected to °द्धोमान्; D (text) °द्धोमा इति; D (schol.) संज्ञाव्यवहारार्थं । पुरस्ताद्धोमाः (I) आज्यभागसंस्थित-होम (I) समृद्धिः शान्तानामिति (cf. sū. 19) । संव्यवहारवद्भवचनं प्रत्युचं कर्मभेदार्थः — ^२ Bū D (text) °पाचमा°; D (schol.) जागमायनं एवं वक्तव्यं लाघवादेव सिद्धिः; cf. sū. 2. — ^३ D (schol.) संपाता ऊतशेषस्थानयनं. — ^४ E °भागः; D (text) पुरस्ताद्धोमाज्यभाग (I). — ^५ D (schol.) एषां संपातानयनं शान्तानां नाभिचारिकाणां अपावपिहंदा पूतं इति (iv. 39. 9, 10; see sū. 16) पुरस्ताद्धोमा वृष्णे बृहते इत्याज्यभागी (see Kāuṣ. 4. 1) यद्व्य त्वा प्रयतीति (vii. 97. 1; see Kāuṣ. 6. 3) संस्थितहोमा आ-कृत्वा इति (see Kāuṣ. 5. 7) एषां संपातानयनं तदुदपाचे । . . . शान्ताना-मिति पूर्वविशेषणार्थं (cf. Kāuṣ. 47. 1 note) । तत्सह वेदसंपातसद्भावार्यं । अमुतद्य न पाणित्वेषु पुरस्ताद्धोमादीनां संपातः प्रसंगः शान्ता (I) । अग्ने यत्ते तप इति (ii. 19. 1) पुरस्ताद्धोमाः (see Kāuṣ. 47. 7; so also Ath. Paddh. आभिचारिकेषु . . . अग्ने यत्ते तप इति पुरस्ताद्धोमां जुहोति धैतानोक्तं) । तथा तदप (v. 29. 2) इत्याज्यभागी (Kāuṣ. 47. 8) निरमुं नुदेति (vi. 73. 1) संस्थितहोमा इति (Kāuṣ. 47. 9). — ^६ So K Bh; the rest शुक्लं. — ^७ So emended; MSS. दधात्व°. — ^८ Not found in any known Saṁhitā; D वृष्णे बृहते इति कल्पजा; Antyeṣi कल्पजेन. — ^९ K त्वा°. — ^{१०} Ch E P Bi नृचक्षः. — ^{११} Bū सुगं; E सुगसक्ष°. — ^{१२} E Bū and Daç. Kar. अनुषः —

अभि नो गोचं विदुष इव नेषो ऽह्ना नो वाचमुशन्ती
जिगासि'

सोमाय स्वाहेति । २ । मध्ये हविः' । ३ । उपस्तीर्याज्यं
संहताभ्यामङ्गुलिभ्यां द्विर्हविषो ऽवद्यति मध्यात्पूर्वा-
र्धाच्च' । ४ । अवत्तमभिघार्य द्विर्हविः प्रत्यभिघारयति' । ५ ।
यतोयतो ऽवद्यति' तदनुपूर्वम्' । ६ । एवं सर्वाण्यवदा-
नानि' । ७ । अन्यत्र सौविष्टकृतात्' । ८ । उदेनमुत्तरं
नयेति' पुरस्ताद्धोमसंहतां पूर्वाम्' । ९ । एवं पूर्वापूर्वा
संहतां जुहोति" । १० । स्वाहान्ताभिः प्रत्यृचं होमाः । ११ ।
यामुत्तरामप्रेराज्यभागस्य जुहोति रक्षोदेवत्या सा यां
दक्षिणतः सोमस्य पितृदेवत्या सा' । १२ । तस्मादन्तरा

¹ So K P Bh; Bū जिगासि corrected to जिगाय; E Bi Ch जिगाय.
The mantra is not found in any known Śaṅkhita. — ² D (schol.) पुरस्ता-
द्धोमाज्यभागयोर्मध्ये प्रधानहविर्जुहोति । तमधिकारात् । न चाज्यभागा-
पेचमेव पुरस्ताद्धोमसंहतामिति वचनात् (su. 9); Antyeṣṭi मध्ये सर्वा
होमाः. — ³ D (schol.) कथं हविर्होतव्यं । सूचि (Cod. सूचि) आज्यमु-
पस्तीर्य सुवेणोपस्तरणम् ... संवदाभ्यामङ्गुलिभ्यां मध्यमादेशनीभ्यां ...
Antyeṣṭi सूचि एकं सूचं मुक्ता अवदानं अङ्गुलोदयेन... — ⁴ D (schol.)
प्रत्यायायतोत्यर्थः; Antyeṣṭi पुनः सुवः । अभिघार चरोः. — ⁵ E य-
द्यति. — ⁶ D (schol.) यतो ऽवद्यति' तेन क्रमेण तद्विः प्रत्यभिघा-
रयति. — ⁷ D (schol.) उक्तेनावदानधर्मेण प्रत्युचमवदानानि कर्तव्यानि. —
⁸ D (text) सौविष्टकृतत्वात्; D (schol.) अनेकहविः संबन्धप्रयोगेन प्रत्य-
वदानमुपस्तीर्याज्यं सर्वेषामुत्तरतः सकृत्सकृदवदाय द्विरवत्तमभिघारय-
तोत्येतन्न (Cod. 'तित्येतन्न) भवति । एकदेवतानां च प्रत्यृचं च क्रमेण देवा-
दवदाननिवृत्त्यर्थं । देवताभेदेनावदानवत् । तथा चैकस्विष्टकृत इति दर्श-
नात् (? Cod. दर्शतः). — ⁹ vi. 5. 1. — ¹⁰ D (schol.) अन्यर्चा प्रथमाङ्गति-
पुरस्ताद्धोमदेशसंबन्धं (!) जुहुयात् । पूर्वस्थां दिशि मध्ये हविरिति वचनात्
(su. 3). — ¹¹ D (schol.) पूर्वस्मिन्पूर्वस्मिन्देशे संहितायाः (!) प्रथमा-
याः ... जुहोति. — ¹² D (schol.) सौम्यादाज्यभागदेशाज्जुहोति । पि-
तरसं भुञ्जते. —

होतव्या' देवलोक' एव हूयन्ते । १३ । यां हुत्वा पूर्वामपरां
 जुहोति सापक्रामन्ती' स पापीयान्यजमानो भवति' । १४ ।
 यां परांपरां संहतां जुहोति साभिक्रामन्ती' स वसीया-
 न्यजमानो' भवति । १५ । यामनग्री' जुहोति सान्धा तथा
 चक्षुर्यजमानस्य मीयते सो ऽन्धंभावुको यजमानो भव-
 ति । १६ । यां धूमे जुहोति सा तमसि हूयते सो ऽरोचको
 यजमानो भवति' । १७ । यां ज्योतिष्मति' जुहोति तथा
 ब्रह्मवर्चसी भवति तस्माज्ज्योतिष्मति'^{१०} होतव्यम् । १८ ।
 एवमस्मै क्षत्रमग्रीषोमावित्यग्रीषोमीयस्य" । १९ । ॥ ४ ॥

अग्रीषोमा सवेदसा सहूती वनतं गिरः ।

सं देवत्रा बभूवधुः ॥

युवमेतानि दिवि रोचनान्यग्निश्च सोम सकृत् अधत्तम् ।

युवं^{११} सिन्धू^{१२}रभिश्चस्तेरवद्यादग्रीषोमावमुञ्चतं गृभीतान् ॥

अग्रीषोमा य आहुतिं यो वां दाशद्विविधकृतिम् ।

स प्रजया सुवीर्ये विश्वमायुर्व्यश्नवत्^{१३} ॥ १ ।

^१ E अन्तरा ६ अहोतव्या. — ^२ P Bh D (text) देवलोकम्; D (schol.) यत्र उभयोर्दीपात्तस्मादंतरा मध्ये होतव्या । आहुतिः कस्तस्य गुणो भवति । उच्यते देवस्थान एव ऊता भवति. — ^३ K Ch °क्रामन्ति; P °क्रामति. — ^४ D (schol.) यामाहुतिं ऊत्वा पश्चिमे देशे यामाहुतिं जुहोति । सापक्रामन्ती नामाहुतिः । उपक्रमयति . . . न श्रेयसः प्रत्यापयतीत्यर्थः (Cod. प्रत्याव°). — ^५ K E Ch (prim. man.) °क्रामन्ति; P Bi Ch (sec. man.) °क्रामति. — ^६ So emended; MSS. वशीयान्; D (schol.) आभिमुख्यं गमनात् स यजमान ईश्वरो भवति. — ^७ E यामग्री; D (schol.) अपरिहृते देशे . . . परिभस्मान्. — ^८ D (schol.) स यजमानो गुणवानपि अप्रकाशो भवति. — ^९ K E Bi Ch D (text) and Ath. Paddh. ज्योतिष्मती. — ^{१०} K E Bi Ch D (text) °ती. — ^{११} vi. 54. 2. — ^{१२} Ch युव°. — ^{१३} The verses occur RV. i. 93. 9, 5, 3; TS. ii. 3. 14. 1 fg.; Tāit. Br. iii. 5. 7. 2; Māitr. S. i. 5. 1, page 65;

इन्द्रायी रोचना दिवः परि वाजेषु भूषयः ।

तद्वां चेति प्र वीर्यम् ॥

अथदृचमुत सनोति वाजमिन्द्रा यो अग्नी सहुरी सपर्यात् ।

इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरेः सहस्तमा सहसा वाजयन्ता ॥

इन्द्रायी अस्मानक्षतां यौ प्रजानां प्रजावती ।

स प्रजया सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यश्नवत् ॥

गोमद्विरण्यवद्वसु यद्वामश्चावदीमहे ।

इन्द्रायी तद्वनेमहि' स्वाहेति । २ ।

ऐन्द्रायस्य हविषो ऽमावास्यायाम् । ३ । प्राक्स्विष्ट-
कृतः^१ पार्वणौ^२ होमौ समृद्धिहोमाः^३ काम्यहोमाश्च^४ । ४ ।

iv. 10. 1 (end); P marks them १, २, ३, and continues the count (४, ५ etc.) through the following verses. Ch has accent-marks in red for these and the following verses, designating the real circumflex by an oblique line under the syllable (क्लञ्जवत्^१) and the dependent circumflex by a horizontal stroke in the line across the syllable; cf. Ind. Stud. xiii. 118. D (schol.) यस्यापियस्य होमविधिः । एवमग्नी-पोमीयस्यापि हविषः । उदेनमुत्तरं नय (vi. 5. 1; cf. Kāuṣ. 4. 9) अ-वापि देशे (Cod. देश) प्राप्ते मन्वांतराख्याह । अस्मै चचमिति (vi. 54. 2; cf. Kāuṣ. 4. 19) वैदिक एकः कल्पजाश्च चयः समानविधानात्. —

^१ The verses occur: RV. iii. 12. 9; vi. 60. 1; AV. x. 1. 21^{cd} and RV. i. 93. 3^{cd}; RV. vii. 94. 9. Also TS. iv. 2. 11. 1; Tait. Br. iii. 5. 7. 3. D has only the pratika: इन्द्रायी रोचना दिव इति चतुर्भिः (counting AV. x. 1. 21^{cd} and RV. i. 93. 3^{cd} as one verse). P continues the count (४, ५ etc.) from the preceding sūtra, counting four verses, as D. The accentuation in Ch is the same as in the preceding verse. —

^२ D divides after होमौ and therefore reads प्राक्स्विष्टकृतौ. — ^३ E Bi D (text) पार्वण; D (schol.) सर्वेषामुत्तरतः सकृत्सकृदवदायेत्यादि (sū. 10) चोदितं स्विष्टकृतं । प्रथमं स्विष्टकृतः पूर्णा पद्यादित्येतौ होमौ भवतः (sū. 5). — ^४ D (text) reads होमः and divides a sūtra here; D (schol.) आकूले त्वा . . . होमाः पंच (sū. 7). — ^५ K P Bb Bi काम्याश्च; Bb has the same in the text, but काम्यहोमाश्च on the margin; E काम्या होमाश्च; D (text) काम्यश्च; D (schol.) पृथिव्या-मपय इति चेति होमः संबंधार्थः (sū. 8). —

पूर्णां पश्चादिति' पौर्णमास्याम् । ५ । यत्ते देवा अ-
कृण्वन्भागधेयमित्यमावास्यायाम्' । ६ । आकूत्यै त्वा
स्वाहा' । कामाय त्वा स्वाहा । समृधे त्वा स्वाहा ।
आकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधे त्वा स्वाहा ।

ऋचा स्तोमं समर्धय' गायत्रेण रथंतरम् ।

बृहद्गायत्रवर्तेनि' स्वाहा' । ७ ।

पृथिव्यामग्नये समनमन्निति' संनतिभिश्च । ८ । प्रजापते
न त्वदेतान्यन्य इति च' । ९ । उपस्तीर्याज्यं सर्वेषामुत्तरतः
सकृत्सकृदवदाय द्विरवत्तमभिघारयति' । १० । न ह-
वींषि^{१०} । ११ ।

आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छक्नवाम''तदनुप्रबोद्धुम् ।
अग्निर्विद्वान्स यजात्स इद्धीता सो ऽध्वरान्स ऋतून्क-
ल्पयात्य-

^१ vii. 80. 1; the Daç. Kar. treats the passage beginning here after the चतुर्थीकर्म (Kāuç. 79), and introduces it with the words अथ उत्तरतं वमुच्यते; the Ath. Paddh. treats it after the बृहत्कुशडिका (which ends Kāuç. 137. 41), introducing it by the same words as the Daç. Kar. It is carried through to Kāuç. 6. 23, and ends with the words इत्युत्तरतं समाप्तं. D (schol.) and Ath. Paddh. पार्वणहो-
मतं चः कृष्णपक्षे; cf. note 4 to the preceding sūtra. — ^२ vii. 79. 1. Ath. Paddh. पार्वणहोम इतरपक्षे; cf. note 1, end. — ^३ D (schol.) आकूत्यै त्वा स्वाहेति प्रथमे समृद्धिहोमे; Ath. Paddh. आ० त्वा स्वा-
हेत्यादि पंचभिः समृद्धिहोमः; cf. sū. 4. note. — ^४ Ch Bū and Daç. Kar. समृद्धये. — ^५ The verse occurs VS. xi. 8^b; TS. iii. 1. 10. 1; iv. 1. 1. 2; v. 1. 1. 3. — ^६ D (schol.) समृद्धिहोमेषु संपाताः; Ath. Paddh. पात्रे संपातानानयति. — ^७ iv. 39. 1. — ^८ vii. 80. 3; D (schol.) सन्नतयः प्रजापतेषु काम्या उच्यते (cf. sū. 4. note) । . . सन्नतिभिराज्यं जुहुयात्. — ^९ Cf. D (schol.) to the first part of sū. 4. — ^{१०} D (schol.) इति प्रतिषेधः । सर्वेषामिति द्विरभिः संबन्धात् । समानदेशेषु कर्मसु एकहविष्टेन (!) सकृदवदानं यथाग्रहणं एकहवींषि. — ^{११} Bū Bh
० कृत्तवाम. —

यमे^१ स्विष्टकृते स्वाहेत्युत्तरपूर्वार्धे ऽवयुतं हुत्वा सर्व-
प्रायश्चित्तीयान्होमाञ्जुहोति^२ । १२ । स्वाहेष्टेभ्यः स्वाहा^३ ।
वषट्निष्टेभ्यः^४ स्वाहा^५ । भेषजं स्विष्ट्यै स्वाहा । निष्कृ-
तिर्दुरिष्ट्यै स्वाहा । देवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा ।

अयाश्चाये^६ ऽस्यनभिश्चस्तिश्च सत्यमित्त्वमया^७ असि ।

अयासा मनसा कृतो ऽयास्यं^८ हव्यमूहिषे^९ ।

अया नो धेहि^{१०} भेषजं^{११}

स्वाहेत्यो^{१२} स्वाहा भूः स्वाहा भुवः स्वाहा स्वः स्वाहो^{१३}
भूर्भुवः स्वः स्वाहेति । १३ । ॥ ५ ॥

^१ The verse occurs AV. xix. 59. 3, but the सकलपाठ shows that it is regarded as coming from a different source; cf. RV. x. 2. 3 and TS. i. 1. 14. 3-4. Ch has accent-marks in red, as at the beginning of the kaṇḍikā. — ^२ D (schol.) उत्तरपूर्वको यो अवयुतं हुत्वा पृथग्भूतमित्यर्थः । स्विष्टकृतो प्रायश्चित्तीयान्होमान् जुहोति. — ^३ This word is wanting in all MSS. except Ch E Bū Antyeṣṭi and Ath. Paddh.; D (schol.) स्वाहेष्टेभ्य इति द्वादश ये मंत्रा (? Cod. द्वादशयोः संमंत्रा!) यत्ने स्कन्नमिति पाठात् । सर्वप्रायश्चित्तीयवचनात् । सर्वप्रायश्चित्तीयग्रहणं जुहोति यद्व्याख्याय. — ^४ So E Bū Ch; P B K Bh वषट्निष्टेभ्यः; Antyeṣṭi वषट्निष्टेभ्यः; Ath. Paddh. वषट् निष्टेभ्यः. — ^५ Ch E K *मेः; Ath. Paddh. *मेष्टनभिश्चस्तीश्च! — ^६ Ch (prim. man.) सत्यम्; Bū has सत्वम् in the text, सत्वम् on the margin. — ^७ So P; all other authorities *त्वम्. — ^८ This reading is conjectural; Ch E Bi Bū Bh यास्मा here and in Kāuṣ. 97. 4; K यास्मा in both places; P यस्मा here; यास्मा in kaṇḍikā 97; Antyeṣṭi यासा; Māitr. S. ऽयाः सन्; Čāṅkh. Čr. यासं; Weber, Omnia und Portenta, p. 357, conjectures ऽयास्त्वं. — ^९ K E P Bi Bh ऊहिष आ; Ch Bū and Antyeṣṭi ऊहिषः 1; Ath. Paddh. उहिषः 1. —

^{१०} So emended; Antyeṣṭi अया धेहि; all MSS. and Ath. Paddh. आ नो धेहि; Māitr. S., Kāty. Čr. and Čāṅkh. Čr. अया नो धेहि. — ^{११} E भेषजं. — ^{१२} The verse occurs in Kāuṣ. 97. 4. and with more or less variation in Māitr. S. i. 4. 3; Kāth. S. v. 4; Kāty. Čr. xxv. 1. 11, and Čāṅkh. Čr. iii. 19. 3. — ^{१३} So all MSS. —

यन्मे स्कन्नं मनसो जातवेदो यद्वास्कन्दद्वविषो यत्रयत्र ।

उत्प्रुषो विप्रुषः सं जुहोमि सत्याः सन्तु यजमानस्य

कामाः^१ स्वाहेति । १ ।

यन्मे स्कन्नं यदस्मृतीति^२ च स्कन्नास्मृतिहोमौ^३ । २ ।

यदद्य त्वा प्रयतीति^४ संस्थितहोमाः^५ । ३ । मनसस्पत^६

इत्युत्तमं^७ चतुर्गृहीतेन । ४ । बर्हिराज्यशेषे ऽनक्ति^८ पृ-

थिव्यै त्वेति मूलमन्तरिक्षाय त्वेति मध्यं दिवे त्वेत्ययम्^९ । ५ ।

एवं चिः । ६ । सं बर्हिरक्तमित्यनुप्रहरति^{१०} यथादेवतम्^{११} । ७ ।

सुवमग्नौ धारयति^{१२} । ८ । यदाज्यधान्यां तत्संस्त्रावयति^{१३}

संस्त्रावभागास्तविषा^{१४} बृहन्तः प्रस्तरेष्टा^{१५} बर्हिषदश्च

देवाः ।

इमं यज्ञमभि विश्वे गृणन्तः स्वाहा देवा अमृता

मादयन्तामिति^{१६} । ९ ।

^१ The first hemistich is not found in any known Saṁhitā; the pratika occurs Vait. Sū. 16. 17; cf. TS. i. 6. 2. 2; the second hemistich is found in VS. (Kāpvaçākṣhā) ii. 20 (Weber's edition, page 58) and in Kāty. Çr. iii. 7. 19. — ^२ vii. 106. 1. — ^३ D (schol.)

यन्मे स्कन्नमित्याज्यहोमः स्कन्दने यदस्मृतीति विहितास्मृती. Ath. Paddh. पुनर्मैत्रिन्द्रियं (vii. 67. 1) च यन्मे etc. as D. — ^४ vii. 97. 1. — ^५ D Antyeṣṭi. and Daç. Kar. °होमः; Ath. Paddh. संस्थितहोमां जुहोति; D (schol.) यदद्य त्वाष्ट्रं सूक्तं।... आज्यसंप्रत्ययः एवं (Cod. एवा) संघाताः (l). —

^६ vii. 97. 8. — ^७ D inserts संस्थितहोमोति. — ^८ D (text) °शेषेणानक्ति; D (schol.) वेदेस्तृणदर्भमासाव . . आज्यशेषे आज्यशेषधान्या . . . —

^९ D (schol.) पृथिव्यै त्वानज्मीति . . . सर्वानज्मीत्यध्याहारः. — ^{१०} vii. 98. 1. — ^{११} D (schol.) अपौ यथादेवतं इन्द्रस्थाने प्रयुज्यो (? Cod. °ज्या) अपिः. — ^{१२} D (schol.) स्थापयति कर्ता. — ^{१३} E °स्त्रावयति; Bū

°स्त्रावयति. — ^{१४} Bī °भागा हविषा; E °भागाः हविषा. — ^{१५} K Bū and Daç. Kar. प्रस्तरेष्टा. — ^{१६} The verse occurs, with a good deal of variation, VS. ii. 18; Kāty. Çr. iii. 6. 18; TS. i. 1. 13. 2-3;

सुवो ऽसि घृतादनिशितः^१ । सपत्नक्षयणो दिवि घीद ।
अन्तरिक्षे सीद पृथिव्यां सीदोत्तरो ऽहं भूयासमधरे
मत्सपत्ना^२ इति सुवं प्राग्दण्डं निदधाति^३ । १० ।

वि मुञ्चामि ब्रह्मणा जातवेदसमग्निं होतारमजरं
रथस्पृतम्^४ ।

सर्वा देवानां जनिमानि विद्वान्यथाभागं वहतु
हव्यमग्निर^५

मये स्वाहेति समिधमादधाति^६ । ११ । एधो ऽसीति
द्वितीयां समिदसीति^७ तृतीयाम् । १२ । तेजो ऽसीति^८
मुखं विमार्ष्टि^९ । १३ । दक्षिणेनाग्निं त्रीन्विष्णुक्रमान्क्रमते
विष्णोः क्रमो ऽसीति^{१०} दक्षिणेन पादेनानुसंहरति
सव्यम्^{११} । १४ । सूर्यस्यावृतमित्यभिदक्षिणमावर्तते^{१२} । १५ ।
अगन्म स्वरित्यादित्यमीक्षते^{१३} ^{१४} । १६ ।

Tāit. Br. iii. 3. 9. 7; and its pratika Vāit. Sū. 4. 7; D (schol.) संस्रवणमंचाहचिणेन हस्तेन सुवधारणं सव्येन आन्वधानीसंस्त्रावणं. —

^१ So K Bū; P Bh Ch °निशीतः; D °निपीतः; Bi and Daç. Kar. °निपीद; E °नीपतः; Ath. Paddh. °निसीद. — ^२ With this passage cf. VS. i. 29. — ^३ D (schol.) वेदां कृचिन्मंवस्य भागपाठः (Dārila gives only the pratika सुवो ऽसि घृतादनिपीत!). — ^४ So emended; MSS. °स्पृत. — ^५ The pratika of this verse occurs Vāit. Sū. 24. 7; D designates it as कल्पजा. — ^६ E inserts आदाय after समिधम्. —

^७ vii. 89. 4. — ^८ vii. 89. 4^c; cf. VS. xx. 23; xxxviii. 25; TS. i. 4. 45. 3; Māitr. S. i. 3. 39. — ^९ D (schol.) कर्तात्मनः मुखं. — ^{१०} x. 5. 25 fg. — ^{११} D schol.) वेदा अघनादारभ्य विष्णोः क्रमान्क्रमते कर्ता... अनुसंहरति सव्यं पादं पश्चात् संजतं (Cod. संहतं) दक्षिणस्य हरति क्रमते. — ^{१२} x. 5. 37; D (schol.) अभिदक्षिणावृत्तिवचने नाग्निं विपर्यय-वर्तते प्रतिपेधात् (Kāuç. 1. 26). — ^{१३} D (schol.) अग्निगृहाग्निः क्रम्य द्वाभ्यां... (Ath. Paddh. पर्यायद्वयेन). xvi. 9. 3, 4. — ^{१४} Antyestī. and Daç. Kar. निरीक्षते. —

इन्द्रस्य वचसा वयं मित्रस्य वरुणस्य च ।

ब्रह्मणा स्थापितं पात्रं पुनरुत्थापयामसी^१

त्यपरेणामिमुदपात्रं^२ परिहृत्योत्तरेणामिमापो हि ष्ठा
मयोभुव^३ इति मार्जयित्वा^४ बर्हिषि पत्न्याञ्जलीं^५ निनय-
ति समुद्रं वः प्र हिणोमीतीदं^६ जनासं^७ इति वा । १७ ।
वीरपत्न्यहं भूयासमिति मुखं विमार्ष्टि^८ । १८ । व्रतानि
व्रतपतय^९ इति समिधमादधाति । १९ । सत्यं त्वर्तेनेति^{१०}
परिषिच्योदञ्चि हविरुच्छिष्टान्युद्वासयति^{११} । २० । पूर्ण-
पात्रं दक्षिणा^{१२} । २१ । नादक्षिणं^{१३} हविः^{१४} कुर्वीत^{१५} यः

^१ The first two pādas are found in vi. 85. 2^{ab}, but the सकलपाठ points to a different origin. — ^२ D (schol.) पद्यादपेजाम्नायनं सर्वायनं सर्वतः (१) इत्या. Cf. Kāu. 3. 2. — ^३ i. 5. 1. — ^४ P Bi मार्जयित्वा; E मार्जयित्वा; D (schol.) अभ्युचणं कृत्वा. — ^५ K Ch Bi Bū Bh D (schol.) Ath. Paddb. and Daç. Kar. पत्न्याञ्जली (with double sandhi; cf. the introduction); D (text) पत्न्याञ्जली; E पत्न्याञ्जली; P and Dār. in the introd. fol. 9^a l. 11 पत्न्यञ्जली; Antyeṣṭi. पत्न्याञ्जली; D (schol.) पत्न्याञ्जली बर्हिः करोति परिभोजनीयं वेदिस्तरणमेकेन तत्र बर्हिःशब्दप्रयोगात् । तस्मिन्नेव च बर्हिषि जागमायनमावर्तते. — ^६ x. 5. 23; D (schol.) द्वाभ्यां. — ^७ i. 32. 1. — ^८ D (schol.) पत्नी या काद्रेण दक्षिणाणिनाम्नो मुखं शोधयति । वीरपत्नीति कल्पजेन प्रधानात्. — ^९ The verse is given in full in Kāu. 42. 16; its pratika, in Vāit. Sū. 4. 22; D designates it as कल्पजा. — ^{१०} D (schol.) परिषिचामि जातवेद इति शेषप्रकरणविशेषात्; see Tāit. Br. ii. 1. 11. 1; Cāṅkh. Cr. ii. 6. 11. — ^{११} E here adds the formula in full: सत्यं त्वर्तेन परिषिचामि जातवेद इति; D (schol.) उदग्गृहीतहविःशिष्टानि (Cod. उदग्गृहीत) स्वीकुर्यात्कर्ता. — ^{१२} D (schol.) ब्रह्मकर्तृभ्यां पोषण-समर्थं पूर्णपात्रं । व्रीह्यादिधान्यदानं । दक्षिणावचनमन्यदक्षिणासंश्लिष्टे पूर्णपात्रस्य निवृत्त्यर्थं; Ath. Paddb. पूर्णपात्रं दक्षिणा । ततो ब्रह्मा कवे वाचनं (१). उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते (xix. 63. 1) इत्युक्त्वा ब्रह्मोत्थापयेत्. — ^{१३} D (schol.) introduces this sūtra with the words वः सत्यं करोति तस्य दीपमाह. — ^{१४} K हविष्कु. — ^{१५} Bi कुर्वति. —

कुरुते कृत्यामात्मनः कुरुत इति ब्राह्मणम्^१ । २२ । अ-
 न्वाहार्यं ब्राह्मणभोजयति^२ । २३ । यद्वै यज्ञस्यानन्वितं
 भवति तदन्वाहार्येणान्वाह्रियते । २४ । एतदन्वाहार्य-
 स्यान्वाहार्यत्वम्^३ । २५ । ईड्या वा अन्ये देवाः सपर्येण्या
 अन्ये देवाः । ईड्या देवा ब्राह्मणाः सपर्येण्याः^४ । २६ ।
 यज्ञेनैवेड्याम्नीणान्यन्वाहार्येण सपर्येणान् । २७ । ते
 ऽस्योभे प्रीता यज्ञे भवन्तीति । २८ । इमौ दर्शपूर्ण-
 मासौ^५ व्याख्यातौ । २९ । दर्शपूर्णमासाभ्यां^६ पाकयज्ञाः^७
 । ३० । अथापपरो^८ हवनयोगो भवति । ३१ । कुम्भी-
 पाकादेव^९ बुद्धारं^{१०} जुहुयात् । ३२ । अधिष्ययणपर्ये-

^१ D (schol.) परेणैव कारयेत् । यतो ऽ यं दोषः श्रूयते । आत्मनः कृत्यां कुरुते । यो दक्षिणां न ददाति । कृत्यावचनं (Cod. कृत्यावनं) हविषो विनाशहेतुत्वात् । उभौ च संधिजो यौ (Cod. संजौ) वैश्वदेवौ चवृत्तिजौ (!) । वर्जयित्वा सर्वाह्वयः साह्या यज्ञाः (Cod. यज्ञाः) सदक्षिणाः (cf. Kāuṣ. 73. 4, 13) । ... उपस्थाने जपंगानि मंत्राणादिषु स्वयंकर्तृत्वं । दक्षिणाभावात् । वैश्वदेव इति विश्वानामुःकामो यजते इत्युपतिष्ठते वा (Kāuṣ. 69. 1) कर्णं कोशतमनुमंचयते (Kāuṣ. 58. 1 and sū. 30, note) उपसीदं (!) जपतीत्युदाहरणानि (Kāuṣ. 10. 9); Ath. Paddh. तस्मान्नादक्षिणं हविः शक्त्या वा दक्षिणं दद्याद्वातिशक्तिर्विधीयत इति नवमे (Kāuṣ. 74. 23, end of the ninth adhyāya). — ^२ D (schol.) ओदनादिभक्ष्या ब्राह्मणाः . . . ; Ath. Paddh. सर्वत्र यजमानपिचं ब्राह्मणभोजनं । यस्मात्कोशादित्यन्तः (Kāuṣ. 139. 25) इत्युत्तरतंचं समाप्तं (see Kāuṣ. 5. 5). — ^३ D omits this passage, both in the text and in the commentary. — ^४ D introduces this passage with the remark अथापि ब्राह्मणं भवति; cf. Kāth. S. viii. 13. — ^५ E P Bi *पीर्ण*. — ^६ D (text) *पीर्ण*. — ^७ P *यज्ञाः; E यज्ञाः; D (schol.) . . . शेषप्रकरणात् । पाकेन यज्ञः पाकयज्ञः । अपिहोचवैश्वदेवयोः नाज्येनेति कर्तव्यताविशेषः । उभौ च संधिजाविति प्रतिषेधात् (Kāuṣ. 73. 4, 13; cf. sū. 22, note). — ^८ D आप्रेयाप्रीयोमयोऽहमयोरंतरं. — ^९ D (schol.) ओदनस्तस्यादेव निर्वापादितंचं स्यादिति. — ^{१०} D (schol.) बुद्धारमिति न मुशलो (!) बुद्धृत्य कुम्भीपाकयोर्देवताभेदे पृथक्क्रिया विशेषत्वात्. —

प्रिकरणाभिधारणोद्वासनालंकरणोत्पन्नैः संस्कृत्य^१ । ३३ ।

अथापि श्लोकौ भवतः^२ ।

आज्यभागान्तं प्राक्तन्त्वमूर्ध्वं स्विष्टकृता सह^३ ।

हवींषि यज्ञ आवापो यथा तन्त्वस्य तन्तवः^४ ।

पाकयज्ञान्समासाद्यैकाज्यानेकवर्हिषः ।

एकस्विष्टकृतः^५ कुर्यान्नानापि सति दैवतेति^६ । ३४ ।

एतेनैवामावास्यो व्याख्यातः^७ । ३५ । ऐन्द्रायो ऽव

द्वितीयो भवति । ३६ । तयोर्व्यतिक्रमे त्वमग्रे व्रतपा असि^८

कामस्तदयं^९ इति शान्ताः^{१०} । ३७ । ॥ ६ ॥

^१ D (schol.) अग्रे चरुति (Kāṇ. 2. 7) अधिश्रयणं । परि त्वापे पुरं वयमिति विः परंप्रिकरणं (Kāṇ. 2. 10) । etc. . . जुहुयात्. —

^२ D (schol.) दर्शपूर्णमासयोरिव श्लोकाविमौ भाष्येति । गोपथब्राह्मणवाक्यात् श्लोकाविहोष्येति । दर्शपूर्णमासयोर्वच्यमाण एव । तत्र च हवनयोगांतरमिति । अथशब्दात् । अपीति ब्राह्मणादस्य संभावित्वर्थः । (?) — ^३ Bg सहा. — ^४ D (text) तन्तवः; D (schol.) आज्यभागौ यस्याति तदाज्यभागानां (I for 'भागान्तं?') । प्रागधः । कस्य आपेयापीषोमयोस्तयोर्भेदो नाम कांचित्वा भेदप्राप्त आह (Cod. आहं) । तत्रं भवति । सकृत्कृतमुभयोरुपकरोत्यगृह्यमाणविशेषत्वात् । पुरस्तादोमादीनां अंगानामवधातादयर्द्धा (?) वर्तते । दृष्टार्थहेतूनि आपेयादीनि आवापो (Cod. आतापो) वेदितव्यः यज्ञे दर्शपूर्णमासयोः यथका . . क्रतस्व (I for यथातत्रं तस्य?) मध्ये तंतवः प्रतीतान् क इत्यर्थः । (?) — ^५ D (text) एव; Ch E K P Bi एकः; so also four of Stenzler's MSS. of Âṣv. Gr. (i. 3. 10). — ^६ So emended; MSS. दैवतेति (with double sandhi; cf. the preface); Âṣv. Gr. has दैवत इति; D (schol.) पाकयज्ञान् वज्जेनेकस्मिन् काले आसाद्योपलभ्य यथापवनं व्रतविमर्जनं व्रतसमयः समावृत्याद्याति । समावर्तनीय इति तानेकाज्यान् (Cod. 'ज्यान्') कुर्यात् । आज्यसाधनात् होमान् सत्कुर्यात् । अदृष्टार्थानोक्तिवं लक्षयति । वेदिकमध्ये पाकयज्ञहवींषि अंते पार्वणादीनि सकृन्नानादेवतान्वेति हविषा. The second śloka occurs Âṣv. Gr. i. 3. 10 (तदेवाभिधयज्ञाद्या गीयते). —

^७ D (schol.) एतेनैव पूर्णमासापेयेनामावास्या ऐन्द्रायो व्याख्यातः. —

^८ xix. 59. 1; D gives the entire hymn xix. 59 in सकलपाठ. —

^९ xix. 52. 1. — ^{१०} D (schol.) तयोर्दर्शपूर्णमासयोरन्वतरातिक्रमायां

... शान्ता इति समिधो संप्रत्ययः । अंययो यंति वायोः पूत इति शान्ता इति (Kāṇ. 25. 20, and note) अनेन निर्देशसामान्यात्. —

अग्न्यात्यनादेशे स्थालीपाकः^१ । १ । पुष्टिकर्मसु सारूपवत्से^२ । २ । आज्यं जुहोति^३ । ३ । समिधमादधाति । ४ । आवपति व्रीहियवतिलान् । ५ । भक्षयति क्षीरौदन-पुरोडाशरसान् । ६ । मन्थौदनौ प्रयच्छति । ७ । पूर्वं त्रिषप्ती-यम्^४ । ८ । उदकचोदनायामुदपाचं^५ प्रतीयात् । ९ । पुरस्तादुत्तरतः संभारमाहर्ति^६ । १० । गोरनभिप्रापाद्वनस्पती-नाम्^७ । ११ । सूर्योदयनतः^८ । १२ । पुरस्तादुत्तरतो ऽरण्ये कर्मणां प्रयोगः^९ । १३ । उत्तरत उदकान्ते प्रयुज्य^{१०} कर्मा-ण्यपां सूक्तैरामृत्य^{११} प्रदक्षिणमावृत्याप उपस्पृश्यान्वेक्ष-

^१ D (schol.), corrected अच संहिताविधौ यस्मिन् यस्मिन्देशे अग्न्या-त्याश्रयतीति वा चोद्यते तस्याद्योदनायाः स्थालीपाकशेषो विधीयते. —

^२ D (text) सारूपवत् । सं(!) ; D (schol.) पूर्वस्य चित्राकर्मत्वादोनि पुष्टिक-र्माणि प्राक् भेषज्यः (1; Kāuṣ. 18. 19 to 25. 1) । तेषु अग्न्यातिचोदनायां (Cod. °दनां) सारूपवत् । सं(!) स्थालीपाकः प्रत्येतव्यः. — ^३ D (schol.) यत्र जुहोतिचोदना न च होतव्यं चोदितं । तत्र घृतं प्रत्येतव्यं. — ^४ K E त्रिषप्तीयं ; D (schol.) पूर्वग्रहणेषु ये त्रिषप्ता इति सूक्ते (i. 1) प्रत्येतव्यं ... त्रिषप्तीयशब्देन संख्यवहारः ; in the gaṇamālā (Atharva-pariṣiṣṭa 34) this hymn is counted as the 23d gaṇa, and called विश्वकर्मणः । ये त्रिषप्ता इति विश्वकर्मणः (1 all MSS.) । २३ । — ^५ K Bi उदकमो° ; D (schol.) यचोदकस्य संस्कारद्योद्यते तत उदपाचं प्रत्येतव्यं. — ^६ D (schol.) निवासदेशात्संभारमाहर्तव्यः । — ^७ E P Bi °प्रायाद् ; K Bū °प्रापाद्. — ^८ Bū यदनस्पतीनाम् ; D (schol.) प्रदेश(!) नाभिप्राप्नोति गौक्षस्यात्प्रदे-शाद्वानस्पत्या (Cod. °वातस्पत्या) आहर्तव्याः. — ^९ E Bi °दयनतः ; D (schol.) सूर्योदयकाले आहरेदित्यर्थः. — ^{१०} D (schol.) निवासस्थानस्य पूर्वस्मिन्वा उत्तरस्मिन्वा (the last two words supplied conjecturally) अरण्यदेशे कर्म प्रयोक्तव्यं. — ^{११} D (schol.) सर्वकर्मणि उदकस्योत्तरे कार्याणि. — ^{१२} D (schol.) अम्वयो यन्ति शशुमयोभ हिरण्यवर्णादयः कृष्णं नियानं सप्तुपीर्हमवतः प्र स्रवन्ति वायोः पत इत्येपां सूक्तानि ; the pratikas are i. 4. 1 ; 5. 1 ; 6. 1 (शशुमयोभ according to Dārila to Kāuṣ. 9. 1 are : आपो हि षा मयोभुवः शं नो देवीरभिष्टय इति) ; i. 33. 1 ; vi. 22. 1 ; 23. 1 ; 24. 1 ; 57. 1. This gaṇa does not occur in the gaṇamālā, Ath. Pariṣ. 34 ; cf. Kāuṣ. 18. 3 ; 41. 14, etc. —

माणं^१ याममुदाव्रजन्ति । १४ । आश्वयव्याप्लवनयानभ-
 ह्याणि^२ संपातवन्ति । १५ । सर्वाण्यभिमन्त्याणि^३ । १६ ।
 स्त्रीव्याधितावाप्नुतावसिक्तौ शिरस्तः प्रक्रम्या प्रपदा-
 त्रमार्ष्टि^४ । १७ । पूर्वं प्रपाद्य प्रयच्छति^५ । १८ । त्रयोदश्या-
 दयस्त्रिंशो^६ दधिमधुनि^७ वासयित्वा बध्नाति । १९ । आश्वय-
 ति^८ । २० । अन्वारव्यायाभिमन्त्रणहोमाः^९ । २१ । पश्चा-
 दप्रेश्चर्मणि हविषां संस्कारः । २२ । आनन्दुहः शकृ-
 त्पिरुडः । २३ । जीवघातं^{१०} चर्म । २४ । अकणो^{११} ऽश्मा । २५ ।
 आप्लवनावसेचनानामाचामयति च^{१२} । २६ । संपातवता-

^१ So P Bi Bh Ch (prim. man.) D (schol.); K वेद्यमाणाः; the rest पेक्ष-
^२ Ch P Bi पानः; K पानः corrected to प्यानः; D (schol.) यास्तत
 इति यानं. — ^३ So K; Bū भक्षाणि corrected to भक्ष्याणि; the rest
 भक्षाणि; D (schol.) भक्ष्यते तद्दि(ति) भक्ष. — ^४ K D संक्षाणि; D (schol.)
 यावत् किंचिदनुसाधनं सर्वं तदभिमन्त्र्य संपातवदसंपातवच्च (Cod. प-
 तंवच) सर्वशब्दस्य निरवदोषत्वात्. Cf. Kāuc. 10. 7, note. — ^५ D
 (schol.) स्त्री व्याधिता पुमान्व्याधित आप्लुता स्त्री अवसिक्तः पुमां चिरस
 आरभ्य आपादायेभ्यः प्रकर्षेण शोधयति. — ^६ D (schol.) यत्र प्रपाद्य
 श्रूयते तत्रायमन्यविशेषः । तत्र च प्रथमं प्रदानं (! for प्रपादनं?) ततो
 प्रदानं (Cod. न) मन्थयोः (cf. sū. 7) पूर्वग्रहणात्. Cf. Kāuc. 26. 19;
 28. 15. — ^७ So all MSS. आदयः nominative for accusative! cf. Vāit.
 sū. 11. 24 and J. A. O. S. xi. p. 383; D (schol.) त्रयोदशो च चतु-
 दशी चादियहण (!) तासु... — ^८ Ch मधूनि; D (schol.) दधिम-
 धुनीत्येकवत्समुच्चयः तत्र स्थापयित्वा. — ^९ D (schol.) बद्धा दधिमधुनि(!)
 कारयितार(!) आश्रयति कर्ता... दधिमधुनामाश्रयत्वं प्रतिपाद्यत्वात्. —
^{१०} D (schol.) अन्वारभतीत्यन्वारब्धः कारयिता कर्तरि... । कर्ता वि-
 षामहिमित्वभिमन्त्रयते (xvii. 1—5) 1... अन्वारंभणं कारयितुश्चतुर्थी-
 निर्दिशात्. — ^{११} D (text) जीवघातः; D (schol.) अधिकर्मसु चर्मग्रहणे
 बलिनः प्राणिनश्चर्मं प्रयोक्तव्यं जीवघाताहंसा... — ^{१२} E P (चर्म) कर्णा-
 रमा; D (schol.) यच्चारमा चोद्यते स विप्रगुणः (Cod. विप्रः) प्रत्येतव्यः ।
 वर्तुल इति यावत्; cf. Kāuc. 47. 32; 53. 2. — ^{१३} D (schol.) द्रव्याणि
 क्रियासाधनत्वात् । आप्लवनावसेचनानि तेषामाचमयति कारयितार (!)
 आप्लवनावसेचने करोति. —

मश्नाति न्यङ्के^१ वा । २७ । अभ्याधेयानां^२ धूमं नियच्छ-
ति । २८ । शुचिना कर्मप्रयोगः । २९ । ॥ ७ ॥

पुरस्ताद्धोमवत्सु निशाकर्मसु पूर्वाह्ने यज्ञोपवीती
शालानिवेशनं समूहयत्युपवत्स्यद्भक्तमशित्वा स्नातो ऽहत-
वसनः प्रयुङ्के । १ । स्वस्त्ययनेषु च^३ । २ । इज्यानां^४
दिश्यान्बलोन्हरति । ३ । प्रतिदिशमुपतिष्ठते^५ । ४ । सर्वत्रा-
धिकरणं कर्तुर्देक्षिणा^६ । ५ । चिरुदकक्रिया^७ । ६ । अन-
न्तराणि^८ समानानि युक्तानि^९ । ७ । शान्तं संभारम्^{१०} । ८ ।
अधिकृतस्य सर्वम्^{११} । ९ । विशये^{१२} यथान्तरम् । १० ।

^१ Ch Bū न्यङ्के; D (schol.) अची चङ्के वा. — ^२ D (text) अभ्याधेयानां; D (schol.) यानि विधिकर्माण्यभ्याधेयानि तेषां कारयिता धूममात्मनि वध्नाति. — ^३ P Bh वे(ज्यानां); wanting in D (text); D (schol.) to the entire sūtra: खस्तिदा ये ते पन्थान इत्यादीनि (j. 21. 1 et al.; vii. 55. 1 et al.; cf. Kāuṣ. 50. 1 and the स्वस्त्ययनगण, Ath. Pariṣ. 34. 11, cited under Kāuṣ. 25. 36) स्वस्त्ययनानि तेषु पुरस्ताद्धोमवत्सु etc. — ^४ D (text) ईज्यानां; cf. also the schol. to the next sūtra; D (schol.) स्वस्त्ययनयागदेवताभ्यो बलिं हरति. — ^५ D (schol.) ईज्यानां बलिं दत्त्वा (!). — ^६ P D (text) कर्तुः; D (schol.), very corruptly, न स्वस्त्य-यनेष्वेवं किं तर्हि सर्वविधिकर्मस्त्रो- (Cod. ०स्त्रि०) कर्मार्थे हि सर्वशब्दे प्राङ्मुख उपांशु करोति । अधिकरणं कर्तुं (!) दक्षिणेत्येव प्रत्येत्यं (Cod. पतय्यं) । एवं सति शब्दे विधिकर्मसु भविष्यत्तुपांशुवत् । . . . अधिकरणा-भावे स्वयंकर्तृत्वमुपस्थानादियु विश्वे देवा इति विद्यानायुःकामो यज्ञत उपतिष्ठतेत्युदाहरणं (1 Kāuṣ. 59. 1) । पूर्णपात्रं तु ब्रह्मणः कर्तृयहणात्. — ^७ D (schol.) विधिकर्मसु योदकेन चोद्यते क्रिया सा चिः कर्तव्येति निययः. — ^८ D (text) अन्तराणि. — ^९ Wanting in D (text); D (schol.) संहितायां यान्यन्तराणि सूक्तानि पठति तुल्यार्थानि च तानि कर्माणि समुद्धितानि प्रयोक्तव्यानि. — ^{१०} D (schol.) शान्तत्वं संभारस्याभिचारिकवर्जमांगि-रसं . . .; cf. Vāit. 80. 5. 10. — ^{११} E Bī सर्वः; D (schol.) अधीकृतस्य (!) द्रव्यस्यायहणं (!) प्रत्येत्यं । यानमारोहयतीत्येतत्कर्म (Kāuṣ. 25. 13) विद्या शरस्येत्यत्र प्रत्येत्यं (Kāuṣ. 25. 10) । नीत्तमयोः अधिकृतस्य द्रव्यस्यायहणं (!) प्रत्येत्यं । कथं मह इति मादानकनृतं चोरीदनमश्नाति (Kāuṣ. 12. 1.) । चमसे सरूपवत्साया इति (12. 2) चमसो ऽपि (Cod. चमसापि) मा-दानक एव. — ^{१२} So emended; MSS. विषये; D (schol.) संवकर्मद्रव्य-संशये यन्निकृष्टं तत्प्रत्येत्यं. —

प्र यद्य पशुमिति^१ दर्मलवनं प्रयच्छति^२ । ११ । अराती-
 योरिति^३ तक्षति । १२ । यच्चा शिक्^४ इति प्रक्षालय-
 ति । १३ । यद्यत्कृष्ण^५ इति मन्त्रोक्तम्^६ । १४ । पलाशो-
 दुम्बरजम्बुकाम्पीलस्रग्वहशिरीषसक्त्यवरणविल्व-
 जङ्गिडकुटकगर्ह्यगलावलवेतसशिखलसिपुनस्यन्दना-
 रणिकाश्मयोक्ततुन्यूपतुदारवः^{१५ १६ १७} शान्ताः । १५ । चि-
 तिप्रायश्चित्तिशमीशमकासवंशाशाम्यवाका-
 १८ १९ २० २१

^१ D Ch (prim. man.) परशुम्. — ^२ xii. 3. 31. — ^३ Ch K Bh D लवणं. —
^४ Cf. Kāṇḍ. 1. 24; 61. 38. — ^५ x. 6. 1. — ^६ x. 5. 3. — ^७ xii. 3. 13. —
^८ D (schol.) उलूखलमुसलं प्रचालयेत्. — ^९ Ch E P Bi Bh जम्बू. —
^{१०} The MSS. write the word with anusvāra, and it is difficult to decide
 whether they read वंघ or वंघ; D (schol.) सम्वंधो हिमवत इति
 प्रसिद्धो. — ^{११} P Bi D शरीषः; K शरीषः. — ^{१२} D (schol.) सक्त्य-
 स्तिलकः । वरणविल्वौ प्रसिद्धौ. — ^{१३} D (schol.) जंगिडो ऽर्जुनः अचल
 इति दाक्षिणात्यः कुटको मालवके प्रसिद्धः । गह्वो वेषं । गलावल हिमवति ।
 वेतसः प्रसिद्धः । शैरणीति प्रसिद्धः । शंबल (१) जोषणं विलेभे न्यानर्ता
 (and below, sū. 16, note 7: शंबलस्य जोषणेति १) । शखलिं करंटकः ।
 अपिस्वामी सिपुना धायटो प्रसिद्धः (१). — ^{१४} D (schol.) स्यन्दन मदन
 इत्येवं प्रसिद्धः. — ^{१५} अरमयोक्ता मंतकः । अपटा. — ^{१६} Ch P Bh तुन्युः
 D (schol.) तुन्युस्तिनसः (१ for तिनिशः ?). — ^{१७} Bū K E पुतः; cf.
 Kāṇḍ. 58. 15; D (schol.) पुतदारदेवदारुः. — ^{१८} K and Ath. Paddh.
 चित्तिः; Bū Ch E P Bi Bh चित्तिः; Vait. Sū. 5. 10 चित्तादिभिः. K P
 Bi Ch Bh and Ath. Paddh. प्रायश्चित्तिः; E चित्ती; Ch has a colon
 here; D (text and schol.) चितिः प्रायश्चित्तिः स्वचित्तिः प्रायश्चित्तिः द्वंद्वः
 ताभ्यामेवंविधाभ्यां वरणेन सिद्धिभूमिस्व वर्तुल प्रसिद्धे (१) । मेव प्रायश्चित्त-
 विशेषः (१) । चीणिचीणि सर्वाणि पर्वणि (१) उभे शतमेजकारे (१ for
 ऐजकारे ?). — ^{१९} So all MSS. of text; Daṣ. Kar. and Ath. Paddh.
 शमीका; Ath. Paddh.^१ शमिका; D (schol.) शमका नंदपुरे वार्यपृष्ठतो
 जाता वरणप्रसिद्धा. — ^{२०} Ath. Paddh. शवंशा; D (schol.) सवंशा
 गुंगालवंशकः. — ^{२१} Bū श्राम्यवाका; D (schol.) श्राम्यवाका अपामा-
 गेसदृशः फलैः स्निग्धैः ह्रस्वतरागतपुष्पं वासकृति स्यात् (१). —

तलाशापलाशवाशाशिशपाशिवलसिपुनदर्भापा-^{1 2 3 4}
 मार्गाकृतिलोष्टवल्मीकवपादूर्वाप्रान्तव्रीहियवाः^{5 6} शा-
 न्ताः⁷ । १६ । प्रमन्दोशीरशलल्युपधानशकधूमा^{8 9 10} जरन्तः¹¹
 । १७ । सीसनदीसीसे^{12 13} अयोरजांसि कृकलासशिरः सी-
 सानि । १८ । दधि घृतं मधूदकमिति रसाः । १९ । व्री-
 हियवगोधूमोपवाकतिलप्रियङ्गुश्यामाका^{14 15} इति मि-

¹ D (schol.) तलाशा मालिका (Cod. m^o) अवली प्रसिद्धः. — ² All MSS. पलाशी. — ³ EB वासा; D (schol.) वासा(?) वृषक; cf. Kāṇ. 39. 6. — ⁴ P Bī शीशपा; Bū शंशपा; Daç. Kar. सीसपा; Ath. Paddh. शीशपा; D (schol.) अडोलसा (I for अंडो?) शिशपा प्रसिद्धः (I). — ⁵ P Bb दर्भो ऽ पामार्गः; the remaining MSS. and Daç. Kar. दर्भोपा^o; Ath. Paddh. दर्भः उपामार्गः; D दर्भः । अपा^o. — ⁶ D (schol.) आकृतिलोष्ट चेचलोष्टः । वल्मीकवपा वल्मीकमध्य (I). — ⁷ D (schol.) पुनः शान्तग्रहणं वृचत्वात् । पूर्वेषामिह चोपधित्वात् । शान्त्युदके आसां विधानयोगः । श्वेतलस्य जोषणेति पर्यायो ऽस्ति सो ऽपि संदेहः (cf. sū. 15, p. 25, note 13); Ath. Paddh. ताः शान्ताः गोषव्राह्मणे (i 2. 18) द्विविधा उक्ताः । एका आंगिरसीभिः । तच्छृष्टातः । स खलु शान्त्युदकं चकारार्थवर्णोभिः आंगिरसीभिश्चेति ब्राह्मणोक्तं । तत्र या आर्थवर्णो सा कीशिकोक्ता । या आंगिरसी सा वैतानोक्ता (5. 10). — ⁸ D schol. प्रमंद इदुदकः एवं प्रसिद्धः । वाला उशीर गंधद्रव्यं । शलली आवित्शलाक. — ⁹ K P Bb D (text) उपधानं; Ch उपाधानं; D (schol.) उपधानं उपधानकं; cf. जरदुपानही Kāṇ. 17, 10; 41 6; 84, 9? — ¹⁰ D (schol.) शकधूम ब्राह्मणः; cf. Kāṇ. 50. 16 and Ath. Paddh. to Kāṇ. 76. 18 अत्र स्थाने चत्वारो शकधूमाः सूर्यापाठकं कुर्वन्ति. — ¹¹ So Bī; Bū चरंतः corrected to जरंतः; the remaining MSS. चरंतः; D (schol.) एतानि जीर्णानि प्रथितव्यानि; cf. जरप्रमन्द Kāṇ. 25. 11; also 16. 1, note. — ¹² K D (text) शीस; Ch Bī सीसं. — ¹³ K D (text) नदीशीसे; E नंदीसीसे; D (schol.) to the entire sūtra शीसकं सीसं नदीफेनपिंडः । अयोरजः लोहकिष्टः (I for ंकिष्टः?) । कुकलासः प्राणी प्रसिद्धः तस्य शिरः (cf. Kāṇ. 47. 39) । शीसचोदनास्तेतानि प्रथितव्यानि । ज्येष्ठस्यांजली शीसानुदाहरणं (!) समासे समुच्चयः । इतरत्र विकल्पचित्वादिवत् (sū. 16.). — ¹⁴ Bb Ch D (text) उपवाकस्ति^o; D (schol.) उपवाक इति अभियवाः । सुराद्राणां प्रसिद्धाः. — ¹⁵ So P Bb and Daç. Kar; the rest श्यामाका.

अधान्यानि^१ । २० । ग्रहणमा ग्रहणात्^२ । २१ । यथार्थमु-
 र्कान्योजयेत्^३ । २२ । इहैव ध्रुवामेह यातु यमो मृत्युः सत्यं
 बृहदित्यनुवाको वास्तोष्पतीयानि^४ । २३ । दिव्यो गन्धर्व
 इमं मे अग्ने यौ ते मातेति मातृनामानि^५ । २४ । स्तुवा-
 नमिदं हविर्निस्सालामरायक्षयणं शं नो देवी पृश्निपर्याया
 पश्यति तान्सत्यौजास्त्वया पूर्वं पुरस्ताद्युक्तो रक्षोहण-
 मित्यनुवाकश्चातनानि^६ । २५ । ॥ ८ ॥

अस्रयो यन्ति शम्भुमयोभू^७ हिरण्यवर्णा निस्सालां

^१ Ch (see. man.) and D (schol.) मैत्रः; so also Pet. Lex. sub voce, and Weber, *Omina und Portenta*, p. 404. — ^२ D (schol.) यथार्थं (!) संहितायाः विधि प्रतिज्ञातः तस्माच्च कर्मणि किंपरिमाण अप-
 रिमितायाः प्रयोगे ग्रहणमित्यनियमे प्राप्त इदमुच्यते ग्रहणमा ग्रहणा-
 दिवेकं यथार्थवचनात् . . . — ^३ E Bi D (text) उर्कान्; Daç. Kar. उर्कान्; D (schol.) पुनरुक्तप्रयोगः । पंचपटलिकायामेव कथितः ।

आपो (!) संहितायाः कर्मसंयोगात् । आचार्यसंहिताभाषार्थाः । अभा-
 सयोगसंहिता तस्याः परिपूर्णमाह (I for 'पूर्णम'?) । . . . साकांक्षस्य
 परिसमाप्त्यर्थं वचनमुर्दकः धूममिति धूममनुसंचयते (Kāuç. 16. 12.) —

^४ The pratikas are iii. 12. 1; vi. 73. 1; 93. 1; xii. 1. 1. The
 corresponding gāṇa of the gāṇamālā (Atharvaparīṣṭa 34. 5) reads
 as follows: आशानामाशापालेभ्य इहैव ध्रुवामृधन्वा योनिमुत पुनः
 पितरमिन्द्रस्य गृहो ऽसीति चतस्रो दिवे स्वाहारमवर्म मे पृथिव्यौ श्रीचा-
 याति धन्वातीति द्वे कर्जे विभ्रदिति पद्मत्वं बृहदित्यनुवाको वास्तोष्पती-
 यानि ॥ ५ ॥ इति वास्तुगणः । The pratikas are i. 31. 1; iii. 12. 1;
 v. 9. 1 and 5; v. 10. 1—7; vi. 10. 1; vii. 41. 1; vii. 60. 1; xii. 1. 1. —

^५ The pratikas are ii. 2. 1; vi. 111. 1; viii. 6. 1; cf. Ath. Parīṣ. 34. 4.
 दिव्यो गन्धर्व आ पश्यतीमं मे अग्ने यौ ते मातेति मातृनामानि ॥ ४ ॥
 इति मातृगणः ॥ The pratikas are those of the Kāuçika with the
 addition of iv. 20. 1 between the first and the second. — ^६ The

pratikas are i. 7. 1; 8. 1; ii. 14. 1; 18. 3; 25. 1; iv. 20. 2; 36. 1;
 37. 1; v. 29. 1; viii. 3. 1; Ath. Parīṣ. 34. 3 presents the same gāṇa
 (चातनगणः), adding in their proper order the hymns i. 16. 1; 26. 1;
 vi. 32. 1; 34. 1. — ^७ D 'मयोभूई'. —

ये अग्नयो ब्रह्म जज्ञानमित्येका' तदेव मृगारसूक्तानि' । १ ।
 उत्तमं^१ वर्जयित्वाप नः शेषुचदधं पुनन्तु मा ससुषी-
 हिमवतः प्र स्रवन्ति वायोः पूतः पवित्रेण शं च नो
 मयश्च नो ऽनदुह्यस्त्वं प्रथमं मह्यमापो वैश्वानरो रश्मि-
 भिर्यमो मृत्युर्विश्वजित्संज्ञानं नो यद्यन्तरिक्षे पुनर्मैत्रि-
 न्द्रियं शिवा नः शं नो वातो वात्वयिं ब्रूमो वनस्पती-
 निति' । २ । पृथिव्यै श्रोत्रायेति' चिः प्रत्यासिञ्चति । ३ ।
 अग्नयो यन्ति शम्भुमयोभू हिरण्यवर्णाः शंतातीयं' शिवा
 नः शं नो वातो वात्वयिं ब्रूमो वनस्पतीनिति' । ४ ।

^१ Bū एको corrected to एका. D (schol.) एकाग्रहणं (!) सूक्तप्रस-
 गात्. — ^२ According to Dārila, the hymns called शम्भुमयोभू are
 आपो हि षा मयोभुवः शं नो देवीरभिष्टय इति (i. 5. 1; 6. 1); the
 pratikas therefore are i. 4. 1; 5. 1; 6. 1; ii. 14. 1; iii. 21. 1; iv. 1. 1.
 In the beginning of Ath. Pariç. 34. 26 the मृगारसूक्तानि are given
 exactly as in the Kāuçika; cf. also Pet. Lexicon sub voce. — ^३ D
 (schol.) मृगार्द्धानुवाकौ (!) तयोरनुपर्युक्तानि सूक्तान्यग्नेर्मन्त्र इत्यादीनि
 (iv. 23. 1) तेषु सर्वेषु प्राप्तिषु तमहं रुद्रेभिरित्येतद्वर्जयित्वा (iv. 30. 1);
 but Ath. Paddh. अग्नयो यन्तीत्यादि तावत्पर्यन्तं यावदाग्न्यातलीवर्जं
 (xi. 6. 23; i. e. the last verse of the last hymn in this gaṇa). — ^४ The
 pratikas are iv. 33. 1; vi. 19. 1; 23. 1; 24. 1; 51. 1; 57. 3; 59. 1;
 61. 1; 69. 1; 93. 1; 107. 1; vii. 52. 1; 66. 1; 67. 1; 68. 3; 69. 1; xi.
 6. 1; the Ath. Pariç. 34. 26 has the same text (joining on to the
 मृगारसूक्तानि in the preceding passage), and it ends अग्निं
 ब्रूमो वनस्पतीनिति शान्तिगणः ॥ इति सर्वेः सूक्तेः कौशिकोक्तबृहच्छान्ति-
 गणः ॥ २६ ॥ The Ath. Paddh. in its description of the शान्त्युदके also
 knows the distinction between बृहच्छान्तिगण and लघुशान्तिगण; cf.
 sū. 4, note 7. — ^५ vi. 10. 1. — ^६ K and Ath. Paddh. शंताती. —
^७ The pratikas are i. 4. 1; 5. 1; 6. 1 (cf. note 2 on this page); 33. 1;
 iv. 13. 1 (the शंतातीयं सूक्ते. So according to Dārila: उत देवा इति
 शंतातीयं, the Ath. Pariç. 34. 27, which has simply the pratika उत
 देवा, and the Ath. Paddh. शंतातीमुत देवा सूक्ते); vii. 66. 1; 67. 1;
 68. 3; 69. 1; xi. 6. 1. Ath. Pariç. 34. 27 has the same gaṇa, and it
 is there called लघुशान्तिगण; so also Ath. Paddh. —

पृथिव्यै श्रोत्रायेति^१ त्रिः प्रत्यासिञ्चति । ५ । इति^२ शान्तियुक्तानि । ६ । उभयतः सावित्र्युभयतः शं नो देवी^३ । ७ । अहतवासाः^४ कंसे शान्त्युदकं करोति । ८ । अतिसृष्टो अपां वृषभं^५ इत्यपो ऽतिसृज्य^६ सर्वा इमा आप ओषधय इति पृष्ट्वा^७ सर्वा इत्याख्यात^८ ओं बृहस्पतिप्रसूतः^{९, १०}

^१ vi. 10. 1; Ath. Paddh. to this and sū. 3: पृथिव्यै श्रोत्रायेति तृचेन शान्त्युदकमध्ये शान्त्युदकं प्रतिपति । पुनः पृथिव्यै श्रोत्रायेति तृचेनार्थिं पर्युचति प्रत्युचं. — ^२ Ch E have a colon here and not after 'युक्तानि'; D (schol.) पूर्वो गणः शान्तिवाच्य उत्तरो ऽ पि शान्तिशब्दवाच्यः समञ्चितानां संज्ञा पूर्वोत्तरा... सर्वपापप्रशमनयोजनत्वात् शान्तिशब्दप्रयोगः संव्यवहारभावात् । एतानि युक्तानि महाशान्तिसंज्ञा भवतीति वाक्यविशेषः महाशान्तिमावपति संव्यवहारदर्शनात् (Kāuṣ. 39. 27; 43. 5). — ^३ D (schol.) शान्तिरात्रं तयोक्तस्वितुर्वरेण्यमिति कर्तव्या (RV. iii. 62. 10; also VS. TS. SV. etc.) उभयतः शं नो देवी (i. 6. 1 or ii. 25. 1)... आचार्यः शान्त्युदके संचाणां प्राक्सवित्र्या शान्त्युदकक्रियामाह; Ath. Paddh. शान्त्युदकप्रारंभे समाप्ती च शं नो देवी सावित्री चेति प्रयोक्तव्या; these two hymns stand at the beginning of the first gāṇa, the शान्तिगण (Ath. Pariṣ. 34. 1). The remaining pratikas of this gāṇa are xix. 1. 9 (wanting in the Chambers codex); xix. 1. 10; vii. 63. 1; xix. 12. 1; cf. the two śāntigāṇas above. There is further a पिप्पलादिशान्तिगण in the gāṇamālā, Ath. Pariṣ. 34. 20, which contains the latter of these hymns: शं नो देवी शं न इन्द्रायो शं नो वातो शान्ता द्यौः पिप्पलादिशान्तिगणः । नृवाक (!). The pratikas are i. 6. 1 (ii. 25. 1); xix. 10. 1; vii. 63. 1; xix. 9. 1. — ^४ Ch E have a colon here and not after 'देवी'. — ^५ xvi. 1. 1. — ^६ Ch विसृज्य; D omits the passage from the beginning of the sūtra up to this word. — ^७ K Bī D (text) and Ath. Paddh. सृष्ट्वा; Bū सृष्ट्वा in the text पृ. सृ on the margin. — ^८ E Bū Ch 'ख्याता'; D (schol.) ओषधीर्गृहीत्वा । आहारकं पृच्छति । सर्वा इमा ओषधय पृच्छति । ... आहारकं प्रत्याह सर्वा इति सर्वा अपि; Ath. Paddh. प्रथमं कर्ता ब्रह्माणं प्रयच्छति । सर्वा इमा आप ओषधय इति सृष्ट्वा (!) । सर्वा इति ब्रह्माव्रवीत् । सर्वा इति किं । चित्वादिभिः सर्वाभिरौषधीभिः । (cf. Kāuṣ. 8. 16) गंगादिसर्वाभिरस्निः. — ^९ K P Bū and Ath. Paddh. बृहस्पतिः. — ^{१०} Ch प्रसूतः. —

करवाणीत्यनुज्ञाप्तो^१ सवितृप्रसूतः भवानित्यनुज्ञातः^२ कु-
र्वीत^३ । ९ । पूर्वया कुर्वीतेति गार्ग्यपार्थश्रवसभागलिका-
ङ्कायनोपरिवभ्रवकौशिकजाटिकायनकौरुपथयः^४ । १० ।
अन्यतरया कुर्वीतेति युवा कौशिको युवा कौशिकः
। ११ । ॥ ९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे प्रथमोऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ So all MSS. — ^२ Ch Bi भवानी०. — ^३ Ath. Paddh. कर्ताब्रवीत् ।
अं बृहस्पतिप्रसूतः करवाणि । ततो ब्रह्माब्रवीत् । सवितृप्रसूतः कुर्वतां
भवानिति. — ^४ D (schol.) पूर्वया शान्त्या (s. १२) शान्त्युदके करोति. —

॥ ओं ॥

पूर्वस्य^१ मेधाजननानि । १ । श्रुकसारिकृशानां^२ जिह्वा^३
वध्नाति^४ । २ । आशयति^५ । ३ । औदुम्बरपलाशकर्कन्धूना-
मादधाति । ४ । आवपति । ५ । भक्षयति^६ । ६ । उपा-
ध्यायाय भैक्षं^७ प्रयच्छति । ७ । सुप्रस्य कर्णमनुमन्त्रयते^८
। ८ । उपसीदञ्जपति^९ । ९ । धानाः सर्पिर्मिश्राः सर्वहु-
ताः^{१०} । १० । तिलमिश्रा^{११} हुत्वा प्राश्नाति । ११ । पुरस्ता-
दग्नेः कल्माषं दण्डं निहत्य पश्चादग्नेः कृष्णाजिने धाना
अनुमन्त्रयते^{१२} । १२ । सूक्तस्य पारं^{१३} गत्वा प्रयच्छति^{१४} । १३ ।

^१ पूर्व विपत्तीयं (i. l.); cf. Kāuṣ. 7. 8. — ^२ Bū शारि; E सारिक. —

^३ D (schol.) कृशः गोमेणक इति प्रसिद्धाभिधानं कृष्णवर्णा दीर्घपुच्छ (!). —

^४ E जिह्वा. — ^५ D (schol.) मेधामिच्छतः यीवायां बन्धनं... अथ मे वरणं
उरसीति (x. 3. 11; cf. Kāuṣ. 19. 22.) च तदालिङ्ग्य आश्वादि सूक्तेन सं-
पाताः (cf. Kāuṣ. 7. 15) आख्याहुतीनां संपातानामनयतीति होमः । उभौ
च संधिजायते वचनात् (cf. Kāuṣ. 74. 13). — ^६ Bū आशयति; D
(schol.) यो मेधां कामयते तं कर्ता आशयति । जिह्वामन्त्रयति. —

^७ With this and the preceding sūtra cf. Kāuṣ. 7. 5, 6. — ^८ E D (text)
भैक्षं; D (schol.) अध्याययिषे (!) भिक्षानां समूहं ददाति विपत्तीयेना-
भिर्मन्त्र्य (i. l.) सर्वाण्यभिर्मन्त्र्याणीति (Kāuṣ. 7. 16) वचनात्. — ^९ D (schol.)
यक्षेधाविनमिच्छति रात्रावनुमन्त्रणमहनि स्वापप्रतिषेधात्. — ^{१०} MSS.
of the text उपसीदं; D (schol.) ब्रह्मचारी स्वाध्यायार्थं गृहमुपा-
सीदं (!) जपति. — ^{११} D (text) धाना मिश्रा; D (schol.) धानाः घृतेन
मिश्रिताः जुहोति. — ^{१२} D (text) मिश्रान्; D (schol.) तिलैः मिश्रितां
धानां हुत्वा ब्रह्मचारी. — ^{१३} D (schol.) विपत्तीयेन कारयिता. —
^{१४} D (text) सूक्तस्यांतं. — ^{१५} D (schol.) धाना अजिनेन कर्ता. —

सकृज्जुहोति^१ । १४ । दण्डधानाजिनं ददाति^२ । १५ । अहं
 रुद्रेभिरिति^३ शुक्लपुष्पहरितपुष्पे किंस्त्यनाभिपिप्पल्यौ^४
 जातरूपशकलेन^५ प्राक्स्तनयहात्राशयति^६ । १६ । प्रथम-
 प्रवदस्य मातुरूपस्थे तालुनि संपातानानयति । १७ ।
 दधिमध्वाशयति । १८ । उपनीतं वाचयति^७ वार्षशतिकं^८
 कर्म । १९ । त्वं नो मेधे द्यौश्च म^९ इति भक्षयति । २० ।
 आदित्यमुपतिष्ठते^{१०} । २१ । यदग्ने तपसेत्यागहायण्यां^{११, १२}
 भक्षयति^{१३} । २२ । अग्निमुपतिष्ठते^{१४} । २३ । प्रातरग्निं गिरा-
 वरगराटेषु दिवस्पृथिव्या^{१५} इति संहाय^{१६} मुखं विमार्ष्टि
 । २४ । ॥ १ ॥ ॥ १० ॥

पूर्वस्य^{१७} ब्रह्मचारिस्तांपदानि । १ । औदुम्बर्यादयः^{१८} । २ ।

^१ D (schol.) अग्निनेनैव. — ^२ Bū दधाति; D (schol.) ददाति
 कवे. — ^३ iv. 30. 1. — ^४ K नाभिः; D (schol.) किंस्त्यः शंखः
 तस्य नाभिः. — ^५ D (schol.) and Ath. Paddh. जातरूपशकलेन
 निघृष्य. — ^६ D (schol.) इदं जातकविधिकल्पः; Ath. Paddh. and
 Daç. Kar. introduce the corresponding passages with the words:
 अथ जातकर्म उच्यते. — ^७ D divides a sūtra here; D (schol.)
 अहं रुद्रेभिरिति सूत्रं (iv. 30. 1) आ यातु मित्र इति गण्यति वचनं (iii.
 8. 1; cf. Kāuṣ. 55. 17) । उपनीतमिति वचनात्. — ^८ D (schol.) द्यौ
 वर्षशतमायुरिच्छति पुत्रादिः स प्रथम(प्र)वदेवं (!) सर्वं कर्म कुर्यात्. —
^९ vi. 108. 1; xii. 1. 53 (D (schol.) द्यौश्च म इदं पृथिवी चांतरिक्षं च म
 व्यच इति कमलिंशः). — ^{१०} Bū अतिष्ठति; D (schol.) अन्यतरेण उप-
 स्थानं. — ^{११} vii. 61. 1. — ^{१२} Ch Bū D (text) अहायिण्यां. — ^{१३} D
 (schol.) मार्गशोर्षपीर्यमास्यां मेधाकामः; this sūtra is wanting in E. —
^{१४} This sūtra is wanting in D. — ^{१५} iii. 16. 1; vi. 69. 1; 125. 2
 (ix. 1. 1; xix. 3. 1); D (schol.) दिवस्पृथिव्या इति पंचानुवाकः.
 These pratikas are part of the second वर्चस्त्वगण, Ath. Pariç. 34. 27;
 cf. Kāuṣ. 12. 15 and 12. 10, note. — ^{१६} D (schol.) ब्रह्मचारी निद्रां
 त्यक्ता. — ^{१७} पूर्वं त्रिपञ्चोयं (i. 1); cf. Kāuṣ. 7. 8. — ^{१८} Cf. Kāuṣ.
 10. 4. —

ब्रह्मचार्यावसथादुपस्तरणान्यादधाति^१ । ३ । पिपीलि-
कोद्वापे^२ मेदोमधुश्यामाकेषीकतूलान्याज्यं^३ जुहोति । ४ ।
आज्यशेषे पिपीलिकोद्वापानोप्य याममेत्य सर्वहुतान्
५ । ब्रह्मचारिभ्यो ऽन्नं धानास्तिलमिश्राः प्रयच्छति । ६ ।
एतानि यामसांपदानि^४ । ७ । विकार स्थूणामूलावत-
क्षणानि सभानामुपस्तरणानि^५ । ८ । यामीणेभ्यो^६
ऽन्नम् । ९ । सुरां सुरापेभ्यः^७ । १० । औदुम्बरादीनि
भक्षणान्तानि^८ सर्वसांपदानि^९ । ११ । चिज्योतिः
कुरुते^{१०} । १२ । उपतिष्ठते । १३ । सव्यात्पाणिहृदया-
होहितं रसमिथ्यमश्नाति । १४ । पृश्निमन्थः^{११} । १५ ।
जिह्वाया उत्साद्यमष्ट्योः परिस्तरणमस्तृहणं^{१२} हृदयं दूर्शं
उपनह्य तिस्रो रात्रीः पल्पूलने वासयति^{१३} । १६ । चूर्णा-

^१ E ब्रह्मवर्चावसथान्यः. — ^२ D (schol.) कीटिकाभिरुत्कीर्ण-
मुदः... — ^३ Ch E Bū °शामाके. — ^४ D (schol.) इषीकतूलं (Cod. दूषी°)
शरपुष्पं. — ^५ D (schol.) इत्थौदुम्बरादीनि धानानां प्रदानान्तानि
यामकामेन कार्याणि. — ^६ D (schol.) ब्रह्मचारिसांपदेष्टव्यं विशेषो
यामसांपदात् ... समिद्धिकारः । उपस्तरणेषु ... उभयविशेषणत्वात्
विकार इति वर्तते. — ^७ P Bh यामणीभ्यो; E यामणिभ्यो; D
(text) यामणेभ्यो; D (schol.) ब्रह्मचारिस्थानि यामीणाधिकारः. —
^८ K सुरापे; D (schol.) ये यामीणाः सुरां पिबन्ति तेभ्यो मयं दद्यात्. —
^९ Bū भक्षणं. — ^{१०} D (schol.) औदुम्बरपलाशकर्मन्मूलात्मादधाती-
त्वेवमादीनि (Kāu. ११. ४ fg.) भक्ष(य)तीत्येवमन्तानि (! for °मन्तानि?)
कर्माणि सर्वकामस्य भवन्ति पूर्वग्रहणमुक्तं (i. 1). — ^{११} So Bi
only; the rest ज्योतिष्कु. — ^{१२} D (schol.) पूर्वस्य (i. 1) कर्म
पृश्निमन्थः । पृश्निगौः कर्वरा (!) तदंगसाधनो मन्थस्तृहणं जिह्वादीनां (see
the next st.) पृश्निसंप्रत्ययार्थः. — ^{१३} So K Ch Bi; P Bb °स्त्रिहणं;
E °सुह्रणं. Bū. suggests hesitatingly the reading परिस्तरणं मस्तिष्कं
comparing Hemac. 625: मस्तिष्को मस्तुलङ्गकः; cf. note 14. — ^{१४} K E
Ch वाचयति; D (text and schol.) जिह्वायानुसायमष्ट्यो (!) परिस्तरणो
वृषिकामस्तृहणं (!) मेधूलकः । हृदयं प्रसिद्धं । सर्वाणि ग्रन्थं (!) जिह्वा-

नि करोति^१ । १७ । मैश्रधान्ये^२ मन्थ^३ ओष्य दधि मधु-
मिश्रमश्नाति । १८ । अस्मिन्वसु यदावधन्नव प्राणानिति^४
युग्मकृष्णलं वासितं वध्नाति^५ । १९ । सारूपवत्सं^६ पुरुष-
गात्रं द्वादशरात्रं संपातवन्तं कृत्वानभिमुखमश्नाति^७ । २० ।
॥ २ ॥ ॥ ११ ॥

कथं मह^८ इति मादानकण्ठं^९ क्षीरौदनमश्नाति^{१०} । १ ।
चमसे^{११} सारूपवत्साया^{१२} दुग्धे व्रीहियवाववधाय मूर्ध-
यित्वा^{१३} मध्वासिच्याशयति । २ । पृथिव्यै श्रोत्रायेति^{१४}
जुहोति । ३ । वत्सो विराज^{१५} इति मन्थान्तानि^{१६} । ४ ।
सहृदयं तदू षु सं जानीध्वमेह यातु सं वः पृच्यन्तां सं वो

दोनि पृश्निमंथ इति गुणविधानात् । सर्वाणीति दूर्घं उपनह्यं (!) वज्रा
(Cod. वज्रा) दूर्घं जीर्णवासः तिस्रो रात्रोः पृश्निगोमये प्रचिष्य वास-
यति चिरात् । —

^१ D (schol.) चतुर्थे ऽ हनि जीर्णानि (!) करोति । सह वाससा
संवीक्ष्य. — ^२ E मिश्र. — ^३ D (text) omits this word; D
(schol.) मंथः (!) तत् (sc. मिश्रधान्यानि) चूर्णं (!) उष्णोदकेन कृत्वा मैश्रधा-
न्यो मंथः. — ^४ i. 9. 1 (cf. the first वर्चस्वगण Kāuṣ. 13. 1, note);
35. 1; v. 28. 1. — ^५ D (schol.) एतेषां प्रतीकानां समकृष्णलमणि
वासयित्वा । सर्वप्रमुखसाधनमिच्छतो समकृष्णलमिति वज्रव्रीहिः । कृष्णला
रक्तिकेति (Cod. रक्तं) प्रसिद्धाभिधान अथ च सौवर्णमणिः; cf. Kāuṣ. 32.
20. — ^६ EP सारूपवत्सं; D (text) सोपवत्सं. — ^७ D (schol.) to the entire
sūtra, समानवर्णवत्सागोः पयसि गृतमौदनं पुरुषगात्रं पुरुषाकारं कृत्वा
द्वादशाहानि संपातवन्तं करोति . . . — ^८ v. 11. 1. — ^९ So all MSS.
of the text; D (schol.) मदनकाष्ठवृक्ष- (Cod. प्रक्षं) विकार मादानकानि
काष्ठानि मदनकफलं यस्य फलं तेः काष्ठैः — ^{१०} D (schol.) संपत्कामः. —
^{११} E फालचमसे; Ch has फाल on the margin. — ^{१२} E P Bi D
(text) सारूपः; D (schol.) प्रस्थितचमसाकारं तच्च सारूपवत्सं पयः
कृत्वा. — ^{१३} E मूर्धं इत्या; D (schol.) चूर्णकृत्वा (!). — ^{१४} vi. 10.
1. — ^{१५} xiii. 1. 33. — ^{१६} D (schol.) चिञ्चोतिः कुरुत इत्यादीनि
(Kāuṣ. 11. 12 fg.) पृश्निमंथ इत्येवं मंथांतानि कर्माणि भवन्ति. —

मनांसि संज्ञानं न इति सांमनस्यानि^१ । ५ । उदकुलिजं
 संपातवन्तं यामं परिहृत्य मध्ये निनयति^२ । ६ । एवं
 सुराकुलिजम् । ७ । त्रिहायण्या वत्सतर्याः^३ शुक्तानि^४ पि-
 शितान्याशयति^५ । ८ । भक्तं सुरां प्रपां^६ संपातवत्करोति^७ । ९ ।
 पूर्वस्य ममाये वर्च इति वर्चस्यानि^८ । १० । औदुम्बरा-
 दीनि त्रीणि^९ । ११ । कुमारी दक्षिणमूरुमभिमन्त्रयते^{१०} । १२ ।
 वपां^{११} जुहोति । १३ । अग्निमुपतिष्ठते^{१२} । १४ । प्रातरग्निं
 गिरावरगराटेषु दिवस्पृथिव्या इति^{१३} दधिमध्वाशयति । १५ ।
 कीलालमित्रं क्षत्रियं^{१४} कीलालमितरान्^{१५} । १६ ॥ ३ ॥ १२ ॥

^१ iii. 30. 1; v. 1. 5; vi. 64. 1; 73. 1; 74. 1; 94. 1 (iii. 8. 5); vii. 52. 1. No gapa corresponding to this is to be found in the gapamālā, or in the list of gapas given in the AV. Sarvānukramapikā. — ^२ E Bī कुलोजं; D (schol.) कुलिजो घटः. — ^३ D (schol.) अन्यतमेन सूक्तेन यामं परिजनं परिहृत्य... यामजनस्य मध्य आवर्जयति. — ^४ D (text) °ह्रायिष्या वत्सतर्या. — ^५ Ch E Bū Bī शुक्त्यानि; P Bb शुक्तानि; D (schol.) शुक्तान्या-सुतरसे (Cod. °सुतरास) कृत्वा. — ^६ D (schol.) ये सांमनसमिच्छन्ति अन्नातोति प्रेषः. — ^७ D (schol.) भक्तसुरे (Cod. °रा) प्रसिद्धे प्रपा पानीयं (Cod. प्रपायातिथं); D (schol.) to Kāuṣ. 35. 19 भक्तसुरां(?) प्रपां. All MSS. of the text read as above. — ^८ D (schol.) धनाशनपानि (! for धाना°?) यथा स्वातां । अकाले बुधितस्य मा भूतामित्वर्थः (Cod. भूतामित्वर्थः). — ^९ D (schol.) पूर्वं त्रिषप्तीयं. i. 1; v. 3. 1. The second वर्चस्वगण Ath. Pariç. 34. 27 begins with these two pratikas, continues with the three in sūtra 15 (iii. 16. 1; vi. 69. 1; ix. 1. 1), and with the following pratikas rubricated in Kāuṣ. 13: iii. 22. 1; vi. 38. 1; 39. 1, and ends with यस्ते गन्ध इति तिसृभिः (xii. 1. 23 fg., the गन्धप्रवादा अचः, Kāuṣ. 13. 12); D (schol.) अनयोः सूक्तयोः दी-प्तिफलानि कर्माण्युच्यन्ते. For the first वर्चस्वगण (Ath. Pariç. 34. 10) see Kāuṣ. 13. 1, note. — ^{१०} D (schol.) आदधात्वावपतीत्येतानि भवणांतानि (Kāuṣ. 10. 4 fg.). — ^{११} D (schol.) कुमारीवर्चस्वमेतत्. — ^{१२} D (schol.) शांतस्य पशोः. — ^{१३} D (schol.) प्रकृतयोरन्यतरेण. — ^{१४} iii. 16. 1; vi. 69. 1; ix. 1. 1 (et al.); cf. sū. 10, note, and Kāuṣ. 10. 24. — ^{१५} D (schol.) अच मित्रां(!) दधिमध्वाशयति... कीलालमित्रं. — ^{१६} D (schol.) इतरान्... अनुलोमजान् सूच्यंतरजान्.

हस्तिवर्चसमिति^१ हस्तिनम्^२ । १ । हास्तिदन्तं^३ वध्ना-
ति । २ । लोमानि जतुना संदिह्य जातरूपेणापिधाप्य^४
। ३ । सिंहे व्याघ्रे यशो हविरिति^५ स्नातकसिंहव्याघ्रवस्त-
कृष्णवृषभराज्ञां^६ नाभिलोमानि^७ । ४ । दशानां शान्तवृ-
क्षाणां शकलानि^८ । ५ । एतयोः प्रातरग्निं गिरावरगरा-
टेषु त्विस्पृष्टिव्या^९ इति सप्त मर्माणि स्थालीपाके पृक्ता-
न्यश्नाति^{१०} । ६ । अकुशलं यो ब्राह्मणो लोहितमग्नीया-
दिति गार्ग्यः । ७ । उक्तो लोममणिः^{११} । ८ । सर्वैराप्रा-

^१ iii. 22. 1. The first वर्चस्वगण (Ath. Pariç. 34. 10) contains the follow-
ing pratikas, including this one: ये त्रिपद्मा अस्मिन्वसु प्रातरग्निं हस्ति-
वर्चसं सिंहे व्याघ्रे यशो हविर्यशसं मेन्द्रो गिरावरगराटेषु यथा सोमः
प्रातःसवने यच्च वर्चो अक्षेषु येन महानइत्या अघनमिति वर्चस्वानि ॥ १० ॥
इति वर्चस्वगणः. The pratikas are: i. 1. 1; 9. 1; (cf. Kāuç. 11. 19);
iii. 16. 1 (sū. 6); 22. 1 (sū. 1); vi. 38. 1; 39. 1 (sū. 4); 58. 1; 69. 1
(sū. 6); ix. 1. 11; xiv. 1. 35, 36. For the second वर्चस्वगण see
Kāuç. 12. 10, note. — ^२ D (schol.) यदि वचियमुपतिष्ठते । अपिमपति-
ष्ठते अंतरत्वात्. — ^३ D (text) हस्ते; D (schol.) हस्तिनो दंतो ऽस्ति दंतस्य
विकारो हास्तिदंतः (Cod. हस्ति). आज्यतत्रेण वध्नाति. — ^४ D (schol.) वध्ना-
तीति वाक्यशेषः. — ^५ vi. 38. 1; 39. 1. Cf. sū. 1, note. — ^६ Perhaps
वृष्णि is to be substituted for कृष्ण [cf. Kāty. Çr. v. 4. 17, वृष्णेः
सुकाः]; K Bū E P Bi Ch (sec. man.) वृष्ण; Ch (prim. man.)
वृष्णा; Bh वृष्ण; D (text) कृष्ण; D (schol.) कृष्णवृषभ सिक्तो यो
कृषगोः सिक्ताः (17). — ^७ D (schol.) जतुना संदिह्य जातरूपेणापि-
धाप्य वध्नाति. — ^८ D (schol.) पलाशादीनां शकलान्येव तद्वृक्षानि
खंडानोत्तर्यः (cf. Kāuç. 27. 5); जतुना संस्तूय वध्नाति. — ^९ vi. 38. 1; 39. 1
[D (schol.) सिंहे व्याघ्रे यशो हविरित्येतयोः]; iii. 16. 1; vi. 69. 1; ix. 1. 1
(et al.); cf. sū. 1, note. D (schol.) सर्वेषां विकल्पः. — ^{१०} Bū D (text)
आशयति; D (schol.) सप्त मर्माणि पादमध्यानि नाभिहृदयं मूर्धा चेति
सिंहादीनां यंचाणि... स्थालीपाकमिद्वितानश्नाति । तद्देशत्वाद्ब्रह्मणं म-
रणप्रसंगात्. — ^{११} D (schol.) प्रकृतानां प्रतीकानां स्नातकादिलो-
ममणिः. —

वयति' । ९ । अवसिञ्चति । १० । चतुरङ्गलं तृणं रजो-
हरणं विन्दुनाभिश्चोत्थोपमथ्य' । ११ । शुनि किलासमजे'
पलितं तृणे ज्वरो यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्त-
स्मिन्नाजयक्ष्म' इति दक्षिणा तृणं निरस्यति गन्धप्रवा-
दाभिरलंकुरुते' । १२ । ॥ ४ ॥ ॥ १३ ॥

पूर्वस्य' हस्तिचसनानि' । १ । रथचक्रेण संप' वता
प्रतिप्रवर्तयति' । २ । यानेनाभियाति' । ३ । वादिचैः" । ४ ।
हतिवस्त्योरोप्य शर्कराः" । ५ । तोच्चेण नयप्रच्छन्नः" । ६ ।
विद्या शरस्य मा नो विदन्नदारसृत्स्वस्तिदा अव मन्यु-
र्निर्हस्तः परि वर्त्मान्यभिभूरिन्दो जयात्यभि त्वेन्द्रेति"

¹ D (schol.) पञ्चभिः प्रतीकैः. — ² Bū °चित्थो°. — ³ D (schol.)
चतुरङ्गलपरिमाणं तृणं रज उदकमुच्यते । रज्जरतीति (! for रज उदरतीति?)
रजोहरणं किञ्चित् । आकाशोदकविन्दुना. — ⁴ P Bh को°; Bū. Lex.
किलासमये. — ⁵ D (text) यक्ष्म. — ⁶ D (schol.) यस्ते गंध इति तिसृभिः
(xii. 1. 23 fig., cf. the second वर्चस्वगण Kāuṣ. 12. 10, note) अनुलिपति
सुरभिगंधैर्वर्चस्कामिनः; cf. Kāuṣ. 54. 5. — ⁷ D (schol.) पूर्व चिषणीयः, i. 1. —
⁸ D introduces this chapter with the words: राजकर्मकर्मः; cf. Kāuṣ.
3. 15, note; D (schol.) to this sūtra, पृथिवोविजयस्य हस्तिवले हेतुत्वात् ।
परसेनाहस्तिनां (Cod. परसेनां) संगकर्णे कर्माण्युच्यते. . . हस्तिचसनानोति
फलवचनं वक्ष्यमाणानि चसनानोत्वाधापयति. — ⁹ D (schol.) cor-
ruptly, परवलहस्तिन (!) युधाय प्रवर्तमानानां दृष्टान्तायां (!) रथचक्रेणा-
यतो (!) पत्न्या हस्तिनः प्रवर्तयति. — ¹⁰ D (text) यानिभियाति; D (schol.)
यानं अवादि ते (न) संपातसंस्कृतेन परसेनाहस्तिनः अभिमुखो गच्छति. —
¹¹ D (schol.) पुरोधा वादिचैः अभियाति । भेद्यादीनि वादीनि वा-
दिवाणि भेरोमुदंगझरिकादीनि. — ¹² Ch शर्करा; E शर्करा;
D (schol.) बस्तिरनुवासना (!) चर्म तयोः प्रक्षिप्य शर्कराः . . . अन्यतरेणा-
भिमुखः परहस्तिनां याति. — ¹³ D (text) नयः°; K °प्रक्षिन्नोः
Bh °प्रयच्छन्तोः; D (schol.) तोच (!) हस्तेनोदतः (! for हस्तिनो तुदतो?)
वेणुक (Cod. twice वेणुक) इति प्रसिद्धानामा (! for प्रसिद्धानाम?) नय-
यासी प्रवृत्तयेति (!) नयः प्रच्छन्नः । नयः प्रावृत्त इत्यर्थः । तोचं करणं. —
¹⁴ i. 2. 1 (3. 1—5); 19. 1; 20. 1; 21. 1; vi. 65. 1; 66. 1; 67. 1; 97. 1; 98. 1; 99. 1.

सांयामिकाणि^१ । ७ । आज्यसक्तुञ्जुहोति^२ । ८ । धनुरिध्मे^३
 धनुःसमिधमादधाति^४ । ९ । एवमिष्विध्मे । १० । धनुः
 संपातवद्विमृज्य प्रयच्छति^५ । ११ । प्रथमस्येषुपर्ययणानि^६
 । १२ । दुग्ध्याल्नीज्यापाशतृणमूलानि^७ वध्नाति । १३ ।
 अरे ऽ सावित्यपनोदनानि^८ । १४ । फलीकरणतुषबुसा-
 वतक्षणान्यावपति । १५ । अन्वाह^९ । १६ । अग्निर्नः
 शत्रूनग्निर्नो दूत इति मोहनानि^{१०} । १७ । ओदनेनोपयम्य
 फलीकरणानुलूखलेन जुहोति । १८ । एवमणून्^{११} । १९ ।
 एकविंशत्या शर्कराभिः^{१२} प्रतिनिष्पुनाति । २० । अप्वां

The corresponding gāya in the gāyamālā, called अपराजितगणः (Ath. Pariç. 34. 13), contains the following hymns: विद्या शरस्व मा नो वि-
 दन्नदारमुत्सृष्टिदा संशितं (see sū. 22) त्वया मन्यो यस्ते मन्यो (see sū. 23)
 एता देवसेना अथ मन्युर्निर्हस्तः परि वर्मान्यभिभूरिन्द्रो जयात्यभि त्वेन्द्रे त्व-
 पराजितानि॥ १३॥. The pratikas are i. 2. 1 (3. 1—5); 19. 1; 20. 1; 21. 1;
 iii. 19. 1; iv. 31. 1; 32. 1; v. 21. 12; vi. 65. 1; 66. 1; 67. 1; 97. 1;
 98. 1; 99. 1; cf. also Kāuç. 16. 4.

^१ Bī संया०; D (schol.) एतेषां सूक्तानां संयामसाधनकर्माणि. —
^२ D (text) सकृच्छ्रं. — ^३ Bī ०ध्मे; D (schol.) धनूंषि रूध्मा
 यस्यामेरिति वज्रव्रीहिः. — ^४ D (text) धनुः. — ^५ K P join the word
 धनुः to the preceding sūtra; D (schol.) संयामे वर्तमाने धनुः...
 संपातवत्कृत्वा राज्ञे प्रयच्छति. — ^६ D (text) प्रथमस्येति; D (schol.)
 प्रथमस्य विद्या शरस्वित्यस्य (i. 2. 1 or 3. 1—5) इषूणां सर्वतोऽगमनफलानि
 कर्माण्युच्यन्ते. — ^७ K P Bī Bū Bb ०पाशतृण०; E ०पाशः तृण०;
 cf. Pet. Lex. sub तृणः; D (schol.)... ज्यापाशः तृणानां मूलानि तृणा-
 न्ययसूकरवालकसंप्रत्ययार्थः प्रसिद्धः (1). अन्यतमस्य बंधनं संस्कारसाधन-
 त्वात्. — ^८ i. 26. 1; D (schol.) अस्य सूक्तस्य कर्माणि शत्रुप्रयुक्तशस्त्राणां
 प्रतीपकरणफलानि; cf. Kāuç. 42. 22. — ^९ D (text) अन्वाहः; D (schol.)
 अथवा परसेनां. — ^{१०} iii. 1. 1; 2. 1; there is no corresponding
 gāya in the gāyamālā. D (schol.) स्वपरज्ञानमोहनं. — ^{११} D
 (schol.) अणवः कणिकिकाः. — ^{१२} Bū D (text) शर्कराभिः; D
 (schol.) परसेनां प्रति सूर्ये (1) एकविंशतिशर्कराः. —

यजते^१ । २१ । संशितमिति^२ शितिपदीं संपातवती-
मवसृजति^३ । २२ । उद्धृत्य^४ योजयेत् । २३ । इममिन्द्रे-
ति युक्तयोः^५ प्रदानान्तानि^६ । २४ । दिग्युक्ताभ्यां^७ नमो
देववधेभ्य^८ इत्युपतिष्ठते । २५ । त्वया मन्यो यस्ते मन्यो^९
इति संरम्भणानि । २६ । सेने समीक्षमाणो^{१०} जपति^{११} । २७ ।
भाङ्गमौञ्जान्पाशानिङ्गिडालंकृतान्संपातवतो ऽनूक्तास्ते-
नाक्रमेषु वपति^{१२} । २८ । एवमामपाचाणि^{१३} । २९ ।
इङ्गिडेन संप्रोक्ष्य तृणान्याङ्गिरसेनाग्निना^{१४} दीपयति । ३० ।
यां धूमो ऽवतनोति तां जयन्ति^{१५} । ३१ । ॥ ५ ॥ ॥ १४ ॥

अध्वङ्गन्त्वस्तदिदासेत्याश्वत्थ्यां^{१६} पात्र्यां त्रिवृति^{१७} गो-
मयपरिचये हस्तिपृष्ठे पुरुषशिरसि वामित्राङ्गुहदभि-

^१ So P Bi; K Ch अध्वां; B5 अत्वा (?); E एवां जयते; D (text) अध्वां; D (schol.) अध्वा यजे (!) निर्वापादि बध्वाशब्दयोजनात् (I for अध्वां ?). — ^२ iii. 19. 1; cf. sū 7, note. — ^३ D (schol.) युक्तपदीं मेघो... परसेनायामवसृजति पुरोधः. — ^४ So K B5 E P D (text); Ch Bi उद्धृत्य; D (schol.) उद्धृत (!) उद्देगः । उद्दिष्टेषु शत्रुषु युद्धं योजयेत्. — ^५ iv. 22. 1; 23. 1; E has a colon after this word. — ^६ D (schol.) आश्वसक्तुनित्वेवमादीनि (sūtras 8—11). — ^७ E P *मुक्ताभ्यां; D (schol.) ये ऽस्यां स्य प्राच्यां दिशि प्राची दिशि-
ति दिग्युक्ते (iii. 26. 1; 27. 1) उपख्यानं । संवोक्तानां तृतीयानिर्देशो
ऽन्यत्र योगो मा भूत्; Ath. Pariç. 34. 17 (the रुद्रगण) consists of the
same hymns. Cf. Kāuç. 50. 13. — ^८ vi. 13. 1. — ^९ iv. 31. 1; 32. 1; cf.
the अपराजितगण, Kāuç. 14. 7, note. — ^{१०} D (schol.) आक्षीयां परसेनां
च विनाशंलिङ्गे परसेनायां । आशीलिङ्गे (!) स्वसेनायां. — ^{११} B5 जयति. —
^{१२} E omits sūtras 28—30. D (schol.) ... परसेनाक्रमेण देशेषु वपति ।
अनुवाचनमन्यारभणं (for *न्यारभणं ?) मा भूत्. — ^{१३} D (schol.) इङ्गि-
डालंकृतानि संपातवत्यनूक्तानि etc. — ^{१४} D (schol.) आग्निरसो ऽग्निः
कल्पोक्तः. — ^{१५} P B5 जयति; D (schol.) यां (!) पुरुषाग्नीचैस्तनोति
आप्नोति तानितरे अवाप्ता जयन्ति. — ^{१६} v. 1. 1; 2. 1. — ^{१७} K B5
E P B5 D (text) त्रिवृति. —

प्रक्रम्य^१ निवपति^२ । १ । वराहविहिताद्राजानो^३ वेदिं
कुर्वन्ति । २ । तस्यां^४ प्रदानान्तानि^५ । ३ । एकेष्वाहतस्या-
दहन^६ ७ उपसमाधाय दीर्घदण्डेन सुवेण रथचक्रस्य खेन^८
समया^९ जुहोति । ४ । योजनीयां श्रुत्वा योजयेत्^{१०} । ५ ।
यदि चिन्नु त्वा नमो देववधेभ्य^{११} इत्यन्वाह^{१२} । ६ । वैश्याय
प्रदानान्तानि^{१३} । ७ । त्वया वयमित्यायुधियामण्ये^{१४} । ८ ।
नि तद्दधिष^{१५} इति राज्ञोदपाचं द्वौद्वाववेक्षयेत् । ९ ।
यत्न^{१६} पश्येत्^{१७} युध्येत् । १० । नि तद्दधिषे वनस्पते ऽया
विष्टाय इन्द्रो दिशश्चतस्र^{१८} इति नवं रथं राजानं ससार-
थिमास्थापयति^{१९} । ११ । ब्रह्म जज्ञानमिति^{२०} जीवित-
विज्ञानम्^{२१} । १२ । तिस्रः^{२२} स्नावरज्जूरङ्गारेष्ववधाय^{२३} । १३ ।

^१ K अभिक्रम्य. — ^२ D (schol.) पात्र्यां त्रिवृति (l) गोमयप-
रिचयं कृत्वा... तां पात्रीं हस्तिनः पृष्ठे करोति... अभिचान् प्रति अ-
भिक्रमति जुहुन् (l) । शत्रुप्रयोगः । ... अहनि समाप्ती निवपनं पा-
त्र्याः. — ^३ D (schol.) सुकरेण खातां मृदमानीय. — ^४ D (text)
यस्याः D (schol.) तस्यां वेद्याः. — ^५ See Kāuṣ. 14. 24, note. — ^६ KP
०हनस्याह. — ^७ E P D (text) ०दहनमुः; D (schol.) एकद्व्या (l) हतो
यस्तस्यादहनमुपसमाधाय. — ^८ Ch शरवेन; D (schol.) यावता कु-
शानं न स्पृशति रथस्य चक्रान्तस्य क्षिद्रेण. — ^९ D (schol.) अभितः
परितः. — ^{१०} D (schol.) संयामयोद्धां वाचं श्रुत्वा पुरोधा योज-
येत्. — ^{११} v. 2. 4; vi. 13. 1. — ^{१२} D (schol.) परसैनिकान्. —
^{१३} D (schol.) वैश्याय राज्ञे सकृन्निद्यादीनि; cf. Kāuṣ. 14. 8—10. —
^{१४} v. 2. 5; D (schol.) प्रदानान्तानि बलाधिकृतत्वात् कुर्यात्. —
^{१५} v. 2. 6; D (schol.) अत्रा पुरोधा राज्ञा सह (Cod. रज्जरह) द्वौद्वा
योद्धारवपेक्षयेत्. — ^{१६} Bū यन; the rest यत्न. — ^{१७} K D (text) पश्येन (l);
D (schol.) corruptly, यं राजानं (l for राजा न?) पश्येत् उदपाचे तयोस्ततो
न युध्येत् राजा. — ^{१८} v. 2. 6; xii. 3. 33; vii. 3. 1; 110. 1; viii. 8. 22.
D (schol.) नि तद्दधिष इत्येका । वनस्पत इति सूत्रं । अथा विष्टत्यादि
द्वे... — ^{१९} D (schol.) पुरोधाः. — ^{२०} D (schol.) ब्रह्म जज्ञानमिति मह-
त्काण्डिका; iv. 1. 1 (v. 6. 1). — ^{२१} Bū D (text) जीवितज्ञानं; D (schol.) व्या-
धितो (Cod. ०तं) जीविष्यति नेति (l for न वेति?) संशये तत्तावधारणविज्ञा-
नं (Cod. ०न) कर्ता चिंतयित्वा कुर्यात्. — ^{२२} K Bū Bī E तिस्रः. — ^{२३} D (schol.)

उत्कुचतीषु^१ कल्याणम् । १४ । सांयामिकमेता^२ व्यादिशति
मध्ये मृत्युरितरे सेने^३ । १५ । पराजेयमाणान्मृत्युरतिवर्तते^{४, ५, ६}
जेयन्तो^७ मृत्युम् । १६ । अयेषूत्कुचत्सु^८ मुख्या हन्यन्ते म-
ध्येषु मध्या अन्तेष्ववरे । १७ । एवमिषीकाः^९ । १८ । ॥६॥ ॥१५॥

उच्चैर्घोष उप श्वासयेति^{१०} सर्ववादिचाणि प्रक्षाल्य त-
गरोशीरेण^{११} संधाव्य^{१२} संपातवन्ति चिराहत्य प्रयच्छति^{१३} । १ ।
विद्वदयमित्युच्चैस्तरां^{१४, १५} हुत्वा सुवमुद्धर्तयन्^{१६} । २ । सोमांशु^{१७}
हरिणचर्मण्युत्सीव्य^{१८} क्षत्रियाय वध्नाति^{१९} । ३ । परि व-
र्त्तनीन्द्रो जयातीति^{२०} राजा चिः सेनां परियाति^{२१} । ४ ।
उक्तः पूर्वस्य^{२२} सोमांशुः^{२३} । ५ । संदानं व आदानेनेति^{२४}
स्नावा स्नायुस्तकधीः स्नावरज्जुस्त्वंगरेषु कृत्वा चिंतयेत् । जीविदयं
नेति. —

^१ D (text) उत्कुचतीषु; D (schol.) यदि च अंगारस्था ऊर्ध्वं गच्छंति
ततो जीविष्यति असाविर्ति ज्ञेयं. — ^२ E Bā सांयामिकम्; Bi °मेना. —
^३ D (schol.) corruptly, इति मदीयां सेनां (I for इयं मदीया सेनाः)
इयं पारक्या (Cod. पारक्या) मध्यामा^(१) मृत्युरितरे संकल्पयति । एवम-
न्यादेशः. — ^४ So P Bh; the rest °जेयमाणं. — ^५ Ch (prim. man.)
D (text) °रिति°. — ^६ Ch °वर्तते. — ^७ Ch जेयन्तो; D (text) येष्टतो;
D (schol.) to the entire sūtra मृत्युर्यानारोहयति ते जीयन्ते (Cod.
जीवते) ये पुनर्मृत्युमतीत्य वर्तन्ते ते जयन्ति नः. — ^८ D (schol.) मुखो-
रयेषु. — ^९ K P Bh °मृषीकाः; D (schol.) इषीकास्त्रिः इत्यादिसं-
ख्यार्थः. — ^{१०} v. 20. 1; vi. 126. 1. — ^{११} Ch Bh D (text) °मोरिणः;
D (schol.) उशीर(I) जीर्णं प्रमंदोशीरिति वचनात् (cf. Kāuc. 8. 17). —
^{१२} Ch संधाव्य. — ^{१३} D (schol.) परोधा दमितृभ्यः प्रयच्छति. — ^{१४} v.
21. 1. — ^{१५} Ch E °तरान्. — ^{१६} K °वर्तयत्; Ch E वर्तय; D (schol.)
ऊर्ध्वं परिवर्तयन् होमशोचैः । . . कल्पान्तरे तद्वत्. — ^{१७} K सोमांशु
corrected to सोमांशु; P Bh सोमांशु; Ch E Bi Bā सोमांशु; D (text)
सोमंशु which is glossed by सोमलता(I). — ^{१८} E उत्सीव्य; D (text)
उत्सीव्य; D (schol.) उद्धृष्ट (I for उद्धृष्ट?). — ^{१९} D (schol.) अन्यराज-
निवृत्त्यर्थः. — ^{२०} vi. 67. 1; 98. 1; cf. the अपराजितगण, Kāuc. 14. 7,
note. — ^{२१} Ch परी°; D (schol.) राजाभियुक्तो आसीनां सेनां. —
^{२२} D (schol.) पूर्वं त्रिषप्तीयं; i. 1. — ^{२३} D (schol.) हरिणचर्मणीत्यादी-
नि (sq. 3). — ^{२४} vi. 103. 1; 104. 1. —

पाशैरादानसंदानानि^१। ६। मर्माणि त^२ इति स्त्रचियं सं-
 नाहयति^३। ७। अभयानामप्ययः^४। ८। इन्द्रो मन्यत्विति^५। ९।
 पूतिरज्जुरिति^६ पूतिरज्जुमवधार्य^७। १०। अश्वत्थवधकयोरग्निं^८
 मन्यति। ११। धूममिति^९ धूममनुमन्त्रयते। १२। अग्निमित्य-
 ग्निम्^{१०}। १३। तस्मिन्नरण्ये^{११} सपत्नस्तयणीरादधात्यश्वत्थव-
 धकताजद्गङ्गाह्रस्वदिरशरणाम्^{१२}। १४। उक्ताः^{१३} पाशाः^{१४}। १५।
 आश्वत्थानि कूटानि भाङ्गानि जालानि^{१५}। १६। बाधकदण्डा-

^१ D (schol.) आदीयते अनेनेत्यादानं पाशः समुपदीयत(!) इति संदानं
 पादबंधनं। इंगिडालंकृतां संपातवत इत्यादीनि (Kāuṣ. 14. 28) आदान-
 संदानयोः सेनाकमेपु (Cod. सनेना^०) वपनमादनेतियहृणं आदानवप-
 नस्यैव केवलस्य प्रयोगार्थः — ^२ vii. 118. 1. — ^३ Ch Bū सत्रा^० —

^४ D (schol.) अभयं बावापृथिवीत्यादयः एतेषामेतत्कर्म गच्छति (vi. 40.
 1, etc.). The first अभयगण of the gaṇamālā (Ath. Pariṣ. 34. 12)
 contains the following pratikas: स्वस्तिदा विंशं ब्राह्मणेन पर्युक्तासि न
 ता अर्वा रेखककाटो अभयं मिवावरुणावभयं बावापृथिवी अस्मै ग्रामाय
 हतं तर्दं पवेमा आशा इन्द्रः सुचामा मैतं पन्था स्वस्तिदा विंशं
 पतिर्नमस्ते घोषिणीभ्य आ ते राष्ट्रमिदमुद्देयो यत इन्द्र भयामह इत्य-
 भयानि ॥ १२ ॥ The pratikas are i. 21. 1; iv. 19. 2; 21. 4; vi. 32. 3;
 40. 1, 2; 50. 1; vii. 9. 2; 91. 1; viii. 1. 10; 5. 22; xi. 2. 31; xiii. 1. 5;
 xix. 14. 1; 15. 1. For the second अभयगण (Ath. Pariṣ. 34. 29) see
 Kāuṣ. 104. 3. — ^५ viii. 8. 1; D (schol.) सूक्ते कृते समानादित्यात्।

मंघनसमिदाधानयोः प्रयोगार्थः — ^६ viii. 8. 2. — ^७ D (schol.)
 जीर्णरज्जुं... अग्निनिपातदेशे अर्धर्चनं — ^८ D (schol.) पिप्पलकिरमा-
 लयोः (! for गिरिमालयोः?) — ^९ viii. 8. 2^a. — ^{१०} The same
 अर्धर्चं beginning at the second word, अग्निम्. — ^{११} D divides a

sūtra after तस्मिन् and glosses तस्मिन् (sc. अग्नी) सेनाकर्माणि स्युः —

^{१२} D (schol.) अरण्ये कर्मदे न युद्धदेशे... वधकः करिमालकः (! for
 गिरि?)। ताजद्गङ्गा एरुडः। आह्रः पलाशः। खदिरशरी प्रसिद्धौ —

^{१३} Ch E join this word to the preceding sūtra. — ^{१४} D (text) पा-

लाशाः; D (schol.) अस्त्र सूक्तस्य ये उक्ताः पाशाः ते भवन्ति भाङ्गनीजपा-

शानित्यमी (Kāuṣ. 14. 28). — ^{१५} Bi D (text) ज्वालानि; D (schol.)

कर्दं खादानां (for खदानां? cf. Dārila to Kāuṣ. 38. 7, खदा स्वभावजः
 गर्तः?) प्राणिवंधनं जल(!) बाधानां प्राखनुरोधनं. —

नि। १७। स्वाहैभ्य' इति मित्रेभ्यो' जुहोति। १८। दुराहा-
मीभ्य' इति सव्येनेङ्गिडममित्रेभ्यो वाधके'। १९। उत्तरतो
ऽग्रेलोहिताश्वत्थस्य शाखां निहत्य' नीललोहिताभ्यां सू-
चाभ्यां परित्य' नीललोहितेनामूनिति' दक्षिणा प्रहाप-
यति'। २०। ये बाहव उत्तिष्ठतेति' यथालिङ्गं संप्रेष्यति'। २१।
होमार्थे पृषदाज्यम्। २२। प्रदानान्तानि वाप्यानि'। २३।
वापैस्त्रिषन्धीनि' वज्ररूपाण्यर्बुदिरूपाणि'। २४। श्रिति-
पदीं संपातवतीं दर्भरज्ज्वा क्षत्रियायोपासङ्गदण्डे' वध्ना-
ति। २५। द्वितीयामस्यति'। २६। अस्मिन्वस्विति'। २७। राष्ट्रा-

¹ viii. S. 24^e. — ² So Bū only; K Ch E P Bi Bh इत्यमित्रेभ्यो; D (text) इत्यमित्रो; D (schol.) मंत्रार्थे (!) आत्मीयार्थवत्कार्यमाज्यं जुहोति. —
³ The remainder of viii. S. 24^e. — ⁴ D (schol.) वधककाष्ठः प्रज्वा-
लितवाधकोऽग्निः तस्मिन्नुज्ज्यात्. — ⁵ D (schol.) भूमिदरे. — ⁶ Ch D
(text) परित्य; D (schol.) वेष्टयित्वा. — ⁷ viii. S. 24^d. — ⁸ So only E
and Ob (sec. man.); K Bū Bi P Ch (prim. man.) D (text) °हावयति;
Bh °वाहयति; D (schol.) दक्षिणाद्वरे (?) प्रकर्षेण त्याजयति. — ⁹ xi. 9. 1;
10. 1. — ¹⁰ D (schol.) अनयोः सूक्तयोर्द्वेषां प्रयविधान- (!) मंत्रास्तेः
संप्रेष्यति। मंत्रोक्तासु क्रियासु योक्ते यो (!) पुरोधा उत्तिष्ठत सं नह्यध्वमु-
दाहरति सन्नहध्वजकरणयोः (!). — ¹¹ D (schol.) अनयोः सूक्तयोरा-
ज्यसक्तानित्यादीनि (Cod. °सूक्तयोराज्यसक्तानोत्यादीनि; Kāuṣ. 14. 8—11)
भांगमौजाग्नाशनेवमा- (Cod. °नेयम-) मपाचाणि (Kāuṣ. 14. 28, 29)
आदानसंदानानि (Kāuṣ. 16. 6) भाङ्गानि जालानि (Cod. भांडानि का-
लानि; Kāuṣ. 16. 16). — ¹² D (text) वाप्यानि वापैस्त्रिषन्धीनि (!). —
¹³ D (schol.) पाशादिभिस्त्रिषन्धीनि व्याख्यातानि वज्ररूपाणि च अर्बु-
दिरूपाणि च त्रिषन्धीनि द्वेदाय वज्ररूपाणि भेदाय अर्बुदिरूपाणि च
(त्रिषन्धीनि द्वेदाय) पाताय परेषां तिस्रो धार्य एकवासमिताः (?) Cod.
°समिताः (!)। त्रिषन्धीनि (!) वज्ररूपाणि पांडुरंगकपालकर्तृका यष्टिचतुष्के।
अर्बुदेरेव रूपं तेषां वर्तमानि सर्वास्त्रायसानि सर्वाणि रज्जुप्रतिबद्धानि
द्विगुणलंकृतानि. — ¹⁴ D (schol.) दर्भशूलकेन ... क्षत्रियार्थे विग्राम-
णार्थोर्ध्वजदंडः तत्र वध्नाति. — ¹⁵ D (schol.) श्रितिपदीं संपातवतीं
(cf. Kāuṣ. 14. 22) अभिमंत्रान् (! for अभिचान् ?) प्रति अस्थति. —
¹⁶ i. 9. 1; E has a colon after इति. —

वगमनम्^१ । २९ । आनुशूकानां^२ व्रीहीणामाव्रस्कजैः^३ का-
म्पीलैः शृतं सारूपवत्समाशयति^४ । २८ । अभीवर्तेनेति^५
रथनेमिमणिमयःसीसलोहरजतताम्रवेष्टितं हेमनाभिं वा-
सितं वद्धा^६ सूचीतं वह्निं^७षि कृत्वा संपातवन्तं प्रत्यृचं भृ-
ष्टीरभीवर्तोत्तमाभ्यामाचृतति^८ । २९ । अचिक्रददा त्वा ग-
न्धिति^९ यस्माद्राष्ट्रादवरुद्धस्तस्याशायां शयनविधिं^{१०} पुरो-
डाशं दर्भेषूदके^{११} निनयति । ३० । ततो लोष्टेन^{१२} ज्योतिराय-
तनं संस्तीर्य^{१३} क्षीरौदनमश्नाति । ३१ । यतो लोष्टस्ततः^{१४} संभा-
राः । ३२ । तिसृणां प्रातरशिते पुरोडाशे ह्रयन्ते^{१५} । ३३ ॥ ७ ॥ १६ ॥

^१ D (schol.) जनपदः तस्यावगमनकरं... अनुरागकरं; Dārila ends the seventh kaṇḍikā at this point. — ^२ So Ch B; K Bū P Bī Bb सूकानाम्; D (text) अनुशूकाः; D (schol.) प्रथमानां शूकानां (I) नूनानां पश्चाज्जातानि शूकानि (I) ततो निवृतानि व्रीहयोऽनुशूकाः (Cod. अनुशूकाः) तेषां व्रीहीणां; cf. Bō. Lex. sub आनुशूक and आनुशूक. — ^३ E आव्रस्कजैः; D (text) आव्रस्कः; D (schol.) यपणकाष्ठानि आव्रस्कजानि । आव्रस्कः क्षिप्रस्य वृध्रस्ततो (I for बुध्रस्त?) जातानि पुनः सारूपवत्सं पुष्टिकर्मत्वात्. — ^४ D (schol.) राजानं. — ^५ i. 29. 1. — ^६ Ch E Bī D (text) वद्धाति; D (schol.) रथचक्रस्य बाह्यपृष्ठसदवयवं (cf. पृष्ठ 3. in Bō. Lex.) मण्डाकारं कृत्वा... एतैः (अयः etc.) तन्मणिं वेष्टयित्वा... नाभिमणिद्वारं सुवर्णद्वारं कृत्वित्यर्थः । वासितं चयोदशादय (Kāuç. 7. 19) इत्युक्ते. — ^७ D (text) भष्टय; D (schol.) भष्टि (I) वापय (I for पवय?) इत्यर्थः. — ^८ D (schol.) अभीवर्तोत्तमाभ्यां उद्सौ सपत्नवयण इत्याभ्याम्; i. 29. 5, 6. — ^९ iii. 3. 1; 4. 1. — ^{१०} So Ch; P Bh शयनविधिं; the rest शयनविधिं; D (schol.) यस्माद्देशात्परराजेन निष्कासितः तस्य राष्ट्रस्य आशायाः चेत्वात् (Cod. चैवान्) व्रीह्युदकदर्भादीन् गृह्योत्वा निवासदेशे शयनविधिं (I) पुरोडाशं कृत्वा. — ^{११} Ch E P उदकेषु; D (schol.) दर्भानास्तीर्य मंत्रातिषूदकेन सह निनयति. — ^{१२} E लोष्टेन; D (schol.) तस्या आशाया मृज्जोष्टेन चूर्णितेन. — ^{१३} D (schol.) ज्योतिष (Cod. ०५) आयातनं स्नानमन्तरवेदिमवेकीर्य. — ^{१४} E लोष्टः; D (schol.) साधनानि तत एव याह्याणि यस्माल्लोष्टः. — ^{१५} D (schol.) राष्ट्रियो जनाः स्वामित्वाय; D ends the eighth kaṇḍikā here, but designates the next one also as the eighth; cf. sū. 27, note. —

भूतो भूतेष्विति^१ राजानमभिषेक्ष्यन्महानदे^२ शान्त्यु-
दकं करोत्यादिष्टानाम^३।१। स्थालीपाकं अर्पयित्वा दक्षि-
णतः परिगृह्याया^४ दर्भेषु तिष्ठन्तमभिषिञ्चति^५।२। तत्पा-
र्षभं^६ चर्मारोहयति।३। उदपात्रं समासिञ्चेते^७।४। विपरि-
दधाने^८।५। सहैव नौ सुकृतं सह दुष्कृतमिति^९ ब्रह्मा ब्रू-
यात्^{१०}।६। यो दुष्कृतं^{११} करवत्तस्य दुष्कृतं सुकृतं नौ सहे-
ति^{१२}।७। आशयति^{१३}।८। अश्वमारोह्यापराजितां प्रतिपा-
दयति^{१४}।९। सहस्रं^{१५} यामवरो दक्षिणा।१०। विपरिधाना-
न्तमेकराजेन^{१६} व्याख्यातम्।११। तल्पे दर्भेष्वभिषिञ्चति^{१७}।१२।

^१ iv. 8. 1; this hymn is called the अभिषेकगण in the gaṇamālā (Ath. Pariç. 34. 30): भूतो भूतेष्विति राजानमभिषेको (!) गणः ॥ ३० ॥ —
^२ So emended; Ch E P Bī D (text) अभिषेक्षः; Bū अभिषेक्षः; D (schol.) अभिषेकेन संस्करिष्यन्. — ^३ D (schol.) महानदी गंगा य-
मुना सरस्वतीत्याद्याः तासामदूरतज्ञावादेशो (! for °दूरभवोद्देशो ?) महानदः. — ^४ D (schol.) पुरोधा मंचोक्तानामित्यर्थः । या आपो दिव्याः पयसेत्योक्तानां (iv. 8. 5) दिव्या मेघा अंतरिक्षादिस्थाः पृथिव्यां नदीसरवप्रादिस्थाः... सर्वासामपां. — ^५ D (schol.) परिगृह्या परिगृह्यवेदिः परियह्यं स योगो (!). — ^६ D (schol.) पुरोधाः. — ^७ So con-
jecturally, as containing double sandhi of तल्पे आर्षभं (cf. पञ्चाङ्गलो Kāṇç. 6. 17; दैवतेति 6. 34, and preface); P Bū Ch E Bī तल्या अर्पभः; P Bb तल्याइ अर्पभं(?); D (text) तल्याइ(?) अर्पभं; D (schol.) तल्या खट्वा तर्वापभं चर्म कृत्वा (!) तदारोहयति राजानमभिषिक्तं रक्त अर्पभः सेतुं गौक्षस्य चर्मोपभं तल्पं कृत्वा. — ^८ E °सिंचते; D (schol.) एवमुदकुंभं राजा पुरोधा अभिमुखेन सिंचते समासेके सूक्ते. — ^९ E विपरो°; Bū दधाते; D (schol.) राज्ञः (!) पुरोधसः परिवर्तते (! for °वर्तते ?) पुरोधा राज्ञः परिवर्तते (! for °वर्तते ?) सूक्तेन. — ^{१०} Bū दुःकृतम्. — ^{११} D (schol.) पुरोधा राजानम्. — ^{१२} D (text) दुःकृतम्. — ^{१३} D (schol.) राजा प्रतिब्रूयात्. — ^{१४} D (schol.) स्थालीपाकं । अन्नाद्यनदिश इति (Kāṇç. 7. 1). — ^{१५} D (schol.) राजानं. — ^{१६} D (schol.) नवां. — ^{१७} E विपरो°; D (text) परिधाना°; D (schol.) परमेश्वराभिषेकस्य मंडलाभिषेकेण विपरिदधाने इत्येवमतं (see sū. 5) कर्म कश्चित् ज्ञेयं । भूतो भूतेष्विति (iv. 8. 1). — ^{१८} D (schol.) मंचके दर्भेष्वभिषिञ्चत्यर्थं विकारः पुनर्दर्भेष्विति तल्पसंबंधार्थं यदारोहयति तत्. —

वर्षीयसि^१ वैयाघ्रं^२ चर्मरोहयति^३ । १३ । चत्वारो
 नृपुत्रास्ताल्याः पृथक्पादेषु शयनं परामृश्य^४ सभां
 पयन्ति । १४ । दासः पादौ प्रक्षालयति । १५ । महः शूद्रः
 उपसिञ्चति^५ । १६ । कृतसंपन्नानक्षानातृतीयं^६ विचिने-
 ति । १७ । वैश्यः सर्वस्वजैनमुपतिष्ठत^७ उत्सृजायुष्म-
 ति^८ । १८ । उत्सृजामि^९ ब्राह्मणायोत्सृजामि क्षत्रियायो-
 त्सृजामि^{१०} वैश्याय धर्मो मे जनपदे चर्यतामिति^{११} । १९ ।

^१ D (text) वर्षीयसी; Bh वर्षसि; Ch E वर्षीयसि. — ^२ D (text) वैयाघ्रः. — ^३ D (schol.) उदपात्रिका (! cf. sū. 4) विपरिधानान्तवचनं (cf. sū. 5) सहेव नावित्यादि (cf. sū. 6) निवृत्त्यर्थं । अशनं चात्र स्नातोपा-
 कान्तिदेशात् (cf. sū. 8). — ^४ D (schol.) राजपुत्रा इति नियमार्थं ताल्या
 इति सामर्थ्यप्रतिपादनार्थः । परामृश्यं यद्गुणः. — ^५ D (schol.) राज्ञः. —
^६ D (text) इति सिञ्चति; D (schol.) महाशूद्रः शूद्राणां बलाधिकृतः. —
^७ Bh °चातातृतीयः; D (text) °चातृतीयः; D (schol.), corruptly, पुष्टिबोधार्थं
 विभीतकानि चिनोति राजा कृतेन द्यूतं राज्ञः चेतादिभिरन्येषां (Cod. °या)
 तृतीयं प्रति वर्षेण (!) सकृत्कृतेन द्यूतं राज्ञः पर्वस्वपणा (!) शूद्रासु (राज्ञो-
 पसिञ्चति महाशूद्रसु; interpolated from sū. 16, and commentary) राज्ञः
 एवं त्रयो पर्वणिनं (!) शूद्रस्य देवनेनाधिकारार्थं । आध्यातृतीयमिति. —

^८ So in accordance with the unanimous reading of all MSS. of the
 text; this can be maintained if सर्वस्वजैनम् is considered as the product
 of double sandhi from सर्वस्वजः (bahuvrīhi: 'accompanied by all his
 children' or 'all his property' and एनम्; cf. sūtra 3, note, and preface.
 Dārila's comment is very corrupt and unintelligible: उत्सृजायुष्मिति
 मंत्रं स्वयेन जितं स सर्वयज्योतं कुरुजान (! for कुरुजने?) उपतिष्ठति मंत्रे-
 णाभिवर्धते (!). The Pet. Lex. emends to सर्वस्वयेनम् (सर्व-या an
 एनम्, setting up the feminine abstract सर्वस्वा 'entire property' from
 this passage alone; see preface for the interchange between सर्व and
 Weber, Ind. Stud. x. 19, emends hesitatingly to सर्वस्वजैनम् (= सर्वस्वज-
 एनम्). A simpler emendation yields सर्वस्वजैनम्. — ^९ E उत्सृ-
 ज्या. — ^{१०} K Bi have a colon here; Bū leaves a small blank. —

^{११} Bi has a colon. — ^{१२} D (text) वर्णमिति; D (schol.) वर्णाश्रमं धर-
 चरणव्यवस्थाचर्याणां (Cod. °चर्याणानां) जितं उत्सृज्य इति शूद्रधनं
 तु राज्ञः एवं ब्राह्मणादीनां चतुर्वृत्तीनां (!). —

॥ ओं ॥

पूर्वस्य^१ पूर्वस्यां पौर्णमास्यामस्तमित उदकान्ते कृ-
ष्णचैलपरिहितो निर्ऋतिकर्माणि^२ प्रयुङ्क्ते । १ । नाव्याया
दक्षिणावर्ते शापेटं^३ निखनेत् । २ । अपां सूक्तैरवसिञ्च-
ति^४ । ३ । अप्सु कृष्णं जहाति^५ । ४ । अहतवसनं^६ उपमु-
च्योपानहौ जीवघात्याया उदाव्रजति^७ । ५ । प्रोष्य^८ तामु-
त्तरस्यां सांपदं^९ कुरुते । ६ । शापेटमालिष्याप्सु^{१०} निबध्य
तस्मिन्नुपसमाधाय संपातवन्तं करोति^{११} । ७ । अघ्नाति^{१२} । ८ ।
आधाय कृष्णं^{१३} प्रवाहयति । ९ । उपमुच्य जरदुपानहौ स-

^१ D (schol.) पूर्वं विषग्रीयम् ; i. 1. — ^२ D (schol.) निर्ऋतिप्रश्नमनार्था-
नि. —

^३ D (schol.) इटः (Cod. इतः) पेटाकः चण्डेकः (! for पेटाको
वायेकः?) दुहक इति यावत् स शापेः कृतः शापेटः (!) । शापानि नदी-
पराहतानि (Cod. °हतानि) दाह्यणि निखननमवबधनं निखलीकर-
णमयं चेत्. — ^४ i. 4. 1; 5. 1; 6. 1; 33. 1; vi. 22. 1; 23. 1; 24. 1;

57. 1; see Kāṇḍ. 7. 14, note; D (schol.) शापेटस्थानमन्यो ऽवसिञ्चति. —

^५ D (schol.) यत्परिहितं तद्दुहके प्रक्षिपति. — ^६ D (text) अहत-
वासः. —

^७ D (schol.) जीवहताचर्मणा (!) उपानह (!) कृते उपमुच्य
उत्तोर्याव्रजति । अवचमानसं देशं गृह्णाव्याव्रजति; cf. Kāṇḍ. 7. 14. —

^८ K Bū P Bb प्रोषः Ch Bī प्रोक्षिः D (schol.) तां रात्रीमुषित्वा. —

^९ D (schol.) ब्रह्मचारिसांपदं; Kāṇḍ. 11. 1. — ^{१०} D (schol.) मृदा. —

^{११} D (schol.) अतः परं नाव्याया दक्षिणावर्ते इत्यादि स्यात् (cf. sū. 2). —

^{१२} This sūtra is omitted in D (text), but it is referred to in the
comment upon the word उपसमाधाय in the preceding sūtra, उप-

समाधानं कृत्वा स्थालीपाकमाश्रित्वा; cf. Kāṇḍ. 7. 1. — ^{१३} D (schol.)

इटे कृष्णचैलं कृत्वा... —

येन जरच्छत्तं^१ दक्षिणेन शालातृणान्यादीष्य जीर्णे वीरि-
णमभिन्यस्यति^२। १०। अनावृतमावृत्य सकृज्जुहोति^३। ११।
सव्यं प्रहरत्युपानहौ च^४। १२। जीर्णे वीरिण उपसमाधा-
यायं ते योनिरिति^५ जरत्कोष्ठाद्वीहीञ्छर्करामिश्रानावप-
ति^६। १३। आ नो भरेति धानाः^७। १४। युक्ताभ्यां सह
कोष्ठाभ्यां तृतीयाम्^८। १५। कृष्णशकुनेः^९ सव्यजङ्घायाम-
ङ्गमनुवध्याङ्के^{१०, ११} पुरोडाशं^{१२} प्र पतेत^{१३} इत्यनावृतं प्रपाद-
यति^{१४}। १६। नीलं संधाय लोहितमाच्छाद्य शुक्लं परिणह्य
द्वितीययोष्णीषमङ्केनोपसाद्य^{१५} सव्येन सहाङ्केनावाङ्प्स्व-
पविध्यति^{१६}। १७। तृतीयया^{१७} छत्तं^{१८} चतुर्थ्या^{१९} संवीतम्^{२०}। १८।

^१ D (schol.) गृहीत्वा. — ^२ D (schol.) जीर्णेमुयीरक्षं (!) परिचिपति;
cf. Kāu. 8. 17. — ^३ D (text) अनावृत्तं; D (schol.) अनुभूय आवर्तनं
यस्यां तदनावृत्तक्रिया (! for अनावृत्तिक्रिया?) उत्तरकालमपोऽभिगमते (!).
आवृत्त्यर्थमनावृत्तिशेषणं अनावृत्त्यर्थमावृतं कृत्वर्थः। अतश्चानवेद्यमाणसं
देशं नाव्यायातिगच्छति (!) सूक्तेन होमः सकृदचनात्. Cf. Kāu. 39. 22. —
^४ D (schol.) सव्यहस्तगृहीतं छत्तं तत्रायौ प्रचिपति उपानहौ च तत्र क-
रोति अतः परं नाव्यादि. — ^५ iii. 20 1. — ^६ D (schol.) जीर्ण-
कोष्ठकात्. — ^७ K व्रीहीञ्छर्करा; the rest व्रीही छर्करा. — ^८ v. 7. 1;
D (schol.) जरत्कोष्ठादिति (Cod. °ष्ठादि) पूर्ववत्. — ^९ D (schol.) समुचि-
ताभ्यां सूक्ताभ्यां तृतीयामाङ्गति जुहोति। सहैव कोष्ठाभ्यामावपति. —
^{१०} D (schol.) काक. — ^{११} D (schol.) कृष्णलोहमङ्क. — ^{१२} Ch अनु-
वध. — ^{१३} D (schol.) तत्र पुरोडाशमवलंबयति. — ^{१४} vii. 115. 1. — ^{१५} D
(schol.) अनेनाविद्यमाणं (! for अनेनानवे?) तं देशं गमनं कुर्यादित्यर्थः।
अनावृत्तमिति प्रपातनविशेषनं प्रपादनं...; cf. sū. 11. — ^{१६} D (text) °पस-
मासाद्य. — ^{१७} D (text) °प्सु पविध्यति; D (schol.) to the entire sūtra जो-
लवर्णवास उत्तरसंगं कृत्वात्मनो रक्तवाससः सह दक्षिणेन बाङ्गनाङ्गादनं
शुक्लवर्णवासः परिणह्या (!) शिरसि द्वितीयया सहाङ्केन शिरोवेष्टनमुपसाद्य
अप्सु समीपे कृत्वा सव्येन हस्तेनाधाय मुखे अप्सु प्रतिपत्तिः। सहाङ्केन
या मा लक्ष्मीरिति (vii. 115. 2) अनया लोहितं अङ्केनोपसाद्येत्यादि प-
र्ववत्...। इति नैच्यंतिकर्माणि समाप्तानि. — ^{१८} vii. 115. 3. — ^{१९} E
छिन्न. — ^{२०} vii. 115. 4. — ^{२१} This sūtra is wanting in D (text and
schol.). —

पूर्वस्य^१ चिचाकर्म^२ । १९ । कुलाय शृतं हरितवर्हिषमश्रा-
ति^३ । २० । अन्वक्ताः प्रादेशमाचीरादधाति । २१ । नाव्ययोः
सांवैद्ये^४ पश्चादयेभूमिपरिलेखे कीलालं मुखेनाश्राति । २२ ।
तेजोव्रतं चिराचमश्राति^५ । २३ । तद्भक्षः^६ । २४ । शंभुम-
योभुभ्यां^७ ब्रह्म जज्ञानमस्य वामस्य यो रोहित उदस्य
केतवो मूर्धाहं विषासहिमिति सलिलैः^८ क्षीरौदनमश्रा-
ति^९ । २५ । मन्थान्तानि^{१०} । २६ । द्वितीयेन^{११} प्रवत्स्यन्हविषा-
मुपदधीत । २७ । अथ प्रत्येत्य । २८ । अथ प्रत्येत्य^{१२} । २९ ।
अथ प्रार्थयमाणः^{१३} । ३० । अथ प्रार्थयमाणः । ३१ । च-

^१ D (schol.) पूर्वं चिषप्तीयं; i. l. — ^२ D (schol.) चिचायाः कर्म
कर्तव्यं । चिचाकर्म गुणविधिः । चित्र्यां पीर्णमास्यां कर्म क्रियत इति कृत्वा
नित्यं चेतत्; cf. Kāuṣ. 7. 2, note. —

^३ D (schol.) कुलार्थे पक्षस्था-
लीपाकः कुलाय शृतः . . . हरितवर्हिषस्य स्थालीपाकस्य . . . तमश्राति
सारूपवत्सं पुष्टिकर्मसु सारूपवत्स इति वचनात् (Kāuṣ. 7. 2). —

^४ D (schol.) ये नव्यो नावा तार्यन्ते (Cod. तार्यन्ते) तयोः संगमे. —

^५ D (schol.) घृताशनं तेजोव्रतं । गुणविधिः । व्रतग्रहणं नित्यभोज-
नसंप्रत्ययार्थं. — ^६ D (schol.) तापेव (! for तावेव?) भवो ऽस्य स तद्भक्षः सं-
स्कृतं समस्तं भवयेदित्यर्थः. — ^७ E भूभ्यां. — ^८ The pratikas are

i. 5. 1; 6. 1 (see Kāuṣ. 7. 14, note); iv. 1. 1 (v. 6. 1); ix. 9. 1; xiii.

1. 25; 2. 1; xvi. 3. 1; xvii. 1. 1—5. The corresponding gāṇa of the

gāṇamālā, Ath. Pariṣiṣṭa 34. 22, reads as follows: अन्वयो यन्ति शं-

भुमयोभुभ्यां ब्रह्म जज्ञानमस्य वामस्य यो रोहित उदस्य केतवो मूर्धाह-

मिति द्वे सूक्ते विषासहिमिति सलिलगणः ॥ २२ ॥ The pratikas are the

same with the addition of i. 4. 1 (अन्वयो यन्ति) and xvi. 4. 1 (the second

of the मूर्धाहमिति द्वे सूक्ते); cf. also the अपां सूक्तानि, Kāuṣ. 7. 14, note.

The Atharvavediṇi-paddhati in its description of the पुष्टिकर्म (cf. Kāuṣ.

24. 22 fg.) furnishes still another set of pratikas for the सलिलगण

namely: ii. 25. 1; iv. 1. 1 (v. 6. 1); iv. 7. 7; v. 6. 3; ix. 9. 1; xiii.

1. 25, 26 (यो रोहितो ब्रह्म); xiii. 2. 1; xvi. 3. 1; xvii. 1. 1 fg.; D

(schol.) एतानि प्रतीकानि सलिलान्युच्यन्ते. — ^९ D (schol.) पुष्टिकामः. —

^{१०} D (schol.) चित्र्योतिः कुरुत इति (Kāuṣ. 11. 12 fg.; 12. 4) मंथांतानि

सलिलैः करोति. — ^{११} D (schol.) ब्रह्म जज्ञानमनाप्ता इत्यनेन; v. 6.

1, 2. — ^{१२} D (schol.) प्रत्यागत्य चेदं कुर्यात्. — ^{१३} D (schol.) प्रतिग्रह-

निमित्तं प्रवत्स्य (! for प्रवत्स्यन्?) कुर्यात्. —

त्वारो धायाः पलाशयष्टीनां^१ भवन्ति । ३२ । दर्भाणामु-
पोलवानां^२ चत्वारः । ३३ । तं व्यतिषक्तमष्टावरमिध्मं^३
सात्विके ऽप्राधायाज्येनाभिजुहुयात्^४ । ३४ । धूमं नि-
यच्छेत्^५ । ३५ । लेपं प्राश्नीयात्^६ । ३६ । तमु चेन्न^७ विन्देद्य^८
सत्त्वस्यायतने^९ यज्ञायतनमिव कृत्वा^{१०} । ३७ । समुद्र इत्या-
चक्षते कर्म^{११} । ३८ । ॥ १ ॥ ॥ १९ ॥

अश्वयो यन्ति शंभुमयोभुभ्यां ब्रह्म जज्ञानमा गाव
एका च म इति^{१२} गा लवणं पाययत्युपतापिनीः^{१३} । १ ।

^१ D (text) धायाः पलाशयष्टीनां; D (schol.) पलाशानां चत्वारो पू-
लका (Cod. मूलका) यष्टीयहणं (Cod. यष्टी*) । . . . आदधाति क्रिया
उदुस्वरपलाशकर्कधूनामादधाति (Kāuṣ. 10. 4) निर्देशसामान्यात्. —

^२ So all MSS.; cf. Böhrtlingk's Lexicon sub उपोलप; D (schol.) उपो-
लवे (!) तृणानि मलवेषु प्रसिद्धानि मुदितोवास (!) इति आनर्तासमीपजाना
(! for आनर्तासमीपजाता?) दर्भा उपोलवास्तेषामपि चत्वारो पूलाः प्रथ-
ममेव यथा. — ^३ Ch *मष्टावरं; D (schol.) तमेवंप्रकारं पूलकैराशिद्वयं

व्यतिषक्तं कृत्वा व्यतिषंग एकांतरवचनात् । इध्माभावा (!) अष्टसंख्या यस्य सो
ऽष्टावर इध्मः शुक्ल इत्यर्थः. — ^४ D (schol.) सलिलहोमः. — ^५ D (text) नियच्छेत्;
D (schol.) आज्यहोमानंतरं धूमं तां चिकापेर्भक्षयति (! for सा चिका*?). —

^६ D (text) प्राश्नीत; D (schol.) पलाशयष्टिरसौ ऽपिसंयोगाद्यः (Cod.
पि*) सलिसलिक इति यस्यं प्रकर्षेणाश्रीयत्. — ^७ Ch E Bi चेन्न. —

^८ D (text) reads विन्देत् and divides a sūtra here; D (schol.) सात्विका-
ग्न्यभावे ऽप्युभयं तमु चे (!) न विन्देत्. — ^९ Here D (text) inserts यज्ञा-
यतने. — ^{१०} D (schol.) चत्वारो धाया इति (sū. 32) एतत्कुर्यादिति

वाक्यशेषः. — ^{११} D (schol.) सर्वफलमेतत् कर्म एतत् (Cod. कर्मेतत्) । आ-
चार्यो यं अभिदधाति पुष्ट्यापेक्षं (! for पुष्टय अ*) समुद्रत्वमिति चेत्. —

^{१२} i. 4. 1; 5. 1; 6. 1 (cf. Kāuṣ. 7. 14, note); iv. 1. 1 [D (schol.) सप्तचक्रं];
21. 1; v. 15. 1. The Atharvavedya-paddhati in its description of the
पुष्टिकर्म (Kāuṣ. 24. 22 fg.) designates as पुष्टिका मन्त्राः a series of pratikas,

which begin here and extend through the third adhyāya of the Kāuṣika,
सर्वेषां सूक्तानां ये विषयः (i. 1. 1) सलिलगणः (see Kāuṣ. 18. 25, note);
then come the following pratikas: iv. 1. 1; i. 4. 1; 15. 1 (xix. 1. 1); ii. 24. 1;

vi. 73. 1; iii. 5. 1 (et al.); viii. 5. 1; x. 6. 1; vi. 15. 1 (et al.); 102. 3; iii. 10. 1;
17. 1; 24. 1 (et al.); vi. 79. 1; iv. 21. 1; 7. 38. 5; v. 1. 3; 1. 1; 2. 1; 3. 1; 26. 1; 27. 1;
vi. 4. 1; 141. 1; 33. 1; 142. 1; vii. 14. 1; 39. 1; 60. 1; 111. 1; ix. 4. 1; xii. 1. 1; 88;

xiii. 1. 21 । इत्येते मन्त्राः पुष्टिका मन्त्राः. — ^{१३} D (schol.) गौरीगृहीताः. —

प्रजननकामाः^१ । २ । प्रपामवरुणश्चि^२ । ३ । सं सं स्रव-
न्त्विति^३ नाव्याभ्यामुदकमाहरतः^४ सर्वत उपासेचम् । ४ ।
तस्मिन्मैश्रधान्यं शृतमश्नाति^५ । ५ । मन्थं वा दधिमधु-
मिश्रम्^६ । ६ । यस्य श्रियं कामयेते^७ ततो व्रीह्याज्यपय
आहार्यं क्षीरौदनमश्नाति^८ । ७ । तदलाभे^९ हरितगोमय-
माहार्यं शेषयित्वा चिवृति^{१०} गोमयपरिचये शृतमश्ना-
ति । ८ । शेरभकेति^{११} सामुद्रमसु कर्म व्याख्यातम्^{१२} । ९ ।
अनपहतधाना^{१३} लोहिताजाया द्रप्सेन संनीयाश्नाति^{१४} । १० ।
एतावदुपैति^{१५} । ११ । तृणानां यन्थीनुद्गृह्यन्नपक्रामति^{१६} । १२ ।
तानुदाव्रजन्नुदपावस्योदपाचेणाभिप्रावयति^{१७} मुखं वि-

^१ D (text) °कामः; D (schol.) ना लवणं पाययति. — ^२ D (schol.)
उदकस्य पानं स्तोकमपि गोभ्यो न दद्यात् । प्रपीतय इति क्रियायोगा-
दुदकप्रपाः. — ^३ i. 15. 1 (xix. 1. 1). — ^४ Bi has a colon here. —
^५ Bū उपासेच(तस्मिन्); Ch उपासेचं; D (text) उपासेचंतः; D (schol.)
ये (Cod. यो) नवी नावा जन उत्तरति ताभ्यां गृहीत्वा उदकमाहारयेत् ।
वितानदेशः; is the last word to be emended to उपासेचयेत्? Bi has
a colon here. — ^६ D (schol.) तेनोदकेन पयसि मैश्रधान्यः तं शृतम-
श्नाति. — ^७ D (schol.) नाव्योदकालाभे मैश्रधान्यं मन्थं दधिमधुमि-
श्रमश्नाति. — ^८ Ch कामयेते. — ^९ D (schol.) यस्मैश्वरस्य श्रियं हर्तुं
मिच्छति तस्मादीश्वराद्व्रीहीनाज्यं पयसाहारयति । केनचिदुपायेन तैर्ब्रौ-
हिभिराहृतैः (Cod. °हृतिः) पयसि शृतं शीरौदनमश्नाति. — ^{१०} D
(schol.) तेषां व्रीह्यादीनामलाभे. — ^{११} K P Ch Bb Bū Bi तवृति. —
^{१२} ii. 24. 1. — ^{१३} D (schol.) शपेटमालिषेत्यत अप्सु कर्म एव समुद्र-
शपेटमालिष्य सामुद्रेति (!) निबध्य कर्तव्यं. . . अतो निश्चितिकर्मदे सह-
वचनं सूक्ताधिकाराद्यैः । समुद्रेभ (for °ज?) सामुद्रं; cf. Kāṇ. 18. 7. —
^{१४} D (text) अपहतः. — ^{१५} D (schol.) अनपहतानां यवानां धानाः कुला
रक्तवर्णाया अजाया द्रप्सेन समर्थितेन (! for सं?) धाना आलौक्य
अश्नाति पुष्टये. — ^{१६} D (schol.) एतत्परिमाणमेतावत् । समुद्रमशुक्-
मंशूनातं (for सामुद्रमसुकर्मो . . . ?) कर्म कुर्यात्. — ^{१७} P Bb व-
द्गृह्यते; Ch E Bi D (text) उद्गृह्यते; D (schol.) वारिकंवानुद्गृह्यति (!)
वध्नातीत्यर्थः तां वधून्नपक्रामति । अवतरति? — ^{१८} E °नुपक्रामति —
^{१९} Ch (see. man.) D (text) उदाव्रजति; D (schol.) to the entire sūtra,
तायन्थीनुद्गव्रजन् सलिजाशयाद्विशं वयसि (! for प?) आप्रावयति । पुष्टि-

मार्ष्टि^१ । १३ । एह यन्तु पशवः सं वो गोष्टेन प्रजावतीः
 प्रजापतिरिति^२ गोष्टकर्माणि^३ । १४ । गृष्टेः पीयूषं श्लेष्ममि-
 श्रमश्नाति^४ । १५ । गां ददाति । १६ । उदपात्रं निनय-
 ति^५ । १७ । समुह्य सव्येनाधिष्ठायार्धं^६ दक्षिणेन विक्षिप-
 ति । १८ । सारूपवत्से शकृत्पिशडाङ्गुगुलुलवणे प्रतिनोय
 पश्चादयेर्निखनति^७ । १९ । तिसृणां प्रातरश्नाति^८ । २० । वि-
 कृते संपन्नम्^९ । २१ । आयमगन्नयं प्रतिसरो ऽयं मे वरणो
 ऽरातीयोरिति^{१०} मन्त्रोक्तान्वासितान्वध्नाति^{११} । २२ । उत्तमस्य
 चतुरो जातरूपशकलेनानुसूचं^{१२} गमयित्वावभुज्य त्रैधं
 पर्यस्यति^{१३} । २३ । एतमिध्ममित्युपसमाधाय^{१४} । २४ । तमिमं

कामं मुखं विमार्ष्टि । आत्मनः प्रचालयति मुखं । तानाशोधयति उत्तीर्य
 गच्छति गृहाणि । —

^१ ii. 26. 1; iii. 14. 1; iv. 21. 7 (iv. 21. 1^६; vii. 75. 1); vi. 11. 3. —
^२ D (schol.) वस्त्रमाणाणि कर्तव्यानि. — ^३ D (schol.) द्विःप्रसूता (Cod.
 द्विप्रसूता) गौर्गृष्टिः तस्याः प्रथमे ऽहनि दुग्धं पीयूषं. — ^४ D (schol.) अष-
 वोदपात्रमभिमेत्य गोष्टे आवर्तयति (! for आवर्जयति?). — ^५ Ch Bū Bh E P
 अधिष्ठायाः; D (schol.) समुह्य करीषं सिक्तं सव्येन हस्तेन आक्रम्य युज्यं ।
 तस्य पाङ्गुपुञ्जस्यार्धं (! for ०र्धं?) विचिपति गोवाटे. — ^६ D (schol.) अ-
 पणामेः. — ^७ D (schol.) चतुर्थे ऽहनि. — ^८ D (schol.) विकृते सारू-
 पवत्से गन्धरसरूपैः संपन्नफलं प्रत्येतव्यं । अनश्रिते ऽपि अतश्चाविकृतस्या-
 ग्रनं (Cod. अतश्चा). — ^९ iii. 5. 1; viii. 5. 1; x. 3. 1; 6. 1. —

^{१०} D (schol.) मणिद्रव्याणि मंत्राभिहितानि वासितां (!) त्रयोदश्यादि-
 विधानवासितानां (Kāṇḍ. 8. 19) बन्धनं... पुष्टिफलत्वं मया ददतु पुष्टये
 इति (x. 6. 29^b) मंत्रलिङ्गं... । अयमागन्निति पलाशः । अयं प्रतिसर
 इति सिलुत्ककः (!?) । अयं मे वरण इति वरणः । उत्तमस्य खादिर्यादि-
 चिवुकायाः प्रतिपत्तिबंधनं वासनसंबन्धात्. — ^{११} E ०नुसूतं. — ^{१२} D
 (schol.) अरातीयोरिति (x. 6. 1) । उत्तमणोद्यतसः सुवर्णसर्गमणिजतुलं
 (! for ०जतुलं. cf. x. 6. 4^०?) नीत्वा सूत्रानुलोमं नीत्वा अवभुज्य कृटिलां
 (!) कृत्वा एकैकं स्रवं विरावेष्टयति पात्रे सर्वतो वेष्टनमायसेन पुष्पुत्वेनैक-
 शतदक्षिणमुवर्णसूच्य मंत्रलिङ्गाभ्यां फालाज्जातां (x. 6. 2^b) इति उयं
 खादिरमिति (x. 6. 6^b) खादिर्याः चिवुकायाः कर्तव्यः. — ^{१३} x. 6. 35. —

देवता^१ इति वासितमुल्लुप्य ब्रह्मणा तेजसेति^२ वध्नाति^३ । २५ ।
 उत्तमो असीति मन्त्रोक्तम्^४ । २६ । अक्षितास्त^५ इति यवम-
 णिम्^६ । २७ । प्रथमा ह व्युवास सेत्यष्टकाया^७ । २८ । वपां सर्वेण
 सूक्तेन विर्जुहोति^९ । २९ । समवत्तानां स्थालीपाकस्य^{१०} । २९ ।
 सहहुतानाज्यमिष्टान्हुत्वा^{११} पश्चादग्नेर्वाग्यतः संविशति^{१२}
 । ३० । महाभूतानां कीर्तयन्संजिहीते^{१३} । ३१ । ॥ २ ॥ ॥ ५, २ ॥

सीरा युञ्जन्तीति^{१४} युगलाङ्गलं प्रतनोति^{१५} । १ । दक्षि-
 णमुष्टारं प्रथमं युनक्ति^{१६} । २ । एहि पूर्णकेत्युत्तरम्^{१७} । ३ ।
 कीनाशा इतरान्^{१८} । ४ ।

^१ x. 6. 29. — ^२ x. 6. 30. — ^३ D (schol.) ... पुनर्वध्नाति । यद्वर्णं
 शिरसि बंधनकरणं स मायमधि रोहत्विति लिंमात् (x. 6. 31^०, 32^०). —
^४ D (schol.) उत्तमो अस्त्रोपधीनां तव वृद्धा इति (vi. 15. 1) अस्त्र यदुक्तं
 द्रव्यं तन्मयमणिं वध्नाति । तलाशासोमस्थानयोर्विकल्पः (Cod. 'सोमस्था')
 साधनत्वात् तलाशा वस्त्री पलाश अस्त्रुकेति (Cod. 'आस्त्रु') केचित्. —
^५ vi. 142. 3. — ^६ D (schol.) वध्नातीति शेषः । कांडमयहणं (1 for कां-
 डमणि^०) सुषिरेण सूचस्य प्रवेशनार्थं लोममणिसंप्रत्ययज्ञासमात्. —
^७ iii. 10. 1; cf. Kāuṣ. 138. 5. — ^८ E 'ष्टावाक्काया; D (schol.) पूर्वे-
 षां क्रमभेदं वध्नातिप्रकरणात् । अष्टकायां भवा अष्टका... तस्या (Cod.
 तस्यां) गोवपां जुहोति. — ^९ D (schol.) विरित्वानुमती मा भूत्; cf.
 Kāuṣ. 23. 4, etc. — ^{१०} D (schol.) समवत्तानि हृदयादीनि तैभ्यो द्वि-
 र्विरवचेत् । एवं विः सूक्तेन होमः स्थालीपाकः. — ^{११} E has a colon
 here; D (schol.) सह जुता येभ्यस्ते सहजता वा धानादय (cf.
 Kāuṣ. 138. 2) स्थालीपाके(न) तेन स(ह) जुताः. — ^{१२} Bū Ch 'वि-
 शंतिः D (schol.) अर्थलक्षणं न भाषेत अत एव च राचौ अष्टका
 क्रियन्ते. — ^{१३} D (schol.) महाभूतानां च शब्दा (!) उच्चारयन् निद्रां
 त्यजति । ... महाभूतानि पृथिव्यापस्तेजो वायुराकाशमिति. — ^{१४} iii.
 17. 1. — ^{१५} D (schol.) युगलाङ्गलमिति द्वंद्वः । प्रतननं (Cod. प्रतनतं)
 यथादेशकरणं प्रतनोतिर्विस्तारार्थः (Cod. प्रतनोति). — ^{१६} D (schol.) सीरा
 युञ्जतीति (iii. 17. 1) अनया कर्ता दक्षिणस्यां युगधुरि... उष्टारं प्रजन-
 यितारं. — ^{१७} D (schol.) उत्तरां (!) युगधुरि संस्कारमेव एहि पूर्णक
 इति कल्पजः ततो यदन्या (!) सीराणि स्युक्ततः प्रेष्यति युनक्त सीरां वि
 युगा तनोतेति (iii. 17. 1^०) अनया कर्षकान्. — ^{१८} ततः कीनाशाः कृ-
 पिवलाः ते प्रवर्तते युञ्जते. —

अश्विना फालं कल्पयतामुपावतु बृहस्पतिः ।

यथासद्बहुधान्यमयस्त्र्यं बहुपूरुषमिति^{१,२} ॥

फालमतिकर्षति^३ । पा। इरावानसि धार्तराष्ट्रे तव मे सत्त्वे रा-
ध्यतामिति^४ प्रतिमिमीते^५ । ६ । अपहताः प्रतिष्ठा^६ इत्यपूपैः
प्रतिहत्य कृषति^७ । ७ । सूक्तस्य पारं गत्वा प्रयच्छति^८ । ८ ।
तिस्रः सीताः प्राचीर्गमयन्ति कल्याणीर्वाचो वदन्तः^{१०} । ९ ।
सीते वन्दामहे^{११} त्वेत्यावर्तयित्वोत्तरस्मिन्सीतान्ते पुरोडाशे-
नेन्द्रं यजते । १० । अश्विनौ स्थालीपाकेन । ११ । सीता-
यां^{१२} संपातानानयन्ति । १२ । उदपात्र उत्तरान्^{१३} । १३ ।
शष्पहविषामवधाय^{१४} । १४ । सर्वमनक्ति^{१५} । १५ । यत्र संपा-
तानानयति ततो लोष्टं धारयन्तं पत्नी पृच्छत्यकृष्यतेति^{१६} । १६ ।

^१ All MSS. except Ch (sec. man.) and Bh ^२पूरुषम्. — ^२ Not found in any known Saṁhitā. — ^३ The words फालमति are wanting in D (text); D (schol.) अनेन कुशीं हलसमीप आनयति. — ^४ Not found in any known Saṁhitā. — ^५ So all MSS. except Bū which has प्रतिप्रमिमीते; D (schol.) कुशीं (Cod. कुसीं) फालकपुरे प्रवेशतीत्यर्थः । प्रपूर्वां मिमीतेः (! for मिमीतेः?) प्रपक्षणार्थः (!) (! for प्रवे-
पणा?). — ^६ Not found in any known Saṁhitā; D (schol.) अनेन मंचेण. — ^७ Ch E have a colon here. — ^८ D (schol.) अनेन मंचेण फालमपूपैः सर्वतो वेष्टयति । अपूपा घृतपक्कमंडकाः । एवं कृत्वा । कृषति लांगलं पवीरवदित्वेवमादयो मंचा (iii. 17. 3 fig.) अत्र मंचोक्त्याः (!). — ^९ D (schol.) कर्ता कर्षकेभ्यः प्रयच्छति हनं (!) तावत् स्वयं कृषति यावत् सक्तं समाप्तं. — ^{१०} D (schol.) अभिवर्षतु निष्पद्यतां वज्रं धान्यं द्रव्यात् (! for भूयात्?) आरोग्यमित्वेवमादयो वाचः. — ^{११} iii. 17. 8. — ^{१२} D (schol.) उत्तरां. — ^{१३} Bū Bh Bi Ch E P उत्तरां (कृष्ण). — ^{१४} Bi Bh (उत्तरां) कृष्णः; Bh शष्पः; D (text) शिष्यः; D (schol.) शिष्याणि विरुद्धं वीजं हवींषि ऋतिं (?) शिष्याणि (!) आश्विन्यापि यज्ञं. — ^{१५} D (schol.) सर्वं हनं प्रजालयति. — ^{१६} Bū प्रकृत्यः कृष्यतेति; Ch E अकृष्यतेति; D (schol.) पत्नी पृच्छत्यकृष्यामीति (!) । कारयिता संपातान् । देशान् मृ-
त्विडं गृहीत्वा धारयति धारयन्तं पत्नी स्वामिनी यज्ञस्य पृच्छति अकृ-
ष्याम (!) इत्थेवं संपातानयनकाले एवेतत्. —

अकृष्णामेति^१ । ११ । किमाहाषीरिति^२ । १८ । वित्ति^३ भूतिं
 पुष्टिं प्रजां पशूनन्मन्नाद्यमिति । १९ । उत्तरतो मध्यमा-
 यां निवपति^४ २० । अभ्यज्योत्तरफालं^५ प्रातरायोजनाय^६
 निदधाति । २१ । सीताशिरःसु दर्भानास्त्रीर्यं ब्रह्मोदुम्बरस्य^७
 चीर्त्स्नीश्चमसान्निदधाति । २२ । रसवतो दक्षिणे शष्पवतो
 मध्यमे पुरोडाशवत उचरे । २३ । दर्भान्प्रत्यवभुज्य संवप-
 ति^८ । २४ । सारूपवत्से^९ शकृत्पिरडान्गुगुलुलवणे प्रतिनी-
 याश्नाति^{१०} । २५ । अनडुत्सांपदम्^{११} । २६ । ॥ ३ ॥ ॥ २० ॥

पयस्वतीरिति^{१२} स्फातिकरणम्^{१३} । १ । शान्तफलशि-
 लाकृतिलोष्टवल्मीकराशिवापं^{१४} चीणि^{१५} कूदोप्रान्तानि^{१६}
 मध्यमपलाशे^{१७} दर्भेण परिवेष्ट्य राशिपत्येषु^{१८} करोति । २ ।

^१ Bū अकृष्णामेति; E अकृष्णामीति; Ch D (text) अकृष्णामीति; D (schol.) पतिः (Cod. पतिं) प्रत्याह । अकृष्णाम इत्येवं प्रत्याहति शेषः । प्र-
 त्ससङ्गावात्. — ^२ Bū किमाहाषीरिति; D (schol.) पत्नी पतिं पृच्छति. —
^३ D (schol.) वित्ति (!) वेदार्थविज्ञानं. — ^४ D (schol.) मध्यमायां सीतायां
 लोष्टं धारयति ... उत्तरस्मिन् देशे ... अग्निनीं खालीपाकेन वजति
 वाक्विशेषः (! for वाक्विशेषः?). — ^५ D (schol.) तेनोत्तरसंपादिसंस्कृते-
 नोदकेन (cf. sū. 15). — ^६ D (schol.) द्वितीयेऽहनि यदायोजनं भविता. —
^७ D (schol.) ब्रह्मोदुम्बरः पिप्परोति (!) प्रसिद्धः. — ^८ D (schol.) ये चमसेषु
 स्थापिताः ... तान् दर्भान् कुटिलां (!) कृत्वा चमसानामुपरि करोति. —
^९ Bi सारूपवत्स. — ^{१०} D (schol.) सीरा युञ्जतीति सूक्तेन. — ^{११} D
 (schol.) अनडुहो (!) बहवो (Cod. व०) भवन्त्यनेन कर्मणे (!) त्वभेदः. —
^{१२} iii. 24. 1. — ^{१३} D (text) reads प्रकरणं and does not separate this
 passage from the next sūtra; D (schol.) धान्यस्य वृद्धिकरणमित्यर्थः. —
^{१४} So Ch only; E वायं स्त्रीणि; Bū P D (text) वाप; Bi वपा; D
 (schol.) चंडवल्मीकराशिवाप (! for वपाद्?) देशसामान्यादापयहणं... —
^{१५} E has a colon here. — ^{१६} Bū कूदी; Ch कूटी. — ^{१७} E पलाशे;
 D (schol.) पलाशस्य मध्यमे पर्णे कृत्वा दर्भेण सर्वतो वेष्टयित्वा गंधपुट-
 कवत्. — ^{१८} E कलेषु; Bū यलेषु; D (schol.) धान्यराशिषु करोति
 कोडागारे... —

सायं भुञ्जते^१ । ३ । प्रत्यावपन्ति शेषम्^२ । ४ । आ भक्त्यात-
नात्^३ । ५ । अनुमन्त्रयते^४ । ६ । अयं नो नभसस्पतिरिति^५
पत्ये^६ ऽश्मानं संप्रोक्ष्यान्वृचं^७ काशीनोप्यावापयति^८ । ७ ।
आ गाव इति^९ गा आयतीः प्रत्युन्निष्ठति^{१०} । ८ । प्रावृषि
प्रथमधारस्येन्द्राय विर्जुहोति । ९ । प्रजावतीरिति^{११} प्रति-
ष्ठमाना^{१२} अनुमन्त्रयते । १० । कर्कीप्रवादानां^{१३} द्वादशदा-
ह्यां^{१४} संपातवत्यामयं घास इह वत्सामिति^{१५} मन्त्रो-
क्तम्^{१६} । ११ । यस्ते शोकायेति^{१७} वस्त्रसांपदी^{१८} । १२ । तिस्रः
कूदोमयोरुणैनाभिकुलाय^{१९} परिहिता अन्वक्ता आदधा-
ति । १३ । अत्यन्तेषोका^{२०} मौञ्जपरिहिता मधुना प्रलिष्य

^१ D (schol.) धान्यं मीत्वा सायं ... भुञ्जते । वज्रवचनमतिध्यायर्थे. —

^२ D (schol.) मानुषगणनादधिकं कोष्ठागारेषु प्रतिनयेत् । वज्रवचनम-
नियतकर्तव्यं. — ^३ D (schol.) यावद्भक्तः प्रयत्नस्तथैव प्रत्यावपनादि न
प्रथम एवाहनि. — ^४ D (schol.) प्रत्यावपने कर्ता. — ^५ vi. 79. 1. —

^६ MSS. पत्ये. — ^७ K P Bi Bū Bh Ch संप्रोक्षा. — ^८ K P *न्यृचं; E
*नृचं. — ^९ D (schol.) मुष्टीर्निर्वपति (Cod. मुष्टि°) गृहपतिः आवाप-
यत्यन्व (Cod. *न्यः) धान्यं भृत्यः. — ^{१०} iv. 21. 1. — ^{११} D (schol.)

अटव्यां (! for अटव्याः?) आगच्छतोः (Cod. *ती) स्त्रीणां चैतत्पुष्टिकर्म न
पुंसो मंत्रप्रयोगात् । प्रत्युत्थानं च पूजावृद्धिप्रत्युत्थानवचनात्. — ^{१२} iv.

21. 1^c (iv. 21. 7). — ^{१३} K Ch प्रतिष्ठमानामः; D (schol.) अटव्यां ग-
च्छतीः. — ^{१४} Ch E Bi कर्की; D (schol.) कर्कीशब्दं याः प्रवदति ताः
कर्कीप्रवादा तासां कर्मोच्यते । काः ताः सूर्यस्य रश्मीनिष्ठेवमायाः (iv.

38. 5 fig.). Cf. Kāuṣ. 66. 13. — ^{१५} Ch Bū E D (text) *नाम्याः; D (schol.)
द्वादश दामानि यस्या वत्सतयाः साद्वादशनाम्नी (!) तस्यां (Cod. तस्या) द्वा-
दशनाम्न्या (!) संस्कृतायां (Cod. *र्थ). — ^{१६} iv. 38. 7^{cd}. — ^{१७} D (schol.)

अयं घासो अयं त्रय इति पादेन घासापादानं (Cod. घासपा°) इह वत्सा-
न्यवध्रीम (!) इति पादेन वत्सवावधनं. — ^{१८} v. 1. 3. — ^{१९} Bi सांपदा;
D (schol.) इयमृगस्त्रलाभफला । अतद्योच्चारणमावेष्टैव वस्त्रोत्पत्तिः. —

^{२०} K Bh Ch (prim. man.) D (text) *नाभिः; D (schol.) गृहकोलीयकस्य
(Cod. *स्था) वामक कर्णनाभिः कुलाय परिहिता वेष्टति (Cod. व°) घृतेन अन्व-
क्ता प्रचिन्ना आदधाति. — ^{२१} Bū अत्यन्तेषोका; Ch अन्तेषोका; E आयति-

चिक्लशेषु^१ पर्यस्य । १४ । उत पुत्र इति^२ ज्येष्ठं पुत्रमवसा-
ययति^३ । १५ । मितशरणः^४ सांपदं कुरुते^५ । १६ । अर्धम-
र्धेनेत्यार्द्रपाणी^६ ७ रसं ज्ञात्वा प्रयच्छति^८ । १७ । शान्तशाख-
या प्राग्भागमपाकृत्य^९ । १८ । प्रत्यग्नि परिचृतति^{१०} । १९ ।
तस्या अमावास्यायां तिस्रः प्रादेशमात्रीरादधाति^{११} । २० ।
त्वे क्रतुमिति^{१२} रसप्राशनी^{१३} । २१ । रसकर्माणि कुरुते^{१४} । २२ ।
स्तुष्व वर्ष्मन्निति^{१५} प्राजापत्यामावास्यायामस्तमिते व-
ल्मीकशिरसि दर्भावस्तीर्णे ऽध्यधि^{१६} दीपं धारयंस्त्रिर्जुहो-

पिका; D (schol.) अतोत्वगता (I for °त्वागता?) अत्वंता (Cod. °त) मौ-
जमतीत्यागता इत्यर्थः. —

^१ This reading is conjectural and based upon the word चिक्लस
'barley-flour' reported by the Amarakoṣa; K चिक्लशेषु; P Bb चिक्लसेषु;
Ch चिक्लशेषु; Bi चिक्लशेषु; E D (text) and Böhrling's Lex. चिक्लशेषु;
D (schol.) मुञ्जशक्लेन वेष्टिता माषिकेन मधुना प्रलिप्य चिक्लशेषु सर्वतः
(Cod. °तो) प्रलिप्ताः तिस्रः समिध आदधाति. — ^२ v. 1. 8. — ^३ E P
°साययति (I); D (schol.) ज्येष्ठं पुत्रं पिता अवशानं कारयति । अवशानं गृहं
विभक्तमवशाययति (I). — ^४ P मितः. — ^५ D (schol.) ज्येष्ठो गृहं कृत्वा
अत्रैव वैरमनि अवशानसंस्कारार्थं (I). — ^६ v. 1. 9. — ^७ So E; the
remaining MSS. °र्द्रपाणि; D (schol.) आर्द्रपाणि (I) भूत्वा प्रचान्त्र पा-
णिमित्यर्थः. — ^८ D (schol.) धानार्थं प्रयच्छति । मंचार्थं ज्ञात्वा ... द-
दामीत्येवं ज्ञात्वा प्रयच्छति. — ^९ K P Bi प्राग्भागम्; D (schol.) शा-
न्तपुत्रशाखाया गवादिभागं नीत्वा प्रयच्छतीति संबंधः । अपाकरणसं. —
^{१०} D (schol.) अपिं प्रति वध्नाति । अत्र कथं न मंचः प्रतिपचित्वात् ।
अपाकरणार्था हि शाखा प्रत्यग्नि परिचृततोति विभक्ता आत्मीया एका-
पिं प्रति शाखं वध्नाति. — ^{११} D (schol.) तस्याः शाखायाः प्रकृतेन
मंचेण तिस्रः समिधः ... — ^{१२} v. 2. 3. — ^{१३} K P Bi Bb °प्रा-
शनी; D (schol.) रसास्त्रयया प्राशति (I for रसा अनया प्राशति?)
इति रसप्राशनी. — ^{१४} D (schol.) अन्येषां मंचार्थां यानि रसकर्माणि
रससाधनानि (Cod. सर°) करोति. — ^{१५} v. 2. 7; D (schol.) अस्या
अचः प्रजापतिदेवता ईड्या तद्विदिता. — ^{१६} Ch (sec. man.) °त्यधि. —

ति^१ । २३ । तण्डुलसंपातानानीय रसैरुपसिच्यान्ना-
ति^२ । २४ । एवं पौर्णमास्यामाज्योतान^३ । २५ ॥ ४ ॥ २९ ॥

ऋधङ्गन्वस्तदिदासेति^४ मैश्रधान्यं भृष्टपिष्टं^५ लोहिता-
लंकृतं रसमिश्रमश्नाति । १ । अमृष्टं^६ प्रक्षोदुस्वरस्योत्तरतो
ऽयेस्त्रिषु चमसेषु पूर्वाह्णस्य^७ तेजसायमन्नस्य^८ प्राशिष-
मिति पूर्वाह्णे । २ । मध्यन्दिनस्य तेजसा मध्यमन्नस्य प्रा-
शिषमिति मध्यन्दिने^९ । ३ । अपराह्णस्य^{१०} तेजसा सर्वम-
न्नस्य प्राशिषमित्यपराह्णे^{११} । ४ । ऋतुमत्या स्त्रिया अङ्गु-
लिभ्यां लोहितम्^{१२} । ५ । यत्क्षेचं कामयते तस्मिन्कीलालं
दधिमधुमिश्रम्^{१३} । ६ । संवत्सरं स्त्रियमनुपेत्य^{१४} शुक्लां
रेत आनीय तण्डुलमिश्रं सप्रयामम्^{१५} । ७ । द्वादशीम-
मावास्येति क्षीरभक्षो^{१६} भवत्यमावास्यायां दधिमधुभक्ष-
स्तस्य मूत्र उदकदधिमधुपल्पूलनान्यासिच्य^{१७} । ८ ।

^१ D (schol.) दीपः प्रदीपो ऽपिः... कर्परस्त्रे ऽग्नौ कुत्वाभ्यासस्तंडुलेः... —
^२ Ch उपरिसिच्य. — ^३ D (schol.) आज्येनोपसिच्यान्नाति. — ^४ r. 1.
1; 2. 1. — ^५ Bū भृष्टः; D (schol.) मिश्रधान्यानां भृष्टानां (!). — ^६ Bū
D (text) अमृष्टः; D (schol.) अभर्जितं (Cod. °जितं) मैश्रधान्यं पिष्टमेव
केवलं. — ^७ D (text and schol.) °रहस्य. — ^८ D (text) तेजसान्न-
मन्नस्य. — ^९ D (schol.) मध्यमं भवयति. — ^{१०} D (text and schol.)
°रहस्य. — ^{११} D (schol.) प्राश्नाति. — ^{१२} D (text) स्त्रियामङ्गुः; D
(schol.) ऋतुमती (Cod. °तो) गर्भकालयुक्ता तस्या रुधिरं योन्या नि-
सृतं... प्रदेशनीमध्यमिकाभ्यां कुलपुष्टये अश्नाति. — ^{१३} D (schol.) यत्
क्षेचं लघुमिहति तस्मिन् तच्च कुत्वा कीलालं दधिमधुभ्यां संमिश्र्या-
श्नाति. — ^{१४} D (text) स्त्रियमुपेत्य. — ^{१५} D (schol.) संवत्सरोते
आत्मीयशुक्लं शुक्लां कारयत्युपायेन युक्तिः प्रसिद्धा सामुद्रा । तद्वेतस्तंडुले-
र्मिश्रितं (Cod. तं रेतं) अशितं सप्रयामलाभफलं भवति. — ^{१६} D (schol.)
द्वादशीमादिं कुत्वा प्रागमावास्याया इति मर्यादार्यत्वात् । ... एतानि
चोष्णहानि क्षीरमश्नाति. — ^{१७} D (text) उदके; D (schol.) तस्य भव-
यितुः मूत्रे (Cod. पात्रे!) ... °पल्पूलनानि प्रविष्याश्नाति. —

क्रव्यादं नाडी प्र विवेशाग्निं प्रजाभाङ्गिरतो माय-
यैतो^१ ।

आवां देवी^४ जुषाणे^५ घृताची इममन्नाद्याय^६ प्र
विशतं

स्वाहेति । ९ । निशायामाययणतण्डुलानुदक्यान्मधुमि-
थान्निदधात्वा^{७,८} यवानां पङ्केः^९ । १० । एवं यवानुभया-
न्समोष्य^{१०} । ११ । त्रिवृति^{११} गोमयपरिचये शृतमश्ना-
ति^{१२} । १२ । समृद्धमिति काङ्कायनः^{१३} । १३ । ममाग्रे
वर्च^{१४} इति सात्त्विकानग्नीन्द्रर्भपूतीकभाङ्गाभिः^{१५, १६} परि-
स्तीर्य गार्हपत्यशृतं^{१७} सर्वेषु संपातवन्तं^{१८} गार्हपत्यदेशे
ऽश्नाति । १४ ।

^१ E विवेशा०. — ^२ So K P Ch (prim. man.) for प्रजाभा(ः) अ-
ङ्गिरतो with double sandhi? cf. the introduction; E Ch (sec. man.)
०गिरितो; B ०भाङ्गिरितो; Bū प्रजानागिरितो. — ^३ E माययैतो. —
^४ K Bū D देवी. — ^५ E जुषाणे. — ^६ Bū Ch E घृताचीमाम०;
Bī०चामाम०; KP घृताचीमम०; D (text and schol.) क्रव्यादमिति गच्छणे
मंवलिंगात् । आवां देवीं (!) जुषाणे घृताची इति पाठः । अन्नपुष्टये इति
मर्यादार्ये अमावास्यायां भक्षणांतरविधानात्. — ^७ K Bū D (text and
once in schol.) उदक्यान्; Ch E P Bī and D (once in schol.) उद-
क्यन्. — ^८ P निदधात्वा. — ^९ D schol.) शरदि यस्यां कस्यां चिद्रात्रो
ब्रीहितंडुलानुदक्षामाकांश्च उभयानिति वचनात् । मधुमिश्रितान् कृत्वा
उदक्यां (!) कृत्वा निहंति यावद्यवाः (Cod. यावद्य०) पक्कवशात्ते (! ?)
उदके?... — ^{१०} D (schol.) यथा तंडुला निखाता एवं उदक्यां (!) कृत्वा नि-
दधात्वा आ ब्रीहिपंक्तिरुभयान्समोष्य. — ^{११} K Bū Ch P Bī D (schol.)
तृवृति; E तृभिः. — ^{१२} D (schol.) इति व्याख्यातं (Kāuṣ. 15. 1) । माह-
पवत्से (Cod. ०त्सः) पुष्टिकर्मत्वात् (cf. Kāuṣ. 7. 2). — ^{१३} D (schol.)
सर्वकामस्येदं कर्म इह वचनं सूक्तादिकारात् । ... कांकायनयहर्षं पु-
त्रार्थं. — ^{१४} v. 3. 1. — ^{१५} K सात्त्विकान्. — ^{१६} D (schol.)
दर्भैर्गार्हपत्यं पूतिकैर्दक्षिणाग्निं भांगया आहवनीयं. — ^{१७} Bī गार्हपत्यः०.
— ^{१८} D (schol.) विष्वपि संपातवन्तं करोति. —

एवं पूर्वस्मिन्नपरयोरुपसंहृत्य^१ । १५ । एवं द्रोणकलशे
रसानुक्तम्^२ । १६ । ॥ ५ ॥ ॥ २२ ॥

यजूंषि यज्ञ इति^३ नवशालायां सर्पिर्मधुमिश्रमश्ना-
ति^४ । १ । दोषो गायेति^५ द्वितीयाम् । २ । युक्ताभ्यां तृती-
याम्^६ । ३ । आनुमती^७ चतुर्थीम् । ४ । शालामङ्गुलिभ्यां
संप्रोक्ष्य^८ गृहपत्यासाद^९ उपविश्योदपात्रं निनयति^{१०} । ५ ।
इहैव स्तेति^{११} वाचं विसृजते^{१२} । ६ । ऊर्ध्वा अस्येति^{१३} वा-
र्ष्णमौदुस्वरं^{१४} मन्थप्रतिरूपमभिजुहोति^{१५} । ७ । असंख्या-
ता अधिपृत्य सप्तागमशष्कुलीः^{१६} । ८ । त्वष्टा म इति^{१७}
प्रातर्विभुञ्चमाणो^{१८} ऽश्नाति^{१९} । ९ । ज्यायुं^{२०} बध्नाति । १० ।

^१ D (schol.) आहवनीयगतं etc. आहवनीयदेशे ऽश्नाति । उपसंहारः
प्राशनं (Cod. °नां) तदपरयोरग्नयोः स्यात्. — ^२ D (schol.) द्रोणकलशः
सोमपात्रं तत्र रसान् कृत्वा एवमेव करोति । साविकानप्रीत्यरिस्त्रीये-
त्यादि उक्तग्रहणं (cf. sū. 14). — ^३ v. 26, 1. — ^४ D (schol.) आग्नेनांगहोमः
प्रधानहोमा(?) सर्पिषा मधुमिश्रेण. — ^५ vi. i. 1. — ^६ D (schol.) आभ्यां
समुच्चिताभ्यां तृतीयामाहुतिं. — ^७ D (schol.) अनुमतिः सर्वमिदमिति
अनयानुमते स्नाहेति केचित्; Ath. Paddh. अनुमतिः सर्वमित्येकया; vii.
20, 6. — ^८ Ch E संप्रोक्ष. — ^९ D (schol.) भक्तगृहे; cf. Kāuṣ. 24, 15. —
^{१०} Ch P निनयती. — ^{११} vii. 60, 7. — ^{१२} Ath. Paddh. इति नद्युशा-
लाकर्म समाप्तं; cf. Kāuṣ. 43, 3. — ^{१३} v. 27, 1. — ^{१४} K Bi वारिष्पा-
णम्; D (schol.) वर्षाहतः तस्मान्निवृत्तो वार्ष्णः ... उदुस्वरः. — ^{१५} Bi
मन्थं; D (schol.) औदुस्वरात्(?) कर्तव्यमित्यर्थः. तं मन्थाकारमित्यर्थः. प्रतिरू-
पमष्टावरैर्ध्रुवत् (Kāuṣ. 18, 34). चत्वारो धाया इत्यादि (18, 32) चोदनासा-
मान्यात्. — ^{१६} K Bā Pi P Bh शःकुलीः; D (schol.) प्रतिग्रहो पात्रेन द्रव्यकुताः
शष्कुल्यः आगमशष्कुलीस्ता अप्रावपरिमिता अधिपृथयति । तासामपी सप्त
करोति अभिजुहोति । इतरा कर्तुरधिपृथगात्. — ^{१७} vi. 4, 1. — ^{१८} So Ch E
Bi Bh P D (text); cf. D (schol.) to the next two sūtras; K °भुञ्च-
माणो; Bā विमञ्चमाणो; D (schol.) श्री विभागं (?) करिष्यन्सारूपवत्स-
मश्नाति; is the word to be corrected to विमञ्चमाणो? cf. विभागं in
the commentary, and Kāuṣ. 38, 26, note. — ^{१९} D (text) अपति. —
^{२०} E जायु; Bā यायु; D (schol.) अथ प्रातर्विभुञ्चमाणः ज्यायुं बध्नाति ।
ज्यायुर्ध्याः (?) —

दण्डं संपातवन्तं विमृज्य^१ धारयति । ११ । वायुरेना इति युक्तयोश्चिवाकर्मनिशायां^{२ ३} संभारान्संपातवतः^४ करोति । १२ । अपरेद्युर्वायुरेना^५ इति शाखयोदकधारया^६ गाः परिक्रामति । १३ । प्रथमजस्य शकलमवधायौदुम्बरेणासिना लोहितेनेति^७ मन्त्रोक्तम्^८ । १४ । यथा चक्रुरितीदुकाशकारण्यो^{९ १०} लोहितं निर्मृज्य रसमिश्रमश्नाति । १५ । सर्वमौदुम्बरम्^{११} । १६ । यस्येदमा रज^{१२} इत्यायोजनानामप्ययः^{१३} । १७ । ॥ ॥ ६ ॥ ॥ २३ ॥

उच्छ्रयस्वेति^{१४} बीजोपहरणम्^{१५} । १ । आज्यमिश्रान्यवानुर्वरायां कृष्टे^{१६} फालेनोदुह्वान्वृचं^{१७} काशीच्चिनयति^{१८} निवपति । २ । अभि त्यमिति^{१९} महावकाशे^{२०} ऽरण्य उन्नते^{२१}

^१ D (text) विमृज्य; D (schol.) प्रातर्विभुञ्ज्यमाणो दण्डं... विमृज्य (I) धारयति. — ^२ D (schol.) त्वष्टा म इत्यनेन योगः, vi. 4. 1; 141. 1. — ^३ E सक्तयोश्चि. — ^४ K P Bh संभरतः; D (schol.) निशायां यत्र चिवाकर्म कृतं तस्माद्गो (Cod. तस्मान्) रात्राविदं कर्म संभारान्वक्ष्यमाणान् संपातवतः करोति... संभाराः शाखोदकशालादयः साधनत्वात्. — ^५ vi. 141. 1. — ^६ E °दग्धधारया; D (schol.) द्वितीये ऽहनि संपातितया शाखया उदकधारां आनयति. — ^७ vi. 141. 2. — ^८ D (schol.) वर्तमाने संवत्सरे यः (Cod. संवत्सारत्सः) प्रथमो जातो वत्सः तस्य कर्णयोरंधशकलं (I for अधः शकलं?) कृत्वा... मिथुनं कर्णयोरित्युभयोः पाटनं करोति. — ^९ vi. 141. 3. — ^{१०} Ch काण्डवल्ली; D (schol.) इत्युच्यते काण्डवल्ली च कर्माभ्यां लोहितं गृहीत्वा... काण्डा-(!)समुच्चयः. — ^{११} D (schol.) शाखाशकलसु (I) आज्यधानी पाचयि. — ^{१२} vi. 33. 1. — ^{१३} D (schol.) सीरा युजंतीत्यस्य याजि कर्माणि (Kāuc. 20. 1) प्रततयुक्तान्यस्य (I for प्रतननयु?) सूक्तस्य भवन्ति. — ^{१४} vi. 142. 1. — ^{१५} D (schol.) बीजमभिमन्त्र्य चैवं नीयते. — ^{१६} D (schol.) भूमिप्रदेशे. — ^{१७} E °दुह्वान्; Bi °दुह्वान्. — ^{१८} D चीमुष्टीन्. — ^{१९} vii. 14. 1. — ^{२०} Bh D (text and (schol.) माहा. — ^{२१} D (schol.) उन्नते देशे. —

विमिते^१ प्राग्द्वारप्रत्यग्द्वारेष्वप्सु^२ संपातानानयति । ३ ।
 कृष्णाजिने सोमांशून्विचिनोति^३ । ४ । सोममिश्रेण सं-
 पातवन्तमश्नाति^४ । ५ । आदीप्ते संपन्नम्^५ । ६ । तां स-
 वितरिति^६ गृष्टिदाम^७ वध्नाति । ७ । सं मा सिञ्चन्विति^८
 सर्वोदके^९ मैश्रधान्यम् । ८ । दिव्यं^{१०} सुपर्णमित्यूषभदण्डि-
 नो^{११} वपयेन्द्रं यजते । ९ । अनुवद्धशिरःपादेन^{१२} गोशालां
 चर्मणावच्छाद्यावदानकृतं^{१३} ब्राह्मणाभोजयति । १० ।
 प्रोष्य^{१४} समिध आदायोर्जं^{१५} विश्वदिति^{१६} गृहसंकाशे जप-
 ति । ११ । सव्येन समिधो^{१७} दक्षिणेन शालावलीकं सं-
 स्थभ्य जपति^{१८} । १२ । अतिव्रज्य समिध आधाय^{१९} सुमङ्गलि
 प्रजावति सुसोमे^{२०} ऽहं वां गृहपतिर्जीव्यासमिति स्थूणे

^१ D (schol.) विमितं गृहं. — ^२ K P Bū Bī D (text) प्राग्द्वारः; D (schol.) प्राक्द्वार इति । वज्रवीहिः; cf. Kāu. 34. 3. — ^३ D (schol.) सोमखंडानि विकिरति. — ^४ E °द्रात्व°; D (schol.) सोमरसमिश्रेणाज्येन खालीपाकं संपातवन्तं कृत्वाश्नाति । अभिषवश्च सोममिश्रेणेति (Cod. °णाति) वचनात् । मंचलिंगं च सावीर्हि देवेति (vii. 14. 3) वचनात्. — ^५ D (schol.) यदि तद्विमितं संपातवन्तं (! for °वत् ?) काल एवादीप्यते । ततः संपन्नं यच्चिंतयति तत्फलं अपरिसमाप्ताविपरि कर्मणः (?) — ^६ vii. 15. 1. — ^७ D (text) गृष्टी°; D (schol.) द्विः प्रसृता यीः गृष्टिः. — ^८ vii. 33. 1. — ^९ Ch D (text) सर्वोदके; D (schol.) योर्वत्सुदकोनि (Cod. यावतोत्सुद°) प्रागादिषु तानि गृहीत्वा तस्मिन् सर्वोदके गृते खालीपाकं प्राश्नाति. — ^{१०} vii. 39. 1. — ^{११} D (schol.) दंडीति गवां सर्वेषां यो वलीयान् ... अथ वशाधर्माः स्तुः (cf. Kāu. 44. 1 fg.) — ^{१२} So Bū Ch E; the rest शिरःस्था°. Cf. Kāu. 64. 22; 81. 28. — ^{१३} K Ch E Bī °वत्सावा°; D (schol.) अधोमुखेनाच्छादयति. — ^{१४} P प्रोष्य; Bb प्राच्य; Bī प्रोष. — ^{१५} K Bī Bb Bū आधायो°; D (schol.) देशांतरं गत्वा प्रत्येक आरखान् (!) समिधो गृहीत्वा गृहसंकाशे जपति । धवयचम्यः गृहाणि पश्नाति तस्मिन् (Cod. तस्मात्) देशे स्थितः. — ^{१६} vii. 60. 1. — ^{१७} D (schol.) आधाय. — ^{१८} D (schol.) शालायाः वलीकं पटलं संस्थभ्य संस्पृश्य कर्जं विश्वदिति जपति. — ^{१९} D (text) आदधाति; D (schol.) समिद्रहणं वलिक(!) - निवृत्त्यर्थः. — ^{२०} K Ch P Bb E D सुशीमे; the formula occurs also in Kāu. 39. 6 and 76. 24. —

गृह्णात्युपतिष्ठते^१ । १३ । यद्वदामीति^२ मन्त्रोक्तम्^३ । १४ ।
 गृहपत्यासाद उपविश्योदपात्रं निनयति^४ । १५ । इहैव
 स्तेति^५ प्रवत्स्यन्नवेक्षते^६ । १६ । सूयवसादिति^७ सूयवसे प-
 शून्निष्ठापयति^८ । १७ । दूर्वाग्निरञ्जलावप आनीय दर्शे^९ दा-
 र्शीभिरुपतिष्ठते^{१०} । १८ । इन्द्रस्य कुक्षिः साहस्र^{११} इत्यृषभं
 संपातवन्तमतिमृजति^{१२} । १९ । रेतोधायै त्वातिसृजामि
 वयोधायै त्वातिसृजामि यूथत्वायै त्वातिसृजामि गण-
 त्वायै त्वातिसृजामि सहस्रपोषायै त्वातिसृजाम्यपरिमि-
 तपोषायै त्वातिसृजामि^{१३} । २० । एतं वो युवानमिति^{१४}
 पुराणं प्रवृत्य^{१५} नवमुत्सृजते^{१६} संप्रोक्षति । २१ । उत्तरेण
 पुष्टिकाम ऋषभेणेन्द्र^{१७} यजते^{१८} । २२ । संपत्कामः श्वेतेन^{१९}

^१ D (schol.) पाणिना गृह्णाति. — ^२ xii. 1. 58. — ^३ D (schol.) संभाषते (Cod. स०) गृहजनप्रियं. — ^४ D (schol.) भक्तगृह उदकपर्ण-
 पात्रं निनयति; cf. Kāuṣ. 23. 5 — ^५ vii. 60. 7 (vi. 73. 3). — ^६ K P
 E Bh वेक्षते; D (schol.) गृहाणि. — ^७ vii. 73. 11 (ix. 10. 20). — ^८ Bū
 निष्ठापयति; E P Bī ष्ठापयति. — ^९ D (text) दर्शनं. — ^{१०} D (schol.)
 दूर्वायैः सहपञ्चजली कृत्वा दर्शमापयोदियोमं (for 'मेयादि'?) दर्शः
 कतमा दूर्वापरिमिति (?) षडर्चसूक्तत्वात्; the दार्शं ऋचः are not defined
 by Dārila, but judging from the fact that the hymn containing them
 consists of six verses (षडर्चसूक्तत्वात्), they are probably vii. 81. 1-6. —
^{११} vii. 111. 1; ix. 4. 1; Ath. Paddh. इन्द्रस्य कुक्षिरत्निकया साहस्र इति
 चतुर्विंशल्लुकेन आर्ज्यं कृत्वा वृषभं संपात्य । य इन्द्र इव देवेष्वित्येकया
 (ix. 4. 11) वृषभस्य दक्षिणे कर्णे जपेत् । लोहितेन स्वधितिनेति (vi. 141. 2)
 वत्सतरीं अनुसंवयते... — ^{१२} D (text) वसृजति; D (schol.) अन्नयोः
 सूक्तयोः सेक्तारं गां आनीय गोष्ठे ऽतिसृजति स्थापयति. — ^{१३} Ath.
 Paddh. and Antyeṣṭi. रेतोधायै त्वेति षड्भिः कल्पजर्मचैः. — ^{१४} ix. 4. 24. —
^{१५} K प्रचृत्य; P प्रचिृत्य; D (schol.) पुराणो यो गोष्ठं षंडः तमपनीय (Cod.
 'नीय'). — ^{१६} K Bū वसृजति. — ^{१७} K Bū Bh and Ath. Paddh. omit
 इन्द्रः. — ^{१८} D (schol.) यः पुष्टिमिच्छति. — ^{१९} K E श्वेतेन; D (schol.)
 संपदपूर्वनाभः । ... श्वेतवर्णेन गवा पीर्णमास्यां यजतेन्द्रं (?). —

पौर्णमास्याम् । २३ । सत्यं बृहदित्यायहायस्याम्^१ । २४ ।
 पश्चादग्नेर्दग्नेषु खदायां सर्वहुतम्^२ । २५ । द्वितीयं संपात-
 वन्तमश्नाति । २६ । तृतीयस्यादितः सप्तभिर्भूमे मातरि-
 ति^३ विर्जुहोति । २७ । पश्चादग्नेर्दग्नेषु कशिष्वास्तीर्य वि-
 मृग्वरीमित्युपविशति^४ । २८ । यास्ते शिवा इति^५ संवि-
 शति^६ । २९ । यच्छयान इति^७ पर्यावर्तते^८ । ३० । नवभिः
 शन्तिवेति^९ दशम्योदायुषेत्युपोत्तिष्ठति^{१०, ११} । ३१ । उदयमि-
 त्युत्क्रामति^{१२} । ३२ । उदीराणा इति^{१३} चीणि पदानि प्रा-
 ङ्गोदङ्ग^{१४} बाह्येनोपनिष्क्रम्य यावत्त इति^{१५} वीक्षते^{१६} । ३३ । उ-
 च्चताच्च^{१७} । ३४ । पुरस्तादग्नेः सीरं युक्तमुदपात्रेण संपातव-
 तावसिञ्चति^{१८} । ३५ । आयोजनानामप्ययः^{१९} । ३६ । यस्यां स-
 दोहविधाने इति^{२०} जुहोति वरो म^{२१} आगमिष्यतीति^{२२} । ३७ ।

^१ xii. 1. 1; D (schol.) मार्गशीर्षपौर्णमास्यां... यस्यां सदोहविधाने इति (xii. 1. 38) जुहोतीति (cf. sū. 37) यावद्ब्रह्मणं। अत्रापि न गन्धप्रवादाः (xii. 1. 23—25; cf. Kāuṣ. 13. 12) न निष्ठीवाकलिंगमन्यकर्मत्वात् (?) गन्धप्रवादाभिरलंकुर्वते। शुद्धा न आप इति (xii. 1. 30) निष्ठीवेति च (cf. Kāuṣ. 58. 7). — ^२ Bh °जतः; D (text) °जतिः; D (schol.) गतेर्दग्नेनास्तीर्य खालीपाकं — ^३ D (schol.) खालीपाकाद्याभिः सप्तभिर्चर्मभिः सत्यं बृहदित्याभिः। भूमे मातरिति चाष्टम्या; xii. 1. 1—7 and 68. — ^४ xii. 1. 29; D (schol.) वेदिस्ररग्नेर्दग्नेषु कशिषु तृणमयं (Cod. सू०!) प्रस्तरणां (!) गुगुलिकायां (!) तदास्तीर्य. — ^५ ix. 2. 25. — ^६ D (schol.) कशिषुनि. — ^७ xii. 1. 34. — ^८ D (schol.) स्तपत्तनमावर्तते. — ^९ xii. 1. 1—9 (7 cf. sūtras 24—27) and xii. 1. 59. — ^{१०} Bū दशम्यामु०. — ^{११} iii. 31. 10. — ^{१२} vii. 53. 7; D (schol.) शयनादुत्थित अनया गच्छति. — ^{१३} xii. 1. 28. — ^{१४} Ch E Bi Bū उदग्ना. — ^{१५} xii. 1. 33. — ^{१६} K P Bh वीक्षते. — ^{१७} D (schol.) उत्तरखले तदाब्रह्म तस्मिन्वीक्षते. — ^{१८} D (schol.) सत्यं बृहदिति संपातमंत्राः प्रकृतत्वात्; xii. 1. 1. — ^{१९} D (schol.) to Kāuṣ. 23. 17, सीरा युञ्जतीत्यस्य यानि कर्माणि (Kāuṣ. 20. 1) प्रतयुक्तान्यस्य (for प्रतननयु०?) सूक्तस्य भवति. — ^{२०} xii. 1. 38. — ^{२१} Bi Ch (sec. man.) मा. — ^{२२} D (schol.) वरी वरणीयो (Cod. °यी) ऽर्घः मम भवेत्. —

यस्यामन्नमित्युपतिष्ठते^१ । ३८ । निधिं विभ्रतीति^२ मणिं
 हिरण्यकामः^३ । ३९ । एवं विज्ञा^४ । ४० । यस्यां कृष्णमिति^५
 वार्षकृतस्याचामति^६ शिरस्यानयते^७ । ४१ । यं त्वा पृषती
 रथ इति^८ द्यौः पृषत्यादित्यो रोहितः^९ । ४२ । पृषतीं गां
 ददाति^{१०} । ४३ । पृषत्या क्षीरौदनं सर्वहुतम्^{११} । ४४ । पुष्टि-
 कर्मणामुपधानोपस्थानम्^{१२} । ४५ । सलिलैः^{१३} सर्वकामः
 सलिलैः सर्वकामः । ४६ । ॥ ७ ॥ ॥ २४ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ xii. 1. 42; D (schol.) भूमिमुपतिष्ठते आत्मनेपदात्. — ^२ xii. 1. 44. — ^३ D (schol.) उपतिष्ठते प्रकरणात् । मणिमयः हिरण्यं सुवर्णं (I) —
^४ So P Bh E; K विज्ञा यस्यां with the syllable ज्ञा over the line between the two words; Bi वि त्वा and the syllable त्वा over the line between the two; Bh Bū D (text) विज्ञान्; D (schol.) प्राप्तापि मणिं हिरण्यं वाभ्यामेवोपतिष्ठते. — ^५ xii. 1. 52. — ^६ Bū वार्षिकः; Bh वार्षिकृतस्य. — ^७ K °चामयति. — ^८ Bh °नयति; D (schol.) निर्वृति-वार्षकृतं (Cod. °वावर्ष°) शिरसि करोति पूर्वश्रेयमतद्यातनमंचः (Cod. °स्थानन°). — ^९ xiii. 1. 21. — ^{१०} D (schol.) यं त्वा पृषती रथे प्रष्टिर्वृत्ति रोहितेति (xiii. 1. 21^{ab}). अथ का पृषती को वा रोहित इति तत्कथयति । द्यौः पृषती ज्ञेया । आदित्यो रोहितः. — ^{११} D (schol.) ब्राह्मणाय . . . षड्भिरभिमंज्य (xiii. 1. 21-26⁷). — ^{१२} D (schol.) पृषत्याः क्षीरे ओदनं गृतं सर्वहुतं षड्भिरपि सकृदोतव्यः । अथ देवताविधानं. — ^{१३} D (schol.) पुष्टिकर्मणि येषां मंत्राणां ते पुष्टिकर्माणि । तेषां मंत्राणां उपधानोपस्थाने पूर्वाधिकारोक्ते भवतः । चित्राकर्मादीनि (Kāuṣ. 18. 19) च पुष्टिकर्मणि पूर्वाधिकारात्. — ^{१४} For the सलिलगण see Kāuṣ. 18. 25, note; D (schol.) तैः समुच्चितैरुपधानोपस्थाने कार्यं सर्वाणि फलानीकृता.

॥ ओं ॥

अथ भैषज्यानि^१ । १ । लिङ्गुपतापो^२ भैषज्यम्^३ । २ ।
वचनादन्यत् । ३ । पूर्वस्योदपात्रेण^४ संपातवताङ्के^५ । ४ ।
वलीर्विमार्ष्टि^६ । ५ । विद्या शरस्यादो यदिति^७ मुञ्जशि-
रो रज्ज्वा वध्नाति^८ । ६ । आकृतिलोष्टवत्सीकौ परिलिख्य^९
पाययति । ७ । सर्पिषालिम्पति । ८ । अपिधमति^{१०} । ९ ।
विद्या शरस्येति^{११} प्रमेहणं वध्नाति^{१२} । १० । आसुकिरिपू-

^१ E भैषजानि; D (schol.) वक्ष्याम इति वाक्यशेषः (Cod. विशेषः) । द्विप्र-
कारा व्याधयः आहारनिमित्ता अशुभनिमित्ताश्चेति । तत्र आहारवैषम्यस-
मुत्पानां आयुर्वेद (!) चकार... अधर्मसमुत्पानां तु शास्त्रमिदमुच्यते. — ^२ D
(schol.) व्याधिलिङ्गिन उपतापकर्म. — ^३ Bū भिषज्य; Bū भिषज्यं; D
(schol.) यद्वमयति तद्विषं तद्यस्त्रायिपि (! for *स्त्रायि?) व्याधेः स लिङ्गो
तस्योपतापकरणं कर्म भैषज्यमिति ज्ञेयं । उपतापो (! for *प-?) विनाशभै-
षज्यत्वात्. — ^४ D (schol.) ये त्रिषप्तीयेन, i. 1. — ^५ K Ch E P Bū D (text)
संपातवताङ्के; Bū *तान्ने; D (schol.) व्याधितमंक्ते प्रोक्षति । सर्वभैषज्यं विष-
लिङ्गभावात्. — ^६ All MSS. वलीर्विं; D (schol.) वलियनम् मार्ष्टि (!) ।
सर्पादिदृष्टवान् (Cod. *दृष्ट) । दक्षिणेन पाणिना वलिरोगानिति च. —
^७ i. 2. 1; ii. 3. 1 (et al.) — ^८ D (schol.) मुञ्जशिरः पुंसाधारकाष्टं
सूत्रे प्राप्ते रज्ज्वेत्युच्यते । मुञ्जरज्जुरेव संनिधानात् । अतिसारभैषज्यमासा-
वशब्दस्य (i. 2. 4; ii. 3. 2) तद्वादित्वात् (Cod. तद्वाविं). — ^९ D (schol.)
परिलिखनं चूर्णोत्करणं. — ^{१०} K B D (text) *धमिति; D (schol.) अ-
पाने धमति अतिसारिणां (Cod. सारिणां). — ^{११} i. 3. 1. — ^{१२} D
(schol.) प्रमेहणं हरितक्यादिभेदनीयं द्रव्यं तद्वध्नाति । मूत्रपुरीषप्र-
तिबंधे. —

तीकमथितजरत्नमन्दसाव्रस्कान्पाययति^१। ११। उत्तमा-
भ्यामास्थापयति^२। १२। यानमारोहयति^३। १३। इषुं
विसृजति^४। १४। वस्तिं विष्यति^५। १५। वर्ति^६ विभे-
ति^७। १६। एकविंशतिं यवान्दोहन्यामन्निरानीय दुग्धीं
जघने संस्तभ्य फलतो ऽवसिञ्चति^८। १७। आलविसोलं^९
फाणं पाययति^{१०}। १८। उदावर्तिने च^{११}। १९। अश्वयो
यन्ति वायोः पूत इति^{१२} च शान्ताः^{१३}। २०। उत्तरस्य^{१४}

^१ K E Bi आयुः; P Bb आयुः. — ^२ P पूतिक; D (text and schol.) आयुकिरिपूतिमथितजरत्नमन्दो जीर्णेन्दुकः साव्रस्को द्रव्यांतरे आयुकिरियादिभिः (!) ... अन्निरानीड्याभिमन्त्र्य. — ^३ D (schol.) अस्स सूक्त-
स्योत्तमाभ्यामुग्धां (i. 3. 8, 9) पुटकानुवासनाददाति (! for °वासनमाद-
दाति) तस्योपाय आयुर्वेदोक्तः ...। आयुकिर्यादिसाधनप्रत्ययाद्यै. —
^४ D (schol.) यानमश्वादि तं संप्रत्यारोहयति. — ^५ D (schol.) धनुषा
व्याधितं प्रति भयोत्पादनाय. — ^६ D (schol.) शिञ्च(!)निर्वासयति
(Cod. °सपति) सूक्तं मंचलिं गात्. — ^७ So K P D (text); E वर्ति;
Ch Bū Bi D (schol.) वर्ति (cf. i. 3. 7: प्र ते भिनसि मेहनं वर्चं etc.). —
^८ So Bb alone; K Bū Ch E P Bi विभेति; D (text) विभेदिति; D
(schol.) वर्तं मंचलिं कुमारीवद्विकासयति। सूक्तान्ते. Is the word to be
emended to विभिनत्ति or विभेदति, from the root भिद् and preposition
वि? — ^९ D (schol.) सूक्तं। ... द्रुघी ययावा (! for °यो?) शत्रुर्ह-
तस्वां (Cod. °स्त) व्याधितस्य जघने संस्तभ्य यतः फलं ततो ऽवसिञ्चति ...
द्रुघी च संस्तभने संस्कारकर्मत्वात्. — ^{१०} K P E Bi Bb D (text and
schol.) विष्टोः; Ch Bū विसोः. — ^{११} D (text) पाटं पाटयति (!); D
(schol.) आलं गोधूमव्याधिः (Cod. गोधूमो)। विशं पद्मकंदः। उलं क-
सुक्- (! for कसुरिको?) शाकं (Cod. °शाकं) तत्पाटयित्वा (! for फां-
टयित्वा) पाययति. — ^{१२} D (schol.) उदावर्तो (Cod. °तं) यस्य सो
ऽयं उदावर्तो तस्यै उदावर्तिने। प्रमेहणादीनि कर्माणि भवन्ति। आच्छा-
दनं च मध्यमपातात्। उदावर्तः पुरीषस्य गोलकभावः. — ^{१३} i. 4. 1;
vi. 51. 1; cf. the two शान्तिगण, Kāuṣ. 9. 2, 4. — ^{१४} D (schol.) स-
मिध आदधाति ... स्त्रीलिं गात्। सर्वभेषजं; cf. D (schol.) to Kāuṣ.
6. 37. — ^{१५} D (schol.) वायोः पूत इत्यस्य (vi. 51. 1) सोमसंमिश्राः
समिध आदधाति सर्वभेषजं. —

ससोमाः । २१ । चातनानामपनोदनेन^{१,२} व्याख्यातम् । २२ ।
 चपुसमुसलखदिरताष्टाधानामादधाति^{३,४} । २३ । अयुग्मा-
 न्खादिराञ्छङ्कूनक्ष्या^५ नि विध्येति^६ पश्चादग्नेः समंभूमि^७ नि-
 हन्ति^८ । २४ । एवमायसलोहान^९ । २५ । तप्तशर्कराभिः श-
 यनं^{१०} राशिपल्याणि^{११} परिकिरति । २६ । अमावास्यायां
 सकृद्गृहीतान्यवाननपहतानप्रतीहारपिष्टानाभिचारिकं प-
 रिस्तीर्य^{१२} तार्ष्टाघेध्म^{१३} आवपति । २७ । य आगच्छेत्तं^{१४} ब्रू-
 याञ्छणशुत्वेन जिह्वां निर्मृजानः शालायाः प्रस्कन्दे-
 ति^{१५} । २८ । तथा कुर्वन्नाद्ये हुवाने^{१६} । २९ । वीरिणतू-

^१ For the pratikas of the चातनगण see Kāuṣ. 8. 25. — ^२ D (schol.) चातनानां प्रतीकानां अपनोदने (!) कर्म कथितं (Cod. ०ते) प्रत्येतत्त्वं । प्रतीक-
 विकल्पः षष्ठीनिर्देशात् । अपनोदनं अग्नेः सावस्मदक्षु (i. 26. 1) इत्यप-
 नोदनफलत्वात् (Kāuṣ. 14. 14) । आवपनमाचमिर्देश एकवचनात् । पि-
 शाचगृहीतमेषयं लिम्प्यतापवचनात्. — ^३ Bh ०घटिर० (for खादिर). —
^४ Ch तार्ष्टाधानाम्; D (text) तार्ष्टाधानाम्; D (schol.) तार्ष्टाघः (!) सर्वपः
 (Cod. सर्पिषः) । ... द्रव्यविकल्पः साधनत्वात् । पिशाचचातनमेव; cf.
 Cāntikalpa 21. — ^५ Bh खादिरां; the rest खादिरान्छ०. — ^६ v.
 29. 4. — ^७ Ch E P ०भूमिं. — ^८ D (schol.) निहन्ति सर्वचातनप्र-
 तीकविशेषः । शेषकर्मत्वात् एते वो युवानमिति (ix. 4. 24) कर्मवत् (Kāuṣ.
 24. 21). — ^९ D (schol.) कौलकान्खादिरवन्निहन्त्यात् ... पश्चादग्नेः
 समंभूमि. — ^{१०} Ch Bū E P Bi शयन. — ^{११} P ०पल्यानि; D (schol.)
 तप्तशर्कराभिः पिशाचगृहीतस्य शयनं सर्वतः किरति धान्यराशिपल्यं
 च. — ^{१२} D (schol.) दृक्षिणेन हस्तेन तत्संप्रतिहत्याप्रतिहत्य (i for ०ह?)
 पिनिष्टि... शरमयं बर्हिः उभयतः परिस्तीर्य (Kāuṣ. 47. 1). — ^{१३} D (text)
 तार्ष्टाघेध्म; Ch E P Bi तार्ष्टाघेध्म; D (schol.) तार्ष्टाघः सर्वपः । ... ता-
 र्टाघा (!) इभा यस्य अपि. — ^{१४} D (text) आगच्छते; D (schol.) आ-
 वपने चयमाणी (Cod. ०ण) यो महविशेष आगच्छेत् स व्रतव्यः (Cod.
 सक्त०). — ^{१५} D (schol.) अयं मंचः प्रेषः. — ^{१६} K कुर्वन्नाद्ये; P कु-
 र्वन्त्यनाद्ये; D (schol.) तथा कुर्वन्नना (?) यदि प्रेषार्थं न (Cod. भ) करोति
 ततो ऽसौ अना (!) अमुष्यातिवीर्यं (Cod. अमुष्यो०) इत्यर्थः । अपगतो
 मह इति । आवपतीति हविर्विहणे । यद्यर्थे अना इति तत्पुरुषः । ... हुवानं
 प्रियार्थकरणं । करोमि अवचनं. —

लमिश्रमिद्भिदं प्रपुटे^१ जुहोति । ३० । इध्मावर्हिः शालायामासजति^२ । ३१ । अपरेद्युर्विकृते पिशाचतो रुजति^३ । ३२ । उक्तो होमः^४ । ३३ । वैश्रवणायाञ्जलिं कृत्वा^५ जपन्नाचमयत्यभ्युक्षति^{६ ७} । ३४ । निश्युल्मुके संकर्षति^८ । ३५ । स्वस्त्याद्यं^९ कुरुते । ३६ । अयं देवानामित्येकविंशत्या^{१०} दर्भपिञ्जलीभिर्वलीकैः^{११} सार्धमधिशिरो ऽवसिञ्चति । ३७ । ॥ १ ॥ ॥ २५ ॥

^१ Ch (prim. man.) and Pet. Lex. sub इङ्किड read प्रपुटेन; D (schol.)

पुटः दृढः... अहस्तादिहोमत्वात्. — ^२ D (schol.) पूर्वस्मिन्नहनि

इध्माश्च वर्हिषश्च (!) तस्यां शालायामावध्नाति. — ^३ So K Bh; Ch

रुजति; P रजत्यु०; Bi रुजयितु०; Bū E D (text) रुजति; D

(schol.) अयथाकारमिध्मावर्हिषः पिशाचात्पोडास्तीति (? Cod. पिशाचा-

न्पीडास्ती) ज्ञेयं । नापगत इति ज्ञेयं तस्मिन्नुजति (Cod. •नुजति) पिशाचः

(Cod. •चे). — ^४ D (schol.) यथांतरवचनात् अस्य होमस्येध्मावर्हिषः शालायामासक्तं (? Cod. शालामाशक्तं). — ^५ D (schol.) चातनानामिव

(Kāuṣ. 8. 25) नमस्कारं कृत्वा. — ^६ D (text) •चामयत्यु०. — ^७ K

•भ्युक्षति; D (schol.) पिशाचगृहीत अभ्युक्षयति (!) — ^८ D (schol.)

उल्मुके योल्मुके परस्परं कर्षति. — ^९ D (schol.) निशि स्वस्त्ययनं कुरुते.

The gāgamālā (Ath. Pariṣ. 34. 11) assembles under the head of स्व-

स्त्ययनगण the following hymns and verses: अमूः पारे पातं न इन्द्रा-

पूषणा । तृष्टा मे दैव्यं येन सोमा नमो देववधेभ्यो ऽभयम् (cf. the second

अभयगण, Ath. Pariṣ. 34. 29; Kāuṣ. 104. 3) । मिवावरुणावुप प्राणा-

त्सहस्राचो ऽनमित्रं नो अधरदमो मूल्यवृंहस्यतिनः परि पातु त्वमू पु चा-

तारमिन्द्रम् । इन्द्रः सुचामा स सुचामा चा मन्दैरिन्द्र मर्माणि ते । वर्म मे

दावापृषिवो ऐन्द्राप्रं वर्म गिरयस्ते यत्ते मध्ये यास्ते प्राचीमी नः पश्चादिति

स्वस्त्ययनानि॥११॥ The pratikas are i. 27. 1; vi. 3. 1; 4. 1; 7. 1; 13. 1;

- r. 24. 5; vi. 37. 1; 40. 3; 93. 1; vii. 51. 1; 85. 1; 86. 1; 91. 1; 92. 1;

117. 1; 118. 1; viii. 5. 15 (xix. 20. 4); viii. 5. 19; xii. 1. 11, 12, 31, 32.

Daṣ. Kar. (Kāuṣ. 157. 4, note) introduces the description of the ājya-

tantra by a स्वस्तिवाचने, employing some of the hymns of this gāga,

namely, vii. 85. 1; 86. 1; 117. 1; 118. 1; xix. 68. 1; cf. also Kāuṣ.

8. 2. — ^{१०} i. 10. 1. — ^{११} Ch वलीकैः; E वलीकैः; D (schol.) सह

वलीकैरुपशिरसि अवसिञ्चति । जलोदरिणं । स्त्रीवाधितावासुताववसि-

क्ताविति स्मृत्यर्थं (Kāuṣ. 7. 17).

जरायुज^१ इति मेदो मधु सर्पिस्त्रैलं पाययति । १ । मौ-
ञ्जप्रश्नेन शिरस्यपिहितः^२ सव्येन तितउनि^३ पूल्यानि धार-
यमाणो दक्षिणेनावकिरन्व्रजति^४ । २ । सव्येन तितउप्र-
श्नौ^५ दक्षिणेन ज्यां दुग्धीम्^६ । ३ । प्रैषकृदयतः^७ । ४ । यच्चैनं
व्याधिर्गृह्णाति तच्च तितउप्रश्नौ निदधाति^८ । ५ । ज्यां
च^९ । ६ । आब्रजनम्^{१०} । ७ । घृतं नस्तः^{११} । ८ । पञ्चपर्वणा

^१ i. 12. 1; this pratika and a number of those occurring in the following kapdikās are collected in the gaṇamālā (Ath. Pariçiṣṭa 34. 7) under the head of the तक्मनाशननणः ॥ जरायुजः प्रथमो यद-
प्रिरुदयतां दशवृष मुञ्च चेत्त्रियात्वा हरिणस्य रघुप्यदो मुञ्चामि त्वा भ-
वाशर्वा मन्त्रे वा यो गिरिषु दिवे स्वाहापिस्तक्मानमपेरिवास्त्राव मा पा-
प्मन्नुजाव ज्ञामिव वरणो वारयाता इमं यथं विद्रुधस्य बलासस्य नमो
हरयेति द्वे शौर्यामयमिति तक्मनाशनानि ॥ ७ ॥ The pratikas are
i. 12. 1; 25. 1; ii. 8. 1; 9. 1; 10. 1; iii. 7. 1; 11. 1; iv. 28. 1; v. 4. 1; 9. 1;
22. 1; vi. 20. 1; 26. 1; 42. 1; 85. 1; 91. 1; 127. 1; vii. 116. 1; v. 4. 10.
D (schol.) सर्वं सूक्तं मृगारैर्मुचिष्यक्रमभेदात् (cf. Kāuṣ. 27. 34) भेदानि (?)
प्रसिद्धानि । प्रतिद्रव्यं कर्मभेदः; Dārila, fol. 7^a l. 6, जरायुज इत्यादीनां
दोषोपशमनमाचर्वाण्येकं फलदोषेण संयुज्य विधानात् (Cod. विधात्) । लि-
गुपताप इति भेषज्येषु वचनात् (Kāuṣ. 25. 2). — ^२ D (schol.) मुंजनि-
वृतेन प्रश्ना (!) शिरसि प्रकादितः ... प्रश्न उल्लोपं मुग्गुलिकां (!). —
^३ So Bū K (prim. man.); K (sec. man.) Ch P Bi Bb D (text) तितऊनि;
D (schol.) तितउत्थितानि (!) पूल्यानि ... तितउ सक्तुगालनं पूल्यानि
(Cod. पूल्यानि) अलाः (! for लाजाः?). — ^४ D (schol.) यामभुवमरस्य-
भुवनं च. — ^५ Ch (sec. man.) D (text) तितऊ (in the manner
of a Vedic dvandva). — ^६ D (schol.) धारयमाणः कर्ता व्रजति ... दुग्धौ
यस्याः च्युतेनेपुना कश्चिद्यातितः (! for कश्चिद्यातोतः?). — ^७ D (schol.)
प्रैषं ददातीति प्रैषकृत् । अतश्चाब्रजं (!); cf. sū. 7. — ^८ D (schol.)
व्रजतां यच्च देशे व्याधिः सुष्ठु भवति तच्च तितउप्रश्नौ स्थापयति कर्ता ।
अतश्च व्याधितः कर्तुरयतः (Cod. कर्तुर) प्रैषकृद्ब्रह्मति. — ^९ D (schol.)
कर्ता स्थापयति तत्रैव. — ^{१०} So P; D (text) आब्रजं (cf. the schol.
to sū. 4); the rest आब्रजतम्; D (schol.) प्रैषः प्रैषकृतः प्रवलारावदेशं
यावद्ब्रह्मति निधाने मन्त्रो मन्त्रलिङ्गाच्छिरोरोगभेषज्य. — ^{११} D (schol.)
करोतीति वाक्यशेषः (Cod. विशेषः) । घृतं नस्तं स्वादभिर्मन्त्र. —

ललाटं संस्तभ्य जपत्यमूर्या इति^१ । ९ । पञ्चपर्वणा^२ पां-
 सुसिकताभिः^३ परिकिरति । १० । अर्मकपालिकां^४ व-
 भ्राति । ११ । पाययति । १२ । चतुर्भिर्दूर्वायैर्दधिपललं^५
 पाययति । १३ । अनु सूर्यमिति^६ मन्त्रोक्तस्य लोममि-
 श्रमाचमयति^७ । १४ । पृष्ठे चानीयं^८ । १५ । शङ्कुधानं
 चर्मण्यासीनाय दुग्धे संपातवन्तं वभ्राति^९ । १६ । पाय-
 यति^{१०} । १७ । हरिद्रौदनभुक्तमुच्छिष्टानुच्छिष्टेना^{११} प्रपदा-
 त्प्रलिप्य मन्त्रोक्तानधस्तल्पे हरितसूत्रेण सव्यजङ्घासु वङ्गा-
 वस्त्रापयति । १८ । प्रपादयति^{१२} । १९ । वदत^{१३} उपस्था-
 पयति । २० । क्रोडलोमानि जतुना संदिह्य जातरूपेणा-
 पिधाप्य^{१४} । २१ । नक्तंजाता सुपर्णा जात इति^{१५} मन्त्रोक्तं

^१ i. 17. 1 (et al.); D (schol.) पंच पर्वणि यस्य दंडस्य स पंचपर्वी तेन
 रोगिणं संस्तभ्य ललाटं जपति. — ^२ D (text and schol.) omits this
 word. — ^३ K Ch Bi P पांसुः; D (schol.) पांसुवत् दृश्यधूलिः सिकता
 बालुका परिकिरणं. — ^४ D (schol.) अर्मकपालिकाभिः । संयोगात्पि-
 ठरादेः (?) । सकलं पतितं केदारं पर्वटं (!) इति केचित्. — ^५ D दूर्वायैः
 सह. — ^६ i. 22. 1. — ^७ Ch D (text) अचमयति; D (schol.) मन्त्रो-
 क्तस्य रक्तवर्णो यौ... तस्य लोमाभिमिश्रय आचामयति । व्याधितपुरस्कृतं
 भेषजं. — ^८ D (schol.) गोपृष्ठे उदकं संगृह्योत्वाचमयति. — ^९ D
 (schol.) शङ्कुधानं चर्मणो विस्ताराय कोलकबंधः शङ्कुस्थापनमित्यर्थः ।
 तत्रैव चर्मणुपविष्टाय क्षीरस्थं संपातवन्तं कुलामुराय वभ्राति. — ^{१०} D
 (schol.) तद्दुग्धं पाययति रोगिणं. — ^{११} Ch उत्तिष्ठेन; cf. D (schol.)
 to Kāu. 47. 37. — ^{१२} D (schol.) मन्त्रोक्तान् तं व्याधितं कानिचि-
 त्पदानि कर्मांतरतुल्यात्वा पूर्वं प्रपाद्य प्रयच्छतीति परिभाषायाश्चार्थ-
 त्वात् (Kāu. 7. 18). — ^{१३} D (schol.) तत्रतत्रस्त्राक्षान्त्रोक्तान्वदतः
 युत्वा उपस्थापयति । सूत्रेण व्याधितं । के मन्त्रोक्ता मुक्ताः (! for युक्ताः;
 cf. i. 22. 4 and Indische Studien iv. 415, end) प्रसिद्धाः (Cod. 'द्वः') रो-
 पणाका (Cod. 'पणांका') हरिद्रवर्णाः श्विटका (!) हरिद्रवर्णाः पीताश्विटकाः
 (cf. i. 22. 4). — ^{१४} D (schol.) वभ्राति । यथांतरत्वात् । ... शङ्कुधानं
 चर्मस्थापयति दुग्धे संपातवन्तं वभ्राति । अथ वभ्रातिग्रहणं कृतं. — ^{१५} i. 23. 1;

शकृदा^१ लोहितं प्रघृष्यालिम्पति^२ । २२ । पलितान्या-
 छिद्य^३ । २३ । मारुतान्यपिहितः^४ । २४ । यदपिरिति^५
 परशुं जपंस्तापयति^६ क्वाथयत्यवसिञ्चति^७ । २५ । उप प्रा-
 गादित्युद्विजमानस्य^८ शुक्लप्रसूनस्य^९ वीरिणस्य चतसृणां
 मिषीकाणामुभयतः प्रत्युष्टं वध्नाति^{१०} । २६ । त्रिविदग्धं^{११}
 काण्डमणिम् । २७ । उल्मुके स्वस्त्याद्यम्^{१२} । २८ । मा-
 तृनाम्नोः^{१३} सर्वसुरभिचूर्णान्यन्वक्तानि हुत्वा शेषेण प्रलि-
 म्पति^{१४} । २९ । चतुष्पथे च शिरसि दर्भेणै^{१५} ऽङ्गारक-

^१ K P Bb Bi सकृदा. — ^२ So Ch Bū; the rest प्रकृष्य; cf. Kāuq. 35. 7; 36. 33; D (schol.) मंचोक्तं श्रुतं स्विचं (? for श्विचं?). ततो गोम-
 येन प्रकृष्य यावन्नोद्धृतं स्विचस्थानं (!) आगतं मंचोक्तैर्द्रवैरक्षयं (?) लिंपति।
 कानि मंचोक्तानि। रमा भृंगरक (! for भृंगारिका?) कृष्णा नोली असिक्तो
 (Cod. °क्तो:) तिमिरक (! रजनी मेतिका (! for मेधिका?). प्रतीकविकल्पः. —
^३ D (text) आच्छाद्य; the rest आच्छिद्य; D (schol.) मंचोक्तत्वे ऽपि पलिता-
 नां विशेषः। पलितान्याच्छाद्य (!) मंचोक्तेरालिंपति। आच्छेदनमात्रोपनं. —
^४ D (schol.) मारुतानि वाय्वानि (! for वाक्वानि?) मरुतदेवत्वात्। समु-
 त्यंतु प्र नमस्वेति (iv. 15. 1; vii. 18. 1; cf. Kāuq. 41. 1; also Kāuq. 30. 12 etc.) तत्र यानि विहितानि तान्येते सूक्ते गच्छता कर्तृनिर्देशाच्च
 समुच्चयो मरुतेषु असति (!) कर्तृनिर्देशविकल्पः स्यात्। स्विन्नभेषज्यवत्
 (cf. sū. 22, note). — ^५ i. 25. 1; cf. the तक्मनाशनगण, sū. 1.
 note. — ^६ E P Bi जपंस्तापयति; D (schol.) परशुः कुटारः तत्ता-
 पयति. — ^७ D (schol.) परशुना क्वाथयत्युदकं . . . तन्निनोदकेना-
 वसिञ्चति रोगिणं. — ^८ i. 28. 1 (et al.). — ^९ All MSS. प्रसूतस्य;
 D (schol.) उद्विजमानो (Cod. द्वि°) यः निःकारणं वसति तदर्थमिदं कर्म
 शुक्लवासवो (! for शुक्ला चंशवो?) यस्य शुक्लप्रसूतः (!) श्वेतकुष्ठ इत्यर्थः. —
^{१०} D (schol.) दूषीकाणामयाणि (?) Cod. °कामयामाणि) तामां चतसृणां स-
 वयवान् गृहीत्वा (Cod. गृत्वा) मण्डाकरं (Cod. °कारणं) कृत्वा उभयतो दग्धं
 वध्नाति। पुसिगत्वाक्षसिप्रत्ययः. — ^{११} KP Ch Bi त्रिवृदग्धं; Bū त्रिवृदग्धं;
 D (schol.) त्रिषु प्रदेशेषु (Cod. प्रा°) विदग्धं काण्डमणिं वध्नातीति शेषः (Cod.
 विशेषः)। चतुर्णां काण्डानां मणिः. — ^{१२} D (schol.) निष्पत्युके संकर्षतीति
 (Kāuq. 25. 35) एतज्जयः (!) करोति। ततः स्वस्वयनं कुर्यात्; for the स्व-
 स्वयननगण and the स्वस्तिवाचन hymns see Kāuq. 25. 36, note. —

^{१३} For the मातृनामानि or the मातृगण see Kāuq. 8. 24. — ^{१४} D
 (schol.) पिशाचग्रहपिशाचगृहीतं. — ^{१५} K Bb दर्भेङ्गे; P Bi Bū दर्भेङ्गे;
 Ch दर्भेङ्गे. —

पाले' ऽन्वक्तानि । ३० । तितउनि' प्रतीपं गाहमानो व-
पतीतरो ऽवसिञ्चति पश्चात्' । ३१ । आमपाच ओषा-
सिच्य मौञ्जे त्रिपादे वयोनिवेशने प्रवध्नाति' । ३२ । अ-
घद्विष्टा शं नो देवी वरणः पिप्पली विद्रधस्य या वभव
इति' । ३३ । उपोत्तमेन पलाशस्य चतुरङ्गुलेनालिम्प-
ति' । ३४ । प्रथमेन मन्त्रोक्तं वध्नाति' । ३५ । द्वितीयेन
मन्त्रोक्तस्य संपातवतानुलिम्पति' । ३६ । तृतीयेन म-
न्त्रोक्तं वध्नाति'^{१०} । ३७ । चतुर्थेनाशयति'^{११} । ३८ । पञ्चमेन
वरुणगृहीतस्य मूर्ध्नि संपातानानयति'^{१२} । ३९ । उत्तमेन

^१ Bi कपालं; D (schol.) यहगृहीतस्य शिरसि दर्भाधारकं कृत्वा त-
त्रांगारकपालं (!for तत्रां) करोति । ततः सर्वसुरभिचूर्णान्यन्वक्तानि कृत्वा
शेषेण प्रलिंपति (cf. sū. 29). — ^२ So only D (text and schol.); the re-
maining MSS. तितउनि. — ^३ This division is according to D (text);
D (schol.) गदोप्रतीपं विलेडयमानो (!for विलोड?) तितउनि सर्वसुर-
भिचूर्णानि वपति सूक्तेनेतरो यहगृहीतो ऽवसिञ्चति (!for गृहीतमव?). —
^४ D (text) वध्नाति; Bh प्रवध्नाति; D (schol.) अथक्ते मूत्रये पाचे सर्व-
सुरभिचूर्णानि प्रविष्टावलिष्य शिक्ये मौञ्जे वयोनिवेशने प्रवध्नाति ।
मातृनाम्नोरन्यतरेण सूक्तेन. — ^५ ii. 7. 1; 25. 1; vi. 85. 1; 109. 1;
127. 1; viii. 7. 1; the same list of pratikas occurs in the gāṇamālā
(Ath. Par. 34. 24) bearing the title . . . इति गणकर्मगणो (!all MSS.)
भेषज्यञ्च भवति; D (schol.) एतेषां कर्माणि संपाताभिर्मन्त्राणि यथा
करणभावः. — ^६ D (schol.) उपोत्तमं विद्रधस्येति अनेन (vi. 127. 1)
पलाशस्य काष्ठेन . . . पिष्टेनालिंपति विद्रधं पृथक्वचनं लिङ्गिन उपतापायै
पंचमाधिकारवचने ऽस्यापि वरुणगृहीतभेषज्यत्वं स्यात्; cf. sū. 39. —
^७ D (schol.) अघद्विष्टत्वेन सूक्तेन (ii. 7. 1) संपातवतं यवं कृत्वा पुनः सूक्तेन
वध्नाति । फलमणिं पिशाचनाशनं. — ^८ D (schol.) शं नो देवी पृथिव्याति
(ii. 25. 1) एतेनांमुमत्या (Cod. 'मुमत्या') संपातवत्करणं । ततो नुलेपनं
. . . पिशाचनाशनं. — ^९ E K P Bh संपातवतावसिञ्चत्यनुलिंपति. —
^{१०} D (schol.) वरणो वारधाता इत्यनेन (vi. 85. 1) वरणमणिं वध्नाति ।
. . . यक्षनाशनं. — ^{११} D (schol.) पिप्पलीं चिप्रभेषजोत्पन्नं
(vi. 109. 1) पिप्पलीं संपातवतो कृत्वा पुनः सूक्तेनाशयति । चिप्रभे-
षज्यं. — ^{१२} D (schol.) विद्रधस्य बलासस्येत्यनेन (vi. 127. 1) वरुणगृ-
हीतो बलोदरी (Cod. 'रि'). —

शाकलम्^१ । ४० । उदगातामित्याप्रावयति बहिः^२ । ४१ ।
अपेयमिति^३ व्युत्थन्याम्^४ । ४२ । बभोरिति^५ मन्त्रोक्तमा-
कृतिलोष्टवल्मीकौ परिलिख्य जीवकोषण्यामुत्सीव्य ब-
ध्नाति^६ । ४३ । ॥ २ ॥ ॥ २६ ॥

नमस्ते लाङ्गलेभ्य इति^७ सीरयोगमधिशिरो ऽवसिञ्च-
ति^८ । १ । नमः सनिस्रसाक्षेभ्य इति^९ शून्यशालायामप्सु^{१०}
संपातानानयति । २ । उत्तरं जरत्खाते सशालातृणे^{११} । ३ ।
तस्मिन्नाचमयत्याप्रावयति^{१२, १३} । ४ । दशवृक्षेति^{१४} शा-
कलः^{१५} । ५ । दश सुहृतो^{१६} जपन्तो ऽभिमुशन्ति । ६ । क्षे-

^१ D (text) उपोत्तमेन शालं (!); D (schol.) या बभूव इत्यनेन (viii. 7. 1) शकलो बभूवः प्रथमं संपात्य ब्रह्मणा तेजसेति (Cod. तेसेति; x. 6. 30) दशानां शांतवृक्षाणां शकलानीति शाकलः (Kāṇḍ. 13. 5; 27. 5) । यक्षादिभेदव्यं. —
^२ ii. 8. 1 (cf. the तक्मनाशनगण सू. 1, note); D (schol.) चित्रियसंगु-
हीतस्य (Cod. चित्रियं) भेषजं गृहाद्बहिः । आप्रावयत्युवा. — ^३ ii. 8. 2. —
^४ D (schol.) प्रभातसमये आप्रावयति. — ^५ ii. 8. 3. — ^६ D (schol.)
किं मन्त्रोक्तं । बभूवर्णस्यार्जुनस्य तस्य कांडशेषं (! for *विशेषं?) यवपलनीति
यावतिलपिञ्जोति तिलकुड्मलकः (?) । आकृतिलोष्टवल्मीकौ प्रसिद्धौ । प-
रिलिख्य संचूर्णं (Cod. *चूर्णं) जीवकोषणौ जीवतः पशोश्चर्मांकस्थलिका
तस्यां प्रचिप्य उत्सीव्य सूच्या बध्नाति । चित्रियभेषजं । चित्रियः कौली
व्याधिः. — ^७ ii. 8. 4. — ^८ D (schol.) हलं युक्तं गोभ्यां । चित्रियरो-
गिणः शिरस उपरि कृत्वावसिंचत्युदपात्रं. — ^९ ii. 8. 5. — ^{१०} D
(schol.) शून्ये गृहे. — ^{११} D (schol.) क्षीर्णे गते तस्य एव शालायामुष्णानि
प्रचिप्य उत्तरसंपातानानयति. — ^{१२} E D (text) *चामयति; D (schol.)
जरत्खाते अवस्थितं चित्रियगृहीतमाचामयति संपातोदकेन. — ^{१३} D joins
आप्रावयति to the next sūtra. — ^{१४} ii. 9. 1; cf. the तक्मनाशनगण.
Kāṇḍ. 26. 1, note. — ^{१५} D (schol.) दशानां शांतवृक्षाणां शकलानीत्ययं
(Cod. शालानीं) शाकलो मणिः (cf. Kāṇḍ. 13. 5; 26. 40). — ^{१६} E दशसुहृतो,
which is accepted by Roth in Grill's Hundert Lieder des Atharva-
Veda p. 50 as दशसुहृतो; D (schol.) अथवा दश मित्रा (!) जपंत एतत्सूक्तं
(Cod. एतत्सूत्रं) अभिमुशन्ति पिशाचगृहीतं (Cod. *तो). —

त्रियाञ्चेति^१ चतुष्पथे काम्पीलशकलैः पर्वसु^२ बद्धा पिञ्ज-
लीभिरास्त्रावयति । ७ । अवसिञ्चति^३ । ८ । पार्थिवस्ये-
त्युद्यति^४ पृष्ठसंहितावुपवेशयति^{५, ६} । ९ । प्राङ्मुखं व्या-
धितं प्रत्यङ्मुखमव्याधितं शाखासूपवेश्य वैतसे चमस
उपमन्थनीभ्यां तृष्णागृहीतस्य शिरसि मन्थमुपमथ्यातृ-
षिताय प्रयच्छति^७ । १० । तस्मिंस्तृष्णां^८ संनयति । ११ ।
उद्धृतमुदकं पाययति^९ । १२ । सवासिनाविति^{१०} मन्त्रो-
क्तम्^{११} । १३ । इन्द्रस्य या महीति^{१२} खल्वङ्गानलारङ्गहनना-
न्धृतमिश्राञ्जुहोति^{१३, १४, १५, १६} । १४ । बालान्कल्माषे कारुडे^{१७}
सथं परिवेष्ट्य संभिनत्ति^{१८} । १५ । प्रतपति^{१९} । १६ । आद-

^१ ii. 10. 1; cf. the तक्मनाशनगण Kāṇṇ. 26. 1. — ^२ D (schol.)
व्याधितं गात्रसंधिषु (Cod. गायत्रसंधिषु). — ^३ D (schol.) अथवा अव-
सिञ्चति. — ^४ ii. 29. 1. — ^५ K *संहता उप०; P सहतां उप०; Bh
संहतावुप०; Ch D (text) संहितामुप०; E Bi सहितामुप०; Bū संहितावुप०;
D (schol.) उद्यति भगवति सवितरि व्याधितौ पृष्ठसंवन्धावुपवेशयति. —
^६ D does not divide a sūtra here. — ^७ D (schol.) वैतसीषु शाखासूपवेशय-
ति व्याधितं वैतसे चमसे सक्तून् कुलोदकं प्रक्षिप्य वैतसोभ्यां तृष्णागृहीतस्य
शिरस्याधाय चमसमुपप्रञ्चति (! for *प्राञ्चति?) तमुपमथ्याव्याधिताय
(Cod. संथ्याव्याधिता) प्रयच्छति. — ^८ K तृष्णान्; Bi तृष्णात्; D (schol.)
तस्मिन्नव्याधिते तृष्णां संक्रामयति. — ^९ D (schol.) अभ्यावर्तस्य उदकं
पाययति । अप्सु वाक्स्थितं. — ^{१०} ii. 29. 6^e. — ^{११} D (schol.) समा-
नवसर्गो भूत्वा मन्थं पिबेति इत्यर्थः. — ^{१२} ii. 31. 1. — ^{१३} D (schol.)
खल्वङ्गाः कृष्णवर्णकाः. — ^{१४} K अल्लाङ्गुन्; P अल्लाङ्गुन्; Bi Bh D
(text) अल्लाङ्गुन्; D (schol.) अल्लाङ्गुन्ः कृमिविशेषः । एककृमिकमिति प्र-
सिद्धः । उत्तरोणि सर्वकृमिणोः; Ch B E P and AV. ii. 31. 2, 3,
as above; cf. sūtra 26, note. — ^{१५} K P Bū हननाहः; Bi हननात्;
Bh हनना. — ^{१६} KBū E P Bi *मियां; Ch D मियाञ्जु. — ^{१७} D
(text) कल्माषं कारुडेन; D (schol.) कृमिणो बालान् गृहीत्वा कल्माषवर्णे
शरे (Cod. सरे). — ^{१८} D (schol.) संभिनत्तिः ज्वरीकृतान् (Cod.
*ता). — ^{१९} D (schol.) अपी । पुनः सक्तं. —

धाति^१ । १७ । सव्येन दक्षिणामुखः पांसूनुपमथ्य^२ परि-
 किरति । १८ । संमृज्जाति^३ । १९ । आदधाति^४ । २० । उद्य-
 न्नादित्य^५ इत्युद्यति गोनामेत्याहासाविति^६ । २१ । सूक्तान्ते
 ते हता इति^७ । २२ । दभैरभ्यस्यति^८ । २३ । मध्यन्दिने
 च । २४ । प्रतीचीमपराहे^९ । २५ । बालस्तुकामाच्छिद्य^{१०, ११}
 खत्वादीनि^{१२} । २६ । अक्षीभ्यां त इति^{१३} वीवर्हम्^{१४} । २७ ।
 उदपात्रेण संपातवतावसिञ्चति^{१५} । २८ । हरिणस्येति^{१६}
 बन्धनपायनाचमनशङ्कुधानज्वालेनावनक्षत्रे^{१७} ऽवसिञ्च-
 ति । २९ । अमितमाचायाः सकृद्गृहीतान्यवानावपति^{१८} । ३० ।

^१ D (schol.) ताम्बालान् सगरान् (Cod. सरसान्). — ^२ All MSS. पांसून्; D (schol.) उपमथ्यनं मर्दनं परिकिरति आरुपीकिमीणां. —
^३ All MSS. संमृज्जाति; D (schol.) ताम्पांसून् संमर्दयति । प्रकीर्णाति (!). —
^४ D (schol.) अथवा समिध आदधाति. — ^५ ii. 32. 1. — ^६ D (schol.)
 उद्यति सवितरि कर्ता गोखामिनमाह गोनाम कथयत्येति (Cod. *खति)
 विशेषणामाभिप्रायं । असाविति. — ^७ D (schol.) सूक्तस्यांति वाच्यो ते
 हताः कुमय इति (ii. 32. 5^a) ब्रूयात् कृत्वा प्राग्मुखां गां. — ^८ D (schol.)
 वातिकवत्. — ^९ D (schol.) प्रत्यङ्मुखं गां कृत्वा... — ^{१०} So K
 Bū Bb D (text); E वाला°; P Bī वाला°; Ch वोल°; D (schol.) बा-
 लस्तुका वालवटा. — ^{११} D (text and schol.) आकाशं ब्रह्मन् (!). —
^{१२} D (text and schol.) खत्वादीनलङ्गून् घृतमिष्टान् ब्रूहोति; cf. sūtra
 14, note. — ^{१३} ii. 32. 1. — ^{१४} Ch E वीवर्ह; D (text and schol.)
 वीवर्हणं मार्जनं पर्वसु यन्निविवर्तनमेके. — ^{१५} D (schol.) सर्वमेषजं. —
^{१६} iii. 7. 1; cf. the तवमनाशनगण, Kāuṣ. 26. 1, note. — ^{१७} Ch °ज्वा-
 लेभाव°; D (schol.) बंधनं (Cod. °न) विधाणहरिणस्य (! cf. iii. 7. 2)
 तस्यैव पानं आचमनं हरिणलोममिश्रं शङ्कुधानं कथितं (Kāuṣ. 26. 16) तत्प-
 दीषोदकेन निर्वाप्य तेनोष्णेनापगतनक्षत्रे काले अवसिञ्चति । चेचियगु-
 हीतं । बंधनादोनां आप (!) ज्वालोद्गम (!) यतश्च पथीसमासपूर्ववद्बन्धनं
 आचमनं च बंधनपायनानि । तेषां शङ्कुधानज्वालः बंधनपायनाचमनश-
 ण्कुधानज्वालेनावनक्षत्रे ऽवसिञ्चति. — ^{१८} D (schol.) अपरिमितपरिमा-
 नाद्यवराशेः (Cod. अपरितपरिमाणाद्यवराशेः) सकृद्वस्त्रेण गृह्णाति य-
 वान् प्रत्यृचमावपति । यद्वर्णं तु सकृत्. —

भक्तं प्रयच्छति । ३१ । मुञ्चामि त्वेति^१ याम्ये पूतिशफरी-
भिरोदनम्^२ । ३२ । अरण्ये तिलशणगोमयशान्ताज्वाले-
नावनक्षत्रे ऽवसिञ्चति^३ । ३३ । मृगारिर्मुञ्चेत्याप्रावय-
ति^४ । ३४ । ॥ ३ ॥ ॥ २९ ॥

ब्राह्मणो जज्ञं इति^५ तक्षकायाञ्जलिं कृत्वा जपन्नाच-
मयत्यभ्युक्षति^६ । १ । कृमुकशकलं^७ संक्षुद्य दूर्शजरदजिना-
वकरज्वालेन^८ । २ । संपातवत्युदपात्र ऊर्ध्वफलाभ्यां^{१०} दि-
ग्धाभ्यां मन्थमुपमथ्य^{११} रयिधारणपिण्डानन्वृचं^{१२} प्रकीर्य
छर्दयते^{१३} । ३ । हरिद्रां सर्पिषि पाययति^{१४} । ४ । रोहणीत्य-
वनक्षत्रे^{१५, १६} ऽवसिञ्चति । ५ । पृषातकं^{१७} पाययत्यभ्यनक्ति । ६ ।

^१ iii. 11. 1; cf. the तक्मनाशनशण, Kāuṣ. 26. 1, note. — ^२ Bi Ch (sec. man.) °शफटीभिर°; D (schol.) याम्यो व्याधिः मिथुनसंयोगात् पि-
तादूरिति (?) प्रसिद्धाभिधानः । पूतिसपर्ययः । पूतिग्ंधामत्तिका । ताभि-
र्मिश्रमोदनं । भक्तं प्रयच्छतीति प्रकरणं. — ^३ D (schol.) अरण्ये तिल अरण्ये
शण अरण्ये (Cod. शणारण्ये) गोमयानि शान्ता ओषधय एतैरवज्वाल
अरण्ये तिलशणगोमयशान्ताज्वालः (cf. शकुंधानज्वालः sū. 29) तेन ...
अवसिञ्चति विकल्पो ऽवज्वालः. — ^४ D (schol.) अनुवाकाभ्यां मुञ्च
शीर्षक्या (i. 12. 3) इत्युक् आसवनक्षत्रे? (I for आसवनमवनक्षत्रे?) क्रम-
भेदात् । सर्वभेषज्यविधानाभावात् । अचक्रमभेदः सर्वभेषज्यार्थः । मृगा-
हवक्षया (!) स्यात्. For the मृगारिसूक्तानि see Kāuṣ. 9. 1; cf. also the
Pet. Lex. sub voce, where the मृगारिसूक्तानि are identified with iv.
23—29. — ^५ K जन्म. — ^६ iv. 6. 1. — ^७ D (schol.) नमस्तच्चका-
येत्युक्ता जपद्भिदमुत्तरं च सूक्तमन्तरत्वात् (iv. 7) । आचमयत्यभिमन्त्र्य
विषं रूप्त्रमभ्युक्षति. — ^८ E कमुकशकलं; P कृमुकशकलं; D (text) कमुक°;
D (schol.) कमुकः बंधनः कार्मुक इति यस्य नाम भवति तस्य शकलं क-
मुकशकलं उदकेनाभ्युक्ष्य जीर्णवाससा ... — ^९ D (text) °वकार°;
D (schol.) अवकरः उकुरटिका तृणानि अन्यतमेन ज्वालेनावसिञ्चति
विषं रूप्त्रं. — ^{१०} D (text) ऊर्ध्वकपालाभ्यां. — ^{११} D (schol.) विषेण
पुंलिताभ्यामिषुभ्यामुपमथ्य. — ^{१२} D (schol.) भूमिस्तत्रयान् पिंडा-
न्वात्वा. — ^{१३} D (schol.) विषं रूप्त्रं. — ^{१४} D (schol.) हरिद्रां चू-
र्णीकृत्य घृते प्रक्षिप्याभिमन्त्र्य सूक्ताभ्यां (iv. 6; 7) विषार्तं. — ^{१५} MSS.
रोहियो°. — ^{१६} iv. 12. 1. — ^{१७} D (schol.) घृतचीरं. —

आ पश्यतीति^१ सदंपुष्पामणिं^२ वध्नाति । ७ । भवाशर्वो-
विति^३ सप्त काम्पीलपुटानपां^४ पूर्णान्संपातवतः कृत्वा द-
क्षिणेनावसिच्य पश्चादपविध्यति^५ । ८ । त्वया पूर्वमिति^६
कोशेन शमीचूर्णानि भक्ते^७ । ९ । अलंकारे^८ । १० । शालां
परितनोति^९ । ११ । उतामृतासुरित्यमतिगृहीतस्य^{१०, ११} भक्तं
प्रयच्छति । १२ । कुष्ठलिङ्गाभिर्नवनीतमिश्रेणाप्रतीहारं^{१२, १३, १४}
प्रलिम्पति^{१३} । १३ । लाक्षालिङ्गाभिर्दुग्धे^{१४} फाणदान्पायय-
ति^{१५} । १४ । ब्रह्म जज्ञानमिति^{१६} मूतिकारिष्टकौ प्रपादय-
ति^{१७} । १५ । मन्थाचमनोपस्थानमादित्यस्य^{१८} । १६ । दिवे

^१ iv. 20. 1. — ^२ K Ch सदंपुष्पः; D (schol.) सदंपुष्पा चिसंध्या
(cf. Kāuṣ. 39. 6) ... पिशाचनाशनं. — ^३ iv. 28. 1; cf. the तक्मना-
शनगण. Kāuṣ. 26. 1, note; D (schol.) भवाशर्वो मृ(ड)तमिति सूक्तेन
(xi. 2. 1)? — ^४ D (schol.) काम्पीलकर्णपुटान् सप्त. — ^५ D
(schol.) व्याधितं सव्येन हस्तेन पुटकमेकैकं अवसिंचति पश्चाद्व्याधितस्य
क्षिपति सर्वभेषज्यं. — ^६ iv. 37. 1. — ^७ D (schol.) मेपशृंग्या
(Cod. मेपशृंग्यः; cf. अजशृङ्गी, iv. 37. 2, 7) फलचूर्णानि फल्वा (?)
कोशेन भोजनं (! for °ने?) प्रक्षिप्याभिर्नवनीतं भोजयेत्. — ^८ D (schol.)
अवचालंकारे चूर्णानि प्रक्षिप्यालंकर्यात् । पिशाचगृहीताय. — ^९ D
(schol.) मेपशृंग्या पिशाचगृहं सर्वतो वेष्टयति. — ^{१०} v. 1. 7. —
^{११} Ch अमितः; Bū D (text) अमितः; D (schol.) अमतिगृहीतं चिचर्य-
शून्यबुद्धिः तस्मै प्रयच्छति. — ^{१२} K Bū E P B D (text and schol.)
कुष्ठं. — ^{१३} D (schol.) यो निरिष्वजायया इति (v. 4. 1) सूक्तेन अश्व-
त्थो देवसदन इति द्वे अश्वे पूर्वसूक्तम् (! for अश्वे पूर्वसूक्तस्य, v. 4. 3. 4?)
आभ्यां समुच्चिताभ्याम्; to v. 4 cf. the तक्मनाशनगण, Kāuṣ. 26. 1,
note. — ^{१४} P E Bū D (text and schol.) °प्रति. — ^{१५} D
(schol.) क्षरभेषज्यं. — ^{१६} D (schol.) रोहिष्यसीति (iv. 12. 1) सूक्ते
राची मातेति (v. 5. 1) शब्दस्य ज्ञानापर्यायत्वात् (see v. 5. 7). —
^{१७} E आनयति; D (schol.) फाणमुष्णाक्षीरे (?) पाययति । अश्वयो (?)
भेषज्यं. — ^{१८} v. 6. 1 (iv. 1. 1); D (schol.) ब्रह्म जज्ञानमनाप्ता य
(v. 6. 2) इत्यनेन. — ^{१९} D (schol.) मूतिकां क्षरिष्टगृहीतं (Cod. मूति-
कारिः) च प्रपादयति (cf. Kāuṣ. 31. 26, note: कासभेषज्यं) कानि चित्य-
दानि गृहान्निश्रामयति । पूर्वं प्रपाद्य प्रयच्छति (Kāuṣ. 7. 18) क्षरिष्टं
चामांगस्त्रन्दनकलहलाभूतादि (!). — ^{२०} D (schol.) मंथविशेषो व्या-

स्वाहेमं यवमिति' चतुर उदपात्रे संपातानानयति । १७ ।
 द्वौ पृथिव्याम् । १८ । तौ प्रत्याहृत्याभ्रावयति' । १९ । स-
 यवे' चोत्तरेण यवं बध्नाति' । २० । ॥ ४ ॥ ॥ २८ ॥

ददिहीति' तक्षकायेत्युक्तम्^१ । १ । द्वितीयया' यहणी^२ । २ ।
 सथं परिक्रामति' । ३ । शिखासिचि^{१०, ११} स्तम्भानुद्ग्रा-
 ति^{१२, १३} । ४ । तृतीयया प्रसर्जनी^{१४} । ५ । चतुर्थ्या^{१५} दक्षिण-
 मपेहीति^{१६} दंशम तृणैः प्रकर्ष्याहिमभिनिरस्यति^{१७} । ६ । यतो
 दष्टः^{१८} । ७ । पञ्चम्या वलीकपललज्वालेन^{१९} । ८ । षष्ठ्या-

धिविशेषः (I for विधिः?) । मंथं पाययति । सर्वभेषज्यमथवाचमयति...
 उपस्नानमादित्यस्त्रोभयोः —

^१ v. 9. 1 (et al.); vi. 91. 1; cf. the तक्मनाशनगण. Kāuṣ. 26. 1, note; D (schol.) दिवे स्वाहा त्रिभिरेको होमः । पृथिव्यै स्वाहेति (v. 9. 2, 6) चतुर्थो होमः । उक्तमाभ्यामुग्भ्यां प्रत्युचं. — ^२ D (schol.) यौ पृथिव्यां संपातौ तौ गृहोत्प्लोदककलशे नीत्वाभ्रावयति । सर्वभेषज्यं. — ^३ E P सवये; Bī सयः. — ^४ D (schol.) इमं यवमित्यनेन (vi. 91. 1) यवं बध्नाति. — ^५ v. 13. 1. — ^६ D (schol.) ब्राह्मणो जज्ञ इति (iv. 6. 1) एतत्सूक्तं सर्वकर्मातिदेशार्थं इति करणात्; cf. Kāuṣ. 23. 1. — ^७ D (schol.) यत्त अपोदकमिति, v. 13. 2. — ^८ D (schol.) यहणी कटकबंध इत्यर्थः. — ^९ D (text and schol.) कथं कटकबंध(?) आह । सथं परिक्रामति । मृदादितो प्रदक्षिणं रेखां (Cod. रेपां) करोति बंधतः. —

^{१०} K P Bī Bh शिषाः. — ^{११} Ch Bū शिचि; Bh शिचि; E शिव; D (text) शिखाविषसंबान्; D (schol.) द्वितीयया विषरुप्राय शिखां बध्नाति । अथ वारिसंबान् बध्नाति । एवं यहणीयः. — ^{१२} K Bū स्तंबान्. — ^{१३} Ch अनुद्ग्राति. — ^{१४} Bī Bū प्रसर्जनी; D (text) प्रसर्जन्ति; D (schol.) वृषा मे रवौ (I) इति (v. 13. 3) पादृशादाके (? I for यस्माद्देशाद्?) ... विषमनीयतीत्यर्थं (I for शनीयत इत्यर्थः?) । विसर्जनमामृदादिविषयं. — ^{१५} v. 13. 4. — ^{१६} vii. 88. 1. — ^{१७} Ch D (text) दंश; D (schol.) दंश प्रदक्षिणं तृणैः प्रकर्षेण कर्षयित्वा अहिमभिमुखः प्रक्षिपति । तृणानि चक्षुरित्यनया (? Cod. चक्षुरित्यः; v. 13. 4?) अभिमन्त्र्य अपेहीत्यस्य विधिकर्म ...; cf. Kāuṣ. 32. 24. — ^{१८} D (schol.) अज्ञभावे यस्माद्देशादित्यादिना दष्टस्तं (Cod. दिं) देशमभिनिरस्यति; cf. Kāuṣ. 32. 25. — ^{१९} D (schol.) कैरात पुत्र इत्यनया

त्नीज्यापाशेन^१ । ९ । द्वाभ्यां मधूद्वापान्पाययति^२ । १० ।
नवम्या आवित्पुरीषम्^३ । ११ । त्रिःशुक्लया^४ मांसं प्रा-
शयति । १२ । दशम्यालावुनाचमयति^५ । १३ । एकादश्या
नाभिं वध्नाति^६ । १४ । मधुलावृषलिङ्गाभिः^७ खलतुलप-
र्णी संस्तुद्य^८ मधुमन्थे पाययति । १५ । उत्तराभिर्भुङ्क्ते^९ । १६ ।
द्वारं सृजति^{१०} । १७ । अग्निस्तक्मानमिति^{११} लाजान्पायय-
ति^{१२} । १८ । दावे लोहितपात्रेण मूर्ध्नि संपातानानय-
ति^{१३} । १९ । ओते म इति^{१४} करीरमूलं कार्दमेकदे-
शम्^{१५} । २० । यामात्पांसून^{१६} । २१ । पश्चादग्नेर्मातुरुपस्थे

(v. 13. 5) बलीकानि च पल्लं च... तैर्ज्वालो बलीकपल्लज्वालः तेना-
वशिंचति दृष्टं (cf. Kāuṣ. 27. 29, 34).

^१ D (schol.) असितस्य तैमास्तेति (v. 13. 6.) अनया आर्त्नीज्यापाश-
स्तेनार्त्नी (!) वध्नाति । ... ज्वालेनेत्येके (? Cod. ज्वालेत्येतेके!) प्रकर-
णात्. — ^२ D (schol.) पावस्वस्य मधुनो मंडकाकारा मधूद्वापा तां (!)
पाययति विलिप्ता (!) । आलिगी चोद्भक्तलोपित्वाभ्यां (?), v. 13. 7, 8? —

^३ P D (text) *पुरीषं; D (schol.) कर्णा-आविदित्यनया (v. 13. 9) आवि-
त्पुरीषं पाययति. — ^४ D (schol.) आविच्छलाकया... जातकर्मवत् ।

विःशुक्ला जातरूपशकलवत् (Kāuṣ. 10. 16). — ^५ D (schol.) तावृषमित्यनया
(v. 13. 10) अलावुन्युदकं कृत्वा... आचमयति विषहन्. — ^६ D (schol.) तनु-

वमित्यनया (v. 13. 11) अलावुनाभिं वध्नाति. — ^७ D (schol.) एका च म
इति (v. 13. 1) मधुलाशब्दवत्: यथेकवृषो ऽसीति (v. 13. 1) वृषलिङ्गाः. —

^८ Bh खलतुपर्णी; Ch E खलतुलपर्णी; D (text) खलकुल; D (schol.) खल-
कुलपर्णी काचमादनीं (? Cod. *मादनीं!) मधुनालोडितेषु सक्तषु अजरीक-
त्वाभ्यां अभिमन्त्र्यान्नं भुङ्क्ते विषहन्. — ^९ Ch उत्तराभिर्भुङ्क्ते; D (schol.) अन्नं

विषहन्. — ^{१०} D (schol.) दंरमनो द्वारं मुखं शस्त्रेण करोति । विषटप-
नी उत्तराभिः (! for विषटपनीभिर्भुङ्क्ते उत्तराभिः?). — ^{११} v. 22. 1; cf. the

तक्मनाशनमणः, Kāuṣ. 26. 1. note. — ^{१२} D (schol.) लाजाः कृष्णग्रीहयः
तान्... मंडं कृत्वा ज्वरभेषजं. — ^{१३} D (schol.) दावे भवो दावा-

पिस्तव... ज्वरितस्य मूर्ध्नि... — ^{१४} v. 23. 1. — ^{१५} D (schol.)
करीरमूलं कुमिणः साधनं कथं आह कांदिन तस्य साधनकारः कथितो

वेदितव्यः कुमिहनफलसामान्यात् । बालान्कल्पाणि कांदि सव्यं परिवेष्ट्य
संभिर्नात्ति (Kāuṣ. 27. 15) । व्रतपत्न्या आदधाति (Cod. *पात्वाद्*) । ... एकदेशं

करीरैकदेशं कांदिन... — ^{१६} K B6 E P B1 Bb पांसून; D (schol.)
उत्किरति (cf. Kāuṣ. 27. 18). —

मुसलबुध्नेन नवनीतान्वक्तेन चिः^१ प्रतीहारं^२ तालुनि ता-
पयति^३ । २२ । शिशुभिर्नवनीतमिश्रैः^४ प्रदेग्धि^५ । २३ ।
एकविंशतिमुशीराणि भिनद्मीति^६ मन्त्रोक्तम् । २४ । उ-
शीराणि प्रयच्छति^७ । २५ । एकविंशत्या सहास्रावयति^८ । २६ ।
आ यं विशन्तीति^९ वयोनिवेशनशृतं^{१०} क्षीरौदनमध्ना-
ति । २७ । परि द्यामिवेति^{११} मधु शीभं^{१२} पाययति । २८ ।
जपंश्च^{१३} । २९ । अस्थिसंसमिति^{१४} शकलेनाप्स्विटे^{१५} संपा-
तवतावसिञ्चति । ३० । ॥ ५ ॥ ॥ २९ ॥

आवयो इति^{१६} सार्षपं^{१७} तैलसंपातं^{१८} वध्नाति । १ । काण्डं
प्रलिप्य^{१९} । २ । पृक्तं शाकं प्रयच्छति^{२०} । ३ । चत्वारि शाक-

^१ P Bi Bū B Bh विष्णु — ^२ Ch Bi Bū प्रति°; cf. Kāuṣ. 28. 13; 58. 12. —

^३ D (schol.) अप्रौ प्रताप्य मुसलबुध्नेन... परिहृत्य (!) कुमारं कृमिणं तालुनि तापयति. — ^४ D (text and schol.) शिशुभिः; E P insert नवभिर् after this word. — ^५ D (schol.) प्रकषेण प्रचिपति श्रोति म इत्यभिमन्त्र्य;

v. 23. 1. — ^६ v. 23. 13°. — ^७ Bū and D (text) add here: एक-विंशति and Ch has it on the margin it; is probably a gloss. D (schol.) जीर्यानुशीराणि एकविंशतिं (God. °ति) कृमिणो प्रयच्छति. — ^८ vi. 2. 2. —

^९ Ch Bū E °निवेशने; D (schol.) अस्या च्चः पचिवासकशृतं क्षीरौदन-मध्नाति । रक्षोभिषज्यं. — ^{१०} vi. 12. 1. — ^{११} Bi शीरसं. — ^{१२} Bi

जपश्च; D (schol.) एतत्सूक्तं जपद्वाचमयत्यभ्युचति । चकारात् । विषरूपं (cf. Kāuṣ. 28. 1). — ^{१३} vi. 14. 1. — ^{१४} D (schol.) शांतवृक्षशकलेन. —

^{१५} vi. 16. 1. — ^{१६} Ch सार्षप. — ^{१७} So conjecturally as bahuvrīhi-compound; K Bū Ch P Bi B Bh तैलं संपातं; D (text) तैलं संपातवतं;

D (schol.) सूक्तस्य सर्षपविकारः सार्षपसत्त्व्यणि (!) वध्नाति । सार्षपतैलेनै-वत्संपातवतं (! for तैलेनैव सं?) करोति । संपातवच्च तैलं गुणविधा-नार्थं । तंचहोमेष्वाज्यमेव । दक्षिणत उदपाच आज्याहुतीनामित्याज्यग्रह-

णात् । सार्षप इति तद्वितः तैलस्य बन्धनं मा भूत्; cf. also the schol. to the next sūtra. — ^{१८} D (schol.) सर्षपकाण्डं तैलेनाभ्यज्य वध्नाती-

ति प्रकरणात् । संपाता स्युर्वध्यत्वात्; cf. Kāuṣ. 7. 15. — ^{१९} D (schol.) सार्षपं शाकं तैलेन मिश्रं प्रयच्छति. —

फलानि^१ प्रयच्छति । ४ । क्षीरलेहमाङ्के^२ । ५ । अश्नाति^३ । ६ ।
अग्नेरिवेत्युक्तं दावे^४ । ७ । इमा यास्तिस इति^५ वृक्षभूमौ
जाताज्वालेनावसिञ्चति^६ । ८ । शीर्षे^७ फाण्टाक्षैः^८ । ९ । निकटा-
भ्याम्^९ । १० । कृष्णं नियानमित्योषध्याभिश्चोतयते^{१०, ११} । ११ ।
मारुतानामपयः^{१२} । १२ । हिमवत इति^{१३} स्यन्दमानादन्वीप-
माहार्य^{१४} वलीकैः^{१५} । १३ । पञ्च च या इति^{१६} पञ्च पञ्चाशतं
परशुपर्णान्काष्ठैरादीपयति^{१७} । १४ । कपाले प्रभृतं^{१८} का-
ष्ठेनालिम्पति । १५ । किंसत्यश्वजाक्षीलोदकरक्षिकामश-

^१ D (text) शाकलफलानि; D (schol.) पुनः प्रयच्छति ग्रहणं फलानां मा-
भूत. — ^२ K Bū Bi Bh आङ्के; D (schol.) अक्षिणी (Cod. अक्षी) अङ्के. —

^३ D (schol.) सर्वाण्यक्षीरोगभेषज्यानि । लिङ्गुपतापवचनात्. — ^४ vi.

20. 1 (cf. the तक्कनाशनगण, Kāuṣ. 26. 1 note); D (schol.) दावे लो-
हितपात्रेण मर्द्धिं संपातानानयति (Kāuṣ. 29. 19) । ज्वरभेषजं. — ^५ vi.

21. 1. — ^६ Bi जाताज्वाले; D (schol.) जातवृक्षभूमौ (!) जातास्ताभि-
रवज्वालिताभिर्दकं तप्तं तेनावसिञ्चति (cf. Kāuṣ. 27. 29, 34) । अय-

भेषजं. — ^७ Bū शीर्षे. — ^८ D (schol.) शीर्षमदनं फांटमोषदुष्ण-
मुदकं (Cod. °दुष्णमुदकं) । अथाः विभीतकफलानि । एते (!) ज्वालिता-
वनचचे ऽवसिञ्चति. — ^९ D (schol.) निकटावनिकटा (?) च निकटे इक्-

टाभ्यां (!?) फांटज्वालेनावनचचे ऽवसिञ्चति. — ^{१०} vi. 22. 1; D (schol.)
सूक्ताभ्यां गोलया (?) ससुपोरिति (vi. 23. 1) लिङ्गुपतापात् । अभिव-

र्षणेषु ग्रहणात् । न इति चेत्यर्थमुक्तत्वात् (for चेत्यर्थयुक्तत्वात् ?) ।
यथाधर्वाणं पितरमिति (vii. 2. 1) भक्त्योक्त्या अथा विष्टेति (vii. 3. 1). —

^{११} Bi अतिश्चोतयते. — ^{१२} D (schol.) इति मारुतानां मंचाणां (cf. Kāuṣ.
26. 24; 40. 7) इत्यस्मिन्कर्मणि अपि तमस्या गमनं भवति । मारु-

तानां मंचा इह गच्छतीत्यर्थः । कर्तृकर्मणोः कृमीति यष्टी अतश्च ते-
षामपि जलोदरभेषजम्. — ^{१३} vi. 24. 1. — ^{१४} K P Bi Bh स्व-

न्दमाना अन्वीपम्. — ^{१५} Bū वलीकैः; D (schol.) जलोदरिणामभि-
सोतते. — ^{१६} vi. 25. 1. — ^{१७} Ch परशुपर्णान्; all other MSS. प-

रशुपर्णान्; cf. परशुपर्णाश्च, Kāuṣ. 47. 25; D (schol.) ... तेषां पंचाश-
तकपालकं कृत्वा काष्ठैरादीपयति सक्तेन. — ^{१८} D (text) प्रभृतं;

D (schol.) पर्णारसं (Cod. कर्णं) काष्ठेन गृहीत्वालंपितवसिञ्चति । अप-
विध्यति. —

कादिभ्यां^१ दंशयति^२ । १६ । निश्यव मा पाप्मन्निति^३
 तितउनि पूल्यान्यवसिच्यापविध्य । १७ । अपरेद्युः सह-
 साक्षायाप्सु वलींस्त्रीन्पुरोडाशसंवर्तंश्चतुष्पथे^४ ऽवक्षि-
 प्यावकिरति^५ । १८ । ॥ ६ ॥ ॥ ३० ॥

यस्ते मद इति^६ शमीलूनपापलक्षणयोः^७ शमीशम्या-
 केनाभ्युद्य^८ वापयति^९ । १ । अधिशिरः^{१०} । २ । अन्तर्दाव
 इति^{११} समन्तमग्नेः कर्ध्वामुष्णपूर्णायां^{१२} जपंस्त्रिः^{१३} परिक्रम्य
 पुरोडाशं जुहोति^{१४} । ३ । प्रागये^{१५} प्रेत^{१६} इत्युपदधीत^{१७} । ४ ।

^१ K Bū Bi Bh °रत्तिकां°. — ^२ D (text) मशकोदिग्भ्यां. — ^३ D (schol.) किंस्त्यः शंसः श्रजांवीलः मुनः क्षेप्स । उदकरत्तिका जलूकादि-
 गृहकोलिका । किंस्त्येनालेपनं । श्रजाम्बीलेन वा यवा(?) शंस्रेनालेपनं । तदा
 जलूकाया दंशनं । यदा श्रजाम्बीलेन तदा गृहकोलिकयालेपने (!) मंत्राः ।
 दंशने च समाननिर्देशात् । किंस्त्यादीनि चेति बहुवचनं तद्वदप्रयोगात् ।
 सर्वत्रायोजनामिति (for °जनानामिति?) यथा. In the introduction
 Dārila has the following: किंस्त्येनाभिलिष्य उदकरत्तिकाया दंशनं ख-
 लालयालेपनं (?) शल्लब्धां(?) मशकादिभ्यां दंशनं. Is the sūtra to be com-
 pared, as far as construction is concerned, with Kāuṣ. 27. 29? — ^४ vi.
 26. 1; cf. the तवप्रनाशनगण Kāuṣ. 26. 1, note. This pratika occurs
 also in the पाप्मगण, Ath. Pariç. 34. 6: वि देवा जरमाचृतनप (MSS.
 °चृतमप) नः शोनुचदधमव मा पाप्मन्निति पाप्महा । इति पाप्मगणः.
 The pratikas are: iii. 31. 1; iv. 33. 1; vi. 26. 1. — ^५ Bh वलींस्त्री°;
 Ch वलीमंस्त्री° (for वलीकांस्त्री°?); D (text) वलींस्त्री°. — ^६ So with
 doubtful emendation; all MSS. च चिष्य. — ^७ vi. 30. 2. — ^८ D (schol.)
 शम्या लूनाः केशा यस्य स शमीलूनः । पापं लक्षणं यस्य स पापलक्षणः...
 अनयोर्भेदव्यप्रायश्चित्ते. — ^९ All MSS. शमीशमकेना°; D (schol.) शमी
 च शम्याका च शमीशमके (!) इति द्वंद्वं ... तेनोदकमिश्रेण शिरो दर्भपिं-
 जूलीभिर्वलीकैः सार्द्धमधिशिरो ऽवसिंचति (Kāuṣ. 25. 37) ... केशच्छेदने
 मंत्रः — ^{१०} Ch °नाभ्युद्वापयति. — ^{११} D (schol.) दर्भपिंजूलीभिः सार्द्धम-
 धिशिरो ऽवसिंचति. — ^{१२} vi. 32. 1. — ^{१३} K करिष्वाम्; D (text) कृ-
 ष्वाम्; D (schol.) अग्नेः सर्वतो गतं खाला. — ^{१४} Ch चिष्य°; the rest
 चिष्य°. — ^{१५} D (schol.) पिशाचनाशनं. — ^{१६} vi. 34. 1. — ^{१७} D (schol.)
 प्रेतो यन्तीति (! for यन्त्विति); vii. 114. 2. — ^{१८} D (schol.) रचवातनं. —

वैश्वानरीयाभ्यां पायनानि^१ । ५ । अस्थाद् द्यौरित्यपवा-
तायाः^२ स्वयंसस्तेन गोशृङ्गेण संपातवता जपन्^३ । ६ ।
यां ते रुद्र इति^४ शूलिने शूलम्^५ । ७ । उत्सूर्य इति^६ श-
मीविश्वशीर्णपर्यावधि^७ । ८ । द्यौश्च म^{१०} इत्यभ्यज्याव-
मार्ष्टि^{११} । ९ । स्थूणायां निकर्षति^{१२} । १० । इदमिद्वा^{१३} इत्य-
क्षतं मूचफेनेनाभ्युद्य^{१४} । ११ । प्रक्षिपति^{१५} । १२ । प्रक्षालय-
ति । १३ । दन्तरजसावदेग्धि^{१६} । १४ । स्तम्बरजसा^{१७} । १५ ।
अपचित^{१८} आ सुसप्त इति^{१९} किंस्यादीनि^{२०} । १६ । लोहि-
तलवणं संक्षुद्याभिनिष्ठीवति^{२१} । १७ । अन्तरिक्षेणेति^{२२}

^१ D (schol.) वैश्वानरो न उतय इत्येताभ्यां (vi. 35; 36) कर्माणि कर्तव्यानि भेषजेषु पायनानि विहितानि सर्वभेषज्यानि चैतानि. — ^२ vi. 44. 1 (vii. 77. 1?). — ^३ K Bi वातायाः; Ch अयावानायाः; B̄ EP as above; D (text) अपगतायाः; D (schol.) अपगता गौः वत्सविगलितस्नेहा. —

^४ This word is wanting in D (text); E joins it to the next sūtra; D (schol.) स्वयंपतितेन गोशृङ्गेण संपातसंस्कुतेनाचमयति । अलावुना-
चामयतीति (Kāuṣ. 29. 13.) । यथा विभक्तिसामान्यात् । गोशृङ्गेण श्रोत-
यतीति केचित् । ओषध्याभिद्योतयते (Kāuṣ. 30. 1) । . . . तच्चकायांज-
लिं कृत्वा अपन्नाचामयतीति (Kāuṣ. 28. 1) एकदेशग्रहणात्. — ^५ vi. 90. 1. — ^६ D (schol.) शूलमायुधविशेषः । क्रमभेदेन कर्मविधानं जपतः
संबोधनं यथा स्यात् । शूलमत्यास्तीति (! for शूलमस्यास्तीति?) तस्मै शूलं
बध्नाति. — ^७ vi. 52. 1. — ^८ All MSS. except D ० विस्वः. — ^९ Thus

emended; MSS. श्रीर्षः; KP Bi Bh ० पर्यावः; D (schol.) शमीफलगुरोर्लोकः
श्रीर्षपर्यंका श्रीरीषि (! for श्रीरीषः?) करोति प्रसिद्धा । आभ्यामभिद्यो-
तते । ओषध्याभिद्योतयति (cf. Kāuṣ. 30. 1) । इति निर्देशसामान्यार्थ-
त्वात् । पिशाचनाशनं. — ^{१०} vi. 53. 1. — ^{११} D (schol.) व्याधितं. —

^{१२} D (schol.) अथवा स्थूण्या (!) निकर्षति विरिष्टं घृतेनाभ्यक्तं. — ^{१३} vi. 57. 1. — ^{१४} D (schol.) मानुषमूचफेनेन अक्षुब्धं (! for अक्षुः?) क्षेदयति. — ^{१५} D

(schol.) ततो मूचं प्रक्षिपति पाणिना. — ^{१६} D (schol.) दंतमल्लिनालि-
पत्यचतं. — ^{१७} D (schol.) गरीस्तंबलपौ (!) रजः पांसुरित्यर्थः. —

^{१८} D omits this word; E has a colon after it. — ^{१९} vi. 83 1; vii. 76. 1. — ^{२०} This division is according to E; D does not divide

here; cf. Kāuṣ. 30. 16. — ^{२१} D (schol.) सैन्यवलवणं चूर्णकृत्वापचिति
कृत्वा तमभिमुखे निष्ठीवति. — ^{२२} vi. 80. 1. —

पक्षहतं मन्त्रोक्तं चङ्क्रमया^१ । १८ । कीटेन धूपयति^२ । १९ ।
 ग्लौरित्यक्षतेन^३ । २० । वीहि^४ स्वामित्यज्ञातारुः शा-
 न्युदकेन संप्रोक्ष्य^५ मनसा संपातवता^६ । २१ । या ओ-
 षधय इति^७ मन्त्रोक्तस्यौषधीभिर्धूपयति^८ । २२ । मधूद-
 श्वित्पाययति । २३ । क्षीरोदश्वित^९ । २४ । उभयं च । २५ ।
 देवा अदुरिति^{१०} वल्मीकेन बन्धनपायनाचमनप्रदेहनमु-
 ष्णेन^{११} । २६ । यथा मनो ऽव दिव^{१२} इत्यरिष्टेन^{१३} । २७ ।
 देवी देव्यां यां जमदग्निरिति^{१४} मन्त्रोक्ताफलं^{१५} जी-
 व्यलाकाभ्याममावास्यायां^{१६} कृष्णवसनः कृष्णभक्षः पुरा
 काकसंपातादवनक्षवे ऽवसिञ्चति । २८ । ॥ ७ ॥ ३१ ॥

^१ D(schol.) गमनं चङ्क्रमः(।)...कर्मोक्तं मूचफेनेनाभ्युद्येति सर्वकर्मणातिदेशः पक्षहतमेषज्यं. — ^२ This sūtra is wanting in D (text and schol.). — ^३ vi. 83. 3^c; this sūtra is wanting in D (text and schol.); cf. sū. 11. — ^४ vi. 83. 4. — ^५ D (text) प्रक्षाल्य; D (schol.) अज्ञातकरणमज्ञातारुः तं... प्रक्षालयति. — ^६ D (schol.) तत्र आल्यं ज्ञत्वा । मनसा संकल्पयति । संपातो त (?) मया कृता इति चिंतयति. — ^७ vi. 96. 1. — ^८ Ch Bū ओषधिः; D (schol.) मंचे तु सोम उक्तः तस्य वीरिष्य ओषधस्ताभिर्धूपयति । पापगृहीतं. — ^९ K Ch E D (text and schol.) वीरीद°. — ^{१०} vi. 100. 1. — ^{११} E D (text) प्रदेहम्; Bi प्रदेशहनम्; D (schol.) to the entire sūtra; वल्मीकेन साधयति । बंधनादीनि । वल्मीकं बध्नाति । वल्मीकं पाययति वल्मीकमाचमयति वल्मीकं चोष्यं कृत्वा प्रलिंपति । विषदूपणा. — ^{१२} vi. 105. 1; vii. 107. 1. — ^{१३} D (schol.) अस्य कर्म-रिष्टगृहोतेनोक्तं वेदितव्यं । सूतिकारिष्टकी प्रपादयतीति कासभैषज्यं; cf. Kāuṣ. 28. 15. — ^{१४} vi. 136. 1; 137. 1; D (schol.) तत्स्थैर्यवृद्धिज-न्यार्थं (?) पूर्वं वृद्धिदृष्टहार्यमुत्तरमतश्च विकल्पः. — ^{१५} Ch पूलं. — ^{१६} D (schol.) मंचोक्ता काचमाची (Cod. वाच°) तस्याः फलं जीव्या सह जीवि (for जीविका, with haplography?) काचमाची आलाका भुर्गकः (for भुंग-राजकः?) अनयोरन्यतरया सह मंचोक्तफलमवसिञ्चति (Weber's hesitating emendation to पूलंजी वल्मीकाभ्याम् [Ind. Stud. v. 379 note] is thus rendered unnecessary) ।... केशदोषभैषज्यं. —

यस्ते स्तन इति^१ जम्भगृहीताय स्तनं प्रयच्छति^२ । १ ।
 प्रियङ्गुतराडुलानभ्यवदग्धान्पाययति । २ । अमाविष्णू सो-
 मारुद्रा सिनीवालि वि ते मुञ्चामि शुम्भनी इति^३ मौञ्जैः
 पर्वसु बद्धा पिञ्जलीभिराभ्रावयति^४ । ३ । अवसिञ्चति^५ । ४ ।
 तिरश्चिराजेरिति^६ मन्त्रोक्तम्^७ । ५ । आकृतिलोष्टवल्मीकी
 परिलिख्य^८ । ६ । पायनानि^९ । ७ । अपचितामिति^{१०} वैष्ण-
 वेन दार्भ्युषेण^{११} कृष्णोर्णाज्येन^{१२} कालवुन्दै स्तुकायैरिति
 मन्त्रोक्तम्^{१३} । ८ । चतुर्थ्याभिनिधायामिविध्यति^{१४} । ९ । ज्या-
 स्तुकाज्वालेन^{१५} । १० । यः कीकसा इति^{१६} पिशीलवीणात-
 न्त्रीं वध्नाति^{१७} । ११ । तन्त्या क्षितिकां^{१८} । १२ । वीरिणवध्नीं^{१९}
 स्वयंज्ञानं विः समस्य^{२०} । १३ । अप्सु त इति^{२१} वहन्योर्मध्ये

^१ vii. 10. 1. — ^२ D (schol.) जम्भो रजः । तेन गृहीतः तस्मै मातुः
 स्तनं प्रयच्छति. — ^३ vii. 29. 1; 42. 1; 46. 1; 78. 1; 112. 1. — ^४ D
 (schol.) जम्भगृहीतं. — ^५ D (schol.) अथवा अवसिञ्चति. — ^६ vii. 56. 1. —
^७ D (schol.) तत्पाययति ... मधुकं मधूदापनिदेशसामान्यात्; cf. Kāuṣ.
 29. 10. — ^८ D (schol.) जीवकोपण्यामुत्सोच्य वध्नाति । अयं (!) क्रिया नि-
 देशसामान्यात्; cf. Kāuṣ. 26. 43. — ^९ D (schol.) अष्टाणां (? Cod. ०यो)
 यानि विषदूषणेषु पायनानि भवन्तीह हरिद्रां सर्पिषि पाययित्वानि पा-
 यनानि; cf. Kāuṣ. 28. 4. — ^{१०} vii. 74. 1. — ^{११} Ch E D (text) दार्भ्युषेण;
 D (schol.) धनुषदार्भ्युषण (! for धनुषा दार्भ्युषेण?) दर्भविकारा दर्भिरज्जुः ।
 तथा भूष (?) तस्य तदार्भ्युष्यं (!) । दार्भ्युष्यमित्यर्थः; cf. Kāuṣ. 35. 28. — ^{१२} D
 (schol.) कृष्णोर्णा ज्या यस्य तस्य तत्. — ^{१३} D (schol.) तेन धनुषा का-
 लवन्दैर्वृद्धा इषवः तैः कृष्णवर्णैः स्तुकायैः । ऊर्णास्तुकायैः स्तुका जटोच्यते तै-
 र्मन्त्रोक्तं विध्यति । अपचितमित्यर्थः. — ^{१४} vii. 74. 4. — ^{१५} D (schol.)
 ज्यायाः स्तुकायावज्जालः । ... तन्नावसिञ्चति ... अपचितं; cf. Kāuṣ. 27.
 29, 33. — ^{१६} vii. 76. 3. — ^{१७} D (schol.) अक्षतभेषज्यं. — ^{१८} Ch E
 चित्तिकान्; the rest क्षितिकां; D (schol.) तस्या (Cod. तरस्या) वीणायाः
 क्षितिकांतयैव तन्त्या वध्नाति क्षितिकारमस्योपरि तुण्डंख- (! for खंड-?)
 रोह्यादनार्थः (?). — ^{१९} Ch वध्नी; E वध्नी; D (text) वधं; D (schol.) वधः. —
^{२०} D (schol.) वध्नाति अक्षतभेषज्यं. — ^{२१} vii. 83. 1. —

विमिते पिञ्जलीभिगङ्गावयति^१ । १४ । अवसिञ्चति^२ । १५ ।
 उष्णाः संपातवतीरसंपाताः^३ । १६ । नमो रूरायेति^४ श-
 कुनीनिवेषीकाञ्जिमण्डूकं नीललोहिताभ्यां सूचाभ्यां स-
 कक्षं बद्धा^५ । १७ । शीर्षक्तिमित्यभिमृशति^६ । १८ । उत्त-
 माभ्यामादित्यमुपतिष्ठते^७ । १९ । इन्द्रस्य प्रथम इति त-
 क्षकायेत्युक्तम्^८ । २० । पैह्वं^९ प्रकर्ष्य^{१०} दक्षिणेनाङ्गुष्ठेन द-
 क्षिणस्यां नस्तः^{११} । २१ । अहिभये सिच्यवगूहयति^{१२} । २२ । अङ्गा-
 दङ्गादित्या प्रपदात्^{१३} । २३ । दंशमोक्षमया^{१४, १५} निताप्याहि-
 मभिनिरस्यति^{१६} । २४ । यतो दष्टः^{१७} । २५ । ओषधिवनस्प-

^१ D (schol.) वहंत्योर्नद्योर्मध्ये गृहं कृत्वा संपातिताभिरङ्गिराङ्गावयति
 वरुणगृहीतं. — ^२ D (schol.) अश्ववावसिञ्चति. — ^३ D (schol.)
 यासामपां संपातास्ता उष्णाः कर्तव्याः । असंपाता इतराः यासां संपाता-
 स्ता सीतास्ताभिरङ्गिरवसेचनं । सीताभिरसंपातत्वात्. — ^४ vii. 116. 1; cf.
 the तवमनाशनमण. Kāuṣ. 26. 1, note. — ^५ D (schol.) शकुनीनिव
 (Cod. शकुनी) करोति । मञ्चोक्तमधस्तल्ये हरितसूत्रेण सव्यजंघासु बद्धेत्या-
 दित् । . . . इपीकेव रेखा यस्य स इपीकाञ्जः । तान्नोलसूत्रेण (Cod.
 तावील^१) लोहितेन च सूत्रेण सह कषाभ्यां बद्धा शकुनीनिवे करोति ।
 ज्वरभैषज्यं; cf. Kāuṣ. 40. 4; 48. 39. — ^६ ix. 8. 1. — ^७ D (schol.) अस्य
 सूक्तस्रोतमाभ्यामङ्ग्यामादित्यमुपतिष्ठते । पादाभ्यां त इत्याभ्यां व्याधपरमे
 (for व्याधुपरमे?) मञ्चाः (ix. 8. 21, 22). — ^८ x. 4. 1; D (schol.) इन्द्रस्य प्रथम
 ब्रह्मणो जज्ञ इति (iv. 6. 1) तक्षकायाञ्जलिं कृत्वा जपन्नित्यादीनि (Kāuṣ.
 28. 1; 29. 1). — ^९ D (text) पैह्वस्य. — ^{१०} E प्रकर्ष्य; Bī प्रकर्ष्य; Bū
 प्रघृष्टा; D (schol.) पैह्वं कञ्जयाया अधः कच्छपाकारः (?) अहिदष्टस्य (Cod.
 अहिर्द^१) प्रकर्ष्य दक्षिणे नासापुटे (Cod. नाशा^१) च्योतयते । दक्षिणहस्ता-
 गुष्ठेन प्रकर्ष्य नश्ये (!) दद्यात् (cf. Kāuṣ. 35. 4). Is प्रकर्ष्य to be emended
 to प्रघृष्ट? cf. Kāuṣ. 29. 6. — ^{११} D (schol.) सर्पभये (? Cod. सर्पाहये)
 पैह्वं वस्त्रे बद्धा स्थापयति । तस्मिन् वैश्वमनि. — ^{१२} x. 4. 25; D (schol.)
 सर्पदष्टस्या (Cod. °दष्टया) प्रपदाभ्यां प्रकर्षेण मार्ष्टि. — ^{१३} D (text and
 schol.) दंश. — ^{१४} D (schol.) अरि अभूदित्यनया (x. 4. 26). —
^{१५} D (schol.) दंश उल्लुकेन (Cod. उल्लू^१) . . . अहिमभिमुखं चिपति उल्लुकं
 (Cod. उल्लुकं) । अरि अभूदित्यनया निरसनं (x. 4. 26); cf. Kāuṣ. 29. 6. —
^{१६} K (prim. man.) Ch (prim. man.) दृष्टः; D (schol.) सर्पदंशनो (Cod.
 °दशनो) यत उद्देशे (Cod. उद्देशे) दष्टसमभिनिरस्यति उल्लुकं; cf. Kāuṣ.
 29. 7. —

तीनामनूक्तान्यप्रतिषिद्धानि भैषज्यानाम्^१ । २६ । अंहो-
लिङ्गाभिः^२ । २७ । पूर्वस्य^३ पुत्रकामावतोकयोरुदकान्ते
शान्ता अधिशिरो ऽवसिञ्चति^४ । २८ । आग्रजितायै^५ पु-
रोडाशप्रमन्दालंकारान्संपातवतः प्रयच्छति । २९ ॥ ३२ ॥

वषट्ते पूषन्निति^६ चतुर उदपात्रे संपातनानीयं^७ चतुरो
मुञ्जान्मूर्ध्नि विवृहति^८ प्राचः^९ । १ । प्रतीचीरिषीकाः^{१०} । २ ।

^१ D (schol.) ओषधीनां वनस्पतीनां च वैद्यके प्रतिषिद्धानि (for
ऽप्रति?) व्याधिनिदानं (for °दान?) संबंधकानि भैषज्यमंत्रैरनूक्तानां
(Cod. °नुक्तानां) तद्विहित (Cod. °हीत) एव नियोगो ऽप्रतिषिद्धवचनात्
(Cod. प्रतिषिद्ध°) । तस्माच्छार्थं पानानुलेपनस्नानधूपभोजनानि । साम-
र्थ्यापेक्षत्वात् । उपभोगस्य भैषज्या मंत्रा भैषज्यकर्मत्वात् । ... — ^२ D (schol.)
अनूक्तान्यप्रतिषिद्धानीति (Cod. अनु°) प्रकृतत्वात् । पूर्वसूत्रेष्वेवदं प्रसिद्धं । ...
अहस इत्थेवं लिङ्गात् । ताभिः समस्ताभिरायुर्वेदपठितानि द्रव्याणां
(for °णि?) व्याधिहेतुविनाशकानि तद्विहितकर्मस्वैव विनियोग्यानि सर्व-
भैषज्यानि । ... भैषज्यसंहितायास्तु विधिरक्तः । ... स्त्रीकर्मसंहितायास्तु
कथ्यते. The gapamālā (Ath. Pariç. 34. 31) gives the following as
the अंहोलिङ्गगणः । य आशानामाशापाला अपेर्मन्व इति सप्त सूक्तानि
या (Cod. इती सप्त सूक्तान्या!) ओषधयः सोमरक्षीर्विज्ञानरो न आगम-
च्छन्नी यावापृथिवी यदवाचीनमपिं (Cod. °चीमपिं) ब्रूमो वनस्पती-
निति मृचन्तु मा भवाशर्वी या देवीर्यन्मातली (Cod. भवाशर्वायद्वीर्य-
न्मातली!) रथक्रीतमित्येतास्तस्रो वर्जयित्वा अंहोलिङ्गगणः ॥ ३२ ॥
This gapa is wanting in Chambers 365 (Weber's Verzeichniss der
Sanskrit-Handschriften in Berlin p. 91); it is found in Bühler's
codex (MSS. orient. fol. 973 of the same library) and counts
as the 23d gapa in the Atharva-Sarvānukramagī. The pratikas are: i.
31. 2; iv. 23-29 (अपेर्मन्व इति सप्त सूक्तानि); vi. 96. 2; 35. 2; vii. 112. 1
(xiv. 2. 45); x. 5. 22; xi. 6 (omitting verses 7, 9, 22, and 23). — ^३ D
(schol.) पूर्वं विषप्तीयम् (i. l.). — ^४ D (schol.) पुत्रकामाया मृतापत्यायाय
... शान्ता ओषधीरुपरि शिरसो ऽवसिञ्चति. — ^५ D (schol.) गृहाणि
प्रत्यागतायै. — ^६ i. 11. 1. — ^७ D (schol.) पश्चादुदपात्रोपसादनं ।
प्रथमाः प्रत्युच्चं उत्तमास्तिमृभिः । समानोदकत्वात्. — ^८ Ch Bū D (text
and schol.) °वृहति. — ^९ K P Bh प्रातः; so also Ch on the margin;
D (schol.) सूक्तेनाभिमन्त्र्य चतुरो मुञ्जान् गर्भिण्याः शिरसि उच्छित्तान् (Cod.
उच्छि°) करोति प्रागयान् (Cod. °यात्). — ^{१०} D (schol.) प्रत्यगयाः. —

छिद्यमानासु^१ संशयः^२ । ३ । उष्णेनाप्रावयति दक्षिणा-
 त्केशस्तुकात्^{३ ४} । ४ । शालान्यन्थीन्विचृतति^{५ ६} । ५ । उ-
 भयतः पाशं योक्तुमावधाति^७ । ६ । यदि सोमस्यासि
 राज्ञः सोमात्त्वा राज्ञो ऽधिक्रीणामि यदि वरुणस्यासि
 राज्ञो वरुणात्त्वा^८ राज्ञो^९ ऽधिक्रीणामीत्येकविंशत्या^{१०} यवैः
 स्रजं^{११} परिकिरति । ७ ।

अन्या वो अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपावत^{१२}

सध्रीचीः सवता भूत्वास्या^{१३} अवत^{१४} वीर्यमिति
 संनयति^{१५} । ८ ।

मा ते रिषन्खनिता यस्यै च त्वा खनामसि ।

द्विपाच्चतुष्पादस्माकं मा रिषद्देव्योषधे^{१६ १७} ॥

स्रजो नामासि प्रजापतिष्टामखनदात्मने^{१८} शल्यसंसनम् ।

^१ D (text) विद्यमानासु. — ^२ D (schol.) इषोकासु विभज्यमानासु
 मरणसंशयः. — ^३ P D (schol.) दक्षिणान्. — ^४ D (text) °स्तुकान् ;
 D (schol.) दक्षिणान् (!) केशमुंजादारभ्य गर्भसंसनफलं. — ^५ Bū छा-
 लाद्; E D (text) छालात्; D (schol.) सतिकागृहबंधो छिनत्ति सूक्तति. —
^६ D (text) विवृहति. — ^७ D (schol.) शकटयोक्तुमभयतः प्रवधाति न
 संपाताः । उपसृष्टत्वाद्गर्भस्थाः गर्भसंसनानि. — ^८ Ch वरुणाचा; E
 वरुणाय. — ^९ Ch E राज्ञे. — ^{१०} Cf. Gobh. Gp. ii. 6. 6, and
 Āpastamba in Śāyana's comment on RV. x. 145 (Müller's edition
 p. 225). — ^{११} K Bh D (text) स्रजन्प°; E Bū स्रजं; Ch चर्ज; D
 (schol.) स्रकुलारानिकेति (?) प्रसिद्धा । तामटव्यो (Cod. नामाट°)
 जातमेकविंशतिपरिमितैर्यवैः सर्वतः किरति. — ^{१२} K Ch E P D
 उपावतः. These two pādas occur RV. x. 97. 14^{ab}; TS. iv. 2. 6. 3;
 VS. xii. 88^{ab}. — ^{१३} So Ch Bū; K P Bi E D भूत्वा अस्याः. —
^{१४} So Bū D; the rest °स्याव°; K P Ch Bh °वट. — ^{१५} D (schol.)
 एकीकरणं मन्त्रयनं (Cod. °न) विसृताया (!) संहरणमित्यर्थः. — ^{१६} K Bū
 Ch Bi D मार्षद्दे°; cf. Pañcav. Br. xii. 5. 23. — ^{१७} Cf. RV. x. 97. 20;
 TS. iv. 2. 6. 5; VS. xii. 95. — ^{१८} K Bū Ch Bh D °द्वम°. —

तां त्वा वयं खनामस्यमुष्मै त्वा शस्यसंसनमित्यस्तमिते^१
 छत्तेण चान्तर्धाय^२ फालेन खनति^३ । ९१ । अत्र तत्र राध्य-
 तामित्ययमवदधाति । ९० । इह ममेति मूलमुपयच्छति^४ । ९१ ।
 एकसरे^५ ऽनुपलीढे^६ कुमारः । ९२ । दर्भेण परिवेष्ट्य^७ के-
 शेषूपचृतति । ९३ । एवं ह विवृहशाकवृषे^{८, ९, १०} । ९४ ।
 अवपन्ने^{११} जरायुण्युपोद्धरन्ति । ९५ । स्रजेनौषधिक्षननं
 व्याख्यातम्^{१२} । ९६ । चत्वार्युमाफलानि पाणावद्भिः^{१३} श्रो-
 तयते । ९७ । संवर्तमानेषु^{१४} कुमारः । ९८ । ब्राह्मणायनो
 ऽङ्गान्यभिमृशति^{१५} । ९९ । पुंनामधेये^{१६} कुमारः । १०० ॥ ९॥ ॥ ३३ ॥

इदं जनास^{१७} इत्यस्यै शिंशपाशाखामूदकान्ते शान्ता

^१ D (schol.) to the mantras in this sūtra आभ्यामभ्याम्. — ^२ Ch Bū Bi वा०. — ^३ Ch खनयति. — ^४ D (schol.) अनेन स्रजमूलं गृह्णाति. —

^५ Ch एकसरे; Bū एकसर. — ^६ So E P B; K नुपलीढे; Ch Bū नुप-
 लीढे; Bū D (text) नुपलीढे; there is no avagraha in the MSS; D
 (schol.) glosses एकतनुभिमूले (!) स्रजं अनुपलीढ अङ्कित इत्यर्थः । गर्भि-
 ष्योदरे (!) दारक इति ज्ञेयं. — ^७ D (schol.) स्रजामूलं (!). — ^८ Ch विवृह;

Bū विवृहत्सा०. — ^९ All MSS. except D (text and schol.) ०साक०. —

^{१०} So (वृषे) Bū Bi; Ch E P Bb D (text) ०मृषे; D (schol.) अनेन वि-

धिना विवृमूलं (!) खनेत् । शाकमुषा वासकः (cf. Pet. Lex. sub वृष l. k.)

। मृषा रिङ्गणिका काक (जंघासु) जघेति केचित् । गर्भस्थनं एव मूलवि-

कल्पः. — ^{११} E Bb जपन्ने; D (text) अवसन् जपन्ते; D (schol.) जरायु-

खवपतिते विपंनय (! for ०पंनयं?) मूलं कैशेभ्यः. — ^{१२} D (schol.)

अनेन स्रजः खननविधानात् । ओषधिमूलानां खननविधिः कथितः । प्र-

त्येतव्यः । यत्र मूलग्रहणं... तत्र एतत्खननं प्रत्येतव्यं । पाटान्मूलमिवा-

युदाहरणं (cf. Kāṇḍ. ३८. १८.). — ^{१३} MSS. ०द्भिः; D (schol.) लमा

व्रतसीतस्त्राद्यत्वारि (?) फलानि जीवानि गर्भिण्या हस्ते कुत्वा... —

^{१४} D (schol.) संवर्तमान (!) पुंजीभवति. — ^{१५} D (schol.) जीवत्पितृक जी-

वस्त्वविरन्ध्रातृको अन्धश्चिन् वा स्त्वविरतरे जीवति स ब्राह्मणायनः

(Cod. ०नमः) सूक्ताभिमन्त्रितो गर्भिण्या अंगानि स्पृशति. — ^{१६} Ch ०धेये;

D (schol.) स यदि पुंनामानं पादं पाणिं वा... हन् (Cod. ०नी) वा

बाह्वकण्ठो वा स्पृशेत् । गतकुमार इति विज्ञेयं । अनयोश्च विज्ञानमयोः

(! for ०मथयो?) प्रसवकाले एव प्रयोगः. — ^{१७} l. ३२. l. —

अधिशिरो ऽवसिञ्चति^१ । १ । आब्रजितायै^२ । २ । नि-
 स्सालामित्यवतोकायै^३ कृष्णवसनायै त्रिषु विमितेषु प्रा-
 ग्द्वारप्रत्यग्द्वारेष्वप्सु^४ संपातानानयति । ३ । पलाशे सी-
 सेषूत्तरान्^५ । ४ । सीसान्यधिष्ठाप्याभ्रावयति । ५ । निधाय
 कृष्णं व्रजति^६ । ६ । आदीप्य ब्रह्मा^७ । ७ । एवं पूर्वयोः^८
 पृथक्संभार्ये^९ । ८ । शाखासूक्तम्^{१०} । ९ । पश्चादप्तेरभितः
 काराडे^{११} इषीके निधायाध्यधि^{१२} धायिने^{१३} औदुम्बरीराधा-
 पयति^{१४} । १० । उत्तमाब्रजितायै^{१५} । ११ । पतिवेदनानि^{१६} । १२ ।

^१ D (schol.) बंध्याया इदं कर्म । प्रसवाय (Cod. °या) शिशुपां शाखां
 आनीयोदकसमीपे . . . तामु बंध्यामुपवेश्य तस्याः शिरसि ओषधीः कुत्वा
 . . . अवसिञ्चति. — ^२ D (schol.) आह आब्रजिताया इत्यवयवग्रहणात् ।
 पुरोडाशप्रसंदालंकारान् । संपातवतः प्रयच्छतीति भवति; cf. Kāuṣ. 32.
 29. — ^३ ii. 14. 1. — ^४ K Ch °द्वारः; D (schol.) प्राक्द्वाः; cf.
 Kāuṣ. 24. 3. — ^५ D (schol.) प्रत्यग्द्वारेष्व°. — ^६ E शिशेषू°;
 D (schol.) पलाशे तव सीसानि कुत्वात्तरसंपातानानयति. — ^७ D
 (schol.) तस्मिन्नाभ्रावनगृहे यत्परिहितं कृष्णं वस्त्रं तन्मुञ्चति ततो ऽन्यं (प)-
 रिधाय पूर्वेण द्वारेण निःकामति. — ^८ D (schol.) तद्ब्रह्मादीष्वग्निना
 तेनैव पर्वद्वारेण निःकामयति. — ^९ Bī has a colon here. — ^{१०} D
 (schol.) यथा पश्चिमे कर्म कृतमेवं पूर्वयोगृहयोः कर्मणी स्यातां . . . । पृथक्
 संभार्यति (1 for °ते or °भारयति?). — ^{११} D (schol.) अस्य सूक्तस्य
 शिशुपाशाखासूदकांत इत्येतत्कर्म भवति; cf. sūtra 1. — ^{१२} Ch काष्ठे;
 D (text) काष्ठे; Bū कांष्ठे. — ^{१३} Bū °ध्यति. — ^{१४} E धायिते; D (text)
 धोयिने; the rest, as above (dual?). — ^{१५} D (text) °रोपाययति; D
 (schol.) समिदाधानाग्नेः (Cod. °ग्नेः) पश्चादग्नेः तदशिरैरेषीकनीहत्या (?)
 तोरणाकारेधाग्नेः (?) धारयति । तोरणं तस्मिन्परि प्रपरि (1 for उपरि?)
 समीपेन औदुम्बरीः समिध आधापयति । कर्तुमंशं अवधान्ववतोका अ-
 भित उभयतो निखनेत् । अभित इति ग्रहणं मूलसंयोगात्. — ^{१६} D (schol.)
 पुरोडाशप्रसंदालंकारान्संपातवतः प्रयच्छतीत्येतद्वत् भवति; cf. Kāuṣ. 32.
 29; 34. 2. — ^{१७} D (schol.) वस्त्राभ इति वाक्यशेषः (Cod. °विशेषः) ।
 पतिजाभफलानि कर्माणि . . . ; cf. Kāuṣ. 74. 7, and the Paddhatis
 ibid. —

आ नो अयं^१ इत्यागमकृशरमाशयति^२ । १३ । मृगाख-
राद्धेद्यां मन्त्रोक्तानि संपातवन्ति द्वारे प्रयच्छति^३ । १४ ।
उदकंसे व्रीहियवौ जाम्यै^४ निशि हुत्वा दक्षिणेन प्रक्राम-
ति^५ । १५ । पश्चादग्नेः प्रक्षाल्य संधाव्य संपातवतीं^६ भगस्य
नावमिति^७ मन्त्रोक्तम्^८ । १६ । सप्तदाम्यां संपातवत्यां
वत्साम्यन्तान्प्रचृतन्तो^९ वहन्ति । १७ । अहतेन संपात-
वता^{१०} ऋषभमभ्यस्यति^{११} । १८ । उददेयति^{१२} यां दिशम् । १९ ।
जाम्यै^{१३} प्र यदेत^{१४} इत्यागमकृशरम्^{१५} । २० । इमा ब्रह्मेति^{१६}
स्वप्ने^{१७} । २१ । अयमा यातीति^{१८} पुरा काकसंपातादयम्ने^{१९}

^१ ii. 36. 1. — ^२ So (with श) all MSS.; D (schol.) कृशर ओदनः
पुष्पिगत्वात्। तिलतंडुलोदकैः... — ^३ D (schol.) मृगारैर्निर्बन्धं (!) सेवितो देशो
मृगाखरः । ततो मुदं गृहीत्वा वेदिं कुर्यात् । अस्यां संपातितं कृत्वा कुमार्यं
प्रयच्छति । उच्यते मन्त्रोक्तानि । आखर इदं हिरण्यं गुग्गुलुयमौष- (cf. ii.
36. 7) गंधोदकमित्यर्थः. — ^४ D (schol.) जामिक (!) मातृका तक्षितत् (!)
कर्म. — ^५ D (schol.) ... तस्य घटस्य दक्षिणेन अपक्रामयति । भगि-
नीधातरावपक्रामणे (? Cod. *भातानापक्रामे) मन्त्रेणैवत्वात्. — ^६ E Bi
संतपावती. — ^७ ii. 36. 5; D (schol.) नावं प्रचाल्य... संपातवतीं करोति. —
^८ D (schol.) तत्पतिकामाया रोहणं (!). — ^९ Thus emended; D (text) प्र-
चृतंति; the rest प्रचृतन्तो; D (schol.) सप्तदाम्यानि यस्या वत्सवत्याः । सा सप्त-
दाम्यी तस्याः सप्तदाम्याः संपाति संस्कृतायाः सप्त वत्सान् पूर्वं प्रमुच्यंति
कुमार्यां अंतप्रतिवत्सः (!). — ^{१०} Bū संपातवतर्षभम्. — ^{११} D (schol.)
नवेन वाससा संपातवता या सेत्तारं (for यः सेत्तारः?) तु यो (!) ऋषभ-
सस्यां वहति जानीयात् (? Cod. *यान्) कस्य विशेषो अयं आह (?). —
^{१२} K Ch Bi Bh Bū उददेति; D (schol.) to the entire sūtra, इति प्रकृ-
तस्त्वैव कर्मणोऽस्य विधानात्. — ^{१३} K P Bh याम्यै; Ch D (text)
जाम्यै. — ^{१४} v. 1. 4. — ^{१५} Bū कृशरम्; Bh कृषरम्; the rest कृशरम्. —
^{१६} v. 2. 8 (xx. 107. 11). — ^{१७} This sūtra is wanting in D. — ^{१८} vi.
60. 1. — ^{१९} Ch अयमेति; Bh E Bi अयमेति. —

जुहोति^१ । २२ । अन्तःसक्तिषु बलीन्हरन्ति^२ । २३ । आ-
पतन्ति यतः^३ । २४ । ॥ १० ॥ ॥ ३४ ॥

पुंसवनानि^४ । १ । रजउद्धासायाः^५ पुंसस्य^६ । २ । येन
वेहदिति^७ वाणं मूर्ध्नि विवृहति^८ बध्नाति । ३ । फालच-
मसे सरूपवत्साया दुग्धे व्रीहियवाववधाय मूर्ध्नि यत्वा-
ध्यखे^९ बृहतीपलाशविदार्यौ^{१०, ११} वा प्रतिनीय पैद्वमिव^{१२} । ४ ।
पर्वतादिव^{१३} इत्यागमकृशरमाशयति^{१४} । ५ । युगतर्चना^{१५} सं-
पातवन्तं द्वितीयम्^{१६} । ६ । खे^{१७} लूनांश्च पलाशत्सरुन्निवृत्ते^{१८}

^१ D (schol.) यावन्न काकाः । आकाशकालकेभ्य (?) उत्तिष्ठति तस्मिन्काले
उषाकाल इत्यर्थः अयं ऋणे जुहोत्याज्यं. — ^२ P Bū हरत्य. — ^३ D
(schol.) काका आगच्छति तस्या दिशो वरागमनं ज्ञेयं । ... इमा यानि
पतिवेदनानि समाप्तानि. — ^४ Ath. Paddh. and Daç. Kar. पंचमे मासि. —
^५ Bū has a colon here. — ^६ iii. 23. 1. — ^७ Sō only Bh; the remaining
MSS. and Ath. Paddh. विवृहति. — ^८ So K Bū Bi Ch (sec. man.)
D (schol.); Ch (prim. man.) E and Ath. Paddh. (both MSS.) ०ध्यंखे;
D (text) ०ध्यंखे; P Bh ०ध्यंखे. — ^९ So D (text and schol.); the rest
वृहति; one of the MSS. of the Ath. Paddh. has a colon (वृहति!). —
^{१०} D (text) and Ath. Paddh. विदार्यौ; D फालचिबुकायाः सोमचम-
साकारं कृत्वा तत्र ... व्रीहिन्यवांस्यं प्रक्षिप्य मूर्ध्नि यत्वा संचूर्ण्य ०ध्यंखे ...
पर्यंफलेष्वप्रसिद्धा । पुषतिपलाशविदार्यौ वा प्रतिनीय पुषती बृहती प-
लाश(?)विदारो वेलापलाशक इति प्रसिद्धः. — ^{११} D (schol.) and Ath.
Paddh. रजउद्धासाया दक्षिणे नासिकाच्छिद्रे दक्षिणेनांगुष्ठेन नखकरणं;
cf. Kāuṣ. 32. 21. — ^{१२} v. 25. 1. — ^{१३} So K P Bi Ch E D (text and
schol.); Bū Bh ०कसरम्; Ath. Paddh. and Daç. Kar. अथ गर्भाधानमु-
च्यते । स्वातायां चतुर्थे ऽहनि ... सूक्तेनाज्यं जुहुयात् । भक्तं पात्रे तिलमिश्रं
गर्भिणीं प्राशयति. — ^{१४} Before this word Ch E Bū insert नृणानि. —
^{१५} Ath. Paddh. and Daç. Kar. अनेनैव सूक्तेन द्वितीयं भक्तं युगाच्छिद्रं सं-
पात्वाभिमन्त्र्य गर्भिणीं प्राशयति । पुष्पवतीरिति (viii. 7. 27) फल-
खपनं. — ^{१६} So emended; MSS. के. — ^{१७} K निवृत्ते(ति); P Bh
निवृत्ते. —

निघृष्याधाय^१ शिष्टे यामं^२ प्रविशति^३ । ७ । शमीमश्वत्थ
इति^४ मन्त्रोक्ते ऽग्निं मथित्वा पुंस्याः^५ सर्पिषि पैद्वमिवा^६ ।
मधुमन्त्रे^७ पाययति । ८ । कृष्णोष्णीभिः^८ परिवेष्ट्य^९ बध्ना-
ति । १० । यन्तासीति^{१०} मन्त्रोक्तं बध्नाति^{११} । ११ । ऋध-
ङ्मन्त्र इत्येका यथेयं पृथिव्यच्युतेति^{१२} गर्भहंरणानि^{१३} । १२ ।
जम्भगृहीताय प्रथमावर्जं^{१४} ज्यां चिरुद्ध्य^{१५} बध्नाति । १३ ।
लोष्ठानन्वृचं प्राशयति^{१६} । १४ । श्यामसिकताभिः शयनं
परिकरति^{१७} । १५ । यामिष्ठेद्वीरं जनयेदिति धातव्याभि-
रुद्रमभिमन्त्रयते^{१७, १८} । १६ । प्रजापतिरिति^{१९} प्रजाका-

^१ K P Bi Bh निकर्थाः; Bū निघृष्याः; Ch निघृष्याः; the rest as above; cf. Kāuṣ. 26. 22; 36. 33. — ^२ P धामं; Bh (शिष्टे)धयमं. — ^३ D (schol.) चकारः युगतर्जना संपातवत्करणार्थस्तस्मात्कर्मभेदः. — ^४ vi. 11. 1. — ^५ K P Bh पुंस्याः; E Ch पुंस्याः; Bi पुण्याः; D (schol.) पुंवत्तायाः गोघृतेनाग्निं (Cod. ऽघृतेनमग्निं) प्रविष्य रजउद्धासाया दक्षिणस्यां नख (!) दक्षिणेनागुष्ठेन; cf. Kāuṣ. 32. 21; 35. 4. — ^६ D (text and schol.) दधिः. — ^७ So D (text); Ch E P Bi विष्णोर्णाभिः; K विष्णोर्णाभिः; Bū वृष्णोर्णाभिः; D (schol.) सेत्तारणकखोर्णाभिस्तमग्निं (!?) परिवेष्ट्य बध्नाति । पुंसवनं. — ^८ Ch E P K Bū Bi परिवेष्ट्यः; D (text) परिवेष्टा; E परिवेष्ट्य. — ^९ vi. 81. 1. — ^{१०} D (schol.) इति शेषः प्रकरणात् । मंत्र उक्तौ परिहृत्तौ हस्तैकविति (1 for इस्तावर्तकाविति?) प्रसिद्धी. — ^{११} vi. 1. 1; vi. 17. 1-4; the third pratika is not found in any known Saṃhitā; D (schol.) एकेति सूक्तप्रसंगात् । यथेयं पृथिवीति नार्थसूक्तलिङ्गात् । उच्यते (! for अच्युतेति?) शिखानंतरीयसूक्तं (1 for शाखान्तरीय?) एतेषां गर्भवर्धनफलानि कर्माणि भवन्ति. — ^{१२} Ch B गर्भहंरणानि; Bū गर्भवृ. — ^{१३} D (schol.) ऋधङ्मन्त्र (v. i. 1.) इत्येतामुचं वजयित्वा. — ^{१४} K D (text) ऽद्वयः; E ऽद्वयः; D (schol.) जम्भेन गृहीतो वजयित्वा. — ^{१५} D (schol.) ज्यां विगुणां कृत्वा बध्नाति. — ^{१६} D (schol.) श्यामसिकताभिः; is it to be emended to some word agreeing with अग्निः, and formed upon the basis of the words धाता दधातु, which occur in each of the four verses, vii. 17. 1-4? — ^{१७} E P Bi D उद्म. — ^{१८} vi. 11. 3 or vii. 19. 1. —

माया उपस्थे जुहोति । १७ । लोहिताजापिशितान्याश-
यति^१ । १८ । वपान्तानि^२ । १९ । यौ ते मातेति^३ मन्त्रो-
क्तौ वध्नाति^४ । २० । यथेदं भूम्या अधि यथा वृक्षं वाञ्छ
मे यथायं वाह इति^५ संस्पृष्टयोर्वृक्षलिबुजयोः^६ शकला-
वन्तरेषुस्थकराञ्जनकुष्ठमदुघरेष्वमथिततृणमाज्येन^{७. ८. ९. १०}
संनीय संस्पृशति^{११} । २१ । उद्बुदस्वेत्यङ्गुल्योपनुदति^{१२. १३} । २२ ।
एकविंशतिं^{१४} प्राचीनकण्टकानलंकृताननूक्तानादधाति^{१५}
। २३ । कूदीप्रान्तानि^{१६} ससूत्राणि । २४ । नवनीतान्वक्तं कुष्ठं^{१७}
चिरहः^{१८} प्रतपति^{१९} चिरात्रे^{२०} । २५ । दीर्घात्पले ऽवगृह्य^{२१}

^१ Bi लोहितायाः. — ^२ D (schol.) भक्तसुरां (!) प्रपामित्येतानि चास्त्र
कर्माणि भवन्ति; see Kāuṣ. 12, 9. — ^३ viii, 6, 1. — ^४ D (schol.) वज्रः
पिङ्गलश्च सर्पपी मन्त्रोक्तौ युक्तापीती संपातवन्ती कृत्वा दृंहणमन्त्रलिङ्गात् ।
यस्य गर्भमिति (viii, 6, 18) जातानां रक्षणं अतः (?) एव गर्भदृंहणादन्तरवि-
धानं । गर्भदृंहणफलं (! for लानि) समाप्तानि; Ath. Paddh. अथ सोमंतोद्भयन-
मुच्यते । अष्टमे मासि कर्म कुर्यात् । अथ्यचसद्य (MSS. अथ्यसद्य, xix, 68, 1)
इत्यादि अभ्यासानांतं कृत्वा । यौ ते मातेत्यर्थसूक्तेन आर्थं जुहुयात् ।
रक्तपीतसर्पपरचपटुलिकां (second Cod. °पुट्टं) कृत्वा । संपात्याभिमन्त्र्य
ग्रीवायां वध्नाति । नाभिमात्रं यावत्. — ^५ ii, 30, 1; vi, 8, 1; 9, 1;
102, 1. — ^६ Ch °लुबुजयोः; E °लिंबुजयोः. — ^७ D (text) °स्त्रकलां. —
^८ All MSS. °कुष्ठं. — ^९ Ch °मधुघः; K °मधुदघः. — ^{१०} K Bh °मथितं. —
^{११} D (schol.) अनुरोधने संवननत्वात्. — ^{१२} iii, 25, 1. — ^{१३} Ch °ङ्गु-
ल्योपनुदति; E °नुदपति; Bi D (text) °पदधति; D (schol.) सूत्र-
खट्वा (! for सूत्रं खट्वाया?) अंगुल्योप समीपे ऽस्यां (Cod. समीपे स्यां)
तुदति । वशीकरणमनुलिङ्गात् (cf. अनुव्रता iii, 25, 47). — ^{१४} E D (text)
एकविंशतिं. — ^{१५} D (schol.) या शीहानमिति लिङ्गात् (iii, 25, 3) ।
मदनीकं टकां पूर्वायान् (Cod. पूर्वाया) सकृदनुद्यादधाति. — ^{१६} D
(text) कुदिः; D (schol.) एकविंशतिमेव वदय्यायाणि (!) लाचारक्तसूत्रेण
आदधाति प्रकृतत्वात्; cf. Kāuṣ. 24, 13. — ^{१७} Bā Bh Ch E
D (text and schol.) कुष्ठं. — ^{१८} K Ch E P B D (text) °स्त्रिरः. —
^{१९} P D have a colon here. — ^{२०} D (schol.) उत्पल कुष्ठं (!) नवनीतेना-
भ्यञ्ज्य त्रिः पूर्वाह्नमर्धदिनापराह्णेपु कुष्ठं (!) त्रिः प्रताप्यादधाति. — ^{२१} Bā
Bi अवगृह्य; Ch वगृह्य.

संविशति^१ । २६ । उष्णोदकं चिपादे पत्तः^२ प्रवद्वाङ्गुष्ठा-
भ्यामर्दयञ्छते^३ । २७ । प्रतिकृतिमावलेखनी^४ दाभ्यूपेण^५
भाङ्गज्येन^६ कण्टकशल्ययोलूकपत्तयासितालकारडयाद्वदये
विध्यति^७ । २८ । ॥ ११ ॥ ॥ ३५ ॥

सहस्रशृङ्ग इति^९ स्वापनम्^{१०} । १ । उदपात्रेण संपात-
वता शालां संप्रोक्ष्यापरस्मिन्द्वारपक्षे न्युञ्जति^{११} । २ । एवं
नयः^{१२} । ३ । उलूखलमुत्तरां सक्तिं^{१३} दक्षिणशयनपादं^{१४} तन्तू-
नभिमन्त्रयते^{१५} । ४ । अस्थाद् द्यौरिति^{१५} निवेष्टनम्^{१६} । ५ ।

^१ D (schol.) मंचकेशे (12) अधः कृता (!) तत्र संविशति संवेशने मंचः । ...
मर्तुरिदं कर्म ममैव कृणुतं वशे इति (iii. 25. 6^d) मंचलिङ्गात् । इति वि-
धानं परपुरुषनिवर्तनार्थत्वात् । स्त्रीकर्मसु विधानं । अगुरोधनमन्त्रसंपर्क-
निरोधः । यंतासीत्यतः (vi. 81. 1) आरभ्यागुरोधनाधिकारः; see sūtra
11. — ^२ K P Bi Bh पत्तः; D (text and schol.) पतः; Ch चिपादेत्तः. —

^३ Bū प्रवध्या०. — ^४ K Bū Bh P चर्दयं केते; E D (text) चर्दयंत्येके;
Ch चर्दयंत्येके; D (schol.) चिपादशिके उष्णोदकं कृत्वा शयनीयस्य पतः
(!) प्रकर्षेण वध्नाति । पादाङ्गुष्ठाभ्यामर्दयन्न किञ्च (!) चालाकिते (! ?). —

^५ Bi पथिकृतिम०. — ^६ E P Bi Bh दाभ्यूपेण; cf. Kāuṣ. 32. 8, and D (schol.)
to 47. 55. — ^७ K P Bb भाङ्गज्येन. — ^८ D (schol.) तत्प्रतिरूपाकृतिः ।

आवलेखनीप्रकृतिः । आवलेखनी कुम्भकारवक्त्रादवलिखिता मृत् । ... असितं
कृष्णं अले काशं (!) यस्याः सा असितालकाडा (sc. इयुः) तथा विध्यति;
cf. Kāuṣ. 47. 51; 49. 23. — ^९ iv. 5. 1. — ^{१०} D (schol.) इह स्वापनक-
र्मविधानं । रामवरणार्थत्वात् । मेषुनचरणविघ्ननाशकतृत्वादित्यर्थः. —

^{११} D (schol.) स्त्रीगृहे उदपात्रेण संप्रोक्ष्य उदपात्रशेषं अपरस्मिन् द्वा-
रपक्षे न्युञ्जति । द्वारपक्षं कपाटमपरं धुरादितरं सव्यकपाटवृत्रैरावर्जय-
ति (P Cod. ०त्रैर०). — ^{१२} E has a colon between एवं and नयः;
D (schol.) शाकटमपनीय (Cod. ०नीयं) पूर्वकर्म करोत्येवंशब्दात्. — ^{१३} D

divides sūtras at these points. — ^{१४} D (schol.) उलूखलमभिमन्त्रयते ।
... शयनीयगृहस्थोत्तरकोणं अभिमन्त्रयते । ... स्त्रीमंचकपादं दक्षिणमभि-
मन्त्रयते. ... — ^{१५} vi. 77. 1 (vi. 44. 1). — ^{१६} D (schol.) नाम

प्रद्राविणीव्यभिचारिण्या (Cod. प्रदा०) निरोधमंचलिङ्गात्. —

आवेष्टनेन^१ वंशायमववध्य मध्यमायां वध्नाति^२ । ६ । श-
यनपादमुत्पले च^३ । ७ । आकृष्टे च^४ । ८ । आकर्षणं^५ ति-
लाञ्जुहोति^६ । ९ । इदं यत्प्रेत्य इति^७ शिरःकर्णमभिम-
न्वयते । १० । केशान्धारयति^८ । ११ । भगेन मा न्यस्ति-
केदं खनामीति^९ सौवर्चलमोषधिवच्छुक्कप्रसूनं^{१०, ११} शिर-
स्युपचृत्य ग्रामं प्रविशति^{१२} । १२ । रथजितामिति^{१३} मा-
पस्मरान्निवपति^{१४} । १३ । शरभृष्टीरादीन्नाः प्रतिदिशमभ्य-
स्यत्यर्वाच्या आवलेखन्याः^{१५} । १४ । भगमस्या वर्च इति^{१६}
मालानिष्प्रमन्दन्तधावनकेशमीशानहताया^{१७} अनुस्तर-
ण्या वा कोशमुलूखलदरणे विशिले^{१८} निखनति^{१९} । १५ ।

^१ K आयेष्टनेन. — ^२ D (schol.) अथ षड्मध्यमायां (! for खाट्ठा?)
बंधनं संपाता स्तुः. — ^३ D (schol.) वध्नाति. — ^४ D (schol.) आकृष्टः मातृकेति
प्रसिद्धाभिधानस्तस्मिन् शयनपादं वध्नाति । चकारात्. — ^५ D (schol.)
आकर्षः लोहकारणं । अंगाराकर्षणार्थं । कुटका तेन तिलान् जुहोति. —
^६ K Bū D (text) तिलां; the rest तिलान्. — ^७ vi. 89. 1. — ^८ K
Ch EP Bi धारयन्ति; Bū D (text) as above; D (schol.) यां निरोद्धम्
(Cod. या निरोद्धम्) इदंति तस्याः केशान् धारयति. — ^९ vi. 129. 1;
139. 1; vii. 38. 1. — ^{१०} Ch E P D (text and schol.) *मौषधिव*. —
^{११} K *सुतं; Ch *सुन. — ^{१२} D (schol.) सज्जात् । शुक्कप्रसूनं । मूलं
दर्भेण परिवेष्ट्य शिरस्युपचृत्य ग्रामं प्रविशति । मलयहणे हि बंधने स्थाते ।
अथ ओषधिवत् । सुवर्चला प्रसिद्धा चिसंध्यासादृशी शुक्कप्रसूनं कर्मा-
तरेण मूलविशेषणत्वात्; cf. Kāṇṣ. 33. 13 fg. — ^{१३} vi. 130. 1. —
^{१४} E P K माखः; D (schol.) रथजितामिति वीणि (vi. 130-132) ग्रय-
नांतरत्वात् । मापस्मरानाम (!) उग्रपूर्वेषु अन्यस्मिन् वा अन्य उते (! for
उत्ते?) ये माया जाता ते मापस्मरान्मां निवपति यस्या निरोधमिदंति ।
तस्याः शिरसि. — ^{१५} So emended; Ch E P Bi Bh D अर्वाच्यावलेखः;
K Bū अर्वाच्या अवलेः; D (schol.) अवलेखनी कथिता (Kāṇṣ. 35. 25)
अर्वाच्या अधिमुखाः (!) शरफालीस्ताः प्रतिदिशमभिमुखायाः विपति. —
^{१६} i. 14. 1. — ^{१७} Ch E Bi D (text) निप्रमंद. — ^{१८} Ch शिले;
cf. 60. 17. — ^{१९} D (schol.) विद्वेषणार्थत्वात् । क्रमभेदः । तस्यां
माला शकुनिः प्रमंदः (! for शकुर्निः प्र?) क्रोडाववर्गाजैदुकः (!) । तस्यां

मालामुपमथ्यान्वाह^१ । १६ । चीणि केशमण्डलानि कृ-
ष्णमूचेन विमथ्य^२ त्रिशिले^३ ऽश्मोत्तराणि^४ व्यत्यासम्^५ । १७ ।
अथास्यै भगमुत्खनति

यं ते भगं निचखुस्त्रिशिले यं चतुःशिले ।

इदं तमुत्खनानि^६ प्रजया च धनेन चेति ॥ १८ ।

इमां खनामीति^७ वाणापर्णी^८ लोहिताजाया द्रप्सेन सं-
नीय शयनमनु परिकिरति^९ । १९ । अभि ते ऽधामित्यध-
स्तात्पलाशमुपचृतति^{१०} । २० । उप ते ऽधामित्युपर्युपास्य-
ति^{११} । २१ । कामं विनेष्यमाणो ऽपाघेनासंख्याताः शर्कराः
परिकिरन्व्रजति^{१२} । २२ । संमृद्भञ्जपति^{१३} । २३ । असंमृद्भन^{१४} । २४ ।

दतधावनं तस्या एव च केशाः . . . । त्वरहताया गोः उलूखलदरणे
तिस्रः शिला निहत्य तत्र कोशं निहन्वात् । अत उलूखलं निहन्वात् । दरण
उलूखले गर्तः । विद्वेषणलिङ्गात्. —

^१ D (schol.) तस्या एव पुष्पस्रजं विमथ्य (? Cod. विमह्यं?) अन्वाह ता-
मेव स्त्रियं. — ^२ E P Bi Bh K D (text) गृह्य. — ^३ Ch शिले; cf.
sb. 15; D (text and schol.) त्रिशिले; Bi त्रिशिलो. — ^४ P अशोत्त-
राणि; Bi अशान्तराणि. — ^५ D (schol.) तस्या . . . पुंजकेशान् कृष्णसू-
त्रेण बद्ध्वा त्रिशिले (!) गर्ते निहति । केशमण्डलमभ्येष्टेवमश्मोत्तराणि (!)
भवेति । व्यत्यासवचनमधस्त्याणामपि (Cod. 'व्यत्यासम') निखननं
मा भूत्. — ^६ So all MSS.; is the word to be emended to 'खनामसि
or 'खेनाम्यहं'? — ^७ iii. 15. 1. — ^८ Ch वाणापर्णी; Ath. Sarvāṃkramāṇī
to iii. 18. वाणापर्णी. — ^९ D (schol.) रक्तवर्णाया अजाद्रप्सेन वाणा-
पर्णी संचुष्य एकीकृत्य वाणापर्णि (!) शरपुंखेति (Cod. 'पुंखेति') प्रसिद्धा ।
तथा सपत्न्या शयनमनु परिकिरति. — ^{१०} iii. 15. 6; D (schol.) पादेन
शयनाधस्तात् वाणापर्णी पत्रं बध्नाति. — ^{११} iii. 18. 6^b; D (schol.)
पादेनोपरि क्षिपति. — ^{१२} D (schol.) काममिष्टामपनीययन् (Cod. 'यः')
परपुत्र्यं (? Cod. 'य') यां । अप नः शोमुचदिति (iv. 33. 1) अनेनापरिग-
णिताः शर्करा अभिमंचिताः (cf. Kāu. 50. 2) । परिकिरन्व्रजति । इह
विधानं स्त्रीकामस्य विनियत्वात् । ईर्ष्याविनाशनाम्यत एव पठितानि. —

^{१३} MSS. संमृद्भः; D (schol.) ताः संमर्दयन् अपति; cf. Kāu. 27. 19. —

^{१४} Bā असंमृद्भा; K Ch E P B असंमृद्भम्; wanting in D. —

ईर्याया ध्राजिं जनाद्विश्वजनीनात्वाष्ट्रेणाहमिति^१ प्रति-
जापः^२ प्रदानाभिमर्शनानि^३ । २५ । प्रथमेन वक्षणासु^४ म-
न्त्रोक्तम् । २६ । अग्नेरिवेति^५ परणुफाण्डम्^६ । २७ । अव-
ज्यामिवेति^७ दृष्ट्वाश्मानमादत्ते^८ । २८ । द्वितीययाभिनिद-
धाति^९ । २९ । तृतीययाभिनिष्ठीवति^{१०} । ३० । छायायां
सज्यं^{११} करोति^{१२} । ३१ । अयं दर्भ^{१३} इत्योषधिवत्^{१४} । ३२ ।
अग्ने जातानिति^{१५} न वीरं जनयेत्प्रान्यानिति^{१६} न विजा-
येतेत्यश्वतरीमूत्रमश्ममण्डलाभ्यां^{१७, १८} संघृष्य^{१९} भक्ते ऽलं-
कारे^{२०} । ३३ । सीमन्तमन्वीक्षते । ३४ । अपि वृश्चेति^{२१}

^१ vi. 18. 1; vii. 45. 1; 74. 3. — ^२ Ch E प्रतिजापः. — ^३ K P Bh प्रजानां; D (schol.) यस्मिन् विनेतुमिच्छति तमभिमृश जपत्यन्यतमं जना-
दिति द्वे (vii. 45. 1, 2) । प्रदानं यत् किञ्चिदभिमन्त्र्य प्रददाति । अभिम-
र्शनं यस्मिन् विनेतुमिच्छति तमभिमृश जपति. — ^४ D (text) वक्ष्यमणासु;
D (schol.) ईर्याया ध्राजिमित्यनेन (vi. 18. 1) हृदये ऽग्निनिर्वापणं । मन्त्रो-
क्तत्वात् । जनाद्विश्वजनीनादित्युच्यते अथातस्व (1 for अध्मा^२) वा हतेर्मोचनं
(Cod. वादृते^३?). — ^५ vii. 45. 2. — ^६ Bi पर्णु; D (schol.) पर्णुना तप्तेन कथितं
(1 for कृषितं?) फाटं पाचयति । प्रमेहणवत् (see Kāuṣ. 25. 10, 11) । मन्त्र-
विनयमिह (Cod. मन्त्रवि^४) विधानं मन्यो स्त्रीविषयत्वात्. — ^७ vi. 42. 1. —
^८ D (schol.) एकया स्त्रियं दृष्ट्वा पाषाणमादत्ते. — ^९ D (schol.) द्वितीयचर्चा
(vi. 42. 2) भूमौ निदधाति. — ^{१०} vi. 42. 3; D (schol.) तमेवाश्मानं. —
^{११} K सज्यं. — ^{१२} D (schol.) त्वन्निमित्तो (1 for यन्नि^२) मन्त्रस्तस्य छा-
यायां धनुरागोपयति. — ^{१३} vi. 43. 1. — ^{१४} D (schol.) दर्भमूलं दर्भेण
परिवेष्ट्य केशेषूपचृतति (Kāuṣ. 33. 13; 36. 12); । सर्वमन्त्रविनयनलिंग-
विशेषात् । यथावश इति (vi. 43. 3^५) सर्वत्रोपपत्ते स्त्रीनिमित्तमोषधि-
नयनं प्रकरणात् । ओषधिवदिति कर्मातिदेशार्थं. — ^{१५} vii. 34. 1. —
^{१६} vii. 35. 1. — ^{१७} Ch विजायतेत्यं; E विजायतेत्यं; D विजायतेत्यं. —
^{१८} E Ch (prim. man.) अश्ममण्डलाभ्यां. — ^{१९} Ch संघृष्य; Bi संमृश;
D (schol.) संकर्ष्य; cf. Kāuṣ. 26. 22; 35. 7. — ^{२०} D (schol.) अश्वतरी
खरी तस्या मूत्रं अश्ममण्डलाभ्यां संकर्ष्य तद्वक्त्रे कृत्वा तत्तस्यै ददाति । अ-
श्ववासा अलंकारे; cf. Kāuṣ. 28. 9, 10. — ^{२१} vii. 90. 1; D (schol.) तृचेन
प्रसूताया विटमन्वाह. —

जायायै जारमन्वाह।३५। क्लीबपदे बाधकं धनुर्वृश्चति^१।३६।
 आशये ऽश्मानं प्रहरति^२। ३७। तृष्टिक इति^३ बाणाप-
 र्णीम्^४। ३८। आ ते दद इति^५ मन्त्रोक्तानि संस्पृशति^६।३९।
 अपि चान्वाहापि चान्वाह^७। ४०। ॥ १२ ॥ ॥ ३६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ D (schol.) खंटपदे (I for पंड०?) कृत्वा हिनन्ति विट(I) पुमान्भव-
 ति. — ^२ D (schol.) आशाया (I for आशयो?) जारस्य संगमनदेशः
 (Cod. संगमनं देशं) संकेतकः देशः तच्चाश्मानं निक्षिपति. — ^३ vii. 113. 1. —

^४ D (schol.) शिरपुखासाशये (I for शरपुखामाशये?) प्रहरति द्वाभ्यां. —

^५ vii. 114. 1. — ^६ D (schol.) वक्ष्यमाणानि हृदयं मुखमिति मन्त्रोक्तानि
 संस्पृशति जारस्य. — ^७ D (text) has the words अपि चान्वाह but
 once; D (schol.) स्त्रीकर्माणि समाप्तानि. —

॥ श्रीं ॥

अस्य यो यन्तीति^१ क्षीरौदनोत्कुचस्तम्बपाटाविज्ञाना-
नि^{२, ३, ४} । १ । सायामिकं वेदिविज्ञानम्^५ । २ । वेनस्तदि-
ति^६ पञ्चपर्वेषुकुम्भकमण्डलुस्तम्बकाम्पीलशाखायुगेध्मा-
क्षेषु पाण्योरेकविंशत्यां^७ शर्करास्वीक्षते^८ । ३ । कुम्भमहतेन
परिवेष्ट्याधाय शयने विकृते संपातानतिनयति^९ । ४ । अ-
नतीकाशमवद्याद्यारजोवित्ते कुमार्यौ^{१०} येन हरेतां ततो
नष्टम्^{११} । ५ । एवं सीरे साक्षे^{१२} । ६ । लोष्टानां कुमारीमाह

^१ i. 4. 1; D (schol.) पूर्वादि समाप्तानि । संहिताविधिरहे अन्या-
दीनां प्रतीकानां संहिताविधिरुच्यते । अस्य यो यन्तीति अस्य सूक्तस्य तत्त्व-
ज्ञानफलं कर्मोच्यते । कस्य संशये प्राणनाशेशेगमनाभ्यामभ्यस्य (?) सद्-
सद्योगाद्व्याधितस्य जीवमरणाभ्यां प्रजनने स्त्रीप्रयोगात् । एवमन्यत्रापि
यद्येतदेवं भवेत्तत्रायं विकारो भवेदिति । संकल्पयेन्न चेततो (Cod.
चेततो) न कानि पुनस्तानि ... — ^२ D (schol.) उत्कुचास्तम्बः स्तावर-
व्यूरिति; Kāuq. 15. 13, 14. — ^३ D (text and schol.) पाटा. — ^४ D
(schol.) विज्ञानानि लोके प्रसिद्धानि भवन्ति. — ^५ D (schol.) जपं जरा-
यत्नावधारणं (?) फलं संग्रामकर्म वेदि (!) कृत्वा प्रकृतेन सूक्तेन (i. 4. 1)
अभिमन्त्र्य चिंतयेद्विशेषं. — ^६ ii. 1. 1. — ^७ So emended; Ch एकविं-
शत्या; the rest एकविंशत्या; D (schol.) उभयोर्हस्तयोरेकविंशतिशर्कराः
कुल्लेचते । पाण्योरेकविंशतिशर्कराः. — ^८ K Bū शर्कराःस्वी. — ^९ Ch
अभिनयति; E D (text) आनयति; D (schol.) इत्यतीष्टवेष्टनं नयतीत्य-
भिमन्त्रणनिवृत्त्यर्थं. — ^{१०} D (schol.) कुमार्यौ. — ^{११} D (schol.)
विज्ञेयं । सुपर्णादि. — ^{१२} D (schol.) हले गोभ्यां युक्ते एवमेव कुर्यात् ।
अहतेन परिवेष्ट्य कुमार्योरेव (! for कुमार्योरेव?) प्राजनं. —

यमिच्छसि तमादत्स्वेति^१ । ७ । आकृतिलोष्टवल्मीकौ क-
ल्याणम्^२ । ८ । चतुष्पथाद्बहुचारिणी^३ । ९ । श्मशानान्न-
चिरं जीवति^४ । १० । उदकाञ्जलिं निनयेत्याह^५ । ११ ।
प्राचीनमपक्षिपन्त्यां कल्याणम्^६ । १२ । ॥ १ ॥ ॥ ३७ ॥

जरायुज इति^७ दुर्दिनमायनप्रत्युत्तिष्ठति^८ । १ । अन्वच-
मुदवजैः^९ । २ । अस्युल्मुककिष्कुरुनादाय^{१० ११} । ३ । नमो
ललाटमुन्मृजानः^{१२} । ४ । उत्साद्य वाह्यतो^{१३} ऽङ्गारकपाले
शिशुशर्करा जुहोति । ५ । केराकांवादधाति^{१४} । ६ । वर्ष-

^१ D (schol.) चतुरो लोष्ठान्गृहीत्वा ग्रैषं ददाति. — ^२ D (schol.) अ-
नयोर्लोष्ठयोर्ग्रहणे अभिलिखितार्थसंपत् (Cod. °संपत्). — ^३ D (schol.)
कुमारी वह्न्युरूपान्गच्छति. — ^४ D (schol.) सैव कुमारी श्मशानात्
गृहीत्वा हरति एवं पूर्वच. — ^५ D (schol.) कुमारी (! for °री?) ब्रूयात्. —
^६ D (schol.) पूर्वस्थां दिशि अञ्जलिं क्षिपत्यभिप्रेतफलं विज्ञानसंहितानि क-
र्माणि कथितानि । तदंतरा नैमित्तिकप्रतीकानि तस्मात्तथा विधेः क-
तिः. — ^७ i. 12. 1. — ^८ E P दुर्दिने प्रायनः D (schol.) दुर्दिने
मेषानां विनाशहेतुः । तद्विनाशायामच्छन् सक्तं जपन् । प्रत्युत्तिष्ठति ग-
च्छतीत्यर्थः । प्रायश्चित्तं दुर्दिनाययत्वात् । यथैवं कमस्तु किं कृतः उच्यते
प्रायश्चित्तत्वात्. — ^९ K उदग्रजैरु; E °वर्जैरु; Bū वर्जैरु; cf. Kāṇ. 47.
31; 49. 13; D (schol.) प्रत्युत्तिष्ठति ग्रहरणमन्त्राः (? Cod. °शामन्त्र! x. 5.
15, 42, 50; cf. Dārila to Kāṇ. 47. 31) चैतदुदवज्रमस्कारस्य चिरका-
लनिष्पत्तेस्तस्य विनाशः स्यात्. — ^{१०} D (text) उल्मुकः. — ^{११} K P
B Bh किष्कुरुन्; E Ch विष्कुरुन्; D (schol.) to the entire sūtra:
प्रत्युत्तिष्ठतीति वाक्यशेषः ।... किष्कुरवः मुखीको (!) चीरः । तानादाय
प्रत्युत्तिष्ठति दुर्दिनं किष्कुरुणां समाप्तो विकल्पार्थः । नमः दुर्दिने प्रत्यु-
त्तिष्ठतीति शेषः । साकान्तत्वात्. — ^{१२} D (schol.) नमः दुर्दिने प्रत्युत्तिष्ठ-
तीति शेषः ।... ललाटं तस्मदयन. — ^{१३} D (schol.) गृहपटलमपनीय
गृहाद्बहिरवस्थितो (Cod. यहातवहिरवस्थितो) ऽङ्गारपूर्णं कपाले शिशुप-
चाणि जुहोति । शर्करा वा. — ^{१४} E D (text) केराकांवा; Ch क-
राकांवा; Bi कौराकांवा; D (schol.) केरापर्णीति या मुराद्रे पुवरीकेति
(! for पुंडरीकेति?) मालवेषु उच्चाय (! for उत्साय) केराकांवादधाति (!).

परीतः प्रतिलोमकर्षितस्त्रिः^१ परिक्रम्य खदायामर्कं क्षिप्रं
संवपति^२ ॥ ७ ॥ नमस्ते अस्तु यस्ते पृथु^३ स्तनयित्पुरित्य-
शनियुक्तमपादाय^४ ॥ ८ ॥ प्रथमस्य^५ सोमदर्भकेशानीकुष्ठ-
लाक्षामञ्जिष्ठीवदरहरिद्रं^६ भूर्जशकलेन^७ परिवेष्ट्य म-
न्यशिरस्युर्वरामध्ये निखनति^८ ॥ ९ ॥ दधि नवेनाघ्रात्या
संहरणात्^९ ॥ १० ॥ आशापालीयं तृतीयावर्जं^{१०} दृंहणा-

अंगारकपालेन चोभयतंच विकृष्टदेशत्वात्; cf. Dārila fol. 35^a l. 6; (to Kāuṣ. 7. 4): रैराकावाद्धाति; cf. also अर्कं in the next sūtra. —

^१ K P Bū चिप्पः; Ch तृप्पः. — ^२ E अर्कं. — ^३ Ch E संविश-
ति. — ^४ D (schol.) to the entire sūtra एवं पूर्वच अर्कं क्षिप्रं संवपति ।
वर्षणातिपीडितो वर्षपरीतः ... उभयोर्वक्ष्यमाणं (Cod. °वमाणं) प्राय-
श्चित्तं चिः परिक्रम्य खदायामर्कं (Cod. °र्थं) क्षिप्रं संवपति । गतः
स्वभावजः चिः सर्वच गत्वा खदायामर्कं समुतजालं (I for समुद्रं?)
प्रकृतेन सूक्तेन पिंडीकृतं चिपति. — ^५ i. 13. 1; vii. 11. 1. —

^६ So Ch E; K Bū Bī Bh P D (text) अशनिं युक्तम्; D (schol.) to
the entire sūtra, चिप्परिक्रम्य खदायामशनिं (!) युक्तं क्षिप्रं संवपतीति
शेषः । साकांचत्वात् । सन्निधेः स्थात् । अशनिं (!) हिमशर्करापस्ते-
नाशनिविनाशितं (!) तदशनियुक्तं न शीघ्रं खदायां सूक्ताने चिपति ।
अशनिविष्कटुः काश्मवर्षाणि (!) । अशिन्युपशमफललिङ्गात्. — ^७ D
(schol.) प्रथमस्य सूक्तस्य, i. 13. — ^८ Bh केशानी; D (schol.) केशानी
प्रसारिणीति उच्यते । उपकनिषु प्राकारे (I for उपखिन्नेषु or उपकीर्णेषु
प्राकारेषु?) प्रायेण जायते. — ^९ All MSS., except Ch D (text)

°कुष्ठः. — ^{१०} K P Bū Bī Bh भुजः; Ch भजः. — ^{११} D (schol.)
भूर्जावयवेन सर्वाणि वेष्टयित्वा अधःशिरः छिद्रं कृत्वाभिमंत्र्य सस्यमध्ये
निखनति । अशनिरचा. — ^{१२} D (schol.) दधि च नवं धान्यं न (I for
च) भवयेयावन्न धान्यं गृहमानीतं. — ^{१३} Ch तृतीयाया; D (schol.)

आशानामाशापालेभ्य (i. 31. 1) इत्यस्य दृंहणान्युक्तानि (? Cod. इत्यस्त्रे-
दृणि उलानि) कर्मणि वज्रवचनानुपपत्तिः । ज्योतिरायतनस्य भौमसंव-
धात् (Cod. भौमं) । उभयान्तेपातवत इति द्वितीयतृतीयमेकतो ऽन्यं
शमनं भौमं व्यपतीति भौमस्य द्वितीयसंबन्धादाशापालीयस्य च विशेषेण
अपमात्रेण तृतीयामृचं मुक्ता (i. 31. 3) अत एव भौमेन सह एव (cf.
sūtras 12-16).

नि । ११ । भौमस्य दृतिकर्माणि^१ । १२ । पुरोडाशानश्मो-
त्तरानन्तःसक्तिषु^२ निदधाति । १३ । उभयान्संपात-
वतः^३ । १४ । सभाभागधानेषु^४ च । १५ । असंतापे ज्यो-
तिरायतनस्यैकतोऽन्यं शयानो^५ भौमं जपति । १६ । इयं
वीरुदिति^६ मदुघं^७ खादन्नपराजितात्परिषदमाव्रजति । १७ ।
नेछचुरिति^८ पाटामूलं प्रतिप्राशितम्^९ । १८ । अन्वाह^{१०} । १९ ।
वध्नाति^{११} । २० । मालां सप्रपलाशीं धारयति^{१२} । २१ ।
ये भक्षयन्त इति^{१३} परिषद्येकभक्तमन्वीक्षमाणो भुङ्क्ते^{१४} । २२ ।

^१ K Bū दतिः; E D (text) इतिः; Ch दृतिः; is the word to be emended to दृढकर्माणि? D (schol.) सत्त्वं बृहदित्यस्य (xii. 1. 1) यौ- (for भौम-?) फलानि कर्माणि । उभयोः सूक्तयोः कर्माण्युच्यन्ते. — ^२ D (schol.) पुरोडाशाद्यत्वारः । अभिमन्त्र्य न संपाताः शब्दान्तरत्वात् । गृहस्थाभ्यन्तरकोलेषु (Cod. गृहास्थाभ्यं) निर्हति । एकैकस्य पुरोडाशस्य पाषाणमुपरि कृत्वा. — ^३ D (schol.) पुरोडाशानश्मनस्य संपातवत् करोति । निश्चयनं पूववत्. — ^४ D (schol.) पूर्वकर्माणि (for कर्मणि?) भवतः समाजमेलकस्थानं भागधानं महाधनगृहमिति सक्तिष्विति देशनियमः चकारेण सर्वातिदेशात्. — ^५ K शयोः; D (schol.) to the entire sūtra एकापेरायतनस्य असंपातयुक्ते (for असंतापः) देशे श्मानधोमुखः (for शयान अधो?) भौमं (xii. 1) जपति । एकेन पात्रेण पर्यावर्तते आशापा- लीयं (i. 31) तु शयानो (Cod. शयनो) जपति नियमस्तु भौमस्त्वि. — ^६ i. 34. 1. — ^७ E Bū (prim. man.) मधुघं; K मदुखं (खादन्); D (schol.) जनसमूहं ज्येष्ठीमधुकं (!) भक्षयन् आव्रजने मंत्रः । . . . प्रत्ययजप- दोयशमनं प्रायश्चित्तं. — ^८ ii. 27. 1. — ^९ D (schol.) पाटामूलं खादन्न- पराजितात्प्रतिप्राशितमाव्रजति लिंगात्. — ^{१०} D (schol.) प्रतिवादिन- मन्वाह. — ^{११} D (schol.) यदि मूलसंप्रत्ययः अन्वाहेति मध्ये किं पठितं । अत्र वचनान्वयधान्वकर्मत्वात् (!). —

^{१२} So Bh D (text); the re- maining MSS. of the text धारयति; D (schol.) पाटास्रजं (!) पर्णी (!) विभर्ति सर्वस्य धारणस्य बाही बन्धनमंत्रलिंगात् (cf. ii. 27. 3) । न संपाता शब्दान्तरत्वात् । दूषा दूषिरमीत्यस्यामुक्तास्य (!) विधानं (cf. ii. 11. 1; Kāu. 39. 1 fg.) । खादन्नपराजितात्परिषदं नाव्रजति । तस्योपजीवनार्थं सक्तमेह्येतत् (for भक्तः?) । सर्वं पुनरुच्यते. — ^{१३} ii. 35. 1. — ^{१४} D (schol.) एकैकैव भुञ्जत इति । नैकभक्तं परिषद्येकभोजने परिषत्तुल्या समवायमात्रं लोकोपचारादि तामेव परिषदं यासादनंतरमीक्षमाणः कल्यांतरे यच्चैत- द्ब्रह्मणो मध्ये एको भुङ्क्त इति अविशेषणत्वात्. —

ब्रह्म जज्ञानमित्यध्यायानुपाकरिष्यन्नभिव्याहारयति^१ । २३ ।
 प्राशमाख्यास्यन्^२ । २४ । ब्रह्मोद्यं वदिष्यन्^३ । २५ । म-
 मामे वर्च^४ इति विभुश्चमाणः^५ प्रमत्तरज्जुं^६ वध्नाति । २६ ।
 सभा च मेति^७ भक्षयति^८ । २७ । स्थूणे गृह्णात्युपतिष्ठते^९ । २८ ।
 यद्वदामीति^{१०} मन्त्रोक्तम् । २९ । अहमसीत्यपराजितात्प-
 रिषदमाव्रजति^{११-१२} । ३० । ॥ २ ॥ ॥ ३८ ॥

दूष्या दूषिरसीति^{१३} स्राक्त्यं वध्नाति^{१४} । १ । पुरस्तादग्नेः
 पिशङ्गं^{१५} गां कारयति^{१६} । २ । पश्चादग्नेर्लोहिताजम्^{१७} । ३ ।

^१ iv. 1. 1; D (schol.) उपाकर्मसु शिष्यानभिव्याहारयति सूक्तं । कल-
 हपरिहासदोषनाशात् (Cod. °परिहार°) प्रायश्चित्तत्वं. — ^२ D (schol.)
 प्रतिप्रश्नं कथयिष्यन् सूक्तमभिव्याहारयति । ... प्रतिवादिनो अपनाशा-
 त्प्रायश्चित्तत्वं (Cod. अयेपनाशाप्राय°). — ^३ D (schol.) वाक्यविचारं
 कथयिष्यन् प्रत्यर्थिना सह प्रतिवादिनो अपनाशात् प्रायश्चित्तत्वं. —
^४ v. 3. 1. — ^५ K P Bh Bi Ch E विभुश्चमाणः; cf. Kāuṣ. 23. 9. — ^६ D (text)
 प्रमत्त°; D (schol.) प्रमत्तरज्जुः । चाचकाणां (for चाक्रिकाणां?) अवलं-
 चनराज्ञः (for °रज्जुः?) तामभिमन्त्र्य विभागं करिष्यन्पिता वध्नीयात्त सं-
 पाताः शब्दान्तरत्वात् । मालावत् कलहनाशदोषापगमात्. — ^७ vii. 12. 1. —
^८ D (schol.) क्षीरौदनं ... सभां प्रविशन्. — ^९ D (schol.) सभास्थूणे
 सूक्तान्ते. — ^{१०} xii. 1. 58; cf. Kāuṣ. 24. 14. — ^{११} xii. 1. 54. —
^{१२} Ch E °प्रोति (instead of °व्रजति); D (schol.) यवतश्चखा (for परिषदमा-
 गच्छति. — ^{१३} ii. 11. 1. — ^{१४} D (schol.) अप्रतिहार्यो (?) कृत्वा ... प्रत्या-
 हरणमुच्यते । ... एककर्मा (for °मर्णा?) काण्डिका समाप्तः (for) शान्द्युदकान्ते
 बन्धनं । आद्यभागान्ते शान्द्युदकं । तत्र शान्द्युदकक्रियादर्शनात् । पूर्वोक्ते
 कर्मस्युतं उत्तरतंचादनंतरम् (Cod. °मे) कृत्वादेः प्रतिहरणात् । अस्मै चा-
 त्तरचार्थत्वात् । अतः कृतोत्तरतंचं (Cod. °त्तरचं) निशाप्रतिपालनं । स-
 त्त्वविचारः । सत्यमणिः सत्यस्तिलकः (cf. Kāuṣ. 8. 15) । कृत्वाशमनार्थं. —
^{१५} Ch E पिशाङ्ग°. — ^{१६} D (schol.) मख्येः (Cod. °येः) पूर्वस्मिन्देगे
 कृष्णपिङ्गलवर्णं गां वृषभं कारयति । अन्येन मारयति. — ^{१७} D (schol.)
 रक्तवर्णकां पश्चिमदेगे (Cod. °शं) कारयति. —

यूषपिशितार्थम्^१ । ४ । मन्त्रोक्ताः^२ । ५ । वाशाकाम्पील-
सितीवारसदंपुष्पा^३ । ६ । दूष्या दूषिरसि ये
पुरस्तादीशानां त्वा समं ज्योतिरुतो अस्यबन्धुकृत्सुपर्णस्त्वा
यां ते चक्रुरयं प्रतिसरो यां कल्पयन्तीति^४ महाशान्ति-
मावपते^५ । ७ । निश्चयमुच्योष्णीष्यग्रतः^६ । १० । प्रोक्षन्वज-
ति^७ । ८ । यतायै यतायै^८ शान्तायै शान्तिवायै भद्रायै
भद्रावति स्योनायै शग्मायै^९ शिवायै सुमङ्गलि प्रजाव-
ति सूसीमे^{१०} । ९ । वामाभूरिति^{११} । १० । अभावादपविध्य-

^१ D (schol.) यूपार्थं गां पिशितार्थं । अजघेपो (! for 'यूपो?') रसकाः ।
पिशितानि मांसानि । न चानयोर्वशाधर्मात्पुष्पपिशितार्थत्वात् (!) । — ^२ D
(schol.) या मंत्रे उक्ताः । ओषधयः कास्ता आह । दभोपमार्गं (cf. Kāṇḍ.
8. 16) सह पाठा (!) आमपाचाद्यन्न भवन्ति । — ^३ D (schol.) वाशा आ-
टक्षकः; cf. Kāṇḍ. 8. 16. — ^४ K Bh Ch (sec. man.) श्रितोः; Bū श्रितोः;
D (text) सिताः; D (schol.) सितीवार अपामार्गः (सदृशो महान्) । —
^५ The reading सदंपुष्पा अवधाय is conjectural; E Bū Bi Ch D (text)
सदंपुष्पामवः; K P Bh 'पुष्पम्'; D (schol.) सदंपुष्पा त्रिसंध्या (cf. Kāṇḍ.
28. 7). — ^६ D (schol.) मन्त्रोक्तादीनां क्रमोत्तरमवधानमावायनं संयो-
गात् । — ^७ ii. 11. 1; iv. 40. 1; 17. 1; 18. 1; 19. 1; v. 14. 1; 31. 1;
viii. 5. 1; x. 1. 1; to this list corresponds the second gāya of the
gānamālā (Ath. Pariç. 31. 2), दूष्या दूषिरसोशानां त्वा समं ज्योति-
रुतो अस्यबन्धुकृते पुरस्तात्सुपर्णस्त्वा यां ते चक्रुः प्रतोचोनफलो यदुष्कृ-
तमयं प्रतिसरो यां कल्पयन्तीति कृत्वाप्रतिहरणानि॥ इति कृत्यामणः॥२॥
The pratikas are: ii. 11. 1; iv. 17. 1; 18. 1; 19. 1; 40. 1; v. 14. 1;
31. 1; vii. 65. 1, 2; viii. 5. 1; x. 1. 1. — ^८ D (schol.) महश्रान्तिः कश्चि-
ताः (see Kāṇḍ. 9. 6, note) एतानि प्रतोकानि आवपते महाशान्तिः
चेति च लोपार्थगते (!) । — ^९ K Bū उपमुच्यः; so also Darila to Kāṇḍ.
46. 8; Bi अपमुच्यः; D (schol.) रात्राववमुच्योपानहौ इति पृथिव्या घोरा-
णामंतं (Cod. घोराणामंतं) भवति । अत्र सर्वा कृत्या न्यासश्चात्र परिकरणे
विहितं तथा उपयोगार्थः । — ^{१०} D (schol.) उष्णीषं शिरोवेष्टनं । तस्मात्ति
कर्तुः अग्रतः (!) । — ^{११} D (text) प्रोक्षन् । — ^{१२} K Bū Bh D (text)
पतायै (bis) । — ^{१३} Bū श्वनायै । — ^{१४} MSS. सुशीमे; cf. Kāṇḍ. 24. 14 and
76. 23. — ^{१५} D (schol.) पतायै पतायै (!) शान्तायै इत्यादय इति क-
रणपर्यंत (!); cf. Kāṇḍ. 46. 7, note. —

ति^१ । १० । कृत्यामित्रचक्षुषा समीक्षन्कृतव्यधनीत्यव-
लिप्तं^२ कृत्याया^३ विध्यति^४ । ११ । उक्तावलेखनीम्^५ । १२ ।
दूष्या दूषिरसीति^६ दूर्या त्रिः सारूपवत्सेनापोदकेन म-
थितेन गुल्फान्परिषिञ्चति^७ । १३ । शकलेनावसिच्य यू-
षपिशितान्याशयति^८ । १४ । यष्टिभिश्चर्मं पिनह्य प्रैषकृ-
त्परिक्रम्य बन्धान्मुञ्चति संदंशेन^९ । १५ । अन्यत्पार्श्वी^{१०} सं-
वेशयति^{११} । १६ । शकलेनोक्तम्^{१२} । १७ । अभ्यक्तेति^{१३} न-
वनीतेन मन्त्रोक्तम् । १८ । दभैरज्ज्वा संनह्योत्तिष्ठैवेत्युत्था-

^१ D (text) अभावेपदविध्यति; D (schol.) कृत्याभावे संस्काराणाम-
पचैषः कृत्याकलग्निकव्यभावे (!?) कल्पोक्तानामिह चोक्तानामभावे सं-
स्कारा वक्ष्यमाणा (!). — ^२ r. 14. 9. — ^३ So all MSS. Is the word to
be emended to कृत्याया? cf. the next note. — ^४ D (schol.) मित्रचक्षुषा
(! for अमित्र?) समीक्ष (!) उपप्रशान्नायाः (! for *सन्नायाः?) कृत्याया आलिप्तं
प्रदेशं आलेपनं अपहर्गतप्रसादाशान्तसंभारान् (!) कृत्याया कृतव्यधनीत्य-
नयसा विध्यति दाभुषेण (! cf. Kāuṣ. 32. 8; 35. 28) सांगर्ह्येवविधि (?)
उत्तरत्र दर्शनात् । शान्तं संभारं कृत्यामित्रचक्षुषा समीक्षन् भूमिस्थितया
(! Cod. भूव०) यदि पुनरालिप्ता (Cod. *रलिप्ता) भावः सत्त्व (!). — ^५ D (text)
*लेखनी; D (schol.) अलिप्तभावे (!) कथितां (cf. Kāuṣ. 35. 28) प्रकृति (!)
कृत्याया. — ^६ ii. 11. 1. — ^७ D (schol.) श्येका विधिकर्मत्वात् ।
कर्मत्वं तिलदर्था सारूपवत्सेनानुदकेन तत्र क्रमेण त्रिः परिषिञ्चति । कृ-
त्यागुल्फान् बहुवचनं । प्रतिपाद गुल्फद्विवचनात्. — ^८ D (schol.)
सूक्तेन शकलेन त्रिः शाल्युदकेन कृत्यावसिच्य (!) यूषं पिशितानि चाशयति
मुखे प्रक्षेपार्थमाशयतिवचनं यूषपिशिताश (!) न संपाता दूष्या दूषिरसीति
(ii. 11. 1) सूक्तेनास्य प्रकरणात् । अशतिच प्रयोगात्. — ^९ E joins this word
to the next sūtra; D (schol.) परिक्रम्य बंधदेशं गत्वा... आयसेन संदंशेन
(Cod. सद्नेन) कृत्याया बन्धान्मुञ्चति प्रैषकृत् हस्तेन. — ^{१०} Ch *पार्श्वी;
E K Bū *पार्श्वी. — ^{११} K Bū Bh P संवेशयति; D (schol.) तस्मिंश्चर्मणि
कृत्यामधोमुखीं (Cod. *खी) संवेशयति । प्रैषकृत्. — ^{१२} D (schol.) शक-
लेनावसिच्य यूषपिशितान्याशयतीत्येतदुक्तं (cf. sū. 14) उक्तानीं कृत्वाव-
सेकस्य ततो दृष्टत्वात् । उक्तवचनस्यैवमर्थत्वात् । शयनसंयोगाच्च. —
^{१३} x. 1. 25; D (schol.) अभ्यक्ताक्तेति मंत्रे यदुक्तं । तच्च नवनीतेन मंत्रो-
क्तस्यान्नवनीतशकलेन (!) गृहीत्वाज्जनाभ्यजने कृत्यायाः कुर्वति. —

पर्यति^१ । १९ । सव्येन दीपं दक्षिणेनोदकालावादाय^२
वाग्यताः । २० । प्रैषकृदयतः^३ । २१ । अनावृतम्^४ । २२ ।
अगोष्पदम्^५ । २३ । अनुदकखातम्^६ । २४ । दक्षिणा-
प्रवणे^७ वा स्वयंदीर्णे^८ वा स्वकृते वेरिणे^९ ऽन्याशायां^{१०} वा
निदधाति । २५ । अलावुना दीपमवसिच्य यथा सूर्य इ-
त्यावृत्याव्रजति^{११} । २६ । तिष्ठंस्तिष्ठन्ती^{१२} महाशान्तिमुच्चैर-
भिनिगदति । २७ । मर्माणि^{१३} संप्रोक्षन्ते^{१४} । २८ । कृष्ण-
सीरेण कर्षति । २९ । अधि सीरेभ्यो दशदक्षिणा^{१५} । ३० । अभि-
चारदेशा मन्त्रेषु विज्ञायन्ते तानि मर्माणि^{१६} । ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

^१ D (schol.) अधोमुखीमेव दर्भरज्जा बध्नाति । निष्कला (!) कुलोत्ति-
ष्ठेत्वं हर्चनं (x. 1. 20^५) प्रैषकृदुत्थापयति । कर्ता प्रैषकृतः — ^२ P आ-
लापः ; D (schol.) कर्ता ... उदकपर्णोमलावु (!) आदाय उत्थापयति ।
कर्तृकारयितृप्रैषकृतस्तेषां — ^३ D (schol.) व्रजतीति वाक्यशेषः —

^४ D (schol.) वृत्तिविसर्जितं (!) । तत्र देशे गच्छेयुः cf. Kāu. 18. 11, 16. —

^५ D (schol.) यच्च गोष्पदं न स्यात्. — ^६ D (schol.) पशुनोदकेन

खातः एतेषां विशेषाणां समुच्चयः. — ^७ D (schol.) दक्षिणा यच्च आपः
पतिता आगच्छन्ति. — ^८ D (schol.) न केन चिद्यः खातश्च पूर्वोत्तर-

विकल्पार्थः. — ^९ K P B i B h E D (text) वीरिणे; D (schol.) छर (for

उत्तर?) इत्यर्थः. — ^{१०} E D (text) अन्यशालायां; D (schol.) शंकुचेवे (for

शकु?) वा निदधाति । कृत्वा (Cod. ०या) प्रतिमूर्तं चेति सर्वविकल्पार्थः. —

^{११} x. 1. 32.; D (schol.) कृत्वाविधानदेश एवमलावुदकेन (!) निष्क (for नि-

षिच्य?) यथा सूर्यो मूर्च्यते । त्यक्तागच्छति. — ^{१२} D (text) तिष्ठंस्तिष्ठन्;

D (schol.) तिष्ठंकर्ता तिष्ठतो येषामपहतानां तिष्ठतश्च शान्तियुक्तानि (Cod.

शान्त्युक्तानि) महाशान्तिरिति कथिता (Cod. कविते) तेषामभिमुखामुच्चैः

निगदन्मैकैश्चुत्वा (?) पठन्ति; cf. Kāu. 9. 6, note; 43. 5; 44. 6. — ^{१३} P B h

मर्माणि त इति (vii. 118. 1). — ^{१४} Ch E संप्रोक्षन्ते; the entire

sūtra is wanting in D. — ^{१५} D (schol.) हलमोभ्यः दश गावो ऽधिका

दक्षिणा देयाः अधिग्रहणसधिकारणनिवृत्तेः । दक्षिणावचनं कर्तृसंप्रत्य-

यार्थं. — ^{१६} D (schol.) संप्रोक्षन्त इत्युक्तं (sū. 28) तानि कान्युच्छन्ते ।

ये देशा मन्त्रेषु श्रूयन्ते । चक्षुरित्येषु (v. 31. 1^२, 2^२, 3^२, 4^२, 6^२, 7^२, 8, 9; cf.

the hymn in the कृत्वागच्छ above sū. 7?) तानि मर्माणि (Cod. कर्माणि) दे-

शवचनात् । आमपावादीनि त्वन्मुखत्वात् (!?) । देश- (Cod. दश-) वचना-

यददः संप्रयतीरिति^१ येनेछेत्तदी प्रतिपद्येतेति^२ प्रसिञ्च-
न्वजति । १ । काशदिविधुवकवेतसान्निमिनोति^{३ ४ ५} । २ ।
इदं व आप इति^६ हिरण्यमधिदधाति । ३ । अयं वत्स^७
इतीषीकाञ्जिमण्डूकं नीललोहिताभ्यां सकक्षं वद्धा^८ । ४ ।
इहेत्यमित्यवकया^{९ १०} प्रह्लादयति । ५ । यचेदमिति^{११} नि-
नयति^{१२} । ६ । मारुतं क्षीरौदनं मारुतशृतं मारुतैः परिस्तीर्य
मारुतेन सुवेण मारुतेनाज्येन^{१३} वरुणाय चिर्जुहोति । ७ । उ-
क्तमुपमन्थनम्^{१४} । ८ । दधिमन्थं बलिं^{१५} हत्वा^{१६} संप्रोक्षणीभ्यां

दुपचार्यते । आमपावमिश्रधान्यमांसकृतवाक्चवनजकुरीरिणी क(श)पाद्-
चकयां (?) गर्दभमूलवानराविर्यो गार्हपत्याहवनीयाः (I cf. the words
corresponding to this corrupt passage in v. 31, 1-4). —

^१ iii. 13. 1. — ^२ K P Bh प्रतिपद्येति; E प्रतोपद्यते; D (schol.)
येन भूमिदेशेन (Cod. °देशे) नदी गच्छेदिति देशनिर्देशार्थे । तं देशं
भूयसोदकेन प्रक्षेपेण सिञ्चन्वजते । कर्ता प्रायश्चित्तं नगरग्रामाद्यपहा-
रदोषशमनात् । तच्च च खननमर्षादुपस्रवनमर्षात् । उपस्रवे तं देशे निश्च
(!) संवधातीति सूक्तेनाभिमन्त्रणं सर्वाण्यभिमन्त्र्याणीति (Kāuṣ. 7. 16) वच-
नात् । सर्वसूक्तमुत्तरेषां यहणात्. — ^३ Bū kaṣṭha°; D (schol.) काशः
प्रसिद्धः. — ^४ D (text) °दिविधुक°. — ^५ K Bū Bh °वेतसां; D (schol.)
to the entire sūtra, निमातुमुक्त्यणार्थं यथैव सूक्तं सर्वं पूर्ववत् । प्रसिद्धा न
निर्देशात्. — ^६ iii. 13. 7^a; D (schol.) पादेन सुवर्णं (Cod. सुपर्णं) न-
दीमुखोपरि स्थापयति. — ^७ iii. 13. 7^b. — ^८ D (schol.) अधिद-
धातीति शेषः । प्रकरणात् । अनेन पादेन इषीकेव रेखा यस्य स इषी-
काञ्जिः... नीलेन सूत्रेण लोहितेन च सह कलाभ्यां बद्धा कला प्रसिद्धा ।
हिरण्यस्योपरि दधाति; cf. Kāuṣ. 32. 17; 48. 39. — ^९ iii. 13. 7^c. —
^{१०} D (schol.) अवका शेषवालः (! for शेषवालः; cf. शेषालि, शेषालिका,
शेषाल, and Āṣv. Gr. iv. 4. 8) । तेन मण्डूकं प्रह्लादयति. — ^{११} iii.
13. 7^d. — ^{१२} D (schol.) उदकं. — ^{१३} D (schol.) येनेछेत्तदी प्रति-
पद्येत तच्चैवं कृत्वा मारुतामिधमा (?) इति मारुतत्वं कृष्णा यागाः गोः
(Cod. गोः) कृष्णवत्सायाः पयसि शृतं वैतसेः (Cod. °से!) काष्ठैस्तदाज्येन. —
^{१४} E D (text) उपमन्थं; D (schol.) वैतसे (Cod. वैतसेन) चमस उपमन्थनं
(I cf. Kāuṣ. 27. 10) ते च उपमन्थान्यवयवांतरत्वात् (! for उपमन्थानान्य°?).
उपमन्थक्रियामात्रा हिमद्रव्यं (?) श्लेषधिमन्थनं. — ^{१५} Bū Bī Bh बलीं. —
^{१६} E P ऊत्वा; D (text) दत्त्वा; D (schol.) दधिमन्थन एव बलिं (!)

प्रसिञ्चन्व्रजति । ९ । पाणिना वेचेण वा प्रत्याहृत्योपरि^१
निपद्यते । १० । अयं ते योनिरित्यरण्योरग्निं^२ समारोपय-
ति । ११ । आत्मनि^३ वा । १२ ।

उपावरोह जातवेदः पुनर्देवो देवेभ्यो हव्यं वह प्र-
जानन्^४ ।

आनन्दिनो मोदमानाः सुवीरा इन्धीमहि त्वा शरदां^५
शतानीत्युपावरोहयति^६ । १३ ।

यां त्वा गन्धर्वो अखनदृषणस्ते खनितारो
वृषा त्वमस्योषधे ।

वृषासि वृषयावति वृषणे त्वा खनामसीत्युष्माप-
रिब्याधावायसेन^{७, ८} खनति । १४ । दुग्धे फास्तावधिज्यो-

वरुणाय बलिहरणं अति मन्वातीति (! for अति धन्वातीति, vii. 41. 12)
संप्रोच्यौ (Cod. °न्यौ) निवेशनत्वात् । तत्रैव प्रतिपादनदेशे दधिमंशन-
शेषणत्वा (! for °शेषणान्वक्ताः?) प्रयोगादन्यवचनाच्च । येनेहेन्द्रो प्रति-
पद्येतेति प्रसिञ्चन्व्रजति । प्रसेकशेषस्य निनयनमति धन्वातीति (Cod. नि-
नयनमित्यधन्वातीति) द्वाभ्यां (vii. 41. 1, 2) निवेशनत्वात्; cf. sū. 1
and 7, note. —

^१ So E Bi D (text); K P Bh Ch Bū °हृत्योपरि; D (schol.) पाणिना
आहृत्योदकं (Cod. राहृत्यो°) बृहत्प्रतीप आहृत्य यत्र यथा (! for यथा)
वा प्रत्याहृत्य उदकस्योपरि निपद्यते. — ^२ iii. 20. 1; D (schol.) प्रता-
पनेनेह विधानं प्रायश्चित्तत्वात् । एका अकल्पजायत । मारुतवर्मप्रतीक-
कर्माधिकृते(?). — ^३ D (schol.) आत्मशरीरे वा समारोपयति. — ^४ Up to
this point TB, ii. 5. 8. 6; cf. Çāṅkh. Gr. ii. 17. 7; Çāṅkh. Gr. v. 1. 7. —
^५ E शरदा; the rest; शरदं. — ^६ D (schol.) कार्यकालसमीपे अव-
रोहणं । अपावेव शरीरे समारोपणे । अप्रिसमारोपणे तु संघनमव-
तारणं. — ^७ Not found in any known Sāṃhitā; D (schol.) de-
signates the verse as कल्पजा. — ^८ E D (text) उकुष्मो; D

(schol.) उकुष्मापरिब्याधा इति द्वंद्वः । उकुष्मा कपिकक्षुः (Cod. क-
विकक्षु) (!) परिब्याधः सूकरवालकः (? or सुरावालकः; Cod. कूकरवा-
लकः) आयसेन फालेन खनति मूलविकल्पसाधनत्वात् सूक्ताशपाया

पस्थ^१ आधाय पिबति^२ । १५ । मयूखे^३ मुसले वासीनो
यथासित^४ इत्येकार्कसूचमार्के वध्नाति^५ । १६ । यावदङ्गी-
नमित्यसितस्कन्धमसितवालेन^६ । १७ । आ^७ वृषायस्वेत्यु-
भयमप्येति^{८,९} । १८ । ॥ ४ ॥ ॥ ४० ॥

समुत्पतन्तु प्र नभस्वेति^{१०} वर्षकामो द्वादशरात्रमनुशु-
प्येत्^{११} । १ । सर्वव्रत^{१२} उपश्राम्यति । २ । मरुतो यजते

खननं कल्पजायसेनापि मंथनकारः पाने सूक्तमधिकारस्वेति वचनात् ।
खननमाचनिवृत्तिः (Cod. खननं) शेषमाचानां न (? Cod. न्न) कालकर्म-
त्वात् । प्रायश्चित्तं शेषमन्त्रं संचयदीपनाशनत्वात्. —

^१ E Bi फाटावधिज्यमुपस्थ; Bū फाटावधिज्यमु; P फाटावधिज्या-
पस्थ. — ^२ D (schol.) corruptly, तत्फांटांश्च फांटं च फांटो पुमां स्त्रि-
येति (Pāṇ. i. 2. 67) एकशेषः । उक्कुष्मापरिव्याधा इति द्वंद्वः । परव-
लिङ्गं द्वंद्वतत्पुरुषयोरिति (Pāṇ. ii. 4. 26) पुल्लिङ्गवदिह (Cod. °द्विहः!)
फांटं पूर्णं इति केचित् चकारात्. — ^३ K Bū Ch E Bi मयूखे; P Bh
मयूखे; D (schol.) कोलके चोपविष्टो मुशले वोपविष्ट इति. — ^४ vi.
72. 1. — ^५ D (schol.) यामे नगरे वा एक एकवार्कः (!) । तस्या
वस्तुलसूत्रेण तद्विकारमर्कं वध्नाति । शेषस्य (Cod. श्रपस्य) वृद्धिः । मन्त्र-
लिङ्गात् । नस्त्राश्च संस्त्राश्च यत्वात् (I for पुं?); cf. D (schol.) to sū. 18,
एकार्कमणिं etc. — ^६ vi. 72. 3; D (schol.) अनया हस्तिनः कुशं
तस्मैव हस्तिनः वालेन वध्नाति । सर्पासित (? Cod. सर्पां) इति केचित्. —
^७ vi. 101. 1. — ^८ Ch °येति; Bi °प्येति; E °भयेष्यसि. — ^९ D
(schol.) एकार्कमणिं (!) स्कंधमण्येतिदुभयमप्यस्य भवति. — ^{१०} iv.
15. 1; vii. 18. 1; cf. Kāuṣ. 26. 24, note. — ^{११} E °शुष्येत्; Ch D (text)
°शुष्येत्; D (schol.) यो वर्षं कामयेत्स द्वादशाहानि अनुशुष्येत् । अहं
प्रातः अहं सायमित्येव पश्चात् शुष्येत् अन्वष्योपपत्तेः (!); ननु च कुक्ष्यह-
णमेककार्यं लघुत्वात् । न पराकादिप्रसंगात्. — ^{१२} All MSS. except
D, सर्वव्रत; D (text) सर्वत; D (schol.) सर्वेभ्यः निवृत्तिः सर्वतः प्रधान-
काले ऽपि उपप्रयोगात् । आस्यति । अमः(ः)तपसीति (Dhātupāṭha
26. 95) शब्दविधिसूतेः सर्वच इत्यर्थः । प्राप्तनिवृत्तिः सर्वच तलोपप्र-
संगात् । उपश्राम्यतीति च । श्रुत्या ता उपपद्यते । इह काम्यविधिः ।
कर्मादवर्षणनिवृत्त्यर्थत्वात् (!) । तस्माद्वर्षाकाल एवास्य प्रयोगः; cf. Kāuṣ.
48. 20. —

यथा वरुणं जुहोति^१ । ३ । ओषधीः संपातवतीः प्रवेश्या-
 भिन्युञ्जति^२ । ४ । विप्रावयेत^३ । ५ । श्वशिरएटकशिरःके-
 शजरदुपानहो^{४ ५} वंशामे प्रवध्य योधयति । ६ । उदपात्रेण
 संपातवता^६ संप्रोक्ष्यामपात्रं^७ चिपादे^८ ऽश्मानमवधायाप्सु
 निदधाति । ९ । अयं ते योनिरा नो भर धीती^९ वेत्यर्थमु-
 त्पास्यन्नुपदधीत^{१०} । ८ । जपति^{११} । ९ । पूर्वास्वषाढासु
 गतं स्वनति^{१२} । १० । उत्तरासु संचिनोति^{१३} । ११ । आदेवनं

^१ D (text) omits जुहोति; D (schol.) मरुतो यागं कुर्यात् । यथा वरुणमिति कर्तव्यातिदेशः ... । यथासुख (I for 'सुखस्व?') चिरभ्यासः पंच-
 मी प्रथमी होमी (Cod. हीमी) तृतीयः षड्भिरेव समुत्पतित्वित्यनेन (iv. 15. 1) मारुतं चोरीदनमित्येवमाज्यातिदेशः । दर्भमुष्टि (I) परिभो-
 जनीया यथाप्रकृति दर्भाणां यव (I) परिस्त्रीर्येति वचनात् । जुहोति मा-
 रुतमाज्यमन्यतरेण सूक्तेन; cf. Kāuṣ. 26. 24; 30. 12; 40. 7. — ^२ D (schol.) चित्वाद्याः (cf. Kāuṣ. 8. 19) प्रवेशयत्युदकमध्ये तत्र मुखेन नीची रज्जी (I) प्रवेशयति. — ^३ Ch विप्रावयेत; K 'प्रावयेत'; E D (text) 'प्रावयति'; D (schol.) उदकान् एव नाना चिपत्तोषधोः. — ^४ Ch E D (text) पटक (for एटक; cf. Pet. Lex. sub एडक). — ^५ So emended; MSS. 'हो'; D (schol.) शुनः शिरः मेघशिरः केशाः प्रसिद्धाः । जीर्णो-
 पानही च । वंशामे प्रवध्य एतानि वच्च (I for वध्वा?) आकाशमारु-
 ति. — ^६ D (schol.) अन्यतरेण सूक्तेन (iv. 15. or vii. 18) संपात-
 वत्कृत्वा. — ^७ K Ch E Bi D (text) संप्रोक्षा. — ^८ D (text) चिपादेनाश्मानमः; D (schol.) पाषाणमामपात्रे प्रक्षिप्य तत्सर्वमप्सु नि-
 दधात्. — ^९ iii. 20. 1; v. 7. 1; vii. 1. 1; the same pratikas make up the उत्पापनगण in the gaṇamālā, Ath. Pariṣ. 34. 25, which is also mentioned in the AV. Anukramagī i. 3; cf. also Kāuṣ. 82. 31. — ^{१०} D (schol.) अर्थार्थमीहमानः हविषामन्यतममुपदधीता (I) उपतिष्ठते
 इहार्थत्वा. (I) संप्रत्ययात्प्रायश्चित्तत्वं प्रसिद्धं द्विदोषमनत्वात्. — ^{११} D (schol.) अथवा अन्यतमं जपति । अंबयो यंतोत्यखानुक्तास्व (I i. 4. 1)
 विधानं कस्मात् । अपसेचनस्वार्थोपायने (I for 'द्योत्पापने?') न योगः ।
 क्रममेदात्. — ^{१२} D (schol.) ब्रूतशालायां गतं स्वनति. — ^{१३} So emended; D (text) संचिनोति; Bi संचिनोति; K Bā Ch संमिनोति;
 PBh संमिनोति; E तंमिनोति; D (schol.) उत्तरास्वषाढासु स्वन (I for स्वनं?) गतं पु प्रयचिपति (I). —

संस्तीर्य^१ । १२ । उद्भिन्दतीं संजयन्तीं यथा वृक्षमशनि-
रिदमुयायेति^२ वासितानक्षान्निवपति^३ । १३ । अश्वयो
यन्ति शंभुमयोभू हिरण्यवर्णा यददः पुनन्तु मा ससुषी-
र्हिमवतः प्र स्रवन्ति वायोः पूतः पवित्रेण शं च नो
मयश्च नो ऽनदुह्यस्त्वं प्रथमं मह्यमापो वैश्वानरो रश्मि-
भिरित्यभिवर्षणावसेचनानाम^{४ ५} । १४ । उत्तमेन^६ वाच-
स्पतिलिङ्गाभिरुद्यन्तमुपतिष्ठते^७ । १५ । स्नातो ऽहत-
वसनो निक्काहतमाच्छादयति^{८ ९} । १६ । ददाति^{१०} । १७ ।
यथा मांसमिति^{११} वननम्^{१२} । १८ । वत्सं संधाय गो-
मूत्रेणावसिच्य चिः परिणीयोपचृतति^{१३} । १९ । शिरः-
कर्णमभिमन्त्रयते^{१४} । २० । वातरंहा इति^{१५} स्नाते^{१६} ऽश्वे

^१ D (schol.) दूतशालां कादयित्वा. — ^२ iv. 38. 1; vii. 50. 1; 109. 1. — ^३ D (schol.) अक्षान्निवपतिः कान्तिर्मुष्यत्वात्कालनियमभावः । ... दधिमधुनोद्वासनं (Ief. Kāuṣ. 7. 19) यथांतरत्वात् । ... वैश्वानरो रश्मिभिरिति (vi. 62. 1) अश्व वध्यता नैमित्तिकमवशिष्यते । यथामुष्य सं-
हिताक्रममाचयद्वा यथा द्यौरिति (ii. 15. 1) गोदाने पठितं दूतप्रतिषे-
धातिक्रमः । दोषनाशात्प्रायश्चित्तत्वं । दूतेनार्थमुत्पाद्यमानस्य. —
^४ i. 4. 1; 5. 1; 6. 1; 33. 1; iii. 13. 1; vi. 19. 1; 23. 1; 24. 1; 51. 1; 57. 3; 59. 1; 61. 1; 62. 1; cf. the अयां सूक्तानि, Kāuṣ. 7. 14; also 9. 1 fig. — ^५ D (text) ऽसेचनानि; D (schol.) अभिवर्षणाः फलवत्त्वाभि-
वर्षणं (1) समुत्पत्तन्वित्यस्य (iv. 15. 1; cf. sūtra 1) यानि कर्मणि विहि-
तानि अवसेच उदकेनाप्लवनं अवसेचनफलमर्थोत्पादनमधिकारात् । प्रती-
कानां विकल्पः. — ^६ vi. 62. 1. — ^७ D (schol.) पुनरेहि वाच-
स्यत इति (i. 1. 2) वाचस्पतिलिङ्गात् । वाचस्पते पृथिवी नः स्त्रोनेति
(xlii. 1. 17) लिङ्गसमवाये ये चिपन्नीयं (i. 1) कर्मभेदात् । ... अर्थमु-
त्पाद्यन् (Cod. ऽस्य) प्रतियहदोषप्रशमात् । प्रायश्चित्तत्वं. — ^८ Ch E
Bi D (text) नित्वा०; D (schol.) प्रचाच्य (Cod. प्रचा). — ^९ K P Bū
Bh ऽच्छादयते. — ^{१०} This word is wanting in D. — ^{११} vi. 70. 1. —
^{१२} K P Bh Ch वननं; D (schol.) गोः सवत्सं संभजफलं कर्मेत्यर्थः. — ^{१३} D
(schol.) गोः समीपे वध्नाति । उपवर्तते सक्तं प्रधाननिर्देशात्. — ^{१४} D
(schol.) गोः शिरःकर्णाभिमन्त्रणं. — ^{१५} vi. 92. 1. — ^{१६} Ch स्नातो. —

संपातानभ्यतिनयति^१ । २१ । पलाशे चूर्णेष्पुत्तरान्^२ । २२ ।
आचमयति^३ । २३ । आप्लावयति^४ । २४ । चूर्णैरवकिर-
ति । २५ । चिरेकया चेति^५ । २६ । ॥ ५ ॥ ॥ ४१ ॥

भद्रादधीति^६ प्रवत्स्यन्नुपदधीत^७ । १ । जपति^८ । २ ।
यानं संप्रोक्ष्य विमोचयति^९ । ३ । द्रव्यं संपातवदुत्थापय-
ति^{१०} । ४ । निर्मृज्योपयच्छति^{११} । ५ । उभा^{१२} जिग्यथुरित्याद्र-
पादाभ्यां सांमनस्यम्^{१३} । ६ । यानेन प्रत्यञ्ची^{१४} ग्रामान्प्र-
तिपाद्य प्रयच्छति । ७ । आयातः समिध आदायोर्जं^{१५ १६}
विभ्रदित्यसंकल्पयन्नेत्य सकृदादधाति^{१७} । ८ । ऋचं^{१८} सामे-

- ^१ D (schol.) अभातानां स्नापयत्यश्नत उदपात्रे संपातानानयति. —
^२ D (schol.) पलाशवृक्षपर्णातिस्थितेषु सुरभिचूर्णेष्पुत्तरान्संपातान्. —
^३ E P आकामयति; D (schol.) आस्रवनत्वादाचमनं प्राप्तं प्रथमं
विधीयते. — ^४ D (schol.) अश्वं. — ^५ vii. 4. 1; D (schol.) चूर्णै-
रवकिरत्यश्वं । चिरेकया च दशभिषेति । अश्वस्य विधिकमेदमर्थमुत्सास्त्र-
निति (cf. sū. 8) प्रकरणात्. — ^६ vii. 8. 1. — ^७ D (schol.) अर्थमो-
हमानः प्रवत्स्यन्ननया हविषामन्यतमं जुहुयात्; cf. Kāuṣ. 41. 8, note. —
^८ D (schol.) अथवा जपति. — ^९ D (schol.) येन गच्छत्यङ्गं तदङ्गिः संप्रोक्ष्य
विमोचयति । यच्चयच विमोचयति प्रियकृता (Cod. °जा!) तच्चतचैवं. —
^{१०} D (schol.) विक्रेयद्रव्य(!)प्रतिषिद्धं । द्रव्यग्रहणमविक्रयनिवृत्त्यर्थं । वै-
श्यकचोक्त्यापयति । विक्रयार्थं नयनं. — ^{११} Ch निर्मृज्यो; D (schol.)
क्रीतं द्रव्यं सुष्ठु शोधयित्वा स्वीकुर्यात् । स्वीकरणे मन्त्रप्रधाननिर्देशात्. —
^{१२} vii. 44. 1. — ^{१३} D (schol.) एकया आर्द्रपाणिपादं ययोस्तावाद्रपा-
णिपादौ (Cod. यस्योक्ता) ताभ्यां प्रयच्छति । पश्चातिमिति(!). — ^{१४} K P Ch
D (text) प्रत्यञ्ची; Bī प्रत्यञ्चा; D (schol.) यानेन पाश्यान्मुखे (!for पश्चा-
न्मुखौ? cf. Kāuṣ. 44. 2, note) प्रतिपादयति सांमनस्यं बहूनामपि
भवति । अर्थोत्थापनप्रकरणादिह सांमनस्यवचनं सह वाणिज्येन कलहो
न स्यात्. — ^{१५} Ch P Bb D (text) आदायो; D (schol.) प्रत्यागच्छन्
पथि याः समिधस्तान् (!) गृहीत्वा. — ^{१६} vii. 60. 1. — ^{१७} D (schol.)
ऊर्जं विभ्रदित्यचैनासंकल्पयन् गृहविशेषं साधारणो देशे सकृदादधाति ।
प्रत्यृचं न प्रतिवाणिजमुत्तमं पुरुषप्रयोगे ऽपि चैतर्थाकारे. — ^{१८} vii.
54. 1; D (schol.) वेदार्थाभिज्ञ इत्यर्थः । तस्मिन् कर्म ऋचं सामेति द्वाभ्यां
प्रत्यृचं होमं आग्नेयं च जुहोति. —

त्यनुप्रवचनीयस्य जुहोति । ९ । युक्ताभ्यां तृतीयाम् । १० ।
 आनुमती^१ चतुर्थीम् । ११ । समावर्तनीयसमापनीययोश्चै-
 पेज्या^२ । १२ । अपो दिव्या इति^३ पर्यवेतव्रत^४ उदकान्ते श-
 न्युदकमभिमन्त्रयते । १३ । अस्तमिते समित्याण्येत्य तृ-
 तीयावर्ज^५ समिध आदधाति^६ । १४ । इदावत्सरायेति^७
 व्रतविसर्जनमाज्यं जुहुयात् । १५ । समिधो ऽभ्याद-
 ध्यात् । १६ ।

^१ vii. 20. 6 (cf. Kāuṣ. 23. 4); D (schol.) इत्यथोनुमत्या (I for इत्य-
 र्थानु?) विधिरनुमतये स्वाहेति; Daç. Kar. adds: ततः दोषो गायेति
 (vi. 1. 1) सूक्तेन आगमकृशरं चरुं संपात्वाभिमन्त्र्य ब्रह्मचारी प्राशयति;
 Ath. Paddh.: दोषो गायेति आधर्वणं समावृत्त्यान्नाति । अन्धाताना-
 दनुत्तरतंच; cf. Kāuṣ. 59. 25. — ^२ Ch चोपेज्या; E चोपेज्या; Bī
 चोपेज्या; D (text) चोपेज्या; D (schol.) समावर्तनमर्हति । यो ब्रह्मचारी
 सन्समावर्तनीयः (Cod. सस्त*) । वेदार्थविज्ञ (Cod. ०र्थाविज्ञ) इत्यर्थः ।
 समापनमर्हति यः । . . . तयोरुभयोरपि एवैव क्रिया कार्यविशेषस्तु
 ईदृशा (!) यात इत्यर्थः । वरुणयागवत् दर्शपूर्णमासाभ्यां पाकयज्ञा
 इति देशवचनात् (Kāuṣ. 6. 30) । अथ्यक्तचोदनाधर्मत्वं । देवताभावात् ।
 समावर्तनस्य नित्यत्वं समापनी(य)योरिति युक्तं वक्तुमकल्यांतरत्वात् । बह्व-
 चरस्य पूर्वनिपातः (cf. Pāṇ. ii. 2. 34) वचनांतरं मा भूत् । अधिकारसं-
 प्रत्ययात् । अतश्च समावर्तनीयं समापनवत्. — ^३ vii. 89. 1 (x. 5. 46);
 Ath. Paddh. आपो हि ष्ठा इति चतसृभिः (i. 5. 1—4) शान्युदकमभि-
 मन्त्रयते । अपो दिव्या इत्यनुयोजयति । मातन्त्र्ये (xi. 6. 23; cf. Kāuṣ. 55. 1,
 note) । ततो अन्धातानानि जुहोति; Daç. Kar. सनुष्टिष्टेरिति (xi. 7. 3?)
 अपो दिव्या नानुयोजनं (!) etc., like Ath. Paddh. — ^४ D (schol.) परि-
 समाप्त्रब्रह्मचर्यव्रतस्य शिरोव्रतपरिसमाप्ती परिमीचा उदकसमीपे वपनार्थं
 शान्युदकमभिमन्त्रयते. — ^५ Ath. Paddh. अपो दिव्या इति द्वाभ्यां
 एधो ऽसीत्वेकया तिस्रः समिधः; vii. 89. 1, 2, 4. — ^६ D (schol.) इह
 विधी न मंत्रप्रकरणात् । एवेति वचनात् । परिमीचांगसमिदाधानं. —
^७ D (schol.) परिधापनंति पार्थिवस्य मा प्र गामेति (ii. 29. 1; xiii. 1. 59)
 जपित्वा अन्धातानानि ऊत्वा इदावत्सरायेत्यादिभिः कल्पजाभिः चतसृ-
 भिराज्यं जुहुयात् । संहितायामभा(वा)ञ्चपाठः; Ath. Paddh. चतसृभिः
 कल्पजा(भिः); Daç. Kar. कल्पजैः चतुर्भिः. The verse AV. vi. 55. 3 is
 therefore not referred to by this pratika; cf. the verses following,
 as also TS. v. 7. 2. 4, and Weber, Nakṣatra ii. 298, note 1.

इदावत्सराय परिवत्सराय संवत्सराय^१ प्रतिवेद्याम
एनत्^२ ।

यद्वतेषु दुरितं निजग्मिमो दुर्हार्दं तेन शमलेनाहमः^३ ॥
यन्मे व्रतं व्रतपते लुलोभाहोरात्रे^४ समधातां^५ म एनत् ।
उद्यन्पुरस्ताद्भिषगस्तु चन्द्रमाः सूर्यो रश्मिभिरभिगृणा-
यद्व्रतमतिपेदे चित्या^६ मनसा हृदा । [त्वेनत्^७ ॥

आदित्या रुद्रास्तन्मयि वसवश्च समिन्धताम् ॥

व्रतानि व्रतपतय उपाकरोम्यमये ।

स मे द्युम्नं बृहद्यशो दीर्घमायुः कृणोतु म इति^८

व्रतसमापनीरादधाति^९ । १७ । त्रिरात्रमरसाशी^{१०} स्ना-

तव्रतं चरति^{११} । १८ । निर्लेक्ष्यमिति^{१२} पापलक्षणाया^{१३}

मुखमुक्ष्यन्वृचं^{१४} दक्षिणात्केशस्तुकात् । १९ । पलाशेन^{१५}

फलीकरणान्हुत्वा शेषं प्रत्यानयति^{१६} । २० । फलीकरणतु-

^१ Wanting in Ch. — ^२ Ch Bū एतत्. — ^३ So emended; K Bi शमलेनाहमः; E Ch न्नाह्यः; P Bh न्नायः; Bū न्नायमः. — ^४ So emended; Bū Bi P नुलोभाः; Ch नलोभाः; E तुलोभाः; K नुलोभा अहोरात्रे; Bh नुलोभा अहोरात्रे; Daç. Kar. लाभा आहो. — ^५ E समाधातां; Daç. Kar. समिधातां. — ^६ MSS. चित्या. — ^७ The pratika of this verse occurs Kāuç. 6. 19, where Dārila designates it as कल्पजा; also Vait. Sū. 4. 22. — ^८ D (schol.) समिध इति संनिधानात्. — ^९ D (schol.) प्रथमाद् आरभ्य वीर्यहानि रसवर्जमश्नाति । लवणरहितं. — ^{१०} Ch E D (schol.) स्नातकव्रतं; Ath. Paddh. adds: यश्चात्कोशादिति (xix. 72. 1) जपेत्. — ^{११} i. 18. 1. — ^{१२} K Bū Ch (see. man.) D (text) पापलक्षणाया; D (schol.) या स्त्री पापलक्षणा अनिष्टफलसूचकं (!) चिह्नं यस्याः सा पापलक्षणा (!) दुर्भेगेति केचित् । तस्या मुखं सिद्धत्वेन दक्षिणकेशस्तुकादारभ्य निर्लेक्ष्यमिति सूक्तनान्वृचं सूक्तकर्मभेदः अथाप्यापनाधिकारनिवृत्त्यर्थः । तस्मादधर्मतः क्षणफलमिदं कर्म अहोमत्वादन्यच्चवचनं. — ^{१३} Ch उच्छति; E उच्छति. — ^{१४} D (schol.) पलाशेन पात्रेण प्रकृतेन सूक्तेन. — ^{१५} D (schol.) फलीकर (!) कुकुसाः (Cod.

षवुसावतक्षणानि सव्यायां पादपाष्ण्यां^१ निदधाति । २१ ।
अपनोदनापाद्याभ्यामन्वीक्षं प्रतिजपति^२ । २२ । दीर्घायु-
त्वायेति^३ मन्त्रोक्तं वध्नाति^४ । २३ । ॥ ६ ॥ ॥ ४२ ॥

कर्शफस्येति^५ पिशङ्गसूत्रमरलुदराडं यदायुधम्^६ । १ ।
फलोकरणैर्धूपयति^७ । २ । अति^८ धन्वानीत्यवसाननिवे-
शनानुचरणानि^९ निनयनेज्या^{१०} । ३ । वास्तोष्पतीयैः^{११}

कुक्^{१२} . . . एवमेव वुसस्य होमः । प्रत्यानयने एकमेव तत् चणहोमः ।
. . . चतुः सूक्तस्त्रावृत्तिः द्रव्यभेदात्. —

^१ Ch 'पाष्ण्यां'; D (schol.) पापलक्षणायाः. — ^२ D (schol.) अरि
ऽसावित्यपनोदनानां (i. 26. 1; cf. Kāuṣ. 14. 14) अप नः शोमुचद-
घमित्यपाद्यप्रतीकविकल्पो (iv. 33. 1) ऽपनोदनक्रमविधानात्. — So
K only; Ch E Bū D (text) अन्वीक्षन्प्र०; P Bh Bi अन्वीक्षं. — ^३ ii.
4. 1. — ^४ D (schol.) जंगिडमणिं जंगिडो अर्जुनः पिशाचचातनमंच-
लिंगत्वात्. — ^५ iii. 9. 1. — ^६ D (schol.) पिशंगकपिलावर्णवद्वर्णो
(!) दारुक (!) स्यात् । अरलुक इति प्रसिद्धाभिधानः । पिशाचनाशनं
दंडं विमृज्य (!for 'मृज्य' cf. Kāuṣ. 23. 11) धारयति । भूदंडमरलु-
कदंडं (? Cod. भूदंड अं!) संपातवंतं विमृज्य धारयतीत्येकोदशग्रहणात् ।
यदायुधं धारयति तत्संपातवंतं विमृज्य धारयति । विष्कंधदूषणं (Cod.
'भूषणं'). — ^७ D (schol.) विष्कंधं (!) धूपनं जुष्ट (!) धूपने मंत्रः । फली-
करणां कथितां (!) मंचनियमात् दीपनाशनं. — ^८ vii. 41. 1. — ^९ K
(sec. man.) Ch (sec. man.) D (text and schol.) 'वशान०. — ^{१०} Thus
emended; MSS. (with haplographia?) 'चरणानिनयनेज्या'; D (schol.)
अति धन्वानीति द्यौर्चं इहैव ध्रुवामित्यष्टभिर्धारयति (iii. 12. 1;
cf. Kāuṣ. 8. 23) । अति धन्वानीति कक्षादुच्यते । ईडायाः (!) वशाशम-
नार्थत्वात् । एवंस्थिते (Cod. एव०) निनयनानुचरणाचार्यथासंख्यत्वात्
(!) अवशानं (!) निधानदेशनिवेशनं गृहं । अवशानं (!) अनुचरणं । निवेशन-
निनयनं अनुचरणं । शास्त्रदत्तेन संप्रोचणनिनयनमुद्कावर्जनं (Cod.
'नियन०') । ईडायाः श्वेनदेवता मंचलिंगात् । एवमस्य सूक्तस्य प्रयोगान्तु
गृहस्थानि श्वेनेनेज्याति धन्वानीति द्वाभ्यां होमः । पाकयज्ञतत्वे; Ath.
Paddh. अथ बृहज्जालाकर्म उच्यते (cf. Kāuṣ. 23. 6) । अ० ध० इति उद्-
पाचमभिमंत्र्य भूमौ निनयति । यत्र गृहं करिष्यति तत्र विघ्नं शमयति ।
श्वेनदेवतापाकयज्ञविधानेनाज्यभागांतं (MSS. सेन०) कृत्वा । . . चणं जु-
होति । भूमिस्थानि यत्र गृहं करिष्यति । अथवा नवे गृहे श्वेनयागः
कर्तव्यः. — ^{११} For the वास्तोष्पतीयगण see Kāuṣ. 8. 23. —

कुलिजकृष्टे^१ दक्षिणतो ऽग्नेः संभारमाहरति^२ । ४ । वास्तो-
ष्पत्यादीनि^३ महाशान्तिमावपते^४ । ५ । मध्यमे गर्ते दर्भेषु^५
व्रीहियवमावपति । ६ । शान्त्युदकशष्पशर्करामन्येषु^६ । ७ ।
इहैव ध्रुवामिति^७ मीयमानामुच्छ्रीयमाणामनुमन्त्र-
यते^{८ ९} । ८ । अभ्यज्यतेनेति^{१०} मन्त्रोक्तम्^{११} । ९ । पूर्णे^{१२} ना-
रीत्युदकुम्भमग्निमादाय प्रपद्यन्ते^{१३} । १० । ध्रुवाभ्यां^{१४} दंह-
यति । ११ । शंभुमयोभुभ्यां^{१५} विषन्दयति^{१६} । १२ ।

वास्तोष्पते प्रति जानीत्यस्मान्स्वावेशो अनमीवो न
एधि ।

^१ Bū कुलिजः; D (schol.) अग्नेर्दक्षिणतः कुलीयेन (!) कर्षति; Bi has a colon here. — ^२ D (schol.) व्रीहियवौषधिखूणादि संभारादि

अभिमन्त्र्य स्थापयति. — ^३ D (schol.) इहैव ध्रुवामित्यादीनि (cf. Kāuṣ. ८. २३) पंचगणानां तृप्रप्रभृतीनि (I for मातृप्रभृती?) प्रतीकान्यावपते; Ath. Paddh. अत्र स्थाने इहैव ध्रुवामित्यवमादीनि चत्वारि (!) गणैः कौशिकोक्तिः (the four gāṇas beginning with the वास्तोष्पतीय, Kāuṣ. ८. २३). —

^४ D (schol.) नडमा रोहेति (xii. २) अनुवाकं महाशान्तिमावपते (cf. Kāuṣ. ९. ६, note; ३९. २७; ४४. ६) ... शान्त्युदके शान्त्युदकस्योत्तरतंत्रवचनात्; Ath. Paddh. ततः सावित्री पुनः शं नो देवी (ii. २५. १; cf. Kāuṣ. ९. ७) शान्त्युदकेन तेन शालां संप्रीचति. — ^५ D (schol.) प्रधानखूणागर्ते । दर्भाणां सुपरि. —

^६ D (text) शर्करामः; D (schol.) शान्त्युदक-
विरुद्धशर्करायावपति; Ath. Paddh. अन्येषु खूणागर्तेषु प्रविशति. —

^७ iii. १२. १. — ^८ K P Bb D (text) मीयमानाम्; D (schol.) मध्य-
मखूणां; Ath. Paddh. मीयमानां शालां. — ^९ Ch. मीयमानां मनु. —

^{१०} K P Bb अभ्यज्यतेति; Ch अभ्यज्यतेति; iii. १२. ६. — ^{११} D (schol.) वंश-
मारोपयति; Ath. Paddh. खूणावंशवारोपयति (Cod. 'वंशारो'?). —

^{१२} iii. १२. ८. — ^{१३} D (schol.) एकया उदकपूर्णघटं गृह्णाति । उत्तर-
यापि ताभ्यामयस्विताभ्यां सर्वाणि मानुष्याणि गृहं प्रविशति; Ath. Paddh.

एकया उदकुम्भसहितां पत्नीमनुमन्त्रयति । गृहं प्रविशति । यजमानपुरुषो
ऽपि गृहीत्वा अन्ये प्रविशति । एकैकांगकर्मत्वात् । अत एवाविधिकर्मत्वात्. —

^{१४} Ath. Paddh. इहैव ध्रुवामिति द्वाभ्यामग्निभ्यां (iii. १२. १, २) वृष्टिं कारयति. —
^{१५} i. ५. १; ६. १; cf. schol. to Kāuṣ. ९. १. — ^{१६} D (schol.) उदकेन
क्षेदयति गृहभुवं; Ath. Paddh. उदकुम्भं गृहं आच्छादयति. —

यत्त्वेमहे^१ प्रति नस्तज्जुषस्व चतुष्पदो द्विपद आ वे-
शयेह^२ ॥

अनमीवो^३ वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन्^४ ।

सखा मुशेव एधि न इति^५

वास्तोष्पतये क्षीरौदनस्य जुहोति । १३ । सर्वान्नानि
ब्राह्मणाभोजयति । १४ । मङ्गल्यानि^६ । १५ । ये अग्रय
इति^७ क्रव्यादनुपहत इति पालाशं^८ वर्ध्नाति । १६ । जु-
होति^९ । १७ । आदधाति^{१०} । १८ । उदञ्चनेनोदपाच्यां^{११}
यवानद्विरानीयोऽलोपम्^{१२} । १९ । ये अग्रय^{१३} इति पाला-
श्या दव्या मन्थमुपमथ्य काम्पीलीभ्यामुपमन्थनी-
भ्याम्^{१४} । २० । शमनं च । २१ । ॥ ७ ॥ ॥ ४३ ॥

य आत्मदा इति^{१५} वशाशमनम्^{१६} । १ । पुरस्तादमेः

^१ Thus emended ; MSS. यत्त्वेमहे. — ^२ Cf. RV. vii. 54. 1 ; TS. iii. 4. 10. 1 ; Çāṅkh. Çr. ii. 16. 1 ; Pār. Gr. iii. 4. 7 ; Âçv. Gr. ii. 9. 9 ; Çāṅkh. Gr. ii. 14. 5 ; iii. 4. 8 ; Gobh. iv. 7. 32 ; Mantrabrahmaga ii. 6. 1 ; Ath. Paddh. designates this and the next verse as शाखाधिकीये ऋचि; also as कल्पजे. — ^३ K P Ath. Paddh. अनामीवा. — ^४ Ch. विश्वं. — ^५ Cf. RV. vii. 55. 1 ; Nirukta 10. 17 ; Pār. Gr. iii. 4. 7 ; Çāṅkh. Gr. iii. 4. 7. — ^६ D (schol.) ब्राह्मणस्वस्तिवाचनं । बहुधान्यबहुपुत्रसायुष्य-वर्चस्वित्यादि (!) । वलादारकादीन्यपि (Cod. 'नेपि') वाचयेयुः. — ^७ iii. 21. 1. — ^८ Bū पलाशं ; D (schol.) सप्त ऋग्भिः । पालाशमणिं वर्ध्नाति । यदि औघात् क्रव्यादनुपहतः विनाशयेति (!?). — ^९ D (schol.) अग्रवा-चैव निमित्त (!) जुहोत्याज्यं. — ^{१०} D (schol.) अत्रैव. — ^{११} E Bī Ch (sec. man.) D (text) उदकपाच्यां. — ^{१२} E P. ओलोपं ; D (schol.) उलोपं आलोपाच्या (! for आलोड पाच्या?) यवां जुहोति । क्रव्यादनुपहत इत्येवं. — ^{१३} K D (text) अग्रय ; iii. 21. 1. — ^{१४} D (schol.) पूर्वचैव निमित्तप्रतीकग्रहणं सङ्गार्थं. — ^{१५} iv. 2. 1. — ^{१६} D (schol.) वशाया अतश्चार्थतन्नादिनियोगः शांतत्वात् ... वशा गौर्या गर्भे न गृ-ह्णाति तस्या दोषशमनार्थं पाकयज्ञिकं तंच. —

प्रतीचीं धारयन्ति^१ । २ । पश्चादग्नेः प्राङ्मुख उपविश्या-
 न्वारब्धायै^२ शान्त्युदकं करोति^३ । ३ । तत्रैतत्सूक्तमनुयोजय-
 ति^४ । ४ । तेनैनामाचामयति च संग्रोहति च^५ । ५ । तिष्ठन्ति-
 षन्तीं महाशान्तिमुच्चैरभिनिगदति^६ । ६ । य ईंशे पशुपतिः
 पशूनामिति^७ हुत्वा^८ वशामनक्ति शिरसि ककुदे जघनदेशे
 । ७ । अन्यतरां स्वधितिधारामनक्ति^९ । ८ । अक्तया^{१०} वपामु-
 त्खनति । ९ । दक्षिणे पार्श्वे दर्भाभ्यामधिक्षिपत्यमुष्मै त्वा
 जुष्टमिति यथादेवतम्^{११} । १० । निस्सालामित्युल्मुकेन^{१२}
 चिः^{१३} प्रसव्यं परिहरत्यनभिपरिहरन्नात्मानम्^{१४} । ११ । द-
 र्भाभ्यामन्वारभते^{१५} । १२ । पश्चादुत्तरतो ऽग्नेः प्रत्यक्शीर्षी-
 मुदक्पादीं^{१६, १७} निविध्यति^{१८} । १३ । समस्यै तग्वा भवेत्य-

^१ D (schol.) आग्न्यभायति पूर्वस्मिन्देशे अग्नेः पश्चान्मुखीं धारयति प्रेषकृता. — ^२ D (schol.) वशानयनादुपविशेतिवचनं (Cod. *विष्य*). —
^३ Cf. Kāuṣ. 53. 6. — ^४ D (schol.) तस्मिन् शान्त्युदके एतत् आत्मदा (iv. 2. 1) इति. — ^५ D (schol.) तेन शान्त्युदकेनैतां च कारयितारं... — ^६ D (schol.) तां तिष्ठन् सूक्तं स्वस्वितस्तिष्ठतीं वशां कृत्वा महाशान्तिमुच्चैः प्रकपेण अभिनिगदनादेकमुत्वा; cf. Kāuṣ. 9. 6, note; 39. 27; 43. 5. —
^७ ii. 34. 1. — ^८ E inserts here जुष्टमिति यथादेवतम्; cf. sū. 10. —
^९ D (schol.) उभयधारायाः कुरिकायाः अन्यतरां धारां प्रक्षिपति. —
^{१०} K P B D (text) उक्तया; D (schol.) अक्षितया (I for अधिचिप्रया?) धारया वशायाः वपामुत्तरति. — ^{११} D (schol.) वशाया (Cod. वशत) दक्षिणे पार्श्वे दर्भाभ्यामर्हति प्रजापतये त्वा जुष्टमधिचिपामीति. —
^{१२} ii. 14. 1. — ^{१३} Bū Ch *चिष्ण. — ^{१४} D (schol.) वशां परिहरति । प्रसव्यं आत्मनो वशां पश्चांतरेणोल्मुकहरणं. ... परिहार्यं वशां संस्कार्यत्वात्. — ^{१५} D (schol.) ग्रामिवद्देशं नीयमानां पश्चादवस्थितां दर्भाभ्यां स्पृशति । परिभोजनीयाभ्यां. — ^{१६} Ch (prim. man.) *शीर्षी; P Bh *शीर्षी; D (schol.) पश्चिमशिरसाम(!). — ^{१७} D (text and schol.) *पादां. — ^{१८} D (schol.) पातयति. —

न्यतरं दर्भमवास्यति^१ । १४ । अथ प्राणानास्थापयति प्र-
जानन्त इति^२ । १५ । दक्षिणतस्तिष्ठन्क्षोहणं जपति^३ । १६ ।
संज्ञप्रायां जुहोति

यद्वशा मायुमक्रतोरो^४ वा पडिभराहत^{५ ६} ।

अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वंहस इति^७ । १७ ।

उदपात्रेण पत्न्यभिघ्नज्य मुखादीनि गात्राणि प्रक्षा-
लयते । १८ । मुखं शुन्धस्व देवयज्याया इति । १९ । प्रा-
णानिति नासिके^८ । २० । चक्षुरिति चक्षुषी । २१ । श्रो-
त्रमिति कर्णौ । २२ । यत्ने क्रूरं यदास्थितमिति^९ समन्तं
रज्जुधानम्^{१०} । २३ । चरित्राणीति पादान्समाहृत्य^{११} । २४ ।
नाभिमिति नाभिम् । २५ । मेढ्रमिति मेढ्रम् । २६ । पा-
युमिति पायुम् । २७ । यत्ने क्रूरं यदास्थितं^{१२} तच्छुन्धस्वे-
त्यवशिष्टाः^{१३} पार्श्वदेशे ऽवसिच्य यथार्थं व्रजति^{१४} । २८ ।

^१ D (schol.) याभ्यां दर्भाभ्यां वशान्वाख्या (Cod. वशामन्व०) तयो-
रन्यतरं (!) दर्भविधिः कार्यः । वशाया अधः क्षिपति. — ^२ ii. 34. 5. —

^३ D (schol.) मार्यमाणाया दक्षिणत ऊर्ध्वः सन् रक्षोहणमनुवाकं (the
anuvāka beginning with viii. 3. 1; cf. Kāuṣ. 8. 25) जपति । . . . संज्ञ-
प्यमाणायां. — ^४ Bū E मायुमक्र०; Ch Bī P Bh मायुमक्र०; D cites only
the pratika यद्वशा मायुरिति (!). — ^५ K Ch E पडिभरा०. — ^६ Bū Ch
(sec. man.) ०हृतः. — ^७ Cf. TS. iii. 1.4.3; Kāty. Cr. xxv. 9.12; Çākh.
Cr. iv. 17.10; Gobh. iii. 10. 23; Mantrabr. ii. 2. 8. — ^८ D (schol.) प्राणा-
निति नासिकाप्रणान् शुन्धस्व देवयज्याया इति (so also the following

passages are filled out) सर्वत्रोदकं साकांचत्वात् । यथार्थमुदकीर्णमिति व-
चनत् (Kāuṣ. 8. 22). — ^९ D (schol.) शुन्धस्व देवयज्यायै; cf. VS. vi. 15fg. —

^{१०} D (schol.) यीवाया बंधनस्थानं (Cod. बंधनं) समन्तं सर्वं इत्यर्थः. —

^{११} D (schol.) एवं पादनेकीकृत्य प्रचालयति सकृत्. — ^{१२} Cf. VS.
vi. 15f. — ^{१३} D has a colon here, though it continues the sūtra

to व्रजति; so also K P Bh. — ^{१४} D (schol.) ततः शुन्धस्व देवयज्याया
इति अनेनावशिष्टा अपः (Cod. आपः) पार्श्वदेशे ऽवसिच्य कर्ता यथाप्रयो-
जनमवज्ञकार्यार्थं गच्छति. —

वपाश्चपण्यावाज्यं^१ सुवं स्वधितिं दर्भमादायाभिब्रज्यो-
 ज्ञानां^{२ ३} परिवर्त्मानुलोमं नाभिदेशे दर्भमास्तृणाति^४ । २९ ।
 ओषधे चायस्वैनं स्वधिते मैत्रं हिंसीरिति^५ शस्त्रं प्रयच्छ-
 ति । ३० । इदमहमामुष्यायणस्यामुष्याः^६ पुचस्य प्राणा-
 पानावपकृन्तामीत्यपकृत्य^७ । ३१ । अधरप्रवस्त्रेन लोहि-
 तस्यापहत्य । ३२ । इदमहमामुष्यायणस्यामुष्याः^{८ ९} पुचस्य
 प्राणापानौ निखनामीत्यास्ये^{१०} निखनति । ३३ । वपया
 द्यावापृथिवी प्रोर्णुवाथामिति^{११} वपाश्चपण्यौ वपया प्र-
 ह्नाद्य^{१२} । ३४ । स्वधितिना प्रकृत्योक्त्य । ३५ । आवस्त्र-
 मभिघार्य^{१३} । ३६ । वायवे^{१४} स्लोकानामिति दर्भायं प्रा-
 स्यति^{१५} । ३७ । प्रत्युष्टं रक्ष इति^{१६} चरुमङ्गारे^{१७} निदधाति । ३८ ।

- ^१ D (schol.) ययोः शाखयोः स्थापिता वपा अथते वपाश्चपण्यौ. — ^२ K P Bū ०तिव्रज्यो. — ^३ D (schol.) ग्रामिचे (Cod. ०चे) वशामुत्तानां कृत्वा. —
^४ Bī ०स्त्रिणाति; D (schol.) लोमानुगतं नाभिलक्षिते देशे वशामिमु-
 खमास्तृणाति. — ^५ Cf. VS. iv. 1; v. 42; Kāty. Cr. v. 2. 15; Āçv.
 Gr. i. 17. 8; Çāṅkh. Gr. i. 28. 12; Pār. Gr. ii. 1. 10; Gobh. ii. 9.
 14; Mantrabr. i. 6. 5; Kāuṣ. 92. 18. — ^६ K Bū Bh ०ममुष्यायणस्या०. —
^७ D (schol.) प्रथमेन संवेण नाभिदेशं छिनत्ति. — ^८ K Bh ०पहतीदम्;
 E ०पहति इदम्; P Bī ०पतीदम्. — ^९ K Bū Bh D (schol.) ०ममुष्याय-
 णस्या०; cf. Kāuṣ. 47. 22; also AV. x. 5. 36, etc. — ^{१०} So E alone; K P Bū
 Bb Bī Ch आस्येने; D (text) आस्येन; D (schol.) स दर्भेण दर्भस्थाधरेण
 (Cod. ०धारेण) खंडेन लोहितं सूष्टा (Cod. खंडेतलोहितं सूष्ट्र) द्वितीयं
 संवेण दर्भखंडं लोहितनिष्ठं श्लेषश्चपणे निहितं. आश्रयानं (!) वा इतरश-
 व्दस्य गतिवचनात्. — ^{११} Bū Ch प्रोर्णुवाथाम्; cf. VS. vi. 16^d. —
^{१२} D (schol.) वपाश्चपण (!) एवैकशाखादिशस्त्रे पूर्वच गृहीति । वपया प्र-
 ह्नाद्य. — ^{१३} D (schol.) यस्माद्देशात् वपामुद्धृत्य (Cod. वपोद्धृत्य) तं
 (?) Cod. त्रं देशमभिघारयति. — ^{१४} K P Bb वायोवे; Bū चायोवे. —
^{१५} Thus emended; K प्राश्रयति; Ch प्राश्रति; E प्रश्रति; P Bī Bh
 प्राश्रति; D (schol.) to the entire sūtra, अपौ नाभिदेशनिहितं दर्भायं
 अनियते देशे विपणमेवं. — ^{१६} Cf. VS. i. 7; TS. i. 1. 2. 1 etc.; Kāuṣ.
 8. 9. — ^{१७} So only E D (schol.); K Bī Bū Ch चरुमंगारे; P Bh चरु-
 मंगारे; D (text) चरामंगारे. —

देवस्त्वा सविता अपयत्विति अपयति । ३९ । सुगृतां
करोति । ४० । ॥ ८ ॥ ॥ ४४ ॥

यद्यष्टापदी स्याद्गर्भमञ्जलौ सहिरण्यं सयवं वा य आ-
त्मदा इति^१ खदायां^२ अरत्नावयौ सकृज्जुहोति । १ । वि-
शस्य समवत्तान्यवद्येत् । २ ।

हृदयं जिह्वा श्येनश्च दोषी पार्श्वे च तानि षट् ।

यकृद्बृह्मौ गुदश्रोणी^३ तान्येकादश देवतानि^४ । ३ ।

दक्षिणः कपिललाटः सव्या श्रोणिर्गुदश्च यः ।

एतानि चीणि व्यङ्गानि स्विष्टकृद्भाग एव^५ । ४ ।

तदवद्य^६ प्रज्ञातानि अपयेत् । ५ । होष्यन्दिर्दिदेवतानाम-
वद्येत्^७ । ६ । सकृत्सकृत्सौविष्टकृतानाम् । ७ । वपायाः
समिद्ध^{१०} ऊर्ध्वा अस्येति^{११} जुहोति । ८ । युक्ताभ्यां तृती-
याम् । ९ । आनुमती^{१२} चतुर्थीम् । १० ।

जातवेदो वपया गच्छ देवांस्त्वं हि होता प्रथमो बभूव^{१३} ।

^१ D (text) सुगृतां. — ^२ iv, 2, 1. — ^३ D (schol.) खदा गर्तः. —
^४ Ch गुदः. — ^५ All MSS. except D, देवतानि. — ^६ Cf. Kāty. Cr.
vi, 7, 6; D (schol.) तान्येकादशान्यगानि । अन्यतरयोर्द्वयोः श्रोण्योः । स्वि-
ष्टकृतसंयोगादेकादशत्वं; the last pāda is hypercatalectic. — ^७ D (schol.)
एवयोगाद्देवता (Cod. एवयोगादे०) भङ्गे । अतश्च (Cod. अनश्च) द्विदेवता-
नामपि हविः । एतेषां संप्रत्ययवृत्तयोर्भेदः एकादशत्वात् । दक्षिणकपिललाटो
बाहुः सव्यश्रोणौ सविधनौ गुदश्च एतानि चीणि व्यङ्गसंज्ञानि वितानव-
त्त्रेतानि...; the last pāda is catalectic. — ^८ So all MSS; is the
word to be emended to अवदाय or अवदाय? D (schol.) सविष्टानि
अपयेत् । एकस्यां स्त्रास्यां अवयति देवतानि (!) आविकृताणि चेति यथा
स्यात्. — ^९ MSS. अपयेद्वोष्यं; D (schol.) हवनकाले हृदयादिभिः दि-
र्द्विरवच्छेदयेत्. — ^{१०} K B5 E P B1 समिध. — ^{११} v, 12, 1 (et al.);
27, 1. — ^{१२} D (schol.) अनुमतिः सर्वमित्यनया, vii, 20, 6. — ^{१३} B5 K
(prim. man.) बभूव. —

घृतस्यामे तन्वा^१ सं भव सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः

स्वाहा^२ । ११ ।

ऊर्ध्वं नभसं मारुतं गच्छतमिति वपाश्चपण्यावनुप्रहरति । १२ । प्राचीमेकशृङ्गा^३ प्रतीचीं द्विशृङ्गाम्^४ । १३ । पित्र्येषु

वह वपां जातवेदः पितृभ्यो यज्ञैतान्वेत्थ^५ निहितान्प-
राके ।

मेदसः कुल्या उप तान्स्रवन्तु^६ सत्या एषामाशिषः

सन्तु कामाः^७

स्वाहा स्वधेति वपायास्त्रिजुहोति^८ । १४ । समवन्ना-
नाम्^९ । १५ । स्थालीपाकस्य सम्राडस्यधिष्ठयणं नाम
सखीनामभ्यहं^{१०} विश्वा आशाः साक्षीय । कामो ऽसि
कामाय त्वा सर्ववीराय सर्वपुरुषाय सर्वगणाय सर्वका-
भाय जुहोमि^{११} ।

अन्वद्य नो ऽनुमतिः^{१२} पूषा सरस्वती मही ।

यत्करोमि तदध्यताम-

नुमतये स्वाहेति जुहोति । १६ । क इदं कस्मा अदात्का-

^१ Ch E तन्वाः; P Bh तन्वः; K तन्व१. — ^२ Pādas ab occur in TS. iii. 1. 4. 4; D (schol.) स्वाहाकारान्तया सकृदाभ्यं जुहोति. — ^३ Ch E D (text) प्राचीनमे०; D (schol.) प्रागयम्. — ^४ K Ch E द्विशृ०; D (schol.) to the entire sūtra, अग्नी क्षिपति. — ^५ P B Bā यच्चान्. — ^६ K P B Bā Bh ताः; Ch ताः; E तां. — ^७ Cf. VS. xxxv. 20; Āqr. Gr. ii. 4. 13; Cāṅkh. Gr. iii. 13. 5; Pār. Gr. iii. 3. 9; Gobh. iv. 4. 22; Mantrabr. ii. 3. 16; Kāuc. 84. 1. — ^८ D (schol.) हंसं यमेति (xviii. 1. 60) वसाय (I for यमाय?) चतुर्थोमिति. — ^९ D (schol.) समवन्तैः जुहोति. — ^{१०} So emended after Ch E सखीनामभ्यहं; KBā B P सखि-नामभ्यहं. — ^{११} So Ch only; the rest जुहोति. — ^{१२} Cf. vii. 20. 1.

मस्तदये यदन्नं पुनर्मैत्विन्द्रियमिति^१ प्रतिगृह्णाति । १७ ।
उत्तमा सर्वकर्मा^२ । १८ । वश्या^३ पाकयज्ञा व्याख्या-
ताः । १९ । ॥ ९ ॥ ॥ ४५ ॥

उतामृतासुः शिवास्त^४ इत्यभ्याख्याताय प्रयच्छति^५ । १ ।
द्रुघणशिर^६ रज्ज्वा वध्नाति । २ । प्रतिरूपं पलाशायोलो-
हहिरण्यानाम्^७ । ३ । येन सोमेति^८ याजयिष्यन्सारूपव-
त्समश्नाति^{९, १०} । ४ । निधने यजते^{११} । ५ । यं याचामि यदा-
शसेति^{१२} याचिष्यन्^{१३} । ६ । मन्त्रोक्तानि पतितेभ्यो देवाः
कपोत ऋचा कपोतममून्हेतिरिति^{१४} महाशान्तिमाव-

^१ D (schol.) क इदमिति द्वे । कामस्तदय इति सूक्ते । यदन्नमिति सूक्ते । पुनर्मैत्विन्द्रियमित्येकोः iii. 29. 7, 8; xix. 52. 1; vi. 71. 1; vii. 67. 1. — ^२ Ch E P Bi सर्वकर्माः D (text) सर्वकर्मासु (!) ; D (schol.) पुनर्मैत्विन्द्रियमिति (vii. 67. 1) यं (!) सर्वकर्म यावन्ति विधिकर्माणि सर्वाण्यस्यां भवन्ति विधिकर्माणि. — ^३ So Ch (prim. man.) D (text); Ch (sec. man.) and the rest वश्याः D (schol.) अनया वश्या पशुपाकयज्ञाः कथिता वेदितव्या इति. — ^४ v. 1. 7; vii. 43. 1 (et al.). — ^५ D (schol.) प्रतिपिहकर्मकर्तृत्वेनाभिज्ञातः अभ्याख्यातः तस्मै मंधनो (! for मंथीदनी? cf. Kāṇ. 7. 7) प्रयच्छति प्रायश्चित्तं. — ^६ D (schol.) द्रुघणं रथकारो-पस्कारः । द्रुममयो घनः (cf. Nirukta 9. 23). — ^७ D (schol.) द्रुघण-शिरःसदृशः पालाशः (!) प्रसिद्धः । अयः कृष्णलोहं । ताम्रं हिरण्यं (!) सुवर्ण-मेतेभ्यः द्रुघणशिर इव कृत्वा वध्नाति । अभ्याख्यातप्रायश्चित्तं. — ^८ vi. 7. 1. — ^९ D (schol.) आर्त्विज्यं करिष्यन्. — ^{१०} D (schol.) adds: आज्यवर्तयेण याजनकृतमेनः स्पृशति । आ नो भरेत्यनुक्ता (v. 7. 1) येन सोमेति अस्य विधाने क्रमभेदः किमर्थं उच्यते । आ नो भरेत्यस्य यजतवस्यस्य सूक्ते संप्रत्ययार्थेनास्य यहणमा यहणादि(ति) निवृत्तिः (cf. Kāṇ. 8. 21). — ^{११} D (schol.) याजनसमाप्नो यजते सोमो देवता मंचलिं गात् । नादि-त्यादिभ्यो नैघंटुकत्वात्. — ^{१२} D (schol.) यं याचामीत्यत आरभ्य सू-क्तशेषेण (v. 7. 5-10) यदाशसेति द्वे (vii. 57. 1, 2). — ^{१३} P Bb या-चिष्यन्; D (schol.) प्रार्थं करिष्यन् . . . अनयोरभ्यंतरेण प्रतिय(ह)कृ-तमेनः स्पृशति । निधने याचनवचनात्. — ^{१४} vi. 27. 1; 28. 1; 29. 1. —

पते^१ । ७ । परीमे ऽग्निमित्यग्निं^२ गामादाय निशि कार-
यमाणस्त्रिः शालां परिणयति^३ । ८ । परो ऽपेहि यो न
जीव इति^४ स्वप्नं दृष्ट्वा मुखं विमार्ष्टि^५ । ९ । अतिघोरं दृष्ट्वा
मैश्रधान्यं पुरोडाशमन्याशायां^६ वा निदधाति । १० ।
पर्यावर्त इति^७ पर्यावर्तते^८ । ११ । यत्स्वप्नं^९ इत्यशित्वा
वीक्षते^{१०} । १२ । विद्या ते स्वप्नेति^{११} सर्वेषामप्ययः । १३ । नहि
ते अग्ने तन्व^{१२} इति ब्रह्मचार्याचार्यस्यादहन उपसमाधाय
चिः^{१३} परिक्रम्य पुरोडाशं जुहोति^{१४} । १४ । चिराचमपर्याव-

^१ D (schol.) मंचोक्तार्थं उलूककपोताः तैश्च अनुचितदेशगतेभ्यो यद-
शमांतं (!) निष्क्रियायेदमुच्यते । ... कृत्वाप्रतिहरणवत् । तं तुल्यनिर्देशशो-
भयोः समानकर्मत्वात् । विषये (! for विशये; cf. Kāuṣ. ३. १०) यथान-
रमिति तस्मादयतः प्रोचन्नित्यादि- (Kāuṣ. ३९. ८) कृत्वाप्रतिहरणवत्त्वा भू-
दिति (cf. ३९. ९, end) अस्मात्. — ^२ vi. २८. २. — ^३ D (schol.)
कारयमाणो ऽग्निं गां चादधाति (Cod. च^०) । मंचसं कर्तुः सामर्थ्यात् ।
निशीत्ववयवग्रहणं कृत्वाप्रतिहरणं यथैव निष्पृपमुच्य (Kāuṣ. ३९. ९)
इत्यादि मा भूदित्यकस्मात् (cf. ३९. ९, end) कर्तुः सोमो यस्या (!) मंचोक्ता-
नि पतनं. — ^४ vi. ४५. १; ४६. १; these and the following pratikas
occur in the दुःस्वप्ननाशनगण, in the gaṇamālā (Ath. Pariṣ. ३४. ८):
दोषप्रयं दीर्घोचितं परो ऽपेहि यो न जीवो ऽसि पर्यावर्ते दुष्वप्याव-
त्स्वप्ने अन्नमशामि यो न स्नायद्द्विप्सति यो नः सुप्तां जायतो यन्मे मनसो
दुष्वप्यं काम स्वप्नं सुप्ता विद्या तेति (!) चयः पर्याया दुःस्वप्ननाशनानि ॥ ८ ॥
The pratikas are; iv. १७. ५; vi. ४५. १; ४६. १; vii. १००. १; १०१. १; १०३.
१, २; ix. २. २, ३; x. ३. ६; vi. ४६. २ or xvi. ५. १-३. — ^५ Ch E अन्याशा-
लायां; D (schol.) शुचिचे वा मंचलिङ्गात् । यथासंख्यं विमार्जनं योगः ।
ग्रहणस्यान्यार्थत्वात् । सांश्रामिकवत्; cf. sū. १४, note. — ^६ vii. १००. १. —
^७ D (schol.) येन पार्थेन सुप्तेन दृष्टः ततो ऽन्येन पार्थेन ज्ञेति । नहि ते अप्र-
तन्व (vi. ४९. १) इत्युक्त्वा वा पर्यावर्तते इत्यस्योच्यते स्वप्नसामान्यात्. —
^८ vii. १०१. १. — ^९ K मोचते; D (schol.) मंचति निहालयति । (! for
निद्रां लभते?) अन्नमिव भुक्ता. — ^{१०} vi. ४६. २ (or xvi. ५. १); D
(schol.) अस्त्र पर्यायस्त्र (cf. the end of the दुःस्वप्ननाशनगण, above sū. ९,
note) सर्वाणि स्वप्नप्रायश्चित्तानि भवन्ति अनुक्रमभेदविशेषसामान्यादेव. —
^{११} vi. ४९. १. — ^{१२} Bū Bh चिष्य^०. — ^{१३} D (schol.) जुहोतिग्रहणं
अन्याशायां वा निदधातीति मा भूत्. —

तस्मान्नः शयीत^१। १५। नोपशयीतेति^२ कौशिकः। १६। स्नानी-
याभिः^३ स्नायात्। १७। अपर्यवेतव्रतः प्रत्युपेयात्^४। १८।
अवकीर्णिने^५ दर्भशुल्बमासज्य यत्ते^६ देवीत्यावपति^७। १९।
एवं संपातवतोदपाचेणावसिच्य^८। २०। मन्त्रोक्तं शान्यु-
दकेन संप्रोक्ष्य^९। २१। सं समिदिति^{१०} स्वयंप्रज्वलिते
ऽग्नौ^{११}। २२। अग्नी रक्षांसि सेधतोति^{१२} सेधन्तम्^{१३}। २३।
यदस्मृतीति^{१४} संदेशमपर्याप्य^{१५}। २४। प्रत्नो हीति^{१६} पाप-
नक्षत्रे जाताय मूलेन^{१७}। २५। मा ज्येष्ठं तृते देवा इति^{१८}
परिवित्तिपरिविविदानाबुदकान्ते मौञ्जैः पर्वसु बद्ध्वा पि-
ञ्जलीभिरास्त्रावयति^{१९}। २६। अवसिञ्चति। २७। फेनेषूत-

^१ D (schol.) गुरुपाश्वेनेत्यर्थः। आदहनाभिमुखो (Cod. °खा) गौरवात्।
आदहनसमीप उपशब्दात्. — ^२ D (schol.) तस्मान्नोच्चेनाभिधानं कुतः अगु-
चित्वात्. — ^३ K Bū Ch E D (text) स्नानीयाभिः; D (schol.) अपो दि-
व्या (vii, 89. 1, et al.) इत्यासां. — ^४ D (schol.) असमाप्तब्रह्मचार्यं (Cod.
असमाप्तं) पुनरुपनयनं कारयेत्. — ^५ Ch अवीकर्णे. — ^६ vi.
63. 1. — ^७ D (schol.) यीवायां आवपति। त्रोटियवतिलानां अन्यतमं
विकल्पेन (cf. Kāuṣ. 7. 5). — ^८ D (schol.) यत्ते देवोति सक्तेन ...
उदपाचे दर्भशुल्बमेवासज्य (Cod. °सज्य) यीवायामावपति. —
^९ D (schol.) शुल्ब इत्युदकेनोपसिच्य। यत्ते देवोत्यत्र विमोक्तं उक्तं
करोति। तत्ते विद्यामोति (vi. 63. 1^१) पूर्वं शान्युदकेनोपसिच्य यो-
वास्त्रं शुल्बं ... — ^{१०} vi. 63. 4. — ^{११} D (schol.) अनया यदि
काष्ठैर्विनांगारावस्त्रं ज्वलति ततः अग्नीं सकृज्जुहोति. — ^{१२} viii. 3. 26. —
^{१३} D (text and schol.) अग्नी रक्षांसि सेधतोति सेधं (!) हस्तं तमिवा-
पिमुपतिष्ठते. — ^{१४} vii. 106. 1. — ^{१५} D (schol.) अपिमुपतिष्ठते. —
^{१६} vi. 110. 1. — ^{१७} D (schol.) मूलेन कर्म व्याख्यातं मूलवा (!) फलवानिति
एत (!) मूलजातस्येदमेव पापनक्षत्रेत्वात् ज्येष्ठादीनि पापनक्षत्राणि. — ^{१८} vi.
112. 1; 113. 1. — ^{१९} Ch E D (text) °परिविविदानानु°; D (schol.)
परिवित्तिः (! for °वित्तिर्ज्येष्ठः ?) परिविविदानः कनीयान्परिणीतः (Cod.
गतः) ज्येष्ठेनापरिणीतः ... उदकसमीपे मौञ्जैः पाशैः शरीरसंधिषु बद्ध्वा
संपाताभिरस्त्रिर्पिञ्जलीभिरास्त्रावयति ... —

रान्पाशानाधाय नदीनां फेनानिति^१ प्रप्लावयति^२ । २८ ।
 सर्वैश्च प्रविश्यापां सूक्तैः^३ । २९ । देवहेडनेन^४ मन्त्रो-
 क्तम्^५ । ३० । आचार्याय^६ । ३१ । उपदधीत^७ । ३२ । खदा-
 शयस्यावपते^८ । ३३ । वैवस्वतं यजते^९ । ३४ । चतुःशरावं
 ददाति^{१०} । ३५ । उक्तमर्णे मृते तदपत्याय प्रयच्छति^{११} । ३६ ।
 सगोत्राय^{१२} । ३७ । श्मशाने निवपति^{१३} । ३८ । चतुष्पथे
 च^{१४} । ३९ । कक्षानादीपयति । ४० । दिवो नु मामिति^{१५}
 वीध्रविन्दून्प्रक्षालयति^{१६ १७} । ४१ । मन्त्रोक्तैः स्पृशति^{१८} । ४२ ।
 यस्योक्तमदन्तौ पूर्वौ जायेते यौ^{१९} व्याघ्रावित्यावपति । ४३ ।
 मन्त्रोक्तान्दंशयति^{२०} । ४४ । शान्युदकमृतमादिष्टानामाश-^{२१}

^१ vi. 113. 2°. — ^२ D (schol.) नदीफेनेषु तान्मीत्रान्पाशानास्त्रा-
 पयति (Cod. तन्मी०) । कथं उत्तरोत्तरपाशयोर्यन्त्रं (?) Cod. °पाशोय-
 र्यन्त्रं?) पाशमित्यशेषकिलिवपप्रवणस्य (Cod. °वाणस्य?). — ^३ D
 (schol.) अन्वयो यन्तीति गणः (i. 4. 1, etc.; cf. Kāuṣ. 7. 14, note) नि-
 वेष्टनं प्रविष्ट कर्तास्त्रावयति. — ^४ D (schol.) यद्देवा देवहेडनमिति
 सर्वोऽनुवाकनाम्नाभिधानात्; vi. 114. 1 fg.; cf. Kāuṣ. 60. 7. — ^५ D
 (schol.) कुर्यादिति शेषः । ... मेदस्वता सूत्राज्यं जुहोति (cf. vi. 114. 3)
 गार्हपत्ये मातापितृचोक्षित्वामारोप्यमानयोः जेही-सिमेति (for जिहिंसिमे-
 ति? cf. vi. 120. 1) जिगात्. — ^६ D (text and schol.) आचार्याय च ।
 मन्त्रोक्तं कुर्याद्वचनाच्चतुर्थनिर्देशादिति गार्हपत्ये अथ जीवति स्यात्. —
^७ D (schol.) हविषामन्यतमं जुहुयात् । देवहेडनेन. — ^८ D (schol.)
 खदायां (?) Cod. विदायं) शेते (Cod. °ति) यद्वाच्यं (Cod. °द्वाच्यं). — ^९ D
 (schol.) विवस्वते खदाशयचरं कुर्यात्. — ^{१०} D (schol.) खदाशयधान्यस्य...
 ब्राह्मणाय दद्यात् । ... खदाशयस्य कर्माणि चीणि... आवापादीनि. —
^{११} D (schol.) देवहेडनेन अभिमन्त्र्य. — ^{१२} D (schol.) अपत्याभावे. —
^{१३} D (schol.) सगोत्राभावे. — ^{१४} D (schol.) श्मशानाभावे. —
^{१५} vi. 124. 1. — ^{१६} K P Bū Bī °ते. — ^{१७} D (schol.) विगताभ-
 विन्दून् पतितानां शरीरे प्रक्षालयति द्वाभ्यां. — ^{१८} D (schol.) अथवा
 वृक्षोत्पतितैः फलैः आम्नादिभिः (Cod. आम्ना०). — ^{१९} vi. 140. 1. —
^{२०} D (schol.) त्रीह्यादीन्. — ^{२१} त्रीह्यादीनामन्यतमं. —

यति।४५। पितरौ च।४६। इदं यत्कृष्ण^१ इति कृष्णशकुनिना-
 धिक्षिप्तं^२ प्रक्षालयति।४७। उपमृष्टं^३ पर्यगि करोति।४८।
 प्रतीचीनफल^४ इत्यपामार्गेध्मे ऽपामार्गीरादधाति^५।४९।
 यद्वीचीनमित्याचामति^६।५०। यत्ते भूम^७ इति विखनति
 ।५१। यत्त ऊनमिति^८ संवर्पति^९।५२। प्रेहि प्र हरेति का-
 पिञ्जलानि^{१०} स्वस्त्ययनानि भवन्ति।५३।

प्रेहि प्र हर वा दावान्गृहेभ्यः^{११} स्वस्त्ये।

कपिञ्जल प्रदक्षिणं शतपञ्चाभि नो वद ॥

भद्रं वद दक्षिणतो भद्रमुत्तरतो वद।

भद्रं पुरस्ताच्चो वद भद्रं पश्चात्कपिञ्जल ॥

शुनं^{१२} वद दक्षिणतः शुनमुत्तरतो वद।

शुनं पुरस्ताच्चो वद शुनं पश्चात्कपिञ्जल ॥

भद्रं वद पुत्रैर्भद्रं वद गृहेषु च^{१३}।

भद्रमस्माकं वद भद्रं नो अभयं वद ॥

आवदंस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं

चिकिद्भि नः^{१४}।

^१ vii. 64. 1. — ^२ D (text) *नाचिक्षिप्तं; D (schol.) कृष्णशकुनिः काकः अधिक्षिप्तः. — ^३ Ch Bh अपमृष्टं; E अमृष्टं; D (text) अमृतष्टं; D (schol.) कृष्णशकुनिमृष्टं. — ^४ vii. 65. 1. — ^५ D (schol.) अपामार्गसमिधः. — ^६ x. 5. 22; D (schol.) अनृतमुक्ता... — ^७ xii. 1. 35. — ^८ xii. 1. 61. — ^९ D (schol.) अनया गतादिपूरणं। मुदन्तरयोगात्। पू-
 धिव्यूनप्रतिपूरणे प्रायश्चित्तत्वं. — ^{१०} K कपिञ्जलानि; D (schol.) कपि-
 ञ्जलः तित्तिरे (:) सदृशः। तित्तिरिवेत्यपरे कपिञ्जलवासितानि तान्य-
 शोभनानि अपि शास्त्रं एवं यदा न श्रमितानि तानि तदा स्वस्त्ययनानि
 भवन्ति. The Naksatrakalpa, kaṇḍikā 36, has the following passage:
 सेनां चेदभ्युत्थितां कपिञ्जलः प्रतिवदेद्भद्रं वदेति तिस्रः कपिञ्जलानि
 स्ववनानि वदन्ति. — ^{११} Thus emended: all MSS. दावा. — ^{१२} Ch E
 here, and in the following pādas, शुभं. — ^{१३} Bū नः. — ^{१४} Cf. RV.
 ii. 43. 3. —

यदुत्पत्तन्वदसि कर्करिर्यथा बृहद्वदेम विदधे सुवीराः^१ ॥

यौवनानि महयसि जिग्युषामिव दुन्दुभिः ।

कपिञ्जल प्रदक्षिणं शतपञ्चाभि नो वदेति

कापिञ्जलानि स्वस्त्ययनानि भवन्ति । ५४ ।

यो अभ्यु बभ्रूणायसि^२ स्वपन्तमत्सि^३ पुरुषं शयानम-
गतस्वलम्^४ ।

अयस्मयेन ब्रह्मणाश्ममयेन वर्मणा पर्यस्मान्वरुणो
दधदित्यभ्यवकाशे^५ संविशत्यभ्यवकाशे संविशति^६ । ५५ ।

॥ १० ॥ ॥ ४६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ Cf. RV. ii. 1. 16, etc. — ^२ So Nakṣatrakalpa, kapṭikā ३६, in two codices from Pāna, and in the Berlin MS. orient. fol. १७३; the Chambers codex of the Nakṣatrakalpa, as also Bi Ch K (prim. man.), यो अभ्यवभ्रूणायसि; E K (sec. man.) यो अभ्यवभ्रूणायसि; Bū यो-
भ्यवभ्रूणायसि; Bh यो अभ्यवभ्रूणायसि; D या अभ्यवभ्रूणायसि. —

^३ So Ch alone; Nakṣatrakalpa, ibid. (all MSS.) and Bū °मत्सि; E °मुत्सि; Bi °मस्त्र; K P Bb °मत्सि. — ^४ So K Bū Bh; Ch E Bi P and all MSS. of the Nakṣatrakalpa, °गस्वलम्; is the pāda to be emended to शयानमागस्वलम्? — ^५ E दधादि°. — ^६ D (schol.) पुनः कापिञ्जलानि स्वस्त्ययनानि भवन्ति. ... या अभ्यवभ्रूणायसि(!) अभ्यवकाशे अंबरे आकाशे च अन्वाक्षन् वा लोकगर्हिते दीपसंयोगात्। दीपशमना(!) यस्या जपः. —

॥ श्रीं ॥

उभयतः परिच्छिन्नं शरमयं बर्हिराभिचारिकेषु^१ । १ ।
दक्षिणतः संभारमाहरत्याङ्गिरसम्^२ । २ । इङ्गिडमाज्यम्^३ । ३ ।
सव्यानि^४ । ४ । दक्षिणापवर्गाणि^५ । ५ । दक्षिणाप्रवण
ईरिणे^६ दक्षिणामुखः प्रयुङ्क्ते । ६ । साप्तीनि^७ । ७ । अग्रे

^१ D introduces this adhyāya as follows: विधिनैमित्तिकः (Cod. विश्विनै) प्रोक्तः संहिताक्रमहेतुकः । क्रमप्राप्तोऽभिचारस्य संहिताया इहोच्यते । ननु च परविनाशाप्रतिषेधादकर्तव्यस्योपदेशो वक्तव्यः । नै-
वाभिचारः प्रतिषिध्यते प्रत्युत विधीयते । न ब्राह्मणो वेदयतेत्यादि
मनुः पठति; D (schol.) to the sūtra: बर्हिर्वेदिस्तरणार्थः । अन्यत्र दर्भ-
शब्दप्रयोगात् । अपरेणापेर्दर्भानास्तीर्थेत्यादि (Kāuṣ. 1. 36) अतश्च परि-
भोजनीयान् दर्भानेव । उभयतः सर्वच्छिन्नमूलानामभिप्राया शराः प्रसिद्धाः ।
तन्मयं वेदिस्तरणाय स्यात् (Cod. स्था) अभिचारप्रयोजनान्याभिचारि-
काणि कर्माणि आभिचारिकेष्वन्यतन्वं पुरस्ताद्धोमादयो मन्वांतरात्मात्
(Ifor °तरास्मानात्) । जाङ्ग्रायने (cf. Kāuṣ. 3. 2) संपाताभावः शांतानामिति
विशेषणात् (cf. Kāuṣ. 3. 20) सर्वर्हिः साज्या इति या विशेषविधानात् ।
अत्र चर्वादिभिः (Cod. चरा°) संभारैः सामान्याधिकारात् प्रसव्यं स्तरणं
प्रसव्यानीति (Ifor सव्यानीति; see sū. 4) । न पार्वणसमुद्दिकाभ्याः शां-
तानामिति विशेषणसामर्थ्यात्. Cf. Kāuṣ. 116. 4. — ^२ D (schol.) कल्प-
बहिरध्यायपठितः (Ifor °बर्हिः?) आंगिरसः सप्तवर्गपठितः कल्पः बहि-
रध्यायिकश्चातनारभ्यवादात् (!) । ननु वेदिकरणवचनात् । दक्षिणस्यां
दिशि आंगिरस (!) अपिनियमादसिद्धत्वं । यथावितानमिति वचनात्
(Kāuṣ. 137. 1) । घोरद्रव्याणां चाहरणविधानात्. — ^३ D (schol.)
श्वलोहितादिप्रसंगे इङ्गिडनियमाच्च वर्षावस्तवनिवृत्तिः (!) नोत्पन्नं कर्म-
मध्यसंयोगात् । यथादिष्टं बर्हिः प्रस्तीर्येत्यत्रोत्पन्ननिवृत्तिः — ^४ D (schol.)
अभिचारिकाणि. — ^५ D (schol.) दक्षिणस्यां दिशि परिसमापनीयानि. —
^६ D (schol.) दक्षिणानिम्नदेशे ईरिणे वा । उभयविशिष्ट इति के-
चित्. — ^७ K साप्तीति; D (schol.) किं चान्यदाभिचारिकाणां आह ।

यत्ते तप^१ इति पुरस्ताद्धोमाः । ८ । तथा तदग्ने कृणु जात-
वेद^२ इत्याज्यभागौ । ९ । निरमुं नुद इति^३ संस्थितहो-
माः । १० । कृत्तिकारोकारोधावाप्येषु^४ । ११ । भरद्वाजप्रव्रस्के-
नाङ्गिरसं दण्डं वृश्चति^५ । १२ । मृत्योरहमिति^६ बाधकीमा-
दधाति^७ । १३ । य इमामयं वज्र इति^८ द्विगुणामेकवीरा-
न्संनह्य^{९, १०} पाशान्निमुष्टितृतीयं^{११} दण्डं^{१२} संपातवत्^{१३} । १४ ।
पूर्वाभिर्वध्नीते^{१४} । १५ ।

साप्तीनि । न सर्वाणि यानि साप्तीनि अन्यत्र वचनेत्वं (!) नियमः । यद्धो-
पवोत्वादि च नियमात् । न चाभिचारिकाणि पित्र्याणि. —

^१ ii. 19. 1; D (schol.) पंच सूक्तानि (ii. 19-23); cf. the पंचापत्यगण, Ath. Pariç. 34. 21, अग्ने यदिति पंच सूक्तानि पंचापत्यानि पांचकन्यानि भवंति. Cf. Kāuṣ. 3. 19, note. — ^२ v. 29. 2; D (schol.) द्वे अग्ने (v. 29. 2, 3); cf. Kāuṣ. 3. 19, note. — ^३ vi. 75. 1; D (schol.) सूक्तं; cf. Kāuṣ. 3. 19, note. — ^४ D (text) omits the syllables: °कारो; D (schol.) अभि-
चारप्रयोगकालविधिः । कृत्तिकासु नचचे अरोधः कृष्णपच अरोधकः अ-
वाप्य समावास्या (!for सा°?) एष कालेष्वभिचारः कार्यः कृत्तिकासु चा-
रोधे च (? Cod. कृत्तिमुचरोधेचारोधे वा!) अवाप्ययहणमा विधाना-
त्समाप्ते (!for °नसमाप्ते?) अवाप्ययहणमा अन्तर्विमोकात्. — ^५ D
(schol.) आवापुधिवी उर्वंतरिचमिति सूक्तं (ii. 19) भरद्वाजप्रव्रस्कं भर-
द्वाजसंप्रत्ययार्थं । आंगिरसयहणं पूर्वं चकार असंप्रयोग आंगिरसप्रस-
गादेव सूक्तं द्रव्यते (ii. 12. 2) छेदनं तृतीयाश्रावणात् (ii. 12. 3). —

^६ vi. 133. 3. — ^७ D (schol.) आधिघातिकासमिधमादधाति... ये
इमावास्यामिति (i. 16. 1; cf. sū. 23) च क्रमकोपः प्रधानादित्वादस्यां-
गत्वात्; cf. sū. 48. — ^८ vi. 133. 1; 134. 1. — ^९ E Bī एक-

वीरात्; K Ch D (text) °वीरान्; P °वीरान्स°; Bū °वीरा. —

^{१०} संनह्य only in E and D (text); cf. the word संननाह, vi. 133. 1;
the rest संवृह्य. — ^{११} So K P Bū Bū Bī; D (text) पाशां निमुष्टि°; Ch E
पाशान्य°, which is followed in D by the gloss: मुंडहस्तः. — ^{१२} The words

तृतीयं दण्डं are wanting in D (text). — ^{१३} D (schol.) उभयं (Cod.
°य) मेखलां (Cod. °ला) दण्डं च य इमा इति सूक्तेन मेखला । अयं वज्र

इति सूक्तेन दण्डं संपातवत् करोति. — ^{१४} D (schol.) मेखलां य इमा-
मिति तिसृभिर्द्धग्भिः (vi. 133. 1-3) स्त्रीलिंगनिर्देशात्. —

वज्रो ऽसि सपत्नहा त्वयाद्य वृचं साक्षीय ।

त्वामद्य वनस्पते वृक्षाणामुदयुष्महि^१ ॥

स न इन्द्र पुरोहितो विश्वतः पाहि रक्षसः^२ ।

अभि गावो^३ अनूषताभि द्युम्नं बृहस्पते ॥

प्राण^४ प्राणं चयस्वासो असवे मृड ।

निर्ऋते निर्ऋत्या नः पाशेभ्यो मुञ्च^५ ॥

इति दण्डमादत्ते १६। भक्तस्याहुतेन मेखलाया^६ यन्धिमालिम्पति^७ । १७। अयं वज्र इति^८ बाह्यतो दण्डमूर्ध्वमवागमं तिसृभिरन्वृचं निहन्ति^९ । १८। अन्तरूपस्पृशेत्^{१०} । १९। यदश्रामीति^{११} मन्त्रोक्तम्^{१२} । २०। यत्पात्रमाहन्ति फटतो^{१३} ऽसाविति^{१४} । २१। इदमहमामुष्यायणस्यामुष्याः^{१५} पुत्रस्य प्राणापानावप्यायच्छामीत्यायच्छति^{१६} । २२। ये ऽमावास्यामि-^{१७}

^१ K वृचाचामुः. — ^२ Thus emended; MSS. रक्षतः (cf. विश्वतः in the same pāda). — ^३ Cf. for this pāda, RV. ix. 32. 5^a. — ^४ K प्राणः. — ^५ So only K (sec. man.) and AV; K (prim. man.) Bū Bh Ch EP Bi मुञ्चतः; the verse ending here occurs at xix. 44. 4. — ^६ So emended; all MSS. except D, मेखलाया; D (text and schol.) मेखला. — ^७ Ch °लिम्पयति; D (schol.) मेखलायंथो (!) सुष्ठु लिंपति । यंघालिपनादि प्रत्यहं. — ^८ vi. 134. 1. — ^९ D (schol.) प्रेरयत्यधः. — ^{१०} D (schol.) सदः प्रविशन्न उदकमुपस्पृशेत्. — ^{११} vi. 135. 1. — ^{१२} D (schol.) अशनं पानं च कुर्यात् । यथार्थलिङ्गप्रयुक्तस्य भक्तस्याहुतेनेत्येवमादि आदी तु सकृत् । दण्डदानत्वं प्राम्योगात् । अपि व्रतपत इति (Kāuṣ. 6. 19; 42. 16) योगविमुक्तस्य पुनः सर्वो (!) आह च आचमनं सकृद्योगात् । भक्तादिप्रत्ययपरिविमुक्तस्य पुनः सर्वं संकीर्णं ऽपि विधो तदा. — ^{१३} K Ch Bh P फटतो; Bū फटतो; E फटतो. — ^{१४} D (schol.) यज्ञोजनपात्रं तदाहति । फटतो (!) राम इत्यमुना. — ^{१५} K Bū Ch P Bi Bh °ममुष्यायणः; cf. x. 5. 36; Kāuṣ. 44. 31. — ^{१६} D (schol.) दण्डं गृह्णाति । इदमहं रामस्य प्राणापानावप्यायच्छामीति ... — ^{१७} i. 16. 1. —

ति संनह्य सीसचूर्णानि भक्ते ऽलंकारे^१ । २३ । पराभूतवे-
णोर्यध्या बाहुमाचालंकृतयाहन्ति^२ । २४ । द्यावापृथिवी
उर्विति^३ परशुपलाशेन दक्षिणा धावतः पदं वृश्चति^४ । २५ ।
अन्वक्तिस्तिर्यक्तिः^५ । २६ । अहण्या^६ संस्थाप्य । २७ । आव-
स्कान्यांशूपलाशमुपनह्य^{७-८} भष्ट्रे^९ ऽभ्यस्यति । २८ । स्फोटत्सु
स्तृतः^{१०} । २९ । पश्चादग्रेः कर्ष्वा^{११} कूद्युपस्तीर्णायां द्वादशरात्रम-
पर्यावर्तमानः शयीत^{१२} । ३० । तत उन्थाय चिरह^{१३} उदवज्जा-
ग्रहरति^{१४} । ३१ । नद्या अनामसंपन्नाया अश्मानं प्रास्य-

^१ D (schol.) सीसानि कथितानि (Kāuṣ. 8. 18) । तानि चूर्णोक्त्य ...
पुटे वद्वानि तानि भक्त आवपेद्विष्यस्य । अथवा द्वेयालंकारे. — ^२ D (schol.)
द्वेयं. — ^३ ii. 12. 1. — ^४ D (schol.) पलाशं कुठारमुखं दक्षिणायां
दिशि धावतः द्वेयस्य पादस्थानं छिनत्ति. — ^५ D (text and schol.)
हेदनविधिमाह । अन्वक्तिः । अनुपदरेखाभिः तिर्यक् चिः (Cod. तिर्यक् ।
चिः) । पृथुत्वेन चिभिः. — ^६ So emended; Ch (sec. man.) D (text and
schol.) अहण्याः; K Bū E P Bi Bh Ch (prim. man.) अयहण्याः; D
(schol.) अहणः कोणः कोणे न समापनं कोणं द्वित्वा (Ifor कोणे द्वित्वा?)
द्वयो रेखयोः क्रिया प्रतिरेखं (Cod. ०यं) सूक्तावृत्तिः । संस्थाप्येति वचनं
प्रतिवचनग्रहणं मा भूत्. — ^७ D (text) आवृत्का. — ^८ P B ०पांसृन्पः;
Bh ०पासृन्पः; Ch (prim. man.) ०यांसृन्पः; Ch (sec. man.) ०पांसृन्पः;
D (text) ०यासृन्प. Is the passage to be emended to आवृत्कात्पांसृ-
न्पलाशमुपनह्य? — ^९ So Bū Bh Ch (sec. man.); K E P Bi Ch (prim.
man.) D (text and schol.) भष्ट्रे; cf. Dārila to Kāuṣ. 48. 11. — ^{१०} D
(text) न्यस्यति; D (schol.) वृश्चिता अदन्त्यागून् (for वृश्चितादन्त्यागून्)
गृहीत्वा वधकपर्णे (Cod. व०) वध्वा भष्ट्रे (!) लोकप्रसिद्धे चिपति चिपणे मंत्रः
प्रधानवदभिधानात्. — ^{११} So only E Bi; KP Bh मृतः; Bū मृतः; Ch
मृतः; D (text) मृतः; D (schol.) शब्द अंगुषु मृतौ द्वेय इति ज्ञेयं; cf.
sū. 33 and 48. 21. — ^{१२} So emended; K Ch P Bi Bh D (text)

कर्ष्वा; Bū करीर्वा; E कर्षा. —

^{१३} D (schol.) न चेच्छब्दः ।

... पश्चादग्रेः कूद्युपस्तृणाति कूदी वदरी ... शयीत प्राप्ते
संवेगने ऽयं विधिः भक्तस्वाङ्गतेनेति (see sū. 17) प्रत्यहं. — ^{१४} Ch E

तर. — ^{१५} D (schol.) ततः कर्ष्वा चिः उदवज्जान् चिपति । दिवस्य
चिःकर्मविधिः नामधियात्स्वयमिन्द्रस्त्रोज इति (x. 5. 1; Kāuṣ. 49. 2)
यो व आपो ऽपां यं वयं अपामसौ वज्रमिति (x. 5. 15, 42, 50; Kāuṣ.
49. 11) ग्रहरणमंत्राः । प्रत्यहं इदमंगकर्म; cf. also Kāuṣ. 33. 2. —

ति' । ३२ । उष्णे ऽक्षतसक्तूनूपमयिताननुच्छ्वसन्पिब-
ति' । ३३ । कथं चीस्त्रीन्काशीं स्तिराचम्^१ । ३४ । द्वौ द्वौ
चिराचम्^२ । ३५ । एकैकं षड्राचम्^३ । ३६ । द्वादश्याः प्रातः
क्षीरौदनं भोजयित्वाच्छिष्टानुच्छिष्टं बहुमत्स्ये प्रकिरति'^४ ३७ ।
संधावत्सु स्तृतः' । ३८ । लोहितशिरसं कृकलासममूह-
न्मीति हत्वा सद्यः कार्यो भाङ्गे शयने^५ । ३९ । लोहिता-
लंकृतं^६ कृष्णवसनमनूक्तं^७ दहति । ४० । एकपदाभिरन्यो
ऽनुतिष्ठति^८ । ४१ । अङ्गशः^९ सर्वहुतमन्यम्^{१०} । ४२ । पश्चा-

^१ So emended; K Bū P Bh D (text) प्राश्नति, cf. also Dārila to Kāuṣ. 48. 20; Ch E Bi प्रहरति; D (schol.) यस्या नद्या विशेषनाम नास्ति त-
स्या अश्मानं गृहीत्वा अपरा न संप्रत्ययात् । एतत् चिरद्वः प्रकरणात् ।
द्यावापृथिवी इति मुक्तेन (ii. 12. 1; cf. sū. 25) दक्षिणतः दक्षिणामुख
इति (see sū. 6) वचनात्. — ^२ So Ch; Bū अनुच्छ्वसंश्चिपि°; Bi अनु-
च्छ्वसन्; K Bb अनुच्छ्वसं; P अनुच्छ्वसं; E अनुच्छ्वसं; D (text) °नूष्वसं;
D (schol.) अनूष्वसं पिबति कता. — ^३ K Bb चिस्त्रीन्का°; Bū
चिस्त्रीन्का°; D (schol.) चीनेकैकस्मिन्नहनि (Cod. चिने°) चीष्-
हानि. — ^४ D (schol.) अनुच्छ्वसं (Cod. अनुच्छ्वसं) पिबतीत्यादि
(Cod. °वत्यादि) भक्तस्याङ्गतेनेति (see sū. 17) स्मृत्यर्थः. — ^५ D (schol.)
एकैकमुच्छिष्टमहन्वहनि एवं षडहानि प्रत्यहं द्यावापृथिवी (ii. 12. 1)
इत्यनुमेषणम्. — ^६ D (schol.) क्षीरौदनं भोजयति द्वेयं . . . ।
उच्छिष्टं भोजनपाचस्य अनुच्छिष्टं कुम्भीस्थं बहुवो यवोदके मत्स्या तत्र प्र-
कर्षेण चिपति. — ^७ So Bi K (prim. man.); Ch Bū E D (text)
स्तृतः; K (sec. man.) P Bh गृतः; D (schol.) यदि मत्स्याः पङ्क्तितोः
(Cod. पा°) धावन्ति । तमन्नं ततो मुतः शत्रुरिति ज्ञेयं; cf. sū. 29 and
48. 21. — ^८ D (schol.) रक्तवर्णशिरसं चामूहन्मीति मञ्जिण मार-
यित्वा सद्यः कार्यमिति वक्तव्यं । अभिचारिकप्रकरणात् . . . भागिकशयने
कृकलाशं करोति; cf. Kāuṣ. 8. 18. — ^९ E °कुतो. — ^{१०} Ch E
°वस्त्रम°; D (schol.) कृष्णवस्त्रपरिहितं. — ^{११} So K Bū P Bi; Ch
D (text) अन्योन्यवत्तिष्ठति; E अन्योन्यव°; D (schol.) प्रकृतमेवैकावसानाः
कार्या (1) । अन्योन्यकर्ता (1) अनुष्ठानं । समहन् सद्यः समानकालमेव हननं
(Cod. °न) अनुतिष्ठति । वचनं देहोपचारार्थः. — ^{१२} Ch मंगलशः; E अ-
मंगलशः. — ^{१३} D (schol.) अन्यं लोहितशिरसं कृकलासं अमूहन्मीत्येवं
हत्वा सद्यः कार्यो (Cod. कार्ये) . . . —

दमेः शरभृष्टीर्निधायोदग्रजत्या^१ स्वेदजननात्^२।४३। नि-
वृत्य^३ स्वेदालंकृता जुहोति^४।४४। कोश उरःशिरो^५ ऽवधाय^६
पदात्पांसून^७।४५। पश्चादमेर्लवणमृडीचीस्तिस्रो^८ ऽशी-
तीर्विकर्णीः^९ ^{१०} शर्कराणाम्^{११}।४६। विषं शिरसि^{१२}।४७।
वाधकेनावागमेण प्रणयन्नन्वाह^{१३}।४८। पाशे^{१४} स इति^{१५}
कोशे ग्रन्थीनुद्रघ्राति^{१६}।४९। आमुमित्यादत्ते^{१७}।५०। मर्म-

^१ K P Bb भृष्टीन्नि०. — ^२ D (schol.) उत्तरतंचे (Cod. ०३) प्रवृत्ते
दीर्घाः शराः स्फाटिताः शरभृष्टाः स्थिताः शरभृष्टीः स्थापयित्वा उद-
ग्रमुखो . . . यावत्प्रस्त्रिन्सावद्व्रजति. — ^३ D (text) निवृत्य. —
^४ D (schol.) अभ्यक्ता शरभृष्टोर्जुहोत्यष्टौ प्रवृत्तं (ii. 12. 1-8) . . . अ-
भ्यातानति. — ^५ Thus emended; MSS. उरःशिरो. — ^६ K
बंधाय; Bb वधाय. — ^७ All MSS. except E पांसून; D (schol.)
अवनीतमांसास्त्रिकृक्लासशरीरं (Cod. ०२) कोश उरः (Cod. ०२)
शिरश्च उरःशिरः तदुरसि सं (! for स?) कोशे प्रवेशयति । . . द्वेयस्य
पादात्पांसूःकोशे ऽवधाय. — ^८ E ०मृडीची तिस्रो; Bi ०मृडो ।
वास्तिस्रो (!). — ^९ So emended; Ch E ०शीति वि०; D (text)
०शीति वि०; P Bi ०शीतिर्वि०; K Bb ०शीतिर्वि०. — ^{१०} So (०कर्णोः)
emended; MSS. ०कर्णी. — ^{११} D (schol.) कोशे ऽवधाय । मृडीचीशब्दः
अल्पपर्यायः (Cod. ०पर्यायः) लवणरुजकाः (! for रुचक? cf. Pet. Lex.
sub रुचक. end) कल्पं (! for अल्प?) इत्यर्थः । तिस्र इति संख्या अशीति-
रिति च । विकर्णी (!) शर्कराणां चेति सामर्थ्या (12) विगतकर्णानां? Cod.
०माणानां) च । शर्कराणां तिस्रो ऽशीति (!) कोशे ऽवधाय. — ^{१२} D (schol.)
कोशे शिरसि विषमवदधाति । असमासः लवणशर्कराणामिति । दंडः
संदेहाद्विशेषणसंबंधार्थं च. — ^{१३} E Ch (prim. man.) D (text) प्रणयनम०;
D (schol.) व्याधिघातकदंडेन (cf. sū. 12) प्रेरयन्मर्मं प्रतिकोशं अन्वाह ।
प्रकृतेन सूक्तेनावागमेण. — ^{१४} K P Bb पाशं. — ^{१५} D (schol.) पाशे
स वद्ध इत्यर्द्धेचन; ii. 12. 2०. — ^{१६} D (schol.) पाशाकाशान् (! for
पाशकोशान्; तका for को?) कथं तच्च दंडेना (!) दंडं स्थात् । ततः प्रणयन
इत्येवं कर्म प्रथमं प्रणयनं कस्मादुच्यते सूक्ते ऽनुच्यमाने पाशे स इत्यस्य कर्म
कथमुदघोषाद् (Cod. ०यथाद्) इत्यस्यादित्य (?) न प्रणयनविधानं प्रथमं
गृहीतस्य वनपयनासंभवात् (?) । तद्देश एवादानं । तमनुवचनात्. —
^{१७} So emended; MSS. अमुम्; ii. 12. 4६; D (schol.) वाममादत्त इति ।
अनेन गृह्णाति । दंडेन ततो न यं (!) ब्रूयात् । इह सूचन्यासा उद्धृतियहणं
(Cod. उदयं) यथा स्थात्. —

णि^१ खादिरेण सुवेण गते^२ खनति^३ । ५१ । बाहुमात्रमतीव
य^४ इति शरैरवज्जालयति^५ । ५२ । अवधाय संचित्य लोष्टं
सुवेण समोष्य^६ । ५३ । अमुमुक्षैषमित्युक्तावलेख-
नीम्^७ । ५४ । छायां वा^८ । ५५ । उपनिनयते^९ । ५६ ।
अन्वाह^{१०} । ५७ । ॥ १ ॥ ॥ ४७ ॥

भ्रातृव्यक्षयणमित्यरण्ये^{११} सपत्नक्षयणीरादधाति^{१२} । १ ।
ग्राममेत्यावपति^{१३} । २ । पुमान्पुंस^{१४} इति मन्त्रोक्तमभिहु-
तालंकृतं वध्नाति^{१५} । ३ । यावन्तः सपत्नास्तावतः^{१६} पाशा-
निङ्गिडालंकृतान्संपातवतो ऽनूक्तान्सूचांश्चम्बा^{१७} मर्मणि

^१ Ch E D (text and schol.) मर्माणि. — ^२ D (schol.) मर्माणि
मंचोक्तानि । ... खादिरसुवः तेन गते^३ खनति; cf. Kāuṣ. 48. 4. — ^३ ii.
12. 6. — ^४ D (schol.) गते^५ शरैस्तापयति मंचलिंगात्. — ^५ D (schol.)
गते^६ कोशे प्रविष्य । लोष्टं संचयनीकृत्य (Cod. लोष्टसंचनी^७) गते^८ । खा-
तान्पुंसान् गते^९ कृत्वा. — ^६ So (अमुमुक्षैषम्) only Bū; Ch E D
(text) अममुक्षैः; K P Bi Bh (समोष्या)मुक्षैषम्. — ^७ Bū E D (text)
लेखनी; D (text and schol.) अममुक्षैषमिति अनेन मंचेण (where?) ।
उक्तावलेखनी । अस्य सूक्तस्य प्रतिकृतिमावलेखनीमिति वेधांतकर्म (see
Kāuṣ. 35. 28; 49. 23). — ^८ D (text and schol.) छायां वा द्वेष्ट्य
(Cod. द्वेष्ट्य) । छायां वा दारभ्येण विध्यति; see Kāuṣ. 32. 8; 35. 28. —
^९ D (text) उपनीयते; D (schol.) द्वेष्ट्यसमीपिनोदकं मार्जयति. — ^{१०} D
(schol.) भरद्वाजप्रवर्त्तेन (Cod. भार^{११}), ii. 12; see sū. 13. — ^{११} ii.
15. 1. — ^{१२} D (schol.) समिधः संज्ञानिर्देशात् । अश्वत्यवधकताज-
ङ्गगाङ्गखादिरशराणां समिधस्तत्र विकल्पः; cf. Kāuṣ. 16. 14. — ^{१३} D
(schol.) जनस्थानमागत्य व्रीहियवतिलानावपति (Kāuṣ. 7. 5) । तत्रवि-
कल्पः । प्रत्युचं दक्षिणाप्रवर्णादेव. — ^{१४} iii. 6. 1. — ^{१५} D (schol.)
खादिराज्जातो (!) अश्वत्यमणिं वध्नाति । अभिज्ञतं कृत्वा अभिह्वनं ।
सुवदं वध्ना (!) होमः । अलंकरणं घृतेन बंधनमभिचरतः. — ^{१६} So
emended; MSS. तावन्तः. — ^{१७} Bū अस्वा; D (text) च (!). —

ऊवध्ये^१ । १६ । श्मशाने^२ । १७ । चिरमून्हनस्वेत्याह^३ । १८ ।
 द्वितीययाश्मानमूवध्ये^४ गूहयति^५ । १९ । द्वादशरात्रं स-
 र्वव्रत उपश्राम्यति^६ । २० । द्विरुदिते स्मृतः^७ । २१ । अवा-
 गयेण निवर्तयति^८ । २२ । उप प्रागादिति^९ शुने पिराडं^{१०}
 प्राण्डुं^{११} प्रयच्छति । २३ । ताड्यं^{१२} वध्नाति । २४ । जुहोति^{१३} । २५ ।
 आदधाति । २६ । इदं तद्युजे यत्किं चासौ^{१४} मनसेत्याहिता-
 यिं प्रतिनिर्वपति^{१५} । २७ । मध्यमपलाशेन फलीकरणाञ्जु-

^१ D (schol.) द्वेष्यमनसि कृत्वा सप्तमीनिर्देशात्. — ^२ D (schol.)
 पाकस्थाने ऊवध्यवत्. — ^३ D (schol.) चिरिति क्रियाभाववृत्तौ प्रत्ययस्युते-
 ब्रह्मगवीभां वक्तव्यं (Cod. °व्य) कल्पजासबंधश्च चिरिति संख्यायाः पूर्वाभि-
 धानादमून्हनस्वेति चिरित्वेव वक्तव्यं । कल्पजया सर्वंध एतानमून्हनस्वेति ।
 आहुरिति (I for आहुरिति?) सर्वंधः समं हनस्व रामं हनस्वेति प्रदर्शनं. —
^४ Ch श्मशानम्; D (schol.) श्मशाने (see note 6); cf. sū. 17. — ^५ Thus
 (°मूवध्ये) emended; MSS. °मूवध्य. — ^६ Ch (sec. man.) गूहति;
 Bū गूहे; D (text and schol.) corruptly, ऊवध्ययहे (!) श्मशाने (!) चो-
 भयंज्ञानुवचनं (!); cf. schol. to sū. 22. — ^७ D (schol.) अश्मानं
 प्राण्ड (I for प्राण्ड or प्राण्डति; cf. Kāuṣ. 47. 32 and note) सर्वव्रत
 इत्यर्थः । प्राप्तिवृत्तिशक्त्यापेक्षा । नातिशक्तिर्विधीयते इति वचनं (cf.
 Kāuṣ. 74, end) । उपश्राम्यतीति वचनत्वात्; cf. Kāuṣ. 41. 2. — ^८ So
 Bū; P Bi Bh K (prim. man.) स्त्रितो; K (sec. man.) स्मृतो; D (text)
 स्मृते; Ch स्मृतो; E ततो; D (schol.) द्वादशरात्रादूर्ध्वं द्विः सवितरि उद्गते
 (Cod. उद्गते) नष्टः शत्रुरिति ज्ञेयं । ततश्चानुवचनं प्रयोजनाभावात्; cf.
 Kāuṣ. 47. 29 and 38. — ^९ E Ch (sec. man.) निवर्तति; D (schol.)
 अवागयेण दंडेनावपनपत्य-(!) श्मानमूवध्ययहाद (?) Cod. श्रान°; cf. schol.
 to sū. 19) द्विरुदितोति. — ^{१०} vi. 37. 1. — ^{११} C P Bi Bh पिण्ड. —
^{१२} P पांडु; D (text) पांड; D (schol.) उप प्रागादित्युदितार्थं यथांतर-
 वचनात् । पिंड (!) भक्तस्य पांडः (!) श्वेतलोकाः (I for °गोलाः?). — ^{१३} E
 ताड्यं; D (schol.) अस्त्रिकमणिं वध्नाति । अभिशस्ते ऽभिचारो मंच-
 लिंगात्. — ^{१४} D (schol.) to this and the following sūtra, जुहोति
 अथ चागिरसीरादधाति (Cod. °सिर°!) । न ताड्यं जुहोति व्यवधा-
 नात्. — ^{१५} vi. 54. 1; vii. 70. 1. — ^{१६} D (schol.) प्रतेर्नवणार्थत्वाद-
 हितापि रत्तरतो दक्षिणामुखत्वा (!) कल्यांतरे द्वेष्यस्योत्तरत इति तद्वत्. —

होति^१। २६। निरमुमित्यङ्गुष्ठेन^२ चिरनुप्रसृणाति^३। २९। शरं
कद्विन्दुकोष्ठैरनुनिर्वपति^{४, ५}। ३०। लोहिताश्वत्थपलाशेन^६
विषावध्वस्तं^७ जुहोति^८। ३१। त्वं वीरुधामिति^९ मूत्रपुरीषं वत्स-
शेष्यायां^{१०} ककुचैरपिधाप्य^{११} संपिथ्य^{१२} निखनति^{१३}। ३२। शेष्या-
नडे^{१४, १५}। ३३। शेष्यायाम्^{१६}। ३४। यथा सूर्य^{१७} इत्यन्वाह। ३५।
उत्तरया यांस्तान्पश्यति^{१८}। ३६। इन्दोतिभिरमे जातान्यो

^१ K Bū °करणां; Ch D (text) °करणान्. — ^२ vi. 75. 1. —

^३ D (schol.) अपिपञ्चाक्षिगुणं सृणाति. — ^४ Ch (prim. man.) कक्-
द्विन्दुः; E किद्विन्दुः; D (text) कद्विन्दुः. — ^५ Ch E Bū Bh D (text)
°कोष्ठैरः; D (schol.) शरविन्दुः (!) शरमयं प्रस्तरणं (cf. Kāuṣ. 47. 1)
तुड्डीकेति (! for तुण्डिकेति?) प्रसिद्धाभिधानात् । इड (! for इगिड?)
आडिककोष्ठं (! for ओडिका°?) धान्यभाजनभेदेषामन्यतमेन निर्वर्तयति
तमुत्तरवेदिस्थापनात् । पृथक् करोति पूर्वेण च होमस्तरणाद्विद्वे (? Cod.
°देते) अनुप्रसृणानुनिर्वर्तयोस्तु मंत्रे योगार्थं प्रत्यक्षं विधानं. — ^६ E Ch
(prim. man.) °श्वत्थस्य. — ^७ So emended; Bū विषावध्वस्तं; K Bi
विषावध्वस्तं; P Bh विषावस्तं; Ch विषावध्वस्तं; E विषावध्वस्तं; D
(text) विषावध्वस्तं. — ^८ D (schol.) अनुनिर्वर्तिते ऽपी निरमुमिति

(vi. 75. 1) प्रत्यक्षं एवमन्तमेकं कर्म लोहिताश्वत्थो लोहितावचनं. —
^९ vi. 138. 1. — ^{१०} K Bū शेष्यायां; Ch (prim. man.) शेष्यायां;
D (text) शेष्यायां; cf. note 13. — ^{११} E ककुचैरः; D (text

and schol.) ककुचैः (!for ककु°?). — ^{१२} K Ch E D (text) संपिथ्यः; so
also D (schol.) to the next sūtra. — ^{१३} D (schol.) वत्सस्य शेषसंवेष्टनं
चर्म वत्सशेष्या (Cod. °शेष्याः) तस्या अंतः (!for अन्तरं) मूत्रपुरीषं कृत्वा
ककुचैः (!) तिमिरफलैः । अजालेडिकाभिर्वातस्याभिमुखं पूरयित्वा वा-
धकेन संपिथ्य (Cod. संपिथ्य!) संचूर्णं द्वेयस्य चर्मणि खनति (!for म-
र्मणि निखनति? cf. Kāuṣ. 47. 51; 48. 4) निखनने मंत्रः. — ^{१४} K Bū

D (text and schol.) शेष्या°. — ^{१५} E °नडे; D (schol.) मूत्रपुरीष-
चूर्णं (!for °पूर्णं?) शेष्यानडेति (!) प्रवेश्य बाधकेन संपिथ्य (!) निखनतीति

प्रकृतत्वात्. — ^{१६} D (schol.) नडं च मूत्रपुरीषचूर्णं (!for °पूर्णं)
शेष्यायां प्रवेश्य बाधकेन संपिथ्य (!) निखनति. — ^{१७} vii. 13. 1;
D (schol.) यथा सूर्यो नक्षत्राणामिति अनया द्वेयानन्वाह. — ^{१८} D

(schol.) यावन्तो मा सप्तानामिति (vii. 13. 2) । अनया आगच्छेद्येषा-
मनुवचनं कृतं तां क्वचूमपश्यं (!for क्वचून°?) मंत्रोक्तिः. —

न स्थायद्विप्सति यो नः शपादिति^१ वैद्युद्धतीः^२ । ३७ ।
 सांतपना^३ इत्यूर्ध्वशुषीः^४ । ३८ । ग्रंसमृतं पुरोडाशं ग्रंसवि-
 लीनेन^५ सर्वहुतम् । ३९ । उदस्य^६ श्यावावितीषीकाञ्जि-
 मगडूकं नीललोहिताभ्यां सूचाभ्यां सकक्षं वड्ढोष्णोदके
 व्यादाय^७ प्रत्याहुति मगडूकमपनुदत्यभिन्युञ्जति^८ । ४० । उ-
 पधावन्तमसदग्नाव इति^९ काम्पीलं संनह्य क्षीरोत्सिक्ते^{१०}
 पाययति^{११} लोहितानां चैकशम्^{१२} । ४१ । अशिशिषोः^{१३} क्षी-
 रौदनम्^{१४} । ४२ । आमपाचमभ्यवनेनेक्ति^{१५} । ४३ ॥ २ ॥ ४८ ॥

^१ vii. 31. 1; 34. 1; 108. 1; 59. 1; vi. 37. 3. — ^२ Thus emended; MSS. वैद्यु-
 द्दती; D (schol.) विद्युता इतो वृषो विद्युद्धतः तस्माद्विद्युद्धतीः (I) अरण्य
 आदधाति। ग्राममेत्यावपति (su. 2)। इत्येवमनुलिंगसामान्यात्। यो नः शपा-
 दित्युभयोः समानादित्वात्. — ^३ vii. 77. 1. — ^४ D (schol.) ततो राजा
 ऊर्ध्वशुषीरादधाति। तिसृभिः. — ^५ Ch E D (text and schol.)
 ० विलीलेन; D (schol.) उष्णपक्वं पुरोडाशमातपविलीलेन (I) नवनीतेन
 इंगिडकार्ये ग्रंसविलीलेन (I) सर्वहुतं नावदानहोमः. — ^६ vii. 95. 1. —
^७ Bū व्याहाय. — ^८ D (schol.) मुञ्जेषीकेव रेखा यस्य स इषीकाञ्जिमं-
 डूकः तं नीललोहितेन च सूत्रेण सह वड्ढभ्यां बध्वा (I) उष्णोदके विपति।...
 आहुतोमयी कुत्वांतरं तयैवर्चा मंडूकं नुदति ततस्तयैवाभिन्युञ्जत्यु-
 ष्णोदकेन अदशनं करोति; cf. Kāuṣ. 32. 17; 40. 4. — ^९ vii. 96. 1. —
^{१०} Ch P Bi E D (text) क्षीरौसिक्ते. — ^{११} Bi and D (text) have a
 colon here. — ^{१२} So emended, as vrddhi-derivative from चैकश
 (see Kāuṣ. 31. 14); K P Bh चैकस; Ch Bū Bi चैकसं; E वियक्तसं;
 D (text) चैक (I); D (schol.) प्रमादयंतं शत्रुं (Cod. ०चु) यवानां प्रकृता-
 भिचारशान्तिरियं. — ^{१३} K P अशिशिषोः; D (text) अशिशोः. —
^{१४} D (schol.) भोजयित्वोक्लिष्टानुक्लिष्टमित्यर्थः। कर्मकदेशग्रहणात्। उदस्य
 श्यावावित्यस्य सूक्तस्याभिचारिकप्रकरणात् (su. 39)। असदग्नाव इति
 चास्य प्रकृताभिचारशान्त्यर्थत्वात्। त्रिप्रकरणत्वमिति. — ^{१५} D (schol.)
 पार्थिवमपचभाजनं। उदस्य श्यावाविति शत्रुमभि चेतनेनेक्ति प्रचालयति।
 अस्य च प्रधानकर्मत्वे आपकमशिशिषोः क्षीरौदनादीनि (Cod. ०नादी)
 क्षीणीति (Cod. ०णिति; cf. Kāuṣ. 49. 20). Here ends the commentary
 of Dārila. —

सपत्नहनमित्यृषभं^१ संपातवन्तमत्तिमृजति । १ । आश्व-
त्थीरवपन्नाः^२ । २ । स्वयमिन्द्रस्यौज^३ इति प्रक्षालयति । ३ ।
जिष्णवे योगायेत्यपो^४ युनक्ति । ४ । वातस्य रंहितस्यामृ-
तस्य योनिरिति प्रतिगृह्णाति । ५ । उन्नमाः प्रताप्याधराः^५
प्रदायैनसेनानधराचः^६ पराचो ऽवाचस्तपस्तमुन्नयत^{७, ८}
देवाः पितृभिः संविदानः प्रजापतिः प्रथमो देवतानामि-
त्यत्तिमृजति । ६ । इदमहं यो मा प्राच्या दिशो ऽघायुर-
भिदासादपवादीदिषूगुहः^{९, १०} तस्येमौ प्राणापानावपक्रा-
मामि ब्रह्मणः । ७ । दक्षिणायाः प्रतीच्या उदीच्या^{११} ध्रुवाया
व्यध्वाया ऊर्ध्वायाः^{१२} । ८ । इदमहं यो मा दिशामन्तर्देशेभ्य
इत्यपक्रामामीति^{१३} । ९ । एवमभिष्टु^{१४} । १० । नापोहननिवेष्टना-
नि सर्वाणि खलु शश्वद्भूतानि । ११ । ब्राह्मणाद्वज्रमुद्यच्छमा-
नाच्छङ्कन्ते^{१५, १६} मां हनिष्यसि^{१७} मां हनिष्यसीति^{१८} तेभ्यो ऽभयं
वदेच्छममये शं पृथिव्यै शमन्तरिक्षाय शं वायवे शं दिवे

^१ ix. 2. 1. — ^२ So Bū; the rest वपन्ना before स्वयं. — ^३ x.
5. 1 fg. — ^४ x. 5. 1^b fg. — ^५ E Ch (sec. man.) धरा. —
^६ So K Bū Bi Bb; Ch E P सेनाधराचः. — ^७ K वाचस्तप. —
^८ So Bū; K तमुन्नयत; Ch E तमुन्नयन्त; Bi तमुन्नयत; P Bb तमु-
न्नयत. — ^९ Bb दिशाघायुः. — ^{१०} P Bi Bb Bū as above; E इषूगुहः;
Ch K (prim. man.) इषूगुहः; K (sec. man.) इषूगुहः. Bū has a colon
after this word; is the passage up to this point metrical (eight
syllables)? Cf. v. 10. 1; iv. 40. 1. — ^{११} E उदीच्यां प्रतीच्यां. —
^{१२} Cf. v. 10. 2-6; iv. 40. 2-7; cf. Kāuṣ. 116. 3. — ^{१३} K Bū Ch
पक्रामी; E ण्यक्रामामी; cf. AV. v. 10. 7; iv. 40. 8. — ^{१४} So Ch
P B; K Bū E अभिष्टा; is the word to be emended to एवम-
निष्टा? — ^{१५} So emended; K Bū Ch P Bi उद्यच्छमानाः(शं); E उद्य-
च्छमाना; cf. the reading जनः शं for जनच्छ, Kāuṣ. 3. 14. E alone
has a colon here. — ^{१६} E त. — ^{१७} Ch हनिष्यति. — ^{१८} Ch E
हनिष्यतीति. —

शंसूर्याय शंचन्द्राय शंनक्षत्रेभ्यः शंगन्धर्वाप्सरोभ्यः शंसर्पे-
 तरजनेभ्यः^१ शिवं मह्यमिति । १२ । यो व आपो ऽपां यं व-
 यमपामसै^२ वज्रमित्यन्वृचमुदवज्जान् । १३ । विष्णोः क्रमो
 ऽसीति^३ विष्णुक्रमान् । १४ । ममाग्नेवर्च^४ इति बृहस्पतिशिरसं
 पृषातकेनोपसिच्याभिमन्त्र्योपनिदधाति । १५ । प्रतिजान-
 न्नानुव्याहरेत्^५ । १६ । उत्तमेनोपद्रष्टारम् । १७ । उदेहि
 वाजिन्नित्यर्धर्चेन^६ नावं मज्जतीम् । १८ । समिद्धो ऽग्निर्ये
 इमे द्यावापृथिवी^७ अजैप्सेत्यधिपाशानादधाति । १९ ।
 पदेपदे पाशान्वृश्चति^८ । २० । अधिपाशान्वाधकाञ्छङ्कु-
 स्तान्संशुद्य संनह्य भष्ट्रे^९ ऽभ्यस्यति^{१०} । २१ । अशिशिषोः
 क्षीरौदनादीनि वीणि^{११} । २२ । गर्तेध्मावन्तरेणावलेखनी^{१२, १३}
 स्याणौ निबध्य द्वादशरात्रं संपातानभ्यतिनिनयति । २३ ।
 षष्ठ्योदवज्जान्प्रहरति^{१४} । २४ । सप्तम्याचामति^{१५, १६} । २५ ।
 यश्च गामित्यन्वाह^{१७} । २६ । निर्दुर्मण्य^{१८} इति संधाव्याभि-
 मृशति । २७ । ॥ ३ ॥ ॥ ४९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूचे षष्ठो ऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ Bi has a colon here. — ^२ x. 5. 15, 42, 50; cf. Dārila to Kāṇḍ. 38. 2; 47. 31. — ^३ x. 5. 25. — ^४ v. 8. 1. — ^५ Ch E Bū P प्रतिजानंनान्. — ^६ xiii. 1. 1a. — ^७ xiii. 1. 28 (et al.); 3. 1 (et al.); xvi. 6. 1. — ^८ Cf. Kāṇḍ. 47. 14, 25. — ^९ K Bi भष्ट्रे; E भष्ट्रे वा (भस्त्रति); Ch भष्ट्रे वा; cf. Kāṇḍ. 47. 28 and Dārila to 48. 11. — ^{१०} K Bi (भष्ट्रे)भ्यः स्यति. — ^{११} Cf. Kāṇḍ. 48. 42 and Dārila to 43. — ^{१२} All MSS. गर्तेध्माव° for गर्ते द्ध्माव° with double sandhi; see the introduction. — ^{१३} For आवलेखनी see Kāṇḍ. 35. 28; 47. 54. — ^{१४} x. 5. 6; cf. Kāṇḍ. 47. 31. — ^{१५} x. 5. 7. — ^{१६} Ch °चामयति. — ^{१७} xiii. 1. 56. — ^{१८} xvi. 2. 1. —

॥ ओं ॥

स्वस्तिदा ये ते पन्थान^१ इत्यध्वानं दक्षिणेन प्रका-
मति । १ । व्युदस्यत्यसंख्याताः^२ शर्कराः^३ । २ । तृणानि
छित्वोपतिष्ठते । ३ । आरे ऽमूः पारे पातं नो य एनं
परिषीदन्ति^४ यदायुधं दशडेन व्याख्यातम्^५ । ४ । दिष्ट्या
मुखं विमाय संविशति । ५ । चीणि पदानि प्रमायोत्ति-
ष्ठति । ६ । तिस्रो दिष्टीः^६ । ७ । प्रेतं^७ पादावित्यवशस्य^८ । ८ ।
पाययति । ९ । उपस्थास्त^९ इति चीण्योप्यातिक्रामति । १० ।
स्वस्ति माच इति^{१०} निश्युपतिष्ठते^{११} । ११ । इन्द्रमहमिति^{१२}
पण्यं संपातवदुत्थापयति । १२ । निमृज्य^{१३} दिग्युक्ताभ्यां^{१४}
दोषो गाय पातं न इति^{१५} पञ्चानदुद्घो यमो मृत्युर्विश्वजि-

^१ i. 21. 1; vii. 55. 1 (xii. 1. 47). — ^२ Bi has a colon here. —
^३ Cf. Kāuṣ. 35. 22. — ^४ i. 26. 1; 27. 1; vi. 3. 1; 76. 1; cf. the
स्वस्त्वयनगण, Kāuṣ. 25. 36, note; E Bi have a colon here. —
^५ This division in E; cf. Kāuṣ. 23. 11. — ^६ Ch दिष्टा; E दिष्टोः. —
^७ i. 27. 4. — ^८ So emended: 'reciting down upon'? MSS. अव-
सस्त. — ^९ xii. 1. 62. — ^{१०} i. 31. 4. — ^{११} K Bū Bh उपतिष्ठते-
(द्रमं) with double sandhi. — ^{१२} iii. 15. 1. — ^{१३} Thus emended; MSS.
निमृज्यं. — ^{१४} D (schol.) to Kāuṣ. 14. 25: ये स्थां ख प्राच्यां दिशि
प्राची दिगिति दिग्युक्ते (iii. 26. 1; 27. 1); cf. the note ibid., and the
वद्रगण, Ath. Pariç. 34. 16. — ^{१५} vi. 1. 1; the hymns vi. 3-7. —

च्छकधूमं भवाशर्वावित्युपदधीत^१ । १३ । उत्तमेन^२ सारु-
पवत्सस्य रुद्राय चिर्जुहोति । १४ । उपोत्तमेन^३ सुहृदो
ब्राह्मणस्य शकृत्पिराडान्पर्वस्वाधाय शकधूमं^४ किमद्याह-
रिति पृच्छति । १५ । भद्रं सुमङ्गलमिति प्रतिपद्यते । १६ ।
युक्तयोर्मा नो देवा यस्ते सर्पे^५ इति शयनशालोर्वराः^६ प-
रिलिखति । १७ । तृणानि युगतर्धेना संपातवन्ति द्वारे
प्रचृतति । १८ । ऊवर्ध्वं^७ संभिनत्ति । १९ । निखन-
ति । २० । आदधाति । २१ । अपामार्गप्रसूनांकुद्रीचीश-
फान्पराचीनमूलान्^{८,९} । २२ । ॥ १ ॥ ॥ ५० ॥

उदित इति^{१०} खादिरं शङ्कुं^{११} संपातवन्तमुद्गृह्णन्निख-

^१ vi. 59. 1; 93. 1; 107. 1; 128. 1; iv. 28. 1 (xi. 2. 1; 6. 9). The
दिम्युक्ते सूक्ते (cf. p. 145, note 14), three of the pratikas in this sūtra, one
in sū. 13, and two in 51. 7 occur in the रौद्रगण, Ath. Pariç. 34. 17:
रौद्रः । रुद्र जलायमेवज ये ऽस्यां प्राची दिगुदितस्त्रयो (two MSS. *स्त्रयो
वा) अक्रमन् भवाशर्वा मन्वे वा ब्रह्म जज्ञानमनाप्ता ये सहस्रधार एव
यीष्मो हेमन्तो ऽनहुश्चस्त्वं मद्भ्रमापो वैश्वानरो यमो मुख्यं ते रुद्र
(Bühler's Codex ends here: यां तेति रौद्रगणः!) यो अपो रुद्रो (this
word is wanting in the Chambers Codex) भवाशर्वा मूढतं भवाशर्वा-
विदं ब्रूमो यस्ते सर्पन्तस्ते प्राच्या दिशो अन्तर्देशादिति रौद्रगणः ॥ १७ ॥
The pratikas are: ii. 27. 6; iii. 26. 1; 27. 1; iv. 3. 1; 28. 1; v. 6. 1;
v. 6. 2; v. 6. 3; vi. 55. 2; 59. 1; 61. 1; 62. 1; 93. 1; 90. 1; vii. 37. 1;
xi. 2. 1; 6. 9; xii. 1. 46; xv. 5. 1. — ^२ iv. 28. 1 (xi. 2. 1; 6. 9). —
^३ vi. 128. 1. — ^४ Dārila, fol. 42^b, l. 4 (to Kāuç. 8. 17) शकधूम (!)
ब्राह्मणः; cf. also Ath. Paddh. to Kāuç. 76. 19. — ^५ iv. 28. 1; vi.
128. 1; vi. 56. 1; xii. 1. 46. For the last cf. the रौद्रगण, sū. 13,
note. — ^६ So all MSS.; is the text to be emended to शयनशाला-
मुर्वराः? — ^७ E P B ऊवर्ध्वं. — ^८ E alone reads *प्रसूनांकुः; the
rest *प्रसूनाकुः. Is the word to be emended to *प्रसूता? — ^९ E
(prim. man.) गृहीची; E (sec. man.) गृहीवा? Is the word (कुद्रीची)
to be emended to गुडूची? — ^{१०} iv. 3. 1. — ^{११} K शङ्कुः; Bū शङ्कु. —

नग्ना^१ अनुव्रजति । १ । निनयनं समुह्य चोरं^२ सारूपव-
त्सस्येन्द्राय त्रिर्जुहोति । २ । दिश्यान्वलीन्हरति । ३ । प्र-
तिदिशमुपतिष्ठते । ४ । मध्ये पञ्चममनिर्दिष्टम् । ५ ।
शेषं निनयति । ६ । ब्रह्म जज्ञानं भवाशर्वावित्यासन्न-
मरण्ये^३ पर्वतं यजते । ७ । अन्यस्मिन्भवशर्वपशुपत्युग्ररु-
द्रमहादेवेशानानां पृथगाहुतीः । ८ । गोष्ठे च द्वितीयम-
श्नाति^४ । ९ । दर्भानाधाय धूपयति । १० । भूत्यै वः पुष्ट्यै
व इति प्रथमजयोर्मिथुनयोर्मुखमनक्ति । ११ । तिस्रो
नलदशाखा वत्सान्पाययति । १२ । शाखयोदकधारया
गाः परिक्रामति^५ । १३ । अश्मवर्म^६ म इति^७ षडश्मनः
संपातवतः स्रक्तिषु पर्यधस्ताद्विखनति^८ । १४ । अलसा-
लेत्यालभेषजम्^९ । १५ । चीणि सिलाञ्जालायाण्युर्वरामध्ये^{१०}
निखनति । १६ । हतं^{११} तर्दमित्ययसा सीसं कर्षन्नुर्वरां^{१२} परि-
क्रामति । १७ । अश्मनो^{१३} ऽवकिरति । १८ । तर्दमवशिरसं^{१४}
वदनात्केशेन^{१५} समुह्योर्वरामध्ये निखनति । १९ । उक्तं

^१ K ०न्नगनं गा; Bū निखनंन्गा; E निखन गा; P निखन् गा. —
^२ E चोर. — ^३ iv. 1. 1 (v. 6. 1); iv. 28. 1 (xi. 2. 1; 6. 9); cf. the
रीद्रगण, Kāuṣ. 50. 13, note. — ^४ For अश्नाति see Kāuṣ. 7. 1. — ^५ Cf.
Dārila, fol. 80^b l. 7 (to Kāuṣ. 23. 13) ... संपातितया शाखया उदक-
धारां आनयति. — ^६ E ०र्म. — ^७ K Bū Bh मेति (with double
sandhi); v. 10. 1. — ^८ Bū स्रक्तिषूपर्यं. — ^९ vi. 16. 4. For आल
cf. Dārila fol. 86^a l. 9 (to Kāuṣ. 25. 18), आलं गोधूम- (Cod. ०मो)
व्याधिः. — ^{१०} So (सिलां) emended in accordance with AV. vi. 16. 4;
MSS. of the text शिला. — ^{११} vi. 50. 1. — ^{१२} K कर्षन्नुं; Bū E
कर्षन्नुं; Bī कर्षन्नुं; Ch कर्षन्नुर्वरान्. — ^{१३} K Bū अश्मनो. —
^{१४} K Ch P तर्दमं. — ^{१५} Ch E वदनात्. —

चारे^१। २०। वलीन्हरत्याशया आशापतये ऽश्विभ्यां स्ने-
चपतये। २१। यदैतेभ्यः कुर्वीत वाग्यतस्तिष्ठेदास्तम-
यात्। २२। ॥ २ ॥ ॥ ५१ ॥

ये पन्थान इति^२ परोत्योपदधीत। १। प्रयच्छति^३। २।
यस्यास्ते यत्ते देवी विषाणा^४ पाशानित्युन्मोचनप्रतिरूपं
संपातवन्तं करोति। ३। वाचा वद्वायं^५ भूमिपरिले-
खम्^६। ४। आयन इति^७ शमनमन्तरा हृदं^८ करोति^९। ५।
शाले च। ६। अवकया^{१०} शालां परितनोति। ७। शयमानाय
प्रयच्छति। ८। निदग्धं प्रक्षालयति। ९। महीमू ष्विति^{११}
तरणान्यालम्भयति। १०। दूरान्नावं^{१२} संपातवतीं नौमणिं
वद्भाति। ११। प्रपथ इति^{१३} नष्टैषिणां प्रक्षालिताभ्यक्त-
पाणिपादानां दक्षिणान्पाणीन्निमृज्योत्थापयति^{१४}। १२।
एवं संपातवतः। १३। निमृज्यैकविंशतिं^{१५} शर्कराश्चतुष्पथे
ऽवक्षिष्यावकिरति^{१६}। १४। नमस्कृत्येति^{१७} मन्त्रोक्तम्। १५।
अंहोलिङ्गानामापो^{१८} भोजनहवींषभिमर्शनोपस्थानमा-

^१ See sū. 2. — ^२ vi. 55. 1. — ^३ Ch has a colon here. — ^४ vi. 84. 1;
63. 1; 121. 1. — ^५ P °न्मोचन° (I). — ^६ So P Bī Bh K (sec.
man.) Ch (sec. man.); Bū E K (prim. man.) Ch (prim. man.) वद्वायं. —
^७ K °लेखनं. — ^८ vi. 106. 1. — ^९ E Ch (prim. man.) हृदं; P Bh
हृदयं. — ^{१०} Bī has a colon here. — ^{११} D (schol.) to Kāuṣ. 40. 5,
अवका शेषवालः (I for शेषवालः; cf. शेषालि, शेषालिका, शैवाल, and Āṣv.
Gr. iv. 4. 8). — ^{१२} vii. 6. 2. — ^{१३} Ch दूरां; Bū दूरान्न°. —
^{१४} vii. 9. 1. — ^{१५} K Bh दक्षिणात्य°. — ^{१६} Ch Bh Bū K पाणी. —
^{१७} K P Bh निर्म°. — ^{१८} Thus (ऽवक्षिष्या°) emended; E वदक्षिष्य;
the rest च क्षिष्य. — ^{१९} vii. 102. 1. — ^{२०} For the अंहोलिङ्गगण
see Kāuṣ. 32. 27, note; 58. 22, etc. —

दित्यस्य । १६ । स्वयं हविषां भोजनम् । १७ । विश्वे देवा^१
इत्यायुष्याणि । १८ । स्थालीपाके घृतपिण्डान्प्रतिनीया-
न्नाति । १९ । अस्मिन्वसु यदावधन्नव प्राणानिति^२ युग्म-
कृष्णलमादिष्टानां^३ स्थालीपाक आधाय बध्नाति । २० ।
आशयति । २१ । ॥ ३ ॥ ॥ ५२ ॥

आयुर्दो इति^४ गोदानं^५ कारयिष्यन्सभारान्संभरति^६ । १ ।
अमग्निमोजोमानो^७ दूर्वामकर्णमश्ममण्डलमानहुहशकृ-
त्पिण्डं^८ षड् दर्भप्रान्तानि कंसमहते^९ वसने शुद्धमाज्यं शा-
न्ता ओषधीर्नवमुदकुम्भम्^{१०} । २ । बाह्यतः शान्तवृक्षस्येध्मं
प्राञ्चमुपसमाधाय । ३ । परिसमुह्य पर्युष्य परिस्तीर्य व-
र्हिर्हृदपात्रमुपसाद्य परिचरणेनाज्यं परिचर्य^{११} । ४ । नि-
त्यान्पुरस्ताद्धोमान्हुत्वाज्यभागौ च । ५ । पश्चादग्नेः प्रा-

^१ i. 30. 1; cf. the आयुष्यगण, Kāuṣ. 54. 11, note; also 59. 1. —

^२ i. 9. 1; 35. 1; v. 28. 1; cf. the first वर्चस्वगण, Kāuṣ. 13. 1, note. —

^३ Cf. D (schol.) to Kāuṣ. 11. 19. — ^४ ii. 13. 1. — ^५ Ath. Paddh.

अथादिके गोदानिकं कर्म; Daç. Kar. अथ संवत्सरे; both texts treat the गोदानं immediately after the अन्नप्राशनं (Kāuṣ. 11. 19). —

^६ Ch करिष्यन्सः. — ^७ So P Bh; Bū Bi and Ath. Paddh. अमग्निमो^७; K अमंघ्निमो^७; Ch अमंघ्नीमो^७; E अमघ्नीमो^७; cf. sū. 15, and 54. 19. —

^८ For अकर्ण cf. Kāuṣ. 7. 25, and D (schol.) ibid. — ^९ Ch E Bū

मानहुहं; cf. Kāuṣ. 7. 23, and D (schol.) ibid. — ^{१०} E कंसः. —

^{११} Ath. Paddh. adds as follows: इध्मावर्हिः । व्रीहियवौ । शमीपत्रिका (cf. Āçv. Gr. i. 17. 3) एतास्सभारान्समुह्य । अथचसद्येत्वादि (AV. xix. 68. 1; MSS. अथचसद्ये^{११}) गोदानिकं तन्त्रं. — ^{१२} Ath. Paddh.

ततः यदग्ने तपसा तपो ऽग्ने तपस्यामह इति द्वाभ्यां (vii. 61. 1, 2)

परिसमुहयति (see Kāuṣ. 57. 23) । सं मा सिंचन्त्विति (vii. 33. 1) चिः

पर्युचति (see ibid. sū. 22). The passage contained in this and the

next sūtra is repeated at Kāuṣ. 67. 20 fg.; 94. 11 fg.; 135. 4 fg., etc. —

द्भुख उपविश्यान्वारव्धाय^१ शान्त्युदकं करोति । ६ ।
 तच्चैतत्सूक्तमनुयोजयति^२ । ७ । चिरेवामिं^३ संप्रोक्षति^४
 त्रिः^५ पर्युक्षति । ८ । त्रिः^६ कारयमाणमाचामयति च
 संप्रोक्षति च । ९ । शकृत्पिराडस्य स्थालरूपं^७ कृत्वा सुहृदे
 ब्राह्मणाय प्रयच्छति । १० । तत्सुहृदक्षिणतो ऽग्रेरुद-
 द्भुख आसीनो धारयति । ११ । अथास्मा अन्वारव्धाय^८
 करोति । १२ । आयुर्दा इत्यनेन^९ सूक्तेनाज्यं जुहून्मूर्ध्नि^{१०}
 संपातानानयति । १३ । दक्षिणे पाणावश्ममण्डल
 उदपात्र उत्तरसंपातान्स्थालरूप आनयति^{११} । १४ ।
 अमग्निमोजोमानी^{१२} चोदपात्रे ऽवधाय । १५ । स्थालरूपे
 दूर्वा शान्त्युदकमुष्णोदकं चैकधाभिसमासिच्य^{१३} । १६ ।
 आयमगन्सविता क्षुरेणेत्युदपात्रमनुमन्त्रयते^{१४} । १७ ।

^१ Ch E °न्वारव्धायि; cf. Kāuṣ. 41. 3. — ^२ Ath. Paddh. and Daç. Kar. आयुर्दा इति सूक्तेनानुयोजनं. — ^३ Daç. Kar. °मीन्सं°; K P Bh °यीं. —

^४ Ch प्रोक्षति; Daç. Kar. यन्मातली (etc., xi. 6. 23 in full) सर्वा इमा आप ओषधय इति (Kāuṣ. 9. 9) चिरेवा-मीन्संप्रोक्षति (!). — ^५ So K; the rest त्रिष्य°. — ^६ Bū त्रिष्क°. — ^७ E स्त्राली°. — ^८ K Bh Ch (prim. man.) अथास्मान्वारव्धाय (with double sandhi). — ^९ ii. 13. 1. — ^{१०} Ath. Paddh. कुमारस्य मूर्ध्नि. —

^{११} Ath. Paddh. पुनस्तेनैव सूक्तेन जुहुयात् अरम-मण्डले । पुनस्तेनैव जुहुयात् उदपात्रे । . . तस्मिन्स्थालरूपं कृत्वा उत्तरसंपातान्सर्वानानयति. — ^{१२} So P Bh; Bū Bī असंमृमो°; K अमग्निमो°; Ch E अमसोमो°; Daç. Kar. असंमृमगलोसहिते (?) उदपात्रे; Ath. Paddh. असंमृमोजोमानीयसहिते (!) उदपात्रे; cf. sū. 2, and 54. 19. —

^{१३} K P Bh चैकधाभिः°; cf. Kāuṣ. 54. 19. — ^{१४} vi. 8. 1; Ath. Paddh. and Daç. Kar. आयमगन्सविता क्षुरेणेत्युदपात्रं तिसृभिः. But Daç. Kar. in citing the verses in full substitutes viii. 2. 17 for vi. 68. 3; cf. the following sūtras.

अदितिः श्मश्रुत्व्युन्दति^१ । १८ । यत्क्षुरेण्युदकपत्रं^२ क्षुर-
मद्भि श्योत्य^३ त्रिः^४ प्रमार्ष्टि । १९ । येनावपदिति^५ दक्षि-
णस्य केशपक्षस्य दर्भपिञ्जल्या केशानभिनिधाय^६ प्रच्छिद्य
स्यालरूपे करोति । २० । एवमेव द्वितीयं करोति । २१ ।
एवं तृतीयम् । २२ । एवमेवोत्तरस्य केशपक्षस्य क-
रोति^७ । २३ । ॥ ४ ॥ ॥ ५३ ॥

अथ नापितं समादिशत्यक्षखन्वप^८ केशश्मश्रुरोम परि-
वप नखानि च कुर्विति^{१०} । १ । पुनः प्राणः पुनर्मैत्रिन्दि-
यमिति^{११} त्रिर्निर्मज्य^{१२} । २ । त्वयि महिमानं सादयामीत्य-
न्ततो योजयेत्^{१३} । ३ । अथैनमुपकेशश्मश्रुं कृत्तनखमाप्ता-
वयति^{१४} । ४ । हिरण्यवर्णा^{१५} इत्येतेन सूक्तेन गन्धप्रवादा-
भिरलंकृत्य^{१६} । ५ । स्वक्तं म^{१७} इत्यानक्ति^{१८} । ६ । अथैनमहतेन

^१ vi. 68. 1; K रमश्रुत्व्यु. — ^२ viii. 2. 17. — ^३ K Bū Bh Ch
(sec. man.) उदकपात्रं; Bi P Ch (prim. man.) उदकपात्रं; E उदकपात्रं. —
^४ So all MSS. except K, which reads *द्विः श्योत्य; Ath. Paddh. क्षुरद्योतनं
करोति. — ^५ So K; the rest त्रिः. — ^६ vi. 68. 3. — ^७ Ath. Paddh. दर्भपिञ्ज-
लीसहितान्केशान्. — ^८ Ath. Paddh. ततो दक्षिणस्य केशपक्षस्य उत्तरस्य
केशपक्षस्य उदं पुनः पुनः तृप्तः (for उप्तः^२) । सक्तुक्तुचः. — ^९ Ath.
Paddh. and Daç. Kar. अथ नापितमपि. — ^{१०} Cf. Par. Gr. ii. 1. 21;
Āg. Gr. i. 17. 17. — ^{११} vi. 53. 2; vii. 67. 1. — ^{१२} KP Bū Bh
निर्मज्य; Ath. Paddh. and Daç. Kar. अर्धमुष्णिते शिरसि एताभ्यां पुनः
चुरसंस्कारः. — ^{१३} Ath. Paddh. देवदत्तशर्मणे त्वयि महिमानं (MSS.
मयिमानां) सादयामि. — ^{१४} Thus emended; KBū Bh P Ch and Daç. Kar.
कुतः; E Bi कुतः. — ^{१५} i. 33. 1. — ^{१६} Ath. Paddh. and Daç. Kar. हि-
रण्यवर्णा इति सूक्तेन कलशोदकमभिमन्त्र्याप्तावयति यस्ते गन्ध इति
तिसुभिः (xii. 1. 23-5) गन्धपुष्पाद्यभिमन्त्र्य; cf. Kāṇ. 13. 12. —
^{१७} vii. 30. 1. — ^{१८} Ch *त्वनक्ति; these two words are wanting in E;
Daç. Kar. and Ath. Paddh. कञ्जलमभिमन्त्र्य (MSS. काञ्जल) अचिणी (?)
अञ्जनं करोति. —

वसनेन परिधापयति परि धत्तेति द्वाभ्याम्^१ । ७ । एह-
श्मानमा तिष्ठेति^२ दक्षिणेन पादेनाश्ममण्डलमास्थाप्य
प्रदक्षिणमग्निमनुपरिणीय।८। अथास्य वासो निर्मुष्णाति^३
यस्य ते वास इत्येतया^४ । ९ । अथैनमपरेणाहतेन वसने-
नाह्लादयत्ययं वस्त्रे गर्भं पृथिव्या इति पञ्चभिः^५ । १० ।
यथा द्यौर्मनसे चेतसे धिय इति^६ महाव्रीहीणां स्थाली-
पाकं श्रपयित्वा शान्त्युदकेनोपसिच्याभिमन्त्र्य प्राशय-
ति^७ । ११ । प्राणापानावोजो ऽसीत्युपदधीत^८ । १२ । तुभ्यमेव
जरिमन्निति^९ कुमारं मातापितरौ त्रिः संप्रयच्छेते^{१०} । १३ ।
घृतपिण्डानाशयतः^{११} । १४ । चूडाकरणं^{१२} च गोदानेन व्या-

^१ ii. 13. 2, 3. — ^२ ii. 13. 4. — ^३ Bi has a colon here; Daç. Kar. आचार्य (!) वस्त्रं समर्पयति; Ath. Paddh. उत्तरवास अदत्तं गृह्णा-
त्युपाध्यायः. — ^४ ii. 13. 5. — ^५ xiii. 1. 16-20. — ^६ ii. 15. 1;
vi. 41. 1. For the first of these pratikas and several others, following
in this and the next four chapters, cf. the आयुष्यगण, Ath. Pariç.
34. 4: यथा द्यौः प्राणापानावोजो ऽसि तुभ्यमेवाचीभ्यां ते मुंचामि त्वोत
द्देवा आवतस्त उप प्रियमन्तकाय मूलव आ रभस्व प्राणाय नमो (MSS.
नम) विपासहिमिह्वायुष्याणि । ४ । The pratikas are: ii. 15. 1; 17. 1; 28. 1;
33. 1; iii. 11. 1 (i. 10. 4); iv. 13. 1; v. 30. 1; vii. 37. 1; viii. 1. 1; 2.
1; xi. 4. 1; xvii. 1-5; cf. Kāuç. 52. 18; 57. 31, etc. — ^७ Daç. Kar.
माणवकं (Cod. माणकं). — ^८ ii. 16. 1; 17. 1; cf. the preceding
note. — ^९ ii. 28. 1; cf. note 6. — ^{१०} Daç. Kar. परस्परं प्र-
यच्छेते (Cod. ऽयच्छति) । प्रथमं पिता मातुः । द्वितीयं माता पितुः तृतीयं
पिता मातुः; Ath. Paddh. षट्सूक्तावृत्तिः. — ^{११} Daç. Kar. पुनरनेनैव
सूक्तेन त्रीन्घृतपिण्डान्प्रत्येकंप्रत्येकं संपात्वाभिमन्त्र्य कुमारं प्राशयति । ततः
पूर्वोक्तानि चत्वारि परिदानानि ददाति (cf. sū. 17, and the notes to Kāuç.
58. 16, 17, and 18) । इति गोदानं; Ath. Paddh.... कुमारपित्रोः (Cod. कुमारं
पि०) प्राश्नाति (!) ... पूर्वोक्तानि च चत्वारि परिदानानि ददाति । इति
गोदानं समाप्तं. Both paddhatīs treat the नामकरणं, of which cere-
mony the परिदानानि form a part (see Kāuç. 58. 18, note), before
the गोदानं. — ^{१२} Ch K P B चूडकरणं. —

ख्यातम् । १५ । परिधापनाश्ममण्डलवर्जम्^१ । १६ । शिवे
ते स्तामिति^२ परिदानान्तानि^३ । १७ । पार्थिवस्य मा प्र
गामेति^४ चतस्रः सर्वाण्यपियन्ति । १८ । अमस्मिमो-
मानी^५ च दूर्वा च केशाश्च शकृत्पिराडं चैकधाभिसमा-
हृत्य^६ । १९ । शान्तवृक्षस्योपर्यादधाति । २० । अधिकरणं
ब्रह्मणः कंसवसनं गौर्दक्षिणा । २१ । ब्राह्मणान्भक्तनोपेप्स-
न्ति । २२ । ॥ ५ ॥ ॥ ५४ ॥

उपनयनम्^७ । १ । आयमगन्निति मन्त्रोक्तम्^८ । २ ।
यत्सुरेखेत्युक्तम्^९ । ३ । येनावपदिति^{१०} सकृदपिञ्जलि^{११} । ४ ।

^१ Ath. Paddh. adds: शेषं गोदानवत् । तुभ्यमेवेति (ii. 28. 1) अनुयोजनं
शान्त्युदके (cf. Kāuṣ. 53. 8); Daç. Kar. treats the चूडाकरणं in full
(अथ संवत्सरे द्विसंवत्सरे वा चूडाकरणमुच्यते), agreeing with the
Ath. Paddh. in employing ii. 28. 1 in connection with the शा-
न्त्युदकं — ^२ viii. 2. 14. — ^३ Cf. Kāuṣ. 53. 15, note; Daç. Kar.
इति चूडाकरणं. — ^४ ii. 29. 1; xiii. 1. 59; cf. for the second pratika
the आयुष्यगण, sū. 11, note. — ^५ So P Bh; K Bi Bū अममूमो; Ch E
अममूमो; cf. Kāuṣ. 53. 2, 15. — ^६ Ch E °कधाभिः समाहृत्य; Bi
°कधाभिः; cf. Kāuṣ. 53. 16. — ^७ Daç. Kar. and Ath. Paddh.
गर्भपंचमे गर्भाष्टमे वा गोदानिकं त्वं । आय्यभागति शान्त्युदकं करोति ।
आ यातु मित्र (iii. 8. 1; cf. sū. 18) इति सूक्तनानुयोजनं । मातली
(xi. 6. 23) अन्ते । ततो ऽभ्यातानानि जुहोति । तत्र माणवकं
आत्मसमीपे ग्राह्यमुख उपविश्य (!) । आयुर्दा इति सूक्तेन (ii. 13) आय्यं
जुहोति । कुमारस्य मूर्ध्नि दक्षिणे पाणावश्ममण्डले उदपात्रे । उत्त-
रसंपातान्ध्यालरूपे आनयति । चिः सूक्तावृत्तिः; cf. Kāuṣ. 53. 6 fg. —
^८ vi. 68. 1; Daç. Kar. and Ath. Paddh. दूर्वा शान्त्युदकमुष्णोदकं चैकधा
कुत्वा आयमगन्निति उदपात्रमनुमंचयत; cf. Kāuṣ. 53. 16, 17. —
^९ viii. 2. 17; Daç. Kar. and Ath. Paddh. चुरमार्जनं उष्णेनेति (vi.
68. 1^b) उदकं गृह्य । आदित्या इति (vi. 68. 1^{cd}) अदितिः ऽमशु इत्येकधा
(vi. 68. 2) उदने; cf. Kāuṣ. 53. 17 fg. — ^{१०} vi. 68. 3. — ^{११} Thus Bū
alone; the rest °पिञ्जली; Daç. Kar. and Ath. Paddh. वपनं करोति
(Ath. Paddh. केशहेदनं) सकृत् । दर्भपिञ्जलीवर्जं; cf. Kāuṣ. 53. 20. —

लौकिकं च समानामा परिधानात्^१ । ५ । उपेतपूर्वस्य
 नियतं सवान्दास्यतो^२ ऽग्नीनाधास्यमानः^३ पर्यवेतव्रतदी-
 क्षिष्यमाणानाम् । ६ । सोष्णोदकं शान्युदकं प्रदक्षिणम-
 नुपरिणीय पुरस्तादग्नेः प्रत्यङ्मुखमवस्थाप्य^४ । ७ । आह
 ब्रूहि^५ । ८ । ब्रह्मचर्यमागमुप मा नयस्वेति^६ । ९ । को नामासि
 किंगोच इत्यसार्विति^७ यथा नामगोत्रे भवतस्तथा प्रब्रू-
 हि^८ । १० । आर्षेयं मा कृत्वा बन्धुमन्तमुपनय^९ । ११ ।
 आर्षेयं त्वा कृत्वा बन्धुमन्तमुपनयामीति^{१०} । १२ । ओं
 भूर्भुवः स्वर्जनदोमित्यञ्जलाबुदकमासिञ्चति^{११} । १३ । उत्तरो
 ऽसानि ब्रह्मचारिभ्य इत्युत्तमं पाणिमन्वादधाति^{१२} । १४ । एष
 म^{१३} आदित्यपुत्रस्तन्मे गोपायस्वेत्यादित्येन समीक्षते^{१४} । १५ ।
 अपक्रामन्पौरुषेयादृणान^{१५} इत्येनं बाहुगृहीतं प्राञ्चमव-

^१ Daç. Kar. and Ath. Paddh. give the लौकिकं in full, as at Kāuç. 54. 1-7: अथ नापितप्रियः (Ath. Paddh. अथ नापितं समादिशति) etc. — ^२ E सवाः; KBū ChP Bh सवाः; cf. Kāuç. 60. 1; 67. 6. —

^३ E Bh Ch (sec. man.) *धास्यमान. Is the passage to be emended to ऽग्नीनाधास्यमानस्य? Or are these words an interpolation from Kāuç. 60. 1 (अग्नीनाधास्यमानः सवान्वा दास्यन्तंवत्सरं ब्रह्मोदन्तिकमपि दीपयति)? — ^४ Ath. Paddh. उपविशयति. — ^५ Bh ब्रूहि; Ath. Paddh. and Daç. Kar. तावदाचार्यो ब्रूयात् । आह ब्रूहि. — ^६ Ath. Paddh. and Daç. Kar. ब्रह्मचारो वदति. — ^७ Ath. Paddh. and Daç. Kar. पुनराचार्यो वदति. — ^८ Daç. Kar. पुनः ब्रह्मचारो । अमुकगोत्रं अमुकनाम (?) अमुकशर्मा ऽहं अमुकप्रवरो ऽहं. — ^९ Ch (sec. man.) inserts मा between उप and नय, but this is again erased. — ^{१०} Ch omits इति. — ^{११} Daç. Kar. and Ath. Paddh. ... अञ्जलिं पूरयित्वा । आदित्याय अर्थं ददाति. —

^{१२} Daç. Kar. ब्रह्मचारिणं पाणी गृहीत्वा; Ath. Paddh. दक्षिणं पाणिं गृहीत्वा. — ^{१३} So emended; all MSS. of the text and Ath. Paddh. मा; Daç. Kar. मादित्य. — ^{१४} So all MSS., except Ch (sec. man.): *दित्यमीक्षते; but this correction is again cancelled, so that *दित्येन समीक्षते is the final reading of the MS.; Daç. Kar. एष मादित्यपुत्रः । उदयं तमससरि (vii. 53. 7) आदित्यं निरोक्षते. — ^{१५} vii. 105. 1. —

स्थाप्य दक्षिणेन पाणिना नाभिदेशे ऽभिसंस्तभ्य जप-
ति^१ । १६ । अस्मिन्वसु वसवो धारयन्तु विश्वे देवा वसव
आ यातु मित्रो ऽमुचभूयादन्तकाय मृत्यव आ रभस्व
प्राणाय नमो विषासहिमित्यभिमन्त्रयते^२ । १७ । अथापि
परित्वरमाण^३ आ यातु मित्र इत्यपि^४ खल्वेतावतैवोप-
नीतो^५ भवति^६ । १८ । प्रह्लाद्य चीन्प्राणायामान्कृत्वाव-
ह्लाद्य^{७,८} वत्सतरीमुदपात्रे समवेक्ष्येत्^९ । १९ । समिन्द्र नः
सं वर्चसेति^{१०} द्वाभ्यामुत्सृजन्ति^{११} गाम् । २० । ॥ ६ ॥ ॥ ५५ ॥

अद्याया दुहितेति द्वाभ्यां^{१२} भाद्रमौर्ज्जीं मेखलां बध्ना-
ति^{१३} । १ । मित्रावरुणयोस्त्वा हस्ताभ्यां प्रसूतः प्रशिषा
प्रयच्छामीति पालाशं दण्डं^{१४} प्रयच्छति^{१५} । २ । मित्रावरुणयो-

^१ Ath. Paddh. तं ब्रह्मचारिणं बाजं गृहीत्वा प्राहुर्मुख उपविशति
उपाध्यायः । दक्षिणेन पाणिना नाभिदेशे संस्तभ्य जपति । आचार्यः ।
दक्षिणेन हस्तेन ब्रह्मचारिनाभिदेशे (Cod. ब्रह्मचारी^०) संस्तुञ्ज जपति. —

^२ i. 9. 1; 30. 1; iii. 8. 1; vii. 53. 1; viii. 1. 1; 2. 1; xi. 4. 1; xvii.
1-5; cf. the आयुष्यगण. Kāuṣ. 54. 11, note; Ath. Paddh. पंचपटलि-

कायां यथादिष्टान्तथा पठितास्तुक्तान्. — ^३ Ch °चरमाणो. —

^४ iii. 8. 1. — ^५ E °तावतो^०; Ch (prim. man.) °तावतो. — ^६ Ath.

Paddh. and Daç. Kar. यथाचार्यत्वर भवति (Daç. Kar. अथ च आ-

चार्यः प्रशक्यः) । तदा आ यातु मित्र इति सूक्तं गणस्थाने जपति । आचार्य

उपनयमान इत्येकया (xi. 5. 3) जपति । अहं बद्धेभिरिति सूक्तेन (iv. 30)

पादपादं वाचयति ब्रह्मचारिणं. — ^७ E °प्राणो. — ^८ K °वत्साद्यः

Daç. Kar. °वसाद्य. — ^९ So only E; the rest वत्सतर्युदपात्रे; Daç.

Kar. अवसाद्य (I) उदपात्रे वत्सतरीमुखं निरीक्ष्येत्; Ath. Paddh. अव-

काय वत्सतरी (I) उदपात्रेण मुखं निरीक्षते (I) ब्रह्मचारी (I). — ^{१०} vii.

97. 2; vi. 53. 3. — ^{११} Ath. Paddh. (both MSS.) उत्सृजन्ति. — ^{१२} vi.

133. 4. 5. — ^{१३} Ath. Paddh. and Daç. Kar. कटिप्रदेशे बध्नाति । पुनर्मैलिन्द्रि-

यमिति (vii. 67. 1) यज्ञोपवीतं ददाति. — ^{१४} Wanting in K. — ^{१५} Daç.

Kar. treats this and the following two sūtras as follows: मित्रावरु-

णयोस्त्वा ... प्रयच्छामि यज्ञोपवीतमसि यज्ञस्य त्वा यज्ञोपवीतेनोपन-

स्त्वा हस्ताभ्यां प्रसूतः प्रशिषा प्रतिगृह्णामि । सुश्रवः^१
 सुश्रवसं मा कुर्ववक्रो ऽविश्रुतो ऽहं भूयासमिति प्रतिगृ-
 ह्णाति । ३ । श्येनो ऽसीति^२ च । ४ । अथैनं व्रतादानोयाः
 समिध आधापयति^३ । ५ । अग्रे व्रतपते व्रतं चरिष्यामि
 तच्छकेयं तत्समापेयं तन्मे राध्यतां तन्मे समृध्यतां तन्मे
 मा व्यनशत्तेन^४ राध्यासं तत्ते प्रब्रवीमि तदुपाकरोमि
 अग्रे व्रतपतये स्वाहा^५ । ६ । वायो व्रतपते । सूर्य व्रत-
 पते । चन्द्र व्रतपते । आपो व्रतपत्यो । देवा व्रतप-
 तयो । वेदा व्रतपतयो । व्रतानां व्रतपतयो व्रतमचा-
 रिषं^६ तदशकं तत्समाप्रं तन्मे राद्धं तन्मे समृद्धं तन्मे मा^७
 व्यनशत्तेन राद्धो ऽस्मि तद्धः प्रब्रवीमि तदुपाकरोमि
 व्रतेभ्यो व्रतपतिभ्यः स्वाहेति^८ । ७ । अथैनं बद्धमेखलमा-

ह्यामोति माणवकस्य दक्षिणबाहुमुद्धृत्य वामस्कन्धौ वै धारय (!) श्येनो
 ऽसि . . . ब्रह्मचारी (Cod. ब्रह्मचारिणी) दंडं प्रतिगृह्णाति सुश्रव . . .
 भूयासम् । तृष्णीं कृष्णाजिनं ददाति; Ath. Paddh. . . दण्डं प्रतिगृह्णा-
 ति ब्रह्मचारी अस्मिन्चैलेन (Iboth. MSS.) ददाति । प्रजापते न स्वदे-
 तान्यन्य इति (vii. ४०. ३). —

^१ Thus emended; MSS. and Daç. Kar. सुश्रव; cf. Pār. Gr. ii. 4. 2; Āçv. Gr. i. 22. 21; Gobh. Gr. ii. 10. 41. — ^२ vi. 48. 1. — ^३ E आधापयति; Ath. Paddh. and Daç. Kar. पुष्पाक्षितां अंजलिं (Daç. Kar. पुष्पोदकाजलिं) परयित्वा । अज्येनाभिधाय । ब्रह्मचारिव्रतं दाद-
 श्वर्षिकं वा षड्वर्षिकं वा त्रिवर्षिकं वा एकवर्षिकं वा अहोरात्रं वा रो-
 मनखधारणं । अक्षारक्षोरभोजनं । अधःशयनं । यथाशास्त्रविहितं यथा
 कार्यमाणधर्मकं । यथाशक्त्या चरिष्यामि तदप्यौ निवेदयामि । अग्रे
 स्वाहा । तव मे ऽविश्रमस्तु तथा अस्तु इति ब्रूयात् । अग्रे स्वाहा । पुनरजलिं
 परयित्वा उदकेनाभिधाय । यथाप्राक्पठितं तद्गुरवे निवेदयामि तव मे
 ऽविश्रमस्तु । एवं गुरवे नमः । अग्रे व्रतपत इत्यादि अष्टौ समिध आद-
 धाति. — ^४ Daç. Kar. (twice) व्यनशत्तेन. Are the words to be emended
 to विनशत्तेन or नीनशत्तेन? cf. sū. 7. — ^५ Cf. VS. i. 5; ii. 28; Māitr. S.
 iv. 9. 24; TS 1. 5. 10. 3; Tāit. Ār. iv. 41. 3-6; Çāṅkh. Çr. iv. 8. 6; 12. 8. —
^६ Bi अचार्य. — ^७ Is the word to be emended to न? cf. sū. 6. — ^८ Ch has

हितसमित्कं^१ सावित्रीं वाचयति । ८ । पच्छः प्रथमम् । ९ ।
ततो ऽर्धर्चेशः । १० । ततः संहिताम् । ११ । अथैनं
संशास्त्यग्रेष्वसि ब्रह्मचारिन्मम चापो ऽशन कर्म कुरु^२
स्तिष्ठन्मा दिवा स्वाप्सीः^३ समिध आधेहि^४ । १२ । अथैनं^५
भूतेभ्यः परिददात्यग्रे^६ त्वा परिददामि ब्रह्मणे त्वा परि-
ददाम्युदङ्गाय^७ त्वा शूल्वाणाय^८ परिददामि शत्रुंजयाय त्वा
क्षात्राणाय परिददामि मार्तुंजयाय^९ त्वा मार्तुंवाय^{१०} परि-
ददाम्यघोराय त्वा परिददामि तक्षकाय त्वा वैशालेयाय
परिददामि हाहाहूहूभ्यां त्वा गन्धर्वाभ्यां^{११} परिददामि यो-

the numbers २, ३ etc. before the colons; Daç. Kar. fills out as follows, in accordance with sūtra ६: वयो व्रतपते (Cod. °पतये) व्रतं चरिष्यामि वायवे (Cod. वायो) व्रतपतये स्वाहा । २ । सूर्य व्रतपते (Cod. °पतये) व्रतं च° सूर्याय व्रतपतये स्वाहा । ३ । etc. इति अष्टौ व्रतानि; Ath. Paddh. ... इत्यष्टौ मंत्राः कल्पजाः. Cf. TS. i. ६. ६. ३. —

^१ E °समित्कं. — ^२ P Bi स्वाप्सीः. — ^३ Daç. Kar. अथाचार्य आचारं कथयति । स्वस्थाने उपविश्य अग्रेष्वसि ब्रह्मचारिन्मम गौरवीं (१) कुर्याः (Cod. °यात्) । ... मा दिवा स्वाप्सीः । निर्वं भोजनकाले अपो ऽशन कर्म कुरु । ऊर्ध्वस्तिष्ठन्मा कूपं निरीक्षयेः (Cod. °येत्) । मा वुचारोहणं कुरु । मा यज्ञाय (१) कुरु । बाढमिति । इत्येवमादि आचारान्कथयति । करवाणीति ब्रह्मचारी वदति. Cf. Āçv. Gr. i. २२. २; Çāṅkh. Gr. ii. ४. ५; Gobh. Gr. ii. १०. ३४; Pār. ii. ३. २; Çat. Br. xi. ५. ४. ५. —
^४ Ath. Paddh. अथैनं भूतेभ्यः परिददामीति षोडश परिदानानि ददातीति; Daç. Kar. ततः षोडश परिदानानि ददामि । अथैनं भूतेभ्यः परिददाम्यग्रे etc. as above. — ^५ Thus emended. All MSS. and Daç. Kar. (cf. the preceding note) परिददाम्य°; it is probably an old error, due to the subsequent occurrences of the word in the formula. —
^६ Ch °ये; Bh °प्रे. — ^७ Daç. Kar. उदङ्गाय. — ^८ KBū शूल्वाणाय; Daç. Kar. शूल्वाणाय. — ^९ So emended; KP Bh Bi मार्तुंजयाय; Ch E Bū and Daç. Kar. मार्तुंजयि; Pet. Lex. emends to मार्तुंजयि (dative of मार्तुंजयी). — ^{१०} So emended; KP Bh Bi E मार्तुंजयि; Ch Bū and Daç. Kar. मार्तुंजयि; this latter reading is emended to मार्तुंजयि by the Pet. Lex. to match the emended मार्तुंजयि; see the preceding note. Cf. also viii. १०. २३. — ^{११} Ch here inserts त्वा, above the line. —

गक्षेमाभ्यां त्वा परिददामि भयाय च त्वाभयाय^१ च^२ परि-
ददामि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः परिददामि सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः
परिददामि विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः परिददामि सर्वेभ्यस्त्वा^३
भूतेभ्यः परिददामि सप्रजापतिकेभ्यः^४ । १३ । स्वस्ति
चरतादिहेति मयि रमन्तां ब्रह्मचारिण इत्यनुगृह्णीयात्
। १४ । नानुप्रणुदेत् । १५ । प्रणीतीरभ्यावर्तस्वेत्यभ्यात्म-
मावर्तयति^५ । १६ ।

यथापः प्रवता^६ यन्ति यथा मासा अहर्जरम्^७ ।

एवा मा ब्रह्मचारिणो धातरायन्तु^८ सर्वदा ॥

स्वाहेत्याचार्यः समिधमादधाति^९ । १७ । ॥ ७ ॥ ॥ ५६ ॥

आद्याया दुहितेति द्वाभ्यां^{१०} भाद्रमौर्द्धी मेखलां ब्रा-
ह्मणाय वध्नाति । १ । मौर्वीं क्षत्रियाय धनुर्ज्या^{११} वा । २ ।
क्षौमिकीं वैश्याय । ३ । मित्रावरुणयोस्त्वा हस्ताभ्यां

^१ E and Daç. Kar. भवाय च त्वाभवाय. — ^२ Wanting in K. —

^३ Daç. Kar. reads the passage beginning here as follows: सर्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यस्त्वा । सुव्याणाय (I for सुववाणाय?) त्वा । सप्रजापतिकेभ्यः परिद-
दामि । ब्रीहियवशमीमिश्रोदकेन अभिमन्त्र्य मुग्धि दद्यात् । इति परि-
दानं. — ^४ Cf. Çat. Br. xi. 5. 4. 3; Āçv. Gr. i. 20. 8; Çāṅkh.
Gr. iv. 18. 2. — ^५ vii. 105. 1; Daç. Kar. and Ath. Paddh. अर्धर्चनं

आद्यसंमुखं करोति. — ^६ Bū प्रवता; Daç. Kar. पर्वता. — ^७ P
०जुरं. — ^८ Ch धारयन्तु; Daç. Kar. reads the last two pādas as

follows: एवा वा ब्रह्मचारिणो धातरायंषि कल्पतां (!); Ath. Paddh.
यथापः प्रवता यन्तिकया कल्पजया. Cf. Taitt. Ār. vii. 3. 3; Taitt. Up.
i. 4. 3. — ^९ Daç. Kar. and Ath. Paddh. add here: ततः अग्नाता-

नानि जुहोति । वाताज्जात (iv. 10. 1; cf. Kāuç. 58. 9) इति शङ्ख-
मणिं संपात्वाभिमन्त्र्य यीवायां वध्नाति । ततः संध्यावदनं करोति; Ath.
Paddh. संध्यालोकपट्टरोति (! for संध्यां वषट्पट्टरोति?); cf. Kāuç. 57. 16.

note. — ^{१०} vi. 133. 4, 5. — ^{११} Ch Bī धनुर्ज्या. —

प्रसूतः प्रशिषा प्रयच्छामीति पालाशं दण्डं ब्राह्मणाय
 प्रयच्छति । ४ । आश्वत्थं क्षत्रियाय । ५ । न्यग्रोधावरोहं
 वैश्याय । ६ । यद्यस्य दण्डो भज्येत यच्चृते चिदभिश्चिष' इत्ये-
 तयालभ्याभिमन्त्रयते । ७ । सर्वत्र शीर्णे भिक्षे नष्टे ऽन्यं
 कृत्वा पुनर्मैत्रिन्द्रियमित्यादधीत^२ ^३ । ८ । अथ वासांसि । ९ ।
 ऐशेयहारिणानि ब्राह्मणस्य । १० । रौरवपार्श्वतानि^४ क्षत्रि-
 यस्य । ११ । आज्ञाविकानि वैश्यस्य । १२ । सर्वेषां
 क्षौमशाणकम्वलवस्त्रम्^५ ^६ । १३ । काषायाणि । १४ ।
 वस्त्रं चाप्यकाषायम्^७ ^८ । १५ । भवति^९ भिक्षां देहीति ब्रा-
 ह्मणश्चरेत्^{१०} । १६ । भिक्षां भवती ददात्विति क्षत्रियः । १७ ।
 देहि भिक्षां भवतीति वैश्यः । १८ । सप्त कुलानि ब्राह्म-
 णश्चरेत्क्षीणि क्षत्रियो द्वे वैश्यः । १९ । सर्वं ग्रामं चरेद्भिक्षां
 स्तेनपतितवर्जम् । २० । मय्यय इति^{११} पञ्चप्रश्नेन जुहो-
 ति । २१ । सं मा सिञ्चन्त्विति^{१२} चिः^{१३} पर्युक्षति^{१४} । २२ ।
 यदग्रे तपसा तपो ऽग्रे तपस्तप्यामह इति द्वाभ्यां^{१५} परि-

^१ xiv. 2. 47. — ^२ vii. 67. 1. — ^३ K E °दधीत. — ^४ K P Bi Bh °पारिषतानि. — ^५ E Ch (sec. man.) °शाणः. — ^६ Ch °वस्त्र. — ^७ K यायका°. — ^८ K P Bh °काषायो (for °काषायं औ, the latter belonging to the next sūtra?). — ^९ Ch P have a colon here, perhaps misunderstanding भवति as the verb, and joining it to the previous sūtra? — ^{१०} Ath. Paddh. and Daç. Kar. अथ स्वाने सन्ध्यालोकपट्ट-
 रोति (cf. Kāuç. 56. 17, note) । भिक्षां च । माता प्रथमं भिक्षां ददाति ।
 औं स्वस्ति गृहीत्वा । भिक्षां ब्रह्मचारी गुरवे निवेद्य । भिक्षां भो इति
 मन्त्रेण । आचार्यः प्रतिगृह्णाति । सुभिक्षां भोरिति (!). — ^{११} vii. 82. 2. —
^{१२} vii. 33. 1. — ^{१३} Bū Ch E Bi चिष्य°. — ^{१४} Ath. Paddh. and Daç. Kar. ततो अपि कार्यं करोति । अथ च सञ्चेति (Cod. अथ सञ्चेति; xix. 68. 1)
 जपति । सं मा etc. as Kāuçika. — ^{१५} vii. 61. 1. 2. —

समूहयति।२३। इदमापः प्रवहतेति^१ पाणी प्रक्षालयते^२।२४।
 सं मा सिञ्चन्विति^३ त्रिः^४ पर्युक्षति^५। २५। अग्रे समिध-
 माहार्षमित्यादधाति चतस्रः^६। २६। एधो ऽसीत्यूष्मभक्षं
 भक्षयत्या निधनात्^७।२७। त्वं नो मेध^८ इत्युपतिष्ठते^९।२८।
 यदन्नमिति^{१०} तिसृभिर्भैक्षस्य जुहोति। २९। अहरहः
 समिध आदृत्यैत्रं सायं प्रातरभ्यादध्यात्। ३०। मेधाजनन
 आयुषैर्जुह्यात्^{११}। ३१। यथाकामं द्वादशरात्रमरसाशी भ-
 वति^{१२}। ३२। ॥ ८ ॥ ॥ ५७ ॥

^१ vii. 98. 3. — ^२ Bi °क्षालयति. — ^३ vii. 33. 1. — ^४ Bū Ch E Bi विष्णु. — ^५ Ath. Paddh. and Daq. Kar. पुनः त्रिः पर्युक्षति। अग्रे
 त्वा जुष्टं प्रोक्षामि. — ^६ xix. 64. 1; Ath. Paddh. and Daq. Kar.
 चतसृभिः प्रत्येकं समिधमादधाति. Then follow in Daq. Kar. four verses
 corresponding to xix. 64. 1-4 with the following variants: Verse 1^d,
 यक्षति for यक्षतु; 2^c, भोजय for वर्धय, and at the end of the verse
 there is added दीर्घमासुः कृणोतु मे; 4^d, आचार्याय for आ शंसय. —
^७ vii. 89. 4; E निधानात्. — ^८ vi. 108. 1. — ^९ Ath. Paddh. अपि. —
^{१०} vi. 71. 1-3; Daq. Kar. cites the verses in full, substituting vi. 58. 2^{cd}
 for vi. 71. 3^{cd}: वैश्वानरो(नो) अदधस्नूपा अन्नस्तिष्ठाति दुरितानि वि-
 श्वा. — ^{११} For the आयुष्यगण see Kāuṣ. 54. 11, note; for the मेधाजनन,
 Kāuṣ. 10. 1 fg. — ^{१२} The Ath. Paddh. adds a chapter of वेदव्रतानि,
 to wit: त्रिपवनं. अन्नस्तिमिते भोजनं। अधःशयित्वं। मूलव्रतं (1 for मौनं?)
 द्वादशरात्रं चरेत्। तच्चभावात् द्विजानां नार्ह इति वचनात् ॥ अथा-
 द्दिके वेदव्रतं करोति।... स्थाण्डिले ऽपि स्थापयित्वा वपनं करोति।
 पुण्याचिताञ्जलिं पूरयित्वा आग्नेनाभिघार्य। वेदव्रतं सांवत्सरिकं रोम-
 नस्त्रानि (!) धारणं यथाशास्त्रविहितं। यथास्मार्थमाणधर्मकं। यथाशक्त्या
 चरिष्यामि etc. (as in Kāuṣ. 56. 5, note) ... तथास्त्वित्याचार्यो ब्रूयात्।
 अपये व्रतपतय इत्यष्टौ समिध आदधाति। इति वेदव्रतग्रहणं समाप्तं ॥
 अथ वेदव्रतदीक्षणमुच्यते। इदावत्सरायेति चतसृभिः कौशिकोक्तिः (42. 1)
 आर्घ्यं जुहुयात्। समिधो भ्यादध्यात्। एतदनन्तरं सर्वं पूर्ववत्करोति।
 अभ्यातानाञ्जलिरन्तरं। इति वेदव्रतं समाप्तं ॥ अथ कल्पव्रतं परमासिकं करो-
 ति। ग्रहणमुद्दीक्षणं वेदव्रतवत्करोति ॥ अथ मृगाव्रतं (both MSS.) उच्यते।
 षड्राचमध्ये अव्यचसद्य (MSS. अव्यसद्य; xix. 68. 1) जपति। स्थाण्डिले ऽपि

भद्राय कर्णेः क्रोशन्तु भद्रायास्त्रि वि वेपताम् ।

परा दुःष्वप्स्यं^१ सुव यद्भद्रं तन्न आ सुव ॥

अस्त्रिवेपं^२ दुःष्वप्स्यमार्तिं पुरुषरेषिणीम्^३ ।

तदस्सदश्विना युवमप्रिये प्रति मुञ्चतम्^४ ॥

यत्पार्श्वदुरसो मे अङ्गादङ्गादववेपते ।

अश्विना पुष्करस्रजा तस्मान्नः पातमंहसं^५

इति कर्णे क्रोशन्तमनुमन्त्रयते । १ । अस्त्रि वा स्फुरत्^६ । २ ।

वि देवा जरसीत देवा आवतस्त उप प्रियमन्तकाय

मृत्यव आ रभस्व प्राणाय नमो विषासहिमित्यभिम-

न्त्रयते^{७,८} । ३ । ब्राह्मणोक्तमृषिहस्तश्च । ४ । कर्मणे वां वेषाय वां

सुकृताय वामिति^९ पाणी प्रक्षाल्य । ५ । निर्दुरर्मण्य^{१०} इति सं-

धाव्याह । शुद्धा न आप इति^{११} निष्ठीव्य जीवाभिराचम्य^{१२,१३} । ७ ।

एहि^{१४} जीवमित्याञ्जनमणिं वध्नाति । ८ । वाताज्जात^{१५} इति

स्वापयित्वा वपनं करोति । मेखलायज्ञोपवीतदण्डादानं यथोक्तं करोति

(Kāuṣ. 56. 1 fg.) । पुष्पाचिताञ्जलिं पूरयित्वा । मृगारुव्रतं अन्नसमिति भो-

जनं । अधःशयित्वं विषयणं अन्नसमिति भोजनं । अक्षीरभोजनं । रोमन-

खानि धारणं (!) । यथाशास्त्रविहितं etc. (like the वेदव्रत above) । इति

मृगारुव्रतं ॥ विषासहिव्रतं चिराचं वा चतुराचं यद्वह्यं उद्दीचणं । मृगारु-

व्रतवत्करोति ॥ यमव्रतं द्वादशराचं मृगारुवत्करोति । व्रताति धेनुर्दक्षिणा ।

ब्रह्मचारी ददाति । — ^१ Ch E P Bi दुष्वप्स्यं. — ^२ K ०वेपं. — ^३ K Bh ०रेषिणी. — ^४ K

मुञ्चतां. — ^५ K B Ch E Bi पातुः. — ^६ Ch स्फुरत्; E स्फुरत्. —

^७ iii. 31. 1; iv. 13. 1; v. 30. 1; vii. 32. 1; viii. 1. 1; 2. 1; xi. 4. 1;

xvii. 1-5; cf. the आयुष्यगण, Kāuṣ. 54. 11, note. — ^८ E has a colon

here. — ^९ VS. i. 6; TS. i. 1. 4. 1; Taitt. Br. iii. 2. 4. 1; Māitr. S. i.

1. 4; cf. Kāuṣ. 1. 36. — ^{१०} xvi. 2. 1. — ^{११} xii. 1. 30. — ^{१२} D

(schol.) to Kāuṣ. 3. 4, जीवा स्वेति चतसृभिः (xix. 69. 1-4). — ^{१३} MSS.

०चयेहि, with Vedic sandhi (Whitney 197, end). — ^{१४} iv. 9. 1. —

^{१५} iv. 10. 1; cf. the Paddhatis, Kāuṣ. 56. 17, note. —

कृशनम्। ९। नव प्राणानिति^१ मन्त्रोक्तम्। १०। घृतादुल्लभमा
त्वा चृतत्वृतुभिष्ट्वा मुञ्चामि त्वीत देवा आवतस्त उप प्रि-
यमन्तकाय मृत्यव आ रभस्व प्राणाय नमो विषासहि-
मित्यभिमन्त्रयते^२। ११। निर्दुर्मरण्य^३ इति सर्वसुरभिचूर्णैर-
रण्ये ऽप्रतीहारं^४ प्रलिम्पति। १२। अथ नामकरणम्^५। १३।
आ^६ रभस्वेमामित्यविच्छिन्नामुदकधारामालम्भयति^७। १४।
पूतुदांसं^८ बध्नाति^९। १५। पाययति^{१०}। १६। यत्ते वास^{११}
इत्यहतेनोत्तरसिचा प्रछादयति^{१२}। १७। शिवे ते स्नामिति

^१ v. 28. 1. — ^२ v. 28. 14, 12, 13; iii. 11. 1; iv. 13. 1; vii. 13. 1; v. 30. 1; vii. 32. 1; viii. 1. 1; 2. 1; xi. 4. 1; xvii. 1-5; cf. the आयु-
ष्यगण, Kāuṣ. 54. 11, note. — ^३ Ch °मन्त्रयति. — ^४ xvi. 2. 1. —
^५ Ch E Bū प्रति°; cf. Kāuṣ. 28. 13. Or is प्रतीहारं the right reading
as in Kāuṣ. 29. 22? — ^६ Daç. Kar. and Ath. Paddh. एकादशे ह्येति
द्वादशे वा त्रयोदशे वा मासे वा प्रथमवदस्य मातुरुपस्थे। तालुनि संपा-
तानानयति दधिमध्वाशयति (Daç. Kar. °शमयति; cf. Kāuṣ. 10. 17, 18)
। शतराचं वा नामकरणमुच्यते। यथाकुलधर्मेण वा. — ^७ viii. 2. 1;
cf. the आयुष्यगण Kāuṣ. 54. 11, note. — ^८ K °वच्छिन्नामु°. — ^९ Ath.
Paddh. and Daç. Kar. आ रभस्वेत्यर्थमूक्तेन माणवकस्य दक्षिणहस्ते
°धारां निनयति। Then follow in the Daç. Kar. verses 1-10 of
viii. 2, in full. — ^{१०} K Ch (prim. man.) पूत°; cf. Kāuṣ. 8. 15. —
^{११} Daç. Kar. and Ath. Paddh. देवदारुमणिं (Ath. Paddh. शालमणिं)
संपात्वाभिमन्त्र्य निघृष्य बध्नाति. — ^{१२} Daç. Kar. and Ath. Paddh.
पाययति। ततः पुण्याहंति नाम करोति। ह्यवरं चतुरवरं वा। मन्त्रसंयुक्तं
(? for मनुष्य°?) देवतासंयुक्तं वा। हिरण्यमन्त्रधाय पिता माणवकस्य
दक्षिणतस्करौ (? for °तः कर्ण°?) नाम कथयति. — ^{१३} viii. 2. 16. —
^{१४} Ath. Paddh. and Daç. Kar. यत्ते वास इत्युक्त्वा यन्वनिर्मुक्तवस्त्रेण
उदग्दशेन आच्छादयति ततः चत्वारि परिदानानि ददाति। शिवे ते
स्नामिति द्वाभ्यां (viii. 2. 14, 15; but Daç. Kar. cites in full only viii. 2.
14, 15^{ab}, dividing the whole into two verses after ते हृदे, at the end
of the second line of verse 14) पार्थिवस्तेति द्वाभ्यां (ii. 29. 1, 2) मा प्र
गामेति द्वाभ्यां (xiii. 1. 59, 60) ब्रीहियवी शमीप्रान्तानि उदके च।
यावापृथिवीभ्यां त्वा परिददामि (both MSS. of Ath. Paddh. °ददाति;

कुमारं प्रथमं निर्णयति^१ । १८ । शिवौ ते स्नामिति^२ व्री-
हियवौ प्राशयति^३ । १९ । अह्ने^४ च त्वेत्यहोरात्राभ्यां परि-
ददाति । २० । शरदे त्वेत्यूतुभ्यः^५ । २१ । उदस्य केतवो
मूर्धाहं विषासहिमित्युद्यन्तमुपतिष्ठते^{६ ७} । २२ । मध्यंदिने
ऽस्तं यन्तं सकृत्पर्यायाभ्याम् । २३ । अंहोलिङ्गानामापो
भोजनहवींष्युक्तानि^८ । २४ । उत्तमासु यन्मातली रथक्रीत-
मिति^९ सर्वासां द्वितीया । २५ । ॥ ९ ॥ ॥ ५८ ॥

cf. Kāuṣ. 54. 14, note; 54. 17) । कुमारस्य मूर्ध्नि ददाति पुनः । शिवौ
ते स्नामिति द्वाभ्यां (viii. 2. 18, 19) पार्थिवस्तेति द्वाभ्यां मा प्र गमेति
द्वाभ्यां व्रीहियवाभ्यां त्वा परिददामि । अह्ने च त्वेत्येकया (viii. 2. 20)
पार्थिवस्तेति द्वे मा प्रगमेति द्वे अहोरात्राभ्यां त्वा परिददामि । शर-
देत्येकया (viii. 2. 22) पार्थिवस्तेति द्वे व्रीहियवौ शमीपत्रिका उदकं च ।
उतुभ्यस्ता परिददामि । माणवकस्य मूर्ध्नि ददाति । अश्वातानाद्युत्तर-
रतन्वं । . . . इति नामकरणं समाप्तं. —

^१ viii. 2. 14; Ath. Paddh. and Daṣ. Kar. अथ चतुर्थे मासि
निष्क्रमणमुच्यते । शिवे ते स्नामिति द्वाभ्यां कुमारस्य गृहाद्गृहिर्निःक्राम-
यति । उदयं तमसस्परि इत्येकया (vii. 53. 7) आदित्यं निरीषते । एवं
कुमारस्य पूर्वोक्तानि चत्वारि परिदानानि ददाति (cf. sū. 17, note) ।
अश्वातानाद्युत्तररतन्वं गृह्णीति । निर्णयनं समाप्तं. — ^२ viii. 2. 18. —

^३ Daṣ. Kar. and Ath. Paddh. अथ षष्ठे (Ath. Paddh. अष्टमे) मासि अ-
न्नप्राशनमुच्यते । अव्यचसद्य (MSS. अव्यसद्य; xix. 68. 1) इत्याद्यभ्या-
तानान्तं कृत्वा । भुमे मातरित्येकया (xii. 1. 63) कुमारं भूम्यामुपवेश-
यति । शिवौ ते स्नाम् etc. आभ्यां (viii. 2. 18, 19) व्रीहियवावभिमन्त्र्य
निघृष्य पाययति सर्वाज्ञायां पूरयति । सुक्लुवं पुस्तकं द्रव्यं ददाति पूर्वो-
क्तानि चत्वारि परिदानानि ददाति (cf. sū. 17, note, and 20) स्वस्ति न
इन्द्रोमिति (!) कुमारमन्नं प्राश । अश्वातानाद्युत्तररतन्वं । इत्यन्नप्राशनं
समाप्तं. — ^४ viii. 2. 20. — ^५ viii. 2. 22; for this and the preceding
sūtra cf. sū. 17, note. — ^६ xiii. 2. 1; xvi. 3. 1; xvii. 1-5. —

^७ P. ०तिष्ठते. — ^८ Cf. Kāuṣ. 52. 16. For the अंहोलिङ्गण see
Kāuṣ. 32. 27, note; cf. 52. 16. — ^९ xi. 6. 23; cf. the end of the
अंहोलिङ्गण Kāuṣ. 32. 27, note. —

विश्वे देवा^१ इति विश्वानायुष्कामो यजते^२ । १ । उप-
 तिष्ठते । २ । इदं जनास^३ इति द्यावापृथिव्यौ पुष्टिकामः
 । ३ । संपत्कामः । ४ । इन्द्र जुषस्वेतीन्द्र^४ बलकामः । ५ ।
 इन्द्रमहमिति^५ पण्यकामः^६ । ६ । उदेनमुत्तरं नय यो ऽस्मा-
 निन्द्रः सुचामेति^७ यामकामः । ७ । यामसांपदानामप्ययः^{८, ९}
 । ८ । यशसं मेन्द्र इति^{१०} यशस्कामः । ९ । मह्यमाप इति^{११}
 व्यचस्कामः । १० । आगच्छत इति^{१२} जायाकामः । ११ ।
 वृषेन्द्रस्येति^{१३} वृषकामः । १२ । आ त्वाहार्षं ध्रुवा द्यौरिति^{१४}
 ध्रौव्यकामः । १३ । त्वमू षु चातारमा मन्दैरिति^{१५} स्वस्य-
 यनकामः । १४ । सामास्त्राये ऽभ्यर्चतेत्यग्निं^{१६} संपत्कामः
 । १५ । पृथिव्यामिति^{१७} मन्त्रोक्तम् । १६ । तदिदास धीतो^{१८}
 वेतीन्द्राग्नी^{१९} । १७ । यस्येदमा रजो ऽथर्वाणमदितिद्यौ-
 र्दितेः पुत्राणां बृहस्पते सवितरित्यभ्युदितं^{२०, २१} ब्रह्मचारिणं
 बोधयति^{२२} । १८ । धाता दधातु प्रजापतिर्जनयत्यन्वद्य नो

^१ i. 30. 1; cf. Kāuṣ. 52. 18. — ^२ Dārila, fol. 5^a l. 5, describing the contents of chapter 59, विश्वे देवा इति विश्वानायुःकाम इति काम्यानि. —

^३ i. 32. 1. — ^४ ii. 5. 1. — ^५ iii. 15. 1. — ^६ Ch (sec. man.) पुष्ट्यः; cf. Kāuṣ. 50. 12. — ^७ vi. 5. 1; 6. 1; vii. 91. 1. — ^८ Ch यामसांपदानां; E सांपदानां. — ^९ Cf. Kāuṣ. 11. 7. — ^{१०} vi. 58. 1; cf. the first

वर्चस्वगण, Kāuṣ. 13. 1, note. — ^{११} vi. 61. 1. — ^{१२} vi. 82. 1. — ^{१३} vi. 86. 1. — ^{१४} vi. 87. 1; 88. 1. — ^{१५} vii. 85. 1; 86. 1; 117. 1;

cf. the स्वस्ययनगण, Kāuṣ. 25. 36, note. — ^{१६} ii. 6. 1; vii. 82. 1. — ^{१७} iv. 39. 1. — ^{१८} v. 2. 1; vii. 1. 1. — ^{१९} E अग्निं. — ^{२०} vi. 33. 1;

vii. 2. 1; 6. 1; 7. 1; 16. 1; for vii. 6. 1, as also for vii. 46. 1 of the next sūtra cf. the पत्नीवंतगण (I), Ath. Pariṣ. 34. 19: अदितिद्यौः सिनीवालि कुहं देवीमिति (vii. 47. 1) चोणि सूक्तानि पत्नीवंतः । इति पत्नीवंतगणः ॥ १९ ॥ Cf. Vāit. sū. 1. 16. — ^{२१} Bī has a colon here. —

^{२२} E Ch (prim. man.) अन्ते. —

यन्न इन्द्रो ययोरोजसा विष्णोर्नु कमग्राविष्णू सोमारुद्रा
 सिनीवालि बृहस्पतिर्नो यत्ते देवा अकृण्वन्पूर्णा पश्चा-
 त्रजापते ऽभ्यर्चत को अस्या न इति^१ प्रजापतिम् । १९ ।
 अग्न इन्द्रश्चेति^२ मन्त्रोक्तान्सर्वकामः । २० । य ईशे ये भ-
 क्षयन्त^३ इतीन्द्राग्नी लोककामः । २१ । अन्नं ददाति^४ प्रथमम्
 । २२ । पशूपाकरणमुत्तमम् । २३ । सवपुरस्ताद्धोमा^५
 युज्यन्ते । २४ । दोषो गायेत्यथर्वाणं^६ समावृत्याश्नाति । २५ ।
 अभयं द्यावापृथिवी श्येनो ऽसीति^७ प्रतिदिशं सप्तर्षीनभ-
 यकामः । २६ । उत्तरेण^८ दीक्षितस्य वा ब्रह्मचारिणो वा^९
 दण्डप्रदानम् । २७ । द्यौश्च म इति^{१०} द्यावापृथिव्यौ विरि-
 ष्यति^{११} । २८ । यो अग्राविति^{१२} रुद्रान्स्वस्त्ययनकामः^{१३} स्व-
 स्त्ययनकामः । २९ । ॥ १० ॥ ॥ ५९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे सप्तमो ऽध्यायः समाप्तः^{१४} ॥

^१ vii. 17. 1; 19. 1; 20. 1; 24. 1; 25. 1; 26. 1; 29. 1; 46. 1; 51. 1; 79. 1; 80. 1; 80. 3; 82. 1; 103. 1; E has a colon here. — ^२ vii. 110. 1. —
^३ vii. 110. 1. — ^४ ii. 34. 1; 35. 1. — ^५ E has a colon here. —
^६ K सर्वः; E सर्व. — ^७ Ch °होमाश्च्युज्यन्ते. — ^८ vi. 1. 1; cf. Daç.
 Kar. and Ath. Paddh. to Kāuṣ. 42. 12, note. — ^९ vi. 40. 1; 48. 1;
 cf. the first अभयगण, Kāuṣ. 13. 1, note. — ^{१०} vi. 48. 1. — ^{११} Bi
 has a colon here. — ^{१२} vi. 53. 1. — ^{१३} So Ch Bū E Bi K (prim.
 man.); P Bh K (sec. man.) वरिष्यन्ति; cf. Kāuṣ. 72. 30. —
^{१४} vii. 87. 1. — ^{१५} Ch ends here; E inserts चर्च; cf. Kāuṣ. 25. 35,
 note. — ^{१६} K P Bh here divide the text into two halves: इति
 पूर्वार्धः समाप्तः. —

॥ ओं ॥

अग्नीनाधास्यमानः सवान्वा^१ दास्यन्संवत्सरं ब्रह्मौद-
निकमग्निं दीपयति । १ । अहोरात्रौ वा । २ । याथा-
कामी वा । ३ । संवत्सरं तु प्रशस्तम् । ४ । सवामिसे-
नाग्नी तादर्थिकी निर्मथ्यौ वा भवतः । ५ । औपासनौ^२
चोभौ हि विज्ञायेते^३ । ६ । तस्मिन्देवहेडनेनाज्यं^४ जुहुयात्
। ७ । समिधो ऽभ्यादध्यात् । ८ । शकलान्वा । ९ । तस्मि-
न्यथाकामं सवान्ददात्येकं^५ द्वौ सर्वान्वा । १० । अपि वै-
कैकमात्माशिषो दातारं वाचयति । ११ । पराशिषो ऽनु-
मन्त्रणमनिर्दिष्टाशिषश्च^६ । १२ । दातारौ कर्माणि कुरुतः
। १३ । तौ यथालिङ्गमनुमन्त्रयते । १४ । उभयलिङ्गैरुभौ
पुंलिङ्गैर्दातारं^७ स्त्रीलिङ्गैः पत्नीम् । १५ । उदहत्संप्रैषव-
र्जम्^{८,९} । १६ । अथ^{१०} देवयजनम् । १७ । तद्यत्समं
समूलमविदग्धं^{११} प्रतिष्ठितं प्रागुदक्प्रवणमाकृतिलोष्टव-

^१ Dārila, fol. 5^a l. 5: अग्नीनाधास्यमानः सवानिति सवाः (Cod. सर्वा इति सर्वाः). — ^२ So Ch Bi Bū (prim. man.); K P Bh Bū (sec. man.) उपासनी. — ^३ K विज्ञायते. — ^४ D (schol.) to Kāuṣ. 46. 30, यदेवा देवहेडनमिति सर्वो ऽनुवाकः (vi. 114. 1 fg.). — ^५ MSS. सर्वा. — ^६ E has a colon here. — ^७ Thus emended; MSS. पुंलिङ्गैः. — ^८ Bh उदरहत्सं. — ^९ Cf. sū. 25. — ^{१०} E अथैतद्. — ^{११} Ch has a colon here. —

स्त्रीकेनास्तीर्य दमैश्च लोमभिः पशूनाम् । १८ । अये
जायस्वेति^१ मन्थन्तावनुमन्त्रयते^२ । १९ । पत्नी मन्त्रं संन-
मयति । २० । यजमानं च^३ । २१ । कृणुत धूममिति^४ धू-
मम् । २२ । अये ऽजनिष्ठा इति^५ जातम् । २३ । समिद्धो
अग्र इति^६ समिध्यमानम् । २४ । परेहि^७ नारीत्युदहतं^८
संप्रेष्यत्यनुगुप्तामलंकृताम् । २५ । एमां^९ अगुरित्यायती-
मनुमन्त्रयते । २६ । उत्तिष्ठ नारीति^{१०} पत्नीं संप्रेष्यति^{११}
। २७ । प्रति कुम्भं गृभायेति^{१२} प्रतिगृह्णाति । २८ । ऊर्जो
भाग इति^{१३} निदधाति । २९ । इयं महीति^{१४} चर्मोत्सृ-
णाति^{१५} प्राग्यीवमुत्तरलोम^{१६} । ३० । पुमान्पुंस इति^{१७} च-
र्मोरोहयति । ३१ । पत्नी ह्रयमानम्^{१८} । ३२ । तृतीयस्यामपत्य-
मन्वाहयति^{१९} । ३३ । ऋषिप्रशिष्टेत्युदपात्रं^{२०} चर्मणि निद-
धाति । ३४ । तदापस्युच्चास इति^{२१} सापत्यावनुनिप-
द्येते^{२२} । ३५ । ॥ १ ॥ ॥ ६० ॥

प्राचीप्राचीमिति^{२३} मन्त्रोक्तम् । १ । चतसृभिरुदपात्र-
मनुपरियन्ति^{२४} । २ । प्रतिदिशं ध्रुवेयं^{२५} विराडित्युपति-
ष्ठन्ते । ३ । पितेव पुत्रानित्यवरोह्य^{२६} भूमिं^{२७} तेनोदकाश्वा-

^१ xi. 1. 1. — ^२ Ch E मन्थन्तामनु०. — ^३ च is wanting in K. —
^४ xi. 1. 2. — ^५ xi. 1. 3. — ^६ xi. 1. 4. — ^७ xi. 1. 13. —
^८ E °दहतं; Ch °हितं; Bi has a colon here. — ^९ xi. 1. 14. —
^{१०} xi. 1. 14^b. — ^{११} Ch संप्रेष्यति; E °प्रेष्यति. — ^{१२} xi. 1. 14^d. —
^{१३} xi. 1. 15. — ^{१४} xi. 1. 8. — ^{१५} E has a colon here. — ^{१६} MSS.
प्रायोव०. — ^{१७} xii. 3. 1 (iii. 6. 1). — ^{१८} E ह्रयमानं. —
^{१९} तृतीयस्यां sc. ऋषि; xii. 3. 3? — ^{२०} xi. 1. 15^b. — ^{२१} xii.
3. 4. — ^{२२} So only Bā; K °त्यावनुपद्यते; the rest °नुनिपद्यते. —
^{२३} xii. 3. 7. — ^{२४} xii. 3. 7-10. — ^{२५} xii. 3. 11. — ^{२६} xii.
3. 12. — ^{२७} E has a colon here. —

कुर्वन्ति । ४ । पवित्रैः संप्रोक्षन्ते । ५ । दर्भ्याभ्यां च-
र्महविः^१ संप्रोक्षति । ६ । आदिष्टानां सानजान्त्यै^२ प्रयच्छ-
ति । ७ । तांस्त्रेधा^३ भाग इति^४ व्रीहिराशिषु निदधाति । ८ ।
तेषां यः पितृणां तं श्राद्धं करोति । ९ । यो मनुष्याणां
तं ब्राह्मणान्भोजयति । १० । यो देवानां^५ तमये सह-
स्वानिति^६ दक्षिणं जान्वाच्यापराजिताभिमुखः प्रहो वा
मुष्टिप्रसृताञ्जलिभिः^७ कुम्भ्यां निर्वपति । ११ । कुम्भ्या
वा चतुः । १२ । तान्सप्त मेधानिति^८ सापत्यावभिमृ-
शतः । १३ । गृह्णामि हस्तमिति^९ मन्त्रोक्तम् । १४ ।
त्रयो वरा इति^{१०} चीन्वरान्वृणीष्वेति । १५ । अनेन
कर्मणा ध्रुवानिति^{११} प्रथमं वृणीते । १६ । यावपरौ
तावेव^{१२} पत्नी । १७ । एतौ यावाणावयं यावेत्यलूखल-
मुसलं^{१३} शूर्पं प्रक्षालितं चर्मण्याधाय । १८ । गृहाण^{१४}
यावाणावित्युभयं गृह्णाति । १९ । साकं सजातैरिति^{१५}
व्रीहीनुलूखल आवपति । २० । वनस्पतिरिति^{१६} मुसल-

^१ E has a colon here. — ^२ So (सा+अनजान्त्यै) K P Bh Ch Bū (prim. man.); Bū (sec. man.) आदिष्टानंशानं; B E आदिष्टानां-
शानं. — ^३ K P Bh तंस्त्रे. — ^४ xi. 1. 5. — ^५ E has a colon
here, after इति, and after मुखः. — ^६ xi. 1. 6. — ^७ E मुष्टि; Ch
(prim. man.) मुष्टिः. — ^८ K has a colon here; cf. Kāuṣ. 67. 26 —
^९ xii. 3. 16. — ^{१०} xii. 3. 17. — ^{११} xi. 1. 10. — ^{१२} Thus with
very doubtful emendation: some verb like आमुयाम् or the like must
be supplied, if it be correct; K Bū Ch P कर्मणो ध्रुवानिति; Bi कर्मणा
देवानिति; E कर्मणा ध्रुवानोति. Upon the basis of the last Roth
suggests, on the margin of E, the emendation कर्मणोद्भवानीति, 'may
I get to be uppermost through this rite'. — ^{१३} K Ch E Bh तानिव. —
^{१४} xi. 1. 9; xii. 3. 14. — ^{१५} xi. 1. 10. — ^{१६} xi. 1. 7. — ^{१७} xii. 3. 15. —

मुच्छयति^१ । २१ । निर्भिन्ध्यंशून्याहिं^२ पाप्मानमित्यवह-
 न्ति । २२ । इयं ते धीतिर्वर्षवृद्धमिति^३ शूर्पं गृह्णाति
 । २३ । ऊर्ध्वं प्रजां विश्वव्यचा^४ इत्युदूहन्तीम्^५ । २४ । परा
 पुनीहि तुषं पलावानिति^६ ७ निष्पुनतीम्^८ । २५ । पृथ-
 यूपाणीत्यवक्षिणतीम्^{९, १०} । २६ । त्रयो लोका^{११} इत्यव-
 क्षीणानभिमृशतः । २७ । पुनरा यन्तु^{१२} शूर्पमित्युद्वपति
 । २८ । उपश्वस^{१३} इत्यपवेवेक्ति । २९ । पृथिवीं त्वा पृथि-
 व्यामिति^{१४} कुम्भीमालिम्पति^{१५} । ३० । अग्ने चरुरित्यधि-
 श्रयति^{१६} । ३१ । अग्निः पचन्निति^{१७} पर्यादधाति । ३२ ।
 ऋषिप्रशिष्टेत्युदकमपकर्षति^{१८} । ३३ । शुद्धाः पूताः पूताः
 पविचैरिति^{१९} पविचे अन्तर्धाय । ३४ । उदकमासिञ्चति । ३५ ।
 ब्रह्मणा शुद्धाः संख्याता स्लोका^{२०} इत्यापस्तासु^{२१} नि-
 क्ता^{२२} तण्डुलानावपति । ३६ । उरुः प्रथस्वोद्योधन्ती-
 ति^{२३} श्रपयति । ३७ । प्र यद्य पर्णुमिति^{२४} दर्भाहाराय दात्रं

^१ Ch उत्स्रयति. — ^२ xi. 1. 9^b; xii. 3. 18. — ^३ xi. 1. 11; xii. 3. 19^a. —

^४ xi. 1. 9^d; xii. 3. 19. — ^५ So emended; Bū Bi Ch (sec. man.) °इतीं;
 Ch (prim. man.) °इनीं; K °दूहति; E °द्वहती; P Bh °दूहती. —

^६ K Bū Ch Bi पलावामिति. — ^७ xi. 1. 11^a; xii. 3. 19^d. — ^८ K
 निष्पुनती; E °पुनती; Bi Bh पुनती. — ^९ xii. 3. 21. — ^{१०} Ch °चि-
 णती; E °चणती. — ^{११} xii. 3. 20. — ^{१२} xii. 3. 20^d. — ^{१३} xi. 1. 12;

Ch उप श्वासय (cf. AV. vi. 126. 1). — ^{१४} xii. 3. 22. — ^{१५} Ch Bū
 (sec. man.) °लिम्पयति. — ^{१६} xi. 1. 16. — ^{१७} xii. 3. 24. — ^{१८} xi.

1. 15^b. — ^{१९} xi. 1. 17; xii. 3. 25. — ^{२०} xi. 1. 18; xii. 3. 28. —

^{२१} So (इत्यापस्तासु) E only; Ch Bū इत्यायस्तासु; so also D (schol.) to
 Kāuq. 2. 9; K P Bh Bi इत्यायस्तासु. — ^{२२} So emended; K P Bh Bū

Bi नीत्का; E नीत्का. — ^{२३} xi. 1. 19; xii. 3. 29. — ^{२४} Ch पर-
 णुमिति; xii. 3. 31. Cf. Kāuq. 1. 24; 8. 11. —

प्रयच्छति । ३८ । ओषधीर्दान्तु पर्वन्चित्युपरि^१ पर्वणां लु-
नाति । ३९ । नवं बर्हिरिति^२ बर्हिं स्मृणाति । ४० ।
उदेहि वेदिं धर्ता^३ ध्रियस्वेत्युद्वासयति । ४१ । अभ्यावर्त-
स्वेति^४ कुम्भीं प्रदक्षिणमावर्तयति^५ । ४२ । वनस्पते स्ती-
र्णमिति^६ बर्हिषि पाचीं^७ निदधाति । ४३ । अंसघ्रीमि-
त्युपदधाति^८ । ४४ । उप^९ स्मृणीहीत्याज्येनोपस्मृणाति । ४५ ।
उपास्तरीरित्युपस्तीर्णामनुमन्त्रयते^{१०, ११} । ४६ । ॥ २ ॥ ॥ ६१ ॥

अदितेर्हस्तां सर्वान्समागा इति^{१२} मन्त्रोक्तम् । १ । तत
उदकमादाय पाच्यमानयति^{१३} । २ । दर्व्या^{१४} कुम्भ्यां^{१५} । ३ ।
दर्विकृते^{१६} तत्रैव प्रत्यानयति^{१७} । ४ । दर्व्यात्तममपादाय^{१८} त-
त्सुदक्षिणतो ऽग्रेरुदङ्मुख आसीनो धारयति । ५ । अ-
थोद्धरति । ६ । उद्धृते यदपादाय धारयति तदुत्तरार्धे आ-
दधाति । ७ । अनुत्तराधरताया ओदनस्य यदुत्तरं तदुत्तर-
मोदन एवौदनः^{१९} । ८ । षष्ठ्यां शरत्स्विति^{२०} पश्चादग्रेरुपसाद-

^१ xii. 3. 31^b. — ^२ xii. 3. 32. — ^३ xi. 1. 21; xii. 3. 35. —
^४ xi. 1. 22. — ^५ Ch E °वर्तते. — ^६ xii. 3. 33. — ^७ K पाचीन्नि°. —
^८ K P Bh Bū (prim. man.) अंसघ्रीमि°; xi. 1. 23°. — ^९ xii. 3. 37. —
^{१०} xii. 3. 38. — ^{११} Ch °स्तीर्णम्. — ^{१२} xi. 1. 24; xii. 3. 36. —
^{१३} Bī has a colon here; for this and the following five sūtras cf.
Kāuṣ. 68. 18-23. — ^{१४} Thus Ch (sec. man.); Ch (prim. man.) and
the remaining MSS. दर्व्या; cf. Kāuṣ. 68. 19. — ^{१५} K कुम्भा; cf.
Kāuṣ. 68. 19. — ^{१६} E दर्वी°; Ch °कृते. — ^{१७} Ch E have a colon
here. — ^{१८} P °मुपादाय; Bh °मुपा°; E व्यादाय. — ^{१९} Ch °दनं
(cf. AV. xi. 3. 31); E एवौदन; K P Bh have ॥ here, as at the end
of metrical passages; is the passage beginning with यदुत्तरं a half
śloka? — ^{२०} xii. 3. 34. —

यति । ९ । निधिं निधिपा इति^१ चीणि कारडानि करो-
ति । १० । यद्यज्जायेति^२ मन्त्रोक्तम् । ११ । सा पत्यावन्वा-
रभते । १२ । अन्वारब्धेध्वत ऊर्ध्व^३ करोति । १३ । अग्नी
रक्ष इति^४ पर्ययि करोति । १४ । वभ्रेरध्वर्यो इदं^५ प्रापमि-
त्युपर्यापानं^६ करोति । १५ । वभ्रेर्ब्रह्मन्निति^७ ब्रूयादनध्वर्युम्
। १६ । घृतेन गाचा सिञ्च सर्पिरेरिति^८ सर्पिषा विष्यन्द-
यति^९ । १७ । वसोर्या धारा आदित्येभ्यो अङ्गिरोभ्य इति^{१०}
रसैरुपसिञ्चति । १८ । प्रियं प्रियाणामित्युत्तरतो^{११} ऽग्नेर्य-
न्वादीन्यनुमन्त्रयते । १९ । तामत्यासरत्प्रथमेति यथोक्तं
दोहायित्वोपसिञ्चति^{१२} । २० ।

अत्यासरत्प्रथमा^{१३} धोक्ष्यमाणा^{१४} सर्वान्यज्ञान्विभ्रती
वैश्वदेवी ।^{१५}

उप वत्सं सृजत^{१६} वाश्यते गौर्यसृष्ट^{१७} सुमना हिंकृ-
णोति^{१८, १९} ॥

^१ xii. 3. 42. — ^२ xii. 3. 39. — ^३ K Bū ऊर्ध्व. — ^४ xii. 3. 43. — ^५ xi. 1. 31; xii. 3. 45. — ^६ So K Bū P Ch (prim. man.); Ch (sec. man.) उपर्यापानं; Bī उपर्यापानं; E उपर्याप्यापनं; cf. Kāuṣ. 66. 7. — ^७ Modification of xi. 1. 31. — ^८ xi. 1. 31^e; xii. 3. 45^e. — ^९ P Bī विष्यन्दयति. — ^{१०} xii. 3. 41, 44. — ^{११} xii. 3. 49. — ^{१२} E P दोहायित्वो. — ^{१३} Bū प्रथमा. — ^{१४} So K; the rest धो-
क्ष्यमाणा. — ^{१५} The colon is wanting in K. — ^{१६} Bū E सृजति;
Ch (prim. man.) सृजति न; Ch (sec. man.) सृज न. — ^{१७} K P Bī Bh
व्यसृष्टः. — ^{१८} P Bh Bū (sec. man.) Ch (prim. man.) सुमनाभिहिंकृ-
णोति; this perhaps stands for सुमना अभिहिंकृणोति, a reading
which goes against the metre, but seems rather more suitable to the
sense. Is सुमना हिंकृणोति the product of emendation, arising from
the better metrical feeling of the scribe? — ^{१९} The colon is
wanting in K. —

वधान वत्समभि धेहि भुञ्जती निज्य^१ गोधुगुप^२ सीद^३
दुग्धि ।

इरामसा ओदनं पिन्वमाना कीलालं घृतं मदम-
न्नभागम् ॥

सा धावतु यमराज्ञः सवत्सा सुदुग्धां पथा^४ प्रथमेह
दत्ता ।

अतूर्णदत्ता^५ प्रथमेदमागन्वत्सेन गां सं सृज विश्व-
रूपामिति ॥ २१ ॥

इदं मे ज्योतिः समयय इति^६ हिरण्यमधिदधाति । २२ ।
एषा त्वचामित्यमोत^७ वासो ऽयतः^८ सहिरण्यं निदधा-
ति । २३ । ॥ ३ ॥ ॥ ६२ ॥

यदक्षेष्वाति^९ समानवसनौ^{१०} भवतः । १ । द्वितीयं त-
त्पापचैलं भवति तन्मनुष्याधमाय दद्यादित्येके । २ । शृतं
त्वा हव्यमिति^{११} चतुर आर्षेयान्भृगवङ्गिरोविद उपसादयति
। ३ । शुद्धाः पूता इति^{१२} मन्त्रोक्तम् । ४ । पक्वं क्षेचाद्धर्ष व-
नुष्वेत्यपकर्षति^{१३} । ५ । अग्नौ तुषानिति^{१४} तुषानावपति
। ६ । परः कसूकानिति^{१५} सव्येन पादेन फलीकरणानपो-

^१ E निज्ये; Bā नित्य. — ^२ Bā गोमधुगुप. ^३ K सिद. — ^४ E यथा; Ch (sec. man.) पथा; Ch (prim. et tert. man.) as above; so also the remaining MSS. — ^५ Bi अतूर्णदत्ता or °दत्ता. — ^६ xi. 1. 28; xii. 3. 50. — ^७ xii. 3. 51. — ^८ K Bh अयतः. — ^९ xii. 3. 52. — ^{१०} K समानवत्सनौ. — ^{११} xi. 1. 25. — ^{१२} xi. 1. 27. — ^{१३} xi. 1. 28^b; xii. 3. 53. — ^{१४} xi. 1. 29. — ^{१५} xi. 1. 29^b.

हति^१ । ७ । तन्वं स्वर्ग^२ इत्यन्यानावपति^३ । ८ । अग्ने प्रे-
हि समाचिनुष्वेत्याज्यं^४ जुहुयात् । ९ । एष सवानां सं-
स्कारः । १० । अर्थेलुप्रानि निवर्तन्ते । ११ । यथासर्वं^५
मन्त्रं संनमयति । १२ । लिङ्गं^६ परिहितस्य लिङ्गस्यानन्तरं
कर्मकर्मानुपूर्वेण लिङ्गं परीक्षेत^७ । १३ । लिङ्गेन वा^८ । १४ ।
कर्मात्पत्त्यानुपूर्वे^{९, १०} प्रशस्तम्^{११} । १५ । अतथोत्पत्तेर्यथालि-
ङ्गम् । १६ । समुच्चयस्तुत्यार्थानां^{१२} विकल्पो वा । १७ ।
अथैतयोर्विभागः । १८ । सूक्तेन^{१३} पूर्वसंपातवन्तं करोति । १९ ।
श्राम्यत^{१४} इतिप्रभृतिभिर्वा सूक्तेनाभिमन्याभिनिगद्य^{१५}
दद्याद्वाता वाच्यमानः । २० । अनुवाकेनोत्तरं^{१६} संपातवन्तं
करोति । २१ । प्राच्यै त्वा दिश^{१७} इतिप्रभृतिभिर्वानुवाके-
नाभिमन्याभिनिगद्य दद्याद्वाता वाच्यमानः । २२ । यथा-
सवमन्यान्पृथग्वेति^{१८} प्रकृतिः । २३ । सर्वे^{१९} यथोत्पत्त्या-
चार्याणां^{२०} पञ्चौदनवर्जम् । २४ । प्रयुक्तानां पुनरप्रयो-
गम्^{२१} । २५ । एके सहिरण्यां^{२२} धेनुं^{२३} दक्षिणां^{२४} । २६ । गो-

^१ K P Bb °हयति. — ^२ xii. 3. 54. — ^३ K इति तन्वान°; Bi Ch (sec. man.) इत्यन्वान°. — ^४ iv. 14. 5; xi. 1. 36. — ^५ K Ch यथासर्व. — ^६ Ch लिङ्ग. — ^७ Bi has a colon here. — ^८ This word is wanting in K. — ^९ K कर्मात्पत्त्या°; Bi °त्पत्त्या°. — ^{१०} K °पूर्वे; Bh °पूर्व. — ^{११} Ch (prim. man.) प्रशस्तम°. — ^{१२} Thus emended; Ch समुच्चय; the rest समुच्चय. — ^{१३} xi. 1. 1 — xi. i. 37? — ^{१४} xi. 1. 30 fg. — ^{१५} Bū °भिगद्य. — ^{१६} xiii. 3. 1 — xiii. 3. 60? — ^{१७} xii. 3. 55 fg. — ^{१८} K पृथक्तेति; Bh पृथगे°. — ^{१९} K सर्वे; Bi has a colon here. — ^{२०} MSS. यथोत्पत्त्या°. — ^{२१} Bi पुनः प्रयोगम्. — ^{२२} Bi सहिरण्या. — ^{२३} K Bi धेनुर्द°. — ^{२४} K Bi दक्षिणांन्गी°; Bū °शान्गी°.

दक्षिणां^१ वा कौरुपथिः । २७ । संपातवतो^२ ऽभिमन्त्र्या-
भिनिगद्य दद्याद्वाता वाच्यमानः । २८ । एतं भागमेतं
सधस्था उलूखल इति^३ संस्थितहोमाः । २९ । आवपते
। ३० । अनुमन्त्रणं च^४ । ३१ । ॥ ४ ॥ ॥ ६३ ॥

आशानामिति^५ चतुःशरावम् । १ । यद्राजानं^६ इत्य-
वेक्षति^७ । २ । पदस्नातस्य पृथक्पादेष्वपूपान्निदधाति^८
। ३ । नाभ्यां पञ्चमम् । ४ । उन्नह्यन्वसनेन^९ सहिरण्यं^{१०}
संपातवन्तम् । ५ । आ^{११} नयैतमित्यपराजितादजमानी-
यमानमनुमन्त्रयते । ६ । इन्द्राय^{१२} भागमित्यग्निं परिणी-
यमानम् । ७ । ये नो द्विषन्तीति^{१३} संज्ञयमानम् । ८ ।
प्र पद इति^{१४} पदः प्रक्षालयन्तम् । ९ । अनु छ्य श्या-
मेनेति^{१५} यथापरु^{१६} विशसन्तम्^{१७} । १० । ऋचा^{१८} कुम्भी-
मित्यधिश्यन्तम् । ११ । आ^{१९} सिञ्चेत्यासिञ्चन्तम् । १२ ।
अव^{२०} धेहीत्यवदधतम् । १३ । पर्याधत्तेति^{२१} पर्यादधतम्
। १४ । ऋतो^{२२} गच्छत्वित्युद्वासयन्तम् । १५ । उत्क्रामात इति^{२३}

^१ K Bb °दक्षिणान्वा. — ^२ Ch Bū °वन्तो. — ^३ vi. 122. 1; 123. 1; x. 9. 26. — ^४ Ch वा. — ^५ i. 31. 1. — ^६ iii. 29. 1. — ^७ Bū Bi इत्यवेः चति; E इत्यविमीचते; cf. iii. 29. 1 fig., and the Aou-
kramapi to the hymn (अविदेवत्वम् . . . उद्वालो ऽनेन . . . शितिपा-
दमविमन्त्रात्). — ^८ P Bb पृथक्पादेष्वा. — ^९ Bū पञ्चममुन्नह्यं; K
पञ्चमुन्नह्यं; the rest पञ्चममुन्नह्यं. — ^{१०} P सहिरण्यसने or °सने. —
^{११} ix. 5. 1. — ^{१२} ix. 5. 2. — ^{१३} ix. 5. 2^c. — ^{१४} ix. 5. 3. —
^{१५} ix. 5. 4. — ^{१६} Ch (prim. man.) °परु. — ^{१७} Ch E °शंसन्तं. —
^{१८} ix. 5. 5. — ^{१९} ix. 5. 5^b. — ^{२०} Part of ix. 5. 5^b. — ^{२१} Ch
पर्याधत्त इति; ix. 5. 5^c. — ^{२२} ix. 5. 5^d. — ^{२३} ix. 5. 6. —

पश्चादमेर्देर्भेषूद्धरन्तम् । १६ । उद्धृतमजमनज्मीत्याज्येना-
नक्ति^१ । १७ । पञ्चौदनमिति^२ मन्त्रोक्तम् । १८ । ओदना-
न्पृथक्पादेषु निदधाति । १९ । मध्ये पञ्चमम् । २० । दक्षिणं
पश्चार्धं यूषेनोपसिच्य^३ । २१ । शृतमजमित्यनुबद्धशिरः-
पादं^४ त्वेतस्य चर्म । २२ । अजो हीति^५ सूक्तेन संपात-
वन्तं यथोक्तम् । २३ । उत्तरो^६ ऽमोतं तस्यायतः सहि-
रण्यं निदधाति । २४ । पञ्च रुक्मेति^७ मन्त्रोक्तम् । २५ ।
धेन्वादीन्युत्तरतः^८ सोपधानमास्तरणं वासो हिरण्यं च । २६ ।
आ नयैतमिति^९ सूक्तेन संपातवन्तम् । २७ । आज्ञनान्तं^{१०}
शतौदनायाः पञ्चौदनेन व्याख्यातम् । २८ । ॥ ५ ॥ ६४ ॥

अघायतामित्यत्र^{११} मुखमपिनह्यमानमनुमन्त्रयते । १ ।
सपत्नेषु वज्रं यावा त्वैष इति^{१२} निपतन्तम् । २ । वेदिष्ट
इति^{१३} मन्त्रोक्तमास्तृणाति । ३ । विंशत्योदनासु श्रयणीषु^{१४}
शतमवदानानि वध्रीसंनहानि^{१५} पृथगोदनेषूपर्यादधति^{१६}
। ४ । मध्यमायाः प्रथमे रन्ध्रिण्यामिष्टां^{१७} दशमे ऽभितः^{१८}

^१ K °मनज्मी°; iv. 14. 6. — ^२ iv. 14. 7. — ^३ K Ch यूषेणो°;
Bh यूषेनो°. — ^४ Bi has a colon here. — ^५ iv. 14. 9. — ^६ K
Bū Bh °शिरस्यादं; cf. Kāuṣ. 24. 10; Śi. 28. — ^७ iv. 14. 1 (ix.
5. 13). — ^८ K inserts उद्धृतम् between this and the preceding word
Is it a gloss? Cf. Kāuṣ. 62. 23. — ^९ ix. 5. 25 (26). — ^{१०} Cf. Kāuṣ.
62. 19. — ^{११} ix. 5. 1. — ^{१२} Bū (sec. man.) आज्ञनान्तं; the per-
formances ending with sū. 17. — ^{१३} x. 9. 1. — ^{१४} x. 9. 1^b, 2^d. —
^{१५} x. 9. 2. — ^{१६} So K Bi Bh (sec. man.); Ch अपशेषेषु; Bū (prim.
man.) श्रिणीषु; E P Bh श्रिणीषु. — ^{१७} So emended; Bū Bh वध्री°;
the rest वध्री°. — ^{१८} K पृथगोदने पर्या°. — ^{१९} P °रन्ध्रिण्यां; Bi
°रन्ध्रिण्यां; E °रन्ध्रिण्यां. — ^{२०} K दशभितः. —

सप्तसप्तापूपान्परिचयति । ५ । पञ्चदशे^१ पुरोडाशौ । ६ ।
 अग्ने हिरण्यम् । ७ । अपो देवीरित्यग्रतः^२ उदकुम्भान् । ८ ।
 बालास्त इति^३ सूक्तेन संपातवतीम् । ९ । प्रदक्षिणमग्नि-
 मनुपरिणीयोपवेशनप्रक्षालनाचमनमुक्तम्^४ । १० । पा-
 णावुदकमानीय । ११ । अथामुष्यौदनस्यावदानानां^५ च
 मध्यात्पूर्वाधाञ्च द्विरवदायोपरिष्टादुदकेनाभिघार्य जुहोति
 सोमेन पूतो जठरे सीद ब्रह्मणामार्षेयेषु नि दध^६ ओदन
 त्वेति^७ । १२ । अथ प्राश्नाति । १३ । अग्नेष्ट्वास्येन प्राश्ना-
 मि बृहस्पतेर्मुखेन । इन्द्रस्य त्वा जठरे सादयामि वरुण-
 स्योदरे^८ । तद्यथा हुतमिष्टं प्राश्नीयाद्देवात्मा त्वा^९ प्राश्ना-
 म्यात्मास्यात्मन्नात्मानं मे मा हिंसीरिति प्राशितमनु-
 मन्त्रयते । १४ ।

यो ऽग्निर्नृमणा^{१०} नाम ब्राह्मणेषु प्रविष्टः ।

तस्मिन् एष^{११} सुहुतो ऽस्त्वोदनः स मा मा हिंसीत्परमे
 व्योमन्^{१२} ॥

सो असभ्यमस्तु परमे^{१३} व्योमन्निति दातारं वाचयति
 । १५ । वीक्षणान्तं शतौदनायाः प्रातर्जपेन व्याख्या-
 तम् । १६ । ॥ ६ ॥ ॥ ६५ ॥

^१ Bū °दश; Ch (prim. man.) °दशेषु. — ^२ x. 9. 27 (i. 4. 3). —
^३ x. 9. 3. — ^४ Bū Bh °चमनयुक्तम्. — ^५ MSS. °मुष्यौदनस्या. —
^६ Ch दधत. — ^७ xi. 1. 25°, 33°. — ^८ Cf. up to this point VS.
 (Kāṇva-śākha) ii. 3. 5, 7 (p. 58 of Weber's edition); Kāty. Cr. ii.
 2. 20. — ^९ Thus emended; P Bh Bū देवात्मा (without त्वा); K Ch
 E Bi देवा त्वा. — ^{१०} K नृमणा. — ^{११} Ch एतत्सु; Bū एत. — ^{१२} The
 colon here only in Bū. — ^{१३} The passage from परमे in the pre-
 ceding line up to this word is omitted in K. —

वाङ्म आसन्निति^१ मन्त्रोक्तान्यभिमन्त्रयते^२ । १ । वृ-
हता मनो द्यौश्च मे पुनर्मैत्रिन्द्रियमिति^३ प्रतिमन्त्रयते^४ । २ ।
प्रतिमन्त्रिते व्यवदायाश्नन्ति । ३ । शतौदनायां द्वादशं
शतं दक्षिणाः^५ । ४ । अधिकं ददतः^६ कामप्रं^७ संपद्यते । ५ ।
ब्रह्मास्येत्योदने^८ हृदान्प्रतिदिशं^९ करोति । ६ । उपर्यापा-
नम्^{१०} । ७ । तदभितश्चतस्रो^{११} दिश्याः कुल्याः । ८ । ता
रसैः^{१२} पूरयति । ९ । पृथिव्यां^{१३} सुरयाङ्गिराण्डोकादिवन्ति^{१४, १५}
मन्त्रोक्तानि प्रतिदिशं निधाय । १० । यमोदनमित्यतिमृ-
त्युम्^{१६, १७} । ११ । अनङ्गानित्यनङ्गाहम्^{१८} । १२ । सूर्यस्य
रश्मोनिति^{१९} कर्को^{२०} सानूबन्ध्यां^{२१} ददाति । १३ । आयं
गौः पृश्निरयं सहस्रमिति^{२२} पृश्निं^{२३} गाम् । १४ । देवा इमं

^१ MSS. आसन्निति (as in the Atharvan-MSS.); xix. 60. 1. —

^२ K मन्त्रोक्त्यभिमन्त्रयते; Bū E Bi अभिमन्त्रयते. — ^३ v. 10. 8; vi. 53. 1 (et al.); vii. 67. 1. — ^४ For this and the next sūtra cf. Kāuṣ.

68. 33, 34. — ^५ So, दक्षिणा (अधिकं), all MSS. except Ch (sec. man.): दक्षिणाधिकं. — ^६ E ददतः. — ^७ K E कामः प्र; P Bi Bb कामप्रः; cf. x. 9. 4. — ^८ iv. 34. 1. — ^९ K E P हृदान्. —

^{१०} Cf. Kāuṣ. 62. 14. — ^{११} Ch E तदभितश्च; K तदभितश्च तिस्रो. —

^{१२} P कुल्यासारसौ. — ^{१३} E Ch (sec. man.) पृथिव्याः. — ^{१४} K Ch E P Bi सुरयाङ्ग. — ^{१५} राण्डोकादिवन्ति is a doubtful con-

jecture; K Bū (prim. man.) राण्डोकादिवन्ति; Bū (sec. man.) राण्डोकादिवन्ति; Ch (sec. man.) राण्डोकादिवन्ति; Ch (prim. man.) राण्डोकादिवन्ति; E राण्डोकादिवन्ति; P राण्डोकादिवन्ति; Bb राण्डोकादिवन्ति; Bi राण्डोकादिवन्ति; or is an emendation to राण्डोकादिवन्ति (sec. पृथिव्यां) to be preferred?

^{१६} Cf. iv. 34. 5. — ^{१७} iv. 35. 1. — ^{१८} P Bh राण्डोकादिवन्ति. — ^{१९} iv. 11. 1. —

^{२०} iv. 38. 5. — ^{२१} E P कर्को; Bi कर्को; Ch कर्को; Bū कर्को. —

^{२२} So K Bh; P Bi सानूबन्ध्यां; Bū सानूबन्ध्यां; Ch E and Pet. Lex. sub कर्को read सानू बन्ध्यां; cf. also Kāuṣ. 21. 11. — ^{२३} vi. 31. 1; vii.

22. 1. — ^{२४} E Bh Ch (sec. man.) पृश्निः. —

मधुना संयुतं यवमिति^१ पौनःशिलं^२ मधुमन्थं सहिरण्यं
 संपातवन्तम् । १५ । पुनन्तु मा देवजना इति^३ पवित्रं
 कृशरम्^४ । १६ । कः^५ पृश्निमित्युर्वराम् । १७ । साहस्रं^६
 इत्यृषभम् । १८ । प्रजापतिश्चेत्यनङ्गाहम्^७ । १९ । नमस्ते
 जायमानायै ददामीति^८ वशामुदपात्रेण संपातवता सं-
 प्रोक्ष्याभिमन्त्र्याभिनिगद्य दद्याद्वाता वाच्यमानः । २० ।
 भूमिष्ठेत्येनां^९ प्रतिगृह्णाति । २१ । उपमितामिति^{१०} यच्छा-
 लया सह दास्यन्भवति तदन्तर्भवत्यपिहितम् । २२ । म-
 न्नोक्तं तु^{११} प्रशस्तम् । २३ । इटस्य ते वि चृतामीति^{१२}
 द्वारमवसारयति । २४ । प्रतीचीं त्वा प्रतीचीनं^{१३} इत्युद-
 पात्रमग्निमादाय प्रपद्यन्ते । २५ । तदन्तरेव सूक्तेन संपा-
 तवत्करोति । २६ । उदपात्रेण संपातवता शालां संप्रो-
 क्ष्याभिमन्त्र्याभिनिगद्य दद्याद्वाता वाच्यमानः । २७ । अ-
 न्तरा द्यां च पृथिवीं चेत्येनां^{१४} प्रतिगृह्णाति । २८ । उपमि-
 तामिति^{१५} मन्नोक्तानि प्रचृतति । २९ । मा नः पाशमित्यभि-
 मन्त्र्य^{१६} धारयति । ३० । नास्यास्थीनीति^{१७} यथोक्तम् । ३१ ।
 सर्वमेनं समादायेत्यङ्गिः^{१८} पूर्णं गते प्रविध्य^{१९} संवपति । ३२ ।
 शतौदनां^{२०} च । ३३ । ॥ ७ ॥ ६६ ॥

^१ vi 30. 1. — ^२ K Bi पौनः. — ^३ vi. 19. 1. — ^४ K Bb Ch
 (sec. man.) कृशरं; cf. Kāṇḍ. 84. 3. — ^५ vii. 104. 1. — ^६ ix. 4. 1. —
^७ ix. 7. 1. — ^८ x. 10. 1; xii. 4. 1. — ^९ iii. 29. 8 (v. 28. 5). —
^{१०} ix. 3. 1. — ^{११} This word is wanting in Ch. — ^{१२} ix. 3. 18. — ^{१३} ix.
 3. 22. — ^{१४} ix. 3. 15. — ^{१५} ix. 3. 1. — ^{१६} ix. 3. 24. — ^{१७} ix.
 5. 23. — ^{१८} ix. 5. 23°. — ^{१९} Ch (prim. man.) प्रवृद्ध. — ^{२०} Ch
 (prim. man.) शतौदानां; E शतौदनी. —

संभूतेषु साविकेषु संभारेषु ब्राह्मणमृत्विजं वृणीत । १ ।
 ऋषिमार्षेयं सुधातुदक्षिणमनैमित्तिकम् । २ । एष ह वा
 ऋषिरार्षेयः सुधातुदक्षिणो यस्य अवरार्ध्याः^१ पूर्वपुरुषा
 विद्याचरणवृत्तशीलसंपन्नाः । ३ । उदगयन इत्येके । ४ ।
 अथात ओदनसवानामुपाचारकल्पं व्याख्यास्यामः । ५ ।
 सवान्दत्ताग्नीनादधीत^२ । ६ । सार्ववैदिकं इत्येके । ७ ।
 सर्वे वेदा द्विकल्पाः^३ । ८ । मासपरार्ध्या^४ दीक्षा द्वादशरात्रो^५
 वा । ९ । त्रिरात्र इत्येके । १० । हविष्यभक्षा^६ स्युर्ब्रह्मचा-
 रिणः । ११ । अधः शयीरन् । १२ । कर्तृदातारावा समा-
 पनात्कामं^{१०} न भुञ्जीरन्संतताश्चेत्स्युः^{११} । १३ । अहनि स-
 माप्तमित्येके^{१२} । १४ । याचार्थं दातारौ वा दाता केशश्म-
 श्रुरोमनखानि^{१३} वापयीत । १५ । केशवर्जं पत्नी । १६ ।
 स्नातावहतवसनौ सुरभिणीं व्रतवन्तौ कर्मण्यावुपवसतः^{१४}
 । १७ । श्वो भूते यज्ञोपवीती शान्युदकं कृत्वा यज्ञवास्तु
 च^{१५} संप्रोक्ष्य ब्रह्मादनिकमग्निं मथित्वा । १८ । यद्देवा

^१ Ch त्रिवरार्ध्याः; K अवरार्ध्याः. — ^२ For the variant 'उपाचार' see Kāuṣ.
 140. 1. — ^३ D (schol.) in the introduction fol. 7^a l. 4, अथ सवान्दत्ताग्नी-
 नादधीतेति तस्यां चोदनायामग्नेः संस्कारफलं तदंगत्वात् । ब्रह्मादनवत् ।
 अनेनभूतानां स्वर्गः । अन्ये माचवर्णिकं फलमिच्छन्ति पुष्टिग्रहणात्. —
^४ Bī 'वैदिकं; Bū (sec. man.) सार्ववैदिक. — ^५ Ch brackets the
 passage beginning with sū. 5 and ending here. — ^६ Ch सर्ववैदिक. —
^७ Bh मासमप. — ^८ Thus emended (cf. Pāṇini ii. 4. 29); P Bh
 'रात्रि, the rest 'रात्री. — ^९ E 'भक्षा. — ^{१०} E Ch (prim. man.)
 समापना. — ^{११} P सतता. — ^{१२} K Bh Bū (prim. man.)
 समाप्त इत्येके. — ^{१३} E 'लोम. — ^{१४} Thus emended; K Ch E
 'वसय (श्वो); Bū 'वसनः; the rest 'वसयः. Cf. Kāuṣ. 140. 4. —
^{१५} Wanting in K P Bī. —

देवहेडनं यद्विद्वांसो यदविद्वांसो ऽपमित्यमप्रतीक्षमित्येतै-
 स्त्रिभिः^१ सूक्तैरन्वारब्धे दातरि पूर्णहोमं जुहुयात् । १९ ।
 पूर्वाह्णे वाह्यतः शान्तवृक्षस्येध्मं प्राञ्चमुपसमाधाय^२
 । २० । परिसमुह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य बर्हिर्रुदपात्रमुपसाद्य
 परिचरणेनाज्यं परिचर्य । २१ । नित्यान्पुरस्ताद्धोमान्हु-
 त्वाज्यभागी च । २२ । पश्चादग्नेः पल्पूलितविहितमौक्षं
 वानडुहं वा रोहितं चर्म^३ प्राग्यीवमुत्तरलोमं^४ परिस्तीर्य
 । २३ । पवित्रे कुरुते । २४ । दर्भावप्रछिन्नप्रान्तौ प्रक्षाल्यानु-
 लोममनुमार्ष्टि । २५ । दक्षिणं जान्वाच्यापराजिताभिमुखः
 प्रहो वा मुष्टिना प्रसृतिनाञ्जलिना यस्यां श्रपयिष्य-
 न्स्यात्तया^५ चतुर्थम्^६ । २६ । शरावेण चतुःशरावं देवस्य
 त्वा सवितुः प्रसव ऋषिभ्यस्त्वार्षेयभ्यस्त्वैकर्षये त्वा जुष्टं
 निर्वपामि । २७ । ॥ ६ ॥ ॥ ६७ ॥

वसवस्त्वा गायत्रेण छन्दसा निर्वपन्तु । ऊर्जमक्षित-
 मक्षीयमाणमुपजीव्यासमिति दातारं वाचयति । १ ।
 रुद्रास्त्वा त्रैष्टुभेन छन्दसा । आदित्यास्त्वा जागतेन छन्द-
 सा । विश्वे त्वा देवा आनुष्टुभेन छन्दसा निर्वपन्तु । ऊ-
 र्जमक्षितमक्षीयमाणमुपजीव्यासमिति^७ दातारं वाचयति
 । २ । निरुप्रं सूक्तेनाभिमृशति । ३ । स्वर्गब्रह्मौदनौ तन्त्रम् । ४ ।

^१ vi. 114. 1; 115. 1; 117. 1. — ^२ Ch E Bū insert इध्मं after प्राञ्चम्; cf. Kāṇṇ. 53. 3. — ^३ E has a colon here. — ^४ Bi has a colon here. — ^५ K Bb प्राग्यीव°. — ^६ Thus emended; MSS. श्रपयिष्य. — ^७ K Bū स्त्रीत्तमया; Bb स्थात्तमया; Ch स्त्रीत्तया. — ^८ Cf. Kāṇṇ. 61. 11. — ^९ Cf. Māitr. S. iii. 12. 19; VS. xxiii. 8, also VS. i. 27; v. 2. —

संनिपाते^१ ब्रह्मौदनमितमुदकमासेचयेद्विभागम्^{२ ३ ४} । ५ ।
 यावन्तस्तरुदुलाः^५ स्युर्नावसिञ्चेन्न प्रतिषिञ्चेत् । ६ ।
 यद्यवसिञ्चेन्मयि वर्चो अथो यश् इति^६ ब्रह्मा यजमानं
 वाचयति । ७ । अथ प्रतिषिञ्चेत् । ८ । आ प्यायस्व
 सं ते पयांसीति द्वाभ्यां^७ प्रतिषिञ्चेत् । ९ ।

आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृषण्यम् ।

भवा वाजस्य संगथे ॥

सं ते पयांसि समु यन्तु वाजाः सं वृषण्यान्यभिमा-
 तिषाहः ।

आप्यायमानो अमृताय सोम दिवि अवांस्युत्तमानि
 धिष्वेति । १० ।

तत्र चेदुपाधिमात्रायां नखेन न^१ लवणस्य कुर्यात्तेनैवास्य
 तद्वृथान्नं संपद्यते । ११ । अहतं वासो दक्षिणत उपशेते
 । १२ । तत्सहिरण्यम् । १३ । तत्र द्वे उदपात्रे निहिते
 भवतः । १४ । दक्षिणमन्यदन्तरमन्यत्^१ । १५ । अन्तरं यतो
 ऽधिचरिष्यभवति । १६ । बाह्यं जाङ्ग्रायनम्^{१०} । १७ । तत्
 उदकमादाय पात्र्यामानयति^{११} । १८ । दर्व्या^{१२} कुम्भ्याम्^{१३} । १९ ।

^१ Ch संपाति. — ^२ Bū ब्रह्मौदनी°; E Ch ब्रह्मौदनी°. — ^३ Ch °मित
 उदक°. — ^४ P Bi °मासिञ्चयेद्वि°. — ^५ So Bū E; the rest तरुदुला. —
^६ vi. 69. 3. — ^७ RV. i. 91. 16, 18; TS. iii. 2. 5. 3; iv. 2. 7. 4; TB.
 iii. 5. 12. 1; 7. 13. 4; TĀr. vi. 6. 3; VS. xii. 112, 113; Mātr. S. ii.
 7. 14; Kāph. S. xvi. 14; Kap. S. xxv. 5; Tāpdyā Br. i. 5. 8. —
^८ Ch E and Pet. Lex. sub उपाधि omit न; Bh त. — ^९ Bi °दुत्तर-
 मन्यत्. Is this to be taken into the text? cf. the next sūtra. —
^{१०} K जाङ्ग्रायनम्; cf. Kāuṣ. 3. 1. — ^{११} For this and the follo-
 wing four sūtras cf. Kāuṣ. 62. 2-7. — ^{१२} Thus emended; MSS.
 दर्व्या; cf. Kāuṣ. 62. 3. — ^{१३} K कुम्भा, as in Kāuṣ. 62. 3. —

दर्विकृते तच्चैव प्रत्यानयति । २० । दर्व्योत्तममपादाय
तत्सुहृदक्षिणतो ऽग्रेरुदङ्मुख आसीनो धारयति । २१ ।
अथोद्धरति । २२ । उद्धृते यदपादाय धारयति तदुत्तरार्ध
आधाय रसैरुपसिच्य प्रतिग्रहीचे^१ दातोपवहति । २३ ।
तस्मिन्नन्वारब्धं दातारं वाचयति^२ । २४ । तन्नं सूक्तं पच्छः^३
क्षानेन^४ यौ ते पक्षौ यदतिष्ठः । २५ ।

यौ ते पक्षावजरा पतत्रिणौ याभ्यां रक्षांस्यपहं-
स्योदन^५ ।

ताभ्यां पथ्यास्^६ सुकृतस्य लोकं यत्र ऋषयः प्रथ-
मजाः पुराणाः^७ ॥

यदतिष्ठो दिवस्पृष्टे व्योमन्नध्योदन^८ ।

अन्वायन्सत्यधर्माणो^{९, १०} ब्राह्मणा राधसा सह । २६ ।
क्रमध्वमग्निना नाकं पृष्ठात्पृथिव्या अहमन्तरिक्षमारुहं
स्वर्यन्तो नापेक्षन्त उरुः प्रथस्व महता महिच्चेदं मे
ज्योतिः सत्याय चेति तिस्रः समयय इति^{११} सार्धमेतया
। २७ । अत ऊर्ध्वं वाचिते हुते संस्थिते ऽमू^{१२} ते ददामी-

^१ So emended; MSS. प्रतिग्रहीचे दातो°; cf. Pet. Lex. sub प्रति-
गृहीतर and प्रतिग्रहीतर. — ^२ E has a colon here. — ^३ Bū K E Ch
Bi पच्छ. — ^४ Bi has a colon here. — ^५ So emended; MSS.
°स्योदन. — ^६ K P Bi Bh पथ्याक्तात्सु°; VS. and TS. पतिम. —

^७ Cf. VS. xviii. 52; TS. iv. 7. 13. 1. — ^८ K P Bh °ध्वीदन. —

^९ K P Bh Bū अन्वायत्स°. — ^{१०} Ch E °धर्माणा. — ^{११} iv.
14. 2, 3, 4; xi. 1. 19, 28; xii. 3. 46-48, 50. — ^{१२} E मुं; Ch (sec.
man.) मू. —

ति नामयाहमुपस्पृशेत् । २८ । सदक्षिणं कामस्तदित्यु-
क्तम्^१ । २९ । ये भक्षयन्त^२ इति पुरस्ताद्धोमाः । ३० ।

अग्ने त्वं नो अन्तम उत चाता शिवो भवा बह्व्यः^३ ।

तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सुम्नाय नूनमीमहे सखिभ्यः^४ ॥

गयस्कानो अमीवहा वसुवित्युष्टिवर्धनः ।

सुमित्रः सुमनो भवे-^५

त्याज्यभागौ । ३१ । पाणानुदकमानीयेत्युक्तम् । ३२ । प्र-

तिमन्त्रणान्तम्^६ । ३३ । प्रतिमन्त्रिते^७ व्यवदायाश्नन्ति

। ३४ । इदावत्सरायेति व्रतविसर्जनमाज्यं जुहुयात्^८ । ३५ ।

समिधो ऽभ्यादध्यात् । ३६ । तत्र श्लोकौ ।

यजुषा मथिते अग्नौ यजुषोपसमाहिते ।

सवान्दत्त्वा^९ सवाग्नेस्तु कथमुत्सर्जनं भवेत् ॥

वाचयित्वा सवान्सर्वान्प्रतिगृह्य^{१०} यथाविधि ।

हुत्वा संनतिभिस्तत्रोत्सर्ग^{११} कौशिको ऽब्रवीत् । ३७ ।

प्राञ्चो^{१२} ऽपराजितां^{१३} वा दिशमवभृथाय व्रजन्ति

। ३८ । अषां सूक्तैराश्रुत्य^{१४} प्रदक्षिणमावृत्याप उप-

^१ xix. 52. 1. — ^२ ii. 35. 1. — ^३ RV. v. 24. 1^{ab}; SV. i. 448; ii. 457; VS. iii. 25^a; xv. 48^a; xxv. 47^a; TS. i. 5. 6. 2; iv. 4. 4. 8; Māitr. S. i. 5. 3, 10; ii. 13. 8; Kāth. S. vii. 1, 8; Kap. S. v. 1. —

^४ RV. v. 24. 2^{cd}; VS. iii. 26^a; xv. 48^c; xxv. 47^c; TS. Māitr. S. ibid. — ^५ RV. i. 91. 12; Māitr. S. iv. 10. 4; 12. 4; Kāth. ii. 14; TS. iv. 3. 13. 5, all with the variant सौम नो for सुमनो. —

^६ Cf. Kāuṣ. 66. 2, 3 for this and the following sūtra. — ^७ E प्रतिमन्त्रयते. — ^८ For this and the following sūtra cf. Kāuṣ. 42. 15, 16. —

^९ K Bū Bb Ch (sec. man.) सषां दत्त्वा. — ^{१०} K Bb सवांत्सः. — ^{११} K Bb Ch (prim. et tert. man.) insert हि after this word. —

^{१२} Bi प्राचो. — ^{१३} Bi पराजिता. — ^{१४} For the अषां सूक्तानि see Dārila to Kāuṣ. 7. 14. —

स्पृश्यान्वेक्षमाणाः^१ प्रत्युदाव्रजन्ति । ३९ । ब्राह्मणा-
 भक्तेनोपेप्सन्ति । ४० । यथोक्ता दक्षिणा यथोक्ता
 दक्षिणा । ४१ । ॥ ९ ॥ ॥ ६८ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे ऽष्टमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ Ch °वेक्षमाणाः; K °वेक्षमाणाः; cf. Kāṇḍ. 7. 14; 140. 18. —

॥ ओं ॥

पिच्यमग्निं शमयिष्यज्ज्येष्ठस्य^१ चाविभक्तिन^२ एका-
ग्निमाधास्यन्^३ । १ । अमावास्यायां पूर्वस्मिन्नुपशाले गां
द्विहायनीं रोहिणीमेकरूपां बन्धयति^४ । २ । निशि शमू-
लपरिहितो^५ ज्येष्ठो ऽन्वालभते । ३ । पत्न्यहतवसना ज्ये-
ष्ठम् । ४ । पत्नीमन्वच्च इतरे^६ । ५ । अथैनानभिव्याहारयत्य-
ग्निगो शमीध्वम् । सुशमि शमीध्वम् । शमीध्वमग्निगा-
३उ इति^{७,८} चिः^९ । ६ । अयमग्निः सत्यतिर्नडमा रोहेत्य-
नुवाकं^{१०} महाशान्तिं च शान्त्युदक आवपते^{११} । ७ ।
अग्ने अक्रव्यादिति^{१२} भृष्टादीपं^{१३} धारयति । ८ । भूमेश्चोप-

^१ Thus emended; MSS. शमयिष्यं; Bi has a colon here. —

^२ P Bb वा०. — ^३ Dārila, fol. 5^a l. 6, पिच्यमग्निं शमयिष्यन्निति

क्रव्याच्छमनं. — ^४ E P बन्धयति. — ^५ Thus emended; MSS.

सामूल०. — ^६ So Bi; Ch E K Bū अन्वंचितरे; P Bb ०न्वंचितरे;

cf. the introduction. — ^७ K Bi ०ग्निगा ओ इति; Bū P ०ग्निगा

ओ (or उ) इति; Bb ०ग्निगा उ इति; Ch ०ग्निगा३ओ इति; Nirukta

5. 11 ०ग्निगविति; Āit. Br. and Āṣv. Çr. as above. — ^८ Bi has a

colon here. — ^९ The formula occurs; Tait. Br. iii. 6. 6. 4; Āit.

Br. ii. 7; Āṣv. Çr. ii. 3. 1; Nirukta 5. 11 (commentary p. 62;

introduction p. xxxviii); cf. VS. i. 15; TS. i. 1. 5. 2; Māitr. S.

i. 1. 6. — ^{१०} vii. 62. 1; xii. 2. 1 (the अनुवाक beginning with this

pratīka). — ^{११} Cf. Kāuṣ. 39. 7; 43. 5; 46. 7. — ^{१२} xii. 2. 42. —

^{१३} K भृष्टादी०; E भ्राष्ट्रादी०; cf. Kāuṣ. 47. 28; 49. 21. —

दग्धं समुत्खाय । ९ । आकृतिलोष्टवल्मीकेनास्तीर्य । १० ।
 शकृत्पिराडेनाभिलिप्य । ११ । सिकताभिः प्रकीर्याभ्युक्ष्य
 । १२ । लक्षणं कृत्वा । १३ । पुनरभ्युक्ष्य । १४ । पश्चा-
 ल्लक्षणस्याभिमन्थनं निधाय । १५ । गोऽश्वाज्जावीनां
 पुंसां लोमभिरास्तीर्य घ्रोहियवैश्च शकृत्पिराडमभिविमृज्य
 प्राञ्चौ दभौ निदधाति । १६ । वृषणौ स्थं इत्यभिप्राण्या-
 रण्यौ^१ । १७ । तयोरुपर्यधरारणिम् । १८ । दक्षिणतो मू-
 लान् । १९ । पश्चात्प्रजननामुर्वश्यसीत्यायुरसीति^२ । २० ।
 मूलत उत्तरारणिमुपसंधाय^३ । २१ । पृतनाजितमित्याहूय^४
 । २२ । अभिदक्षिणं ज्येष्ठस्त्रिरभिमन्थत्यो भूर्गायवं छन्दो
 ऽनुप्रजायस्व चैष्टुभं जागतमानुष्टुभमो भूर्भुवः स्वर्जनदो-
 मिति^{६,७} । २३ । अत ऊर्ध्वं यथाकामम् । २४ । ॥ १ ॥ ॥ ६९ ॥

मन्थामि त्वा जातवेदः सुजातं जातवेदसम् ।

स नो जीवेष्वा भज^८ दीर्घमायुश्च धेहि^९ नः ॥

जातो ऽजनिष्ठा^{१०} यशसा सहाये^{११} प्रजां पशूंस्तेजो रयि-
 मस्मासु धेहि^{१२} ।

^१ VS. v. 2^b; TS. i. 3. 7. 1; Kāty. Cr. v. 1. 29; Çat. Br. iii. 4. 1. 21. — ^२ So E Bi; K *प्राञ्चारराण्ये; Ch P Bū Bh *प्राञ्चाररा-
 रण्यौ. — ^३ VS. v. 2^{cd}; TS. i. 3. 7. 1; Kāty. Cr. v. 1. 30; Çat. Br. iii. 4. 1. 22. — ^४ Ch E have a colon here; K has a double colon in the middle of the word after उत्तरां. — ^५ vii. 63. 1. — ^६ K Bh *दोऽमिति. — ^७ Cf. VS. v. 2^f, etc.; TS. i. 3. 7. 1; Kaṣh. iii. 4; Lāty. iii. 5. 5; Kāty. Cr. v. 1. 28; Çat. Br. iii. 4. 1. 23. — ^८ K Ch भजद्दो. — ^९ E देहि. — ^{१०} So K Bi Ch (sec. man.); E Ch (prim. man.) जनिष्ठा; P Bh जनिष्ठा; Bū जनिष्ठा. — ^{११} K Bū Ch P *ये. — ^{१२} Cf. Çankh. Cr. ii. 17. 8. —

आनन्दिनो मोदमानाः सुवीरा^१ अनामयाः सर्वमा-
युर्गमेम ॥

उद्दीप्यस्व जातवेदो ऽव सेदि^२ तृष्णां^३ क्षुधं जहि ।
अपासन्नम उद्धत्वप ह्रीतमुखो^४ जह्यप दुर्हादि^५ शो^६
इहैवैधि धनसनिग्धि त्वा समिधीमहि । [जहि ॥
इहैधि पुष्टिवर्धन इह त्वा समिधीमहीति । १ ।

प्रथमया मन्थति । २ । द्वितीयया जातमनुमन्त्रयते । ३ ।
तृतीययोद्दीपयति । ४ । चतुर्थ्योपसमादधाति । ५ । यत्त्वा
कुडा^६ इति चो^७ भूर्भुवः स्वर्जनदोमित्यङ्गिरसां त्वा देवा-
नामादित्यानां व्रतेना दधे^८ । द्यौर्महासि^९ भूमिर्भूम्ना^{१०} त-
स्यास्ते देव्यदितिरुपस्थे^{११} ऽन्नादायान्नपत्याया^{१२} दधदिति^{१३}
। ६ । लक्षणे प्रतिष्ठाप्योपोत्थाय । ७ । अथोपतिष्ठते । ८ । अग्रे
गृहपते सुगृहपतिरहं त्वयामे गृहपतिना भूयासम् । सु-
गृहपतिस्त्वं मयामे गृहपतिना भूयाः । अस्थूरि शौ गा-

^१ K Ch (prim. man.) °वीराः. — ^२ K P Bb शेदं; B शेदि. —
^३ K B धिष्णां; P धिष्णा; the omission of the word perfects the
metre. — ^४ E ह्रीतः. — ^५ So with doubtful emendation; Ch E दुर्हादिशो;
Bū दुर्हादिशो; E दुर्हादिशो; P Bb दुर्हादिशो; K दुर्हादिशो. — ^६ xii.
2. 5; cf. TS. i. 5. 3. 1; Māitr. S. i. 7. 1. — ^७ So all MSS. —
^८ K Bū Bi ददे; Bi only has the colon. — ^९ So emended; K Bū
Ch महासि; EP Bi Bb भूम्नासि; Māitr. S. i. 6. 1 (end), as above. — ^{१०} So
emended according to Māitr. S. (ibid.) and TS. i. 5. 3. 1; MSS. भूमिर्भूम्ना. —
^{११} So Ch P Bb; K °दितिरुपस्थे; E Bi °दितिरुपस्थे; Bū °दितिरुपस्थे (so
also Māitr. S. ibid.). — ^{१२} So E and Māitr. S.; K Bū Ch Bi न्न-
पत्या; P न्नपत्यत्वा; Bb न्नपत्यत्वा. — ^{१३} Cf. VS. iii. 5; TS. 1. 5.
3. 1; Māitr. S. i. 6. 1 (end), 2. —

हैपत्यानि दीदिहि शतं समा इति^१ । ९ । व्याकरोमीति^२
 गार्हपत्यक्रव्यादौ समीक्षते । १० । शान्तमान्यं गा-
 हैपत्यायोपनिदधाति । ११ । माघमन्थं^३ क्रव्यादम् । १२ ।
 उप त्वा नमसेति^४ पुरोऽनुवाक्या । १३ । विश्वाहा तं
 इति पूर्णाहुतिं जुहोति । १४ । यो नो अग्निरिति^५ सह
 कर्त्ता^६ हृदयान्यभिमृशन्ते । १५ । ॥ २ ॥ ॥ ७० ॥

अंशो राजा विभजतीमावग्नी^{८,९} विधारयन्^{१०} ।

क्रव्यादं निर्णुदामसि^{११} हव्यवाडिह तिष्ठत्विति
 विभागं जपति । १ । सुगार्हपत्य इति^{१२} दक्षिणेन गार्हपत्ये^{१३}
 समिधमादधाति । २ । यः क्रव्यात्तमशीशममिति^{१४} सव्येन
 नडमयो क्रव्यादि^{१५} । ३ । अषावृत्येति^{१६} मन्त्रोक्तं वाह्यतो नि-
 धाय । ४ । नडमा रोह समिन्धत इषीकां जरतीं^{१७} प्रत्यञ्चम-
 र्कमित्युपसमादधाति^{१८} । ५ । यद्यग्निर्यो अग्निरविः कृष्णा^{१९}
 मा^{२०} नो रुरोः^{२१} शुचद्विदः^{२२} शिवो^{२३} नो अस्तु भरतो

राराणः ।

^१ Cf. RV. vi. 15. 19; VS. ii. 27 (and Kāṇva-çākṣā, p. 59 of Weber's edition); TS. 1. 5. 6. 4; Māitr. S. i. 4. 2 (end); i. 15. 14 (end); Çāṅkh. Çr. iv. 12. 14; Çat. Br. i. 9. 3. 19. — ^२ xii. 2. 32. — ^३ K P Ch (prim. man.) माख°. — ^४ iii. 15. 7. — ^५ Bū ज; Bī °होत; iii. 15. 8. — ^६ xii. 2. 33. — ^७ Ch कर्त्ता; Bū कर्त्ता. — ^८ So emended; MSS. °तीमाम°. — ^९ Bī °मि. — ^{१०} E Ch (prim. man.) °धरयत्. — ^{११} K P have a colon here. — ^{१२} xii. 2. 45°. — ^{१३} K P B Ch (prim. man.) माहपत्यं. — ^{१४} Bī °सीसमम्; cf. iii. 21. 9. — ^{१५} These words are wanting in Ch E. — ^{१६} xii. 2. 34. — ^{१७} P Bī जरतीं; E जरति. — ^{१८} xii. 2. 1, 11, 54, 55. — ^{१९} xii. 2. 4, 7, 53. — ^{२०} E यां. — ^{२१} So with doubtful emendation; E रुरोह; Ch रुरो; Bī रुरो; the rest रुरो; the word is then to be regarded as an augmentless subjunctive from the reduplicated root रु. — ^{२२} K P have a colon here. — ^{२३} E शिवा. —

अतिव्याधी व्याधो^१ अग्रभीष्ट^२ क्रव्यादो अग्रोच्छ्रमया-
मि^{३, ४} सर्वानिति

शुक्त्वा माषपिष्टानि^५ जुहोति । ६ । सीसं दर्बामवधा-
योद्गथ्य^६ मन्थं जुह्वञ्छमयेत्^७ । ७ । नडमा रोहेति चतस्रो
ऽग्रे अक्रव्यादिमं क्रव्याद्यो नो अश्वेष्वन्येभ्यस्त्वा हिरण्य-
पाणिमिति^८ शमयति । ८ । दक्षिणतो जरत्कोष्ठे^९ शीतं भ-
स्माभिविहरति^{१०} । ९ । शान्युदकेन मुशान्तं कृत्वावदग्धं
समुत्खाय^{११} । १० । परं मृत्यो^{१२} इत्युत्थापयति । ११ ।
क्रव्यादमिति^{१३} तिसृभिर्हीयमाणमनुमन्त्रयते^{१४} । १२ । दी-
पाद्याभिनिगदनात्प्रतिहरणेन व्याख्यातम्^{१५} । १३ । अविः
कृष्णेति^{१६} निदधाति । १४ । उत्तमवर्जे^{१७} ज्येष्ठस्याञ्जलौ सी-
सानि । १५ । अस्मिन्वयं यदिपि सीसे मृद्भूमित्यभ्यवने-
जयति^{१८, १९} । १६ । कृष्णोर्णया पाणिपादान्निमृज्य^{२०} । १७ ।
इमा जीवा उदीचीनैरिति^{२१} मन्त्रोक्तम् । १८ । विः सप्ते-

^१ E व्याधौ. — ^२ Ch अग्रभीष्ट. — ^३ So emended; K अग्रो श्रमः; Bh अपि श्रमः; the rest अपिं श्रमः. — ^४ E श्रमयासि. — ^५ K Bh माषः. — ^६ K Bū Bh Ch ग्रंथ. — ^७ Bh जुह्वन्; the rest जुह्वं. For the irregular form जुह्वन् cf. Kāuṣ. 109. 5; 110. 4; 111. 5; 126. 9. — ^८ xii. 2. 1-4, 42, 43, 15, 16; iii. 21. 8. — ^९ P Bū कोष्ठे. — ^{१०} Ch भस्माविः. — ^{११} So K P Bh Bū (prim. man.); Bi Bū (sec. man.) समुत्खापयति; E समुत्खातयति; Ch समुत्थापयति or समुत्खापयति (?). — ^{१२} xii. 2. 21. — ^{१३} xii. 2. 8-10. — ^{१४} Ch (prim. man.) द्वियः. — ^{१५} For दीपाद्याभिनिगदनात् cf. Kāuṣ. 39. 20-27? — ^{१६} xii. 2. 52. — ^{१७} The सीसानि, barring the कृक्लासशिरः; cf. Kāuṣ. 8. 18. — ^{१८} xii. 2. 13, 40, 19; MSS. मृद्भूमि. — ^{१९} E अभ्यवनेति; the passage beginning here and continued to the end of the kaṇḍikā is repeated with slight modifications at Kāuṣ. 86. 19 fg. — ^{२०} Bū निर्मज्ज. — ^{२१} xii. 2. 22, 29. —

ति^१ कूद्या पदानि योपयित्वा^२ नदीभ्यः । १९ । मृत्योः
पदमिति^३ द्वितीयया नावः । २० । परं मृत्यो इति^४ प्राग्द-
क्षिणं कूदीं प्रविध्या । २१ । सप्त नदीरूपाणि कारयित्वोदकेन
पूरयित्वा । २२ । आ रोहत सवितुर्नावमेतां मुचामाणं
महीमू ध्विति^५ सहिरण्यां सयवां नावमारोहयति । २३ ।
अश्मन्वती रीयत उत्तिष्ठता प्र तरता सखाय^६ इत्युदीच-
स्तारयति । २४ । ॥ ३ ॥ ॥ ७१ ॥

उत्तरतो गते उदक्प्रसवणे^७ ऽश्मान निदधात्यन्तश्छि-
न्नम्^८ । १ । तिरो^९ मृत्युमित्यश्मानमतिक्रामति । २ । ता
अधरादुदीचीरित्यनुमन्त्रयते^{१० ११} । ३ । निस्सालामिति^{१२} शा-
लानिवेशनं संप्रोक्ष्य^{१३} । ४ । ऊर्जं विभदिति^{१४} प्रपादयति
। ५ । वैश्वदेवीमिति^{१५} वत्सतरीमालम्भयति । ६ । इममि-
न्द्रमिति^{१६} वृषम् । ७ । अनङ्गाहमहोरात्रे इति^{१७} तल्पमा-
लम्भयति । ८ । आ^{१८} रोहतायुर्वित्यारोहति । ९ । आसीना^{१९}
इत्यासीनामनुमन्त्रयते^{२०} । १० । पिञ्जलीराञ्जनं सर्पि-
षि पर्यस्येमा नारीरिति^{२१} स्त्रीभ्यः प्रयच्छति । ११ । इमे

^१ xii. 2. 29^e. — ^२ So emended in accordance with AV. xii. 2. 29^e, 30; Bū लोपयित्वा; K Ch E P B लोपयित्वा; cf. Kāuṣ. 86. 22. —

^३ xii. 2. 30. — ^४ xii. 2. 21. — ^५ xii. 2. 48^e; vii. 6. 3, 2. — ^६ xii. 2. 26, 27. — ^७ Bū प्रसवणे. — ^८ So Bū; Bi अन्तःछिन्नं; Ch अन्तःछिन्नं; K P Bh अन्तःछिन्नं; E अनुछिन्नं. — ^९ xii. 2. 23^d. — ^{१०} K P Bh उदीचीनैरि (cf. xii. 2. 29). — ^{११} xii. 2. 41. — ^{१२} ii. 14. 1. — ^{१३} Ch E संप्रोक्ष्य (र्जं); K संप्रोक्ष्यो (दर्जं). — ^{१४} vii. 60. 1. —

^{१५} xii. 2. 28. — ^{१६} xii. 2. 47. — ^{१७} xii. 2. 48, 49. — ^{१८} xii. 2. 24. —

^{१९} xii. 2. 30^e. — ^{२०} So all MSS. Is the passage to be emended to इत्यासीनामनु? — ^{२१} xii. 2. 31. —

जीवा अविधवाः सुजामय इति^१ पुंभ्य^२ एकैकस्मै तिस्र-
स्तिस्रस्ता^३ अध्यध्युदधानं^४ परिचृत्य^५ प्रयच्छति । १२ । परं
मृत्यो व्याकरोम्या रोहतान्तर्धिः प्रत्यञ्चमर्कं ये अययो
नमो देववधेभ्यो ऽमे^६ ऽभ्यावर्तिन्नमे जातवेदः सह रय्या^७
पुनरुर्जेति^८ । १३ ।

अमे ऽभ्यावर्तिन्नभि न आ ववृत्स्व ।^९

आयुषा वर्चसा सन्या^{१०} मेधया प्रजया धनेन ॥

अमे जातवेदः^{११} शतं ते सहस्रं त उपावृतः ।

अधा^{१२} पुष्ट्येशानः पुनर्नो रयिमा कृधि ॥

सह रय्या नि वर्तस्वाये पिन्वस्व धारया ।

विश्वप्स्या विश्वतस्पारि ॥

पुनरुर्जा ववृत्स्व^{१३} पुनरस^{१४} इषायुषा^{१५} ।

पुनर्नः पातंहसः^{१६} ॥ १४ ।

^१ Cf. xii. 2. 22, 31^a; the passage seems to be a jagati-pāda from an unknown source. — ^२ Bū E Ch (prim. man.) कुंभ्य. — ^३ Ch तिस्रस्तिस्रः स्रस्ता (so also Pet. Lex. sub. चर्त + परि); Bū तिस्रस्तिस्रस्ता; E तिस्रः स्तिस्रस्ता; Bh तिस्रः स्तिस्रः स्ता. — ^४ So only K; the rest अध्यध्युदधानं; the Pet. Lex., ibid., अध्यध्युदधानं. — ^५ Bū E Ch (sec. man.) परिचृत्य. — ^६ Ch Bh अमे. — ^७ Ch (sec. man.) रय्या; E रय्या. — ^८ xii. 2. 21, 32, 24 (48), 44, 55; iii. 21. 1; vi. 13. 1; TS. iv. 2. 1. 2, 3; VS. xii. 7-10; Māitr. S. i. 7. 1; ii. 7. 8; Kāṭh. S. xvi. 8; xix. 11; xxii. 12; Lāṭy. iii. 5. 11. — ^९ So K B; the rest, as also TS. and VS., omit the colon and the vowels coalesce. — ^{१०} Ch सन्या; Bū संन्या. — ^{११} The reading of TS. VS. and Māitr. S. (अङ्गिरः) perfects the metre. — ^{१२} Ch अध. — ^{१३} TS. VS. and Māitr. S. read नि वर्तस्व for आ ववृत्स्व. — ^{१४} E पुनरस. — ^{१५} E Bū (prim. man.) इषा (omitting ०युषा). — ^{१६} K पातंहसः. —

शर्करान्स्वयमातृणाञ्छणरज्जुभ्यां^१ विवध्य धारयति । १५ ।
 समया खेन जुहोति^२ । १६ । इमं जीवेभ्य इति^३ द्वारे नि-
 दधाति । १७ । जुहोत्येतयर्चा । आयुर्दावा धनदावा बल-
 दावा पशुदावा पुष्टिदावा प्रजापतये स्वाहेति । १८ ।
 षट्संपातं माता पुत्रानाशयते^४ । १९ । उच्छिष्टं जायाम्
 । २० । संवत्सरमग्निं^५ नोद्वायान्न हरेन्नाहरेयुः । २१ । द्वाद-
 शरात्र इत्येके । २२ । दश दक्षिणा । २३ । पश्चादग्नेर्वाग्यतः
 संविशति । २४ । अपरेद्युरग्निं चेन्द्राग्नी च यजेत^६ । २५ ।
 स्थालीपाकाभ्यामग्निं चाग्नीषोमौ च पौर्णमास्याम् । २६ ।
 सायंप्रातर्ग्रीहीनावपेक्षवान्वाग्यये स्वाहा प्रजापतये स्वा-
 हेति । २७ । सायं मूर्याय स्वाहा प्रजापतये स्वाहेति । २८ ।
 प्रातर्द्वादशरात्रे ऽग्निं पशुना यजेत^७ । २९ । स्थालीपाकेन^८
 वोभयोर्विरिष्यति^९ । ३० । संवत्सरतम्यां^{१०} शान्युदकं कृत्वा^{११}
 । ३१ । घृताहुतिर्नो^{१२} भवाग्ने^{१३} अक्रव्याहुतिर्घृताहुतिं त्वा व-
 यमक्रव्याहुतिमुपनिषदेम^{१४} जातवेद इति चतुर उदपात्रे
 संपातानानीय । ३२ । तानुल्लप्य । ३३ । पुरस्तादग्नेः प्रत्यङ्गा-
 सोनो जुहोति ।

^१ K Bū Bi E P °तृणां शण°; Bh °तृणां शण°; Ch °तृणान्शण°. —
^२ Cf. Kāuṣ. 15. 4. — ^३ xii. 2. 23. — ^४ E Bi °ति; P पुत्रान्प्रा-
 शयते. — ^५ P Bi Bh °ग्नि(नो°). — ^६ E यजेत्. — ^७ E यजेत्. —
^८ Ch E स्थालीपाकेनोभयो°. — ^९ So K P Bh Bi; Bū °र्विरिष्यति;
 Ch E °र्विरिष्यति; cf. Kāuṣ. 59. 28. — ^{१०} E Bū Ch (sec. man.)
 °तम्यां. — ^{११} K Bū (prim. man.) omit this word. — ^{१२} Ch E Bū
 घृताहुतिं नो. — ^{१३} E भवाग्नेयः क्रव्या°. — ^{१४} Ch E °हुतिरुपनि-
 षदेम. —

हुते रमस्व हुतभाग एधि मृडास्मभ्यं मोत हिंसीः प-
शून्न इति^१ । ३४ ।

यद्युद्धायाद्भस्मनारणिं^२ संस्पृश्य तूष्णीं मथित्वोद्दीप्य । ३५ ।
पूर्णहोमं हुत्वा । ३६ । संनतिभिराज्यं^३ जुहुयाद्वाहतिभिर्वा
। ३७ । संस्पृष्टे चैवं जुहुयात् । ३८ । अग्रावनुगते जायमाने^४
। ३९ । आनदुहेन शकृत्पिण्डेनाग्न्यायतनानि^५ परिलिप्य । ४० ।
होम्यमुपसाद्य । ४१ । प्राणापानाभ्यां स्वाहा समानभ्या-
नाभ्यां स्वाहोदानरूपाभ्यां स्वाहेत्यात्मन्येव^६ जुहुयात् । ४२ ।
अथ प्रातरुन्थायाग्निं निर्मथ्य यथास्थानं प्रणीय यथा-
पुरमग्निहोचं जुहुयात् । ४३ । सायमाशप्रातराशौ यज्ञावृ-
त्तिजौ^७ । ४४ । ॥ ४ ॥ ॥ ७२ ॥

पुरोदयादस्तमयाच्च पावकं प्रबोधयेद्गृहिणीं^८ शुद्ध-
हस्ता ।

समतीते संधिवर्णे ऽथ हावयेत्सुसमिद्धे^९ पावक आ-
हुतीषहिः^{१० ११} । १ ।

^१ Some of the verses cited in full in this chapter, according to Roth, *Der Atharva-Veda in Kaschmir*, p. 23, are found in the Kashmir-çākhā of the Atharvan. — ^२ E °जायाभस्मः; Ch (prim. man.) °जायाद्भस्मः. — ^३ E For the संनति-verses cf. Kāuṣ. 5. 8. — ^४ K (prim. man.) जायमाने (आनदुहेन); Ch (prim. man.) जयमाना; Ch (sec. man.) जयमान. — ^५ So K E Bh; the rest °यतनं. — ^६ So Bū E; K omits these two words reading °रूपाभ्यां स्वाहेति जुहुयात्; the rest °तन्नेव. Cf. Lāty. iv. 11. 12 for the entire passage. — ^७ Ch °वृत्तिजौ. — ^८ K Ch E P Bh गृहणी. — ^९ E हावयेत् सु. — ^{१०} E आहुतिः; Bū °सहि. — ^{११} The passage is metrical, four times twelve syllables. —

अग्नये च प्रजापतये च रात्रावादित्यश्च दिवा प्रजा-
पतिश्च^१ ।

उदकं च समिधश्च होमेहोमे पुरो वरम्^२ । २ ।

होम्यैः^४ समिद्भिः पयसा स्थालीपाकेन सर्पिषा ।

सायंप्रातर्होमं^५ एतेषामेकेनापि सिध्यति^६ । ३ ।

अभ्युद्धतो हुतो^७ ऽग्निः प्रमादादुपशाम्यति ।

मथिते व्याहृतीर्जुहुयात्पूर्णहोमौ यथञ्चत्विजौ^८ । ४ ।

वनस्पतिभ्यो वानस्पत्येभ्य ओषधिभ्यो वीरुद्भ्यः सर्वेभ्यो
देवेभ्यो देवजनेभ्यः पुण्यजनेभ्य इति^{१०} प्राचीनं तदुदकं

निनीयते । ५ । स्वधा प्रपितामहेभ्यः स्वधा पितामहेभ्यः

स्वधा पितृभ्य^{११} इति दक्षिणतः । ६ । तास्य्यायारिष्टनेमये

ऽमृतं मद्यमिति पश्चात् । ७ । सोमाय सप्तर्षिभ्य इत्युत्त-

रतः । ८ ।

परिमृष्टे परिलिप्ते च^{१२} पर्वणि व्रातपतं हावयेदन्नमग्नौ ।

भूयो दत्त्वा^{१३} स्वयमल्पं च भुक्त्वापराह्णे व्रतमुपैति

याज्ञिकम्^{१४} । ९ ।

^१ Metrical: 12 + 11 syllables. — ^२ Bū वरम् (! without colon). —

^३ Metrical: 8 + 8 syllables. — ^४ E होम्यैः; P होम्यैः; Bū has a colon after the word. — ^५ E होमि. — ^६ Metrical: four times eight syllables. — ^७ Bū अभ्युद्धताद्भुतो. — ^८ So with doubtful emendation;

MSS. here and in verse 13, यवृत्विजौ. So also Dārila to Kāuṣ. 6. 22 (fol. 30^b l. 3 fg.). Or is यावृत्विजौ the correct reading? Compare furthermore Kāuṣ. 72. 44. — ^९ The first line is metrical: 8 + 8; the second seems to contain one hypercatalectic and one regular

pāda of the same metre. — ^{१०} Cf. viii. 8. 14; xi. 9. 24. — ^{११} P here inserts the word स्वधा. — ^{१२} E च. — ^{१३} MSS. दत्त्वा. —

^{१४} Metrical: 12, 11, 11, 12.

अनशनं ब्रह्मचर्यं च भूमौ शुचिरग्निमुपजेते^१ सुग-
न्धिः^२ । १० ।

अग्नीषोमाभ्यां दर्शन इन्द्राग्निभ्यामदर्शने ।

आग्नेयं तु पूर्वं नित्यमन्वाहार्यं प्रजापतेः^३ । ११ ।

अर्धाहुतिस्तु^४ सौविष्टकृती सर्वेषां हविषां स्मृता ।

आनुमती^५ वा भवति^६ स्थालीपाकेष्वथर्वणाम्^{७,८} । १२ ।

उभौ च संधिजौ यौ वैश्वदेवौ यथञ्चत्विजौ^९ ।

वर्जयित्वा सबर्हिषः साज्या^{१०} यज्ञाः सदक्षिणाः^{११,१२} । १३ ।

यथाशक्ति^{१३} यथाबलं^{१४} हुतादो ऽन्ये^{१५} अहुतादो ऽन्ये^{१६,१७} ।

वैश्वदेवं हविरुभये संचरन्ति^{१८,१९} । १४ ।

ते सम्यञ्च इह मादयन्तामिषमूर्जे यजमाना यमिच्छत^{२०} ।

विश्वे देवा इदं हविरादित्यासः सपर्यत ।

^१ K has a double colon after the syllables शुचिर°. — ^२ Metrical: 11, 11. — ^३ Metrical: four times eight syllables. — ^४ E आर्ध-
ङ्गतिषु; P आर्धङ्गतिस्तु. — ^५ K अनु°. — ^६ Bi has a colon
here. — ^७ E स्थालीपाके ह्य°. — ^८ Metrical: anuṣṭubh-pādas;
the first is irregular. — ^९ So emended hesitatingly; cf. verse 4. Bi
धत्विजौ; E यवृत्तिजौ; the rest here as also in verse 4, and in
Dārila to Kāuṣ. 6. 23 यवृत्तिजौ. Cf. also Kāuṣ. 72. 44. — ^{१०} So Bi
only; Bū साज्या; K E Ch Bū P, and Dārila to Kāuṣ. 6. 22, साज्या. — ^{११} D
(schol.) to Kāuṣ. 6. 30 (fol. 32^b l. 6) cites the beginning of this verse:
अपिहोचवैश्वदेवयोः नाज्येनेति कर्तव्यताविशेषः । उभौ च संधिजाविति
प्रतिषेधात्; cf. also Kāuṣ. 10. 2, note. — ^{१२} Metrical: four
anuṣṭubh-pādas. — ^{१३} So emended; MSS. यथाशक्तिर्य°. —
^{१४} Ch Bi have a colon here. — ^{१५} Ch E ज्ञे. — ^{१६} Ch E ज्ञे. —
^{१७} Cf. TS. v. 4. 5. 1; 5. 10. 5; Māitr. S. i. 4. 6; Āit. Br. 7. 19; Gop.
Br. ii. 1. 6. — ^{१८} E संचरिष्यन्ति. — ^{१९} Metrical: the first line,
8, 8; the second would be a pāda of eleven syllables, if the word
हविर् is omitted. — ^{२०} K यमिच्छत; Bi यमित्सत. —

अस्मिन्यज्ञे मा व्यथिष्यमृताय^१ हविष्कृतम्^२ । १५ ।

वैश्वदेवस्य हविषः सायंप्रातर्जुहोति ।

सायमाशप्रातराशी^३ यज्ञावेतौ स्मृतावुभौ^४ । १६ ।

अप्रतिभुक्तौ शुचिकार्यौ^५ च नित्यं वैश्वदेवौ जानता
यज्ञश्रेष्ठौ^६ ।

नाश्रोचियो नानवनिक्तपाणिर्नामन्त्रविज्जुहुयान्नावि-
पश्चित^७ । १७ ।

बीभत्सवः शुचिकामा हि देवा नाश्रद्धानस्य हवि-
र्जुषन्ते ।

ब्राह्मणेन ब्रह्मविदा तु हावयेन्न स्त्रीहुतं शूद्रहुतं च
देवगम्^{८,९} । १८ ।

यस्तु विद्यादाज्यभागौ यज्ञान्मन्त्रपरिक्रमान^{१०} ।

देवताज्ञानमावृत^{११} आशिषश्च कर्म स्त्रिया अप्रति-
विद्धमाहुः^{१२} । १९ । ॥ ५ ॥ ॥ ७३ ॥

तयोर्वलिहरणम् । १ । अग्रय इन्द्राग्निभ्यां वास्तोष्प-

^१ E व्यथिष्यन्नमृताय; B व्यथिष्यामृताय. — ^२ These three lines contain a mantra-citation: triṣṭubh and jagatī-pādas in the first line; anuṣṭubh in the remaining two lines. — ^३ Ch has a colon here. — ^४ Metrical: eight-syllables; the second pāda catalectic. — ^५ So E; the rest शुचिः कार्यौ. — ^६ K यज्ञः. — ^७ Four triṣṭubh-pādas, the first hypercatalectic. — ^८ So emended; MSS. दैवगं. — ^९ Metrical: 11, 11, 12, 12. — ^{१०} Bi क्रमात्; Ch यज्ञानमन्त्रपरिक्रमात्; E यज्ञान्परिक्रमान्. — ^{११} P अवृत्त. — ^{१२} Metrical; the first line 8, 3; the second line 11, 11, with crasis of अवृत्त and आशि in the first pāda. —

तये प्रजापतये ऽनुमतय इति हुत्वा । २ । निष्क्रम्य वहिः^१
 प्रचीनं^१ ब्रह्मणे वैश्रवणाय^२ विश्वेभ्यो देवेभ्यः^३ सर्वेभ्यो
 देवेभ्यो विश्वेभ्यो भूतेभ्यः सर्वेभ्यो भूतेभ्य इति^४ बहुशो
 बलिं^५ हरेत् । ३ । द्विः^६ प्रोक्षन्नदक्षिणमावृत्यान्तरुपातीत्य
 द्वारे । ४ । द्वार्ययोर्मृत्यवे धर्माधर्माभ्याम्^७ । ५ । उदधाने
 धन्वन्तरये समुद्रायौषधिवनस्पतिभ्यो द्यावापृथिवीभ्या-
 मिति । ६ । स्थूणावंशयोर्दिग्भ्यो ऽन्तर्देशेभ्य इति । ७ ।
 सक्तिषु वासुकये चित्रसेनाय चित्ररथाय तक्षोपतक्षा-
 भ्यामिति । ८ । समन्तममेराशायै अडायै मेधायै अ्रियै
 ह्रियै विद्याया इति^९ । ९ । प्राचीनमग्नेः^{१०} गृह्याभ्यो^{११} देव-
 जामिभ्य इति^{१२} । १० । भूयो ऽभ्युद्धृत्य^{१३} ब्राह्मणान्भोज-
 येत् । ११ । तदपि श्लोको वदति^{१४} ।

माब्राह्मणायतःकृतमग्नीयाद्विषवदन्नमन्नकाम्या^{१५} ।

^१ Bi has a colon here. — ^२ Ch वैश्रवणाय. — ^३ E has a colon here. — ^४ Bi has a colon here. — ^५ Cf. for this and the following sūtras: Çāṅkh. Gr. ii. 14. 4; Pār. Gr. i. 12. 3; ii. 9. 2; Āgṇ. Gr. i. 2. 1; Gobh. Gr. i. 4. 4, 9; Kāth. Gr. xlv. 2 śg.; Viṣṇu 67. 3; Mān. Gr. ii. 12 (cf. Jolly, Das Dharmasūtra des Viṣṇu und das Kāthakagrhya, pp. 31 and 80). — ^६ Ch बलीन्हुः; E बलीनहुः; Bh बलि. — ^७ So, (हरे)द्विः प्रोः, E only; the rest ऽद्विप्रोः. — ^८ Ch ऽधर्माभ्यामुदः. — ^९ Bi has a colon here. — ^{१०} Ch has a colon here. — ^{११} Bi गृह्याभ्यो. — ^{१२} Bi has a colon here. — ^{१३} P Bi ऽवृत्त. — ^{१४} So Ch E; the rest श्लोकी वदतः. — ^{१५} Thus emended according to Ch, which reads ऽयतः; E ऽयतमग्नीः; the rest ऽयकृतमग्नीः; Ch's reading is accepted as the basis of the reading above, as it makes good metre, after अन्नकाम्या, which is apparently a later gloss, is removed. — ^{१६} E विषवदन्नमन्नकाम्या; the rest as above; अन्नकाम्या is a gloss, metrically superfluous. —

देवानां देवो ब्राह्मणो भावो नामैष देवतेति । १२ ।
 आययणे शान्त्युदकं कृत्वा यथर्तुं तगुलानुपसाद्य । १३ ।
 अप्सु स्थालीपाकं अपयित्वा पयसि वा । १४ । सजूर्क्ष-
 तुभिः सजूर्विधाभिः सजूरयये स्वाहा^१ । सजूरिन्द्राग्निभ्यां
 सजूर्घ्वावापृथिवीभ्यां सजूर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः सजूर्क्षतुभिः
 सजूर्विधाभिः सजूः सोमाय स्वाहेत्येकहविर्वा^२ स्यान्नाना-
 हवींषि वा । १५ । सौम्यं तन्वच्छचामाकं^३ शरदि । १६ ।
 अथ यजमानः प्राशिवं गृह्णीते^४ । १७ । प्रजापतेष्टु^५
 ग्रहं गृह्णामि^६ । मह्यं भूत्यै मह्यं पुष्ट्यै मह्यं श्रियै मह्यं
 द्वियै मह्यं यशसे मह्यमायुषे मह्यमन्नाय मह्यमन्नाद्याय
 मह्यं सहस्रपोषाय मह्यमपरिमितपोषायेति^७ । १८ । अथ
 प्राश्नाति ।

भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट^८ देवास्त्वयावसेन^९ समशीमहि त्वा ।
 स नः पितो^{१०} मधुमा^{११} आ विवेश शिवस्तोकाय तन्वो
 न एहीति^{१२, १३} । १९ ।

^१ The colon is exhibited in KP Ch E. — ^२ Cf. Äqv. Gr. ii. 2. 4. —
^३ So emended; MSS. तन्वच्छामाकं. — ^४ Ch गृहीते; E गृह्णीते. —
^५ Ch (prim. man.) प्रजापते ध. — ^६ The colon appears in KP. — ^७ Cf.
 Çāṅkh. Gr. iii. 8. 2. — ^८ So emended according to TS. etc. (see
 note 13); P Bi Bū समन इष्ट; K समनसा इष्ट; E समन इष्ट; Ch
 समन्न इष्ट. — ^९ Ch E अवसेन; cf. the critical note to Çāṅkh. Gr.
 iii. 8. 3. — ^{१०} So all MSS. including Ch (prim. man.); Ch (sec.
 man.) सुतो. — ^{११} Ch E मधुमं. — ^{१२} Ch E नयेहीति; cf. Ind.
 Stod IV. 252. — ^{१३} Cf. TS. v. 7. 2. 4; Tait. Br. ii. 4. 8. 7; Äqv.
 Çr. ii. 9. 10; Çāṅkh. Gr. iii. 8. 3; Pār. Gr. iii. 1. 4; Gobh. Gr.
 iii. 8. 16. —

प्राशितमनुमन्त्रयते ।

अमो ऽसि^१ प्राण तदृतं ब्रवीम्यमासि^{२ ३} सर्वाङ्गसि
प्रविष्टः ।

स मे जरां रोगमपनुद्य शरीरादनामयैधि^४ मा रिषाम^५
इन्दो^६ इति^७ । २० ।

वत्सः प्रथमजो ग्रीष्मे वासः^८ शरदि दक्षिणा । २१ । श-
क्त्या वा दक्षिणां दद्यात् । २२ । नातिशक्तिर्विधीयते ना-
तिशक्तिर्विधीयत इति^९ । २३ । ॥ ६ ॥ ॥ ७४ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे नवमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ So Ch (sec. man.) Āṣv. Cr. and Çāṅkh. Gr. (see note 7); K E Bi Ch (prim. man.) आङ्गोसि; Bū आङ्गोसि; P आङ्गो, or आ-
जो; Bh आजो. — ^२ E ब्रवीत्य. — ^३ So all MSS. of Kāuṣ. and Āṣv. Cr.; Çāṅkh. Gr. *मोसि. — ^४ So emended on the supposition that अनामयैधि is for अनामय एधि with double sandhi; cf. the introduction. The MSS. unanimously read अनामयैधि, which might be emended in accordance with Āṣv. Cr. and Çāṅkh. Gr. to अमा मयैधि (for अमा म एधि), the latter representing the peculiar sandhi of मे, which is paralleled by the reading of Ch E in sūtra 19 (नयेहि for न एहि); cf. also Kāuṣ. 135. 9 (the reading *स्तायिमं for *स्ता इमं) and Ind. Stud. IV. 252. — ^५ Ch माष्टाम (?); E मषोम. — ^६ B Ch इन्दो. — ^७ Cf. Āṣv. Cr. ii. 9. 10; Çāṅkh. Gr. iii. 8. 4. — ^८ Bi ग्रीष्मो वास; both words are wanting in E. — ^९ Ch विधीयते without इति. —

॥ ओं ॥

अथ विवाहः^१ । १ । ऊर्ध्वं कार्त्तिक्या आ वैशाख्याः । २ ।
याथाकामी वा । ३ । चित्रापक्षं तु वर्जयेत् । ४ । मघासु
हन्यन्ते गावः फल्गुनीषु व्युह्यत इति^२ विज्ञायते^३ मङ्गलं
च^४ । ५ । सत्येनोत्तमिता पूर्वापरमित्युपदधीत^५ । ६ । पति-
वेदनं च^६ । ७ । युवं भगमिति^७ संभलं सानुचरं प्रहिणो-
ति^{८,९} । ८ । ब्रह्मणस्पत इति^{१०} ब्रह्माणम्^{११} । ९ । तद्विवृ-

^१ Daç. Kar. and Ath. Paddh.: अथ विवाह उच्यते ; the former continues: तत्र संभारान्संभृत्य । आगमकुशरं । संपुटं । झञ्जशाखा । कलश । सर्वापधि । दधि । ज्येष्ठीमधु (! for यष्टीमधु?) । विष्टरास्त्रयः । अर्घपात्र । मधुपर्कपात्र । धूसरं (! for धूसर?) । जोष (! for योक्तं) । एतान्संभारान्संभृत्य । अव्यसद्येति (! for अव्यचसद्येति, xiv. 68. 1) बर्हिर्नवनादि । अभ्यातानांतं कृत्वा . . . — ^२ xiv. 1. 13^{ed}. — ^३ Ch has a colon here. — ^४ Bi has a colon here. — ^५ xiv. 1. 1, 23; Daç. Kar. and Ath. Paddh. सत्येनोत्तमिता इति षोडश (xiv. 1. 1-16) पूर्वापरमिति द्वाभ्यां (xiv. 1. 23, 24) एताभिरष्टादशभिराज्यं जुहुयात् । उपदधीतिति वचनात्. — ^६ Daç. Kar. and Ath. Paddh. आ नो अप्र इति सूक्तेन आगमकुशरम् (Ath. Paddh. परगृहात् भक्तं तिलमित्रितमाहृत्य) संपात्वाभिमन्त्र्य कुमारीभक्तं (! for ०रीं भक्तं) प्राशयति; cf. Kāuq. 34. 12 fg. — ^७ xiv. 1. 31^a. — ^८ K प्रहिणोमि. — ^९ Daç. Kar. अर्धर्चेन संपुटमभिमन्त्र्य सानुचरं वरं प्रतिप्रेषयति; Ath. Paddh. अर्धर्चेन शोभनमलंकृतं पुरुषं (? Cod. पुरीषं) संचरहस्तं (?) सानुचरं प्रहिणोति. — ^{१०} xiv. 1. 31^a. — ^{११} Daç. Kar. अर्धर्चेन ब्रह्माणं प्रेषयति कुमारीसमीपे वरस्य गुणान्कथयति; Ath. Paddh. अर्धर्चेन ब्रह्माणं । कुमारीपाशे गत्वा वरस्य गुणान्कथयति. —

हाच्छङ्कमानो^१ निशि कुमारीकुलादलीकान्यादीष्य^२ । १० ।
 देवा अय इति^३ पञ्चभिः सकृत्पूल्यान्यावापयति^४ । ११ ।
 अनृक्षरा इति^५ कुमारीपालं प्रहिणोति^६ । १२ । उदा-
 हारस्य प्रतिहितेषुरयतो जघनतो ब्रह्मा^७ । १३ । यो अ-
 निध्म^८ इत्यप्सु लोगं^९ प्रविध्यति^{१०} । १४ । इदमहमित्य-
 पोह्य^{११} । १५ । यो भद्र^{१२} इत्यन्वीपमुदच्य^{१३} । १६ । आस्यै
 ब्राह्मणा^{१४} इति प्रयच्छति^{१५} । १७ । आग्रजतामयतो ब्रह्मा
 जघनतो ऽधिज्यधन्वा^{१६} । १८ । बाह्यतः प्रक्षोदुस्वरस्योत्त-
 रतो ऽग्नेः शाखायामासजति^{१७} । १९ । तेनोदकार्यान्कुर्व-
 न्ति^{१८} । २० । ततश्चान्वासेचनमन्येन^{१९} । २१ । अन्तरुपाती-

^१ P विवृहाः; Bū has a colon after the syllables विवृहाः. —

^२ Ch (prim. man.) °ब्रह्मलीकान्याः. — ^३ xiv. 2. 32—36. — ^४ Ath.

Paddh. कुमारी एकामाहुतिं पूज्यां जुहोतीति; for Daç. Kar. see note 7. — ^५ xiv. 1. 34^a. — ^६ K P Bh प्रहिणोमीति; Ch

(prim. man.) प्रहिणोमिति; Ch (sec. man.) °योमीति; Ch (tert. man.) as above. — ^७ Daç. Kar. अर्धचेन कुमारीरचार्यं प्रेषयति ।

यदि वा दशवर्षाधिका कन्या तदा देवा अये पञ्चभिः कुमारी एकामा-
 हुतीं लाजां जुहोति (cf. sū. 11); Ath. Paddh. कुमारीरचार्यं धनुर्धरं पुरुषं

प्रहिणोति. — ^८ Daç. Kar. (अग्ने) धनुर्धरः पृष्ठे आचार्यो मध्ये उदक-
 हारः; Ath. Paddh. उदकहरणार्थं पुरुषस्य (Cod. पुरुषो) गङ्गतः अग्ने

धनुर्धरो भवति । पृष्ठत आचार्यो मध्ये उदकहारः; cf. Kāuç. 26. 4;
 82. 5. — ^९ xiv. 1. 37. — ^{१०} Ch E Ku लोटः. — ^{११} Ath. Paddh.

and Daç. Kar. उदकसमीपे गत्वा . . एकया मुक्तिकां प्रक्षिपति. —

^{१२} xiv. 1. 38^a. — ^{१३} xiv. 1. 38^b. — ^{१४} K P Bh °दध्य; Daç. Kar.

and Ath. Paddh. अर्धचेन घटमुदकेन परयति. — ^{१५} xiv. 1. 39^a. —

^{१६} Daç. Kar. and Ath. Paddh. उदकहाराय. — ^{१७} Daç. Kar. and

Ath. Paddh. . . मध्ये उदकहारः. — ^{१८} Bi °संजति; Daç. Kar.

and Ath. Paddh. वेदिबाह्यतः . . . सप्तशाखोपरि कलशं स्थापयति. —

^{१९} Bi उदकार्यान्नकुं; Daç. Kar. and Ath. Paddh. तेनोदकेन सर्वाण्युद-

ककार्याणि करोति. — ^{२०} Daç. Kar. and Ath. Paddh. यदि स्वप्यो-

दकं कलशे भवति तदान्येनोदकेनावसिञ्चति. —

न्यार्यमणमिति^{१२} जुहोति । २२ । प्र त्वा मुञ्चामीति^३ वेष्टं
विचृतति^४ । २३ । उशतीरित्येतया^५ चिराधापयति^६ । २४ ।
सप्तभिरुष्णाः^{७८} संपातवतीः करोति । २५ । यदासन्धा-
मिति^९ पूर्वयोरुत्तरस्यां सक्त्यां तिष्ठन्तीमाप्नावयति^{१०, ११}
। २६ । यच्च वर्चो यथा^{१२} सिन्धुरित्युत्क्रान्तामन्येनावसि-
ञ्चति^{१३} । २७ । ॥ १ ॥ ॥ ७५ ॥

यदुष्कृतमिति^{१४} वाससाङ्गानि प्रमृज्य कुमारीपालाय
प्रयच्छति^{१५} । १ । तुम्बरदण्डेन^{१६} प्रतिपाद्य^{१७} निर्व्रजेत् । २ ।
तद्वन आसजति^{१८} । ३ । या अकृन्तंस्त्वष्टा वास^{१९} इत्यह-
तेनाद्यादयति^{२०} । ४ । कृचिम इति^{२१} शतदंतेपीकेण^{२२ २३} कङ्क-

^१ Daç. Kar. and Ath. Paddh. (to अन्नरूपातोद्य), वेद्यां प्रविशति. —
^२ xiv. 1. 17. — ^३ xiv. 1. 19. — ^४ Daç. Kar. कुमारीं केशान्वेष्ट-
यति. — ^५ xiv. 2. 52. — ^६ Ath. Paddh. तिस्रः समिध आधापय-
ति । मन्त्रेण कुमारी. — ^७ Daç. Kar. and Ath. Paddh. उशतीरिति
सप्तभिः, xiv. 2. 52-58. — ^८ Ch (sec. man.) उष्णीः; Ch (prim. man.)
and the remaining MSS. as above. — ^९ xiv. 2. 65. — ^{१०} Ch
न्ते. — ^{११} Ath. Paddh. पूर्वोत्तरकोणे सक्त्यामूर्ध्वस्तिष्ठन्कुमारी (Cod.
री) स्नापयति. — ^{१२} xiv. 1. 35, 43. — ^{१३} Ath. Paddh. तस्य
स्थानादुत्क्रान्तामन्यस्थाने शीतोदकेनावसिञ्चति. — ^{१४} xiv. 2. 66. —
^{१५} Ath. Paddh. यदुष्कृतमिति द्वाभ्यां (?) वस्त्रेण अंगानि प्रमृज्य शिरः-
प्रभृति कुमारीं. — ^{१६} So K Ch Daç. Kar. and Çāntikalpa 22, 1;
Bū तुम्बरः; Ath. Paddh. तुम्बरः; Bi Ku तुम्बरः; P उदुम्बरः; E औ-
दुम्बरः; cf. Ind. Stud. v. 383, note 1. — ^{१७} Daç. Kar. and Ath.
Paddh. तदस्त्रं तुम्बरदण्डेन कृत्वा कुमारीपालाय प्रयच्छति. — ^{१८} Daç.
Kar. कुमारो वनं गत्वा तं प्रविशति. — ^{१९} xiv. 1. 45, 53. — ^{२०} Ath.
Paddh. अन्यवस्त्रमभिमन्त्र्य यज्ञोपवीतवद्वाङ्गं वध्नाति. — ^{२१} xiv. 2. 68. —
^{२२} So emended; K Bū Bi शतदंत रपीः; P Bb शतदंत रपीः; Ch Ku
शतदंतपीः; E शतदंतपीः. — ^{२३} So emended; MSS. पीकेन. —

तेन सकृत्प्रलिख्य^१ । ५ । कृतयाममित्यवसृजति^२ । ६ ।
 आशासाना सं त्वा^३ नह्यामीत्युभयतः पाशेन योक्तेन संन-
 ह्यति^४ । ७ । इयं वीरुदति^५ मधुमणिं^६ लाक्षारक्तेन सूचेण
 वियथ्यानामिकायां^७ बध्नाति^८ । ८ । अन्ततो ह मणिर्भ-
 वति बाह्यो यन्धिः^९ । ९ । भगस्वेत इति^{१०} हस्तेगृह्य^{११} नि-
 र्णयति^{१२} । १० । शाखायां युगमाधाय दक्षिणतो ऽन्यो
 धारयति^{१३} । ११ । दक्षिणस्यां युगधुर्युत्तरस्मिन् युगतर्ध्नि
 दर्भेण वियथ्य^{१४} शं त इति^{१५} ललाटे हिरण्यं संस्तभ्य जप-
 ति । १२ । तर्धं समयावसिञ्चति^{१६} । १३ । उपगृह्योत्तर-
 तो^{१७} ऽयोरङ्गादङ्गादिति^{१८} निनयति । १४ । स्योनमिति^{१९}
 शकृत्पिण्डे ऽश्मानं निदधाति । १५ । तमा^{२०} तिष्ठेत्यास्था-

^१ Ath. Paddh. शतदंतमयं कंकतं कृत्वा सकृत्केशान्प्रलिख्य; Daç. Kar. .. इषीकमयं कंकतं कृत्वा. — ^२ Daç. Kar. प्रचिपति. — ^३ xiv. 1. 42; 2. 70. — ^४ Daç. Kar. कटिप्रदेशे बध्नाति. — ^५ i. 34. 1 (vii. 56. 2). — ^६ Ch मधुघ०. — ^७ So emended; Daç. Kar. विगंध्य; MSS. विगृध्य. — ^८ Daç. Kar. पुण्याहंति बध्नाति. — ^९ Daç. Kar. and Ath. Paddh. here interrupt the account of the विवाह with the अर्घ (Kāuç. 90—93); cf. Jolly, Das Dharmasūtra des Viṣṇu und das Kāṭhakaḡrhyasūtra p. 76. — ^{१०} xiv. 1. 20. So also Ath. Paddh., but Daç. Kar. भगस्ते हस्तमग्रहीत etc. (xiv. 1. 51). — ^{११} So Ku Bū; the rest गृह्य. — ^{१२} Daç. Kar. and Ath. Paddh. आचार्यः कुमारीं दक्षिणे हस्ते गृहीत्वा कौतुकगृहाद्वहिः निःक्रामयति. — ^{१३} Bi धार-
 याति. — ^{१४} So only Bū; the remaining MSS. of the text विगृध्य (cf. sū. 8). Daç. Kar. उत्तरस्यां युगद्विरेण हिरण्यदर्भेण विगृह्य (!); Ath. Paddh. वरदागत्वं वेद्यामुपरि उत्तरस्यां युगद्विरेण हिरण्यदर्भेण विकृष्य (the second MS. विकृष्य)। युगद्विरेण मध्ये नीत्वा. — ^{१५} xiv. 1. 40; Ath. Paddh. शं ते हिरण्यमिति द्वाभ्यां (xiv. 1. 40, 41). — ^{१६} K Bū Bi Bb P श्रमया०. — ^{१७} Daç. Kar. and Ath. Paddh. तमुदकं गृहीत्वा. — ^{१८} xiv. 2. 69. — ^{१९} xiv. 1. 47. — ^{२०} xiv. 1. 47. —

य^१ । १६ । इयं नारीति^२ ध्रुवां तिष्ठन्तीं पूल्यान्यावाप-
यति^३ । १७ । चिरविह्विन्दती^४ चतुर्थी^५ कामाय^६ । १८ ।
येनापिरिति^७ पाणिं ग्राहयति^८ । १९ । अर्यम्ण^९ इत्यग्निं
चिः^{१०} परिणयति^{११} । २० । सप्त मर्यादा^{१२} इत्युत्तरतो ऽग्नेः
सप्त लेखा लिखति प्राच्यः^{१३} । २१ । तासु पदान्युत्क्रामय-
ति । २२ । इषे त्वा सुमङ्गलि प्रजावति सुसीम^{१४} इति प्रथ-
मम्^{१५} । २३ । ऊर्जे त्वा रायस्पोषाय त्वा सौभाग्याय त्वा
साम्राज्याय त्वा संपदे त्वा जीवातवे त्वा सुमङ्गलि प्रजा-
वति सुसीम^{१६} इति सप्तमं^{१७} सखा सप्तपदी भवेति । २४ ।
आ रोह तस्यं भगस्ततश्चेति^{१८} तस्य उपवेशयति^{१९} । २५ ।

^१ Daç. Kar. and Ath. Paddh. कुमारीं स्थापयति. — ^२ xiv.
2. 63. — ^३ Daç. Kar. ऊर्ध्वस्थितां लाजानावपयति; Ath. Paddh.
ऊर्ध्वस्थिष्ठन् (I) पूल्यान्यावपयति चिः. — ^४ So emended; E चिरव-
ह्विन्दती; P चिरवह्विन्दती; Ath. Paddh. चिरवह्विन्दती; the rest ० वि-
ह्विन्दती. — ^५ Bi चतुर्थी. — ^६ Daç. Kar. चिरविह्विन्दधारां
चिर्मन्वावृत्तिः कामाय स्नाहा चतुर्थी. — ^७ xiv. 1. 48. — ^८ Daç.
Kar. सुवग्रहणं (? Cod. युव०) करोति । अत्र स्थाने सूर्यापाठं (? Cod.
सूर्य०) पठति; Ath. Paddh. येनापिरिति पंचभिर्ह्विभिः (I) उपास्त्रिय-
हणं करोति । अत्र स्थाने चत्वारः शकधमाः (cf. Kāuç. 8. 17; 50. 15)
सूर्यापाठं (? MSS. सूर्य०) कुर्वन्ति. — ^९ xiv. 1. 39^६; Daç. Kar. adds
श ते हिरण्यं etc., xiv. 1. 40. — ^{१०} So Ch Ku; the rest चिष्य०. —
^{११} Daç. Kar. and Ath. Paddh. चरो मन्वं ब्रूयात्. — ^{१२} v. 1. 6. —
^{१३} So all MSS. and the Paddhatis; Haas, Ind. Stud. v. 384, suggests
प्राचीः or प्राच्याः; see however Lanman, Noun-inflection p. 396,
top. — ^{१४} So emended; MSS. of the text and the Paddhatis सुशी-
ममिति. Cf. the next sūtra, and Kāuç. 24. 13; 39. 9. — ^{१५} Ath.
Paddh. अनेन मन्वेण प्रथमलेखायोपरि (I) दक्षिणं पादं ददाति. — ^{१६} So
emended; MSS. of the text and the Paddhatis सुशीममिति. Cf. the
preceding sūtra. — ^{१७} Daç. Kar. inserts the numbers २-७, be-
ginning after ऊर्जे त्वा and ending after सप्तमं. — ^{१८} xiv. 2. 31; 1. 60
(KChEPBh ततश्च इति). — ^{१९} Ath. Paddh. and Daç. Kar. तस्यमुप०. —

उपविष्टायाः सुहृत्पादौ प्रक्षालयति । २६ । प्रक्षाल्यमा-
नावनुमन्त्रयते ।

इमौ पादौ सुभगौ सुशेवौ सौभाग्याय कृणुतां नो^१
अघाय ।

प्रक्षाल्यमानौ^२ सुभगौ सुपत्न्याः^३ प्रजां पशून्दीर्घ-
मायुश्च धत्तामिति ॥ २७ ।

अहं वि ष्यामि प्र त्वा मुञ्चामीति^४ योक्तुं विचृतति^५ । २८ ।
अपरस्मिन्भृत्याः^६ संरभन्ते । २९ । ये जयन्ति^७ ते बलीयांस^८
एव मन्यन्ते । ३० । बृहस्पतिनेति^९ सर्वसुरभिचूर्णान्यृच-
र्चा^{१०} काम्पोलपलाशेन मूध्न्यावपति^{११} । ३१ । उद्यद्ध्यं
भगस्ततश्चाभ्रातृघ्नोमित्येकैकयोत्थापयति^{१२} । ३२ । प्रति
तिष्ठेति^{१३} प्रतिष्ठापयति^{१४} । ३३ । ॥ २ ॥ ॥ ७६ ॥

सुकिंपुकं रुक्मप्रस्तरणमिति^{१५} यानमारोहयति । १ ।

^१ Bū Bi नी; the rest and the Paddhatia, as above. — ^२ Daç. Kar. °चाञ्चमाणी. — ^३ E सुपत्नाः; Ch Bi Ku सुपत्न्या. Haas, Ind. Stud. v. p. 384, would emend to सुपत्न्यां or संपत्न्या. — ^४ xiv. 1. 57-58. — ^५ Daç. Kar. विसृजति; Ath. Paddh. विचृतत्युपाध्यायः. — ^६ Bū अपर-
स्मिन् भृत्याः; Ch (sec. man.) अथरस्मिन्भृ०; Ch (prim. man.), the
remaining MSS., and Daç. Kar. as above. — ^७ E जयन्ते. — ^८ Ch
बलीयान्स; Ath. Paddh. यो योक्तुं गृह्णाति ते बलीन् (I). — ^९ xiv.
2. 53. — ^{१०} Ku Ch (prim. man.) चूर्णान्यवर्चा; E °चां; Bi चूर्णा-
न्यवर्चा. — ^{११} Ch E मूर्ध्ना. — ^{१२} Ath. Paddh. ... काम्पोलपत्नेन
मूर्ध्नि आवपति प्रत्युचं वर्ध्नुः. — ^{१३} xiv. 1. 59, 60, 62. — ^{१४} xiv. 2. 15. —
^{१५} Ath. Paddh. (to this and the preceding sūtra) उद्यद्ध्यमित्येकया
उत्थापयति । प्र तिष्ठेति प्रतिष्ठापयति । तु पुनः भगस्ततश्च इत्येकया उत्था० ।
प्र तिष्ठेति प्रतिष्ठा० । अपरं चाभ्रातृघ्नोमित्येकयोत्था० । प्र तिष्ठेति प्रतिष्ठा० ।
अभ्रातृघ्नो इति उत्तरतत्त्वं । स्वस्तिवाचकाय आचार्याय गौर्दक्षिणा । इति
विवाहः समाप्तः । अथ चतुर्थिकाकर्म उच्यते (Kāuq. 79. 1 fg.). — ^{१६} xiv.
1. 61; 2. 30. —

एवं पन्थां ब्रह्मापरमित्यग्रतो^१ ब्रह्मा प्रपद्यते । २ । मा
 विदन्ननृक्षरा अध्वानमित्युक्तम्^२ । ३ । येदं पूर्वैति^३ तेनान्य-
 स्यामूढायां^४ बाधूयस्य दशां चतुष्पथे दक्षिणैरभितिष्ठ-
 ति^५ । ४ । स चेदुभयोः शुभकामो भवति सूर्यायै देवेभ्य^६
 इत्येतामृचं^७ जपति^८ । ५ । समृद्धत^९ स्वपथो^{१०} ऽनवयन्तः^{११}
 सुसीमकामाबुभे^{१२} विराजाबुभे^{१३} सुप्रजसावित्यतिक्रमयतो^{१४}
 ऽन्तरा^{१५} ब्रह्माणम् । ६ । य ऋते चिदभिश्चिष इति^{१६} यानं
 संप्रोक्ष्य विनिष्कारयति । ७ । सा मन्दसानेति^{१७} तीर्थे
 लोगं^{१८} प्रविध्यति । ८ । इदं सु म इति^{१९} महावृक्षेषु जप-
 ति । ९ । सुमङ्गलीरिति^{२०} वध्वीक्षीः^{२१} प्रति जपति । १० ।
 या ओषधय^{२२} इति मन्त्रोक्तेषु । ११ । ये पितर^{२३} इति ऋ-
 शनेषु । १२ । प्र बुध्यस्वेति^{२४} सुप्तां प्रबोधयेत्^{२५} । १३ ।
 सं काशयामीति^{२६} गृहसंकाशे जपति । १४ । उद्द ऊर्मि-
 रिति^{२७} यानं संप्रोक्ष्य विमोचयति । १५ । उत्तिष्ठेत्^{२८} इति

^१ xiv. 2. 8; 1. 64. — ^२ xiv. 2. 11; 1. 34; so (without इति after the pratikas) Bū Ku; the rest नृक्षराध्वानमित्युक्तं. It seems that इति is omitted because the second इति follows immediately upon it (a sort of haplography). The phrase अध्वानमित्युक्तं seems to refer to Kāuṣ. 50. 1 fg. — ^३ xiv. 2. 74. — ^४ P मूढाया; Bū मूढायां. — ^५ Bū दक्षिणैरभितिष्ठति. — ^६ xiv. 2. 46. — ^७ K एतामृचं. — ^८ K जपेत्समृद्धत; Ku जपेत्समृद्धतम्. — ^९ See the preceding note. — ^{१०} Ch (sec. man.) स्वपथो; E स्वपथो. — ^{११} So (but without avagraha) all MSS.; Haas, Ind. Stud. v. 391, reads the passage: समृद्धतः स्वपथो नावयातः; the last by conjecture. — ^{१२} So emended; MSS. सुसीमं. Cf. Kāuṣ. 76. 23. — ^{१३} Ch E Ku विराजा. — ^{१४} P Bū सुप्रजावि. — ^{१५} K P Bū क्रमयतोन्तरा; Bū क्रमयतान्तरा. — ^{१६} xiv. 2. 47. — ^{१७} xiv. 2. 6. — ^{१८} Ku Ch E लोके; P Bū लोके. — ^{१९} xiv. 2. 9. — ^{२०} xiv. 2. 28. — ^{२१} Ch (sec. man.) वध्वीक्षी; Ch (prim. man.) वध्वीक्षी. — ^{२२} xiv. 2. 7. — ^{२३} xiv. 2. 73. — ^{२४} xiv. 2. 75. — ^{२५} E प्रति. — ^{२६} xiv. 2. 12. — ^{२७} xiv. 2. 16. — ^{२८} xiv. 2. 19. —

पत्नी शालां^१ संप्रोक्षति । १६ । स्योनमिति^२ दक्षिणतो
वलीकानां शकृत्पिण्डे ऽश्मानं निदधाति । १७ । तस्यो-
परि मध्यमपलाशे^३ सर्पिषि चत्वारि दूर्वायाणि । १८ ।
तमा^४ तिष्ठेत्यास्थाप्य । १९ । सुमङ्गली प्रतरणीह^५ प्रियं
मा हिंसिष्टं ब्रह्मापरमिति^६ प्रत्यृचं^७ प्रपादयति । २० । सु-
हृत्पूर्णकंसेन^८ प्रतिपादयति । २१ । अघोरचक्षुरित्यग्निं^९
त्रिः^{१०} परिणयति । २२ । यदा गार्हपत्यं सूर्यायै देवेभ्य^{११} इति
मन्त्रोक्तेभ्यो नमस्कुर्वतीमनुमन्त्रयते । २३ । ॥ ३ ॥ ७७ ॥

शर्म वर्मेति^{१२} रोहितचर्माहरन्तम् । १ । चर्म^{१३} चोप-
स्तृणीथनेत्युपस्तृणन्तम् । २ । यं वल्बजमिति^{१४} वल्बजं
न्यस्यन्तम् । ३ । उप^{१५} स्तृणीहीत्युपस्तृणन्तम् । ४ । तदा^{१६}
रोहन्वित्यारोहयति । ५ । तत्रोपविश्येत्युपवेशयति^{१७} । ६ ।
दक्षिणोत्तरमुपस्थं कुरुते । ७ । सुज्यैष्ठ्य^{१८} इति कल्याणना-
मानं ब्राह्मणायनमुपस्थ उपवेशयति । ८ । वि तिष्ठन्ता-
मिति^{१९} प्रमदनं प्रमायोत्थापयति । ९ । तेन भूतेन तुभ्य-
मये शुभ्मनी^{२०} अग्निर्जनविन्मह्यं जायामिमामदात्सोमो
वसुविन्मह्यं जायामिमामदात्पूषा जातिविन्मह्यं जाया-

^१ So E Bi; the rest शालं. — ^२ xiv. 1. 47. — ^३ K P Bb *पलाशेन. —

^४ xiv. 1. 47^c. — ^५ Ch प्रतरणीरिह. — ^६ xiv. 2. 26; 1. 21, 63,

64. — ^७ So emended; all MSS. except Bū read ब्रह्मापरमित्यृचं;
Bū *मित्यृजं. — ^८ Bi Bb *कासेन. — ^९ xiv. 2. 17. — ^{१०} MSS. त्रिष्य. —

^{११} xiv. 2. 20, 46. — ^{१२} xiv. 2. 21. — ^{१३} xiv. 2. 22^b. — ^{१४} xiv. 2.

22. — ^{१५} xiv. 2. 23. — ^{१६} xiv. 2. 22^c. — ^{१७} xiv. 2. 23^c. —

^{१८} xiv. 2. 24^d. — ^{१९} xiv. 2. 25. — ^{२०} vi. 78. 1; xiv. 2. 1, 45;

K Bū have a colon here. —

मिमामदादिन्द्रः सहीयान्मह्यं जायामिमामदादग्रये जन-
विदे स्वाहा सोमाय वसुविदे स्वाहा पूष्णे जातिविदे
स्वाहेन्द्राय सहीयसे स्वाहेत्यागच्छतः । १० । सविता प्रस-
वानामिति^१ मूर्धोः^२ संपातानानयति । ११ । उदपाच^३ उ-
त्तरान^४ । १२ । शुम्भन्याञ्जल्योर्निनयति^५ । १३ । तेन भूते-
नेति^६ समशनम् । १४ । रसानाशयति^७ स्थालीपाकं च । १५ ।
यवानामाज्यमिश्राणां पूर्णाञ्जलिं जुहोति । १६ । ॥ ४ ॥
॥ ७८ ॥

सप्त मर्यादा^८ इति तिसृणां प्रातरावपते^९ । १ । अक्ष्यौ^{१०}
नाविति^{११} समाञ्जाते^{१२} । २ । महीमू ष्विति^{१३} तल्पमालम्भ-
यति । ३ । आ रोह^{१४} तल्पमित्यारोहयति । ४ । तत्रोपवि-
श्येत्युपवेशयति^{१५, १६} । ५ । देवा अय इति^{१७} संवेशयति । ६ ।

^१ v. 24. 1. — ^२ So emended; MSS. मूर्ध्वोः. — ^३ Haas, Ind. Stud. v. p. 397, reads उदपाचत; MSS. उदपाच. — ^४ Ch (sec. man.) : उत्तरा(कु°); the rest उत्तरां(कु°). — ^५ Ch Bū (उत्तरां) कुम्भन्या°; the rest °कुम्भन्या°; Haas and Weber, Ind. Stud. v. 397, note 2, unnecessarily emend to शुम्भनीत्यञ्जल्योः; शुम्भन्या means with the çumbhani-verse (xiv. 2. 45); cf. Kāuṣ. 79. 25. as also शं-नो-देव्याः, Kāuṣ. 140. 5, and जीवाभिरू. Kāuṣ. 3. 4. — ^६ vi. 78. 1. — ^७ So P Bh; Ch Ku E Bi Bū °शयतः; K °शयत; cf. Ind. Stud. v. 397, note 3. — ^८ v. 1. 6. — ^९ Daç. Kar. and Ath. Paddh. अय चतुर्थीकर्म (Ath. Paddh. चतुर्थीकर्म) उच्यते (cf. Kāuṣ. 76. 33, note) । तिसृणां रात्रीणां व्यती-
तायां (!) अभातानांतं कृत्वा . . . वर एकामाहुतिं जुहोति. — ^{१०} Ch (°वपते) अक्षौ; the rest (°वपते) व्यौ. — ^{११} vii. 36. 1. — ^{१२} So all MSS.; Haas, Ind. Stud. v. p. 393, note 3, emends to समञ्जाते. Daç. Kar. वरवधू परस्परं कञ्जलमभिमन्त्र्य अक्षिणी अक्षे (!). — ^{१३} vii. 6. 2. — ^{१४} xiv. 2. 31. — ^{१५} xiv. 2. 28°. — ^{१६} Ath. Paddh. उपवेशयति ती. — ^{१७} xiv. 2. 32. —

अभि त्वेत्यभिच्छादयति^१ । ७ । सं पितराविति^२ समावेश-
यति^३ । ८ । इहेमाविति^४ त्रिः संनुदति^५ । ९ । मदुघम-
णिमौक्षे ऽपनीयेयं^६ वीरुदमो ऽहमिति^७ संस्पृशतः^८ । १० ।
ब्रह्म^९ जज्ञानमित्यङ्गुष्ठेन व्यचस्करोति^{१०} । ११ । स्योनाद्यो-
नेरित्युत्थापयति^{११, १२} । १२ । परिधापनीयाभ्यामहतेनाच्छा-
दयति^{१३} । १३ । बृहस्पतिरिति^{१४} शप्येणाभिघार्य^{१५} व्रीहि-
यवाभ्यामभिनिधाय दर्भपिञ्जल्या सीमन्तं विचृतति^{१६}
। १४ । शणशकलेन परिवेष्ट्य तिस्रो रात्रीः प्रति सुप्रास्ते^{१७}
। १५ । अनुवाकाभ्यामन्वारब्धाभ्यामुपदधीत^{१८} । १६ ।

^१ vii. 37. 1; Daç. Kar. and Ath. Paddh. अभि त्वा मनुवातेन etc. वस्त्रेणाच्छादयति ती. — ^२ xiv. 2. 37; Daç. Kar. cites here the

three verses 37, 38, and 39; Ath. Paddh. सं पितराविति चतसृभिः (1). — ^३ Daç. Kar. and Ath. Paddh. संमुखं करोति. — ^४ xiv. 2. 64. —

^५ Ath. Paddh. एकया परस्परं कंठग्रहणं करोति । चीन्वेलायां तत्राह
पैठीनसिः । चीन्वेलायां । आवपेत्सुरभिगन्धान् शीरसर्पिषधोदकं (1) ।
एतदेवमित्याहुरैचं (1 for °रीचं?) तु मधुना सह; Daç. Kar. has a
metrical passage too corrupt to report, corresponding to the last part
of this extract; this also seems to be ascribed to Pāṭhīnasi. —

^६ Bā Bī पिनीये°; E °मीचिपनीये°. — ^७ i. 34. 1; xiv. 2. 71. — ^८ Daç.
Kar. and Ath. Paddh. तं मदुघमणिं पिष्ट्वा सुगन्धमध्ये (Ath. Paddh.
अयुतमध्ये) प्रचिष्य उद्धतयेत् इयं वीरुदिति सूक्तेन । अमो ऽहमिति द्वा-
भ्यां अचतमभिमंज्य परस्परं कंठग्रहणं करोति. — ^९ iv. 1. 1 (v. 6. 1). —

^{१०} Daç. Kar. and Ath. Paddh. अङ्गुष्ठेन नाभिदेशे (MSS. अङ्गुष्ठेना-
भिदेशे) व्यचस्करोति वरः. — ^{११} xiv. 2. 43. — ^{१२} E °लुपस्थाप-
यति; Daç. Kar. उत्थापयति वरवधू(1). — ^{१३} Daç. Kar. and Ath.

Paddh. या अकृतत्वष्टा वासो (xiv. 1. 45, 53) द्वाभ्यां. — ^{१४} xiv. 1. 55;
Ath. Paddh. बृहस्पतिरिति द्वाभ्यां (xiv. 1. 55, 56). — ^{१५} Ch (prim.
man.) शिप्येणा°; Bh शःप्येणा°. — ^{१६} Daç. Kar. कंचुकं (1 for कंचु°?)

मूर्ध्नि दधाति । व्रीहियवी शिरः (1) दर्भपिञ्जलीसहितैः; Ath. Paddh.
कंदकं (1) मूर्ध्नि दधाति. — ^{१७} E सुप्रास्ते; P Bh सुप्रास्ते. — ^{१८} Ath.
Paddh. to this and the preceding sūtra, शयेन परिवेष्ट्य । सत्विनोत्त-

इहेदसाथेत्येतया^१ शुल्कमपाकृत्य^{२ ३} । १७ । द्वाभ्यां नि-
वर्तयतीह मम राध्यतामत्र तवेति^४ । १८ । यथा वा
मन्यन्ते । १९ । परा देहीति^५ वाधूयं ददतमनुमन्त्रयते^६
। २० । देवैर्दत्तमिति^७ प्रतिगृह्णाति । २१ । अपासन्नम
इति^८ स्थाणावासजति^९ । २२ । यावतीः कृत्या इति^{१०}
व्रजेत्^{११} । २३ । या मे प्रियतमेति^{१२} वृक्षं प्रतिच्छादयति^{१३}
। २४ । शुम्भन्याप्नुत्य^{१४} । २५ । ये अन्ता^{१५} इत्याच्छादयति^{१६}
। २६ । नवं वसान^{१७} इत्याव्रजति^{१८} । २७ । पूर्वापरं^{१९} यत्र
नाधिगच्छेद्वस्त्रापरमिति^{२० २१} कुर्यात्^{२२} । २८ । गौर्देक्षिणा

भितिति (xiv. 1. 1) सर्वेषु काण्डेषु आन्ध्रं जुहोति तत्रे आन्ध्रं वा समिधी
वा पुरोडाशं वा त्रीह्रियवतिलादि वा जुहोति विकल्पः । सत्येनोत्तभि-
तेति द्वा^१ अनुवा^२ (xiv. 1. 1-2. 75) आन्वाद्यस्त्रयोदश हवींषि मध्ये
एकमावपति । तिस्रो रात्रीर्मध्ये यदाप्रसक्ता भवन्ति तदा इदं प्रायश्चित्तं
करोति. —

^१ xiv. 1. 32; Daç. Kar. and Ath. Paddb. द्वाभ्यामृग्भ्यां (xiv. 1.
32-33). — ^२ E Bā Ku शुल्क°. — ^३ Bā Bi °मुपकृत्य; Daç. Kar. and Ath.
Paddb. शुल्कं दिधा करोति. — ^४ Ath. Paddb. वरवध्नी ददाति (1). —
^५ xiv. 1. 25; Ath. Paddb. द्वाभ्यां. — ^६ Ath. Paddb. and Daç. Kar.
... तृतीयं वस्त्रमभिमन्त्र्य (cf. Kāuç. 76. 1, 4) वरो ददाति. —
^७ xiv. 2. 41; Daç. Kar. and Ath. Paddb. add verse 42 also. —
^८ xiv. 2. 48. — ^९ Ath. Paddb. स्थाणी (both MSS. छाणा!) परि
वस्त्रं प्रक्षिपति. — ^{१०} xiv. 2. 49. — ^{११} E Bi व्रजेत्; Daç. Kar.
and Ath. Paddb. वस्त्रं गृहीत्वा आव्रजति. — ^{१२} xiv. 2. 50. —
^{१३} Bā °च्छादयते. — ^{१४} xiv. 2. 45; Bā Ch (prim. man.) शुम्भन्या°;
Ch (sec. man.) शुम्भनी इत्या°; Ath. Paddb. शुम्भनीलिकया तं वस्त्रमु-
दकेन संप्रोक्षति; cf. Kāuç. 78. 13. — ^{१५} xiv. 2. 51. — ^{१६} Ath.
Paddb. and Daç. Kar. आत्मानं आचार्यः. — ^{१७} xiv. 2. 44. —
^{१८} Daç. Kar. आचार्यः. — ^{१९} xiv. 1. 23; cf. Kāuç. 75. 6. —
^{२०} E P Bi Ch (sec. man.) नामि°. — ^{२१} xiv. 1. 64. — ^{२२} Ath.
Paddb. पूर्वापरं आचार्यो न जानाति । तदा ब्रह्मापरमित्यनया चचा
करोति । अम्भातानाद्युत्तरतत्रं । सर्वत्र हस्तहोमान् । मंत्रविकल्पः । यदि

प्रतीवाहः । २९ । जीवं रुदन्ति यदीमे केशिन^१ इति जु-
होति । ३० । एष सौर्यो^२ विवाहः । ३१ । ब्रह्मापरमिति^३
ब्राह्म्यः^४ । ३२ । आवृतः प्राजापत्याः प्राजापत्याः^५ । ३३ ।
॥ ५ ॥ ॥ ७९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे दशमोऽध्यायः समाप्तः ॥

पूर्वखंडिले ऽपि करोति तदा उत्तरतंच करोति । कामस्तदय इति का-
र्मसूक्तं (xix. 52) जपेत् । इति चतुर्थिकाकर्म समाप्तः(1). Here follows in
the Ath. Paddh. the ceremony called मधुघमणिप्रायश्चित्तं; see Ath.
Pariç. 39. 9 (समृच्चयप्रायश्चित्तानि); cf. Ind. Stud. v. 404.

^१ xiv. 1. 46; 2. 59. — ^२ Ch E सूर्यो. — ^३ xiv. 1. 64. —

^४ Bū Ku ब्राह्म. — ^५ So emended with Haas-Weber, Ind. Stud. v. 400
(cf. also 402 and 410); MSS. आवृताः प्रजापत्यः प्रजापत्यः; E P Bi
fail to repeat the word प्रजापत्यः. —

॥ श्री ॥

अथ पितृमेधं व्याख्यास्यामः । १ । दहननिधानदेशे^१ २
परिवृक्षाणि निधानकाल इति ब्राह्मणोक्तम्^२ । २ । दुर्व-
लीभवन्तं^३ शालातृणेषु दर्भानास्तीर्य स्योनासै^४ भवे-
त्यवरोहयति । ३ । मन्त्रोक्तावनुमन्त्रयते । ४ । यत्ते कृष्ण^५
इत्यवदीपयति । ५ । आहितासौ^६ प्रेते संभारान्संभरति^७
। ६ । आज्यं च पृषदाज्यं चाजं^८ च गां च । ७ । वसनं
पञ्चमम् । ८ । हिरण्यं षष्ठम्^९ । ९ । शरीरं नान्वालभते^{१०} । १० ।
अन्यं चेष्टन्तमनुमन्त्रयते । ११ । शान्त्युदकं करोत्यसकलं^{११}
चातनानां चान्वावपते^{१२} । १२ । शान्त्युदकोदकेन^{१३} के-

^१ E °निधानोः. — ^२ Bū Ch (prim. man.) °देशः. — ^३ Ath. Paddh. दहननिधानदेशे परिवृक्षाणि इति कौशिकसूचमाह । दहनस्थाने वृक्षवर्जिते देशे निधानकाल इति ब्राह्मणोक्तं. — ^४ Ath. Paddh. दुर्वलीशब्देन मृत्युः. — ^५ xviii. 2. 19. — ^६ xviii. 3. 55. — ^७ Bī °पा; Bh °प्ति. — ^८ Antyeṣṭi. तत्र उपहारः । शुद्धो ऽग्निः । दर्भः । तिलाः । घृतं । हिरण्यशकलाः ७ । चन्दनकाष्ठं । गोपीचन्दनं । तुलसी । पिष्टं । ताम्रपात्रं २ । गोमये । खनिचं । अहतवस्त्रं । सूचं । रत्नादिदुग्धं । पलाशशाखा. — ^९ K Bī वा°. — ^{१०} K P Ch (prim. man.) पृष्टं; Bh पृष्टं. — ^{११} So Bū only; K P Bh शरीरमोन्वा°; Ch Ku शरीरं नोन्वा°; E शरीरमन्वालेते. — ^{१२} So Ch (sec. man.); Ch (prim. man.) °सकलो; E Ku °सकल; P Bb °सकले; Bū Bī °शकलं; K °शकले. — ^{१३} K Ku वा°. — ^{१४} K Bh °न्वावपते. — ^{१५} Bū शान्त्युदकेन. —

शश्मश्रुरोमनखानि संहारयन्ति। १३। आप्रावयन्ति। १४।
 अनुलिम्पन्ति। १५। सजो ऽभिहरन्ति^१। १६। एवंस्ना-
 तमलंकृतमहतेनावाग्दशेन^२ वसनेन प्रच्छादयत्येतत्ते देव
 एतच्चा वासः प्रथमं न्वागन्निति^३। १७। अपेममित्य-
 मिषु^४ जुहोति। १८। उखाः^५ कुर्वन्ति। १९। ताः शकृ-
 दाभ्यन्तरं^६ लिम्पन्ति^७ शुष्केण वा पूरयन्ति^८। २०। ताः
 पृथगग्निभिः संतापयन्त्या शकृदादीपनात्^९। २१। तेषां
 हरणानुपूर्वमाहवनीयं प्रथमं ततो दक्षिणायिं ततो गा-
 र्हपत्यम्। २२। अथ विदेशे^{१०} प्रेतस्या रोहत जनिचीं
 जातवेदसं^{११} इति पृथगरणीष्वग्नीन्समारोपयन्ति। २३।
 तेषु यथोक्तं करोति। २४। अपि वान्यवत्साया^{१२} वा सं-
 धिनीक्षीरेणैकशलाकेन^{१३, १४} वा मन्थेनाग्निहोत्रं जुहोत्या^{१५}
 दहनात्। २५। दर्शपूर्णमासयोः कृष्णकतगुलानां^{१६} तस्या
 आज्येन नान्तं न वहिः^{१७}। २६। पलालानि वहिः। २७।
 तिल्पिञ्ज्या^{१८} इध्माः। २८। ग्रहानाज्यभागौ पुरस्तादो-

^१ E सजोभिर्हरन्ति; K Bū सजोभिर्हरन्ति; P Bi Bh सजोभिर्ह-
 रति; Ch (prim. man.) सजोभिरहरति; Ch (sec. man.) as above. —

^२ K Bh Ch (prim. man.) वाग्दशेन. — ^३ xviii. 4. 31; 2. 57^a. —

^४ xviii. 2. 27. — ^५ K Bū E Bi Bh Ch (prim. man.) उखाः. —

^६ Ch Bh सकृदा; P ताः सकृदा. — ^७ K P B Bh Ch (prim. man.)

लिखति. — ^८ K पूरयति. — ^९ Ka Bū Ch P Bi Bh सकृदा. —

^{१०} Ch (गार्हपत्य)मन्थविदेशे; Bh (गार्हपत्य)मन्थ विदेशे; Bū विदेशे. —

^{११} xviii. 4. 1. — ^{१२} Cf. Kāuṣ. 82. 22. — ^{१३} Ch (prim. man.)

सन्निधीनि; Ch (sec. man.) शरीनि. — ^{१४} Bū चीरेण वैक. —

^{१५} Bū जुहोत्या. — ^{१६} K P E कृष्णकतगुलं; Bh कृष्टकतगुलं. — ^{१७} K

वहिष्म. — ^{१८} K P Bi Bh तिलपिञ्ज्या; Ch (prim. man.) तिलपिञ्ज्या;

E तिलपिञ्ज्या; Bū Ch (sec. man.) as above; cf. xii. 2. 54. —

मसंस्थितहोमानुद्धृत्य । २९ । प्राणापानावरुद्धौ^१ निधना-
भिर्जुहुयात् । ३० । अथोभयोरुत्तिष्ठेत्युत्थापयति^२ । ३१ ।
प्र च्यवस्वेति^३ विः सहापयति^४ यावत्कृत्वश्चोत्थापयति^५
। ३२ । एवमेव कूटीं जघने^६ निवध्य । ३३ । इमौ युन-
ज्मीति^७ गावौ युनक्ति पुरुषौ वा । ३४ । उत्तिष्ठ प्रेहि प्र
च्यवस्वोदन्वतीत एते ऽग्नीषोमेदं पूर्वमिति^८ हरिणीभि-
र्हरेयुरिति^९ १० द्रवेत्यष्टभिः^{११} । ३५ । इदं त^{१२} इत्यग्निमग्नतः
। ३६ । प्रजानत्यग्न^{१३} इति जघन्यं गामेधमग्निं^{१४} परिणीय
। ३७ । स्योनास्मै^{१५} भवेत्युत्तरतो ऽग्नेः शरीरं निदधाति । ३८ ।
अध्वर्यव इष्टिं निर्वपन्ति । ३९ । तस्यां यथादेवतं^{१६}
पुरस्ताद्धोमसंस्थितहोमानुद्धृत्य । ४० । प्राणापानाव-
रुद्धौ^{१७} निधनाभिर्जुहुयात् । ४१ । अथोभयोरपेत ददामीति^{१८}

^१ Thus with doubtful emendation; E °वरुद्धा°; the remaining MSS. प्राणापानावरुद्धोर्नि°. Cf. sū. 41. — ^२ xviii. 3. 8. — ^३ xviii. 3. 9. —

^४ Bū inserts here the word यापयति. — ^५ K Bū Bi Bh यावत्कृ-
त्वयो°. — ^६ K जने. — ^७ xviii. 2. 56; the Antyeṣṭi. employs this
verse differently: इमौ युनज्मि etc. वस्त्रं कटे बध्नाति । श्वं ततः ।
प्रचालनं । अहतवस्त्रपरिधापनं; cf. sū. 33. Similarly Ath. Paddh.:
इमौ युनज्मीत्येकया कटे बध्ना श्वं । ततो दहनस्थाने गत्वा भूमौ संस्कार
उच्यते. — ^८ xviii. 3. 8, 9; 2. 48; 1. 61; 2. 53; 4. 44; K here inserts
the syllables: नान्यस्यामूढायां बाधूयस्य (contamination from Kāuṣ.
77. 4). — ^९ Ch °हरेयुरित्य(तिद्रवे°). — ^{१०} xviii. 2. 11-18. —

^{११} In the Antyeṣṭi. the verses of this sūtra are employed as follows:
उत्तिष्ठ... इदं पूर्वं etc. । अनेन मन्त्रेण कलशमुत्थाप्य । अति द्रवेत्यष्टवेन
अस्त्रीन्यभिमन्त्र्य (here follow the eight verses in full) । एताभिर्ह-
ग्निभिः । हरिणीभौ (I). Cf. Kāuṣ. 82. 31; 83. 20; 84. 13. — ^{१२} xviii. 3. 7. —
^{१३} xviii. 3. 4; Ch Ku E °अ. — ^{१४} Ch गोमिधम°; P गमैनम°;
cf. Kāuṣ. 81. 20. — ^{१५} xviii. 2. 19. — ^{१६} K Bi Bh °देवतं. —

^{१७} Thus emended; MSS. प्राणापानावरुद्धोर्नि°. Cf. sū. 30. — ^{१८} xviii.
1. 55; 2. 37. —

शान्युदकं कृत्वा संप्रोक्षणीभ्यां काम्पीलशाखया^१ दहनं
संप्रोक्ष्य^२ । ४२ । उदीरतामित्युद्धृत्याभ्युक्ष्य^३ लक्षणं कृत्वा
पुनरभ्युक्ष्य प्राग्दक्षिणमेधश्चिन्वन्ति^{४,५} । ४३ । इयं नारीति^६
पत्नीमुपसंवेशयति^७ । ४४ । उदीर्ध्वेत्युत्थापयति^८ । ४५ ।
यद्विरण्यं विभर्ति तद्दक्षिणे पाणावादायाज्येनाभिघार्य
ज्येष्ठेन^९ पुत्रेणादापयतीदं हिरण्यमिति^{१०} । ४६ । स्वर्गं
यत इति^{११} दक्षिणं हस्तं निर्माजयति । ४७ । दण्डं हस्ता-
दिति^{१२} मन्त्रोक्तं ब्राह्मणस्यादापयति । ४८ । धनुर्हस्ता-
दिति^{१३} क्षत्रियस्य । ४९ । अष्टामिति^{१४} वैश्यस्य । ५० ।
इदं पितृभ्य इति^{१५} दर्भानेधान्स्त्रुणाति । ५१ । तत्रैनमु-
त्तानमादधीतेजानश्चित्तमारुह्यदग्निमिति^{१६, १७} । ५२ । प्राच्यां
त्वा दिशीति^{१८} प्रतिदिशम् । ५३ । नेत्युपरिविभवः । ५४ ।

^१ Ch and Ath. Paddh. °शाखाया. —

^२ K Ch E °प्रोक्ष;

Antyeṣṭi. and Ath. Paddh. दहनस्थानं मार्जयति. — ^३ xviii. 1. 44. —

^४ E P Bb °दक्षिणमेधश्चि°. — ^५ E Ch (sec. man.) चिन्वन्ती(ये);

Ath. Paddh. and Antyeṣṭi. पूर्वदक्षिणाभिमुखकाष्ठानि विचिन्वन्ति. —

^६ xviii. 3. 1. — ^७ Antyeṣṭi. and Ath. Paddh. पत्नीं प्रेतं सह

संवेशयति । मरणार्थं (!) । ततः पुराणोक्तेन विधिना करोति. —

^८ xviii. 3. 2; Antyeṣṭi. and Ath. Paddh. अथ यद्युत्तिष्ठति तदा उदी-

र्ध्वेति, etc. — ^९ Ch ज्येष्ठेण. — ^{१०} xviii. 4. 56; Antyeṣṭi. and Ath.

Paddh. add ये च जीवा इति (xviii. 4. 57) सर्पिषा संस्पृशति. —

^{११} xviii. 4. 56°. — ^{१२} xviii. 2. 59. — ^{१३} xviii. 2. 60. — ^{१४} This

pratika seems to be a modification of one of the two verses immedia-

tely preceding. — ^{१५} xviii. 1. 46 (4. 51). — ^{१६} xviii. 4. 14°. —

^{१७} Antyeṣṭi. and Ath. Paddh. चित्तोपरि उत्तानं शवमादधाति ।

अहतवस्त्रपरिधापनं प्रेतं । एतत्ते देवः सविता etc. । एतत्त्वा वामः etc. ।

द्वाभ्यां (xviii. 4. 31; 2. 57; cf. sū. 17) प्रेतस्याहतवस्त्रं परिधापयति. —

^{१८} xviii. 3. 30. —

अनुमन्त्रयते । ५५ । अथास्य सप्तसु प्राणेषु सप्त हिरण्यश-
कलान्यवास्यत्यमृतमस्यमृतत्वायामृतमस्मिन्नेहीति^१ । ५६ ।
॥ १ ॥ ॥ ८० ॥

अथाहिताग्नेर्देर्भेषु कृष्णाजिनमन्तर्लोमास्तीर्य^२ । १ ।
तत्रैनमुक्तानमाधाय^३ । २ । अथास्य यज्ञपात्राणि पृषदा-
ज्येन पूरयित्वानुरूपं^४ निदधति^५ । ३ । दक्षिणे^६ हस्ते जुहूम
। ४ । सव्य उपभृतम्^७ । ५ । कण्ठे ध्रुवां मुखे ऽग्निहोत्रह-
वणीं नासिकयोः^८ सुवम् । ६ । तान्यनुमन्त्रयते जुहूदा-
धार द्वां ध्रुव आ रोहेति^९ । ७ । ललाटे प्राश्निचहरणम् । ८ ।
इममग्ने चमसमिति^{१०} शिरसीडाचमसम् । ९ । देवा यज्ञ-
मित्युरसि^{११} पुरोडाशम् । १० । दक्षिणे^{१२} पार्श्वे स्फ्यं सव्य
उपवेष्टम् । ११ । उदरे पात्रीम् । १२ । अष्टीवतोरुलूख-
लमुसलम् । १३ । श्रोणयोः^{१३} शकटम् । १४ । अन्तरेणोरु
अन्यानि यज्ञपात्राणि । १५ । पादयोः श्रूर्पम् । १६ ।
अपो^{१४} मृन्मयान्युपहरन्ति^{१५} । १७ । अयस्सयानि निदध-

^१ Komits the syllables °मृतत्वाया°; Antyeṣṭi. and Atb. Paddh. ... आ-
दधाति मुख्यादिसप्तश्रीचान्. — ^२ K P Bh °न्तर्धानमास्तीर्य; Ch

(prim. man.) °न्तर्लोमानास्तीर्य; Ku E P Bū Ch (sec. man.) as above. —

^३ Bū °धाय. — ^४ So emended; K P Bh पूरयित्वा धूपं; Bū रूपं; Bī रूप;
E तप; Ku Ch (sec. man.) °नपं; Ch (prim. man.) रूपं. — ^५ Ch

E Bī °दधाति. — ^६ K P Bh दक्षिण°. — ^७ So E and Ch (prim.

man.), cf. Āçv. Gr. iv. 3. 3; the rest, including Ch (sec. man.),

उपभृत. — ^८ Ch Ku E नासिकयोः. — ^९ xviii. 4. 5, 6. —

^{१०} xviii. 3. 53. — ^{११} xviii. 4. 2. — ^{१२} Bū दक्षिण°. — ^{१३} Ch

Ku E श्रोण्यां. — ^{१४} Ch (sec. man.) आपो; Ch (prim. et tert. man.)

as above. — ^{१५} Ch E मृन्मया°. —

ति^१ । १८ । अमा पुत्रा च दृषत्^२ । १९ । अथोभयोरपश्यं
युवतिं प्रजानत्यघ्न^३ इति^४ जघन्या^५ गां प्रसव्यं परिणीयमा-
नामनुमन्वयते^६ । २० । तां नैर्ऋतेन जघनतामन्त^७ उप-
वेशयन्ति^८ । २१ । तस्याः पृष्ठतो वृक्षावुद्धार्य^९ पाण्योर-
स्यादधत्यति^{१०} द्रव श्वानाविति^{११} । २२ । दक्षिणे दक्षिणं
सव्ये सव्यम् । २३ । हृदये हृदयम् । २४ । अग्नेर्वर्मेति^{१२}
वपया सप्तछिद्रया मुखं प्रच्छादयन्ति^{१३} । २५ । यथागात्रं
गात्राणि । २६ । दक्षिणैर्दक्षिणानि सव्यैः सव्यानि । २७ ।
अनुवद्धशिरःपादेन^{१४} गोशालां चर्मणावच्छाद्य^{१५} । २८ ।
अजो भाग उच्चा वहन्विति^{१६} दक्षिणतो ऽजं वध्नाति
। २९ । अस्माच्चि^{१७} त्वमजायथा अयं त्वदधि^{१८} जायतामसौ^{१९}
स्वाहेत्युरसि^{२०, २१} गृह्ये^{२२} जुहोति । ३० । तथामिषु^{२३} जुहोत्य-
ग्नये स्वाहा कामाय स्वाहा लोकाय स्वाहेति^{२४} । ३१ ।

^१ Ch निदधाति; Bi °दधति. — ^२ So Bū only; the rest धृषत्. The text of this sūtra is doubtful; cf. दृषत्पुत्र. and Āçv. Gr. iv. 3. 18. —
^३ Ch Ku E °घ्न. — ^४ xviii. 3. 3, 4. — ^५ K Bū जघन्यं; cf. Kāuṣ. 80. 37. —
^६ K P °णीयमानमं; cf. Kāuṣ. 80. 37. — ^७ So (with double sandhi) all MSS., except Bū which resolves to जघनत आग्रंत; see the intro-
duction. — ^८ So Bū; the rest °यति. — ^९ P Bi वृक्षावु. — ^{१०} So Bū; the rest °दधात्यति. — ^{११} xviii. 2. 11. — ^{१२} xviii. 2. 58. — ^{१३} E Ch (prim. man.) °यति. — ^{१४} K Bū E P Bi °शिरसादेन; cf. Kāuṣ. 24. 10; 64. 22. — ^{१५} K E P Bi Bh Ch (prim. man.) °वत्साद्य. — ^{१६} xviii. 2. 8, 22; the second pratika is wanting in K, and P Bi Bh have instead of it: एतत्ता वास (xviii. 2. 57). — ^{१७} K (वध्नाति)यस्माद्दे; Bū (वध्नाति)स्माद्दे; P (वध्नात्य)स्माद्दे. — ^{१८} So Ku and Āçv. Gr. iv. 3. 27; K अयन्नदधि; Bū अयत्तदधि; the rest अयं तदधि. — ^{१९} K P Bh जायथा इत्यसौ. — ^{२०} Cf. Tāit. Ār. vi. 2. 1; 4. 2; Āçv. Gr. iv. 3. 27. — ^{२१} P Bh °त्युरसि. — ^{२२} So Bū Ku Ch E; K P Bi Bh गृह्ये; is the passage to be emended to उरसिगृह्य (gerund)? Cf. Kāuṣ. 76. 10. — ^{२३} K Bh Bi यथा°. — ^{२४} Cf. Āçv. Gr. iv. 3. 26. —

दक्षिणायावित्येके।३२। मैनमये वि दहः^१ शं तप आ रभस्व
प्रजानन्त इति^२ कनिष्ठ आदीपयति^३ । ३३ । आदीप्ते सु-
वेण यामान्होमाञ्जुहोति^४ ^५ परेयिवांसं प्रवतो महीरिति^६
। ३४ । यमो नो गातुं प्रथमो विवेदेति^७ द्वे प्रथमे^८ । ३५ ।
अङ्गिरसो नः पितरो नवग्वा इति^९ संहिताः सप्त । ३६ ।
यो ममार प्रथमो मर्त्यानां ये नः पितुः पितरो ये पिता-
महा इत्येकादश^{१०} । ३७ । अथ सारस्वताः । ३८ । सरस्वतीं
देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीं पितरो हवन्ते सरस्वति या
सरथं ययाथ सरस्वति व्रतेषु त इदं ते हव्यं घृतवत्सरस्व-
तीन्द्रो^{११} मा मरुत्वानिति^{१२} । ३९ । दक्षिणतो ऽन्यस्मिन्ननु-
ष्टाता जुहोति । ४० । सर्वैरुपतिष्ठन्ति चीणि प्रभृति-
भिर्वा^{१३} । ४१ । अपि वानुष्ठानीभिः । ४२ । एता अनु-

^१ The words वि दहः are wanting in K; Ch Ku E P Bi Bh दहः —

^२ xviii. 2. 4, 36; 3. 71 (et al.); ii. 34. 5. — ^३ Antyeṣṭi. ततः अपि-
स्त्रापनं । क्रव्यादमपि etc. (xii. 2. 8-10; cf. Kāuṣ. 71. 12) । मैनमये etc.
(xviii. 2. 4-7) । शं तप etc. । आ रभस्व जातवेदः etc. । प्रजानत्वद्ये etc.
(xviii. 3. 4); एतैर्मैत्रेः पुत्राः । गोत्रिणो वा । अन्यो ब्राह्मणो वा । अपि
दीपयति । अस्मात्त्वमभिजातो ऽसि त्वदयं जायतां पुनः (cf. sū. 30) अ-
मुकसगोत्रः । अमुकप्रेतः । स्वर्गाय लोकाय स्वाहा (cf. sū. 31) । स्त्री चेत ।
गोत्रा । प्रेता (i. e. अमुकसगोत्रा, etc.) । इति दहनविधिः समाप्तः; Ath.
Paddh. deals with this sūtra essentially as the Kāuṣika, but like
the Antyeṣṭi. employs मैनमय इति चतसृभिः (xviii. 2. 4-7) and प्रजा-
नत्विका (xviii. 3. 4). — ^४ Ch Ku E याम्यान्होः. — ^५ K होमान्;
Bū Bh Ku Ch (prim. man.) होमां. — ^६ xviii. 1. 49. — ^७ xviii. 1.
50; the word द्वे is wanting in B. — ^८ This word is wanting in KBh. —
^९ xviii. 1. 58. — ^{१०} xviii. 3. 13; 2. 49. — ^{११} K घृतवज्जुहोतीन्द्रो. —
^{१२} xviii. 1. 41, 42, 43; vii. 68. 1, 2; xviii. 3. 25. — ^{१३} K Bb वा
(अपि); the rest वा(पि). —

ष्टान्यः । ४३ । मैनमये वि दह इतिप्रभृत्यव सृजेति वर्ज-
यित्वा सहस्रनीथा इत्यातः^१ । ४४ । आ रोहत जनित्रीं
जातवेदस इति पञ्चदशभिराहिताग्निम्^२ । ४५ । मित्रा-
वरुणा परि मामधातामिति^३ पाणी प्रक्षालयते । ४६ ।
वर्चसा^४ मामित्याचामति । ४७ । विवस्वान् इत्युत्तरतो
ऽन्यस्मिन्ननुष्टाता जुहोति । ४८ । ॥ २ ॥ ॥ ८१ ॥

यवीयःप्रथमानि कर्माणि प्राङ्मुखानां यज्ञोपवीतिनां
दक्षिणावृताम् । १ । अथैषां सप्तसप्त शर्कराः पाणि-
ष्वावपते^५ । २ । तासामेकैकां सव्येनावाचीनहस्तेनाव-
किरन्तो ऽनवेक्षमाणा^७ व्रजन्ति^६ । ३ । अपाधेनानुमन्त्र-
यते^९ । ४ । सर्वे ऽयतो^{१०} ब्रह्मणो^{११} व्रजन्ति । ५ । मा प्र गा-
मेति^{१२} जपन्त^{१३} उदकान्ते व्यपाद्ये^{१४} जपन्ति^{१५} । ६ । पश्चा-
दवसिञ्चति । ७ । उदुत्तममिति^{१६} ज्येष्ठः । ८ । पयस्वती-
रिति^{१७} ब्रह्मोक्ताः^{१८} पिञ्जलीरावपति^{१९} । ९ । शान्युदकेना-

^१ xviii. 2. 4-18, omitting verse 10; cf. Kāuṣ. 85. 26; 86. 17; 87. 30; E reads इत्यतः. — ^२ xviii. 4. 1-15. — ^३ xviii. 3. 12. — ^४ xviii. 3. 10 (11). — ^५ xviii. 3. 61. — ^६ Bū °वपति. — ^७ K °वेक्षमाणा; Bū °देक्षमाणा. — ^८ Ch E Bū Ku व्रजयेत्(पाथेना°). — ^९ K अपा-पाधेना°; Bī अपापाद्योना°; cf. D (schol.) to Kāuṣ. 42. 22, अप नः शोशुचदधमित्यपाधप्रतीक... (iv. 33.1). Perhaps अपाद्य is to be read both here and at 42. 22: the MSS. confuse च and द hopelessly. — ^{१०} Ku Ch E यतो. — ^{११} Ku Ch E Bū ब्रह्मणो; the rest ब्राह्मणा; cf. Kāuṣ. 26. 4; 75. 13. — ^{१२} xiii. 1. 59. — ^{१३} K P जपन्तु°. — ^{१४} So K Bh and Ch (sec. man.); Ku Ch (prim. man.) व्यपापाद्ये; E व्यापापाद्ये; P व्यापाद्ये; Bū घापाद्ये; cf. sū. 19. Is the word to be emended to अपाद्ये (or अपाद्ये, sc. सूक्ते): the two hymns iv. 33-34? cf. अपाधेन (अपाद्येन?), sū. 4. — ^{१५} Ku Ch E Bū जपति. — ^{१६} xviii. 4. 69. — ^{१७} xviii. 3. 56 (et al). — ^{१८} E ब्राह्मणोक्ताः; Bū ब्रह्मोक्तः. — ^{१९} Ch Ku पिञ्जलीभिः; E पिञ्जलिभिः. —

चम्याभ्युक्ष्याश्चावतीमिति^१ नदीं तारयते^२ । १० । नक्षत्रं
दृष्टोपतिष्ठते नक्षत्राणां मा संकाशश्च प्रतीकाशश्चावता-
मिति^३ । ११ । शम्याकीः^४ समिध आधायामतो^५ ब्रह्मा
जपति । १२ ।

यस्य चया गतमनुप्रयन्ति^६ देवा मनुष्याः पशवश्च सर्वे^७ ।

तं नो^८ देवं मनो अधि ब्रवीतु^९ सुनीतिर्नो^{१०} नयतु^{११}

द्विषते^{१२} मा रधामेति^{१३}

शान्त्युदकेनाचम्याभ्युक्ष्य^{१४} । १३ । निस्सालामिति^{१५} शा-

लानिवेशनं संप्रोक्ष्य । १४ । ऊर्जं विभ्रदिति^{१६} प्रपादय-

ति^{१७} । १५ । नदीमालम्भयति^{१८} गामग्निमश्मानं च । १६ ।

यवो ऽसि यवयास्मद्वेषो^{१९} यवयारातिमिति^{२०, २१} यवान् । १७ ।

खल्वकास्येति^{२२} खल्वाखलकुलांश्च^{२३} । १८ । व्यपाद्याभ्यां^{२४}

शम्याकीराधापयति । १९ । तासां धूमं भक्षयन्ति^{२५} । २० ।

^१ xviii. 2. 31. — ^२ P Bh तारयति; cf. Kāuṣ. 86. 27. — ^३ Cf. Vāit. Sū. 11. 13. — ^४ K Ch (prim. man.) °काः; Bh Ch (sec. man.) °का. — ^५ Bū E आदाया° — ^६ Ch °यन्ते. — ^७ The colon in Bi only. — ^८ So emended; MSS. तन्नो — ^९ So Bū; E ब्रवीति; K P Bh Bi Ch ब्रवीत्सु°. — ^{१०} So emended; K Bū E Ch सुनीतिर्नो; P Bh सुनोतुर्नो; Bi सुनानुतिर्नो; Ku सुनोर्नो. — ^{११} So Ch; Bū E न एतु; K P Bh Bi न एति; cf. Kāuṣ. 74. 19; 135. 9. — ^{१२} K द्विषतो. — ^{१३} Not found in any known Sāmhita. — ^{१४} Ch E °भुज. — ^{१५} ii. 14. 1. — ^{१६} vii. 60. 1. — ^{१७} K पादयति; Bi प्रतिपा°. — ^{१८} Bū नादीमा°. — ^{१९} K Bū Bi E Ku °स्मद्वेषो; P °स्मद्वेषो. — ^{२०} K यवया अरातीरिति; cf. the versions of the verse cited in the next note. — ^{२१} Cf. VS. v. 26; Gobhila's Ṛāddhakalpa ii. 9; Yājñav. i. 230. — ^{२२} Bū खल्वकासीति; is it to be emended to खल्वकासीति? Cf. the mantra in the preceding sūtra. — ^{२३} K °कुलंश्च. — ^{२४} So K P Bh Bi; Ch E Bū व्यपाद्याभ्यां; Ku व्यपादाभ्यां. For व्य read perhaps घ; cf. sūtras 4 and 6. — ^{२५} K भक्षयति. —

यद्यत्क्रव्याद्बृह्येद्यदि^१ क्रव्यादा^२ नान्ते^३ उपरेद्युः^४ ।

दिवो^५ नभः शुक्रं पयो^६ दुहाना इषमूर्जं पिन्वमानाः ॥

अपां योनिमपाध्वं स्वधा याश्चकृषे जीवन्तास्ते^७ सन्तु
मधुश्चुतः^८ इत्यग्नौ स्थालीपाकं निपृणाति । २१ । आदहने
चापि^९ वान्यवत्सां^{१०} दोहयित्वा तस्याः पृष्ठे जुहोति वैश्वा-
नरे हविरिदं जुहोमीति^{११} । २२ । तस्याः पर्यासि । २३ । स्था-
लीपाक इत्येके । २४ । ये अग्रय इति^{१२} पालाश्या दर्व्या
मन्थमुपमथ्य काम्पिलीभ्यामुपमन्थनीभ्यां तृतीयस्याम-
स्थीन्यभिजुहोति । २५ । उप द्यां^{१३} शं ते नीहार इति^{१४}
मन्त्रोक्तान्यवदाय^{१५} । २६ । क्षीरोत्तिक्तेन^{१६} ब्राह्मणस्याव-

^१ So K P Bb Bi; Ku °बृह्येद्यदि; E °बृह्येद्यदि; Bū °बृह्ये यदि; Ch °बृह्येद्यदि. — ^२ Bū Ku Ch E क्रव्या. — ^३ MSS. नाति (for नाङ्गे?). — ^४ MSS. without avagraha. The entire line seems hopelessly corrupt. — ^५ Bū दिवो. — ^६ Wanting in Ch Ku E P Bb. — ^७ So Ch (prim. man.); Bū जीवन्ताः; Ku जीवन्तास्ते; K E P Bi Bb Ch (sec. man.) जीवन्ताः. — ^८ K °श्चुत; Bū °श्चुत. — ^९ The passage from स्वधा occurs in xviii. 2. 20^c, but note the सकलपाठ. — ^{१०} E Bū चापि; Bi चोपि. — ^{११} Bū °वशां; E °वशां; P Bb °वत्सां गां; cf. Kāuṣ. 80. 25. — ^{१२} xviii. 4. 35. — ^{१३} iii. 21. 1. — ^{१४} Ch adda उप वेतसं (the words following the pratika). — ^{१५} xviii. 3. 5, 60. — ^{१६} Antyeṣṭi. and Ath. Paddh. to this and the following sūtra, अथ तृतीये ऽहनि चतुर्थे वा अस्त्रिसंचयनं कुर्यात् । उप द्यामिति द्वाभ्यां च (xviii. 3. 5, 6) हिरण्यपाणिमिति तिसृभिः (iii. 21. 8-10; cf. Kāuṣ. 71. 8) । शं ते नीहार इत्येकया मन्त्रोक्तानामोषधीनां उदकं क्षीरं चैकच कृत्वा ब्राह्मणस्वास्तीनि संचति । मधुत्तिक्तेन चविद्यस्त्रोदकेन वैश्वस्य । मन्त्रोक्ता ओषधीरुच्यते (!) । शमीशाखा । दुग्ध । शतपत्र । पलाशपत्र । वेतसस्य । कर्णस्य । नदीफेनं च (Ath. Paddh. सीसं च; cf. Kāuṣ. 8. 18) । अवका च । अगुरु । हेरुका च । बृहद्बृवा च आकाशफेनं च । मण्डूकपर्णो च । मुक्तिका च (Ath. Paddh. मूक्तिकं च) । एता मन्त्रोक्ता ओषधयः. — ^{१७} Ch Bi क्षीरोत्ति. —

सिञ्चति^१ मधूत्सिक्तेन क्षत्रियस्योदकेन वैश्यस्य । २७ ।
 अव सृजेत्यनुमन्त्रयते^२ । २८ । मा ते मनो यत्ते अङ्ग-
 मिति^३ संचिनोति^४ पच्छः^५ । २९ । प्रथमं शीर्षकपालानि
 । ३० । पश्चात्कलशे समोष्य सर्वसुरभिचूर्णैरवकीर्योत्थाप-
 नीभिरुत्थाप्य हरिणीभिर्हरेयुः^६ । ३१ । मा त्वा वृक्ष इति^७
 वृक्षमूले निदधाति^८ । ३२ । स्योनास्मै भवेति^९ भूमौ त्रि-
 रात्रमरसाशिनः कर्माणि कुर्वते^{१०, ११} । ३३ । दशरात्र इत्येके
 । ३४ । यथाकुलधर्मे वा^{१२} । ३५ । ऊर्ध्वं तृतीयस्या^{१३} वैव-
 स्वतं स्थालीपाकं श्रपयित्वा विवस्वान्न इति^{१४} जुहो-
 ति । ३६ । युक्ताभ्यां^{१५} तृतीयाम् । ३७ । आनुमतीं
 चतुर्थीम् । ३८ । शेषं शान्त्युदकेनोपसिञ्चाभिमन्त्र्य प्रा-

^१ Ch E Bū and Ath. Paddh. ब्राह्मणस्य सिञ्चति. — ^२ xviii. 2. 10; K Ch Ku P Bh read अवसिञ्चत्यनु०; Antyeṣṭi. ततः अस्त्रीन्यभिमन्त्रयेत् । अव सृज् etc. — ^३ xviii. 2. 24, 26 (et al.). — ^४ Antyeṣṭi. अस्त्रीन्यभिमन्त्र्य कलशे निदधाति । पलाशपत्रेण. — ^५ K P Bb Ch (prim. man.) पत्तः; Ch (sec. man.) पत्तः; Bū पत्तः; E पलुः; Antyeṣṭi. पत्तः पादतः. — ^६ Antyeṣṭi. पश्चात्सर्वचूर्णानि कलशे निदधाति कलशमुत्थाप्य । उत्तिष्ठ etc. (xviii. 3. 8) । प्र चवस्व etc. (xviii. 3. 9) । उद्वृत्ती etc. (xviii. 2. 48) । इत एत etc. (xviii. 1. 61) । अग्नीषोमा etc. (xviii. 2. 53) । इदं पूर्वं etc. (xviii. 4. 44) । अग्नेन मंत्रेण कलशमुत्थाप्य । अति द्रव etc. (xviii. 2. 11—18) । एताभिर्चाग्निभिः । हरिणीभी (!) । अभिमन्त्र्य. Cf. Kāuṣ. 80. 35; 83. 20; 84. 13. The gapamālā (Ath. Pariṣ. 34. 25) also contains an उत्थापनगण, which exhibits however a very different set of pratikas; see Kāuṣ. 41. 8. — ^७ xviii. 2. 25. — ^८ Antyeṣṭi. कलशं मूले निदधत्यति. — ^९ xviii. 2. 19. — ^{१०} E Ku Ch (sec. man.) कुर्वन्ति; Ch (prim. et tert. man.) and the rest, as above. — ^{११} Antyeṣṭi. स्त्रीना etc. । इति मंत्रेण मूक्ययकुक्षं स्नातमध्ये निक्षिप्य । तस्त्रोपरि मृत्तिकां परयेत् । तस्त्रोपरि पिण्डदानं कर्तव्यं. — ^{१२} Ch E चो(र्ध्व). — ^{१३} So Ku Bū; K E P Bī Bh तृतीयस्या(द्विवस्व०); Ch तृतीयास्मा(द्विवस्व०). — ^{१४} xviii. 3. 61. — ^{१५} xviii. 3. 61, 62. —

शयति । ३९ । आ प्र च्यवेथामिति^१ गावावुपयच्छति^२
 । ४० । एयमगन्निति^३ दशगवावरार्ध्या दक्षिणा । ४१ ।
 द्वादशरात्रं कर्ता यमव्रतं चरेत् । ४२ । एकचैलस्त्रिचैलो
 वा । ४३ । हविष्यभक्षः । ४४ । सायंप्रातरुपस्पृशेत् । ४५ ।
 ब्रह्मचारी व्रत्यधः शयीत^४ । ४६ । स्वस्त्ययनानि प्रमु-
 क्षीत^५ । ४७ । ॥ ३ ॥ ॥ ८२ ॥

पितृन्निधास्यन्संभारान्संभरति^६ । १ । एकादश चरुन्व-
 क्रकृतान्कारयति^७ । २ । शतातृषसहस्रातृषौ^{८, १०} च पा-
 शीमूषं^{११, १२} सिकताः शङ्खं^{१३} शालूकं सर्वसुरभिश्मोचूर्णकृतं
 शान्तवृक्षस्य नावं चिपादकम् । ३ । द्वे निःशीयमाने
 नीललोहिते^{१४} सूत्रे सव्यरज्जुं शान्तवृक्षस्य चतुरः शङ्खश्चतुरः
 परिधीन्वारणं शमीलमौदुम्बरं पालाशं वृक्षस्य^{१५} शा-
 न्ताषधीः^{१६} । ४ । माघे^{१७} निदध्यान्माघं^{१८} भूदिति । ५ ।

^१ xviii. 4. 49. — ^२ So Ku Bū; E गावा उपः; K P Bh Bi Ch (sec. man.) गावावुपयच्छत्ययमगन्निति; Ch (prim. man.) गावावुपयः. —
^३ xviii. 4. 50. — ^४ Bi शयान. — ^५ Cf. Kāuṣ. 25. 36, and note. —
^६ Ch E Bū °धास्यं. — ^७ P Bh here insert the words न भवत्येका-
 दश. — ^८ So emended hesitatingly; K चरुन्वक्रकृतान्कारयति, with the
 syllable कृ cancelled; Bū चरुन्वक्रकृताः; Ch चरुन्वक्रकृताः; E चरुन्-
 वक्रकृताः; P Bh चरुन्वक्रकृताः; Ku चरुन्वक्रकृताः; Bi चरुन्वक्र-
 कृतीन्. Cf. Yājñav. iii. 146. — ^९ So emended; K Ch Ku E P Bh Bi शता-
 तृषः; Bū शतातृषः. — ^{१०} So emended; K P Bh Bi सहस्रातृषौ; Ch °सह-
 स्रातृषौ; Ku Bū सहस्राः; E °सहस्रातृषौ. — ^{११} K B पाशाः; P Bh पासीः;
 E पाशीः; cf. Kāuṣ. 35. 19. — ^{१२} K P Bh °मूषः; Ku Ch (sec. man.) °मूषकं. —
^{१३} K Bh शङ्ख. — ^{१४} K °लोहितः. — ^{१५} Bū द्वयास; Bi वृचदाया. —
^{१६} So emended; Ch Ku शान्ताषधीः, perhaps for शान्ता षोषधीः
 (with double sandhi), cf. the introduction; the rest शान्ताः. Cf.
 Kāuṣ. 8. 15, 16. — ^{१७} K Ch (prim. man.) माघो; Bh Ch (sec. man.)
 मापो. — ^{१८} K Bh Ch (sec. man.) °न्यायं. —

शरदि निदध्याच्छाम्यत्वघमिति । ६ । निदाघे निदध्या-
 च्चिदह्यतामघमिति । ७ । अमावास्यायां निदध्यादमा हि
 पितरो भवन्ति^१ । ८ । अथावसानम् । ९ । तद्यत्समं
 समूलमविदग्धं^२ प्रतिष्ठितं प्रागुदक्प्रवणम् । १० । यत्रा-
 कण्टका वृक्षाश्चौषधयश्च । ११ । उन्नतं^३ स्वर्गकामश्च^४ । १२ ।
 श्वो ऽमावास्येति गां^५ कारयते^६ । १३ । तस्याः सव्यं चा-
 पघनं^७ प्रपाकं च निधाय^८ । १४ । भिक्षां^९ कारयति^{१०}
 । १५ । यामे यामसारस्वतान्होमान्हुत्वा^{११} । १६ । संप्रोक्ष-
 णीभ्यां काम्पीलशाखया निवेशनमनुचर्य । १७ । प्राग्द-
 क्षिणं^{१२} शाखां प्रविध्य सीरेण कर्षयित्वा शाखाभिः परि-
 वार्य^{१३} । १८ । पुनर्देहीति^{१४} वृक्षमूलादादत्ते । १९ । यत्ते कृष्ण
 इति^{१५} भूमेर्वसने समोष्य^{१६} सर्वसुरभिचूर्णैरवकीर्योत्थाप-
 नोभिरुत्थाप्य हरिणीभिर्हरेयुः^{१७} । २० । अविदन्तो देशा-
 त्यांसून^{१८} । २१ । अपि वोदकान्ते वसनमास्तीर्यासाविति
 ह्येते^{१९} । २२ । तत्र यो जन्तुर्निपतेत्तमुत्थापनीभिरुत्थाप्य^{२०}

^१ Ch भवति. — ^२ Bi सप्तमल०. — ^३ P Bh (°पधय)शीर्षतं. —
^४ Bū Ku Ch स्वर्गकामश्च. — ^५ K P Bh स्निगां. — ^६ K कारयति. —
^७ Ch चापघनं; E वापघनं. — ^८ So Bū E; Ku निधानाय; the re-
 maining MSS. निधनाय. The latter reading may be a corruption
 due to the subject matter: निधान 'death'. — ^९ So Bū; K P Bh
 भिक्षा न; Ku भिक्षां न; the rest भिक्षाङ्का०. — ^{१०} P Bh यंति. —
^{११} Ch here inserts कृत्वा. — ^{१२} P Bh °णां. — ^{१३} Ch परिचर्य;
 wanting in Bi. — ^{१४} xviii. 3. 70. — ^{१५} xviii. 3. 55. — ^{१६} K
 समाप्य. — ^{१७} For the उत्थापनी and हरिणी verses see sū. 23 and
 Kauç. 80. 35; 82. 31; 84. 13. — ^{१८} K P Bh विदन्तो देशाभ्यांसून. —
^{१९} E Bi ऊयेत्. — ^{२०} Ch योर्वंतु तिप०; K E P Ku Bi Bh योजन्तु
 तिप०; only Bū as above. —

हरिणीभिर्हरेयुः^१ । २३ । अपि वा चीणि षष्टिशतानि पला-
शत्सरुणाम्^२ । २४ । यामे दक्षिणोदग्द्वारं विमितं^३ दर्भै-
रास्तारयति । २५ । उत्तरं जीवसंचरो दक्षिणं पितृसंचरः
। २६ । अनस्तमित आ^४ यातेत्यायापयति । २७ ।
आच्या^५ जान्वित्युपवेशयति । २८ । सं विशन्त्विति^६ संवे-
शयति^७ । २९ । एतद्वः पितरः पात्रमिति^८ चीण्युदकंसा-
न्निनयति । ३० । चीन्सातानुलिप्तान्ब्राह्मणान्मधुमन्थं पा-
ययति । ३१ । ब्रह्मणे मधुपर्कमाहारयति^९ । ३२ । गां वेद-
यन्ते^{१०} । ३३ । कुरुतेत्याह । ३४ । तस्या^{११} दक्षिणमर्धं^{१२} ब्रा-
ह्मणाभोजयति सव्यं पितृन् । ३५ । ॥ ४ ॥ ॥ ८३ ॥

वह वपां जातवेदः पितृभ्यो यचैतान्वेत्थ निहि-
तान्पराके ।

मेदसः कुल्या उप तान्स्रवन्तु^{१३} सत्या एषामाशिषः
सन्तु कामाः^{१४}

स्वाहा स्वधेति वपायास्त्रिर्जुहोति । १ । इमं यमेति^{१५}

^१ For the उत्थापनी and हरिणी verses see sū. 20. — ^२ Cf. for this sūtra Katy. Cr. xxv. 8. 15; Çāṅkh. Cr. iv. 15. 9. — ^३ Bū विमिति. — ^४ xviii. 4. 62. — ^५ xviii. 1. 52. — ^६ xviii. 2. 29. — ^७ Ch Bū संवेशयस्वेति. — ^८ Cf. VS. ii. 32^b; Viṣṇusmṛti 73. 12. — ^९ Bū °माहारयिष्यन्; cf. Kāoç. 90. 1. — ^{१०} Bū वेद-यन्ते. — ^{११} Ch तस्याः; Bū तस्य. — ^{१२} P Bī दक्षिणाम°. — ^{१३} So Bū and VS. xxxv. 20; K P B Bh ताः; E Ku Ch (sec. man.) ताः; Ch (prim. man.) तै. — ^{१४} See Kāoç. 45. 14, and cf. VS. xxxv. 20; Āçv. Gr. ii. 4. 13; Çāṅkh. Gr. iii. 13. 3; Pār. Gr. iii. 3. 9; Gobh. iv. 4. 22; Mantrabr. ii. 3. 16. — ^{१५} xviii. 1. 60. —

यमाय चतुर्थीम् । २ । एकविंशत्या यवैः कृशरं^१ रन्धयति
 युतमन्यत्रपाकं च । ३ । सयवस्य^२ जीवाः प्राश्रन्ति । ४ । अथे-
 तरस्य पिण्डं निपृणति । ५ । यं ते मन्थमिति^३ मन्त्रोक्तं
 विमिते^४ निपृणति । ६ । तदुद्धतोष्महर्तारो^५ दासा भुञ्जते^६
 । ७ । वीणा वदन्वित्याह^७ । ८ । महयतं^८ पितृनिति रिक्त-
 कुम्भं^९ विमितमध्ये^{१०} निधाय तं^{११} जरदुपानहाम्नि^{१२} । ९ ।
 कस्ये मृजाना इति^{१३} चिः^{१४} प्रसव्यं प्रकीर्णकेश्यः^{१५} परिय-
 न्ति दक्षिणानूरुनाम्नानाः । १० । एवं मध्यरात्रे ऽपररात्रे च
 । ११ । पुरा विवाहात्समांसः^{१६} पिण्डपितृयज्ञः । १२ । उत्था-
 पनीभिरुत्थाप्य हरिणीभिर्हरेयुः^{१७} । १३ । अथावसायेति प-
 ष्चात्पूर्वकृतेभ्यः पूर्वाणि पूर्वभ्यो ऽपराणि^{१८} यवीयसाम्
 । १४ । प्राग्दक्षिणां^{१९} दिशमभ्युत्तरामपरां दिशमभितिष्ठन्ति^{२०}
 । १५ । यथा चितिं^{२१} तथा श्मशानं दक्षिणापरां दिशमभि-
 प्रवणम् । १६ । ॥ ५ ॥ ॥ ८४ ॥

^१ Bū कृशरं; the rest कृशरं; cf. Kāuṣ. 66. 16. — ^२ So Ch E Ku; the rest यवस्य. — ^३ xviii. 4. 42. — ^४ So Bū (cf. sū. 9, and 83. 25); the rest विमितं. — ^५ E °द्धतोहर्तारो; Ku Ch (prim. man.) °द्धतोमहर्तारो; Bi °द्धताप्महर्तारो. — ^६ K P Bi Bh भुञ्जन्ति. — ^७ K P Bh वाद°. — ^८ Ch महयन्त. — ^९ So Bū; K P Bi Bh चक्र°; Ch Ku E रक्त°. — ^{१०} K P Bh विमितं. — ^{११} E Ch (prim. man.) निधारयत; Ch (sec. man.) निधाय°. — ^{१२} Ch °पानहृष्टे-
 नेति; E °पानहृष्टेमि. — ^{१३} xviii. 3. 17. — ^{१४} Bū चिष्°. — ^{१५} K प्रकीर्ण°. — ^{१६} Bū विवाहान्स°; Ch विवाहान्स°; P विवाहां स°;
 E विवाहसान्. — ^{१७} For the उत्थापनी and हरिणी verses see Kāuṣ. 80. 35; 82. 31; 83. 20, 23. — ^{१८} K पराणी. — ^{१९} E प्राग्द-
 क्षिणानां; Bi प्राग्दक्षिणां; P प्रदक्षिणापरां; Bb प्रदक्षिणां. — ^{२०} Bū °भितिष्ठन्ति; K Bh °भितिष्ठन्ति. — ^{२१} Bū चिनिं; Ku चित्ते;
 Ch चितं; E चितिं. —

अथ मानानि । १ । दिष्टिकुदिष्टिवितस्तिनिमुष्टरन्नि-
पदप्रक्रमाः^{१ २ ३} । २ । प्रादेशेन धनुषा चेमां^४ माचां मिमी-
मह इति^५ । ३ । सप्त दक्षिणतो मिमीते सप्तोत्तरतः पञ्च^६
पुरस्तात्क्षीणि पश्चात् । ४ । नव दक्षिणतो मिमीते नवो-
त्तरतः सप्त पुरस्तात्पञ्च पश्चात् । ५ । एकादश दक्षिणतो
मिमीत एकादशोत्तरतो नव पुरस्तात्सप्त पश्चात् । ६ ।
एकादशभिर्देवदर्शिनाम्^७ । ७ । अयुग्ममानानि परिम-
ण्डलानि चतुरस्राणि वा शैनकिनाम् । ८ । तथा हि
दृश्यन्ते । ९ । यावान्पुरुष^८ ऊर्ध्वबाहुस्तावानभिस्थितः^{९ १०}
। १० । सव्यानि दक्षिणाद्वाराण्ययुग्मशिलान्ययुग्मेष्टिका-
नि^{११} च^{१२} । ११ । इमां माचां मिमीमह इति^{१३} दक्षिणतः
सत्थरज्जुं मीत्वा । १२ । वारयतामघमिति वारणं परिधिं^{१४}
परिदधाति^{१५} शङ्कुं च निचृतति^{१६} । १३ । पुरस्तान्मीत्वा श-
मेभ्यो ऽस्त्वघमिति^{१७} शमीलं परिधिं परिदधाति^{१८} शङ्कुं

^१ K वितस्ती; Bū वितस्ति. — ^२ Bū निमुष्टिरन्नि; Ch (prim. man.) निमुष्टरन्नि; Ch (sec. man.) निमुष्टरन्नि; E निमुष्टवरन्नि. —
^३ Bū पदक्रमाः. — ^४ Bū चेमां. — ^५ xviii. 2. 38. — ^६ K omits the passage beginning here and ending with the word पञ्च in the next sūtra. — ^७ K P देवदर्शनाम्. — ^८ Ch Ku यावत्पु; Bb यावा. — ^९ So (°स्तावान्) emended; K P Bi Bb °स्तावान्; Bū Ch E Ku °स्तावद्. — ^{१०} Thus emended; Bū °पिचित; P Bi °सिचित; the rest °पिचित. — ^{११} K E °शिलीष्ण; Ch P °शिलाण. —
^{१२} Bū चे(मां). — ^{१३} xviii. 2. 38. — ^{१४} This word is wanting in K. — ^{१५} E परिदधाति; K P परिहृति; Ku परिदति; Bi परिति. —
^{१६} Bū Ku निचृतति. — ^{१७} So Ch E Ku Bū; K P Bb Bi त्वघमि-
ति. — ^{१८} Ch Ku E परिदधाति; so also in the next sūtras. —

च निचृतति^१ । १४ । उत्तरतो मीत्वा शाम्यत्वघमित्यौदुम्बरं^२
 परिधिं परिदधाति शङ्कुं च निचृतति । १५ । पश्चान्मीत्वा
 शान्तमघमिति^३ पालाशं परिधिं परिदधाति शङ्कुं च
 निचृतति^४ । १६ । अमासीत्यनुमन्त्रयते^५ । १७ । अष्टण्या^६
 लोहितसूत्रेण निबध्य । १८ । स्तुहि श्रुतमिति^७ मध्ये गर्तं
 खात्वा पाशिसिकतोषोदुम्बरशङ्कुशालूकसर्वसुरभिश्मीचू-
 र्णानि^{८, ९, १०, ११} निवपति । १९ । निःशीयतामघमिति निः-
 शीयमानमास्तृणाति । २० । असंप्रत्यघम्^{१२} । २१ । वि लु-
 म्पतामघमिति परि चैलं^{१३} दूर्शं विलुम्पति । २२ । उक्तो
 होमो दक्षिणत^{१४} स्तरणं च । २३ । एतदा रोह ददामीति^{१५}
 कनिष्ठो निवपति । २४ । एदं बर्हिर्गिति^{१६} स्थितसूनुर्यथा-
 पर^{१७, १८} संचिनोति^{१९} । २५ । मा ते मनो यत्ते अङ्गमिन्द्रो
 मोदपूरित्यातो^{२०, २१, २२} ऽनुमन्त्रयते । २६ । धानाः सलिङ्गाभि-
 रावपति^{२३, २४} । २७ । ॥ ६ ॥ ॥ ८५ ॥

^१ Bū Ku निचृतति: so also in the next sūtras. — ^२ E शाम्यत्व°. —
^३ P शाम्यमघमिति; Bi शाम्यत्वघमिति. — ^४ This sūtra is wanting in
 K. — ^५ xviii. 2. 45. — ^६ Bū अष्टण्या. — ^७ xviii. 1. 40. — ^८ So
 (पाशि°) all MSS.; cf. Kāuṣ. 83. 3. — ^९ E Ch (prim. man.) (पाशि)
 शिकतो°; Ch (sec. man.) °शितो°. — ^{१०} All MSS. except Bū Ku omit
 the syllable °षो°; cf. the word ऊषं in Kāuṣ. 83. 3. — ^{११} K °शालूकं;
 P Bh °सालूकं. — ^{१२} So emended hesitatingly: P Bi Bh Ku °प्रत्यगं;
 K Ch E Bū °प्रत्यगं. — ^{१३} Ch परिचैलं; Ku परिशिलं. — ^{१४} Bū °तः. —
^{१५} xviii. 3. 73; 2. 37. — ^{१६} xviii. 4. 52 (et al.). — ^{१७} Ch E स्थितस्तनु°; cf.
 the word तन्वं in xviii. 4. 52. — ^{१८} So emended; K यथापरः; the rest
 यथापरः; cf. Kāuṣ. 64. 10. — ^{१९} Cf. Kāuṣ. 82. 29. — ^{२०} So (अङ्गमिन्द्रो
 मोदपूरित्यातो) only Bū; E °न्द्रो मा माहृत्वोदपूरित्यातो (cf. xviii. 3. 25);
 K Ch Ku P Bi °न्द्रस्त्वोदपूरित्यातो. — ^{२१} xviii. 2. 24, 26; 3. 25-37. —
^{२२} For इत्यातो cf. Kāuṣ. 81. 44; 86. 17. — ^{२३} K सलिङ्गानिरा°. Cf. xviii.
 3. 69; 4. 26, 43; 4. 32 fg. — ^{२४} Ch E °वपति; K Bi Bh °वपति. —

इदं कसाञ्चित्^१ सजातानवेक्षयति । १ । ये च जी-
वा ये ते पूर्वे परागता इति^२ सर्पिर्मधुभ्यां चरुं^३ पूरयित्वा
शीर्षदेशे निदधाति । २ । अपूपवानिति^४ मन्त्रोक्तं दिद्व-
ष्टमदेशेषु निदधाति । ३ । मध्ये पचन्तम्^५ । ४ । सहस्र-
धारं शतधारमित्यङ्गिरभिविष्यन्ध्वं^६ । ५ । पर्णो राजेति^७
मध्यमपलाशैरभिनिदधाति^८ । ६ । ऊर्जो भाग^{१०} इत्यश्मभिः
। ७ । उक्ते स्तभ्रामोति^{११} लोगान्यथापरं^{१२ १३} । ८ । निः-
शीयतामघमिति निःशीयमानेनावह्नाद्य दभैरवस्तीर्य । ९ ।
इदमिद्धा उ नोप सर्पासौ हा इति^{१४} चिन्वन्ति । १० ।
यथा यमायेति^{१५} संश्रित्य^{१६} । ११ । ऋणात्वघमित्युपरिशिर^{१७}
स्तस्वमादधाति । १२ । प्रतिषिद्धमेकेषाम् । १३ । अकल्मा-
षाणां^{१८} काण्डानामष्टाङ्गुली^{१९ २०} तेजनीमन्तर्हितमघमि-
ति^{२१} यामदेशादुच्छ्रयति^{२२} । १४ । प्रसव्यं परिषिच्य कुम्भा-

^१ xviii. 4. 37. — ^२ xviii. 4. 57; 3. 72. — ^३ Bū Ch E चरुः; K च
चरु — ^४ xviii. 4. 16. — ^५ So K P Bh; Ku पचन्तं; Ch Bū पचन्तं;
E वचन्तं; Bī एवं तं. — ^६ xviii. 4. 36 (P omits the word शतधारं). —
^७ Ch E P Bī Bh *ध्वं. — ^८ xviii. 4. 53. — ^९ For मध्यमपलाश cf.
Kāu. 21. 2. — ^{१०} xviii. 4. 54. — ^{११} xviii. 3. 52. — ^{१२} So Bū; Ch Ku Bh
लोकान्यः; KEPBī लोकान्यः. — ^{१३} Thus emended; E *परं; the rest *पहं. —
^{१४} xviii. 2. 50; 3. 49; 4. 66; P Bī सर्प मातारमिति (continuing the second
pratika, and omitting the third). — ^{१५} xviii. 4. 55. — ^{१६} So Ku;
Bī संश्रित्य; E Ch (sec. man.) संश्रित्य; Ch (prim. man.) संश्रित्य; K P Bh
संश्रित्य; Bū संश्रित्य. — ^{१७} P Bh *शिरः. — ^{१८} So Bū Ku; K (*केषांम)
कल्माषाणां; Ch (*केषां) कल्माषाणां; the rest (*केषां) कल्माषाणां. —
^{१९} E काण्डानाम्. — ^{२०} Thus emended; K Ch E P Bī Ku *ष्टाङ्गुदीं;
Bū Bh *ष्टाङ्गुदी. — ^{२१} K Ch *हिताम्. — ^{२२} So Ch Ku E (cf.
Kāty. Cr. xxi. 3. 27); K P Bī Bh *देशा उच्छ्रयति; Bū *देशावुच्छ्रय-
ति. —

न्भिन्दन्ति^{१ २} । १५ । समेतेत्यपरस्यां^३ श्मशानसक्त्यां ध्रुव-
नान्युपयच्छन्ते^{४ ५} । १६ । पश्चादुत्तरतो ऽग्नेर्वर्चसा^६ मां वि-
वस्वानिन्द्र क्रतुमित्यातः^७ । १७ । समिन्धत^८ इति पश्चा-
त्संकमुकमुद्दीपयति । १८ । अस्मिन्वयं यद्रिप्रं सीसे मृद्दु-
मित्यभ्यवनेजयति^{९ १०} । १९ । कृष्णोर्णया पाणिपादान्नि-
मृज्य^{११} । २० । इमे जीवा उदीचीनैरिति^{१२} मन्त्रोक्तम् । २१ ।
त्रिः सप्तेति^{१३} कूद्या पदानि योपयित्वा^{१४} श्मशानात्^{१५} । २२ ।
मृत्योः पदमिति^{१६} द्वितीयया नावः । २३ । परं मृत्यो
इति^{१७} प्राग्दक्षिणं कूदीं प्रविध्य । २४ । सप्त नदीरूपाणि
कारयित्वादकेन पूरयित्वा । २५ । आ रोहत सवितुर्नाव-
मेतां सुचामाणं महीमू ध्विति^{१८} सहिरण्यां सयवां ना-
वमारोहयति । २६ । अश्मन्वती रीयत उत्तिष्ठता प्र

^१ So Bū only; Ch (sec. man.) कुम्भाः; K E P Ku Bi Bh Ch (prim. man.) कां (I for कुम्भिकां?). — ^२ KP Bh भिन्दन्ति; Ch भिन्दति. — ^३ Thus emended so as to yield the pratika of vii. 21. 1; Ch Bū Ku श्मेतेत्य०; E श्मशान इत्य०; K P Bi Bh श्मोत्य०. — ^४ K P Ch Bh ध्रुवा०. — ^५ So Bū Ku; Ch ०नान्युपयच्छन्ते; KP Bh ०नान्युपयच्छन्ते; Bi ०नान्युपयच्छन्ते; E ०नान्युपयच्छन्ते. — ^६ Bū पश्चादुत्तरतो वर्चसा. — ^७ xviii. 3. 10; 61-67; cf. Kāuç. 81. 44; 85. 26. — ^८ xviii. 4. 41 (et al.). — ^९ xii. 2. 13, 40, 19; MSS. मृद्दुम्. — ^{१०} The passage beginning here, and continued to sū. 27, occurs also with slight modifications in Kāuç. 71. 16-24. — ^{११} Bū Bi निर्मृज्य. — ^{१२} xii. 2. 22, 29. — ^{१३} xii. 2. 29°. — ^{१४} So emended in accordance with xii. 2. 29°, 30; Ch E Bū लोपयित्वा; Ku लोपयित्वा; K P Bi Bh लोपयित्वा; cf. Kāuç. 71. 19. — ^{१५} K श्मशानानां; Bū श्मशानं; Ch (prim. man.) श्मशानानाम्; Ch (sec. man.) श्मशानानाम्; E श्मशानान्दीर्घो; Ku श्मशानान् । नदीर्घो (cf. the last word in Kāuç. 71. 19). — ^{१६} xii. 2. 30. — ^{१७} xii. 2. 21. — ^{१८} xii. 2. 48°; vii. 6. 3, 2. —

तरता सखाय^१ इत्युदीचस्तारयति । २७ । शर्कराद्या समि-
दाधानात्^२ । २८ । वैवस्वतादि समानम्^३ । २९ । प्राप्य
गृहान्समानः^४ पिण्डपितृयज्ञः । ३० । ॥ ७ ॥ ॥ ८६ ॥

अथ पिण्डपितृयज्ञः । १ । अमावास्यायां सायं न्यहे
ऽहनि^५ विज्ञायते^६ । २ । मित्रावरुणा परि मामधातामिति^७
पाणी प्रक्षालयते । ३ । वर्चसा^८ मामित्याचामति^९ । ४ ।
पुनः सव्येनाचमनादपसव्यं^{१०} कृत्वा प्रैषकृतं^{११} समादिशति
। ५ । उलूखलमुसलं शूर्पं चरुं कंसं^{१२} प्रक्षालय^{१३} बर्हिर्ह-
दकुम्भमा हरेति । ६ । यज्ञोपवीती^{१४} दक्षिणपूर्वमन्तर्देशम-
भिमुखः शूर्पं एकपवित्रान्तिर्हितान्हविष्यान्निर्वपति । ७ ।
इदमग्रये कव्यवाहनाय^{१५} स्वधा पितृभ्यः पृथिविषद्म^{१६}
इतीदं^{१७} सोमाय पितृमते स्वधा पितृभ्यः सोमवद्मः पि-
तृभ्यो वान्तरिक्षसद्म^{१८} इतीदं यमाय पितृमते स्वधा पि-
तृभ्यश्च दिविषद्म इति^{१९} चीनवाचीनकाशीन्निर्वपति^{२०, २१} । ८ ।

^१ xii. 2. 26, 27. — ^२ See Kāuṣ. 82. 2-19. — ^३ Cf. Kāuṣ. 82. 36. — ^४ So Ku Bū Bi; E रहान्; Ch (prim. man.) मुहान्; K P Bb Ch (sec. man.) महान्. — ^५ So Bū P Bb; K सायं न्यहे हनि; Bi सोयं न्यहे हनि; E सायान्हयपराह्णे हनि; Ku सायां न्हयपराह्णे हनि; Ch (prim. man.) सायं न्यव्य हनि; Ch (sec. man.) सायं न्यहनि; Ch (tert. man.) सायं न्हयपराह्णे हनि (cf. the reading of^६ Ku E). — ^६ Ch Ku ०ति. — ^७ xviii. 3. 12. — ^८ xviii. 3. 10 (11). — ^९ Ch ०चमति. — ^{१०} Bū E Bb Ch (sec. man.) ०चमनापसव्यं; Ch (prim. man.) ०चमनामपसव्यं; Ku. ०चमनलपसव्यं. Is the passage to be emended to सव्येनाचमनमपसव्यं? — ^{११} Ch ०कृते. — ^{१२} K P Bi Bb कंसं. — ^{१३} E प्रक्षाल्य. — ^{१४} Ku Ch E यज्ञोपवीति. — ^{१५} Ch कव्यवाहनायेति; xviii. 4. 71. — ^{१६} Ku E पृथिवी (cf. Gobh. iv. 3. 10); xviii. 4. 78. — ^{१७} So only Ch Ku E; the rest पृथिविषद्म इदं. — ^{१८} xviii. 4. 72, 73, 79. — ^{१९} xviii. 4. 74, 80. — ^{२०} Ch ०वाचीन; E ०वाचीन्. — ^{२१} Bū E Ch Ku ०काशी; K ०काशी; Bi ०काशान्ति. —

उलूखल ओष्य चिरवहन्तीदं वः पितरो हविरिति । ९ ।
 यथा हविस्तथा परिचरति । १० । हविर्ह्येव^१ पितृयज्ञः । ११ ।
 प्रैषकृतं समादिशति चरं प्रक्षालयाधिअयाप^२ ओष्य त-
 रुडुलानावपस्व नेक्षणेन योधयन्नास्व^३ मा शिरो यहीः^४
 । १२ । शिरोयहं परिचक्षते^५ । १३ । बाह्येनोपनिष्क्रम्य^६
 यज्ञोपवीती दक्षिणपूर्वमन्तर्देशमभिमुख उदीरतामिति^७
 कर्षू खनति प्रादेशमात्रो^८ तिर्यग्ङ्गुरिम्^९ । १४ । अवाग-
 ङ्गुरिं पर्वमाचीमित्येके^{१०} । १५ । अपहता^{११} असुरा रक्षांसि
 ये पितृषद इति^{१२} प्राग्दक्षिणं पांसूनुदूहति^{१३} । १६ । कर्षू
 च पाणी^{१४} च प्रक्षाल्यैतद्वः पितरः पात्रमिति कर्षूमुदकेन
 पूरयित्वा । १७ । अन्तरूपातीत्य मस्तुना नवनीतेन वा
 प्रतिनीय दक्षिणाञ्चमुद्धास्य^{१५} । १८ । द्वे काष्ठे गृहीत्वोशन्त^{१६}
 इत्यादीपयति । १९ । आदीप्रयो रेकं प्रतिनिदधाति । २० ।
 इहैवैधि धनसनिरित्येकं^{१७} हत्वा^{१८} । २१ । पांसुष्वाधायोपस-
 मादधाति^{१९} ये निखाताः समिन्धते ये तातृषुर्ये सत्यास

^१ E हविस्तर्ह्येव. — ^२ So K Bū E P Bh Ch (prim. man.); Ch (sec. man.) अयापया; Bi अयापयो. — ^३ So Bi; Bū Ku Ch योधयन्नास्व; E योधयन्नास्व; K योधयन्नास्व; P योधयन्नास्व. — ^४ K P have a colon here. — ^५ K P प्रतिचक्षते; Bi प्रचक्षते. — ^६ E परिष्क्रम्य. — ^७ xviii. 1. 44. — ^८ P B अङ्गुरिम्; E अङ्गुरि. — ^९ Ch पर्वमाचीमि. — ^{१०} E अपहता. — ^{११} Cf. VS. ii. 29^०; Kāty. Cr. iv. 1. 8; Āp. Cr. ii. 6. 9; Çāṅkh. Cr. iv. 4. 2; Āp. Cr. i. 7. 13; Gobh. iv. 3. 2. — ^{१२} K Ch पांसू. — ^{१३} K Bū Bi पाणी. — ^{१४} E दक्षिणाञ्चमु. — ^{१५} xviii. 1. 56. — ^{१६} xviii. 4. 38. — ^{१७} Bū Ch हत्वा; Ku हत्वा. — ^{१८} K पांसुष्वा. —

इति^१ । २२ । संभारानुपसादयति^२ । २३ । पर्युक्षणीं बहिर्ह-
 रुदकुम्भं कंसं^३ दर्विमाज्यमायवनं चरुं वासांस्याञ्जनम-
 भ्यञ्जनमिति । २४ । यदचोपसमाहार्यं भवति तदुपसमा-
 हृत्य । २५ । अतो यज्ञोपवीती^४ पित्र्युपवीती बहिर्गृहीत्वा^५
 विचृत्य संनहनं दक्षिणापरमष्टमदेशमभ्यवास्येत् । २६ ।
 बहिर्हरुदकेन संप्रोक्ष्य^६ बहिर्षदः पितर उपहूता नः पि-
 तरो ऽग्निष्वात्ताः पितरो ये नः पितुः पितरो ये ऽस्माक-
 मिति^७ प्रस्तृणाति । २७ । आयापनादीनि चीणि^८ । २८ ।
 उदीरतामिति^९ तिसृभिरुदपाचाण्यन्वृचं निनयेत् । २९ ।
 अतः^{१०} पित्र्युपवीती^{११} यज्ञोपवीती ये दस्यव^{१२} इत्युभयत
 आदीप्रमुल्लुकं चिः^{१३} प्रसव्यं परिहृत्य निरस्यति । ३० ।
 पर्युक्ष्य । ३१ । ॥ ८ ॥ ॥ ८७ ॥

ये रूपाणि प्रतिमुञ्चमाना असुराः सन्तः स्वधया
 चरन्ति ।

त्वं तानमे अप सेध दूरान्तत्या^{१४} नः पितॄणां स-
 न्वाशिषः^{१५}

^१ xviii. 2. 34; 4. 41 (et al.); 3. 47, 48. — ^२ Ch *नपसादयति. —
^३ K P कंसं. — ^४ Bū *वीति. — ^५ Bū बहिर्; Ku बहिर्गृ. —
^६ The passage up to this word is wanting in K. — ^७ xviii. 1. 51;
 3. 45, 44, 46; 4. 68. — ^८ See Kāuṣ. 83. 27-29. — ^९ xviii. 1.
 44-46. — ^{१०} So Ch; K Ku Bū E P Bī (निनयेद)तः; cf. Kāuṣ. 88. 29.
 आतः seems to be a reading contaminated by 81. 44; 85. 26; 86. 17. —
^{११} Bū Ku Ch *वीति. — ^{१२} xviii. 2. 28. — ^{१३} Bū Ch Ku चिष्म. —
^{१४} K दूरान्तः; Bū दुरं; the rest दूरां. — ^{१५} Cf. VS. ii. 30; Kāty. Cr.
 iv. 1. 9; Āṣv. Cr. ii. 6. 2; Çāṅkh. Cr. iv. 4. 5; Āp. Cr. i. 8. 7; Gobh.
 iv. 4. 3. —

स्वाहा स्वधेति हुत्वा कुम्भीपाकमभिधारयति । १ । अग्नये
 कव्यवाहनायेति^१ जुहोति । २ । यथानिरुप्तं^२ द्वितीयाम् । ३ ।
 यमाय पितृमते स्वधा पितृभ्य इति^३ तृतीयाम् । ४ । यज्ञो
 अग्निरिति^४ सायवनांस्तृण्डुलान्^५ । ५ । सं वह्निरेति^६ सद-
 भ्नांस्तृण्डुलान्पर्युक्ष्य । ६ । अतो यज्ञोपवीती^७ पित्र्युपवीती
 दर्व्योद्धरति । ७ । द्यौर्देर्विरक्षितापरिमितानुपदस्ता सा
 यथा^८ द्यौर्देर्विरक्षितापरिमितानुपदस्तैवा^९ प्रततामहस्येयं
 दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्ता । ८ । अन्तरिक्षं दर्विरक्षि-
 तापरिमितानुपदस्ता सा यथान्तरिक्षं दर्विरक्षितापरिमि-
 तानुपदस्तैवा^{१०} ततामहस्येयं दर्विरक्षितापरिमितानुपद-
 स्ता । ९ । पृथिवी दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्ता सा यथा
 पृथिवी दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्तैवा^{११} ततस्येयं दर्विर-
 क्षितापरिमितानुपदस्तेति । १० । उद्धृत्याज्येन संनीय ची-
 न्पिण्डान्संहतान्निदधत्येतत्ते प्रततामहेति^{१२} । ११ । दक्षि-
 णतः पत्नीभ्य इदं वः पत्न्य^{१३} इति । १२ । इदमाशंसूना-
 मिदमाशंसमानानां^{१४} स्त्रीणां पुंसां प्रकीर्णावशीर्णानां^{१५}

^१ xviii. 4. 71. — ^२ K inserts here on the margin सोमाय पितृ-
 मतेति (xviii. 4. 72: this is probably a gloss based upon Kāuṣ. 87. 8). —
^३ xviii. 4. 74, 78. — ^४ xviii. 4. 64. — ^५ K Bū E P B सायवनंस्त०. — ^६ vii.
 98. 1. — ^७ E ०वोति. — ^८ K omits the passage beginning here with
 the word द्यौर् and ending with यथा^८ in the next sūtra. — ^९ E ०वः
 Bi ०व. — ^{१०} P ०व. — ^{११} K Ku Ch ०व. — ^{१२} xviii. 4. 75. — ^{१३} So
 emended; MSS. पत्न्या. — ^{१४} K ०शंसूनामि०. — ^{१५} E ०वकी-
 र्णानां. —

येषां वयं दातारो ये चास्माकमुपजीवन्ति । तेभ्यः सर्वेभ्यः
 सपत्नीकेभ्यः स्वधावदक्षय्यमस्त्विति^१ चिः^२ प्रसव्यं तराडुलैः
 परिकिरति । १३ । पिञ्चूलीराञ्जनं^३ सर्पिषि पर्यस्याङ्गं^४ पितर
 इति न्यस्यति । १४ । वङ्गं^५ पितरो मा वो ऽतो^६ ऽन्यत्पि-
 तरो योयुवतेति^७ सूचाणि । १५ । अञ्जते व्यञ्जतं^८ इत्यभ्य-
 ञ्जनम् । १६ । आज्येनाविह्वितं पिण्डानभिघारयति ये च
 जीवा ये ते पूर्वे परागता इति^९ । १७ । अत्र पितरो मा-
 दयध्वं यथाभागं यथालोकमावृषायध्वमिति^{१०} । १८ । अत्र
 पत्न्यो मादयध्वं यथाभागं यथालोकमावृषायध्वमिति । १९ ।
 यो ऽसावन्तरग्निर्भवति तं प्रदक्षिणमवेक्ष्य तिस्रस्तामी-
 स्ताम्यति । २० । प्रतिपर्यावृत्यामीमदन्त पितरो^{११} यथाभागं
 यथालोकमावृषायिषतेति^{१२} । २१ । अमीमदन्त पत्न्यो
 यथाभागं यथालोकमावृषायिषतेति^{१३} । २२ । आपो^{१४} अग्नि-
 मित्यद्भिरग्निमवसिच्य । २३ । पुत्रं^{१५} पौत्रमभितर्पयन्तीरि-

^१ K स्वधावदक्षय्यमस्त्वय्यमस्त्विति. — ^२ Bū चिष्य. — ^३ Ch °ञ्जन. —
^४ K Ch P Bī Ku °स्त्राध्वं; Bū °स्त्राध्व; E °स्त्राध्व. — ^५ MSS. वङ्ग. —
^६ So emended in accordance with Āqv. Cr. ii. 7. 6; MSS. वोचो. —
^७ Bū ययुवतेति; P E योयुवति. — ^८ Cf. VS. ii. 32^b; Kāty. Cr. iv.
 1. 16; Āqv. Cr. ii. 7. 6; Çāṅkh. Cr. iv. 5. 2; Donner, Pīṇḍapitr-
 yajña, p. 26. — ^९ xviii. 3. 18. — ^{१०} xviii. 4. 57; 3. 72. — ^{११} Cf. TS.
 i. 8. 5. 1; VS. ii. 31^a; Māitr. S. i. 10. 3, 19; Kāty. Cr. iv. 1. 13; Āqv. Cr. ii.
 7. 1; Lāty. Cr. ii. 10. 4; Çāṅkh. Cr. iv. 4. 11; viii. 2. 13; Gobh. iv.
 3. 11. — ^{१२} Bū E Ch (prim. man.) here insert मादयध्वं. — ^{१३} K Bū
 °वृषायिषतेति. — ^{१४} Cf. TS. i. 8. 5. 2; VS. ii. 31^b; Māitr. S. i. 10. 3,
 19; Kāph. S. ix. 6; Kap. S. viii. 9; Kāty. Cr. iv. 1. 14; Āqv. Cr. ii.
 7. 2; Lāty. Cr. ii. 10. 5; Çāṅkh. Cr. iv. 4. 14; Gobh. iv. 3. 12. — ^{१५} K Bū
 °वृषायिषतेति. — ^{१६} xviii. 4. 40. — ^{१७} xviii. 4. 39. —

त्याचामत मम प्रततामहास्ततामहास्तताः सपत्नीकास्तृ-
 प्यन्त्वाचामन्विति^१ प्रसव्यं परिषिच्य । २४ । वीरान्मे प्रत-
 तामहा दत्त वीरान्मे ततामहा दत्त वीरान्मे पितरो दत्त
 पितृन्वीरान्याचति^२ । २५ । नमो वः पितरं^३ इत्युपतिष्ठते
 । २६ । अक्षन्नित्युत्तरसिचमवधूय^४ । २७ । परा यातेति^५
 परायापयति । २८ । अतः^६ पित्र्युपवीती^७ यज्ञोपवीती
 यन्न इदं पितृभिः सह मनो ऽभूत्तदुपाह्वयामीति मन
 उपाह्वयति^८ । २९ । ॥ ९ ॥ ॥ ८८ ॥

मनो न्वा ह्वामहे^९ नारशंसेन स्तोमेन ।

पितृणां च मन्मभिः^{१०} ॥

आ न एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे ।

ज्योक्च सूर्ये^{११} दृशे ॥

पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यः^{१२} जनः ।

जीवं व्रातं^{१३} सचेमहि ॥

वयं सोम व्रते तव मनस्तनूषु^{१४} विभ्रतः ।

प्रजावन्तः सचेमहि ॥

^१ Cf. Āçv. Çr. ii. 6. 14. — ^२ Ku *रान्वाचयति; Ch *रान्वाचति;
 Bi *रान्वाचते. — ^३ xviii. 4. 81, etc. — ^४ xviii. 4. 61. — ^५ xviii. 4. 63. —
^६ So emended; MSS. (परायापयत्)तः; cf. Kāuç. 87. 30; also 81. 44; 85.
 26; 86. 17. — ^७ Ku पित्र्युपवीती; Bū पित्र्युपवीति. — ^८ So we emend
 the passage beginning with भूत्तः; K P Bi भूत्तमुपाह्वयामीति मन
 उपाह्वयति; Ch Ku भूरिति तदुपाह्वयामि मन उपाह्वयति; E भूरिति
 तदुपाहि^(१) मनु उपाह्वयति; Bū भूरिति मन उपाह्वयति; cf. Vait. Sū.
 38. 4. — ^९ K Bū P *महि. — ^{१०} Ch E Bū P मन्मभिः. — ^{११} K P Bi Bū
 सूर्याय. — ^{१२} K दैव्यं. — ^{१३} Bū व्रातं. — ^{१४} Ch Bū तनुषु. —

ये सजाताः सुमनसो^१ जीवा जीवेषु मामकाः^२ ।

तेषां श्रीर्मयि कल्पतामस्मिन्गोष्ठे शतं समा इति^३ । १ ।
यच्चरुस्थाल्यामोदनावशिष्टं भवति तस्योष्मभक्षं^४ भक्षयि-
त्वा ब्राह्मणाय दद्यात् । २ । यदि ब्राह्मणो न लभ्येताप्स्व-
भ्यवहरेत्^५ । ३ । निजाय दासायेत्येके^६ । ४ । मध्यमपिरडं^७ पत्न्यै
पुत्रकामायै प्रयच्छति । ५ ।

आ धत्त पितरो गर्भं कुमारं पुष्करस्रजम्^८ ।

यथेह पुरुषो ऽसत्^९ ॥

आ त्वारुक्षदृषभः^{१०} पृश्निरग्नियो^{११} मेधाविनं^{१२} पितरो
आ त्वायं पुरुषो गमेत्पुरुषः पुरुषादधि । [गर्भमा दधुः ।
स ते श्रैष्ठ्याय जायतां स सोमे साम गायत्विति । ६ ।
यद्यन्या^{१३} द्वितीया भवत्यपरं^{१४} तस्यै । ७ । प्रायतमं श्रोत्रि-
याय । ८ । अथ यस्य भार्या दासी वा प्रद्राविणी भवति
येऽमी^{१५} तरुणुलाः प्रसव्यं परिकीर्णा भवन्ति तांस्तस्यै^{१६} प्रय-
च्छति । ९ ।

^१ K सुमनसो; cf. VS. and Çāṅkh. Gr. (see note 3). — ^२ E कामकाः. — ^३ Cf. RV. x. 57. 3-6; VS. iii. 53-56; xix. 46; TS. i. 8. 5. 2; Tait. Br. ii. 6. 3. 5; Maitr. i. 10. 3; Kāth. ix. 6; Kap. S. viii. 9; Vait. Sū. 20. 9; Lāty. Çr. v. 2. 11; iii. 2. 10; Āçv. Çr. ii. 7. 6; Çāṅkh. Gr. v. 9. 4. — ^४ Ch तस्योष्मं. — ^५ So emended; Ku °प्सु चभ्यवहरे°; the remaining MSS. °प्सुभ्यवहरे°. — ^६ Bū दासायेत्येके; Ch दासालेत्येके. — ^७ Bi मध्यमं. — ^८ K पुष्करं. — ^९ Cf. VS. ii. 33; Kāty. Çr. iv. 1. 32; Çāṅkh. Çr. iv. 5. 8; Āçv. Çr. ii. 7. 13; Gobh. iv. 3. 27. — ^{१०} Ch E °रुक्षत्. — ^{११} K Ku Bū °पियो. — ^{१२} Ch मेधाविनो. — ^{१३} K यद्यन्या. — ^{१४} K Bū भवत्य°. — ^{१५} Bū Ch Ku E मी; the rest वै. — ^{१६} Ch तां तस्यै; Bū तास्तस्यै; Bi तंस्तस्यै. —

अर्वाच्युपसंक्रमे^१ मा पराच्युप वस्तथा^२ ।

अन्नं प्राणस्य बन्धनं तेन बध्नामि त्वा मयीति । १० ।
पर्युक्षणीं समिधश्चादाय मा प्र गामेत्याव्रज्योर्जे बिभ्रदि-
ति^३ गृहानुपतिष्ठते । ११ ।

रमध्वं मा विभीतनास्मिन्गोष्ठे करीषिणः ।

ऊर्जे दुहानाः^४ शुचयः शुचिव्रता^५ गृहा जीवन्त उप
ऊर्जे मे देवा अददुर्ऊर्जे मनुष्या उत । [वः सदेम^६ ॥

ऊर्जे पितृभ्य आहार्षमूर्जस्वन्तो गृहा मम ॥

पयो मे देवा अददुः पयो मनुष्या उत ।

पयः पितृभ्य आहार्षं पयस्वन्तो गृहा मम ॥

वीर्यं मे देवा अददुर्वीर्यं मनुष्या उत ।

वीर्यं पितृभ्य आहार्षं वीरवन्तो गृहा ममेति । १२ ।

अन्नरूपातीत्य समिधो ऽभ्यादधाति ।

अयं नो अग्निरध्यक्षो ऽयं नो^७ वसुवित्तमः ।

अस्योपसद्ये मा रिषामायं^८ रक्षतु नः^{१०} प्रजाम्^{११} ॥

अस्मिन्सहसं पुण्यासैधमानाः^{१२} स्वे गृहे ।

उमं समिन्धिषीमह्यायुष्मन्तः^{१३} सुवर्चसः^{१४} ॥

^१ Ku Ch E Bā °काम (= क्रमे?). — ^२ Bū वस्तथा. — ^३ xiii. 1. 59; vii. 60. 1. — ^४ P दुहाना. — ^५ Bi °व्रती. — ^६ E सहेम. — ^७ Cf. VS. iii. 41; Çaṅkh. Çr. ii. 12. 1; Çaṅkh. Gr. iii. 7. 2; Lāṭy. Çr. iii. 3. 1; Āçv. Çr. ii. 5. 17. — ^८ K Bi °ध्यवयन्तो; P °ध्यवयन्तो; E °ध्यवयन्तो. — ^९ K °यां. — ^{१०} Ch सचत नः; E रचतनुः; B रच पुनः. — ^{११} Cf. Çaṅkh. Gr. iii. 7. 3. — ^{१२} So emended; K Ku Bū Ch E पुण्यासैधमाना; P तुष्या°; Bi पुष्याम सधमाना. — ^{१३} Ch P समिधि°. — ^{१४} Cf. Çat. Br. xiv. 9. 4. 23. —

त्वमय ईडित आ त्वाम इधीमहीति^१ । १३ । अभूदूत^२ इत्य-
मिं प्रत्यानयति । १४ । यदि सर्वः^३ प्रणीतः^४ स्यादक्षिणा-
ग्रौ त्वेतदाहिताग्नेः^५ । १५ । गृह्येष्वनाहिताग्नेः^६ । १६ ।

इदं चिन्मे कृतमस्तीदं^७ चिच्छक्रवानि^८ ।

पितरश्चिन्मा वेदन्निति । १७ ।

यो ह यजते तं देवा विदुर्यो ददाति तं मनुष्या यः आ-
द्धानि कुरुते तं पितरस्तं पितरः । १८ । ॥ १० ॥ ॥ ८९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे एकादशोऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ xviii. 3. 42; 4. 88. — ^२ xviii. 4. 65. — ^३ Ch Ku सर्व. — ^४ K
Ch E P Bi प्रणीत. — ^५ K त्वेतद°. — ^६ K P गृह्येष्वः; Bū गृह्येष्वः;
Bi गृह्येष्वः. — ^७ So E; the rest कृतमस्तीदं. — ^८ K P चिच्छक्रवा-
निति; Bi Bū Ku Ch चिच्छक्रवानि. —

॥ श्रीं ॥

मधुपर्कमाहारयिष्यन्दर्भानाहारयति^१ । १ । अथ विष्टरा-
न्कारयति । २ । स खल्वेकशाखमेव प्रथमं पाद्यं द्विशाख-
मासनं त्रिशखं मधुपर्काय । ३ । स यावतो मन्येत तावत
उपादाय विविच्य^२ संपर्याष्य मूलानि च प्रान्तानि च
यथाविस्तीर्णं इव स्यादित्युपोत्कृष्य^३ मध्यदेशे ऽभिसंनह्य-
ति^४ । ४ । ऋतेन त्वा सत्येन त्वा तपसा त्वा कर्मणा त्वेति
संनह्यति^५ । ५ । अथ ह सृजत्यतिसृष्टो द्वेष्टा यो^६ ऽस्मान्द्वे-
ष्टि यं च वयं द्विष्मः^७ । ६ । अस्य च दातुरिति दातारमी-

^१ Daç. Kar. and Ath. Paddh. place the description of the अर्च
ceremony into the middle of the विवाह (Kāuç. 76. 9); cf. Jolly,
Das Dharmasūtra des Viṣṇu und das Kāthakagrhya. Both paddhatis
introduce it with the words अत्र स्थाने मधुपर्क उच्यते. Then Daç.
Kar. आचार्यो गृहगतं कर्म करोति । पुनः आचार्यं (!) वेदिकामध्ये स्वस्ति-
वाचनं करोति (cf. Kāuç. 137. 4, note); Ath. Paddh. आचार्यो गृहागते
इदं कर्म कुर्वीत । वर आगत्य । ब्राह्मणान् स्वस्ति वाचयित्वा । वराय
मधुपर्कं ददाति । मधुपर्कमाहारयिष्यन् । दर्भानाहारयति । पुनर्दाता
वदति । आचार्यो वदति. — ^२ Bū उपादायाधिविविच्य (!) — ^३ Ch
स्यादपोत्कृष्य. — ^४ K P Bi पिसंनह्यति. — ^५ Ath. Paddh. ऋतेन
त्वा etc. । इति मध्यादभिसंनह्यति । मध्ये यंभीन्करोति; Daç. Kar. वि-
ष्टरवयं कृत्वा । साधु भवानास्तामर्चयिष्यामी भवन्तमिति दाता वदति ।
विष्टरा भोः प्रतिगृह्यतां (!) । प्रतिगृह्णामि । ऋतेन त्वा etc. इति मध्ये देशे
ऽभिसंनह्यति. — ^६ Bi द्वेष्ट्यां; cf. sū. 15. — ^७ Ath. Paddh. अति-
सृष्टो द्वेष्टेति मन्त्रेण विष्टरान्करोति; Daç. Kar. वरो वदति । अति-
सृष्टो etc. —

क्षते । ७ । अथोदकमाहारयति पाद्यं भो^१ इति^२ । ८ । हिर-
ण्यवर्णाभिः प्रतिमन्त्र्य^३ दक्षिणं पादं प्रथमं प्रकर्षति ।
मयि ब्रह्म च तपश्च धारयाणीति । ९ । दक्षिणे प्रक्षालिते^४
सव्यं प्रकर्षति । मयि क्षत्रं च विशश्च धारयाणीति । १० ।
प्रक्षालितावनुमन्त्रयते ।

इमौ पादाववनिक्तौ ब्राह्मणं यशसावताम् ।

आपः पादावनेजनीद्विषन्तं^५ निर्देहन्तु मे^६ ॥ ११ ॥

अस्य च दातुरिति दातारमीक्षते । १२ । अथासनमाहार-
यति । सविष्टरमासनं भो^७ इति^{१०} । १३ । तस्मिन्प्रत्यङ्मुख
उपविशति । १४ । विमृग्वरीं पृथिवीमित्येतया^{११} विष्टरे
पादौ प्रतिष्ठाप्याधिष्ठितो द्वेष्टा यो^{१२} ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
द्विष्मः^{१३} । १५ । अस्य च दातुरिति दातारमीक्षते । १६ ।
अथोदकमाहारयत्यर्घ्यं भो^{१४} इति^{१५} । १७ । तत्रप्रतिमन्त्रयते ।
अन्नानां मुखमसि मुखमहं श्रेष्ठः समानानां भूयासम् ।
आपो ऽमृतं स्यामृतं मा कृणुत^{१६} दासास्माकं^{१७} बहवो

^१ K P भो३. — ^२ Daç. Kar. पाद्यं भो इति दाता वदति प्रतिगृ-
ह्यतां प्रतिगृह्णामि वरो वदति. — ^३ Ath. Paddh. and Daç.

Kar. हिरण्यवर्णा इत्यपूक्तेन (i. ३३) उदकं वरस्व प्रति अभिमन्त्रयते. —

^४ Ath. Paddh. वरस्व पादौ यजमानः (Cod. ००) प्रचालयति. — ^५ Bū

Ch ०नेजनेद्वि०. — ^६ Daç. Kar. द्विषितं. — ^७ Daç. Kar. निर्हतं तु

मे. — ^८ Cf. Āit. Br. ८. २७. — ^९ K P भो३. — ^{१०} Ath. Paddh.

दाता वदति. — ^{११} xii. १. २९. — ^{१२} Bi द्विष्यां; cf. sū. ६. — ^{१३} Ath.

Paddh. विमृग्वरीमिति द्विषाखं विष्टरमासनं निदधाति । एकशाखं पादौ

निदधाति । अधिष्ठितो etc. — ^{१४} K P भो३. — ^{१५} Ath. Paddh.

दाता प्रियं ददाति. — ^{१६} KChEPKu and Daç. Kar. कृणुष्व. — ^{१७} So

(with double sandhi) all MSS. and Daç. Kar.; cf. the introduction. —

भवन्त्वश्वावन्नोमन्मयस्तु^१ पुष्टमो^२ भू-भुवः स्वर्जनदोमि-
ति^३ । १८ । तूष्णीमध्यात्मं^४ निनयति^५ । १९ । तेजो ऽस्यमृ-
तमसीति ललाटमालभते^६ । २० । अथोदकमाहारयत्या-
चमनीयं भो^७ इति^८ । २१ । जीवाभिराचम्य^{१०} । २२ । अथास्मै म-
धुपर्कं वेदयन्ते ह्यनुचरो मधुपर्को भो^{११} इति^{१२} । २३ । द्वाभ्यां
शाखाभ्यामधस्तादेकयोपरिष्ठात्तापिधानम्^{१३} । २४ । मधु
वाता ऋतायत इत्येताभिरेवाभिमन्त्रणम्^{१४} । २५ । तथा
प्रतिमन्त्रणम् । २६ । ॥ १ ॥ ॥ ९० ॥

मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः ।

माध्वीर्गावो भवन्तु नः^{१५} ॥

मधु नक्तमुतोषसो मधुमत्पार्थिवं रजः ।

माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः ॥

^१ K Ku Bi भवन्त्वः. — ^२ So emended; MSS. पुष्टो. — ^३ P °दोः-
मिति. — ^४ Ath. Paddh. दाता अर्घ्यमभिमन्त्रयति वरस्व प्रति. —

^५ Ku Bū P °ध्यात्मन्त्रिः; E °ध्यात्मन्त्रिः; Ku श्यात्मं. — ^६ Ath. Paddh.
वरस्वाञ्जलिं दाता तूष्णीं निनयति (!). — ^७ Daç. Kar. मुखं विमार्ष्टि. —

^८ K P भोः. — ^९ Ath. Paddh. दाता वदति प्रियं कर्तारं (Cod. कर्ता) प्रति. —

^{१०} Ath. Paddh. and Daç. Kar. जीवा स्वेति सूक्तेन (xix. 69. 1 fg.: cf.
Dārila to Kāuç. 3. 4; Vait. Sū. 1. 19) चिराचमनं करोति वरः. —

^{११} K P भोः. — ^{१२} Ath. Paddh. दाता वदति. — ^{१३} Ath. Paddh. and
Daç. Kar. विशाखं मधुपर्काय (cf. sū. 3) द्वाभ्यां etc. as in Kāuç. —

^{१४} Ath. Paddh. मधु etc. इति त्रिभिरेताभिरेव वराभिमन्त्रणं. Cf. RV.
i. 90. 6-8; Māitr. S. ii. 7. 16 (Vol. ii. p. 99); VS. xiii. 27; Çat. Br.
xiv. 9. 3. 11-13; Kāuç. 118. 1. These mantras occur also in the
Kashmir-çākhā (cf. Roth, Der Atharvaveda in Kaschmir, p. 23). The
verses are given in full at the beginning of the next kaṇḍikā. —

^{१५} E interchanges this pāda with the third pāda of the next verse
like RV.; VS. and Māitr. S. arrange the pādas still differently. —

मधुमात्रो वनस्पतिर्मधुमाँ अस्तु सूर्यः ।

मधु द्यौरस्तु नः पिता ॥ १ ।

तत्सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रतीक्ष^१ इति^२ प्रतीक्षते^३ । २ ।
अयुतो ऽहं देवस्य त्वा सवितुरिति^४ प्रतिगृह्य पुरोमुखं
प्राग्दण्डं निदधाति । ३ । पृथिव्यास्त्वा नाभौ सादयाम्य-
दित्या उपस्थ इति^५ भूमौ प्रतिष्ठाप्य । ४ । द्वाभ्यामङ्गु-
लिभ्यां प्रदक्षिणमाचाल्यानामिकयाङ्गुल्याङ्गुष्ठेन च
संगृह्य प्राश्नाति^६ । ५ । ओं भूस्तत्सवितुर्वरेण्यं^७ भूः स्वा-
हेति प्रथमम् । ६ । भर्गो देवस्य धीमहि^८ भुवः स्वाहेति
द्वितीयम् । ७ । धियो यो नः प्रचोदयात्स्वः^९ स्वाहेति
तृतीयम् । ८ । वयं देवस्य धीमहि जनत्स्वाहेति चतुर्थम्
। ९ । तुरं देवस्य भोजनं वृधत्स्वाहेति पञ्चमम् । १० ।
करत्स्वाहेति षष्ठम् । ११ । रुहत्स्वाहेति सप्तमम् । १२ ।
महत्स्वाहेत्यष्टमम् । १३ । तत्स्वाहेति नवमम् । १४ ।
शं स्वाहेति दशमम् । १५ । ओमित्येकादशम् । १६ ।
तूष्णीं द्वादशम् । १७ । तस्य भूयोमात्रमिव भुक्त्वा त्रा-

^१ K and Daç. Kar. प्रतीक्षत. — ^२ Cf. VS. (Kāpvaçākṣhā ii, p. 58 of Weber's edition); Kāty. Cr. ii. 2. 15; Lāṭy. Cr. iv. 11. 10; Vāit. Sū. 3. 8; Gop. Br. ii. 1. 2. — ^३ Ath. Paddh. मधुपर्कमीक्षते. — ^४ xix. 51. 1, 2; Ath. Paddh. अयुतो ऽहमिति सूक्तेन देवस्य त्विति अक्. — ^५ Cf. VS. (Kāpvaçākṣhā ii., p. 58 of Weber's edition); Kāty. Cr. ii. 2. 17; Çāṅkh. Cr. iv. 7. 6; Lāṭy. Cr. iv. 11. 12; Gop. Br. ii. 1. 2; Vāit. Sū. 3. 10; cf. Ind. Stud. ii. 307. — ^६ Ath. Paddh. भोजनवत्. — ^७ RV. iii. 62. 10^a, and in other Samhitās. — ^८ RV. iii. 62. 10^b, etc. — ^९ RV. iii. 62. 10^c, etc. —

ह्मणाय श्रोत्रियाय प्रयच्छेत् । १८ । श्रोत्रियालाभे^१ वृष-
लाय प्रयच्छेत् । १९ । अथाप्ययं^२ निगमो भवति ।

सोममेतत्पिवत्^३ यत्किं चाग्नीत ब्राह्मणाः ।

मात्राह्मणयोद्धिष्टं दात मा सोमं पात्वसोमप इति^४
। २० । ॥ २ ॥ ॥ ९१ ॥

दधि च मधु च ब्राह्मो^५ मधुपर्कः । १ । पायस ऐन्द्रो
मधुपर्कः । २ । मधु चाज्यं च सौम्यो मधुपर्कः । ३ । मन्थ-
श्चाज्यं च पौष्णो^६ मधुपर्कः । ४ । क्षीरं चाज्यं च सारस्वतो
मधुपर्कः । ५ । सुरा चाज्यं च मौसलो मधुपर्कः । ६ ।
स खल्वेष^७ द्वये भवति सौचामण्यां^८ च राजसूये च । ७ ।
उदकं चाज्यं च वारुणो मधुपर्कः । ८ । तैलं चाज्यं च
आवणो मधुपर्कः । ९ । तैलश्च पिण्डश्च पारिव्राजको^{१०}
मधुपर्कः । १० । इति^{११} खल्वेष नवविधो मधुपर्को भवति
। ११ । अथास्मै गां वेदयन्ते गौर्भो^{१२} इति^{१३} । १२ । तान्प्र-
तिमन्त्रयते^{१४} ।

भूतमसि भवदस्यन्नं प्राणो बहुर्भव ।

ज्येष्ठं यन्नाम नामत

^१ E श्रोत्रियस्त्रालाभे. — ^२ Bū अथाप्यनिगमो; K P अथाप्रियं
निगमो; Ku अथाप्यपि निगमो; Ch अथाप्यपिगमो; Bi अथाप्ययं चि-
गमो. — ^३ K P Ch पिवति; Bi ०ते. — ^४ K P Bi ०सोमप-
मिति; Ch ०सोममिति. — ^५ Cf. Lāty. Cr. ii. 12. 17; Ind. Stud.
x. 61-63. — ^६ K E Bi and Ath. Paddh. ब्राह्म्यो; Bū Ku Ch P
as above. — ^७ E पौष्णो. — ^८ So E; Bū खल्वेष; K Ku Ch
P Bi खल्वेक. — ^९ P स्त्रीचामण्यां. — ^{१०} E P परि०. —
^{११} Here P inserts स. — ^{१२} K P भो३. — ^{१३} Daç. Kar. दाता
ब्रूयात्. — ^{१४} Daç. Kar. आचार्यो गां (Cod. गौः) प्रतिमन्त्रयत्;
Ath. Paddh. मन्त्रं (Cod. मन्त्रे) वरः. —

ओं भूर्भुवः स्वर्जनदोमिति^१ । १३ । अतिसृजति^२ ।

मातादित्यानां दुहिता वसूनां स्वसा रुद्राणाममृतस्य
नाभिः ।

प्र णो^३ वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामदिति^४
वधिष्ट^५ ॥

ओं^६ तृणानि गौरस्त्वित्याह^७ । १४ । सूयवसादिति^८ प्रति-
ष्ठमानामनुमन्त्रयते । १५ । नालोहितो मधुपर्को भवति^९
। १६ । नानुज्ञानमधीमह^{१०} इति कुरुतेत्येव^{११} ब्रूयात् । १७ ।
स्वधिते मैत्रं हिंसीरिति शस्त्रं प्रयच्छति^{१२} । १८ । पाप्मानं
मे ऽप जहीति कर्तारमनुमन्त्रयते । १९ । आप्तेयीं वपां कुर्युः
। २० । अपि वा^{१३} ब्राह्मण एव प्राश्नीयात्तद्देवतं^{१४} हि तद्धविर्भ-
वति । २१ । अथास्मै स्नानमनुलेपनं मालाभ्यञ्जनमिति^{१५}
। २२ । यद्वोपसमाहार्यं भवति तदुपसमाहृत्य । २३ । अथो-
पासकाः प्राथोपासकाः स्मो^{१६} भो^{१७} इति वेदयन्ते^{१८} । २४ ।

^१ KP °दो३मिति. — ^२ Ath. Paddh. गां विसर्जयति आचार्यो ब्रूते. —
^३ So all MSS. (except Ku) and Daç. Kar.; Ku गु. — ^४ RV. viii. 101. 15;
Āçv. Gr. i. 24. 32; Pār. Gr. i. 3. 27; Gobh. Gr. iv. 10. 9; Lāṭy. Cr.
i. 2. 13. — ^५ KBū Ch वधिष्टो; EPB Ku वधिष्टो; Daç. Kar. वसिष्ठः (?). —
^६ Ath. Paddh. जीक्षुषानि (?) ददाति. — ^७ vii. 73. 11. — ^८ This
word is wanting in K Bū Bī P. — ^९ Ch नानुज्ञामः; E नानु-
ज्ञातमः. — ^{१०} Cf. Çāṅkh. Gr. ii. 15. 3; Āçv. Gr. i. 24. 31; Pār.
Gr. i. 3. 30; Gobh. Gr. iv. 10. 22; Lāṭy. Cr. i. 2. 12. — ^{११} Cf.
Kāuç. 44. 30. — ^{१२} E °पीव. — ^{१३} KE °हिवत्. — ^{१४} E Ku मात्वाः;
Ch मात्वाभ्याः. — ^{१५} P Bī Bū स्न. — ^{१६} K भो३. — ^{१७} Ath.
Paddh. वस्त्रालंकारादि सर्वं समाहृत्य ददाति । प्राथोपासकाः स्मो भो
इति दाता वदति. —

तान्प्रतिमन्त्रयते^१ । भूयांसो^२ भूयास्स ये च नो भूयसः^३ का-
 र्ष्टापि^४ च नो ऽन्ये^५ भूयांसो जायन्ताम् । २५ । अस्य च दातु-
 रिति दातारमीक्षते^६ । २६ । अथान्नाहाराः प्राथान्नाहाराः
 स्मो^७ भो^८ इति वेदयन्ते । २७ । तान्प्रतिमन्त्रयते^९ । अन्नादा
 भूयास्स ये च नो ऽन्नादान्कार्ष्टापि^{१०, ११} च नो ऽन्ये^{१२} ऽन्नादा
 भूयांसो जायन्ताम् । २८ । अस्य च दातुरिति दातारमीक्षते
 । २९ । आहुते^{१३} ऽन्ने जुहोति यत्काम कामयमाना इत्ये-
 तया^{१४} । ३० ।

यत्काम कामयमाना इदं कृणुमसि ते हविः ।

तन्नः सर्वं समृध्यतामथैतस्य हविषो वीहि स्वाहेति । ३१ ।
 एष आचार्यकल्प एष ऋत्विक्कल्प एष संयुक्तकल्प एष
 विवाहकल्प एषो ऽतिथिकल्प एषो ऽतिथिकल्पः । ३२ ।

॥ ३ ॥ ॥ ९२ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे द्वादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ Ath. Paddh. and Daç. Kar. आचार्यः. — ^२ So emended; MSS. of the text and Paddhatis भूयसो; cf. sū. 28. — ^३ Daç. Kar. has a colon here. — ^४ E Bi कार्ष्टापि; Daç. Kar. कार्ष्टापि. Is the passage to be read: ये च नो भूयांसः कार्ष्टापि etc.? — ^५ K Bi त्ने. — ^६ Daç. Kar. आचार्यः. — ^७ K Bū P and Ath. Paddh. स्म. — ^८ K P भोः. — ^९ K तान्प्रतिमन्त्रयते; Ath. Paddh. आचार्यो मन्त्रयते; Daç. Kar. दाता वदति. — ^{१०} So emended; MSS. of the text and Daç. Kar. न्नादा का; cf. the accusative भूमसो in sū. 25. — ^{११} E कार्ष्टापि; Daç. Kar. कार्ष्टापि. Is the passage to read: ये च नो ऽन्नादाः कार्ष्टापि etc.? — ^{१२} K त्ने. — ^{१३} E and Daç. Kar. आहुते; B आहुते. — ^{१४} xix. 52. 5; but note, the सकलपाठ in the next sūtra; Ath. Paddh. यत्काम इत्येकया विवाहे वस्त्रापी अन्यत्र हस्तहोमः । ... अन्नागते आचार्यो (!) विवाहे वराय मधुपर्कं देयः । अन्येभ्यस्तुर्व-
 र्णकेभ्यो द्रव्यान्नेभ्यस्तुराग्रमोषेभ्यश्च गुहायते मधुपर्कः देयः । मधुपर्कः समाप्तः. —

॥ ओं ॥

अथाद्भुतानि । १ । वर्षे । २ । यक्षेषु । ३ । गोमायु-
वदने । ४ । कुले कलहिनि । ५ । भूमिचले । ६ । आदि-
त्योपप्लवे । ७ । चन्द्रमसश्च^१ । ८ । औषस्यामनुद्यत्याम्^२
। ९ । समायां दारुणायाम् । १० । उपतारकशङ्कायाम्
। ११ । ब्राह्मणेष्वायुधिषु । १२ । दैवतेषु^३ नृत्यत्सु च्योतत्सु
हसत्सु गायत्सु । १३ । लाङ्गलयोः संसर्गे । १४ । रज्ज्वो-
स्तन्वोश्च । १५ । अग्निसंसर्गे । १६ । यमवत्सायां गवि
। १७ । वडवागर्दभ्योर्मानुषां च । १८ । यव धेनवो
लोहितं दुहते । १९ । अनडुहि^४ धेनुं धयति । २० ।
धेनौ^५ धेनुं धयन्त्याम्^६ । २१ । आकाशफेने । २२ । पिपी-
लिकानाचारे । २३ । नीलमक्षानाचारे । २४ । मधुमक्षा-
नाचारे । २५ । अनाज्ञाते^७ । २६ । अवदीर्णे^८ । २७ । अनु-
दक उदकोन्मीले । २८ । तिलेषु समतिलेषु^९ । २९ । हविः-

^१ So (चन्द्रमसश्चीय०) K Ku Bū Bi P E; Ch चन्द्रमसाच्योष०. — ^२ So emended; K P Ch (prim. man.) °नूदत्वां; E Bi °नुदित्वां; Ku Ch (sec. man.) °नुदित्वां; Bū °नूदत्वां. — ^३ So emended; MSS. दैवतेषु; cf. Kāuṣ. 6. 34; 105. 1. — ^४ E अनडुहे; Ku Bi अनडुहि. — ^५ So emended; MSS. धेनुर्धे०. — ^६ So emended; MSS. धयत्वां; Ch on the margin धेनुर्धेनुं धयति. — ^७ K (°चारे)नान्याते. — ^८ E विदीर्णे. — ^९ Ch (prim. man.) °न्मीलेषु सतिलेषु. —

ध्वभिमृष्टेषु । ३० । प्रसव्येष्ववर्तेषु । ३१ । यूषे^१ विरोह-
ति । ३२ । उल्कायाम् । ३३ । धूमकेतौ^२ सप्रर्षीनुपधू-
पयति । ३४ । नक्षत्रेषु पतापतेषु । ३५ । मांसमुखे^३ नि-
पतति । ३६ । अनयाववभासे^४ । ३७ । अग्नौ^५ चसति^६
। ३८ । सर्पिषि तैले मधुनि च विष्यन्ते^७ । ३९ । ग्राम्ये ऽग्नौ^८
शालां^९ दहति । ४० । आगन्तौ च । ४१ । वंशे^{१०} स्फोटति
। ४२ । कुम्भोदधाने^{११} विकसत्युखायां सक्तुधान्यां च । ४३ ।
॥ १ ॥ ॥ ९३ ॥

अथ यच्चैतानि वर्षाणि वर्षन्ति घृतं^{१२} मांसं मधु च
यद्विरिण्यं^{१३} यानि चाप्यन्यानि^{१४} घोराणि वर्षाणि वर्षन्ति^{१५}
तत्पराभवति कुलं वा ग्रामो वा जनपदो वा । १ । तत्र
राजा भूमिपतिर्विद्वांसं ब्रह्माणमिच्छेत्^{१६} । २ । एष ह वै
विद्वान्यद्भृग्वज्जिरोवित् । ३ । एते ह वा अस्य सर्वस्य
शमयितारः^{१७} पालयितारो यद्भृग्वज्जिरसः^{१८} । ४ । स आ-

^१ So emended; MSS. यूषो. — ^२ K P E Bi धूमकेतुः. — ^३ So emended; MSS. मुखो. — ^४ So emended; MSS. अनयावभासे. Cf. Kāuṣ. 130. 1. — ^५ Ch E । अग्नौ. — ^६ K चसति; E चसति. —

^७ So Ku P; Bi विष्यन्ते; Bū Ch E विष्यन्ते; K विष्यन्ते; cf. Kāuṣ. 132. 1. —

^८ So emended; K Ku P Bi Bū E Ch (sec. man.) ग्राम्यो ऽग्निः; Ch (prim. man.) ग्राम्ये ऽग्निः. — ^९ Ch शाला. — ^{१०} K P वंश. — ^{११} Thus with double sandhi (for कुम्भ उदधाने) all MSS.; see the introduction. —

^{१२} K पक्वः; cf. the first stanza of the mantra, sū. 14. — ^{१३} Ch (prim. man.) यद्विरिण्यं; Ch (sec. man.) यद्विरिण्यं; cf. the first stanza of the mantra, sū. 14; P Bū have a colon here, as in sū. 14. — ^{१४} K ग्राम्यान्यानि. —

^{१५} The passage beginning with the word घृतं and ending here is wanting in Bi; the first part of it is metrical as in the mantra, sū. 14. — ^{१६} Ch (prim. man.) ब्रह्माणमिच्छेत्. — ^{१७} Bū शमयितारः. —

^{१८} The passage beginning with एते and ending here is wanting in

होपकल्पयध्वमिति । ५ । तदुपकल्पयन्ते कंसमहते वसने
 शुद्धमाज्यं शान्ता ओषधीर्नवमुदकुम्भम् । ६ । चीणि^१
 पर्वणि कर्मणः^२ पौर्णमास्यमावास्ये पुण्यं नक्षत्रम् । ७ ।
 अपि चेदेव यदा कदा चिदार्ताय कुर्यात् । ८ । स्नातो
 ऽहतवसनः सुरभिर्व्रतवान्कर्मण्य^३ उपवसत्येकरात्रं चिरात्रं
 षड्रात्रं द्वादशरात्रं वा । ९ । द्वादश्याः^४ प्रातर्यचैवादः पतितं
 भवति तत उत्तरमग्निमुपसमाधाय । १० । परिसमुह्य
 पर्युक्ष्य परिस्तीर्य बर्हिर्दपात्रमुपसाद्य परिचरणेनाज्यं
 परिचर्य । ११ । नित्यान्पुरस्ताद्धोमान्हुत्वाज्यभागी च । १२ ।
 अथ जुहोति । १३ ।

घृतस्य धारा इह^५ या वर्षन्ति पक्वं मांसं मधु च यद्धि-
 राण्यम्^६ ।

द्विषन्तमेता अनु यन्तु वृष्टयो ऽपां वृष्टयो बहुलाः^७
 सन्तु मह्यम् ॥

लोहितवर्षं मधुपांसुवर्षं यद्वा वर्षं घोरमनिष्टमन्यत् ।

द्विषन्तमेते अनु यन्तु सर्वे पराञ्चो यन्तु निवर्तमानाः ॥

अग्रये स्वाहेति हुत्वा । १४ । दिव्यो गन्धर्व इति^८ मातृनाम-

KP: it is probably a gloss. The same passage is interpolated in Bi before उपवसति below, sū. ९. —

^१ K omits the passage beginning here, and continuing through the next three sūtras, but reads instead: बाह्यतः शान्तवृत्तस्थेधं प्राप्तमुपसमाधाय परिस्तीर्य etc., as in sū. 11. — ^२ Bā मर्मणः. — ^३ P कर्मणावुपः; E कर्मणुपः. — ^४ Bā द्वादश्याः. — ^५ Bā अभि. — ^६ Ch (prim. man) यद्धिरिष्यम्; Ch (sec. man.) यद्धिरिष्यम्; cf. sū. 1. —

^७ So all MSS.; Weber, Omina und Portenta, p. 349, reads वज्रजं. —

^८ ii. 2. 1. For the मातृनामानि (सूक्तानि) and the मातृगण of the gaṇamālā, Ath. Pariç. 34. 4, see Kāuç. 8. 24, and note. —

भिर्जुहुयात् । १५ । वरमनद्वाहं ब्राह्मणः कर्त्तुं दद्यात् । १६ ।
सीरं वैश्यो ऽश्वं प्रादेशिको ग्रामवरं^१ राजा । १७ । सा
तत्र प्रायश्चित्तिः । १८ । ॥ २ ॥ ॥ ९४ ॥

अथ यच्चैतानि यक्षाणि दृश्यन्ते तद्यच्चैतन्मर्कटः श्वा-
पदो^२ वायसः पुरुषरूपमिति तदेवमाशङ्क्यमेव भवति । १ ।
तत्र जुहुयात् । २ ।

यन्मर्कटः^३ श्वापदो वायसो यदीदं^४ राष्ट्रं^५ जातवेदः प-
पुरुषरक्षसमिधिरं यत्पताति^६ । [ताति

द्विषन्तमेते अनु यन्तु सर्वे पराञ्चो यन्तु निवर्तमानाः ॥
अग्रये स्वाहेति हुत्वा । ३ । दिव्यो गन्धर्व इति मातृनाम-
भिर्जुहुयात्^७ । ४ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ५ । ॥ ३ ॥ ॥ ९५ ॥

अथ ह गोमायू नाम मण्डूकी यत्र वदतस्तद्यन्मन्यन्ते^८
मां प्रति वदतो मां प्रति वदत इति तदेवमाशङ्क्यमेव
भवति । १ । तत्र जुहुयात् । २ ।

यज्ञोमायू वदतो जातवेदो ऽन्यथा^९ वाचाभि^{१०} जज्ञ-
भातः^{११} ।

^१ Bā E चरं. — ^२ E पदो. — ^३ K मर्क. — ^४ Ch (prim. man.)
यदीदं; the rest, as above; Weber, *ibid.* p. 354, emends to यदिदं. —
^५ K राष्ट्रं. — ^६ So emended; MSS. यः पताति; the pāda disturbs the
metre of the stanza, which is without it good tristubh. — ^७ ii. 2. 1. For
the मातृनामानि (सूक्तानि) and the मातृगण of the gaṇamālā, Ath. Pariç.
34. 4, see Kāu. 8. 24, and note. — ^८ So emended with Weber, *ibid.*
p. 356: MSS. वदतस्तद्यन्मन्यन्ते. — ^९ Bi न्यथा or न्यधा. — ^{१०} Thus
emended; MSS. वाचामभि. The words are to be read metrically
वाचा अभि. — ^{११} So emended with Weber, as third person dual
subjunctive of the intensive: MSS. जज्ञभातः. Cf. Kāu. 114. 2. —

रथंतरं बृहच्च सामैतद्विषन्तमेतावभि^१ नानदैताम्^२ ॥

रथंतरेण त्वा बृहच्छमयामि बृहता^३ त्वा रथंतरं शम-
यामि ।

इन्द्राग्नी त्वा ब्रह्मणा वावृधांनावायुष्मन्तावुत्तमं^४ त्वा
कराथः ॥

इन्द्राग्निभ्यां स्वाहेति हुत्वा । ३ । दिव्यो गन्धर्व इति
मातृनामभिर्जुहुयात्^५ । ४ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ५ ।
॥ ४ ॥ ॥ ९६ ॥

अथ यच्चैतत्कुलं कलहि भवति तन्निर्ऋतिगृहीतमि-
त्याचक्षते । १ । तत्र जुहुयात् । २ । आरादरातिमिति^६
हे^७ । ३ ।

अयाश्वाग्ने ऽस्यनभिर्गस्तिश्च सत्यमित्समया^८ असि ।

अयासा मनसा कृतो ऽयास्यं^९ हव्यमूहिषे^{१०} ।

^१ E °वमो. — ^२ Thus emended with Weber, Omina und Portenta, p. 356, as subjunctive third dual middle with secondary ending of the intensive; K Bū नानुदैताम्; Ch P Bi Ku नानुदैवताम्; E नानुदैवतम्. — ^३ K P Bū बृहदा; E बृहता. — ^४ E °न्ता उत्तमं, as at Kāuṣ. 97.6. — ^५ ii. 2. 1. For the मातृनामानि (मूक्तानि) and the मातृगण of the gaṇamālā, Ath. Pariç. 24. 4, see Kāuṣ. 8. 24, and note. — ^६ E B °मिते. — ^७ viii. 2. 13. — ^८ Thus emended; MSS. °त्वमया. Cf. Kāuṣ. 5. 13. — ^९ Thus emended; Ch E Bi Bū Bh यास्यम् (so also in Kāuṣ. 5. 13); K यास्यम् (so also in Kāuṣ. 5. 13); P reads यास्यम् here, but यस्मा in kaṇḍikā 5; Ku यास्यन्; Antyeṣṭi. यासा; Māitr. 8. ऽयाः सन्; Çāṅkh. Çr. यासं; Weber, Omina und Portenta, p. 357, conjectures ऽयास्त्वं. — ^{१०} MSS. of the text °मूहिष (आ); Antyeṣṭi. °मूहिषः ।; Ath. Paddh. °मुहिषः ।; cf. Kāuṣ. 5. 13. —

अया नो धेहि^१ भेषजं^२ ॥

स्वाहेत्यसौ हुत्वा । ४ । तर्चैवैतान्होमाञ्जुहुयात्^३ । ५ ।

आरादमिं क्रव्यादं निरूहञ्जीवातवे^४ ते परिधिं द-
धामि^५ ।

इन्द्रासी त्वा ब्रह्मणा^६ वावृधानावायुष्मन्तावुत्तमं^७ त्वा
करायः ॥

इन्द्राग्निभ्यां स्वाहेति हुत्वा । ६ । अपेत एतु निर्घृतिरि-
त्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । ७ ।

अपेत एतु निर्घृतिर्नेहास्या^८ अपि^९ किं चन ।

अपास्याः^{१०} सत्वनः^{११} पाशान्मृत्यूनेकशतं नुदे^{१२} ॥

ये ते पाशा एकशतं मृत्यो मर्त्याय हन्तवे ।

तांस्ते यज्ञस्य मायया सर्वा^{१३} अप^{१४} यजामसि ॥

^१ Thus emended; Antyeṣṭi. अया धेहि; MSS. of the text and Ath. Paddh. आ नो धेहि; Māitr. S., Kāty. Çr. and Çāṅkh. Çr. अया नो धेहि; cf. Kāuṣ. 5. 13. — ^२ The verse occurs in Kāuṣ. 5. 13 and with more or less variation at Māitr. S. i. 4. 3; Kāth. S. v. 4; Kāty. Çr. xxv. 1. 11; and Çāṅkh. Çr. iii. 19. 3. — ^३ Ch E P Bī Ku होमान्; the rest होमाः. — ^४ K Bū P Ku निरूहं; Ch E Bī निरूहं; cf. viii. 2. 9^c. — ^५ Ch (prim. man.) परि दधामि; E P B दधामि; the two pādas ending here are identical with viii. 2. 9^{ed}. — ^६ K ब्रह्मणा. — ^७ E ता उत्तमं, as at Kāuṣ. 96. 3; Ch (prim. man.) धा-नायुष्मन्तायुत्तमं. — ^८ K ंस्या; P स्मा^३. — ^९ Thus emended with Weber, Omina und Portenta, p. 358; MSS. अप. Possibly the entire pada originally stood as follows: नेहास्या^८ आप किं चन. Cf. note 8. — ^{१०} K अपस्यात्स^०; Bū अपास्यात्स^०; E आपास्याः; P अपस्या. — ^{११} E सत्वनः. — ^{१२} The pratika of this stanza occurs at Vāit. Sū. 38. 1. — ^{१३} Weber, ibid. reads सर्वाणप. —

निरितो यन्तु नैर्ऋत्या^१ मृत्यव एकशतं परः^२ ।

सेधामैषां^३ यत्तमः^४ प्राणं ज्योतिश्च दध्महे^५ ॥

ये^६ ते शतं वरुण ये सहस्रं यज्ञियाः पाशा वितता
महान्तः ।

तेभ्यो अस्मान्वरुणः सोम इन्द्रो^७ विश्वे मुञ्चन्तु मरुतः
स्वर्काः^८ ॥

ब्रह्म भ्राजदुद्गादन्तरिक्षं दिवं च^९ ब्रह्मावाधूष्टामृतेन^{१०}
मृत्युम्^{११} ।

ब्रह्मोपद्रष्टा सुकृतस्य साक्षाद्ब्रह्मास्मदप^{१२} हन्तु शमलं
तमश्च^{१३} ॥ ८ ।

वरमनडाहमिति समानम्^{१४} । ९ । ॥ ५ ॥ ॥ ९७ ॥

अथ यच्चैतद्भूमिचलो भवति तच्च जुहुयात् । १ ।

अच्युता^{१५} द्यौरच्युतमन्तरिक्षमच्युताभूमिर्दिशो अच्युता
इमाः ।

^१ K E P B i नैर्ऋत्या; Bū नैर्ऋता. — ^२ This division is according to Ch K Bū E Ku; Weber, *ibid.* joins this word to the next pada; cf. note 4. — ^३ Thus emended; MSS. सेधामैषां. — ^४ Weber, *ibid.*, having placed the word परः at the head of this pada, emends यत्तमः to तमः, metri causa; cf. note २. E reads य उत्तमः; Ku यत्तमः. — ^५ K B i दध्महे; P दध्महे. — ^६ E ज्ये. — ^७ Bū इन्द्रो. — ^८ Cf. for this stanza Kāty. Cr. xxv. 1. 11. — ^९ The words दिवं च, which disturb the metre, appear in all MSS. — ^{१०} Thus emended; K Ch ब्रह्मावाधूष्टा; Ku ०धूष्टा; Bū ०धोष्ठा; B i ०धोष्ठा; E ०धूष्टवा; P ब्रह्मावाष्टा. — ^{११} K P B मृत्युम्; Bū मृत्युम्. — ^{१२} K ०स्मदप; by cancelling the syllable स्मद् and reading ब्रह्माप good triṣṭubh metre may be constructed. — ^{१३} Ch तमश्च. — ^{१४} Cf. Kāuṣ. 94. 16 fg. — ^{१५} The pratika of this hymn seems to be employed in Kāuṣ. 35. 12, a fact not noted there. —

अच्युतो ऽयं रोधावरोधाद्भुवो^१ राष्ट्रे प्रति तिष्ठति
जिष्णुः ॥

यथा सूर्यो दिवि रोचते यथान्तरिक्षं मातरिष्वाभि-
वस्ते^२ ।

यथाग्निः पृथिवीमा विवेशैवायं^३ ध्रुवो अच्युतो अस्तु
जिष्णुः ॥

यथा देवो दिवि स्तनयन्वि राजति यथा वर्षं वर्ष-
कामाय वर्षति ।

यथापः पृथिवीमा विविशुरेवायं^४ ध्रुवो अच्युतो^५
अस्तु^६ जिष्णुः^७ ॥

यथा पुरीषं^८ नद्यः समुद्रमहोरात्रे अप्रमादं क्षरन्ति ।

एवा विशः संमनसो हवं मे ऽप्रमादमिहोपा यन्तु^९
सर्वाः ॥

^१ Thus Ch (sec. man.); P Bi रोधावरोधाद्भुवो; Bū राधाचारा-
द्वाधुवा; Ch (prim. man.) रोधाद्भुवो; Ku रोधाद्भुवो; K E रोधा-
वरोधाद्भुवो; Weber, Omina und Portenta p. 359, note 1, suggests
hesitatingly रोधनादवरोधाद्भुवो in order to fill out the tristubh pāda.
Cf. also the Pet. Lex. sub voce 1. रोध. — ^२ Ch वास्त; Ku वास्ता. —

^३ Thus emended; Ch Bū E ०वेशैवायं; K P Bi ०वेशैवायं; Ku ०वेशै-
वायं. — ^४ So Bū; Ch Bi ०वेशुरेवायं; Ku ०वेशुरेवायं; K P ०वे-
शुरेवायं; E पृथिवीमाविशेशुरेवायं. — ^५ This word is wanting in K. —

^६ E अस्ति. — ^७ Bū जिष्णुः. — ^८ Thus emended; K Ku Ch P Bi
पुरीषां; E परीषां; Bū पुरीषा. The sense would be: 'As the rivers
pour their sediment into the sea (or Indus) etc.; cf. Roth in Kuhn's
Zeitschrift, xxvi, p. 62 fg. Weber, ibid. emends to the adjective पुरीष्या,
which may be supported by RV. v. 53. 9, मा वः परि डात्सरयुः पुरी-
षिणो. — ^९ So all MSS.; Weber, ibid. reads ०होपयानु. —

हंतां देवीं सह देवताभिर्ध्रुवा दृढाच्युता^१ मे अस्तु
भूमिः ।

सर्वपाप्मानमपनुद्यास्मदमिचान्मे^२ द्विषतो ऽनु^३ वि-
ध्यतु^४ ॥

पृथिव्यै स्वाहेति हुत्वा । २ । आ त्वाहार्धं ध्रुवा द्यौः
सत्यं बृहदित्येतेनानुवाकेन^५ जुहुयात् । ३ । सा तत्र
प्रायश्चित्तिः । ४ । ॥ ६ ॥ ॥ ९८ ॥

अथ यच्चैतदादित्यं तमो गृह्णाति तत्र जुहुयात् । १ ।
दिव्यं चिचमृतूया^७ कल्पयन्तमृतूनामुग्रं भ्रमयन्नुदेति^८ ।
तदादित्यः प्रतरन्नेतु सर्वत^९ आप इमां^{१०} लोकाननुसं-
चरन्ति ॥

ओषधीभिः संविदानाविन्द्राग्नी त्वाभि रक्षताम्^{११} ।

ऋतेन^{१२} सत्यवाकेन तेन सर्वं तमो जहि ॥

आदित्याय स्वाहेति हुत्वा । २ । विषासहिं सहमानमि-

^१ So Ku; the rest देवीं. — ^{१२} Thus emended: MSS. दृढा अच्युता, contrary to sandhi and the demands of the metre. — ^२ K P Bū सर्व. — ^३ Thus Ch (sec. man.); E Ch (prim. man.) °परध्या अस्मद°; K P Bū Bi °पनुद्यास्मद°; Ku सर्वपाप्मानमपनुद्यानुद्या अस्मद°. —

^४ Thus emended with Weber, Omina und Portenta p. 359; MSS. द्विषते न. — ^५ Thus emended; Ch E P Bi Ku विध्यतीति; K Bū विध्यति. — ^६ vi. 87. 1; 88. 1; the anuvāka beginning at xii. 1. 1. —

^७ So K and Bū, the latter of which has the word twice: दिव्यं चिचमृतूया कल्पयन्तमृतूया कल्पयन्तमृ° (?); Ch E P Bi and Bū once °मृतूया; Ku °मृत्या; Weber, Omina und Portenta, p. 361, note 1, emends to °मृतूया. — ^८ K भ्रमयन्नुदेति; Weber, ibid. note 2, points out the fact that भ्रमयन्नुदेति is to be expected in accordance with the rules of grammar. — ^९ Ch सर्वत. — ^{१०} Read आपिमां. — ^{११} Thus all MSS.; Weber, ibid. reads रक्षतात्. — ^{१२} Ch ऋतेन. —

त्येतेन सूक्तेन^१ जुहुयात् । ३ । रोहितैरुपतिष्ठते^२ । ४ । सा
तत्र प्रायश्चित्तिः । ५ । ॥ ७ ॥ ॥ ९९ ॥

अथ यच्चैतच्चन्द्रमसमुपप्रवति^३ तत्र जुहुयात् । १ ।

राहू राजानं त्सरति स्वरन्तमैनमिह^४ हन्ति पूर्वः ।

सहस्रमस्य तन्व इह नाश्याः^५ शतं तन्वो वि नश्यन्तु^६ ॥

चन्द्राय स्वाहेति हुत्वा । २ । शकधूमं नक्षत्राणीत्येतेन^७
सूक्तेन^८ जुहुयात्^९ । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ । ॥ ८ ॥ ॥ १०० ॥

अथ यच्चैतदौषसी^{१०} नोदेति तत्र जुहुयात् । १ ।

उदेतु श्रीरुषसः कल्पयन्ती^{११} पूल्यान्कृत्वा पलित एतु
चारः ।

ऋतून्विभ्रती बहुधा विरूपान्मह्यं भयं विदुषो क-
ल्पयाति ॥

औषस्यै^{१२} स्वाहेति हुत्वा । २ । दिव्यो गन्धर्व इति मा-

^१ xvii. 1. — ^२ The रोहित hymns (cf. AV. xix. 23. 23) are the hymns of the thirteenth book of the AV. (xiii. 1-4). — ^३ Bū *प्रवति. — ^४ Bū त्सरन्तमै. — ^५ Thus according to a suggestion of Böhtlingk. The reading इह नाश्या has also been thought of: Ch K Bū P B इहानाश्या; E इहनाश्या; Ku इहानाश्या. Weber, Omina und Portenta, p. 362, emends to इहागत्य and suggests, ibid. note 2, इहानागत्य as another possibility. The last emendation would however render the pāda hypercatalectic. — ^६ Thus emended; MSS. नश्यन्तु. — ^७ vi. 128. 1. — ^८ E सूच्य. —

^९ Ku Bū E here insert the words रोहितैरुपतिष्ठते; Ch has them on the margin, apparently erased by a second hand; they seem to be borrowed from the preceding kapdikā, sūtra 4. — ^{१०} So Ku; Ch E *दोषसि; K Bū Bī P *दोषसी; cf. Kauç. 93. 9. — ^{११} K P B कल्पयन्ति. — ^{१२} So Ku; the rest औषसी. —

तृनामभिर्जुहुयात्^१ । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ ।

॥ ९ ॥ ॥ १०१ ॥

अथ यच्चैतत्समा दारुणा भवति^२ तत्र जुहुयात् । १ ।

या समा रुशत्येति प्राजापत्यान्वि धूनुते^३ ।

तृप्तिं यां देवता^४ विदुस्तां त्वा सं कल्पयामसि ॥

व्याधकस्य मातरं हिरण्यकुक्षीं^५ हरिणीम् ।

तां त्वा सं कल्पयामसि ॥

यत्ते घोरं यत्ते विषं तद्विषत्सु नि दध्मस्यमुष्मिन्निति^६

ब्रूयात् । २ । शिवेनास्माकं समे^७ शान्त्या सहायुषा^८

समायै स्वाहेति हुत्वा । ३ । समास्त्वाय^९ इत्येतेन सूक्तेन

जुहुयात् । ४ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ५ । ॥ १० ॥ ॥ १०२ ॥

अथ यच्चैतदुपतारकाः शङ्कन्ते तत्र जुहुयात् । १ ।

रेवतीः शुभ्रा इषिरा मदन्तीस्त्वचो धूममनु ताः सं
विशन्तु ।

परेणापः पृथिवीं सं विशन्त्वाप^{१०} इमां लोकाननु-
संचरन्तु^{११} ॥

अद्भ्यः स्वाहेति हुत्वा । २ । समुत्पतन्तु प्र नभस्वेति^{१२} व-

र्षीर्जुहुयात्^{१३} । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ । ॥ ११ ॥ ॥ १०३ ॥

^१ ii. 2. 1. For the मातृनामानि (सूक्तानि) and the मातृगण of the gāṇa-
mālā see Kāuṣ. 8. 24, and note. — ^२ KP Bī भवति. — ^३ So emended; Ku
प्राजापत्यं; the rest °पत्यां. — ^४ Ku Bū देवतां. — ^५ Thus the MSS.; Weber,
Omina und Portenta, p. 365, reads °कुक्षिं. — ^६ Ch K Bū दधास्व. —

^७ E शमे; Weber, ibid., emends to सा मे. — ^८ KP समायुषा. —

^९ ii. 6. 1. — ^{१०} K विशन्त्वाप. — ^{११} So KP; the rest °चरन्तु(द्भ्यः). —

^{१२} iv. 15. 1; vii. 18. 1. — ^{१३} So K Bī P Bū; E वर्षी; Ku वर्ष्या; Ch
वर्षी. —

अथ यच्चैतद्वाह्यणा आयुधिनो भवन्ति तत्र जुहु-
यात् । १ ।

य^१ आसुरा^२ मनुष्या^३ आत्तधन्वः^४ पुरुषमुखाश्चरानिह^५ ।

देवा वयं मनुष्यास्ते देवाः प्र विशामसि^६ ॥

इन्द्रो नो अस्तु पुरोगवः स नो रक्षतु सर्वत ।

इन्द्राय स्वाहेति हुत्वा । २ । मा नो विदन्नमो देववधेभ्य^७

इत्येताभ्यां सूक्ताभ्यां जुहुयात् । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः

। ४ । ॥ १२ ॥ ॥ १०४ ॥

अथ यच्चैतद्देवतानि^८ नृत्यन्ति च्योतन्ति हसन्ति गायन्ति
वान्यानि^९ वा^{१०} रूपाणि कुर्वन्ति^{११} य आसुरा^{१२} मनुष्या मा

^१ So Ku Bū E Ch (sec. man.); K P Bi Ch (prim. man.) या. —
^२ P Bi असुरा; cf. Kāuṣ. 105. 1, note 12. — ^३ Ch मनुषा. — ^४ So
with K P Bi Bū as Vedic nominative plural masculine; Ch E Ku
धन्वः; which is feminine. The entire pāda may perhaps originally
have referred to female demons: या आसुरा मनुष्या आत्तधन्वः; cf.
note 1. Weber, *Omina und Portenta*, p. 367, reads: य आसुरा मनुष्या
आत्तधन्वः. — ^५ So emended; MSS. चरानिह. Weber *ibid.*, note 3,
suggests that पुरुष° be read as a dissyllable for the sake of the
metre. — ^६ E श्विश्रीमहि; Ch (prim. man.) श्विशामहि. —

^७ i. 19. 1; vi. 13. 1. These pratikas, along with the pratika of the
mantra employed in this kaṇḍikā in सकलपाठ, constitute the second
अभयगण of the gaṇamālā (Ath. Pariç. 34. 29): या असुरा (two MSS.,
in accordance with the variants in notes 1 and 2; two other MSS.
सासुरा) मनुष्या मा नो विदन्नमो देववधेभ्य इत्यभयगणः ॥ २९ ॥ For
the first अभयगण see Kāuṣ. 16. 8, note. Cf. also Kāuṣ. 105. 1. —

^८ So emended; MSS. देवतानि; cf. Kāuṣ. 6. 34; 93. 13. — ^९ So
Ku Bū E; KP गायन्त्यन्यानि; Ch गायन्ति वान्यानि; Bi गायन्ति चान्या-
नि. — ^{१०} This word is wanting in Ch Bi. — ^{११} Cf. the corresponding
passages in the उशनसानुतानि and the महानुतानि, Ath. Pariç. 73.
12; 74. 4. —

^{१२} K P Bi य असुरा; cf. Kāuṣ. 104. 2, notes 1
and 2. —

नो विदन्नमो देववधेभ्य^१ इत्यभयैर्जुहुयात् । १ । सा तच्च
प्रायश्चित्तिः । २ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १०५ ॥

अथ यच्चैतल्लाङ्गले संसृजतः पुरोडाशं अपयित्वा । १ ।
अरण्यस्थार्धमभिव्रज्य^२ । २ । प्राचीं सीतां स्थापयित्वा
। ३ । सीताया मध्ये प्राञ्चमिध्ममुपसमाधाय । ४ । परि-
समुह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य वह्निः शम्याः परिधीन्कृत्वा । ५ ।
अथ जुहोति । वित्तिरसि पुष्टिरसि श्रीरसि^३ प्राजापत्या-
नां तां^४ त्वाहं मयि पुष्टिकामो जुहोमि स्वाहा । ६ ।

कुमुद्वती पुष्करिणी सीता सर्वाङ्गशोभनी ।

कृषिः^५ सहस्रप्रकारा^६ प्रत्यष्टा^७ श्रीरियं^८ मयि^९ ॥

उर्वी^{१०} त्वाहुर्मनुष्याः श्रियं त्वा मनसो^{११} विदुः ।

आशये ऽन्नस्य नो धेह्यनमीवस्य शुष्मिणः^{१२} ॥

^१ The first pratika refers to the mantra, which is employed in सकलपाठ in Kāuṣ. 104. 2; the others are of i. 19. 1 and vi. 13. 1; the entire group makes up the second अभयगण, Ath. Pariṣ. 34. 29; cf. Kāuṣ. 104. 3, note. — ^२ E °स्वाधर्मान्निव्रज्य; cf. Kāuṣ. 126. 3. — ^३ So all MSS.; Weber, Omina und Portenta p. 368, omits these two words. — ^४ Thus with doubtful emendation; the MSS. divide themselves into two classes one reading what seems intended for प्राजापत्यांतां (so Bū; K P प्राजापत्यांतां; Bi प्राजापत्यांतां); the other what is intended to be प्राजापत्यानां (so Ch E; Ku प्राजापत्यानां). The reading accepted above is a syncretism of the two. Weber ibid. reads प्राजापत्यानां alone. — ^५ K Ku Ch (sec. man.) कृषिः; cf. p. 260, note 11. — ^६ So Bū alone; the rest °प्रकाराः; cf. p. 260, note 12. — ^७ Bū प्रत्यष्टः; K प्रत्यष्टाः; P प्रत्यष्टा; cf. p. 260, note 13. — ^८ Ku and Ch on the margin श्रीरियं; K श्रीरयं; cf. p. 260, note 14. — ^९ Ch E Ku महिः; cf. p. 260, note 15. — ^{१०} Ch E Bū Bi उर्वी; Ku उर्वी. — ^{११} So all MSS.; Weber, ibid. emends to मनसो. — ^{१२} For this stanza cf. Āṣv. Gr. i. 16. 5; Çākh. Gr. i. 27. 7. —

पर्वन्यपत्ति^१ हरिण्यभिजितास्यभि^२ नो वद ।
 कालनेत्रे^३ हविषो नो जुषस्व तृप्तिं^४ नो धेहि द्विपदे
 चतुष्पदे ॥
 याभिर्देवा असुरानकल्पयन्त्यातून्मनून्गन्धर्वान्राक्षसांश्च^५ ।
 ताभिर्नो^६ अद्य सुमना उपा गहि सहस्रापोषं^७ सुभगे
 रराणा^८ ॥

हिरण्यस्रक्पुष्करिणी^९ श्यामा^{१०} सर्वाङ्गशोभनी ।
 कृषिर्हिरण्यप्रकारा^{११} प्रत्यष्टा^{१२} श्रीरियं^{१३} मयि^{१४} ॥
 अश्विभ्यां देवि सह संविदाना^{१५} इन्द्रेण^{१६} राधेन सह
 पुष्ट्या न आ गहि^{१७} ।
 विशस्त्वा रासन्तां^{१८} प्रदिशो ऽनु सर्वा^{१९} अहोराचार्धमा-
 समासा^{२०} आर्तवा चतुभिः सह^{२१} ॥

^१ K पर्वन्यपत्ति; Ku पर्यन्त्यपत्ति; Ch (prim. man.) पर्यन्त्यपत्ति; Ch (sec. man.) पर्वन्यपत्ति. — ^२ Ch (prim. man.) अभिजितास्यभि. — ^३ K कालनेत्रे. — ^४ Ch (sec. man.) तृप्तिं. — ^५ Ch omits the word मनून्; E reads मनु; Ku *कल्पयन्त्यातून्गन्धर्वान् etc. — ^६ Bū सहस्रं. — ^७ E पोषं; B पोषि. — ^८ The last two pādas of this verse are identical with vii. 48. 2^{cd}. — ^९ K Bū हिरण्यस्रक्; Ch (sec. man.) *स्रक्. — ^{१०} So E Bū; Ch K P Bi Ku श्यामा; cf. Kāuṣ. 8. 20, note 15; 11. 4, note 3; also AV. i. 24. 4 (श्यामा for श्यामा). — ^{११} K Ch (sec. man.) कृषि; cf. p. 259, note 5. — ^{१२} Ch K E Ku *प्रकारा; cf. p. 259, note 6. — ^{१३} K P प्रत्यष्टा; E प्रत्याष्टा; cf. p. 259, note 7. — ^{१४} Ch श्रीरियं; cf. p. 259, note 8. — ^{१५} Ch E Ku सहि; cf. p. 259, note 9. — ^{१६} So Ku; the rest *विदान. — ^{१७} Weber, ibid. p. 369, suggests the insertion of the word सह at this point; the result would be one triṣṭubh and two anuṣṭubh pādas. — ^{१८} Ch E नागाहि; Ku नगहि. — ^{१९} Thus emended; MSS. रासतां. — ^{२०} Ch E Ku सर्वाहो. — ^{२१} Bū *राच *अर्धं. — ^{२२} K *मासमास; P *मास (with haplographia); E Bi *मासा (with haplographia). — ^{२३} This line may be considered as consisting of one hypercatalectic triṣṭubh pāda, ending at सर्वा, and two anuṣṭubh pādas, the first of which is also hypercatalectic. —

भर्ची देवानामुत मर्त्यानां भर्ची प्रजानामुत मानु-
हस्तिभिरितरासैः^१ श्वेत्सारथिभिः सह । [षाणाम् ।

हिरण्यैरश्वैरा^२ गोभिः प्रत्यष्टा^३ श्रीरियं^४ मयि^५ ॥ ७ ।

अत्र पुनासीराण्यनुयोजयेत्^६ । ८ । वरमनङ्गाहमिति स-
मानम्^७ । ९ । ॥ १४ ॥ ॥ १०६ ॥

अथ यच्चैतत्सृजन्त्योर्वा कृत्तन्त्योर्वा^८ नाना तन्तू^९ संसृ-
जतो मनायै तन्तुं प्रथममित्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । १ ।

मनायै तन्तुं प्रथमं पश्येदन्त्या^{१०} अतन्वत ।

तन्नारीः प्र ब्रवीमि वः साध्वीर्वः^{११} सन्तूर्वरीः^{१२} ॥

साधुर्वस्तन्तुर्भवतु साधुरेतु^{१३} रथो वृत्तः^{१४} ।

अथो होर्वरीर्युयं^{१५} प्रातर्वोढवे धावत^{१६} ॥

^१ So all MSS.; Weber, *Omina und Portenta*, p. 369, emends to 'तरारवैः', and translates 'mit bunt rufenden Feldwagenlenkern im Verein'. Does it mean 'with elephants having variegated seats'? And is the text perhaps to be emended to 'तराससैः', which would fill out the metre? — ^२ K Ch E 'श्वैरा'; Bū Bi 'श्रीरा'. — ^३ K P प्रत्यष्टा; Bū प्रत्यष्टा; cf. p. 259, note 7, and p. 260, note 13. — ^४ E Ku चीरियं; K श्रीरियं; cf. p. 259, note 8, and p. 260, note 14. — ^५ Ch E Ku महि; cf. p. 259, note 9, and p. 260, note 15. — ^६ Cf. Kāu. 20. 1 fg. — ^७ Cf. Kāu. 24. 16 fg. — ^८ So emended; Ch E Bū K P Bi कृतन्त्योर्वा; Ku कृतन्त्योर्वा. — ^९ So emended; Ch E P Bū तन्तुः; K तंतुः; Bi तंतुः; Ku तन्तुः. Cf. Kāu. 23. 15. — ^{१०} Ch (prim. man.) पश्येदन्त्या. The Pet. Lex. sub मना emends to नश्येदन्त्या. — ^{११} P Bū Bi साध्वीर्वः; Ku Ch साध्वीर्व. — ^{१२} E 'र्वरा'. The entire stanza is wanting in K. — ^{१३} K P Bū 'रोतु. Is this to be emended to 'रोतुं (infinitive from वा 'to weave') and to be taken into the text? — ^{१४} Thus emended; Ch E Ku वृत्ता; K Bū P Bi वृता. — ^{१५} Thus K P Bi Bū; Ch E Ku अथो होर्वरीर्युयं; Weber, *Omina und Portenta*, p. 373. emends to अथाहोर्वरीर्युयं. — ^{१६} Ch (prim. man.) धावतो. —

खर्गला इव पत्नरीरपामुग्रमिवायनम्^१ ।

पतन्तु^२ पत्नरीरिवोर्वरीः साधुना पथा^३ ॥

अवाच्यौ^४ ते तोतुद्येते^५ तोदेनाश्वतराविव^६ ।

प्र स्तोममुर्वरीणां शशयानामस्ताविषम्^७ ॥

नारी^८ पञ्चमयूखं^९ सूचवत्कृणुते^{१०} वसु^{११} ।

अरिष्टो अस्य वस्ता^{१२} प्रेन्द्र^{१३} वास उत्तोदिर^{१४, १५} ॥ २ ।

वासः कर्वे दद्यात् । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ ।

॥ १५ ॥ ॥ १०७ ॥

अथ यच्चैतदग्निनायिः संसृज्यते^{१६} भवतं नः समनसौ
समोकसावित्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । १ ।

^१ So KBū P Bi; E Ku Ch (sec. man.) *रपामुग्रमपायनं; Ch (prim. man.) *रपामुग्रमपायने; Weber, Omina und Portenta p. 374, emends to पत्नरीरपत्न्यमपायने 'beim wegziehen gegen morgenroth', comparing उपपत्न्यम् in Pancav. Br. xxi. 3 (cf. Kāty. Ār. xxi. 3. 13). —

^२ Ch पेतंतु; Ku चे तु. — ^३ Ch (sec. man.) पाथ; Ku यथा. —

^४ K P Ch (sec. man.) अवाच्यौ. — ^५ So following the emendation of the Pet. Lex.; Weber, ibid., reads ते अनुद्योते and translates: 'die beiden einschläf' folgsam sind'. E तैनुद्योते; the rest तोनुद्योते. —

^६ K *देनाः स्वतराविव. — ^७ So E Bū Bi Ku; K Ch P शसयानाम*, which is accepted by Weber, ibid., and translated by 'eilig, prustend'. — ^८ Thus all MSS.; Weber, ibid. reads नारीयं, which fills out the metre (anustubh). — ^९ So Bū only; E P Bi पंचमयूखं; K Ch Ku पंचमयूखं. — ^{१०} Thus emended; Ku सूचवत्कृणुते; the rest सूचवत्कृणुते. — ^{११} Ch (prim. man.) वसु (correct reading?); P Bi वसू. Is the whole passage perhaps to be reconstructed in the dual: नारी पञ्चमयूखं सूचवत्कृणुते वसू (वसू)? Cf. the duals सूचव्योः and कन्तव्योः in sūtra 1. — ^{१२} K वस्ता. — ^{१३} Ch (prim. man.) प्रेन्द्रा; K P प्रेन्द्र. — ^{१४} Thus is the unintelligible reading of Ch E; Ku उत्तोदिरा; P Bi उत्तोदिर; Bū उत्तोदि; K उत्तोदि. — ^{१५} According to Roth, Der Atharva-Veda in Kaschmir, p. 23, this group of mantras occurs in the Kashmirian śākhā of the Atharva-Veda. —

^{१६} Ch E *सृजते. —

भवतं नः समनसौ समोकसावरेपसौ ।

मा हिंसिष्टं^१ यज्ञपतिं मा यज्ञं जातवेदसौ^२

शिवौ भवतमद्य नः^{३, ४} ॥

अग्निनाग्निः संसृज्यते^५ कविर्वृहस्पतिर्युवा^६ ।

हव्यवाइ^७ जुह्वास्यः^{८, ९} ॥

त्वं ह्यग्ने^{१०} अग्निना^{११} विप्रो विप्रेण सन्सता ।

सखा सख्या समिध्यसे^{१२} ॥

पाहि नो अय एकया पाहि न उत^{१३} द्वितीयया ।

पाहि गीर्भिस्तिसृभिरूजं^{१४} पते पाहि चतसृभिर्वसो^{१५} ॥

समीची माहनो पातामायुष्मत्या^{१६} ऋचो मा सस्ति^{१७} ।

^१ So Ku; the rest insert the word मा at this point. — Thus emended; MSS. जातवेदसः; cf. VS. v. 3. — ^२ K P Bi नो without the colon; Ch Ku also omit the colon. — ^३ This stanza occurs with several variants at VS. v. 3; xii. 60; TS. i. 3. 7. 1-2; iv. 2. 5. 1; vi. 3. 5. 4; Māitr. S. i. 3. 8; ii. 7. 11; iii. 2. 3; iii. 9. 5; Kāth. S. iii. 4; xvi. 11; xxvi. 7; Kap. S. ii. 11; xxv. 2; xli. 5. — ^४ K has a colon here. — ^५ So Ch E Ku; K Bi P Bū ऋहपतिः, in accordance with the parallel texts cited in note 9. — ^६ Ku सव्यवाइ. — ^७ Bū Bi जुह्वास्यः. — ^८ Cf. RV. i. 12. 6; SV. ii. 194; TS. i. 4. 46. 3; iii. 5. 11. 5; v. 5. 6. 1; Tait. Br. ii. 7. 12. 3; Māitr. S. iv. 10. 2 (3); Kāth. S. xv. 12; xx. 14; xxxiv. 19; Kap. S. vii. 6; xlviii. 1. — ^९ Bū ह्यपि. — ^{१०} K P Bū Bi अग्निरग्निना. — ^{११} Cf. RV. viii. 43. 14; TS. i. 4. 46. 3; iii. 5. 11. 5; Māitr. S. iv. 10. 2 (3); Kāth. S. xv. 12. — ^{१२} Thus all MSS.; Weber, Omina und Portenta, p. 376 reads पाहि उत for the sake of the metre, and in accordance with the parallel texts cited in note 15. The metre is satisfied by reading नोत with double sandhi. — ^{१३} So all MSS.; Weber, ibid. suggests for the sake of the metre गीर्भिर्नस्तिसृः; cf. however the parallel passages cited in the next note. — ^{१४} Cf. RV. viii. 60. 2; SV. i. 36; ii. 894; VS. xxvii. 43. — ^{१५} Bū ऋयुष्मत्या. — ^{१६} So P Bi Ch (sec. man.); K माय सस्ति; E मा शित्त (द्रुपा); Bū मा सस्ति; Ch (prim. man.) मा सित्ति; Ka मा क्षित्ति; K Bū P only have the colon here. —

तनूपात्साम्नो^१ वसुविदं लोकमनुसंचराणि^{२,३} ॥ २ ।
रुक्मं कर्त्रे दद्यात् । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ । ॥ १६ ॥ ॥ १०८ ॥

अथ यच्चैतदयमसूर्यमौ^४ जनयति तां शान्युदकेनाभ्युक्ष्य
दोहयित्वा । १ । तस्या एव गोदुग्धे^५ स्थालीपाकं श्रपयि-
त्वा । २ । प्राञ्चमिध्ममुपसमाधाय । ३ । परिसमुक्ष्य पर्युक्ष्य
परिस्तीर्य बर्हिरुदपात्रमुपसाद्य । ४ । एकैक्यैषा सृष्ट्या^६
सं बभूवेत्येतेन^७ सूक्तेनाज्यं जुह्वन्^८ । ५ । उदपात्रे संपाताना-
नयति । ६ । उत्तमं संपातमोदने प्रत्यानयति । ७ । ततो
गां च प्राशयति वत्सौ चोदपात्रादेनानाचामयति^{९,१०} च
संप्रोक्षति च । ८ । तां तस्यैव दद्यात् । ९ । सा तत्र प्राय-
श्चित्तिः । १० । ॥ १७ ॥ ॥ १०९ ॥

अथ चेद्वडवा वा^{११} गर्दभी^{१२} वा स्यादेवमेव प्राञ्चमिध्म-
मुपसमाधाय । १ । एवं परिस्तीर्य । २ । एवमुपसाद्य । ३ ।
एतेनैव सूक्तेनाज्यं^{१३} जुह्वन्^{१४} । ४ । उदपात्रे^{१५} संपातानान-

^१ Thus KP Bi; Ch E Ku तनूपाःसाम्नो; Bū तनूपाः त्साम्नो; cf. the parallel passage from the TS. cited in note 3. Weber, Omina und Portenta p. 376 reads तनूपाः. — ^२ Bū लोकमनुचराणि (1). —

^३ Cf. TS. iii. 2. 7. 1; Cāṅkh. Cr. vi. 8. 6; Vait. Sū. 17. 4; Āçv. Cr. v. 2. 14. — ^४ K Ch E Ku असूर्यमौ. — ^५ E गोदुग्धे. — ^६ K संसृष्ट्या. — ^७ iii. 28. 1. — ^८ So (जुह्वन्नुदपात्रे for जुह्वन्नु?)

all MSS.; the same form is repeated in Kāuṣ. 71. 7; 110. 4; 111. 5; 126. 9. — ^९ Ch prim. man.) वोदपात्र. — ^{१०} B ओदेना आचात्र. —

^{११} So K Bū; the rest omit the word वा (by haplographia). — ^{१२} E दर्भगर्दभी (1). — ^{१३} iii. 28. 1. — ^{१४} So (जुह्वन्नुदपात्रे for जुह्वन्नु?)

all MSS.; the same form is repeated in Kāuṣ. 71. 7; 109. 5; 111. 5; 126. 9. — ^{१५} K here inserts संपात्रे. —

यति । ५ । उदपात्रादेनानाचामयति^१ च संप्रोक्षति^२ च । ६ । तां तस्यैव दद्यात् । ७ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ८ ।
॥ १८ ॥ ॥ ११० ॥

अथ चेन्मानुषी स्यादेवमेव प्राञ्चमिधममुपसमाधाय । १ । एवं परिस्तीर्य । २ । एवमुपसाद्य । ३ । उपस्थे जा-
तकावाधाय । ४ । एतेनैव सूक्तेनाज्यं जुह्वन्^४ । ५ । अ-
मीषां मूर्ध्नि स मातुः पुत्रयोरित्यनुपूर्वं^५ संपातानानय-
ति । ६ । उदपात्रं^६ उत्तरान्संपातान् । ७ । उदपात्रादे-
नानाचामयति च संप्रोक्षति^७ च । ८ । तां^८ तस्यैव दद्यात् ।
९ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । १० । तस्या निष्कयो^९ यथाहं
यथासंपद्वा^{१०} । ११ । ॥ १९ ॥ ॥ १११ ॥

अथ यच्चैतद्धेनवो लोहितं दुहते यः पौरुषेयेण क्रवि-
षा समङ्क^{११} इत्येताभिश्चतसृभिर्जुह्यात्^{१२} । १ । वरां धेनुं
कर्त्तुं दद्यात् । २ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ३ । ॥ २० ॥
॥ ११२ ॥

^१ E °देना आच°. — ^२ K reads संप्रोक्षति and omits the च following; cf. Kāṇ. 111. 8, note. — ^३ iii. 28. 1. — ^४ So (जुह्वन्मीषां) all MSS.; the same grammatical peculiarity is repeated at Kāṇ. 71. 7; 109. 5; 110. 4; 126. 9. — ^५ Weber, *Omina und Portenta*, p. 378, fittingly regards the words मातुः पुत्रयोरित्यनुपूर्वं as a gloss, incorporated into the text. — ^६ E °पात्रेन. — ^७ K संप्रोक्षति; cf. Kāṇ. 110. 6, note. — ^८ Ch तं. — ^९ B निःकयो. — ^{१०} With the contents of this and the preceding two chapters cf. Āit. Br. vii. 9; Çāṅkh. Çr. iii. 4. 14; 10. 4; Kāty. Çr. xxv. 4. 35; Āqṛ. Çr. iii. 13. — ^{११} K Bū समङ्कत. — ^{१२} viii. 3. 15-18. —

अथ यच्चैतदनङ्गान्धेनुं^१२ धयति तच्च जुहुयात् । १ ।

अनङ्गान्धेनुमधयदिन्द्रो^३४ गो रूपमाविशत्^५६ ।

स मे भूतिं च पुष्टिं च दीर्घमायुश्च धेहि नः ॥

इन्द्राय स्वाहेति हुत्वा । २ । सा नो विदन्ममो देववधेभ्यः

इत्येताभ्यां सूक्ताभ्यां जुहुयात् । ३ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः

। ४ । ॥ २१ ॥ ॥ ११३ ॥

अथ यच्चैतद्वेनुर्धेनुं धयति तच्च जुहुयात् । १ ।

योगक्षेमं धेनुं वाजपत्नीमिन्द्राग्निभ्यां^७ प्रेषिते^{१०} जज्ञ-
भाने^{११} ।

तस्मान्नाममे परि पाहि घोरात्त्र नो^{१२} जायन्तां^{१३}

मिथुनानि रूपशः^{१४} ॥

इन्द्राग्निभ्यां स्वाहेति हुत्वा । २ । दिव्यो गन्धर्व^{१५} इति

मातृनामभिर्जुहुयात् । ३ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः । ४ ।

॥ २२ ॥ ॥ ११४ ॥

^१ Thus emended; MSS. 'नङ्गां'. — ^२ Bū धेनुर्धेनुं. — ^३ Ch E Bū K P Bi अनङ्गां. — ^४ E 'अधयदि'; Ku 'धृयदि'. — ^५ Thus emended; Ku Ch (prim. man.) वोरूपमा; the rest वोरूपमा. Weber, Omina und Portenta, p. 379, adopts the reading वोरूपमा and translates: 'den breit trinkenden' i. e. 'ihn der gierig schlürft'. — ^६ Bū E Bi Ch (prim. man.) विशन्. — ^७ P Bū इन्द्राग्निभ्यां; cf. Kāuṣ. 114. 2. — ^८ i. 19. 1; vi. 13. 1; cf. Kāuṣ. 104. 3, note. — ^९ Bi राजः; Bū 'पत्नीरि'. — ^{१०} K प्रेषति; Ku प्रपिषति; Ch प्रेषिते; P प्रेषिते. — ^{११} Ku ज्ञतमाने; Weber, Omina und Portenta p. 379 emends to जज्ञभाते; cf. the corresponding emendation in the mantra at Kāuṣ. 96. 3. — ^{१२} K घोरात्त्र; Ku Ch (prim. man.) 'अत्रहो'. — ^{१३} Thus emended; MSS. जयन्तां; cf. Kāuṣ. 128. 2. — ^{१४} K रूपः. This line occurs also in the mantra at Kāuṣ. 128. 2. — ^{१५} ii. 2. 1. For the मातृनामानि (सूक्तानि) and the मातृगण of the gaṇamālā, Ath. Pariṣ. 34. 4, see Kāuṣ. 8. 24, and note. —

अथ यच्चैतद्गौर्वाश्वो वाश्वतरो^१ वा पुरुषो वाकाशफे-
नमवगन्धयति^२ तच्च जुहुयात् । १ ।

पयो देवेषु पय ओषधीषु पय आशासु पयोऽन्तरिक्षे^३ ।
तन्मे धाता च सविता च धत्तां विश्वे तद्देवा अभि-
संगृणन्तु ॥

पयो यदप्सु पय उत्सियासु^४ पय उत्सेषूत^५ पर्वतेषु^६ ।
तन्मे धाता च सविता च धत्तां विश्वे तद्देवा अभिसं-
गृणन्तु^७ ॥

यन्मृगेषु पय आविष्टमस्ति यदेजति पतति यत्पत-
तचिषु^{८, ९}

तन्मे धाता च सविता च धत्तां विश्वे तद्देवा अभि-
संगृणन्तु^{१०} ॥

यानि पयांसि दिव्यार्पितानि^{११} यान्यन्तरिक्षे^{१२} बहुधा
बहूनि ।

^१ K (श्वो) श्वतरो. — ^२ This doubtful reading is based upon the authority of Ku, and is in part supported by E, which reads वाकाशमवगन्धयति; K Bū Ch P Bī read वाकाशमवफेनगन्धयति, which is emended by Weber, *Omina und Portenta* p. 380, to वाकाशमवफेनगन्धयति. Weber translates 'Wenn ein Rind etc. Schaum in der Luft schnopert' (? 'die Luft als eine Schaum herabsendende riecht'). Cf. *Kāuṣ.* 93. 22. — ^३ K अन्तरिक्षे. Cf. VS. xviii. 36; TS. iv. 7. 12. 2; Māitr. S. ii. 12. 1; Kāṣh. S. xviii. 13. — ^४ K उत्सियासु; Ku उत्सियासु. — ^५ Thus emended upon the supposition that the reading उत्से is Prākṛitic for उत्से; Bī उत्सेषूत; P Ch (sec. man.) उत्सेषूत; K उत्सेषूत; E Ch (prim. man.) उत्सेषूच; Ku उत्सेषूच; Weber, *ibid.*, reads उत्सेषू न. — ^६ So P Bī Bū; Ku Ch पूर्वधेषु (Weber's reading); E पूर्वधेषु; K पूर्वधेषु. — ^७ This line is omitted in K. — ^८ E तत्प. — ^९ K E Ch पततयु. — ^{१०} The two lines ending here are omitted in Bū. — ^{११} Bī दिव्यान्वार्पितानि. — ^{१२} K याश्चतारिचि. —

तेषामीशानं^१ वशिनीं^२ नो अद्य प्रदत्तां^३ द्यावापृथिवी
अहृणीयमानां^४

इत्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । २ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ३ ।

॥ २३ ॥ ॥ ११५ ॥

अथ यच्चैतत्पिपीलिका अनाचाररूपां^५ दृश्यन्ते तत्र
जुहुयात् । १ । भुवाय स्वाहा भुवनाय स्वाहा भुवनपतये
स्वाहा भुवां पतये स्वाहावोषाय^६ स्वाहा विनताय स्वाहा^७
शतारूणाय^८ स्वाहा । २ ।

यः प्राच्यां दिशि श्वेतपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा ।

यो दक्षिणायां^{१०} दिशि कृष्णपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा ।

^१ E °शानो. — ^२ K वसिनी. — ^३ P प्रमत्ता; Ku प्रदत्ता. —

^४ Thus Ku Ch; K °मानाः; Bū °मान; E अहृणीयमाना; Bi आहृय-
माना; P आहृयमान. — ^५ I have taken into the text the best

supported readings of the MSS., without however meaning to imply
that the text does not stand in need of emendation. Weber, *ibid.*
restores as follows: तेषामीशाने वशिनी नो अद्य द्यावापृथिवी अह-
णीयमाने, which involves the omission of प्रदत्ता, in accordance with
the demands of the metre. He then translates: 'Ueber die all
herrschen heit als Gebieter bereitwillig Himmel und Erde für uns'.

In a note, *ibid.*, he also suggests the following reading and trans-
lation: तेषामीशानं (or °शानान) वशिनी नो अद्य प्रदत्तां द्यावापृ-
थिवी अहृणीयमाने, 'als deren Herr mögen uns hent gebietend,
bereitwillig Himmel und Erde setzen'. According to Roth, *Der
Atharva-Veda in Kaschmir*, p. 23, the entire hymn occurs in the
Kashmirian śākhā of the Atharvan. — ^६ K अनाचार(दृश्यन्ते). —

^७ K omits the passage beginning with भुवनाय and ending here. —

^८ K शवारूणाय. — ^{१०} K दक्षिणायां. —

यः प्रतीच्यां दिशि रजतपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा ।

य उदीच्यां दिशि रोहितपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा ।

यो ध्रुवायां दिशि बभ्रुपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा ।

यो व्यध्वायां दिशि हरितपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा ।

य ऊर्ध्वायां दिश्यरुणपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा । ३ ।

ताश्चेदेतावता^१ न शाम्येयुस्तत उत्तरमग्निमुपसमाधाय
। ४ । शरमयं^२ बर्हिर्भयतः परिच्छिन्नं प्रसव्यं परिस्तीर्य
। ५ । विषावध्वस्तमिङ्गिडमाज्यं^३ शाकपलाशेनोत्पूतं वा-
धकेन सुवेण जुहोति । ६ ।

उत्तिष्ठत निर्द्रवत^४ न व इहास्त्वित्यञ्चनम्^५ ।

इन्द्रो वः सर्वासां साकं गर्भानागडानि^६ भेत्स्यति^७ ।

^१ K ताश्चेदेवता; Ch ताश्चेदेव तावता; Ku ताश्चेदेव तातान. —
^२ Bū शरमयं. — ^३ K E विषावध्वस्तः; P विषावध्वस्तः; Bi विषा-
वध्वस्तः. — ^४ So Ku; the rest उत्तिष्ठतं निर्द्रवतं. — ^५ Bi न वद्वा-
स्त्वित्यञ्चनं; Ku नैव इहास्त्वित्यञ्चनं. Probably the pāda is to be restored
as follows: न व इहास्तु न्यञ्चनं. — ^६ So Bū alone; Bi P Ch E Ku गर्भा-
नाङ्गानि; K गर्भानाङ्गानि; Weber, Omina und Portenta, p. 381, reads
गर्भानाङ्गानि, on the basis of the reading of the Chambers MS. (गर्भा-
नाङ्गानि). — ^७ Thus Ku; K Ch (sec. man.) भेक्षति; Ch (prim.
man.) भिर्क्षति; P Bi भेत्सति; E भेक्षति; Bū भिर्क्षति. —

फहुताः^१ पिपीलिका इति^२ ॥ ७ ।

इन्द्रो वो यमो वो वरुणो वो ऽग्निर्वो^३ वायुर्वः सूर्यो व-
श्चन्द्रो^४ वः प्रजापतिर्व ईशानो^५ व इति^६ । ८ । ॥ २४ ॥
॥ ११६ ॥

अथ यच्चैतन्नीलमक्षा अनाचाररूपा दृश्यन्ते^७ तत्र जुहु-
यात् । १ ।

या मत्विः^८ सरथं^९ याति^{१०} घोरा^{११} मृत्योर्दृत्यः^{१२} कविशः^{१३}
सं^{१४} बभूवुः^{१५, १६} ।

शिवं चक्षुरुत घोषः^{१७} शिवानां शं नो अस्तु द्विपदे शं
चतुष्पदे ॥

^१ P Bi Ku Ch Bū फहुताः (i. e. two ६; one being written under the other); K E फदताः. — ^२ MSS. इतीन्द्रो. — ^३ Thus Ku Bū; the rest वो अग्निर्वो. — ^४ K P E वः चन्द्रो. — ^५ K ईशानो. — ^६ The usual ending, सा तत्र प्रायश्चित्तिः, is wanting in all MSS.: so also in kapdikās 119, 122, and 127. — ^७ K दृश्यते. — ^८ P मन्विः; E मित्विः; the rest मत्विः. Is the word to be emended to मत्विः? — ^९ E सरथ. — ^{१०} So K; the rest याति. — ^{११} Thus emended; E चोरान्(!); the rest घोरान्. — ^{१२} Thus emended; E मृत्योर्दृत्यः; the rest मृत्योर्दृत्यः. — ^{१३} So KBūPBi; E कविशः; Ch Ku कविशं. Is the word to be emended to कविशः? — ^{१४} Wanting in Ch Ku. — ^{१५} K बभूवुः. — ^{१६} I have taken into the text the best supported readings of the MSS., emending only where the correction seemed obvious: the word कविशः and perhaps also मत्विः are thus left open to correction. Weber, Omina und Portenta, p. 383, restores upon the basis of Ch alone (या मत्विः सरथं याति घोराश्चतुर्दृत्यः कविशंबभूवुः) as follows: या मरुद्भिः सरथं याति घोरा मृत्योर्दृत्यः कविभिः शंबभूवुः, 'Die mit dem Wind ein Zug hinziehn, die grausen Tod's Botinnen zähmten sich durch die Weisen'. In the note, ibid., he observes that मत्विः and संबभूवुः would be simpler emendations, which however yield no good sense. — ^{१७} K घोष. —

शान्त^१ चक्षुरुत वायसीनां या चासां^२ घोरा^३ मनसो
विसृष्टिः ।

मनसस्पते तन्वा^४ मा पाहि घोरान्मा वि रिक्षि^५
तन्वा मा प्रजया

मा^६ पशुभिर्वायवे^७ स्वाहेति हुत्वा । २ । वात आ वातु
भेषजमित्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । ३ ।

वात आ वातु भेषजं शंभु मयोभु नो हृदे^८ ।

प्र ण आयूंषि तार्षत्^९ ॥

उत वात पितासि न उत भ्रातोत नः सखा ।

स नो जीवातवे कृधि ॥

यददो वात ते गृहे निहितं भेषजं गुहा ।

तस्य नो धेहि जीवस

इत्येतेन सूक्तेन^{१०} जुहुयात् । ४ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः । ५ ।

॥ २५ ॥ ॥ ११७ ॥

^१ Weber, *Omina und Portenta*, p. 363, plausibly supplies for the sake of the metre the word च after this word (haplographia); the MSS. do not exhibit it. — ^२ P Ku वासां. — ^३ K घोरां. —

^४ Ku तच्च; the rest as above. Weber, *ibid.* emends to तन्वां. — ^५ Thus emended, as first person singular middle of the *s*-aorist of the root रिप्; Ch Ku रोचि; K राच; E रिष्ट; P Bi Bu रोच्च. Weber, *ibid.*, emends to रचि, as first person singular middle of the *s*-aorist of root रज्, also translating: 'Nicht möge Schaden leiden ich'. —

^६ K Ku omit this word. — ^७ The words मा पशुभिर् may perhaps be regarded as a later addition, as the preceding line makes fairly good metre without them (the first pāda hypercatalectic). — ^८ Ch हृदे. — ^९ So all MSS. The reading of RV. x. 186. 1; SV. i. 184; ii. 1190; TB. ii. 4. 1. 9; etc. is तारिषत्, which suits the metre more directly. — ^{१०} Cf. RV. x. 186. 1-3; SV. ii. 1190-2; TB. ii. 4. 1. 8-9; TA. iv. 42. 2; Nirukta x. 35; Vait. sū. 38. 1. —

अथ यच्चैतन्मधुमक्षिका^१ अनाचाररूपा दृश्यन्ते मधु
वात ऋतायत इत्येतेन सूक्तेन^२ जुहुयात् । १ । सा तत्र
प्रायश्चित्तिः । २ । ॥ २६ ॥ ॥ ११८ ॥

अथ यच्चैतदनाज्ञातमद्भुतं दृश्यते^३ तत्र जुहुयात् । १ ।

यदज्ञातमनाम्नातमर्थस्य^४ कर्मणो^५ मिथः ।

अग्रे त्वं नस्तस्मात्पाहि स हि वेत्थ यथायथम् ॥

अग्रे स्वाहा । २ । वायो^६ सूर्यं चन्द्रेति^७ च । ३ ।

पुरुषसंमितो ऽर्थः^८ कर्मार्थः^९ पुरुषसंमितः^{१०} ।

वायुर्मा तस्मात्पातु स हि वेत्थ यथायथम्^{११} ॥

वायवे स्वाहा । ४ । अग्निर्मा सूर्यो मा चन्द्रो मेति च^{१२}

। ५ । ॥ २७ ॥ ॥ ११९ ॥

अथ यच्चैतद्गामे वावसाने वाग्निशरणे वा समज्यायां^{१३}

^१ Ku °मचाः; Bū °मचा. — ^२ The hymn, whose pratika is cited here, is not written out in full in the text, as it has been previously given in सकलपाठ at Kāṇṇ. १०. २४; ११. १. Cf. also RV. i. १०. ६-८; Māitr. S. ii. ७. १६ (Vol. २, p. ११); Kāṇṇ. S. xxxix. ३; TS. iv. २. १. ३; v. २. ८. ६; VS. xiii. १७; Cat. Br. xiv. १. ३. ११-१३. It occurs also in the Kashmir-çākhā according to Roth, Der Atharva-Veda in Kaschmir, p. २३. — ^३ KBū दृश्यते. — ^४ Thus emended with Weber, Omina und Portenta, p. ३८५; Ch यदाज्ञातः; Ku यदावातः; the rest यदाज्ञातः. —

^५ Bū कर्मणो. — ^६ KP वायो. — ^७ K Bū चन्द्रेति. — ^८ Bū अर्थः, in accordance with the metre. — ^९ K कामार्थः; Bū inserts here the word कर्म; Bi inserts कर्म. — ^{१०} E Bi Bū °संमितः; cf. the word कर्म, inserted by Bū Bi after कर्मार्थः; see the preceding note. — ^{११} K यथायथम्. —

^{१२} The ending usual in this adhyāya, सा तत्र प्रायश्चित्तिः, is wanting in all MSS.; so also in kaṇḍikās ११६, १२२, and १२७. — ^{१३} K P Bi समज्यायां. —

वावदीर्येत^१ चतस्रो धेनव उपकृप्ता^२ भवन्ति श्वेता कृष्णा
 रोहिणी सुरूपा^३ चतुर्थी । १ । तासामेतद्वादशरात्रं संदुग्धं
 नवनीतं निदधाति^४ । २ । द्वादश्याः प्रातर्यच्चैवादो ऽवदीर्णं
 भवति तत उत्तरमग्निमुपसमाधाय । ३ । परिसमुह्य
 पर्युह्य परिस्तीर्य वह्निः^५ श्वेताया आज्येन संनीय
 । ४ । अग्निर्भूम्यामिति^६ तिसृभिरभिमन्त्र्यालभ्य । ५ । अथ
 जुहुयात् । ६ । तथा दक्षिणार्धे^७ । ७ । तथा पश्चार्धे
 । ८ । उत्तरार्धे संस्थाप्य वास्तोष्पत्यैर्जुहुयात्^{८,९} । ९ ।
 अवदीर्णे संपातानानीय संस्थाप्य होमान् । १० । अव-
 दीर्णे^{१०} शान्त्युदकेन संप्रोक्ष्य । ११ । ता एव ब्राह्मणो दद्यात्
 । १२ । सीरं वैश्यो ऽश्वं प्रादेशिको यामवरं राजा । १३ ।
 सा तत्र प्रायश्चित्तिः । १४ । ॥ २८ ॥ ॥ १२० ॥

अथ यत्रैतदनुदक उदकोन्मीलो भवति हिरण्यवर्णा^{११}
 इत्यपां सूक्तैर्जुहुयात्^{१२} । १ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । २ ।
 ॥ २९ ॥ ॥ १२१ ॥

^१ Bū °दीर्येत; Bi °दीर्येत. — ^२ E उपकृप्ता. — ^३ So all MSS.; Weber, Omina und Portenta, p. 386, emends to सुरूपा; cf. also Kāuṣ. 126. 5. — ^४ K P Bi भवति. — ^५ Ch वह्निः; Ku वह्निः. — ^६ xii. 1. 19-21. — ^७ K °णार्धे; Ch °णार्धे. — ^८ K has a colon here. — ^९ For the वास्तोष्पतीयानि sc. सूक्तानि, and the वास्तुगण see Kāuṣ. 8. 23, and note. Cf. also Kāuṣ. 43. 4, where the term is also वास्तोष्पतीयैः instead of वास्तोष्पत्यैः, as at Kāuṣ. 8. 23. — ^{१०} K Ch E Ku °दीर्णे. — ^{११} i. 33. 1. — ^{१२} For the अपां सूक्तानि see Kāuṣ. 7. 14, and Dārila ibid. In the list there given the two pratikas i. 4. 1; 5. 1 precede i. 33. 1. —

अथ यच्चैतत्तिलाः समतैला भवन्ति तत्र जुहुयात् । १ ।
 अनूनाय^१ स्वाहा । अक्षिताय स्वाहा । अपरिमिताय
 स्वाहा । परिपूर्णाय स्वाहा । २ । स यं^२ द्विष्यात्तस्याशायां
 लोहितं ते प्र सिञ्चामीति दक्षिणामुखः^३ प्रसिञ्चेत्^४ । ३ ।
 ॥ ३० ॥ ॥ १२२ ॥

अथ यच्चैतद्वपां वा हवींषि वा वयांसि^५ द्विपदच-
 तुष्पदं^६ वाभिमृग्यावगच्छेयुर्ये^७ अग्नयो नमो देववधेभ्यः^८
 इत्येताभ्यां सूक्ताभ्यां जुहुयात् । १ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः
 । २ । ॥ ३१ ॥ ॥ १२३ ॥

अथ यच्चैतत्कुमारस्य कुमार्या वा द्वावावतौ मूर्धन्यौ
 भवतः सव्यावृदेको देशावर्तस्तत्र^९ जुहुयात् । १ ।

तृष्ठा रूपाणि बहुधा विकुर्वञ्जनयन्मज्जा बहुधा वि-
 श्वरूपाः ।

स मे करोत्वविपरीतमस्माननुपूर्वं^{१०} कल्पयतामिहैव ॥
 तष्ट्रे स्वाहा । २ ।

^१ Thus K only; E अनुयाय; the rest अनुनाय. — ^२ Thus emended; Ch E Bā Bi K P स्वायं; Ku यं. — ^३ E दक्षिणाभिमुखः. —

^४ The ending usual in this adhyāya, सा तत्र प्रायश्चित्तिः, is wanting in all MSS.; so also at the end of kaṇḍikās 116, 119, and 127. —

^५ Ch वयांसि; Ku वयाति. — ^६ E द्विपदचतुष्पदं; Bi द्विपदं चतुष्पदं. —

^७ E चाभिः. — ^८ iii. 21. 1; vi. 13. 1; cf. the second अभयगण at Kāuṣ. 104. 3. — ^९ Thus, with double sandhi for देश आवर्तः, all

MSS.; cf. Kāuṣ. 6. 17 (p. 19, note 5); 6. 34 (p. 21, note 6) etc. See also the introduction, and Weber, Omina und Portenta, p. 390, note 3. Weber, ibid. p. 391, note 4, characterizes the words सव्यावृदेको देश आवर्तः as originally a marginal gloss. — ^{१०} Ch अपरितमः —

अन्तर्गर्भेषु बहुधा सं तनोति^१ जनयन्प्रजा बहुधा वि-
श्वरूपाः ।

स मे करोत्वविपरीतमस्नाननुपूर्वं कल्पयतामिहैव ॥
त्वष्ट्रे स्वाहा । ३ ।

यद्युन्मृष्टं^२ यदि वाभिमृष्टं^३ तिरश्चीनर्थं उत मर्मजन्ते^४ ।
शिवं तद्देवः सविता कृणोतु प्रजापतिः प्रजाभिः^५ सं-
त्वष्ट्रे स्वाहा । ४ । [विदानः ॥

सव्यावृत्तान्युत या विश्वरूपा^६ प्रत्यग्वृत्तान्युत या ते
परुःषु^७ ।

तान्यस्य^८ देव^९ बहुधा बहूनि स्योनानि शग्मानि शि-
वानि सन्तु ॥
त्वष्ट्रे स्वाहेति हुत्वा । ५ । त्वष्टा मे दैव्यं वच^{१०} इत्येतेन सूक्तेन
जुहुयात् । ६ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः । ७ । ॥ ३२ ॥ ॥ १२४ ॥

^१ E वसनोति; Bi Ku सनोति; P संनोति. — ^२ Ch ०मृष्टं; E Ku ०मृष्ट. — ^३ So Ku alone; K P Bi Bū भिमृष्टं; Ch E भिमिष्टं. —

^४ The reading of this pāda as taken into the text represents merely the best supported MS. authority without emendation (barring the last word), of which it evidently stands much in need; Bū Bi read तिरश्चीनर्थं उत मन्मजन्ते; K तिरश्चीनर्थं उत मन्मजन्ते; P तिरश्चीनर्थं उत मन्मजन्ते; Ku तिरश्चीनर्थं उत मन्मजन्ते; E Ch (sec. man.) तिरश्चीनर्थं उत मन्मजन्ते; Ch (prim. man.) तिरश्चीनर्थं उत मन्मजन्ते. Weber, *ibid.*, emends to तिरश्चीनं यदुत मन्मजन्ते, translating: 'was seitwärtsgeh'nd dir und was oft zu streichen'. — ^५ Bū प्रजाया. — ^६ Bū Ch (prim. man.) ०रूपा. —

^७ So Ku; K P Bi पुरुषु; E Ch परुषु; Bū पुरुषु; Ch (prim. man.) पुरुषु; Ch (sec. man.) परुषु; Weber, *ibid.* p. 391, emends to परुषि. — ^८ Ch Ku ०स्वा. — ^९ Thus emended; MSS. देवी. — ^{१०} vi. 4. 1. —

अथ यच्चैतद्यूपो विरोहति तत्र जुहुयात् । १ ।

यूपो विरोहञ्छतशाखो^१ अध्वरः समावृतो^२ मोहयि-
ष्यत्यजमानस्य^३ लोकान् ।

वेदाभिगुप्तो ब्रह्मणा^४ परिवृतो ऽथर्वभिः शान्तः सुकृ-
तामेतु^५ लोकम् ॥

यूपो ह्यरुक्षद्विषतां वधाय न मे यज्ञो यजमानश्च रि-
ष्यात्^६ ।

सप्तर्षीणां^७ सुकृतां यत्र लोकस्तत्रेवं यज्ञं यजमानं च
धेहि^८ ॥

वनस्पतये स्वाहेति हुत्वा । २ । वनस्पतिः सह देवैर्न
आगच्छति^९ जुहुयात्^{१०} । ३ । सा तत्र^{११} प्रायश्चित्तिः । ४ ।
॥ ३३ ॥ ॥ १२५ ॥

अथ यच्चैतद्विवोल्का पतति तदयोगक्षेमाशङ्कं भवत्य-
वृष्ट्याशङ्कं वा । १ । तत्र राजा भूमिपतिर्विद्वांसं ब्रह्मणं
वृणीयात् । २ । स वृतो ऽरण्यस्यार्धमभिव्रज्य तत्र द्वाद-
शरात्रमनुष्येत्^{१२} । ३ । स खलु पूर्वं नवरात्रमारण्यशा-

^१ Ch Ku E °रोहं श°. — ^२ K P Bi Bū समावृतो. Possibly this or the preceding word represents a later gloss: good metre is obtained by the removal of either. — ^३ Ch (sec. man.) मोहयिष्य. — ^४ K E ब्रह्मणः. — ^५ K °मेतुं. — ^६ Bū रिष्यात्. — ^७ K सप्तर्षीणां. — ^८ The same ardharcā occurs in Kāty. Çr. ii. 2. 8. — ^९ xii. 3. 15. — ^{१०} The customary word जुहुयात् is supplied by emendation: it is wanting in all MSS.; cf. Kāuṣ. 130.3; 131.3, and the next note. — ^{११} The words सा तत्र are wanting in K Bū, as in Kāuṣ. 130. 3; 131. 3; cf. the preceding note. — ^{१२} P °श्रियेत्. —

कमूलफलभक्षश्चाथोत्तरं^१ चिराचं नान्यदुदकात् । ४ । श्वो
भूते सप्त धेनव उपकूपा^२ भवन्ति श्वेता कृष्णा रोहिणी
नीली पाटला मरूपा^३ बहुरूपा सप्तमी । ५ । तासामेत-
द्वादशराचं संदुग्धं नवनीतं निदधाति^४ । ६ । द्वादश्याः
प्रातर्यचैवासौ पतिता^५ भवति तत उत्तरमग्निमुपसमा-
धाय । ७ । परिसमुह्य पर्युह्य परिस्तीर्य बर्हिः । ८ ।
अथामुं नवनीतं^६ सौवर्णे पात्रे विलाप्य^७ सौवर्णेन
सुवेण रक्षोभिश्च^८ सूक्तैर्यामाहुस्तारकैषा विकेशीत्येतेन^९ सू-
क्तेनाज्यं जुह्वन्^{१०} । ९ । अवपतिते^{११} संपातानानीय सं-
स्थाप्य होमान^{१२} । १० । अवपतितं शान्त्युदकेन संप्रोह्य
। ११ । ता एव ब्राह्मणो दद्यात् । १२ । सीरं वैश्यो ऽश्वं
प्रादेशिको यामवरं राजा । १३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । १४ ।
॥ ३४ ॥ ॥ १२६ ॥

^१ K °मारुतः शाकमूलफलभक्षः; P °भक्षः; — ^२ Ch °कृष्णा. —
^३ Weber, Omina und Portenta, p. 394, emends this to मरूपाः MSS. as
above. Cf. Kāuq. 120. 1., where Weber emends in the same way. —
^४ K P भवति. — ^५ K P पतितं. — ^६ K °यामुन्नवनीतं;
Bū °यामुन्नवनीतं; the rest as above: अमुं with a neuter noun,
for अदो. Or is the passage to be emended to अथासां or अथामुषां
(sc. धेनूनां) नवनीतं? — ^७ Thus Ku alone; K P Ch (sec. man.)
विलाप्यमानं; Ch (sec. man.) विलाप्यं; E विलाप्ये; Bū विलाप्यं; Bī
विलाप्य. Perhaps विलाप्यमानं is to be taken into the text upon
the basis of K P Ch (sec. man.). — ^८ No gāṇa of hymns corresponding
to this is to be found in the gāṇamālā (Ath. Pariq. 34), or the AV.
Anukramapī. — ^९ v. 17. 4. — ^{१०} So (जुह्वन्वपः) all MSS.; the
same grammatical peculiarity is repeated at Kāuq. 71. 7; 109. 5;
110. 4; 111. 5. — ^{११} K P Bī °पतितं. — ^{१२} E होमानं. —

अथ यच्चैतद्भूमकेतुः सप्तर्षीनुपधूपयति तदयोगक्षेमा-
शङ्कमित्युक्तम्^१ । १ । पञ्च पशवस्तायन्ते^२ वारुणः^३ कृष्णो^४
गौर्वाजो वाविर्वा^५ हरिर्वायव्यो^६ बहुरूपो दिश्यो मा-
रुती मेष्यामेयः प्राजापत्यश्च^७ क्षीरौदनो^८ ऽपां नप्त उद्रः^९
। २ । उतेयं भूमिरिति^{१०} त्रिर्वरुणमभिष्टूय^{११} । ३ । अस्तु
ते राजन्निति^{१२} चतसृभिर्वारुणस्य जुहुयात् । ४ ।

वायवा^{१३} रुन्धि^{१४} नो मृगानस्सभ्यं मृगयद्वाः^{१५} ।

स नो नेदिष्टमा^{१६} कृधि वातो हि रशनाकृत^{१७}
इति वायव्यस्य । ५ । आशानामिति^{१८} दिश्यस्य^{१९} । ६ ।

प्रति त्वं चारुमध्वरं गोपीथाय प्र हूयसे ।

मरुद्भिरय आ गहीति^{२०}

मारुतस्य^{२१} । ७ । अपामगिरित्यामेयस्य^{२२} । ८ । प्रजापतिः

^१ K Bū Bi P °शङ्क°. — ^२ Bū °यते. — ^३ K पशवस्तायनः ॥. —
^४ K P कृष्णः. — ^५ K वादिर्वा. — ^६ Thus the not altogether
trustworthy reading of E Ku; the remaining MSS. read हविर्वायव्यो.
Weber, Omina und Portenta, p. 396, simply drops the word हविर्
from the text, as reported by the Chambers codex, and it does indeed
seem possible that it represents another alternative added by a later
scribe. — ^७ KP प्राजापत्यश्च; E प्रजापत्यश्च. — ^८ K P °नी; Ku °नो. —
^९ Thus emended; Ch P Bi नप्तुद्र (उतेयं); K नप्तुद्र; Ku नप्तद्र; E
नप्तुद्र; Bū ननद्र. — ^{१०} iv. 16. 3. — ^{११} So Bi Bū; K भिष्टू-
तायाप्सु; Ch Ku भिष्टूयाप्सु; E भिष्टूयाप्सु; P भिष्टूताप्सु. The reading
of P seems to represent भिष्टूताप्सु, and Weber, *ibid.*, also emends
the reading of the Chambers MS. to भिष्टूताप्सु. — ^{१२} vii.
83. 1-4. — ^{१३} Ku वायवी. — ^{१४} MSS. रुन्धि. — ^{१५} Thus
emended; MSS. मृगयद्वाः. — ^{१६} K Ku Bū नेदिष्टमा. — ^{१७} K
कृतमिति. — ^{१८} Ch Ku °आशानामिति; i. 31. 1. — ^{१९} Ch E
दिश्यस्य; KP दिश्य. — ^{२०} Cf. RV. i. 19. 1. — ^{२१} Bū मा-
रुतस्य. — ^{२२} iv. 15. 10. —

सलिलादिति^१ प्राजापत्यस्य । ९ । अपां^२ सूक्तैर्हिरण्य-
शकलेन सहोद्रमप्सु^३ प्रवेशयेत् । १० । प्र हैव वर्षति । ११ ।
सर्वस्वं तच्च दक्षिणा । १२ । तस्य निष्क्रयो^४ यथार्हं यथा-
संपद्धा । १३ । ॥ ३५ ॥ ॥ १२७ ॥

अथ यच्चैतन्नक्षत्राणि पतापतानीव भवन्ति तच्च जुहु-
यात् । १ ।

यन्नक्षत्रं पतति जातवेदः सोमेन राज्ञेषिरं^५ पुरस्तात्^६ ।
तस्मान्मामग्रे^७ परि पाहि घोरात्प्र णो जायन्तां^८ मि-
थुनानि रूपशः ॥

इन्द्राग्निभ्यां स्वाहेति हुत्वा । २ । सोमो राजा सविता च
राजेत्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । ३ ।

सोमो राजा सविता च राजा भुवो राजा भुवनं च
राजा ।

शर्वो राजा शर्म च राजा त उ नः शर्म यद्धन्तु देवाः^९ ॥

आदित्यैर्नो बृहस्पतिर्भगः सोमेन नः सह ।

^१ iv. 15. 11. — ^२ For the अपां सूक्तानि see Kauç. 7. 14, and Dārila ibid. Cf. also note 11 at Kauç. 121. 1. — ^३ Ch E P सहो-
द्रमप्सु; Bi सहोद्रम°. — ^४ Ch E Ku निःक्रयो. — ^५ Thus emended;
K E P Bi Ch (sec. man.) राज्ञा इषिरं, in accordance with the de-
mands of the metre; Bū Ch (prim. man.) राज्ञ इषिरं; Ku राजा
इषिरं. Weber, Omina und Portenta, p. 299, upon the basis of Ch
(sec. man.) has taken राज्ञा इषिरं into the text, without noting the
absence of the sandhi. — ^६ So K Bū Bi P E (prim. man.); Ch Ku E
(sec. man.) and Weber, ibid., परस्तात्. — ^७ K तस्माम°; Ku तस्मान्वाम°. —
^८ So emended; Ka जयता; the rest जयतां. — ^९ The metre of these
two lines is in the style of the ekapadā virāj: the syllable after the
caesura is wanting in each pāda, considered from the point of view
of a triṣṭubh. —

विश्वे देवा उर्वन्तरिक्षं त उ नः^१ शर्म यच्छन्तु देवाः^२ ॥

उताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नी यथायथम्^३ ।

मा नो^४ विश्वे देवा मरुतो हेतिमिच्छतः^५ ॥ ४ ॥

रुक्मं^७ कर्त्वे दद्यात् । ५ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ६ ॥ ३६ ॥

॥ १२८ ॥

अथ यत्रैतन्मांसमुखो निपतति तत्र जुहुयात् । १ ।

घोरो वज्रो देवसृष्टो न आगन्यद्वा गृहान्घोरमुता

जगाम^८ ।

तन्निर्जगाम^९ हविषा घृतेन शं नो अस्तु द्विपदे शं

चतुष्पदे ॥

रुद्राय स्वाहेति हुत्वा । २ । भवाशर्वी मृडतं माभि यात-

मित्येतेन^{१०} सूक्तेन जुहुयात् । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ ।

॥ ३७ ॥ ॥ १२९ ॥

^१ P Bi त उत नः. — ^२ The metre of this ardharca is in the style of ekapadā virāj; cf. note 9 on the preceding page. — ^३ I am unable to restore this very corrupt line: the text above represents merely the best supported readings of the MSS. taken collectively. K reads: उताविद्वान्निष्कृतादयाथोसघ्नी यथायथं; Bū उताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नी etc.; Bi उताविद्वान्निष्कृदयासघ्नी etc.; E उताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नीया etc.; P उताविद्वान्निष्कृतादयाथोसघ्नी etc.; Ku नुताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नी etc.; Ch (prim. man.) उताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नीया; Ch (sec. man.) उताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नीया etc. — ^४ So K P Bi Bū; the rest मरुतो. — ^५ So (हेतिम्) K Bū EP Bi Ch (prim. man.); Ku Ch (sec. man.) हितिः. — ^६ Ch Ku E मरुतः. — ^७ Ku रुक्मं. — ^८ Thus emended; MSS. ०रमुत आजगाम. This pāda and the following ardharca recur at Kauç. 135. 9. — ^९ Bū तं चिर्यजामो; K तं निर्जगाम; Ku तं निर्जगातो. — ^{१०} xi. 2. 1. —

अथ यच्चैतदनयावभासो^१ भवति तच्च जुहुयात् । १ ।

या ते ऽवदीप्तिरवरूपा^२ जातवेदो ऽपेतो^३ रक्षांसां भाग

एषः ।

रक्षांसि तया दह^४ जातवेदो या नः प्रजां मनुष्यां^५ सं

सृजन्ते ॥

अग्नये स्वाहेति हुत्वा । २ । अग्नी रक्षांसि सेधतीति^६ प्रा-

यश्चित्तिः^७ । ३ । ॥ ३८ ॥ ॥ १३० ॥

अथ यच्चैतदग्निः^९ श्वसतीव^{१०} तच्च जुहुयात् । १ ।

श्वेता^{११} कृष्णा रोहिणी^{१२} जातवेदो यास्ते तनूस्तिरश्वी-

ना^{१३, १४} निर्देहन्तीः^{१५} श्वसन्तीः^{१६} ।

रक्षांसि ताभिर्देह जातवेदो या नः प्रजां मनुष्यां^{१७} सं

सृजन्ते ॥

अग्नये स्वाहेति हुत्वा । २ । अग्नी रक्षांसि सेधतीति^{१८} प्रा-

यश्चित्तिः^{१९} । ३ । ॥ ३९ ॥ ॥ १३१ ॥

^१ Thus emended, assuming haplographia; E यच्चैतदयावभासो; the remaining MSS. *नयावभासो. Cf. Kāuṣ. 93. 37. — ^२ Ch ते च दीप्तिः. — ^३ K *रूपो; E दीप्तिस्वरूपा. — ^४ E यतो. — ^५ K ह. — ^६ So K Bū; the rest प्रजान्मनुष्यान्सं; cf. Kāuṣ. 131. 2. — ^७ viii. 3. 26. — ^८ This unusual ending of the *kandikā* is exhibited by all MSS.; cf. Kāuṣ. 131. 3, as also the reading of K Bū in Kāuṣ. 125. 4. — ^९ Ch E *ग्नि. — ^{१०} K here inserts the word भवति. — ^{११} Bū श्वेताः. — ^{१२} Ch Ku हरिणी. — ^{१३} Ch Ku तनू; E तनू. Is तनूस् to be emended to तन्वस्? — ^{१४} K *श्वोनां. — ^{१५} Ch Ku E P K *हन्ती. — ^{१६} So K Bū Ch E P B; K *तो (रक्षांसि). Weber, *Omina und Portenta*, p. 402, reads निर्देहन्तो श्वसन्ती. — ^{१७} Thus emended; K प्रजां मनुष्यान्सं; Bū प्रजां मनुष्यान्सं; the rest प्रजान्मनुष्यान्सं; cf. Kāuṣ. 130. 2. — ^{१८} viii. 3. 26. — ^{१९} This

अथ यच्चैतत्सर्पिर्वा^१ तैलं वा मधु वा विष्यन्दति^२
यद्यामं चक्रुर्निखनन्त^३ इत्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । १ । सां
तत्र प्रायश्चित्तिः । २ । ॥ ४० ॥ ॥ १३२ ॥

अथ यच्चैतद्गाम्यो ऽग्निः शालां दहत्यपमित्यमप्रतीक्ष-
मित्येतैस्त्रिभिः^४ सूक्तैर्मैश्रधान्यस्य^५ पूर्णाञ्जलिं हुत्वा । १ ।
ममोभा मित्रावरुणा मह्यमापो मधुमदेरयन्तामित्येता-
भ्यां^६ सूक्ताभ्यां जुहुयात् । २ ।

ममोभा मित्रावरुणा ममोभेन्द्रावृहस्पती^७ ।

मम त्वष्टा च पूषा च ममैव सविता वशे ॥

मम विष्णुश्च^८ सोमश्च ममैव मरुतो भवन्^९ ।

सरस्वांश्च^{१०} भगश्च^{११} विश्वे देवा वशे मम ॥

ममोभा^{१२} द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं स्वर्मम ।

ममेमाः सर्वा ओषधीरापः सर्वा वशे मम^{१३} ॥

मम गावो ममाश्वा ममाजाश्चावयश्च^{१४, १५} ममैव पुरुषा
भवन्^{१६} ।

unusual ending of the kapḍikā is sustained by all MSS.; cf. Kāuṣ.
130. 3, as also the reading of K Bū in Kāuṣ. 125. 4. —

^१ K सर्पि वा. — ^२ So Bū; K E विष्यंदति; K विष्यंदयते; Bī
विष्यन्दते; Ch (prim. man.) विष्यंदति; P Ch (sec. man.) विष्यंदयते. —

^३ vi. 116. 1. — ^४ K *प्रतीक्षमित्येतैः. — ^५ vi. 117-119. — ^६ vi.
61. 1. — ^७ So Ku; the rest ममोभेन्द्रो. — ^८ K विष्णु. —

^९ E महत्; Weber, Omina und Portenta, p. 403, 16 emends to भवान्;
cf. also note 16. — ^{१०} Bū Bī सरस्वांश्च. — ^{११} E बृहद्. — ^{१२} Ch
E Ku insert हि at this point. — ^{१३} The stanza ending here is
wanting in Bū, and is also omitted by Weber, ibid. — ^{१४} K

ममोजा. — ^{१५} K has a colon here. — ^{१६} Ku पुरुषो भवत्;
Weber, ibid., emends to भवान्; cf. also note 9. —

ममेदं सर्वमात्मन्वदेजग्राण्डशे ममेति । ३ ।

अरणी प्रताप्य स्थण्डिलं परिमृज्य । ४ । अथाग्निं
जनयेत् । ५ ।

इत^१ एव प्रथमं^२ जज्ञे^३ अग्निराभ्यो योनिभ्यो अधि
जातवेदाः^४ ।

स गायत्र्या चिष्टुभा जगत्यानुष्टुभा देवो देवेभ्यो हव्यं
बहतु प्रजानन्निति जनयित्वा । ६ । भवतं नः^५ समनसौ
समोकसावित्येतेन^६ सूक्तेन जुहुयात् । ७ । सा तत्र प्राय-
श्चित्तिः । ८ । ॥ ४१ ॥ ॥ १३३ ॥

अथ चेदागन्तुर्देहत्येवमेव कुर्यात् । १ । सा तत्र प्राय-
श्चित्तिः । २ । ॥ ४२ ॥ ॥ १३४ ॥

अथ यच्चैतद्वंशं^७ स्फोटति^८ कपाले ऽङ्गारा भवन्त्युदपात्रं
बर्हिराज्यं तदादाय । १ । शालायाः पृष्ठमुपसर्पति^९ । २ ।
तत्राङ्गारान्वा कपालं^{१०} वोपनिदधात्या संतपनात् । ३ ।
प्राञ्चमिध्ममुपसमाधाय । ४ । परिसमुह्य पर्युह्य परि-
स्तीर्य बर्हिरुदपात्रमुपसाद्य । ५ । परिचरणेनाज्यं परिचर्य

^१ So K Bū P Bi; Ku इतः, Ch जनयेदिति । ता; E जनयेदिति ता. —
^२ K प्रथम. — ^३ K Bū यज्ञे. — ^४ K वेदः. — ^५ E भवतः. —
^६ The group of mantras given previously in सकलपाठ at Kāu. 108. 2. —
^७ Bū वंशः. — ^८ Ku स्फोटयति. — ^९ P *मुपसर्पति; K *मुपसर्पतं. —
^{१०} Thus with doubtful emendation; K (सर्पतं) चैवं वा कपालानि; P
Bi Bū तच्चैवं वा कपालानि; Ku तच्चैवं वा कपालं; Ch तच्चैवं. वां क-
पालं; E तच्चैवं वा कपालं; Weber, Omnia und Portenta, p. 405, emends
to तत्राङ्गारान्कपालं. —

। ६ । नित्यान्पुरस्ताद्धोमान्हुत्वाज्यभागौ च । ७ । अथ जु-
होति । ८ ।

असौ वै नाम ते मातासौ वै नाम ते पिता ।

असौ वै नाम ते दूतः स्ववंशमधि तिष्ठति^१ ॥

उत्तमराची^२ णाम मृत्यो ते माता तस्य ते अन्तकः
समंदधानस्ते दूतः^३ स्ववंशमधि तिष्ठति^४ ॥ [पिता ।
बहवो ऽस्य पाशा वितताः पृथिव्यामसंख्येया^५ अप-
र्यन्ता^६ अनन्ताः^७ ।

याभिर्वैशानभिनिदधाति^८ प्राणिनां यान्कांश्चेमान्प्राण-
भूतां^{९, १०, ११} जिघांसन्^{१२} ।

स इमं दूतं नुदतु^{१३} वंशपृष्ठात्स^{१४} मे गच्छतु द्विषतो नि-
वेशं मृत्यवे स्वाहा ॥

बृहस्पतिराङ्गिरसो ब्रह्मणः पुत्रो विश्वे^{१५} देवाः प्रददु-
र्विश्वमेजत् ।

स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स^{१६} मे गच्छतु द्विषतो निवेशं
बृहस्पतय आङ्गिरसाय स्वाहा ॥

^१ Weber, *ibid.*, emends to स्वं वंशमधितिष्ठतु; cf. the end of the next stanza. — ^२ So K Bū P Bi Ku; E उत्तरराची; Ch उत्तमराची, upon the basis of which Weber, *ibid.*, emends to उत्तमस्त्री. —

^३ K दूत. — ^४ Weber, *ibid.*, emends to स्वं वंशमधितिष्ठतु; cf. the preceding stanza. — ^५ K संख्येया. — ^६ Ch अपर्यन्ता. — ^७ Ch (sec. man.) अनन्ता. — ^८ Ku E Ch ताभिः. — ^९ K Ku Bū Ch यां (कांश्चि). — ^{१०} K चिमां. — ^{११} Bū भूतं. — ^{१२} Ch जिघांसं. —

^{१३} K नुद. — ^{१४} So E Ku; K P Bi वंशस्पृष्ठात्स; Ch वंशस्पृष्ठात्स; Bū वंशपृष्ठात्स. — ^{१५} K यक्षी. — ^{१६} So E Ku; Bū वंशपृष्ठात्स; K P Bi वंशस्पृष्ठात्स; Ch वंशस्पृष्ठात्स. —

यस्य ते ऽन्नं न^१ क्षीयते भूय एवोपजायते ।

यस्मै भूतं च भव्यं च सर्वमेतत्प्रतिष्ठितम् ।

स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स^२ मे गच्छतु द्विषतो निवेश-

मिन्दाय स्वाहा ॥

मुखं देवानामिह यो बभूव यो जानाति वयुनानां^३

समीपे^४ ।

यस्मै हुतं देवता भक्षयन्ति वायुनेत्रः सुप्रणीतिः सु-

नीतिः ।

स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स^५ मे गच्छतु द्विषतो निवे-

शमग्रये स्वाहा ॥

यः^६ पृथिव्यां^७ च्यावयचेति^८ वृक्षान्प्रभञ्जनेन^९ रथेन सह

संविदानः ।

रसान्गन्धान्भावयचेति^{१०} देवो मातरिश्वा भूतभव्यस्य^{११}

कर्ता ।

स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स^{१२} मे गच्छतु द्विषतो नि-

वेशं वायवे स्वाहा ॥

^१ Thus emended, by assuming haplographia; K Ch (prim. man.) यस्य तेन्न; Bū Ch (sec. man.) तेन्न; Ku तेन; P ते चन्न; Bi तोन्न; E ते उत्त; cf. Pār. Gr. iii. 15. 22 in support of the emendation. —

^२ So Ku; E Bū वंशपृष्ठात्स; Bi K P वंशस्पृष्ठात्स; Ch वंशस्पृष्ठात्स. —

^३ So Bū; the rest वयुनानां. — ^४ K समीपे; Ku समीपो. — ^५ So

E Ku; K P Bi वंशस्पृष्ठात्स; Bū वंशपृष्ठात्स; Ch वंशस्पृष्ठात्स. — ^६ E

यः. — ^७ Ku Bi पृथिव्या. — ^८ K E Bū च्यावयचेति. — ^९ Bū

भुञ्जनेन. — ^{१०} K च्यतेति. — ^{११} Ku भूतस्य भव्यस्य. — ^{१२} So

E Ku; K P Bi वंशस्पृष्ठात्स; Bū वंशपृष्ठात्स; सा; Ch वंशस्पृष्ठात्स. —

ब्रह्मचारी चरति ब्रह्मचर्यमृचं^१ गाथां ब्रह्म परं जि-
गांसन्^२ ।

तं विद्वा अनुपरियन्ति^३ सर्वे ये अन्तरिक्षे ये च दिवि
स्थितासः^४ ।

तं विशो अनुपर्यन्ति^५ सर्वाः कर्माणि लोके परिमो-
हयन्ति^{६, ७} ।

स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स^८ मे गच्छतु द्विषतो निवे-
शमादित्याय स्वाहा ॥

यो नक्षत्रैः सरथं^{१०} याति देवः^{११} संसिद्धेन^{१२} रथेन सह
रूपंरूपं कृष्वानश्चिबभानुः सुभानुः । [संविदानः ।

स इमं दूतं नुदतु^{१३} वंशपृष्ठात्स^{१४} मे गच्छतु द्विषतो नि-
वेशं चन्द्राय स्वाहा ॥

ओषधयः सोमराज्ञीर्यंशस्विनीः ।

ता इमं^{१५} दूतं नुदन्तु^{१६} वंशपृष्ठात्स^{१७} मे गच्छतु

^१ Ku ब्रह्मचारीर्यमृचं; E ब्रह्मचर्यमृतं. — ^२ Thus emended; Ch जिघांसं; the rest जिघांसन्; cf. in support of the emendation Çat. Br. i. 4. 1. 21, in which Weber, *ibid.*, p. 406, note 4, also proposes to emend जिघांसन्ति to जिघांसन्ति. — ^३ So P Bi Bū; the rest अपर्यन्ति; cf. the next ardhara. — ^४ So Bi P; Bū श्रुतासः; Ch E Ku श्रुतासः. The passage is wanting in K. — ^५ P Bi तां; E त. — ^६ So P Bi Bū; the rest अपर्यन्ति; cf. the preceding ardhara. — ^७ P ओह-यन्ती. — ^८ K omits the two ardhara ending here. — ^९ So E Ku; K P Bi वंशसृष्टात्स; Ch वंशसृष्टात्स; Bū वंशपृष्ठात्स. — ^{१०} Bū सरथे. — ^{११} Ch K देवान्. — ^{१२} E संसिद्धिना. — ^{१३} K नुद. — ^{१४} So E Ku; K P Bi वंशसृष्टात्स; Ch वंशसृष्टात्स; Bū वंशपृष्ठात्स. — ^{१५} K ओषिनीः ॥ ता इमं; Ch (prim. man.) ओषिनीक्षयिमं for which compare Kāṇ. 74. 19, note; 20, note; the rest ओषिनीक्षा. — ^{१६} So Bū; the rest नुदतु; cf. p. 287, note 2. — ^{१७} So E Ku; Bū वंशपृष्ठात्स; K P Bi वंशसृष्टात्स; Ch वंशसृष्टात्स. —

द्विषतो निवेशमोषधीभ्यः सोमराज्ञीभ्यः स्वाहा ॥

ओषधयो वरुणराज्ञीर्यशस्विनीः ।

ता^१ इमं दूतं नुदन्तु^२ वंशपृष्ठात्स^३ मे गच्छतु

द्विषतो निवेशमोषधीभ्यो वरुणराज्ञीभ्यः स्वाहा ॥

अष्टस्यूणो दशपक्षो^४ यदृक्तजो^५ वनस्पते ।

पुत्रांश्चैव^६ पशून्श्चाभि रक्ष वनस्पते ॥

यो वनस्पतीनामुपतापो बभूव यद्वा गृहान्धोरमुता
जगाम^{७, ८}

तन्निर्जगाम^९ हविषा घृतेन शं नो अस्तु द्विपदे शं च-
तुष्पदे ॥

यो वनस्पतीनामुपतापो न आगच्छद्वा यज्ञं नो ऽद्भुतमा
जगाम ।

सर्वं तदमे हुतमस्तु भागशः शिवान्वयमुत्तरेमाभि
वाजान^{१०} ॥

त्वष्ट्रे स्वाहेति हुत्वा । ९ । त्वष्टा मे दैव्यं वच^{११} इत्यत्रोदपाचं

^१ K °स्विनीः ॥ ता; the rest °स्विनीस्ता. — ^२ So Ku; the rest नुदतु; cf. p. 286, note 16. — ^३ So E Ku; Bū वंशपृष्ठात्स; K P Bi वंशस्यूतात्स; Ch वंशस्यूतात्स. — ^४ E °पक्षो. — ^५ Thus emended; Ch यदृक्तजो; K यदिक्तजो; P Bi यदिकूजो; Bū यदकूजो; Ku सदृक्तजो; E गदिकूजो. Weber, *Omina und Portenta*, p. 409, note 6, suggests the emendation यदृक्तज (vocative). — ^६ Bū पुत्रांश्चैव. — ^७ So K Bi Bū; P गृहं; Ch E Ku गृहं. — ^८ So E; K P Bi Bū °त आ-जगाम; Ch °तमाजगाम; K °तं जगाम. This pāda and the following ardharcas recur at Kāuṣ. 129. 2. — ^९ K P Bi तन्निर्जगामो; Ku तं निर्जगामे; Ch तं निर्जगामो; Bū तं निर्यजामो; cf. Kāuṣ. 129. 2. — ^{१०} For this line K substitutes the second line of the preceding stanza. — ^{११} vi. 4. 1. —

निनयति । १० । कपाले^१ ऽयिं चादायोपसर्पति । ११ । सा
तत्र प्रायश्चित्तिः । १२ । ॥ ४३ । ॥ १३५ ॥

अथ यत्रैतत्कुम्भोदधानः^२ सक्तुधानी वोखा^३ वानिङ्गि-
ता विकसति तत्र जुहुयात् । १ ।

भूमिर्भूमिमवागन्माता^४ मातरमप्यगात् ।

ऋध्यास्स पुत्रैः^५ पशुभिर्यो नो द्वेष्टि स भिद्यतामिति । २ ।
सदसि सन्मे भूयादिति^६ सक्तूनावपेत् । ३ । अथ चेदोदन-
स्यान्नमस्यन्नं मे देह्यन्नं^७ मा मा हिंसीरिति त्रिः प्राश्य^८ । ४ ।
अथ यथाकामं प्राश्नीयात् । ५ । अथ चेदुदधानः^९ स्यात्समुद्रं
वः प्र हिणोमीत्येताभ्यामभिमन्त्य^{१०} । ६ । अन्यं^{११} कृत्वा ध्रु-
वाभ्यां^{१२} दृंहयित्वा । ७ । तत्र हिरण्यवर्णा^{१३} इत्युदकमासेचयेत्^{१४}
। ८ । स खल्वेतेषु कर्मसु सर्वत्र शान्त्युदकं कृत्वा सर्वत्र
चातनान्यनुयोजयेन्मातृनामानि^{१५, १६} च । ९ । सर्वत्र वरां
धेनुं कर्त्तुं दद्यात् । १० । सर्वत्र कंसवसनं^{१७} गौर्दक्षिणा^{१८}

^१ K कपाले. — ^२ Thus with double sandhi (for कुम्भ उदधानः) all MSS.; cf. Kāuṣ. 93. 43, and the introduction. — ^३ Ku वोखा; Ch K E Bi वोषा. — ^४ Thus emended in accordance with the corresponding passage in Kāty. Cr. xxv. 5. 29; MSS. भूमिर्भूमिमवागन्माता. — ^५ K Bā ऋध्यास्सत्पु. — ^६ Thus emended; Ch भूयानिति; Ku भूयाति; the rest भूयानिति. — ^७ K Bi Bā धेह्यन्नं. — ^८ E प्राश्य. — ^९ ०धान. — ^{१०} x. 5. 23, 24. — ^{११} K अन्यं. — ^{१२} The ध्रुवे (sc. ऋषी) according to Ath. Paddh. 10 Kāuṣ. 43. 11 are iii. 12. 1, 2. — ^{१३} i. 33. 1. — ^{१४} K P ०सिंचयेत्. — ^{१५} K चातनान्यनु; E चातानान्यनु. — ^{१६} For the चातनगण see Kāuṣ. 8. 25 and note; for the मातृगण 8. 24, and note. — ^{१७} Bi ०वसनां. — ^{१८} Ku Bi गौर्द. —

। ११ । ब्राह्मणान्भक्तेनोपेप्सन्ति^१ । १२ । यथोद्दिष्टं चा-
दिष्टास्विति^२ प्रायश्चित्तिः प्रायश्चित्तिः^३ । १३ । ॥ ४४ ॥
॥ १३६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे त्रयोदशोऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ K °पेक्षति. — ^२ So E Ku; Ch °स्वितिः; K °चित्तिः; Bi °चित्ति;
P °चित्ति; Bā चारिष्टाचित्ति. — ^३ Bā has this word but once
(प्रायश्चित्तिः). —

॥ ओं ॥

यथावितानं यज्ञवास्त्वध्यवसेत् । १ । वेदिर्यज्ञस्याग्रेरुत्त-
रवेदिः^१ । २ । उभे प्रागायते^२ किञ्चित्प्रथीयस्यौ^३ पश्चादुद्य-
ततरे । ३ । अपृथुसंमितां^४ वेदिं विदध्यात्^५ । ४ । षट्शमीं
प्रागायतां^६ चतुःशमीं श्रोण्याम् । ५ । चीन्मध्ये अर्धच-
तुर्थानयतः । ६ । त्रयाणां पुरस्तादुत्तरवेदिं विदध्यात् । ७ ।
द्विःशमीं प्रागायतामृज्जीमध्यर्धशमीं^७ श्रोण्याम्^८ । ८ ।

^१ Cf. Dārila to Kāuṣ. 2. 18. — ^२ So emended; MSS. प्रा-
ङायते. — ^३ Ch पृथोयस्यौ; E पृथि०. — ^४ E पृथु०; Bb Ch (prim.
man.) अपृतु०; Ch (sec. man.) अप्यतु० (?); Bū अप्पुतु०; K अमृतु०. —
^५ The Daṣ. Kar. treats the subject of this kaṇḍikā essentially in the
same manner as the Kāuṣika, but with a different introduction:
अथाव्यतंचमारभ्यते । तत्र पदार्थानुक्रमो यथा । पूर्वं स्वस्तिवाचनं । त्वम्
पु वाजिनं etc. (vii. 85. 1) । चातारमिन्द्रम् etc. (vii. 86. 1) । आ मंद्रे-
रिन्द्र etc. (vii. 117. 1) मर्माणि ते वर्मणा etc. (vii. 118. 1) । अव्यचस्य
(Cod. अव्यस्य) व्यचस्य etc. (xix. 68. 1) । इति स्वस्तिवाचनं । (cf. Kāuṣ.
25. 36, and the स्वस्त्ययनगण. ibid.) । प्र यद्द पर्णु etc. सार्धपादेन (xii.
3. 31^a) दावं गृह्णाति । ओषधीर्दानु etc. (xii. 3. 31^b) । अधस्ताच्छेदयति ।
ओष्मस्ते etc. (xii. 1. 36) । वेदिस्थाने त्रीह्रियवशमीमियोदकेन उपस्थानं
करोति । चि मिमीष्य etc. (xiii. 1. 27) । मिमानः समिध अनुमन्त्रणं
(cf. Kāuṣ. 1. 24 fg., and sūtras 9 and 10 of this kaṇḍikā) । ततो
वेदिं करोति; cf. Antyeṣṭi. fol. 14, l. 7. — ^६ So emended; MSS.
of the text and Ath. Paddh. प्राङायतां — ^७ So emended; cf. the
preceding note. — ^८ Cf. p. 291, note 9. —

योष्मस्ते भूम^१ इत्युपस्थाय^२ । ९ । वि मिमीष्व पयस्वती-
मिति^३ मिमानमनुमन्त्रयते^४ । १० ।

बृहस्पते परि गृहाण वेदिं सुगा वो देवाः सदनानि
सन्तु ।

अस्यां बहिर्हः प्रथतां साध्वन्तरहिंसा^५ णः पृथिवी^६
देव्यस्त्विति^७

परिगृह्णाति^{८,९} । ११ । यत्ते भूम इति^{१०} विखनति^{११} । १२ ।
यत्त ऊनमिति^{१२} संवपति^{१३} । १३ । त्वमस्यावपनी जना-
नामिति ततः पांसूनन्यतोदाहार्य^{१४, १५, १६} । १४ । बृहस्पते

^१ xii. 1. 36. — ^२ K Ch (prim. man.) इत्युपस्थापय; cf. p. 290, note 5, end (उपस्थानं करोति). — ^३ xiii. 1. 27. — ^४ Cf. p. 290, note 5, end (समिध अनुमन्त्रणं). — ^५ K साध्वन्तरहिंसा; Bh Antyeṣṭi. and Daç. Kar. *न्तरहिंसा; Mahādeva to Kāty. Çr. ii. 2. 12 also reports हिंसा as a variant of अहिंसा. — ^६ K Bh Bū and Daç. Kar., as also Kāty. Çr. ii. 2. 12, here insert the word देवो. — ^७ The mantra occurs with some variants in Kāty. Çr. ii. 2. 12; its pratika in Vāit. Sū. 2. 5. — ^८ K P Ch Ku प्रतिगृह्णाति; cf. sū. 15. — ^९ Daç. Kar. continues after sū. 6: ईशानकोणादारभ्य रेखां (Cod. रेषां) कुर्यात् । सर्वच तूष्णीं । बृहस्पते परि गृहाण etc. । कल्पच्छचा (? Cod. कल्पचरु) परिमार्ष्टि । चज्जो (Cod. रज्जो) अर्धर्द्धशमी ओष्णां (cf. sū. 8) । चयाणां पुरस्तादुत्तरवेदिं विदध्यात् (cf. sū. 7) । द्विशमी (I) प्राक् एवं चतुरस्रं (cf. sū. 8) पुनः बृहस्पते परि गृहाण इति पुनः संमार्ष्टि; Ath. Paddh. and Antyeṣṭi. ईशानकोणादारभ्य तूष्णीं बालुकया रेखां (Cod. रेषा) कुर्यात्सर्वच । बृहस्पते etc. कल्पजातमन्त्रेण बीज्यरान् वेदिरेखां परितो अनुमन्त्रणं. — ^{१०} xii. 1. 35. — ^{११} Antyeṣṭi. वेदिमध्ये विखननं करोति. — ^{१२} xii. 1. 61. — ^{१३} Antyeṣṭi. अर्धर्द्धेन खनितं समं करोति; Daç. Kar. and Ath. Paddh. अर्धर्द्धेन पूरयति. — ^{१४} MSS. पांसून. — ^{१५} So (*न्यतोदाहार्य, with double sandhi; cf. the introduction) Ch P; K Bū Bh *न्यतोदाहार्य; Ku *न्यतोवहार्य; E Bī *न्यतोवाहार्य. — ^{१६} Daç. Kar. त्वमस्यावपनी etc. अर्धर्द्धेन समं करोति (cf. Antyeṣṭi. to the preceding sūtra); Ath. Paddh. पांसूनूपूरयति. —

परि गृहाण^१ वेदिमित्युत्तरवेदिमोष्यमानां^२ परिगृह्णाति^३
 । १५ । असंवाधं बध्यतो मानवानामिति^४ प्रथयति^५ । १६ ।
 यस्याश्चतस्रः प्रदिशः पृथिव्या इति^६ चतुरस्रां करोति^७ । १७ ।
 देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ता-
 भ्यामा दद इति^८ लेखनमादाय यचापिं निधास्यन्भवति
 तत्र लक्षणं करोति । १८ । इन्द्रः सीतां नि गृह्णात्विति^९
 दक्षिणत आरभ्योत्तरत आलिखति । १९ । प्राचीमावृत्य^{१०}
 दक्षिणतः प्राचीम् । २० । अपरास्तिस्त्रो मध्ये । २१ । तस्यां^{११}
 व्रीहियवावोष्य । २२ । वर्षेण भूमिः पृथिवी वृतावृतेत्यङ्गिः^{१२}
 संप्रोक्ष्य । २३ । यस्यामन्नं व्रीहियवाविति^{१३} भूमिं नम-
 स्कृत्य^{१४} । २४ । अथापिं प्रणयेत् ।

त्वामग्रे भृगवो नयन्तामङ्गिरसः^{१५} सदनं^{१६} श्रेय^{१७} एहि ।

विश्वकर्मा पुर एतु प्रजानन्धिष्ययं पन्थामनु ते दिशा-
 मेति^{१८} । २५ ।

^१ Cf. sū. 11. —

^२ K °लुत्तरं. —

^३ Bū °माष्यमानां. —

^४ Antyeṣṭi. परितः परिगृह्णाति; Ath. Pāddh. adds: वालुकां उत्तरवे-
 दिमध्ये निदधाति. — ^५ xii. 1. 2. — ^६ Daç. Kar. पूर्वं स्रवं(?) प्रथ-

यति; Ath. Pāddh. वालुकां प्रथयति. — ^७ xii. 1. 4. — ^८ Ath. Pāddh.
 शांतिकपुष्टिके चतुरस्रं परिशिष्टे कुण्डलक्षणे उक्तं (cf. Ath. Pariç. 24. 1);

see also Ath. Pariç. 22. 3 (sambhāralakṣaṇam). — ^९ Cf. xix. 51. 2;
 TS. i. 1. 4. 2; VS. i. 10 etc.; Māitr. S. i. 1. 9, etc. — ^{१०} iii. 17. 4. —

^{११} Bū प्राच्यामावृत्य; Ch Daç. Kar. and Antyeṣṭi. have a colon here. —

^{१२} Antyeṣṭi. तासु रेखासु. — ^{१३} xii. 1. 53^c. — ^{१४} xii. 1. 42. —

^{१५} Daç. Kar. and Antyeṣṭi. व्रीहियवशमीमिश्रोदकेन उपस्थानं नम-

स्कारय (!) करोति. — ^{१६} Thus emended; MSS. °माङ्गिरसः. —

^{१७} K and Daç. Kar. सदनं. — ^{१८} Daç. Kar. श्रिय. — ^{१९} Ch

दिशामि इति. The mantra is not found in any known Sāmhitā; cf.
 however Māitr. S. ii. 13. 7. —

भद्रश्रेयःस्वस्त्या^{१ २ ३ ४} वा । २६ । अग्ने प्रेहीति^५ वा । २७ ।
 विश्वंभरा वसुधानी प्रतिष्ठेति^६ लक्षणे प्रतिष्ठाप्य^७ । २८ ।
 अग्नेधममुपसमादधाति । २९ । अग्निर्भूम्यामोषधीध्वमि-
 दिव आ तपत्यग्निवासाः पृथिव्यसितजूरेतमिध्मं समा-
 हितं जुषाणो ऽस्मै क्षत्राणि धारयन्तमग्र इति^८ पञ्चभि^९
 स्तरणम्^{१०} । ३० । अत ऊर्ध्वं बर्हिषः । ३१ । त्वं भूमिमत्ये-
 ष्योजसेति^{११} दर्भान्संप्रोक्ष्य । ३२ । ऋषीणां प्रस्तरो ऽसीति^{१२}
 दक्षिणतो ऽग्नेर्ब्रह्मासनं निदधाति^{१३} । ३३ । पुरस्तादग्रेरुद-
 कंसंस्तृणाति । ३४ । तथा प्रत्यक् । ३५ । प्रदक्षिणं बर्हिषां

^१ P Bū Bh and Ath. Paddh. भद्रः. — ^२ Ch Ku श्रेयः. — ^३ Ku स्वस्त्या. — ^४ Daç. Kar. treats the passage contained in the two sūtras ending here as follows: It coincides with the Kāuṣika as regards the first three pādās of the mantra, then continues: धिष्ण्यं पन्थामनु ते दिशामः । भद्रं पन्थामनु ते दिशामः । श्रेयं (I) पन्थामनु ते दिशामः । स्वस्त्यं पन्थामनु ते दिशामः । भद्रो भव श्रेयो भव स्वस्त्यो भव ब्रीहिय-
 वावपी प्रविष्यः Ath. Paddh. त्वामग्ने भूगवो नयन्तामिति अग्निप्रणयनं । भद्रः श्रेयः स्वस्त्या वा । चकारो (I for वा) निश्चयार्थः । भद्रो भवेति चिभिः । सर्वच. — ^५ iv. 14. 5; Ath. Paddh. अग्ने प्रेहीति वा विक-
 ल्पादाज्यतंचे । न पाकतंच इति पठति कारः. — ^६ xii. 1. 6. — ^७ Daç. Kar. अग्निं स्थापयति; Ath. Paddh. अग्निप्रतिष्ठापनं. — ^८ xii. 1. 19, 20, 21; x. 6. 35; vii. 78. 2. — ^९ Bū E P Bi पंचभिः. — ^{१०} Daç. Kar. अमुककर्मप्रारंभनिमित्तं पंचेध्मं सकृज्जुहोति; Ath. Paddh. अग्निर्भू-
 म्यामिति तिसृभिरुपसमादधाति अस्मै क्षत्राण्येतमिध्ममिति वा । वाश-
 व्दात् । आज्यतंचे । एतमिध्ममस्मै क्षत्राणि धारयन्तमिति भवति । पंच-
 भिरिध्मं जुहोति. — ^{११} The mantra of which the pratika is here given occurs in सकलपाठ in Kāuṣ. 2. 1. It occurs also at xix. 33. 3, but the सकलपाठ and the scholiast's designation (Kāuṣ. 2. 1) as कल्पत्रा show that it is regarded as not belonging to the AV. — ^{१२} xvi. 2. 6. — ^{१३} The same passage occurs at Kāuṣ. 2. 18. —

मूलानि छादयन्तोत्तरस्या^१ वेदिश्रोणेः^२ पूर्वोत्तरतः सं-
 स्थाप्य । ३६ । अहे दैधिषव्योदतस्तिष्ठान्यस्य सदने सीद
 यो ऽस्मात्पाकतर^३ इति ब्रह्मासनमन्वीक्षते^४ । ३७ । निरस्तः
 पराग्वसुः सह पाप्मना निरस्तः सो ऽस्तु यो ऽस्मान्द्वेष्टि
 यं च वयं द्विष्म^५ इति दक्षिणा तृणं निरस्यति । ३८ ।
 तदन्वाल्भ्य जपतोदमहमर्वाग्वसोः सदने सीदाम्यृतस्य
 सदने सीदामि सत्यस्य सदने सीदामीष्टस्य सदने सीदामि
 पूर्तस्य सदने सीदामि मामृषदेव बर्हिः^६ स्वासस्थं त्वा-
 ध्यासदेयमूर्णमृदमनभिशोकम्^{७,८} । ३९ । विमृग्वरीमित्यु-
 पविश्यासनीयं^{९,१०} ब्रह्मजपं जपति बृहस्पतिर्ब्रह्मा^{११} ब्रह्म-
 सदन आसिष्यते^{१२} बृहस्पते यज्ञं गोपाय यदुद्वत^{१३} उन्नि-

^१ So with double sandhi (? for छादयन् उत्तरस्या) E only; KP Bh छादयन्तोत्तरस्य; Ch छादयन्तो; P छादयन्तो; Ku छादयन्तोत्तरस्या; Bū illegible. — ^२ So Ku E Ch (sec. man.); K P Ch (prim. man.) वेदिश्रोणेः; Bū वेदिः श्रोणेः; Bī वेदिः श्रोणेः. — ^३ Cf. TS. iii. 2. 4. 4; Kāty. Cr. ii. 1. 22; Vait. Sū. 1. 20; Kāuṣ. 3. 5. — ^४ Ch *सन-
 मोचते, as in Kāty. Cr. The passage beginning with this sūtra and
 ending with sū. 40 is identical with Kāuṣ. 3. 5-8; see the notes there. —
^५ Cf. Kāty. Cr. ii. 1. 21; Cat. Br. i. 5. 1. 23; Çāṅkh. Cr. i. 6. 6; Lāṭy.
 Cr. ii. 4. 5; iv. 9. 16; Gobh. Gr. 1. 6. 14; Kāuṣ. 3. 6 (Cat. Br., Lāṭy.,
 and Gobh. with the variant परावसुः). — ^६ K बर्हिः. — ^७ Bī
 and Daç. Kar. *मूर्णमृदमः; Bh Ku *मूर्णमृदमः. — ^८ Cf. Āçv. Cr.
 i. 4. 7; Çāṅkh. Cr. i. 6. 9; Lāṭy. Cr. ii. 4. 5; Kāuṣ. 3. 7. — ^९ xii.
 1. 29. — ^{१०} So (*सनीयं) E Bū, and Ath. Paddh.; Ku *सने; the
 rest *सनी. — ^{११} The word ब्रह्मा is wanting in K. — ^{१२} Thus
 emended; MSS. here, as in Kāuṣ. 3. 8, आशिष्यते. — ^{१३} So
 emended, assuming haplographia in the reading यदुद्वत (Ch Ku); E
 reads यदुद्वत; Daç. Kar. य ऊदन्वत; the rest य उदुद्वत; cf. also
 Kāuṣ. 3. 8, note 9. —

वतः^१ शकेयम्^२ । ४० । पातं मा द्यावापृथिवी अघात्र^३
इति द्यावापृथिव्यौ समीक्षते । ४१ । सविता प्रसवाना-
मिति^४ कर्मणिकर्मण्यभितो ऽभ्यातानैराज्यं जुहुयात्^५
। ४२ । व्याख्यातं सर्वपाकयज्ञियं^६ तन्त्रम् । ४३ । ॥ १ ॥
॥ १३७ ॥

अष्टकायामष्टकाहोमाञ्जुहुयात् । १ । तस्या हवीं^७ पि
धानाः करम्भः शष्कुत्यः^८ पुरोडाश उदौदनः^९ क्षीरौदन-
स्तिलौदनो यथोपपादिपशूः^{१०} । २ । सर्वेषां हविषां समु-
द्धृत्य । ३ । दद्यात् जुहुयात्प्रथमा ह व्युवास सेति पञ्चभिः^{११}
। ४ । आयमागन्तं वत्सर इति चतसृभिर्विज्ञायते^{१२} । ५ ।
अतुभ्यस्वेति^{१३} विद्याहमष्टौ । ६ । इन्द्रपुत्र^{१४} इत्यष्टादशीम्
। ७ । अहोरात्राभ्यामित्यूनविंशीम्^{१५} । ८ । पशवुपपद्यमाने

^१ Thus emended; Ch Ku K P E उन्नमतः; Bū Bi and Daç. Kar. उन्नमतः; cf. for the treatment of this passage the note on p. 9 (Kāuq. 3. 8). — ^२ The word इति is wanting in all MSS., perhaps because the text continues with a mantra? — ^३ Cf. TS. iii. 2. 4. 4; Kāuq. 3. 8. — ^४ So emended; Bū अघात्र (?); P Bh द्यां न; Ch द्यात्र; K Ku द्यात्र; Bi द्य न; E वात्र; Daç. Kar. भ्यां न. Or is द्यां न to be taken into the text as a separate pratika? — ^५ r. 24. 1. — ^६ Daç. Kar. अभ्यातानानि जुहोति । सविता प्रसवानां etc. । इत्यभ्यातानमिति समाप्तः (1); Ath. Paddh. सविता प्रसवानामिति । अभ्यातानानि प्राक्तं च । इति बृहत्कुशंडिका समाप्ताः (1) । अभ्यातानाद्युत्तरतं च । अथ उत्तरतं च मुच्यते etc., see Kāuq. 5. 5, note. — ^७ K Bū Bh सवः; cf. for this varia lectio Kāuq. 59. 24; 60. 1. — ^८ P Bi Bh शःकुत्यः; K E शःकुत्यः. — ^९ E has a colon here. — ^{१०} E Ch (sec. man.) यथोपपादि पशूः. — ^{११} iii. 10. 1-5. — ^{१२} iii. 10. 8-11. — ^{१३} iii. 10. 10. K reads अतुभ्यदेति. — ^{१४} iii. 10. 13. — ^{१५} vi. 128. 3. —

दक्षिणं बाहुं निर्लोमं सचर्म^१ सखुरं प्रक्षाल्य^२ । ९ । इडा-
यास्पदमिति द्वाभ्यां^३ विंशीम् । १० । अनुपपद्यमान^४
आज्यं जुहुयात् । ११ । हविषां दर्वि^५ पूरयित्वा पूर्णां दर्व
इति^६ सदर्वी^७ मेकविंशीम् । १२ । एकविंशतिसंस्थो यज्ञो
विज्ञायते । १३ । सर्वा एव यज्ञतनूरवरुद्धे^८ सर्वा एवास्य
यज्ञतनूः^९ पितरमुपजीवन्ति य एवमष्टकामुपैति । १४ ।
न दर्विहोमे न हस्तहोमे न पूर्णहोमे तन्त्रं क्रियेतेत्येके
। १५ । अष्टकायां क्रियेतेतीषुफालिमाठरौ । १६ । ॥ २ ॥
॥ १३८ ॥

अभिजिति शिष्यानुपनीय श्वो भूते संभारान्संभरति
। १ । दधिसक्तूपालाशं दण्डमहते वसने शुद्धमाज्यं शा-
न्ता ओषधीर्नवमुदकुम्भम् । २ । बाह्यतः शान्तवृक्षस्येधं
प्राञ्चमुपसमाधाय । ३ । परिसमुह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य व-
हिर्ह्रुदपात्रमुपसाद्य परिचरणेनाज्यं परिचर्य । ४ । नि-
त्यान्पुरस्ताद्धोमान्हुत्वाज्यभागौ च^१ । ५ । पश्चादग्रेदधिस-
क्तुञ्जुहोत्यग्रे ब्रह्मप्रजापतिभ्यां भृग्वह्निरोभ्य उशनसे
काव्याय । ६ । ततो ऽभयैरपराजितैर्गणकर्मभिर्विश्वकर्म-

^१ E सचर्म; P Bi सचर्मो; Ku सर्वेर्म. — ^२ All MSS. neglect the sandhi between this and the next word, writing प्रक्षाल्य इडा°. —

^३ iii. 10. 6-7. — ^४ P Ku E Ch (sec. man.) पशवनुपपद्यमान; cf. sū. 9. — ^५ iii. 10. 7°. — ^६ MSS. ०६५. — ^७ So all MSS.; is

the word to be emended to ०तन्त्रः? — ^८ For the passage beginning with sū. 3 and ending here cf. Kāuṣ. 135. 4-7. —

भिरायुषैः^१ स्वस्त्ययनैराज्यं^२ जुहुयात् । ७ । मा नो देवा
अहिर्वंधीदरसस्य शर्कोटस्येन्द्रस्य प्रथमो रथो यस्ते सर्पो
वृश्चिकस्तृष्टदंशमा नमस्ते अस्तु विद्युत आरे ऽसावस्स-
दस्तु यस्ते पृथु स्तनयित्नुरिति^३ संस्थाप्य होमान् । ८ ।
प्रतिष्ठाप्य सुवं दधिसक्नुप्राश्याचम्योदकमुपसमारभन्ते^४
। ९ । अव्यचसश्चेति^५ जपित्वा सावित्रीं^६ ब्रह्म जज्ञानमित्ये-
कां^७ विषप्नीयं^८ च पच्छो वाचयेत् । १० । शेषमनुवाकस्य^९
जपन्ति । ११ । योयो^{१०} भोगः कर्तव्यो भवति तंतं कुर्वते
। १२ । स खल्वेतं^{११} पक्षमपक्षीयमाणः पक्षमनधीयान उप-
श्राम्येता दर्शात्^{१२} । १३ । दृष्टे चन्द्रमसि फल्गुनीषु द्वया-
नुसानुपसादयति । १४ । विश्वे देवा अहं रुद्रेभिः सिंहे
व्याघ्रे यशो हविर्यशसं मेन्द्रो गिरावरागराटेषु यथा सोमः
प्रातःसवने यच्च वर्चो अक्षेषु येन महानघ्या जघनं स्वा-
हेत्यग्नौ^{१३} हुत्वा । १५ । रसेषु संपातानानीय संस्थाप्य हो-

^१ E P Bi Bh *युषै. — ^२ For the gāgas of hymns mentioned here cf. the following places: the first अभयगण at Kāuṣ. 16. 8, and note; the second अभयगण at 104. 3, and note; the अपराजित-गण at 14. 7, and note; the गणकर्मगण at 26. 33, and note; the विश्वकर्मगण at 7. 8, and note; the आयुष्यगण at 34. 11, and note; the स्वस्त्ययनगण at 25. 36, and note. — ^३ vi. 56. 1; vii. 56. 5; x. 4. 1; xii. 1. 46; i. 13. 1; 26. 1; vii. 11. 1. — ^४ Bi *रभते. — ^५ xix. 68. 1 (all MSS. in agreement with the MSS. of the AV. अव्यचसश्चेति). — ^६ RV. iii. 62. 10; also VS. TS. SV. etc. — ^७ iv. 1. 1. — ^८ Ch E P Bi Bh विषप्नी, i. 1; cf. Kāuṣ. 7. 8. — ^९ iv. 1. 2 — iv. 5. 7. — ^{१०} E has an avagraha here. — ^{११} Bū खल्वेतं. — ^{१२} Thus emended; Ch Ku E Bi Bū उपश्राम्येतादर्शादृष्टे; K P Bh *दृष्टे. — ^{१३} i. 30. 1; iv. 30. 1; vi. 33. 1; 39. 1; 58. 1; 69. 1; ix. 1. 11; xiv. 1. 35, 36; cf. the two वर्चस्त्वगण, Kāuṣ. 12. 10, note, and 13. 1, note. —

मान् । १६ । तत एतान्प्राशयति^१ रसान्मधुघृताञ्छि-
ष्यान्^२ । १७ । योयो भोगः कर्तव्यो भवति तंतं कुर्वते
। १८ । नान्यत आगताञ्छिष्यान्परिगृह्णीयात्परसंदीक्षि-
तत्वात्^३ । १९ । चिराचोनांश्चतुरो मासाञ्छिष्येभ्यः^४ प्रब्रू-
यादर्धपञ्चमान्वा । २० । पादं पूर्वरात्रे ऽधीयानः पादम-
पररात्रे मध्यरात्रे स्वपन् । २१ । अभुक्त्वा पूर्वरात्रे ऽधीयानं^५
इत्येके । २२ । यथाशक्त्वापररात्रे दुष्परिमाणो^६ ह पादः
। २३ । पौषस्यापरपक्षे चिराचं नाधीयीत । २४ ।
तृतीयस्याः प्रातः समासं संदिश्य यस्मात्कोशादि-
त्यन्तः^७ । २५ ।

यस्मात्कोशादुदभराम वेदं तस्मिन्नन्तरव दध्म एनम् ।
अधीतमिष्टं^८ ब्रह्मणो^९ वीर्येण तेन मा देवास्तपसाव-
तेहेति । २६ ।

योयो भोगः कर्तव्यो भवति तंतं कुर्वते । २७ । ये परि-
मोक्षं कामयन्ते ते परिमुच्यन्ते । २८ । ॥ ३ ॥ ॥ १३९ ॥

अथ राज्ञामिन्द्रमहस्योपाचारकल्पं^{१०. ११} व्याख्यास्यामः

^१ E P B एना०. — ^२ K *गताञ्छिष्यान्; the rest *तां छि०. —

^३ K *गताञ्छिष्या०; the rest *गतां छि०. — ^४ K मासाञ्छि०; the rest मासां छि०. — ^५ Thus E; P *धीयंत; Bi *धीयात; Ku *धी-
योत; the rest धीयत. — ^६ Ch दुष्परिमाणो. — ^७ Cf. xix. 72. 1. —

^८ So all MSS.; the vulgate version, xix. 72. 1^६, reads कृतमिष्टं. —

^९ E ब्राह्मणो. — ^{१०} Ath. Pariç. 19, which also treats the इन्द्रमहोत्सव,
largely coincides with this kaṇḍikā; 19. 1 reads राज्ञामिन्द्रमहोत्स-
वस्योपाचारकल्पं. — ^{११} E P Bi and Ath. Pariç. 19. 1, *पचार०; cf.
Kāuç. 87. 5. —

११। प्रोष्ठपदे^१ शुक्लपक्षे ऽश्वयुजे वाष्टम्यां प्रवेशः । २।
 श्रवणेनोत्थापनम् । ३। संभृतेषु^२ संभारेषु ब्रह्मा राजा
 चोभौ स्नातावहतवसनौ सुरभिणौ व्रतवन्तौ कर्मण्यावु-
 पवसतः^३ । ४। श्वो भूते शं नो देव्याः^४ पादैर्धर्चाभ्यामृचा
 षट्त्वोदकमाचामतः^{५,६} । ५। अर्वाञ्चमिन्द्रं चातारमिन्द्रः
 सुचामेत्याज्यं^७ हुत्वा । ६। अथेन्द्रमुत्थापयन्ति । ७। आ
 त्वाहार्धं ध्रुवा द्यौर्विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्विति^८ सर्वतो
 ऽप्रमत्ता धारयेरन् । ८। अद्भुतं हि विमानोत्थितमुपति-
 ष्ठते^९ । ९। अभिभूर्यज्ञ इत्येतैस्त्रिभिः सूक्तैस्त्वारव्ये^{१०} राज-
 नि पूर्णहोमं जुहुयात् । १०। अथ पशूनामुपाचारम्^{११,१२}
 । ११। इन्द्रदेवताः स्युः । १२। ये राज्ञो भृत्याः^{१३} स्युः सर्वे

^१ Ch and Ath. Pariç. प्रोष्ठ°; P Bh प्रोष्ठ°. — ^२ Bi here inserts
 साविकेषु. — ^३ So Bū Ku; Ch E P Bi and Ath. Pariç. १९. १,
 °पवसतः; K Bh °पवसत (श्वो). Cf. Kāuç. ६७. १७. — ^४ i. ६. १. —
^५ Thus (षट्त्वो) with double sandhi (षट्त्वस् उ°) all MSS. of the
 text, and Ath. Pariç. १९. १५-cf. the introduction. — ^६ Bi °चामंतो
 (र्वाञ्च); Ath. Pariç. १९. १ ... षट्त्वोदके परि वाचमाचांती (one MS.
 परिवामाचांतो) वहिरूपकल्पयित्वा राजानमव्यालभ्य जुहुयात्. — ^७ v.
 ३. ११; vii. ८६. १; vii. ९१. १; Ath. Pariç. १९. १, अर्वाचमिन्द्रं चातारमिन्द्रः
 सुचामेममिन्द्रं वर्धय चविद्यं मे हुताय वृषेद्रस्त्रो जयातीति च । राष्ट्रसं-
 सर्गं चाथेद्रमुत्थापयन्ति. The pratikas in addition to those of the Kāu-
 çika are: iv. ९२. १; (? हुताय?); vi. ८६. १; ९८. १. — ^८ vi. ८७. १; ८७. १°;
 ८८. १. — ^९ Bū E Ch (prim. man.) विनामो°; Ath. Pariç. १९. १,
 अद्भुतं हि सवनानयेत्समुत्थितं (!for सवान°?) भवति यदि प्राच्याम-
 पिभयं । यदि दक्षिणस्यां यमभयं । यदि प्रतीच्यां वरुणभयं । यदुदीच्यां
 यज्ञयं (? one MS. जुहुयं?) । यदंतर्देशेभ्यो भयतो विवाद्भिर्मा पाल्पि-
 ते वसुमंतमृद्धंत्विति (MSS. °मिद्धंत्विति; xix. १७. १; १८. १) ... — ^{१०} vi.
 ९७-९९. — ^{११} Ch E पाशू°. — ^{१२} Thus K Bū Bh Ch (prim. man.)
 and Ath. Pariç. १९. ३; the rest °पचारम्. — ^{१३} Bū भृत्या. —

दीक्षिता ब्रह्मचारिणः^१ स्युः । १३ । इन्द्रं चोपसद्य यजेरं-
स्त्रिराचं पञ्चराचं^२ वा । १४ । विरयनमहामुपतिष्ठन्ते^३
हविषा^४ च यजन्ते । १५ । आवृतं^५ इन्द्रमहमिति^६ । १६ ।
इन्द्रं क्षत्रमिति^७ हविषो हुत्वा ब्राह्मणान्परिचरेयुः^८ । १७ ।
न संस्थितहोमाज्जुहुयादित्याहुराचार्याः । १८ । इन्द्र-
स्यावभृथादिन्द्रमवभृथाय व्रजन्ति^९ । १९ । अपां सूक्तैरा-
मुत्य^{१०} प्रदक्षिणमावृत्याप उपसृश्यानवेक्षमाणाः^{११} प्रत्यु-
दाव्रजन्ति । २० । ब्राह्मणान्भक्तेनोपेप्सन्ति^{१२} । २१ । श्वः-
श्चो ऽस्य राष्ट्रं ज्यायो भवत्येको ऽस्यां पृथिव्यां राजा भव-
ति न पुरा जस्सः प्रमीयते य एवं वेद यश्चैवं विद्वानि-
न्द्रमहेण चरति । २२ । ॥ ४ ॥ ॥ १४० ॥

अथ वेदस्याध्ययनविधिं वक्ष्यामः । १ । आवरणां
प्रोष्ठपद्यां^{१३} वोपाकृत्यार्धपञ्चमान्मासानधीयीरन् । २ ।
एवं छन्दांसि । ३ । लोम्नां^{१४} चानिवर्तनम्^{१५} । ४ ।

^१ K Bū Ch °चारिणः. — ^२ Ath. Pariç. 19. 3, सप्तराचं. — ^३ So with very doubtful emendation; all MSS. of the text and Ath. Pariç. 19. 3, विरयनमहमं. — ^४ Ch (prim. man.) हविषां. — ^५ MSS. of Ath. Pariç. 19. 3 यजन्ते ॥ आवृतं (इन्द्रं). — ^६ iii. 15. 1. — ^७ vii. 84. 2. — ^८ Ath. Pariç. 19. 3, ब्राह्मणान्स्वस्तिवाच्य (!). — ^९ Ath. Pariç. 19. 3 has for this sūtra simply the words इन्द्रमवभृथाय व्रजन्ति. — ^{१०} For the अपां सूक्तानि see Kāṇç. 7. 14, and Dārila, ibid. — ^{११} Thus emended; Ch Ku °पेक्षमाणाः; the rest °वेक्षमाणाः; MSS. of Ath. Pariç. 19. 3, °पेक्षमाणाः; cf. Kāṇç. 7. 14, note. — ^{१२} Ath. Pariç. 19. 3, ब्राह्मणान् भक्त्या यदीप्सितं वरप्रदानिः परितोषयेत्. — ^{१३} Bū प्रोष्ठं. — ^{१४} Ku लोम्ना. — ^{१५} So Ku; Ch चानिवर्तवन्नं; the rest स्नानिवर्तनं (as though स्नानिवर्तनं?). —

अर्धमासं चोपाकृत्य क्षपेरंस्त्वहमुत्सृज्य ।

आरम्भः आवरणामुक्तः पौष्यामुत्सर्ग उच्यते^१ ॥ ५ ।

अथानध्यायान्वक्ष्यामः । ६ । ब्रह्मज्येषु^२ निवर्तते^३ । ७
आहे । ८ । सूतकोत्थानछर्दनेषु^४ त्रिषु चरणम्^५ । ९ । आ-
चार्यास्तमिते^६ वा येषां च मानुषी योनिः^७ । १० ।
यथाश्राद्धं तथैव तेषु । ११ । सर्वं च आद्विकं द्रव्यमद-
साहव्यपेतं^८ प्रतिगृह्यान्ध्यायः । १२ । प्राणि चाप्राणि च
। १३ । दन्तधावने । १४ । स्रुरसंस्पर्शे । १५ । प्रादुष्कृते-
ष्वग्निषु । १६ । विद्युतार्धरात्रे स्तनिते । १७ । सप्रकृत्वो
वर्षेण विरत^९ आप्रातराशम् । १८ । वृष्टे^{१०} । १९ । निर्घाते^{११}
। २० । भूमिचलने । २१ । ज्योतिषोपसर्जने^{१२, १३} ऋताव-
प्याकालम्^{१४, १५} । २२ विषमे न प्रवृत्तिः^{१६} । २३ ।

अथ प्रमाणं वक्ष्यामः समानं विद्युदुत्कयोः^{१७} ।

^१ K Ku Bū Ch E have a colon here. — ^२ Ku E Bi Bb ब्रह्मज्येषु. —

^३ Bū निवर्तते. The passage beginning with अथ and ending here seems to be an ardhbarca; Ku Ch have a colon here. — ^४ K P Bb *त्यानः; Bū, the same with a colon after the word; Ku *त्याने; E सूतकोत्थाने (1). — ^५ Is the passage, beginning with आहे, and ending here, an ardhbarca? — ^६ Thus with double sandhi (for आचार्य अस्तमिते) all MSS.; cf. the introduction. — ^७ The passage beginning with आचार्य and ending here seems to be an ardhbarca. —

^८ So all MSS. except Ku, which reads द्रव्यमदसाहव्यपेतं. Is the passage to be emended to द्रव्यमदसाहव्यपेतं, or द्रव्यं मदोत्साहव्यपेतं? —

^९ E विरत; P Bb विरता. — ^{१०} Ku वृष्टी. — ^{११} Ku निर्घाति. —

^{१२} So ज्योतिषोप for ज्योतिष उप (or ज्योतिषामुप?), with double sandhi, all MSS.; cf. the introduction. — ^{१३} E Bb *सर्जने (ऋता); Ku *सर्जनै. — ^{१४} Ch Bi कृता; Ku जाता. — ^{१५} Ku Ch (prim. man.) *वप्याकालं. — ^{१६} K प्रवृत्तिः ॥ अथ; the rest प्रवृत्तिरथ. — ^{१७} The colon is written only in K Bū; the rest read *उत्कयोर्मार्गः. —

मार्गशीर्षपौषमाघापरपक्षेषु तिस्रो ऽष्टकाः^१ ॥ २४ ।

अमावास्यायां च । २५ । चीणि चानध्यानि^{२,३} । २६ ।

जनने मरणे चैव दशरात्रो^४ विधीयते^५ ।

आचार्ये दशरात्रं^६ स्यात्सर्वेषु च स्वयोनिषु^७ ॥ २७ ।

सूतके त्वेको नाधीयीत त्रिरात्रमुपाध्यायं वर्जयेत्^८ । २८ ।

आचार्यपुत्रभार्याश्च^{९,१०} । २९ । अथ शिष्यं सहाध्यायिनम-

प्रधानगुरुं चोपसन्नमहोरात्रं वर्जयेत्^{११} । ३० । तथा सब्र-

ह्मचारिणं^{१२} राजानं च । ३१ । अपर्तुदैवमाकालम् । ३२ ।

अविशेषर्तुकालेन^{१३} सर्वे निर्घातादयः स्मृताः^{१४} ।

यच्चान्यदैवमद्भुतं सर्वे निर्घातवद्भवेत्^{१५} ॥ ३३ ।

ऋतावध्यायश्चान्दसः काल्य^{१६} आपर्तुकः स्मृतः ।

ऋतावूर्ध्वं^{१७} प्रातराशाद्यस्तु कश्चिदनध्यायः ।

संध्यां प्राप्नोति पश्चिमाम्^{१८} ॥ ३४ ।

^१ The colon is written only in KCh; the rest read ऽष्टका अमा०. —

^२ E वा०; Bū च०. — ^३ Thus (०नध्यानि) all MSS. Is the word to be emended to चानध्ययनानि (supposing that haplographia has taken place)? —

^४ Ku ०रात्रो. — ^५ The colon is written in K Ku Bū Ch E. — ^६ Thus all MSS.; cf. दशरात्रो in the preceding line. —

^७ The colon is written in K Ku Bū Ch E. — ^८ K P B have a colon here; the rest वर्जयेदाचार्य०. Is the passage to be regarded as metrical? —

^९ Thus emended; Ku E ०भार्या च; the rest भार्या च. Cf. the Vāsisṭha-dharmaśāstra xiii. 40. — ^{१०} E ०वा(य). — ^{११} K Bb Bi have a colon here; the rest वर्जयेत्तया. —

^{१२} Ch Ku च ब्रह्मचारिणं. — ^{१३} So emended; Ch Ku अविशेषार्तु०; E अविशेषार्तु०; Bi अविशेषार्तु; Bb अविशेषार्तु; P अविशेषार्तु; Bū अविषयार्तु. —

^{१४} All MSS. have a colon here. — ^{१५} K Ch Ku E have a colon here. — ^{१६} Thus K P Bb; Ku E Bi Ch (prim. man.) काल्य; Ch (sec. man.) कल्प; Bū काल्या. —

^{१७} Thus emended; Ku ऋता ऊर्ध्वं; Bū ऋतावाँ, Ch (prim. man.) ऋतावार्ध्वं; Bi ऋतावोर्ध्वं; the rest ऋतावोर्ध्वं. —

^{१८} Bū E have a colon here. —

सर्वेण प्रदोषो लुप्यते^१ । ३५ । निशि निगदायां^२ च वि-
द्युति शिष्टं नाधीयीत । ३६ ।

अस्तमिते^३ द्विसत्तायां^४ त्रिसत्तायां^५ च पाटवः^६ ।

अथ तावत्कालं भुक्त्वा पदोष^७ उभे संध्ये^८ ॥ ३७ ।

अप्सु श्मशाने शय्यायामभिशस्ते खिलेषु च^{१०} ।

अन्तःशवे^{११} रथ्यायां^{१२} यामे चारुडालसंयुते^{१३, १४} ॥ ३८ ।

दुर्गन्धे शूद्रसंश्रावे पैङ्गे^{१५} शब्दे भये रुते^{१६, १७} ।

वैधृत्ये^{१८} नगरेषु च^{१९} ॥ ३९ ।

अनित्तेन च वाससा^{२०} चरितं येन मैथुनम्^{२१} ।

शयानः^{२२} प्रौढपादो^{२३} चायतोपस्थान्तिके^{२४} गुरोः^{२५} ॥ ४० ॥

विरम्य मारुते शीघ्रे प्रत्यारम्भो विभाषितः^{२६} ।

^१ K लिप्यते. — ^२ So all MSS. Does the word represent the locative fem. sing. of an adjective निगद् 'sounding in', or is it to be emended to the loc. sing. fem. of the participle perfect निगतायां having gone into (the earth)? Or निःशब्दायां? — ^३ So (नाधीयीता)-स्तमिते Ku; Bū Bī नाधीयीत स्तनिते; the rest नाधीयीत स्तमिते. — ^४ Ku द्विसत्तायां. — ^५ Bū तृ०; Ku ०सत्तायां. — ^६ Bū पाटवो(य); the rest पाटवो(य). None of the MSS. exhibit a colon. — ^७ Wanting in K; Bū reads (पाटवो) य. — ^८ Bū प्रदोषो. — ^९ Bū संधेय(प्सु); Bī संधे. The colon is written in Bī only. — ^{१०} K Bī have a colon here; the rest च(ान्तः). — ^{११} K P E शवे; Bī शब्दे. — ^{१२} Ch E have a colon here. — ^{१३} K Bū चण्डालं. — ^{१४} K Ku P Bū have a colon here. — ^{१५} Ch Ku K E पैङ्गे; Bū पैङ्गे. — ^{१६} Ku रुते; Ch रुते. — ^{१७} K Ku Bū Ch have a colon here. — ^{१८} KB वैधृत्ये. — ^{१९} E च । अनित्तेन; the rest चानित्तेन. — ^{२०} Ku seems to have a colon here. — ^{२१} The colon is written only in E. — ^{२२} Bī has a colon here. — ^{२३} Thus emended (cf. Manu iv. 112). Bū प्रौढपादो; the rest प्रौढपादो. — ^{२४} Thus with double sandhi (for अयत उप०) all MSS.; cf. the introduction. — ^{२५} The colon is written in Bū. — ^{२६} The colon is written in K Ku Ch E. —

सर्वेणापरात्रेण विरम्य प्रत्यारम्भो न विद्यते^१ ॥ ४१ ।
 पौषी^२ प्रमाणमभ्रेष्वापत्तुं चेदधीयानाम्^३ । ४२ । वर्षे^४
 विद्युत्स्तनयिल्लुर्वा विपद्यते^५ । ४३ । चिरात्रं स्थानासनं
 ब्रह्मचर्यमरसाशं^६ चोपेयुः^७ । ४४ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः सा
 तत्र प्रायश्चित्तिः । ४५ । ॥ ५ ॥ ॥ १४१ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे चतुर्दशोऽध्यायः समाप्तः ॥

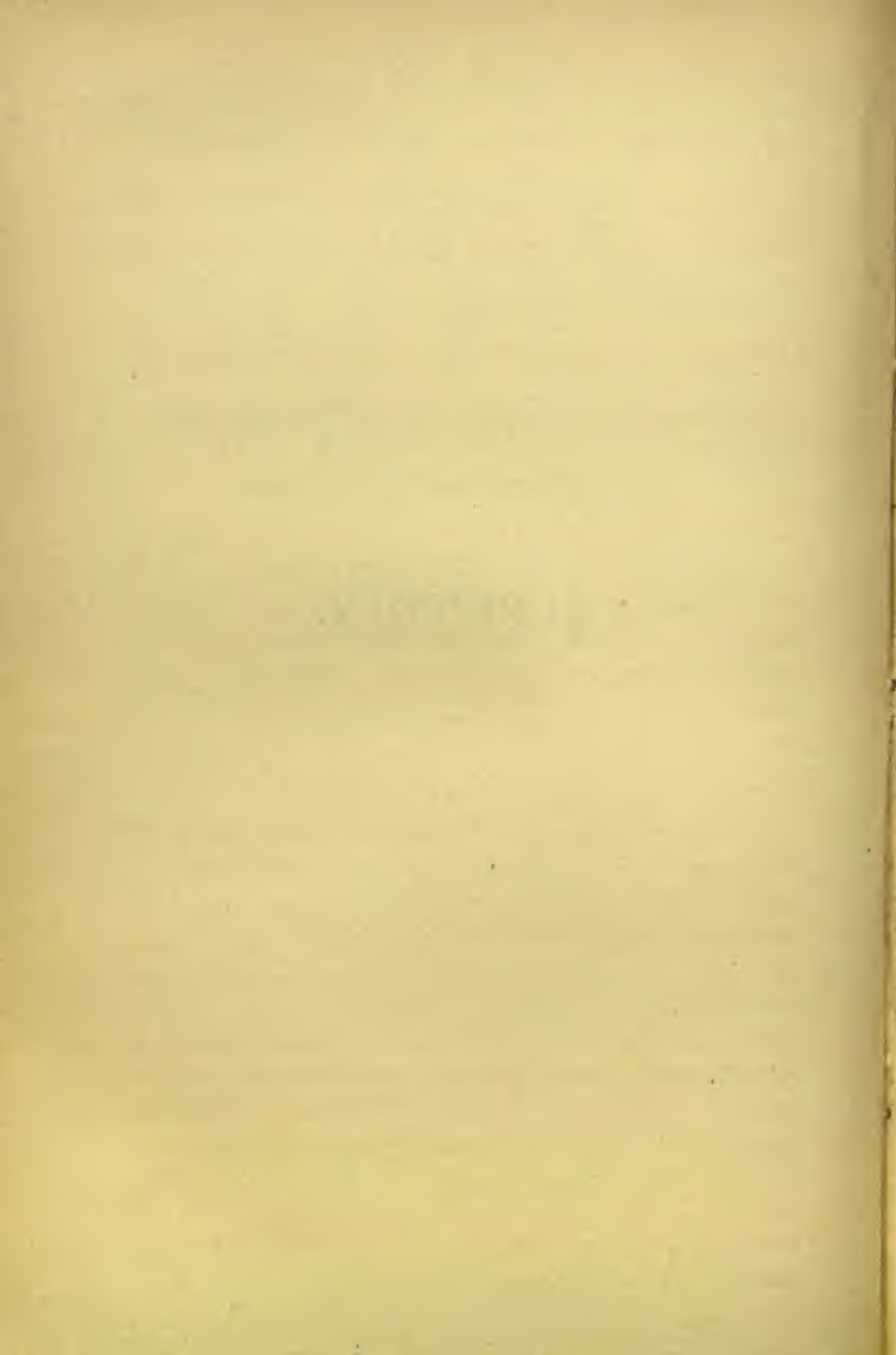
॥ इति कौशिकसूत्रं समाप्तम् ॥

^१ The colon is written in K Ku Ch E Bā. — ^२ Bā पौषी. —

^३ Ku चेद°. Is this passage an ardhā-çloka, and is the last word to be emended to चेदधीयानानां (with haplographia)? — ^४ Bā वर्षे. —

^५ Bā विपद्यते; E has a colon here. — ^६ KBh Bā °रसाः-शं; Ku °रसासं. — ^७ E has a colon here. —

APPENDIX.

Extracts from the Paddhati of Keçava.

Keçava has the following introduction with which that of the Atharva-paddhati is identical: अथर्ववेदस्य संहिताविधेर्विवरणं क्रियते। तत्र अथर्ववेदस्य नव भेदा भवन्ति । तत्र चतसृषु शाखासु शौनकादिषु कौशिकी ऽयं संहिताविधिः स च गोपथब्राह्मणादर्थवादादि परित्यज्य विधिमात्रं कल्पयित्वा विधेः कृतसूचयद्योपयोगं (!) टीका क्रियते। संहिता-विधेः. Cf. the author in the *Journal of the American Oriental Society*, vol. xi, pp. 375-7.

Kaṇḍikā 1.

sū. 1. अथशब्द आनन्तर्यार्थः (Cod. आनंतयार्थः) संहिताध्ययनानन्तरं विधेरधिकारः संहिताविधिं वक्ष्यामः। शान्तिकपौष्टिकाभिचारिकाद्भुतादीनि कर्माणि संहिताविधी उक्तानि। चिविधानि कर्माणि विधिकर्माणि अविधिकर्माणि उक्त्यकर्माणि चिःप्रमाणको विधिः प्रत्यक्षं अनुमानं शब्दं चेति. — sū. 2-8. Keçava's comment is essentially the same as that of the Ath. Paddh. The following passage occurs in both texts in connection with sū. 8: उपवर्षाचार्येणोक्तं । मीमांसायां स्मृतिपादे कल्पसूत्राधिकरणे नचचकल्पो वितानकल्पस्ततोयः संहिताकल्पश्चतुर्थो अंगिरसां (Ath. Paddh. अंगिरसः) कल्पः शान्तिकल्पस्तु पञ्चमः। एते कल्पा वेदतुल्या हि इति भगवानुपवर्षाचार्येण (!) प्रतिपादितं। अन्ये कल्पाः स्मृतितुल्याः. Cf. *J. A. O. S.* vol. xi. p. 377. — sū. 9-14. Keçava's comment is again essentially the same as that of the Ath. Paddh. — sū. 15-16. प्रागुदन्वा कर्मसमाप्तिर्देवकर्मसु दक्षिणा प्रत्यन्वा समाप्तिः पितृकर्मसु केचित्प्रागुदगन्तराले समाप्तिः. — sū. 16. Keç. is

identical with Ath. Paddh. — sū. 17. Keç. illustrates: यथा परि
त्वाप्ते पुरं वयमिति त्रिः पर्यप्तिं करोति. See Kāuç. 2. 10. — sū. 26.
अग्निं पृष्ठतो नावसेत. — sū. 29-30. शांखायनीये (Cod. सांखायनीये;
cf. Lindner, Das Kauṣītaki Brāhmaṇa, p. ix) ब्राह्मणे उक्ते द्वे पौर्ण-
मास्यौ द्वे अमावास्या इति पौर्णमास्याः प्रतिपदिति अमावास्यायाः प्रति-
पदिति पूर्वा उपोष्या उत्तरा चान्या . . . Cf. Kāuç. Br. 3. 1. — sū. 31.
तिथिभेदे मुख्यपौर्णमासीभेदे या पूर्वा सा उपोष्या । उपवासं करोति. —

Kaṇḍikā 2.

Introductory: सायंप्रातर्होमवैश्वदेवपिण्डपितृयज्ञादि (!) उच्यते ऽप्यो
कार्याणि. — sū. 17 (note 10). Keç. also reads ऊर्णं स्रदं. — sū. 18
(note 15). भूपत इति ब्रह्मवरणं । तथा च गोभिलब्राह्मणः (!) प्रत्यक्षं वा
दर्भमयं वा आसनं वा उदकमण्डलं वा ब्रह्मस्थापने वा कुर्यात्. —

Kaṇḍikā 3.

sū. 1 (note 9). Keç. like Dārila places the matter of this sūtra
at the end of the preceding kaṇḍikā: युनक्ति त्वेत्वेभिः पंचभिरि-
धमुपसमादधाति । द्वितीया कण्डिका. — sū. 2 (note 11) . . . जाग्मा-
यनमुदपाचं कांस्यपाचमुपसाद्य. — sū. 4 (note 9). जीवा स्वेति सूक्तेन
चिराचामति सत्यं बृहदिति नवभिः श्रुतिवेत्युचा उदायुषेति द्वाभ्यां
उत्तिष्ठति (cf. Kāuç. 24. 31). —

Kaṇḍikā 4.

sū. 9 (note 9). उदेनमुत्तरं नयेति त्रिभिश्चरिभिः (!) प्रजापते न त्वदिति
(vii. 80. 3) च चतस्रश्चर्वाङ्गतीर्जुहोति (cf. Kāuç. 5. 9) । त्वामग्र इत्युचा
(xix. 59. 1) चतस्र आज्याङ्गतीर्जुहोति. —

Kaṇḍikā 5.

sū. 18. स्वाहिष्टेभ्य इत्येवमादिभिरैकादशभिः सर्वप्रायश्चित्तीयाजु-
होति यन्मे स्तुतं पुनर्मेत्विन्द्रियमिति च द्वाभ्यामृग्भ्यां. Cf. also the be-
ginning of the next kaṇḍikā. —

Kaṇḍikā 6.

sū. 10 (note 1). Keç. reads ननसितः. — sū. 16 (note 15).
अग्न्य स्वरिति पर्यायद्वयेन; cf. Ath. Paddh. ibid. — sū. 17 (note 5).

Keç. as the text, पत्न्याञ्जलौ. — sū. 22. तस्मान्नादक्षिणं हविःशब्दे-
नाज्यतन्त्रं पाकतन्त्रं चोच्यते कर्ममात्रमभिमन्त्रणादक्षिणं न कुर्यात् पा-
कतन्त्रे पूर्णपात्रं माणकं सेतिकाप्रखट्टोणाढकादि । पूर्णपात्रं यजमान-
शक्त्यपेक्षं शक्त्या वा दक्षिणां दद्यान्नातिशक्तिर्विधीयते इत्युक्तं नवमे ।
आज्यतन्त्रे धेनुः. — sū. 26 fg. Keç. introduces the passage with तथा च
ब्राह्मणं. — sū. 30. आज्यतन्त्रे पाकतन्त्रे दर्शपूर्णमासधर्मा भवन्ति पूर्वतन्त्रं
च उत्तरतन्त्रं च सर्वेषु पाकतन्त्रेषु सर्वमाधर्वणं कर्म पाकयज्ञशब्देनो-
च्यते. — sū. 34 (note 2). अद्यापि गोपयब्राह्मणपठितौ श्लोकी भवतः. —
sū. 34 (note 6). Keç. also reads देवतेति. — sū. 37. त्वमग्रे व्रतपा
असि तृचं सूक्तं कामस्तदय इति पंचचं सूक्तं एते चारणवैवानां पयस्ने
तस्मिन्नेव तन्त्रे आज्यं जुहोति शान्तसमिधो वा आदधाति सूक्तयोर्विकल्पः ।
दर्शपूर्णमासव्यतिक्रमे प्रायश्चित्तं । सर्वत्र क्रमव्यतिक्रमे . . . सर्वप्रायश्चित्ती-
यान्होमाज्जुहोति तस्मिन्नेव तन्त्रे अन्यस्मिन्तन्त्रे (!) वा तन्त्रमध्ये सर्वे होमा
इति भद्रमतम्. — The sixth kandikā winds up with the following
additional statement: अथ सर्वाध्याः परिभाषा विधिकर्माध्या अवधि-
कर्माध्या उक्थ्यकर्माध्या उच्यन्ते । मेधाजननादि पिण्डपितृयज्ञान्तं याव-
द्विधिकर्माणि । मधुपर्कादि इन्द्रमहान्तं यावद्विधिकर्माणि । पाकयज्ञवि-
धिकर्म सूक्तेन विनियोगं कृत्वा पश्चादृचां विनियोगस्तान्युक्थ्यकर्माणि ।
त्रिविधानि कर्माणि । उपदधातीत्यनादेशे आज्यं समित् पुरोडाशः
पयः उदोदनः पायसः पशुः व्रीहिः यवः तिलः धानाः करभ्यः शकुल्यः
एतानि चयोदश हवींषि जानीयात् । सर्वत्र इयं पैठीनसिपरिभाषा सर्वत्र
हविषां विकल्पः । यत्र यणस्तत्र सर्वत्र सक्तानां विकल्पः यच्चीपधिगणस्त-
चीपधीनां विकल्पः । हविषां त्वा जुष्टं प्रोचामीति सर्वद्रव्येषु प्रोक्षणं ।
सर्वत्र उत्पवनं हविषामिति युवा कीशिक आचार्यो मन्यते । अवशिष्टानां
परिभाषाः पुनरुच्यन्ते सर्वकर्माध्याः । आज्यतन्त्रादिवैदिकेषु कर्मसु सर्वत्र
वृद्धिआहम् (cf. J. A. O. S. vol. xi. p. 376, line 11) एवम् उदकेन
प्रयोजनं तत्र सर्वत्र शान्त्युदकं कुर्यात् चतुर्भिर्गणैरेकेन वा गणेन । सूक्ता-
दियहणे सूक्तं जानीयात् । सर्वत्र सुवहोमे नित्यं तन्त्रं हस्तहोमे विकल्पेन
तन्त्रं । आज्यतन्त्रे सर्वत्र धेनुर्दक्षिणा हविरक्षिष्टं च अधिकरणं च. —
Then follows an index to the ājyatantram, as follows: आज्यतन्त्र-
मुच्यते अव्यचसद्य (Cod. अव्यसद्य; xix. 68. 1) बर्हिर्जवनं वैदिः उत्तरवैदिः
अभिप्रणयनं अपिप्रतिष्ठापनं व्रतग्रहणं पवित्रकरणं पवित्रेणोष्णप्रोक्षणं
इध्मोपसमाधानं बर्हिःप्रोक्षणं ब्रह्मासनं ब्रह्मस्थापनं स्तरणं स्तोत्रप्रोक्षणं
आत्मासनं उदपात्रस्थापनं आज्यसंस्कारः सुवयहणं ग्रहग्रहणं पुरस्तादोमाः

आज्यभागी अभ्यातानान्तं पूर्वतन्त्रं । अथ उत्तरतन्त्रमुच्यते अभ्यातानादि-
पार्वणहोमः समृद्धिहोमाः स्विष्टकृहोमः सर्वप्रायश्चित्तीयहोमाः सूक्तहोमः
पुनर्मैत्रिन्द्रियहोमः सूक्तास्मृतिहोमो संस्मितहोमाः चतुर्गृहोतहोमः बर्हि-
होमः संस्नावहोमः विष्णुक्रमाः व्रतविसर्जनं दक्षिणादानं ब्रह्मोत्पापनं
वस्त्रात्कोशादित्येतद् (xix. 72. 1) उत्तरतन्त्रं । उत्तरतन्त्रं समाप्तं —

Kaṇḍikā 7.

Introductory: परिभाषाव्याख्यानं क्रियते. — sū. 9. यथा
पिङ्गलोभिराज्ञावयति । घटं वा कांस्यपात्रं वा. — sū. 11. दूरादे-
शाद्बुधसंभारा आहर्तव्याः. — sū. 13. नित्यनैमित्तिककाम्यानां कर्मणां
प्रयोगः । अरण्यं शान्तिकल्पे उक्तं । यत्र यामशब्दो न श्रूयते तत्रारण्याः (!). —
sū. 14 (note 1). Keç. also reads 'पेक्षमाणा. — sū. 14. . . सर्वहो-
मकर्म समाप्यते ततो ऽवभृथं कुर्यात् । सर्वत्र पुंसवनादिषु संस्कारेषु गृहे
प्रयोगः नावभृथ इति रुद्रभाष्यमतं. — sū. 15. आञ्जनादिषु सर्वत्र संपा-
ताभिमन्त्रणं भवति. — sū. 16. . . सर्वे पदार्था अभिमन्त्र्य कर्तव्याः. —
sū. 18. तं पुरुषं अग्रे कृत्वा गृहे प्रवेश्य ततो मन्थीदनीं प्रयच्छति (Kāuç. 7. 7) ।
यथा उतामृतासुः शिवाक्ष इत्यभ्याख्याताय प्रयच्छति (Kāuç. 46. 1) मन्त्रेण. —
sū. 19. यत्र वासितं वध्नाति तत्र सर्वत्र चयोदञ्ज्यादि भवति । यथा युरम-
कुण्डले वासितं वध्नाति (Kāuç. 11. 19; 52. 20). — sū. 20. मणिं बद्ध्वा
तद्दधिमधु आश्रयति. — sū. 21. अन्वारब्धे यजमाने च कर्तव्याः ।
अभिमन्त्रणं । यजमान उत्तरतो भूत्वा दर्भैरन्वारभते. — sū. 24. समर्ध-
वृषभचर्म. — sū. 26. यत्र आसवनं अवसेचनं च तत्र आचमनं च
भवति. — sū. 28. समित्पुरोडाशचरुव्रीहियवतिलादीन्यभ्याधेयादीनि (!)
यजमानं धूमं भक्षयति. — sū. 29. कर्मसमाप्तौ शुचिना कर्मप्रयोगः
नित्यनैमित्तिककाम्यानि कर्माणि स्नानं कृत्वा प्रयुज्यते. —

Kaṇḍikā 8.

sū. 1. सर्वकर्मार्था परिभाषा । अथ निशाकर्मपरिभाषा उच्यते ।
... येषु निशाकर्मसु तत्रं तेषु अयं धर्मः । केचित्त्रातो ऽहतवसनः प्रयुक्ते
इति सर्वार्था परिभाषा मन्यते. — sū. 2. अथ स्वस्त्वयनपरिभाषा
उच्यते । स्वस्त्वयनेषु चेज्यानां दिश्वान्वलीन्हरति प्रतिदिशमुपतिष्ठते । ये
ऽस्यां स्वेति सूक्तेन (iii. 26) प्रतिदिशं प्रत्यृचं बलिहरणं करोति । प्राची
दिगिति (iii. 27) प्रतिदिशमुपतिष्ठते । यथा उत्तमेन सारूपवत्सस्य रुद्राय

चिह्नोति (Kāuṣ. 50. 14) तच्च हविर्हृष्टेन बलिहरणं कुर्यात् । समाप्ता
 स्वस्त्वयनपरिभाषा. — sū. 5. पुनः सर्वार्था परिभाषा उच्यन्ते । सर्ववाधि-
 करणं कर्तुर्दक्षिणा । हविर्हृष्टे आश्वधानी उद्पात्रं चर्म मण्डपदर्भसमि-
 धः शान्त्युदकभाजनं सुक्कुवादीनि देयानि । ... नित्येषु नाधिकरणमस्ति
 परद्रव्येषु नाधिकरणमस्ति यथा नापितस्य चुरं (cf. Kāuṣ. 51. 1fg.). —
 sū. 6. प्रोक्षणाचमनपर्युषणादि चिः कर्तव्यं. — sū. 8. सर्वत्र शान्ति-
 केषु शान्तं संभारं दर्भसमिदादि । अभिचारे रीद्रे आङ्गिरसं संभारं; cf.
 Kāuṣ. 47. 2. — sū. 9. सुक्कुवसमिधः काष्ठादि मणिद्रव्यकाष्ठाः कर्त-
 व्यानि (!) । प्रतीकं च द्रव्यं च । यथा कथं मह इति मादानकमृतं धीरीद-
 नमश्नाति । ... चमसे सरूपवत्साया दुग्धे (Kāuṣ. 12. 1 and 2) चमसो
 ऽपि मादानक एव । कथं मह इति उत्तरमपि अनेन सूत्रेण कर्म कुर्यात्. —
 sū. 10. विषये (!) यथान्तरं । मंत्रद्रव्यसंग्रहे संनिधानं गृहीतव्यं (!) यथा
 लोमानि हस्तिरोमाणि यथा विद्या शरस्वेति प्रमेहणं बध्नाति (Kāuṣ. 25.
 10). — sū. 12. उलूखलमुसलकाष्ठं । अन्यार्थं रंधनार्थं काष्ठतत्त्वं करोति. —
 sū. 15. अथ शान्त्यवृत्ता उच्यन्ते । ... सरमालवके प्रसिद्धः वंघः कन्यकुञ्जे
 प्रसिद्धः शिरोपो भोजपुरे वाटिकायां प्रसिद्धः स्रज्यस्तिलकः प्रसिद्धः
 ... वरणो वरणक इति आनन्दपुरे प्रसिद्धः ... जङ्घिनी वाराणस्यां प्रसिद्धः
 कुडक (!) मालवके ... गङ्घो हिमवति ... गलावलस्तत्रैव प्रसिद्धः ...
 स्यन्दन (!) हिमवति नर्मदायां प्रसिद्धः अरणिका नर्मदातटे प्रसिद्धः
 अप्रमयोक्त अप्रमन्तको भृगुकच्छे प्रसिद्धः तुल्यसैन्दुकी (Cod. तुलु तै°)
 पुतुदाहर्देवदारुवैद्यके प्रसिद्धः । समाप्ताः शान्त्यवृत्ताः ... — sū. 16.
 अथ शान्त्यवधय (!) उच्यन्ते । चित्तिः (!) प्रसिद्धा प्रायश्चित्तिः पर्वणिपर्वणि
 तस्त्राः चोणि पचाणि भवन्ति ... श्रमका नन्दपुरे विश्वामित्रो (! for वै?)
 वायाः समीपे ऽस्ति (Cod. चायाः समीपो स्ति) सर्वशा घर्मोत्तिका सा-
 न्यवाका (!) काकजंघासदृशा तलाशा वेतसो ... वात्सक (!) आटडूपकः
 (cf. Kāuṣ. 39. 6, note) सीसपात्र (! for शिशपात्र?) प्रसिद्धा शाल्मलिः प्रसिद्धः
 सिपुनांकरी (! for सिपुन अङ्कुरी?) ... आकृतिलोष्टः चित्रमृत्तिका वल्ली-
 कमृत्तिका ... एताः सर्वाः शान्ता ओषधयः शान्त्युदकादौ प्रयोक्तव्याः
 एतासां समुच्चयः । एतासामलाम्बे यवप्रतिनिधिः कार्यः इति पैटीनसिः ।
 शान्त्यवधिकल्पः (!) समाप्तः. — sū. 17. प्रमदोशीरशल्लुप-
 धानं (!) शकधूमा चरतः (cf. text, note 9) ... उपधानं विद्यागन्धुकं (!)
 शकधूमः ब्राह्मणः । एता जरन्तः जीर्णा यावद्वा. — sū. 18. यव
 सीसानि तत्र एतानि सर्वाणि प्रथितव्यानि । ... नदीसीसं नदीफेनं ... —
 sū. 19. रसकर्मणि एते रसाः प्रथितव्याः समुच्चयेन. — sū. 20. Keç.

also reads °पवाकस्ति°, and glosses it by इन्द्रयवः । . . . प्रियङ्गुः कांगु-
णिका (cf. Pet. Lex. sub कङ्गु and कङ्गुनी) . . . — sū. 21. ग्रहणं प्रतीक-
ग्रहणं ग्रहणमनुग्रहणं तावदनुवर्तते यावत्प्रतीकग्रहणं द्वितीयं. — sū. 22.
अनुयङ्गः (Cod. °संगं) यद्यर्थं सर्वत्र कर्तव्यः । यथा विद्या शरस्व पितरं
पञ्चैव शतवृष्ट्यमिति (i. 3. 1; cf. Kāuṣ. 25. 10) वैदिकं । लौकिकमिति
भवति कृत्यामं कंकतमवसृजामीति (! Kāuṣ. 76. 5, 6) । अनुयङ्गः पुनरु-
क्तमित्यर्थः. — sū. 24 fg. Keç. introduces with अथ चतुर्गणीमहा-
शान्त्वा गणाः पठन्ते . . . — sū. 25. . . . अरायचयणमिति तिस्रः
(ii. 18. 3-5) . . . —

Kapṭikā 9.

sū. 1. . . . ये अयय इति सप्त ब्रह्म ज्ञानमित्येका (!) अपेर्मन्त्र
(iv. 23. 1) इति सप्त भृगारसूक्तानि ग्रहीतव्यानि; cf. text p. 28, note 3. —
sū. 2. Keç. presents the matter of this sūtra as follows: प्रथमे द्वे
उत्तमं वर्जयित्वा शं च नो मयय न इत्येका पुनर्मैत्रिन्द्रियमित्येका
शिवा न इत्येका शं नो वातो वातु इत्येका शेषाणि सूक्तानि । अनेन शा-
न्तिगणेन शान्त्युदकं कुर्यात्. — sū. 3. यत्र शान्त्युदकं क्रियते तत्र पृथिवी
ओचायेति विभिर्हविभः शान्त्युदकं शान्त्युदकमध्ये प्रविषेत् । अनेनैव कार-
यिता मोक्षणाचमनादीनि प्रवृत्तं करोति. — sū. 4. एष शंतातीयो
गणः । यत्र शंतातीयेन प्रयोजनं तत्रायं सर्वत्र प्रयोक्तव्य इति । यथा
शंतातीयेन तिलाज्जुहोति. — sū. 6. शान्तियुक्तानि । इह शान्त्युदके
सर्वेषां सूक्तानां समुच्चयः अन्यत्र सर्वत्र यथोक्तेन न्यायेन विकल्पः न
सूक्तविकल्पः. — sū. 7. उभयतः शान्तिगणस्य प्रारम्भे समाप्तौ च... —
sū. 8 fg. Keç. introduces with अथ शान्त्युदकविधानमुच्यते. —
sū. 9 (note 6). अचकरं विसर्जयति. — sū. 9 (note 3, page 30)
अनुज्ञातः शान्त्युदकं करोति शं नो देवीत्वृचा सावित्री च अम्बयो यन्ति
गणेन च शान्त्युदकं करोति लघुगणेन बृहन्नणेन वा चतुर्गणीर्वा (cf. p. 28,
note 7) सावित्री शं नो देवी । ततः पृथिवी ओचायेति विः प्रत्यासिंचति
शान्त्युदके शान्त्युदकं प्रविषति. — sū. 10. एते चतुर्गणेन बृहन्नखेनैकेन
वा शान्त्युदकं कुर्वन्ति. — Keç. finishes the adhyāya as follows:
शान्त्युदककर्मपरिभाषा समाप्ता । नवमी कण्डिका । तत्र भद्रं शोकः ।

प्रमाणं पार्वणे चैव प्रकृतित्वात्परोक्षेति ।

परिभाषा च सर्वार्था प्रथमे ऽध्याये संहिताविधौ ॥

इति प्रथमोऽध्यायः. —

Adhyāya ii.

Kaṇḍikā 10.

sū. 2 (note 2). ... सारिकाजिह्वां वध्नाति ... सारिका कंटारिका प्रसिद्धा. — sū. 2 (note 3). कृशो भारद्वाजः. — sū. 4. ... कर्कन्धु (?) बृहद्वदरी ... — sū. 6. ये विषग्ना (i. 1. 1) इति सूक्तेन चोरोदनं संपात्वाभिमन्त्र्य भक्षयति ... पुरोडाशं भक्षयति ... रसान्भक्षयति । रसप्राशनं सर्वत्र ले कृतमित्युक्ता (v. 2. 3) कर्तव्यं. Cf. Kāuṣ. 21. 21. — sū. 7. ये विषग्ना इति (i. 1. 1) सूक्तेन उपनयनानन्तरं द्वादशरात्रम् ... ब्रह्मभैक्षमेकत्र कृत्वाभिमन्त्र्य उपाध्यायाय ददाति. — sū. 8. सुप्तस्वोपाध्यायस्य कर्णमनुमन्त्रयते ब्रह्मचारी. — sū. 9. यदायदा उपाध्यायगृहं याति तदातदा जपति ब्रह्मचारी. — sū. 15. .. उपाध्यायाय. — sū. 16. शुक्लपुष्पहरितपुष्पे इति शृङ्खपुष्पिका अन्यपुष्पिका प्रसिद्धे. — sū. 17. सम्यक् वर्चस्कामो मेधाकामश्च प्रथमप्रवदस्य ... — sū. 19. अहं रुद्रेभिरिति शुक्लपुष्पेत्यादि पञ्च कर्माणि आयुष्कामोऽपि करोति वार्षशतिकां कर्मेति वचनात्. — sū. 23. ... आदित्यसुपतिष्ठते मेधाकामः. — sū. 24. ... निद्रां त्यक्त्वा ... सुखप्रचालनं वर्चस्कामोऽपि करोति। ... मेधाकर्माणि समाप्तानि. —

Kaṇḍikā 11.

sū. 1. पौर्णमास्यां निर्वर्त्तिकर्म (Kāuṣ. 18. 1 fg.) कृत्वा सकृच्छ्रो भूते सांपदं कुरुते. — sū. 3. ब्रह्मचारिगृहात् ... तृत्यान्यादधाति. — sū. 4 (note 2). आरख्यपिपीलिकाजिह्वे. — sū. 5. संगृह्य स्वाध्यायं कृत्वा यामे आगत्य ... स्वाध्यायः सकृच्चोति. — sū. 6 (end). ... समाप्तानि ब्रह्मचारिसांपदानि ... शिष्यसंपत्तिर्भवति. — sū. 7. पूर्वकुर्वन्निर्वर्त्तिकर्म कृत्वा (Kāuṣ. 18. 1 fg.) यामसांपदानामधिकारः. — sū. 10 (end). समाप्तानि यामसांपदानि ... यामकामो यदा भवति तदा यामसांपदं कुरुते. — sū. 15. 16. ये विषग्ना इति सूक्तेन पृश्निमन्त्रो जिह्वाया उत्साद्यमचो (?) परित्तरणमस्त्रिहं (?) हृदयं दूरिश (?) उपनह्य etc. — sū. 18. पृश्निमन्त्रं मंत्रधान्यं च दधिमधुमिश्रं कृत्वा ... चर्त्ताति। ... समाप्तः पृश्निमन्त्रः. — sū. 19. युग्मकृष्णलं सुवर्णमणिं. — sū. 20. साहपवत्से चोदने (Cod. तुंदने) पुष्पाकृतिमालिख्य ... —

Kaṇḍikā 12.

sū. 1 (note 9). मादानककाष्ठशृतम्. — sū. 4. Keç. gives the मन्थान्तानि (sc. कर्माणि) in full, repeating the proceedings described in Kāuṣ 10.4-6; 11.12-18. — sū. 5. ..सांमनस्याधिकार आ वर्चस्वेभ्यः कर्मभ्यो यावत्...जातपुत्रस्य सांमनस्यं क्रियते। यावज्जीवं संजातानां सगो-
वाणां सांमनस्यं भवति. — sū. 6. उदकुक्षं संपातवन्तं कृत्वा यामपाशै
भ्रामयित्वा... — sū. 8. Keç. also reads श्रुत्यानि several times,
and glosses: आस्त्रेण रसेन सिक्तानि मांसानि. — sū. 9. सहृदयमिति
etc. (see sū. 5) भक्तं संपात्वाभिर्मन्त्र्याश्रयति ... सुरां प्रयच्छति पुरुषेभ्यः
वैवर्णिकेभ्यः ... प्रपोदकं प्रयच्छति ... । सांमनस्यानि समाप्तानि. —
sū. 10. अथ वर्चस्वविधिं वक्ष्यामः। ये विषप्ता इति सूक्तेन औदुम्बरस-
मिध आदधाति। सर्वत्र वर्चस्कामो ऽनुवर्तते आ राजकर्मभ्यो यावत् (Kāuṣ.
14. 1). — sū. 12. अथ कुमारीवर्चस्वमुच्यते ... । कुमारी रूपवती
वर्चस्विनी भर्तृगृहे प्रधाना भवति. — sū. 16 (note 16). वैश्वयूद्रानु-
लोमवाः. —

Kaṇḍikā 13.

sūs. 1. 2. हस्तिवर्चसमिति हस्तिदन्तं दृष्ट्वा उपतिष्ठते। ... हस्तिद-
न्तमणिं वध्नाति. — sū. 3. हस्तिलोमानि लाचाहिरस्त्रेण वेष्टयित्वा...
वध्नाति. — sū. 4 (note 6). The emendation of the word कृष्ण in
the text to वृष्णि, as suggested in the note, is rendered certain by
Keçava's gloss: ...सूक्ताभ्यां मेघनाभिरोममणिं ... लाचाहिरस्त्रेण वेष्ट-
यित्वा वध्नाति. — sū. 6. ...स्नातकादिसप्तमर्माणि स्थालीपाकेन
दत्त्वा... — sū. 7. ... इदं कर्म चविद्यादीनां न ब्राह्मणस्य ... —
sū. 11. चन्दनादिगन्धानासाद्य तस्मिन्मध्ये आकाशोदकं प्रविष्य चतुरङ्ग-
लेन दर्भतृणेनालोढ्य. — sū. 12. ... यस्ते गन्ध इति विभिः...राज्ञां
समालभते. —

Kaṇḍikā 14.

Keç. has the following introduction: अथ राजकर्मश्रुच्यन्ते। सां-
यामिकाणां कर्मणां तन्त्रं वक्ष्यामः। अथत्यस्य वधकस्य वा अरस्त्रोरपी (1)
मन्यति इन्द्रो मन्यत्वित्युवाच (viii. 8. 1) मध्यमानमनुमन्त्रयते। पूतिरज्जु-
रित्वर्धर्चेनापिपतनस्त्राणि (viii. 8. 2*) रज्जुं निदधाति। धूमं परादृशेत्यर्धर्चेन
(viii. 8. 2° in a modified form) धूममनुमन्त्रयते। अपिं परादृशेत्यर्धर्चेन

(viii. 8. 2° in a modified form) जातमग्निमनुमंचयते । एष सेनापिः ।
अव्यचसद्य (Cod. अव्यसद्य; xix. 63. 1) बर्हिर्लवनादि समानं सेनापिप्र-
णयनं यद्वृणं पंचगृहीतमाद्यं । अभ्यातानान्तं कृत्वा लोहिताश्वत्यस्य शाखां
रोपयति उत्तरतः । ततः प्रधानकर्म कुर्यात् । तत उत्तरतंच विशेषः ।
संनतिहोमांतं कृत्वा इमे जयंतु स्वाहेभ्य (cf. Kāuṣ. 16. 18) इत्येतेन मंचे-
णाद्यं जुहोति । ततो वधककाष्ठप्रज्वालिते ऽग्नी वामेन हस्तेन इक्ष्वावं जुहोति
(cf. Kāuṣ. 47. 3) पराभिजयन्तां (!) दुराहामोभ्यः (cf. Kāuṣ. 16. 19) औ
स्वाहेति । ततः शाखायां दक्षिणतः प्रक्षिपति नीललोहितेनामूनि मंचेण
स्विष्टकृदाक्षुत्तरतन्त्रं । एतत्सांयामिकं तन्त्रं । सांयामिकेषु सर्वत्र उच्चैर्म-
न्त्राणां प्रयोगः तन्त्रमध्ये ये प्रधानमन्त्रास्ते उच्चैर्भवन्ति. — sū. 1. शची-
हंस्त्रिचासनानां कर्मणां विधिं वक्ष्यामः. — sū. 2. तं हस्ति(नं) संप्रति
प्रतिमुखं रथमावर्तयति. — sū. 6. ये विषप्ता इति सूक्तेन वेलुकाम-
भिर्मंच्य यत्र हस्तिनस्तत्राभिमुखो याति । समाप्तानि हस्तिचासनानि. —
sū. 7. ... जयकमांखनुवर्तन्ते आ राष्ट्रप्रवेशकर्मभ्यो यावत्. — sū. 8.
इध्मसमाधानस्त्रानि धनुरिध्म(!) आदधाति... धनुःसमिध आदधाति. —
sū. 9. श्रेध्मोपसमाधानं ... शरसमिधः प्रादेशमाचीरादधाति. —
sū. 11. ... विजयकर्माणि सांयामिकाणि समाप्तानि ... संयामे अयुध्य-
माने जयो भवति । एभिः कर्मभिः दृष्टमावतः शत्रवः पलायन्ते. —
sū. 12. इपुनिवारणानि कर्मांख्यन्ते ... अनेन कर्मणा पुरुषशरीरे
इपवो न पतन्ति पार्श्वतो गच्छन्ति. — sū. 14. सर्वशस्त्रनिवारणानां
कर्मणां विधिं वक्ष्यामः. — sū. 15. ... जुहोति सेनाप्रीः. — sū. 16.
आरे ऽसाविति सूक्तेन शत्रुं दृष्ट्वा जपति. — sū. 17. अथ मोहनकर्मणां
विधिं वक्ष्यामः ... परसेनामोहनानि. — sū. 18. ओदनेन फलीकरणं
पिण्डीकृत्य ... — sū. 19. ओदनेन सह कणिकां पिण्डीकृत्य ... —
sū. 20. ... शर्कराः सूर्ये कृत्वा निष्पुनाति. — sū. 21. अप्वादेवताच-
रतंच (Cod. अद्या^o, here, and every where else throughout this passage)
आज्यभागान्तं कृत्वाग्निर्नः शत्रुनभिर्नो दूत इति सूक्ताभ्यां (cf. sū. 17) चक्रं
जुहुयात् । निवापे प्रोचणे बर्हिर्होमे विशेषः । अप्वाये (त्वा) जुष्टं निर्वपा-
मि । अप्वाये त्वा जुष्टं प्रोचामि अप्वां गच्छतु हविः. — sū. 22. 23.
उद्देशकरकर्म उच्यते ... अजां सितपदां (!) शत्रुसेनां प्रति विसर्जयति ।
येतिन यादेन अजा वा अविर्वा एषी वा ... । इत्युद्देशकरं समाप्तं ...
समाप्तानि परसरोद्देशकरणानि मोहनस्तम्भनमित्यर्थः. — sū. 24. पुन-
र्जयकर्मोच्यते. — sū. 25. स्वसेनारक्षार्थं कर्मोच्यते ... स्वसेनां प्रति-
दिशमुपतिष्ठते. — sū. 26. अथ स्वसेनाया उत्साहकरणं वक्ष्यामः. —

sū. 27. सेनयोर्मध्ये स्थितो जपति निरीक्षमाणः. — sū. 28. परसेनायां प्रचिपति... उच्छ्वसन्... क्रुद्धः. — sū. 30. अथ जयपराजयविज्ञानमुच्यते।... शरतृणानि... आङ्गिरसेनादीपयति... आङ्गिरसो ऽग्निः चाण्डालाग्निः सूतिकाग्निः. — sū. 31. सेनयोर्मध्ये कृत्वा यान् धूमो ऽवतनोति ते जयन्ति यत्र धूमो गच्छति तत्र न जयः. —

Kandikā 15.

sū. 1. अथ सांघातिकं विधिं वक्ष्यामः जयकर्माख्युच्यन्ते।... सूक्ताभ्यामाद्यत्वां पात्र्यां चिवृति गोमयपरिचये ऽग्निं प्रज्वाल्य हस्तिपृष्ठे शुभ्रमभिमुखो गच्छन्नाज्यं जुहोति... पुरुषशिरसि... तत्पात्रं प्रचिपति भूम्यां. — sū. 4. युद्धे मृतस्य पुरुषस्त्रेधमपसमाधाय उपरि चक्रं धारयित्वा दीर्घदण्डेन सुषेण... — sū. 5. ... युद्धं योजयेत्. — sū. 7. वैज्ज्ञाय संघातविधिं वक्ष्यामः. — sū. 8. ... सेनापतिजयकर्म... दण्डनायकजयकर्म. — sū. 9. स्वसेनाजयपराजयपुरुषवधशङ्कायां... विज्ञानमुच्यते।... उद्पाचमभिमन्त्र्य ततो द्वौद्वौ योद्धारी अवेचयेद्वाजा. — sū. 10. यं न पश्येत्तं न युध्येत योधयेत्. — sū. 11. अथ नवरथे घटिते संस्कार उच्यते... — sū. 12. अथारोग्यविधानमुच्यते ब्रह्म जज्ञानमनाप्तेति (v. 6)... — sū. 15. अथ सांघातिकविधानमुच्यते... एका आत्मसेना रज्जुर्द्वितीया मध्ये मृत्युः तृतीया रज्जुः परसेना। एवं संकल्पः। तत आङ्गारेषु निधाय दृश्यते यस्य उपरि मृत्युर्गच्छति तस्य सेनाया जयो भवति. — sū. 18. ... आरोग्यविज्ञानकर्म जयविजयपराजयविज्ञानकर्म। एकरज्जुमुख्यमध्यमाधरविज्ञानकर्म। एतानि त्रीणि कर्माणि भवन्ति।... इषोका शरमया वा वीरिणमया वा कर्तव्या. —

Kandikā 16.

sū. 1. अथ चासनं परसेनाविद्वेषणमुच्यते... — sū. 3. सोमाङ्कुरमग्निं... वध्नाति. — sū. 4. राजा चिः कटकं धामयति. — sū. 6. ... जयकाम इदं कर्म कुर्यात्। जयकर्माणि अनुवर्तन्ते अस्मिन्वस्ति ति राध्वावगमनं यावत् (sū. 27). — sū. 7 fg. अभयकर्म उच्यते... — sū. 8. अभयं वावापृथिवो इति सूक्तेन (vi. 40) सप्तच्छपीन्यजते प्रतिदिशं सेनायाः... प्रतिदिशं सेनाया उपतिष्ठते वा। ज्ञेनो ऽसि गायत्रेति सूक्तेन (vi. 48) सप्तच्छपीन्यजते उपतिष्ठते वा सेनायाः प्रतिदिशं... — sū. 9 fg. उक्तमग्निमन्त्रमादी इन्द्रो मन्वत्वित्यादि... अग्निं मन्वति. — sū. 14. अथ सपत्नचयणोक्तं उच्यते। अरस्त्रे... न घाममध्ये कुर्यात्।...

(वधकः) कृमिमालकः... (आह्नः) तिर्णिसमिधः. — sū. 16 (note 15).
 ... भांगानि ज्वालानि (!) ... सेनाक्रमेषु वपति. — sū. 17. ... सेना-
 क्रमेषु वपति. — sū. 18 (note 2) स्वाह्य इत्यमित्रेभ्यः... — sū. 21.
 आवत्सानि (!) जयकर्माण्युच्यन्ते । ये बाहव इत्यनुवाकं मुद्रकाले जपति
 कर्ता. — sū. 23. ... सर्वत्र पाशेषु आस्रत्येषु कूटेषु भाङ्गेषु जालेषु बा-
 धकदण्डेषु वज्ररूपेषु पाशेषु चेङ्किङालङ्कारेण कुदानुमंचणं कुर्यात्... —
 sū. 24. चिपन्थीनि लोहमयानि ... वज्ररूपाणि लोहमयानि अर्बुदिरू-
 पाणि पृषदाज्येन संपात्याभिमंत्र्य निवपति. — sū. 25. ये बाहव
 (ix. 9. 1) इत्यनुवाकेन श्रुतिपदीं आज्यं पृषदाज्येन संपात्याभिमंत्र्य राज्ञो
 (Cod. राज्ञा or राजा?) दण्डे वध्नाति. — sū. 26. द्वितीयां श्रुति-
 पदीं... शत्रुसेनां प्रक्षिपति... । श्रुतिपद्योर्द्वयोररखे कर्म. — sū. 27.
 अथावश्यं राष्ट्रप्रवेशकर्मविधिं वक्ष्यामः । स्वराष्ट्रे (!) यो निष्क्रान्तः
 शत्रुणा पुनः प्रवेशमिच्छति तस्मैदं कर्म. — sū. 28. ... आनुशुष्का (!)
 लूना ग्रीहयः पुनरुत्थिताः क्षिप्तानि कायानि (! for सस्यानि?) पुनरुत्थि-
 तानि... सर्वस्वामर्दितायां भूमौ पादानिष्क्रान्तो (!) राजा तदा इदं करो-
 ति. — sū. 30. ... सेनाकारं (!) पुरोडाशं... — sū. 31. ततो लोहेन
 पूरयेत्... क्षीरीदनं स्थालोपाकं राजानमोदयति. —

Kandikā 17.

sū. 1. अथ लघु अभिषेककर्मोच्यते (cf. the term महाभिषेक below,
 in connection with sūtras 11 fg.) ... माण्डलिकस्य सामन्तस्य युवराजस्य
 सेनापतेरन्यस्य कस्य चिदभिषेकः... शान्त्युदकं करोति महानद्या उदकेन
 च पुष्कराणामुदकं देववृक्ष्युदकं दिव्यमुदकं च । उदकानां विकल्पः समु-
 च्यो वा. — sū. 2 (note 5). ... दक्षिणतो वेद्याः... — sū. 3
 (note 7). खट्वायां आर्पणं चर्म आसीर्य तत्र राजानमारोहयति. —
 sū. 4. उदपाचमुभावप्यासिंचति (!). — sū. 6 (note 11). ... राजा
 ब्रूते. — sū. 7 (note 13). ब्रह्मा ब्रूयात्... — sū. 10. Kē. adds
 the following statement: अभिषेकादनन्तरं घृतावेक्षणमाराचिकं (cf.
 Ath. Pariç. 6 and 7) राजकर्मणि पिष्टराज्यादीनि कर्माणि (cf. Ath.
 Pariç. 5) प्रत्यहं कर्तव्यानि ... — sū. 11. महाभिषेकविधिं
 वक्ष्यामः स सार्वभौमस्य भवति. — sū. 16. राजकीयो महाशूद्रः
 प्रवालनं ददाति. — sū. 17. राजा द्यूतक्रीडां करोति. — sū. 18.
 ... वैश्यः राजानमुपतिष्ठते उत्सुजायुष्मन्निति मंत्रेण. — sū. 19. ततो

राजा ब्रूते ... — sū. 21. राजानमाश्रयति. — sū. 25. ...राजान-
माश्रयति. — sū. 26. स्त्रीणां गृहे याति. — sū. 27. तत्र मधुपर्को
देयः । महाभिषेकः समाप्तः । अतो भूपभृतराजकर्माधिकारः । घृतावे-
क्षणं (Ath. Pariç. 6) पुरोहितकर्म (Ath. Pariç. 3) आराचिकं (Ath.
Pariç. 7) नक्षत्रपूजा ग्रहपूजादिकं कर्तव्यं. — sū. 30. ... गूढ्रेण
आहूता समिध आदधाति. — sū. 34. अथ वाचयेदिति विकल्पं
मन्यन्ते आचार्याः. — Keç. adds here: समाप्तानि राजकर्माणि । तत्र
श्लोकः । मेधासांपदकर्माणि सांमनस्यं च वर्चसांपदं क्रमाच्च राजकर्माणि
द्वितीये ऽध्याये महर्षिणा. —

Adhyāya iii.

Kaṇḍikā 18.

sū. 1. अथ निर्वृतिकर्मणां विधिं वक्ष्यामः । आ पुष्टिकर्मभ्यो यावत्
(sū. 19) ... — sū. 11. प्रदक्षिणं भूत्वा निर्वृत्यदिशमभिमुखो भूत्वा
ये चिपत्ता इति सूक्तेनाव्यं सकृज्जुहोति. — sū. 12. अपीं क्ष्वोपानही
जुहोति. — sū. 14. ... धानाः शर्करामिश्रान्सकृज्जुहोति (!). — sū. 15.
सह पिटकेन तृतोयामाहुतिं जुहोति. — sū. 16. काकवह्वायां लो-
हकंटकं बद्धा कंटके पुरोडाशं बध्नाति तथा निर्वृत्यभिमुखो भूत्वा प्र-
पतेत इत्युवा काकं विसर्जयति. — sū. 17. नीलं वस्त्रमधः परिधत्ते
रक्तवर्णमुपरि आच्छाद्य शुक्लवस्त्रोष्णीषं कृत्वा या मा लक्ष्मीरित्युवा
लोहखण्डेन (Cod. 'व्यंडेन') सह उष्णीषमुदके प्रचिपति. — sū. 18.
एकशतं लक्ष्म (!) इत्युवा रक्तवस्त्रं लोहखण्डेन सहाप्सु चिपति । एता एना
इत्युवा नीलं वासो लोहखण्डेन सहाप्सु चिपति... गृहे आगच्छति । ततः
कर्माणि कुर्यात्पौष्टिकानि सांपदानि च । समाप्तानि निर्वृतिकर्माणि. —
sū. 19. पूर्वस्य चिचाकर्मादीनि पौष्टिकानि तान्युच्यन्त आ भिषज्येभ्यः कर्मभ्यो
यावत् (Kāoç. 25. 1 fg.) । ... एतत्कर्म चैत्र्यां पौर्णमास्यां कुर्यात् । अथवा
चिचानवचे कुर्यात् । नित्यं चैत्रीकर्म. — sū. 22. ... परशुवन्मुखेनाश्नाति न
हस्तेन. — sū. 26. Keç. describes the मन्वान्तानि कर्माणि by the rites
detailed at 11. 11 fg. — sū. 27. अध्वानं गच्छता पुष्टिकर्मास्त्युच्यन्ते. —
sū. 28. 29. यदा गच्छति तदा एतत्कर्म । यदा ग्रामं गच्छति तदा एतत्कर्म
कुर्यात् । समाप्तं प्रस्थानकर्म. — sū. 30. 31. यथायं याचते तदा द्रव्यकाम
एतत्कर्म कुर्यात् । अथवा निष्कामो ऽपि करोति. — sū. 32-34. अथ
समुद्रकर्म सर्वफलकर्म व्याख्यास्यामः । अभ्यातानानं कृत्वा ततश्चत्वारः
पूलकाः पलाशसमिन्धनं चत्वारो दर्भपूलका व्यतिषङ्गेन जुहोति । एकं

समिद्भारकं द्वितीयं तस्योपरि दर्भभारकं। पुनरपि तथैव च अष्टौ उपर्यु-
परि कृत्वा ततो ब्रह्मजज्ञानेन सहस्रधारेणाव्यं जुहोति. — sū. 37. 38.
सात्त्विकस्थापेः प्रणयनं। अथवा सत्त्वस्थाने (Cod. शत्रु^०) एतत्कर्म करोति
धनधान्यपुत्रलक्ष्मीयशोमेधाधर्मकामः। आयुर्वलप्रज्ञासंपद्दामकृपादि...
संपद्यते समुद्र इत्याचक्षते कर्मेति वचनात्. —

Kaṇḍikā 19.

sū. 1. 2. अथ गवां रोगेषु गवां पुष्टिप्रजननेषु शान्तिरुच्यते।...
वज्रदुग्धा गावो भवन्ति ज्वरगण्डमालादिरोगे एतत्कर्म गर्भग्रहणार्थमे-
तत्कर्म भवति. — sū. 3. तडागमवरुद्ध ततो गाः पाययति। समा-
प्तानि गवां पुष्टिकर्माणि. — sū. 4. सर्वार्थानि पुष्टिकर्माण्युच्यन्ते। द्वाभ्यां
महानदोभ्यामुदकमाहृत्य सर्वत उपसिच्य. — sū. 7. अथ लक्ष्मीकर्म
व्याख्यास्यामः।... यस्य गृहे लक्ष्मी नास्ति तस्य गृहात्... — sū. 8.
श्रीमतो गृहाद्गोमयमाहार्य... — sū. 9. अथ समुद्रे इदं कर्म क्रियते
पुष्टिकर्म। अलक्ष्मीविनाशकर्मण्युच्यन्ते। शपेटमालिष्याप्सु निविध्य
तत्राग्निं प्रणीय। शेरभकेति सूक्तेन भक्तं संपात्याभिमन्त्र्याद्भ्राति...पुष्टार्थी.—
sū. 10 (note 14). कंडितयवानां... — sū. 14. गोष्ठकर्मणां विधिं
वक्ष्यामः. — sū. 18. गोवाटे पांसुकूटं कृत्वा अर्धं दक्षिणेन निक्षिपति. —
sū. 20. चतुर्थे उत्थाय... अद्भ्राति. — sū. 22. 23. अथ सर्वकामम-
णिशान्तिरुच्यते (Cod. सर्वकामा^०)... पालाशमणिं त्रिवासितं कृत्वा
संपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति त्रयोदशादयस्त्रिंशो दधिमधुनि वासयित्वा
बध्नाति परिभाषावचनात् (Kāuṣ. 7. 19)। पलाशादिचतुर्षु मणिषु संद-
ध्यते पुष्टिकामः।... तिलकमणिं... वरणमणिं... खदिरपलाशमणिं...
बध्नाति. — sū. 26. ...तलाशमणिं बध्नाति. — sū. 27. ...समाप्रा
मणिबन्धनशान्तिः. — sū. 28. अथ अष्टकाकर्म... पुष्टिकामो वा निर्व-
वा... कुर्यात्। माघाष्टकायां पूर्वाह्णे यज्ञोपवीतो शालानिवेशनं समू-
हयति। उपवत्स्यद्भक्तमशित्वा स्नातो ऽहृतवसनः प्रयुङ्क्ते रात्रौ वशातन्त्रं
पाकयज्ञविधानं धानादीनां अरणं कृत्वा। तत आश्वभागानं कृत्वा ततः
पुरस्तादग्नेः प्रतीचीं गां धारयन्ति। पश्चादग्नेः प्राङ्मुख उपविश्य अन्वा-
रन्ध्याय शान्त्युदकं करोति। पथमा ह व्यवास सेति सर्वेण सूक्तेन घृतं
जुहोति। त्रिः सूक्तावृत्तिः। ततो मांसहोमे प्रथमा ह व्यवास सेति सर्वेण
तिस्रः पश्चादाहुतोर्जुहोति. — sū. 29. ततः प्रथमा ह व्यवास सेति
सूक्तेन सर्वेण खालोपाकं जुहोति. Then follows a passage corre-
sponding to Kāuṣ. 138. 1 fig. —

Kapṛika 20.

sū. 1. कृषिनिष्पत्तिकर्म वक्ष्यामः । चेचे गत्वा ... — sū. 4. हालिको
अन्यांश्चतुरो वृषभान्युनक्ति पृहद्रवं हलमिति वचनात्. — sū. 5. ... लो-
हफालमभिमंज्य हले प्रतिकर्षति. — sū. 7. ... अपूपानभिमंज्य हले
फालमुखे ददाति । ततः ... कर्ता हलेन कृषति. — sū. 8 (note 9).
हालिकाय. — sū. 9. तिस्रः सीताः प्राचोर्हालिकः कृषति. — sū. 14.
15. ... उदपात्रे निदधाति । तेनोदकेन हलं सर्वमनक्ति. — sū. 16-19.
यत्र सीता संपातिता तस्मात्स्थालात् मृत्तिकां पत्नी गृह्णाति हलेन । अतो
ऽन्यो मनुष्यः पृच्छति किमाहार्योः । ततः पत्नी ब्रूते विचिं भूतिमिति. —
sū. 20. मृत्तिकां निदधाति पत्नी. — sū. 21. ततो लोहफालं घृते-
नाभ्यज्य तत्रैव चेचे निदधाति. — sū. 22. सीताशिरःसूत्रेषु ... —
sū. 23. एकैकस्याः सीताया दक्षिणे चमसे रसान्प्रचिष्य मध्यमेषु विरुद्धं
निदधाति पुरोडाशमुत्तरेषु निदधाति. — sū. 24. चमसोपरि दर्भा-
ग्रान्निदधाति ततश्चमसान्यासुना प्रच्छादयति मृत्तिकां ददाति तत्र । ततः
प्रभाते अवश्यं तस्मिन् चेचे द्वितीये ऽहनि कर्षितव्यं । एतत्सर्वं एकं कर्म ।
कृषिभ्यः निष्पत्तिकर्म समाप्तं. — sū. 25. अथ वृषभलाभकर्म उच्यते... —
sū. 26. ... आनडुहसांपदं कर्म समाप्तं. —

Kapṛika 21.

sū. 1. अथ स्फातिकरणकर्म उच्यते. — sū. 5. 6. यदायदा भक्तं
राध्यते तदातदा अभिमंजयते । यदा दीयते कहेन ... निष्पवने रंधने
परीक्षणे (? Cod. °पणे) दाने च सर्वत्राभिमंजयं. — sū. 7. स्त्रिरधान्यमचयं
भवति । समाप्तानि स्फातिकरणानि पुष्टिकर्माखिव वर्तन्ते. — sū. 8.
संध्याकाले. — sū. 9. यदा प्रथमं होममिच्छति तदा इदं कर्म
करोति. — sū. 11. सूर्यस्य रश्मीनन्वति तिसृभिर्द्वादशनाम्यां (!)
बध्नाति । इह वत्सां नि बध्नीम इति पादेन वत्सां बध्नाति । अयं
घास इति पादेन घासं ददाति गोभ्यो वा वत्सेभ्यश्च (!) ... । समाप्ता गो-
शान्तिः. — sū. 12. वस्त्रसांपदानि (Cod. वत्स°) कर्माण्युच्यन्ते. —
sū. 13. ... सूत्रेण परिवेष्ट्य घृतेनाक्ता आदधाति. — sū. 14. ... इषीकाः
तिस्रो मधुना चिकसेन (!) प्रलिप्ता आदधाति. — sū. 15. 16. स्थितेन
पुत्रेण सह भागविधिं वक्ष्यामः । उत पुत्र इत्युक्त्वा गृहकाष्ठकाया अभिमंज्य
ततो गृहं कारयेत्पुष्टिकामः पुत्रो वा सांपदं करोति पिता वा करोति. —
sū. 17. ... आर्द्रपाणि (!) भूत्वा शान्तशाखया अक्षं जपित्वा पुत्रं पिता
पुत्रभागं प्रयच्छति. — sū. 18. 19. प्राग्भागमपाकृत्य पुत्रस्य गृहे गोधनं

वधाति । अपिसंमुखं कुरुते । पुत्रस्य भागं क्रियते. — sū. 20. आपेया
अमावास्या भविष्यति तस्यां... पुत्राय भ्रातारो ऽपि अनेनविधानेन भागं
कुर्वन्ति । समाप्तं विभागकर्म. — sū. 21-23. ...त्वे कृतमित्युक्ता सर्वत्र रस-
प्राशनं परिभाषा सर्वस्मिन्नर्थवेदे रसकर्मसु पाकयज्ञविधानेन प्रजापतये
चरुं श्रपयित्वा । सुष्व वर्मन्निति च्छवा जुहोति... पुष्टिकामः । अमावा-
स्यायामस्तमिते रात्रौ वल्लीके दर्भानास्तोर्यं तत्र दीपं ददाति. —

Kaṇḍika 22.

sū. 1. पुनः ... पुष्टिकर्मास्तुच्यन्ते ... — sū. 1 (note 5). Keç.
also reads अष्टपिष्टं(सक्तं). — sū. 6. चित्रकामस्य कर्म उच्यते । यत्र चित्रं
कामयते तस्मिन्नेवे इदं कर्म कुर्यात्. — sū. 7 ... सप्तयामलाभकर्म. —
sū. 10. अथ समृद्धिकर्म उच्यते. — sū. 10 (note 7). उदकां. — sū. 14.
अथ समुद्रकर्म उच्यते । शत्रुदेशे गत्वा गार्हपत्यदक्षिणाग्न्याहवनीयेषु
कर्म कुर्यात् । ततो गार्हपत्ये अभ्यातानानं कृत्वा ममाग्ने वर्च इति सारूप-
वत्सं गार्हपत्यश्रुतं गार्हपत्ये प्रथमं संपात्य ततो दक्षिणापितनं (Cod. ०पि०)
कृत्वा पूतीकैः स्तरणं । तत अभ्यातानानं कृत्वा तमेव सारूपवत्सं संपात्य
तत आहवनीयभागस्तरणं । ततस्तमेव सारूपवत्सं संपात्याग्नेनैव सूक्तेन
ततः पश्चात्सकृदभिमन्त्रणं कृत्वा ततो ऽज्ञाति । गार्हपत्यप्रभृति उत्तरतनं
कुर्यात् । आशनं गार्हपत्यदेशे करोति । उत्तरतनं । व्रतग्रहणादि करोति ।
दक्षिणाग्न्याहवनीयगार्हपत्येषु यथाक्रमं व्रतग्रहणादि ... । गार्हपत्यस्य
दर्भैः स्तरणं । दक्षिणाग्नेः पूतीकैः । आहवनीयस्य भाङ्गाभिः ... । समाप्तं
समुद्रकर्म. —

Kaṇḍika 23.

sū. 1. अथ नवे गृहे अग्निशालायां गोशालायां वा ग्रामे वा पुरे वा
अन्यत्राभिततेषु वा कर्माणि ... पाषाणमये वा काष्ठमये वा तृणमये वा
इष्टकामये वा सर्वत्र नवे वासिते इदं कर्म... — sū. 6. तूष्णीमादौ
वाग्यमनं कृतमिहैव स्तेति वाग्विसर्गः. — sū. 7... अपौ रविको (!)
औदुम्बरं दत्त्वा आज्यं जुहोति । धूमं नियच्छति । लेपं प्राप्तीयात्. —
sū. 9. दायादेषु विभागकर्म वक्ष्यामः. — sū. 12. अथ चित्राकर्म चित्रानचचे
उच्यते... संभारान्संपातयति । वृक्षशाखा । उदकं । करम्बकं । औदुम्ब-
रशकलं । ताम्रकुरिका. — sū. 14. ... वत्सकर्णं क्षिन्ति. — sū. 15.
... कर्णलोहितं (emend कर्माभ्यां in Dārila's comment to कर्णाभ्यां)
रसमिश्रितं... अज्ञापयति (!) पुष्टिकामः. — sū. 17. अथ कुपिकर्म
उच्यते. —

Kaṇḍikā 24.

sūs. 1. 2. बीजवापनं कर्म करोति... केदारि वा धेवे निवपति ।
 चीन्मुष्टोन्वोजस्र । ततः पांसुभिराकादयति. — sū. 3-6. उच्चस्थाने
 गत्वा ततो अभ्यातानान्तं कृत्वाभि त्वमिति चतुर्ध्वेन सूक्तेनोदपात्रं
 संपात्य तदुदपात्रं सोमरसमिश्रं सारूपवत्सं ओदनं संपात्याभिमं-
 ज्याश्राति । तत उत्तरतन्त्रं । प्राग्द्वारप्रत्यग्द्वारे मण्डपे एतत्कर्म । पश्चा-
 द्मण्डपमग्निना दहति. — sū. 7. ... एकवारप्रसूता गौर्गृष्टिः । गो-
 दाममणिं ... वध्नाति पुष्ट्यर्थी. — sū. 8. ... अश्राति पुष्ट्यर्थी. —
 sū. 9. ... इत्युचा वपया वृषभस्त्रेन्द्रं यजते वशाविधानेन (Kauç.
 44. 1 (g)). — sū. 16. अथ प्रवत्यत एकाग्रिकस्य इदं कर्म कथ्यते । इहैव
 स्तेति गृहं मानुष्यांसावेक्षते. — sū. 18. अथ प्रवेशो याजमानं (!) यदा
 आगच्छति तदा इदं कर्मोच्यते । मीनं कृत्वा समिधमादाय गृहं दृष्ट्वा
 ऊर्जं विश्वदिति षडर्चं सूक्तं जपति । वामेन हस्तेन समिधः कृत्वा दक्षिणेन
 शालावलीकं संस्तभ्य जपति ऊर्जं विश्वदिति । तत ... समिध आदधाति
 अग्नी । सुमङ्गलोति (!) कल्पजेन स्त्रूणे गृह्णात्युपतिष्ठते । यद्वदामीत्युचा वा-
 त्सिर्गं करोति । गृहपत्यासाद उपविश्योदपात्रं निनयति तूष्णीं... दूर्वा-
 ग्राणि अञ्जलिकायां (!) कृत्वा पूर्वापरमिति (the words दूर्वापरिमिति
 in Dārila are a corruption of this pratika) षडर्चं सूक्तं (vii. 81) जपति । अमा-
 वास्यायां केचिच्चन्द्रमसं दृष्ट्वा जपं कुर्वन्ति पुष्टिकामाः. — sū. 19. अथ वृषो-
 त्सर्गविधिं वक्ष्यामः । ... अथभं संपात्य विवाहवदग्निपरिणयनं कृत्वा सह
 वत्सतरोभिः विसर्जयति. — sū. 22. अतः... एकादशाहे वृषभं करोति
 तदा शान्त्युदकं कृत्वा ततो वृषोत्सर्गं करोति । वृषोत्सर्गः समाप्तः । वृष-
 भपुच्छं गृहीत्वा देवपितृषुभ्यो ऽहं ददे अथभमुच्चारयति. — sūs. 24. 25.
 अथायहायणीकर्म उच्यते । रात्रौ अभ्यातानान्तं कृत्वा चयश्चरवः अर्पयि-
 तव्याः । सत्यं बृहदित्यनुवाकेन पश्चादपेदेर्भेषु खदायां भूमौ एकं चरं
 सकृत्सर्वंभृतं जुहोति. — sū. 31. सत्यं बृहदिति नवभिः शन्तिवेति
 दशम्या (xii. 1. 1—9 and 59)... — sū. 36. सत्यं बृहदित्यनुवाकेन कृषि-
 कर्म आयोजनं कर्म भवति. — sū. 37. यस्यां सदोहविधाने इति
 तिसृभिराज्यं जुहोति । तत उत्तरतन्त्रं । वरो म आगमिष्यतीति वरस्य
 प्रार्थितोऽभिलाषः उत्कृष्टपुत्रधनादि वा सर्वफलकामः. — sū. 38.
 ... उपतिष्ठते पृथिवीं पुष्टिकामः ... — sū. 39. निधिं विश्वतीति द्वाभ्या-
 मुपतिष्ठते पृथिवीं मणिहरिण्ड्रव्यनिधिरत्नकामः. — sū. 41. वृष्टि-
 काले यस्यां कृष्णमिति नवोदकमभिमंज्याचमनं करोति पुष्टिकामः ।
 यस्यां कृष्णमित्युचा नवोदकमभिमंज्य स्नानं करोति पुष्टिकामः । नवो-

दकस्य कर्म समाप्तः — sū. 45. सर्वे मन्त्राः पुष्टिकर्मसु पठिताः तृतीये
ध्याये तेषामुपधानमुपस्थानं भवति ... । एते मन्त्राः पीष्टिकाः...पीष्टि-
कानां सर्वेषां मन्त्राणां हविरुपधानमुपस्थानं वा करोति विकल्पेन... —
sū. 46. At the end of the adhyāya Keç. has the following: ततः
श्लोकः ।

पूर्वं निश्चितिकर्माणि सर्वपापापनुत्तये ।

पीष्टिकानि ततः पश्चात्तृतीये संहिताविधौ ॥

सप्तमो कण्डिका । इति कौशिकपद्धतौ तृतीयोऽध्यायः —

Adhyāya iv.

Kapḍikā 25.

sū. 1—3. ... भेषजशान्तिर्भेषज्यशब्देनोच्यते । तच्च द्विविधा व्याधयः ।
आहारनिमित्ता अन्यजननपापनिमित्ताश्च । तच्चाहारनिमित्तेषु चरकवा-
हदसुयुतेषु ... व्याध्युपशमनं भवति । अनुभनिमित्तेषु अथर्ववेदविहितेषु
शान्तिकेषु व्याध्युपशमनं भवति । तथा चाये वक्ष्यति । अनुक्तान्यप्रति-
पिडानि (!) भेषज्यानामंहोलिङ्गाभिः (cf. Kāuṣ. 32. 26, 27) सर्वाणि कर्त-
व्यानि । उक्तान्यनूक्तानि (!) च कर्तव्यानि । वन्धनपायनादीनि च कार्याणि. —
sū. 5. ... मुखवलीर्विमार्ष्टि अङ्गवलोच ... तरुणस्य यदि वलयस्तदा
एतत्कर्म. — sū. 6. अथ ज्वरातिसारभेषज्यानुच्यन्ते । ... मुञ्जपु-
ष्पमणिं मुञ्जरज्जा ... वध्नाति. — sū. 7. अतिसारे चातिमूत्रे च
भेषज्यं ... — sū. 8 ... अपानं स्रवति. — sū. 9 ... अपानं शिश्नं वा
नाडीं वा व्रणमुखं धमति अतिसारे । समाप्तानि ज्वरातिसारे अतिमूत्रे
अङ्गनाडीप्रवाहे च भेषज्यानि. — sū. 10. अतिदुःखमूत्रे दुःखपुरो-
पकरणे च शमनभेषज्यानुच्यन्ते । ... विद्या शरस्वेति द्वितीयेन हरी-
तकों कर्पूरं वा संपात्वाभिमन्त्र्य वध्नाति. — sū. 12 ... विषयं ते वस्तिबिल-
मिति द्वाभ्यामृग्वां मूषिकमृत्तिकोपरि उपविश्य अपति । ... तृणोपरि
उपविश्वाभिमन्त्रयते । ... वस्तिबिलमुखमभिमन्त्रयते । ... दाहृतचशक-
लान्दधिमक्षितोपरि उपविश्य ततोऽभिमन्त्रयते । ... जरत्पमन्दोपरि
उपविश्वाभिमन्त्रयते । ... दाहृतचशकलानामुपरि उपविश्य व्याधितं
ततोऽभिमन्त्रयते मूत्रादिप्रतिबन्धे मूत्रं मुच्यतामिति (i. 3. 6—9) लिङ्गात्. —
sū. 13. ... व्याधितमारोहयति. — sū. 14. ... व्याधितः शरं प्रविशति. —
sū. 15. ... शरशिश्नमभिमन्त्र्य निष्फोटति (!) शिश्नं चर्मणो निःसारय-
तीत्यर्थः. — sū. 16. ... क्षोहशलाकामभिमन्त्र्य शिश्ने प्रविशयति । मूत्र-
प्रवाहं विदारयति. — sū. 17. विद्या शरस्वेति द्वितीयेन दुष्पौ व्या-

धनुषं (1 for ३५१०?) जघने शिग्रदेशे ऊर्ध्वं कृत्वा गोदोहन्यामुदकं कृत्वा
यवानेकविंशतीन् (!) प्रक्षिप्य तेन उदकेन धनुषमुपरिफलं सिञ्चति सूक्तं
अपित्वा । यथा उदकं शिघ्रे पतति तथा कार्यं. — sū. 18. ... यवगो-
धूमवह्नीपद्ममूलं पाविका एतानि क्वाथयित्वाभिमन्त्र्य व्याधितं पाययति ।
समाप्तानि मृचप्रतिबन्धे दुःखमूचकरणे दुःखपुरीषकरणे ... उदरपू-
र्यनिरोधकरणे च एतानि भेषज्यानि कार्याण्यारोग्यकामः (!). — sū. 20.
अथ सर्वरोगभेषज्यानुच्यन्ते । अम्यातानान्तं कृत्वा अम्ययो यन्तीति ... वायोः
पूत इति ... सूक्तेनाज्यं जुहोति । पलाशोदुम्बराद्याः समिध आदधाति
सर्वव्याधिभेषज्यकामः. — sū. 21. अथ सोमभक्षणे भेषज्यमुच्यते । ...
सोमपवने सोमरसायने सोमपाने सोमाभिवषे च सोमविषये व्याधि (!)
उत्पन्ने भेषज्यं समाप्तं. — sū. 22. अथ भूततन्त्रकर्माण्युच्यन्ते । भूतपि-
शाचशङ्कायां शान्तिरुच्यते । ... कुक्कुसाज्जुहोति । ... तुषाज्जुहोति । ... वुसं
जुहोति । ... काष्ठशकलानि जुहोति (cf. Kāṇ. 14. 15) । ... अम्या-
धेयानां धूमं नियच्छति । पिशाचगृहीतं पुरुषं धूमं पाययति । गृहे ग्रामे
वा पत्तने चैत्रे वा देवगृहे वा यत्र क्वचित्पिशाचशङ्कास्ति तत्र होमं
कृत्वा धूमं नियतं कुर्यादित्यर्थः । ... पिशाचगृहीतं पुरुषमन्वाह ...
आक्रोशं ददाति. — sū. 23. कर्कटिकासमिध आदधाति । ...
मुसलकाष्ठशकलानि जुहोति । ... खदिरसमिध आदधाति । ... सर्प-
यसमिध आदधाति. — sū. 24. ... खदिरवितस्तिमाचशङ्कुस्तप्त वा
ज्व वा अभिमन्त्र्य पश्चादप्रेर्निखनति । भूमिं समां करोति । अर्घ्या नि
विध्य इत्युवा निखननमन्त्रः पिशाचोपद्रवैः. — sū. 25. ... शर्करान-
भिमन्त्र्य (!) शयनं वा अंतराणि वा गृहं वा ... परिकिरेत् रचो-
भये. — sū. 27—29. अमावास्यायामम्यातानान्तं कृत्वा शरमयं वहिः
सृणाति सर्पप्रेध्मानामुपसमाधानं । ... सकृद्जुहोतान्यवसक्तजुहोति । ...
एतस्मिन्तन्त्रे (!) यवराशिमध्ये सुष्टिमेकां गृहीत्वा उलूखलेन ... अग्रद-
क्षिणं पिब्यते ततो व्याधितं संपात्य शण्मूत्रेण जिह्वाभार्जनं करोति । ततो
ग्रहणमुक्तो (! for मुक्तं?) न करोति शण्णे (Cod. शण्णे) जिह्वाभार्जने ततो न
गतो ग्रह इति विजानीयात्. — sū. 30. अथ ग्रहाभिचार उच्यते इदं कर्म
अवशमस्य ग्रहस्य वशीकरणमुच्यते. — sū. 30 (note 1, p. 70). ... पला-
शपुटेन जुहोति. — sū. 31—33. अद्यास्मिन्गृहे पिशाचो दस्ति वा न
वास्ति संशये इदं कर्म उच्यते । ... सर्पप्रेध्मं शरमयं वहिर्भिमन्त्र्य शा-
लाया उपरि निदधाति । ... ततः प्रभाते निरीचयं । विकृते पिशाच-
शङ्का । तदा उक्तो होमः वीरिणतूलमित्यादि (sū. 30). — sū. 34
(note 7) ... पिशाचगृहीतं पुरुषं. — sū. 35—36. रात्रिकर्माण्यु-

च्यते । रघौ . . . उल्लुके अभिमन्त्र्य परस्परं संघृथति (!) । ततः प्रभाते स्वस्तिदा इति सूक्तेन (i. 21) प्रकामति पदानि ददाति । रघोर्भेषज्यं . . . समाप्तानि रात्रिकर्माणि. — sū. 37. अथ जलोदरभेषज्यमुच्यते । . . . घटे दर्भपिङ्गुलीः प्रक्षिप्यैकविंशतिं गृहतृणानि च प्रक्षिप्य तं घटमभिमन्त्र्य ततो व्याधितं सिञ्चति । ततो मार्जनं च । दर्भचयमेकच वटं पिङ्गुलीलुच्यते । समाप्तं जलोदरभेषज्यं । अभ्यासेन कर्मसिद्धिः दिनेदिने कुर्यात् । जलोदरनाशनार्थं. —

Kandikā 26.

sū. 1. अथ वातपित्तश्लेष्माणि (!) भेषज्यान्वच्यते । . . . मांसमेदोऽभिमन्त्र्य पाययति वातविकारे । . . . मधु अभिमन्त्र्य पाययति श्लेष्मविकारे । . . . घृतमभिमन्त्र्य पाययति वातपित्तसहविकारे । . . . तैलमभिमन्त्र्य पाययति वातश्लेष्मविकारे. — sū. 2—6. अतिकासे शीर्ष-
क्तिशिरोवेदनायां च कर्माण्युच्यते । व्याधितं शिरो मौञ्जवेष्टितं कृत्वा वामेन हस्तेन वपनं जालसहितं (Cod. जाला०) गृहीत्वा जरायुज इति सूक्तेन लाजान्प्रक्रिरन्प्रजति व्याधिदेशं यावत् । तत्रैव मुञ्जप्रश्नं लाजा (!) च वपनानां प्रक्षेपः । वामेन हस्तेन वपनं मौञ्जदण्डकं (!) च गृहीत्वा दक्षिणेन हस्तेन ज्वां दुष्णीं गृहीत्वा . . . व्याधितमये कृत्वा यत्र व्याधिरुपपन्ना तत्र स्थाने गत्वा जरायुज इति जपित्वा मौञ्जप्रश्नं वपनं क्षिपति व्याधुत्पत्तिस्थाने । ज्वां तूष्णीं प्रक्षिपति । वातज्वरे कटिभङ्गे शिरोरोगे च वातगुल्मे वातविकारे च सर्वरोगे च भेषज्यं । धनुर्वति अङ्गकम्पने वाति शरीरभङ्गे (Cod. शरीरे०) सर्ववातविकारे भेषज्यं. — sū. 8. . . घृतमभिमन्त्र्य नासिका (!) नक्तं दद्यात्. — sū. 9. जरायुज इति सूक्तेन पञ्चपर्ववेगुदण्डं ललाटे संस्थभ्य जपति । शिरोरोगकटिभङ्गे वा वातगुल्मे विकारे च । लिङ्गुपतापः समाप्तः. — sū. 10. अथ लोहितं वहति शरीरमध्ये वहिष्य . . . कर्माण्युच्यते । पञ्चपर्ववेगुदण्डं रुधिरवहनस्थाने दत्वा अमूर्या इति सूक्तं जपति । . . . रथ्यायाः पांसून्गृहीत्वाभिमन्त्र्य रुधिरजणे विकिरति . . . — sū. 11. . . अर्मकपालिकां . . . च भ्राति । . . . केदारमृत्तिका इति. — sū. 12. . . अर्मकपालिकामभिमन्त्र्य पाययति । अर्मकपालिका शुष्कं (!) पङ्कमृत्तिका । स्त्रीरजसोऽतिप्रवर्तने भेषज्यं रुधिरप्रवाहे च. — sū. 14. अथ हृद्रोगे कामले चेत्यादिभेषज्यान्वच्यते . . . — sū. 16, 17. अनु सूर्यमिति सूक्तेन गो रक्तचर्म-
क्षिद्रमणिं गोदुग्धे (Cod. ग्ध) तं दत्वा संपात्वाभिमन्त्र्य च भ्राति दुग्धं च पाययति । अभ्यातानानुत्तरतन्त्रं । कामले हृद्रोगे चेत्यादिलिङ्गुपतापः. —

sū. 18. हरिद्रादनं व्याधितस्य भोजनं दत्त्वा तस्योद्दिष्टं चानुद्दिष्टं चैकच कृत्वा तेन च उद्धर्तनं कृत्वा शिरःप्रभृत्यारभ्य यावत्पादौ उद्धृत्य ततो व्याधितं च खट्वायामुपवेश्य । खट्वाधस्तात् शुकां काष्ठमुसुकं (!) च गोपीतिलकां च एते त्रयः पचिणः सव्यजङ्गायां हरितमूत्रेण बद्धा खट्वाधस्ताद्भ्राति . . . अपस्कारे भेषज्यं । . . . उदकमभिमन्त्र्य व्याधितं स्नापयति. —

sū. 19. . . . सन्धमभिमन्त्र्य प्रपाद्य प्रयच्छति भक्षार्थं । सर्वत्र गृहद्वारे अग्रे व्याधितं कृत्वा तमग्रे प्रवेश्य स्वयं प्रविश्य ततो भक्तमभिमन्त्र्य व्याधिताय प्रयच्छति । सर्वत्र यत्रयत्र प्रयच्छतिशब्दः तत्रतत्रैवं बोद्धव्यः; cf. Kāuṣ. 7. 18. —

sū. 20. अनु सूर्यमिति सूक्तेन गुष्कं चन्दनमभिमन्त्रयेत् । काष्ठगुष्कचन्दनमभिमन्त्रयेत् (!) . . . गोपीतिलकां . . . यस्मिन्कस्मिन् दृष्ट्वा वदन्तो तत्राभिमन्त्रयेत् व्याधितः. —

sū. 21. . . . वृषभहृदयलोमभिः सुवर्णवेष्टितं मणिं कृत्वा संपात्वाभिमन्त्र्य व्याधिताय बध्नाति. . . . समाप्तानि अपस्कारविस्मयहृद्रोमकामलकरोहिणकानि (!) भेषज्यानि. —

sū. 22. अथ श्वेतकुष्ठभेषज्यानुच्यन्ते । श्वेतकुष्ठं गोमयेन प्रघृष्य यावत्लोहितं दृष्ट्वा . . . भृङ्गराजहरिद्राभ्यां इंद्रवारुणी नीलिका पुष्पा एताः पञ्च पिष्ट्वाभिमन्त्र्य कुष्ठं प्रलिम्पति. —

sū. 23. पलितानि कृत्वा घृष्ट्वा अवलिम्पति. —

sū. 24. अथ मास्तानुच्यन्ते । Then follow the rites described at Kāuṣ. 41. 1—7, but with the substitution of the pratikas i. 23. 1; 24. 1, instead of iv. 15. 1; vii. 18. 1. The entire performance winds up with the following: समाप्तानि कुष्ठभेषज्यानि श्वेतपलितनाशनं दुर्भिन्ननाशनं च. —

sū. 25. अथ ज्वरभेषज्यमुच्यते । नित्यज्वरे विलाज्वरे सततज्वरे एकान्तरितज्वरे चातुर्थिकज्वरे च क्षतज्वरे च . . . —

sū. 26. अथोद्विगविनाशनभेषज्यानुच्यन्ते . . . —

sū. 28. उप प्रागादिति सूक्तेन उल्लुक्कद्वयमभिमन्त्र्य घृषीयत (!) । रात्री उषाकाले एतत्कर्म । ततः प्रभाते स्वस्तिदा इति सूक्तेन दक्षिणेन पादेन प्रक्रामतीति (Kāuṣ. 50. 1) स्वस्थयनं । वृद्धबालयुवस्त्रीपुरुषाणामकस्त्रादुद्वेगः प्रलापो वा भवेत्तदा एतत्कर्म कुर्यात्. —

sū. 29. गन्धर्वराक्षसे आप्सरसे भूतग्रहादिषु भेषज्यानुच्यन्ते . . . —

sū. 30. चतुष्पथे व्याधितं कृत्वा तस्य शिरसि दर्भरंदुकं (!) कृत्वा तस्योपरि कपालमपि पूर्णं प्रज्वालितं कृत्वा ततः प्रज्वालितामौ . . . घृताक्ताः सर्वौषधीर्बुहोति. —

sū. 31. व्याधितस्य वल्लणिकां (!) सर्वौषधिसहितां हस्तेन कृत्वा नदीमुखसंमुखां प्रविश्य (!) . . . नदीमध्ये वल्लणिकायां सर्वौषधिं घृताक्तां कृत्वा . . . ततः प्रक्रामति । उदकमध्ये सर्वौषधीर्बुहोति घृताक्ताः . . . पश्चात्स्थितो व्याधितं सिद्धति. —

sū. 32. ततो मृकये आमपात्रे होमशेषाः (!) सर्वौषधीः कृत्वा पचिणो यस्मिन्त्रये वसन्ति तत्र

विपादे कृत्वा बध्नाति. — sū. 33—40. अथ लौकिके शापे वैदिके शापे च स्त्रोणामाक्रोशे च पुरुषाणां च भेषज्यमुच्यते । सर्वस्त्रिंशद्द्विहिताविधिकर्मणि प्रधानकर्ममध्ये नवं घटं यत्प्रथममास्थापितमुत्तरतस्तेनोदकेन हिरण्यवर्णा इति सूक्तेन (i. 33) अभिमन्त्रितेन कारयिताभिषेचयेत् । सर्वं च मेधाजननादिकर्मसु । ततः पद्यान्वाणिवन्धनादिकर्म कुर्यात् । भेषज्येष्वभिषेकेन कुर्यात् । अभ्यातानान्तं कृत्वा अघादिष्टा इति सूक्तेन यवमणिं संपात्वाभिमन्त्र्य पुनः सूक्तं जपित्वा बध्नाति । . . . लौकिके आक्रोशे वैदिके च ब्राह्मणस्य शापे चाक्रोशे च क्रूरचण्डूदंष्ट्रिनिपाते च पिशाचरवादिषु भेषज्यं समाप्तं । अथ रचोयहे भेषज्यमुच्यते । आश्रयतन्त्रं कृत्वा शं नो देविति सूक्तेन पृश्निपर्णीमोषधिं पिष्ट्वा संपात्वाभिमन्त्र्य पुनः सूक्तं जपित्वा शरीरे प्रलिम्पति । अभ्यातानान्युत्तरतन्त्रं । पापगृहीते च स्त्रीगर्भस्त्रावे च मृतापत्यायां च क्रव्यादगृहीते च पिशाचगृहीते च रचोभयभेषज्यं समाप्तं । अथ राजयक्षादिभेषज्यमुच्यते । तन्त्रं कृत्वा वरणी वारयाता इति तृचेन वरणवृक्षमणिं . . . बध्नाति । . . . राजयक्षादिपूगव्याधिषु श्वेतोदुम्बरकुष्ठावष्टादशजातिषु ज्वरादिसर्वरोगेषु भेषज्यं समाप्तं । अथ वातविकारे भेषज्यमुच्यते । . . . पिप्पली क्षिप्रभेषजीमिति सूक्तेन पिप्पलद्रव्यं . . . आशयति । . . . वातविकारे धनुर्वातगुल्मे वातगुल्मे क्षिप्रवातप्रदोषे कर्मकृते वाते उत्पन्ने सर्वव्याधिविकारे भेषज्यं समाप्तं । जलोदरे भेषज्यमुच्यते । . . . विद्रुधस्य बलासस्येति तृचेन सूक्तेन व्याधितस्य मूर्ध्नि संपातानानयति । . . . सर्वव्याधिविसर्पणे प्रकोपे च बलासे च अन्तर्विसर्पणे च अचिविसर्पणे च . . . विद्रुविसर्पणे (!) च हृदयानये च अज्ञातराजयक्षाणि च एतेषां भेषज्यं समाप्तं । . . . या बभ्रव इति सूक्तेन दशवृक्षकलानि लावाहिरस्त्रेण वेष्टितं मणिं कृत्वा . . . बध्नाति । सर्वव्याधिभेषज्यं समाप्तं. — sū. 41. अथ क्षेचियव्याधिभेषज्यमुच्यते . . . क्षेचियो व्याधिर्लङ्घो पितृपर्षागतः क्षेचियरोगः कुष्ठचयरोगः ग्रहणीदोषः सर्वशरीरविस्फोटकारः . . . — sū. 43. बभ्रोरर्जुन काण्डस्त्रेत्तुचा अर्जुनकाष्ठं यवबुसं तिलपिञ्जिकां च एकच त्रीणि बद्धा . . . बध्नाति । . . . आकृतिलोष्टं जीवकीपण्यां बद्धा . . . बध्नाति । . . . वल्लीकमूत्तिकां . . . जीवकीपण्यां बद्धा . . . बध्नाति । . . . जीवतः पशोश्चर्म जीवकीपणोत्पद्यते. —

sū. 3. 4. शालातृणानि गते प्रचिप्य तस्मिन्गते व्याधितमुपवेश्य तत आचामयति . . . अवसिञ्चति . . . समाप्तं क्षेचियस्य भेषज्यं — sū. 5. अथ ब्रह्मयहे भेषज्यमुच्यते । . . . दशवृक्षेति सूक्तेन वृक्षविकल्पेन पला-

शादिदशवृक्षकलानि गृहीत्वा लाघाहिरण्यवेष्टितं मणिं कृत्वा . . .
 वध्नाति. — sū. 6. दश ब्राह्मणा अथर्वाङ्गिरसः सहोदो दशवृक्षेति
 सूक्ते जपन्तो व्याधितं शरीरमभिमृशन्ति. — sū. 7. पुनः खेचियभैष-
 ज्ञान्युच्यन्ते . . . — sū. 9. उदकतृपाक्रान्तभैषज्यमुच्यते . . . — sū. 13.
 सवासिनाविति सूक्तेन मन्यघटमभिमन्त्र्य पाययति व्याधिताव्याधितौ
 एकवस्त्रपरिहृती सन्तौ. — sū. 14-17. अरुषीउदरगण्डुलक-
 भैषज्यानुच्यन्ते । इन्द्रस्य या महीति सूक्तेन कृष्णचणकाघृतमित्राङ्गुहोति ।
 . . . गोवालचित्रितं शरसंघं परिवेष्ट्य (cf. sū. 26) पाषाणेन चूर्णयति । . .
 अरुषी प्रतपति । ततः सूक्तान्ते ऽरुषी आदधाति. — sū. 18. सव्ये हस्ते
 पांसून् (Cod. पाशं) कृत्वा दक्षिणेन विमृज्य दक्षिणामुखः स्थितः सूक्तं
 जपित्वा व्याधितस्त्रोपरि किरति । अरुषोगण्डुलकानां भैषज्यं. — sū. 19.
 पांसून् (Cod. पाशं) मर्दयति हस्ताभ्यां व्याधितः. — sū. 20. . . पला-
 शोदुस्वराद्याः समिध आदधाति । समाप्ता उदरकुमयः उदरगण्डुलकाश्च
 दृष्टकुमयश्च तेषां सर्वेषां भैषज्यं. — sū. 21. अथ गोकृमिभैषज्यानु-
 च्यन्ते . . . — sū. 26. उबन्नादित्य इति सूक्तेन घृतमित्राङ्गुष्णचण-
 काङ्गुहोति । . . उबन्नादित्य इति सूक्तेन शरं गोवालवेष्टितं धारयति
 पाषाणेन etc., essentially as in the comment upon sū. 14-20. —
 sū. 27-28. सर्वव्याधिभैषज्यमुच्यते । आज्यतन्त्रं कृत्वा व्याधितं पर्वसु
 बद्धा । अरुषीभ्यां त इति सूक्तनोदपात्रं संपात्य ततः पुनः सूक्तं जपित्वा व-
 सिच्य व्याधितस्य पर्वयन्त्रिर्विमुच्यते । तत उत्तरतन्त्रं । समाप्तमचिरोगना-
 सिकाकर्णशिरोजिह्वाश्रीवाराज्यक्लादिसर्वभैषज्यं. — sū. 29. हरिण-
 स्त्रेति सूक्तेन हरिणशृङ्गमणिं . . . वध्नाति । . . हरिणशृङ्गेन सहोदकं
 . . . आचमयति । अथोपाकाले एतत्कर्म । हरिणचर्मशृङ्गधानं प्रज्वा-
 ल्योदकेन प्रलिप्य ततो . . . व्याधितमवसिञ्चति. — sū. 32. बालरो-
 गगृहोते च मैथुनदोषभैषज्यानुच्यन्ते । . . पूतिगन्धमत्स्यसहितमोदनं . . .
 व्याधिताय प्रयच्छति भक्षणार्थं. — sū. 33. अरुष्यतिलैः प्रज्वालित-
 मुदपात्रमभिमन्त्र्य प्रचिपति उपाकाले । अवसिञ्चति व्याधितं । मैथुनरा-
 ज्यक्लादि भैषज्यं । . . अरुष्यशृङ्गेन . . . अरुष्यगोमयेनावज्ज्वालितमु-
 दकमभिमन्त्र्यावसिञ्चति उपाकाले । मार्जनाचमनं । . . चित्वादिभिः
 (Cod. चित्वाद्याः; cf. Kāuṣ. 8. 16) प्रज्वालितमुदकमभिमन्त्र्य व्याधित-
 मवसिञ्चति । मार्जनाचमनं च । केचित्तिलशृङ्गादिचतुर्षु कर्मसु अरुष्ये
 अवसेकमिच्छन्ति केचिद्वृहे अवसेकमिच्छन्ति . . . — sū. 34. अप
 सर्वभैषज्यानुच्यन्ते । . . आ गाव इति दशभिः सूक्तैः (iv. 21-30) . . . मुख
 शीर्षेभ्या इत्युच्चा . . . घटमुदकपूर्णं संपात्वाभिमन्त्र्य व्याधितमवसिञ्चति . . . —

Kaṇḍikā 28.

sū. 1. स्कन्दवियमये भैषज्यानुच्यन्ते । तत्रकदेवतायै नमस्कारं कृत्वा ततो ब्राह्मणो जज्ञे वारिदमिति सूक्ताभ्यां (iv. 6; iv. 7) उदकमभिमन्त्र्य आचामयति . . . संप्रोचति विषदुष्टं. — sū. 2. . . . कुमुकवृषशकलं सहोदकमभिमन्त्र्य तत आचामयति . . . अभ्युषयति . . . दृशीवज्ज्वलितमुदकमभिमन्त्र्य व्याधितमवसिञ्चति । . . . जीर्णहरिणचर्मावज्ज्वलितमुदके प्रक्षिप्य तमभिमन्त्र्य ततो ऽवसिञ्चति । . . . मार्जनीकावकर्तुणैरवज्ज्वलितमुदकमभिमन्त्र्यावसिञ्चति. — sū. 3. . . . उदपात्रं संपात्य तत आस्रावयति विषदुष्टं । . . . विषलिप्ताभ्यां सक्तमन्यमुपमध्य ततो ऽभिमन्त्र्य पाययति । . . . मदनफलानि प्रत्युचमभिमन्त्र्य प्रत्युचं भक्षयति यथा च कर्दयति तथा च कर्तव्यं... — sū. 5. अथ शस्त्राभिमघाते रुधिरप्रवाहे भैषज्यानुच्यन्ते । रोहणसीति सूक्तेन लाघोदकं क्लृप्तितमभिमन्त्र्य व्याधिशमयति । उपाकाले कर्म अस्त्रिभङ्गे रुधिरप्रवाहे शस्त्राभिमघातादी भैषज्यं. — sū. 7. रक्षोभैषज्यमुच्यते । . . . सदंपुष्पा संध्या प्रसिद्धा... — sū. 8. अथ सर्वव्याधिभैषज्यमुच्यते । भवाश्रवां मन्त्रे वामिति सूक्तेन (iv. 28)... — sū. 9. सर्वभूतग्रहभैषज्यमुच्यते । . . . शमीपर्णचूर्णं शमीफले कृत्वाभिमन्त्र्य सक्तमध्ये ददाति भचार्यं रक्षोग्रहभैषज्यं. — sū. 10. . . . शमीचूर्णं शमीफले कृत्वाभिमन्त्र्यालंकारे ददाति. — sū. 11. . . . शमीचूर्णं शमीफले कृत्वाभिमन्त्र्य . . . व्याधितस्य शालां चूर्णं परिकरति. — sū. 12. अमतिगृहीति पुरुषे भैषज्यमुच्यते । . . . प्रज्ञानष्टे अज्ञानगृहीति अधमगृहीति चित्रे च विनष्टे द्यूतकीडावतिप्रवृत्ते कुबुद्धिभैषज्यं. — sū. 13. राजयक्षाणि शिरोरोगे कुष्ठमये सर्वगात्रवेदनायां भैषज्यमुच्यते । यो गिरिष्वजायत इति सूक्तेन (v. 4) अश्वत्यो देवसदन इति द्वे (v. 4. 3, 4) गर्भो अस्येति तुचेन च (v. 25. 7-9) कुष्ठपिष्टं नवनीतमिश्रमभिमन्त्र्य अप्रतिहारं व्याधितशरीरं प्रलिम्पति. — sū. 14. अथ शस्त्राभिमघाते भैषज्यमुच्यते । राक्षो भतिरिति सूक्तेन (v. 5) दुग्धलावां क्लृप्तयित्वाभिमन्त्र्य पाययति । शस्त्राभिमघाते काष्ठाभिमघाते पाषाणपतनाभिमघाते अपिदाघे सर्वशरीराभिमघाते भैषज्यं समाप्तं. — sū. 15. सूतिका स्त्री अरिष्टकस्य भैषज्यानुच्यन्ते । ब्रह्म जज्ञानमनाप्रा ये सहस्रधार एव ते इति सूक्तेन (v. 6) भक्तमभिमन्त्र्य ददाति भक्षणार्थं... — sū. 16. समाप्तं स्त्रीप्रसवदोषे सूतिका रोगे च भैषज्यं । अद्भुतदर्शने दोषनाशनभैषज्यं समाप्तं । सर्वोद्भूतेषु भक्तकर्म वा मन्त्रकर्म वा आचमनकर्म वा कुर्यात् । यानि चरकादिवैद्यकेषु अद्भुतानि पठ्यन्ते . . . तेषां सर्वेषामियं शान्तिभैषज्यं भवति . . . — sū. 17. अथ

सर्वव्याधिभेषज्यानुच्यते . . . — sū. 19. . . द्वी संपाती भूमी दत्त्वा
ततः संपातितां भूमिमृत्तिकां गृह्य (!) तत उदपाचे प्रक्षिप्य . . . व्याधित-
माज्ञावयति. —

Kandikā 29.

sū. 1. सर्वविषभेषज्यमुच्यते . . . — sū. 2—4. यत्ते अपोदकमि-
त्तुचा (v. 13. 2) अप्रदक्षिणं परिक्रामति व्याधितं (!) । विषस्तम्भनभेषज्यं ।
. . . शिरसि शिखां बध्नाति . . . श्वेतवस्त्रेण यन्त्रिं बध्नाति . . . शण-
स्त्रेण यन्त्रिं बध्नाति । विषं न विसर्पति देशस्थितं भवति शरीरे न सर्पति
विषस्तम्भनं भवति. — sū. 5. वृषा मे रव इत्तुचा (v. 13. 3) यस्मिंस्थाने
दृष्टं (!) तं स्थानं न पोडयति । अक्षं जपित्वा दंशाद्विषमन्यत्र गच्छति । विष-
शासने भेषज्यं. — sū. 6. चक्षुषा ते चक्षुरित्तुचा (v. 13. 4) आचार्य-
स्ततः प्रदक्षिणं परिक्रामति । अपेक्षारिरसीत्तुचं (vii. 88. 1) जपित्वा
तृणानि प्रज्वाल्य ततो अह्यभिमुखं प्रक्षिपति. — sū. 7. अपेक्षारिरित्तुचं
(vii. 88. 1) जपित्वा यतो दृष्टस्ततो (!) ज्वलिततृणानि क्षिपति दर्शनेन. —
sū. 8. कैरात पृश्न इत्तुचा (v. 13. 5) उदकं गृह्यतृणावज्वालितमभिमन्त्र्य
व्याधितं पाययति प्रोचति च. — sū. 9. असितस्त्र तैमातस्त्रेति (v. 13. 6)
अत्रा आर्त्तोज्यापाशं संपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति — sū. 10. आलिगी
च विलिगी च उद्गूलाया इति च द्वाभ्यां (v. 13. 7, 8) मधुमचिकां
मधुवृचमृत्तिकामभिमन्त्र्य पाययति. — sū. 14. . . अलावुवृत्तं संपा-
त्याभिमन्त्र्य बध्नाति. — sū. 15. अथ दुष्टवक्त्राणां मुखस्तम्भमुच्यते । एका
च मे यथेकवृषो ऽसीति सूक्ताभ्यां (v. 15; v. 16) कलापपक्षूवां (!) मधूदकं
च . . . एकत्र कृत्वा . . . व्याधितं पाययति । दुष्टवक्त्रामुखस्तम्भनभेषज्यं (!) ।
दुष्टपुरुषबन्धनं । परोक्षेण वदन्ति — sū. 16. यथेकवृष इति सूक्तेन (v. 16)
भोजनमभिमन्त्र्य भक्षयति । शापभेषज्यं . . . — sū. 17. यथेकवृष इति
सूक्तेन (v. 16) गृहद्वारमभिमन्त्र्य ददाति अपिदधातीत्यर्थः. — sū. 18.
अथ ज्वरभेषज्यमुच्यते . . . — sū. 19. अपिस्तवमानमिति सूक्तेन (v. 22. 1)
तामस्रुवेण मूर्ध्नि संपातानानयति । तत उत्तरतन्त्रं । एकस्मिन्तन्त्रे दावा-
पिप्रणयनं. — sū. 20. अथ कृमिभेषज्यमुच्यते । . . . करीरमूलं संपा-
त्याभिमन्त्र्य बध्नाति । . . . गोवाल्लः करीरकाष्ठं वेष्टयित्वा सूक्तं जपित्वा
पाषाणेन चूर्णयति । ततः सूक्तेनापी प्रतपति । ततः सूक्तेनादधाति. —
sū. 24. . . एकविंशत्युशीराणां मूलान्यभिमन्त्र्य ततः पाषाणेन कुदयति (!)
ततः सूक्तं जपित्वा उशीराख्यपिना दहति. — sū. 26. . . एकविंश-
त्युशीरपिङ्गलीसहितं संपात्याभिमन्त्र्य ततो व्याधितमाज्ञावयति. — sū. 27.

अथ राजसभैषज्यमुच्यते । . . . वयोनिवेशनकाष्ठशृतं . . . — sū. 28.
 अथ सर्पविषभैषज्यमुच्यते . . . सर्पविषलिङ्गपतापः — sū. 30. द्वेष्-
 भैषज्यमुच्यते । उदकेन इदं क्रियते । अस्थिदं कृत्वा तत्रापि प्रज्वाल्य ।
 अस्थिसंसमिति सूक्तेन काष्ठशकलं संपात्य ततः शकलेन संपातवृत्ताव-
 सिञ्चति व्याधितं . . . —

Kapdikā 30.

sū. 1. 2. अथाक्षिरोगे भैषज्यमुच्यते । . . . सर्पपकाष्टमणिं संपात्या-
 भिमंज्य वध्नाति सर्पपतैलेन संपातवन्नं करोति । . . . आज्येन प्रधानं ।
 अङ्गानि सर्पपतैलेनाभ्यज्य मणिं वा ततो वध्नाति . . . — sū. 3.
 . . . सर्पपशाकं सर्पपतैलेनाभ्यक्तमभिमंज्य व्याधिताय प्रयच्छति . . . —
 sū. 5. . . मूलचोरे मुखेन प्राश्य ततो ऽभिमंज्य अङ्गे अविणो व्याधितस्य ।
 मूलचोरे चौरपाटिकालपं तदुच्यते . . . — sū. 6. . . मूलचोरे . . .
 भक्षयति. — sū. 7. पित्तज्वरभैषज्यमुच्यते । ताम्रसुवेण मूर्ध्नि संपाता-
 नानयति । . . . अस्मिन्तन्ने (!) दावापिप्रणयनं कुर्यात्. — sū. 8. अथ
 केशवृद्धिकरणे केशपतने भैषज्यमुच्यते । . . . वृक्षभूमिजातीपधीभिरव-
 ज्वालितमुदकमभिमंज्यावनक्षवे ऽवसिञ्चति. — sū. 9. . . मधु . . . क्राय-
 यित्वा . . . विभीतकां क्राययित्वाभिमंज्य व्याधितमवसिञ्चति. —
 sū. 10. . . . दाहहरिद्राहरिद्रे (!) च दाभ्यां क्राययित्वाभिमंज्याव-
 सिञ्चति. — sū. 11. अथ उदरतुण्डभैषज्यमुच्यते । कृष्णं नियानं सन्नु-
 पो रिति सूक्ताभ्यां (vi. 22; vi. 23) चित्वाद्योषध्या सहितमुदकमभि-
 मंज्य ततो व्याधितमवसिञ्चति. — sū. 12. कृष्णं नियानं सन्नुपो-
 रिति सूक्ताभ्यां (vi. 22; vi. 23) मरुतो यजते पाकयज्ञविधानेन यथा
 वरुणं (cf. Kāuṣ. 41. 3) । मारुतं चोरोदनं मारुतशृतं etc. as in Kāuṣ.
 40. 7 f. Then follow the practices described at Kāuṣ. 41. 4-7, along
 with which are employed the pratikas mentioned at the beginning
 of this rite. — sū. 13. अथ हृदयदाघे जलोदरे कामले च भैषज्या-
 नुच्यन्ते । . . . नक्षुदकमनुलोममाहार्यं तत्र वलीकतृणानि प्रचिष्य . . .
 व्याधितमवसिञ्चति . . . — sū. 14. अथ गण्डमालाभैषज्यमुच्यते । पक्ष च या
 रति सूक्तेन गोपायूलिकां पक्षाशतं (!) चाधिका अप्री प्रज्वाल्य अधस्ताद-
 यःसमिध आदधाति. — At this point there is a lacuna in the MS.,
 involving the omission of the comment upon the remaining sūtras
 of this kapdikā, as well as of the first three sūtras of the next one.
 Sūtra 16 is commented upon by Keṇava at length in connection

with Kauç. 31. 16. The comment upon sū. 14 of this kaṇḍikā is followed directly by the treatment of 31. 4. —

Kaṇḍikā 31.

sū. 4. ...पुरोडाशं... पथो etc. ... जुहोति । ब्रोहीन् etc. ... चाव-
पति । शान्तवृचसमिध आदंधाति . . । रचोयहभेषज्यं. — sū. 5.
अथ सर्वभेषज्यमुच्यते । वैश्वानरो न ऊतये ऋतावानं वैश्वानरमिति
सूक्ताभ्यां (vi. 35; vi. 36) उदपाचमभिमन्त्र्य पाययति । . . . सक्तमन्त्रं
पाययति । . . . हरिद्रां सर्पिषि . . . पाययति । . . . अप्सु घृतमुदकम-
भिमन्त्र्य पाययति. — sū. 6. अपवादे भेषज्यमुच्यते वज्रभायणमधर्मे
च प्रवर्तने तस्यापवादः (!) । अभ्यातानानं कृत्वा अस्माद् वीरिति पूर्वण
(vi. 44. 1) स्वयंपतिते गोमृद्धे उदके कृत्वाभिमन्त्र्याचमयति अभ्युचति
च. — sū. 7. अथ उदरे वा हृदये वाङ्गे वा सर्वाङ्गे वा शूले उत्पन्ने
भेषज्यमुच्यते । यां ते रुद्र इति सूक्तेन शूलमणिं संपात्वाभिमन्त्र्य वध्नाति ।
शूलं लोहमणिः पायाणो वा दारिलरुद्रमतं । यां ते रुद्र इति व्याधित-
मभिमन्त्रयते रुद्रभायमतं । शूलभेषज्यं समाप्तं. — sū. 8. रचोयहे भेष-
ज्यमुच्यते । उत्सूर्य इति चित्वाद्योषधीभिः सहोदकघटमभिमन्त्र्य व्याधि-
तमवसिञ्चति । . . . शम्बुदकेन सह . . . अवसिञ्चति । . . . शमीविश्व-
मुदकमहितं . . . अवसिञ्चति । . . . शीर्यपर्णीमुदके (!) दत्त्वा . . . अव-
सिञ्चति. — sū. 9. दुष्टगण्डविरिष्टभेषज्यमुच्यते । . . . तैलमभिमन्त्र्य
व्याधितं गण्डं संमार्ष्टि . . . — sū. 10. स्त्रूणायां निकर्षति घृष्यति
व्रणं । रुधिरकृते दुष्टव्रणे दुष्टगण्डव्याधिभेषज्यं समाप्तं. — sū. 11.
अचित- (!) व्रणभेषज्यमुच्यते । . . . गोमूत्रमभिमन्त्र्य तेन व्रणमर्दयति ।
यस्य व्रणस्य मुखं नास्ति । अचतदुष्टव्रणे भेषज्यं. — sū. 15. . . . तृणरजस्य
फेनमभिमन्त्र्य व्रणं प्रलिम्पति । यस्य गण्डदुष्टस्य रुधिरं न च वहति तस्य ।
समाप्तमचतव्रणभेषज्यं. — sū. 16. गण्डमालामेषज्यमुच्यते । . . . शङ्खं घृहाभि-
मन्त्र्य गण्डमालां प्रलिम्पति । . . . श्वानलालां कुर्कुटलालां (!for कुर्कुर?)...
प्रलिम्पति । . . . जलीकामभिमन्त्र्य गण्डमालायां संसर्जयति रुधिरप्रवा-
हनार्थं । . . . गृहगोधिकामभिमन्त्र्य गण्डमालायां संसर्जयति. — sū. 17.
. . . सैन्धवलवणं चूर्णयित्वाभिमन्त्र्य गण्डमालाया उपरि प्रकिरति । तत-
स्तस्योपरि निष्ठीवति मुखलालां प्रचिपति. — sū. 18. अथ पचिणो
ऽभिघाते भेषज्यमुच्यते । . . . श्वानपदस्थानमृत्तिकांमभिमन्त्र्य (Cod. °का-
भि°) पचाहृतं (!) देशं प्रलिम्पति । पचहृतभेषज्यं. — sū. 19. . . . गुनो
मक्षिकामभिमन्त्र्यायीं प्रचिष्य ततो धूपयति व्याधिप्रदेशं । काकगृध्रकपो-

तश्चेनादोनि पचिष्ठाभिघाते (!) भैषज्यं समाप्तं. — sū. 20. अथ गण्ड-
भैषज्यमुच्यते । ग्लौरितः प्र पतिष्यतीति (vi. 83. 3°) अर्धचैनं गोमूत्रम-
भिमन्त्र्य गण्डमर्दयति । . . . प्रचालयति । . . . दन्तमलं . . . प्रलिम्पति । . . .
तृणरजफेनं . . . प्रलिम्पति । समाप्तं गण्डभैषज्यं गण्डस्फोटिकां (!) इत्यर्थः —
sū. 21. गर्दभायुर्गण्डभैषज्यमुच्यते (!) । . . . शान्त्युदकमभिमन्त्र्य चतं प्रो-
चति । . . . आज्यं ब्रूहीति । ततो मनसा संकल्पयति संपातान्ददाति ।
समाप्तं गर्दभदशजातिपिकादिलतगण्डभैषज्यं. — sū. 22. पापगृहीते
जलोदरे च भैषज्यमुच्यते . . . — sū. 26. विषे उपविषे स्थावरजङ्गमे च
भैषज्यमुच्यते । मचिकायां च भैषज्यं . . . — sū. 27. अथ कासे क्षेप्-
पत्ने च भैषज्यमुच्यते । . . . भोजनमभिमन्त्र्य ददाति । . . . सक्तुमन्त्रम-
भिमन्त्र्य भचयति । . . . उपस्थानमादित्यस्य । उदकमभिमन्त्र्याचमयति . . . —
sū. 28. केशवृद्धिकरणे भैषज्यमुच्यते । . . . काचोमाचोफलमणिं . . . वध्ना-
ति । जीवन्तीफलं वध्नाति । . . . भृङ्गरात्रं . . . वध्नाति । . . . केशवृद्धीकरणे
केशजनने ह्रस्वकेशेषु वृद्धकरणभैषज्यं । . . . मायतिलादिकृष्णमग्नं भच-
यित्वा । . . . काचोमाचीफलं भृङ्गरात्राभ्यां सहोदकमभिमन्त्र्य रात्रौ
ब्राह्मे मुहूर्ते ऽवसिद्धति . . . —

Kāṇḍikā 32.

sū. 1. जन्मगृहीते भैषज्यमुच्यते । . . . स्नानमभिमन्त्र्य बालकाय प्रयक्ष-
ति पानार्थं पतिः करोति कर्ता करोति । . . . दुःखनाशने भैषज्यं. —
sū. 2. . . पाययति बालकं पिता वा माता वा पाययति तत्रोपरि दुह्यते
अभवदुग्धाः. — sū. 3. सर्वव्याधिभैषज्यमुच्यते . . . — sū. 5. वृश्चिकभैष-
ज्यमुच्यते । तिरश्चिराजेरित्यष्टचैनं (vii. 56. 1-8) ज्येष्ठीमधु (for यष्टि^o) पि-
ष्ट्वाभिमन्त्र्य पाययति — sū. 6. ज्वरमृत्तिकां जीवकोषणीचर्मवेष्टितां मणिं
कृत्वा संपात्वाभिमन्त्र्य वध्नाति । . . . वृश्चिकमशकभैषज्यं । जीवतः पशुचर्म
जीवकोषणीत्युच्यते. — sū. 7. . . यानिद्यानि पायनान्युक्तानि तानि
तिरश्चिराजेरित्यस्य सूक्तस्य भवन्ति । समाप्तं वृश्चिकपिपीलिकामशकदं-
शशार्कोटजलूकभैषज्यं (!). — sū. 8. अथ गण्डमालाभैषज्यमुच्यते । अप-
चित्तां लोहिनीनामिति द्वाभ्यां (vii. 74. 1—2) आ सुप्तस इत्येका (vii.
76. 1) एताभिस्तिसुभिर्विंशधनुषं कृष्णोर्णमयीं ज्यां कृत्वा चित्रितेन शरेण
गण्डमालां विध्यति प्रवृत्तं । त्रयः शरा (Cod. शिरा) भवन्ति. —
sū. 9. या येव्या अपचित इति चतुर्थ्या च्छचा चतुर्थेन शरेण गण्डमाला-
मभिनिधाय विध्यति. — sū. 10. . . कृष्णोर्णयावज्जालितोदकम-
भिमन्त्र्य उपाकाले . . . अवसिद्धति व्याधितं. — sū. 11. अथ राजय-

क्षमैषज्यमुच्यते । . . . तृचेन वीणातन्त्रीखण्डं संपात्याभिमन्त्र्य बध्ना-
 ति. — sū. 12. वाद्यवीणा तस्यां गस्वरं विष्णोवाद्यवीणाकण्ठं (?) शि-
 खंडं वीणातन्त्रीं बद्धा संपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति(?). — sū. 13. . . स्वयं-
 पतितवीरिणखण्डचयमेकव बद्धा संपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति. — sū. 14.
 जलोदरे वरुणगृहीते भैषज्यमुच्यते . . . — sū. 17. अथ ज्वरभैषज्यमु-
 च्यते । नमो कुर्यायेति सूक्तद्वयेन (vii. 116; vii. 117) खट्वायां व्याधितं
 कृत्वा . . . बद्धा तत अधः खट्वायां व्याधितमुपवेश्य तत उदकमभिमन्त्र्य
 व्याधितमवसिञ्चति । व्याधितं सिच्यमानं यथा मण्डूकमभि सिच्यते तथा
 कुर्यात् . . . — sū. 18. अथ सर्वभैषज्यमुच्यते । . . अर्धसूक्तेन व्याधितं...
 अभिमृशति. — sū. 20. सर्वविषभैषज्यमुच्यते . . . — sū. 21. इन्द्रस्य
 प्रथम इत्यर्थसूक्तेन पितृं कीटकं तालिणोति लोकप्रसिद्धा तं (Cod. ते) पि-
 द्वाभिमन्त्र्य नसं ददाति . . . दक्षिणासिकापुटे. — sū. 22. अथ सर्पभये
 भैषज्यमुच्यते । . . पितृं श्वेतवस्त्रवेष्टितमभिमन्त्र्य यत्र सर्पभयं तत्र निखन-
 ति । पितृं हिरण्यवर्णसदृशः कीटश्चित्तो वासपैद् इत्युच्यते . . . —
 sū. 24. आरे अभूदित्युचान्तेन (! x. 4. 26) उल्मुकं प्रताप्याभिमन्त्र्य ततो
 विषवर्णं दृष्ट्वा तत्संमुखं चिपति. — sū. 25. सर्पादर्शने यतो दृष्टस्ततः (! for
 दृष्टस्ततो) प्रचिपत्युल्मुकं — sū. 26. 27. अथानुक्तेषु कीशिकीयेषु सर्वव्याधि-
 भैषज्येषु उक्तेषु चानुक्तेषु वापठितेषु तत्र सर्वभैषज्यमुच्यते । सर्वव्याधिभैषज्येषु
 मन्त्र ओषधिवनस्पतीनामनुक्तान्यप्रतिषिद्धानि भैषज्यानां/अंहोलिङ्गाभि-
 रुच्यते अंहोलिङ्गेन गणेन तानि कर्तव्यानि । आशानामाशापालेभ्य इत्येका
 etc. . . Here follows the list of pratikas given as the अंहोलिङ्गगण
 by the gaṇamālā, Ath. Pariç. 24. 31, and quoted above, p. 89, note 2;
 then the text continues as follows: यानि च वै प्रतोकान्युच्यन्ते तान्य-
 भिमन्त्रणेन सर्वव्याधिभैषज्यानि भवन्ति तान्युच्यन्ते । अचिभ्यां ते (ii. 33. 1)
 मुञ्चामि त्वा (i. 10. 4) उत देवाः (iv. 13. 1) आवतस्त (v. 30. 1) शीर्षक्तिं
 (ix. 8. 1) अंहोलिङ्गगणः । एतैः पञ्चप्रतीकैः . . . अन्यतमेनेकेनाभिमन्त्रणं
 कुर्यादित्यर्थः । Then follows a list of many of the commoner practices
 described in the preceding kaṇḍikās of this adhyāya, all of which,
 if performed while reciting the अंहोलिङ्गगण, are accounted effi-
 cacious against all diseases (सर्वव्याधिषु भैषज्यानि), as though they
 were performed with their own proper mantras (अथवा तैः सूक्तैः
 कर्तव्यानि । अथवा अंहोलिङ्गेन कर्तव्यानि). Then follows a catalogue
 of the diseases, many of which are treated in the preceding kaṇḍikās:
 the others are known in the later medical cāstras: उक्तव्याधीनां परि-

गणनं क्रियते... — sū. 28. अथ स्त्रीकर्मणो विधिं वक्ष्यामः । पुत्र-
कामायै स्त्रीकामायै स्त्रियै मृतापत्यायै रजोनाशे च शान्तिरुच्यते... —

Kāṇḍikā 33.

sū. 1. अथ प्रसवकाले इदं कर्म क्रियते यथा सुखेनैव प्रसवो भव-
तीत्यर्थः । अथ प्रसूतिकरणमुच्यते... — sū. 3. ह्रियमानासु मुञ्जे-
षीकासु गर्भसंस्कारमरणं भवेत् । एकं कर्म. — sū. 5. शालाग्रन्थीन्वि-
चृतति । द्वितीयं कर्म. — sū. 6. ... कटिप्रदेशे बध्नाति... तृतीयं
कर्म । केचिद्वपट् ते पूषन्निति सूक्तेन तैलमभिमन्त्र्य प्रसवकाले अभ्यञ्जनं
कुर्वन्ति. — sū. 8. अन्या वो अन्यामवेति (!) ओषधस्ता एवं एकत्र
बध्नाति. — sū. 9. सर्वत्रौषधिखननमेतेन विधानेन कर्तव्यं । यत्र कृचि-
दोषधिखननं तत्र सर्वत्रानेन विधानेन कर्तव्यं. — sū. 18. यदि तान्ये-
कत्र भवन्ति तदा पुत्रो जायते । विज्ञानकर्मदं. — sū. 20. यदि पुंता-
मधेयं स्पृशन्ति तदा कुमारो जायते. —

Kāṇḍikā 34.

sū. 1. अथ चन्ध्याप्रजननकरणमुच्यते... — sū. 2. ततो गृहे...
पुरोडाशं प्रमन्दं कटुपा अन्नंकारान्संपात्य प्रयच्छति. — sū. 3. अथ
मृतापत्यायाः स्त्रियस्तस्याः शान्तिरुच्यते । गर्भसावि जातमात्रे मृते वा
स्त्रियां वा पुरुषे वा बाले वा युवाने (!) वा मृते इदं कर्म । वीणि मण्ड-
पानि प्राग्द्वाराणि कृत्वा एकस्मिन्मण्डपे अभ्यातानान्तं कृत्वा... —
sū. 4. पालाशपत्रे... — sū. 5. सीसेयूपरि स्त्रीमधिष्ठाप्य तेनोदपा-
त्रेणाज्ञावयति. — sū. 10. प्राक्पश्चिमद्वारेषीकं (!) द्वार्योरुपरि बद्धा ततो
निःसालामिति (ii. 14) सूक्तेनौदुम्बरीः समिधं मृतापत्यायै आदधाति. —
sū. 12. पतिलाभकर्माण्युच्यन्ते. — sū. 13. ... आश्रयति कुमारी. —
sū. 14. मृगाखरमृत्तिकाया वेदिं कृत्वा... हिरण्यालंकारान्मुग्गुलमौलं
च यथोक्तान्संपात्य बन्धनं धूपनं प्रलेपनं कुर्यात् । ... पूर्वस्य संहिताविधि-
श्लोकः (cf. Ath. Paddh. and Keçava at Kāoç. 79. 9) ।

आवपेत्सुरभिगन्धान् चीरे सर्पस्तथोदके ।

एतदायनमित्वाङ्गरीचं तु मधुना सह ॥ —

sū. 15. ... दक्षिणामुखी कुमारी प्रक्रामति. — sū. 16. ... नावं
संपात्य... भगस्य नावमित्युवा उत्तारयति. — sū. 17. सप्तदानतंत्र्या
वत्सान्वन्धयित्वा संपात्याभिमन्त्र्य कुमारीं मोचयति । स्वयं न कर्ता । ...
यदि प्रदक्षिणं मोचयति तदा पतिलाभः. — sū. 18. ... वृषभं...

विसर्जयति. — sū. 21. . . . आगमकृशरं . . . आश्रयति आश्रयतन्त्रे
भगिनीकं (!). — sū. 23. तत आर्यम्ण इत्यर्धचैनं गृहाभ्यन्तरे कीणे
बलिहरणं करोति. — sū. 24. यत आगच्छति काकस्तत आगच्छति
वरः । समाप्तानि पतिलाभकर्माणि. —

Kaṇḍikā 35.

sū. 1. पुंसवनाभ्युच्यते. — sū. 2. . . . नचचकल्पे उक्तानि पुंनच-
चाणि. — sū. 3. . . . चाणं विवृहति । . . . शरमणिं संपात्याभिमन्त्र्य
वध्नाति. — sū. 4. . . . अर्धण्डे वृहतिपालाशविदार्यौ (!) वा एकव पि-
द्वाभिमन्त्र्य दक्षिणेनाङ्गुष्ठेन दक्षिणस्यां नासिकायां नक्तं ददाति । पुनार्धं
कर्म पुंसवनमित्युच्यते. — sū. 5. 6. Keçava's explanation is essentially
the same as that of Ath. Paddh. and Daç. Kar. — sū. 7. के (!) लनांश्च
पलाशत्सर्जानवर्ते (!) निघृष्य . . . शिन्ने आधाय ततो मेघुनं करोति ।
समाप्तं गर्भाधानं. — sū. 8. 9. पुनः पुंसवनमुच्यते । . . . मधुमन्त्रे
ऽग्निं निचिष्याभिमन्त्र्य पाययति स्त्रीः. — sū. 10. . . . शमोर्गर्भाश्चत्सखाग्निं
कृष्णोर्णया वेष्टयित्वा संपात्याभिमन्त्र्य वध्नाति आश्रयतन्त्रे । समाप्तं पुनः
पुंसवनं. — sū. 11. अथ गर्भाधानमुच्यते । . . . हस्तावर्तकं कर्णादिकं (? Cod.
कणा^०) संपात्याभिमन्त्र्य वध्नाति आश्रयतन्त्रे । समाप्तं गर्भाधानं. — sū. 12.
अथ गर्भद्वं हणमुच्यते । . . . अच्युता वीररिति (see Kāuç. 98. 2, where the
hymn is given in सकलपाठः) . . . — sū. 16. धाता दधात्विति चतसृभिर्ग-
र्भिण्या (vii. 17. 1-4) उदरसभिमन्त्रयते । . . . वीरकर्म समाप्तं. — sū. 17.
अथ प्रजननकर्म । प्रजापतिर्जनयतीति सूक्तेन (vii. 19) . . . — sū. 19.
. . . उदकुलिजं संपातवन्तं कुत्वा गर्भिणी परिहृत्य मध्ये निनयति । मुरा-
कुलिजं etc. . . . भक्तं (!) मुरां प्रपां संपात्याभिमन्त्र्य प्रजाकामायै प्रय-
च्छति । . . . समाप्तं प्रजागर्भकर्म बन्धायाः. — sū. 20. अथ सीमन्त-
कर्म उच्यते । . . . श्वेतपीतसर्पपान्संपात्याभिमन्त्र्य पुष्पाहान्ते वध्नाति. —
sū. 21. अथ स्त्रीवशीकरणमुच्यते । वृषत्वक् । तगरं । शरखण्डं (Cod.
सराखंडं) । अज्जनं । कुष्ठं । ज्येष्ठीमधु । वातसंश्रमनृतानि । एतानि द्रव्याणि
आज्येनालोढ्य अङ्गं समालभेत् रक्ष्यर्थं. — sū. 22. . . . अङ्गुल्या तुदति
भायामुदरे पृष्ठी रक्ष्यर्थी. — sū. 23. . . . एकविंशतिवदरीकष्टकानाद-
धाति. — sū. 24. एकविंशतिवदरीप्रान्तानि सूत्रेण वेष्टयित्वा . . . —
sū. 26. खट्वां अधोमुखपट्टिकां गृहीत्वा . . . स्तपिति । विरात्रं कर्म. —
sū. 27 (note 4). . . . अर्द्धं कृते. — sū. 28. . . . समाप्तानि संवननानि
वशीकरणानि कामविषये स्त्रियामुत्साहो भवति . . . —

Kāṇḍikā 36.

sū. 1. 2. स्थापनविघ्नशमनं (Cod. स्थापनं) । स्त्रीस्थापनकर्म उच्यते ।

... अभ्यन्तरद्वारे शेषमुदकं न्युज्वाति. — sū. 4. ... स्त्रियाः खट्वाया दक्षिणपादमभिमन्वयते । ... खट्वाया रज्जुमभिमन्वयते । ... स्त्री-
स्थापनं पुरुषस्य विषये काम उत्पद्यते कामविषये स्त्रीस्थापनं समाप्तं ।
लज्जाप्रकादनं लज्जा भवतीत्यर्थः । स्थापनं सर्वेषां मानुषाणां निद्राका-
मानां । मेथुनमाचरतो विघ्नं न भवति. — sū. 5. 6. अथ प्ला-

यित्वाः स्त्रियाः वन्धनकर्म तत्त्वक्रमेण क्रियते । रज्जु (!) कल्पते तद्रज्जुवेष्टन-
मुच्यते । अस्त्राद् वीरस्त्रादिति द्वितीयेन सूक्तेन (vi. 77) रज्जुवेष्टनमभि-
मन्त्र्य वंशाये वज्रा मध्यमस्थूणे (Cod. स्वरूपा) वध्नाति. — sū. 7. ... शय-
नपादमभिमन्त्र्य उत्पले वध्नाति. — sū. 9. ... अङ्गुशेन तिलाङ्गुहो-

ति. — sū. 10. जायापत्न्योरक्रीधकरणमुच्यते. — sū. 12. सी-

भाग्यकरणमुच्यते । ... शङ्खपुष्पोमूलमोषधिवत्खात्वा ... वध्नाति । ...

सीवर्चलपुष्पमभिमन्त्र्य यस्य सीभाग्यमिच्छति तस्य पुष्पमभिमन्त्र्य तस्य

शिरसि वज्रा ... सीवर्चलं सूर्यवेलेति प्रसिद्धा. — sū. 13. 14. दुष्ट-

स्त्रीवशीकरणमुच्यते । रथजितामिति सूक्तेस्त्रिभिर्मापानमभिमन्त्र्य स्त्रियाः

कमेषु वपति । ... चणकान् ... वपति । खट्वास्थाने वा गृहे शयनदेशे

वा ... शरभृष्टीरादीना अभिमन्त्र्य प्रतिदिशमभ्यस्यति । एष पतिप्रति-

कृतिं कृत्वा ... हृदये विधत्ति दार्भृषेण भाङ्गज्येन । ... समाप्तानि पति-

द्वेषिण्योक्तमणि । पुरुषो वा स्त्रीणां द्वेषं करोति । अनेन कर्मणा शान्ति-

र्भवति. — sū. 15. अथ स्त्रियो वा पुरुषस्य वा दीर्भाग्यकरणमुच्यते ।

... दहनघातिता गौः अनुस्तरणोत्पद्यते । ईशानहता ज्वरहतेत्युच्यते । ...

तत उलूखलदरणे त्रिशूले निखनति तत उलूखले ददाति । उपरि यस्य

दीर्भाग्यं क्रियते तस्य एतानि गृह्णीयात्. — sū. 16. स्त्रीपुष्पमाला...

पिष्टा अन्वाह. — sū. 17. ... कृष्णसूत्रेण वेष्टयित्वाभिमन्त्र्य ... व्यवासेन

अशमानं (Cod. आश्रमं) शालाया उपरि ददाति । व्यवासेन निखनति

दीर्भाग्यकामः. — sū. 18. अथ तस्याः सीभाग्यकरणमुच्यते । यं ते भगं

निचक्षुरिति ... शिला उत्खनति उत्पादयति । भगमस्या इत्यनेन सूक्तेन

यत्कृतं तदनया विनश्यति । समाप्तं यस्या दीर्भाग्यं कृतं तस्याः सीभाग्य-

करणं. — sū. 19. अथ सपत्नीजयकर्ममुच्यते. ... सपत्नीविद्वेषणं...

वाणपर्णी मासिका लोके प्रसिद्धा ... — sū. 22. अथ स्त्रीविषये काम

उत्पन्ने कामविनाशकान्युच्यते । ... यस्मिन्देशे काम उत्पन्नस्तत्स्थानं

यावत् स्त्री वा पुरुषो वा ... व्रजति. — sū. 25. स्त्रीविषये ईर्ष्या-

विनाशकान्युच्यते । ... ईर्ष्यां दृष्ट्वा जपति । ... सक्तुसन्धमभिमन्त्र्य ईर्ष्या-

लुकाय ददाति... भवार्थं... — sū. 26. ... ईर्ष्यालुक्ख कटिप्रदेशे
 ... खल्वामभिमंज्य (!) धमति. — sū. 28. अथ मन्युविनाशकान्यु-
 च्छन्ते स्त्रोविषये पुरुषस्य। ... मन्युमन्तं पुरुषं दृष्ट्वाग्मानमभिमंज्य हस्तेन
 गृह्णाति. — sū. 29. ... अरमानं भूमौ निदधाति. — sū. 31.
 ... मन्युमतः पुरुषस्य कायायां धनुरभिमंज्य सर्जं करोति ... —
 sū. 32. अथ सर्वविषये मन्युविनाशकान्युच्छन्ते । ... दर्भमूलमो-
 षधिवत्खात्वा संपात्याभिमंज्य वधाति मन्युके. — sū. 33. अवीर-
 जननमुच्यते । अपुत्रजननमित्यर्थः । अपे जातानित्युक्त्वा अश्वतरीमूत्रेण
 पाषाणं निघृष्य ततो ऽभिमंज्य भक्तेन सह ददाति । ... अलंकारं समाल-
 भते । विद्वेषणं परस्त्र... । अथ वन्धाकरणमुच्यते । प्रान्यानिति तृचेन अश्व-
 तरीमूत्रेण etc. — sū. 34. ... समाप्तानि विद्वेषणानि परस्त्रीवन्धा-
 करणानि. — sū. 35. आरोक्षाटनमुच्यते... — sū. 37. ... पाषा-
 णमभिमंज्य आरमैद्युनस्थाने प्रचिपति उच्चाटनार्थं. — sū. 38. पुरुषस्य
 स्त्रिया सह परस्परं विद्वेषणकरणान्युच्छन्ते । ... वाणापर्णी लोहिताजाया
 द्रुप्सेन संनीयाभिमंज्य शयनमुपरि किरति (cf. sū. 19) । ... स्त्रीपुरुषस्य
 उभयवृत्तिविनाशकरणं. — sū. 39. अथ दीर्भाग्यकरणमुच्यते । ...
 हृदयं मुखं वाभिमन्त्रयते परस्त्रियै. — Keçava ends the adhyāya as
 follows: समाप्तानि स्त्रीकर्मकरणानि । तव भद्रं लोकोः ।

भैषज्यकर्मणि प्रोक्तानि सर्वव्याधुपशान्तये ।

स्त्रीकर्मणि ततः पद्यास्तुर्थः संहिताविधी ॥ —

Adhyāya v.

Kāṇḍikā 37.

Introduction. अथ विज्ञानकर्मणां विधिं वक्ष्यामः । लाभालाभजय-
 पराजयमुखदुःखोत्कर्षापकर्षमुभिवदुर्भिवचेमाभिमभयामयारोगारोगाः ।
 चमो ऽस्तीति न वेति । धनाधनधर्माधर्मं ... मरणामरणं । धान्यं
 भविष्यति न वेति । जेवं भविष्यति न वेति । गृहे वासो भविष्यति न
 वेति । धान्यपुत्रपुत्रहिरण्यस्रग्भस्त्राणि च । विद्याशास्त्रादिलाभो भवि-
 ष्यति न वेति । जीवितमरणे गमनागमने बलाबले । सदसयोगाद्याधितस्य
 जीवितमरणाभ्यां । प्रसवे पुत्रयोगात् पुत्रे जाति धर्माधर्मसंयोगात् मि-
 त्तामिवसंयोगात् । यामो ऽस्ति वा न वेति । पुरुषस्य विवाहो ऽस्ति वा
 न वेति । संवत्सरे मासे वा भविष्यति सुभगा वा दुर्भगा वा । गृहं यामादि
 भविष्यति न वा । आधानं भवेन्न वेति । इत्यादि मनसा वाचा वा सं-
 चिन्त्य तत्कर्म कुर्यात्. — sū. 1. ... राधमानं चीरीदनमभिमंज्य तत

आसिधेत् । मनसा चिन्तयेत् । वाचा चिन्तयेत् । ओदनं शृतं भवेदशृतं
 वा भवेत् । यदि यथाचिन्तितं भवति तदा तस्य कर्मसिद्धिर्भविष्यतीति
 जानीयात् ... । ... इधमुपसमाध्यायमभिमन्त्र्य आयाचेत् उत्कुचनेनार्थः ।
 ... दर्भस्तम्बमभिमन्त्र्य आयाचेत् यत्र समं विषमं नानार्थसिद्धिः । ... पूर्वेषुः
 पाठामभिमन्त्र्य आयाचेत् । पत्राणां पत्राणां संकोचनेनार्थसिद्धिः. — sū. 2.
 अम्बयो यन्तीति सूक्तेन संयामे पूर्वेषुर्वेदि कृत्वा अभिमन्त्र्य द्वितीये ऽहनि
 समविषमेण भावेन सिद्धिः ... — sū. 3. ... पञ्चयन्त्रिवेणुदण्डमभिमन्त्र्य
 आयाच्यं समे धारयति । अभोष्टदिशि पतनेनार्थसिद्धिः । ... इपुं संधाया-
 भिमन्त्र्यायाचेत् चिन्तितं (Coṭ. चितित) प्रचेपणेनार्थः । ... कुम्भे उदकपूर्णं
 दुग्धं प्रक्षिप्यायाचेत् जनाधिकेनार्थसिद्धिः यथा चिन्तितं तथा सिद्धिः ।
 कमण्डलुमुदकपूर्णं दुग्धमाक्षिप्याभिमन्त्र्यायाचेत् जनाधिकेनार्थसिद्धिः । ...
 दर्भस्तम्बमभिमन्त्र्यायाचेत् । ... काम्पीलशाखां मूर्ध्नि धारयित्वाभिम-
 न्त्र्यायाचेत् इष्टदिवसपतेनार्थः । ... युग्ममभिमन्त्र्यायाचेत् । ... धा-
 न्यमभिमन्त्र्यायाचेदपीं प्रक्षिपेत् प्रदक्षिणज्वलेनार्थः । ... हस्तयोर-
 ङ्गुलिद्वयमभिमन्त्र्यायाचेत् । अज्ञातस्य वेनस्तदिति सूक्तेन एकविंश-
 त्वा (१) शर्करा अभिमन्त्र्यायाचेत् धनेनार्थः समविषमभावेन यथाव-
 तार्थः (१). — sū. 4. अथ नष्टद्रव्यपरीक्षणे क्रियमाणे इदं कर्म । ...
 वेनस्तदिति सूक्तेन ... — sū. 6. वेनस्तदिति सूक्तेनाहतेन
 वस्त्रेण वेष्टितं हलं संपात्वाभिमन्त्र्य येन हरेतां ततो नष्टः । ... अथा (१)
 कुम्भवत्कृत्वा संपात्वा ... येन हरेतां ततो नष्टः । समाप्तं नष्टद्रव्यप-
 रीक्षणे विज्ञानं. — sū. 7. अथ कुमारीविज्ञानमुच्यते । ... वेनस्त-
 दिति सूक्तेन ... — sū. 11. वेनस्तदिति सूक्तेन कुमारीमुदकाञ्जलिं पूर-
 यित्वाभिमन्त्र्य ... — sū. 12. ... समाप्तं कुमारी (१) विवाहकाले
 विज्ञानं. —

Kauṭika 38.

Introduction, अथ नैमित्तिकानुच्यते. — sū. 1. दुर्दिनविना-
 शकर्मणां विधिं वक्ष्यामः । ... दुर्दिनमभिमुखमुपतिष्ठते सर्वत्र दुर्दिनवि-
 नाशकानि. — sū. 2. ... प्रवृत्तमुदकं प्रक्षिपति. — sū. 3. ... खड्गं
 गृहीत्वोपतिष्ठते अभिमुखः । ... उल्लुकं गृहीत्वोपतिष्ठते सूर्यस्याभिमुखः । ...
 लकुटं गृहीत्वोपतिष्ठते. — sū. 4. ... उल्लुजानो अर्कमुखो भूलोपतिष्ठते. —
 sū. 6. पटेरकसमिध (१) अर्कसमिध आदधाति खण्डिले. — sū. 7.
 ... खदां खात्वा खदां विः परिक्रम्यार्कनिर्ज्वलितं कृत्वा खदायां प्रक्षि-
 पति सूक्तान्ते । ततः पांसुना खदां पूरयति । ... वृष्टिनिवारणं समाप्तं. —

sū. 8. अग्निनिवारणं कर्म वक्ष्यामः । . . . अग्न्यभिमुखमुपतिष्ठते. —

sū. 9. . . . एतत्कर्म चेत्ते । अग्निनिवारणं ।

अतिवृष्टिरनावृष्टिः शुभभा मूषकाः शुकाः ।

स्वचक्रं परचक्रं वा संप्रैता इतयः स्मृताः ॥ —

sū. 11. अवदीर्यमाणे यामे वावसाने वाग्निशरणे वा सभायां (Cod. समस्थी) वा गृहे वा प्राकारे वा...वातरचार्यं कर्म वक्ष्यामः. — sū. 12. पत्तने रचार्यानुच्यन्ते. — sū. 13—16. The rites described in these sūtras

are valid for the दृढ्यानि as well as the दृढिकर्माणि. Is दृढिकर्माणि at Kāṇḍ 38. 12 to be emended to दृढिकर्माणि? In describing the latter Keçava ends as follows: समाप्तानि दृढिकर्माणि...गृहपत्तने

यामपत्तने कार्यदृढकरणे अवहरणरचार्यं. — sū. 17. विवादे जयकर्मणां विधिं व्याख्यास्यामः । . . . ज्येष्ठोमधुमभिमंज्य (!) भवयति । ततः सभां प्रविशति अपराजितादेशात् । पर्यज्यकर्म सभाजयकर्म समाप्तं. —

sū. 18. विवादे जयकर्माण्युच्यन्ते । . . . पाटामूलं मुखे प्रविष्य तदनन्तरमपराजितादेशादागच्छति. — sū. 19. पाटामूलं मुखे प्रविष्यान्वाह. —

sū. 20. . . पाटामूलं वध्नाति. — sū. 21. पाटापुष्पमालामभिमंज्य शिरसि धारयति । . . पाटापालाशीः सप्तपलाशी (!) सप्तपर्णो (!) मालामभिमंज्य धारयति. — sū. 22. वृष्टिनिवारणं भक्षभोजने कर्म उच्यते । . . भक्तमभिमंज्य भक्तं शाकादि (Cod. भक्तं) ततो भुञ्जीत । वृष्टिनिवारणं समाप्तं. —

sū. 23. ब्रह्म ज्ञानमिति सूक्तेन प्रथमेन काण्डादिना सूक्तेन वेदं वा अनुवाकं वा सूक्तं वा कथं वा ब्राह्मणं वाध्ययनं कर्तुमिच्छति तदा तदा सूक्तं जपित्वा ततः अध्ययनं कुर्यात् । कलहशमनं समाप्तं. — sū. 24. ब्रह्म ज्ञानमिति सूक्तं जपित्वा विवादे जयार्थं. — sū. 25. ब्रह्म ज्ञानमिति सूक्तं जपित्वा मीमांसव्याकरणादिशास्त्रवादं करोति तदा जपित्वा करोति प्रतिवादिनं जयति. —

sū. 26. विवादकर्म उच्यते । . . चाक्रिकस्त्र रज्जुमभिमंज्य धारयति हस्तेन . . . इति विवादकर्म कर्तुर्वदने कलहो न भवति. — sū. 27. सभाजयकर्माण्युच्यन्ते । सभासम्पन्नं कर्म जयकर्म तदा सभासदधर्माधिकरणादि जायते . . . चीरोदने etc. भवयति. —

sū. 29. यद्वदामीति अक्षं जपित्वा सभां वदेत् । . . निरीचते । . . अन्यथा । यद्वदति तत्र तथैव वदति यच्चक्षुषा पश्यति तद्वदन् विधातो न भवति. —

sū. 1. . . तिलकमणिं संपात्याभिमंज्य पुष्पाहान्ते वध्नाति । आत्मरचार्यमणिः । . . सर्वत्र प्रत्यभिचरणार्थी मणिं वध्नाति . . . —

sū. 5—12. ततः शान्त्युदकं करोति महाशान्तिधानं मातलीवर्जं कृत्वा दूष्या दूषिरसीति कृत्वा प्रतिहरणीं गणः । ततो वासोप्यत्यमातृवामचा-
तनशान्तिगणे (!) एते पञ्च गणाः (cf. Kāṇ. 8. 23—9. 6) शान्त्युदकेन
आवाप्यन्ते । ततो मातलीं कृत्वा शान्त्युदकभाजने चित्वाद्या (cf. Kāṇ.
8. 16) आदधाति । मन्त्रोक्तायां दर्भापामार्गसहदेवी श्वाटरूपककाम्पोल-
शितोवारसदंपुष्पा एता मन्त्रोक्ता भाजने एता ओषधीः शान्त्युदके
अवधाय ततः शान्त्युदकं करोति (Kāṇ. 9. 8) । तेन शान्त्युदकेन प्रोच-
न्व्रजति... अतो रात्री इदं कर्म प्रमाणकं करोति । उपानही परिधाय
उष्णोषं कृत्वा अये भूत्वा कर्ता शान्त्युदकेन प्रोचति कृत्यास्थानं यावत्
बालागमपात्रेषु कृत्यादिषु च सर्वेष्विदं कर्म भवति । अमित्रचक्षु (!)
यदि कृत्या दुष्टा भवति ततो वक्ष्यमाणं कर्म करोति अथ न भवति तदा
कुर्यात् । एवं बालागमपात्रेषु कृत्यादिषु सर्वेष्विदं कर्म भवति । अमित्रचक्षुषा
इत्यनेन मन्त्रेण कृत्यां (Cod. कृत्वा) निरीक्षते । स च निरीक्षते । कृतव्यधनि
इत्युक्त्वा कृत्यास्थानं अवेक्षते । कृतव्यधनि इत्युक्त्वा कर्ता काण्डेन विध्यति आ-
ङ्गिरसकल्पविधानधनुषा । अथवा दर्भ्येण (!) ... काण्डेन विध्यति. —
sū. 15. मांसानि शकले निधाय कर्ता संदंशं गृहीत्वा चर्मणि बद्धा प्रियकृत्य-
रिकस्य बन्धानुव्रजति. — sū. 18. ... नवनीतेनाभ्यज्याचिणी वा अङ्गु. —
sū. 20. ... अरस्ये गच्छन्ति. — sū. 27. ... वासोप्यत्यादयश्चत्वारो
गणा (cf. under sū. 5—12) उच्चैः पठन्ति. — sū. 28. कर्ता अमित्रा-
रकृतपुरुषस्य शान्त्युदकेन मर्माणि (Cod. कं) संप्रोचते । गार्हपत्यसभा-
आमपाचकूपकुटुहत्यादीनि (! cf. v. 31. 1—4) मर्माणि (Cod. कं)
संप्रोचति. — sū. 29. कृत्यास्थानं कृष्णवृषभहस्तेन कर्षति. —

Kāṇḍikā 40.

sū. 1. अथ नदीप्रवाहविधिं वक्ष्यामः । नदीप्रवाहं खात्वा... प्रसिञ्च-
न्व्रजति... — sū. 2. ... काशमभिमन्त्र्य तत्र खाति रोपयति । ... द्विविसे-
वालापर्णोमभिमन्त्र्य (for °शेवाल?) रोपयति नदीप्रवाहे । ... वेधूकपाटरके
(for °पटेरके?) अभिमन्त्र्य नदीमार्गे निखनति । ... वेतसशाखामभिमन्त्र्य
नदीप्रवाहने (!) निखनति. — sū. 6. ... उदकं... मण्डूकस्योपरि निनयति. —
sū. 7. पूर्वप्रवाहो न भवति अथ नवधा प्रवाहे इदं कर्म कुर्यात् । वरुणदे-
वतापाकयज्ञविधानेन आज्यभागान्तं कृत्वा यददः संप्रयतीरिति सूक्तेन
चिर्विभज्य जुहोति । तत उत्तरतन्त्रं । कृष्णव्रीहिं कृष्णाया गोः पयः घृतं
च वेतसकाष्ठासु च इन्धनं । वेतसपत्रैः सारणं पटेरकेण वा अस्मिन्तन्त्रे (!)
सर्वं मारुतं कर्तव्यं । उदकप्रवाहे उदकप्रवाहभये नदीभये सामे नगरे

वा । यच्च उदकनदीभयं भवति तच्च सर्वत्र वारुणो होमः कर्तव्यः —
 sū. 9. ... वलिं हरेत् ततः अति धन्वानोति द्वाभ्यां न भवति मन्त्रोदकं
 नदीप्रवाहे प्रसिद्धमवति । समाप्तं नदीदूरगमनकर्म. — sū. 10. यदि
 न वहति नदी तदा वक्ष्यमाणमिदं कर्म । यददः संप्रयतीरिति नदीं हन्ति ।
 ... वेतसशाखाभिमन्त्र्य नदीमवसिञ्चति । ... यदि दूरं गता पुनः निवर्तते
 तदा इदं कर्म एके आचार्याः । यददः संप्रयतीरित्यादि सर्वमेकं कर्म
 मन्यन्ते । अन्ये भिन्नानि कर्माणि मन्यन्ते । अन्ये प्रसिद्धनकर्म हिरण्यमण्डू-
 ककर्म योगकर्म मन्थनकर्म पाणिकर्म एतेषां विकल्पं मन्यन्ते । समुच्चयी
 वा इति दारिलमतं समुच्चयः । समाप्तं अन्यप्रवाहे नदीकर्म. — sū. 11. 12.
 अथ अरणिस्मारोपणकर्म । ... अरणिद्वयं प्रतापयति पाणी वा प्रता-
 पयति । उत्थाय वा गुह्णाति । ततो ऽनेन विधानेन पथि गच्छतां दोषो
 न भवति. — sū. 13. अथावरोहणमुच्यते. ... — sū. 14. 15. पुरुषस्य
 वीर्यकरणे विधिं वक्ष्यामः । कपिकक्षुमूलमोषधिवत्खात्वा ... सुरवाल-
 कमोषधिवत्खात्वा ... दुग्धे अर्पयित्वा उपविष्टं धनुस्सङ्गे कृत्वा ...
 दुग्धमभिमन्त्र्य पाचयति. — sū. 16. Kṛṣṇa divides this sūtra in
 his treatment, so as to join the words मयूखे मुसले वासीनो to the
 preceding practice, to wit: यां त्वेतृचा सुरवालकं दुग्धे क्वापयति
 पीत्वा कोलके उपविश ... पिबति ... कपिकक्षुं ... मुसले उपविश ...
 पिबति । ... सूकरवालकं ... मुसले उपविश ... पिबति. Then a
 new practice is introduced with the words: शिञ्जस्य स्खलकरणमुच्यते,
 as follows: चयासित इति सूक्तेन एकशाखाकर्मणि संपात्वाभिमन्त्र्य अर्क-
 सुवेण वध्नाति ... — sū. 17. 18. यावदङ्गीनमितृचा कृष्णमृगच-
 र्ममणिं ... वध्नाति । ... आ वृषायस्तेति सूक्तेन हरिणस्कन्धचर्ममणिं
 कृत्वा कृष्णवालेन वध्नाति । ... वीर्यकरणं उत्थापनं स्खलकरणं च भवति
 रेतोनाशे च. —

Kaṇḍikā 41.

sū. 1. अथ वृष्टिकर्मविधिं वक्ष्यामः ... — sū. 2. 3. त्रयोदशे
 ऽहनि पाकयज्ञिकं तन्त्रं त्रतोपायनानां कृत्वा ततो देवस्य त्वा सवितुरि-
 त्यादि मरुद्गो जुष्टं निर्वपामि मरुद्गस्ता जुष्टं प्रोचामीति अनेन यजुषा
 तावत्समानं यावदाज्यभागौ ततः चोरीदं जुहोति । समुत्पतन्त्विति
 सूक्तेन पञ्चभिर्हविर्भरेकामाहुतिं ततः पञ्चभिर्हविर्द्वितीयां षड्भिस्तृती-
 यामाहुतिं जुहोति ततः पार्वणायुत्तरतन्त्रं पाकयज्ञिकं तन्त्रमाज्यभागानां
 कृत्वा ततः प्र नभस्तेति चोरीदं एकामाहुतिं जुहोति । न घ्नंस्तपितृचा

(vii. 18. 2) द्वितीयामाहुतिं । युक्ताभ्यां तृतीयामाहुतिं । पार्वणाद्युत्तरतन्त्रं
 बर्हिर्होमि मरुतो गच्छतु हविः स्वाहेति । सर्वेषु वृष्टिकर्मसु कृष्णाया गोराज्यं
 कृष्णाया गोः पयः कृष्णा ग्रीहिशालयः वेतससुवः वेतसी समिदिन्धनं च. —
 sū. 3. 4. ... काशदिविधुवकवेतसामेकव (!) कृत्वा ... तत उदकमध्ये पात्रं
 अधोमुखं निनयति । .. उदके विस्रावयति. — sū. 6. ... कुक्कुराशिरमभिमन्त्र्य
 उदके विस्रावयति । मेषाशिरमभिमन्त्र्य उदके प्रणिपति । .. मानुषकेशजर-
 दुपानही (!) वंशाये प्रबध्य योधयति जपन्. — sū. 8. अथोत्थापने विघ्नशम-
 नविधिं वक्ष्यामः । ... अर्थकामोद्यमं यदा करोति तदा इदं करोति । ...
 द्रव्यहस्त्यश्वरत्नहिरण्यधनधान्यादि एवंकामो यदोद्यमं वणिजादि करोति
 तदा इदं कर्म करोति । यस्मिन्नारम्भा गृहादि न सिध्यन्ति तदा इदं
 कर्म ... — sū. 10. अथ द्यूतजयकर्म उच्यते. ... — sū. 11. उत्त-
 राषाढनक्षत्रे संमिनोति (Cod. संभि०) पूरयति. — sū. 13. ... त्रयो-
 दशादयस्त्रिस्रो दधिमधुनि वासयित्वा (Kāuṣ. 7. 19) ... अचान्वा कप-
 र्दकान्वा ... द्यूतं क्रीडां कुर्यात्. — sū. 14. अथार्थोत्थापनोद्यमकर-
 विघ्नशमनकर्म उच्यते । ... मरुतो यजते पाकयज्ञविधानेन यथा वरुणं
 मारुतं चोरीदनं मारुतमृतमित्यादि भवति (cf. sū. 3 fg. These per-
 formances as well as those following now are performed with each of
 the pratikas mentioned in sū. 14) । एवमाद्या ओषधीः संपात्य अभिन्यु-
 ज्जनं । विस्रावयति । अशिर एडकशिरः केशजरदुपानही युद्धउदपाचकर्म
 (cf. sū. 6) एतानि अभिवर्षणानि कर्माणि भवन्ति एकैकस्य सूक्तस्य । एके
 आचार्या मारुतस्थाने मन्त्रोक्तदेवतायाम् कुर्यात् यथा वरुणं । अर्धोप-
 धिहोमसमानं वर्षकर्मणाम्. ... । उदकधटं संपात्याभिमन्त्र्य तत आस्राव-
 यति । ... अवसिञ्चति (both performances are again prescribed with
 all the pratikas of sū. 14) ... विघ्नशमनकामः । समाप्तानि अभिवर्ष-
 णावसेवनानि कर्माणि. — sū. 15. विद्यानरो रश्मिभिरिति सूक्तेन
 उदेहि वाजिन्निति विंशत्या अग्निभ्यः (xiii. 1. 1—20) उद्यन्तमादित्यं
 स्नानं कुलोपतिष्ठते अर्थमुत्थापनकामः. — sū. 17. ... वस्त्रं ... ददा-
 ति । विद्रावणादिविषये शमनकामः । समाप्तानि विघ्नशमनकर्माणि. —
 sū. 18. अथ गोवत्सदेवो विरोधसामनस्यमुच्यते. — sū. 19. ... ततो
 वत्सं त्रिः परिभ्रामयित्वा ... पानार्थं मुञ्चति. — sū. 20. ... गवां
 वत्सेन सह विरोधि वत्सगोविरोधिसामनस्यकर्म (!) । समाप्तं गोवत्सस्य
 विरोधे सौमनस्यं । अकरणे गौः पूर्वा विनश्चति अथ गोवत्सः ... तदा
 राजा प्रजाः ... — sū. 21. अथशान्तिविधिं वक्ष्यामः । ... अथाः
 शान्तासोजस्विनो निरूपद्रवा वेगवन्त आरोग्या भवन्ति. —

Kaṇḍikā 42.

sū. 1. अथ प्रवासनद्रव्योत्थापनमुच्यते । ... प्रवासे गत्वा चौरभयं
उदकभयं गमनविघ्नं न भवति । ... हविषामुपधानं कुर्यात्. — sū. 3.
... यदि यानेन याति तदा इदं कर्म. — sū. 4. वाणिजद्रव्यं वस्त्रा-
श्वादि सर्वद्रव्यं ... विक्रयार्थं नयति । यदा द्रव्यं गृह्णाति तदा इदं
कर्म ... — sū. 5. अथाभ्यागतपुरुषाणां सांमनस्यं क्रियते । यदा वि-
शिष्टो गृहे आगच्छति तदा इदं मित्रीकर्म क्रियते । मित्रं त्वेषां दर्शने
आगतानां । यदा गृहे आगच्छति तदा इदं कुर्यात् ... — sū. 7. ...
हस्तादियानं संपात्याभिमन्त्र्य तस्मिन्वाने यस्तु सांमनस्यं क्रियते ... उपरि
उपविशन्ति । सर्वे यानस्थोपरि चटन्ति ततः पश्चिमदिशि ... गत्वा
पुनर्गृहे आगच्छन्ति । ततः ... श्रोतृमभिमन्त्र्य सह भुञ्जन्ति मन्त्रं वा ।
समाप्तं सांमनस्यं । एकस्मिन्नुडे क्रियमाणे सहागतस्तु कर्म इदं कर्म अन्यस्तु
च साधारणमित्यर्थः । यो युद्धे साहाय्यत्वं करोति तस्येदं कर्म । प्रथमं
पादौ प्रक्षाल्य ततः कर्म चेति । चचिययोरिदं कर्म मन्यन्ते केचित्. —
sū. 8. अथ गृहे विरुद्धे सति सांमनस्यमुच्यते । कर्तारस्थे गत्वा समिधो
गृहीत्वा तूष्णीं गृहमागत्य ... गृहमनुष्ठानां सांमनस्यं भवति कलहनिवा-
रणं ... — sū. 9. अथ मन्त्रब्राह्मणयोर्द्रव्यमिच्छति तस्येदं कर्म प्रति-
गृहादि उच्यते ... वेदपाठेन शास्त्रपाठेन अर्थोत्थापनमिच्छन्निदं करोति ।
समाप्तं वेदेन अर्थोत्थापने विघ्नशमनं. — sū. 12—17. अथ परिमोच-
विधिं वक्ष्यामः । गोदानिकतन्त्रमाज्यभागानं कृत्वा ततः शास्त्र्युदकं कृत्वा-
भिमन्त्रयते । अपो दिव्या इति चतसृभिः । ततो ऽभ्यातानादि परिदानानं
कृत्वा । केचित्परिदानाने ततो ऽभ्यातानं कृत्वा । तत इदावत्सरायेति कल्प-
जैश्चतसृभिर्हविर्भराज्यं जुहुयात् । ... समिध आदधाति । ... वेदव्रतं
कल्पव्रतं मृगारव्रतं विद्यासहिब्रतं यमव्रतं शिरोव्रतं अङ्गिरोव्रतं इत्येव-
मादिषु (cf. Kāṇ. 57. 32, note) ... इदावत्सरायेति व्रतविसर्जनं व्रत-
प्रावणं च करोति । ... यत्र क्वचिद्व्रतं वैदिकं लौकिकं च तत्र सर्वत्र
व्रतादानं व्रतविसर्जनं च भवति विधानेन । शिरोव्रतादीनि नित्यानि
... कृच्छ्रचान्द्रायणादीनि काम्यानि स्मृतिपुराणशास्त्रवेदविहितानि ...
तानि सर्वाणोत्थेतेन विधानेन कर्तव्यानि. — sū. 18. परिमोचानन्तरं
चिरात् स्नानव्रतं चरेत् ... — sū. 19. अथ पापलक्षणा स्त्री तस्याः
शान्तिरुच्यते । ... स्त्रीमुखं प्रत्युचं प्रक्षालयति तस्या मुखं हस्तयोर्मशकशि-
युकशिरकौ(?) अस्नानतिलकं ब्रह्मकेशादिपापलक्षणं सामुद्रिके स्त्रीलक्षणं
व्याख्यातं । ... स्त्रियं पापलक्षणमभिपिबति दक्षिणात्केशादारभ्य याव-
दुत्तरपार्श्वं ततः पापलक्षणं विनश्यति. — sū. 22. अथ पापदर्शने शा-

निरुच्यते... दर्शनदीपो न भवति।... पुरुषस्य भाग्यकाले हरिणा यान्ति
प्रदक्षिणाः अप्रदक्षिणेषु हरिणेषु अयं जपः पचिषु च।... श्वानरुदिते
काकरुदिते काकमैथुनेषु पुरुषस्य मैथुनेषु श्वेनमैथुनदर्शने नरनस्त्रीदर्शने
नरनपुरुषस्य नपुंसकस्य दर्शने... यच्च क्वचिदपशुकुनाः पतिताः तच्च
सर्ववाचं जपः। शुची स्मृतौ पतिताः अद्रष्टव्यास्तीषां सर्वेषां दर्शने अद्भु-
तानां दर्शनेष्वयं जपः कर्तव्यः। लोके यद्विरुद्धं अन्वीक्ष्यं... अयं जपः।
अपशुकुनजपः समाप्तः— sū. 23. अथ पुरुषहवे अकार्यकरणेन विघ्नश-
मनकर्म उच्यते... —

Kāṇḍika 43.

sū. 1. पुनर्विघ्नशमनमुच्यते।... पिशङ्गवर्णसूत्रे वज्रा... अरल-
मणिं संपात्वाभिमन्त्र्य वध्नाति।... विस्मन्धविघ्नशमनो मणिः। सध-
मानस्य सधा विनश्यतीत्यर्थः।... वेणुदण्डादीन्संपात्य ततः सूक्तेन
विमृज्य धारयति...। चित्रदण्डे ध्वजदण्डे चिह्नदण्डे... लकुटा-
दिदण्डं सर्वं संपात्य... धारयति तस्य सर्पशृङ्गिदंष्ट्रादिविघ्नं न भवति।
...। आयुधं संपात्वाभिमन्त्र्य विमृज्य सूक्तेन धारयति।... सर्वशस्त्र-
संपातिते मायादिकं मायाजालयुक्ते निवारणं संयामि इन्द्रजालनिवारणं
युक्ते विघ्नं न भवति शुचुहवं निवारयति। शत्रवो गच्छन्ति। सधमानं शत्रुं
जयति हवं विनाशयति— sū. 2. ... विघ्नगृहीतं पुरुषं धूपयति...
यस्य आरम्भा न सिध्यन्ति— sū. 3. अथ भूमिशुद्धिं गृहं करिष्यमा-
णस्तस्येदं करोति। Then Keçava exhibits essentially the same text
as the Ath. Paddh., ending with the following: अथवा नवे गृहे श्वेन-
यागः कर्तव्यः विकल्प इति भाष्यकारः। प्रथमतो वा श्वेनयागो नवे वा
गृहे— sū. 4. अथ गृहप्रवेश उच्यते। वास्तुसंस्कार उच्यते... —
sū. 5. ततः शान्त्युदकं करोति। मातलीं पूर्वं कृत्वा वास्तोष्पत्वादीनि च-
तुर्गणौ महाशान्तिं शान्त्युदके आवपते। ततो मातलीं कृत्वा ततः शान्त्युदकं
समाप्यते (cf. Kāuc. 8. 23 fg.). तेन भूमिं प्रोक्षयेत्— sū. 7. ... अन्येषु स्तूणा-
गतेषु पार्श्वे स्थितेषु प्रक्षिपति— sū. 8. ... नीयमानां (?) शालामनुमं-
त्रयते— sū. 11. ... इडां कारयति शालाभूमिं— sū. 13. ... द्वाभ्यां
चरुं जुहोति। केचिदस्मिन्नन्ते (?) यजूषि यज्ञ इति etc., as at Kāuc.
23. 1 fg.— sū. 15. वृद्धस्त्रियो गीतमङ्गलादि कुर्वन्ति ब्राह्मणाः पुष्पा-
हानि पठन्ति आहं च केचित्पश्चात्कुर्वन्ति।... यच्च गृहं मण्डपं वा कुटीं
वा चित्रशालां वा मठस्थानं वा... देवगृहं वा अन्यं वा तृणमयं वा काष्ठ-
मयं वा इष्टकामयं वा पाषाणमयं वा गृहादिकं करोति तत्रानेन विधा-
नेन वास्तुयागः कर्तव्यः— sū. 16. अथ क्रव्यादोपहतगृहे ज्वेजे दान्यत्र गोष्ठे वा

यत्र क्वचित्तत्र शान्तिरुच्यते... क्वथादा प्रविष्टे गृहे कुमारो म्रियन्ते वत्सान्
(!) वा किशोरान् (!) वा... धननाशो यत्र भवति तद्गृहं यामं नगरं वा
क्वथादोपहतं जानीयात्... — sū. 18. ... पालाशसमिध आदधा-
ति. — sū. 19. ... कुमारवत्सगोमरणादि धनधान्यविनाशादि चि-
न्तितोद्देशादि क्वथादचिद्वापि। क्वथादोपहतशान्तिः समाप्ता. — sū. 20.
अथ क्वथाक्लमनविधानमुच्यते। ... लौकिके वाप्री गृहे वावसथ्ये वा
शान्तिकर्पाष्टिकार्थं मन्त्रेण वा यत्र वा क्वथादोपहतिर्दृश्यते तत्र सर्वत्र
कुर्यात्. — sū. 21. अथ वशाशमनविधानमुच्यते। ये अप्रय इति
दर्शनेन मूर्तेन वशामभिमन्त्र्य ततो ब्राह्मणाय ददाति। यस्य गृहे वशा
भवति जायते तद्गृहं देवहतं विजानीयात्. —

Kaṇḍikā 44.

sū. 1. अथ वशाशमनविधानमुच्यते... — sū. 3. ... शान्त्युदकं करोति
अन्वारब्धायै वशाये काष्ठेन तृणेन वा. — sū. 5. मातल्यन्तेन (xī. 6. 23) शा-
न्त्युदकेनाचामयति च संप्रोचति च. — sū. 6. वशां कर्ता ऊर्ध्वस्थितः वासो-
पत्यादिचतुर्गणो महाशान्तिं (cf. Kāuṣ. 8. 23. fg.) उच्चैस्तृतीयसवने जपति
वशामभिमुखः स्थितः. — sū. 14. समस्तेति (!) मन्त्रेण भूमौ कृत्वा तत उपरि
वशां पातयति. — sū. 15. ... निरुच्छ्रासं करोति मारयतीति. — sū. 17.
यद्विश्वेषा कल्पजया आश्र्यं जुहोति. — sū. 19. ... इति कर्ता ब्रूयात्. —
sū. 28. शेषमुदकं पार्श्वदेशे निक्षिप्य ततो ऽभ्यन्तरे प्रविश्य... — sū. 36.
केदनस्थानमभिधाय. —

Kaṇḍikā 45.

sū. 3. अवदानानि पशोरेकादश गृह्णाति — sū. 4. ततः स्वष्ट-
कृदवदानानि गृह्णाति तानि त्रीणि दक्षिणो बाहूः वामजङ्घा च अन्त-
र्विभागं। एतानि त्रीणि भागानि. — sū. 6. ततो यद्वैतल्यः पशुसद्वै-
तल्यचक्रः उपयितव्यः. — sū. 12. ... वपाश्रपण्ठी द्वे सह जुहोति. —
sū. 13. अथ पित्र्येषु काम्येषु विशेषः... — sū. 16. सप्ताहिति मन्त्रे-
णाश्र्यं जुहोति। सर्ववीराद्येत्वादि चतस्र आहुतौर्जुहोति। ... समाप्तं
वशाशमनविधानं। देवहतं तस्य गृहं यस्य गृहे वशा जायते तस्य धना-
दिनाशा भवति तस्माच्छान्तिः कर्तव्या. — sū. 17. अथ दुष्टे प्रतियहे
सौम्ये वा कृते याजने वा दक्षिणाप्रतियहणे स्नेन कर्मणा पापं विनश्यति
तदुच्यते। ... प्रतियहं... प्रतिगृह्णाति। प्रतियहदोषो न भवति... —
sū. 18. सर्वाणि कर्माणि कृत्वा पुनर्मैत्रिन्द्रियमित्युक्त्वा कर्म समाप्य तत
आत्मानमनुमन्त्रयते। सर्वकर्मसु भवति। इत्यात्मशान्तिः। संध्यावन्दने

आज्यतन्त्रे पाकतन्त्रे अस्मिन्कर्मणि नित्यनिमित्तिककाम्येषु पुनर्नैत्विन्द्रिय-
मित्युक्त्वा आत्महृदयमनुमन्त्रयते. — sū. 19. एतेन विधानेन पशवो
व्याख्याताः...नित्यनिमित्तिककाम्याः...पैठीनसिना काम्याः पठिताः. —

Kaṇḍikā 46.

sū. 1. अथ अकृते पापे लोके पापवचनमुत्पद्यते तत्र शान्तिरुच्यते ।
...सक्तमन्त्रं...भक्तमभिमन्त्र्य ददाति । प्रथममये कृत्वा अभ्याख्यातं
गृहे प्रवेश्य कर्ता पश्चात्प्रविशति. — sū. 2. ...द्रुघणमणिं संपात्या-
भिमन्त्र्य वध्नाति. — sū. 3. ...पालाशकाष्ठमणिं द्रुघणप्रतिरूपं कृत्वा
...अभिगच्छे वध्नाति । कृष्णलोहमणिं...ताम्रमयद्रुघणप्रतिरूपमणिं
...हिरण्यमणिं द्रुघणप्रतिरूपं...वध्नाति ।...सर्वत्र कौशिके कर्मणां
विकल्पः । एकस्मिन्विषये यत्र बहूनि कर्माणि पठितानि तत्रैकं कुर्यात्स-
र्वाणि वा तन्त्रविकल्पः. — sū. 4. अथ यागे क्रियमाणे येन कर्मणा
विघ्नशमनं भवति तदुच्यते । ...अखिलो यजमानश्चाशयन्ति (!) अविघ्नेन
यज्ञसिद्धिर्भवति. — sū. 5. यागसमाप्तौ विघ्नशमनमुच्यते । सोमदेवत्वं
चरे...जुहोति. — sū. 6. अथ धनधान्यादप्रतिग्रहादियाचना-
मिच्छन्निदं कृत्वा याचितविघातो न भवति । ...याचितं न प्रतिषेध-
यति ।...सारूप्यवत्सं पायसं संपात्याभिमन्त्र्याश्राति. — sū. 7. अथ कपोते
उलूके वा गृहं प्रविष्टे अन्यत्राभीष्टदेशेऽपि तत्र शान्तिरुच्यते ।...शान्त्युदके
आवपते ततो मातलीं (xi. 6. 23) कृत्वा शान्त्युदकं समाप्यते रात्रौ तेन शा-
न्त्युदकेन तत्स्थानं प्रोचति यतय इत्येतैर्मन्त्रैः (cf. Kāuṣ. 59. 9) कपोतोऽलूक-
स्थानं यावत्... — sū. 8. ...चिः शालां परिणयति कपोतस्थानं वा परिभ्रा-
मयेत्... । आरण्यके पक्षिणि प्रविष्टे इदं कर्म कुर्यात् । कपोतोऽलूके वा
प्रविष्टे द्विपदचतुष्पदविनाशो वेदे श्रूयते तस्य दोषशमनं... — sū. 9.
अथ स्वप्राध्यायपठिते उये स्वप्नदर्शने शान्तिरुच्यते । स्वप्राध्यायपठितदु-
ष्यप्र्यं रुद्रप्राध्यायकारमतेन गृहीतत्वं (!) । पञ्चमासे प्रेतदर्शने परिष्वङ्गमर्कटे (!)
दृष्ट्वा तैलाभ्यङ्गे नपपुरुषदर्शने नयस्त्रीदर्शने कालसूचित्रादि (!) स्वप्राध्याय-
पठिता अनेकशः । इति दुःस्वप्नदर्शने शान्तिरुच्यते ।...स्वप्नं कुत्सितं
दृष्ट्वा मुखं प्रचालयति. — sū. 13. अथ पुनर्घोरदुःस्वप्ननाशनकर्म
उच्यते । विद्या ते स्वप्नेत्येकेन पर्यायेण दुःस्वप्नं दृष्ट्वा मुखं विमार्ष्टि ।...
पाश्चैन द्वितीयेन भूयते ।...अन्नं स्वप्ने दृष्ट्वा निरीचते ।...मैत्रधान्यं
पुरोदाशं जुहोति. — sū. 14. अथ आचार्यं मृते ब्रह्मचारी इदं करोति
श्रेयस्कामः आचार्यदहने । अपिभूम्यामित्रादि (xii. 1. 19) पञ्च सामिधे-
नीर्जत्वा ततो दहनं चिर्धामयित्वा तत नहि ते अपि तन्त्र इति सूक्तानि

पुरोडाशं जुहोति तस्मिन्दहने. — sū. 16. कौशिकसूत्रे शयनं न मन्यते च प्रेतादिभयात् तद्विघातशमनं. — sū. 17. अपो दिव्या इति चतसृभिर्हविर्भिः स्नानं कृत्वा विराचं गृहे आगत्य ततः शयते इति कौशिकमतं । मृते आचार्ये इदं कर्म प्रायश्चित्तं कृत्वा ततः समावर्तनं कुर्यादित्यर्थः । अन्यं गुरुमुपासीत. — sū. 19. अथ ब्रह्मचारी स्त्रिया मेषुनसंयोगे इदं करोति । स अवकोर्णीत्युच्यते (Cod. साव०) तस्य प्रायश्चित्तमिदमुच्यते । ब्रह्मचारिणं दर्भरज्वा कण्ठे बद्धा . . . — sū. 22. अथ स्वर्यप्रज्वालिते ऽप्री प्रायश्चित्तमुच्यते . . . — sū. 23. अथ अपिशब्दकरणे शान्तिरुच्यते । . . . अपिमुपतिष्ठते. — sū. 24. अथ संदेशे विस्मृते . . . अपिमुपतिष्ठते । यदि ग्रामे वा गृहे वा संदेशं न कथयति तदा इदं प्रायश्चित्तं. — sū. 25. अथ पापनचचे जाति स्त्री वा पुरुषो वा यो जातस्तस्य शान्तिरुच्यते । . . . तस्य मुञ्जरज्वा कण्ठे पादे . . . बद्धा ततः प्रत्नो हीति सूक्तेन उदकघटं संपात्वाभिमन्त्र्य दर्भपिञ्जलीर्घटे प्रक्षिप्य ततो ऽभिषिञ्चति । . . . योवापाशं नदीफेनेषु निदधाति । नदीनां फेनानित्यर्धर्चेन (vi. 113. 2^a) कटिपाशं उदकमध्ये प्रक्षिपति । मानृपितृभ्रातृषु दोषः श्रवणात् । तस्मात्पापनचचेन शान्तिः कर्तव्या । . . . मूलनचचे इदं कर्म क्रियते । यो नचचकल्पोक्तं कर्म कुर्यात् तदुच्यते । . . . प्रत्नो हीति सूक्तेन . . . चीरीदनं संपात्वाभिमन्त्र्याप्नाति । . . . एतस्मिन्नल्पे (!) समूलं बहिर्हृत्य सृणाति समूलेध्मानुपसमाधाय एष विशेषः । नचचकल्पोक्तं । एषा नचचकल्पोक्ता शान्तिः । आस्रवनावसेचने च चीरीदनप्राशनं च एतानि चीणि । अथवा प्रत्नो हीति सूक्तेन उदकमभिमन्त्र्य पापनचचजातमवसिञ्चति शिरसि । एतानि चीणि कर्माणि भवन्ति. — sū. 26. अथ ऋष्टे भ्रातरि जीवति विवाह आधानदीपां च करोति तस्य शान्तिरुच्यते . . . — sū. 28. उत्तरपाशं नदीनां फेनानित्यर्धर्चेन नदीफेने निदधाति । अधरपाशं . . . नदीमध्ये प्रक्षिपति । ततो बन्धनं कृत्वा ततो ऽवसिञ्चति. — sū. 29. . . . अपां सूक्तेर्घटं संपात्वाभिमन्त्र्य तत आस्रावयति । . . . अवसिञ्चति । परिवर्त्तिपरिवेत्तुप्रायश्चित्तं. — sū. 30. अथ मृते आचार्ये इदं कर्म . . . — sū. 33. अथ देवपितृवर्जितखदाशयनिहतस्य अन्नस्य याज्ञाकेन (for याज्ञकेन) येन कर्मणा भवति तदुच्यते । . . . अनुवाकेन खदाशयादन्नादुद्धृत्य सेतिकामेकां जुहोति. — sū. 34. . . प्रायश्चित्तं. — sū. 35. . . खदाशयान्नसंस्कारशान्तिः समाप्ता. — sū. 36. अथ मृते धनिके ऋणकस्य ऋणदानशान्तिरुच्यते । अपमित्यमप्रतीत्तमिति त्रिभिः सूक्तेर्द्रव्यमभिमन्त्र्य (vi. 117-119) पुत्राय ददाति । अनुषो भवति. — sū. 41. आकाशोदकेन शरीरास्रवने दीपो भवति तस्य शान्तिरुच्यते . . . — sū. 42.

दिवो नु मां बृहत इति सूक्तेन एकैतलं सर्वोपधिगन्धं हिरण्यं वा एतान्य-
 भिमन्त्र्य शरीरमुद्वर्तयेत् । . . आकाशविन्दुदोषोपशान्तिः समाप्ताः —
 sū. 43. अथ कुमारस्य कुमार्या वा यस्योत्तमदन्तो पूर्वा जाती तत्र मा-
 तापिबोर्मरणशङ्का भवति तत्र शान्तिरुच्यते . . . — sū. 44. . . वी-
 ह्रियवतिलमापनिकीकृत्याभिमन्त्र्य उत्तमजातदन्ताभ्यां दंशयति. — sū. 47.
 अथ शिरसि अङ्गे वा काकोर्षविष्टदोषः शूयते तस्य शान्तिरुच्यते. —
 sū. 48. . . उल्लुकमभिमन्त्र्य काकमुखेन अपमृष्टं पुरुषं पर्यापि करोति ।
 उपरि भ्रामयित्वा दूरे निक्षिपति. — sū. 49. अथ संसर्गदोषशान्ति-
 रुच्यते । . . सर्वेषु रोगेषु शावदन्तादि कुनखिना वण्डेन ज्वरेणापामार्मा-
 दिरोगेषु संसर्गेषु सर्वदोषान्मुच्यते . . . — sū. 50. अनृतमुक्ता आचमनं
 करोति । वणिजि अनृतं कृत्वा . . . दोषो न भवति. — sū. 51. यत्र
 कृचिद्वनति तत्र सर्वत्र यत्ने भूम इति . . . खननदोषो न भवति. —
 sū. 53. अथ शकुनशान्तिरुच्यते । . . अपशब्दं श्रुत्वा . . . कपिञ्जलवा-
 शितं श्रुत्वा ग्रामे अरखे पक्षिवाशितं श्रुत्वा वा स्वयं वा कुडभायणं कृत्वा
 अन्यस्य वचनं श्रुत्वा . . . उल्लुकवाशने कपोतवाशने पूर्वतो वा उत्तरतो
 वा लोके निन्दितः । यत्किञ्चिन्नोके विरुद्धं दृष्ट्वा श्रुत्वा सर्वत्र जपने स्वस्थ-
 यनं भवति. — sū. 55. आकाशे यदि स्तपिति अरखे वा मूत्रे गृहे
 वा पर्वते वा तदातदा यो अभ्य बभूणा (!) इत्युचं जपित्वा स्तपिति. —
 Koç. has the following at the end of the adhyāya: समाप्तानि नैमि-
 त्तिकानि सर्वज्ञानप्रबोधार्थं . . . दुष्टदोषविनाशनैमित्तिकानि ! . . .
 नैमित्तिकान्यवशं कर्तव्यानि । अकरणे धनधान्यपञ्चादिविनाशः . . .
 जरायुज इति दुर्दिनमायन्नित्यादीनि (Kāuç. 39. 1. fg.) । अघाद्भुतानि
 वषे यक्षेष्वादिनैमित्तिकानि (Kāuç. 93. 1 fg.) तान्यवशं कार्याणि. —

Adhyāya vi.

Kāṇḍikā 47.

Introduction. अथ क्रमप्राप्तो अथर्ववेदविहितो ऽभिचार उच्यते ।
 मीमांसायामभिचारो निषिद्धः . . . मनुस्मृती च विहितो ऽभिचारः . . . —
 sū. 2. आङ्गिरसकल्पोक्ताः संभाराः प्रत्येतव्याः । दक्षिणस्यां दिशि मण्डपं
 कारयेत्तत्र यथोक्तविधिना गुरुः । पताकातोरणैर्युक्तं द्वारं . . . स्मृतं. —
 sū. 9. तथा तदप इत्यादि स्मर्तव्यं सर्वत्र । अभ्यातानान्ते दूष्या दूषिर-
 सीति सूक्तेन तिलकमणिं संपात्वाभिमन्त्र्य वभ्राति कारयिता कर्ता
 सदस्वश्च (cf. Kāuç. 39. 1 fg.) . . . आत्मरक्षार्थं. — sū. 12. अधुना
 दोषा उच्यन्ते शुक्लपक्षे चयोदक्षां पूर्वाह्णे अभ्यातानानां कृत्वा यावापू-

यिवो उर्वन्नरिचमिति सूक्तं कर्ता कनकरजतेति सूक्तं(?) द्वाभ्यां सूक्ताभ्यां
 वेणुदण्डं क्षिनन्ति. — sū. 14-16. य इसां देवो मेखलामिति पञ्च
 चेति सूक्तेन (vi. 133; vi. 25) मेखलां संपात्य । अयं वज्र इति सूक्तेन दण्डं
 संपात्य । य इमामित्यूचेन मेखलां वध्नाति । वज्रो ऽसीति तूचेन सूक्तेन
 दण्डं गृह्णाति । नमो नमस्कृत्य इति सप्तर्षिभ्य उपस्थानं करोति शालाया
 वह्निः । ततः शालां प्रविश्य व्रतादानीयाः समिध आदधाति शालाः ।
 व्रतश्रावणं तस्मिन्करोति । अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्रं । दीचितस्त्रिराचमन-
 शनं । चिराचे निवृत्ते कृष्णपत्रे प्रतिपदि कर्म भविष्यति. — sū. 17.
 आङ्गिरसदण्डवृचनसूक्तं प्रतिपादन उक्तं गृहीत्वा मेखलाया यन्विमा-
 लिम्यति आङ्गतास्यभिङ्गता इत्युचा (vi. 133. 2). — sū. 18-20. अयं
 वज्र इति तिसृभिर्ह्यग्निभ्यर्चयामि यद्विरामि इति द्वाभ्यामग्निभ्यां भोजनं
 करोति यत्पिबामीत्युचा उदकं पिबति । अमुयस्थाने शत्रुनामग्रहणं. —
 sū. 21. . . फडुतो मङ्गमद इत्येतेन मन्त्रेण भोजनपात्रं भिनन्ति. —
 sū. 22. इदमहं मङ्गमदस्य तुषन्तस्य मूतिकर्णपुत्रस्य प्राणापानावपय-
 च्छामीत्यनेन मन्त्रेण मेखलां यन्व्या वध्नाति गाढं करोति. — sū. 25-27.
 द्वावापृथिवी उर्विति सूक्तेन पर्युवृषपत्रं च गृहीत्वा शबोर्दक्षिणा धावतः
 पदं चक्षुं क्षिनन्ति । तिरसीनचिकोणे एकैके एवमष्टावरान् सूक्तावृ-
 त्तिः. — sū. 28. तस्याद्विदात्पांसुं च गृहीत्वा वधपत्रे (for वधक?) बद्धा
 . . . भद्रे न्यस्यति. — sū. 30. अथवा एतत् . . . अभिचारतन्त्रमुच्यते ।
 पश्चादग्नेः करिष्वां (!) कूषुपस्त्रीणांयां etc. . . — sū. 31. . . उदकं
 हस्ते कृत्वा दक्षिणामुखः प्रचिपति. — sū. 32. Keç. has nothing
 corresponding to this sūtra, but seems to connect directly with sū. 33.
 Later, however, after sū. 38, a passage corresponding to this sūtra
 appears, which contains nothing additional to the statement of Kāuṣika.
 sū. 33. इदं च उष्णोदकं मध्ये अचितसक्तून् (!) प्रचिप्य विवेत् अनालो-
 ङितानेकोच्छासेन (अनालोङिताः, as though °नुपमचिताः stood in
 the text). — sū. 34-36. त्रींस्त्रीसुष्टोर्विस्त्राचं द्वीद्वी चिरा-
 चमेकैकं पङ्काचे भुक्ते आङ्गतास्यभिङ्गतेत्येवमादि (vi. 133. 2) स्मर्तव्यं (cf.
 sū. 17). — sū. 37. . . ब्राह्मणान्परिचारकांश्च . . . भोजयित्वा
 पाचस्त्वमुच्छिष्टमेकधा कृत्वा . . . बङ्गमत्से गते प्रविषेत्. — sū. 38.
 यदि ते धावन्तो दृश्यन्ते ततो द्विष्यो मृतो जानीयात्. — sū. 39-42. द्वावा-
 पृथिवी इति सूक्तेन लोहितशिरसं शकशमाश्रित्वा (for शकश?) प्रेतव-
 त्कृत्वाभिमन्त्र्य दहति (? Cod. ददाति) । ततः अग्ने यत्ते तप इति पञ्चभिः
 (ii. 19-23) सूक्तेरुपतिष्ठते (cf. sū. 8) । अन्यः कर्ता अभ्यातानान्नं कृत्वा...

कृकलासमष्टधा कृत्वा प्रवृत्तं जुहोति. — sū. 44 निवृत्य वेद्यामुपवेश्य
... स्वेदाक्ताः शरभृष्टोः प्रवृत्तं जुहोति. — sū. 45. ... शत्रुपदात्पांसुं
गृहीत्वा पश्चादग्नेर्निधाय उदग्रजत्या स्वेदजननात् । निवृत्य स्वेदानंकृता-
त्पांसून् ... जुहोति. — sū. 46—52. कृकलासशरीरे शर्करानवधाय
विषमवधाय ... बध्नाति पात्रे स इति पादेन । आमुमित्वा दत्ते ।
मर्मणि खादिरेण सुवेण गतं खनति अतोव य इति तत्र निदधाति. —
sū. 53. संचित्व मृत्तिकोपरि निदधाति दावापृथिवी इति सूक्तेन जुहो-
ति. — sū. 54. दावापृथिवी इति सूक्तेन आवलेखनीं हृदये विधत्ति. —
sū. 57. ... शत्रुमारणकामः.

Kaṇḍikā 48.

sū. 1. अश्वत्य ... कृकलास ... एरण्ड ... श्रेष्मान्तक ... खदिर...
शरसमिध आदधाति. — sū. 3. ... सुवाये दण्डं बध्नाति ... —
sū. 4. ... शत्रुमर्मणि निखनति. — sū. 5. ती अश्वत्थशाखायां ...
प्रशुदति. — sū. 6. ... यावन्तः सप्तत्वास्तावन्तः (!) पाशान् ... उदके
प्लावयति. — sū. 7. ... शत्रुं क्रोशन्तमन्वाह । मरणं भवति. —
sū. 8. ... उपसमाधानं । ... सुवयहणं । ... जुहोति. — sū. 9. ... कृक-
लासकर्म शरभृष्टकर्म सप्तत्रयणीयकर्माणि षट् ग्राममेत्य च कर्माणि
षट् मणिकर्म पाशकर्माणि चीणि विकङ्कतसुवकर्म एकोनविंशति तत्वा-
णि भवन्ति. — sū. 10. ... सर्पकृचं चूर्णयति. — sū. 11. ... गोहरणे
ऽभिचारः. — sū. 12. ... चीरानन्वाह (Cod. चीरन्वाह). — sū. 13—22. नैतां
तेति सूक्ताभ्यां अमेण तपसेत्यनुवाकः सदा गोहरणमारणेषु... क्रियमाणेषु
ब्रह्मचारी जपति । रमशाने जपति । ऊबध्ने रमशानमवधाय (!) ततो परि-
स्थितः अमेण तपसेत्यनुवाकं जपति । द्वादशरात्रं यावत् अहरहः ततः
... मृतो द्वेष्ट इति जानीयात् ... — sū. 23. ... श्वेतमृत्तिकामभि-
मन्थ्य शुने प्रयच्छति. — sū. 24. ... पलाशमणिं संपात्वाभिमन्थ्य बध्नाति. —
sū. 25. ... इङ्गिडं जुहोति. — sū. 27. इदं तद्युज इति चिताग्न्यभि-
चारः. — sū. 28. इदं तद्युज इति सूक्तेन मध्यमपरिभवापण्णेन (!) फली-
करणाज्जुहोति । यत्किं चासाविति सूक्तेन पञ्चर्चेन (vii. 70) मध्यमप-
लाशेन फलीकरणाज्जुहोति. — sū. 29—31. बहिर्लवनादिप्रतिष्ठाप-
नानां कृत्वा तमग्निं स्फोटयति शर अन्यमग्निं प्रणयति । निरमुमिति
सूक्तेन शरणं कृत्वा पुनर्मन्त्रेण कृणोति । निरमुमिति सूक्तेनाभ्यातानानं
कृत्वा इङ्गिडं जुहोति. — sū. 32. ... वत्सखल्यायां कृत्वा तस्य वृषणीर-
पिधाय बाधकेन काष्ठेन हन्यात् ... — sū. 33. ... शत्रुं दृष्ट्वा जपति. —
sū. 37. ... विद्युद्वतवृचस्य समिध आदधाति. — sū. 38. ... ऊर्ध्वशु-

एकवृत्तसमिध आदधाति. — sūs. 41—43. असदङ्गाव इति चारुत्तो-
 शालिशकुनी (!) बीरीदनं पक्ताभिमन्त्र्य द्वेषाय प्रयच्छति मन्त्रार्थं । . .
 आमपात्रस्थोपरि हस्तप्रचालनं करोति . . . —

Kaṇḍikā 49.

sū. 1. द्वेषाभिमुखं विमृजति वृषोत्सर्गवत् (cf. Kāuṣ. 24. 19 fg.). —
 sū. 2. . . आश्वत्थीः स्वयंपतिताः समिध आदधाति. — sūs. 3—27.
 The treatment of the remaining sūtras of this kaṇḍikā by Keçava
 differs so much from Kāuṣika's, especially in the arrangement of
 the sūtras, as to render it impossible to present extracts sūtra by
 sūtra. The entire passage, barring irrelevant matter, is here given:
 उदवञ्चाणां विधानमुच्यते । इन्द्रस्वीज इति दूर्वाभवेर्घटं प्रचालयति ।
 त्रिष्णवे योगयेत्युत्तराभवेः षडुदकांसघटानुदकसमोपे निदधाति ।
 इदमहं यो मा प्राच्या दिश इति अष्टर्वेन कल्पजेन सूक्तेन उदकमध्ये
 निदधाति घटं । इदमहमिति घटेनोदके इदमहमिति सूक्तेन घटमध्ये
 मुखं करोति । इदमहं यो मा प्राच्या दिश इति सूक्तेन घटमुदकपूर्णं
 कृत्वा अपक्वामति । इदमहमिति सूक्तेन उदकपूर्णं घटं मण्डपे स्थापयति
 एतदभिचारे उदकाहरणम् । येन विधानेन वज्रप्रहरणं कियते तदुच्यते ।
 इन्द्रस्वीज इत्यादि सर्वं कृत्वा । इदमहमिति स्थापनान्तं कृत्वा अपेर्भाग
 इत्याद्यष्टभिर्हविर्भाजककरणं (v. 5. 7 fg.). अर्धं (Cod. अर्धं) घटे कृत्वा
 अर्धं भाजने करोति भाजनमग्नीं तापयति । घटमन्यस्यै पुरुषाय प्रदाय
 अपेर्भाग इत्यष्टभिस्तिापने मन्त्रः । वहिर्दक्षिणामुख उपविश्य भाजनमये
 कृत्वा वातस्य रंहितस्य इति मन्त्रेण उदकं गृह्य । समप्रय इति सूक्तेन
 कल्पजेन सर्वेभ्यो भूतेभ्यो अभयवदनं (cf. sū. 12) । यो व आपो ऽपामिति
 etc. . . वज्रप्रक्षेपः । एतामनाधराच (!) पराच इति कल्पजया श्रुत्वा (cf.
 sū. 6) भाजनमुदकं भूमौ निनयति । यं वयमियि सूक्तेनैव अपामस्यै वज्र-
 मित्येकया एवमेव । इन्द्रस्वीज इत्यादि कर्तव्यं । तत्र रुद्रकृताः श्लोकाः ।
 प्रचालनं तथा योगी अप्सुपात् (!) निधापनं ।
 अपोहनमनेनैव तन्निवेश पात्रपूर्णं ॥ १॥

Here two more ślokas are given, which are however too cor-
 rupt for reproduction. Then the text continues as follows:

विष्णोः क्रमो ऽसीति द्वादशभिः प्रत्युचं विष्णुकमान्कमते (cf. sū. 14)
 श्वोरभिमुखं । सवविधानेन (cf. Kāuṣ. 60. 1 fg.) बृहस्पतिशिर-
 ओदनं द्वेषाय ददाति । ममाये वचं इति (cf. sū. 15) सूक्तेन तं पृषातके-

नोपसिच्य तस्मादनस्तेत्यर्थसूक्तेनाभिमन्त्र्य (xi. 3. 1) ददाति । सूक्तेनाभिमृते सति सूक्तेन संपातवन्तं करोति . . . । उदेहि etc. . . नावं . . . द्वेषत्सु (!) अन्वाह (cf. sū. 18) । समिद्धो etc. . . (cf. sū. 19) शङ्कुसहिताम्पाशानभिमन्त्र्य अरस्ते निदधाति । . . . द्वेषस्य पदं वृद्धति (cf. sū. 20) । पाशान् . . . खड्गे ऽभ्यस्यति (cf. sū. 21) । . . . आमपाचस्योपरि द्वेषस्य हस्तप्रचालनं करोति (cf. Kāuṣ. 48. 43) । . . . वृषभं संपात्य उत्सृजति शत्रुगृहानभिसृजति (cf. sū. 1) । रक्तशालिचीरीदनं संपात्याभिमन्त्र्य द्वेषाय ददाति (cf. sū. 22) । शत्रुप्रकृतिं च मृगमयां कृत्वा वेदिमध्ये ऊर्ध्वं स्थाणी निवध्य . . . मूर्ध्नि संपातानानयति (cf. sū. 23) घृतेन पाचयति . . . । यस्मिन् षड्वीर्यैः पञ्च इति उदवज्जान्महरति उक्तेन विधानेन (sū. 24) । यो ऽन्नादो ऽन्नपतिरित्युक्ता द्वेष्यं मनसा . . . आचामति स्वयं द्वेषस्य मरणं भवति (sū. 25) । यद्य गां पदा स्फुरति च्छरद्वयाधिकारः तृचेन द्वेष्यं दृष्ट्वा अन्वाह (sū. 26) । . . . अवभृथे स्नात्वा निर्दुर्मण्य इति सर्वोपधिभिरात्मानमभिमृशति । अभिचारं कृत्वा इमां कर्ता शान्तिं करोति. —

The following is an extract from a longer statement of Keçava at the end of this adhyāya: समाप्ता अभिचारपद्धतिः । मरणं बन्धनं वा प्रणिपातो वा उन्नतभावो वा भवति . . . भद्रमतेन भाष्यकारदारिलमतेन च एभिः विभिर्भाष्यकारैः (!) कौशिको विचारितः तस्य तस्य एते पदार्था भवन्ति । . . . ततः श्लोकाः । मरणं व्यसनं चैव बन्धनं च विशेषतः । प्रणिपातोन्नतं वा दैवोपहृतिरेव च । . . . उपाध्यायकवीश्वरेण नाम्नातो ऽभिचारः कृतः । तुरुष्कमङ्गमदस्योपरि (Cod. रुरुष्क*) कारितः । पृथिव्यां दुष्ट उत्पन्नः सर्वदा च विनाशयेत् । अधर्मसंभवो दुष्टः प्रजाहिंसनतत्परः । तुरुष्कनाम्ना (Cod. रुरुष्क*) पापिष्ठा देवब्राह्मणहिंसकाः । पृथिव्यां श्रीभोजदेवधर्मसंरक्षणाय चादेशे तु मालवके उत्पन्नः श्रीरात्रगृहेषु च । . . . —

Adhyāya vii.

Kaṇḍikā 50.

sū. 1. स्वस्त्वयनकर्मणां विधिं वक्ष्यामः । यदा ग्रामे गच्छति तदा आचमनं कृत्वा . . . प्रथमं दक्षिणेन पादेन प्रक्रामति अध्वानं. — sū. 2. गृहे वा चेत्ते वात्यव वा प्रक्षिपति । . . . यच्च क्षिपति तच्चाविनाशो भवति द्विपदचतुष्पदादीनां स्वस्त्वयनं भवति. — sū. 3. . . . दर्भादीनि तुशानि गृहे वा चेत्ते प्रक्षिपति । . . . इन्द्रमुपतिष्ठते . . . — sū. 4. . . . खड्गादिशस्त्रं संपात्य हस्तेन विमृश्याभिमन्त्र्य धारयति । . . . राज्ञे

प्रयच्छति । सुखं भवतीत्यर्थः. — sū. 5. दिष्ट्या मुखं मीत्वा स्वपिति राची स्वस्वयनकामः । मध्यसाङ्गुल्याङ्गुष्ठाभ्यां प्रदेशश्चङ्गुष्ठाभ्यां । प्रादेशी दिष्टीरित्युच्यते (! for दिष्टिरि?) . — sū. 6... प्रभाते निद्रां त्यक्त्वा... यदा उत्तिष्ठति तदा सूक्तं जपित्वा चीणिं पदानि प्रकृत्य तदा... प्रयोजनार्थं गच्छति । ... गच्छतां स्वस्तिर्भवति. — sū. 7. सुप्तोत्थाय... भूमौ तिस्रो दिष्टीर्मोत्वा ततो गच्छति प्रयोजनार्थं स्वस्वयनकामः । ... दिष्टोः प्रादेशश्माचीः. — sū. 8—9. अद्याध्वाने (!) गच्छतां कर्म उच्यते । पथि गच्छन्तं संवलं (! for शम्बलं?) सूक्तादि प्रेतं पादावितृचाभिमन्त्र्य ब्राह्मणाय ददाति स्वस्वयनकामः. — sū. 10. उपस्थारु इत्युचा श्रोदन-सक्तून् वटकादीनि चीणिं द्रव्याख्यभिमन्त्र्य भूमौ निचिपति । चीणिचीणि प्रसूतिर्वा (!) अञ्जलीर्वा मृष्टीर्वा । पथि ततो गच्छति । स्वस्तिर्भवति सर्वस्व अनेन विधानेन । एतदध्वानकर्म (!) समाप्तं. — sū. 11. अथ सर्वार्थ-स्वस्वयनकर्म उच्यते । ... गृहे वा अथवा अरखे वा भये... समुप-स्थिते स्वस्वयनं निव्यं... कुर्वीत. — sū. 12. वर्णकर्म लाभार्थमु-च्यते । ... उत्पापयति विक्रययोग्यत्वात् । ... लाभो भवति स्वस्ति-र्भवति. — sū. 13. ये ऽस्यां प्राची दिगिति सूक्ताभ्यां etc. ... आज्यादि चयोदश द्रव्याणि भवन्ति (cf. the extract from Keçava at the end of the sixth kaṇḍikā) पालाशादयो द्वाविंशति वृक्षाणां समिध आदधाति (cf. Kāuṣ. 8. 15) । ... यत्र समिध आदधाति तत्र सर्वत्र एते समुच्चिता वा विकल्पिता वा भवन्ति. — sū. 14. भवाशर्वीं मृडतमिति सूक्तेन (xi. 2) .. चर्चं जुहोति... रुद्रभूतप्रेतराक्षसलोकपालगृहदेवमहादेवगणाकुपहता-भिघाते (Cod. °देवगृह°) स्वस्वयनं । समाप्तं महादेवाभिघाते स्वस्वयनं. — sū. 15. अथ शीघ्रेण पुण्यमङ्गलकर्मकरणे स्वस्वयनमुच्यते । ... ब्राह्मणस्य शकृत्पिण्डान्पर्वस्वाधाय अग्रे भूत्वाभिमन्त्र्य ततः प्रयच्छति... किमद्या-हरिति पृच्छति. — sū. 16. स च शोभनमद्याहः मङ्गलमद्याहरिति ब्राह्मणो वदति । ... यदा शीघ्रे प्रयोजने कार्यं कर्तुमिच्छति तदा इदं कर्म कृत्वा ततः शान्तिकर्म करोति... — sū. 17. अथ सर्पादिस्व-स्वयनमुच्यते । सर्पवृश्चिकद्विदंशकमशकभमरभूमिकोटकृमयः । एतेषां भयं न भवति । ये ऽस्यां स्वेति सूक्तेन... प्राची दिगिति सूक्तेन (iii. 26; iii. 27: Keçava evidently construes the word युक्तयोः as दिव्युक्तयोः, contrary to the reading of all MSS.; cf. Kāuṣ. 14. 25; 50. 13) मा नो देवा इति सूक्तेन etc. ... सिकतामभिमन्त्र्य शालां परितः किरति । ... शर्करामभिमन्त्र्य शयने वा शालायां वा उर्वरायां वा गृहे वा वने वा यामे वा तत्र परिकिरति (the emendation suggested in note 6, p. 146,

is thus rendered unnecessary, as Keçava's version of the passage seems a plausible one). — sū. 18. ये इस्यां स्वेति etc. (cf. Keç. at sū. 17) . . . तृणमालां युगक्षिद्रेण संपात्वाभिमन्त्र्य द्वारे बध्नाति . . . स्वस्त्ययनकामः । महानवम्यां दीपोत्सवे च शिष्टाचारः । . . . गज-
मार्गे बध्नाति . . . महानवम्यामिदं जयकर्म । . . . तृणमालां युगक्षिद्रेण
संपात्वा पथि वा पत्तनद्वारे वा गृहद्वारे वा बध्नाति । . . . अहिभये
वृद्धिकभये मशकभये भ्रमरसंघे कृमिभये . . . — sū. 19. ये इस्यां
स्वेति etc. (cf. Keç. to sū. 17) . . . शुष्कगोमयमभिमन्त्र्य गृहे विसृजति
. . . सृणाति. — sū. 20. . . . गोमयमभिमन्त्र्य पत्तनद्वारे गृह-
द्वारे . . . चेचि वा निखनति. — sū. 21. . . . गोमयं . . . अपी. —
sū. 22. ये इस्यां स्वेति etc. (cf. Keç. to sū. 17) . . . अपामार्गमञ्जरो-
मभिमन्त्र्य संभिनति . . . गृहे सृणाति । . . . अपामार्गप्रसूनमभिमन्त्र्य
द्वारे निखनति । . . . अपामार्गमञ्जरीं निखनति याममध्ये । . . . गुडू-
चीमभिमन्त्र्य नाना करोति . . . गृहे सृणाति । गुडूचीपादानभिमन्त्र्य
निखनति । . . . गुडूचीपादानपौ जुहोति . . . (no mention is made of
anything corresponding to the पराचीनमूलान् of the sūtra) . . . समा-
प्तानि मशकादीनां स्वस्त्ययनानि. —

Kaṇḍikā 51.

sū. 1. अथ व्याघ्रचीरवृकचरकसिंहारक्षकादीनां भये स्वस्त्ययना-
न्युच्यन्ते । . . . गां पृष्ठतो गच्छति । कीलकं निखनन्नुहाटयन् गृहादरखं
गच्छति व्याघ्रादिस्वस्त्ययनकामः. — sū. 2. . . उदकघटमभिमन्त्र्य गो-
मचारे (?) निनयति । ततः पांसुकूटं तन्त्रं कृत्वा अर्धं दक्षिणेन हस्तेन
विचिपति । इन्द्राय पाकयज्ञविधानेन . . . — sū. 4. ये इस्यामिति
सूक्तेन (iii. 26) प्रत्युचमुपतिष्ठते. — sū. 5. मध्ये पञ्च (!) बलिहरणं —
sū. 7. पर्वतदेवतायै अरखे पाकयज्ञविधानेनाव्यभागान् कृत्वा ब्रह्म
अज्ञानमनाप्ता ये सहस्रधारेति सूक्तेन (v. 6. 3) जुहोति । हिमवते त्वा जुष्टं
निर्वपामि हिमवते त्वा जुष्टं प्रोचामि हिमवन्तं गच्छतु हविः स्वाहेति
निकटं पर्वतं यजते । भवाश्रवीं मृडतमित्यर्थसूक्तेन चर्चं जुहोति . . . भवाय
जुष्टं निर्वपामीत्यादि. — sū. 8. . . भवाश्रवादिभ्यो देवताभ्यो निर्वपं
कृत्वा बृहद्वाण्डके अरणं । . . . एते सप्त पर्वतदेवताः । व्याघ्रचीरवृद्धि-
कहस्त्यारखकगवित्यादिभये स्वस्त्ययनं. — sū. 9. गोष्ठकर्म व्याख्या-
स्यामः । गोशालेः पाकयज्ञं तन्त्रं कृत्वा इन्द्रदेवतायै ब्रह्म अज्ञानमनाप्ता
ये सहस्रधार इति सूक्तेन . . . भवाश्रवीं मृडतमिति सूक्तेन चर्चं जुहो-

ति । . . . इन्द्रदेवस्य चरोः हविरुच्छिष्टं यजमानो ऽग्राति. — sū. 11. प्रथमप्रसवे गवां शान्तिरुच्यते । ब्रह्म जज्ञानं etc. . . . वत्सस्य वा वत्सिकाया वा मुखं स्रवति स्वस्थयनकामः. — sū. 13. . . . शाखासुदकमभिमन्त्र्य गोभ्यो वहिरुदकधारां निनयति . . . — sū. 14. अथ पत्तनसामस्य गृहस्य शान्तिरुच्यते । . . . गृहकोणेषु निखनति चतुरः एकं मध्ये एकं गृहोपरि निदधाति. — sū. 15. अथाव स्वस्थयनमुच्यते. — sū. 16. . . . वीणि सस्यवल्ली (!) अभिमन्त्र्य चैवमध्ये निखनति । समाप्तमन्नव्याधिरचास्वस्थयनं. — sū. 17. अथ मूषकपतङ्गशलभहरिणरुद्रशल्यादीनि (Cod. °रोह°) सस्यविनाशकानि तेषां शान्तिरुच्यते । . . . अभिक्रामति मूषकादिस्थाने. — sū. 19. मूषकादिमुखं केशेन बन्धयित्वा . . . चैवमध्ये निखनति. — sū. 22. तस्मिन्नहनि मीनं कुर्यादस्तमयनं यावत् . . . समाप्तं मूषकशलभपतङ्गटिट्टिभकीटककोटिकाहरिणरुद्रशल्याकगोसेधगोकुल्यादिस्वस्थयनं (Cod. °रोह°). —

Kapṭikā 52.

sū. 1. . . आच्यं जुहोति । . . . समिध आदधाति । पुरोडाशादि योच्यं सर्वत्र. — sū. 2. . . मन्थमभिमन्त्र्य पथिकाय प्रयच्छति स्वस्थयनकामः । . . . भक्तमभिमन्त्र्य भक्षयति . . . समाप्ता यामदूरगमनस्य शान्तिः । कलहदोषो न भवति. — sū. 3. पुरुषबन्धने मोचनशान्तिरुच्यते । . . . यस्यास्त इति चतुर्च्चैः सूक्तेन येन बद्धः तत्सदृशं संपातवन्तं कृत्वा सूक्तसदृशं (! for मुक्त°?) द्वितीयं च संपातवन्तं करोति । यत्ते देवीति तृचेन सूक्तेन निगडयुगलद्वयं च संपातवन्तं करोति . . . विषाणा पाशानिति चतुर्च्चैः निगडयुगलद्वयं संपात्य एकमुक्तं (!) निगडं चर्ममयं वा लोहमयं वा येन बद्धस्तन्मयं कृत्वा अभ्यातानायुत्तरतन्त्रं । समाप्तं बन्धनमोचनं. — sū. 4. वाचा बन्धनस्य मोचनमुच्यते । . . . भूमिलेखां संपात्य तत उत्तरतन्त्रं । समाप्तं बन्धनस्वस्थयनं बद्धो अनेन कर्मणा कृतेन मुच्यते बन्धनात्. — sū. 5. अप्रिदावरचार्यमुच्यते । . . . उदकमभिमन्त्र्य गते प्रचिपति . . . उदकपूरणं करोति. — sū. 6. . . . शालामध्ये द्वयो (!) उदकमभिमन्त्र्य गते प्रचिपति । अप्रिरचा भवति. — sū. 7. . . . अग्न्युपसर्गे एतत्कर्म. — sū. 8. आयन इति सूक्तेन दिव्यमभिमन्त्र्य गृह्णाति दिव्यं मुच्यति तप्तमाषके (! for मोषके?) दिव्ये. — sū. 9. . . . अङ्गदग्धं उदकमभिमन्त्र्य प्रचालयति । अङ्गमारोग्यं भवति अङ्गे अप्रिरचा । समाप्तानि अप्रिदाहरचाणि — sū. 10. नावा (!) पेटकपट्टिकादि स्वस्थयनार्थो-

दकतरणार्थरचा उच्यते । . . . नावादि अभिमन्त्र्य ततश्चटन्ति उपविशन्ति । न कदा चिन्मज्जति क्वचित् । उदकरचार्थे दूरदेशगमने. — sū. 11. Keçava's treatment of the following passage renders it probable that it contains two sūtras, the division being after संपातवर्ती, as follows: . . . तृचेन नावं संपात्व । तत उत्तरतन्त्रं । समाप्तं दूरदेशगमने एतत्कर्म । . . . तृचेन नीमणिं संपात्याभिमन्त्र्य . . . नाविकेभ्यो वध्नाति । ये नावं चटन्ति तेषां चन्धनं. — sū. 12. अथ नष्टे द्रव्ये लाभकर्म उच्यते । . . . उत्पापयति नष्टनिरीचणार्थं. — sū. 14. . . . समाप्तं नष्टलाभकर्म. — sū. 15. नमस्कृत्य वावापृथिवोभ्यामित्येकां जपित्वायसूक्तं कुर्वीत स्वस्वयनकामः । केचित्स्वस्वयनकामोपस्थानं. — sū. 16. . . . सप्तप्रतीको अंहोलिङ्गगणः । एकैकस्य प्रतीकस्य होमः । त्रयोदशहविर्भिः प्रतीकविकल्पः । . . . भोजनमभिमन्त्र्य पाययति स्वस्वयनकामः । . . . भक्षं भक्षयति । . . . हविराज्यसमिधाद् जुहोति । . . . आप्लवनावसेचनाचमनादीनि यथासंभवं कर्तव्यानि । पापसंसर्गे व्याधिसंसर्गे वर्णसंसर्गे अन्यस्मिन्पापे स्वस्वयनं । . . . अंहोलिङ्गेन विकल्पेन . . . हृदयमालभ्य जपं कृत्वा उपस्थानमादित्यस्य कुर्यात् । तेनैव सूक्तेन . . . अभिमर्शनं पुरुषस्य अन्यस्य वा . . . वृषगृहस्त्रीपुरुषादीनां स्वस्वयनं क्रियते । . . . अभिमर्शनं कृत्वा उपस्थानमादित्यस्य कुर्यात्. — sū. 17. . . . हविरभिमन्त्र्य भक्षयति । . . . स्वयमभिमन्त्रणं करोति स्वयं हविषां भोजनमिति वचनात् । . . . यत्र क्वचिच्छान्तिः क्रियते तत्र सर्वत्र स्वस्वयनहोमं कुर्यात् । गृहे नगरे वा बहिर्वा पत्तने वा ग्रामे पुरे वा सर्वत्र . . . समाप्तानि स्वस्वयनानि. — sū. 18. आयुष्यकर्मणां विधिं वक्ष्यामः. — sū. 19. . . . स्थालीपाकेन घृतपिण्डत्रयं कृत्वा संपात्याभिमन्त्र्य घृतमग्न्याति स्थालीपाकमग्न्याति. . . — sū. 20, 21. . . . हिरण्यमणिं युग्मकृष्णलं . . . त्रिगुणं कृत्वा संपात्याभिमन्त्र्य वध्नाति । . . . स्थालीपाके स्थापयित्वा स्थालीपाकमग्न्याति । . . . केचित्स्थालीपाके संपाते न कुर्वन्ति । अथ क्रमेण यथा वीरित्यादि गोदानमध्ये पठितं प्रथमं व्याख्यायते । Here follows an extended description of the performances indicated at Kāuṣ. 54. 11—12. —

Kāṇḍikā 53.

sū. 1. अथ गोदानं संवत्सरे . . . यथा कुलधर्मेण वा कुर्यात्. —
sū. 8. मातन्त्र्येन शान्त्युदकेन विरेवापि etc. . . . — sū. 9. माणवकं . . . — sū. 13. . . . उत्तरसंपातान्दक्षिणतः सुहृदो हस्ते शकृत्पिण्डे आनयति. — sū. 15, 16. उदपात्रे पोषिकां (for पोतिकां) गुडूर्ध्वं च

प्रक्षिप्य ततः संपातः । शकृत्पण्डे दूर्वां कृत्वा ततः संपातः । शान्त्युदकमुष्णोदकं चैकधाराभिः (!) समासिच्य. — sū. 18. अदितिः रमयु इति ओदनं (in this form the word occurs several times in the expanded treatment of the following sūtras).

Kaṇḍikā 54.

Introductory. अत्र ब्राह्मणवाचनं वृद्धस्त्रीभिर्गीतं च कारापयेत् (!). — sū. 1. अथ नापिताय प्रियं ददाति ... — sū. 3. ... चुरं मार्जयित्वा नापिताय प्रयच्छति पुनर्वपनार्थः. — sū. 8. ... वेद्युपरि प्रदक्षिणमपिमनुपरिणीय. — sū. 9. ... उपरिततं वस्त्रं गृह्णाति कर्ता. — sū. 10. ... परिधानवस्त्रेण उपरि आच्छादयति माणवकं. — sū. 11. यथा etc. ... इत्यादि प्रथमतो व्याख्यानं कृत्वा (cf. Keç. at Kāuṣ. 52. 20, 21, where the subject matter of this sūtra is treated expansively) ततो गोदानं प्रारब्धं । आयुष्यमन्त्रा आयुष्यकर्ममध्ये पठिताः (cf. Keç. at Kāuṣ. 52. 18 fg.) — sū. 12. ... आश्वं जुहोति । ... समिध आदधाति ... पानाशदयः । ... पुरोडाशं ... पयः ... ओदनं ... पायसं ... पशुं जुहोति । ... आवपति ... — sū. 13. ... पितुर्मन्त्रः न मातुः. — sū. 14. Keç. has at the end of this sūtra the परिदानानि, described in the same words as the Ath. Paddb. at Kāuṣ. 58. 17, note. Then: गोदानं समाप्तं । सप्तमे पक्षमी कण्डिका (!). — sū. 15. अथ चूडाकरणमुच्यते । संवत्सरे द्विसंवत्सरे वा गोदाने कृते पञ्चासूडाकरणं कार्यं पूर्वतन्त्रं । शान्त्युदके तुभ्यमेवेति सूक्तमनुयोजयेत् । यत्र वपनं पठ्यते तत्र सर्वत्र गोदानविधानेन वपनं कुर्यादिति दारिसमतं ... —

Kaṇḍikā 55.

sū. 1. ... गर्भपक्षमे गर्भाष्टमे । वर्षे कुर्यादिति पैठीनसिः । वसन्ते ब्राह्मणमुपनयोति च मोमांसायां । ... शान्त्युदके आ यातु मित्र इति सूक्तमनुयोजयेत् । ततो ऽभ्यातानानि । ततः आ यातु मित्र इति (iii. 18) आसुदा इति (ii. 13) केचित् सूक्तेन मूर्ध्नि संपातानानयन्ति । दक्षिणे पाणौ अरममण्डलवर्जं शान्त्युदकमुष्णोदकं कृत्वा तस्मिन्नुदपात्रे संपातानानयति । उत्तरसंपातान् स्नालरूपे आनयति. — sū. 4. वपनं करोति सकृद्दक्षिणे पिङ्गुलीवर्जं । एवमुत्तरे शिरःपात्रे. — sū. 8. ब्रह्मचारी (!) ब्रवीति । आह ब्रूहि. — sū. 10. तत आचार्यो ब्रवीति को

नामासि किंगोत्रमिति (!) । पुनर्ब्रह्मचारी ब्रवीति सोमदेवदत्तशर्मनामाहं
अमुकसगोत्रो ऽहं यथासंख्यप्रवरो ऽहं. — sū. 11. पुनर्ब्रह्मचारी ब्रवी-
ति... — sū. 12. पुनराचार्य आह... — sū. 13. ... उदकाज्जलिमा-
दित्वाय ददाति ब्रह्मचारी. — sū. 14. ... दक्षिणं पाणिं गृह्णाति
आचार्यः. — sū. 14. ... आदित्यं निरीक्षते. — sū. 16. ... पूर्वाभिमुखं
ब्रह्मचारिणमुपवेश्य ... नाभिदेशं संस्पृश्य संस्तभ्य. — sū. 17. ... गण्यं
वपति आचार्यः. —

Kaṇḍikā 56.

sū. 1. मेखलां प्रवरां चतुःप्रवरां वा ... वध्नाति. — sū. 2.
मिचावरुणयोस्त्वेति श्रेणो ऽसीति च सूक्तेन ... ब्रह्मचारिणे प्रयच्छति. —
sū. 3. ... ब्रह्मचारी दण्डं गृह्णाति । पुनर्मैत्रिन्द्रियमिति (vii. 67. 1)
यज्ञोपवीतमभिमन्त्र्य परिधत्ते मन्वादिविहितं । अहं रुद्रेभिरिति सूक्तं
(iv. 30) प्रत्यृचं ब्रह्मचारिणं वाचयति. — sū. 5-7. अथ व्रतयहणं
करोति । ब्रह्मचारिव्रतं द्वादशवर्षिकं etc. (as in the other paddhatis)
... यथास्मर्यमाणधर्मकं इत्याद्युक्तं आङ्गिरसकल्पे व्रतग्रावणं । अपरये
गुरवे च ब्रह्मचारिव्रतं निवेदयेत् । अपे व्रतपते इति प्रत्यृचं ब्रह्मचारी
अष्टौ समिध आदधाति. — sū. 12. अथाचार्य आचारं कथयति ।
The treatment of this sūtra is identical with that of the Daç. Kar.,
ending... सा यज्ञायं कुरु इत्येवमादि आचारात्मकथयति. — sū. 13.
अथैनं भूतेभ्य इत्यादिभिर्व्रीहियवशमीमभिमन्त्र्य मूर्ध्नि दद्यात्. — sū. 16.
... ब्रह्मचारिणमात्मसंमुखं करोत्वाचार्यः. — sū. 17. समिध आद-
धाति ... । अभ्यातानानि कृत्वा वाताप्यात इति सूक्तेन (iv. 10) शङ्खम-
णिं संपात्वाभिमन्त्र्य वध्नाति । ... उपनयनं समाप्तं. —

Kaṇḍikā 57.

sū. 21. मथ्यय इति पञ्चभिः पञ्च समिध आदधाति । उपनयनाग्री
नष्टे इदं प्रायश्चित्तं । अनेने विधिना पुनाराधानं ब्रह्मचारी करोति । इति
ब्रह्मचारी (!) अपिपरिग्रहः । द्वादशरात्रं ... सावित्रीव्रतस्य न ग्रहणं
नो दीक्ष्यं भवति द्वादशरात्रं पयाशी (!) भवति । त्रयोदशे ऽहनि वेदव्रतं
ददाति व्रतग्रहणं व्रतादानीयाः भवन्ति. — sū. 22. सायंप्रातरपि-
कार्यमुच्यते etc. as in Daç. Kar. — sū. 31. अथ ब्रह्मचार्युपनयनानन्तरं
मेधाजननमन्तीरायुधमन्तीरायुधं जुहुयात् । ये त्रिपदा अहं रुद्रेभिस्त्वं नो
मेधे वोद्य म इति (cf. Kauç. 10. 1, 16, 20) । ... मेधा संपद्यते ... —

Kapṭikā 58.

sūs. 1. 2. .. कर्णे कोशन्तमनुमन्त्रयते। अचि स्फुरन्तमनुमन्त्रयते (!)। दुः
 स्वप्नदर्शने स्वस्ति अनिष्टदर्शने च अद्भुतदर्शने च... — sū. 3. पुरुषशरीर-
 मनुमन्त्रयते आयुष्कामः. — sū. 4. ब्राह्मणोक्तमुच्यते। सप्त ब्राह्मणानभीष्टा-
 न्नभोजनं कारार्पयत्वा (!) एकः प्राङ्मुख एको दक्षिणामुखः चत्वार उद-
 ङ्मुखाः सर्वे उत देवा इति सूक्तेनाभिमृशन्ति पुरुषस्य शरीरं। समाप्तं
 ब्राह्मणोक्तमायुष्कामस्य। अपिहस्त उच्यते। अन्तकाय मृत्यव इति सूक्तेन
 नामैर्ध्वमधस्तादभिमन्त्रयते। द्विः सूक्तावृत्तिः। आ रभस्वेति हृदयमभि-
 मन्त्रयते। आवतस्ते ब्राह्मणाय नम इति सूक्ताभ्यां दक्षिणकर्णमनुमन्त्रयते।
 समाप्तं अपिहस्तः. For the mantras cf. sūtra 3. — sū. 5. आयुष्कामस्य
 कर्मणे वामिति हस्ती प्रचाञ्च वि देवा इति etc. (cf. sū. 3) अभिमन्त्रयते. —
 sūs. 6. 7. .. आत्मानमनुमन्त्रयते ... आयुष्कामः. — sū. 8. .. आयु-
 ष्कामः। रचार्थे युद्धे। नाशनं नैनं प्राप्नोति न श्रपयो न कृत्वा नाभिर्शो-
 चनं. — sū. 9. .. आयुष्कामः रचार्थो उपनयने नित्यं बन्धनं. —
 sū. 10. .. सूक्तेन सुवर्णरजतलोहं चोणि शकलान्येकव कृत्वा नवशालाकं
 मणिं चिवृतं कृत्वा संपात्वाभिमन्त्र्य बध्नाति. — sū. 11. .. आयुष्कामः
 ... आरोग्यकामः ... रचाकामः ... बालशरीरमनुमन्त्रयते. — sū. 12.
 ... अनुलोमं प्रलिम्पति (the reading उप्रतोहारं in the text of the sūtra
 is therefore correct)। ... यो विकलेन्द्रियस्तस्येदं कर्म. — sū. 13.
 The introduction is in essential agreement with that of the Ath.
 Paddh. and Daç. Kar. — sū. 16. ... पाययति। ततः पिता नाम
 करोति। अथ आचार्यो वा दक्षिणे कर्णे यावयति। ... नचचकल्पोक्तं
 नाम ब्रुचरं चतुरचरमित्यादि. — sū. 17. ... प्रकादयति। शिवे ते
 स्तामित्यादि परिदानानि सिंहावलोकनन्यायेन गोदानमध्ये उक्तानि।
 अभ्यातानाद्युत्तरतत्त्वं। ततः ग्राहं। नामकरणं समाप्तं. — sū. 18.
 ... चतुर्थे मासि ... पुण्याहान्ते निष्कामयति। ... ततः पूर्वोक्तानि परि-
 दानानि ददाति ... ग्राहं च. — sū. 19. अद्यान्नप्राशनं। पष्ठे मासि
 प्राशनं कुर्यादिति पैठीनसिः सर्वस्यां स्मृतौ। पञ्चमे कुमार्या इति. Then
 essentially in the same strain as the other paddhatis. — sūs. 20. 21.
 ... गोदानवत्परिदानानि ददाति। नामकरणे निष्क्रमणे अन्नप्राशने
 च गोदानिकानि परिदानानि भवन्ति। इत्यन्नप्राशनं समाप्तं। ऊनो
 वातिरिक्तो वा यः स्वशाखोदितो विधिः तेनैव सर्वं परिपूर्णं न कुर्या-
 त्पारतन्त्रिकं पञ्चाङ्गाहं सर्वेषु संस्कारेषु कुर्यादिति दारिद्र्यभायकार-
 स्वाभिप्रायेण व्याख्यायत इति। ग्राहं कृत्वा पञ्चात्कमेति रुद्रभट्टौ... —

sū. 22. पुनरायुष्यकर्म उच्यते ... — sū. 23. विद्यासहिमित्यनुवाकेना-
दित्यमुपतिष्ठते त्रिष्कालमायुष्कामः. — sū. 25. ... अपिं ब्रूम इति
सूक्तस्य यन्मातली रथक्रीतमिति सर्वासां द्वितीया व्यतिपङ्गेन यन्मातली
कर्तव्या (1) ... —

Kaṇḍikā 59.

Introduction. अथ काम्यानां कर्मणां विधिं वक्ष्यामः । संभारलक्षणे
(Ath. Pariç. 21) मण्डपविधानमुक्तं । गृहे वा कुर्यात् ... — sū. 1.
... चरुं जुहोति । ... शतवर्षपरिमितमायुर्भवति. — sū. 2. ... उप-
तिष्ठते विद्यान्देवान्. — sū. 3. ... पुष्टिकामो द्रव्यवृद्धिकामः. — sū. 4.
... संपच्छन्द उदयशब्द उच्यते. — sū. 5. ... पुरुषादिवलकामो राजा
नित्यं कुर्यात्. — sū. 7. ... जुहोति इन्द्राय ग्रामकामः । ... इन्द्रमुपतिष्ठते. —
sū. 8. ... पालाशसमिध etc. आदधाति । ... सभानामुपस्तरणानि जुहो-
ति. Cf. Kāuç. 11. 8. — sū. 9. ... चरुं जुहुयात् । ... भृशमिन्द्रमुप-
तिष्ठते. — sū. 10. ... इन्द्रं यजते ... कूपतडागवापीपुष्करिण्योऽदक-
मर्थी (!) सेतुबन्धादि उदकार्थी एवकामः । अथवा ... उपतिष्ठते. —
sū. 11. ... इन्द्रं यजते । ... उपतिष्ठते. — sū. 12. ... इन्द्रं यजते ।
... उपतिष्ठते । ... एको ऽस्यां पृथिव्यां राजा भवति एकाधिपत्य-
कामः. — sū. 13. ... इन्द्रं यजते । ... उपतिष्ठते । ... निखिलं राज्यं
भवतोत्यर्थः. — sū. 14. ... इन्द्रं यजते । ... उपतिष्ठते । ... द्विपदच-
तुष्पदानामविनाशमित्यर्थः. — sū. 15. ... अपिं यजते । ... उप-
तिष्ठते ... — sū. 16. ... पृथिवीमपिमन्तरिचं वायुं बीः आदित्यः
दिशः चन्द्रमाः ... । एता अष्टौ देवताः । अष्टौ चरवः ... । उपतिष्ठते
सर्वकामः. — sū. 17. ... यजते वा उपतिष्ठते वा सर्वकामः. —
sū. 18. ... इन्द्रं ... अथर्वाणं ... अदितिं ... देवान् ... बृहस्पतिं यजते
वा उपतिष्ठते वा सर्वकामः । बृहस्पतिं सवितरित्येकया सुप्तं ब्रह्मचारिण-
मुत्पापयति । आदित्य उदिते सति प्रायश्चित्तमेतत्. — sū. 19. Keç.
recounts the various divinities, mentioned in the hymns of which the
pratikas are here given: ... मन्वोक्ता देवताः ... यजते उपतिष्ठते च
सर्वकामः. — sū. 21. ... सर्वलोकाधिपत्यकामः. — sū. 22. अमीष्ट-
मन्नमभिमन्त्र्य ... भिक्षुकेभ्यः करोति. — sū. 25. ... अथर्वाणं यजते उप-
तिष्ठते वा सर्वलोकाधिपत्यकामः । परिमोचः । गोदानिकं तन्त्रं परिधाप-
नानं कृत्वा ततो ... इदावत्सरायेति (cf. Kāuç. 42. 15 fg.) ततो भ्याताना-
नि। अचं सामिति (cf. Kāuç. 42. 9) । ततो भ्यातानानं ऊत्वा दोषो गार्थेति

मूक्तेन (vi. 1) भक्तं संपात्वाभिर्मन्त्राञ्जाति. — sū. 26. व्रतं समाप्य व्रतविसर्जनं कृत्वा अभयं बावापृथिवी इति etc. . . । यस्य यामस्य नगरस्य वा अभयमिच्छति तस्य प्रतिदिशं. . . — sū. 27. . . ज्योतिष्टोमे दीचिताय दण्डप्रदानं करोति ब्रह्मा. — sū. 28. . . बावापृथिवी यजते उपतिष्ठते वा विरिष्यति यदि विनाशोपस्थितं तदा इदं कर्म कुर्यात्. —

Adhyāya viii.

Kaṇḍikā 60.

Keçava's treatment of this adhyāya deviates materially in arrangement and subject matter from that of Kāuṣika: kaṇḍikās 60—63 are closely interwoven with 67—68, so that a passage of one division alternates with a passage of the other. For the introduction, given in this kaṇḍikā (sūs. 1—7) it substitutes that of kaṇḍikā 67 (sūs. 1—18), as follows: अथ सवयज्ञानां विधानं व्याख्यास्यामः । संभूतेषु साविकेषु संभारेषु देवयजनमुक्तं । उदगयने । अग्निमार्घ्यं गुणयुक्तानृत्विजो वृणीते । एष अत्विक्कल्पः । उक्तो मधुपर्कः । एकादशां वरणं कृत्वा गोदानिकेन विधानेन केशश्मश्रुरीमनखानि वापयित्वा । केशवर्जं पत्नीं नखानि कारयेत् । स्नातावहृतवाससौ भवतः । सुरभिणी भूत्वा दाता उपनयनवह्णमेखलायज्ञोपवीतो । विराचं दीचाग्रहणं सह पत्न्या । अग्नये ब्रह्मणे गुरवे व्रतत्रावरणं कृत्वा ततो व्रतादानीया अष्टौ समिध आदधाति । ततः कर्ता अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्रं करोति । हविष्यभक्षणादि कर्ता कारयिता पत्नी च करोति । अथ चतुर्दशां प्रातर्यज्ञोपवीतो शान्त्युदकं कृत्वा देवयजनं संप्रोच्याकृतिनोष्टवलीकेनास्तीर्य . . . दूर्ध्वं गोचश्चाजाविलोमभिः . . . । पलाशमयीश्वरणीद्वयेनाग्निं (!) मन्त्रयेन्नयमानः । अप्रे जायस्वेति etc. (sū. 19). — sūs. 20. 21. . . पत्नीनामयजमाननामग्रहणं प्रथमे अर्धचे. — sū. 23. अप्रे अग्निष्ठा इति त्रिभिः पादैर्जातं । अस्यै रयिमिति पादेन पत्नीमनुमन्त्रयते. — sū. 24. उत्तमं नाकमिति (xi. 1. 4th) दातारं पादेन वाचयति । Here, in Keçava's treatment, the account given in kaṇḍikā 67 is resumed: एवं ब्रह्मोदनिकमग्निं मथित्वा स्त्रिण्डिले अग्निं कृत्वा यद्देवा (etc. 67. 19) . . . पूर्णहोमं जुहुयात् । पूर्णहोमस्य विधानं शान्तिकल्पे उक्तं । यद्देवा देवहेडनमित्यनुवाकेनाश्वं जुहुयात्समिधो भ्यादध्यात् । शकलान्वा दध्यात् । एवं ब्रह्मोदनिकमग्निं संवत्सरं दीपयत्यहोरात्रौ वा यथाकामी वा । संवत्सरं तु प्रशस्तं (60.

1—4). — sū. 25. अथामावास्यायां प्रातश्चदकाहरणं करोति । ब्राह्म-
णीमलंकृतां साधुवादिनां... उदकघटं हस्ते गृहीतां (!)... प्रिययति. —
sū. 28. ... गृहद्वारे. — sū. 31, 32. ततः पुमान्युंस इति पादेन यजमान
आरोहयति । तत्र ह्ययस्वेति पादेन (xii. 3. 1^b) पत्नीं आह्वयति. —
sū. 33 यावन्तावये प्रथममिति पादेन (xii. 3. 1^a) अपत्यानि अन्वाह्वयति. —
sū. 35. ... उदकघटमनुनिपद्यते. —

Kaṇḍikā 61.

sū. 1. ... प्रतिदिशमुपतिष्ठते मन्त्रोक्तं. — sū. 4. ... भूमौ स्था-
पयति । सर्वाणि कर्माणि तेनोदकेन कुर्यात्. — sū. 5. पुनन्तु मा
वायोः पूतो वैश्वानरो रश्मिभिरिति पवित्रगणः (vi. 19. 1; 57. 1; 62. 1;
cf. Kāuṣ. 9. 2) एतेन दाता पत्नीमपत्यानि च... पवित्रेण प्रोचयेत्. —
sū. 6. अथ निर्वापकरणं... — sū. 7. 6. ततो ऽनडुहि त्रोहिं चीणि
विभागानि करोति । ततो देवपितृमनुष्यत्रयं पत्नीं अनजानत्वे प्रयच्छति ।
कर्ता प्रैषं ददाति । त्रोहीन्विभागेषु निधाय कर्ता वेधा भागो निहित
इति त्रिभिः पादैः... अनुमन्त्रयते. — sū. 9. यः पितृभागसेनावभृथान्ते
(Cod. ॰भृतांते) वृद्धिश्चाहं करोति. — sū. 13. निष्पन्नं .. अभिमृशतः. —
sū. 15—17. चोन्वरान्वृणीष्वेति दातृप्रैषं दत्त्वा एवं पत्न्यै ददाति । तौ
वृणन्तौ त्रयो वरा इत्यर्धर्चेन प्रतिपत्न्यनुमन्त्रयते (!) । दाता सर्वकर्मणां
समृद्धिभिः प्रथमं वृणीते. — sū. 21. ऊर्ध्वो न कस्येत्यर्धर्चेन (xi. 1. 7^c)
मुसलमुच्छ्रयन्तीमनुमन्त्रयते. — sū. 24 (note 5). Keç. reads उदूहन्ती. —
sū. 26. अस्मै रयिमिति पादेन (xi. 1. 11^d) अवचिणन्तीं (!). —

Kaṇḍikā 62.

sū. 1. ... पत्न्या दर्विं याह्वयति. — sū. 3. Keç. reads दर्बी
कुंभ्यां, in accordance with the reading accepted in the text. —
sū. 4. तस्मिन्दर्विकृते श्रेष्ठम् ... — sū. 15. ... ओदनस्योपरि गर्तं
करोति. — sū. 20, 21. अत्वासरत् ... इत्यर्धर्चेनाभिसरन्तीं गामनु-
मन्त्रयते । उप वत्सं ... इति पादेन वत्सं संज्ञयति । वाञ्छते गौरिति
वाञ्छमानानामनुमन्त्रयते । व्यसृष्टं सुमना हिंकृणीतीति हिंकुर्वन्तीं (!) ... ।
वधानं ... इति वत्सं बन्धयति । भुञ्जती निज्येति नियोजयति । गोधुगुप
सीदेति ब्राह्मणं दोहायोपसादयति । दुग्धीत्यादिपदसहितेनार्धर्चेन दो-
हयति । सा धावत्वित्यर्धर्चेन विमुच्यमानां गामनुमन्त्रयते । अतूर्णदत्ते-
त्यर्धर्चेन पुनः वत्सेन संसंज्ञयति. — sū. 22. एवं दोहयित्वा दुग्धेनो-
दनमवसिच्य । इदं मे ज्योतिरिति पादं दातारं वाचयति हिरण्यमधि-

दधाति । दाता सूक्तेन सर्वं संपातवन्नं करोति । आस्यत इतिप्रभृति-
भिर्वा दातृपत्न्यपत्न्यानि अन्वारम्भं करोति (cf. Kāuṣ. 63. 20) । Then
the description passes over to 68. 23 fg., as follows: रसेरुपसिच्च
प्रतिगृहीते (!) दातोपवहति etc. . . , essentially as in sūts. 24—34. —

Kaṇḍikā 63.

sū. 3. अघायर्ववेदे ब्राह्मणानामाहुः कालः । दाता सोम राजन्निति
(xi. 1. 26) अघा चतुर आर्षेयान्भृग्वङ्गिरोविद आह्वय । नृतं त्वा etc. . .
essentially as in sūts. 3—9. Then the description turns again to
Kāuṣ. 68. 35 fg.: अथ दाता व्रतं निवेद्य साविकव्रतं चिराचं यथाशा-
स्त्रविहितमित्यादिव्रतआवर्णं । इदावत्सरायेति etc. . . , essentially as
the rest of the kaṇḍikā. Then follows: इति ब्रह्मोदनप्रकृतिसर्वसव-
विधानं समाप्तं । ... अथर्ववेदविहिता यागा एते । आवसथाधाने सव-
यज्ञान्कुत्वा (Cod. सर्वं) ततो ऽग्न्याधानं कुर्यात् । ब्रह्मोदनं वा कुर्यात् ।
... आधाने नित्यं सवदानं . . . —

Kaṇḍikā 64—66.

Keç. disposes of the matter treated in these kaṇḍikās as follows:
द्वाविंशतिः सवाः । . . . सवयज्ञानां परिगणनं क्रियते । अग्ने जायस्वेत्य-
र्थसूक्तेन ब्रह्मोदनं ददाति (cf. 60. 19 fg.) । १ । पुमान्पुंस इत्यनुवाक्येन
स्वर्गोदनं ददाति (cf. 60. 31 fg.) । २ । आशानामिति चतुःशरावसवं
(cf. 64. 1) । ३ । यद्राजान इति... सूक्तेन... अविषर्वं (cf. 64. 2) । ४ । अजो
ह्यपेरजनिष्ठेति (Cod. द्वापे) सूक्तेन (iv. 14) अजोदनसवं । ५ । आ नयैता-
मित्यर्थसूक्तेन पक्षीदनसवं (cf. 64. 6) । ६ । अघायतामित्यर्थसूक्तेन शतीदनं
सवं (cf. 65. 1) । ७ । ब्रह्मास्य शीर्यमिति सूक्तेन ब्रह्मास्योदनं सवं (cf.
66. 6) । ८ । यमोदनमिति सूक्तेनातिमृत्युं सवं (cf. 66. 11) । ९ । अन-
ङ्गान्धारिति सूक्तेनानङ्गाहं सवं (cf. 66. 12) । १० । सूर्यस्य रश्मिर्निति
तिसृभिर्हविः कर्क (Cod. कर्क) सवं (cf. 66. 13) । ११ । आयं गीरिति
तिसृभिर्हविः पृश्निषवं (cf. 66. 14) । १२ । अयं सहस्रमिति द्वाभ्यामृ-
ग्भ्यां पृश्निगो सवं (cf. ibid.) । १३ । देवा इममित्युक्त्वा पीनःशिलं सवं
(cf. 66. 15) । १४ । पुनन्तु मेति सूक्तेन पवित्रं सवं (cf. 66. 16) । १५ । कः
पृश्निमित्युक्त्वा उर्वरां सवं (cf. 66. 17) । १६ । साहस्र स्वेव इति सूक्तेन
चक्षुषं सवं (cf. 66. 18) । १७ । प्रजापतिष्वेति सूक्तेनानङ्गाहं सवं (cf. 66.
19) । १८ । नमस्ते जायमानायै इत्यर्थसूक्तेन वशासवं (cf. 66. 20) । १९ ।

ददामीत्यनुवाकेन वशासवं (cf. *ibid.*) । २० । उपमितामित्यर्थसूक्तेन शा-
लासवं (cf. 66. 22) । २१ । तस्मैदनस्त्वर्थसूक्तेन (xi. 3. 1) बृहस्पतिसर्वं
। २२ । अभिचारकामस्य । २३ । द्वाविंशतिः सवचंक्षाः संहितायां पद्यान्ते
स्वर्गोदनतन्त्रेण सर्वे कर्तव्याः ब्रह्मोदनतन्त्रेण वा स्वर्गब्रह्मोदनी तन्त्रमिति
वचनात् (cf. 68. 4)... — The remaining two kaṇḍikās (67, 68) are
treated along with the first four kaṇḍikās (60-63) of this adhyāya:
see the introduction to 60. —

Adhyāya ix.

Kaṇḍikā 69.

sū. 1. अथ क्रव्यादश्मनेन सह आवसध्याधानं व्याख्यास्यामः ।
...दक्षिणतः पत्नी अधरारणिं गृह्णाति । उत्तरतो यजमान उत्तरारणिं ।
अरणिलचणे (Cod. °लचणं: see Ath. Pariç. 22) अरणिरुक्ता । ... यो
ऽस्यत्य इति द्वाभ्यां यजमानं वाचयति । अर्चयित्वा । देहादुपं चन्दनेन
समालभते । उभयोर्वाग्यतस्मावत्पूर्णाङ्गतिविमर्जनं. — sū. 17 fg. ... अर-
णिलचणे (Ath. Pariç. 22) उक्तं मन्थनविधानं. — sū. 20. 21. उर्वश्चसोति
मन्त्रेणोत्तरारणिमूलमधरारणिना संयोज्यं । पत्नी पश्चात्पुत्री मन्त्रं धा-
रयति पूर्वाभिमुखो यजमानो मन्त्रयति. — sū. 22... वैश्वानरमाह्वयति. —

Kaṇḍikā 70.

sū. 8. 9. सत्यं बृहदिति नवभिः (xii. 1. 1—9) शन्तिवेति दशम्या
(xii. 1. 59) उदायुषेति द्वाभ्यां (iii. 31. 10, 11; cf. Kāuç. 24. 31) । अग्ने गृहपत
इति वितानाग्निमुपतिष्ठते. —

Kaṇḍikā 71.

sū. 1. ... क्रव्यादं विमर्जति. — sū. 3. ... नडो नलः. — sū. 4.
अपावुषेति षड्भिर्भर्गभिः क्रव्यादं गृहीत्वा एकाग्रिं प्रदक्षिणं कृत्वा दक्षि-
णस्यां दिशि निष्क्रम्य ततो गृहद्वारे भूमौ निदधाति. — sū. 5.
... अन्वेभ्यस्त्वा पुरुषेभ्य इति तिस्रः... हिरण्यपाणिमिति तिसृभिः... यथा
शमयति तथा होतव्यं । भस्मनि होमः. — sū. 9-11. जीर्णपिटके
क्रव्यादं भस्मकृत्वा (1) शान्त्युदकेन सुशानं कृत्वा भूमिस्थानं कृत्वा दग्धं
स्नात्वा पिटके प्रक्षिप्य ततः परं मृत्यो इत्युक्त्वा पिटकं यजमानाग्निरसि
ददाति. — sū. 13 (note 15). The surmise that the sūtra refers
to Kāuç. 39. 20-27 is correct: Keçava quotes the passage in full. —
sū. 15. सीसं नदीफेनं लोहमृत्तिका एतानि चीक्षि द्रव्याणि यजमान-

हस्ताञ्जली दत्त्वा. — sū. 16. अस्मिन्वयमिति द्वे . . . सीसे मुहुमि-
ति द्वे . . . उदकसहितेन सीसेन हस्तप्रचालनं करोति. — sū. 18.
. . . प्राङ्मुखा आगच्छन्ति. — sū. 19. . . लोपयति. — sū. 20.
. . . द्वितीयया कृत्वा पदानि लोपयति सप्तनदी आ नावः (!). — sū. 21.
. . . प्राग्दक्षिणस्यां दिशि कूर्दीं प्रचिपति. —

Kapṭikā 72.

sū. 1. . . तस्मिन् (sc. गर्ते) अकर्णमश्मानमुदकमध्ये निदधाति. —
sū. 5. . . सर्वे शालां प्रविशन्ति । केचिन्नृहद्वारे महाशान्तिं चतुर्गणोमुखैर-
भिनिगदन्ति (cf. Kāuṣ. 39. 27 etc.). — sū. 7. . . वृषभमनुमन्त्रयते अनङ्गाहं
वा (Keç. does not therefore regard the word अनङ्गाहं in sūtra 8 as
the pratika of xii. 2. 48, but joins it to sūtra 7: I nevertheless adhere
to the division of the sūtras as given in the text). — sū. 10. . . शयने
उपविश्यानुमन्त्रयते. — sū. 11. . . त्रीणि दर्भपवित्राणि एकव वज्रा
पिञ्जलीत्युच्यते । केचिदेकं . . . — sū. 12. इमे जीवा अविधवा सुजामय
आञ्जनेन सर्पिषेति (the quotation in the sūtra therefore refers to xii.
2. 31, the persons and epithets being changed from feminine to mas-
culine: correct accordingly note 1 on page 191) . . . पिञ्जलीं उदक-
घटोपरि धामयित्वा यजमानादिपुरुषेभ्यः प्रयच्छति । एकैकस्य पुरुषाय
तिस्राच्छः (!) . . . — sū. 13. 14. . . एतैर्मन्त्रैराज्यं जुहोति. —
sū. 16. शर्कराम्बयं हि द्वितान् . . . वज्रा अयेरुपनिदधाति. —
sū. 20. यजमनो ऽशित्वा . . . दद्यात् । इति आवसथ्याधानं समाप्तं. —
After a description of the दक्षिणा Keç. passes over to adhyāya x:
no mention being made of the matter treated in the remainder of
adhyāya ix. —

Adhyāya x.

Kapṭikā 75.

sū. 14. . . अर्धर्चेनापगाह्य. — sū. 25. उग्रतीरिति सप्तभिर्हवि-
रुष्णोदकपात्रं संपात्य. —

Kapṭikā 76.

sū. 2. 3. तद्वासस्तुम्बरदण्डेन गृहीत्वा गोवाटे प्रचिपति. — sū. 5
(notes 22. 23). . . शतदन्तेपीकेन . . . — sū. 6. Cf. Keç. at Kāuṣ.
8. 22. — sū. 10. उपाध्यायः कौतुकगृहे प्रविशन् कुमारीं हस्ते गृहीत्वा

निर्यायति... — sū. 18. विरविच्छिन्नती (!)... — sū. 19 (note 8).
 ... वृषाकपित्राह्वयाः सूर्यं पठन्ति. The emendation of सूर्यपाठं in
 Daç. Kar. and Ath. Paddh. to सूर्या is to be cancelled. — sū. 21
 (note 13). Keç. also read प्राच्यः. — sū. 22. ... लेखासूपरि कुमारो
 पदानि ददाति. — sū. 23. ... कुमारोऽटिवेष्टितं योक्तं. — sū. 29
 (note 6). Keç. reads अथस्मिन्भूः Haas, Ind. Stud. v. 384, plausibly
 emends to अथस्मिन्भूः. — sū. 33. ... इति विवाहः समाप्तः. —

Kaṇḍikā 77.

Introduction. उवाह उच्यते. — sū. 2. ... पथि गच्छतोर्वरव-
 धोरये कर्ता व्रजति. — sū. 3. मा विदन्ननुचरा इति द्वाभ्यामध्वानं
 दक्षिणेन प्रक्रामति; cf. Kāuç. 50. 1. — sū. 4. तदा इदं प्रायश्चित्तं... —
 sū. 6. Keç. reads समृच्छत शपथो (!) नवयन्त सुशोभ... — sū. 8. ... लोष्टं
 प्रचिष्य तत उत्तरन्ति. — sū. 11. ... ग्रीहियवादिचेचं दृष्ट्वा वने वृक्षान्
 नद्यादिषु च. — sū. 13. ... यदि पथि स्वपिति. — sū. 19. ... वधू-
 मास्थापयति. — sū. 20. ... गृहे प्रवेशयति. — sū. 23. ... गृहदे-
 वतानमस्कारं कुर्वतीं ... —

Kaṇḍikā 78.

sū. 5. ... बलवज्रसृते चर्मणि वधूमारोहयति. — sū. 9. ... कुमा-
 राय फलमोदकादि दत्त्वा तत उत्थापयति. — sū. 10. 11. ... अष्टर्वं
 कल्पजं सूक्तं । आ गच्छत इति तृचं सूक्तं (vi. 82: therefore a very different
 construction from that implied in the text, as divided above by the
 editor and by Haas-Weber, Ind. Stud. v. 397. 399) सविता प्रसवाना-
 मिति सूक्तं । एतैः सूक्तराज्यं जुहुद्वरवध्वोः क्रमेण संपातानानयति. —

Kaṇḍikā 79.

sū. 10. ... मधुघमणिं पिष्ट्वा श्रीं प्रचिष्य अभिमन्त्र्य परस्परं वरवधू
 समालभेते । आह पैठीनसिद्धोक्तः (cf. Keç. at Kāuç. 34. 14) ।

आवपेत्सुरभिगन्धान् चरिरे सर्पिष्यथोदके ।

एतदेवनमित्वाहुः (!) श्रीं तु मधुना सह ॥ —

sū. 11. ... वरः ... प्रजननदेशं स्पृशति. — sū. 12. ... खट्वायां उत्था-
 पयति. — sū. 16. ... यदि चतुर्थिकाकर्ममध्ये रजस्वला वधूर्भवति

तदेदं प्रायश्चित्तं. — sū. 21. ... कर्ता. — sū. 25. ... स्नानं सर्वं

कुर्वन्ति. — sū. 30. पितृगृहे यदि रोदनं भवति तदा इदं प्रायश्चित्तं... —
sū. 33. आवृताः (?) प्राजापत्य इति गृहस्थ विवाहे तुष्णीं सर्वं कार्यं. —

Adhyāya xi.

Kaṇḍikā 80.

sū. 1. अथान्येष्टिपितृमेधं व्याख्यास्यामः. — sū. 2. वृचवर्जिते
देशे दहनं कर्तव्यमिति ब्राह्मणोक्तं । आहिताग्रेकापेद्यायं संस्कारः. —
sū. 3. . . समूर्ध्वन्तमग्निहोत्रशालायां आवसथ्यशालायां वा शालातृणानि
आसीर्य तेषूपरि दर्भतृणानि . . . — sū. 5. अथ यदि काकपिपोलिका-
सर्पव्याघ्रगृह्णित्वापदादियु दंष्ट्रादंशदोषान्म्रियते तदा इदं प्रायश्चित्तमु-
च्यते । यत्ते कृष्णः शकुनीत्युवाच तस्य दष्टव्रणमग्निना दहति. — sū. 10.
सप्तगोविणः स्पर्शं न कुर्वन्ति. — sū. 12. अथ शान्त्युदकं करोतीति
कर्ता न सकलप्रतीकत्रयेण ओषधीत्रयेण च मातृनामप्रतीकत्रयं शा-
न्त्युदके आवपति; cf. Kāuṣ. 8. 24, 25. — sū. 16. Keç. reads सजो-
प्तिहरन्ति. — sū. 19. एकार्यो च उपाः (?) कुर्वन्ति. — sū. 23.
अथ देशान्तरमृते आहिताग्रे च कर्म उच्यते... — sū. 26. दर्शपूर्णमास-
योर्विधानमुच्यते... — sū. 28. तिलपिञ्जानां इध्मा ग्रहणं. — sū. 30.
... देशान्तरमृतस्य दर्भाद्याग्निहोत्रं वा समारोपणं समाप्तं. — sū. 31.
अथ प्रकृतमुच्यते उत्थापनं. — sū. 34. . . वृषभौ अभिमन्त्र्य शकटे
युनक्ति अन्यः शयने पुरुषान्वा. — sū. 35. . . अति द्रवेत्यष्टौ अचो
हरिणीत्युच्यते । दहनदेशे नीयमानं हरिणीभिरभिमन्त्रयते. — sū. 36.
.. कर्ता . . . अथयः (?) प्रेतस्त्राये कृत्वाभिमन्त्रयते. — sū. 44, 45. Keç.
as the other paddhatis. — sū. 48. . . वेद्यष्टिं प्रेतहस्ताद्भुक्ताति
पुचः. — sū. 49. धनुर्हस्तादिति त्रिविधहस्तात्. — sū. 50. अष्टां
हस्तादिति मन्त्रविकारं कृत्वा . . . — sū. 53. . . केचित्प्रतिदिगं शिरः
कुर्वन्ति. — sū. 55. आचार्योऽनुमन्त्रयते. —

Kaṇḍikā 81.

sū. 21. गां निर्घृतिदेशे अघनप्रदेशे लकटेन घातयित्वा... हन्यमानां
गामुपवेश्य . . . — sū. 45. . . उपतिष्ठते. — sū. 48. . . समाप्तं दह-
नकर्म. —

Kaṇḍikā 82.

Introductory. अथ प्रथमे दिवसे पृथगोविणां शान्तिरुच्यते. —
sū. 5. सर्वे बान्धवाः . . . — sū. 9. . . एकविंशतिं दर्भपिञ्जलीनैर्वा इदं

वा आवपति. — sū. 17. ... यवानालभते. — sū. 19. अप नः शो-
 शुचदिति सूक्ताभ्यां (iv. 33; iv. 34) शास्त्राकीः समिध आदधाति. — sū. 20.
 ... बान्धवाः. — sū. 21. अथ द्वितीये ऽहनि कर्मोच्यते । दिवो नभ इत्यु-
 चापि प्रज्वाल्य स्थालोपाकं सकृत्सर्वङ्गतं करोति. — sū. 24. ... समाप्तं
 द्वाहकर्म. — sū. 25. तृतीये नास्ति कर्म । चतुर्थे ऽहनि कर्मोच्यते. ... —
 sū. 26 (note 16). Keç. reads अक्तिकं, as the last of the list of
 plants: perhaps for शुक्तिकं. — sū. 29. ततः संचयनं करोति. ... —
 sū. 33. ... समाप्तं संचयनं चतुर्थे ऽहनि केचिद्यवीयः प्रथमानि कर्माणि
 (cf. sū. 1 fg.). .. कुर्वन्ति । तथा च माह्विकः (essentially the same state-
 ment). ... —

Kāṇḍikā 83.

Introductory. अथ पितृमेध उच्यते । ... संवत्सरे कुर्यादिति श्रुतिः ।
 अथवा संवत्सरमध्ये ... — sū. 3. ... शतकिद्रे सहस्रकिद्रे द्वितीयं
 मृत्तये द्वे कुर्यात् ... — sū. 4. ... द्वे ... जीर्णवाससो नीललोहितसूत्रे
 प्रसिद्धे प्रसव्यं रज्जुं ... । इति पितृनिधानसंभाराः. — sū. 5. अथ
 पितृनिधानकाल उच्यते ... — sū. 9. अथावसानमस्त्रिगृह्यमुच्यते (!)
 तत्स्थानमुच्यते ... — sū. 13. अथ चतुर्दश्यामिदं कर्म ... — sū. 17.
 For the संप्रोच्यन्ती (sc. च्यौ) see Kāuç. 40. 9, note 16. — sū. 21.
 अस्त्रिनाशे प्रायश्चित्तकर्मोच्यते । अस्त्रिनाशे तद्देशात्पांसून्गृहीत्वावसानं
 समोष्य तत उत्थापयति. — sū. 34. अथवा त्रीणि शतानि षष्ट्य (1)
 पलाशत्स्रपान्तिः पुरुषं कल्पयित्वा तत उत्थापनीभिरुत्थाप्य हरिणोभि-
 र्हीरेयुः । शरीरनाशे दग्धे वैतत्प्रायश्चित्तं भवति. — sū. 25. मण्डपः
 ... तत्स्रोत्तरद्वारं दक्षिणद्वारं कुर्यात् ... — sū. 27. ... अस्त्रीनि
 मण्डपे प्रवेशयति. —

Kāṇḍikā 84.

sū. 6. सयवस्य चरोः सर्वे स्वगोवजा भोजनं कुर्वन्ति. — sū. 8. अथ
 प्रियं ददाति गोविणां । वोणां वादयेत् । वाद्यानि वादयेत्. — sū. 13, 14.
 अथामावास्यायाः प्रभाते कर्मोच्यते । तान्यस्त्रीनि मण्डपादुत्थाप्य हरि-
 णोभिर्हीरेयुः । ततः पादे निधाय । अथ विधानमुच्यते । पश्चात्पूर्वकृतेभ्यः
 पितृभ्यः etc. ... — sū. 15. प्राग्दक्षिणां दिशमभिसुखान्वारभ्याणि
 उत्तरस्यां दिशि समाप्यते. —

Kāṇḍikā 85.

sū. 1. अथ प्रमाणमुच्यते ... — sū. 4. ... एवंविधं मण्डपं भिमिति. —

sū. 8. अयुग्मानि कुर्यात् । परिमण्डलानि वर्तुलानि । चतुरस्राणि वा
 रमशानानि कार्याणि विकल्पेन श्रौतकिनां. — sū. 20. . . जीर्णवस्त्र-
 मास्तृणाति. — sū. 22. . . जीर्णवस्त्रं स्तृणाति ततो द्वितीयं परिचे-
 लवस्त्रं. — sū. 23. तत्रैव बहिर्धारयित्वा अपेक्षं भविष्यति ।
 तेन वस्त्रेण उक्तो होमः स्तरणं च. — sū. 24. . . सर्वाण्यस्त्रीनि तस्मि-
 न्यर्ते निवर्पति. — sū. 25. . . कुले ज्येष्ठो अस्त्रीनि यथापह... —
 sū. 27. . . यास्ते धाना इति द्वे (cf. xviii. 3. 69; 4. 26. 43) धाना धेनु-
 रिष्वेका (xviii. 4. 32) एतास्ते असी धेनव इत्येका (xviii. 4. 33) यास्ते
 धान्य अस्त्रित्वेका (?) एताभिस्तिलमिश्रधानाः . . . अस्थिषूपरि आ-
 दधाति. —

Kaṇḍikā 86.

sū. 1. तान्यस्त्रीनि गर्तस्थितानि. — sū. 2 (note 3). . . द्वौ चरु-
 . . . अष्टौ चरवः प्रतिदिशं दधाति. — sū. 4. एकं मध्ये निधाय ततो
 ऽभिमन्त्रयते प्रतिमन्त्रं वीरादिपूर्णा मन्त्रोक्ता अपूपापिधानाः सर्वे कर्तव्याः
 प्रसव्या दातव्याः. — sū. 5. . . अस्त्रीनि. — sū. 6. . . मध्यमपला-
 शपत्नीः (Cod. *पात्रे) शतकिद्रसहस्रकिद्रादिचरवश्च (!) सर्व आह्लादय-
 न्ति. — sū. 10. . . शिलाभिर्विषमाभिरिष्टकाभिर्वा प्रसव्यं चिग्वन्ति
 रमशानं. — sū. 14. शरसम्बस्य अन्तर्हितमघमिति मन्त्रेण कटिकाम-
 भिमन्त्र्य यामरमशानमन्तर्धानं करोति. — sū. 15. अष्टाङ्गुलां कटिकां
 प्रसव्यं कुशेन विः परिषिच्य भामयित्वा सिञ्चति पश्चिमायां दिशि स्फाट-
 यन्ति. — sū. 16. समेत विश्व इत्यनया च्चवा (vii. 21. 1) सर्वे बान्धवाः
 परिषिञ्चन्ति ध्रुवनानुपयङ्गने (!) । विः प्रसव्यं परिकीर्णकेशः परियन्ति
 दक्षिणानूङ्गनाघ्नाना (cf. Kāṇ. 84. 10) इति ध्रुवनानि (!)... — sū. 17.
 . . . इन्द्रं क्रतुमित्यन्तं । एतैः पश्चात्स्थिता उपतिष्ठन्ते कर्ता गोविणश्च. —
 sū. 18. . . समाप्तं रमशाने चित्तस्य कर्म. — sū. 19. शुभकर्म । . .
 सीसे मृदङ्गमित्यादि क्रव्याच्छमनेन (71.16 fg.) व्याख्यातं. — sū. 22 (note 14).
 . . . पदानि लोपयति. — sū. 28. . . सप्त शर्कराः पाणिष्ठावपते
 इत्यादि . . . तासां धूमं भक्षयन्ति इत्येवमन्तं सर्वं (Kāṇ. 82. 2—20)
 कुर्वन्ति गोविणः. — sū. 29. वैवस्वतं स्त्रीलोपाकं अययित्वा इत्यादि
 . . . यमव्रतान्तं सर्वं भवति (Kāṇ. 82. 36—42).

Kaṇḍikā 87.

sū. 8. . . चीनधोमुष्टीन्निर्वपति. — sū. 14. . . तिथ्यङ्गुलिं. —
 sū. 15. अवाङ्गुलिं . . . — sū. 27. . . एताभिर्बर्हिं स्तृणाति बर्हिषि

आयवनं करोति. — sū. 28. आ यात पितर इत्युवा आस्य आन्वि-
त्युवा सं विशन्वित्युवा एतैस्त्वित्त्विकीर्यं (cf. Kāuṣ. 83. 27-29). —

Kaṇḍikā 88.

sū. 1. .. चरुमभिघारयति. — sū. 6. सं बर्हिर्नक्तमिति सदभंक्षण्डु-
लाजुहोति। ततः पर्युच्यं (Keç. therefore divides, no doubt correctly, a
sūtra after तण्डुलान्). — sū. 14. पिङ्गुलीर्धृताक्ताः पिण्डेषु निदधाति .. —
sū. 18. अथ पितर इति प्रतिपिण्डं जपति. — sū. 20. .. चीस्त्री-
भ्राणायामान्कुर्यात्. — sū. 21. .. पिण्डेषूपतिष्ठते. — sū. 29. यत्र
इदमिति मनो वा ह्यामहेति (!) सूक्तं हृदये चत्वालम्ब जपेत्. —

Kaṇḍikā 89.

sū. 16. गृह्येयनाहिताग्नेर्होमः. Cf. note 6. — sū. 17. इदं मे (!)
कृतमस्मीति मन्त्रेणाग्निमुपतिष्ठते यस्मात्कोशादिति (xix. 72. 1)। इति पि-
ण्डपितृयज्ञः समाप्तः. —

Adhyāya xii.

Kaṇḍikā 90.

sū. 1. अथ मधुपर्क उच्यते। आचार्ये गृहमागते इदं कर्म करोति... —
sū. 9. .. सूक्तं जपित्वा पुनराचार्य उदकमभिमन्त्रयते. —

Kaṇḍikā 92.

sū. 14. .. आचार्यो ब्रूते तृणानि गीरत्विति। तृणानि ददाति
गवे. — sū. 25. .. भूयसो (!) भूयस्मेति मन्त्रेण ... —

Adhyāya xiii.

Kaṇḍikā 93.

Introductory. अद्भुतकर्मपरिभाषा उच्यते। ... लोकविरुद्धं दृश्यते
यत्तदद्भुतमित्युच्यते। ... अद्भुतशान्तिर्यच्च न क्रियते तच्च दोषो भवति।
... अद्भुतं यच्च भवति तत्परामभवति विनश्यति। विनाशार्थं अद्भुतं देवाः
सृजन्ति. — sū. 9. *शौचस्यामनुदित्वां... उपामनुदित्वां. — sū. 10.
दारुणसंवत्सरे दुर्भिक्षे मरके वा. — sū. 13. देवतेषु (!) ... — sū. 21.
धेनुर्धेनुं धयत्वां. — sū. 22. .. आकाशफेनं पिबति. — sū. 26.
अनाज्ञातमद्भुतं दृश्यते। यदद्भुते न पठितं तदनाज्ञातमद्भुतमथवा लौ-
किकं कुमुदितं वा अद्भुतं वा. — sū. 32. दूषो ... — sū. 34. धूम-

केतुः सप्तच्छपीन्... — sū. 36. मांसमुखो (!)... — sū. 37. अन-
पावभासे (!). — sū. 38. ..स्यसति (!). — sū. 40. यास्यो ऽपि: ... —
sū. 43. कुम्भोदधाने ... —

Kaṇḍikās 94—120.

100. 3. शकधूममिति सूक्तेनाव्यं जुहुयात् । विषासहिमित्यनुवा-
केन । रोहितैरुपतिष्ठते (cf. note 9, p. 256, and Kāuṣ. 99. 3, 4). —
103. अथर्वणे यहनचचाणां समापेक्षे ... शान्तिः. — 104. 2. या असुरा
इति द्वाभ्यां... — 105. 1 (note 12). या असुरा. — 106. ..सीतामध्ये
लाङ्गलसंसर्गे पुच्छसंसर्गे च. — 115. 1. ...पुरुषो वाकाशफेनं भक्षय-
ति... — 116. 3, 4. ...पिपीलिकायां शान्तिः समाप्ता । अथ पिपीलि-
काभिचार उच्यते. — 118. अथ मधुजालके गृहे लपे शान्तिरुच्यते. —
119. अथ सर्वाद्भुतेषु शान्तिरुच्यते । Here follows a long list of omens
and portents, similar to that contained in the last pariṣiṣṭas of the
Atharva-Veda, the भार्गव्याणि । भार्गव्याणि । बार्हस्पत्याद्भुतानि । महाद्भु-
तानि ओशनसाद्भुतानि; cf. the following statement: यद्वाग्धे न पठ्यते
तत्सर्वमनाज्ञातमित्युच्यते यदपि परिशिष्टेषु पठ्यते. The chapter contains
also the following: इतिहासपुराणज्योतिःशास्त्रे अथर्ववेदके नरवेदकेषु
पठितेषु चर्द्धितेषु सर्वाद्भुतेषु एषा शान्तिः । अथवा महाशान्तिरमृता घृत-
कम्बलकोटिहोमसर्वाद्भुतेषु (cf. Ath. Pariṣiṣ. 33 and 35) कौशिके अपठितेषु
एषा शान्तिः । महाशान्तिर्वा विकल्पात् इति भाष्यकारः. — The MS.
ends abruptly, after a passage corresponding to kaṇḍikā 120, with the
short colophon mentioned in the introduction, p. xvi. —

INDEXES.

1215121

A.

Proper Names and Kindred Subjects.*

I. Names of divinities and personifications.

अग्र 71. 1.	अङ्गिरतः (?) 22. 9. Cf.	10; 73. 7, 15; 90. 18,
अश्वित 122. 2.	आङ्गिरस, भुवङ्गिरस्-	20; 92. 14; 97. 8.
अप्ति 2. 1, 2, 15, 37; 4. 1 ² ;	अथर्वन् 59. 25; 73. 12;	अराति 3. 9 ² .
5. 1, 12 ² , 13; 6. 11 ² ; 10.	125. 2.	अरिष्टनेमि 73. 7.
23; 12. 14; 22. 9; 42. 17;	अदिति 70. 6; 91. 4;	अर्यमन् 34. 22.
44. 17; 45. 11; 49. 12;	92. 14. Cf. आदित्य.	अर्वाग्वसु 3. 7; 137. 39.
56. 6 ¹ , 12, 13; 65. 14,	अधर्म 74. 5. Cf. धर्म.	अवोष 116. 2.
15; 68. 31; 70. 1, 9 ⁴ ;	अनिष्ट 5. 13. Cf. इष्ट.	अश्विन् 2. 1; 20. 5, 11;
71. 1, 6; 72. 14 ¹ ; 72.	अनुमति 1. 29; 45. 16 ² ;	51. 21; 58. 1 ² ; 106. 7;
95, 26, 97, 29, 32; 73.	74. 2. Cf. आनुमत.	137. 18.
2, 4; 74. 2, 15; 78.	अनून 122. 2.	अमु 47. 16.
10 ³ ; 81. 31; 83. 1; 89.	अन्तक 135. 9.	असुर 87. 16; 88. 1. 106. 7;
13; 94. 14; 95. 3; 97.	अन्तारिच 6. 5, 10; 49.	Cf. आसुर.
4. 6; 98. 2; 108. 2 ⁵ ;	12; 88. 9 ² ; 97. 8; 98.	अहन् 58. 20.
114. 2; 116. 8; 119.	2 ² ; 115. 2 ² ; 128. 4;	अहोरात्रि 42. 17; 58. 20.
9 ² , 5; 128. 2; 130. 2;	133. 3.	आकृति 5. 7 ² .
131. 2; 133. 6; 135.	अपरिमित 122. 2.	आप्येय 2. 4, 6; 4. 1; 73.
9 ³ ; 137. 2, 25; 139. 6.	अपरिमितपोष 3. 14;	11; 92. 20; 127. 2, 8.
Cf. आप्येय.	74. 18. °पोषा 24. 20.	आङ्गिरस 14. 30; 47.
अपोषोमी 2. 2; 5. 1 ³ ;	अपान 3. 15; 72. 42.	2, 12; 135. 9 ² . Cf.
72. 26; 73. 11.	अपां नपात् 127. 2.	अङ्गिरस्.
अपोषोमोय 4. 19.	अप्सरस् 49. 12.	आदित्य 6. 16; 10. 21;
अघोर 56. 13.	अमय 56. 13. Cf. भय.	24. 42; 28. 16; 32. 19;
अङ्गिरस् 70. 6; 137. 25.	अमृत 2. 38; 49. 5; 68.	42. 17; 55. 15; 68. 2;

* This index includes the entire text of the Kāuṣika, with the exception of the mantras quoted by pratika from the Atharva-saṁhitā. The numbers above the line indicate the number of occurrences of a word in a given sūtra or passage.

70. 6; 73. 2, 15; 92. 14; 93. 7; 99. 1, 2²; 128. 4; 135. 9. Cf. अदिति.
 आनुमत 23. 4; 42. 11; 45. 10; 73. 12; 82. 38. Cf. अनुमति.
 आपः (देवीः) 3. 3²; 56. 7; 99. 2; 103. 2³; 107. 2; 133. 3.
 आर्तव 106. 7. Cf. चतु. आर्षेय 55. 11, 12; 63. 3; 67. 2, 3, 27. Cf. अषि.
 आशा 51. 21; 74. 9; 115. 2.
 आशापति 51. 21.
 आशापानीय 38. 1.
 आसुर 104. 2; 105. 1. Cf. असुर.
 रन्दु 74. 20.
 रन्द्र 3. 3²; 6. 17; 20. 10; 21. 9; 24. 9, 22; 47. 16; 51. 2; 58. 5; 65. 14; 78. 10²; 97. 8; 104. 2³; 106. 7; 107. 2; 113. 2³; 115. 7, 8; 133. 9; 140. 7, 14, 19². Cf. ऐन्द्र.
 रन्द्रापी 2. 3; 5. 2⁴; 59. 17, 21; 72. 25; 73. 11; 74. 2, 15; 96. 3²; 97. 6²; 99. 2; 114. 2²; 128. 2. Cf. ऐन्द्राप.
 रन्द्रावृहस्पति 133. 3.
 रद्र 3. 7; 5. 13; 137. 39. Cf. अनिद्र.
 रैशान 38. 15; 51. 8; 115. 2; 116. 8.
 उय 51. 8.

उत्तमरात्री 135. 9.
 उदङ्ग 56. 13.
 उदान 3. 15; 72. 42.
 उपतच 74. 8.
 उर्वशी 69. 20.
 उशनः काव्य 139. 6.
 उपस 101. 2. Cf. औ-पसी.
 अत 3. 4, 7; 6. 20; 90. 5; 99. 2; 137. 39.
 अतु 74. 15²; 99. 2; 101. 2; 106. 7. Cf. आर्तव.
 अषि 2. 1; 58. 4; 67. 2, 3, 27; 68. 26. Cf. आर्षेय, एकर्षि.
 एकर्षि 67. 27. Cf. अषि.
 ऐन्द्र 2. 40; 92. 2. Cf. रन्द्र.
 ऐन्द्राप 5. 3; 6. 36. Cf. रन्द्रापी.
 औषधि 73. 5; 74. 6; 133. 3.
 औषसी 93. 9; 101. 1, 2; 135. 9⁴. Cf. उपस.
 कवि 108. 2.
 काम 5. 7²; 45. 16²; 76. 18; 81. 31.
 कुह 1. 30.
 कृत्वाद् 22. 9; 43. 16; 70. 10, 12; 71. 1, 3, 6; 82. 21²; 97. 6.
 चात्राण 56. 13.
 चैवपति 51. 21.
 गन्धर्व 40. 14; 49. 12; 56. 13; 106. 7.
 गृह्या 74. 10.
 चन्द्र 49. 12; 100. 2; 116. 8; 119. 3; 135. 9.
 चन्द्रमस 42. 17; 56. 7; 93. 8; 100. 1.

चित्ररथ 74. 8.
 चित्रसेन 74. 8.
 जामि 34. 15. Cf. देव-जामि.
 जातवेदस् 3. 1, 4; 6. 1, 11; 40. 13; 45. 11, 14; 70. 1³; 72. 14; 84. 1; 95. 3; 96. 3; 108. 2; 128. 2; 130. 2²; 131. 2²; 133. 6.
 तच 74. 8.
 तचक 28. 1; 29. 1; 32. 20; 56. 13.
 तत 88. 10, 24.
 ततामह 88. 9, 24, 25.
 तपस् 90. 5, 9.
 तार्क्ष्य 73. 7.
 त्वष्टर् 124. 2², 3, 4, 5; 133. 3; 135. 9.
 दुरिष्टि 5. 13.
 देव 1. 9, 11, 13, 15, 17, 19, 20, 23; 3. 10; 5. 12; 6. 9, 11, 26²; 40. 13; 47. 11; 49. 6²; 56. 7; 61. 11; 70. 6; 73. 18²; 74. 12², 19; 82. 13; 89. 12³, 18; 104. 2²; 106. 7²; 115. 2; 124. 4, 5; 128. 4²; 129. 2; 133. 6²; 135. 9³; 137. 11; 139. 26. Cf. the following words.
 देवी 22. 9; 33. 9.
 देवजन 73. 5.
 देवजामि 74. 10. Cf. जामि.
 देवलोक 4. 13. Cf. लोक.
 देधिषव्य 3. 5; 137. 37.
 देव 141. 32, 33.

दैवीभ्यस्तनूभ्यः 5. 13.	पितृदेवत्वा (sc. चाङ्ग- ति) 4. 12.	137. 11, 15, 40. Cf.
दैव्य 3. 1; 89. 1.	पितृमेध 80. 1.	इन्द्राबृहस्पती.
द्यावापृथिवी 44. 34; 59.	पितृमघ 69. 1.	बृहस्पतिशिरस् (sc. सो- दन) 49. 15.
2, 28; 74. 6, 15; 115.	पितृपवीतिन् 87. 26,	ब्रह्मण्यसि 3. 2.
2; 133. 3; 137. 41 ² .	30; 88. 7, 29.	ब्रह्मन् m. 6, 17; 56. 13;
द्यौ 3. 3 ² ; 6. 5, 10;	पिशाच 25. 32.	74. 3; 135. 9; 139. 26.
24. 42; 49. 12; 70. 6;	पुण्यजन 73. 5.	ब्रह्मन् n. 3. 1; 6. 11;
88. 8 ² ; 91. 1; 97. 8;	पुरुषरचस 95. 3.	46. 55; 49. 7; 90. 9;
98. 2 ³ ; 115. 2.	पुष्टि 3. 12 ² ; 51. 11; 74.	96. 3; 97. 6, 8 ⁴ ; 125.
धन्वन्तरि 74. 6.	18; 106. 6, 7.	2; 135. 9.
धर्म 74. 5. Cf. चधर्म.	पूर्णक 20. 3.	ब्रह्मप्रजापतो 139. 6.
धातर 56. 17; 115. 2 ¹ .	पूत 3. 7; 137. 39.	ब्रह्मवर्चसिन् 4. 18.
नचच 49. 12; 82. 11 ² ;	पूयन् 2. 1; 3. 10; 45.	ब्राह्म 92. 1.
93. 35; 94. 7; 123. 1,	16; 78. 10 ² ; 133. 3;	ब्राह्म्य 79. 32.
2; 135. 9.	137. 18. Cf. पीष्ण.	भग 123. 4; 133. 3.
नारशंस 89. 1.	पृथिवी 2. 16; 6. 5, 10;	भद्रा 39. 9.
निर्धति 18. 1; 47. 16 ² ;	49. 12; 88. 10 ² ; 91.	भय 56. 13. Cf. अभय.
97. 1, 7, 8. Cf. निर्धत्.	4; 98. 2 ² ; 103. 2;	भरत 71. 6.
निर्धत्.	137. 11.	भव 51. 3.
नुमणस् 65. 15.	पेद्व 32. 21; 35. 4, 8.	भरद्वाज 47. 12.
निर्धत् 81. 21. Cf. नि- र्धत्ति.	पीष्ण 92. 4. Cf. पूयन्.	भाव 74. 12.
निर्धत् 97. 3. Cf. नि- र्धत्ति.	प्रजा 106. 7; 124. 2,	भुव 116. 2; 123. 4.
परामवसु 3. 6; 137. 38.	3, 4.	भुवन 116. 2; 123. 4.
परिपूर्ण 122. 2.	प्रजापति 33. 9; 49. 6;	भुवनपति 116. 2.
पर्यन्तपत्नी 106. 7.	59. 19; 72. 18, 27, 28,	भुवां पति 116. 12.
पर्वत 51. 7.	32; 73. 2 ² ; 73. 11; 74.	भूत 56. 13.
पशुपति 51. 8.	2, 18; 116. 8; 124. 4.	भूति 3. 11 ² ; 51. 11;
पावक 73. 1 ² .	Cf. प्राजापत्य, ब्रह्मप्र- जापतो.	74. 18.
पितरः 1. 9, 12, 14, 16, 17,	प्रततामह 88. 8, 24, 25.	भूमि 70. 6; 98. 2 ² ; 136.
19, 21, 22; 45. 14;	प्रपितामह 73. 6.	9; 137. 24. Cf. भौम.
49. 6; 61. 9; 73. 6;	प्राण 3. 15; 47. 16; 72.	भूमिपति 126. 2.
83. 1, 26, 35; 84. 1,	42; 74. 20; 92. 13.	भृगु 137. 25.
12; 86. 30; 87. 1, 9,	प्राजापत्य 79. 33; 102.	भृग्वहिरसः 94. 4; 139.
11, 16, 17; 88. 1, 14,	2; 106. 6; 127. 2, 9.	6. Cf. भृग्वहिरोविह
15 ² , 18, 21, 25 ² , 29;	Cf. प्रजापति.	under 2.
89. 1 ² , 6, 12 ² , 17, 18 ² ;	बृहस्पति 3. 8 ² , 10; 9.	भौम 38. 12, 16.
138. 14.	9; 20. 5; 47. 16; 65.	मनस् 88. 29; 89. 1 ⁴ .
पितामह 73. 6.	14; 103. 2; 123. 4;	मनसस्पति 117. 2.
		मना 107. 1, 2.

- मनु 106. 7.
 मरुत् 41. 3; 97. 8; 127
 7; 128. 4; 133. 3. Cf.
 मारुत.
 महादेव 51. 8.
 महाभूतानि 19. 31.
 मांसमुख 93. 36; 129. 1.
 मातरिश्चन् 98. 2; 135. 9.
 मातृनामन् 8. 24; 26.
 29; 94. 15; 95. 4; 96.
 3; 101. 3; 114. 3;
 136. 9.
 मारुत 45. 12; 127. 2.
 7; 141. 41. Cf. मरुत्.
 मार्त्यव 56. 13. Cf. मृत्यु.
 मार्त्युजय 56. 13.
 मित्र 6. 17.
 मित्रावरुणा 56. 2, 3;
 57. 4; 133. 3.
 मृत्यु 74. 5; 97. 8⁴; 117.
 2; 135. 9². Cf. मार्त्यव.
 मेधा 74. 9.
 यव 93. 3; 95. 1.
 यता 39. 9².
 यम 62. 21; 82. 42; 84.
 2; 116. 8. Cf. याम.
 यातु 106. 7.
 याम 81. 34; 83. 16.
 Cf. यम.
 योगवेम 56. 13; 114. 2.
 रवस् 3. 9²; 44. 38;
 47. 16; 68. 26; 87. 16;
 130. 2³; 131. 2³. Cf.
 रावस.
 रचोदेवता (sc. आङ्ग-
 ति) 4. 12.
 राका 1. 29.
 रावस 106. 7. Cf. रवस्.
 राध 106. 7.
 राङ्ग 100. 1.
 रुद्र 50. 14; 51. 8; 129. 2.
 रुद्राः 42. 17; 59. 29;
 68. 2; 92. 14.
 रूप 72. 42.
 लोक 81. 31.
 वनस्पति 73. 5; 74. 6;
 91. 1; 125. 2; 135. 9⁶.
 वरुण 3. 3³; 6. 17; 26.
 39; 32. 7²; 41. 3; 46.
 55; 65. 14; 97. 8²;
 116. 8; 127. 3; 135.
 9². Cf. वारुण. मि-
 त्रावरुणा.
 वसवः 42. 17; 68. 1;
 92. 14; 108. 2.
 वाचस्पति 41. 15.
 वात 90. 25; 91. 1; 117.
 3, 4³; 118. 1; 127. 5.
 वानस्पत्य 73. 5.
 वायव्य 127. 2, 5.
 वायु 49. 12; 56. 7; 116.
 8; 117. 2; 119. 3, 4²,
 5; 127. 5; 135. 9.
 वारुण 92. 8; 127. 2, 4.
 वामुकि 74. 8.
 वासोष्पति 43. 13³; 74. 2.
 वासोष्पतीय 8. 23; 43. 4.
 वासोष्पत्य 43. 5; 120. 9.
 विद्या 74. 9.
 वित्ति 106. 6.
 विधा 74. 15².
 विनत 116. 2.
 विप्र 103. 2².
 विश्वकर्मन् 137. 25.
 विश्वानि भूतानि 56. 13;
 74. 3.
 विश्वे देवाः 6. 9; 56. 13;
 59. 1; 68. 2; 73. 15;
 74. 3, 15; 115. 2³;
 128. 4²; 133. 3; 135. 9.
 Cf. विश्वदेवी.
 विष्णु 1. 37; 2. 32; 3.
 10; 6. 14; 49. 14;
 133. 3.
 वीरुध 73. 5.
 वृत्र 5. 2; 47. 16.
 वेद 56. 7; 67. 8; 125. 2.
 वैवस्वत 46. 34; 82. 36;
 86. 29.
 वैशालिय 56. 13.
 वैश्ववर्ण 25. 34; 74. 3.
 विश्वदेवी 62. 21; 73. 13,
 14, 16, 17. Cf. विश्वे .
 देवाः.
 विश्वानर 31. 5.
 व्याधक 102. 2.
 व्यान 3. 15; 72. 42.
 व्रत 56. 7³.
 व्रतपति 6. 19; 42. 17²;
 56. 6², 7².
 व्रतपत्नी 56. 7.
 व्रातपत 73. 7.
 शग्मा 39. 5.
 शतारुण 116. 2.
 शत्रुंजय 56. 13.
 शम् 128. 4.
 शर्व 51. 8; 128. 4.
 शान्तिवा 39. 9.
 शान्ता 39. 9.
 शिवा 39. 5.
 युनासीर 106. 8.
 मूल्याण 56. 13.
 श्रद्धा 74. 9.
 श्री 74. 9, 18; 106. 6, 7⁴.
 सत्य 3. 4, 7; 6. 20; 90.
 5; 99. 2; 137. 39.
 सप्तर्षयः 59. 26; 73. 8;
 93. 34; 125. 2; 127. 1.
 समंद्धान 135. 9.

समा 102. 1. 2, 3 ² .	4; 128. 3, 4; 133. 2;	15; 78. 10 ² ; 89. 1, 6;
समान 3. 15; 72. 42.	137. 18. Cf. सार्विची.	97. 8; 128. 2, 3, 4 ² ;
समुद्र 3. 3 ² ; 18. 38;	सहस्रपोष 3. 13; 74. 18;	133. 3; 135. 9 ² . Cf.
74. 6. Cf. सामुद्र.	पोषा 24. 20.	सीम्य.
समुध 5. 7 ² .	सहस्राक्ष 30. 18.	सीम्य 74. 16; 92. 3. Cf.
सरस्वती 45. 16.	सामुद्र 19. 9. Cf. समुद्र.	सोम.
सरस्वन्त 133. 3.	सारस्वत 81. 38; 83. 16;	सीर्य 79. 31. Cf. सूर्य.
सर्प 49. 12.	92. 5. Cf. सरस्वती.	सीविष्टकृत 4. 8; 45. 7;
सर्वकाम 45. 16.	सरस्वन्त.	73. 12. Cf. स्विष्टकृत.
सर्वगण 45. 16.	सार्विची 9. 7; 17. 32; 56.	सोना 39. 5.
सर्वपुरुष 45. 16	8; 139. 10. Cf. सवितर.	खर 133. 3.
सर्वबोर 45. 16.	सिनीवाली 1. 30.	स्वस्ति 56. 14.
सर्वाणि भूतानि 56. 13;	सिन्धु 1. 5.	स्विष्टकृत 5. 4, 12; 6.
74. 3.	सीता 106. 7.	34 ² ; 45. 4. Cf. सी-
सर्वे देवाः 56. 13; 73.	सूर्य 42. 17; 49. 12; 56.	विष्टकृत.
5; 74. 3.	7; 72. 28; 89. 1; 91.	स्विष्टि 5. 13.
सवितर 2. 1, 33; 3. 2;	1, 2; 98. 2; 116. 8;	हविष्कृत 2. 6.
9. 9; 44. 39; 67. 27;	119. 3, 5. Cf. सीर्य.	हव्यवाह 71. 1.
91. 3, 6; 115. 2 ³ ; 124.	सोम 4. 2 ³ ; 5. 1; 33. 7 ² ;	हाहाह्रह्र 56. 13.
	68. 10 ² ; 73. 8; 74.	हो 74. 9, 18.

2. Names and designations of priests, teachers, and other persons.

अनध्वर्यु 62. 16.	उपाध्याय 10. 7; 141. 28.	काङ्कायन 9. 10; 22. 18.
अब्राह्मण 74. 12; 91. 20.	अत्विज् 67. 1; 72. 44;	कारयमाण 53. 9.
Cf. ब्राह्मण.	73. 4, 13; 92. 32.	कीनाश 20. 4.
अमलविद् 73. 17.	अपि see under 1. Cf.	कीरुपथि 9. 10; 63. 27.
अविपश्चित् 73. 17.	अपेय, एकपि.	कीशिक 9. 10, 11; 46.
अयोचित्य 73. 17. Cf.	एकराज 17. 11.	16; 68. 37. Cf. युवन्
योचित्य.	एकपि 67. 27.	कीशिक.
आचार्य 46. 14, 31; 56.	एके 63. 2, 26; 67. 4, 10,	चविय 12. 16; 16. 3, 7,
17; 63. 24; 92. 32;	14; 72. 22; 81. 32;	25; 17. 19, 28, 31, 32;
140. 18 (plur.); 141.	82. 24, 34; 86. 13;	57. 2, 5, 11, 17, 19;
10, 27, 29.	87. 15; 89. 4; 138.	80. 49; 82. 27.
आयुधियामणी 15. 8.	15; 139. 22.	गार्ग्य 9. 10; 13. 7;
अपेय see under 1.	कर्तर 67. 13; 70. 15;	17. 27.
इपफालि 133. 16.	82. 42; 92. 19; 94.	गुरु 141. 30, 40.
उदहत 60. 16, 25.	16; 108. 3; 112. 2;	गृहपति 24. 13; 70. 9.
उदाहार 75. 13.	128. 5; 136. 10.	गृहपती 23. 5; 24. 15.
उपरिविभव 9. 10; 80. 54.	कवि 108. 2.	यामोज 11. 9.

चाण्डाल 141. 38.	17. 6; 34. 7; 54. 21;	यजमान 4. 14, 15, 16 ² ,
आटिकायन 9. 10.	60. 1; 67. 18; 68. 4,	17; 60. 21; 68. 7; 73.
तदाङ्गः 17. 31.	5, 7; 75. 13, 18; 77.	15; 74. 16; 135. 2 ³ .
दर्भाहार 1. 24; 61. 38.	2, 6; 82. 5, 9, 12; 83.	यज्ञपति 108. 2.
दातर 60. 11, 13, 15;	32; 94. 2; 126. 2; 137.	युवन् कौशिक 9. 11.
63. 22, 28; 65. 15; 65.	33, 37, 40 ³ ; 140. 4;	Cf. कौशिक.
20, 27; 67. 13, 15 ² ,	141. 7.	राजन् 3. 15; 13. 4; 15.
19; 68. 1, 2, 23, 24;	ब्रह्मविद् 73. 18.	2, 9, 11; 16. 4; 17. 1;
90. 7 ² , 12 ³ , 16 ² ; 92.	ब्राह्मण 6. 23, 26; 13. 7;	71. 1; 94. 2, 17; 100.
26 ² , 29 ² .	17. 19, 24; 24. 10; 43.	1; 116. 3 ⁷ ; 120. 13;
दास 84. 7; 89. 4; 90. 18.	14; 50. 15; 53. 10; 54.	126. 2, 13; 128. 2. 3 ² ,
दासो 89. 9.	22; 57. 1, 4, 10, 16,	4 ⁶ ; 135. 9 ⁴ ; 140. 1, 4,
दोचित 59. 27.	19; 61. 10; 65. 15; 67.	10, 13, 22; 141. 31.
देवदर्शिन 85. 7.	1; 68. 26, 40; 73. 18;	राजपुत्र 17. 14.
धार्तराष्ट्र 20. 6.	74. 11, 12; 75. 9; 80.	वक्षामः 1. 1; 141. 1, 24.
नापित 54. 1.	48; 82. 27; 83. 31, 35;	विज्ञायते 60. 6; 75. 5;
पत्नी 6. 17, 18; 20. 16;	89. 2, 3, 11; 91. 18,	87. 2; 138. 5, 13.
44. 18; 60. 15, 20, 27,	20; 92. 21; 93. 12;	वृषल 91. 19.
32; 61. 17; 67. 16;	94. 16; 104. 1; 120.	व्याख्यास्यामः 67. 5; 80.
69. 4, 5; 77. 16; 80.	12; 126. 12; 136. 12;	1; 140. 1.
44; 88. 12 ² , 19, 22,	140. 17, 21.	वैद्य 15. 7; 17. 18, 19;
24; 89. 5.	ब्राह्मणायन 33. 19; 78. 8.	57. 3, 6, 12, 18, 19;
पारिव्राजक 92. 10.	भागलि 9. 10; 17. 27.	80. 50; 82. 27; 94. 17;
पार्थश्रवस 9. 10; 17. 27.	भृशङ्गिरोविद् 63. 3;	120. 13; 126. 13.
पिप्पलाद 9. 7, note.	94. 3. Cf. भृशङ्गिरसः	शकधूम 8. 17; 50. 15.
पुरोहित 47. 16.	under 1.	शूद्र 73. 18; 141. 39.
पीरोहित्य 17. 30.	मनुष्य 61. 10; 82. 13;	Cf. महामुद्र.
प्रदेशिक 94. 17; 120.	89. 12 ³ , 18; 104. 2 ⁷ ;	शौनकिन् 85. 8.
13; 126. 13.	105. 1; 106. 7; 120. 2;	श्रोत्रिय 89. 8; 91. 18.
प्रेषकृत् 26. 4; 39. 15,	131. 2.	19. Cf. अश्रोत्रिय.
21; 87. 5, 12.	मनुष्याधम 63. 2.	संभल 75. 8.
ब्रह्मचारिन् 46. 14; 55.	मर्त्य 106. 7.	सारथि 15. 11.
14; 56. 12, 14, 17; 59.	महामुद्र 17. 16. Cf.	सार्ववेदिक 67. 7.
18, 27; 67. 11; 82. 46;	शूद्र.	स्नातक 13. 4.
135. 9; 140. 13; 141.	माठर 138. 16.	होतर 45. 11.
31.	मानुष 106. 7.	
ब्रह्मन् 2. 18; 3. 5, 8 ³ ;	मानुषी 93. 18; 111. 1.	

3. Solemn words in sacrificial formulas.

ओ 3. 4, 11, 12, 13, 14; 5. 13 ² ; 9. 9 ³ ; 55. 13 ² ; 69. 23 ³ ; 70. 6 ² ; 90. 18 ² ; 91. 6, 16; 92. 13.	बृहत् 91. 12. वपद् 1. 20; 5. 13. वृधत् 91. 10. शम् 3. 11, 12, 13, 14; 49. 12 ¹⁰ ; 85. 14; 91. 15; 117. 2 ² ; 129. 2 ² ; 135. 9. स्वर 3. 4, 13; 5. 13 ² ; 55. 13; 69. 23; 70. 6; 90. 18; 91. 8; 92. 13. स्वधा 1. 21; 45. 14; 73. 6 ³ ; 82. 21; 84. 1; 88. 1, 13. स्वाहा 1. 20; 4. 1, 2, 11; 5. 7 ⁵ , 12, 13 ¹² ; 6. 1, 9, 11; 16. 18;	22. 9; 45. 11, 14; 56. 6, 7, 17; 72. 18, 27 ² ; 28 ² , 42 ³ ; 74. 15 ² ; 78. 10 ⁴ ; 81. 30, 31 ² ; 84. 1; 88. 1; 91. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15; 92. 31; 94. 14; 95. 3; 96. 3; 97. 4, 6; 99. 2; 100. 2; 101. 2; 102. 3; 103. 2; 106. 6; 113. 2; 114. 2; 116. 2 ² , 3 ² ; 117. 2; 124. 2, 3, 4, 5; 125. 2; 128. 2; 129. 2; 130. 2; 131. 2; 135. 9 ¹⁰
---	--	--

4. Astronomical, chronological, and geographical terms.

अन्तरिक्ष see under 1. अन्तर्देश 49. 9; 74. 7. अभिजित् 139. 1. अमावास्या 1. 30; 2. 2; 5. 3, 6; 21. 20, 23; 22. 8 ² ; 25. 27; 31. 28; 69. 2; 83. 8, 13; 87. 2; 94. 7. अवनचच्च 27. 30, 33; 28. 5; 31. 28. अक्षयुज 140. 2. अष्टका 138. 1 ² , 14, 16. अष्टका 19. 28. अहोरात्रि 42. 17; 58. 20. आययण 74. 13. आयहायणी 10. 22; 24. 24. आमावास्या 6. 35. आर्तव 106. 7. Cf. चतु.	अषाढा: 41. 10 (पूर्वा:); 41. 11 (उत्तरा:). इदावत्सर 42. 15, 17; 68. 35. उदययन 67. 4. चतु 5. 12; 74. 13; cf. also under 1. कार्तिकी 75. 2. कृत्तिका 47. 11. योष्म 74. 2. चन्द्र see under 1. चन्द्रमस् see under 1. चित्रा 18. 19; 23. 12; 75. 4. विहायणी 12. 8. दर्श 24. 18. दर्शपूर्णमासी 6. 29, 30; 80. 26. दार्श 24. 18. दिग् 8. 3; 49. 7, 9;	51. 4; 61. 3; 68. 38; 74. 7; 80. 53; 84. 15 ² ; 16; 86. 3; 98. 2; 116. 3 ⁷ . दिग् 8. 3; 51. 3; 66. 8; 127. 2, 6. नक्षत्र see under 1. Cf. पाप, पुं, and पुंना- मधेय. निदाघ 83. 7. परिवत्सर 42. 17. पापनक्षत्र 46. 25. Cf. नक्षत्र. पार्वण 5. 4. पुनचच्च 35. 2. Cf. नक्षत्र. पुंनामधेय (sc. नक्षत्र) 33. 20. पौर्णमासी 1. 29; 5. 5;
---	--	--

18. 1; 21. 25; 24. 23; 72. 26; 94. 7.	फलगुनी 75. 5; 139. 14.	शरद 58. 21; 74. 16, 21; 83. 6.
पीय 141. 24.	मघा 75. 5.	श्रवण 140. 3.
पीषी 141. 5, 42.	माघ 83. 5; 141. 24.	श्रावण 92. 9.
पीष्य 139. 24.	मार्गशीर्ष 141. 24.	श्रावणी 141. 2, 5
प्रदिन् 106. 7.	मूल 46. 25.	संवत्सर 42. 17; 72. 21.
प्रोष्ठपद 140. 2.	वार्षश्रुतिक 10. 19.	संवत्सरतमी 72. 31.
प्रोष्ठपदी 141. 2	वैशाखी 75. 2.	

5. Designations of literary works, and sections, chapters, verses
of the same.

अध्याय 88. 23.	मन्त्र 1. 2, 3, 6; 39. 31; 63. 12. Cf. अमन्त्र-	यजुस् 68. 37 ² .
अनुवाक 8. 23, 25; 63. 21. 22; 69. 7; 79. 16; 98. 3; 139. 11.	विद् under 2.	रघंतर 5. 7; 96. 3 ³ .
अर्घर्च 56. 10. Cf. अच्.	मन्त्रोक्त 8. 14; 19. 22, 26; 21. 11; 23. 14; 24. 14; 26. 14, 18, 22; 26. 35, 36, 37, 43; 27. 13; 29. 24; 31. 18, 22, 28; 32. 5, 8; 34. 14; 35. 8, 11, 20; 36. 26, 39; 38. 29; 39. 5, 18; 42. 23; 43. 9; 46. 7, 21, 30, 42, 44; 47. 20; 48. 3, 5, 8; 52. 15; 55. 2; 58. 10; 59. 16, 20; 61. 1, 14; 62. 1, 11; 63. 4; 64. 18, 25; 65. 3; 66. 1, 10, 23, 29; 71. 4, 18; 77. 11, 23; 80. 4, 48; 82. 26; 84. 6; 86. 3, 21.	श्लोक 6. 34; 68. 37; 74. 12.
आन्नाय 1. 1, 2.		संप्रदाय 1. 7.
अच् 5. 7; 72. 18; 76. 31 ² ; 77. 5; 135. 9.		सामन् 89. 6; 96. 3; 108. 2.
काल्य 141. 34.		सूक्त 7. 14; 9. 1; 10. 13; 19. 28; 20. 8; 27. 22; 53. 7, 13; 54. 5; 63. 19, 20; 64. 27; 65. 9; 66. 26; 67. 19; 68. 3, 25; 97. 7; 99. 3; 100. 3; 102. 4; 104. 3; 107. 1; 108. 1; 109. 5; 110. 4; 111. 5; 113. 3; 115. 2; 117. 3, 4; 118. 1; 123. 1; 124. 6; 126. 9 ³ ; 128. 3; 129. 5; 132. 1; 133. 1, 2, 7.
गाथा 135. 9.		
कन्दस् 8. 10; 68. 1, 2 ³ ; 69. 23.		
कान्दस् 141. 34.		
निगम 91. 20.		
पच्छ 56. 9; 82. 29.		
पर्याय 58. 23.		
प्रान् 38. 24.		
ब्राह्मण 1. 2, 3, 6; 6. 22; 58. 4; 80. 2. Also 6. 26, note.		
ब्राह्मोथं 38. 25.		

B.

Technical Designations of Verses, Hymns, Anuvākas, and Groups of the Same.

- अहोलिङ्गाः (sc. च्चः) and अहो-
लिङ्गगण 32. 27; 52. 16; 58. 24.
अनुष्ठान्यः (sc. च्चः) 81. 42, 43.
अपनोदनानि (sc. सूक्तानि) 14. 14;
25. 22; 42. 22.
अपराजितानि and अपराजितगणः
see under सांयामिकाणि.
अपां सूक्तानि 7. 14; 18. 3; 46. 29;
68. 39; 121. 1; 127. 10; 140. 20.
Cf. Vait. Sū. 24. 3.
अपाघं (sc. सूक्तं) 36. 22; 42. 22;
82. 4.
अभयानि (sc. सूक्तानि) and अभ-
यगण 16. 8; 104. 3, note; 105. 1,
note. Cf. Ath. Pariç. 34. 12,
and 29.
अभिषेकगण 17. 1. Cf. Ath. Pariç.
34. 30.
अभीवर्तोत्तमे (sc. च्चवी) 16. 29.
आनुमती (sc. च्चः) 23. 4; 42. 11;
45. 10; 82. 38.
आयुष्याणि (sc. सूक्तानि) and आ-
युष्यगण 52. 18; 54. 11, note; 55.
17, note; 57. 31; 58. 3, note; 58.
11, note; 139. 7. Cf. Ath. Pariç.
34. 4.
आशापलीयं (sc. सूक्तं) 38. 11. Cf.
Vait. Sū. 36. 20.
आसनीय (sc. ब्रह्मजप) 3. 8; 137. 40.
उत्तरा (sc. शान्ति) 9. 11 (implied);
cf. 9. 6, note.
उत्थापनगण 41. 8, note. Cf. Ath.
Pariç. 34. 25.
उत्थापन्यः (sc. च्चः) 82. 31; 83.
20, 23; 84. 13. Cf. Vait. Sū. 37. 23.
एकपदाः (sc. च्चः) 47. 41.
कर्कप्रवादाः (sc. च्चः) 21. 11; cf.
66. 13.
कापिज्ञानानि (sc. स्वस्वयनानि) 46.
53, 54.
कामसूक्त 79. 28, note.
कुष्ठलिङ्गाः (sc. च्चः) 28. 13.
कृत्याप्रतिहरणानि (sc. सूक्तानि)
and कृत्यागण 39. 7, note. Cf.
Ath. Pariç. 34. 2.
गणकर्माणि (sc. सूक्तानि) and गण-
कर्मागणो भेदव्यञ्ज 26. 33, note;
139. 7. Cf. Ath. Pariç. 24. 24.
गन्धप्रवादाः (sc. च्चः) 13. 12; 54. 5.
Cf. Vait. Sū. 10. 5.
सहस्रो (sc. च्चः) 29. 2.
घातनानि (sc. सूक्तानि) and

चातनगण 8. 25; 25. 22; 80. 12; 136. 9.
 Cf. Vait. Sū. 5. 10; Ath. Pariç. 34. 3.
 चित्रागण Ath. Pariç. 34. 18.
 जीवाः (sc. च्चः) 3. 4; 58. 7; 90.
 22. Cf. Vait. Sū. 1. 19.
 त्वमनाशनगण 26. 1, note. Cf.
 Ath. Pariç. 34. 7.
 चिषमोयं (sc. सूक्तं) 7. 8; 139. 10.
 दाशः (sc. च्चः) 24. 18.
 दिव्युक्ते (sc. च्चः) 14. 25; 50. 13.
 Cf. the रुद्रगण ibid. in the notes,
 and Ath. Pariç. 34. 16.
 दुःखप्रनाशनानि (sc. सूक्तानि) and
 दुःखप्रनाशनगण 46. 9, note. Cf.
 Ath. Pariç. 34. 8.
 देवपुरीयगण Ath. Pariç. 34. 15.
 देवहेडन (sc. अनुवाक) 46. 30; 60. 7.
 Cf. Vait. Sū. 23. 12.
 धातर्थाः (sc. च्चः?) 35. 16.
 धानालिङ्गाः (sc. च्चः), implied in
 सलिङ्गाः 85. 27.
 ध्रुवे (sc. च्चः) 43. 11; 136. 7.
 निधनानि (sc. सूक्तानि?) 80. 30; 41.
 नैर्द्धतं (sc. सूक्तं?) 81. 21.
 पञ्चापत्नानि (sc. सूक्तानि) and पञ्चा-
 पत्यगण 47. 8, note. Cf. Ath.
 Pariç. 34. 21.
 पत्नीवन्तगण 59. 18, note. Cf. Ath.
 Pariç. 34. 19.
 परिधापनीये (sc. च्चः) 79. 13.
 पिप्पलादिशान्तिगण 9. 7, note. Cf.
 Ath. Pariç. 34. 20.
 पाप्महन् and पाप्मगण 30. 17, note.
 Cf. Ath. Pariç. 34. 6.
 पुष्टिका मन्त्राः 19. 1, note.
 पूर्वं (sc. सूक्तं) 7. 8; 10. 1; 11. 1;
 12. 10; 14. 1; 16. 5; 18. 1, 19; 32. 28.
 पूर्वा (sc. शान्तिः) 9. 10; cf. 9. 6, note.
 पूर्वापरं (sc. सूक्तं) 79. 28.
 प्रसर्जनी (sc. च्चः) 29. 5.

बृहच्छान्तिगण 9. 2, note. Cf. Ath.
 Pariç. 34. 26.
 ब्रह्मगवी 48. 13.
 भरद्वाजप्रवृत्तं (sc. सूक्तं) 47. 12.
 भीमं (sc. सूक्तं) 38. 12, 16.
 मधुलालिङ्गाः (sc. च्चः) 29. 15.
 महाशान्ति 9. 5, note; 39. 7, 27; 43.
 5; 44. 6; 46. 7; 69. 7.
 मातली 55. 1, note.
 मातृनामानि (sc. सूक्तानि) and
 मातृगण 8. 24; 26. 29; 94. 15;
 95. 4; 96. 3; 101. 3; 114. 3; 136.
 9. Cf. Vait. Sū. 5. 10, and Ath.
 Pariç. 34. 4.
 माह्वतानि (sc. सूक्तानि) 26. 24;
 30. 12; 40. 7; 41. 1.
 मृगारसूक्तानि and मृगाराणि 9. 1;
 27. 34.
 मोहनानि (sc. सूक्तानि) 14. 17.
 रक्षोघ्नाणि (sc. सूक्तानि) 126. 9.
 रक्षोहण (sc. अनुवाक) 8. 25; 44. 16.
 रसप्राशनो (sc. च्चः) 21. 21. Cf.
 Vait. Sū. 21. 20; 30. 6.
 रुद्रगण, see under दिव्युक्ते.
 रोहितानि (sc. सूक्तानि) 99. 4. Cf.
 AV. xix. 23. 23.
 रौद्रगण 50. 14, note. Cf. Ath.
 Pariç. 34. 17.
 लघुशान्तिगण 9. 2, note; 9. 4, note.
 Cf. Ath. Pariç. 34. 27.
 लाघालिङ्गाः (sc. च्चः) 28. 14.
 वर्चस्वानि and वर्चस्वगण 10. 24,
 note; 11. 19, note; 12. 10; 13. 1,
 note; 52. 20, note; 129. 15, note.
 Cf. Ath. Pariç. 34. 10 and 29.
 वस्त्रसांपदी (sc. च्चः) 21. 12.
 वाचस्पतिलिङ्गाः (sc. च्चः) 41. 15.
 वासोप्यतीयानि and वासोप्यत्वा-
 नि (sc. सूक्तानि), also वास्तुगण
 8. 23; 43. 4, 5; 120. 9. Cf. Vait.

Sū. 5. 10, and Ath. Pariç. 34. 5.
 विश्वकर्म and विश्वकर्मागण 7. 8, note; 139. 7. Cf. Ath. Pariç. 34. 23.
 वृषलिङ्गाः (sc. च्चः) 29. 15.
 वेदप्रपदः 3. 4. Cf. Grhyasamgraha 1. 96.
 वैश्वानरीये (sc. च्चौ) 31. 5.
 व्याहृतयः 72. 37; 73. 4.
 शंतातीयं (sc. सूक्तं) 9. 4, and note.
 शं नो देवी 9. 7; 26. 23; 140. 5.
 शंभुमयोभू (sc. सूक्ते) 9. 1, 4; 18. 23; 19. 1; 41. 14; 43. 12. Cf. Vait. Sū. 10. 19.
 शर्मवर्मगण Ath. Pariç. 34. 14.
 शान्तिगण 9. 2, note; 9. 4, note; cf. Ath. Pariç. 34. 26 and 27. Still another शान्तिगण 9. 7, note; cf. Ath. Pariç. 34. 1.
 शान्तियुक्तानि 9. 6.
 शुश्रूणी 78. 13; 79. 25.
 सरक्षणानि (sc. सूक्तानि) 14. 26.
 संयामिकाणि (sc. सूक्तानि), अप-

राजितानि (sc. सूक्तानि), and अपराजितगण 14. 7, 26, note; 16. 4, note; 139. 7. Cf. Ath. Pariç. 34. 13.
 संगतयः 5. 8; 68. 37; 72. 37.
 संप्रोचणी (sc. च्चौ) 40. 9; 80. 42; 83. 17.
 सलिलानि (sc. सूक्तानि) and सलिलगण 18. 25; 24. 46. Cf. Ath. Pariç. 34. 22.
 सांमनस्थानि (sc. सूक्तानि) 12. 5.
 सारस्वताः (sc. च्चः?) 81. 38.
 सावित्री (sc. च्चः) 9. 7; 17. 32; 56. 8; 139. 10.
 स्तानीयाः (sc. च्चः) 45. 17.
 स्वस्वयनानि (sc. सूक्तानि) and स्वस्वयनगण 8. 2; 25. 36; 26. 28; 82. 47; 139. 7. Cf. Ath. Pariç. 34. 11.
 हरिश्चः (sc. च्चः) 80. 35; 82. 31; 83. 20, 23; 84. 18. Cf. Vait. Sū. 37. 24.
 हिरण्यवर्णाः (sc. च्चः) 90. 9.

C.

List of Mantras, Gāthās, Ṣlokas, Prāiṣas, and Other Formulas.*

अंशो राजा विभजति 71. 1.	2, 3; Kāth. S. xv. 12; xx. 14; xxxiv. 19; Kap. S. vii. 6; xlviii. 1.
अचखन्वप केशमश्रु रोम 54. 1; cf. Pār. Gr. ii. 1. 21; Āqv. Gr. i. 17. 17.	अभिर्जनविष्णुं जायामिमामदात् etc. 78. 10.
अचिवेपं दुःखं 58. 1.	अपीयोमा य आहुतिं 5. 1; RV i. 93. 3; TB. ii. 8. 7. 10.
अकुचत 20. 16.	अपीयोमाभ्यां (sc. जुष्टं निर्वपामि) 2. 2.
अकुचाम 20. 17.	अपीयोमाभ्यां दर्शने 78. 11.
अपय इन्द्राभिर्भां वासोष्पतये etc. 74. 2.	अपीयोमा सवेदसा सङ्गती 5. 1; RV. 1. 93. 9; TS. ii. 3. 14. 1; TB. iii. 5. 7. 2; MS. i. 5. 1; iv. 10. 1; Kāth. S. iv. 16.
अपये च प्रजापतये च राची 73. 2.	अपे गृहपते सुगृहपतिरहम् 70. 9; cf. RV. vi. 15. 19; VS. ii. 27 (also Kāvaçākḥā, p. 59 of Weber's ed.); TS. i. 5. 6. 4; MS. i. 4. 2; i. 15. 14; Çāṅkh. Çr. iv. 12. 14; Çat. Br. i. 9. 3. 19.
अपये जुष्टं निर्वपामि 2. 1.	अपे ज्ञातवेदः शतं ते सहस्रं त उपावृतः 72. 13, 14; cf. VS. xii. 8; TS. iv. 2. 1. 2; MS. i. 7. 1; ii. 7. 8; Kāth. S. xvi. 8; xix. 11; xxii. 12; Lāty. Çr. iii. 5. 11.
अपये त्वा जुष्टं प्रोचामि 2. 15; cf. Kāty. Çr. ii. 2. 11.	
अपये त्वा परिददामि ब्रह्मणे त्वा परिददामि etc. 56. 13; cf. Çat. Br. xi. 5. 4. 3; Āqv. Gr. i. 20. 8; Çāṅkh. Gr. iv. 18. 2.	
अपये स्वाहा कामाय स्वाहा लोकाय स्वाहा 81. 31; cf. Āqv. Gr. iv. 3. 26.	
अपये स्वाहा प्रजापतये स्वाहा 72. 27.	
अभिनाभिः संसृज्यते 108. 2; cf. RV. i. 12. 6; SV. ii. 194; TS. i. 4. 46. 3; iii. 5. 11. 5; v. 5. 6. 1; TB. ii. 7. 12. 3; MS. iv. 10.	

* This list includes every passage quoted in the text of the Kāuṣika, excepting the mantras of the AV. quoted by their pratikas. For these see index D.

अपे त्वं नो अन्तम 68. 31; RV. v. 24. 1; SV. i. 448; ii. 457. VS. iii. 25, 26; xv. 48; xxv. 47; TS. i. 5. 6. 2; iv. 4. 4. 8; MS. i. 5. 3, 10; ii. 13. 8; Kāṣh. S. vii. 1, 8; Kap. S. v. 1.

अपे अभ्यवर्तिन्नभि न आ ववृत्स्व 72. 13, 14; cf. VS. xii. 7; TS. iv. 2. 1. 2; MS. i. 7. 1; ii. 7. 8; Kāṣh. S. xvi. 8; xix. 11; xxii. 12; Lāṭy. Cr. iii. 5. 11.

अपे व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छ-
केयम् 56. 6; cf. VS. i. 5; ii. 28; TS. i. 5. 10. 3; MS. iv. 9. 24; TĀ. ix. 41. 3-6; Çāṅkh. Cr. iv. 8. 6; 12. 8.

अपेद्यासि ब्रह्मचारिन्मम चापो
इष्टान् 56. 12; cf. Āc. Gr. i. 22. 2; Çāṅkh. Gr. ii. 4. 5; Gobh. Gr. ii. 10. 34. Pār. Gr. ii. 3. 2; Çat. Br. xi. 5. 4. 5.

अपेद्यास्तेन प्राश्नामि बृहस्पतेर्मुखेन
65. 14; VS. (Kāṣṭha-çākhā, Weber's ed. p. 58); Kāṭy. Cr. ii. 2. 20; Kāṣṭh. Br. vi. 14.

अङ्गिरसां त्वा देवानामादित्वानां
70. 6; cf. VS. iii. 5; TS. i. 5. 3. 1; MS. i. 6. 1, 2.

अच्युता वीरच्युतमन्तरिक्षम् 98. 2;
cf. Kāṣṭh. 35. 12 (the pratika).

अहिद्रेण त्वा पवित्रेण शतधरिण
2. 34; cf. VS. i. 3.

अतिसृष्टो द्वेष्टा यो ऽस्मान्द्वेष्टि 90. 6.

अत्यासरत्प्रथमा धोक्षमाणा 62. 21.

अत्र पत्न्यौ मादयध्वं यथाभागम्
etc. 88. 19 (cf. under अत्र पितरो
for parallel passages).

अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागं
etc. 88. 18; cf. TS. i. 8. 5. 1;
VS. ii. 31^a; MS. i. 10. 3, 19.

Kāṭy. Cr. iv. 1. 13; Āc. Cr. ii. 7. 1; Lāṭy. ii. 10. 4; Çāṅkh. Cr. iv. 4. 11; viii. 2. 13; Gobh. Gr. iv. 3. 11.

अथ प्रमाणं वक्ष्यामः 141. 24.

अथोपवसथ 1. 31.

अधराचः पराचो ऽवाचक्षपसस्त-
मुन्नयत देवाः 49. 6.

अधिष्ठतो द्वेष्टा यो ऽस्मान्द्वेष्टि
90. 15.

अधिगो शमीध्वम् । सुशमि शमी-
ध्वम् 69. 6; TB. iii. 6. 6. 4; Āit. Br. ii. 7; Āc. Cr. ii. 3. 1; Nirukta 5. 11; cf. VS. i. 5; TS. i. 1. 5. 2; MS. i. 1. 6.

अनङ्गान्धेनुमधयत् 113. 2.

अनमीवो वास्तोष्पते 43. 13; cf. RV. vii. 55. 1; MS. i. 5. 13; Pār. Gr. iii. 4. 7; Çāṅkh. Gr. iii. 4. 7; Nirukta 10. 17.

अनशनं ब्रह्मचर्यं च भूमौ 73. 10.

अनिक्तेन च वाससा 141. 40.

अनूनाय स्वाहा । अक्षिताय स्वाहा
122. 2.

अनेन कर्मणा ध्रुवान् 61. 16.

अन्तरिक्षं दर्विरक्षितापरिमितानु-
पदस्ता etc. 88. 9.

अन्तरिक्षाय त्वा (sc. अनन्ति) 6. 5.

अन्तर्गर्भेषु वज्रधा सं तनोति 124. 3.

अन्तर्हितमघम् 86. 14.

अन्नमस्यन्नं मे देहि 136. 4.

अन्नादा भूयास्य ये च नो ऽन्नादा-
न्काष्टे 92. 28.

अन्नानां मुखमसि मुखमहं त्रेष्टः
90. 18.

अन्नाहाराः सो भोः 92. 27.

अन्या वो अन्यामवत्यन्यान्वस्य उपा-
वत 33. 8; RV. x. 97. 14; TS. iv. 2. 6. 3; TB. ii. 8. 4. 8; VS. xii. 88; MS. ii. 7. 13; iv. 14. 6;

Kāth. S. xvi. 13; Kap. S. xxv. 4.
 अन्वय नो ऽनुमतिः पूषा सरस्वती
 मही 45. 16; cf. AV. vii. 20. 1;
 MS. iii. 16. 4, 5; iv. 9. 10;
 12. 6; Kap. S. xxxvi. 2.
 अपराकृष्ट तेजसा सर्वमन्नस्य प्रा-
 शिषम् 22. 4.
 अपहृता अमुरा रक्षांसि ये पितृयदः
 87. 16; cf. VS. ii. 29^c; Kāty. Cr.
 iv. 1. 8; Āṣv. Cr. ii. 6. 9; Çāṅkh.
 Cr. iv. 4. 2; Āp. Cr. i. 7. 13;
 Gobh. Gr. iv. 3. 2.
 अपां योनिमपाध्वं 82. 21.
 अपेत एतु निर्हतिः 97. 8; cf. Vait.
 Sū. 38. 1.
 अप्रतिभुक्तौ शुचिकार्यौ च नित्यं
 73. 17.
 अप्सु धमशाने शय्यायाम् 141. 38.
 अभि गावो अनूषत 47. 16; cf. RV.
 ix. 32. 5^a.
 अभ्युदृतो ङतो ऽपिः 73. 4.
 अमोमदन्त पत्न्यो यथाभागम् 88.
 22 (cf. under अमीमदन्त पितरो
 for parallel passages).
 अमीमदन्त पितरो यथाभागम् 88.
 21; TS. i. 8. 5. 2; VS. ii. 31^b;
 MS. i. 10. 3, 19; Kāth. S. ix. 6;
 Kap. S. viii. 9; Kāty. Cr. iv.
 1. 14; Āṣv. Gr. ii. 7. 2; Lāṭy.
 Cr. ii. 10. 5; Çāṅkh. Cr. iv. 4.
 14; Gobh. iv. 3. 12.
 अमुमन्त्रेणम् 47. 54.
 अमुष्ये त्वा जुष्टं 2. 5; cf. TS. i. 1.
 5. 1.
 अमुष्ये त्वा (sc. अधिचिपामि)
 44. 10.
 अमुष्य त्वा प्राणाय गृह्णे ऽपानाय
 etc. 3. 15.

अमूं ते ददामि 63. 28.
 अमून्हुनस्व 48. 18 (कल्पजा).
 अमून्हुन्मि 47. 39.
 अमृतमस्यमृतत्वायामृतमस्मिन्ने हि
 80. 56.
 अमो ऽसि प्राण तदृतं ब्रवीमि 74.
 20; cf. Āṣv. Cr. ii. 9. 10; Çāṅkh.
 Gr. iii. 8. 4.
 अयं सृवो वि दधाति 3. 10.
 अयं नो अपिरध्यचः 89. 13; cf.
 Çāṅkh. Gr. iii. 7. 3.
 अयाद्यापे ऽस्थनभिश्चक्षिष 5. 13;
 97. 4; MS. i. 4. 3; Kāth. S. v.
 4; Kāty. Cr. xxv. 1. 11; Çāṅkh.
 Cr. iii. 13. 3.
 अर्घ्यं भोः 90. 17.
 अर्धाङ्गतिस्तु सौविष्टकृती 73. 12.
 अर्वाच्युपसंक्रमे 89. 10.
 अवाच्यो ते तोतुयेते (emend to तु
 तुयेते?) 107. 2.
 अविशेषर्तुकालेन 141. 33.
 अश्विना फालं कल्पयतामुपावतु
 बृहस्पतिः 20. 5.
 अश्विभ्यां देवि सह संविदाना
 106. 7.
 अष्टस्त्रिंशो दशपञ्चः 135. 9.
 असौ 83. 22.
 असौ वै नाम ते माता 135. 9.
 अस्तमिते द्विसन्तायाम् 141. 37.
 अस्मादि त्वमवायथा अयं त्वदधि
 etc. 81. 30; cf. TĀ. vi. 2. 1; 4.
 2; Āṣv. Gr. iv. 3. 27.
 अस्मिन्सहस्रं पुण्याम् 89. 13.
 अस्त्य च दातुः 90. 7, 12, 16; 92. 26, 29.
 अहे दैधिवन्वोदतस्मिष्ठ 3. 5; 137.
 37; TS. iii. 2. 4. 4; Kāty. Cr. ii.
 1. 22; Vait. Sū. 1. 20.
 अङ्गे च त्वा (sc. परिददामि) 58. 20.
 आकूर्वि त्वा स्वाहा । कामाय त्वा
 स्वाहा etc. 5. 7.

आचामत मम प्रततामहास्तताम-
हास्तताः etc. 88. 24; cf. Āṣv. Cr.
ii. 6. 14.

आचमनोयं भोः 90. 21.

आज्यभागान्तं प्राक्तन्वं 6.34 (लोक);
also Gop. Br.

आ त्वाहवद्वपभः पुन्निरयियः 89. 6.

आदित्विनो बृहस्पतिः 128. 4.

आ देवानामपि पन्थामगन्म 5. 12;

cf. AV. xix. 59. 3; RV. x. 2. 3;

TS. i. 1. 14. 3; MS. iv. 10. 2;

iv. 11. 4; Kāṭh. S. ii. 15; xviii.

21; xxxv. 9.

आहुं पितरः 88. 14.

आ धत्त पितरो गर्भे 89. 6; cf.

VS. ii. 33; Kāty. Cr. iv. 1. 32;

Çāṅkh. Cr. iv. 5. 8; Āṣv. Cr.

ii. 7. 13; Gobh. Gr. iv. 3. 27.

आ धावतु यमराजः सवत्सा 62. 21.

आ न एतु मनः पुनः 89. 1; cf.

RV. x. 57. 4; VS. iii. 54; TS.

i. 8. 5. 2; MS. i. 10. 3; Kāṭh. S.

ix. 6; Kap. S. viii. 9.

आपो ऽमृतं स्खामृतं मा कृणुत 90. 18.

आ प्यायस्व समेतु ते 68. 10; RV.

i. 91. 16; ix. 31. 4; TS. iii. 2.

5. 3; iv. 2. 7. 4; TB. iii. 5. 12;

vii. 13. 4; TĀ. vi. 6. 3; VS. xii.

112; MS. ii. 7. 14; Kāṭh. S.

xvi. 14; Kap. S. xxv. 5; Tāṇḍ.

Br. i. 5. 8.

आयुर्दावा धनदावा बलदावा etc.

72. 18.

आरादपि कव्यादं निरुहन् 97. 6.

आपेयं त्वा कृत्वा बन्धुमन्तमुपनया-

मि 55. 12.

आपेयं मा कृत्वा बन्धुमन्तमुपनय

55. 11.

आवदस्त्वं शकुने भद्रमा वद 46.

54; RV. ii. 43. 3 (also in the

खलिकं सूक्तं, verse 6).

आशायि श्रद्धायि मेधायि etc. 74. 9

(see ब्रह्मणे विश्वशायि for parallel passages).

इत एव प्रथमं जज्ञे अपिः 133. 6.

इदं वः पन्थः 88. 12.

इदं वः पितरो हविः 87. 7.

इदमहं यो मा दिशामन्तदेशेभ्यः

49. 9; cf. AV. iv. 40. 8; v. 10. 7.

इदमहं यो मा प्राच्या (दक्षिणायाः

etc.) दिशः 49. 7-8 (Keçava:

अष्टर्चेन कल्पजेन सूक्तेन); cf. AV.

v. 10. 1-6; iv. 40. 1-7.

इदमहमर्वाग्वसोः सद्ने सोदामि

3. 7; 137. 39; cf. Āṣv. Cr. i. 4.

7; Çāṅkh. Cr. i. 6. 9; Lāṭy. Cr.

ii. 4. 5; Kauṣ. Br. vi. 13.

इदमहमामुष्यायणस्यामुष्याः पुवस्व

44. 31, 33; 47. 22; cf. AV. x. 5.

36. etc.

इदमाशंसूनामिदमाशंसमानानां

etc. 88. 13.

इदं चिन्मे कुतमस्ति 89. 17.

इदावत्तराय परिवत्तराय संव-

त्तराय 42. 17 (कल्पजा); cf. AV.

vi. 55. 3; TS. v. 7. 2. 4; Weber,

Nakṣatra ii. 293, note 1. The

pratika at Kauṣ. 68. 35.

इन्द्रस्व वचसा वयं मि वस्व 6. 17;

cf. AV. vi. 85. 2^{ab}.

इन्द्रायो अस्मानुचताम् 5. 2; cf.

RV. i. 93. 3^{cd}; AV. x. 1. 27^{cd}.

इन्द्रायीभ्यां (जुष्टं निर्वपामि) 2. 3.

इन्द्रायी रोचना दिवः 5. 2; RV.

iii. 12. 9; TS. iv. 2. 11. 1; 3.

13. 8; TB. iii. 5. 7. 3; SV. ii.

1043; MS. iv. 10. 4; 11. 1;

Kāṭh. S. iv. 15.

इन्द्रो नो असु पुरोगवः 104. 2.

इमां मावां मिमीमहे 85. 3, 12.
 इमी पादाववनिक्तौ 90. 11; cf.
 Āit. Br. viii. 27.
 इमी पादौ सुभगी सुशेवौ 76. 27.
 इरावानसि धातराष्ट्रे 20. 6.
 इषे त्वा सुमङ्गलि प्रजावति सुसीमे
 76. 23.
 इहेत देवीरमृतं वसानाः 3. 3
 (कल्पजा); cf. AV. iv. 27. 4.
 इहैवधि धनसनिः 70. 1.
 उत वात पितासि 117. 4; cf. RV.
 x. 186. 2.
 उताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नी (?)
 128. 4.
 उत्तमराची णाम मृत्यो ते माता
 135. 9.
 उत्तरो ऽसानि ब्रह्मचारिभ्यः 55. 14.
 उत्तिष्ठत निर्द्रवत 116. 7.
 उत्सृजामि ब्राह्मणायोत्सृजामि च-
 चियाय 17. 19.
 उत्सृजायुष्मन् 17. 18.
 उदकाङ्गलिं निनय 37. 11.
 उदेतु श्रीरूपसः कल्पयन्ती 100. 2.
 उद्दीप्यस्व जातवेदः 70. 1.
 उद्वासयापेः शृतमकर्म हव्यम् 2. 37.
 उपकल्पयध्वम् 94. 5.
 उपावरोह जातवेदः 40. 13; TB.
 ii. 5. 8. 8; cf. Çāṅkh. Çr. ii. 17.
 7; Çāṅkh. Gr. v. 1. 7.
 उपासकाः सो भोः 92. 24.
 उभौ च संधिजौ यौ 73. 13.
 उर्वश्मसि 69. 20; VS. v. 2^{ed}; TS.
 i. 3. 7. 1; Kāty. Çr. v. 1. 30; Çat.
 Br. iii. 4. 1. 22.
 उर्वो लाङ्गमर्नुथाः 106. 7; cf. Āçv.
 Gr. i. 16. 5; Çāṅkh. Gr. i. 27. 7.
 उलूखलमुसलं सूर्यं... प्रचालय etc.
 87. 6.
 कर्णमदं प्रयस्व स्वासस्व देवेभ्यः 2.

17; cf. VS. ii. 2^c, 5^d; TS i. 1. 11.
 1; TB. iii. 3. 6. 7; MS. i. 1. 12.
 कर्जे मे देवा अददुः 89. 12.
 कर्जे त्वा रायस्योपाय त्वा etc.
 76. 24.
 कर्ध्वं नभसं मावृतं गङ्गतम् 45. 12.
 क्षत्वा क्षीमं समर्धय 5. 7; VS. xi.
 8^b; TS. iii. 1. 10. 1; iv. i. 1. 2;
 v. 1. 1. 3; MS. ii. 7. 1; Kāth. S.
 xv. 11; Kap. S. xxix. 7.
 क्षतं त्वा सत्येन परिषिद्धामि 3. 4;
 TB. ii. 1. 11. 1; cf. Vait. Sū.
 7. 4; Āp. Çr. vi. 5. 4; Çāṅkh.
 Çr. ii. 6. 10, 11.
 क्षतावधायश्छान्दसः 141. 34.
 क्षतेन त्वा सत्येन त्वा तपसा त्वा
 कर्मणा त्वा 90. 5.
 एतदः पितरः पाचम् 87. 17.
 एष म आदित्यपुत्रस्तस्य गोपायस्व
 55. 15.
 एहि पूर्णक 20. 3 (कल्पज).
 औ 91. 16.
 औ जनच्छं त्वा गृहे ऽपरिमितपो-
 पाय 3. 14.
 औ तुणानि गौरन्तु 92. 14.
 औ प्रपद्ये भूः प्रपद्ये 3. 4; cf. Çāṅkh.
 Çr. vi. 2. 2; Gobh. Gr. iv. 5. 7;
 Grhyas. i. 96.
 औ बृहस्पतिप्रसूतः करवाणि 9. 9.
 औ भुवः शं पुष्ये त्वा गृहे पुष्टये
 3. 12.
 औ भूर्गायचं छन्दो ऽनुप्रजास्व 69.
 23; cf. VS. v. 2, etc.; TS. i. 3.
 7. 1; Kāth. S. iii. 4; Lāty. Çr.
 iii. 5. 5; Kāty. Çr. v. 1. 23;
 Çat. Br. iii. 4. 1. 23.
 औ भूः शं भूत्ये त्वा गृहे भूतये 3. 11
 औ भूस्तस्वितुर्वरेणम् 91. 6; cf.
 RV. iii. 62. 10, and other saṁ-
 hitās.

औ भुर्भुवः स्वर्जन्दोम् 55. 13; 70.
 6; 92. 13.
 औ सवितृप्रसूतः भवान् 9. 9.
 औ स्वः शं त्वा गृहे सहस्रपोषाय
 3. 13.
 ओषधयः सोमराज्ञीर्यशस्विनीः
 135. 9.
 ओषधयो वरुणराज्ञीर्यशस्विनीः
 135. 9.
 ओषधिभिः संविदानौ 99. 2.
 ओषधे चायस्त्रैर्न स्वधिते मेन हिं-
 सोः 44. 30; 92. 18; cf. VS. iv.
 1; v. 42; MS. iii. 9. 3; Kāty.
 Cr. v. 2. 15; Āc. Gr. i. 17. 8;
 Çāṅkh. Gr. i. 28. 12; Pār. Gr.
 ii. 1. 10; Gobh. Gr. ii. 9. 14;
 Mantrabr. i. 6. 5.
 करत्स्वाहा 91. 11.
 कर्मणे वां वेषाय वां सुकृताय वां
 1. 36; 58. 5; cf. VS. i. 6; TS. i.
 1. 4. 1; TB. iii. 2. 4. 1; MS. i. 1. 4.
 कामो ऽसि कामाय त्वा सर्ववीराय
 45. 16.
 किमद्याहः 50. 15.
 किमाहार्यीः 20. 18.
 कुमुदती पुष्करिणी 106. 7.
 कुहत् 92. 17; cf. Çāṅkh. Gr. ii.
 15. 3; Āc. Gr. i. 24. 31; Pār.
 Gr. i. 3. 30; Gobh. Gr. iv. 10.
 22; Lāty. Cr. i. 2. 12.
 कृतयामम् 76. 6.
 कृतयामिचचनुया समीचन् 39. 11.
 को नामासि किंगोव 55. 10.
 क्रव्याद् नाडो प्र विवेशाग्निम् 22. 9.
 खर्गला इव पत्तरोः 107. 2.
 खलकासि 82. 18.
 गयस्कानो अमीवहा 68. 31; RV.
 i. 91. 12; MS. iv. 10. 4; Kāth. S.
 ii. 14; TS. iv. 3. 13. 5.
 गृह्याभ्यो देवजामिभ्यः 74. 10 (see

ब्रह्मणे वैश्रवणाय for parallel
 passages).
 गोमदिरण्वदसु 5. 2; RV. vii.
 94. 9.
 गौर्भोः 92. 12.
 घृतस्त्र धारा इह वा वर्धन्ति 94. 14.
 घृताहुतिर्नो भवापि अक्रव्याहुतिः
 72. 32.
 घोरो वज्रो देवसृष्टो न आगन्
 129. 2.
 चरुं प्रचालयाधित्रपयापः 87. 12.
 जनने मरणे चैव 141. 27.
 जातवेदो वपया गच्छ देवान् 45. 11;
 cf. TS. iii. 1. 4. 4.
 जातो ऽजनिष्ठा यशसा सहापि 70. 1;
 cf. Çāṅkh. Cr. ii. 17. 8.
 तत्स्वाहा 91. 14.
 तथोदपाचं धारय 3. 2 (कल्पजा).
 तार्क्ष्यायारिष्टनेमये ऽमृतं मह्यम्
 73. 7.
 तुरं देवस्य भोजनम् 91. 10.
 तेजो ऽस्यमृतमसि 90. 2.
 ते सम्यञ् इह मादयन्ताम् 73. 15.
 चीम्वरान्वृणीष्व 61. 15.
 त्वं सोम दिव्यो नृचचाः 4. 2.
 त्वं ह्यपि अग्निना 108. 2; cf. RV.
 viii. 43. 14; TS. i. 4. 46. 3; iii.
 5. 11. 5; MS. iv. 10. 2, 3; Kāth.
 S. xv. 12.
 त्वमस्त्रावपनी जनानाम् 137. 14.
 त्वं भूमिमख्योऽजसा 2. 1 (saka-
 lapāṭha); 137. 32 (pratika); cf.
 AV. xix. 33. 3.
 त्वयि महिमानं सादयामि 54. 3.
 त्वष्टा रूपाणि वज्रधा विकुर्वन्
 124. 2.
 त्वामपि भुगवो नयन्ताम् 137. 25.
 दक्षिणः कपिललाटः 45. 4.
 दिग्भ्यो ऽन्तर्देशेभ्यः 74. 7 (see under

ब्रह्मणे वियवणाय for parallel passages).

दिवे त्वा (sc. अन्नन्नि) 6. 5.

दिव्यं चिचमृतया कल्पयन्तम् 99. 2.

दुराहामोभ्यः 16. 19.

दुर्गन्धं मूद्रसंश्रवे 141. 39.

देवस्त्वा सविता अययतु 44. 39.

देवस्त्वा सवितोत्पुनातु 2. 33; Gobh.

i. 7. 25; cf. VS. i. 12; MS. i. 2.

1; iii. 6. 3; Kāph. S. i. 2; Kap.

S. i. 13.

देवस्य त्वा सवितुः 91. 3.

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे अयिभ्य-
स्त्वाप्येभ्यः 67. 27.

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽच्चिनो-

वाङ्महाम् 2. 1. 2; 137. 18; cf.

AV. xix. 51. 2; TS. i. 1. 4. 2; VS.

i. 10, etc.; MS. i. 1. 9, 10, etc.;

Kāph. S. i. 2, etc.; Kap. S. i.

9, etc.

देहि भिवां भवति 57. 18.

दौर्द्विरचितापरिमितानुपदस्ता
etc. 83. 8.

द्रुनुचरो मधुपर्को भोः 90. 23.

धन्वन्तरये समुद्रायौषधिवनसति-
भ्यः etc. 74. 6 (see under ब्रह्मणे

वियवणाय for parallel passages).

धियो यो नः प्रचोदयात् 91. 3;

cf. RV. iii. 62. 10^e, and other

sambhitās.

नक्षत्राणां मा संकाशः 82. 11; cf.

Vait. Sū. 11. 13.

नारी पञ्चमयूखं 107. 2.

निःशीयतामघम् 85. 20; 86. 9.

निरस्तः परावसुः सह पाप्मना 3.

6; 137. 38; cf. Kāty. Cr. ii. 1.

23; Cat. Br. i. 5. 1. 23; Cāṅkh.

Cr. i. 6. 6; Lāty. Cr. ii. 4. 5;

iv. 9. 16; Gobh. Gr. i. 6. 14.

निरितो यन्तु नैर्द्ध्याः 97. 8.

निर्दह्यतामघम् 83. 7.

निष्टप्तं रचो निष्टप्ता अरातयः 3

9; cf. VS. i. 7^{ab}; Kāty. Cr. iv.

14. 7; TS. i. 1. 2. 1; 4. 1, etc.;

TB. iii. 2. 2. 2; MS. i. 1. 2, etc.;

Vait. Sū. 7. 6.

पयो देवेषु पय ओषधीषु 115. 2;

cf. VS. xviii. 36; TS. iv. 7. 12. 2;

MS. ii. 12. 1; Kāph. S. xviii. 13.

पयो मे देवा अददुः 89. 12.

पयो यदप्सु पय उन्नियासु 115. 2.

परिमृष्टे परिलिप्ते च पर्वणि 73. 9.

पर्जन्यपत्नि हरिणि 106. 7.

पाकयज्ञान्समासादीकाज्यानेकवर्हि-

यः 6. 34 (श्लोक); Āp. Gr. i. 3.

10 (गाथा); also Gop. Br.

पातं मा बावापृथिवी 137. 41.

पातं भोः 90. 8.

पाप्मानं मे ऽप जहि 92. 19.

पाहि नो अग्र एकया 108. 2; cf.

RV. viii. 60. 9; SV. i. 36; ii.

894; VS. xxvii. 43.

पितुभिः संविदानः प्रजापतिः 49. 6.

पुनश्चर्वा चवृत्स्य 72. 13, 14; cf.

SV. ii. 1182; VS. xii. 9, 40; TS.

i. 5. 3. 3; iv. 2. 1. 3; 3. 3; v.

2. 2. 5; TĀ. iv. 20. 2; MS. i.

7. 1. 4; ii. 7. 10; iii. 2. 1. 2;

iv. 9. 11, 12; Kāph. S. viii. 14;

ix. 1; xvi. 8; Kap. S. viii. 2, 4.

पुनर्नः पितरो मनः 89. 1; cf.

RV. x. 57. 5; VS. iii. 55; TS.

i. 8. 5. 3; MS. i. 10. 3; Kāph. S.

ix. 6; Kap. S. viii. 9.

पुरुषसंमितो ऽर्थः 119. 4.

पुरोदयादस्तमयाञ्च पावकम् 73. 1.

पूर्वाह्णस्य तेजसायमन्नस्य पाणिषम्

22. 2.

पृथिवी दर्विरचितापरिमितानुप-

दस्ता etc. 88. 10.

पृथिव्यास्त्वा नामौ सादयामि 91. 4;
cf. VS. (Kāṇva-ṣākhā ii, p. 58
of Weber's edition); Kāty. Cr.
ii. 2. 17; Ṣaṅkh. Cr. iv. 7. 6;
Lāty. Cr. iv. 11. 12; Gop. Br.
ii. 1. 2; Vait. Sū. 3. 10.

पृथिव्यै त्वा (sc. अनज्मि) 6. 5.

पृथिव्यै (sc. त्वा जुष्टं प्रोचामि) 2.
16; cf. Kāty. Cr. ii. 2. 11.

प्रजापतेहा यहं गृह्णामि। मह्यं भूत्यै
etc. 74. 18; cf. Ṣaṅkh. Gr. iii. 8. 2.

प्रति त्वं चारुमध्वरं 127. 7; cf. RV.
i. 19. 1.

प्रत्युष्टं रचः 44. 38; VS. i. 7. 29;
TS. i. 1. 2. 1, etc. MS. i. 1. 11.

प्राण प्राणं चायस्व 47. 16; cf. AV.
xix. 44. 4.

प्राणापानाभ्यां स्वाहा समानव्या-
नाभ्यां स्वाहा 72. 42.

प्रेहि प्र हर वा दावान् 46. 54.

फहृदतो ऽसी 47. 21.

वधान वत्समभि प्रेहि भुज्जती 62. 21.

बहवो ऽस्य पाशा वितताः पृथिव्याम्
135. 9.

वीभत्सवः शुचिकामा हि देवाः
73. 18.

बृहस्पतिराङ्गिरसो ब्रह्मणः पुत्रः
135. 9.

बृहस्पतिर्ब्रह्मा ब्रह्मसदन आशिष्यते
(MSS. आशिष्यति) 3. 8; 137. 40;
cf. TS. iii. 2. 4. 4; Kāṇv. Br.
vi. 13.

बृहस्पते परि गृहाण वेदिं 137. 11,
15; cf. Kāty. Cr. ii. 2. 12; Vait.
Sū. 2. 5.

ब्रह्मचर्यमागमुप मा नयस्व 55. 9.

ब्रह्मचारी चरति ब्रह्मचर्यम् 135. 9.

ब्रह्मणे वैयवर्णाय विश्वेभ्यो देवेभ्यः
etc. 74. 3; cf. Ṣaṅkh. Gr. ii. 14.

4; Pār. Gr. i. 12. 3, 4; ii. 9;

Āṇv. Gr. i. 2; Gobh. Gr. i. 4. 4,
9; Kāṇh. Gr. xlv. 2 fig.; Viṣṇu
67. 3; Mān. Gr. ii. 12.

ब्रह्म भाजदुदगादकारिचम् 97. 8.
ब्रूहि 55. 8.

भर्गो देवस्य धीमहि 91. 7; cf. RV.
iii. 62. 10^b, and other saṁhitās.

भद्रं वद दर्शयतो गतपक्ष 46. 54;
cf. RV. ii. 43. 1 (खिलिकं सूक्तं);
Nirukta 9. 5.

भद्रं वद पुत्रैः 46. 54; RV. ii. 43. 2
(खिलिकं सूक्तं).

भद्रं सुमङ्गलम् 50. 16.

भद्रान्नः श्रेयः समनेष्ट देवाः 74. 19;
cf. TS. v. 7. 2. 4; TB. ii. 4. 8.
7; Āṇv. Cr. ii. 3. 10; Ṣaṅkh. Gr.
iii. 8. 3; Pār. Gr. iii. 1. 4; Gobh.
Gr. iii. 8. 16.

भद्राय कर्णः क्रोशतु 58. 1.

भर्चो देवानामुत मर्त्यानाम् 106. 7.

भवतं नः समनसौ समोकसौ 108;
1. 2; 133. 7; cf. VS. v. 3; xii.
60; TS. i. 3. 7. 1. 2; iv. 2. 5. 1;
vi. 3. 5. 4; MS. i. 8. 8; ii. 7. 11;
iii. 2. 3; 9. 5; Kāṇh. S. iii. 4;
xvi. 11; xxvi. 7; Kap. S. ii. 11.
xxv. 2; xli. 5.

भवति भिषां देहि 57. 16.

भिषां भवती ददातु 57. 17.

भुवाय स्वाहा भुवनाय स्वाहा 116. 2.

भुतमसि भवदसि 92. 13.

भूत्यै वः पुथ्यै वः 51. 11.

भूमिर्भूमिमवागात् 136. 2; cf. Kāty.
Cr. xxv. 5. 29.

भूयांसो भूयास्त ये च नो भूयसः
कार्ष्णं (?) 92. 25.

मघासु हव्यन्ते गावः 75. 5; cf. AV.
xiv. 1. 13^{ed}.

मधु नक्तमुतोपसः 91. 1; 118. 1; cf.
RV. i. 90. 7; VS. xiii. 28; TS.

iv. 2. 9. 3; TĀ. x. 39. 5; MS. ii. 7. 16; Çat. Br. xiv. 9. 3. 12; also in the Kashmir-çākḥā of the AV.

मधुमात्रो वनस्यति 91. 1; 118. 1; cf. RV. i. 90. 8; VS. xiii. 29; TS. iv. 2. 9. 3. MS. ii. 7. 16; Kāph. S. xxxix. 3; Çat. Br. xiv. 9. 3. 13; also in the Kashmir-çākḥā of the AV.

मधु वाता च्छतायते 91. 1; 118. 1; cf. RV. i. 90. 6; VS. xiii. 27; TS. iv. 2. 9. 3; v. 2. 8. 6; MS. ii. 7. 16; Kāph. S. xxxix. 3; Çat. Br. xiv. 9. 3. 11; also in the Kashmir-çākḥā of the AV.

मध्वदिनस्य तेजसा मध्यमन्नस्य प्रा-
शिषम् 22. 3.

मध्वा समञ्जश्चूतवत्कराय 2. 36;
cf. AV. v. 12. 2^b.

मनायै तनुं प्रथमम् 107. 2.

मनो न्वा ह्नामहे 89. 1; cf. RV. x. 57. 3; VS. iii. 53; TS. i. 8. 5. 2; MS. i. 10. 3; Kāph. S. ix. 6; Kap. S. viii. 9; Vait. Sū. 20. 9; Āçv. Çr. ii. 7. 8; Āh. Br. iii. 11; Lāṭy. Çr. v. 2. 11.

मन्यामि त्वा जातवेदः 70. 1.

मम गावो ममाद्याः 133. 3.

मम विष्णुश्च सोमश्च 133. 3.

ममोभा बावापृथिवी 133. 3.

ममोभा मित्रावरुणा 133. 3.

मयि हवंच विश्वं धारयाणि 90. 10.

मयि ब्रह्म तपश्च धारयाणि 90. 9.

मयि रमन्तां ब्रह्मचारिणः 56. 14.

महत्स्वाहा 91. 13.

माघं भूत 83. 5.

मातादित्वानां दुहिता वसनां 92.

14; cf. RV. viii. 101. 15; Āçv.

Gr. i. 24. 32; Par. Gr. i. 3. 27;

Gobh. Gr. iv. 10. 9; Lāṭy. Çr. i. 2. 13.

मा ते रिपुन्धनिता यस्मै च त्वा
खनामसि 33. 9; cf. RV. x. 97.

20; TS. iv. 2. 6. 5; VS. xii. 95.

मा नो रुरोः (?) शुचिदः 71. 6.

मात्राह्वयायतः कुतमशोयात् 74. 12.

मित्रावरुणयोस्त्वा हस्ताभ्यां प्रसूतः

प्रशिषा प्रतिगृह्णामि 56. 3.

मित्रावरुणयोस्त्वा हस्ताभ्यां प्रसूतः

प्रशिषा प्रयच्छामि 56. 2; 57. 4.

मुखं देवानामिह यो बभूव 135. 9.

मुखं (प्राणान्, चक्षुः, श्रोत्रम्, etc.)

शुश्रूस् देवयज्याय 44. 19-22.

मूर्ध्वै धर्माधर्माभ्याम् 74. 5 (see
under ब्रह्मणे वैश्रवणाय for par-
allel passages).

य आसुरा मनुष्या आत्तधन्वः 104.

2; 105. 5.

य उदीच्यां दिशि रोहितपिपीलि-

कानाम् 116. 3.

य ऊर्ध्वायां दिश्वरुणपिपीलिका-

नानाम् 116. 3.

यः क्रव्यात्तमशीशमम् 71. 3; cf.

AV. iii. 21. 9.

यः पृथिव्यां च्यावयन्नेति वृचान्

135. 9.

यः प्रतीच्यां दिशि रजतपिपीलि-

कानाम् 116. 3.

यः प्राच्यां दिशि श्वेतपिपीलिका-

नानाम् 116. 3.

यजुषा मयिते अग्नी 68. 37.

यतायै यतायै शान्तायै शान्तिवायै

39. 9.

यत्काम कामयमानाः 92. 30, 31; cf.

AV. xix. 52. 5.

यत्ते कूरं यदाश्चितम् 44. 23, 28;

cf. VS. vi. 15 fg.

यत्ते घोरं यत्ते विषं 102. 2.

यत्पाञ्चादुरसो मे 58. 1.

- यथापः प्रवता यन्ति 56. 17; cf. TĀ. vii. 3. 3; TUp. i. 4. 3.
- यथाशक्ति यथाबलं 73. 14; cf. TS. v. 4. 5. 1; 5. 10. 5; MS. i. 4. 6; Āit. Br. vii. 19; Gop. Br. ii. 1. 6.
- यथा सूर्यो दिवि रोचते 98. 2.
- यदज्ञातमनास्वातम् 119. 2.
- यदतिष्ठो दिवस्पृष्टे 68. 26.
- यददो वात ते गृहे 117. 4; cf. RV. x. 186. 3; SV. ii. 1192; TB. ii. 4. 1. 8; TĀ. ii. 42. 2.
- यदि सोमस्यासि राज्ञः सोमात्त्वा राज्ञो ऽधिक्रीणामि 33. 7; cf. Gobh. Gr. ii. 6. 6; Āpastamba in Sāyaṇa's comment on RV. x. 145 (Müller's edition vi, p. 225).
- यदुत्तरं तदुत्तरमीदन एवीदनः (?) 62. 8; cf. AV. xi. 3. 31.
- यज्ञोमायू वदतो जातवेदः 96. 3.
- यद्यत्कव्याद्ब्रह्मेवदि (?) 83. 21.
- यद्युक्वृष्टं यदि वाभिमृष्टम् 124. 4.
- यद्वतमतिपदे चित्त्वा मनसा हृदा 42. 17 (कल्पजा).
- यदृशा मायुमकृत 44. 17; cf. TS. iii. 1. 4. 3; Kāty. Cr. xxv. 9. 12; Çāṅkh. Cr. iv. 17. 10; Gobh. Gr. iii. 10. 28; Mantrabr. ii. 2. 3.
- यं ते भगं निचक्षुस्त्रिशले 36. 18.
- यन्न इदं पितृभिः सह मनो भूत 88. 29; cf. Vait. Sū. 38. 4.
- यन्नचचं पतति जातवेदः 128. 2.
- यत्कर्कटः ज्ञापदो वायसः 95. 3.
- यद्युगेषु पय आविष्टमस्ति 115. 2.
- यन्मे व्रतं व्रतपते जुलोम 42. 17 (कल्पजा).
- यन्मे स्तनं मनसो जातवेदः 6. 1; cf. TS. i. 6. 2. 2; VS. (Kāṇva-çākhā, Weber's ed. p. 58); Kāty. Cr. iii. 7. 19; Vait. Sū. 16. 17.
- यमिहसि तमादत्स्व 37. 8.
- यवो ऽसि यवयास्मद्देयः 82. 17; cf. VS. v. 26; vi. 1; MS. i. 2. 11; Gobh. Crāddhakalpā ii. 9; Yājñav. i. 230.
- यसु विवादाज्जभार्गो 73. 19.
- यस्मात्कोशादुदभराम वेदम् 139. 25, 26; cf. AV. xix. 72. 1.
- यस्य ते ऽन्नं न बीयते 135. 9.
- यस्य चया गतमनुप्रयन्ति 82. 13.
- या ते ऽवदोऽग्निरवस्था जातवेदः 130. 2.
- यानि पयांसि दिव्यार्पितानि 115. 2.
- यां त्वा गन्धर्वो अखनत् 40. 14. (कल्पजा). Cf. AV. iv. 4. 1.
- यामिर्देवा असुरानकल्पयन् 106. 7; cf. AV. vii. 48. 2nd.
- या मत्वेः सरथं यानि घोराः 117. 2.
- या समा रुश्वेति 102. 2.
- युनज्मि त्वा ब्रह्मणा दैव्येन 3. 1; cf. AV. vii. 78. 2^b; TS. i. 6. 2. 1; 10. 1; MS. i. 4. 1; 5. 1; Kāṭh. S. iv. 14; xxxi. 15.
- युवमेतानि दिवि रोचनानि 5. 1; RV. i. 93. 5; TS. ii. 3. 14. 1; TB. iii. 5. 7. 2; MS. iv. 10. 1; 14. 18; Kāṭh. S. iv. 16.
- यूपो विरोहच्छतशाखो अध्वरः 125. 2.
- यूपो ह्यरुचद्विपतां वधाय 125. 2; cf. Kāty. Cr. ii. 2. 8.
- ये ते पाशा एकशतम् 97. 8.
- ये ते शतं वरुण ये सहस्रं 97. 8; cf. Kāty. Cr. xxv. 1. 11.
- ये रूपाणि प्रतिमुद्यमानाः 83. 1; cf. VS. ii. 30; Kāty. Cr. iv. 1. 9; Āçv. Cr. ii. 6. 2; Çāṅkh. Cr. iv. 4. 5; Āp. Cr. i. 8. 7; Gobh. Gr. iv. 4. 3.
- ये सजाताः सुमनसः 89. 1; cf. VS. xix. 46; MS. iii. ii. 10; Kāṭh. S.

xxxviii. 2; TB. ii. 6. 3. 5; Çaṅkh.
Gr. v. 9. 4; Lāṭy. Cr. iii. 2. 10.

यो अभ्यु बभूणायसि 46. 55; Na-
kṣatrakalpa 36.

योगधेमं धेनुं वाजपत्नीम् 114. 2;
cf. 128. 2.

यो ऽपिर्नमणा नाम 65. 15.

यो दक्षिणायां दिशि कृष्णपिपी-
लिकानाम् 116. 3.

यो दुष्कृतं करवत्तस्य दुष्कृतम् 17. 7.

यो ध्रुवायां दिशि बभूपिपीलिका-
नाम् 116. 3.

यो नचवैः सरथं याति देवः 135. 9.

यो वनस्यतोनामुपतापो न आगत
135. 9.

यो वनस्यतोनामुपतापो बभूव 135. 9.

यो व्यधायां दिशि हरितपिपीलि-
कानाम् 116. 3.

यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः 13. 12;
frequent in AV. and other texts.

यो ते पञ्चावजरी पतत्रिणः 68. 26;

TS. iv. 7. 13. 1; VS. xviii. 52;

MS. ii. 12. 3; Kāth. xviii. 15;

Kap. S. xxix. 4.

यौवनानि महयसि जिग्युषामिव

46. 54; RV. ii. 43. 5 (खिलिकं सक्ते).

रथंतरेण त्वा बृहच्छमयामि 96. 3.

रमध्वं मा विभीतन 89. 12; cf. VS.

iii. 41; Çaṅkh. Cr. ii. 12. 1;

Çaṅkh. Gr. iii. 7. 2; Lāṭy. Cr.

iii. 3. 1; Āṇv. Cr. ii. 5. 17.

राह राजानेत्सरतिस्वरत्नम् 100. 1.

बद्रास्त्वा विष्टुमेन कृन्दसा । आदि-

त्यास्त्वा etc. 68. 2; cf. MS. iii.

12. 19; VS. xxiii. 8, also i. 27;

v. 2.

बृहत्स्वाहा 91. 12.

रेतोधाये त्वातिमृजामि वयोधाये

24. 20 (पट्टल्यजा मन्वाः).

रेवतोः शुभा इषिरा मदन्ती 103. 2.

लोहितं ते प्र सिद्धामि 122. 3.

लोहितवर्षं मधुपांसुवर्षम् 94. 14.

वज्रो ऽसि सपत्नहा 47. 16

वज्रं पितरो मा वो ऽतो ऽन्यत्पितरो

योजुवत 88. 15; cf. VS. ii. 32^b;

Kāṭy. Cr. iv. 1. 16; Āṇv. Cr. ii.

7. 6; Çaṅkh. Cr. iv. 5. 2.

वनस्यतिभी वानस्यत्वेभ्य ओपधिभ्यः

73. 5.

वपया बावापणिवी प्रोर्णुवायाम्

44. 34; cf. VS. vi. 16^a.

वयं देवस्य धीमहि 91. 9.

वयं सोम व्रते तव 89. 1; cf. RV. x.

57. 6; VS. iii. 56, TB. ii. 4. 2.

7; iii. 7. 14. 3.

वसवस्त्वा गायत्रेण निर्वपन्ति 68. 1;

cf. MS. iii. 12. 19; VS. xxiii. 8;

also i. 27; v. 2.

वह वपां जातवेदः पितृभ्यः 45. 14;

84. 1; cf. VS. xxxv. 20; Āṇv.

Gr. ii. 4. 13; Çaṅkh. Gr. iii. 13.

3; Pār. Gr. iii. 3. 9; Gobh. Gr.

iv. 4. 22; Mantrabr. ii. 3. 16.

वार्चायत्वा सवान्सर्वान् 68. 37.

वात आ वातु भेषजम् 117. 3. 4;

cf. RV. x. 186. 1; SV. i. 184; ii.

1190; TB. ii. 4. 1. 8; TĀ. iv.

42. 2; Nirukta x. 35.

वातस्य रहितस्यामृतस्य योनिः 49. 5.

वायवा रुन्धि नो मृगान् 127. 5.

वायवे लोकानाम् 44. 37.

वायो व्रतपते । सूर्य व्रतपते । चन्द्र

व्रतपते etc. 56. 7.

वारयतामघम् 85. 13.

वासुकये चित्रसेनाय चिवरथाय

etc. 74. 8 (see under ब्रह्मणे वैज्र-

वणाय for parallel passages).

वासोष्पते प्रति जानीह्यस्मान् 43.

13; RV. vii. 54. 1; TS. iii. 4.

10. 1; MS. i. 5. 13; Çaṅkh. Cr.

- ii. 16. 1; Çāṅkh. Gr. ii. 14. 5;
 iii. 4. 8; Pār. Gr. iii. 4. 7; Āṇv.
 Gr. ii. 9. 9; Gobh. Gr. iv. 7.
 32; Mantrabr. ii. 6. 1.
 वित्तं भूतिं पुष्टिं प्रजां पशून्व्रम-
 न्नायम् (sc. आह्वार्ये) 20. 19.
 चित्तिरसि पुष्टिरसि श्रीरसि 106. 6.
 वि मुञ्चामि ब्रह्मणा जातवेदसम् 6.
 11 (कल्पजा); cf. Vait. Sū. 24. 7.
 विरम्य मावते शीघ्रे 141. 41.
 विनुम्यतामघम् 85. 22.
 विष्णोर्मनसा पूतमसि 2. 32; Gobh.
 i. 7. 23; cf. VS. i. 12.
 विष्णोर्मनसा पूते स्खः 1. 37; MS.
 iv. 1. 6; Kāth. S. i. 5; xxxi. 4;
 Kap. S. i. 5; xlvii. 4; Gobh. i.
 7. 23; cf. VS. i. 12.
 विष्णोर्हस्तो ऽसि दक्षिणः 3. 10; cf.
 Çāṅkh. Gr. i. 9. 3.
 वीणा वदन्तु 84. 8.
 वीरपत्न्यहं भूयासम् 6. 18 (कल्पजा).
 वीरास्ये प्रततामहा दत्त 83. 25.
 वीर्यं मे देवा अददुः 89. 12.
 वृषणो स्खः 69. 17; VS. v. 2^b; TS.
 i. 3. 7. 1; Kāty. Çr. v. 1. 29;
 Çat. Br. iii. 4. 1. 21.
 वृष्णे वृहते सर्वदे अपये 4. 1
 (कल्पजा).
 वैश्वदेवस्य हविषः 73. 16.
 व्याधकस्य मातरम् 102. 2.
 व्रतानि व्रतपतये 6. 19; (pratika);
 42. 16 (sakalapāṭha); Vait. Sū.
 4. 22.
 शं स्वाहा 91. 15.
 शशमुत्त्वेन जिह्वां निर्मज्जानः शा-
 लायाः प्र स्कन्द 25. 28.
 शमपये शं पृथिव्यै शमन्तरिचाय
 49. 12.
 शमेभ्यो ऽस्त्वघम् 85. 14.
 शरदे त्वा (sc. परिददामि) 58. 21.
 शान्तमघम् 85. 16.
 शान्तं चबुद्धं वायसोनाम् 117. 2.
 शान्त्यत्वघम् 83. 6; 85. 15.
 शिवेनाम्नाकं समे शान्त्वा 102. 3.
 मुनं वद दक्षिणतः 46. 54.
 मुनि किलासमजे पलितं तृणे ज्वरः
 13. 12.
 मृणात्वघम् 86. 12.
 मघदुचमुत सनीति वाजम् 5. 2;
 RV. vi. 60. 1; TS. iv. 2. 11. 1;
 3. 13. 8; TB. ii. 8. 5. 1; iii. 5.
 7. 3; MS. iv. 10. 5; 13. 5; 14-
 8; Kāth. S. iv. 15; xxi. 13;
 xxiii. 11.
 येता कृष्णा रोहिणी जातवेदः
 131. 2.
 यो ऽमावास्या 83. 13.
 संभावभागास्तविषा बृहन्तः 6. 9;
 cf. VS. ii. 18; TS. i. 1. 13. 2-3;
 TB. iii. 3. 9. 7; MS. i. 1. 13;
 Kāth. S. i. 12; Kap. S. i. 12;
 Kāty. Çr. iii. 6. 13; Vait. Sū. 4. 7.
 सखा सप्रपदी भव 76. 24.
 सजूर्चतुभिः सजूर्विधाभिः सजूरपद्ये
 etc. 74. 15.
 सत्यं त्वतेन (sc. परिषिञ्चामि जा-
 तवेदः) 6. 20; TB. ii. 1. 11. 1;
 Çāṅkh. Çr. ii. 6. 11.
 सदसि सखे भूयात् 136. 3.
 स न इन्द्र पुरोहितः 47. 16.
 सं ते पयोसि समु यन्तु वाजाः 63.
 10; RV. i. 91. 18; TS. iv. 2. 7.
 4; VS. xii. 113; MS. ii. 7. 14;
 Kāth. S. xvi. 14; xxxv. 13;
 xxxvii. 5; Kap. S. xxv. 5.
 समस्यै तत्त्वा भव 44. 14.
 समीची माहनी पाताम् 108. 2;
 cf. TS. iii. 2. 7. 1; Çāṅkh. Çr.
 vi. 8. 6; Vait. Sū. 17. 4; Āṇv.
 Çr. v. 2. 14.

समुक्त स्वपथो ज्ञवयन्तः 77. 6.
 सप्तादस्यधिग्रयणं नाम 45. 16.
 सर्वा (sc. आप ओषधयः) 9. 9.
 सर्वा इमा आप ओषधयः 9. 9.
 सविष्टरभासने भोः 90. 13.
 सव्यावृत्तान्युत या विश्वरूपा 124. 5.
 सह रय्या नि वर्तस्व 72. 13. 14;
 SV. ii. 1183; VS. xii. 10, 41;
 TS. i. 5. 3. 3; iv. 2. 1. 3; 3. 4;
 v. 2. 2. 5; TĀ. iv. 20. 2; MS.
 i. 7. 1, 4; ii. 7. 10; iv. 9. 11, 12;
 Kāph. S. viii. 14; ix. 1; xvi. 8, 10;
 xix. 11, 12; xxii. 12; Kap. S.
 viii. 2, 4.
 सदैव नौ सुकृतं सह दुष्कृतम् 17. 6.
 साधुर्वक्षन्तुर्भवतु 107. 2.
 सुमङ्गलि प्रजावति सुसीमे इहं वां
 गृहपतिर्जीव्यासम् 24. 13; cf. 39.
 9; 76. 23.
 सुश्रवः सुश्रवसं मा कुह 56. 3; cf.
 Pār. Gr. ii. 4. 2; Āçv. Gr. i.
 22. 21; Gobh. Gr. ii. 10. 41.
 सूर्यस्य त्वा चतुषा प्रतीचे 91. 2;
 cf. VS. (Kāva-çākhā, p. 58
 of Weber's edition); Kāty. Cr.
 ii. 2. 15; Lāty. Cr. iv. 11. 10;
 Vāit. Sū. 3. 8; Gop. Br. ii. 1. 2.

सूर्याय स्वाहा प्रजापतये स्वाहा
 72. 28.
 स्रजो नामासि प्रजापतिद्वामखनत्
 33. 9.
 सुवो ऽसि घृतादनिश्चितः 6. 10;
 cf. VS. i. 29.
 स्वधा प्रपितामहेभ्यः स्वधा पिता-
 महेभ्यः 73. 6.
 स्वधा यायकृषे जीवन् 82. 21; cf.
 AV. xviii. 2. 20⁹.
 सस्ति चरतादिह 56. 14.
 स्वाहेभ्यः 16. 18.
 सो अस्मभ्यमस्तु परमे व्योमन् 65. 15.
 सोममेतत्पिबत 91. 20; cf. Lāty.
 Cr. ii. 12. 17.
 सोमाय सप्तर्षिभ्यः 73. 8.
 सोमो राजा सविता च राजा 128.
 3, 4.
 हविषां त्वा जुष्टं प्रोचामि 2. 24;
 cf. TS. i. 1. 5. 1, etc.
 हविष्कृदा द्रवेहि 2. 6; cf. VS. i.
 15^{ed}; MS. i. 4. 10; Vāit. Sū. 2.
 2; Gop. Br. ii. 1. 1; Kāty. Cr.
 ii. 4. 4; Āp. Cr. i. 19. 4, etc.
 हिरण्यस्रक्पुष्करिणी 106. 7.
 ऊते रमस्व ऊतभाग एधि 72. 34.
 हृदयं जिह्वा श्लेख 45. 3.
 होम्यैः समिद्धिः पयसा 73. 3.

D.

Index of Citations.*

Atharva-Veda.

Kāṇḍa i.					
1*	7. 8; 10. 1; 11. 1, 11, 12; 12. 10; 14. 1; 18. 1, 19; 25. 4; 32. 28; 41. 15; 139. 10.	5. 1	6. 17; 7. 14*; 9. 1*, 4*; 18. 3*, 25*; 19. 1*; 41. 14; 43. 12*.	16. 1	8. 25*; 47. 13*, 23.
1. 1*	13. 1; 19. 1.	6. 1	7. 14*; 9. 1*, 4*, 7; 18. 3*, 25*; 19. 1*; 41. 14; 43. 12*.	17. 1	26. 9.
1. 2	41. 15*.		140. 15.	18. 1	42. 19.
2. 1	14. 7, 12*; 25. 6.	7. 1	8. 25.	19. 1	14. 7; 104. 3; 105. 1; 113. 3.
2. 4	25. 6*.	8. 1	8. 25.	20. 1	2. 39; 14. 7.
3. 1-5*	14. 7, 12.	9. 1	11. 19; 13. 1*; 16. 27; 17. 31*.	21. 1	8. 2*; 14. 7; 16. 8*; 50. 1.
3. 1	25. 10.		52. 20; 55. 17.	22. 1	26. 14.
3. 7	25. 16*.			22. 4	26. 20.
3. 8	25. 12*.	10. 1	25. 37.	23. 1	26. 22.
3. 9	25. 12*.	10. 4	54. 11*.	24. 1	26. 22.
4. 1	7. 14*; 9. 1, 4; 18. 3*, 25*; 19. 1; 25. 20; 37. 1, 2*; 41. 9*, 14; 46. 29*.	11. 1	33. 1.	24. 4	106. 7*.
4. 3	65. 8*.	12. 1	26. 1; 38. 1.	25. 1	26. 1*, 25.
5. 1-4	42. 13*.	12. 3	27. 34.	26. 1	14. 14; 25. 22*;
		13	38. 9*.		42. 21*; 50. 4;
		13. 1	38. 8; 139. 8.	27. 1	139. 8.
		14. 1	36. 15.	27. 4	25. 36*; 50. 4.
		15. 1	19. 1*, 4.	28. 1	50. 8.
				29. 1	8. 25*; 26. 26.
				29. 5	16. 29.
				29. 6	16. 29*.
					16. 29*.

* The citations which are accompanied by an asterisk are not directly quoted in the text of the Kāṇḍika, but occur in the notes to the text.

12. 2	43.11°; 136.7°.	27. 1	14.25°; 50.13°;	14. 6	64. 17.
12. 6	43. 9.	28. 1	109.5; 110.4°.	14. 7	64. 18.
12. 8	43. 10.		111. 5°.	14. 9	64. 22.
13. 1	40. 1; 41. 14.	29. 1	64. 2.	15	41. 7°.
13. 7 ^a	40. 3.	29. 7	45. 17.	15. 1	26. 24°; 41. 1.
13. 7 ^b	40. 4.	29. 8	45. 17; 66. 21.		8°, 14°; 103. 3.
13. 7 ^c	40. 5.	30. 1	12. 5.	15. 10	127. 8.
13. 7 ^d	40. 6.	31. 1	30. 17°; 53. 3.	15. 11	127. 9.
14. 1	19. 14.	31. 10	3. 4°; 24. 31.	16. 1	48. 7.
15. 1	50. 12; 59. 6;			16. 3	127. 3.
	140. 16.			17. 1	39. 7.
15. 7	70. 13.			17. 5	46. 9°.
15. 8	70. 14.			18. 1	39. 7.
16. 1	10. 24; 12. 10°.			19. 1	39. 7.
	15; 13. 1°, 6.			19. 2	16. 8°.
17. 1	19.1°; 20. 1,2°.			20. 1	8. 24°; 28. 7.
17. 1°	20. 3°.			20. 2	8. 25.
17. 3 fg.	20. 7°.			21. 1	19. 1; 21. 8.
17. 4	137. 19.			21. 1°	19. 14°; 21. 10.
17. 8	20. 10.			21. 4	16. 8°.
18. 1	36. 19.			21. 7	19. 1°, 14;
18. 6	36. 20.				21. 10°.
18. 6 ^b	36. 21.			22. 1	14. 24; 17. 28;
19. 1	14. 7°, 22.				140. 6°.
20. 1	18. 13; 40. 11;			23-29	27.34°; 32. 27°.
	41. 8.			23. 1	9. 2°; 14. 24.
21. 1	9. 1; 43. 16.			24. 1	7. 14°.
	20; 72. 13; 82.			27. 4°	3. 3°.
	25; 123. 1.			28. 1	26. 1°; 28. 8;
21. 8-10	82. 26°.				50.13, 14°, 17°;
21. 8	71. 8.				51. 7.
21. 9	71. 3°.			30	55. 18°.
22. 1	12. 10°; 13. 1.			30. 1	9. 2°; 10. 13,
23. 1	35. 3.				19°; 139. 15. .
24. 1	19. 1°; 21. 1.			31. 1	14. 7°, 26.
25. 1	35. 22.			32. 1	14. 7°, 26.
25. 3	35. 23°.			33. 1	9. 2; 30. 17°;
25. 4	35. 22°.				42. 21°; 82. 4°;
25. 6 ^d	35. 26.				36. 22°.
26. 1	14.25°; 50.13°.			34. 1	66. 6.

34. 5	66. 10*.	3. 11	140. 6.	13. 10	29. 13*.
35. 1	66. 11.	4. 1	26. 1* ; 28. 13*.	13. 11	29. 14*.
36. 1	8. 25.	4. 3	28. 13*.	14. 1	39. 7.
37. 1	8. 25 ; 28. 9.	4. 4	28. 13*.	14. 9	39. 11.
37. 2	28. 9*.	4. 10	26. 1*.	15. 1	19. 1 ; 29. 15*.
37. 7	28. 9*.	5. 1	28. 14*.	16. 1	29. 15*.
38. 1	41. 13.	5. 7	28. 14*.	17. 1	48. 11.
38. 5	19. 1* ; 21. 11* ;	6. 1	15. 12* ; 18. 25* ;	17. 4	126. 9.
	66. 13.		27* ; 28. 15 ;	18. 1	48. 13*.
38. 7 ^{ad}	21. 11.		50. 13* ; 51. 7* ;	19. 1	48. 13*.
39. 1	5. 8 ; 59. 16.		79. 11*.	19. 4	48. 14*.
39. 9	3. 16, 19*.	6. 2	18. 27* ; 28.	20. 1	16. 1.
39. 10	3. 16, 19.		15* ; 50. 13*.	21. 1	16. 2.
40. 1	39. 7 ; 49. 7*.	6. 3	18. 25* ; 50. 13*.	21. 12	14. 7*.
40. 2-7	49. 8*.	7. 1.	18. 14 ; 41. 8 ;	22. 1	26. 1* ; 29. 18.
40. 8.	49. 9*.		46. 4*.	23. 1	26. 20 ; 29. 23*.
		7. 5-10	46. 6.	23. 13 ^o	29. 24.
Kāṇḍa v.		8. 1	48. 8.	24. 1	17. 30 ; 78.
1. 1	15. 1 ; 19. 1* ;	9. 1	8. 23* ; 26. 1* ;		11 ; 137. 42.
	22. 1 ; 35. 12,		28. 17.	24. 5	25. 36*.
	13* , 15*.	9. 2	28. 17*.	25. 1	35. 5.
1. 3	19. 1* ; 21. 12.	9. 5	8. 23*.	26. 1	19. 1* ; 23. 1.
1. 4	34. 20.	9. 6	26. 17*	27. 1	19. 1* ; 23. 7 ;
1. 5	12. 5.	10. 1-7	8. 23.		45. 8.
1. 6	76. 21 ; 79. 1.	10. 1	49. 7* ; 51. 14.	28. 1	11. 19 ; 52.
1. 7	1. 5* ; 28. 12	10. 2-6	49. 8*.		20 ; 58. 10.
	46. 1.	10. 7	49. 9*.	28. 5	66. 21*.
1. 8	21. 15.	10. 8	66. 2.	28. 12	58. 11.
1. 9	21. 17.	11. 1	12. 1.	28. 13	58. 11.
2. 1	15. 1 ; 19. 1* ;	12. 1	45. 8.	28. 14	58. 11.
	22. 1 ; 59. 17	12. 2 ^b	2. 36*.	29. 1	3. 16 ; 8. 25.
2. 3	21. 21.	13. 1	29. 1 ; 48. 9.	29. 2	3. 19* ; 47. 9.
2. 4	15. 6.	13. 2	29. 2*.	29. 3	47. 9*.
2. 5	15. 8.	13. 3	29. 5*.	29. 4	25. 24.
2. 6	15. 9, 11.	13. 4	29. 6*.	30. 1	54. 11* ; 58.
2. 7	21. 23.	13. 5	29. 8*.		3, 11.
2. 8	34. 21.	13. 6	29. 9*.	31. 1fg.	39. 31.
3. 1	1. 33 ; 12. 10 ;	13. 7	29. 10*.	31. 1-4	39. 31*.
	19. 1* ; 22. 14 ;	13. 8	29. 10*.	31. 1	39. 7.
	38. 26 ; 49. 15.	13. 9	29. 11*.		

Kāṇḍa vi.					
1. 1	23. 2; 42. 11*;	24. 1	9. 2; 18. 3*;	48. 1	56. 4; 59. 26,
	50. 13; 59. 25.		80. 13; 41. 14.		27*.
2. 2	29. 27.	25. 1	30. 14.	49. 1	46. 14.
3-7	50. 13.	26. 1	26. 1*;	50. 1	16. 8*;
3. 1	25. 36*;	27. 1	46. 7.	51. 1	9. 2; 25. 20,
4. 1	19. 1*;	28. 1	46. 7.		21*;
	23. 9,	28. 2	46. 8.	52. 1	31. 8.
	12*;	29. 1	46. 7.	53. 1	31. 9; 59. 28;
	25. 36*;	30. 1	66. 15.		66. 2.
	124. 6; 135. 10.	30. 2	31. 1.	53. 2	54. 2.
5. 1	4. 9; 5. 1*;	31. 1	66. 14.	53. 2 ^{cd}	57. 29*.
	59. 7.	32. 1	8. 25; 31. 3.	53. 3	55. 20.
6. 1	59. 7.	32. 3	16. 8*.	54. 1	48. 27.
7. 1	25. 36*;	33. 1	19. 1*;	54. 2	4. 19; 5. 1*.
8. 1	35. 21; 53. 17.		23. 17;	55. 1	52. 1.
9. 1	35. 21.		59. 18.	55. 2	50. 13*.
10. 1	8. 23*;	34. 1	8. 25*;	55. 3	42. 14*.
	9. 3,	35	31. 5*.	56. 1	50. 17; 139. 8.
	5; 12. 3.	35. 2	32. 27*.	57. 1	7. 14*;
11. 1	35. 8.	36	31. 5*.		18. 3*;
11. 3	19. 14; 35. 17.	37. 1	25. 36*;	31. 11.	
12. 1	29. 28.	37. 3	48. 37.	37. 3	9. 2; 41. 14.
13. 1	14. 25; 15. 6;	38. 1	12. 10*;	38. 1	13. 1*;
	25. 36*;		13.		139. 15.
	13; 104. 3; 105.		1*, 4, 6*;	59. 1	9. 2; 41. 14;
	1; 119. 3;		15.		50. 13.
	123. 1.	39. 1	12. 10*;	60. 1	34. 22.
14. 1	29. 30.		13.	61	59. 10.
15. 1	19. 1*;		1*, 4, 6*;	61. 1	9. 2; 50. 13*;
16. 1	30. 1	40. 1	139. 15.		41. 14; 133. 2.
16. 4	51. 15*;	40. 2	16. 8*.	62. 1	9. 2; 41. 13*.
17. 1-4	35. 12.	40. 3	25. 36*.		14, 15*;
18. 1	36. 25, 26*.	41. 1	54. 11.	63. 1	46. 19; 52. 3.
19. 1	9. 2; 41. 14;	42. 1	26. 1*;	63. 1 ^c	46. 21*.
	66. 16.	42. 2	36. 29*.	63. 4	46. 22.
20. 1	26. 1*;	42. 3	36. 30*.	64. 1	12. 5.
21. 1	30. 8.	43. 1	36. 32.	65. 1	16. 7.
22. 1	7. 14*;	43. 3 ^c	36. 32*.	66. 1	14. 7.
	18. 3*;	44. 1	31. 6; 36. 5*.	67. 1	14. 7; 16. 4.
	30. 11.	45. 1	46. 9.	68. 1	53. 18; 55. 2.
23. 1	7. 14*;	46. 1	46. 9.	68. 1 ^b	55. 3*.
	9. 2;	46. 2	46. 9*;		
	18. 3*;		13.		
	30. 11*;				
	41. 14.				

68. 1 ^{ed}	55. 3*.	89. 1	36. 10.	122. 1	63. 29.
68. 2	53. 3*.	90. 1	31. 7; 50. 13*.	123. 1	63. 29.
68. 3	53. 17*, 20;	91. 1	26. 1*; 28. 17,	124. 1	46. 41.
	55. 4.		20*.	125. 2	10. 24.
69. 1	10. 24; 12. 10*,	92. 1	41. 21.	126. 1	16. 1; 61. 29*.
	15; 13. 1*, 6;	93. 1	8. 23; 9. 2; 25.	127. 1	26. 1*, 33.
	139. 15.		36*; 50. 13.		34*, 39*.
69. 3	68. 7.	94. 1	12. 5.	128. 1	50. 13, 15*,
70. 1	41. 18.	95. 1	31. 22.		17*; 100. 3.
71. 1—3	57. 29.	96. 2	32. 27*.	128. 3	138. 8.
71. 1	45. 17.	97—99	140. 10.	129. 1	36. 12.
71. 3 ^{ed}	57. 29*.	97. 1	14. 7.	130—132	36. 13*.
72. 1	40. 16.	98. 1	14. 7; 16. 4;	130. 1	36. 13.
72. 3	40. 17.		140. 6*.	133. 1—3	47. 15*.
73. 1	8. 23; 12. 5;	99. 1	14. 7.	133. 1	47. 14.
	19. 1*.	100. 1	31. 26.	133. 3	47. 13.
73. 3	24. 16*.	101. 1	40. 18.	133. 4	56. 1.
74. 1	12. 5.	102. 1	35. 21.	133. 5	56. 1.
75. 1	3. 19*; 47. 10;	102. 3	19. 1*.	133. 4	57. 1.
	48. 29, 31*.	103. 1	16. 6.	133. 5	57. 1.
76. 1	50. 4.	104. 1	16. 6.	134. 1	47. 14, 18.
77. 1	36. 5.	105. 1	31. 27.	135. 1	47. 20.
78. 1	78. 10, 14.	106. 1	52. 5.	136. 1	31. 28.
79. 1	19. 1*; 21. 7.	107. 1	9. 2; 50. 13.	137. 1	31. 28.
80. 1	31. 18.	108. 1	10. 19; 57. 28.	138. 1	48. 32.
81. 1	35. 11, 26*.	109. 1	26. 33, 38*.	139. 1	36. 12.
82. 1	59. 11.	110. 1	46. 25.	140. 1	46. 43.
83. 1	31. 16.	111. 1	8. 24.	141. 1	19. 1*; 23.
83. 3 ^c	31. 20.	112. 1	46. 26.		12, 13.
83. 4	31. 21.	113. 1	46. 26.	141. 2	23. 14; 24. 19*.
84. 1	52. 3.	113. 2 ^c	46. 28.	141. 3	23. 15.
85. 1	26. 1*, 33, 36*.	114. 1	46. 30*; 60. 7*;	142. 1	19. 1*; 24. 1.
85. 2 ^{ab}	6. 17*.		67. 19.	142. 3	19. 27.
86. 1	59. 12; 140. 6*.	114. 3	46. 30*.		
87. 1	59. 13; 98. 3;	115. 1	67. 19.		
	140. 8.	116. 1	132. 1.		
87. 1 ^c	140. 8.	117—119	133. 1.		
88. 1	59. 13; 98. 3;	117. 1	67. 19.		
	140. 8.	120. 1	46. 30*.		
		121. 1	52. 3.		

6. 1	59. 18.	36. 1	79. 2.	64. 1	46. 47.
6. 2	52. 10; 71. 23;	37. 1	79. 7.	65. 1	39. 7*; 46. 49.
	79. 3; 86. 26.	38. 1	36. 12.	65. 2	39. 7*.
6. 3	71. 23; 86. 26.	39. 1	19. 1*; 24. 9.	66. 1	9. 2, 4.
7. 1	59. 18.	41. 1	8. 23*; 40. 9*;	67. 1	6. 2*; 9. 2,
8. 1	42. 1.		43. 3.		4; 45. 17, 18*;
9. 1	52. 12.	41. 2	40. 9*.		54. 2; 56. 1*;
9. 2	16. 8*.	42. 1	32. 3.		57. 8; 66. 2.
10. 1	32. 1.	43. 1	1. 5*; 46. 1.	68. 1	81. 39.
11. 1	38. 8; 139. 8.	44. 1	42. 6.	68. 2	81. 39.
12. 1	38. 27.	45. 1	36. 25.	68. 3	9. 2, 4.
13. 1	48. 35; 58. 11.	45. 2	36. 25*, 27.	69. 1	9. 2, 4, 7*.
13. 2	48. 36*.	46. 1	32. 3; 59. 18*,	70. 1	48. 27.
14. 1	19. 1*; 24. 3.		19.	71. 1	2. 10.
14. 3	24. 5*.	47. 1	59. 18*.	72. 1-3	2. 40.
15. 1	24. 7.	48. 2 ^{cd}	106. 7*.	73. 11	24. 17; 92. 15.
16. 1	59. 18.	50. 1	41. 13.	74. 1	32. 8.
17. 1-4	35. 16*.	51. 1	25. 36*; 59. 19.	74. 3	36. 25.
17. 1	59. 19.	52. 1	9. 2; 12. 5.	74. 4	1. 34; 32. 9*.
18	40. 7*.	53. 1	55. 17.	75. 1	19. 14*.
18. 1	26. 24*; 41. 1;	53. 7	24. 32; 55.	76. 1	31. 16.
	103. 3.		15*; 58. 18*.	76. 3	32. 11.
19. 1	35. 17; 59. 19.	54. 1	42. 9.	77. 1	31. 6*; 48. 38.
20. 1	45. 16*. 59. 19.	55. 1	8. 2*; 50. 1.	78. 1	32. 3.
20. 6	23. 4*; 42. 11*;	56. 1	32. 5.	78. 2	2. 41; 137. 30.
	45. 10*.	56. 2	76. 8*.	78. 9 ^b	3. 1*.
21. 1	86. 16.	56. 5	139. 8.	79. 1	5. 6; 59. 19.
22. 1	66. 14.	57. 1	46. 6.	80. 1	5. 5; 59. 19.
24. 1	59. 19.	57. 2	46. 6.	80. 3	1. 6*; 5. 9;
25. 1	59. 19.	59. 1	48. 37.		56. 2*; 59. 19.
26. 1	59. 19.	60. 1	8. 23*; 19. 1*;	81. 1-6	24. 18*.
29. 1	32. 3; 59. 19.		24. 11; 42. 8;	82. 1	59. 15, 19.
30. 1	54. 6.		72. 5; 82. 15;	82. 2	57. 21.
31. 1	48. 37.		89. 11.	83. 1	32. 14.
32. 1	54. 11*; 56. 3,	60. 7	23. 6; 24. 16.	83. 1-4	127. 4.
	11.	61. 1	10. 22; 53. 4*;	84. 2	17. 31; 140. 17.
33. 1	24. 8; 53. 4*;		57. 23.	84. 3	17. 31*.
	57. 22, 25.	61. 2	53. 4*; 57. 23.	85. 1	25. 36*; 59. 14;
34. 1	36. 33; 48. 37.	62. 1	69. 7.		137. 4*.
35. 1	36. 33.	63. 1	69. 22.	86. 1	25. 36*; 59.

	14; 137. 4*;	115. 3	18. 18*.	6. 18	35. 20.
	140. 6.	115. 4	18. 18*.	7. 1	26. 33, 40*.
87. 1	50. 13*; 59. 29.	116. 1	26. 1*; 32. 17.	7. 27	35. 6*.
88. 1	29. 6.	117. 1	25. 36*; 59. 14;	8. 1	16. 9.
89. 1	42. 13; 46. 17*.		137. 4*.	8. 2	16. 10.
89. 2	42. 14*.	118. 1	16. 7; 25. 36*;	8. 2 ^c	16. 12.
89. 4	42. 14*; 6. 12;		39. 28*; 137. 4*.	8. 14	73. 5*.
	57. 27.			8. 22	15. 11.
89. 4 ^c	6. 13.	Kāṇḍa viii.		8. 24 ^c	16. 18, 19.
90. 1	36. 35.	1. 1	54. 11*; 55.	8. 24 ^d	16. 20.
91. 1	16. 8*; 25. 36*;		17; 58. 3, 11.	10. 23	56. 13*.
	59. 7; 140. 6.	1. 10	16. 8*.	Kāṇḍa ix.	
92. 1	25. 36*.	2	58. 14*.	1. 1	10. 24*; 12.
95. 1	48. 40.	2. 1	54. 11*; 55.		10*, 15; 13. 6.
96. 1	48. 41.		17; 58. 3, 11, 14.	1. 11	13. 1*; 139. 15.
97. 1	3. 19*; 6. 3;	2. 9 ^c	97. 6*.	2. 1	49. 1.
97. 2	55. 20.	2. 9 ^d	97. 6*.	2. 2	46. 9*.
97. 8	6. 4.	2. 12	97. 3.	2. 3	46. 9*.
98. 1	6. 7; 88. 6.	2. 13	97. 3.	2. 4	48. 5.
98. 3	57. 24.	2. 14	54. 17; 58.	2. 25	24. 29.
99. 1	2. 20.		17*, 18.	3. 1	66. 22, 29.
100. 1	46. 9*, 11.	2. 15	58. 17*.	3. 15	66. 28.
101. 1	46. 9*, 12.	2. 16	58. 17.	3. 18	66. 24.
102. 1	52. 15.	2. 17	53. 17*, 19;	3. 22	63. 25.
103. 1	59. 19.		55. 3.	3. 24	66. 30.
104. 1	66. 17.	2. 18	58. 17*, 19.	4. 1	19. 1*; 24. 19;
105. 1	55. 16; 56. 16.	2. 19	58. 17*, 19.		66. 18.
106. 1	6. 2; 46. 24.	2. 20	58. 17*, 20.	4. 11	24. 19.
107. 1	31. 27.	2. 22	58. 17*, 21.	4. 24	24. 21; 25. 24*.
108. 1	46. 9*; 48. 37.	3. 1	8. 25; 44. 15.	5. 1	64. 6, 27.
108. 2	46. 9*.	3. 15-18	112. 1.	5. 2	64. 7.
109. 1	41. 13.	3. 21	2. 10*.	5. 2 ^c	64. 8.
110. 1	15. 11; 59. 20.	3. 26	46. 23; 130.	5. 3	64. 9.
111. 1	19. 1; 24. 19.		3; 131. 3.	5. 4	64. 10.
112. 1	32. 3, 27*.	5. 1	19. 1*, 22;	5. 5	64. 11.
113. 1	36. 38.		39. 7.	5. 5 ^b	64. 12, 13.
114. 1	36. 39.	5. 15	25. 36*.	5. 5 ^c	64. 14.
114. 2	31. 4.	5. 19	25. 36*.	5. 5 ^d	64. 15.
115. 1	18. 16.	5. 22	16. 8*.	5. 6	64. 16.
115. 2	18. 17*.	6. 1	8. 24; 35. 20.		

5. 13 64. 23*.
 5. 23 66. 31.
 5. 23^c 66. 32.
 5. 25 64. 25.
 5. 26 64. 25.
 7. 1 66. 19.
 8. 1 32. 18.
 8. 21 32. 19*.
 8. 22 32. 19*.
 9. 1 18. 25*.
 10. 20 24. 17*.

Kaṇḍa x.

1. 1 39. 7.
 1. 20^c 39. 19.
 1. 21^{cd} 5. 2.
 1. 25 39. 18.
 1. 32 39. 26.
 3. 1 19. 22.
 3. 6 46. 9*.
 3. 11 10. 2*.
 4. 1 32. 20; 139. 8.
 4. 25 32. 24.
 4. 26 32. 24*.
 5. 1 47. 31*; 49. 3.
 5. 1^b 49. 4.
 5. 6 49. 24*.
 5. 7 49. 25*.
 5. 15 38. 2*; 47. 31*;
 49. 13.
 5. 42 47. 31*.
 5. 50 47. 31*.
 5. 22 32. 27*; 46. 50.
 5. 23 6. 17; 136. 6.
 5. 24 136. 6.
 5. 25^{fg} 6. 14; 49. 14.
 5. 36 44. 33; 47. 22*.
 5. 37 6. 15.
 5. 42 38. 2*; 49. 13.
 5. 46 42. 13*.

5. 50 38. 2*; 49. 13.
 6. 1 8. 12; 19. 1*;
 22. 23*.
 6. 2^b 19. 23*.
 6. 3 8. 13.
 6. 4^c 19. 23.
 6. 6^b 19. 23*.
 6. 29 19. 25.
 6. 29^b 19. 22*.
 6. 30 19. 25; 26. 40*.
 6. 31^c 19. 25*.
 6. 32^c 19. 25*.
 6. 35 2. 41; 19. 24;
 137. 30.

9. 1 65. 1.
 9. 1^b 65. 2.
 9. 2 65. 3.
 9. 2^d 65. 2.
 9. 3 65. 9.
 9. 4 66. 5*.
 9. 26 63. 29.
 9. 27 65. 8.
 10. 1 66. 20.

Kaṇḍa xi.

1. 1-37 63. 19*.
 1. 1 60. 19.
 1. 2 60. 22.
 1. 3 60. 23.
 1. 4 60. 24.
 1. 5 61. 8.
 1. 6 61. 11.
 1. 7 61. 20.
 1. 8 60. 30.
 1. 9 61. 18.
 1. 9^b 61. 22.
 1. 9^d 61. 24.
 1. 10 61. 19.
 1. 10^c 61. 15.
 1. 11 61. 23.

1. 11^c 61. 25.
 1. 12 61. 29.
 1. 13 60. 25.
 1. 14 60. 26.
 1. 14^b 60. 27.
 1. 14^d 60. 28*.
 1. 15 60. 29.
 1. 15^b 60. 34; 61. 33.
 1. 16 2. 7; 61. 31.
 1. 17 2. 8; 61. 34.
 1. 18 2. 9; 61. 36.
 1. 19 61. 37; 68. 27.
 1. 21 61. 41.
 1. 22 61. 42.
 1. 23^c 61. 44.
 1. 24 62. 1.
 1. 25 63. 3.
 1. 25^c 65. 13.
 1. 27 63. 4.
 1. 28 62. 22; 68. 27.
 1. 28^b 63. 5.
 1. 29 63. 6.
 1. 29^b 63. 7.
 1. 30 63. 20.
 1. 31 62. 15, 16.
 1. 31^c 62. 17.
 1. 33^a 65. 13.
 1. 36 63. 9.
 2. 1 28. 8*; 50. 13*;
 14*; 51. 7*;
 129. 3.
 2. 31 16. 8*.
 3. 31 62. 7*.
 4. 1 54. 11*; 56.
 17; 58. 3, 11.
 5. 3 55. 18*.
 6 32. 27*.
 6. 1 1. 5*; 9. 2, 4.
 6. 9 50. 13*, 14*;
 51. 7*.

6. 23	9. 2*; 42. 13*; 53. 8*; 55. 1*; 58. 25	1. 44	24. 39.	2. 30	71. 19*, 20, 22; 86. 23.
7. 3	42. 13*.	1. 46	50. 13*, 17; 139. 8.	2. 30 ^c	72. 10.
9. 1	16. 21.	1. 47	50. 1*.	2. 31	72. 11.
9. 24	73. 5*.	1. 52	24. 41.	2. 31*	72. 12*.
10. 1	16. 21.	1. 52 ^c	137. 23.	2. 32	61. 40; 70. 10; 72. 13.
		1. 53	10. 19.	2. 33	70. 15.
		1. 54	38. 30.	2. 34	71. 4.
	Kāṇḍa xii.	1. 58	24. 14; 38. 29.	2. 40	71. 16; 86. 19.
1	38. 16*.	1. 59	3. 4*; 24. 31.	2. 41	72. 3.
1. 1-7	24. 27*.	1. 61	137. 14.	2. 42	69. 8; 71. 8.
1. 1-9	24. 31*.	1. 61 ^c	46. 52; 137. 13.	2. 43	71. 8.
1. 1	8. 23; 19. 1*; 24. 24, 35; 38. 12*; 98. 3.	1. 62	50. 10.	2. 44	72. 13.
1. 2	137. 16.	1. 63	24. 27; 58. 19; 43. 5*.	2. 45 ^c	71. 2.
1. 4	137. 17.	2. 1-4	71. 8.	2. 47	72. 7.
1. 6	137. 28.	2. 1	69. 7; 71. 5.	2. 48	72. 8, 13.
1. 11	25. 36*.	2. 4	71. 6.	2. 48 ^c	71. 23; 86. 26.
1. 12	25. 36*.	2. 5	70. 6.	2. 49	72. 8.
1. 19-21	2. 41; 120. 5.	2. 7	71. 6.	2. 52	71. 14.
1. 19	137. 30.	2. 8-10	71. 12; 81. 33*.	2. 53	71. 6.
1. 20	137. 30.	2. 11	71. 5.	2. 54	71. 5; 80. 28*.
1. 21	137. 30.	2. 13	71. 16; 40. 19; 86. 19.	2. 55	71. 5; 72. 13.
1. 23-25	13. 12; 24. 24*; 54. 6*.	2. 15	71. 8.	3. 1	60. 31.
1. 23	12. 10*.	2. 16	71. 8.	3. 3	60. 32.
1. 28	24. 33.	2. 19	71. 16; 86. 19.	3. 4	60. 35.
1. 29	3. 8; 24. 28; 90. 15; 137. 40.	2. 21	7. 11, 21; 72. 13; 86. 24.	3. 7-10	61. 2*.
1. 30	24. 24*; 58. 7.	2. 22	71. 18; 72. 12*; 86. 21.	3. 7	61. 1.
1. 31	25. 36*.	2. 23	72. 17.	3. 11	61. 3.
1. 32	25. 36*.	2. 23 ^d	72. 2.	3. 12	61. 4.
1. 33	24. 33.	2. 24	72. 13.	3. 13	2. 6*; 8. 14.
1. 34	24. 30.	2. 26	71. 24; 86. 27.	3. 14	61. 18.
1. 35	46. 51; 137. 12.	2. 27	71. 24; 86. 27.	3. 15	61. 21; 125. 3
1. 36	137. 4*, 9.	2. 28	72. 6.	3. 16	61. 13.
1. 38	19. 1*; 24. 24*, 37.	2. 29	71. 18; 72. 3*; 86. 21.	3. 17 ^c	61. 14.
1. 42	24. 38; 137. 24.	2. 29 ^c	71. 19*; 86. 22.	3. 18	61. 22.
				3. 19	61. 24.
				3. 19 ^c	61. 23, 25
				3. 19 ^d	61. 25.
				3. 20	61. 27.

3. 20 ^d	61. 28.	1. 5	16. 8*.	1. 36	13.1*; 139. 15.
3. 21	61. 26.	1. 16-20	54. 10.	1. 37	75. 14.
3. 22	61. 30.	1. 17	41. 15*.	1. 38 ^a	75. 15.
3. 24	61. 32.	1. 21-26	24. 43*.	1. 38 ^c	75. 16.
3. 25	61. 34.	1. 21	19. 1*; 24. 42.	1. 39 ^a	75. 17.
3. 28	61. 35.	1. 21 ^{ab}	24. 42*.	1. 39 ^c	76. 20.
3. 29	61. 37.	1. 25	18. 25*.	1. 40	76. 12, 20*.
3. 31	1. 24; 8. 11; 61. 38.	1. 26	18. 25.	1. 41	76. 12*.
3. 31 ^a	1. 25*; 137. 4*.	1. 27	137. 4*, 10.	1. 42	76. 7.
3. 31 ^b	1. 25; 61. 39; 137. 4*.	1. 28	49. 19.	1. 43	75. 27.
3. 32	61. 40.	1. 33	12. 4.	1. 45	76. 4; 79. 13*.
3. 33	15. 11; 61. 43.	1. 56	49. 26.	1. 46	79. 30.
3. 34	62. 9.	1. 59	58. 17*; 42. 14*; 54. 18; 82. 6; 89. 11.	1. 47	77. 17.
3. 35	61. 41.	1. 60	58. 17*.	1. 47 ^a	76. 15.
3. 36	62. 1.	2. 1	18. 25*; 58. 22.	1. 47 ^c	76. 16; 77. 19.
3. 37	61. 45.	3. 1-60	63. 21*.	1. 48	76. 19.
3. 38	61. 46.	3. 1	49. 19.	1. 51	76. 10*.
3. 39	62. 11.			1. 53	76. 4; 79. 13*.
3. 41	62. 18.			1. 55	79. 14.
3. 42	62. 10.			1. 56	79. 14*.
3. 43	62. 14.			1. 57-58	76. 28.
3. 44	62. 8.			1. 59	76. 32.
3. 45	62. 15.			1. 60	76. 25, 32.
3. 45 ^c	62. 17.			1. 61	77. 1.
3. 46-48	68. 27.			1. 62	76. 32.
3. 49	62. 19.			1. 63	77. 20.
3. 50	62. 22; 68. 27.			1. 64	77. 2, 20; 79. 28, 32.
3. 51	62. 23.			2. 1	78. 10.
3. 52	63. 1.			2. 6	77. 8.
3. 53	63. 5.			2. 7	77. 11.
3. 54	63. 8.			2. 8	77. 2.
3. 55	63. 22.			2. 9	77. 9.
4. 1	66. 20.			2. 11	77. 3.
5. 1	48. 13*.			2. 12	77. 14.
				2. 15	76. 33.
				2. 16	77. 15.
				2. 17	77. 23.
				2. 19	77. 16.
				2. 20	77. 23.

Kāṇḍa xiii.

1-4	99. 4.
1. 1 ^a	49. 18.

139. 15.

2. 21	78. 1.	Kaṇḍa xv.	2. 4-18	81. 44.	
2. 22	78. 3.	5. 1	50. 13*.	2. 4	81. 33.
2. 22 ^b	78. 2.			2. 8	81. 29.
2. 22 ^c	78. 5.	Kaṇḍa xvi.		2. 10	81. 44; 82. 28.
2. 23	78. 4.	1. 1	9. 9.	2. 11-18	80. 35; 82. 31*.
2. 23 ^a	78. 6; 79. 5.	2. 1	49. 27; 58. 6, 12.	2. 11	81. 22.
2. 24 ^d	78. 8.	2. 6	2. 18; 137. 33.	2. 19	80. 3, 38; 82. 33.
2. 25	78. 9.	3. 1	18. 25; 58. 22.	2. 20 ^e	82. 21*.
2. 26	77. 20.	4. 1	18. 25*.	2. 22	81. 29.
2. 28	77. 10.	5. 1-3	46. 9*.	2. 24	82. 29; 85. 26.
2. 30	77. 1.	5. 1	46. 13*.	2. 25	82. 32.
2. 31	76. 25; 79. 4.	6. 1	49. 19.	2. 26	82. 29; 85. 26.
2. 32-36	75. 11.	9. 3	6. 16.	2. 27	80. 18.
2. 32	79. 6.	9. 4	6. 16.	2. 28	87. 30.
2. 37	79. 8.			2. 29	83. 29.
2. 41	79. 21.	Kaṇḍa xvii.		2. 31	82. 10.
2. 43	79. 12.	1.	7. 21*; 18. 25*;	2. 34	87. 22.
2. 44	79. 27.		54. 11*; 55. 17; 58. 3, 11, 22; 99. 3.	2. 36	81. 33.
2. 45	32. 27*; 78. 10, 13*; 79. 25.			2. 37	80. 42; 85. 24.
2. 46	77. 5, 23.	Kaṇḍa xviii.		2. 38	85. 3, 12.
2. 47	57. 7; 77. 7.	1. 40	85. 19.	2. 45	85. 17.
2. 48	79. 22.	1. 41	81. 39.	2. 48	80. 35; 82. 31*.
2. 49	79. 23.	1. 42	81. 39.	2. 49	81. 37.
2. 50	79. 24.	1. 43	81. 39.	2. 50	86. 10.
2. 51	79. 26.	1. 44-46	87. 29.	2. 53	80. 35; 82. 31*.
2. 52-58	75. 25*.	1. 44	80. 43; 87. 14.	2. 56	80. 34.
2. 52	75. 24.	1. 46	80. 51.	2. 57	80. 52*; 81. 29*.
2. 53	76. 31.	1. 49	81. 34.	2. 57 ^a	80. 17.
2. 59	79. 30.	1. 50	81. 35.	2. 58	81. 25.
2. 63	76. 17.	1. 51	87. 27.	2. 59	80. 43.
2. 64	79. 9.	1. 52	83. 28.	2. 60	80. 49.
2. 65	75. 26.	1. 55	80. 42.	3. 1	80. 44.
2. 66	76. 1.	1. 56	87. 19.	3. 2	80. 45.
2. 68	76. 5.	1. 58	81. 36.	3. 3	81. 20.
2. 69	76. 14.	1. 60	45. 14*; 84. 2.	3. 4	80. 37; 81. 30;
2. 70	76. 7.	1. 61	80. 35; 82. 31*.		81. 33*.
2. 71	79. 10.			3. 5	82. 26*.
2. 73	77. 12.				
2. 74	77. 4.				
2. 75	77. 13.	2. 4-7	81. 33*.		

3. 6	82. 26.	4. 6	81. 7	4. 78	87. 8; 88. 4.
3. 7	80. 36.	4. 14 ^a	80. 52.	4. 79	87. 8.
3. 8	80. 31, 35; 82. 31*.	4. 16	86. 3.	4. 80	87. 8.
3. 9	80. 31, 32; 82. 31*.	4. 26	85. 27*.	4. 81	88. 26.
3. 10	81. 47; 86. 17; 87. 4.	4. 31	80. 17, 52*.	4. 88	89. 13.
3. 11	81. 47*; 87. 4.	4. 32	85. 27*.		
3. 12	81. 46; 87. 3.	4. 35	82. 22.		Kapda xix.
3. 13	81. 37.	4. 36	86. 5.	1. 1	19. 1*, 4*.
3. 17	84. 10.	4. 37	86. 1.	1. 9	9. 7*.
3. 18	88. 16.	4. 38	87. 21.	1. 10	9. 7*.
3. 25-37	85. 26.	4. 39	88. 24.	3. 1	10. 24*
3. 25	81. 39; 85. 26*.	4. 40	88. 23.	9. 1	9. 7*.
3. 30	80. 53.	4. 41	86. 18; 87. 22.	10. 1	9. 7*
3. 42	89. 13.	4. 42	84. 6.	12. 1	9. 7*.
3. 44	87. 27.	4. 43	85. 27*.	14. 1	16. 8*.
3. 45	87. 27.	4. 44	80. 35; 82. 31*.	15. 1	16. 8*.
3. 46	87. 27.	4. 49	82. 40.	17. 1	140. 9*.
3. 47	87. 22.	4. 50	82. 41.	18. 1	140. 9*.
3. 48	87. 22.	4. 51	80. 51*.	20. 4	25. 36*.
3. 49	86. 10.	4. 52	85. 25.	23. 23	99. 4*.
3. 52	86. 8.	4. 53	86. 6.	33. 3	2. 1*; 137. 32*.
3. 53	81. 9.	4. 54	86. 7.	44. 4	47. 16*.
3. 55	80. 5; 83. 20.	4. 55	86. 11.	51. 1	91. 3.
3. 56	82. 9.	4. 56	80. 46.	51. 2	2. 1*; 2. 21*.
3. 60	82. 26.	4. 56 ^c	80. 47.		91. 3; 137. 18*;
3. 61-67	86. 17.	4. 57	80. 46*; 86. 2; 88. 17.	52	79. 28*.
3. 61	81. 48; 82. 36.	4. 61	88. 27.	52. 1	6. 37; 45. 17; 68. 29.
3. 62	82. 37*.	4. 62	89. 27.	52. 5	92. 30*.
3. 69	85. 27*.	4. 63	88. 28.	53. 5	3. 16*.
3. 70	83. 19.	4. 64	88. 5.	59. 1	6. 37.
3. 71	81. 33.	4. 65	89. 14.	59. 3	5. 12*.
3. 72	86. 2; 88. 17.	4. 66	86. 10.	60. 1	66. 1.
3. 73	85. 24.	4. 68	87. 27.	63. 1	6. 21*.
4. 1-15	81. 45.	4. 69	92. 8.	64. 1-4	57. 26*.
4. 1	80. 23.	4. 71	87. 8; 88. 2.	64. 1	57. 26.
4. 2	81. 10.	4. 72	87. 8; 88. 3*.	68. 1	25. 36*; 35. 20*; 53. 2*;
4. 5	81. 7.	4. 73	87. 8.		57. 22*, 32*; 58. 19*; 75. 1*;
		4. 74	87. 8; 88. 4.		
		4. 75	88. 11.		

137. 4* ; 139. 10.	72. 1	42. 18* ; 139. 25.*	Kāṇḍa xx. 107. 11 34. 21*.
69. 1-4. 3. 4* ; 58. 7*.	72. 1 ^a	139. 25*, 26*.	
69. 1 90. 22*.			

Rig-Veda.

i. 12. 6 108. 2.	iii. 12. 9 5. 2.	vii. 94. 9 5. 2.
29. 1 127. 7.	62. 10 9. 7* ;	viii. 43. 14 108. 2.
90. 6-8 90. 25 ;	139. 10*.	60. 9 108. 2.
118. 1.	62. 10 ^a 91. 6.	101. 15 92. 14.
91. 12 68. 31.	62. 10 ^b 91. 7.	ix. 32. 5* 47. 16.
91. 16 68. 9.	62. 10 ^c 91. 8.	x. 2. 3 5. 12.
91. 18 68. 9.	v. 24. 1 ^{ab} 68. 31.	57. 3-6 89. 1.
93. 3 5. 1.	24. 2 ^{cd} 68. 31.	97. 14 ^{ab} 33. 8.
93. 3 ^{cd} 5. 1.	53. 9 98. 2.	97. 20 33. 9.
93. 5 5. 1.	54. 1 43. 13.	145 33. 7.
93. 9 5. 1.	vi. 15. 19 70. 9.	186. 1-3 117. 4.
ii. 1. 16 46. 54.	60. 1 5. 2.	186. 1 117. 4.
43. 3 46. 54.	vii. 55. 1 43. 13.	

Sāma-Veda.

i. 36 108. 2.	ii. 194 108. 2.	ii. 1190 117. 4.
184 117. 4.	457 68. 31.	1192 117. 4.
448 68. 31.	894 108. 2.	

Tāittiriya-Samhitā.

i. 1. 2. 1 3. 9; 44. 38.	i. 5. 3. 1 70. 6.	iii. 2. 4. 4 3. 5, 8; 137
1. 4. 1 1. 36; 3. 9;	5. 6. 2 68. 31.	37. 40.
58. 5.	5. 6. 4 70. 9.	2. 5. 3 68. 9.
1. 4. 2 2. 1; 137.	5. 10. 3 56. 6.	2. 7. 1 108. 2.
18.	6. 2. 1 3. 1.	4. 10. 1 43. 13.
1. 5. 1 2. 5, 24.	6. 2. 2 6. 1.	5. 11. 5 108. 2.
1. 5. 2 69. 6.	6. 6. 3 56. 7.	iv. 1. 1. 2 5. 7.
1. 11. 1 2. 17.	6. 10. 1 3. 1.	2. 1. 2 72. 13.
1. 13. 2-3 6. 9.	8. 5. 1 88. 18.	2. 1. 3 72. 13.
1. 14. 3-4 5. 12.	8. 5. 2 88. 21 ;	2. 5. 1 108. 2.
3. 7. 1-2 108. 2.	89. 1.	2. 6. 3 33. 8.
3. 7. 1 69. 17, 20,	ii. 3. 14. 1 5. 1. .	2. 6. 5 33. 9.
22.	iii. 1. 4. 3 44. 17	2. 7. 4 68. 9.
4. 45. 3 6. 13.	1. 4. 4 45. 11	2. 9. 3 118. 1.
4. 46. 3 108. 2.	1. 10. 1 5. 7.	2. 11. 1 5. 2.

iv. 3. 13. 5 68. 31.
4. 4. 8 68. 31.
7. 12. 2 115. 2.
7. 13. 1 68. 26.

v. 1. 1. 3 5. 7.
2. 8. 6 118. 1.
4. 5. 1 73. 14.
5. 6. 1 108. 2.

v. 5. 10. 5 73. 14.
7. 2. 4 42. 14; 74
19.
vi. 3. 5. 4 108. 2.

Māitrāyaṇī-Saṃhitā.

i. 1. 2 3. 9.
1. 4 1. 36; 58. 5.
1. 6 69. 6.
1. 9 2. 1; 137. 18.
1. 12 2. 17.
3. 39 6. 13.
4. 1 3. 1.
4. 2 70. 9.
4. 3 5. 13; 97. 4.
4. 6 73. 14.
4. 10 2. 6.
5. 1 5. 1.
5. 3 68. 31.

i. 5. 10 68. 31.
6. 1 70. 6.
6. 2 70. 6.
7. 1 70. 6; 72. 13.
8. 8 108. 2.
10. 3 88. 18, 21;
89. 1.
10. 19 88. 18, 21.
15. 14 70. 9.
ii. 7. 8 72. 13.
7. 11 108. 2.
7. 14 68. 9.
7. 16 90. 25; 118. 1.

ii. 12. 1 115. 2.
13. 7 137. 25.
13. 8 68. 31.
iii. 2. 3 108. 2.
9. 5 108. 2.
12. 19 68. 2.
iv. 9. 24 56. 6.
10. 1 5. 1.
10. 2 108. 2.
10. 3 108. 2.
10. 4 68. 31.
12. 4 68. 31.

Kāthaka-Saṃhitā.

ii. 14 68. 31.
iii. 4 69. 22; 108. 2.
v. 4 5. 13; 97. 4.
vii. 18 68. 31.
viii. 13 6. 26.
ix. 6 88. 21; 89. 1.

xv. 12 108. 2.
xvi. 8 72. 13.
11 108. 2.
14 68. 9.
xviii. 13 115. 2
xix. 11 72. 13.

xx. 14 108. 2.
xxii. 12 72. 13.
xxvi. 7 108. 2.
xxxiv. 19 108. 2.
xxxix. 3 118. 1.

Kapisthala-Saṃhitā.

ii. 11 108. 2.
v. 1 68. 31.
vii. 6 108. 2.

viii. 9 88. 21; 89. 1.
xxv. 2 108. 2.
5 68. 9.

xli. 5 108. 2.
xlviii. 1 108. 2.

Vājasaneyi-Saṃhitā.

i. 3 2. 34.
5 56. 6.
6 1. 36; 58. 5.
7 44. 38.
7^{ab} 3. 9.
10 2. 1; 137. 18.
12 1. 37; 2. 32, 33.
15 69. 6.

i. 15^d 2. 6.
27 68. 2.
29 6. 10.
ii. 2^c 2. 17.
5^d 2. 17.
18 6. 9.
20 6. 1.
27 70. 9.

ii. 28 56. 6.
29^c 87. 16.
30 88. 1.
31^a 88. 18.
31^b 88. 21.
32^b 83. 30; 88. 15
33 89. 6.
iii. 5 70. 6.

iii. 25 ^a	68. 31.	vi. 15	44. 23, 28.	xv. 48 ^c	68. 31.
26 ^a	68. 31.	16 ^d	44. 34.	xviii. 36	115. 2.
41	89. 12.	xi. 8 ^b	5. 7.	52	68. 26.
53-56	89. 1.	xii. 7-10	72. 13.	xix. 46	89. 1.
iv. 1	44. 30.	60	105. 2.	xx. 23	6. 13.
v. 2	68. 2.	88 ^{ab}	33. 8.	xxiii. 8	68. 2.
2 ^b	69. 17.	95	33. 9.	57	3. 10.
2 ^{ed}	69. 20.	112	68. 9.	xxv. 47 ^a	68. 31.
2 ^f	69. 23.	113	68. 9.	47 ^c	68. 31.
3	108. 2.	xiii. 17	118. 1.	xxvii. 43	108. 2.
28	82. 17.	2	90. 25.	xxxv. 20	45.14;84.1.
42	44. 30.	xv. 48 ^a	68. 31.	xxxviii. 25	6. 13.

Tāittirīya-Brāhmaṇa.

ii. 1. 11. 1	3. 4; 6. 20.	ii. 7. 12. 3	108. 2.	iii. 5. 7. 3	5. 2.
4. 1. 8	117. 4.	iii. 2. 2. 2	3. 9.	5. 12. 1	68. 9.
4. 1. 9	117. 4.	2. 4. 1	1.36; 58.5.	6. 6. 4	69. 6.
4. 8. 7	74. 19.	3. 6. 7	2. 17	7. 13. 4	68. 9.
5. 8. 8	40. 13.	3. 9. 7	6. 9.		
6. 3. 5	89. 1.	5. 7. 2	5. 1.		

Çatapatha-Brāhmaṇa.

i. 4. 1. 21	135. 9.	iii. 4. 1. 21	69. 17.	xi. 5. 4. 5	56. 12.
5. 1. 23	3. 6; 137.	4. 1. 22	69. 20.	xiv. 9. 3. 11 fg.	90. 25;
	38.	4. 1. 23	69. 22.		121. 1.
9. 3. 19	70. 9.	xi. 5. 4. 3	56. 13.	9. 4. 23	89. 13.

Āitareya-Brāhmaṇa.

2. 7	69. 6.	7. 19	73. 14.	8. 27	90. 11.
7. 9	111. 1.				

Tāndya-Brāhmaṇa.

i. 2. 1	3. 1.	xii. 5. 23	53. 9.	xxi. 3	107. 2.
5. 8	68. 9.				

Gopatha-Brāhmaṇa.

i. 1. 1	1. 3; 1. 6.	ii. 1. 1	2. 6.	ii. 1. 6	73. 14.
2. 18	8. 16.	1. 2	91. 2. 4.	1. 10	1. 29.

Tāittirīya-Āraṇyaka.

iv. 41. 3-6	56. 6.	vi. 2. 1	51. 30.	vi. 6. 3	68. 9.
42. 2	117. 4.	4. 2	81. 30.	vii. 3. 3	56. 17.

Kātyāyana-Çrāutasūtra.

ii. 1. 21	137. 38.	iii. 7. 19	6. 1.	v. 4. 17	13. 4.
1. 22	3.5; 137. 37.	iv. 1. 8	87. 16.	vi. 7. 6	45. 3.
1. 23	3. 6.	1. 9	88. 1.	xxi. 3. 13	107. 2.
2. 8	125. 2.	1. 13	88. 18.	3. 27	86. 14.
2. 11	2. 15.	1. 14	88. 21.	xxv. 1. 11	5. 13; 97.
2. 12	137. 11.	1. 16	88. 15.		4, 8.
2. 15	91. 2.	1. 32	89. 6.	4. 35	111. 11.
2. 17	91. 4.	14. 7	3. 9.	5. 29	136. 2.
2. 20	65. 15.	v. 1. 28	69. 22.	8. 15	83. 24.
4. 1	2. 6.	1. 29	69. 17.	9. 21	44. 17.
4. 4	2. 6.	1. 30	69. 20.		
iii. 6. 18	6 9.	2. 15	44. 30.		

Çāṅkhāyana-Çrāutasūtra.

i. 6. 6	3.6; 137.38.	iii. 10. 4	111. 11.	iv. 8. 6	56. 6.
6. 9	3.7; 137.39.	19. 3	5.13; 97. 4.	12. 8	56. 6.
ii. 6. 10	3. 4.	iv. 4. 2	87. 16.	12. 14	70. 9.
6. 11	3. 4; 6. 20.	4. 5	88. 1.	15. 9	83. 24.
12. 11	89. 12.	4. 11	88. 18.	17. 10	44. 17.
16. 1	43. 13.	4. 14	88. 21.	vi. 2. 2	3. 4.
17. 7	40. 13.	5. 2	88. 15.	8. 6	108. 2.
17. 8	70. 1.	5. 8	89. 6.	viii. 2. 13	88. 18.
iii. 4. 14	111. 11.	7 6	91. 4.		

Āçvalāyana-Çrāutasūtra.

i. 4. 7	3. 7; 137. 39.	ii. 6. 14	88. 24.	ii. 7. 13	89. 6.
ii. 3. 1	69. 6.	7. 1	88. 18.	9. 10	74. 19, 20.
5. 17	89. 12.	7. 2	88. 21.	iii. 13	111. 11.
6. 2	88. 1.	7. 6	88. 15.	v. 2. 14	108. 2.
6. 9	87. 16.	7. 8	89. 1.		

Āpastamba-Çrāutasūtra.

i. 7. 13	87. 16.	i. 19. 8	2. 6.	vi. 5. 4	3. 4.
8 7	88. 1.				

Lāṭyāyana-Çrāutasūtra.

i. 2. 12	92. 17.	ii. 10. 5	88. 21.	iv. 9. 16	3.6; 137.38.
2. 13	92. 14.	12. 17	90. 20.	11. 10	91. 2.
9. 11	3. 1.	iii. 2. 10	89. 1.	11. 12	72. 42; 91.4.
ii. 4. 5	3. 6, 7; 137.	3. 1	89. 12.	v. 2. 11	89. 1.
	38, 39.	5. 5	69. 22.		
10. 4	88. 18.	5. 11	72. 13.		

Vāitāna - Sūtra.

1. 3	1. 4; 1. 6.	3. 10	91. 4.	16. 17	6. 1.
1. 16	59. 18.	4. 7	6. 9.	17. 4	108. 2.
1. 18	2. 18.	4. 22	6. 19; 42. 17.	20. 9	89. 1.
1. 19	3. 4; 90. 22.	5. 10	8. 8, 16.	24. 7	6. 11.
1. 20	3. 5; 137. 37.	7. 4	3. 4.	38. 1	97. 8; 117. 4.
2. 2	2. 6.	7. 6	3. 9.	38. 4	88. 29.
2. 5	137. 11.	11. 13	82. 11.		
3. 8	91. 2.	11. 24	7. 19.		

Ācvalāyana - Gr̥hyasūtra.

i. 2. 1	74. 3.	i. 22. 2	56. 12.	iv. 3. 3	81. 5.
3. 10	6. 34.	22. 21	56. 3.	3. 18	81. 19.
16. 5	106. 7	24. 31	92. 17.	3. 26	81. 31.
17. 3	53. 2.	24. 32	92. 14.	3. 27	81. 30.
17. 8	44. 30.	ii. 2. 4	74. 15.	4. 8	40. 5; 52. 7.
17. 17	54. 1.	4. 13	45. 14; 84. 1.		
20. 8	56. 13	9. 9	43. 13.		

Çāṅkhāyana - Gr̥hyasūtra.

i. 9. 3	3. 10.	ii. 15. 3	92. 17.	iii. 8. 3	74. 19.
27. 7	106. 7.	iii. 4. 7	43. 13.	8. 4	74. 20.
28. 12	44. 30.	4. 8	43. 13.	13. 3	45. 14; 84. 1
ii. 4. 5	56. 12.	7. 2	89. 12.	iv. 18. 2	56. 12.
14. 4	74. 3.	7. 3	89. 13.	v. 1. 7	40. 13.
14. 5	43. 13.	8. 2	74. 18.	9. 4	89. 1.

Gobhila - Gr̥hyasūtra.

i. 4. 4	74. 3.	ii. 10. 41	56. 3.	iv. 3. 27	89. 6.
4. 9	74. 3.	iii. 8. 16	74. 19.	4. 3	88. 1.
6. 14	3. 6; 137. 38.	10. 28	44. 17.	4. 22	45. 14; 84. 1
7. 23	1. 37; 2. 32.	iv. 1. 6	2. 11.	5. 7	3. 4.
7. 25	2. 23.	3. 2	87. 16.	7. 32	43. 13.
ii. 6. 6	33. 7.	3. 10	87. 8.	10. 9	92. 14.
9. 14	44. 30.	3. 11	88. 18.	10. 22	92. 17.
10. 34	56. 12.	3. 12	88. 21.		

Pāraskara - Gr̥hyasūtra.

i. 3. 27	92. 14.	ii. 1. 21	54. 1.	*iii. 1. 4	74. 16.
3. 30	92. 17.	3. 2	56. 12.	3. 9	45. 14; 84. 1.
12. 3	74. 3.	4. 2	56. 3.	4. 7	43. 13.
ii. 1. 10	44. 30.	9. 2	74. 3.	15. 22	135. 9.

Mantrabrāhmaṇa.

i. 6. 5	44. 30.	ii. 3. 16	45. 14; 84. 1.	ii. 6. 1	43. 13.
ii. 2. 8	44. 17.				

Nirukta.

5. 1	69. 6.	10. 17	43. 13.	10. 35	117. 4.
9. 23	46. 3.				

Atharva-pariçista.

19. 1	140. 1. 4, 5, 6.	34. 7	26. 1.	34. 25	41. 8; 82. 31.
19. 3	140. 11, 14, 15,	34. 8	46. 9.	34. 26	9. 1, 2.
	16, 17, 19, 20,	34. 10	13. 1.	34. 27	9. 4; 10. 24;
	21.	34. 11	8. 2; 25. 36.		12. 10.
22. 3	137. 17.	34. 12	16. 8.	34. 29	16. 8; 25. 36;
24. 1	137. 17.	34. 13	14. 7.		104. 3; 105. 1.
34. 1	9. 7.	34. 16	50. 13.	34. 30	17. 1.
34. 3	8. 25.	34. 17	14. 25; 50. 13.	34. 31	82. 27.
34. 4	8. 24; 54. 11;	34. 19	59. 18.	39. 9	79. 28.
	94. 15; 95. 4;	34. 20	9. 7.	73. 12	105. 1.
	96. 4; 114. 3.	34. 21	47. 8.	74. 4	105. 1.
34. 5	8. 23.	34. 22	18. 25.		
34. 6	30. 17.	34. 24	26. 33.		

Miscellaneous Texts.

Karmapradīpa	1. 8	1. 5.
Kāṭhaka-grhyasūtra	xliv. 2	74. 3.
Gṛhyasamgraha	i. 96	3. 4.
Tāittirīya-upaniṣad	i. 4. 3	56. 17.
Gobhila-ṣrāddhakalpa	ii. 9	82. 17.
Nakṣatrakalpa	36	46. 55.
Mānava-grhyasūtra	ii. 12	74. 3.
Mānava-dharmaśāstra	iv. 112	141. 40.
Yājñavalkya	i. 230	82. 17.
	iii. 146	83. 2.
Vāsiṣṭha-dharmaśāstra	xiii. 40	141. 29.
Viṣṇusmṛti	67. 3	74. 3.
Çāntikalpa	21	25. 23.
	22	76. 2.

Cross-references from the Kāuṣika.

1. 24	8. 11; 61. 38;	2. 1	137. 32.	2. 17	3. 7.
	137. 4.	2. 7	6. 33.	2. 18	137. 1, 33.
1. 26	6. 15.	2. 9	61. 36.	3. 1	68. 17.
1. 36	47. 1; 58. 5.	2. 10	6. 33.	3. 2	6. 17; 47. 1.

3. 4	58. 7; 78. 13.	121.1; 127.10;	9. 9	53. 8.
3. 5-8	137. 37.	140. 20.	10. 1	57. 31.
3. 6	137. 38.	7. 15	10. 2	73. 13.
3. 7	137. 39.	7. 16	10. 4	11. 2, 11; 12.
3. 8	137. 40.	7. 17		11; 18. 32.
3. 9	44. 38.	7. 18	10. 7	7. 16.
3. 14	49. 11.	7. 19	10. 9	6. 22.
3. 15	14. 1.	7. 23	10. 16	29. 12.
3. 19	47. 8, 9, 10.	7. 25	10. 17	58. 13.
3. 20	47. 1.	8. 2	10. 18	58. 13.
4. 1	3. 19.	8. 10	10. 24	12. 15.
4. 9	5. 1.	8. 11	11. 1	18. 6.
4. 19	5. 1.	8. 13	11. 4	106. 7.
5. 5	6. 23; 137. 42.	8. 15	11. 7	59. 8.
5. 7	3. 19.		11. 12	12. 4; 18. 25.
5. 8	72. 37.	8. 16	11. 19	13. 1; 52. 20.
5. 13	97. 4.		12. 1	8. 9.
6. 3	3. 19.	8. 17	12. 2	8. 9.
6. 17	17. 6; 124. 1.		12. 4	18. 25.
6. 19	42.17; 47. 20.	8. 18	12. 9	35. 19.
6. 22	73. 4, 13.		12. 10	10. 24; 13. 1,
6. 23	5. 5.	8. 19		12; 139. 15.
6. 30	42. 12; 73. 13.	8. 20	12. 15	10. 24.
6. 34	17. 6; 93. 13;	8. 21	13. 1	11.19; 52.20;
	104. 3; 123. 1.	8. 22		59. 9, 26; 139.
6. 37	25. 20.	8. 23		15.
7. 1	17. 8; 18. 8;		13. 5	26. 40; 27. 5.
	51. 9.	8. 24	13. 12	24. 24; 54. 6.
7. 2	18.19, 20; 22.		14. 1	3. 15.
	12.		14. 7	14. 26; 16. 4;
7. 4	38. 6.			139. 7.
7. 5	10. 6; 46. 19;	8. 25	14. 8-10	15. 7.
	48. 2.		14. 8-11	16. 23.
7. 6	10. 6.	9. 1	14. 14	25. 22; 42. 21.
7. 7	46. 1.		14. 22	16. 26.
7. 8	10. 1; 11. 1;	9. 2	14. 24	15. 3.
	139. 7, 10.	9. 4	14. 25	50. 13.
7. 14	18. 3, 5, 25;	9. 6	14. 28	16. 6, 15, 23.
	19. 1; 41. 14;		14. 29	16. 23.
	46. 29; 68. 39;	9. 7	15. 1	22. 12.

15. 4	72. 16.	24. 22	18. 25; 19. 1.	28. 10	36. 33.
15. 13	37. 1.	25. 2	26. 1.	28. 13	29. 22; 58. 12.
15. 14	37. 1.	25. 10	8. 9; 36. 27.	28. 15	7. 18; 31. 27.
16. 1	8. 18.	25. 11	8. 18; 36. 27	29. 1	32. 20.
16. 4	14. 7.	25. 13	8. 9.	29. 6	32. 21, 24
16. 6	6. 23.	25. 18	51. 15.	29. 7	32. 25.
16. 8	104. 3; 139. 7.	25. 26	6. 37	29. 10	32. 5.
16. 12	8. 22.	25. 35	26. 28.	29. 13	31. 6.
16. 14	48. 1.	25. 36	8. 2; 26. 28;	29. 19	30. 7.
16. 27	17. 34.		50. 4; 59. 14,	29. 22	58. 12.
17. 10	8. 18.		29; 82. 47;	30. 1	31. 6, 8.
17. 34	3. 15.		137. 4; 139. 7.	30. 12	26. 24; 41. 3.
18. 3	7. 14.	25. 37	31. 1.	30. 16	31. 16.
18. 7	19. 9	26. 1	27. 5, 7, 29, 32.	31. 26	28. 15.
18. 11	39. 22.		28. 8, 13, 17;	32. 8	35. 23; 39. 11;
18. 16	39. 22.		29. 18; 30. 7,		47. 53.
18. 19	7. 2.		17; 32. 17.	32. 17	40. 4; 41. 40.
18. 19	24. 45.	26. 4	75. 13; 82. 5.	32. 21	35. 4, 8
18. 25	19. 1; 24. 46.	26. 16	27. 29.	32. 24	29. 6.
18. 32	23. 7.	26. 19	7. 18.	32. 25	29. 7.
19. 22	10. 2.	26. 22	35. 7; 36. 33.	32. 27	52. 16; 58.
20. 1	23. 17; 24. 36;	26. 24	30. 12; 41. 1, 3.		24, 25.
	106. 8.	26. 33	139. 7.	32. 29	34. 2, 11.
21. 2	86. 6.	26. 40	27. 5.	33. 13	36. 12; 36. 32.
21. 11	66. 13.	26. 43	32. 6.	34. 2	34. 11.
21. 13	35. 24.	27. 3	32. 10.	34. 3	24. 3.
21. 14	48. 41.	27. 5	13. 5; 26. 40.	34. 12	75. 7.
23. 4	19. 28; 42. 11.	27. 10	40. 8.	35. 4	32. 21; 35. 8.
23. 5	24. 15.	27. 15	29. 20.	35. 7	26. 22; 36. 33.
23. 6	43. 3.	27. 18	29. 21.	35. 12	98. 2.
23. 9	38. 26.	27. 19	36. 24.	35. 19	12. 9.
23. 11	43. 1; 50. 4.	27. 29	29. 8; 30. 8,	35. 28	32. 8; 36. 14;
23. 13	51. 13.		16; 32. 10.		39. 11, 12; 47.
23. 17	24. 36.	27. 34	26. 1; 29. 8;		54, 55; 49. 23.
24. 3	34. 3.		30. 8.	36. 12	36. 32.
24. 10	81. 28.	28. 1	29. 1; 31. 6;	36. 22	50. 2.
24. 13	76. 23.		32. 20.	36. 33	26. 22; 35. 7.
24. 14	38. 29; 39. 9.	28. 4	32. 7.	38. 2	47. 31; 49. 13.
24. 15	23. 5.	28. 7	39. 6.	38. 7	16. 16.
24. 21	25. 24.	28. 9	36. 33.	38. 18	33. 16.

38. 26	23. 9.	47. 1	3. 15, 19; 25.	53. 2	7. 25; 54. 19.
39. 1	38. 21.		27; 48. 30.	53. 3	67. 20.
39. 6	8. 16; 24. 13;	47. 7	3. 19.	53. 6	44. 3; 54. 16;
	25. 7.	47. 8	3. 19.		55. 1.
39. 7	9. 6; 69. 7.	47. 9	3. 19	53. 15	54. 19.
39. 8	46. 7, 8.	47. 14	49. 20.	53. 16	55. 2; 54. 19.
39. 9	46. 7, 8; 76. 23.	47. 22	44. 33	53. 17	55. 2, 3.
39. 20-27	71. 13.	47. 25-28	48. 11.	53. 20	55. 4.
39. 22	18. 11.	47. 25	30. 14; 49. 20.	54. 1-7	55. 5.
39. 27	9. 6; 43. 5;	47. 28	49. 21; 69. 8.	54. 5	13. 12.
	44. 5.	47. 29	48. 21.	54. 11	52. 18; 139. 7.
40. 4	32. 17; 41. 40	47. 31	38. 2; 49. 13, 23.	54. 14	58. 17.
40. 5	52. 7.	47. 32	7. 25; 48. 20.	54. 17	58. 17.
40. 7	30. 12; 41. 3.	47. 37	26. 18.	54. 19	53. 16.
41. 1	26. 24.	47. 38	48. 21.	55. 1	42. 13.
41. 2	48. 20.	47. 39	8. 18.	55. 17	10. 19; 17. 31.
41. 6	8. 18.	47. 39	48. 9.	56. 1	57. 32.
41. 8	42. 1; 82. 31.	47. 51	48. 4, 32.	56. 5	57. 32.
41. 14	7. 14.	47. 54	35. 28; 49. 23.	56. 17	57. 16.
42. 1	57. 32.	47. 55	35. 28.	57. 16	56. 17.
42. 12	59. 25.	48. 3	48. 9.	57. 23	53. 4.
42. 15	68. 35.	48. 4	47. 52; 48. 32.	57. 31	54. 11.
42. 16	6. 19; 47. 20;	48. 11	47. 28; 49. 21.	58. 1	6. 22.
	68. 35.	48. 20	41. 2; 47. 32.	58. 7	24. 24.
42. 22	14. 14; 82. 4.	48. 39	32. 17; 40. 4.	58. 9	56. 17.
43. 3	23. 6.	48. 42	49. 22.	58. 11	53. 1.
43. 4	120. 9.	49. 2	47. 31.	58. 12	29. 22.
43. 5	9. 6; 39. 27;	49. 11	38. 2; 47. 31.	58. 16	54. 14.
	44. 5; 69. 7.	49. 20	48. 43.	58. 17	54. 14.
43. 11	136. 8.	49. 21	69. 8.	58. 18	54. 14, 17.
44. 1	24. 9.	49. 23	35. 28; 47. 54.	58. 22	52. 16.
44. 2	42. 7.	50. 1	8. 2; 77. 3.	59. 1	6. 22; 8. 5;
44. 3	53. 6.	50. 2	36. 22.		52. 18.
44. 6	39. 27; 43. 5;	50. 12	59. 6.	59. 24	137. 43.
44. 30	92. 18.	50. 13	14. 25; 51. 7.	59. 25	42. 11.
44. 31	47. 22.	50. 15	76. 19.	59. 28	72. 30.
45. 14	84. 1.	50. 16	8. 18.	60. 1	55. 6; 137. 43.
46. 7	39. 9; 69. 7.	52. 16	58. 14, 24; 59. 1.	60. 7	46. 30.
46. 8	39. 8.	52. 18	54. 11.	61. 11	67. 26.
46. 30	60. 7.	52. 20	11. 19.	61. 39	8. 11.

62. 3	68. 19.	76. 10	81. 30.	86. 19	71. 16.
62. 14	66. 7.	76. 18	8. 18.	86. 22	71. 19.
62. 18	64. 26.	76. 19	50. 15.	86. 27	82. 10.
62. 22	64. 24.	76. 23	77. 6.	87. 8	88. 3.
64. 10	85. 25.	76. 24	24. 13.	87. 29	81. 44.
64. 22	24. 10; 81. 28.	76. 33	39. 9; 79. 1.	87. 30	81. 44; 88. 29.
66. 2	68. 33.	78. 13	79. 25.	88. 29	87. 30.
66. 3	68. 33.	79. 1	76. 33.	90-93	76. 9.
66. 7	62. 14.	79. 25	78. 13.	90. 1	83. 32.
66. 13	21. 11.	80. 25	82. 22.	90. 24	118. 1.
66. 16	84. 3.	80. 35	82. 31; 83. 20;	91. 1	118. 1.
67. 5	140. 1.		84. 13.	92. 18	44. 30.
67. 6	55. 6.	80. 37	81. 20.	93. 9	101. 1.
67. 17	140. 4.	81. 20	80. 37.	93. 13	104. 3.
67. 20	53. 4.	81. 28	24. 10.	93. 15	107. 1.
67. 26	61. 11.	81. 44	85. 26; 86. 17;	93. 22	115. 1.
68. 2-6	68. 18.		87. 30; 88. 29.	93. 37	130. 1.
68. 18-23	62. 2.	82. 2-19	86. 28.	93. 43	136. 1.
68. 19	62. 3.	82. 5	75. 13.	94. 11	53. 4.
68. 33	66. 2.	82. 22	80. 25.	94. 16	97. 9; 106. 9.
68. 34	66. 2.	82. 29	85. 25.	96. 3	97. 6.
71. 7	109. 5; 110. 4; 111. 5; 126. 9.	82. 31	41. 8; 80. 35; 83. 20; 84. 13.	97. 4	5. 13.
71. 8	82. 26.	82. 36	86. 29.	97. 6	96. 3.
71. 12	81. 33.	83. 3	85. 17.	104. 2	105. 1.
71. 16-24	86. 10.	83. 20	80. 35; 82. 31; 84. 13.	104. 3	16. 8; 25. 36; 105. 1; 113. 3; 123. 1; 139. 7.
71. 19	86. 22.	83. 23	84. 13.	105. 1	93. 3; 104. 2, 3.
72. 30	59. 28.	83. 25	84. 6.	106. 2	133. 7.
72. 44	73. 4, 13.	83. 27-29	87. 28.	109. 5	71. 7; 110. 4; 111. 5; 126. 9.
73. 4	6. 22, 30.	84. 1	45. 14.	110. 4	71. 7; 109. 5; 111. 5; 126. 9.
73. 13	6. 22, 30.	84. 9	8. 18.	110. 6	111. 8.
74. 7	34. 12 *	84. 13	80. 35; 82. 31; 83. 20.	111. 5	71. 7; 109. 5; 110. 4; 126. 9.
74. 13	10. 2.	85. 19	83. 3.	111. 8	110. 6.
74. 19	82. 13; 135. 9.	85. 26	81. 44; 86. 17; 87. 30; 88. 29.	114. 2	96. 3; 113. 2.
74. 23	6. 22.			116. 3	49. 8.
75. 6	79. 28.	86. 17	81. 44; 85. 26; 87. 30; 88. 29.	116. 4	47. 1.
75. 13	82. 5.				
76. 1	79. 20.				
76. 4	79. 20.				
76. 9	90. 1.				

118. 1	90. 25.	130. 2	131. 2.	137. 4	25. 36; 90. 1.
120. 1	126. 5.	130. 3	125. 3, 4;	137. 41	5. 5.
121. 1	127. 10.		131. 3.	138. 2	19. 28.
125. 4	130. 3; 131. 3.	131. 2	130. 2.	138. 5	19. 28.
126. 3	106. 2.	131. 3	125. 3, 4; 130. 3.	139. 5	82. 13.
126. 5	120. 1.	132. 1	93. 37.	139. 22	6. 23.
126. 9	71. 7; 109. 5;	135. 4-7	139. 5.	140. 1	67. 5.
	110. 4; 111. 5.	135. 4	53. 4.	140. 4	67. 17.
128. 2	114. 2.	135. 9	74. 20; 129. 2.	140. 5	78. 13.
129. 2	135. 9.	137. 1	47. 2.	140. 18	68. 39.
130. 1	93. 37.	137. 3	3. 8.		

ADDITIONS AND CORRECTIONS.

p. xliii, s. v. *akṣata*—read 32. 11, 13 for 32. 11, 12.

p. xliv, s. v. *kūḍi*—read 21. 2, 13 for 21. 2, 15.

p. xlvi, s. v. *dhva*—read 14 for 11.

p. xlvii, s. v. *āvalekhanī*—read 49. 23 for 49. 22.

p. lii, s. v. *pradehana*—read 26 for 25.

p. liii, s. v. *māhiṣa*—read 26 for 6.

p. liv, s. v. *vāidyuddhati*—read 37 for 36.

p. liv, s. v. *ṣaṅku-dhāna*—read 26. 16 for 26. 17.

p. lv, s. v. *sic + pratyā*—read 9. 3, 5 for 58. 1.

p. lvi, s. v. *parāmarṣana*—read 14 for 4.

p. lvi, s. v. *puṣṭikarman*—read 45 for 43.

Throughout the foot-notes of the text the word *preface* is printed occasionally when *introduction* is meant.

p. 16, sūtra 13, and p. 232, sūtra 4—we prefer now to read *ā no dhehī*, with the MSS. of the Kauṣika, instead of *ayā no dhehī*, as emended.

p. 26, note 13—the passage quoted is Kāuṣ. 71. 15.

p. 28, note 2—add in the citation i. 33. 1, between ii. 14. 1 and iii. 31. 1.

p. 34, note 5, end—read 52. 18 for 52. 20.

p. 42, note 15—the emendation suggested for *khāddānūh* is worthless.

p. 44, sūtra 29—*sūtrotaṃ* is our emendation; the MSS. *sūtroktam*.

p. 55, note 5—emend *praveṇatī* to *praveṇayatī*, and cancel the sign (!) after *prapākṣaṇārthaḥ*.

p. 59, sūtra 3—read *madhyam-* for *madhyam-* (twice).

p. 59, note 13—read *sahmicryā-* for *sahmicryā-*.

p. 63, sūtra 12—read *sahstabhya* for *sahsthabhya*.

p. 72, sūtras 9, 10—the division of the sūtras, though according to Dārila, is incorrect: the words *amūr yā itī* go with sū. 10.

p. 75, sū. 42—read *vyucchantyām* for *vyuchantyām*.

p. 76, sūtra 14—the true reading is *algaṇḍān* instead of *alāṇḍān*.

p. 77, sūtra 24—read *madhyamāline* for *madhyandine*.

p. 79, note 19—emend *niṣṛāmayatī* to *niṣṛāmayatī*.

p. 83, note 9—read *nikāḥ ca nikāḥ* for *nikāḥāvanikāḥ*.

p. 84, sūtra 15—the end of the long compound *-maṣakādibhyāṃ* is probably to be emended to *-maṣakādibhiḥ*.

p. 89, sūtra 26—we read now, with Keṣava, *anuktāny* instead of *anūktāny*.

p. 92, note 15—read *paṇḍā* for *praṇḍā*.

p. 93, sūtra 18—read *sahpātavata* for *sahpātavati*.

p. 96, sūtra 19—read *prapā-* for *vrapā-*.

p. 135, sūtra 28—the reading suggested in note 8 is rendered certain by Keṣava's commentary.

p. 136, sūtra 33—we now incline to the reading *anucchvasan* instead of *anucchvasan*.

p. 189, note 16—read xii. 2. 53 for xii. 2. 52, and correct the index correspondingly.

p. 190, sūtra 19, and p. 230, sūtra 22—we do not now consider our emendation of *lopayitvā* to *yopayitvā* as certain : *padāni lopayitvā* may mean 'causing the foot-steps to be suppressed.'

p. 190, sūtra 1—the anusvāra in 'çmānaḥ is indistinct.

p. 197, sūtra 3—read *prācinam* for *pracinam*.

p. 218, sūtra 41—read *trīṇiprabhṛtibhīr* as a compound.

p. 244, sūtra 20—read *ucchiṣṭam* for *uchiṣṭam*.

p. 270, last line—the *h* of *ghoṣaḥ* is defective in part of the edition.

p. 339, kapḍ. 38, sūtra 7—read *arkaḥ nirluṅcitam* for *arkanīr-*.

p. 394, column 1—add *mahayata pītṛn* 84. 9 at the proper place.

PROCEEDINGS
OF THE
AMERICAN ORIENTAL SOCIETY.

AT ITS
MEETING IN PHILADELPHIA, PA.,

October 31st and November 1st, 1888.

THE autumn meeting of the Society was held in Philadelphia, on Wednesday afternoon, Oct. 31st, in the chapel of the University of Pennsylvania, and on Thursday morning and afternoon, Nov. 1st, in the rooms of the Pennsylvania Historical Society. In the absence of the President, the chair was taken at all the sessions by Rev. Dr. W. H. Ward, one of the Vice-Presidents. An evening session, partly social, was held Wednesday evening at the house of Dr. William Pepper, Provost of the University of Pennsylvania; and, after the close of the business sessions, a social gathering was held on Thursday evening at the house of Rev. Dr. H. Clay Trumbull, President of the Oriental Club of Philadelphia. The Society was also entertained at lunch on Thursday by the Oriental Club.

At the Wednesday evening gathering was held a discussion on Semitic study in America, and addresses or remarks were made upon that subject by Dr. Ward, Professors Harper, Brown, Toy, R. J. H. Gottheil, Green, Haupt, and Lyon, and by Provost Pepper. Dr. Pepper spoke in particular of the Philadelphia exploring party, now on its way to Babylonia, under the charge of Professor J. P. Peters; and Mr. Talcott Williams gave an account of a collection of tablets, about four hundred in number, recently acquired by the University of Pennsylvania; some of the best specimens of the collection were exhibited.

At the Thursday afternoon session, attention was called to specimen sheets of Dr. S. A. Binion's work on Mizraim, now passing through the press at Philadelphia. It was announced that Prof. G. F. Moore had presented to the Society a photograph of a part of a Samaritan Hebrew manuscript belonging to the Theological Seminary at Andover, Mass.; and that Prof. A. Socin of Tübingen had sent through Prof. Moore a photograph of the celebrated Mesha inscription. On motion of Prof. R. J. H. Gottheil, it was voted "that a committee of five be appointed to take in hand the matter of cataloguing the Oriental manuscripts

in America, subject to the advice and approval of the Directors." The presiding officer named as that committee Professors I. H. Hall and R. J. H. Gottheil of New York, G. F. Moore of Andover, and E. W. Hopkins of Bryn Mawr, Pa., and Dr. C. Adler of Baltimore.

The persons named below were elected as Corporate Members :

Prof. George A. Barton, Providence, R. I. (Friends' School);
 Rev. George D. Boardman, Philadelphia (3815 Walnut st.);
 Dr. Daniel G. Brinton, Media, Pa.;
 Mr. Oliver T. Crane, Morristown, New Jersey;
 Prof. John D. Davis, Princeton, N. J. (Theol. Sem.);
 Mr. Edwin W. Fay, Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.);
 Rev. J. F. Garrison, Camden, N. J. (311 Benson st.);
 Dr. William Goodell, Philadelphia (1420 Spruce st.);
 Rev. Joseph Krauskopf, Philadelphia (1537 Diamond st.);
 Prof. W. W. Lovejoy, Philadelphia (Ref. Episc. Sem.);
 Rear-Admiral Edward Y. McCauley, Philadelphia (334 S. 9th st.);
 Rev. William J. Mann, Philadelphia (114 N. 34th st.);
 Prof. Allan Marquand, Princeton, N. J. (Coll. of N. J.);
 Mr. Joseph Moore, Jr., Philadelphia (1821 Walnut st.);
 Rev. J. R. Moses, Philadelphia (816 Franklin st.);
 Mr. Isaac Myer, Philadelphia (929 Clinton st.);
 Mr. Frank W. Nicolson, Cambridge, Mass. (Harvard Coll.);
 Prof. R. W. Rogers, Haverford, Pa. (Haverford Coll.);
 Mr. Mayer Sulzberger, Philadelphia (537 Chestnut st.);
 Rev. H. Clay Trumbull, Philadelphia (4103 Walnut st.).

Notice was given from the Directors that the next meeting will be held in Boston on Wednesday, May 22d, 1889, the Recording Secretary and Prof. C. H. Toy to act as a Committee of Arrangements for it.

Votes of thanks were passed to the University of Pennsylvania and to the Pennsylvania Historical Society for the use of their rooms; to the University Club of Philadelphia for the privileges of their club-house; and to Provost Pepper, Rev. Dr. Trumbull, and the Oriental Club of Philadelphia for receptions tendered the Society.

Communications were presented to the meeting as follows:

1. Sketch of the history of the Society; by the Recording Secretary.

Professor Lyon read a brief account of the Society, its foundation, its officers, its publications, and its meetings.

2. The National Museum exhibit of Oriental antiquities at the recent Cincinnati exposition; by Dr. Cyrus Adler, of the Johns Hopkins University, Baltimore.

The section of Oriental Antiquities of the United States National Museum at Washington was established only in February of this year.

While it was organizing, a request came for a representative exhibit at the exposition at Cincinnati; and such an exhibit was, with some difficulty, furnished, especially of Mesopotamian and Egyptian objects, casting light upon Biblical archaeology. Dr. Adler gave a summary description of the articles sent, and said that a fuller report would appear in the Appendix to vol. xi. of the proceedings of the United States National Museum.

3. The Pott Library; by Prof. Morris Jastrow, Jr., University of Pennsylvania, Philadelphia.

Among the many good things that come to us from Germany are the libraries of her great scholars. Bluntschli's collection graces the shelves of the Johns Hopkins; Bopp's is one of the gems at Cornell; Scherer's has gone to Syracuse; and to this growing list must now be added the library of the late Friedrich August Pott, the eminent comparative philologist, which has just been purchased for the University of Pennsylvania. It is due chiefly to the efforts of Prof. J. G. R. McElroy, of the University, that the Philadelphia institution has secured this rare prize. The library, almost exclusively philological in character, embraces 2880 numbers, aggregating over 4000 volumes. It is just such a collection as we might expect a Professor Pott to have formed. Of an unusually comprehensive mind, he was distinguished as much for the wide range of his knowledge as for its depth. In addition to his more especial field, the Indo-European languages, he made himself master of the Semitic group, and his researches extended to many other families of languages. His library has the same comprehensive character: there is scarcely a division of the globe which is not represented—and, in many cases, well represented. It is richest in its Sanskrit, Romance, and Teutonic divisions, in addition to distinctively classical philology; and almost everything to be found in these is of value. African and American languages also make a good showing; while among the minor divisions are to be classed the Celtic group, the Chinese, the Japanese, the Turkish and Hungarian, with many other Turanian languages, and finally the Semitic family. Among the latter, some of the early and now rare works on the decipherment of the cuneiform inscriptions call for special mention. In addition, there is the division of general comparative philology, which is exceedingly valuable, and but few works of any consequence will be found to be missing here.

Among Professor Pott's publications, the treatises on "The Gypsies in Europe and Asia" and on "Proper Names," it will be remembered, occupy a prominent rank; we are therefore not surprised to find in his library a probably unique collection of books and pamphlets on these subjects. There may be mentioned also the very large collection of works dealing with the numerous dialects spoken in Germany, and many books relating to the alphabet and its history. Finally, among the scientific journals, we have a complete set of the *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, and of the *Halle'sche Literaturzeitung*, almost complete sets of Kuhn's *Zeitschrift* and of the *Zeitschrift für Völkerpsychologie*, besides many numbers of numerous

other publications. The most important of these will be completed from the funds collected for the purchase of the library. The library has naturally the defect, almost inseparable from a collection covering so wide a territory, of showing many and at times serious gaps; but it is quite safe to assume that the authorities of the University will not allow many years to pass by before filling out these gaps, so that in every way the University of Pennsylvania and the cause of American learning in general are to be congratulated upon securing for the library of Professor Pott a resting-place on this side of the Atlantic.

4. Quantitative Variations in the Calcutta and Bombay texts of the *Mahābhārata*, by Prof. E. W. Hopkins, Bryn Mawr, Pa.

The writer stated that he had lately completed a numerical concordance or pathfinder for the two texts of the Epic, which are divided, the one by running verses, the other by chapter and verse. Feeling that a sort of apology should be made for such labor, he explained that, though it was possible to find in the other text a corresponding verse to a quotation in either, it was often a tedious operation to do so, owing not only to casual omissions, but also to the fact that the first half-verses of one text sometimes correspond with the second of the other. He thought, therefore, that such a pathfinder, arranged to show the corresponding verse for every decade of verses in the poem, would be a material convenience to students of the Epic. He purposes publishing this list independently, and will at the same time give in full the results recorded in the paper now presented, of which a brief synopsis is here given.

The monotonous work of comparing the two texts verse by verse was made less tedious by a study of the verses which failed in one or other of the standard editions. Before discussing these, the writer gave a sketch of the text of the Epic. There are, at least, four different poems called *bhāratas*. Rejecting, as not being the (*Mahābhārata* generally recognized by Hindu literature, those *bhāratas* of Jāimini, of the Jains, and the Tamil version, we are reduced to accepting as the only real *bhārata*-poem that ascribed to Vyāsa. But with this step we have not come to the end. There are two recensions of Vyāsa's poem. We know little of the South recension beyond Burnell's account. The commentary of Nilakantha fixes the Northern version; this is the Bombay text. What is the Calcutta text? The writer then returned to the two published texts, and showed by a number of examples that what we are accustomed to call omissions in the text C. are really interpolations in text B. Most noteworthy are those exhibiting examples of the development of the poem from a desire to exalt Vishnu and Arjuna. From the character of these verses, unless we say that such 'omissions' are purely accidental, we must admit that the Bombay text in this particular is more modern than the Calcutta. From this point of view other discrepancies become of interest. Frequent 'filling up,' additions for the sake of magniloquence, some plainly meant to glorify the Pāṇḍas, meet us. We cannot escape the conclusion that the Bombay text has been 'improved,' as compared with the Calcutta. The Bombay does

not, however, represent a tone more recent than that of the Calcutta; for there is enough left in the latter, after all deductions are made, to put it on a par with the Vishnu-Pāṇdu-ism of the Bombay. But what is added in B. is new material of the most approved sort: extravagance of expression known elsewhere to C., but not inserted in the place opened for it by the redactors of B. Here we also find additions for general amplification without further aim (as in C.), showing that, after the texts were developed independently from their prototype, such additions were made independently of each other.

Not less interesting are the omissions in B. (taking now C. as a standard). Some of them can be explained by the fact that there was first inserted a new passage (perhaps with *tristubh* variation, in a *śloka* section), and then, to make the parts fit, the first words of the following old text were dropped. Here, admitting the beauty of the addition, B. is from a Hindu point of view really the better edition: for it drops the old words; while C. labors with the new insertion placed before the old, but keeps the latter entire. From this it is evident that, while B. has cleared away the untidy pieces remaining after joining new passages to old, and C. has encumbered itself with both, to the philologist C. is the more useful. It is not so good a text, but it is better on account of its badness. Among striking omissions in C. are the identification of Arjuna with Nara (v. 185, 20 a, b; c = C. 7309), the first statement of the poem's consisting of 100,000 verses (i. 1. 101), and the first naming of the eighteen Purāṇas (xviii. 5. 46-9; 45 = C. 192).

The omissions are a help in general criticism of the work. Where some passages are very smooth in their correspondence, others are much broken by discordance. The *Çānti* is an illustration of one, the *Droṇa* of the other. Apart from the text, these verses also may help us to put an estimate on the qualitative variations in the whole poem. If in a given passage the quantitative differences show the superiority of C., the *variae lectiones* of C. are of the greater value.

Without a knowledge of the Southern recension, the source of C. is at present doubtful. It appears, however, that in general C. represents a recension different from that of B.: and since Nīlakantha mentions that five verses read at the beginning of one chapter (and which he does not admit) are read by the Gāuḍas, and since these are in the Calcutta edition at this place, it is most tempting to assert that the other differences are also due to C. following in the main the Bengal version; conversely, the Bengal or Southern version would from the character of C. be more venerable—in short, better than the Northern (Bombay) version of Nīlakantha. To study, the Calcutta would be preferable; to read, the Bombay; for the latter has evidently been arranged not only to puff up the Vishnu-Arjuna side a little more, but also to present a smooth and polished text. Some of the apparent mingling of two versions in C. may be due merely to the editor's following MSS., part of which were Gāuḍian and part Northern. It would be rash to jump at any conclusions before we have the Southern version; but from this evidence the higher antiquity of the Bengal text may be tentatively maintained.

The writer, in conclusion, drew attention to another question relative

to the Epic (reserving a fuller discussion till the next meeting): viz., the connection between the present Puranic and Epic literature; the former, he believed, directly traceable to the latest additions made to the Epic. The quintuple Purāṇa is a literary myth. Our Purāṇas are the historical, though not immediate, development of this style of writing in the Epic. The Mahābhārata bridges that gulf between literary epochs assumed by Müller in his 'Renaissance.' Rampant Buddhism led to a popularized Brahmanism. The Epic is the bridge that connects two worlds, the period of Brāhmā and that of Śiva. Yielding at last to a lighter tone in literature, it stops with the drama; but later on the Brahman revived the last protean shape of the great poem, and spun out our present Purāṇas on essentially the same plan (though somewhat extended) as that followed by the Purāṇas in the Epic.

Misquoting of the Bhārata in the drama may be due to the confusion between the Bhārata and Rāmāyaṇa as found in the Jain Bhārata, as well as to the amusement afforded by reproducing such confusion before a Brahmanic audience. But the Vāyu Purāṇa also seems affected by this version, and makes Arjuna kill Rāvana, besides general confusion of the Pāndus, although it elsewhere refers correctly to the Brahmanic poems.

5. On the second volume of Eggeling's Translation of the Catapatha-Brāhmaṇa, by Prof. W. D. Whitney, of Yale University, New Haven.

Six years ago (see Proceedings for October, 1882), I presented to the Society a review and criticism of the first volume of this important and valuable work;* and it seems proper that I should take some notice of its continuation (published in 1885, and containing the second fifth of the Brāhmaṇa). The author, in the preface to this volume, has referred appreciatively to the attention bestowed by me upon its predecessor; but I am surprised to find that he did not consider himself called upon to report any of my corrections in the list of "Additions and Corrections" to the first volume given on p. 474 of the second; so that the purchasers and readers of the series get no benefit from the improvements which the author, in a general way, acknowledges and accepts in his preface. It seems to me that if a translator (to take one example from among many) has had the misfortune to understand *nē "jiré"* 'they did not sacrifice' as *nūjiré* 'they washed their hands,' and to render it accordingly, then, even if the blunder is pointed out to him by another instead of having been discovered by himself, his readers have a right to see it corrected. But his list was framed upon a different principle, and contains an insignificant number of items, of the most trifling importance as compared with those noticed by me. Two only of the minor points that I touched are referred to by him in the list. In one case, he says "for an improved rendering, cf. iv. 4.4^{3,4}" (i. e. in the second volume); whereas he should rather have said "for the true ren-

* The review, in a somewhat extended form, was later printed in vol. iii. of the *American Journal of Philology*.

dering" (the other is palpably false), and should have referred (as I referred him) to ii. 6. 2¹ in the same (first) volume, where he had himself translated the phrase correctly. In the other case, he quotes his version, "whom, surely, he would not eat," and adds "for this construction, see" a certain note in vol. ii.; but the note referred to gives, from Delbrück, not only an account of the construction, but also the true rendering, which is equivalent with that pointed out by me: namely, "whom, by all means, let him not eat." This list of "Additions and Corrections," then, is a peculiar thing; it does not at all represent the author's knowledge, down to date, of what needed to be subjoined to or amended in his former volume.

At one point Professor Eggeling appears to mistake the bearing of my criticism. Objecting to a now common rendering of the causative stem *yopaya* of *y' yup* by 'efface,' I said: "how the setting up of a post should operate to 'efface traces' cannot easily be made to appear." He retorts (p. 36, note): "I am not aware that any one has supposed that it was by the 'setting up' of the post that the traces of the sacrifice were obliterated"—as if there was anything else to be done with a post than to set it up. Any one who, in the phrase "the post was called *yūpa* because they *ayopayan* the sacrifice with it," interprets *ayopayan* by 'effaced the traces of,' appears to me plainly to maintain that the setting up of a post somehow effaces traces. If we may suppose that they first used the post as a rake, and then set it up as a post, we may suppose that they did any other possible thing with it—used it as a lance, a rod, a leaping pole, or a fence-rail. And so, indeed, Professor Eggeling appears to hold; for he goes on: "From what follows [in the succeeding paragraph]—They collected the sacrifice"—it seems to me pretty clear that our author at any rate connects *yopaya* with the root *yu*, to mix, stir about, and hence to efface the traces by mixing with the ground, or by scattering about." And so, having already (iii. 1. 4³) tentatively suggested "scattered" in parenthesis after "effaced," as an alternative rendering, he here takes heart of grace, and, effacing all traces of any other meaning, firmly sets up "scatter" as the final sense of *yopaya*.

But there are not a few objections to this argument and its conclusion. First, if we are to guess at the meaning of *yopaya* from its remote context, we ought to take equally into account the many cases in which nothing is said afterward about collecting the sacrifice; and even here the word 'collect' (*sam-bhr*) suggests no antithesis, but is a common one for 'prepare' (as glossed by the translator himself at this point). Second, it does not appear why the author of the *Brāhmaṇa* should feel tempted to connect *yopaya* with *y' yu*, no examples (unless the very late *knopaya* from *y' knū*) being known in the language of such a formation from an *u*-root. Third, there exists no root *yu* meaning 'mix, stir about'; there is a *yu* 'unite, combine,' which might in certain connections be translated by 'mix,' as in "he combines, or mixes, milk with water;" but from such a 'mix' there is obviously no road leading to 'stir about,' and then to 'efface traces by mixing with the ground,' and then to 'scatter,' the direct opposite of 'combine'; and our author's new and original version of *yopaya* is nothing better than a juggle.

Our former objection stands fast: that, the *yūpa* being a post that is planted in the ground, and being declared so called because of its action expressed by *yopaya*, it is in a high degree implausible that *yopaya* should, to the authors of the Brāhmaṇa, have signified 'efface traces.'

I have not been able to go over this second volume with anything like the same care as the first; but, in the course of looking it through for another special purpose (one of the time-saving and welcome uses of such a translation), I have observed sundry matters in it calling for criticism, some of which I will notice. Of course, the volume is, as a whole, a worthy product of scholarship; and also, as was to be expected, it is in some respects an improvement upon its predecessor. Thus, especially, in the treatment of the frequently occurring aorists, which Professor Eggeling was before too much inclined to render as equivalent with imperfects and perfects. I should, to be sure, be better pleased if he had made the distinction yet more pervading; there are still some cases (thus, aorists are translated as imperfects at iii. 1. 3^d; 2. 3^d; 5. 1st, 1st; 6. 3rd; imperfects as aorists at iii. 1. 3rd; 3. 4th, 4th; 9. 3rd; iv. 1. 5th; perfects as aorists at iii. 5. 4th, 4th; 6. 4th; 8. 2nd; iv. 4. 5th, 5th) where the two classes are confounded. So consistently are they held apart in the Brāhmaṇa language that it belongs to a careful and consistent version to do the same. Even where, as at iii. 9. 3rd, two imperfects (*aves* and *nannamus*) occurring in sacrificial formulas are by the Brāhmaṇa itself glossed with aorists (*avidas* and *anashata*), the discordance ought, in my opinion, to be exhibited in the translation. Indeed, a somewhat closer observance of the consistency of expression throughout appears to me desirable: an accordant rendering everywhere of recurrent clauses, of recurrent phrases, even of important single terms—unless anywhere specific reason can be shown to the contrary. More careful attention to this would keep the translator sometimes from regrettable errors. Repeated instances were met with in the other volume of a sentence rendered truly in one place and falsely in another; and similar cases are not wholly wanting in this one. Thus, if *kim me tatah syāt* means 'what shall be my reward then?' (better, 'my reward for it') at iv. 1. 3rd, it is not well rendered 'what will there be for us, then?' at iii. 6. 2nd. If *patnī* means in general 'wife' (of the sacrificer), it is simply ridiculous to render it here and there (e. g. iii. 9. 2nd; iv. 4. 2nd, 3rd) by "the lady"—or is the translator prepared to render *yajamāna* by "the gentleman"? *Upa-sad* ought not to be translated in two successive lines (at iii. 9. 3rd) "crouch down" and "sit near" (a similar case also at iv. 1. 3rd); nor *ava-kūçaya*, in two successive sentences (at iv. 5. 6th), "eye" and "cause to eye." What possible reason is there for making the common word *kāma* ('love' or 'desire') in one important and much repeated formula (iv. 3. 4th) mean "hope"? or for giving *samidh* ('fuel') once (iv. 4. 5th) as "log"? or, in two successive lines (iv. 6. 9th), the related words *poça* and *puçfi* as "food" and "prosperity" respectively?—and, in a similar way, we have "strengthen" given for *ā-pyāyaya* at iii. 4. 3rd: "worshipped" (instead of 'sacrificed' or 'made offering') for *ayajanta* at iii. 6. 2nd; "smites" for *strpute* at iii. 7. 2nd; "set the heart on" for *abhi-dhyā* at iii. 9. 4th—and so on. At iii. 6. 2nd (a passage, to be sure, which had been

translated by others before him) Professor Eggeling appears to comprehend the use of a double protraction of final syllables, as denoting a questioning between two alternatives (the commonest use, in both Veda and Brāhmaṇa: see my Sanskrit grammar, § 78), and renders the passage correctly (*tvdm ajāṅī'r ahāsm* "hast thou won, or I?"); but in the precisely parallel case at iii. 4. 3°—*akté nī knuvirāsm ānaktās hi* 'should they make amends on the anointed? or on the unanointed?'—he reads instead "on the anointed?—let them rather make amends on the unanointed!" and adds a blundering note about it, conjecturing that the two protractions are "intended to strongly contradict the preceding *akte*." A somewhat similar case is seen at iv. 1. 8°, where, after 'the gods rushed thither,' is added *yūthā vittih vatsydmānā evdm* 'just like persons who are going to take possession of their property'—the *evdm* constituting a whole apodosis by itself, as now and then elsewhere: for example, at i. 8. 1°, where Professor Eggeling (after others) makes no difficulty of so rendering it ("just as now also they bring" etc.). Here, however, he unaccountably gives us "as [those] eager to take possession of their property, so [it fared with] him [Vritra—Soma]" (but the "him" here is, though unacknowledged, just as much an intrusion as all the bracketed words); and he adds in a note "the construction of our text is quite irregular." He is, indeed, a little too much inclined, on meeting something that puzzles him, to plead an "irregular construction"; so, for example, again at iv. 6. 2°; where, however, we are evidently to translate: 'this speech of theirs, before, each, separately keeping silence, sat nourishing, [and] with it nourished and freshened they performed the following day. Now here just the whole (collective) speech has been won and exhausted; this speech they all together, keeping silence, nourish; [and] with it nourished and freshened they perform the overnight sacrifice.' The antithesis is between a former occasion, when they kept silence individually, and the present, when they keep it in common; and *tām eṣām . . . vācam* belongs as plainly together as *tām . . . vācam* a little further on.

A good many special points in the translation admit of animadversion, but it may suffice here to give a few specimens. In rendering the common phrase *yō 'yām pārate* 'he that cleanses here' (the wind) by "he that blows yonder," our author misrepresents the sense of *agam*, and spoils the customary antithesis with *yō 'sāu tīpati* 'he that burns yonder' (the sun). It would be just as proper to translate *iyām pṛthivī* "yonder earth." The wind blows here; its blowing is its presence with us. "Over the woods" for *vāneṣu* (iii. 3. 4°) gives a new and hitherto unrecognized value to the locative case, and defaces the naïveté of the Vedic poet, who thinks of the sky as in or at the tops of the tall trees. "Preserve" is an extremely compendious and facile version for *anu-sam-tan* at iii. 6. 2° and iv. 3. 1°; and at the latter point, apparently by a sort of attraction, the 3d singular *onusamaṇute* is also rendered by "they two preserve him." So the 3d singular *ajānata* at iii. 4. 1°, and the 2d plural *agrahīṣṭa* at iii. 5. 1°, are both rendered as 3d plurals. *Pratīpiṣṭa* at iv. 2. 1° is translated simply "struck." *Vygditham* at iv. 6. 7° is made to mean "improper," instead of 'unsuc-

cessful.' *Upajñāśya*, at iii. 2. 1st, is very ill represented by "unintelligible." The desiderative *acikirṣis*, at iii. 4. 3^d, is rendered simply "hast done;" and the simple *aspryuta* (iv. 3. 3^d), on the contrary, as desiderative, "sought to obtain." For *upa-mantraya* the translator gives us at i. 6. 3rd the literal rendering "address," and at iii. 5. 1st the fairly acceptable "call"; but to represent it by "beckon," as at iii. 2. 1st ff., is not to be approved. And so on.

Let us examine a few consecutive paragraphs at one point, iii. 2. 4th ff., where it is told how the gods won Soma by means of Vāc ('speech'). In paragraph 1, *yajemahi* is not "we might sacrifice," but 'we would fain sacrifice'; it is coördinated, not correlated as apodosis, with the preceding optative. *Brāhmaṇa* is hardly well rendered by "chapter." In paragraph 2, *āharaṇī* means 'bringing,' not "carrying off." In 4, the aorist indicative *āgāt* is most improperly translated "would rather come hither"; it signifies '(now that she) has come hither': we were told just before that she had actually "returned to them together with Soma." Then "woo" is much to be objected to for *vi-kvā*; this means 'call severally, invite on the one side and on the other' (*vi* with *grah*, in the same sense, is correctly rendered at iv. 1. 3rd). In 5, *iti vāi vayāṁ vidma* is 'this is what we know': how the translator should come to give it as "see how we know it!" is hard to comprehend. In 6, "take a fancy" is rather over-free for *nimiṣṭa* (lit. 'mixed up with, intimate'). In 7, *āgatyāsi* is by no means "for his [own] obtainment [of heavenly bliss]"; that is a rendering worthy of a Hindu commentator; it obviously signifies 'for its (Soma's) obtainment' (yet better 'arrival,' in allusion to the story told above): thus, 'In that he buys Soma, [he does so] for its [due] obtainment, saying "let me sacrifice with what is obtained": he, verily, sacrifices with unobtained Soma who sacrifices with unobtained.'

The accusative *praṇām* (as also a compound of it, as *sampraṇām*, *pratipraṇām*) is not seldom construed with a form of the root *i* 'go,' and is wont to be translated in all manner of awkward and unacceptable ways: and so here (at iv. 1. 3rd) our author gives it as "for his decision." To me it appears everywhere plainly 'infinitival: *tāu prajāpatiṁ pratipraṇām āyatuḥ* 'they went each to ask Prajāpati.'

Another common phrase which is in like manner generally misapprehended is *prāṣam* construed with a form of the root *iṣ* 'seek.' Böhtlingk, I am quite unable to see why, gives it as "try to start up (as game)"; Professor Eggeling translates (iii. 9. 3rd) "endeavor to call up," which is yet less defensible. The gerund *prāṣam* belongs of course to the root *iṣ* 'send' (*iṣ* 'seek' does not combine with *pra*); and it means most simply and naturally 'with forth-sending'; *prāṣam ich*, then, is 'seek with sending forth, send out and seek,' or, virtually, 'seek diligently, hunt after.' This interpretation suits all the cases, in my opinion, better than any other.

In a note to iii. 2. 2nd, our author repeats with acceptance Weber's conjectural reference of the artificial desiderative-stem *dhikya* (iii. 2. 2nd; made for an etymology) to the root *dih*. This cannot be right, since, of all the many desideratives of a like formation, not one comes from a

root with other than an *a*-vowel. *Dhīkṣa*, then, comes from root *dah* (as I suggested in my *Skt. grammar*, §1030, and later classified it in my *Roots, Verb-forms, etc.*).

I objected before to the translator's management of the rare particle *éd* (it occurred four times in his first volume), as giving the impression that he "apparently regarded it as a verb-form from the root *i*" (e. g., at ii. 2. 4¹), where he has "saying, 'We [will] go back thither!' The gods came upon (*éd*) a cow which had sprung into existence;" instead of "'Here we come again," said the gods; and lo (*éd*)! a cow that had sprung into existence!"). So far as my expression might seem to imply that he actually made the confusion referred to, it was wrong; it meant only that the mechanical insertion of a verb of motion wore that aspect. In the single case found in this volume (iv. 1. 3¹), he alters his rendering, and represents it by "lo!", as I had done, following Böhtlingk in his minor dictionary (for I had not noticed Böhtlingk's change of view of the word in the *Lexicon*). The rendering 'lo!' is beyond question the one that best suits the particle, giving with accuracy its virtual meaning. But we do not, it seems to me, on that account need to abandon Weber's original explanation of its genesis (*Ind. Stud.* ix. 249), as involving an omitted verb of motion. Delbrück, in his just published *Altindische Syntax* (p. 184), is not ready to admit that *éd* is made up of the preposition *d* and the asseverative particle *id*; but he appears to overlook the circumstance (though also pointed out by Weber, *loc. cit.*) that it combines twice with a preceding final *a*-vowel into *ād* instead of *āid* (thus, ÇB. xi. 5. 1¹, *ājagāmé 'd*; and xi. 6. 1¹, *prā vacrāḥ 'd*): and this could only be inasmuch as *ed* equals *ā + id*, and is consciously so used: the combination falling under the rule (my *Skt. grammar*, §127, end) by which *indra + ā + ihi* combines into *indrāhi*, *eva + ā + itya* into *evetya*, and so on (the cases are not very rare). The asseverative *id* adds a pregnant sense, intimating something unexpected, either startling or disappointing. The modification of meaning, though striking, is not any more so than in the combinations *ecd* (ea *id*, lit. 'and indeed') for 'if,' and *nēd* (*nā id*, lit. 'not indeed') for 'lest'—both of which have acquired a special construction, as giving, like any subordinating conjunction, an accent to the verb of the sentence. Thus, ÇB. iv. 1. 3¹, 'Saying "all right," Vāyu came—unto, forsooth, a Vritra already slain!' that is, 'and found Vritra' so, or 'and lo! Vritra already slain!' Or, in the passage quoted above, "'Here we come again," said the gods—[and come they did, but] forsooth, to a cow that had sprung up!' By analogy with such as these, the great majority of cases, must be judged the two or three in which the ellipsis is a greater one: thus (AB. ii. 13. 6), 'they going up and down about—lo! (lit. [they came,] forsooth, upon) a beast lying disemboweled.'

In general, it may be said of Professor Eggeling's translation that, respectable as it is, the importance of the work would well justify something of that additional pains, and care in revision, which should make it still better.

6. On the *Āṇanasādbhūtāni*, a Vedic text on Omens and Portents; by James T. Hatfield, of Johns Hopkins University, Baltimore, Md.

This text, which belongs to the *pariṣiṣṭas* or supplements to the Atharva-Veda (Weber's Catalogue of Sanskrit MSS., *Pariṣiṣṭa* 73), consists of 111 *glokas*, divided into 19 chapters. For purposes of editing, there were available two MSS., belonging to the British Government. The older (A) is neatly written in a large hand on yellowish paper, but contains many errors; the other (B) is a hurriedly-written copy on blue paper, made as late as 1867, and very corrupt. The title, signifying the 'Portents of Uṇanas,' appears in the MSS. as follows: A. *iti uṇanāsādbhūtāni samāptāni*; B. *iti kuṇanasādbhūtāni samāptāni*; Weber's catalogue gives it as *uṇanasādbhūtāni*; it is amended as above in obedience to grammatical requirement, and after the analogy of *bārhaspatyādbhūtāni*.

The divine sage Nārada is represented as obtaining from the saint Kāṇva Uṇanas teachings in regard to the whole subject of signs and wonders. The preface, of 9 verses, speaks of his asking about the portents pertaining to the heavens, the sky, and the earth. Thus: 2. When there is a portentous occurrence in sacrifices, and also in the case of beasts and birds; when creatures not human speak out, and when things stable are disturbed; 3. Likewise when there is an abortive birth, or flesh and blood rain down; when without fire it flames, and when vehicles are moved; 4. When there is a gleaming of weapons, and when a withered fig-tree grows; when images, altars, and pictures weep and cry out; 5. When wells and pools break into flames, or give forth a sound; when fishes, serpents, birds, or juices rain down; 6. When there is a gleaming of weapons, or especially a noise of them; and when the fruit or flower of trees grows unseasonably; 7. Also when there is shaking of the stones of palaces, royal dwellings, and walls; when there is a playing and sounding of musical instruments, and tremblings which are ominous; 8. And whatever other prodigies come to pass, of strange nature—do thou, O son of Bhṛgu, tell truly their time and result. 9. To him, asking all this, the sage Uṇanas proceeded to set forth the three sorts of portents.

This gives fairly enough the contents of the whole work. In the citing of omens there is told regularly: *a.* The occurrence; *b.* its results; *c.* the person or persons likely to be affected; *d.* the time required for it take effect. There is, however, no logical arrangement; there is a careless repetition in different parts of the work, and the treatment of a given theme often overlaps its own chapter. The three last sections are occupied with a classification of portents according to the particular divinities who originate them. About 250 distinct phenomena are recorded, of which the most are found here as new. The two MSS. offer together satisfactory material for the establishment of a text. While a new MS. would be valuable for light upon half-a-dozen corrupt places, the metrical form has acted as a great preservative. The *Mahādbhūtāni* (Par. 74), a prose text upon the same general subject,

which I have provisionally translated, has so many corruptions and omissions that a pure text is almost hopeless.

An example or two will show the method of statement: 67. Amongst the people of whatsoever king a river bears along mud, logs, grass, or stones, dead fishes, likewise crocodiles, 68. Honey, flesh, melted butter, oil, milk, or curds: in that realm let one point out the peril of the coming of another king. 69. Amongst the people of whatsoever king a river shall flow backwards, in eight months there will be peril to the people from him that bears the umbrella (*chatrapāyinaḥ* = *cakrapāyinaḥ*?). 84. A white rainbow is destruction to the Brahmans; a red one destroys the Kṣatriyas; a yellow one at night is the destruction of the Vāiṅyas; a black one is death to the Çūdras. (Cf. Var. Mih. Brhats. iii. 25; xxxiii. 14.) 110. In these omens let him have performed a great expiatory formula, immortal, pertaining to great Indra, pertaining to all the gods, accompanied by many gifts: 111. Whereby they exorcise these terrific manifestations, and safety arises; and the kings, delighted, rule there in happiness. Particular attention is given to miraculous showers (40-45) and abnormal births (22-37).

There is little new grammatical material of interest. Language and syntax are extremely simple. Of 180 finite verb-forms, 109 are pres. indicative. No aorists or imperfects occur. The following words may be noticed: *anindhana* 'without fuel being present'; *sundarām* 'well'; *kṣudroga* 'famine'; *kṣudbhaya* 'fear of famine'; *madabhāgin*²⁶ 'being in love'; and *indravastī* 'the staff [of a banner] of Indra', which also occurs in the *Mahādbhutāni*, § 3. In verse 56 the noun *vāsas* is taken into the *a*-declension.

7. On the *Āsuri-Kalpa*; by H. W. Magoun, of Johns Hopkins University, Baltimore.

*According to the best MS. used in preparing this paper, the *Āsuri-Kalpa* is the thirty-fifth *pariśiṣṭa* of the *Atharva-Veda*. It is an *abhicāra*, or witchcraft practice, and contains various rites to be used in connection with the *āsuri*-plant. The use of the word *kalpa* for such a text as this is explained by a passage in the *Ātharvapiya-paddhati*: which states, on the authority of Upavarṣa, that in addition to the five *Atharva-Veda kalpas* which are called *gr̥ti* 'inspired,' there are certain other *kalpas* which are called *smṛti* 'handed down by tradition' (J. A. O. S. xi 377).

The MSS. used in preparing the text are loans from the British Government to Dr. Bloomfield, who has kindly allowed me the use of them, and also given me suggestions from time to time regarding my work. They are as follows:

A. large sheets of light yellow paper, bound in book-form, written lengthwise in a large clear hand and with considerable care; it is a modern copy.

B. narrow sheets of light blue paper, bound in book form, written lengthwise, text fuller in places than the preceding, but in a poor hand, and with numerous errors; it must be a very recent copy.

In addition to these, a commentary, much older than either of them,

has been used. It is written on single sheets of light brown paper, and contains three sections or chapters, each dealing in a different way with the various forms of the rite. The MS. lacks some folios at the end. Apart from its subject matter, the commentary possesses no little interest, because it contains abundant evidence of the character of the people having to do with its rites. It is extremely corrupt, as an example or two may suffice to show: the word *vaḡikarṭukāma* occurs twelve times, and is spelled in eight different ways, but not once without a mistake of some kind; and other curious freaks in spelling occur, notably the use of *cy* for *c*, at the beginning or in the middle of a word: for example, *cyurṇena* for *cūrṇena*. It is about such a document as might be expected to be written in English by some Voodoo doctor among the blacks of the South. No two of the MSS. exactly agree in the order in which the different forms of the rite are treated, and B. has a passage not found in either A. or the Scholiast. Fortunately, the text of the *pariṣiṣṭa* is mostly written in *ḡlokas*: which is of great assistance in determining the true reading. In style, the *pariṣiṣṭa* is somewhat like the *Sūtras*; the commentary is, of course, more like an ordinary text.

That the *Āsuri-Kalpa* must, at one time, have occupied a position of some importance appears from the fact that it is mentioned—according to Weber, *Ind. Stud.* xiii. 415—under the name *Āsuriya Kalpa*, in the *Mahābhāṣya* iv. 1. 19, *Vārtt.* f. 19 b. In this connection it may be added that the conjecture offered by Professor Bloomfield in the *J. A. O. S.* xi. 378, that *pañcakalpa* probably means an *Atharva-Vedīn* who is familiar with the five *kalpas* of the *ĀV.* (not any five, as heretofore supposed), has recently been confirmed by the discovery by the same scholar of the word *pañcakalpin* in the colophon of a *Kāuṣika* MS. (No. 86, Report on the Search for Sanskrit MSS. in the Bombay Presidency, 1880-81, by F. Kielhorn) where it is used of the writer of a *Kāuṣika* MS. In connection with *pañcakalpa*, says Weber (*ibid.* p. 445), the *Mahābhāṣya* (*Vārtt.* 3f. 67a) mentions the words *kālpasūtra*, *pārācarakalpika*, and *mātṛkalpika*. This last word Weber does not attempt to define. In the *Kāuṣ.* viii. 28 and *Atharva-Parīṣiṣṭa* xxxiv. 4 is mentioned a *gaṇa* of hymns intended to prevent or remove evil. It is called the *mātṛnāmāni*, or *mātṛgaṇa* (cf. Weber, *Omina et Portenta*, pp. 350-3). As *kālpasūtra* means one familiar with the *Kalpa-sūtras*, and *pārācarakalpika* seems to have been used of a person familiar with the *Parācarakalpa* (cf. Weber, *loc. cit.*), it is safe to infer that the word *mātṛkalpika* meant one who was familiar with the *mātṛkalpa*; and such a text may yet be found. If it ever turns up, Professor Bloomfield conjectures that it will prove to be a ritual for the use of a priest in connection with this *mātṛgaṇa*. The presence of these words in the *Mahābhāṣya*, cited as they are without explanation, goes to show that they were all well understood by the people of Patañjali's time, and therefore referred to rites and practices familiar to the Hindus. As they are all *Atharvanic*, and the *Āsuri-kalpa* is also *Atharvanic*, there can be no doubt that the *Āsuri-kalpa* and the *Āsuriya Kalpa* are the same; and it is evident that the text must have had considerable currency among those who made use

of Atharvan rites. The word *āsuri* is the feminine of an adjective from *asura* 'spirit, demon,' and therefore means primarily 'belonging to or having to do with demons or spirits.' Under the form *āsuri*, the Petersburg Lexicon gives the meaning *schwarzer Senf*, *Sinapi ramosa*. From the evidence of the MSS., *āsuri* must be a plant with a pungent leaf and of a reddish color, and it must also bear fruits and flowers. The Scholiast, in a religious meditation (*dhyāna*), which can hardly refer to anything but the *āsuri*, speaks of the "bright four-sided granter of wishes"; then of the same "wish-granter", evidently, as "reddish", and "blue-colored", and again as "having a sword in the hand," "having a hook in the hand," and "having a 'red stone' in the hand." All these expressions apparently refer to characteristics of the plant. In describing the oblations, moreover, the text says: "The wise man should make meal of *rājikā*"; while the Scholiast in the same passage mentions *āsuri*, and does not contain the word *rājikā*. This word, in fact, is found in the Scholiast only in the third division; and the two words are never used together. In place of *āsuri*, in some passages, *rājikā* and *rājasarṣapāḥ* are found, however; and as the former also means black-mustard, and the latter black-mustard seeds, there can be no doubt that this was the plant actually used. Its flowers have a slender four-sided style, and its pods are also somewhat four-sided, and contain numerous small dark brown or nearly black seeds. It is plain that the devotee made a goddess of the plant itself (cf. the frequent similar personifications of the Atharva-Veda). The practice was as follows:—

The person first prepared a sacred fire-pot, which the Scholiast calls a *puṣṣahastapramāṇaḥ trikoṇakūṇḍam* 'a triangular fire-pot of the size of a man's hand.' A diagram is given in the third part of the Schol., representing this *kūṇḍa*, from which it appears that it was so placed that one angle pointed to the south. An oblation of ghee and brown sugar was offered in this, and the person put on garlands of the "red sweet-smelling oleander," made an "ornament of red-sandal wood," partook of the "*brahmacarya*-oblation," and lay on the ground facing the south constantly. The third division of the Schol. adds the wearing of a red garment. The fundamental formula (*mūlamantra*) was then muttered: *Om, namo rudrāya, oḥ kaṣṭhe kaṣṭkapatṛe subhaga āsuri rakte raktavāsase, atharvanyaya dūhite 'ghore 'ghorakur makārike, amukam hana hana daha daha paca paca māntha mantha tāvad daha tāvat paca pīvan me vacam ānayaḥ svāhā*, 'Om, reverence to Rudra; Om, O pungent one, thou of the pungent leaf, blessed *āsuri*, reddish one, thou of the red garment, O daughter of Atharvan, non-terrible one, non-terrible-wonder-worker, 'so-and-so' smite, smite, burn, burn, cook, cook, crush, crush, so long burn, so long cook, until you have brought [him] into my power: 'svāhā.' The address to the *āsuri* goddess which begins this charm occurs several times in the Scholiast, with slight variations. One, called the "whisper spell" (*japamantra*), is as follows: *Om kṣiṁ hrīṁ grīṁ kṣāuḥ kṣāuḥ grīṁ hrīṁ kṣiṁ om, kaṣṭapatṛe subhaga āsuri raktavāsase 'atharvanyaya dūhite 'ghore 'ghore svāhā, om kṣiṁ hrīṁ grīṁ kṣāuḥ kṣāuḥ grīṁ hrīṁ kṣiṁ om*.

In the case of a woman lying on a couch, one should mutter, says the text, as long as she sleeps—*prasthītāyā gatih dāha dāha svāhā svāhā, upaviṣṭāyā bhagaṇ dāha dāha svāhā svāhā, supṭāyā mano dāha dāha svāhā svāhā svāhā svāhā svāhā, prabuddhāyā hṛdayaṇ dāha dāha svāhā svāhā svāhā svāhā svāhā* 'Of her arisen the going burn, burn; . . of her seated the bhaga (pudenda) burn, burn; . . of her asleep the mind burn, burn; . . of her awake the heart burn, burn; . .'. Another brief mantra is also used for a woman: *nāsyās tithir na nakṣatraṇ na pavāso vidhiyate* 'for her not a lunar-day, nor a lunar-mansion, nor the kindling of a holy fire, is decreed.'

After the *mūlamantra*, a limb-touching ceremony (*aṅganyāsa*) was performed, consisting of reverence paid to each of the fingers, in pairs, and to the two palms and backs of the hands. Following this there was a religious meditation (*dhyāna*), in which the protection of *Durgā* was invoked, and some of her characteristics were mentioned, among them the possession of ninety million bodily forms. The Scholiast at this point gives as the object of the practice 'the desire to destroy' (*naṣṭikachanda*), 'the destruction of my enemy' (*mama śatrukṣaya*). It then says: "in the slaying formula, in the making submissive, in the fixing like a post, [this is] the practice," *māraṇe moḥane vaṣṭikaraṇe śambhane viniyogaḥ*. The religious meditation mentioned above in connection with the word *āsuri* is then given, and the "bright four-sided granter of wishes" is spoken of as "seated in the *padmāsana* position on a serpent, having a gracious countenance," etc., etc. The Scholiast in the third division has corresponding to this a "time-triad meditation" (*kālatrayaṇ dhyānam*), which brings in the qualities *rajas*, *tamas*, and *sattva*. In the same general connection Lakṣmī and the Hindu trinity (*brahmaviṣṇuhara*) are referred to, the latter reference furnishing evidence that the present MS. owes its origin to a comparatively late practitioner of magical rites. There is reason to believe that *āsuri* was regarded as a form of *Durgā*; for, in addition to the fact that names commonly applied to *Durgā* occur in close connection with epithets plainly referring to the *āsuri*-divinity, the text twice, in speaking of what must be, from the connection in which it occurs, the *āsuri*-plant, uses the word *surequari*, which is elsewhere used only of *Durgā* or of the Gauges (the confusion of plant and goddess is quite in accordance with Atharvanic principles).

Having finished this "meditation," the person made the special oblation to accomplish the end in view, the reduction of another to his will. *Āsuri*, probably the seeds, was first ground into meal, and from this an image was made to symbolize the person against whom the practice was directed. A fire was then kindled, the image was cut up with a knife, and an oblation was made with the pieces. In case the person was a Rājā, ghee was mixed with the mustard-meal, and the magician stepped forward with the right foot; for a woman ghee was also used, but the left foot was advanced first; Brāhmins required ghee and (perhaps) honey; princes, brown sugar; third caste persons, sour milk; Çūdras, salt; and enemies, pungent mustard-oil. The kindlings, *sa-midha*, were also modified according to caste: *arka*-wood for kings and

women, *palāṣa*-wood for Brāhmans, *khadira*-wood for Kṣatriyas, *udumbara*-wood for Vāiṣyas and Çūdras, and *nimba*-wood for foes. This performance had to be gone through one hundred and eight times, during six days, accompanied by the *mantra*. On the seventh, the person succumbed to the spell. For Brahmins, special care had to be taken; and as many as eight thousand oblations seem to have been employed in certain cases. The notion that an image thus destroyed harms or destroys the person represented still survives in India, and it can be duplicated in almost any country in which witchcraft has been practiced. Cf. Sir Alfred Lyall, *Asiatic Studies*, p. 88. Other rites are given: one occasioning a domestic disturbance; another, with the hairs of a dog or white ass, causing an epileptic fit for three days; a third, producing fever; a fourth, boils; a fifth, twitching of the eyes; and so on. Cures are prescribed for some of these, in each case similar to the means used to produce the given result. There is one powder which is used to make an enemy play the fool, a mixture forming a sort of salve serves as a love-philter, a compound used as an eye-ointment enables a person to subdue with a glance of the eye, etc. Prescriptions for obtaining treasure, a submissive kingdom, grown-up sons, freedom from ill-luck and prodigies, and for a woman from her husband's dislike, are given, and the *kalpa* ends by saying: "He is neither devoid of power nor destitute of children in whose house the divine *āsuri* is."

8. On the origin of certain Rajput forms of the Substantive Verb in Hindi; by Prof. S. H. Kellogg, Toronto, Can.

As in the course of centuries the Sanskrit substantive verb became more and more abraded and worn out, the people of North India have from time to time pressed new words into use in its place, till now in the various dialects of Hindi—if we trust the researches of Beames, Hoernle, and other scholars in the modern vernaculars of North India—the functions of the substantive verb have come to be distributed, in different dialects of India, among no less than seven radicals. These are, in the modern High Hindi, the radicals *as*, *bhū*, and *sthā*; and in various local dialects also *rah*, *vṛt*, *lag*, and the Prakrit *achh*. The present discussion has to do with the relation of certain modern forms of the present of the substantive verb to the two radicals *achh* and *sthā*.

There seems good reason for the opinion of Beames and others that in certain modern forms of the present of this verb we are to recognize the root *achh*, which, according to Vararuchi, *Prāk. Prak.* xii. 19, was already used as a substitute for *as* in the Gāuraseni Prakrit. We may very probably recognize this root in the Oriya and Bengali forms of the tense, which are as follows:

Oriya.		Bengali.	
Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
1 <i>achhi</i>	<i>achhuṁ</i>	<i>āchhi</i>	<i>āchhi</i>
2 <i>achhu</i>	<i>achha</i>	<i>āchhis</i>	<i>āchha</i>
3 <i>achhi</i>	<i>achhanti</i>	<i>āchhe</i>	<i>āchhen</i>

Moving from Bengal westward, we meet a closely similar form of the tense in Maithili Hindi—thus :

Sing.	Plur.	or	Sing.	Plur.
1 <i>chhūñ</i>	<i>chhūñ</i>		<i>chhi</i>	<i>chhi</i>
2 <i>chhu</i>	<i>chhūñ</i>		<i>chhis</i>	<i>chheñ</i>
3 <i>chhe</i>	<i>chheñ</i>		<i>chhāi</i>	<i>chhe</i>

Passing still further west—though still in the country near Bengal—the tense is as follows :

Sing.	Plur.
1 <i>chhi</i>	<i>chhi</i>
2 <i>chhañ</i>	<i>chhāñ</i>
3 <i>chhāi</i>	<i>chhāi</i>

Passing westward from the Maithili into Bhojpuri Hindi, beyond the junction of the Gandak and the Son with the Ganges, we no longer hear this form of the present of the substantive verb, but one of two alternative forms : the one *bāñ*, *bāñe*, etc., and the other *hawāñ*, *hawee* or *hawās*, etc. ; the former descended from the Sanskrit root *vrt*, the latter from the root *bhū*. Except in Muzaffarpur, near the Maithili frontier, the root *achh* is only represented by the pres. part. absolute, in such a phrase as *tohrā achhāit* ' while you exist.'* In the Baiswari dialect, near Allahabad, we come upon yet another form of this tense, which appears to represent the Sanskrit root *as* : thus, northward in Avadh (Oudh), we have 1. *ahhūñ*, 2. *ahēs*, 3. *ahai*, etc. ; and southward in Riwa, 1. *hāñ* or *dhāñ*, 2. *hai*, 3. *hai* or *ā*, etc. Traveling north-westward through the Doab, this tense of the *as* type we find still dominant in the Kanaui and Braj, 1. *hawūñ*, 2. *hai*, etc. ; while of *achh*, which we left behind in eastern Hindi, we hear no more till we reach the Panjabi in the far northwest.

If, however, leaving the Ganges valley, we turn southward and westward from Agra into Rajputana, we come again upon a form of this tense which reminds us of what we had left behind in the east. Throughout Kotah, Bunda, Jaipur, etc., colloquially, and still more extensively in literature and correspondence, the present and the past tenses of the subat. verb are as follows :

PRESENT.		PAST.	
Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
1 <i>chhūñ</i>	<i>chhāñ</i>	<i>chho</i>	<i>chhā</i>
2 <i>chhai</i>	<i>chho</i>	<i>chho</i>	<i>chhā</i>
3 <i>chhai</i>	<i>chhai</i>	<i>chho</i>	<i>chhā</i>

Long ago some of these Rajput tribes are said to have worked their way northward into the fastnesses of the Himalaya Mountains. The tradition seems to be corroborated by linguistic affinities : as, among other things, by the form of the substantive verb. For going northwest from Jaipur in Rajputana into the Himalayan region between the Ganges and Jumna and eastward, after having passed through a broad

* Unless Mr. Beames is right in assigning to this root the uninflected *āhe*, which, he says (Comp. Gramm. iii. 186), is often heard in Bhojpuri.

belt on the plains, in the valley of those rivers, where we have only the *as* derivative of the present of the subst. verb, we come again, in the mountain states of Garhwal and Kumaon, upon forms closely similar to the Rajput conjugation of the Marwaris.

In Garhwal and in Kumaon, to the east, the present of the subst. verb is as follows :

Garhwali.		Kumaoni.	
Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
1 <i>chhawh</i>	<i>chhayāññ</i>	<i>chhawh</i>	<i>chhoñ, chhayññ</i>
2 <i>chhai, chha</i>	<i>chhayāñ, chhan</i>	<i>chhai</i>	<i>chha</i>
3 <i>chha</i>	<i>chhan</i>	<i>chha</i>	<i>chhan, chhññ</i>

At first thought it would seem quite natural, with Beames and Hoernle, to assign these Rajput forms of this tense to the same Prakrit root, *achh*, which has been assumed as the original of the *chh* forms of the substantive verb in the east. The study of forms of speech adjacent to the Rajput dialects named, however, has led me to raise the question whether the above derivation may not be an error, and the forms in reality be derived from a quite different root.

The Urdu, and the so-called High Hindi, which agrees with it in grammatical forms, while they use a present *hūñ, hai*, etc., assigned commonly to the Sanskrit *as* (Hoernle, *bhū*), have as the past tense Sing. *thā*, fem. *thī*; Plur. *the*, fem. *thīñ*, there being no other inflection. In this *thā* has been recognized, no doubt rightly, an abraded form of *sthā*, Skt. past part. from the root *sthā*. The Prakrit presents among others the form *thia*, with which among the modern dialects the Naipali stands in closest connection, having combined this participle with fragments of the verb *as*, giving the following as the past tense of the substantive verb in that dialect :

Sing.	Plur.
1 <i>thiyāñ</i>	<i>thiyāñ</i>
2 <i>thia</i>	<i>thiyāñ</i>
3 <i>thiyā</i>	<i>thiyā</i>

The neighboring Garhwali is closely similar, but has used the old participle alone, without the personal endings: thus, throughout, Sing. *thayo*, Plur. *thayā*. But in between these two, in Kumaon, the same tense is

Sing.	Plur.
1 <i>chhiyo</i>	<i>chhiyā, chhiñyāñ</i>
2 <i>chhiyo, chhiye</i>	<i>chhiyā, chhiñyāñ</i>
3 <i>chhiyo</i>	<i>chhiyā, chhiñyāñ</i>

Under these circumstances, one seems compelled to assume that the Kumaoni form is identical in origin with the Naipali form on the east and the Garhwali form on the west: in which case we have only to assume that *thiyā* has become *thya*, and that *thy*, by a well-known law of phonetic change in the Indo-Aryan languages, has become *chh*, just as in numerous instances *ty* becomes *ch*.*

* See Beames, Compar. Gramm. I.326, 327; Trumpp, *Sindhi Grammar*, § 15, γ; where examples are given from Hindi, Sindhi, etc.

Similar phenomena lead to a similar conclusion as regards the Marwari past tense of the subst. verb *chho*. For in the neighboring Gujarati and Sindhi the old root *sthā* is represented, in the former by *thavān*, and in the latter by *thiān*, each having the meaning 'be.' And the past part. in the former is *thao*, and in the latter *thio*, which would easily become *thayo* as in Kumaoni, or—*i* being hardened to *y*—*thyo*, which again by the same law as before would immediately yield the Marwari *chho*.

All this seems probable, if not conclusive reasoning, as regards the *chh* forms of the past tense of the substantive verb in the dialects discussed; but if so, it is hard to see why the same line of reasoning should not lead us to assign also the *chh* forms of the present in these Rajput dialects to this same root *sthā*. For while in all the Hindi dialects the conjugation of this root is but fragmentary, in both the Gujarati and Sindhi, contiguous to the Rajputana dialects on the west, the root, as already remarked, is conjugated throughout. In Sindhi, for example, the old Sanskrit present is represented by a present tense, 1. *thiān*; 2. *thiēn*; 3. *thie*, etc.; and in Guj., 1. *thān*; 2. *thāya*; 3. *thāya*; and if we were right in recognizing in the past tenses in these Rajput dialects, *chho*, *chhiyo*, a corruption of the Kumaoni *thao*, or Sindhi *thio*, it would scarcely seem reasonable to drop this clue in the presence of a precisely similar analogy in the case of the Sindhi and Rajput presents. With this undeniable *sthā*-form of the pres. 'I am' etc. lying close at hand, to look far away to the borders of Bengal and Orissa, and, despite the absence of the initial *a* (never heard in the Rajput form), to connect the latter with the Bengali *āchhi* etc., and through these with the Prak. *achh*, seems, to say the least, quite unnecessary.

The following table exhibits the state of the case in the way of a comparison:

Sansk.	Sindhi.	PRESENT TENSE.			
		Guj.	Kum.	Garh.	Mar.
1 <i>tiṣṭhāmi</i>	<i>thiān</i>	<i>thān</i>	<i>chhyān</i>	<i>chhān</i>	<i>chhān</i>
2 <i>tiṣṭhasi</i>	<i>thiēn, thīn</i>	<i>thāya</i>	<i>chhai</i>	<i>chha</i>	<i>chhai</i>
3 <i>tiṣṭhati</i>	<i>thie</i>	<i>thāya</i>	<i>chha</i>	<i>chha</i>	<i>chhai</i>
1 <i>tiṣṭhāmas</i>	<i>thiān</i>	<i>thān</i>	<i>chhyān</i>	<i>chhayān</i>	<i>chhān</i>
2 <i>tiṣṭhatha</i>	<i>thio</i>	<i>thāo</i>	<i>chhā</i>	<i>chhayāi</i>	<i>chho</i>
3 <i>tiṣṭhanti</i>	<i>thiāni</i>	<i>thāya</i>	<i>chhan</i>	<i>chhan</i>	<i>chhāi</i>

9. A new reference in the Avesta to 'the Life-book' hereafter; by Dr. A. V. Williams Jackson, of Columbia College, New York City.

That the Zoroastrian doctrine, especially in the Gāthās, acknowledged the existence of a record kept in the next world as to man's good or bad deeds here, has been clearly stated and illustrated by Professor Geldner, in *Encyclopædia Britannica*, article *Zoroaster*. For references, also, see the writer on Yasna 55. 4 in A. O. S. Proceedings, October, 1887, p. x; and his Hymn of Zoroaster, pp. 45-47. The 'account book' (*cinman*, Afr. i. 7^a; Yt. x. 32; Yt. xix. 33; cf. the 'book of life', Revelation xxii. 19) was kept, we may suppose, at the *cinvat peretu* 'the accountant's bridge' (so Geldner). In this record all the daily ac-

tions, good and bad, were entered as 'items' (*dāthra*, Ys. xxxi. 14; Vd. xix. 27); the evil deeds were 'debts' (*ūd*, Ys. xxxi. 14). The debits and credits, plus and minus, were set opposed to each other and 'balanced' (*hēnkereta*, Ys. xxxi. 14). The debits could be counterbalanced only by adding to the credit side of the book; no item could be erased: "of the remission of sins," says Geldner (*loc. cit.*), drawing on the Gāthās, "the doctrine of Zoroaster knows nothing."

This latter statement throws new light on a later passage, Vsp. xv. 1. The chapter Vispered xv. might be entitled 'An exhortation to righteousness and worship.' The passage Vsp. xv. 1 reads:—

ava padhō ava zastē
ava ūi dārayadhvēm

mazdayasna zarathuštrayō, dāityandm rathuryandm hvarštandm ūya-
othnandm varezdī; pairi adhāityandm arathuryandm duzharštandm
ūyaothnandm varezdī; verezpatāmca (sic) *idha vohu vāstrya, uyamna*
anuyamnāiš dastē, 'Hold feet, hands, mind (see Yt. xi. 2) ready, ye worshipers of Mazda and followers of Zarathushtra, for doing lawful well-ordered good deeds; but hold back from doing unlawful ill-ordered deeds; and practice ye in this world (*idha*) the good deeds of husbandry, in order to pay off (*dastē*) with a surplus (*anuyamnāiš*) your deficits' (*uyamna*, lit. 'what is wanting', viz. in the Life-book).

The key to the passage is *ūtha* (=Skt. *ūdhā*), here emphatic; the force of *uyamna*, *anuyamnāiš*, purely eschatological, is evident: in this manner the significance of the passage becomes plain. The sentence is quite Gāthā-like in its bearing.

As to etymology, *dastē* is verbal abstract, infin. to *ṽdā* 'give, pay'—see Skt. *ṽdā* in PWb. *ṛdām dā*, *dayāṁ dā* 'pay debt'; cf. Lat. *penas dare*. The instrumental *anuyamnāiš* is a true instrumental, signifying means or price. Etymologically, *uyamna* is from *ṽā* 'be wanting': cf. Skt. *āna*, Gk. *εἰς* 'bereft,' A.S. *wan-ian*, Eng. *wan-t*. It expresses well the debit side of the account: 'what is found wanting, deficits.' These are deficiencies which could be counterbalanced and paid off only by adding to the credit side of the account, by a 'surplus' (*anuyamnāiš*). Thus the exhortation, truly Zoroastrian, becomes clear.

I take with pleasure this opportunity of correcting a mistake of mine in A. O. S. Proceedings for October, 1897, p. v (= Journal, vol. xiii, p. ccvii). There the authority of Mgr. C. de Harlez—*Avesta, trad.; Introd.* p. 183—was erroneously quoted as opposed to the view that the Gāthās possess a much greater antiquity than the rest of the Avesta. The error arose from a misunderstanding of the passage referred to. I gladly admit and rectify the error, and am pleased to find that Professor de Harlez' view is not at variance with the one there set forth.

10. The proto-Doric character of Paphlagonian Tombs; by Prof. Allan Marquand, Princeton, N. J.

The rock-cut tombs of Paphlagonia, imperfectly described by Chanykof (*Zeitschr. d. Gesellsch. f. Erdkunde*, 1860), and more exactly by Hirschfeld (*Abhandl. d. k. preuss. Akad. d. Wissensch. zu Berlin*, 1885),

merit more wide-spread attention, as proto-Doric monuments. The principal tomb at Kastamuni presents the appearance of a temple *in antis*, with quadrangular piers crowned by rude capitals, over which is a triply stepped architrave with one curved and two flat members. On the tympanum of the high gable is carved in low relief a female figure standing between two griffins. Behind the portico is a quadrangular chamber, of which the ceiling is of a remarkable character. Across the middle of it are represented two ridge poles, from which the ceiling sags on either side: an evident reminiscence of tent-construction. A more typical example is the finely situated tomb at Hambarkaya. Here sculptured lions guard the entrance of the tomb. Three columns give apparent support to a high gable roof. The low, tapering, cylindrical shafts provided with bases, and the capitals with undeveloped echinus, are closely related to the Etruscan type. The gable contains sculptured reliefs of two lions facing each other. The sepulchral chamber is a plain peaked-roofed room, at the end of which is a raised stone bench.

At Iskelib there are four rock-cut tombs, which show interesting variations in matters of detail, and stronger reminiscences of wooden forms of structure. The capitals on one of these tombs at Iskelib consist of the head and fore-part of a lion, reminding us of the more developed bull- and lion-headed capitals at Persepolis and Naksh-i-Rustam. In another tomb the walls and benches of the sepulchral chamber are ornamented with carved panelling. These tombs of Paphlagonia are closely related to such monuments as the tomb of Atreus at Mykenae and the Campana tomb at Caere, and evidently not derived from the developed forms of Greek Doric architecture.

11. The Lamaist ceremony called "making of *mani* pills;" by W. W. Rockhill, of Peking, China.

Certain indestructible particles of the bodies of the Buddhas and saints, as well as other bodily remains, have ever been considered by Buddhists to enjoy certain properties—such as that of emitting light, and of being highly curative. The travels of Hiuen Tsang and of Fa hsien are filled with accounts of the discovery of such treasures, and of the supernatural properties which they possessed.

Among Tibetans, the first class of these relics is known as *pe-dung* (*hpel-gdung*), the second as *dung-ru* (*gdung-rus*). They say that *pedung* are minute globules found in the bones of Buddhas and saints, that they possess wonderful brilliancy, and that sometimes they may even be seen on the exterior of some saintly person, when they have the appearance of brilliant drops of sweat. While these *pedung* have most potent curative properties, they become also the palladium of the locality fortunate enough to possess them. By a natural extension of the idea of the power of *pedung*, Tibetans have come to think that, if one preserves and carries about on one's person even a little of the excretions, or of the hair or nail trimmings, of a saint who is known to have *pedung*—such, for instance, as the Talelama or the Panchan rinpoche—these will shield him from gun- or sword-wounds, sickness, etc.:

hence the extraordinary objects one often finds in Tibetan charm boxes (*gao*).

The properties of *pedung* have also given rise to another practice, with which this paper is more properly concerned: that of manufacturing pills to which one of the gods (Shenrezig), at the supplication of the officiating Lamas, imparts the properties of his own divine body, and thus gives them the curative and protective powers of real *pedung*. These pills are known as *mani ril-bu* or 'precious pills,' and are in constant use as medicine among the people of Tibet and Mongolia. Large quantities of them are also sent by each tribute-bearing mission to the Emperor of China. In Chinese they are called *tsu-mu yao* or *chih-mu yao*, and must not be confounded with a liliaceous plant of the same name (Hanbury's *Anemarkena asphodeloides*), the rhizome of which is used in medicine, and which is also a product of Tibet. Perhaps the best name for the *mani ril-bu* is *tsu-sheng wan* 'multiplied pills,' which I have heard used for them in Peking—as will be better seen after reading the following account of the manner in which they are manufactured.

The greater part of the details here given of the process of making the pills is taken from a Tibetan work containing a minute account of the ceremony, together with the prayers to be recited, etc., the title of which is "Ceremony of making *mani pills*" (*mani ril-bu grub-gi cho-ga*), in 7 leaves. Verbal explanations from the Lama who explained this text to me have been incorporated whenever it appeared necessary.

Seven days prior to the commencement of the ceremony, the Lama who is to conduct it and the priests who are to take part in it commence abstaining from the use of meat, spirits, garlic, tobacco, and other articles of food held impure, or which are bad-smelling; and during the progress of the ceremony, which is 21, or 49, or 100 days in length, none of the above articles are allowed in the temple, nor are unclean persons, nor those who partake of the above prohibited substances.

The ceremony begins by making the pills; and the process is described in the work mentioned above as follows: "the chief Lama, his head clean shaved and his vestments being as they should be, grinds into fine flour some roasted grain: then, mixing it with pure and sweet-scented water, he makes the necessary amount of paste. The pills are then made, and coated over with red. When all this has been done, a vase is taken which is dry and without any flaw or blemish, and also perfectly clean, and into it the pills are poured until it is two thirds full. The vase is then wrapped in a silk cover, which is tied on with a silk thread and sealed. The vase after this is put on a stand in a perfectly upright position, and around the latter are arranged bowls of water and other offerings, two by two. The most revered image of Tug-je chen-po (i. e. Shenrezig) which the lamasery possesses is then clothed in its robes and placed on top of the vase (lit. 'is requested to take a seat on the vase'); then, without shaking the vase, a *dorje* (the thunderbolt or *pajra* of Indra, which is in constant use in nearly all Lamaist ceremonies) wrapped in a clean piece of cotton or woollen stuff is tied to the string around the neck of the vase."

When these preliminary steps have been taken, the officiating Lamas

all take their proper seats, and go through a period of meditation on the three refuges and the four immeasurables (i. e. love, mercy, exertion, and apathy). This being finished, the prayers, which have to be chanted without any interruption to the end of the ceremony, commence. First comes a long invocation to Avalokiteshwara, under the name of Pa-pa Tug-je chen-po 'the great compassionate one,' with a prayer that he will clear away the sins of the world. The offerings of water, flowers, incense, lamps, perfumes, food, etc., having been made him, while music plays, his help is invoked to impart the necessary virtues to the pills—"for this world is sunk in sin and iniquity, and Shenrezig alone can help it and drag it out of the mire." As a means thereto, he is now besought in his great mercifulness to bless these pills, so that they may free from the orb of transmigration those who shall have attained maturity of mind, and "to impart to them by absorption the peculiar flavor of his resplendent person, so that they may become undistinguishable from it, like water poured into water," etc., etc.

To insure the uninterrupted repetition of these prayers, the officiating Lamas (numbering at least a hundred) are divided into several bodies, one of which is always repeating the above invocations. Tea and the three kinds of pure food (*tsamba*, wheat cake, and butter) are served to the Lamas in the temple, which they may not leave, and they must be particular to perform their ablutions the whole time the ceremony lasts. The Lamas while reciting the prayers may drink the tea, but not eat any thing. The day is divided into two parts, at the end of each of which the image of Tug-je-chen-po is washed, and sandal and juniper wood burnt before it.

This ceremony—which is a very expensive one, and most trying to the Lamas—is not at all common in the lamaseries of China or Mongolia, and is confined to the larger ones in Tibet: the only one at Peking where it is sometimes performed is the Shih-fang-t'ang, to the west of the Hsi-huang-ssu, outside the north wall of the city.

12. On the use of skulls in Lamaist ceremonies; by W. W. Rockhill.

Many writers on Tibet have noticed among the curious customs of the country that of using human skulls in religious ceremonies. William of Rubruk speaks of it as follows: "Post istos sunt Tebet, homines solentes comedere parentes suos defunctos, ut causa pietatis non facerent aliud sepulcrum eis nisi viscera sua. Modo tamen hoc dimiserunt quia abominabiles erant omni nationi. Tamen adhuc faciunt pulcros ciphos de capitibus parentum, ut illis libentes habeant memoriam eorum in jocunditate sua."* Friar Odoric (as quoted by Yule in his "Cathay and the Way thither") remarks: "and so the son takes his (deceased) father's head, and straightway cooks it and eats it: and of the skull he makes a goblet, from which he and all of his family always drink devoutly to the memory of the deceased father. And they say that by acting in this way they show their great respect for their father."

* *Recueil de Voyages et Mémoires de la Société de Géog. de Paris*, iv. 289.

Georgi, in his *Alphabetum Tibetanum* (p. 444), says: "Pars summa calvariae, vel etiam ossa aliquot integra, ac probe nudata, ea sunt quae sibi tradita ad aedes suas religiosa pietate conservanda referunt consanguinei."

This custom has at one time or another prevailed among widely separated nations, as the Scythians, the Germans, the Celts, and the Turks; and it undoubtedly originated in Tibet, as elsewhere, in the awe and fear felt by savage and barbarous races for the spirits of deceased enemies or friends, and their desire to propitiate them; and not, as claimed by Rubruk in the above quotation, from any wish to keep always fresh the memory of the deceased. The only case I have noted of skulls being used for sacrificial vessels in the western world is given by Livy (Hist. 23. 24): speaking of the Boii in upper Italy, who made a drinking vessel of the head of the fallen Roman consul Posthumius, he says: "purgato inde capite, ut mos iis est, calvam auro cœlavere, idque sacrum vas iis erat quo sollemnibus libarent, poculumque idem sacerdoti esset ac templi antistibus." These words might be applied to the use Tibetans now make of skulls, without requiring a word to be changed.

Careful inquiry has failed to elicit any proof that Tibetans of the present day use the skulls of revered relatives as drinking vessels. A few ascetics, however, do make use of skulls as their eating bowls, just as they make beads of bits of skull, and use skulls for making the little prayer drums (called *damaru*) shaken while reading prayers; but no special idea is attached to the usage of such a material, save perhaps the desire to follow the example given them by many of the terrifying deities, whom the Lamas specially revere, such as Paldan Bhamo, Shin-je jrho, etc., among whose ornaments and belongings human skulls, bones, limbs, and skin largely figure.

At the present time, human skulls are used for two purposes: 1st, as an offering to Tsepamed (*Amitâbha*), who is represented holding in his hands a skull filled with ambrosia, so as to call down on the giver the divine blessing in the form of worldly prosperity; and 2d, as a receptacle for the wine or other liquid offered to the gods. It is essential that a skull destined to either of these two purposes should be that of a person known to have been profoundly religious, or to have possessed other qualifications, such as caste, learning, or rank. Failing such a skull, others may be used; and rules have been laid down to determine those suitable for sacrificial bowls or as offerings to the gods; and these rules it is my purpose to examine in the following pages, as also the ceremony of offering a skull to Tsepamed, together with the prayer recited to call down the divine blessing. The second use to which the human skull is put results naturally from the previous one: such an offering being acceptable to the gods, it is consequently a most suitable vessel to make sacrifices in; and while its use may originally have been limited to Tsepamed's service, it has come to be used in making libations to all or any of the gods. When employed for this purpose, the top of the skull is alone used; it is lined with metal, and has a convex cover, with a knob in the shape of a *dorje*. The skull itself rests on a triangular stand, at each corner of which is a human head, one red, another

green, the third white. These settings are frequently very costly, being in gold or silver, studded with turquoises and coral; and I have seen one, in the possession of a Lama at Peking, for which he would not take \$350. It is called *tod-pa* 'skull,' no special name, as far as I can learn, being given to it when thus used.

The little work of which I here offer a translation, and of which the title may be rendered "Method for distinguishing good and bad skulls, and how, by offering a *kapāla*,* to obtain worldly prosperity and create a wish-granting source," appears to be a complete treatise on the subject. The copy from which I translate was made for me by a Lama from a manuscript in his possession. While quite a number of errors have crept into my copy, I do not believe that the sense of the original has suffered to any great extent.

The ceremony of offering a skull to Tsepamed may be taken as typical of a large class of these rites which the Lamas perform, and in which they must suppose that they are put in direct connection with the god addressed and propitiated, and removed from all the material objects surrounding them; and that, while thus united with the divinity, the god invoked feels with their feelings, sees with their eyes, and, having the power to grant their wishes, confers on them the blessings they implore.

The following is a translation of the work referred to above:

Namo guru dewa dākinibyah!

This work comprises two parts: I. distinctive signs of good and bad skulls; II. the way to obtain worldly prosperity when once the characteristics of a skull have been determined.

Part I. comprises two sections: 1st, characteristics of bad skulls; 2nd, characteristics of good skulls. Section I itself comprises two subdivisions: 1st, general characteristics of bad skulls; 2nd, skulls belonging to women and bastards.

I. 1. *Characteristics of bad skulls.*

Skulls which are crooked, or which have many indentations; those which are badly proportioned at the top or the base, or which are so very thin that they are nearly pierced; those which are of unequal thickness or of great cubic capacity; those which are in many pieces on account of numerous sutures, or which have many marks left by birds or worms, and which look like weevil-eaten grain or like an object that has been gnawed by rats or insects, or which are like dry *foa* wood and ugly to look at—all these are bad skulls, and are called *dam-si nan-pe dze* (*dam-sri nman-pai rdzas*) 'victorious devil-medicine.' Whoever takes one shortens his life; he will be subjected to many diseases and losses, and his talk will frequently get him into quarrels. As it would do harm to his worldly prosperity, it is not right to take such a skull.

2nd. This second subdivision comprises two classes, the first of which relates to women's skulls.†

* Throughout this work, and in Lamaist parlance, *kapāla* designates the kind of skull which is most acceptable to the gods.

† A woman being an inferior creature (the word for woman in Tibetan is *skyes dman* 'inferior or low creature'), her skull is naturally unfit for such a purpose as an offering to a god.

Skulls without suture lines, and very thin, or which are thin on the surface near the ear orifices, or which are of mixed blue, white, and red color, or (unctuous) like *jon* and *pa-sam* wood; those in which the inner surface of the bone smells of human urine or in which one can hear bubbling or some other sound; those in which there is a ridge on the inside running from the left side to the middle—all such are unquestionably women's, and, even though they show every quality, they are unfit to make into luck-bowls, for the *ka-dro* (*mkah-dgro*)* do not like them; so they must not be taken.

The second class in this subdivision takes in bastards' skulls (*rnal tod*), and the skulls of children born from the incestuous intercourse of fathers with daughters or brothers with sisters—which are also considered bastards' skulls. If from the base of the skull there runs an uninterrupted suture along the medial line, the skull is certainly that of a bastard, which, being filthy stuff (*grib-chan dze*) that would be an obstacle to the acquisition of worldly prosperity, and consequently unsuitable to be made into a luck-bowl, ascetics will discard.

I. 2. *Characteristics of good skulls.*

Skulls of a clear white color like a shining shell, or of a glistening yellow like gold, or unctuous like a ball offered in the temples,† or like a jewel without unevenness, or of equal thickness (throughout) and of small cubic capacity, or with a sharp ridge stretching far into the interior like a *kalding's* (*garuḍa*) beak or a tiger's claw, or hard and heavy as stone, or smooth to the touch and polished, or with no line on it save clearly defined suture ones (are among the very best). If a skull has distinctly visible upon it the image of the wish-fulfilling cow (*dōd jo-ba*), or a deep impress of the Ganges river, or if it has on it the figure of an open *jon*-tree leaf, or of flowers and fruits scattered over it, or the letter a or any other letter, or the eight signs of happiness, or the seven symbols of sovereignty, or the picture of a sword or of any other weapon, it is of the very best kind.

When a skull is very hard like stone, very heavy like gold, and closely united like lovers (3),‡ the person who is so lucky as to find one with these three peculiarities may disregard other characteristics. Take it as soon as found, for it is one of the kind known as 'white lotus bunch (*pe-kar chun-po*). If the image of the sun is reflected on the forehead of a skull or on any part of its surface, that skull is said to be a 'sun of felicity (*de-chid ngi-ma*).'

Ke-drub tam-che kyen-pa has said: "If the sutures on a skull are without interruption, or if, the suture being interrupted for the space of a finger, the skull adheres further on without sutures (*arubs*), the skull is called one-piece skull (*dum-bu chig-pa*). Should one see or hear of a skull having this fortunate peculiarity, one's heart may overflow with the joy a poor man knows when he finds a treasure, or with that one feels on hearing the heart-stirring cry of the peacock; for certainly it is an excellent skull. *Yogins* take such a one at once; for there can be no doubt that it will bring happiness. If a well characterized *kapāla* is found during one of the three spring months and during the forenoon, sickness and trouble will cease (for the finder). If it is found during one of the three summer months and at noon, one's food, treasures, and other wealth will greatly increase. If it is found during one of the three autumn months and in the afternoon, one will acquire power over men, besides treasures and food. If it is found during one

* 'The heavenly hosts.' The word is also used to designate a class of fairies or witches called in Sanskrit *dākinī*.

† This refers to the *torma* offerings, which are made of butter, meal, and sugar, and are yellow and greasy.

‡ I am unable to explain this, but the text does not appear to have any other meaning; perhaps it means narrow suture lines.

of the three winter months and in the early evening, one's might and power will increase. If it is found in a stream, one's virtues (*yon-tan*) will become greater; if it is found in a forest, one's lineage will spread. If it is found in a village, one will have many friends; if it is found on a hill-top, one will have power and riches. If it is found in a cemetery, one will obtain might; and should it be obtained from the beak of a bird or the jaws of a beast of prey, at once one's wealth in goods and property will increase. If it is white, disease and trouble will cease; if it is yellow, one's retainers and belongings will grow in number; if red, one will acquire power over men and also wealth; if green and black, one will become a mighty seer. If the skull is round, square, semi-circular, or triangular, it is as above.* So likewise if the skull is found facing the east or one of the other cardinal points, one will acquire (the above specified blessings) in the order above given, to the fullest extent. If the skull is pointing towards one of the four intermediary points of space, one will become redoubtable. If it lies with face turned upwards, one will have might; if with face downwards, one will be free from disease and have wealth. If one finds the head without the body, one will live a righteous life without having any enemies."

It may incidentally be noticed that the incantations necessary for bringing about terrible events† are only known to *yogins* with exalted knowledge: it is proper that such persons as we (i. e. common mortals) should abstain from attempting to recite them.

The following explanations (from another authority) are also offered. If the skull (faces) the first continent (i. e. east), one will rule the earth; if (it faces) the second (i. e. south), one will rule in the realm of desires (*kāmadhātu*); if (it faces) the third (i. e. west), one will rule over wealth; and if (it faces) the fourth (i. e. north), one will rule through the law. If the skull is five-pieced, one's progeny will spread, and, even though one be without virtues, one will become a teacher (of the faith). Be there but one piece (of the skull), it is useful and potent, and though one be weak, it will protect him. Skulls in six pieces or in a great many pieces are useful to one's self and others. The above and yet other remarks are due to wise men.

Here, furthermore, is the way to distinguish good and bad skulls while persons are yet alive. The skulls of Buddhist Kshatriyas, Brahmans, and Vaisyas are good. Those of common people, of bad women‡, of persons of bad lineage, and of Chandālas are bad. If a person has soft and smooth hair of lustrous black, if his forehead is broad and his eyebrows thick, if on his forehead there is a mark, if he has most teeth in his upper jaw, if the point of his tongue can touch his nose,§ if his voice is high-pitched (*pra*) and his complexion as fresh as that of a youth, if in walking he throws his left hand and left foot out first, these are signs that the person has a good skull. Possessing the knowledge, if one takes (the skull of such a person) at his death, leprosy, chronic disease, etc., will not afflict one for a long time to come. (If a person having the above peculiarities) dies of sudden death, or by a fall, or is killed in a fight, or drowned, the skull is good.

If a body is found intact after death,§ the different parts being held

* It must be understood that it is not necessary that the skull found be entire. If a round piece be found, it will avert disease; a square piece will insure one more followers and greater wealth, etc.

† This refers to the power supposed to be possessed by great saints of causing the rain to fall or lightning to flash, etc., at will; to create by magic armies of men, wild beasts, etc., so as by these means to frighten their enemies, or to do them any injury they desire. I do not see that this paragraph has any connection with the text. I suppose that the quotation from Kedrub ends here.

‡ This is a peculiarity possessed in even a greater degree by all Buddhas.

§ Literally, the body and soul (*ben-rip*) together. The latter cannot leave the corpse unless some opening is left for it to escape by.

together by the skin, and there is no jewelry on it, and the face is turned downwards, and if one, not knowing whether the skull is good or bad, does not take it and offer it (to Tsepamed), the good or bad which it might have brought one, the ill or the blessings (which offering it might have occasioned), will simply not occur.

These then are the methods by which one gets a skull, and carefully distinguishes the good from the bad.

II. 1. Method of making the offering.

No matter in which month, but on the eighth day of the waxing moon, when the conjunction of the planets and stars insures the excellence of the day, a solitary forest and other necessities being available, one will thoroughly fumigate whatever is to be employed in the ceremony. Then one will mark out a lotus-shaped circle (*padmamandala*) with earth procured by a virgin from the Trashi hill in Tsang* or some other (sacred) mountain.† There must also be ready a stand of proper dimensions, painted with lotuses of different colors and kinds. On the inside of the skull is to be written in gold or vermillion the word *ah* on the east side, *hūm* on the south side, and on the west, *hā* on the north side, and *om* in the center; while on the outside, commencing on the left hand side of the face, one will write *om, ratna ratna siddhi palasupra siddhi pala ayupala hūm*, or *om, dena ratna siddhi palasupra siddhi samaya ayupala hūm*.

In the interior of the skull is to be put some writing in mixed prose and verse (*sprel-tsip*). Then the inside of the *mandala* is filled with various jewels, different kinds of goods, various perfumes, medicines, grain, earths, stones, fruits, cotton and silk clothing, hair of horses and cattle, furs and skins of foxes, etc., and all such other things as constitute wealth, as also the eight signs of happiness, the seven symbols of sovereign power, the five desirable things, sketched or in fac-simile when procurable, the whole being placed on a *mandzi*.‡

After this, on the east side of the *mandala* are to be placed offerings of curds and milk; on the south side, butter; on the west, sugar, treacle, and honey; and on the north side, arrack. At the four intermediate points of the compass are to be placed offerings of different kinds of grain and flavors, and near the edge of the *mandala* different kinds of food, etc. All the implements used in religious ceremonies (i. e. bell, drum, *dorje*, etc.), and also flags, a dais, etc., being in readiness, the arrangements are completed.

A *dorje* wrapped around with (multicolored) strings having been put in the skull, with one's face turned eastward one will meditate on the three refuges, the four immeasurables, and as many of the *gidam* (i. e. patron saints) as one can remember. (After this, the officiating Lama will produce in his mind the idea that) the skull and all before him has been removed and become non-existent, and that in the void before him, on a jewelled throne supported by peacocks and resting on a stand of different kinds of lotuses, is the Victor, the Lord of Eternal Life (*Tsepamed*), perfectly united with him by means of the light emanating from his heart. His body is of a red color, and with ornaments of jewels and garments of silk, with one face, and two clasped hands, in which he holds a skull filled with ambrosia, he is seated with both legs crossed under him. From his body proceeds endless light,§ and he wears the

* The Trashi-humpo hill stands near Shigatse, and the convent in which dwells the Panchan rispoche Lama is built on it.

† A kind of altar cloth put over any stand on which offerings are made. Jaeschke, *Tib. Engl. Dict.* s. v. *mandzi*, has "Schmidt, 'a small square table'; acc. to others, 'a tripod with long curved feet, for sacrificial purposes.'" I believe my interpretation to be the correct one.

‡ The god of eternal life is also called the god of eternal or endless light (*Wö-pamed*).

features of the Universal Helper. (He will further imagine that) through the light of the *hūm* of the heart having entered into a complete and intimate union with the gods of wisdom and power. Wōpamed with bejewelled head has with their assistance filled the whole firmament with the subtle and spiritual parts proceeding from the objects which have been offered him and have been removed and become non-existent.*

(Having produced the above conceptions in his mind), he will repeat thrice the three letters† (*hbru gsum*), and afterwards "Hūm, within the vast realms of the world, lords of life, of wealth, and of treasures, mighty ones, whosoever ye be—come here, I beseech you! Hūm, lama, yidam, dakini, having accepted of these excellent mind-evolved subtle and spiritual parts of the offerings,‡ grant me, I beseech thee, all worldly prosperity!"

Then (he will imagine) that from his own heart comes forth a multicolored light, which, melting into the multicolored strings binding the *dorje*, stretches to the heart (of Tsepamed) which is before him, and that, the latter's soul (*lngs-rgyud*) being thus aroused, the longed-for spiritual blessings innumerable have entered his person, and that body and mind are overflowing with bliss. Then from their united hearts proceeds a light which removes the sorrows of the poor and of others, and fulfils all their wishes: and from the extremity of this light falls a rain of jewels, which fills all the regions of the world and (the devotee's) own abode.

With these images present to his mind, (the officiating Lama) will take hold of the strings wrapped around (the *dorje*), and repeat the essential worldly-prosperity-producing charm, (which is) *om, āh, hūm, ratna siddhi ayupunye kapāla, siddhi, siddhi, bhram, bhram, bhram, hūm, hūm, hūm*. And this he will repeat 100,000, 10,000, 1,000, or 3,000 times, or more, or else 100 or 21 times.

II. 2. *Manner in which the prayers for worldly prosperity are to be made.*

Raising the skull with both hands to one's head, one will recite the following prayers for worldly prosperity:

"Hūm: from the wide expanse of heaven, Tsepamed who art wise, who art the lord of wealth, whose body is as voluminous as the sun, who art full of precious sayings, thou with ornaments and garments of jewels, grant me thy blessing. Mighty one, grant me might; bless me, thou powerful one; thou glorious one, grant me blessings. Lord of life, give me life; Lord of riches, give me wealth; grant me in endless amount all desirable worldly blessings!"

"Hūm: from the wide expanse of heaven, pouring down here below an ambrosial stream, arrest and quiet the fiend and demon of disease, and establish life as firmly as a pillar.

"Hūm: from the wide expanse of heaven, thou with the precious heart-*pal-ben*,§ increase both (my) wealth and possessions and fulfil the longings of (my) dreams (lit. *yoga* or meditations).

"Hūm: from the wide expanse of heaven, by thy great might, strength, and power, gather quickly together in one place the righteous, and conduct quickly back into the regions of the Truth those whose minds are lost in the ways of heresy. Watch over and defend all those who are traveling within the land."

* Literally this phrase is 'has filled the whole firmament with the most excellent subtle particles, both inner and outer, of the all-good cloud of the sacrifice proceeding from the objects which have been offered.' etc.

† This "three letter" may possibly be the formula *om, ā, hūm*.

‡ The phrase used here is the same as that above.

§ *Pal-ben* (*dpal-ben*) is the name of one of the mystic signs which characterize gods.

Having thus implored the divine blessings, one will conceive the countenances of the gods showing their pleasure by melting into light, which reaches to the heart of Tsepamed and to the skull.

Having performed the above ceremonies, (the officiating Lama) will believe that all his wishes have been realized, so he will make a *tsog-kor* offering* to as many of the guardian deities (*chö-jyong*) as he can; and, having also made offerings to the gods of the land and the local deities, he will celebrate with songs of rejoicing a "feast of blessings." (When the above ceremonies have been accomplished), he will wrap up the skull in silk coverings, and hide it away in his store-house.†

The ascetic who shall constantly devote himself to making such skull-offerings will remove all obstacles in the way of his acquiring the Holy Truth. It is the greatest possible assistance: for, the heavenly hosts (*kā-dro*) being well pleased by it, the most excellent kinds of worldly goods will speedily be granted the giver.

The *Tantra* called "the black skull of the cemetery" (*dur-tro tö nag*) says: "if one knows the ceremony of offering a *kapāla*, he will acquire the greatest possible wealth. If one does not offer a *kapāla* (which he has found), it is like a treasure which one leaves under the ground."

So it says; and hence it is that by-offering a *kapāla* worldly goods can be obtained.

To him who makes this offering may the heavenly hosts pardon all his sins; and may they find delight in whatever good he may have done.

13. On the Tibetan collection deposited in the National Museum at Washington by Mr. W. W. Rockhill; communicated by Dr. Cyrus Adler, of Baltimore.

Dr. Adler read a brief description, prepared by Mr. Walter Hough, of the Museum, of the objects composing this collection. They are mostly of a religious character; as, various religious books, pictures and images of divinities and dignitaries; a *vajra* or 'thunderbolt' (Tib. *drilbu* or *jorge*: a bronze object resembling a brooch with three prongs at each end, bent into the form of a Greek ω); a priests' drum (made of segments of the crowns of two skulls, and beaten by two suspended buttons); prayer-wheels; a rosary (of 108 beads, in four divisions, fragments of skulls, and said to be each from a different skull); a libation-bowl, made of the dome of a skull, and having a lid of chased work surmounted by a *vajra*; a flute (*kan-dung*) made of the lower part of a human femur and wrapped with human skin; an aspergil of gilt copper, with a brush of sacred grass and peacock feathers; and other objects.

14. Plato and Confucius: a curious coincidence; by Pres't W. A. P. Martin, of Peking, China.

The coincidence relates to a moot point of filial duty.

In China, filial piety is recognized as the basis of social order. By the orthodox it is even held to supply the place of religion; so that "he who serves his parents at home has no need to go far away to burn incense to the gods."

*The *tsog-kor* (*tsogs-hkor*) or *tsog-gyi kor-lo* consists in disposing in a circle as offerings to a certain deity (in the present case to the *chö-jyong*) a quantity of various objects, butter, meat, sugar, fruit, jewels, etc. The offerings are a little later on eaten by the guests invited to the "feast of blessings."

†The skull must be carefully concealed, and no one must be allowed to touch it; for it would then lose some of the qualities which it possesses, and the owner's luck would be impaired, or perhaps even utterly destroyed.

In the *Hiao King*, a well-known manual for the instruction of youth, it is represented as affording an incentive to the discharge of duty in all situations, giving force and vitality to consciences which might otherwise remain dormant. Thus, a soldier who runs away is unfilial; an officer who is unfaithful to his prince is unfilial; and, in general, any conduct that entails disgrace is unfilial, because it must of necessity reflect discredit on the parents of the offender. A whole system of morals is deduced from this root; and casuistry finds scope in inventing difficult situations and in reconciling conflicting obligations. Truth is a virtue not much insisted on in Chinese books; and its comparative rarity brings into relief a class of people who vaunt their frankness, and scorn to palliate or extenuate in the interest of their dearest friends. They are called *chih jin* 'straight men.'

A disciple of Confucius, speaking of one of these, says to the master: "In my village there was a man renowned for truthfulness. When his father had stolen a sheep, he went to the magistrate and informed against him. Is his conduct to be commended?" "In my village," the sage replies, "the duty of truthfulness is understood differently: a son being required in all cases to conceal the faults of his father, and a father to conceal those of his son. The obligations of truth are not violated by this practice." A hundred years later, the question was not yet regarded as settled; or, to speak more properly, as with all moral questions, the old battles had to be fought over again.

Mencius was the oracle of the age, and one of his disciples brings up the subject by stating a hypothetical case. "Suppose," he said, "the father of the emperor, being a private man, should commit murder, is it the duty of the criminal judge to seize and condemn him?"

"Without doubt," replied Mencius. "But then, how could the emperor endure to see his father treated in that way? When the wise Shun was on the throne, if his villainous old father Kuseo had committed murder, and was in danger of being condemned by Kao Yao, what would Shun have done?"

"Shun," replied the teacher, "would have taken his father on his back and fled to the borders of the sea. Dwelling there in obscurity, and rejoicing that he had saved the life of his parent, he would have forgotten that he ever filled a throne."

Mencius, the St. Paul of Confucianism, who formulated the doctrines of his school, goes in this passage a step beyond the teachings of his master. The latter confined the duty of a child toward a parent guilty of a crime to the passive part of concealment. The former gives it an active form—requiring a son on behalf of a parent to do all in his power to defeat the ends of justice. When a man sets himself in opposition to the law, he is no longer fit to be a prince; he should abdicate the throne to win the crown of filial piety; for, according to Mencius, filial duty primes all others.

A case analogous to the first of these forms the subject of Euthyphron, one of the dialogues of Plato. Socrates, going to the court of King's Bench, meets Euthyphron, and learns with horror that he has come for the express purpose of denouncing his own father as guilty of a capital crime.

A hired laborer having killed another in a drunken brawl, the father of the accuser had him bound hand and foot and thrown into a pit, where the next morning he was found dead. Euthyphron saw in the hapless victim not a chattel or a broken tool, but a fellow-man unjustly slain; while in the murderer he recognized not a beloved parent, but an odious criminal.

There is something chivalrous and noble in his taking up the cause of humanity in opposition to the narrower claims of family. But it detracts from his merit that he is fully conscious of the *beau rôle* which he has assumed.

Socrates is not dazzled by this splendid instance of public virtue triumphing over private feeling. After passing the ideas and motives of the hero through the sieve of his dialectic, he shows him that those instincts which he despises are the voice of nature; and that, in spite of his assumption of superior knowledge, he neither knows "what he is to believe concerning the gods, nor what duty the gods require of man."

"The victim," said Socrates, "must have been one of your near relatives—otherwise you would not have been able to overcome your natural repugnance to denouncing your father."

"Nothing is more ridiculous," Euthyphron replied, "than to suppose that it makes any difference whether the victim is a relative or a stranger. The whole question is, whether the homicide was justifiable or not. If it was not, then it was my duty to denounce the perpetrator, no matter how closely connected with me. For it would be contamination to associate with such a person, instead of clearing myself by denouncing him." "His relations," he adds, "view this proceeding as impious and unholy; not knowing the nature of the gods, nor the real distinction between things holy and unholy."

"But," asked Socrates, "are you sure that you understand the nature of the gods and the distinction of holy and unholy? Tell me what you call holy and unholy."

"I," replied Euthyphron, "call that holy which I am now doing: namely, the denouncing of a wrong-doer who commits sacrilege, murder, or other grave offense—no matter whether the offender be father, mother, or other relative. And it would be unholy to refrain from doing so."

In support of this position, he appeals to the example of Zeus, the "best and most just of the gods," who chained and mutilated his father, as a punishment for his monstrous cruelties.

Socrates repeats his demand for a definition: and Euthyphron answers that the holy is that which pleases the gods, and the unholy that which displeases them.

"But what shall poor mortals have to go by when the gods are divided on these questions?"

"They are never so much divided as not to be unanimous in support of the principle that he who commits an unjustifiable homicide ought to be punished."

"But how when they are not agreed as to the quality of a crime—whether it was justifiable or not?"

As this is a frequent occurrence in human tribunals, Euthyphron is forced to admit that it might also occur in the councils of the gods; and he modifies his definition by inserting the word "all," so as to make an act holy or unholy according as it is loved or hated by all the gods. Here Socrates pushes him into deeper water, by asking whether such an act is holy because it is loved by the gods or loved because it is holy?

To this Euthyphron is unable to make any satisfactory answer, and after a brief skirmish on other points he interrupts the discussion.

Through all its mazes Socrates had pursued him as the furies pursued Orestes, showing him that the dictates of nature are the basis of our notions of right and wrong, and that to outrage our best instincts as he is doing is to fight against the gods. Like the Chinese philosophers, he teaches that a son is not at liberty to assume the attitude of public prosecutor as against a parent.

The prolixity of the Socratic dialogue, of which I have given only a brief outline, is in strong contrast with the sententiousness of the Confucian school. But not only is the subject of discussion identical; the name Euthyphron is singularly similar to the *chih jin* of the Chinese.

15. On the Hebrew Tenses; by Prof. William Henry Green, of the Theological Seminary, Princeton, N. J.

Professor Green gave some reasons for preferring Preterit and Future, as designations of the Hebrew tenses, to Perfect and Imperfect, and for believing that these tenses primarily and properly denote the time of an action, and not simply its mode as complete or incomplete.

1. It is antecedently improbable that the language could only indicate the time of an action indirectly, through its mode.

2. The apparently promiscuous employment of the tenses is due to their being used subjectively as well as objectively: that is to say, the time which they denote may be measured not only from the moment of speaking, but frequently also from some ideal position taken in thought by the speaker and suggested by the context. This, which must be equally assumed on the modal hypothesis, renders that hypothesis unnecessary.

3. When contrasted in the same sentence, the distinction is not one of mode, but of time.

4. In a series of verbs whose tenses are apparently used promiscuously, the first verb is ordinarily regulative of the rest: which shows that the apparent fluctuation of meaning in the tense is due to the connection in which it stands, and is consequently traceable to its subjective use.

5. This seeming fluctuation is more marked in poetry than in prose: which points again to a subjective explanation.

6. While the name Imperfect might be appropriate to the progressive uses of the tense so called, in which it denotes an action as present, contemporaneous with some other action, or customary, it is quite unsuited to its most marked and frequent use, that of indicating future action. That cannot properly be called imperfect or incomplete which has no existence as yet, but is to come to pass hereafter. Whereas

Future, which is conceived of by the Hebrew mind as extending indefinitely onward from the shifting and momentary present, whether actual or assumed, fitly covers all these senses.

7. The precise equivalence in all their uses of the *var-consecutive* Preterit with the Future, and of the *var-consecutive* Future with the Preterit, also points to the same conclusion. The particle simply marks the close connection between two acts, so that the second is not regarded separately, but as the sequence of the first. The standpoint of measurement is mentally shifted, so that events actually past become future from this new point of observation. The change is not in the modality of the act, but in the point of time from which it is contemplated.

16. On a fragment of the Samaritan Pentateuch in the library of Andover Theological Seminary; by Prof. G. F. Moore, of the Seminary, Andover, Mass.

This manuscript was brought to America in the summer of 1887, by Dr. J. A. S. Grant (Bey) of Cairo, and, through the kind offices of Dr. W. H. Ward in New York, deposited by him in the library of Andover Seminary. In reply to an inquiry about the history of the manuscript, Dr. Grant wrote: "It was given me by Sheikh Yacoub, the son of the Samaritan patriarch of Nablous. He was a patient of mine in Cairo, and in gratitude for curing him of a troublesome malady he sent me this MS." This Sheikh Yacoub is doubtless the present high-priest of the Samaritans, the nephew and successor of Amrân, and the manuscript must have been in Dr. Grant's possession for a number of years, as Amrân died in 1875.

The manuscript is written on vellum, of fair though somewhat uneven quality, which with time has become brown and in parts very brittle. Especially at the bottom of the pages, the writing is sometimes almost or quite illegible. In two or three pages which were most defaced, the letters have been retraced in a clumsy modern hand. The leaves are about 18.2 by 14 cm., and the written page 12 to 13 by 9.3 cm. The page is enclosed by double vertical rules 4 mm. apart, and is ruled horizontally at the same interval, giving 31 to 34 lines to the page. All the ruling is with a dry point on one side of the leaf. The fragment contains three gatherings of ten leaves each, lacking the last leaf of the third. The gatherings are tied together with old linen thread, and there is no appearance of re-sewing.

The writing is not wholly uniform, but is in one hand, except, perhaps, some of the corrections. The writing is firm and simple, without inclination to ornamental or cursive forms. Words are separated by a single point; double points are used to mark greater pauses, as before a direct quotation; but there is no trace of the complicated system of punctuation found, for example, in the Barberini. Diacritical signs are wholly lacking. The text is divided into reading-paragraphs of approximately equal length, the end of which is marked in the usual way. The paragraphs correspond, with perhaps one or two exceptions, to

those in the printed text in the Paris Polyglot. They also agree in a great many cases with the subdivisions of the Jewish lessons, though they are on the whole much more uniform in length than the latter. The section Exodus xv. 1-22 is written in peculiar form: the page is divided vertically in the middle by double rules about 6 mm. apart, the space between which is left blank, giving the appearance of double columns. In reality the text here runs across the page, as everywhere else. Other parts of the Pentateuch are written in the same way in Samaritan codices: e. g. Deut. iv.; see Z. D. M. G. xviii: 582, Anlage 2.

To determine the character of the text, I made a minute collation of considerably more than half of the fragment, and examined passages of interest in the remainder.

The scribe was an extraordinarily negligent one. Omissions are very frequent: sometimes of single words, sometimes, by skipping to the same word further on in the context, of longer passages: e. g. xii. 17. xvi. 17. These errors have generally been corrected by interlineation, or in the margin, by the same hand. The repetition of a word at the end and beginning of successive lines is also not uncommon. In the more obscure passages many errors have arisen from the scribe's imperfect understanding of his text. Setting aside palpable blunders, however, the readings in which the manuscript differs from the printed text are in most cases supported by good codices, among which Kennicott's 61, 164, and 127 very frequently occur; less often 221. Most of the variations, of course, are purely orthographical; and in this particular the printed text, based on a Paris manuscript brought from the East by Peter a Valle, employs the *matres lectionis* more sparingly than most of the codices, ours included. On the other hand, better readings are afforded by our manuscript, among others, in not a few places in these chapters: e. g. x. 1, שתי for שמת; xii. 48, יקר for הקרב; xv. 2, זמרתיה for זמרתיה.

In estimating the age of the fragment, we are guided not only by paleographical considerations, but by certain internal indications, to which Rosen called attention in the article cited below. The numbering of the commandments has for the Samaritans a confessional significance. In opposition to the Jews, they reduce the number to nine, and in most manuscripts make this division apparent by the disposition of the page, and still more clearly by numerals in the margin: see e. g. the specimen given by Rosen, Z. D. M. G. xviii. (1864), p. 582 ff., Anlage 3, from a copy belonging to the synagogue in Nâbulus.

According to Rosen, this feature is not found in the oldest manuscripts in the possession of the Samaritans; so that its absence in our fragment may be regarded as an evidence of relative antiquity. In another particular also our manuscript agrees with the oldest as against the more recent copies. One of the most striking peculiarities of Samaritan MSS. is the pains which are taken to bring words or phrases which recur in successive lines exactly under one another, even at the expense of leaving a great part of the line open. In many cases, even the repetition of the את of the accusative gives occasion to such devices.

Instances of the kind occur in our manuscript: as, for example, in the *lex talionis* (Ex. xxi. 23 ff.), the word **נָחַת** is brought five times into a vertical column in the middle of the page, the rest of the clause being so arranged as to let the word stand free on one side or both; and on page 43, where **וּכְפַתֵּר** (Ex. xxv. 35) is brought three times into line; but they are restricted to such significant words, and are relatively few.

A paleographical examination confirms the impression made by these peculiarities. The writing bears a close resemblance to that of the Barberini Triglott at Rome, dated 1227 A. D., of which a specimen is given in the Oriental Series of the Palæographical Society, Plate 89; and that of a fragment of a similar Triglott in the British Museum (Or. 1441), also ascribed to the 13th century. It appears distinctly older than that of Ussher's MS. (Br. Mus. Cotton Claudius, B. viii, A. D. 1362-63 = Kennicott's 127), or than Br. Mus., Or. 2686, A. D. 1356. We shall probably not err if we assign the codex to which our fragment belonged to the thirteenth or the beginning of the fourteenth century.

A comparison of the fragment with the second specimen given by Baron Rosen (Z. D. M. G. xviii. 586) makes it almost certain that it once formed a part of the "Octavo codex" there described. The size of the page, the number of lines, and especially the character of the hand-writing—allowance being made for the method of reproduction employed—all agree very exactly.*

If this is so, the codex lays claim to a much greater antiquity; for its *ta'riḥ* declares that it was copied

בשנת חמש ושלשת שנה לממלכות ישמעל

i. e. A. H. 35.

It would hardly be worth while to point out that no credence is to be given to this extraordinary date, if Baron Rosen had not accepted it as authentic. The use of the Mohammedan era itself points to a much later time.

17. Note on the origin of the supralinear system, of vowel points in Hebrew; by Prof. G. F. Moore.

Wickes (Hebrew Prose Accents, Appendix II.) has given a new turn to this question, by the attempt to show, on the basis of the accentuation, that the system is not that of the Oriental school (Babylonian); and indeed that, far from being of independent and perhaps earlier origin, it is directly dependent upon the Palestinian punctuation, of which it is an unsuccessful modification in the direction of simplicity. Of the vowel-pointing he has only said in a note (p. 149, n. 20): "I believe that it would be equally easy to show that the superlinear vocalization, which, as a system, is far more complete and coherent, still presupposes the Palestinian as a basis." However this may be, the nature of the signs used for the vowels seems to give evidence that the system originated under Arabic influence, as in the Tiberian system

* This identity was recognized and suggested to me by Professor Kautzsch.

we recognize the influence of Syriac. The *u* is nothing but a γ ; the *ā* an \aleph inclining to a cursive form, sometimes resembling that which it assumes in Estrangelo, sometimes more like the Palestinian Syriac; *i* may very well be a $\dot{\gamma}$, reduced, as it is in all Hebrew cursives, to a mere dot. The three remaining vowels may be regarded as differentiations of these forms: *o* of *u*; *e* of *i*; *ā* of *ā*, with which it is in MSS. often confused. The use of the three consonants $\aleph \gamma \dot{\gamma}$ as vowel-signs outside of the line suggests at once the Arabic punctuation which represents *a* by a little \bar{a} above the line (Fatha); *u* by \bar{u} (Damma); *i* by a little \bar{i} below the line (Kesra): v. De Sacy, *Notices et Extraits*, viii. 312.

The conjecture that the system arose under Arabic influence may perhaps receive some support from the frequent use in the supralinear accentual notation of the initial letters of the names of the accents: e. g. γ for רח, \aleph for חזר, \aleph for תביר, etc., a feature in which the system differs markedly from the Tiberian as well as the Syriac systems, while it at once suggests Arabic parallels, such as - for Tešdid, ~ for Wasla, ~ for Medda, etc.

18. Note on the Targum manuscripts in the British Museum; by Prof. G. F. Moore.

The British Museum has of late years acquired a number of Old Testament codices from Yemen, containing the Hebrew text with Targum. Specimens of the Targum from these manuscripts have been published by Merx, in his *Chrestomathia Targumica*, 1888. There is one fact in connection with them, however, which I have not seen anywhere noticed. It is that four of these manuscripts are by the same hand, and form together a complete Bible, with the Targums and sometimes other additions. These copies have the Hebrew text with the ordinary punctuation, and, verse by verse, the Targum with supralinear vowels.

They are as follows:

Oriental 2348. Pentateuch. Paper folio, dated Anno contractorum 1780 = A. D. 1469.

Or. 2210. Former Prophets. A. D. 1469.

Or. 2211. Later Prophets. A. D. 1475 (contains also Saadia's Arabic version of Isaiah).

Or. 2375. Hagiographa, with Targum on the Megilloth, not dated.

The Targum text of these manuscripts, which I have in considerable part closely examined or collated, is excellent; and although they are not so old as some others, they will be, for the future editor of the Targum, of prime importance.

19. On a fragment of Hayyug's treatise on weak verbs; by Prof. Morris Jastrow, Jr., of the University of Pennsylvania, Philadelphia.

At the last meeting of the Society, I presented a paper on Abu Zakariyyā Yahyā ben Dawūd Hayyug' (see Proceedings for May, 1888), outlin-

ing the position which he occupied among the Jewish grammarians, and giving some account of his two important treatises, on the weak verbs in Hebrew, and on verbs with reduplication of the second radical. At that time I knew of only three complete manuscripts of the original Arabic of these treatises, and of a fragment of the first. Two of the manuscripts, in the Bodleian Library, I copied in 1884; the third is in the Royal Library at St. Petersburg; while the fragment in the Royal Library at Berlin I collated with my copy of the Oxford manuscripts. Since that paper was printed, I have come across another manuscript fragment of the treatise on weak verbs. During a recent visit to the British Museum, my attention was directed to some late acquisitions in the department of Oriental manuscripts. Among these there was one marked MS. Or. 2594, which was bought with a lot of others from the famous Shapira, in July, 1882. Bound up with a number of treatises on Hebrew grammar by various authors—into which it is needless to enter here—are seventeen leaves belonging to Hayyug's treatise. The fragment has nothing else in common with the other contents of the volume except the binding, being neither written in the same hand nor on the same paper nor of the same date. These leaves (at the end of the volume) are of small octavo size, with seventeen lines on each page. The fragment being taken from the body of the treatise, there is no date attached to it; but, to judge from the excellent condition of the fine parchment paper on which it is written, the character of the letters, and other external signs, I am not inclined to assign to it a high date. It can hardly be older than the 16th century, and may be considerably younger. The writing is very clear and regular, and altogether it appears to have been executed with greater care than the two copies in the Bodleian—one of which is dated in 1210 and the other in 1467—or the Berlin fragment, which has no date, but is probably of the 15th century. There is equal doubt attaching to the place where the manuscript was written. Shapira is said to have brought it from Yemen, and the writing certainly differs from that of the other three just referred to, which are all of Spanish origin. As in almost all Spanish-Jewish manuscripts, the Arabic is written with Hebrew characters.*

The fragment consists of two parts. The first starts off in the middle of one of the introductory chapters to the first division of the treatise, with the words *פעל וחדר ומנחה יסתעמל פי אצלה פעל* corre-

* There is every reason now to believe that Hayyug' himself wrote his manuscripts in this way, the Hebrew letters being more familiar than the Arabic to the Arabic-speaking Jews of Spain and Africa, for whom Hayyug' in the first instance wrote. We know for a certainty that Maimonides did so, and Professor Bacher has recently shown the same to be the case with the pupil and successor of Hayyug', Abuwalid Merwan Ibn G'anāh (see Z. D. M. G. xlii. 305-6). An interesting counterpart to this class of Arabic manuscripts is presented by the Hebrew manuscripts (from Yemen) written in Arabic characters, of which the British Museum possesses about twenty.

sponding to page 29.2 of Abraham Ibn Esra's translation,* and p. 12. 16 of Moše G'ikatilia's rendering,† and extends through the first division of the treatise into the second, dealing with verbs whose first radical is a *yôdh*. Only a few lines, however, of the introductory chapter to this part are given, when the break occurs, p. 38. 17 of Ibn Esra's translation, and p. 20. 12 of Moše G'ikatilia's. The gap is a large one, for it is not until the third division of the treatise that the thread is again taken up. This second half of the fragment begins at p. 102. 21 of Ibn Esra and p. 63.31 of Moše G'ikatilia, and closes with the words **מאות ולאצל אי**, corresponding to 108. 6 of the former and 68. 17 of the latter.

A collation of the fragment with my copy of the two Bodleian MSS. shows that the former comes from a quite independent source. Where the latter differ, the fragment agrees now with the one now with the other, while in some cases it pursues a way of its own. The variations are for the most part slight, but yet quite a number of them are interesting, and important in explaining certain peculiarities of the two Hebrew translations.

20. On transposed stems in the Talmudic, Hebrew, and Chaldaic; by Rev. Dr. M. Jastrow, Philadelphia, Pa.

My observations on transposed stems have been chiefly confined to reduplicated stems, the so-called Pilpels and Palpels of both verbs and nouns. **נענעים**, **נענעין**, a Pilpel noun of **נעה** *low, rear*, means 'lowing,' and is transferred to 'homesickness, longing;' *v. Sabb. 66b; Sanhedrin, 63b and 39a.* In Exodus Rabbah, s. 1, however, **נענעים** appears as the 'howling' of a petulant child that carries his point against a weak parent. A verb **נענע**, corresponding to the noun **נענעים**, does not occur.

But the verb **נענע**, in Hebrew and Chaldaic, frequently occurs in the sense of 'rolling, wallowing.' Cantic. Rabbah to iv. 11 has **מתנענעין** *they rolled themselves* in the plants, to perfume their garments. One parallel passage (Midrash Tillim to Ps. xxxii. 2) has the same verb (**נענע**), while another (P'sikta B'shallah, p. 92b) reads **מתכלכלין** (with a variant **מתכלכלין**), and another (Dent. Rabbah, s. 7) has **מתנענעין**, which is obviously a corruption of **מתנענעין** or **מתנענעין**.

In the same sense we find the Ithpalpel **אתנענע**, **אתנענע** in Lam. Rabbah to ii. 2, and in Tanhuma Abhârê 3. In parallels to the

* Published by Ewald and Dukes in *Beiträge zur ält. Erkl. d. A. T.*, Bd. III., Stuttgart, 1844.

† Nutt's edition, London, 1870.

latter passage we find **נענע** (Lev. Rabbah, s. 20) and **ענעג** (P'sikta Aḥarē, p. 171b, with a variant **נענע**). Targ. Y'rush. Gen. xlix. 11 has **מענעגין באידמא**, whereas Koheleth Rabbah to xi. 1 has **מענעגין ברמא**. Targ. Ps. xix. 117 translates **ואשעה** with **ואינענע** ('and I will recollect in thy law').

Thus we find **נענע** and **ענעג** used promiscuously. The original is **ענעג**, the root of which is **ענ** or **ענג** *be round, be rolled*, whence the Biblical **ענה** or **ענה**, and the Talmudic **עונה**, **עוניה**, or **עוניה**.

A noun **נענעא**, in connection with **מיא**, in the sense of 'cataract,' appears in Lam. Rabbah to i. 17, in a homiletic interpretation of the Hebrew **חונג**, for which the Hebrew diction in Midrash Tillim to Ps. xlii. 5 has **חונגים של מים** (or **חונגים**). It is obvious that the Hebrew stem **חננ** or **חונ** is rendered by the Chaldaic **נענע**, where we should have expected **ענעג**; and, indeed, Arukh cites a version **אננא** for the above **נענעא** (with **א** in place of **נ**).*

Another transposition is **למלם** for **מלמל**, from **מלל**, signifying 'talk against, murmur.' P'sikta Rabbathi, s. 6 (twice), and Yalkut Kings, 184, read **למלם**, for which Koheleth Rabbah to ii. 8 has **מלמל**.

The stem **כסס** in Hebrew means 'chew, nibble,' metaphorically applied (like **אכל**) to the action of fire; v. Num. R. s. 11 (and parallels) — 'seven portions of fire **כוססות זו בזו** *lapping over one into the other*.' In the same sense the Pilpel **כססם** is used in Y'rushalmi Beṣah, iv. 62c (bottom). **שלא הכססם** *that the log may not be grazed* by the adjacent fire. Its transposition **סכסך**, however, appears in Babli Baba Kamma, 60a and 22a, in connection with **לחך**.

But the stem **סכסך** occurs also in the original (and Biblical) sense of 'entangling, interweaving:' v. Gen. R., s. 67; whereas its transposition again appears in **כסכסים** as 'thongs' or 'straps,' just as in Biblical Hebrew **שורך** *shoe-strap* is derived from **שרך** *entangle*. Arukh has the apocopated form **כסכים**.

פספס, in accordance with its simple **פסה** (Biblical **פשה**), means 'spread, separate.' This meaning it has in Sabbath, xxiv. 3 (155a), and Tosefta Sabbath, iii. 18; in Nazir, vi. 3, and Yerushalmi, *ibid.* iv. 55b (top), and parallels. While no instance of a transposition of this verb has been found, it is itself met with as a transposition of **ספסף**.

* For the biblical **קעקע** one Targum has **חקיק**, which might correspond to Hebrew **קקיק**. The root **קק** means 'press deeply' (Amos i. 13). Thus **קעקע** might be a transposition of **קעקע**. The verb **קעקע** in the Talmud means invariably 'stamp upon.'

This verb, a derivative of סָרַף, means 'graze' the ends or top of an object, 'trim;' v. Nazir, vi. 3; Y'rushalmi Beṣah, iv. 62c (bot.), and Y'rushalmi Baba Kamma, vi. 5c (top), where it answers to סָכַר Babil, *ibid.* 60a. In this very sense, however, is the stem פָּסַפַּס used in Tosefta P'saḥim, v. 10.

שִׁשְׁשׁוֹל, in medieval and modern Hebrew a common word for 'secretion,' finds its transposed counterpart in לִשְׁלִשֶׁת chicken's dirt or phlegm (Sabbath, xxi. 2), and in לִישְׁלִישָׁתָא foam of the nostrils (Targum Job xxxi. 20). לִשְׁשִׁית for לִשְׁלִישִׁית, the 'juice' of a plant for dyeing (Tosefta Sh'bilth, v. 6, and Tosefta Kilayim, vii. 12) appears as שִׁשְׁשִׁית, for שִׁשְׁלִישִׁית (Y'rushalmi Sh'bilth, vii. 37c top).*

A most curious instance of transposition is the following. In Sabbath, 77b, it is asked, "Does the Mishnah (Sabb. xxiii. 5) read מַעֲמִצִּין or מַעֲמִצִּין?" and the query is answered in favor of מַעֲמִצִּין (with ע), by referring to עֹצֵם (Is. xxxiii. 15). The Mishnah referred to, in the Mishnayoth, in the Y'rushalmi edition, and in the MSS. of the Babil, reads עֵמֶץ, varying with אֵמֶץ; only in the prints of the Babil the stem appears in conformity with the Biblical form עֹצֵם (v. Rabbinowicz, *Variae Lectiones*, vol. vii. p. 365 sq., notes). The argument in the Talmud in favor of עֵמֶץ from the Isalaḥ עֹצֵם makes it clear that the Jewish ear, in the Talmudic days at least, perceived no distinction worth commenting upon between עֹצֵם and עֵמֶץ, as though it were a matter of course that the Talmudic עֹצֵם and the Biblical עֵמֶץ are phonetically identical.

21. A Manuscript containing parts of the Targūm; by Prof. R. J. H. Gottheil, of Columbia College, New York City.

In his catalogue of the Hebrew MSS. in Erfurt, Lagarde gives the variant readings of the Targūm to the Haftārōth¹ from MS. No. 4 compared with his edition of the Reuchlin text. These variants are many in number; those which occur in Ezekiel have been examined by Cornill², who says of the Erfurt text, "Jener erfurter Text geht nämlich wieder ganz seinen eigenen Weg; er deckt sich mit keiner

* As to omission of one radical letter in reduplications, cf. תַּעֲצִירָה, etc. *וְעִלְתָּ*, etc.

¹ *Synagoga*, 1877, pp. 130-104. cf. Steinschneider, *Hebräische Bibliographie*, xix. 28.

² *Ibid.*, p. 139 ff. On these Targūm Haftārōth see Zanz, *Die gottesdienstlichen Vorträge der Juden*, p. 413; *Die Ritus des synagogalen Gottesdienstes*, pp. 9, 17, 52, 61, 80; Herzfeld, *Geschichte des Volkes Israel*, ii. 216; Schiller-Sinnessy, *Encyclopædia Britannica*, xxiii. 62.

³ *Das Buch des Propheten Ezechiel*, p. 126.

unsrer drei Recensionen, und hat auch mit keiner eine nähere Verwandtschaft, dagegen eine ganze Anzahl von höchst eigenthümlichen, von allen abweichenden Lesarten." In a manuscript Maḥzōr belonging to the library of Temple Emanu-El, New York, there is also found the text of these Targūm Haḥfārōth; and below I have given the results of a collation of this MS. with the Reuchlinianus. A comparison of these variants with those of the Erfurt MS. will show that they substantially represent one and the same text. It is interesting to note that some of the variants occur also on the margin of the Reuchlin codex. To Lagarde's text 236.32 our MS. has a variant which, in part, is found on the margin of the Reuchlin codex.¹ Compare also the variants to p. 463.25;² 236.13. A comparison of such manuscripts as these will probably show that they are all based upon one and the same original text.³ These texts, however, vary very much among themselves. There are several reasons for this. The same care with which the Tōrāh text was treated was not accorded to the readings from the Prophets. This is especially true of the Targūm. It was allowable to read in the Synagogue three verses of the Haḥfārāh at once before translating⁴—a measure of freedom never given to the Tōrāh readings. Just these parts, which had found their way into the ritual, were most liable to suffer from the hands of the copyists, on account of the greater frequency with which they were copied. In what relation these extracts stand to the fragments of the Jerusalem Targūm⁵ has yet to be investigated. It is certain, however, that they follow the better text of the Reuchlinianus. It is curious to note that most of these codices belong to the twelfth and thirteenth centuries.

Our MS. is written upon stout parchment, in what seems to be an Oriental hand⁶—though the Rite is that of Germany. It contains 324 leaves, one leaf being missing at the end. Strips of parchment have

¹ cf. Bacher, *Z. D. M. G.* xxxviii. 19.

² A reading which Raḥi had before him. Zanz, *Gottesdienstliche Vorträge*, p. 78; *Literary Remains of Emanuel Deutsch*, p. 462. The same reading occurs in MSS. De Rossi 265 and 405, and in the celebrated Nürnberg Maḥzōr. See Ziemlich, *Das Maḥzor Nürnberg*, in the *Mag. für die Wiss. des Judenthums*, 1884, 1885, 1886; also separately, Berlin, 1886, p. 47.

³ From what Ziemlich, l. c. p. 47, says, it is very probable that the Nürnberg Maḥzōr has our text. He does not seem to know of Lagarde's collation of the Erfurt text. The Targūm Haḥfārōth are also found in Codex B[amberger] (see *Berliner Targum Onkelos*, II. 247), and in many of the Bodleian MSS. See Neubauer, *Catalogus*, cols. 282, 284, 284, 285, etc. The well-known Soncino-Casal Maggiore Maḥzor of 1486-8, printed on parchment, which is equal to a MS., has, however, substantially the text as usually printed. But it is remarkable that in Habakuk III. 2 it omits the same words as our Maḥzōr. I have made use of the copy of this rare book belonging to the Temple Emanu-El library. It has some manuscript notes, and bears the following from the pen of S. D. Luzzatto: "Maḥzor de Soncino 1486 très-rare." On this edition see De Rossi, *Variae Lectiones*, I. p. ciii.

⁴ *Masseketh Soferim* xi. 1, 2, and Möller a. l. 154 ff., 167.

⁵ Geiger, *Urschrift und Übersetzungen der Bibel*, p. 166.

⁶ A fac-simile of a page is given in Frederik Möller's *Catalog von hebraischen und jüdischen Büchern, Handschriften, etc.*, Amsterdam, 1868, and on p. 349 a description of the MS.

This verb, a derivative of סָךְ, means 'graze' the ends or top of an object, 'trim;' v. Nazir, vi. 3; Y'rushalmi Beṣah, iv. 62c (bot.), and Y'rushalmi Baba Kamia, vi. 5c (top), where it answers to סָכַךְ Babli, *ibid.* 60a. In this very sense, however, is the stem פָּסַס used in Tosefta P'saḥim, v. 10.

שֵׁשֶׁל, in medieval and modern Hebrew a common word for 'secretion,' finds its transposed counterpart in לִשְׁלִישֶׁת chicken's dirt or phlegm (Sabbath, xxi. 2), and in לִישְׁלוּשְׁתָּא foam of the nostrils (Targum Job xxxi. 20). לִישִׁישִׁית for לִשְׁלִישִׁית, the 'juice' of a plant for dyeing (Tosefta Sh'biith, v. 6, and Tosefta Kilayim, vii. 12) appears as שֵׁשֶׁלִּישִׁית, for שֵׁשֶׁלִּישִׁית (Y'rushalmi Sh'biith, vii. 37c top).*

A most curious instance of transposition is the following. In Sabbath, 77b, it is asked, "Does the Mishnah (Sabb. xxiii. 5) read מַעֲמִצִּין or מַעֲמִצִּין?" and the query is answered in favor of מַעֲמִצִּין (with ע), by referring to עוֹצֵם (Is. xxxiii. 15). The Mishnah referred to, in the Mishnayoth, in the Y'rushalmi edition, and in the MSS. of the Babli, reads עִמֵּץ, varying with אִמֵּץ; only in the prints of the Babli the stem appears in conformity with the Biblical form עוֹצֵם (v. Rabbinowicz, *Variae Lectiones*, vol. vii. p. 365 sq., notes). The argument in the Talmud in favor of עִמֵּץ from the Isaian עוֹצֵם makes it clear that the Jewish ear, in the Talmudic days at least, perceived no distinction worth commenting upon between עוֹצֵם and עִמֵּץ, as though it were a matter of course that the Talmudic עוֹצֵם and the Biblical עִמֵּץ are phonetically identical.

21. A Manuscript containing parts of the Targūm; by Prof. R. J. H. Gottheil, of Columbia College, New York City.

In his catalogue of the Hebrew MSS. in Erfurt¹, Lagarde gives the variant readings of the Targūm to the Haftārōth² from MS. No. 4 compared with his edition of the Reuchlin text. These variants are many in number; those which occur in Ezekiel have been examined by Cornill³, who says of the Erfurt text, "Jener erfurter Text geht nämlich wieder ganz seinen eigenen Weg; er deckt sich mit keiner

* As to omission of one radical letter in reduplications, cf. חֲצוּצָה, etc. *Synmicta*, 1877, pp. 139-144. cf. Steinschneider, *Hebraische Bibliographie*, xix. 28.

² *Ibid.*, p. 139 ff. On these Targūm Haftārōth see Zunz, *Die gottesdienstlichen Vorträge der Juden*, p. 418; *Die Ritus der synagogalen Gottesdienste*, pp. 2, 17, 53, 61, 80; Herzfeld, *Geschichte des Volkes Israel*, II. 216; Schiller-Sinnessy, *Encyclopædia Britannica*, xxiii. 62.

³ *Das Buch des Propheten Ezechiel*, p. 126.

unsrer drei Recensionen, und hat auch mit keiner eine nähere Verwandtschaft, dagegen eine ganze Anzahl von höchst eigenthümlichen, von allen abweichenden Lesarten." In a manuscript Maḥzōr belonging to the library of Temple Emanu-El, New York, there is also found the text of these Targūm Haḥfārōth; and below I have given the results of a collation of this MS. with the Reuchlinianus. A comparison of these variants with those of the Erfurt MS. will show that they substantially represent one and the same text. It is interesting to note that some of the variants occur also on the margin of the Reuchlin codex. To Lagarde's text 236.32 our MS. has a variant which, in part, is found on the margin of the Reuchlin codex.¹ Compare also the variants to p. 468.25;² 236.13. A comparison of such manuscripts as these will probably show that they are all based upon one and the same original text.³ These texts, however, vary very much among themselves. There are several reasons for this. The same care with which the Tōrāh text was treated was not accorded to the readings from the Prophets. This is especially true of the Targūm. It was allowable to read in the Synagogue three verses of the Haḥfārāh at once before translating⁴—a measure of freedom never given to the Tōrāh readings. Just these parts, which had found their way into the ritual, were most liable to suffer from the hands of the copyists, on account of the greater frequency with which they were copied. In what relation these extracts stand to the fragments of the Jerusalem Targūm⁵ has yet to be investigated. It is certain, however, that they follow the better text of the Reuchlinianus. It is curious to note that most of these codices belong to the twelfth and thirteenth centuries.

Our MS. is written upon stout parchment, in what seems to be an Oriental hand⁶—though the Rite is that of Germany. It contains 324 leaves, one leaf being missing at the end. Strips of parchment have

¹ cf. Bacher, *Z. D. M. G.* xxxviii. 19.

² A reading which Raḥi had before him. Zanz, *Gottesdienstliche Vorträge*, p. 78; *Literary Remains of Emanuel Deutsch*, p. 402. The same reading occurs in MSS. De Rossi 265 and 405, and in the celebrated Nürnberg Maḥzōr. See Ziemlich, *Das Maḥzor Nürnberg*, in the *Mtg. für die Wiss. des Judenthums*, 1884, 1885, 1886; also separately, Berlin, 1886, p. 47.

³ From what Ziemlich, l. c. p. 47, says, it is very probable that the Nürnberg Maḥzōr has our text. He does not seem to know of Lagarde's collation of the Erfurt text. The Targūm Haḥfārōth are also found in Codex B[amberger] (see *Berliner Targum Onkelos*, II. 247), and in many of the Bodleian MSS. See Neubauer, *Catalogue*, cols. 282, 283, 284, 285, etc. The well-known Soncino-Casal Maggiore Maḥzōr of 1485-6, printed on parchment, which is equal to a MS., has, however, substantially the text as usually printed. But it is remarkable that in Habakuk III. 2 it omits the same words as our Maḥzōr. I have made use of the copy of this rare book belonging to the Temple Emanu-El Library. It has some manuscript notes, and bears the following from the pen of S. D. Luzzatto: "Maḥzor de Soncino 1486 très-rare." On this edition see De Rossi, *Variae Lectiones*, I. p. ciii.

⁴ *Massketh Soferim* xi. 1, 2, and Müller s. l. 154 ff., 167.

⁵ Geiger, *Urschrift und Uebersetzungen der Bibel*, p. 165.

⁶ A fac-simile of a page is given in Frederik Müller's *Catalog von hebraischen und jüdischen Büchern, Handschriften*, etc., Amsterdam, 1868, and on p. 349 a description of the MS.

been cut from three or four pages, in one or two places injuring the text. The codex was evidently meant to consist of quaternions.¹⁰ A number of the quires were not complete originally, and consist only of four, instead of eight, leaves. The make-up of the quires can be plainly seen, the hair and flesh sides being easily distinguishable. Curiously enough, the MS. begins with the hair side, the writing commencing on the second page, as is the case with some Latin MSS.¹¹ The lines, both horizontal and vertical (for fixing the columns in position), were made by some sharp instrument spacing off the lines, as indicated by a series of punctures along the outer edges of the parchment. This was only done on the hair side, the ruling showing through on the flesh side. In the greater part of the MS. this ruling was done right across the sheet before it was folded. It was partly done with a lead instrument.

The MS. is 25 cm. high and 17½ cm. wide. Catch words are written only at the end of the quires. There are at least two original hands discernible. By far the greater part is written by the first hand. The writer is at times very careful in his work; the Passover Haggādāh being written in a large, bold hand. When at his best, he punctuates each word carefully. He seems at times to grow tired, omits all vowel-points, and works in a slovenly manner. This is very noticeable toward the end. His name is unknown. The second hand, which has written fols. 25a-29b and 35a-46b, is that of a certain Šmū'el bar M'naḥem.¹² On fols. 180b, 205b, 286b writing has been erased. Both writers were professional Šōferim, and often display their ignorance. The *šōf pōšūḱ* is often placed at the end of a line where it is entirely out of place. There are certain peculiarities in the script which can, at times, with difficulty be distinguished from errors. The *ālaf* is curiously made—much more like the cursive than the square. The final *kāf* receives no *šewa*. The compound *šewa* is very rarely used. It is difficult to distinguish א and א, ' and ' , ב and ב. The tetragrammaton is written with three *yōdh*s.¹³ The *yōdh* often follows a simple *šewa*.¹⁴ At times there is a double vocalization.¹⁵ *Rāphē* is freely used—often over the *yōdh*.¹⁶ *Šin* is written with the point over the middle arm. The absence of certain prayers¹⁷ and the script place the MS. in the twelfth or thirteenth century, and these peculiarities of writing have, therefore, some interest.

¹⁰Gregory, *American Journal of Philology*, 1886, p. 32, says, however, "Hebrew manuscripts generally have quinions."

¹¹Gregory, l. c.

¹²fol. 46b. עד כאן כתבתי הסופר שמואל בר מנחם לא זק. חזק ונתחזק.

¹³Frankel's remark (*Zu dem Targum der Propheten*, p. 41, note 2) is somewhat out of place.

¹⁴דגלו fol. 272b, line 2.

¹⁵יהושע fol. 275a, line 5. cf. *Berliner Targum Onkelos*, p. 248.

¹⁶רבונין fol. 270b, line 9.

¹⁷See Müller, *Catalog*, l. c.

The MS. contains a number of otherwise unknown liturgical pieces, which I shall publish elsewhere. On fols. 136a, 153b, there are other portions of the Targūm; on fol. 47a, a list of the Parāsiyōth of the Pentateuch. On fols. 102, 103 there is a zarkā list similar to those in Bartolocci and in Norzi's Bible. In view of the occurrence of this list, Wickes' statement¹⁷ that such lists are not older than the 14th century must be modified. I only note that in this list *Karnē Pārāh* is formed in exact resemblance of "cow-horns."¹⁸ The name *תרין חסרין* also occurs.¹⁹

There are also traces of a third hand, which has made many additions on the margin, and corrections in the text itself. On fol. 285b a fourth hand has written the following:²⁰ "When thy writing reached me, I kissed it and treasured it; I hid it in my bosom; O thou my beloved, my friend R. Yishak, the son of R. Mōss, may God preserve thee, and grant thee [new] life! Know that I rejoiced exceedingly when I heard that a return to France had been made possible (lit., that there was a return in France). O my beloved, my friend, I come [now] to beseech thee, as a servant asking a favor of his master, that thou buy for me one box (פֶּסֶק), one pelican, one ounce of pepper, and half an ounce of ginger. Do not unto me as [did] the sister of לִיטֵן (Litten?). But this is no [place] to write at length; only to ask after your welfare, and [to wish] much peace to thee and to all the sons of thy father. Of the increase of his government and of peace (Is. ix. 7) to thee my teacher, my beloved, my loved one, my friend, and my companion. . . ."

The codex was in the possession of the family M'kullam,²¹ of one Abrahām Weill,²² and of the College of Trevir.²³

The numbering is according to the pages in Lagarde's edition of the Reuchlinianus. It is to be noted that the whole of Ezekiel i. is found here as *Haftārāh*. In the MS. the *Haftārōth* run from fol. 267b to 275b.

¹⁷ A Treatise on the Accentuation of the twenty-one so-called Prose Books of the Old Testament, p. 15, note 18.

¹⁸ Wickes, l. c., p. 21.

¹⁹ On fol. 285b there is the beginning of another zarkā list.

²⁰ בנא כתבן לידִי ש נשקתו וחיִשקתו ובחִיק צפנתו אתה אחובי חבירי ר' יצחק
בר משה שח' ו' דע כי שמחתו באר על השמועה אשר שמעתי כי יש חזרה בצרפת
ואתה אחובי חבירי באתי לחלותן בעבדא דמתחנן למרא שתקנה לי תיק אחד וקאה
אחד ואוקיא אחד מפלפלין וחצי אוקיא מינגנבילה ואל תעשה לי כאחות לוסן ואין
להאריך רק להעריך בשלשן ורב שלום לך ולכל בני אבין.
למרבח הסמרה ושלי אין קץ אלך מורי חבובי אחובני אלופי וזמנידעי דמק?

²¹ Fol. 47a (Bennet, fol. 24b, the same with the addition וְעַל. On the inside of the cover the same name is scribbled; also ברין בן מאר. On the second cover there is also אברהם בר משה, דוד בר משה, יעקב בר משה.

²² Fol. 1a, אברהם וייל, on back of first cover והקצין להאלוף וזמנידעי דמק.

²³ Fol. 324b, but crossed out. *Liberum hunc donavit Collegio Trevir. S. J. 10 Apr. At 1625 praenob. D. Damiānus A Petra.*

The variants are as follows :

רנפקו. 23. | והו | לנבעתא | >ית | ונזרית. 22. | חרפין | עביר. 6.
במימרא. 28. | כל דרא כל גברי. 27. | דאתילדו. 26. | דוכרא. 24.
באתריהון. 32. | בתריהון | עברא | ארעא. 30.

2. | גיל-גלא | מינכון | ד, דמצרים. 1. 7.
וארעא. 3. | בניסן בארכעא עשרא | בגיל-גלא
which a later hand has corrected into ~~רארעא~~ 4. | רקלין. |
is written without punctuation and then crossed out | 6. | מעלילת. |
כר הוה | במיהוי | מעלילת. 6.
או | but the second hand has added | ולבעלי | הלסעדנא. 8.
רקלך. 12. | מלאך שליח. 11. | >על. 10. | ליה | לא | רבבא. 9.
| דיעבדין דנחש | ומתאחרא. 14. | רבוזלא. 13. | דעבד. 13.
| דנפיק מינה | לית | דעליל | לגוה | לית | דנפיק | לאנחא | קרבא | לית
דעליל בגוה למישאל בשלמא.

8. 30. | דיהושע. | > | מימרי | שומעיה | which has been
crossed out by the second hand and ~~רבא~~ substituted on the margin.

כתני דספריא | אינשי. 22. | כל | וכל | בית | לבית. 21. | לותיה. 20. 219.
בית | לבית | דאשתכח. 24. | דאורייתא | דקיימא | וסדר | וקרא. 23.
| דקבילו | קיימא | הרא. 27. | ית | וית. 26. | פיקודוהי. 25. | איסטונא
יתא | יתאמר | וית | אמרליא | ית | סגן | וית | סגן | חלקיה. 28. | קיים
כללא, the last two words, however, are not punctuated, and are
crossed out | 29. | ממיא | מניא, but this is crossed out, and on the
margin is written ~~דלא-שירתא~~ | ולאשרתא | דעבדון | כומרא
במישר קדרון | ואוביל | ובנחלא | ונו. 30. | ד | with a small ך over the
| וית | דאסיקו | ואסיקו. 32. | ריבנו | ודיהבו. 31. | ית | עפרהון | ביתאל
| ית | וית. 33. | ר | but the later hand has written ך over the
| לשמישא | ולמזלתא | | omitted, and added by later hand.

220. 1. כמה 33. | לקיבלי | ולקיברי 3. | יתה אשירתא 1.

221. 1. עשרה 3. | כל וכל | רדנן | ודרנו 2. | איתעביר 1. | רבורו 4. | but the later hand has written ב over the ו | איתעויר 5. | ניכסודי 9. | וריכותיה 7. | לקיימא 6. | דיהודה | רבית יהודה | ובכל |

416. 8. יבישן 10. | ליה + | סחור | אינשי 9. | ואשריאני | ושרת 8. | התיחון | והיחין 11. | twice, but second time not punctuated | ואקרים 15. | בישראל 14. | הא אנא | פיתגמי 13. | איתגלי | ואת גלי | והוה קל | והא קל | כמה | ואתנבאיתי 16. | ואיתין 15. | אתיא 20. | על רוח | על רוחא 19. | ובישראל 18. | גרמיה | וחבריה | ריגליהון 22. | ותיחון | וחיו | כמה | ויחון | corrected to ריחין 21. | בית אינון הא אמרון גרמנא פסק סיברנא לנא | ובית ישראל 23. | מגו קבריון 27. | על ארעא 26. | קבורתא | וקיבריון | הא אנא 25. | ואיקיים 29. | ואיתין | מקיבריון |

138. 23. דמשיוב | תוקפי 24. | שאול משובא | ולדוד | > כל 23. | רוחצניה 26. | לתקוף | ולי תקוף 25/26. | מיתיהב | אלהא | אלהי | פירקני | ורופיי 29. | > לי | סמך | מימרי | סמככי 28. | רעל | sic! | כאיתבא | כאיתא 31. | קרם יי + | ודוד 30. | ואניסין + | וחטופין | משרית רשיען 33. | ביעתת | חייבין 32. | דיתבא | on margin |

139. 1. ויכלולי 3. | דמקביל | עקא לי | ובר עייקא לי 1. | בערפלא 8. | משיצא 5. | קרמוהי + | וכתננא | רשיעא + | ודפרעה | תקיפין מרכפת עננים 8/9. | נחית | יקר | ויקריה |

140. 21. י טיבו | ועיכיד | על ועם 22. | תושבחתן | בעממא 21. | עולם 23. | added above the line |

ער בען יומא רב וסג עירן ליה למיעל הא 236. 11, 12.
 סנחריב מלכא דאתור נטל ועבד תלת אונין ודבר עימיה
 מאתן אלפין ריבבי מלכין קיטרי תנא דיתבין בהון ודבר
 עימיה מאתן אלפין אחידי סיפין ורומחין גיברין דרהטין
 קדמוהי מאה אלפין מינין דמשריתיה מאתן אלפין ריבוא
 חסר חד אורבא דמשריתיה ארבע מאה פרסין צואר סוסותיה
 ארבעין פרסין משריתא קדמאה כד עברו בירדנא דלו עיקבי
 סוסותהון ושתו מנא משריתא תליתאה כד עברו בירדנא לא
 אשכחו תמן מנא וחפרו בירין ושתו מנא

but י , ארגישת | דירושלם | וכן + [עני 13. | לקביל | קריית 12.
 [כל משרייתיה כל 14. | ת | ו | ש | added above the line between
 משרייתיה ועלה כנישית כל משרייתיה דא היא זעירא וחלשא |
 [הא ריבון עלמא | דבציון 16. | on margin | ומניד | וקם 15.
 חלף דאתרברב (second ר added by later hand) מלכא סנחריב
 [| corrected by second hand from a ב | דאתור ריבון כל עלמא
 במשרייתיה 19. | ויתקטלון 18. | > דמתבעט | במשרייתיה 17.
 the second word being some-
 what illegible and supplied on the margin by second hand | 21.
 though the second hand has written a ך over
 [יהי דאין | לא לחיו | ולא לחיו 23. | בדחלתא 22. | ס | the first
 [והא 25. | וידון 24. | יהא בוכח | יהי מוכח | יהא דאין 26.
 [בר דוד | דישראל | ביומי 27. | הימניתא 26. | > אדמלגן
 [וינקא | ויבול 30. | > ופטים כחדא ויניק 28/29. | ועיגל 28. | יסנא
 [מדע | דמדישי 32. | עינוהי חיווי 31. | על חיווי פתן 30/31.
 [ודחלתא | וית דחלתא

237. 1. מלכותא | דִּיקָם ית לַעֲמָמָא ודיקום וגו' | < דצתיד |
2. מִשְׁדָּרְהִי , there is a mark over ד as if to delete it. Undoubtedly
was intended | lines 2 to 17 are omitted.

22. | רבה . 21. | וּשְׁבוּחֵי . 21. | מִדְּעַת | גַּלְיָא | אֲדָרְכֵּרוּ | צִלִּי . 19.
: סִילַק הַפְטוּרוֹת שֶׁל פֶּסַח + וְדִישָׁאָל

367. 24. בּוֹמֵן | פְּלָנוֹת | but with ב added over the line. | 27.
אֲנָא הוּיָתִי שְׂרִי | וְאֲנָא וְגו' | יְחֻקָּאָל + וְאֲמַר בְּנוּ בְנֵי גְלוּתָא
29/30. | חֲמִישָׁתָא | בְּתַמְחָא בַּחֲמִישָׁא . 29. | מִן קֶדֶם " + וְעַלִּי . 28.
| דִּינְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵהוּן וְגַלְיָא עֲמַהוּן מִלְכָּא יוֹכִינָן וְלַגְלוּתָא וְגו'
33. | וְתַמְלִל | תִּנְיִינוּ . 31. | תַּלְוֹת וְעִים | מִיְהוּדָה הָוָה פִּיתָנָם . 30.
| וְאִישָׁתָא |

368. 1. אַרְבַּעַה | לְהוֹן . 3. | > 2 to end of line | כַּעֲיִן | מִינּוּ עֲנָנָא . 1.
לְכָל אַפָּא + וְאַפִּין | שִׁיתָא . 4. | אַפִּין לְחַדָּא אַרְבַּעַה אַפִּין
> אַפִּין מִיִּנִין | 4/5. From | וְאַפָּא שִׁיתָא עֶשֶׂר וְאַרְבַּעִין אַפִּין
| וְהוֹן . 7. | נָפֵא וְנָפֵא שִׁיתָא וְאַרְבַּעַה אַפָּא וְגו' | שִׁיתָא וְשִׁיתָא . 6.
8. | אַפִּין וְנָפִין וְשִׁיתָא נָפִין | מִנִּין אַפִּיא וְנָפִיא וְנָפִין נָפִיא
| בְּמִיְהוּדָה . 9. | סְגֻלָּתִין | כְּפָרְסָה | > רִיגְלִין כִּיּוּנָן וְפָרְסָה רִיגְלֵהוּן
| שְׂרָפִיא | חוּפְנִי . 12. | מִיַּעַל . 11. | לְמִיְהוּדָה | לְהוֹן . 10. | > וּמִנְצֻנָּן
| > אֲוֹבָר | above which is written by the second
15. | וְכִירְיָא | לְקַבִּיל וְעִים . 14. | נִישְׁמָא | hand what seems to be
+ וְרַעוּא . 19. | דְּהוּה . 18. | פְּרִיסָן . 17. | אַפִּי | וְאַפִּי . bis. | אִינְשָׁא
| וְיִהוּדִיָּא . 21. | וְאִישָׁתָא | בְּעוּרָא וְבַעֲרָן . 20. | מִתְחַזְרִין | לְמוּזִל
25. | וְקַלְיָא . 24. | כְּנָפָא . 23. | כְּאִישְׁתְּלוּחִיָּהוּן . 22. | נָפִיק | מִן וּמִן
28. | אַרְבַּע | מִתְרַמִּי בְנוּ | > וְעוּבְרִיָּהוּן . 27. | לְאַרְבַּעַת | לְסַטְרָא
| מַלְרַע . 31. | וְדִאִיתְרַמָּא . 21. | לְרוּם סְמִיא + וְבִירְיָתָא . 30. | שְׁוִין
| אֲוֹרָח | לְרוּחַ . 33. | > אֲוִלִין לְתַמְן רַעוּא | דְּהוּה | וְדִהוּ . 32.

369. 1. מִיתְרַמְיָהוּן | מִיתְרַמְיָן | מִלְרַע | וְדֹאִיתְרוּמְיָהוּן | 2. וְלַחְדָּא | לְהִין | לְהִין | 5. גְּלִי | דְּחָסִין | בִּירִיָּתָא | 3. > כְּרוּחַ בִּמְהֵכֹן כְּקוּל | אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל | 6. > תִּרְתִּין מִכְסִּין לְהִין דְּקִיָּמָא מֶלֶךְ עֲלֵמָא בְּקוּל מֶלֶךְ עֲלֵמָא | 7/8. וּמַבְרַכִּין | מוֹדִין | 7. > מִן קֶדֶם דְּבִירָא | 8. מִשְׁרַיִת מְרוּמָא בְּמִיקְמָהוּן מִשְׁתַּקִּין | 9. מִשְׁתַּקִּין | בּוֹמֵן | וּמִשְׁתַּמְעִין | הוּה | 10. דִּיבּוּרָא | דְּהוּה | בּוֹמֵן | 11. > עַל דְּמוֹת כּוֹרְסִיָּא | 12. on the margin | דִּיבּוּרָא | גְּפִיהוּן | 12. three times | כְּחִיזוּ אִישְׁתָּא מִיגוּ לֵה סְחוּר סְחוּר | 13. אִישְׁתָּא | אִישְׁתָּא | 14. times | 14. לְמִיחָא | לְמִיחָא | 15/16. to | 15/16. omitted | 18. > וְהִיא |

עַד דִּחְזוּן יְתִי יֵת דִּינָא דְּעֵתִיד לְמִיתִי | 28. לְרִשְׁיָעָא | 26. 468. יְשׁוּבֹן | 30. לְרִשְׁיָעָא | 30. רֵאִיתִיהִי | 29. מְתִיבָא דְּקוּרְשָׁא | added on the margin | 32. מִן בְּרֵאשִׁית | בְּדָרָא טוֹפְנָא + [לְעֵבְדָתָא] | 32. מִתְּ וְאִף עַל מְחָא פּוֹרְעֵנוּתָא רֵאִיתִית טַל אִינְשִׁי + [וּרְחִילִית | 32. רַבְרַבִּין | כְּמָה | סְרוּם כִּד אֲרִנְזוּ קְרַמְךָ שְׁמַעִית וְחָעִית | 33. רֵאִתִּיהִיב | written as two words, but punctuated as one | דֵּאֵת יְהִיב | לְרִשְׁיָעָא |

דִּהֲבַת | 1/2. From | 1. אִינּוֹן | כְּלָבָב שְׁלִים + [דֹּאֹרִיתָא | 1. 469. דֵּאִית | 3. כְּמִין בְּרֵאשִׁית לְצִדִּיקָא + [עֲלֵמָא | 2. left out | שְׁנִיא | to | פְּרַעָא | but the second hand has joined the two together. After | עַל רִשְׁיָעָא רַחֲמֶךָ עַל | and to the end of the verse we read | 7. מְלִיאַת | 6. מְזִי | 5. צִדִּיקָא תִּדְכֵּר וְתִרְחִים עֲלֵיהוֹן | כְּעַמְמִיא | 11. מִן בְּנֵי | דְּהוּא [דְּהוּוֹת | 8. גְּלִיא | נִפְקִין | 15. רִשְׁיָעָא וְחִיבָא וְלִטְעוּוֹתָא | 13. בְּנִבּוּרָת | 12. אִתְפְּרָקוּ בְּנִבּוּרָתְךָ | לְהִין | 17. רִגֵּן | 16. סְנִיאִין | וּמִשְׁרִיאַתְהוֹן | וְהַעֲלִי | 22. חִיזוּ | 21. בֵּאִיתְגְּלֵאֲתֶךָ | 20. קִיָּמָא | 19. > בְּדִיל קִיָּמֶךָ |

28. עממא | באיתנלאתך. 27. ישעין. 25. עלה [עלוהי. 23. | וקמו
 | והרכתא. 30. | תריכתא. 29. > עמך למיפרק ית' sic! למפרקת
 | מיא [ימא | but א added above the line | בזעת. 31. | תדרוך
 פרע | ראשי which the writer attempted to correct into רישי | גברי
 —the later hand seems to have added an א | 32. תברתנן. |
 עמא | רדחיקו. 33. | טבעתנן
 470. 1. מיא [ימא | 2. בבבל | 3. דאידרנו | 4. עקרא or עקיא | 5. ויתקטלון |
 6. על | רגליו. 10. | באלקה ובאלהא. 9. > ואנא | 8. וישתיצון |
 קדמוהי. 11. | ק added above the line | תוקפי

22. On a manuscript of the Peshitto Four Gospels; by Isaac H. Hall.

This manuscript has been for several years in the possession of the Rev. John A. Ainslee, a missionary at Mosul, who recently sent it to Professor Joseph Emerson, of Beloit, Wisconsin, as a gift to the library of Beloit Collège. Through the kindness of Professor Emerson I was permitted, indeed requested, to examine it.

The manuscript is written on fine, thin, Orientally glazed paper, and was originally bound in red morocco, probably with a flap. It has also a case (outside dimensions $3\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{4} \times 1$ inch) to hold it, made of canvas, originally covered with blue morocco, which has a flap embroidered on the inside. The binding is now all gone except the back, and the blue morocco is almost entirely worn away from the case. The binding was silk-sewed. The whole book and case were originally a most beautiful affair, and its exquisite qualities are by no means vanished yet. The case has the common cord to bind it up; but remnants of a small leather cord show that each corner of the flap was thus provided, and that the modern cord is not the original mode of tying up the case.

The present dimensions of the book are $2\frac{1}{2} \times 2 \times \frac{1}{2}$ inches; of the written page, $1\frac{1}{2} \times 1$ inch, exclusive of a border of five parallel lines, the middle one gold, the next two red, and the outer ones black, making the whole size of the written page $1\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inch. The upper right hand corner has the Jacobite diamond of four black dots, but only on the verso of each leaf. The writing is very fine and clear Jacobite, 30 lines to a page, but so small as to be quite trying to the eyes without a glass. Titles and subscriptions are in red, as are also the church-lesson captions (in the body of the text) and titles (in the margin). Each Gospel is preceded by some ornamentally illuminated leaves, and has also its

first page illuminated at the top. The Good Friday vigils and kindred lessons are noted in the margin, without numbers; written in red, with a black line about them. The red diamond with black centre, as a punctuation mark, is very frequent. The manuscript is the smallest Syriac manuscript of the Gospels I ever saw, as well as one of the most beautiful and exquisite.

At present the MS. consists of 148 leaves: Matthew beginning on fol. 3b, and ending fol. 40a; Mark began fol. 43b, and it ends on fol. 67a; Luke began on fol. 71b, and it ends on fol. 112b; John begins fol. 115b, and ends on fol. 146a. The first leaf of Mark and the first leaf of Luke are gone, and now replaced by modern blank leaves. The two fly-leaves at the end, after John, have only the border; all the other leaves, preceding or following the several Gospels, are illuminated. Probably one more illuminated leaf was present before Matthew. With these exceptions the MS. is complete. All that it appears to lack in the text is seven verses and a few words of verse 8 at the beginning of Mark, and five verses and some words in verse 6 at the beginning of Luke.

At the end of Matthew a colophon gives 1910 of the Greeks (= A. D. 1599) as the date of the MS.; another colophon at the end of Luke gives the probable place as the village of 'Urbish. The writer was Michael, a monk and priest, son of Bar Sūma.

The text, so far as a cursory look goes, is like the common Peshitto current in the East. It has, for example, for in Luke xxiv. 32. Of course it does not contain the *Pericope de Adultera*, but does contain the last twelve verses of Mark. Variants from the printed text occur, but none characteristic, so far as I have seen, and mostly nothing more than slight transpositions.

The lessons, both in caption and in extent, are somewhat peculiar; and I therefore give a table entire, with the colophons and subscriptions.

Title to Matthew: "By the hand of God the Lord of all I begin to write the Gospel of Matthew the Apostle, who was one of the twelve.

[I. i. 1] First." Of the Sunday before the revealed birth of Christ our God.

2. [i. 18] Of the Revelation of Joseph.

3. [ii. 1] Of the Offering [i. e. Communion] of the Birth of Our Lord.

4. [ii. 13] Of Vespers and of Matins of the Slaughter of the Children.

5. [ii. 19] Of the Offering of the Slaughter of the Children.

6. [iii. 1] Of Matins of the Epiphany of Our Lord.

7. [iv. 1] Of Matins of the first Monday of the Fast, and of Matins of the Friday of the Forty.

8. [iv. 12] Of Matins of the 5th Sunday after Epiphany, and of the Apostles.

9. [v. 1] Of the Apostles and Fathers.

10. [v. 13] Of Mar Bar Sauma, and of Simeon Stylites, and of their fellows.

11. [v. 21] Of Matins of Tuesday before the Fast.

12. [vi. 1] Of Matins of Wednesday before the Fast.

13. [vi. 16] Of the second Monday of the Fast.

14. [vi. 26] Of Matins of the 5th [Sunday] before the Fast.
15. [vii. 1] Of the second Tuesday of the Fast.
16. [vii. 13] Of Matins of Friday of the first week of the Fast.
17. [viii. 1] Of Dawn of the 2d Sunday of the Fast.
18. [viii. 14] Of the Offering of the first Saturday of the Fast.
19. [viii. 23] Of Dawn of the 3d Sunday of the Fast.
20. [ix. 9] Of Thursday in white [garments, i. e. *in albis*].
21. [ix. 18] Lesson of the Departed.
22. [ix. 27] Of Matins of the fifth Friday of the Fast.
23. [ix. 36] Of the Twelve Apostles.
24. [x. 16] At Commemoration of the Martyrs.
25. [x. 34] Of Religious persons and the Fathers.
26. [xi. 1] Of the Offering of John the Baptist.
27. [xi. 16] Of the third Monday of the Fast.
28. [xi. 25] Of Dawn of the second Sunday after Epiphany.
29. [xii. 9] Of the third Saturday of the Fast.
30. [xii. 22] Of Dawn of the Sunday on which the Fast enters.
31. [xii. 38] Lesson at Commemoration of the Mother of God [Deipara].
32. [xiii. 1] Of the second Wednesday of the Fast.
33. [xiii. 91] Of the Offering of the Sunday of Priests.
34. [xiii. 53] Of Vespers of the Beheading of John the Baptist.
35. [xiv. 14] Of the Offering of any Day.
36. [xiv. 23] Of Vespers of the second Sunday after Resurrection.
37. [xv. 1] Of the Sunday after Pentecost.
38. [xv. 21] Of Vespers of the fourth Sunday of the Fast.
39. [xv. 32] Of the Offering of Any Day. *
40. [xvi. 13] Of Vespers of the Consecration of the Church.
41. [xvi. 20] Of the 2d Sunday after Pentecost.
42. [xvi. 28] Of Dawn of the Feast of Tabernacles.
43. [xvii. 14] Of the third Wednesday of the Fast.
44. [xvii. 21] Of the third Tuesday of the Fast.
45. [xviii. 1] Of the third Sunday after Pentecost.
46. [xviii. 15] Of the fourth Sunday after Pentecost.
47. [xviii. 23] Of the second Friday of the Fast.
48. [xix. 1] Of Matins of the Sunday after the Feast of the Cross.
49. [xix. 13] Of the Father Antonius and his associates.
50. [xix. 27] Of the chief of the Apostles, Peter.
51. [xx. 1] Of Paul the Apostle.
52. [xx. 17] Of the fifth Sunday after Pentecost.
53. [xx. 29] Of the Offering of the fifth Saturday of the Fast.
54. [xxi. 1] Of Dawn of the holy Sunday of Hosannas.
55. [xxi. 18] Of the fourth Thursday of the Fast.
56. [xxi. 28] Station second of the Night of Monday of the Passion.
57. [xxii. 1] Station first of the Night of Monday of the holy Passion.
58. [xxii. 15] Of the Dawn of Tuesday of the Passion.
59. [xxii. 23] Lesson of the Departed.
60. [xxii. 34] Of Matins of Tuesday of the Passion.
61. [xxiii. 13] Of the Night of Tuesday of the Passion.

62. [xxiii. 34] Of Vespers of the Martyr Stephen.
63. [xxiv. 3] Of Vespers of the Dedication of the Cross.
64. [xxiv. 34] Of Supplications.
65. [xxiv. 45] At the Commemoration of Priests.
66. [xxv. 1] Of the Genuflexion of "Near the Gates" [i. e. the Monday before Palm Sunday]; and of Holy Women.
67. [xxv. 14] Of Matins of the Sunday of Priests.
68. [xxv. 31] Of the Just and Righteous; and of Friday in white [i. e. *in albis*].
69. [xxvi. 1] Of Vespers of Thursday of Mysteries.
70. [xxvi. 17] Of Matins of Thursday of Mysteries.
71. [xxvi. 31] Station first of the Night of Friday of the Crucifixion.
Station second [xxvi. 47].
Station third [xxvi. 59].
Of Matins [xxvii. 1].
Of the Third Hour [xxvii. 19].
Of Midday [xxvii. 27].
Of the Ninth Hour [xxvii. 46].

72. [xxvii. 57] Of Dawn of Saturday of Expectation.

73. [xxvii. 63] Of Matins of Saturday of Expectation.

74. [xxviii. 1] Of Dawn of Great Sunday of the Resurrection.

Colophon to Matthew:

'Ends the Gospel of Matthew the Apostle, which he spoke in Hebrew in Palestine. His prayer be for those who are our fellows. Yea and Amen.

'Lo therefore [I] entreat you, O possessors of varied knowledge, that is, priests and deacons who read, with the sacristans, that whenever ye read in it ye will pray for him who entreats, sinful and weak, who is Michael by his double [i. e. involving duplicity, deceitful] name, but not by his work, who wrote [this book] in the year 1910 of the Greeks [i. e. A. D. 1599] at the Fast of the Forty *Martyr*' [i. e. Doctors].

Of Mark the first leaf is gone, the text beginning in i. 8. The Lesson-numbers and captions are as follows:

2. [i. 14] Of Vespers of the Sunday after Epiphany.
3. [i. 35] Of Matins of the 2d Sunday of the Fast.
4. [ii. 1] Of the Offering of the third Sunday of the Fast.
5. [ii. 18] Of Matins of the third Sunday after Resurrection.
6. [ii. 23] Of the fourth Sunday of the Fast.
7. [iii. 13] Of the sixth Sunday after Pentecost.
8. [iii. 31] Lesson at Commemoration of the Mother of God [Deipara].
9. [iv. 24] Of the Saturday of Rest.
10. [iv. 33] Of Dawn of the fifth Sunday of the Fast.
11. [v. 1] Of Matins of the fifth Monday of the Fast.
12. [v. 21] Lesson of the Departed.
13. [vi. 1] Of the Offering of the sixth Sunday after Epiphany.
14. [vi. 7] Of the seventh Sunday after Pentecost.
15. [vi. 14] Of the Offering of the Beheading of John the Baptist.
16. [vi. 30] Of the Offering of Any Day.

17. [vi. 47] Of Vespers of Friday of the sixth week of the Fast.
18. [vii. 1] Of Dawn of Wednesday of the Middle of the Fast.
19. [vii. 24] Of Matins of the fourth Sunday of the Fast.
20. [viii. 1] Of the Offering of Any Day.
21. [viii. 11] Of Tuesday in white [*in albis*].
22. [viii. 27] Of the Offering of the Consecration of the Church.
23. [viii. 34] Of the Commemoration of Martyrs.
24. [ix. 2] Of the Offering of the Feast of Tabernacles, and Mount Tabor.

25. [ix. 14] Of the fourth Monday of the Fast.
26. [ix. 35] Of the eighth Sunday after Pentecost.
27. [x. 1] Of the Customary Blessing of Betrothed persons.
28. [x. 17] Of Vespers of the 4th Sunday after Epiphany.
29. [x. 28] Of Peter the Apostle.
30. [x. 35] Of the Offering of the sixth Sunday of the Fast.
31. [xi. 1] Of Matins of the Sunday of Hosannas.
32. [xi. 19] Of the 2d Saturday of the Fast.
33. [xii. 1] Of Matins of Monday of the Passion.
34. [xii. 18] Of the Departed.
35. [xii. 28] Of Matins of the fourth Sunday after Epiphany.
36. [xii. 41] Of Matins of the Glorifying of the Cross.
37. [xiv. 1] Lesson of Consecration of the Holy Chrism.
38. [xiv. 27] Station first of the Night of Friday of the Crucifixion.
 Station second [xiv. 43].
 Station third [xiv. 56].
 Of Matins [xv. 1].
 Of the Third Hour [xv. 11].
 Of Midday [xv. 27].
 Of the Ninth Hour [xv. 34].
 Of Saturday of Expectation [xv. 42].

39. [xvi. 1] Of the Offering of Great Sunday of Resurrection.

40. [xvi. 14] Of the Offering of the Ascension.

Colophon of Mark :

'Ends the Holy Gospel of Jesus Christ our God, the Preaching of Mark the Evangelist, which he spoke in Latin at Rome the Great. His prayer [be] with his fellows and be with us. Yea and Amen.'

Of Luke the first leaf is wanting, the text beginning in i. 6. The Lesson-captions and numbers are as follows :

2. [i. 26] Of the Annunciation of the Mother of God [Deipara].
3. [i. 39] Of the Visit [lit. Going up] of Mary to Elisabeth.
4. [i. 57] Of the Birth of John.
5. [ii. 1] Of the Night and Matins of the Birth of Our Lord.
6. [ii. 21] Of Vespers and Matins of the Entering [i.e. Presentation] of Our Lord at the Temple.
7. [ii. 36] Of the Offering of the Entering.
8. [ii. 41] Of the Sunday after Nativity.
9. [iii. 1] Of the Offering of Epiphany.
10. [iii. 21] Of Vespers of the second Sunday after Epiphany.

11. [iv. 1] Of Dawn of the first Monday of the Fast.
12. [iv. 14] Of Matins of the beginning of the Year, and Commemoration of the Prophets Elijah and Elisha.
13. [iv. 21] Of Vespers of the fifth Friday of the Fast.
14. [v. 1] Of Matins of the 2d Sunday after Resurrection, and of the Apostles.
15. [v. 12] Of Matins of the fifth Sunday of the Fast.
16. [v. 27] Of the fourth Sunday after Resurrection.
17. [vi. 6] Of Matins of the fifth Tuesday of the Fast.
18. [vi. 12] And in Commemoration of the Apostles.
19. [vi. 20] Of the fourth Friday of the Fast.
20. [vi. 37] When one goes up to the Pillar, and of Dawn of the first Wednesday of the Fast.
21. [vii. 1] Of the Offering of the fourth Sunday of the Fast.
22. [vii. 11] Of the Offering of the fifth Sunday of the Fast.
23. [vii. 18] Of Matins of the fifth Sunday after Epiphany.
24. [vii. 36] Of the Third Hour of Thursday of Mysteries.
25. [viii. 1] Of the second Thursday of the Fast.
26. [viii. 16] Of Mary the Mother of God [Deipara].
27. [viii. 21] Of Vespers of the fifth Sunday of the Fast.
28. [viii. 40] Of Matins of the fifth Sunday of the Fast.
29. [ix. 1] Of the Apostles, and of the fifth Sunday after Resurrection.
30. [ix. 12] Of the Offering of Any Day.
31. [ix. 18] Of the Twelve Apostles.
32. [ix. 28] Of Matins of the Feast of Tabernacles.
33. [ix. 37] Of the sixth Monday of the Fast.
34. [ix. 51] Of the 6th Sunday after Resurrection.
35. [x. 1] Of Wednesday *in albis*.
36. [x. 25] Of Vespers of the sixth Sunday of the Fast.
37. [x. 31] Of Holy Women [i. e. Female Saints].
38. [xi. 1] Of Dawn, Tuesday before the Fast, and of Supplications.
39. [xi. 14] Of the sixth Tuesday of the Fast.
40. [xi. 27] Of the Mother of God [Deipara].
41. [xi. 37] Of the 6th Wednesday of the Fast.
42. [xi. 47] Of the Offering of the Annunciation of Zacharias.
43. [xii. 1] Of the Commemoration of Martyrs.
44. [xii. 16] Of the third Friday of the Fast.
45. [xii. 32] Of the Obsequies of Bishops.
46. [xii. 49] Lesson of Supplication [i. e. of the Ninevites].
47. [xiii. 1] Of the 2d Sunday after the Feast of the Cross.
48. [xiii. 10] Of Matins of the sixth Wednesday of the Fast.
49. [xiii. 22] At Commemoration of the Fathers.
50. [xiv. 1] Of the fourth Tuesday of the Fast.
51. [xiv. 25] Of the Tonsure of Monks.
52. [xv. 11] Of the Fast of the Supplication [i. e. of the Ninevites].
53. [xvi. 1] Of Matins of the Sunday on which the Fast enters.
54. [xvi. 19] Of Dawn, Sunday of the Departed.
55. [xvii. 1] Of Dawn, first Friday of the Fast, and of Supplications.

56. [xvii. 11] Of the Offering of the second Friday of the Fast.
57. [xvii. 20] Of the third Thursday of the Fast.
58. [xviii. 1] Of Supplications.
59. [xviii. 15] Of the Father Antonius, and of his fellows.
60. [xviii. 35] Of the 6th Thursday of the Fast.
61. [xix. 11] Of Vespers of the Sunday of Priests.
62. [xix. 28] Of the Offering of Sunday of Hosannas.
63. [xix. 41] Of Dawn, Tuesday of Passion.
64. [xx. 1] Station 4 of the Night of Tuesday of Passion.
65. [xx. 39] Of the Offering of the fifth Sunday after Epiphany.
66. [xxi. 5] Of the Offering of the Feast of the Cross.
67. [xxi. 29] Of Dawn of the Sunday after the Feast of the Cross.
68. [xxii. 1] Of Dawn of the Friday of the Crucifixion.
69. [xxii. 31] Station first of the Night of Friday of the Crucifixion.
 Station second [xxii. 47].
 Station third [xxii. 55].
 Of Dawn [xxii. 66].
 Of the Third Hour [xxiii. 10].
 Of Midday [xxiii. 36].
 Of the Ninth Hour [xxiii. 39].
 Of the Saturday of Expectation [xxiii. 59].

70. [xxiv. 1] Of the Night of Great Sunday of the Resurrection.

71. [xxiv. 13] Of Monday in *albis*.

72. [xxiv. 36] Of Matins of Vespers of the Ascension.

Colophon of Luke :

'Ends the Gospel of Luke, which he spoke in Alexandria in Greek.

'There wrote [it] one weak in everything and less than all, who by name is a monk and priest, but nevertheless in deed far and distant from the uprightness thereof, Michael son of Bar Šûm, who is from the village of 'Urbish, who cries, May prayer be made for me.'

Title to John :

'Again in the strength of Our Lord we write the Holy Gospel of John the Apostle, beloved of Our Lord. First.'

1. [i. 1] Lesson of Vespers of the Saving Birth of Christ.
2. [i. 18] Of Matins of the Sunday after Epiphany.
3. [i. 35] Of the Offering of the Sunday after Epiphany.
4. [i. 43] Of the Offering of the 3d Sunday after Epiphany.
5. [ii. 1] Of the Offering of the Sunday on which the Fast enters, and of the Mother of God [Deipara].
6. [ii. 12] Of the Offering of the Raising of Lazarus.
7. [iii. 1] Of the Offering of the second Sunday after Epiphany, and of Baptism.
8. [iii. 13] Of Matins of the Middle of the Fast.
9. [iii. 22] Of John the Baptist, and of Baptism.
10. [iv. 4] Of the Night of Blessing the Waters, and of Genuflexion.
11. [iv. 43] Of Dawn of the fifth Sunday of the Fast.
12. [v. 1] Of Matins of the third Sunday of the Fast.
13. [v. 19] Of Matins of Sunday of the Departed.

14. [v. 30] Of Matins of the 3rd Sunday after Epiphany.
15. [vi. 1] Of the Offering of the 4th Sunday after Epiphany.
16. [vi. 16] Of Vespers of the fifth Monday of the Fast.
17. [vi. 30] Of the Offering of Any Day.
18. [vi. 47] Of the Offering of Any Day.
19. [vi. 61] Of Matins of Wednesday of the Passion.
20. [vii. 1] Of Matins of the fifth Wednesday of the Fast.
21. [vii. 37] Of the Offering of Basil and Gregorius.
22. [vii. 45] Of Wednesday of the Passion.
23. [viii. 12, ordinary numbering; for the text omits, of course, the *pericope de adultera*.] Of the Offering of the second Sunday after Epiphany.
24. [viii. 28] Of Dawn of Wednesday of Passion, and of Commemoration of Stephen.
25. [ix. 1] Of Matins of the sixth Sunday of the Fast.
26. [x. 1] Of Mar Severus and his fellows, and of the Election of Bishops.
27. [x. 22] Of Matins of the Consecration of the Church.
28. [xi. 1] Of the Offering of Friday of the Forty.
29. [xi. 47] Of the Wednesday of Passion.
30. [xi. 55] Of Matins of the Raising of Lazarus.
31. [xii. 12] Of the Offering of [the Sunday of] Hosannas.
32. [xii. 23] Of Matins of the Monday of Passion.
33. [xiii. 1] Of the Mystical Washing.
34. [xiii. 31] Of Matins of the 5th Sunday after Resurrection.
35. [xiv. 1] Of Thomas and Philip, apostles.
36. [xiv. 15] Of Dawn of the Sunday of Pentecost.
37. [xv. 8] Of Matins of Pentecost.
38. [xvi. 4] Of the Offering of Pentecost.
39. [xvi. 16] Of Dawn of the third Sunday after Resurrection.
40. [xvi. 31] Of Matins of the sixth Sunday after Resurrection, and of the Election of Priests and Deacons.
41. [xvii. 13] Of the third Sunday after the Feast of the Cross, and of the Election of Priests and Deacons.
42. [xviii. 1] Station first of the Night of Friday of the Crucifixion.
 Station second [xviii. 12].
 Station third [xviii. 19].
 Of Matins [xviii. 28].
 Of the Third Hour [xviii. 38].
 Of Midday [xix. 13].
 Of the Adoration of the Cross [xix. 25].
 Of the Saturday of Expectation [xix. 38].
43. [xx. 1] Of Matins of Sunday of Resurrection.
44. [xx. 19] Of Vespers of New Sunday.
45. [xx. 26] Of Matins of New Sunday.
46. [xxi. 1] Of the Offering of New Sunday.
47. [xxi. 15] Of Simeon Cephas, and the Election of Bishops.
48. [xxi. 26] Of John the Apostle.

In general appearance and style of writing, and indeed in origin and date, this manuscript is to be classed with the one obtained by Dr. Asabel Grant, brought to this country by Justin Perkins, and now in the A. B. C. F. M. Library at Boston; with another one brought to this country by Mr. (now Rev. Mr.) Neesan, and now, I believe, temporarily on deposit in New York; and very nearly with still another, brought from Oroomiah by the Rev. James E. Rogers, and now the property of the Union Theological Seminary in New York.

The manuscript is pointed after the Nestorian manner, having also the mark *naghôda* everywhere. Most of the punctuation is ancient, though some is either retraced or modern. The writing is careful and good, but with here and there a slip, by omission or otherwise, which the scribe himself or a later hand has corrected. A number of marginal notes, here and there in the volume, have been carefully obliterated, and, with one or two exceptions, are undecipherable. The right-hand upper corner of each page is marked with a diamond of black dots. The quire-numbers have an exceedingly simple ornamentation: a red diamond of dots with two small black circles in it, at each side of the number, and another similar diamond at the foot of the page, at each corner (but on no other pages than those bearing the quire-numbers). The same kind of a diamond marks off the longer paragraphs in the text, is doubled to mark off the sections (ܡܕܢܐ), and is used with the section-numbers in the margin.

The Syriac sections are numbered separately (in the margin) for each Gospel and for the Acts; the Catholic Epistles are numbered continuously as one book, and the Pauline Epistles (including Hebrews) as another. Here and there are traces of a double numbering, the second series being continuous from the beginning to the end of the New Testament; but this double numbering is now present and legible only from section 18 (128), in 1 Corinthians onward. (This double numbering is correct: Matthew has 22 sections; Mark, 13; Luke, 22; John, 20; Acts, 25; Catholic Epistles, 7; Pauline Epistles, including Hebrews, 35: in all, 165). Of Church-Lesson notes I find but one in the whole volume, viz. at 1 Corinthians xv. 20 ܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ. Next, Lesson of Great Saturday, i. e. that before Resurrection, or Easter. Of the marginal notes, one specimen will serve, at 'Simon the Leper,' Matthew xxvi. 6. The note reads: 'He was the father of Lazarus and of Mary and of Martha.'

The Titles and Subscriptions to the several books are of the simplest sort, and, with the lesson-note above stated, are in red. They have no ornament, but run on continuously with the text. The following is a schedule of them (in translation):

Quire 1, fol. 3b.] '[Relying] on the strength of Our Lord Jesus Christ, we begin to write the Holy Gospel, the preaching of Matthew.'

Q. 4, fol. 7a.] 'Ends the Holy Gospel, the preaching of Matthew, which he preached in Hebrew in Palestine. Again, the Holy Gospel, the preaching of Mark.'

Q. 6, fol. 8a.] 'Ends the Gospel of Mark, which he spoke in Latin at Rome. Holy Gospel, the preaching of Luke.'

Q. 10, fol. 4b.] 'Ends the Holy Gospel of Luke, which he spoke in Alexandria. Again, the Holy Gospel, the preaching of John.'

Q. 13, fol. 3a.] 'Ends the writing of the Gospel of John, which he spoke in Greek at Ephesus. End of the writing of the Four Illustrious Evangelists, Matthew and Mark and Luke and John. Glory to Him who helped them and to Him who strengthened them. Yea and Amen. Again, we write the Acts of the Blessed Apostles.'

Q. 16, fol. 10b.] 'Ends the Acts of the Blessed Apostles. Again, the Epistle of the Apostle James.'

Q. 17, fol. 4a.] 'Ends the Epistle of the Apostle James. Again, the Epistle of the Apostle Peter.'

Q. 17, fol. 8a.] 'Ends the Epistle of the Apostle Peter. Again, the Epistle of the Apostle John.'

Q. 18, fol. 2a.] 'Ends the Epistle of the Apostle John. Epistle to the Romans.'

Q. 19, fol. 6b.] 'Ends the Epistle to the Romans, which was written from Corinth. Again, the First Epistle to the Corinthians.'

Q. 21, fol. 1b.] 'Ends the First Epistle to the Corinthians, which was written from Philippi of Macedonia. Again, the Second Epistle to the Corinthians.'

Q. 22, fol. 1b.] 'Ends the Second Epistle to the Corinthians, which was written from Philippi of Macedonia. Again, the Epistle to the Galatians.'

Q. 22, fol. 6a.] 'Ends the Epistle to the Galatians, which was written from Rome. Again, the Epistle to the Ephesians.'

Q. 23, fol. 1a.] 'Ends the Epistle to the Ephesians [here a caret, and marginal note in which the place of writing the Epistle is given, and seeming to read 'which was written from Rome,' or perhaps 'Corinth']. Again, the Epistle to the Philippians.'

Q. 23, fol. 6b.] 'Ends the Epistle to the Philippians [in margin, a contemporary note adds 'which was written from Rome']. Again, the Epistle to the Colossians.'

Q. 23, fol. 8a.] 'Ends the Epistle to the Colossians, which was written from Rome. Again, the ['First' is inadvertently omitted] Epistle to the Thessalonians.'

Q. 24, fol. 1a.] 'Ends the First Epistle to the Thessalonians, which was written from Athens. Again, the Second Epistle to the Thessalonians.'

Q. 24, fol. 2a.] 'Ends the Second Epistle to the Thessalonians, which was written from Laodicea. Again, the First Epistle to Timothy.'

Q. 24, fol. 6b.] 'Ends the First Epistle to Timothy, which was written from Athens. Again, the Second Epistle to Timothy.'

Q. 24, fol. 9a.] 'Ends the Second Epistle to Timothy, which was written from Rome. Again, the Epistle to Titus.'

Q. 25, fol. 1a.] 'Ends the Epistle to Titus, which was written from Nicopolis. Again, the Epistle to Philemon.'

Q. 25, fol. 1b.] 'Ends the Epistle to Philemon, which was written from Rome. Again, the Epistle to the Hebrews.'

Q. 26, fol. 2a.] 'Ended is the Epistle to the Hebrews, which was written from Italy.'

Its New Testament text I have not collated, but only examined in spots. It is, to all appearance, carefully written, and it seems to follow the common text current among all great bodies of the Syrians in the later centuries: reading 'church of Christ' in Acts xx. 28: 'apart from God' in Hebrews ii. 9; ܥܡܝܢ for ܥܡܝܢ in Luke xxiv. 32, and so on. Of course it does not contain the *Pericope de Adultera*, John vii. 53-viii. 11; nor the text of the Three Heavenly Witnesses, 1 John v. 7; but in general it contains the peculiarities to be expected. It is a fine manuscript, and its testimony to the preservation of the text in the age when it was written, and to the linguistic matters included, make it a source of congratulation that the manuscript is to be retained in this country.

Its age, date, and the place where it was written, appear in the colophon, which follows immediately after the subscription to the Epistle to the Hebrews, given above. It is written in red and black ink, the colors alternating with sentences or other marked portions. It reads as follows (the paragraphs into which it is here divided representing the black and red portions: beginning with the black, since the preceding colophon to the Epistle to the Hebrews is red):

[Q. 26, fol. 2 a.

وَقَدْ كَرِهَ اللَّهُ مِثْلَ هَذَا مِثْلَ هَذَا

معمولا : امیر | دیوید | کیم | جیم | سیم | نیم

[illegible]

الحمد لله رب العالمين

[Q. 26, fol. 2 b.] *لَيْسَ عَلَيْهِ عَمَلٌ فَمَا يَصَاحُ لَهُمْ* . *وَمَا يَصَاحُ لَهُمْ* .

تقریباً ۱۰۰۰ سال قبل مسیح میں

هنا مرسا ٥٠٠٠ حرة و٥٠٠٠٠٠ حرة و٥٠٠٠٠٠ حرة و٥٠٠٠٠٠ حرة

[illegible]

عقلم خالصاً بقلم . باسمه وعلیهما . بقلم . عقلم

اسعدكم . عدد حد صلا ۱۵۴۰ هـ قمری .

ܡܥܬܝܚܡܐ ܕܥܐ ܝܗܝܠܐ . ܡܬܪܥܝܠܐ ܡܥܬܝܚܡܐ . ܡܬܪܥܝܠܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .
 ܕܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ . ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .
 ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .

ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .
 ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .

ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .
 ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .

ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .
 ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .
 ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .

ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .
 ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .
 ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .

ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .
 ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .
 ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .

ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .

[Q. 26. fol. 23 a.] ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .

ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .
 ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ ܡܥܬܝܚܡܐ .

صبر حقا خللر منصف عنة كروني

صبر احصا عنيلا من اذنا خللرني . .

من بل دمر خللر منصف عنيلا حقا كروني

The translation is as follows :

Ends in the help of our Lord [lit. in Our Helper Our Lord] this book of the New Testament, whose sections are all together a hundred and sixty-five. Glory and honor and praise and worship to him upon whose strength [relying] we began, and with aid and help from whom we have finished.

This book, now, was written in the holy habitation [i. e. convent] and dwelling of piety, brilliant in athletes, of Mar Michael, fellow of the angels, whose seat was placed by the Holy Spirit on the bank of the Tigris and above the ḥasnā 'Ebrayā [i. e. Hebrew fortress] and the city of Müssul. His prayer [be] within the orthodox faithful. Amen.

This book received the close of its completion in the year one thousand and five hundred and seventeen years of the kingdom of the Greeks [i. e. A. D. 1206], which is of the dominion of the blessed Arabians (أربابنا), sons of Ishmael, the year six hundred and two years;

and in the mediatorship of the general father and ruler of the patriarchal throne Mar Y(h)ab Allaha, Catholicos of the East—Christ preserve him and establish him perpetually, and keep both the church and her children by his prayers. Amen.

The writer, now, weak and sinful, and foul with his defilements, is by name the monk Mark, far remote from that which is becoming to the name that is called upon him, one of the sons of the convent of نحس ('Ahbd),* who by the labor of his hands and the sweat of his

face acquired for himself this treasure full of life [i. e. of salvation]. I pray you, fathers and rabbans and marē who shall meet with this book, that if ye find a slip or error or defect, ye will not hasten to blame or curse, as if he had been exceedingly negligent; because Our Lord is my witness that I have toiled with all my strength, and according to my ability I have labored and striven; and if love is in you, pray ye for my weakness, for it has not been told to you from that holy mouth how great is your goodness.

And be ye upright in love, and be ye equal, without forbidding, in heart. And entreat ye, for the sake of love, from Him that giveth bountifully, for the reader with him [i. e. with the scribe], that he may obtain mercy with those who are shown mercy in the day of judgment, by the strength of your prayers. Amen.

* The upper horizontal stroke of the ن in this name has either been purposely erased or has decayed away; so that there is some doubt whether the scribe did not intend نحس 'afore mentioned.' I do not know of a convent by the name نحس.

Remembered be all the brethren strangers journeying [Q. 26, fol. 3 a] in the way of the crucifixion with our Lord; and may we be aided by their prayers.

In truth, O brothers, as a ship [cometh] to the haven, which driven by the billows hopes for the quiet and peaceful haven, so the last line [cometh] to the writer.

Blessed be God forever, and praised be his name for generation of generations.

Blessed be the honor of the Lord from his place forever.

Whoso loves not the Lord Jesus Christ, let him be accursed.

The four long lines or dashes, separating the last few paragraphs, in the foregoing text and translation, represent ornamental lines.

This colophon shows the book to have been written A.D. 1306. A few other dates, giving a partial history of the codex, occur in notes on the fly leaves. Most of these notes are rather hard—some very hard—to decipher; and I may have made some mistakes. I give them, however.

The first occurs on the second page of the first fly-leaf after the colophon, written in a rather hasty hand. I give it line for line:

ܐܡܝܢ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ
 ܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ
 ܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ
 ܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ
 ܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ
 ܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ
 ܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ
 ܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ
 ܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ
 ܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ

ܡܠܟܐ ܕܠܐܝܬ ܡܢ ܐܝܬ ܡܠܟܐ ܡܢ ܐܝܬ
 [?] ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ
 ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ
 ܐܢܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ
 [?] ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ
 [?] ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ
 ... ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ

In English: The seller of this book of the New Testament am I, the weak Rabban Šaulaqā, who brought it from the holy convent of Mar Sergius, by commandment of our Lord Jesus Christ, to the holy convent of Mar Ezekiel. His prayer [be] within the faithful for the admirable monk and admirable director Rabban Abu Nešir, who is to-day the director of the convent itself mentioned. Its second letter between me and him, with a rejoicing heart, from all my heart and mind. There is no man whatsoever, living or dead, that is his (or, its) master with him in this matter of the transaction (lit. word). God [is] the deliverer of power, heaven, and earth. I the weak servant of Jesus (or, 'Ebed Yeshu,' or 'Odisho'), bishop of the monastery of the patriarchal cell, at the beginning of the month Adar and in the year 1627 of the Greeks, at the commandment of [the patriarchal cell?] and between him and me. And to God be the glory. Amen.

The date here given answers to March 1st, A.D. 1316. In the seventh line, ܡܠܟܐ is plainly written, but the first ܡ is obviously an error for ܡܐ, and I have translated it with this correction. At the end of the second line, ܡܠܟܐ is written with the contraction for ܡܠܐ, and seems to be an addition after ܡܠܐ was written and left. I have translated as if the last ܡ were an error for ܡܐ. If the last character is no part of the writing, then the rendering is 'who am from the holy convent,' etc. The last four lines seem to be the attestation of the bishop, since 'Rabban,' above, hardly applies to an office of that high grade.

Lest some future peruser of the manuscript should be misled in attempting to decipher this note, I will state that between its right-hand edge and the edge of the leaf is written another note, sometimes projecting between the lines of the one here given, and sometimes seeming a part of it. But it is in a later, coarser, quite different hand, and reads as follows (marking the lines by a perpendicular stroke):

ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ | ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ | ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ | ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ | ܡܠܟܐ ܡܠܟܐ
 ... ܡܠܟܐ | ܡܠܟܐ | ܡܠܟܐ | ܡܠܟܐ | ܡܠܟܐ

'These things then are enough for the weak from . . . Have mercy . . . Christ have mercy in the love of Jesus. Amen. Yea, Amen.' The words seem to be a late appendage to a treatise written on the fly-leaves, to be mentioned farther on; since they are written directly at its close.

The matter of the above note seems to imply that another note, undated, is earlier; though nothing in its style of writing gives any secure indication of its age. It is written twice, though only once in full:

ܐܡܝܢ ܡܪܝܬܐ
 ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
 ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
 ܡܠܐܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
 ܡܠܐܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
 ܡܠܐܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ

'It is the New [Testament] of [the convent of] Mar Sergius and of Mar Bacchus. Whoever steals it, a curse be upon him.'

(The next date in order, A.D. 1370, will be spoken of further on, since it occurs at the end of the treatise above referred to.)

The next legible note is as follows:

ܡܠܐܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
 ܡܠܐܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
 ܡܠܐܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
 ܡܠܐܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
 ܡܠܐܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
 ܡܠܐܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
 ܡܠܐܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
 ܡܠܐܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
 ܡܠܐܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ

The word ܡܠܐܢ in the seventh line appears to be the same as the ܡܠܐܢ in Brit. Mus. MS. Rich 7169, fol. 249, where are mentioned '250 *tangae* of pure silver.' (See Rosen and Forshall's Cat., p. 37, where a foot-note defines it as 'Monetae species apud Persas,' and refers to 'Meninski, t. i. col. 1436.' In English the note reads:

The prosperous brother, the late priest, the excellent monk, the blessed cenobite, Rabban 'Ausha[na], from the holy convent of Mar Sergius, was diligent and acquired this book of life [i. e. salvation], rescuing it and taking it from the hated [or, inimical] Moguls, and giving them the sum of five *tangé*; a useful service that breaks down pride. And this remembrance was written in the year 1738 of the Greeks. And to God be the glory.

This date answers to A.D. 1427.

Another very old note, written in green ink, but now almost wholly obliterated, gave a date in the era of the Greeks, which is wholly gone. It speaks of some one's having bought it in the year — of the Greeks, appears to pray for blessing on the owner and the reader, declares that no man whatsoever [except — ?] has a right to lay his hand upon it, begs somebody's prayers, and ends with 'yea and amen.'

Another note, in verse, is as follows :

وَبِشْرَافِ بَنِي إِسْرَافِيلَ	وَبِشْرَافِ بَنِي إِسْرَافِيلَ
وَبِشْرَافِ بَنِي إِسْرَافِيلَ	وَبِشْرَافِ بَنِي إِسْرَافِيلَ
وَبِشْرَافِ بَنِي إِسْرَافِيلَ	وَبِشْرَافِ بَنِي إِسْرَافِيلَ
وَبِشْرَافِ بَنِي إِسْرَافِيلَ	وَبِشْرَافِ بَنِي إِسْرَافِيلَ
وَبِشْرَافِ بَنِي إِسْرَافِيلَ	وَبِشْرَافِ بَنِي إِسْرَافِيلَ

Reading this effusion by columns, it may be translated thus :

There looked in this book and gazed
The sinner who by family and generation [is]
Hananyeshu' [Hanani'sho'] Sialā, who hoped
That in the day of judgment he would be free ;

Who by the grace of the Lord [is] the doorkeeper
Of Tārōn and of Rûstaqa. Written
In the year 1894 of Javan ; and to Jah
[Be] continued praise from all

Created beings, Amen.

To translate it in the way one would expect to do at first sight, across the whole line, would force things ; and besides, the versification is not so clear in the second column as in the first. Anyway, the versification breaks down utterly in the second line of the second column, and the prose begins with *وَبِشْرَافِ*. Up to that point there is scansion and rhyme.

The date answers to A.D. 1583. Tārōn is a place mentioned in Bar Ebraya's Chronicle (ed. Bruns and Kirsch, p. 163). Rûstaqa is probably that near Lake Oroomiah.

From all these notes, together with the colophon to the New Testament, the early history of the manuscript is pretty clear. It was written A. D. 1206, in the convent of Mar Michael, at Mosul, by Mark, a monk of the convent of ܡܚܠܐ. It was afterwards the property of the convent of Mar Sergius and Mar Bacchus. Rabban Saulaḡ of the convent of Mar Sergius sold it to Rabban Abu Nesir, rector of the convent of Mar Ezekiel, A. D. 1316. The "tradition" on the fly-leaves (to be mentioned next) was written A. D. 1379. Some time before (or possibly in) A. D. 1427, Rabban 'Aushana of the convent of Mar Sergius redeemed it from the predatory Moguls, who had captured it. Hananyeshu' (Chananisho') appears to have owned the book in A. D. 1583. Its later history is unknown, except that its recent owner, Kasha 'Aushana, purchased it some years ago from a monastery church in Kochanes, in the mountain region of the Nestorians.

The most interesting matter of the fly-leaves, however, is a Syriac composition of the sort of which a Greek specimen is to be seen in the addenda to the *Chronicon Paschale* in Migne's *Patrologia Græca*, vol. 92, col. 1060 etc., ascribed to Dorotheus or Epiphanius. (See also my account of a Greek Hagiologic Manuscript in the Philadelphia Library, in these Proceedings for May, 1886.) It is a Tradition respecting the lives of the Apostles and of the Seventy disciples, and occupies four pages on the fly-leaves preceding the New Testament, with three and one third pages after the end of the New Testament. The scribe attributes it to Eusebius. So far as I know, this text is unique.

The writing began with an imitation of the oldest Estrangela, but, as the scribe either became fatigued or forgot himself, he gradually settled into the Nestorian script of his time. The writing is much defaced, and in nearly every line are portions exceedingly difficult to decipher. I give the whole text, line for line, underscoring the words written in red. The points, which originally were pretty fully supplied, are much defaced; and generally no attempt is made to reproduce them here.

Elsewhere in the Syriac literature I find mentioned only two manuscript compositions which seem to have any near resemblance to this. See Wright's Catalogue of Brit. Mus. MSS., 792 and 998. The first, in B. M. Addit. 14,601, has a treatise on "When and how the Apostles suffered death."

etc. , لِيُحَدِّثَ عَفْلاً وَعِلْماً حَرِيصًا

with another immediately following "On the Seventy-two Disciples and the False Apostles in their time." The other, in B. M. Addit. 17,193, contains a treatise "Showing how the Apostles and the seventy disciples were sent forth, where they taught, and where they died."

٥٥٥ فَمَا يَصْعَلُ . وَاصْطَلِ الْإِصْبَاحَ مِنْ حَيْثُ عَلِمْتَ . - اِصْطَلِ الْخَطْمَ .
- اِصْطَلِ صَنْدُ .

The title of the first seems to accord better with the Greek compositions; the latter, with our present one. The manuscript in which the latter occurs is a collection of various sorts, bearing date A. D. 874.*

[MS. fol. 1 b.] כך סמל וכן נכתב ענין ענין ענין ענין

וענין ענין וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

כן כן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

וענין ענין וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

ענין ענין וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

5

אשר וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

ענין ענין וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

10

וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

15

וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן וכן

* The third composition in this MS. deserves more attention than it has received. It contains the *Pericope de Adultera*, John viii. 3-11. It is said to be in a certain copy of the Gospels belonging to a certain bishop, but not found in other copies, and begins, 'On a certain day [lit. on one of the days] as Jesus was teaching, they brought to him a woman who was found pregnant by adultery,' etc.

20
 25
 30
 35

40
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا إِتْرَافُهُ مِنَّا
وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مَدِينًا

[illegible][illegible][illegible]

60 ١٥٦ . مِنْ فُضِّلَا وَفُضِّلَا . وَلَا اِذَا اَمْرًا مَعَهُ . وَعَنْ عَصِيْبٍ . وَعَنْ كَلْبَعَدِ .

وَلَا كُتِبَ . وَتَرَوَيْ . مَعًا . عَنْ شَرَا . ٢٥ . مِنْ مَعِدَا . وَلَا عَنْ سَمْعَدِ

اِسْمَا . وَمِنْ . عَم مَعْلُومٍ . ١٥٧ . لَمَّا مَعَا . وَلَا مَعَا . عَم .

مِنْ مَعَا . وَمَعَا . عَم . لَمَّا . عَم . خَرِيعَا . مَعْمَا . بُجَا . مَعَا

مَعْمَا . لَا . زَمَا . وَمِنْ . مَعْمَا . وَمَعْمَا . عَقَا .

65 مَعْمَا . مَعْمَا . مِنْ . مَعْمَا . بُجَا . اِسْمَا . ١٥٨ . مَعْمَا .

مِنْ . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

لَمَّا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

وَلَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

70 ١٥٩ . مِنْ فُضِّلَا . وَعَلَمَ . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

75 مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

80 مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا . مَعْمَا .

עבדתי למלכותי. ופעלתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. ופעלתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

אכלתי וזלתי. ופעלתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

והיכלתי. ופעלתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. 85

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

[MS. fol. 3a.] עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. 90

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. 95

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. 100

עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי. עבדתי ללכתי.

عالمنا واما، واما هذا كتابه ٥٤٤

صالحون حميدون عاقلون متفهمون كراما

المؤمنين الذين آمنوا بالله ورسوله الذين هم الصادقون والذين هم الصادقون.

5800

[illegible][illegible]

المعتمد بن عباد (أبو عبد الله) (أبو عبد الله) (أبو عبد الله)

محمد بن المصطفى أبو محمد علي بن أبي طالب

صمد ثانی. صمد احم. صمد احم. صمد احم. صمد احم.

110 مصلح و معلم اصغر، علیک سلامت و عزت کم یسار و ابرار

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible]

مذہب علویہ . مذہب ہے ایسا مذہب جس میں ہر مذہب کا عقیدہ اور

مَنْ لَمْ يَلِدْ لَمْ يَمُتْ وَأَنْتَ مَوْلَايَ

115 بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين أجمعين، وبعد، فقد تم بحمد الله تعالى ما كنا نرجو من هذا الكتاب، وهو أن يكون مرجعاً للدارسين والمحققين في تاريخ الأدب العربي، وقد كان لنا فيه نصيب من العناء والمشقة، ولكننا نسأل الله تعالى أن يجعله خيراً لنا ولجميع المسلمين، آمين.

[illegible]

مُحَمَّدٌ صَلَّيْهِ وَسَلَّمَ مَقْبُولٌ. ۝ (۱۰) مَعَهُ جَمْعٌ مَقْبُولٌ.

١٥٨ مجلس : مجلس : مجلس [MS. fol. 253b]

مَدَنِيَّتِي كَمَلْتُمَا حَالِيَاكُمَا لَمْ يَكُنْ عِلْمُهُ لَمْ يَكُنْ

120 **تذکرہ** **م** **مذکور** **عہدہ** **مستوفی** **الزیر** **صفا**

مقدمه و تالیفات در تاریخ و جغرافیه ۱۴۹۱ تا ۱۴۹۲

עֲלֵה וְעֲלֵה לֵךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ . וְעַל אֲדָמָה

וְעַל מַלְאָכָהּ . וְעַל אֲדָמָה וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

עֲלֵה וְעֲלֵה לֵךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ . וְעַל אֲדָמָה 125

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

... וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

(?) וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ 130

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ 135

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ 140

וְעַל מַלְאָכָהּ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ אֶתְּמַלֵּךְ

וְהָיָה לְכָל הָעָם כִּי יִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ

אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה 145

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

[MS. fol. 254a.] אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה 150

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה 155

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה וְיִשְׁמְעוּ אֶת הַקּוֹל הַזֶּה

* This line is almost hopelessly obliterated, and the first and the last words are the only ones I feel sure of.

160 صَوْنُ مَكْنُونَةٍ مَعَهُ مَعَهُ وَالْمَعْنَى يُعْتَدَلُ-

-أَوْ لَمْ يَكُنْ طَائِفَةً مَعَهُ مَعَهُ وَالْمَعْنَى

-حِينَ مَعْنَاهُ فِي مَذْهَبِهِ صَوْنُ الْمَعْنَى

مَعْنَاهُ وَالْمَعْنَى مَعْنَاهُ فِي مَذْهَبِهِ

فِي مَذْهَبِهِ وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

165 لَمْ يَكُنْ مَعَهُ فِي مَذْهَبِهِ وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

فِي مَذْهَبِهِ وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

-فِي مَذْهَبِهِ وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

لَمْ يَكُنْ وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

لَمْ يَكُنْ وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

170 مَعَهُ وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

فِي مَذْهَبِهِ وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

لَمْ يَكُنْ وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

فِي مَذْهَبِهِ وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

175 فِي مَذْهَبِهِ وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

فِي مَذْهَبِهِ وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى وَالْمَعْنَى

سَمِعْتُ عَمْرَةَ قَالَتْ اَلْعَبْدُ سَمِعْتُ

180

[MS. fol. 254b.

اَلْحَقُّ عَلَيْهِ سَلَامٌ عَمْرَةَ اَلْعَبْدُ

عَمْرَةَ سَلَامٌ اَلْعَبْدُ سَلَامٌ اَلْعَبْدُ

عَمْرَةَ اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ سَلَامٌ اَلْعَبْدُ

اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ

اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ 185

اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ

اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ

اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ

اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ

At the end of line 117 there is an asterisk calling attention to a marginal note, which note is given twice, with a little variation; once in the side margin, the other time at the foot. At the foot, it is

اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ

At the side, it is [3 undecipherable words] اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ اَلْعَبْدُ

Or, in English: 'And the rest, see after the New [Testament];' 'And the rest, see the end. . . . I finish there.' The note refers, of course, simply to the continuance of the matter on the fly-leaves at the end of the book.

The following is a translation of the "Tradition":

[Relying] on the strength of our Lord Jesus Christ, we begin to write the history of the *Mauthra* of Eusebius of Caesarea, which are related by him concerning the origins and concerning the births and the deaths of the Holy Apostles. Know therefore that the Apostles are twelve, and seventy.

Siméon, in the first place, the chief of the Apostles, was from Bethsaida, of the tribe of Naphtali. This one, then, preached in Antioch first, and built therein a church, the first of all churches, which was in the house of Qasiâné (Cassianus), him whose son, who was one year old, he restored to life. And there the disciples were called Christians. And from there he went up to Rome, and was there twenty and seven years. And the wicked Nero crucified him, in the year three hundred and seventy and six of the Greeks [A. D. 65].

Andrew his brother preached in Scythia and Nicomedia and in Achaia, and built a church in Byzantia, and there he died and was buried.

John the Evangelist also was from Beth-saida, of the tribe of Zebulun. This one preached in Asia first; and afterwards he was banished to the island of Patmos, by Tiberius Caesar; and then he went to Ephesus, and built there a church. And there he died and was buried.

And there went thither with him three disciples: * Ignatius, he who afterwards became bishop in Antioch, and was thrown to the wild beasts at Rome; and Polycarpus, he who afterwards became bishop in Smyrna, and was consumed in the fire; John, he to whom he entrusted the priesthood and gift of the episcopate after him. He, now, having lived a very long time, died and was buried in Ephesus; and John the disciple of the Evangelist, he who became bishop in Ephesus, celebrated his obsequies. For he had commanded them that no one should know his sepulchre; and there are two sepulchres in Ephesus, both that which is concealed, of the Evangelist himself, and another of John his disciple, who wrote the Revelation; for he said that from the mouth of the Evangelist he heard everything that he wrote.

James the brother of John preached in his city, Bethsaida, and in it he built a church. But Herod Agrippa killed him one year after the ascension of our Lord, and he was laid in Agar, a city of Marmarâlgé.

Philip also was from Bethsaida, of the tribe of Asher. This one preached in Phrygia and in Pamphylia and in Pisidia. And he built a church in Pisidia, and there he died and was buried. And he lived in the apostleship twenty and seven years.

Thomas was from Jerusalem, of the tribe of Judah. This one made disciples of the Parthians and the Medes and the Huns (Hôzâyê) and the Indians; and because he baptized the daughter of the king of the Indians, [the latter] pierced him with a spear, and he died. And they brought his body to Haran, and laid it in Edessa, the city blessed of Messiah God.

Matthew the Evangelist was from the city Nazareth, of the tribe of Issachar. This one preached in Palestine, and in Tyre and in Sidon. And he went as far as to Gebô . . . and he died and was laid in Antioch of Pisidia.

Bartholomew was from En-Dor, of the tribe of Issachar. This one preached in interior Armenia and in Ardasher and in Qatrabaul and in Darbizan and in Peruharman or [Feruharman]. And after he had lived thirty years in the apostleship, Rastach king of the Armenians crucified him, and he was buried in the church which he had built in Armenia.

Judah son of James, he who is called Thaddeus, which is Lebbeus, was from Jerusalem, of the tribe of Judah. This one [preached] in Lâd [i. e. Lud or Lydda] and in Antôridôs and in Ârôz. And he was stoned in Ârôz and there died and was buried.

Simeon the Zealot was from Galilee, of the tribe of Ephraim. This one was in Shemshat [i. e. Samosata] and in Paryan and in Zenugma and in Aleppo and in Qansherin. And he built a church in Qôrôz (Cyrus), and there died and was buried.

Judas the betrayer was from Scariûta, of the tribe of Gad; but there are some who say that he was of the tribe of Dan, which was likened to a serpent, since like a serpent he devoured Our Lord. But there came in his stead Matthias, of the tribe of Reuben, and preached in Illyria and in Sicilia, and built a church in Sicilia, and there died and was buried.

James the son of Alphaeus was from Jorlan, of the tribe of Menasseh. This one preached in Tadmor and in Circesium (Qarqesôn) and in Callinicus. And he came to Bafin of Sarôg and built there a church, and there died and was buried.

James the brother of Our Lord, since he made disciples of the Jews in Jerusalem, they threw him from the wing of the temple, and while his

* I translate on the pretty certain assumption that the scribe has inadvertently transposed the last five words of l. 18 with the first three of l. 19.

life (lit. soul) was yet in him, a man [who was] a fuller smote him on his head with staves, and broke it in; and afterwards they stoned him with stones.

John the Baptist was of the tribe of Levi; and Herod the tetrarch killed him, and his body was laid in Sebastia.

Hanania, a disciple of the Baptist, made disciples in Damascus and in Ârêl, and he was killed by Pôl the general of Âretos [Aretas?], and he was laid in the church which he had built in Ârêl.

Paul was from Tarsus, of the tribe of Benjamin, a Pharisee in his sect; and when he was baptized by Hanania he wrought many signs. And he made disciples of great cities, and endured and sustained no small peril for the sake of the name of Christ. And afterwards he went to Rome, to Peter; and when divisions were made of the world, the portion of the Gentiles came to Paul, but to Peter the people of the Jews. And they turned many to the truth of Christ. Nero commanded that both of them should die by a bitter death; but Simeon asked that he might be crucified with his head downwards, so that when crucified he might kiss the footsteps of his master. And when they were going out to be killed, they intrusted the imposition of hand of the priesthood to their disciples, Peter to Mark, and Paul to Luke. When then Peter was crucified and Paul was killed, and with them many of those who had been made disciples by them, Mark and Luke went out in the night and brought in their bodies to the city; but the head of Paul was lost among the slain and could not be found. And after much time a shepherd, passing at the place where the slain were buried, found the head of Paul, and carried it on the top of his staff, and put it at his sheepfold. And in the night he saw fire flaming above it. And he went and told the holy Xystus, the bishop, and the clergy of the church, and they all understood that it was the head of the body of Paul. Xystus said to them, 'Let us make a watch and prayer all night, and let us bear the body and put the head to its feet; and if it turn [there?] and join the neck, it will be known that it is Paul's.' And when they had thus done, the whole body turned itself and united itself to the head, just as if the vertebra had never been severed. And those who saw wondered and praised God. From his calling, then, to the end of his life, were thirty and five years; thirty and one while he was going about in all places, and two in the prison of Casarea, and two at Rome. And he suffered martyrdom in the thirty and sixth year after the suffering of our Lord; and behold he is set in the honorable mansions of the kingdom; in Rome itself, in great honor; and in every year, on the nineteenth of Tammuz, they celebrate the day of his commemoration.

Luke the physician, the Evangelist, was made a disciple first by Lazarus the brother of Mary and of Martha, and afterwards, when he had been baptized by Philip in the city Berreea, and when he was preaching in Alexandria, he was devoured by the sword at the hands of Chôros a judge of the emperor Tiberius; and there he was buried.

Mark the Evangelist preached in Rome, and there died and was buried. Addai was from Pautas (or Pauls), and he preached in Edessa and Mesopotamia, in the days of king Abgar. And he built a church in Edessa; and when Abgar died, Herod his son killed him at the fortress of Agêl, and his body was removed and afterwards went to Rome.

Aggai was his disciple; at first he wrought the silks of Abgar; and he was made a disciple.

Thaddai his father [was] after him in Edessa, but Herod killed him also, and he was laid in Edessa.

Zaccheus the publican, and 'Alisâ (or Elyasâ), whom indeed he raised to life, when they were preaching at the mount of Hôrôn, both of them were slain together.

Simeon the leper, while he was making disciples in Ramtha, the Jews smote him, and he died.

Joseph the counsellor made disciples in Galilee and in the Ten Cities [Decapolis], and was buried in his village Ramtha.

Nicodemus the Pharisee, who was a friend of the Christ and received him, was made a disciple by the apostles in Jerusalem, and there he died and was buried.

Nathaniel, when he was making disciples in the mount of Hôrôn, was stoned with stones.

Simeon the Cyrenean, when he was making disciples in the island of Chios, was killed.

Simeon the son of Cleopas was bishop in Jerusalem; and when he was a hundred years old, Inereaus (? Irenaeus) the chiliarch crucified him.

Stephen the martyr in Jerusalem was stoned with stones, and was laid in his garden in the village Caphargamlâ.

Mark who is called John made disciples in Nubia and in Ânzanzô. And he built a church in Ânzanzô, [and] there he died and was buried.

Cephas whom Paul makes mention of [thus:] ' . . . baptize* . . . in thee', made disciples in Hameş [Emesa] and in Nârthôn; and he died and was buried in Hameş.

Barnabas made disciples in Italy and in Qûra, and he died and was buried in Samos.

Titus made disciples in Crete, and there died and was buried.

Sosthenes made disciples in the region of Pontus of Asia, and he was thrown into the sea at the command of Jonah who was the prophet.†

Qrisqôs [Crescens] made disciples in Dalmatia, and was imprisoned in Alexandria, and there died and was buried.

Justus made disciples in Samaria [or, among the Samaritans] and in Casarea; and he died and was buried in Casarea.

Andronicus made disciples in Illyricum, and there died and was buried.

Rufus, when he was making disciples in Zeugmia the place of [or, among] the Zeugians, they killed him.

Patrobus made disciples among the Qalkâdônians [or, in Chaldeon], and there died and was buried.

Hermas the shepherd [or, pastor] made disciples in Antioch, and there died and was buried.

Syncretus made disciples in the place of the Hôziyê [Huns], and there died and was buried.

Narcissus made disciples in Âlâdâ, and there died and was buried.

Aristobulus made disciples in Isauria, and there died and was buried.

Onesimus was a servant of Philemon, and made his escape from him, and betook himself to Paul, and was a prisoner; wherefore he named him 'my son, whom I have begotten in my bonds,'‡ for this one [who was begotten a believer,] he kissed him.§

Apelles the elect was burned in the fire by Esparqelios (Spargillus?) the judge of Gaigra.

Olympiada and E[u]stachius and Apollo [or, Apelles] were confined in prison in Tarsus, and there they died.

Junia [Junias? or Junius?] was arrested in Samos, and there was killed.

* A part of the word is obliterated, so that its etymological form cannot be ascertained; and after the next word a *caret* in the text refers to a marginal note which has wholly perished, so that the sense cannot be arrived at. It seems that the allusion is that in 1 Corinthians, i. and iii., the scribe supposing that the Cephas there mentioned is not Simon Peter.

† It seems that there must be an omission here. Probably the reading was 'at the command of ———, after the manner of him who was Jonah the prophet.'

‡ Quoted from the Peshitto, Philemon 10.

§ The reading is very obscure and uncertain for this line. I feel sure only of the first and the last words.

Theocritus, when he was making disciples in Illos, died and was buried.

Mitellus, when he was making disciples of the barbarians, was killed.

Niger made disciples at Antioch, and there died and was buried.

Lucius they dragged after a horse, and thus he ended his life.

Alexander, among the Hercynians, they cast him into a pit, and he died.

Maliós, when he was making disciples in Rhódes, was thrown into the sea and was drowned.

Silvanus and Herodion, when they were preaching in 'Acco, were killed.

Silas made disciples in Sarapoliós, and there died and was buried.

Timotheos made disciples in Ephesus, and there died and was buried.

Mesháél, when he was making disciples in 'Acco, was killed.

The Eunuch whom Philip baptized, the officer of Candace, queen of the Cushites, went to Cush and preached there, and afterwards, when he was preaching in the island that is called Parprucla, was strangled with a cord.

Jason and Sosípater, when they were making disciples in Aulamíós, were there cast to the wild beasts.

Demas made disciples in Thessalonica, and there died and was buried.

Eumíós made disciples in Melitene, and there died and was buried.

Tharsus, when he was making disciples in Laodicea, they cast him into a furnace of fire.

Bistoríós made disciples in the island Cos, and there died and was buried.

Abraham and Qostos [Custos] went to the region of the Cushites and [made disciples there?], and there died and were buried.

Lucas, when he made disciples in Paníós, was killed by Parmos.

Niqúnétrós, when he made disciples in Tiberias, was sawn in twain.

John and Theodore, when they were preaching in the theatre of Ba'eldebak [Baalbek(?)], they throw them to the wild beasts.

Euxention and Simeon, the hyparch Methalius killed them in Byzantia.

Ephraim made disciples in Daisan, and there he died and was buried.

James was killed in Corinth.

Justus made disciples in Nicomedia, and there died and was buried.

End of the tradition concerning the Apostles, the Twelve and the Seventy, which were spoken of by Eusebius of Caesarea according as he was able and attained. [I pray] that we may speak comfortably to them, that we may be joined with them. Amen.

This writing was concluded and ended on the day of Sunday whose *ántha* is 'Holy Spirit, in the name of the Lord,' in the year 1690 of the kingdom of the Greeks.

This date answers to A.D. 1379.

Besides the foot-notes given in connection with the text of this Tradition, it may be added that a small number of omissions in the text are supplied in the margin *a prima manu*, but I have not thought it worth while to note each case separately. Nor is it needful to add remarks on the pointing, which is sometimes rather singular, as in the case of *Ῥωμῆς*, 'Rome.' In several other proper names the plural points are used where they seem wrong, or else leave in doubt either the close and exact meaning of the word, or its definition as a part of speech.

This composition differs entirely from all the Greek ones I am acquainted with, though it contains much matter, and even sundry ex-

pressions, that occur in the Greek parallel writings. I am not sufficiently familiar with the legends of the saints to know exactly where to look for its origin.

At the end of the colophon of the New Testament are three notes, which should be recorded for the sake of completeness, though, while they give owners' name, they give no date. The first two, of four lines each, are by the same hand; the other is of ten lines, and much later than the other:

[illegible]

God [is] faithful, and is not evil, [but] righteous and upright. Thou art Elias; and he said, Thou art not a prophet; and what dost thou say of thyself?—I say, I am a voice that crieth to all sinners, and when they are made alive [i. e. saved], amidst much praise to him let also his mercies be upon me.

O God, to thee I call, and from thee I ask mercies. Strengthen me in this time that I may speak because of [me] a useless one. Creator, also Maker and Former, and again Commandment-giver: Maker and the One not made.

(ع) خدایا (یا) یزدانایا (یا) یزدانایا
 عینا (یا) عینا (یا) عینا (یا) عینا (یا) عینا
 عینا (یا) عینا (یا) عینا (یا) عینا (یا) عینا
 عینا (یا) عینا (یا) عینا (یا) عینا (یا) عینا

* Written *اذهب*, but corrected a *prima manu*.

† An abbreviation for *amman*3, but not marked as such.

† These words in parenthesis were omitted, and added in the margin.

ܠܠܥܠܡ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ
 ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ
 ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ
 ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ
 ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ
 ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ ܕܠܥܠܡܐ

Priest George (and priest Joseph) the sensible bought this book of the life-giving gospel from a priest named John of Bāshā, with the labor of himself, and of his wife like himself, that he might read in it himself as well as whosoever [else] might wish, as long as he is in this life. And then afterwards, if anyone seek to read in it, or to labor [in copying] from it, let neither his brethren nor his kinsmen keep any one from it, but [let it be] so also with everyone. And everyone who shall put abuse upon it, and transgress this fair regulation (*shiqqa*), let him be under the curse of the three hundred synodical fathers. Yea and Amen.

24. *The Babylonian Caduceus* ; by Rev. Dr. Wm. Hayes Ward, of New York City.

The multitude of figures of men and gods upon the Oriental seal-cylinders, and of the other emblems and objects represented, require a great deal of study for their identification and explanation. This labor has attracted no scholar of Babylonian antiquities except Menant : for we must put aside as entirely futile the earlier studies of Lajard. Scholars who can read texts find too much to do in this more immediately fruitful field to take much time for these objects, although Lenormant and Pinches have given some incidental attention to them ; and George Smith made the capital discovery of the conflicts of Gisdubar and Heabani with wild beasts. Unfortunately for this study, the inscriptions upon the cylinders seem to have no relation to the objects figured. They are generally the mere record of ownership and filiation, with the name of the patron-deity. But it is strange that the patron-deity is not much more apt to be figured on the cylinder than any other deity. It is assumed that everybody knows who or what the objects figured are, and that an interpretation is quite unnecessary. Mr. Pinches has called attention to one late cylinder on which the signs for 'god' and 'man' have been put beside the figures, to designate what they are.

I have myself in earlier papers before this Society offered explanations of some of the groups seen on the cylinders. The present paper has to do not with the human or divine figures, but with a single em-

blem frequently found alone, and often held in the hands of a deity. I ask to it the attention of those who are more students of the mythological texts than I am, and who will be able to connect it with the inscriptions. If it can be thus connected with any object mentioned in these mythological texts, it will probably identify two of the gods figured on the seals.

This object has an upright stem, or handle, by which it can be held. Near the top, sometimes at the top, a branch comes out on each side, curves down slightly, then rises parallel with the stem, and then bends out. It might be supposed to be the stem of a plant, with a flower branching out each side. Menant, in his description of the cylinders in the collection of De Clercq, calls it sometimes a "scepter," sometimes a "trident," sometimes "an unknown object, perhaps a candelabrum," and sometimes "without doubt a candelabrum."

This object is found only on the Babylonian seals of the first empire. It does not appear on the Assyrian seals, the Syrian or Hittite, the Cypriote, the Phenician, the Persian, or the later Babylonian.

A careful study of this emblem, in its best examples, shows that the two branches are two serpents, rising from the stem with imperfect bodies and heads thrown outward. The central stem sometimes rises between the two serpents, giving the emblem the general form of a trident, and sometimes it does not, giving it the form of a bident; but when once the serpentine character has been recognized, it will be clear to any one, I think, that we have here an old Babylonian caduceus, less graceful, perhaps, than the twining caduceus of Hermes, but of precisely the same character.

The serpentine character of this trident-like object is discovered by comparing it with the single serpent, not infrequently figured in an upright position on the ancient cylinders. I do not refer to those rarer waving upright serpents of which a famous example is on the cylinder (Menant, *Pierres Gravées*, pl. III., fig. 5) which, I still think, notwithstanding Menant's contrary opinion, represents the Chaldean version of the temptation of Adam and Eve. I refer rather to such stiff, conventional forms of the serpent as appear in De Clercq's *Catalogue Raisonné*, figs. 131, 160, 170, 230; Cullimore, *Oriental Cylinders*, figs. 31, 76, 124, 125; and Lajard, *Culte de Mithra*, xv. 9; xxxiii. 3; and xxxv. 5. Of these cases, one is remarkable, Laj. xv. 9, where the upright serpent forms one, perhaps two, of the seven small figures whose number suggests Cabiric relations. An even more interesting case is the almost unique one, and perhaps the oldest one, found on the cylinder of Dungi, about 2500 B. C., in which the god carries the serpent as a rod over his shoulder. (See Pinches, *Babylonian and Assyrian Cylinder Seals*, Pl. I., fig. 3.) That this represents a single serpent I suppose no one could doubt who has carefully examined the photo-lithographs in De Clercq's *Catalogue Raisonné*, or, better, the originals. This single serpent makes clear to us the double serpent, which I have called the Babylonian caduceus. It is formed by simply duplicating the single serpent, putting the two symmetrically opposite each other on the single stem or staff. The stem is usually crossed by numerous diagonal lines, which

sometimes become very pronounced, and the meaning of which is not clear, though it might be conjectured to come from the twining of the two bodies. Between the two serpents' heads the stem often rises, as has been said, into a trident shape, and is tipped at times with an ornament like a vase. Examples are found in De Clercq, *Cat. Rais.*, figs. 68, 107, 132, 160, 170, 179, 234; Lajard, *Culte de Mithra*, xxxvii. 4 (where the lower end also has the double serpents); Cullimore, *Or. Cyl.*, fig. 31.

That this caduceus, so often appearing alone, is the emblem of some god, I do not question. This, which was antecedently probable, is confirmed by the fact that it is sometimes held in the hand of a god. I have mentioned that on the seal of Dungi the god holds a single serpent-rod in his hand. Another cylinder in my possession shows the god Shamash holding a single serpent-rod. But it is also interesting to observe that on as many as half-a-dozen cylinders this same Shamash, with one naked leg advanced and the foot lifted, holds the double serpent, or caduceus. Examples are De Clercq, *Cat. Rais.*, figs. 213, 239; Cullimore, *Or. Cyl.*, fig. 56; and on no less than three belonging to the Metropolitan Museum. So far as I know, there is no clear case in which any male god except this Shamash holds the caduceus.

It is, however, the emblem generally held by the goddess identified by Menant with the great Ishtar of Erech. While there is no special evidence, so far as I know, that proves this to be Ishtar, it is a very likely identification. Illustrations of this goddess, with a long robe, one leg naked and advanced, with an object like a quiver rising above each shoulder, with the face in front view, like Gisdubar and Heabani, and not in profile, as is the case with all other gods, and carrying the caduceus, may be found in De Clercq, *Cat. Rais.*, fig. 236; Lajard, *Culte de Mithra*, xxxvii. 3, 7; xxxix. 5; Cullimore, *Or. Cyl.*, fig. 55; Menant, *Pierres Gravées*, Pl. iv. 6, and figs. 95, 99, 102; besides others in the Metropolitan Museum and not yet published.

Whether the caduceus of Hermes has any relation with the Babylonian caduceus borne by the sun-god Shamash and Ishtar or Venus, I cannot determine. The identity of the Greek and the Babylonian emblems is very remarkable; and yet I believe that the caduceus of Mercury is generally regarded as either a wishing-rod or a herald's staff, with neither of which the serpents have any special connection. Certainly Hermes shows as little Oriental character as any of the Greek gods. I believe that the Greek Hermes has not, like Mercury of the Romans, a planetary relationship, and this does not stand in the way of his borrowing his emblem from an eastern sun-god. If it would be rash to make the Babylonian caduceus the origin of the Greek caduceus, it would be equally so to connect with it the serpent-rod of Moses, which was a wishing-rod also.

The key to the meaning of the double serpent as an emblem is in the single serpent, which is earlier, and which must represent some object in the Babylonian mythology. The double serpent, or caduceus, is simply the single one-sided serpent drawn symmetrically, in accordance with the archaic Chaldean taste, which required symmetry in the art at the expense of truth. Illustrations are numerous, even in the oldest

cylinders. This single conventional serpent is probably related to Tiamat. It is true that George Smith has taught us to see Tiamat represented in the form of a horrible composite dragon, pursued by Marduk with his curved scimitar. This is doubtless correct, but it has not been noticed that the cylinders on which George Smith relied, and which are figured in his Chaldean Account of Genesis, as representing the conflict of Bel and the Dragon, are clearly Assyrian, although he calls them Babylonian. But this scene, common in Assyrian cylinders, does not appear, so far as I know, on the earlier Babylonian seals. This is remarkable, inasmuch as the story of the conflict between Bel Merodach and the dragon Tiamat must be of Babylonian, and probably Akkadian, origin. One cylinder, found by me in the possession of Dr. Williams of New Haven, and copied by Professor Sayce in his edition of Smith's Chaldean Account of Genesis, p. 90, has substantially the same scene as the common Assyrian scene of Merodach and Tiamat; but instead of the dragon, this precious cylinder has the serpent rapidly pursued by the god. With the serpent on this seal, which I have not seen for some years, but which, I am now inclined to think, on account of its border lines, cannot be old Babylonian, as well as with the serpent on the cylinder supposed to represent the temptation of the first man and woman, I would identify the conventional single or double serpent which I have been considering. This serpent often has peculiarities which are not those of a single serpent. There are sometimes protuberances like horns on the top of its head, or even on its body. It is a serpent, but a peculiar and mythical serpent, the story of which is not fully recovered, but which may well be the original form of the personification of disorder and ruin, Tiamat. I am not sure but De la Couperie might find in this dragon-serpent another evidence of the derivation of the Chinese civilization from the ancient Babylonians.

I am not unaware of the frequency with which the serpent is mentioned in the Babylonian mythological writings. I have not, however, attempted to find this single serpent, or this two-headed serpent, in the mythological inscriptions. This fruitful field for research I leave for others, who may be able to throw further light on the subject.

25. A Babylonian Cylindrical Object; by Rev. Dr. Ward.

This object was found in a mound near Urumia, Persia, and has just been secured for the Metropolitan Museum. It is a cylinder of alabaster, with thin walls, and nearly as large around as an ordinary tumbler, and a little higher. Its length is 94 millimeters, its diameter 59, and the thickness of the walls about six millimeters. There is at the bottom a border of alternate rectangles, such as represent hills, and a line of rectangles at the top. Between these borders is a series of figures in old Babylonian style. Two doors swing outward on their posts, and are held by bearded porters dressed in a short fringed garment. Between the gates is the sun-god Shamash, in his ordinary conventional form, with a long garment hanging down behind, and open in front to expose the advancing leg, the foot of which is lifted on a low hill. In his right

hand he carries a club resting on his shoulder, and in his left he carries a weapon which has a blade, but is not notched, as this weapon usually is on the cylinders. Behind the left-hand porter stands Heabani, between two curious upright standards. Behind the right-hand porter a procession of three figures approaches the god: the first person perhaps a man; the second the goddess who frequently appears with both hands lifted in front and wearing a flounced dress, whom I call Aa, the wife of Shamash. The figures are all barefooted, and all wear a two-horned head-dress, unless it be the first of the three in the procession, whose head has been injured by corrosion. The whole object seems to have been covered with a black paint, large patches of which still remain. The special importance of this remarkable object is in the identification it gives of the god with his foot lifted. In a paper presented at the November meeting in 1887, I showed that the god figured on certain cylinders or connected with gates, and with his foot or hand resting on hills, is the God of the Sun, coming out of the gates of the east and literally rising on the mountains. I also ventured the conjecture that another very frequent representation of a god, with one leg advanced and with the foot resting on a stool, or protuberance, was the conventionalized form of this same sun-god. This new object proves the correctness of my conjecture, by giving us the latter conventional god, and connecting him with the two gates found with the other form.

26. On the dimensions of the Babylonian Ark; by Prof. Paul Haupt, of Johns Hopkins University, Baltimore, Md.

The following is an abstract of this paper, which will be published in full in the *American Journal of Philology*.

It is generally supposed that the vessel of the Babylonian Noah was 600 cubits long and 60 cubits wide and deep. A. H. Sayce, for instance, translates in the new edition of George Smith's *Chaldean Account of Genesis* (London, 1880), p. 280, ll. 24-26: "The ship which thou shalt make, 600 cubits (shall be) its measure in length, 60 cubits the amount of its breadth and its height." It is true that the traces at the beginning of l. 25 lend themselves very well to the ideogram for *šapšar*, the name of the number 600 in the Babylonian sexagesimal system; the number 60, however, in the following line finds no support in the original. But the dimensions of the depth and width are plainly given in ll. 55 and 56, which cannot mean anything but '10 *gar* or double rods': that is, '120 *U* or half-cubits was the height of her sides (*šagga igarâtîša*), and likewise 120 half-cubits was her beam,' properly 'was the measure of the extent of her upper part or deck' (*imlâzir kibir muzzrîša*). That the group 10 *gar*, mistaken for the number 14 by Smith, Sayce, Lenormant, and nearly all Assyriologists except Oppert, is really to be divided into the corner-wedge, the symbol for 10, and the character *ša* or *gar*, the ideogram of the double-*qanû* = 12 half-cubits, is proved beyond all

doubt by the Babylonian duplicate of the text. There we find, just as in the Assyrian copies, the corner-wedge $u=10$, followed by sa or gar . Now in Assyrian $u-gar$ might represent the number 14, but in Babylonian this is impossible, since the Babylonian form of sa or gar has but three wedges, and is accordingly never used for the number 4. As shown by one of the statues found by E. de Sarzec at Telloh, and now labelled in the Louvre as *Architecte chaldéen, peut-être Goudéa comme constructeur*, the Babylonian U or half-cubit was = 27 centimeters. Accordingly, the vessel of $\Xi\lambda\omega\delta\eta\sigma$ was about 540 feet long, and 110 feet wide as well as deep. Judging from l. 76 of the cuneiform account, it would seem that the Babylonian ark with full cargo drew 72 feet of water.

Some remarks were appended on Professor Edward Suess's striking explanation of the Biblical and cuneiform narratives of the Deluge from the geological point of view.

27. The Eclipse of the 7th year, of Cambyzes; by Prof. John A. Paine, Tarrytown, N. Y.

The number for August of the Babylonian and Oriental Record contains a communication from Mr. Theo. G. Pinches entitled "An Astronomical or Astrological Tablet from Babylon." This communication describes and translates a tablet taken from that large assortment of reliquie in the British Museum, neglected because "unattractive, difficult to copy, still more difficult to read, and unpromising, even if it were likely that a satisfactory rendering could be obtained," yet here brought forward in the "opinion that it is of greater value than the majority of its class," and in the "hope that it might, perchance, when published, fall into thoroughly competent hands, and that a ray of light might be thrown into a very dark corner of Assyriology."

Mr. Pinches describes the text in question as inscribed on an oblong tablet of baked clay, about $4\frac{1}{2}$ by 3 inches. The obverse has four columns of writing, mainly consisting of numbers, divided into about seventeen paragraphs or sections, separated from each other by ruled lines. The subject of this obverse is difficult to determine, but it begins with a line which formerly extended right across the tablet, of which, however, now only "The 7th year of Cambyzes . . ." remains.

Fortunately, the reverse is almost perfect, and has twenty-two lines of writing, which extend across the whole tablet, and are not divided into columns but into six horizontal sections, of which the last is the most important. Each of these begins with the characters for *šattu šibittu*, 'seventh year.'

The first paragraph refers to the star *sag-me-gar* or *sag-we-gar*, generally read *sak-me-sa*.

The second refers to the star *dilbat* or *dilmu*, with a mention not only of the 7th but of the 8th year of Cambyzes.

The third refers to a star whose cuneiform name Mr. Pinches does not attempt to transliterate, dating the observation also from the 8th year.

The fourth refers to the star *muštabārrū-mātann*, mention being made of "Ab 12" in the 8th year, and "Iyyar 9" in the 9th year, and in connection with the word "king."

The fifth pertains wholly to the 7th year, and refers in its seven lines to the stars *gul-tam*, *sag-me-gar*, *dilbat*, and *muštabārrū-mātann*.

In regard to the last paragraph and most important one of all, in his estimation, Mr. Pinches deserves to be quoted in full :

"With the sixth paragraph we have something more interesting and certain : namely, a reference to two eclipses of the moon, which took place in the 7th year of Cambyses. I give here a transcription and translation of the whole paragraph :

19. Šattu sibittu, Du'uzu, mūšu irba-šrit, estin šinipat kaspu šalmu ukin

20. Sin antalu innadar ša iši iriḫi karnu ukin

21. Tebetu, mūšu irba-šrit šanē bar kaspu šalmu āna nūr iriḫi

22. Sin antalu innadar ša manzazu u karnu ina libbi ukin

19. '7th year, Tammuz, night 14, 1½ hour darkness was caused ;

20. An eclipse darkened Sin, which was partial, to the moon a horn it made.

21. Tebet, night 14, 2½ hours, darkness to the light of the moon :

22. An eclipse darkened Sin, which a station, and a horn in the midst caused.'

The above interesting notice is of great value, not only for the statement as to the eclipses, but also on account of our having here for the first time the Assyrian word for 'moon' *iriḫi* (*i-ri-ḫi*, oblique case), the Hebrew *yāreah*, as distinguished from the moon-god Sin, also mentioned in the above extract. It is to be noted that the above paragraph may contain predictions, and not records, of eclipses."

At this point Mr. Pinches abruptly drops the matter : but his last remark, somewhat of a postscript, indicates that he translated the text without the aid of history, and that he was unaware of any other chronicle declaring this eclipse.

Upon the reading of his communication, the event described struck me as not altogether unknown already : and presently, in the search to verify an old memory, I turned to the astronomical works of Ptolemy, and the *Almagest* proved to be its place of registry.

This Great Syntaxis recalls seven eclipses observed and recorded by the Babylonians, which, reduced to our time-reckoning, occurred as follows :

One in B. C. 721, Febr. 20th : total. Book IV., ch. v.

One in B. C. 720, Febr. 19th : partial. Book IV., ch. v.

One in B. C. 720, Sept. 1st : partial. Book IV., ch. v.

One in B. C. 621, Jan. 26th : partial. Book V., ch. xlv.

One in B. C. 523, July 16th, beginning at 11 h. 15 m. p. m. : partial, or covering 6 digits of the northern limb.

One in B. C. 502, Nov. 19th : partial. Book IV., ch. viii.

And one in B. C. 491, April 25th : partial. Book IV., ch. viii.

Of this series the fifth is thus described in V. xiv.:

"In another eclipse, which happened in the 7th of Cambyzes, which is the 225th of Nabonassar, at 1 hour before midnight on the 17th to the 18th of the Egyptian month Phamenoth, one saw at Babylon the moon eclipsed to the extent of one-half its diameter in the northern portion."

Ever since the revival of learning, the location of this eclipse in history, as rendered by Ptolemy, has been depended on for a starting-point in ancient chronology and for the precise determination of the Jewish Captivity in time. For, by astronomical calculation, its exact year, 523 B. C., and even its more definite moment, July 16th, at 11 h. 15 m. P. M., could be determined; and, this being the 7th year of Cambyzes as revealed by Ptolemy, it was easy to see that the 1st year of Cambyzes' reign must have been 529 B. C. Prior to this, Cyrus, father of Cambyzes, Ptolemy says, had ruled nine years at Babylon. Accordingly, the first year of Cyrus' reign fell in 538 B. C.; but Ezra, ch. i. 1, tells us how Cyrus sent back the Jews to their own land in the first year of his reign; and so B. C. 538 became the date of the Return, while $538 + 70 = 608$ B. C. became the date of the beginning of the Captivity, or 607 B. C., perhaps, as the year in which the deportation of Daniel and his companions occurred.

Besides, when to 523 came to be added 224 years prior to the 225th year of Nabonassar, the year 747 B. C. was found to be the date of the accession of Nabu-nazir, the last king but one of Babylonia before its assimilation with Assyria by Tiglath-Pileser.

Thus, it was this one fixed date which Petavius alluded to, more than two and a half centuries ago, in his work *Opus de Doctrina Temporum*, as, "The cardinal point and foundation on which depends the arrangement of preceding and succeeding times, and the concord of sacred and profane history."

From this it appears that among those neglected, unattractive, difficult tablets in the British Museum Mr. Pinches has hit upon one which really does throw "a ray of light into a very dark corner of Assyriology." It is either the original, or a copy, or a duplicate of that cuneiform record from which Ptolemy, or more likely Hipparchus (for, by the terms of his entry in the *Almagest*, Ptolemy shows that he must have been writing at Alexandria), directly or indirectly derived his information about the fifth eclipse he enumerates as chronicled by the Babylonians. Just the way in which the knowledge of these seven eclipses was extracted from the original records in Babylonian characters by a Greek may not be clear, but it was gained somehow from first documents, as this tablet demonstrates.

A Babylonian astronomer observed the eclipse, and jotted down the particulars on a plate of clay; a modern astronomer calculates back mathematically, and finds, in regard to the first of the two commemorated by the tablet, that the contemporary observer was exact as to the year, the month, the day, the hour of the night, the duration of the eclipse, also the portion or limb of the moon in shadow and the number of digits observed, more particularly repeated by Ptolemy.

Few such monuments, confirming an abstract made by a Greek his-

torian or scientist therefrom, have come down to us: hence the unusual value of this one.

It is also extremely important in being an original, in distinction from a copied, attestation of the year 7 in the reign of Cambyses for this eclipse, as a point for the settlement of synchronology: here we have, not Ptolemy's word, but the very word of the observer himself, for the identification of an astronomical fact with a regnal year.

It is also invaluable for conveying a new fact: namely, the information that Cambyses' reign ran into its ninth year, ere it ended. Herodotus, less accurate than Ptolemy, says that Cambyses, son of Cyrus, died having reigned in all seven years and five months. Manetho assigns five years to his rule in Egypt and three to his rule in Persia. The text of Ctesias reads eighteen years, doubtless by an error of I H for H, 'eight;' and Clemens Alexandrinus has nineteen, also too great—through a similar error, without doubt—by ten years. Still, in our own day historians and chronologers are accustomed to allow only eight years for the combined terms of Cambyses and the Magus—a period which now must be lengthened to ten years, at the very least.

28. *Assyrian and Babylonian Royal Prayers*; by Prof. D. G. Lyon, of Harvard University, Cambridge, Mass.

The Assyrian and Babylonian inscriptions recording the building or restoration of palaces and temples usually contain a prayer of the royal architect. The objects asked for are success in war, abundance at home, long life, a secure throne, and numerous offspring.

Thus Tiglathpileser, c. 1120-1100 B. C., after restoring the temple of Anu and Raman, prays that these gods may be pleased to hear his petitions, may send abundant rains and years of plenty, may preserve him in battle, may subject to him all hostile lands and kings, may graciously draw near to him and establish his priesthood, I R. 16. 17-38.

In the account of the dedication of his new palace at Nineveh, Esarhaddon, 681-669 B. C., prays for good health (*šub širi*), joy (*hud libbi*, *nummur kabitti*), numerous offspring (*šibi littuti*), a long reign, the accumulation of booty, the unceasing protection of the lion and bull colossuses, I R. 47, Col. vi. 41-50.

Assurbanipal, 668-626 B. C., begs of the sun-god to consider favorably his deeds, grant him long life (*balât amî rākātî*), good health and joy, and also to bless his brother, the king of Babylon, V R. 62. 19-23.

From Nebuchadnezzar we have many prayers. One of these, addressed to Marduk the merciful (*riminu*), asks for old age (*šibûta*), numerous offspring, tribute from all the kings in the world (*ša karrânî kibrâtîm ša kala tinîšîti bilasunu kabitti lumhur kiribîa*, lit. 'from the kings of the regions of all mankind their tribute heavy may I receive therein'), an eternal dynasty (*libû'a . . . ana darâtîm . . . libûû*, 'may my descendants rule forever'). I R. 66. 44-50. Neriglissar prays in terms almost identical, I R. 67, Col. ii. 31-42. Elsewhere Nebuchadnezzar prays for long life, a secure throne (*kunnu kussî*), a long reign, and that

the threshold, the bars, the bolt, the doors, of the temple which he has restored may be to the sun-god perpetual reminders of the piety of the king, I R. 51, No. 2, Col. ii. 12-26. In one of the prayers of Nebuchadnezzar to Marduk occurs the expression 'I love the reverence of thy divinity' (*aramma puluhti ilûtika*), I R. 58, Col. ix. 57, 58.

From Nabonidus likewise, 555-538 B. C., we have many prayers, the celebrated Abu Habba cylinder, V R. 64, containing three. The first asks the moon-god for favorable oracles, prolonged life, long reign, defeat and capture of enemies, and that three other deities may speak with the moon-god in the interest of the king (Col. ii. 26-43). This doctrine of one god's acting as mediator with another in behalf of man is not unusual in the later Babylonian empire. It is seen even in a prayer of Cyrus. (Cf. Lyon's Assyrian Manual, p. 41, 30-34.)

In the prayers of Nabonidus expressions occur which show a development in the religious conception. Thus, in a prayer to the moon-god, he does not stop with asking for long life, but begs that the fear of the god may dwell in the heart of his people and his son Belshazzar, in order that they may be kept from sin. The passage is as follows (I R. 68, Col. ii. 3-30):

*Sin inni ilâni | šar ilâni ša šami ū iršitim | ilâni ša ilâni | ašib šami
rabûti | ana bîti šu'ati | hadiṣ ina iribika | damkât I-sagila | I-zida
I-gišširgal | biât ilûtika rabûti | liššakin šaptukka | ū puluhti ilûtika |
rabûti libbi niššu | šuṣkinma lâ ihaššû | ana ilûtika rabûti | kima šami
šaldšunu | likunu | yâti Nabu-na'id šar Tintir | ina šib ilûtika | rabûti
kušibannima | balâṣu ūmâ rākûti | ana širiktî šurkam | ū ša Bilsaragur
| apli rištû | šit libbiya | puluhti ilûtika rabûti | libbuš šuṣkinma | u-a
iršâ hîti.*

'O moon-god, lord of the gods, | king of the gods of heaven and of earth, | god* of the gods, | inhabitant of the great heavens, | when into this temple | thou enterest in joy, | may grace unto Isaggil, | Izida, Igis-sirgal, | temples of thy great divinity, | be established by thy command. | And the fear of thy great | divinity in the hearts of the people† | establish, that they may not commit sin | against thy great divinity. | Like the heavens may their foundations‡ | be firm. | As for me, Nabonidus, king of Babylon, | in the goodness of thy great | divinity rescue me, and | life unto distant days | grant me as a gift. | And as for Belshazzar, | my chief son, | offspring of my loins, | the fear of thy great divinity | in his heart establish, | in order that he may not commit sin.'

29. The Pantheon of Assurbanipal; by Prof. D. G. Lyon.

This paper was a study of the relative frequency of the occurrence of the names of the various Assyrian gods in the inscriptions of Assurbanipal. Two striking facts appear from such a study. First, the predominance of Assur, or of Assur and Istar together. This is ex-

* The original is pl.

† The original has *his* or *its* people.

‡ The foundations of the temples.

plained by remembering that Assur was the national god, while Istar was the chief of the goddesses of war. The second fact is the marked tendency to use the names of twelve of the gods in one group. These are Assur, Sin, Samas, Raman, Bel, Nabu, Istar of Nineveh, Sarrat Kidmuri, Istar of Arbela, Adar, Nergal, and Nusku. Thus, in the Rassam inscription of Assurbanipal, V R. i-x., these twelve seat the king on the throne, i. 41-44; they command him to declare war, ii. 127-129, iii. 29-31, viii. 73-76; the seeing of their might causes a hostile prince to submit, iii. 12-16; they march in front of Assurbanipal, subdue his enemies, and cast his rebellious brother into the fire, iv. 46-52; they command the king to carry off the booty of conquered lands, vi. 125-128; they help him to defeat the foe, viii. 19-23; inspire the hearts of fugitives with fear, viii. 52-54; drive the enemy into hiding places, ix. 61-64; deliver the foe into the hands of Assurbanipal, ix. 97-101; exalt the king in power and authority over his enemies, x. 33-39; preserve his youth, send him favorable oracles and pleasant dreams, x. 60-74; and are invoked to curse anyone who should damage or neglect his inscriptions, x. 116-120.

These twelve gods are not the same as the gods who preside over the twelve months, although several of the names coincide. The disposition in the time of Assurbanipal to form within the larger pantheon this special group of twelve is explained in part by the sacredness of the number, and in part, no doubt, by a desire to reduce the theology to greater simplicity.

While these twelve predominate, the other great gods of the pantheon are not altogether neglected. Thus, in the Rassam inscription we have Ea, the God of waters, opening his canals in order to give abundant harvests during the reign of Assurbanipal, i. 45; the god of pestilence, whose worship had been neglected at Babylon, iii. 113, devastating the city, iii. 126, 134, iv. 79, and overthrowing hostile Arabians, ix. 57, 82; Nana, whose image Assurbanipal restored to the temple in Erech 1365 years after its capture by the Elamites, vi. 107-124; Marduk, who is styled king of the gods, ix. 11; Anu, the god of the heavens, ix. 77; and several other deities.

The reader called attention to the importance of studying the whole literature with reference to the theology. He has already collected the statistics from a considerable number of the texts, and hopes at some future time to present to the Society the results of a still broader investigation.

30. On the Assyrian *kudûru* and the ring of the Sun-god in the Abu-Habba tablet; by Prof. Morris Jastrow, Jr.

This paper undertook an examination of the word *kudûru* and the various uses in which it has up to the present time been met with in Assyrian literature. The conclusion reached was that it signifies primarily a 'circle,' and that, from the fact of a circle's being the natural means of marking off a piece of land from its surroundings, it came to designate a 'boundary, limit,' and the like. In further proof of this

supposition, the Hebrew equivalent of the Assyrian term, viz. the word כדור, was adduced, as used in Isaiah xxix. 3, where the phrase חֲנִיתִי כְדֹר עָלֶיךָ is to be translated* 'I shall draw up a circle against thee,' or, more simply, 'I shall encompass thee.' In II R. 14 we have the Assyrian stem *kadāru* used in the same way. In a double-text tablet, explanatory of various agricultural phrases, we read (lines 10-11, col. b) *kadara ilammi*. The words are almost a literal translation of the Hebrew phrase just referred to, the verb *lamā* being the full equivalent of the Hebrew *ḥanā*; and, taken in connection with the corresponding signs in col. a, can only mean 'he surrounded [sc. the field] with a circle,' i. e. 'he fenced it off.'† For *kadāru* in the sense of 'boundary' see the numerous passages quoted by Norris in his Assyrian Dictionary s. v. To those there instanced we may add, as particularly striking passages, the phrase *murappiṣ mīgrī ma kadārī* (Rammānnirāri, ed. Pognon, ll. 9, 12, 27, 34, etc.) and Hilprecht, *Freibrief* li. 40, *libutu kudurraḳa*, 'may he destroy his boundary.'

The same *kaddur* which we find in Isaiah is also met with in Talmudic literature. In the treatise *Abodā Zārā*; there is a general prohibition interdicting the use of images in any shape or for any purpose—either manufacturing or selling them—but which is presently explained to have reference only to a certain class of images, namely כדור או צפור או נקל או כדור, 'such as hold in the hand a stick, a bird, or a *kaddur*.' The latter word is commonly rendered 'globe:' but while *kaddur* has acquired this sense in Talmudic usage,‡ it is preferable to take it here in the earlier signification of 'circle.' The passage might then very well refer to just such an image as we see represented on the famous Abu-Habba tablet (V R. 60). The sun-god here, sitting in his shrine, holds in his hand two objects, a short stick and a ring. Dr. Ward§ is unquestionably right in taking the two

* The verse is intended to describe the process of laying siege to a city, *kadār*, *mappāl*, and *erṣurōt* being three technical military terms. First, a cordon is drawn around the city, then outposts are stationed at various points, and thirdly, bulwarks are erected.

† Oppert, *Doc. Sur.*, p. 25, translates wrongly "pretium adjecit." Lenormant, *Et. Acc.* li. 17, comes nearer the mark with "le hommage il ajoute."

‡ *Talm. Babi*, 40^a. The text of the Talmud Yerushalmi (chap. iii. 1) is the same, but the Toseftā (ed. Zuckermann, p. 468.3) places *kaddur* immediately behind *makkal*, and adds a number of other articles—among them a serpent—which are also mentioned in the Babyl. Talm. but in the *Grāmā* to the quoted Mishnā. These additions are of comparatively late origin, reflecting the condition of things under Greek and Roman supremacy, while the Mishnā in its simplest form—which perhaps did not include the *zippor*—goes back to a much earlier period. There are other parts in the treatise of *Abodā Zārā* which clearly have reference to religious usages in ancient Babylonia.

§ E. g. *Talm. Babi*, *Shabbat* 78^a; *Talm. Yerush.*, *Sanhed.* x. 28^a.

‡ *Proc. Am. Or. Soc.*, Oct. '87, pp. xxxi-xxxii; also Notes on Oriental Antiquities (1888), pp. 5-8.

lines immediately over the head of the god to refer to these two objects; and if the above supposition as to the connection between this image and the Talmudic passage in question be correct, the *kaddur* would be the equivalent of the first line of the inscription, and the *makkal* the equivalent of the second.* It seems very doubtful whether the first line of the inscription is to be read *agu*, despite the fact that at first sight this appears to be the most natural reading. The symbol is certainly not intended to be a crown; but, whatever the reading may be, we have here, I think, a representation of a *kudûru*. It would, of course, be hazardous to propose this reading until the word is met with in a syllabary as the equivalent of MIR, or till some other positive evidence is forthcoming; but there is much which points that way. The objections against *agu* are serious. So poorly does *agu* apply to the ring, that also Delitzsch, though adopting this reading, must perforce suppose the word to have reference to the shrine of the god.† This ring and stick are certainly not symbols of royalty. In that case we should rather expect the words *agu* and *haffu*. From the fact that the ring is often found in the hand of a goddess and also in that of a god,‡ one might suppose it to be an emblem of divinity, but I should like to raise the question whether we may not see in the stick the קנה המדה, the 'measuring-stick,' of which Ezekiel (chap. xl. 5) speaks; and may not the ring be the circle marking off the boundary, the whole figure in this case representing Shamash, as the fixer of boundaries?§ This would be quite in accord with what we know of the character of Shamash. His most frequent title is 'judge of the world,' or 'judge of men and gods,' and his worship goes back to an age when the settling of land disputes was one of the chief offices of a judge—an age reflected in the story of the quarrel between Abraham and Lot, and between Isaac and the Philistines, or in the petition of the daughters of Šlaphad.

From the signification 'boundary' there is but a short step to 'territory,' as that which is included within the boundary. The German word *Mark*, which from being originally a territorial limit came in the same way to be used to designate the land within the limit, may be brought forward as an analogous example. The word has this meaning in the official title mentioned by Ašurnasirbal (I R. 20. 15), *zabîl kudûri*, with which we

* I agree with Dr. Ward in taking the second line of the inscription to refer to the stick. Reading the signs phonetically, I venture to compare with *mušši* the Arabic مِسْكَ (muššak) which has the meaning of 'stick.' From a stem *naššâ*, the form *muššâi* would, according to phonetic laws in Assyrian, become *mušši*.

† Assyri. Diet. p. 85, below. So also Teloni in the ZA, iii. 3, 167. See also the interpretation of Pinches and Budge, PSBA, vi. 27 ff., and Hommel's *Geschichte*, p. 129-130.

‡ Layard, *Monuments of Nineveh*, 1st series, pl. 55; Place, *Ninive et l'Assyrie*, vol. iii., pl. 45.

§ Meunier (*Glyptique Orientale*, p. 246), though otherwise astray as to the interpretation, speaks of the stick as a measuring-rod.

may perhaps compare the German *Markgraf*. That it was the office of the *sabīl kudûri* to collect the land tribute follows quite naturally. So also, in the much-discussed name of Nabukudurassur, may we not finally settle upon 'Nabu protect my territory'* as the true signification? Meinhof† is right in suspecting that *kudûru* has never the meaning of 'crown' in Assyrian. An examination of the passages in which it was claimed to have this sense shows that the rendering 'power, authority,' which is easily derived from 'land, territory,' is by far the most satisfactory. With this, the comparisons with Hebr. כתר and so much the more with Greek στέφανος fall to the ground. A difficulty remains only in the use of the word in passages where it appears as a synonym of the difficult word *umâikku*, e. g. V R. 10. 89-93. From V R. 32. 67 d, e, f, where *kudûru* is specifically stated to be a synonym of *umâikku*, it appears that the latter was some thing made of reeds. Delitzsch supposes that it is a basket of wicker-work carried or worn by workmen on the head.‡ He bases this view apparently upon the passage I R. 49. 10, where Esarhaddon says *kudûru ina kakkadia ašši*. But this does not necessarily mean 'the *kudûru* I carried on my head,' for the phrase *ina kakkadia* may well be an expression like the Hebrew בנפשי or בעצמי, literally 'by my soul, by my bone,' but signifying 'by my own self;' and all that Esarhaddon wishes to say is that he assisted in person in the work there mentioned. It appears almost a hopeless task to connect this *kudûru* with any of the usages above pointed out, until we find out exactly what the *umâikku* was. If it can be shown to have been of a round form, the use of *kudûru* as 'circle' might here too form the connecting link.¶

31. Assyrian verbs ל"י and ל"י; by Dr. Cyrus Adler.

In the paradigms prefixed to the third edition of his *Assyrische Leestücke*, Prof. Friedrich Delitzsch remarks, p. xi, in speaking of the *verba tertie infirmæ*, that verbs ל"י and ל"י cannot be distinguished in Assyrian; and he has accordingly put down these stems as ל"י, as they appear in Hebrew, both in the glossary to the *Leestücke* and in the *Assyrisches Wörterbuch*. Prof. D. G. Lyon, in his *Assyrian Manual* (§ 32, p. xlv), gives a brief paragraph on "verbs final י or י," in which he

* For various renderings of the name see Bezold, *Babyl. Assy. Lit.*, p. 126. *Kudûru*, by itself as a proper name, occurs in contract-tablets (Strassmaier, A. V., No. 4482). Under the form כדור the name also is met with in the *Talmud Babil.* (Jemd 83b), as that of an inn-keeper, probably a Babylonian.

† *Comp. d. Buches Daniel*, p. 12.

‡ Fleming, *Steinplatteninschrift Neb. v.*, p. 23.

§ *Babyl. glosses to Baor's Libri Danielis, Ezrae et Nehemiae*, p. xi-xii; also Wuerdter's *Babyl. Gesch.*, p. 279.

|| In line 7 there is the synonym *umâikku*.

¶ The full text of this paper will be published elsewhere.

makes no general statement of the usage of the language, confining himself to quoting such forms as occur in the texts published in the Manual. In the glossary to his *Keilschrifttexte Sargons*, he remarks, p. 84, "für ך oder ך als letzten Radical eines Wortes habe ich nach Art der hebr. Verba ך ein ך gewählt; in manchen Fällen dürfte sich dieses ך vielleicht als ך erweisen." In the consonantal skeleton prefixed to the Assyrian words in Prof. Lyon's glossary to his Manual, ך or ך are not intended as radicals, but simply indicate a long final vowel. Dr. Zimmern and others have followed Prof. Delitzsch in this matter. Only in Prof. Haupt's glossary to the Deluge in Schrader's KAT¹, the stems ך and ך are distinguished throughout; and Schrader remarks in the statement prefixed to his glossary II. that he has tried, in accordance with glossary I., to observe this distinction between the verbs *tertie* ך and ך as far as possible.

It is true that in Hebrew and Arabic the semi-vowels ך and ך frequently interchange, so that it is sometimes difficult to distinguish between them,* yet in both languages there are unmistakable traces of the two classes of verbs *tertie infirmæ*: and in Ethiopic the verbs final ך and ך are never confounded (Prætorius, *Äthiopische Grammatik*, §97). This by no means implies that such a distinction existed in parent Semitic. The interchange between verbs ך and ך as found in Hebrew, Arabic, and Assyrian in all probability represents a more primitive stage.

The confusion, however, between verbs ך and ך in Assyrian by no means prevails to such an extent as to make a distinction between the two classes of verbs *a priori* impossible. There are quite a number of verbs which exhibit almost throughout a final ך in the imperfect or present, while others have ך as characteristic vowel. So we have, for instance, *aqmû* 'I burned', *ihdû* 'he rejoiced' (present *ihādû*: cf. *hîdûtu* 'joy' אָמַן, *amû†* 'I counted', *idlû* 'he drew water' (present *idālû*: cf. *dilûtu* 'bucket', and Arabic *دَلَّ*, but Hebrew *דָּלַ*: which must be re-

* In Hebrew all verbs ך have in the imperfect the ending ך, i. e. ך, no matter whether they be originally *tertie* ך or ך. In Arabic, on the other hand, the two classes of verbs are distinguished in the imperfect Qal by the respective characteristic vowels: *g'azâ*, *tertie* ך, e. g. forming *iağ'ad*, while the imperfect of *bakkâ* 'weep', *tertie* ך, is *iebbû*. This distinction, however, is only preserved in the imperfect Qal, and in transitive verbs. The ending of the intransitive imperfect is, for both verbs *tertie* ך and ך, an ך, e. g. *iaħħû* from *ħalla* (for *ħaina*) 'live', or *iaħ'd* (*iaħ'd*) from *ra'd* 'see'. It is evident that Heb. *יָחַד* and *יָחַד*, are identical with Arab. *iaħħû* and *iaħ'd*, the ך vowel having been changed into כָּנל, as in *הִקְצַנָה* for *hinqzina*. It would seem, therefore, that all imperfect forms of the verbs ך in Hebrew are based on the analogy of the intransitive imperfect forms, just as most of the present forms in Assyrian have the characteristic vowel of the intransitive imperfect, forms like *ibûlû* or *ibûlûr* being preserved only in exceptional cases. Cf. Haupt, KAT¹, p. 882. Barth's objection ZA. ii.371 is not valid.

† Cf. Dr. Jensen in the *Zeitschr. f. Völkerpsych. und Sprachw.*, Bd. xviii., p. 428, note.

ferred to stems $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$; while *abki* 'I wept', *eli* 'I ascended', *im* 'I had', *almi* 'I surrounded', *addi* 'I placed' (*nadû*), *agqi* 'I sacrificed' (*naqû*), *arûi* 'I granted', *alli* 'I drank' (*šatû*), are representatives of verbs $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$. It is true that we find (e. g. IV R. 7. 52a) *iqmî* 'he burned' instead of *iqmû*, or *ihdî* 'he rejoiced' (V R. 35. 26) alongside of *ihdû*. But this double formation also exists in Arabic: *dâlû* 'draw water' forms in the imperfect *g'iadlû* or *iadlî*; *çdg'a* 'incline' (synonym of *mâla*), *iagg'a* or *iogg'i*. Compare also *iafmû* and *iafmi* 'he rises', *iag'fû* and *iag'fi* 'he is dark', *iaqlû* and *iaqli* 'he fries', *iaumû* and *iaumi* 'he grows', etc., etc. But no Semitic scholar would think of putting down the stem of *dâlû* $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$ with a $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$; and in Assyrian this is still more out of place, as the language has no $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$ at all. Besides, the relative frequency of the forms must be taken into consideration. If a verb is used a hundred times with an imperfect $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, and in five cases appears with imperfect $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, we are justified in regarding the latter as a by-form. I hope to publish some statistical collections on this point some day.* In this brief abstract I merely wish to call attention to the fact that the notation $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$ as introduced by Prof. Delitzsch cannot be justified on the basis either of inherent correctness or of practical utility.

Postscript. In his *Assyrische Grammatik* (Berlin, '80), just received, Prof. Delitzsch accords a somewhat different treatment to these verbs. He gives, p. 295, ten stems $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, five $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, and the remainder of the stems *tertia infirma* ($\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$ of course excepted) as $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$. In a foot-note to p. 295, he remarks that he has put down as $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$ and $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$ respectively those stems which through their nominal formations and verbal forms plainly show the character of the third stem-consonant, the rest being put down as $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, with the addition of the imperfect form when known. He devotes a paradigm-table to the *verbum tertium* $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$ and $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, placing the forms *ibni* and *imnu* side by side. But on p. 297 he states that, although Assyrian, no doubt, originally distinguished verbs $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$ and $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, yet the confusion between these two classes justifies their being set down, after the manner of Hebrew lexicography, as $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, and in the glossary all these stems, even those which on p. 295 are distinguished as $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$ and $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, are set down as $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$. Such inconsistency of treatment cannot but puzzle the student.

* A beginning in this direction has been made by Dr. Ernst Müller, in his valuable paper *Grammatische Bemerkungen zu den Annalen Assurnusirpal's* (ZA. i. 270 ff.). He states that the verbs *tertia* $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$ (and $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$) have in the imperfect either $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, or $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, adding a complete list of all the forms which occur in the Annals. He makes no difference, however, between verbs $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$ and $\gamma^{\prime} \text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$ and verbs *tertia* $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$, $\text{ } ^{\prime} \text{ } ^{\prime}$. For forms like *ašûi*, *ibûi*, *algi*, *iḫûi*, alongside of *ašûi*, *ibûi*, *algi*, *iḫûi*, see Prof. Haupt's remarks in the *Beiträge zur Assyriologie und vergleichenden semitischen Sprachwissenschaft*, Heft 1 (Leipzig, 1889), p. 9 ff.

32. Note on the proposed edition of the *Life and Writings of Edward Hincks*; by Dr. Cyrus Adler.

In the announcement of a proposed complete edition of the works of Edward Hincks, made at the last meeting of our Society,* it was deemed expedient to subjoin a tentative list of Dr. Hincks's most important contributions to cuneiform research and kindred subjects, to indicate the scope of the undertaking, and enable all interested to assist in making the work as complete as possible. Our attempt has met with recognition far beyond any expectation. Prof. F. Max Müller of Oxford, Rev. Dr. Wm. Hayes Ward of New York, Dr. Johannes Flemming of Göttingen, Prof. Eduard Meyer of Breslau, Prof. T. V. Abbot of Trinity College, Dublin, and others, have been kind enough to send additional titles.

Prof. Max Müller wrote under date of August 15th that he was truly glad that the determination had been reached to publish a complete collection of Dr. Hincks's papers, and that it was a debt of gratitude which should have been paid long ago. He added that he knew Dr. Hincks personally, and possessed some very interesting letters of his containing grammatical observations on Assyrian, which he would place at our service if we wished them. In response to this letter an answer was returned to Prof. Max Müller thanking him for his kind offer, and stating that for greater safety the manuscripts could be sent to the Smithsonian Institution, where they would be placed in a fire-proof building during the process of studying and copying. On September 27th the letters were forwarded to Washington, where they are now deposited.†

The Rev. Thomas Hincks, a nephew of Edward Hincks, wrote in the same strain, and stated that he would be happy to do anything that lay in his power to assist the undertaking.

Through the kindness of these gentlemen, aided by further searching, we are enabled to add a number of titles to the list already published.

A valuable aid has also been received from Prof. A. H. Sayce of Oxford, in the form of an offer to loan Hincks's interleaved copy of Oppert's *Grammaire Assyrienne*, with copious manuscript notes.

What time may elapse before the work will be completed is of course impossible to say. It would certainly not be wise to hasten the publication at the risk of bringing it out incomplete. We count on the co-operation of all interested in Oriental studies, and hope that others will follow the example of those who have so kindly given their aid. One unavoidable source of delay is due to the fact that the work is being done in this country, while the chief materials are still in Dublin.

* Proceedings at Boston, May, 1888, pp. xxii-xxvii.

† In a letter dated Oct. 29th, Prof. Max Müller kindly offers permanently to deposit these letters in the Smithsonian Institution. We sincerely hope that others having manuscripts or letters of Dr. Hincks in their possession will follow this noble example.

ADDITIONAL LIST OF DR. HINCKS'S PAPERS.

- 9a. On the manner in which Algebraic Functions of the Principal Variable are, in certain cases, introduced into the Integrals of Linear Differential Equations that have constant Coefficients; read March 6, 1818. *Trans. Roy. Ir. Acad. Science*, vol. xiii., pp. 115-119.
- 9b. Letter on an Antique Medal lately found near Cork. (The medal contained a face of Jesus on the obverse, and a Hebrew inscription on the reverse.) 1819. (Compare *Trans. Roy. Ir. Acad.*, vol. xiii., pp. 129, 161.)
- 9c. The Secret Writing. *Quarterly Journal of Science, Literature and the Arts*, vol. xii., 1822, p. 21. (Compare also vol. xiii.)
- 9d. The Enchorial Language of Egypt. *Dublin University Review*, 1833.
- 4a. Catalogue of Egyptian Manuscripts in the Library of Trinity College, Dublin. Dublin, 1842.
- 8a. On the first and second kinds of Persepolitan writing; read June 9, 1846. *Trans. Roy. Ir. Acad.*, vol. xxi., pp. 114-131.
- 8b. Letter on the name of Nebuchadnezzar. *Literary Gazette*, July 5, 1846. (Compare Tentative Bibliography, No. 2.)
- 10a. Letter on Layard's Nineveh. *Literary Gazette*, 1847, p. 590.
- 10b. On Phonetic Hieroglyphics. *Proc. Roy. Ir. Acad.*, vol. iii., 1847, pp. 177-189.
- 10c. Abstract of Hincks's Cuneiform Work. *Proc. Roy. Ir. Acad.*, vol. iii., 1847, pp. 208-256.
- 10d. On Persepolitan Writing. *Proc. Roy. Ir. Acad.*, vol. iii., 1847, pp. 262-263.
- 12a. On the portion of the Turin Book of Kings which corresponds to the sixth Dynasty of Manetho; read March 12, 1846. *Trans. Roy. Soc. of Lit.*, vol. iii., 1850, pp. 128-138.
- 12b. On the portion of the Turin Book of Kings which follows that corresponding to the twelfth Dynasty of Manetho; read May 28, 1846. *Trans. Roy. Soc. of Lit.*, vol. iii., 1850, pp. 139-150.
- 12c. On the alleged Middle Kingdom in Egypt. *Lit. Gazette*, March 5, 1850, p. 183.
- 12d. Über die erste und zweite Gattung der persepolitanischen Schrift. *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, vol. vii., 1850, pp. 201-229. (Translation of No. 9, Tentative Bibliography.)
- 12e. Observations on the Turin Papyrus: being continuance of papers read before the Royal Society of Literature, March 12, 1846; May 28, 1846; November 9, 1848: with corrections. In Sir J. G. Wilkinson's *Fragments of the Hieratic Papyrus of Turin*, London, 1851, pp. 47-60.
- 20a. On the names of Assyrian months, cardinal points, and the Assyrian weights; read March 16, 1853. *Proc. Roy. Ir. Acad.*, vol. v., 1853, pp. 403-405. (Compare Tent. Bibl., Nos. 20 and 28.)
- 20b. On certain ancient Arab Queens; read Apr. 13, 1853. *Trans. Roy. Soc. of Lit.*, vol. v., pp. 162-164. (Referred to *Jour. Soc. Lit.*, 1853, p. 467.)

20c. On an ancient cylinder in the British Museum; read July 6, 1853. *Trans. Roy. Soc. of Lit.*, vol. v., pp. 165-168.

27a. On Assyrian weights and measures; read Apr. 24, 1854. *Proc. Roy. Ir. Acad.*, vol. vi., p. 72. (Comp. Tent. Bibl. No. 28.)

21. The Personal Pronouns in their most ancient form; read June 22, 1857. *Proc. Roy. Ir. Acad.*, vol. vi., pp. 518-524. (Comp. Tent. Bibl., No. 22.)

29a. On certain animals mentioned in the Assyrian inscriptions; read June 26, 1855. *Proc. Roy. Ir. Acad.*

29b. Mr. Bosanquet on Chronology. *Jr. Sac. Lit.*, 1856, pp. 181-184.

38a. On the grounds for supposing that the name of the tribe of Issachar occurs in the Egyptian Inscriptions; read June 27, 1859. *Natural History Review and Quarterly Journal of Science*, Oct., 1859. *Proc. Roy. Ir. Acad.*, vol. vii., 1862, pp. 172-178.

51a. On the various years and months in use among the Egyptians; read June 26, 1865. *Proc. Roy. Ir. Acad.*, vol. xiv., pp. 294-297; *Trans. Roy. Ir. Acad.*, vol. xxiv.; *Polite Lit.*, pp. 25-66. (Comp. Tent. Bibl., No. 1.)

52a. On a newly discovered record of ancient lunar Eclipses. *Monatsberichte der Berliner Academie*, 1866, pp. 647-655.

To the biographical material already given may be added the account of Hincks by Rost in the Report of the Royal Asiatic Society for 1867, and the sketch by Prof. Richard Gosche, of Halle, in the *Wissenschaftlicher Jahresbericht über die morgenländischen Studien*, 1869-67 (Supplement to ZDMG., vol. xx.), pp. 53-55. He closes his appreciative estimate of Hincks's work with the expression of the hope that some one would by judiciously collecting the writings of the great Irish scholar furnish his fellow workers with an invaluable legacy.

Postscript. Since the above was in type, a new and very valuable communication has been received from the Rev. Thomas Hincks, containing a list of the papers in possession of Dr. Hincks's daughters, as well as a copy of a bibliography compiled by Dr. Hincks himself. These lists are especially important, since they furnish the titles of a number of papers printed anonymously.*

FURTHER ADDITIONS TO LIST OF DR. HINCKS'S PAPERS.

6c. A grammar of the Hebrew language. 8vo., Dublin, 1832, 208 pp.

5a. The pretended patriarchal inscriptions of Arabia. *Dub. Unte. Mag.*, vol. xxiv., Dec., 1844, pp. 724-40. (not signed.)

7a. Letter to the *Literary Gazette*, dated July 18, 1846, pub. July 25. [Announcing the discovery of the identity of the language of the great

* So far, about one hundred titles have been collected. The gathering of the bibliographical material presents more difficulty than would appear, as only those papers of which reprints are found are mentioned in the Library catalogues. My friend, Dr. C. F. Lehmann, was good enough to examine the catalogue of the Berlin Library, and he discovered the titles of but seven papers by Dr. Hincks.

(India House) inscription of Nebuchadnezzar and the third kind of Persepolitan writing.]

7b. The oldest of all Almanacks; *Dub. Univ. Mag.*, vol. xxviii., Aug., 1846, pp. 187-191. (not signed.)

9a. Some passages in the life of king Darius, the son of Hystaspes, by himself; *Dub. Univ. Mag.*, vol. xxix., Jan., 1847, pp. 14-27. [Review of *The Persian Cuneiform Inscription at Behistun decyphered and translated, with a memoir*, by Major H. C. Rawlinson, 1846.] (not signed.)

9b. Egypt and the Bible; *Dub. Univ. Mag.*, vol. xxxii., Oct., 1848, pp. 371-88. (not signed.)

13f. Assyrian Antiquities; letter to the London *Athenaeum*, Sept. 13, 1851, p. 977 (dated Sept. 8).

13g. Letter to *Ath.* (dated Dec. 22), Dec. 27, 1851, pp. 1384-85 (identification of the names of Jehu and Hazael).

13h. Letter to *Ath.* (dated Dec. 29, 1851) Jan. 3, 1852, p. 26 (discovery of the name of Menahem of Samaria).

13i. The one primeval language; *Dub. Univ. Mag.*, vol. xxxix., Feb., 1852, pp. 226-234. (not signed.)

13k. Assyrian inscriptions; letter to *Ath.*, Apr. 24, 1852, p. 466.

27b. Assyrian and Babylonian weights; letter to E. Norris, dated Apr. 19, 1854, *JRAS.* xvi. 282-3.

39a. On certain Babylonian observations of the planet Venus; *Astron. Soc. Month. Not.*, xx., 319-20 (Lond. 1860). (Compare Tent. Bibl. No. 39.)

46a. On Bible history and the Rawlinson canon; letter (dated June 28, 1862) to *Ath.*, July 5, 1862, pp. 20-22. Second letter (dated July 22, 1862) *Ath.*, July 26, 1862, pp. 115-16.

48a. On Assyrian history and chronology; letter (dated Oct. 9, 1863) to *Ath.*, Oct. 24, 1863, pp. 533-4.

51a. Series of observations of the planet Venus recorded on Assyrian tablets, circa 758 B. C.; *Astron. Nachrichten*, ixii., 1865, cols. 221-4 (compare Tent. Bibl. No. 39).

51b. The Metonic Cycle; letter in answer to Rev. F. Parker, Apr., 1865. *Jour. Sac. Lit.*; second letter, Oct., 1865.

33. Some additions and corrections to Lotz's Tiglath-Pileser; by Mr. Edgar P. Allen, Johns Hopkins University, Baltimore.

Although the edition of the so-called Prism Inscription of Tiglath-Pileser by Dr. Wilh. Lotz was once rather severely reviewed by Oppert (*Göt. Gel. Anz.*, July, 1881), since that time it seems to have become a classic, sacred and inviolable. Oppert was apparently angered at being ignored by Lotz (cf. p. 898: "the translation of the reviewer, of whose existence he is certainly aware, he passes by"); and it may be for that reason that he says: "His (Lotz's) translation is no advance." While this is saying altogether too much, the critical attitude of Oppert is certainly better than an unquestioning acceptance of Lotz's work as final.

Of late years, it would seem that the Prism Inscription has been studied solely from Lotz's book, without reference to the original text.

The Semitic Seminary of Johns Hopkins University has recently been giving some attention to the text as published in I R. 9-16, in connection with the preparation of the proposed Assyrian glossary (which, I may be allowed to add, is now fairly under way); and I should like to take this occasion to present a few passages that have appeared to us in quite a new light.

Col. i., ll. 31-32, Lotz reads: *i-šib-bu na-'i-du ša i-na si-gir (ilu) Samāi (īqu) haṣṣu illi-tu nu-at-na-to-si-ma*. This *natnatasima* or *natnatašuma* he would make an Iftaneal form from *našū* 'lift,' and translates: "Der erhabene Herrscher, welcher unter Samas' Schutze ein glänzendes Scepter in Händen hält (?)". Lotz has altogether misunderstood the form. It is Permansive Qal from *nadānu** 'give,' agreeing in feminine with its subject *haṣṣu*; and the passage should be rendered: 'The lofty prince to whom under the protection of Samas has been given a pure scepter.' *Nadnata* is syncopated from *nadinata*, the Perm. with overlapping vowel; and, as is often the case with that tense, it is used with passive meaning (cf. Zimmerer, *Bab. Busspsalm.*, p. 11). Similar forms are to be found in Sennacherib vi. 44-45, where we read: *ša eš mahṛiti ma'adiš šūturat, rabāta u naklat ina kīpīr dimgallē enqūti*, 'which was, through the work of skilled architects, larger, more extensive, more finished than the former.' Here *naklat* shows the same syncopation, and *rabāta* the overlapping vowel, which, it may be said, is especially frequent with verbs *tertia infirmis*. Cf. *lā nadāta* in sixth line of the Deluge tablet. Cf. also Pinches in PSBA. v. 21; vi. 62.

Col. i., l. 25, viii., l. 34. Lotz reads *zir-rit-ti* 'power,' which he connects with *רִיץ* 'arm.' The character *rit* is ideogram for *šangū*, and so we have *zēr šangūti* 'seed of sacerdotal kingship.' Cf. Delitzsch's and Haupt's *Beiträge*, p. 169 below.

Col. ii., l. 66. *gamarrē'a irhūti*; p. 128, "*gamarru* (sum. Lehow.) und *irhūti* (vgl. *irhu* Z. 76), dunkel." *gamarru* is a form with doubled third stem-consonant (as, for example, *parakku*, Aram. פִּרְכָּא, ZA. ii. 282), from *gamdru* 'be perfect, complete,' and here must mean 'veteran.' *Irhu* means 'swift' (cf. *arhu* 'wild bull,' *urruhū* 'quickly'). The passage reads: 'In thirty of my chariots going at my side swift veterans . . . I took.' The *irhu* of line 76 is found to be *irhiku* 'I went swiftly,' Perm. Qal from same stem, אִרְחָ, in form to be compared with *šihriku* (ASKT. 116, No. 15, l. 18) 'I am small.'

Col. vi., ll. 27-30. *dūrašu rabā u asaiḫti-šu ša agurri ana napāli akka-*

* Since writing the above, my attention has been called by Dr. Arnolt of Johns Hopkins University to the fact that this explanation of the form has been made by Arthur Amlaud in ZK. i. 166 (cf. *Del. Assy. Gramm.*, p. 354).

† *asaiḫti*: the *i* here, according to Prof. Haupt, is not the original 3d stem-consonant, but a secondary irrational spirant, as is the *s* in *ha-mi-ru* or *ha-wi-ru* 'hus-

šumma, ūtu uššēšu adī taḥlubbū ibbūl. Lotz translates: "His great walls and their turrets of burnt brick I crushed (under foot), so that they fell. From their foundation to their roof it destroyed them." Lotz remarks on the change of person. Instead of the king of Assyria, all at once the Kumani appear as the subject. They were forced to destroy their own walls.

The last observation is a true one, and the key to the riddle is in the proper interpretation of *ak-ba-si-ma*. Lotz reads *si*, after his text A, and understands *akbasi* to be the imperfect of *kabānu* 'tread,' though one should expect *akbus*. In the note to this passage, Lotz reads *akba-sum*. According to this reading, the *šu* of I R. 14. 28 should be a mistake. It is strange that Lotz did not connect this *šu* with the value *šum* of the character *si*, in which case he must have read *aqbāšuma*, and translated 'I commanded him.' I translate, taking *napāli* to be a variant of *nabāli* (cf. *nabāsi*, iv. 31; elsewhere *napāsi*): 'Their wall and its turrets I commanded them (the Kumani) to destroy; they destroyed (*ibbūl*, collective) from the foundation to the top of it.'

Col. vii., ll. 83-84. *Rammān ina birqi limutti māšu lipšū* "may Rammān strike his land with destructive lightning." Lotz derives *lipšū* from *pešū* 'strike,' root נִפַּץ: cf. Heb. נָפַץ. But the character *šu* has also the value *rik*, *riq*, and the presence of *birqi* should certainly suggest the cognate verb. *Rammān ina birqi limutti māšu libriq* needs no explanation. The value *rik* is mentioned by Delitzsch in his *Kossäer*, p. 7. In the Synchronous Tablet there published, the first syllable of *riksāti* 'alliances' is expressed by this character. Peiser, in ZA. ii. 448, has since added the instance of *ši-riq-tu* 'gift' (Delitzsch in Lotz, viii. 42, *ši-šu-tu*), and remarks that the value *rik* is established by the variant rendering in Asurn. i. 91 of *pirik* by *pī* and the character *šin*, *rik*.

In place of Lotz's reading *hūla* in Col. ii. 9, one is strongly tempted to read *paqlu*, occurring as a synonym of *ešqu* in the syllabary published on page 89 of Lotz's commentary, and since repeated in V R. 31 a. This *paqlu*, with the meaning 'difficult, impassable ground,' would fit well into the context. The same reading and meaning would fit equally well the passages Asurn. iii. 96 and ii. 84. But, of course, the reading *hu-ula* of Lotz's text B puts *paqlu* out of the question, unless this variant can be shown to be incorrect. It is worth while, at least, for some one to look up the original. Cf. also I R. 28. 32 b.

Finally, I wish to offer a conjectural reading, which, if established, will be of especial interest as presenting the unique instance of an Assyrian king's mention of an unsuccessful campaign. Col. vi., ll. 49-54, we read: *ezib harrānāti šanāti* (Lotz: *nakrāti*) *māddtu ša ana litāffu la qirbā*. Lotz translates: "Ich liess ab von den vielen Zügen gegen die Feinde, welche meinen . . . nicht nahe lagen(?)." Rawlinson, RP. v. 20, more correctly, "I have omitted many . . . expeditions . . .";

band': see ZA. ii. 277. Delitzsch's reading *andti* (*Assyr. Gramm.*, p. 188) is certainly wrong.

which translation is supported by the use of *ezib* in I R. 28, 34a, in a similar connection. The reading *šanāti* 'other' suggests itself after the detailed enumeration of the preceding columns. Now the solution of the difficulty presented by *ša ana itātīa lā qirbā* may possibly be found in the following translation: 'which were not propitious to my glory.' *litu*,* *itātī* has always the meaning 'victory or military glory' (cf. I R. 8, 39; 2, 36; V R. 1, 46). And *qirbā* should be *Permansive*, fem. pl. of *qarābu* 'be propitious.' The first stem-consonant of this verb is usually taken to be *q*, and the spelling of *qirbā* with a *p* may seem to militate against our theory; but the first stem-consonant has not been determined, and at present I see no reason why the stem of the verb 'be propitious' should not be the same as *qarābu* 'be near.' The connection of the signification is not difficult (cf. Heb. קָרַב Ps. lxxix. 19; Lam. iii. 57; 1 Kings ii. 7; and the well-known *qurbannima*, V R. 2, 125).

NOTE.—Since the above was in type, the first volume of the *Keilinschriftliche Bibliothek*, edited by Prof. E. Schrader of Berlin, has been received. Among other things, it contains a new transliteration and translation of the Prism Inscription of Tiglath-Pileser by Dr. Hugo Winckler. It is gratifying to find that Dr. Winckler concurs in most of the new readings proposed above. No explanation, however, is offered for the difficult passage Col. vi. 50; and *gamarrē*, ii. 65, is left without translation. Very probable is the explanation by Dr. Peiser of *inist-ūkuni*, ii. 26, as equivalent to *istna'ūnuni* 'they called him also,' from *šazū*. But, on the whole, Dr. Winckler's translation cannot be said to show any great improvement on that of Lotz. The reading *mušimpu*, from *napū*, for *mušimqit*, v. 55, will hardly meet with approval; we should expect at least *mušimpu-u*. *Mušēru šani*, i. 8, can scarce mean 'crushing the guilty'; *mušēru* is evidently the *Shafel* of a verb אָכַר (Oppert, GGA. '81, 902, proposes the translation 'revealing'); and *šani* here, as everywhere, must mean 'good.' *Labani*, iii. 49, does not mean 'Umwallungen,' but is from *labānu* 'press down,' and must be rendered by 'plain,' in antithesis to the *šadē paqātī*. It is surely time that the impossible reading *zirritti* should be given up; and that the ideogram *tiid-ku*, i. 30 and *Azura*, i. 21 (cf. Lhotaky, Inaugural Dissertation, p. 30), should receive its proper rendering by *utulu*, which appears in V R. 12, 4, 40 as a synonym of *re'u* 'shepherd' (cf. also II R. 32, 53; GGA. '81, 907).

* I may mention in this connection that the synonym of *šū*, 'mighty,' *mēu* (from Ass. *mē'u* 'propollere', Eth. *mē'a*, Del. Heb. Lang. p. 18), occurs in the passage referred to by Delitzsch on p. 83 of Lotz's book, *mēu namriri*, which is not to be read *šayā namriri*, but means simply 'strong in splendor,' a synonym of *gimālu emāgi*, Nimrod Epic, 12, 37, or *gimār emāgi*, ib. 44, 51. The fem. *našū* (not *mīnā*), Lyon. Ass. Manual, 115 below, occurs in the Arabian Campaign of Sardanapalus, V R. 9, 75; cf. also Lyon, Sargon, p. 64, 30. Dr. Winckler translates *šayā namriri* on p. 16 of Schrader's *Keilinschriftliche Bibliothek* by "ausgesend (7) Schrecken (Majestät)"; on p. 130, on the other hand, he renders it "der Erhabene an Schrecken glanz."

To derive *nī-bu-u* from 𐤢𐤁𐤅 is against the principles of Assyrian grammar.

I hope to be able to discuss more fully the translations contained in the first volume of Prof. Schrader's new series in a special paper.

34. On the Semitic Emphatic Consonants; by Edgar P. Allen.

In these Proceedings for October, 1887, p. xlii, I published a short abstract of a paper on Semitic sounds and their transliteration: The part of the paper referring to the nature of the so-called emphatic sounds in Semitic languages was made the subject of a criticism by Prof. Geo. F. Moore, of Andover, in a paper printed in the Proceedings for May, 1888. I will endeavor to answer his objections point by point.

Prof. Moore remarks that the language of Isenberg and Trumpp does not shut us up to the interpretation that the Ethiopic or Amharic consonants *ṭaiṭ*, *qāf*, *ṣadai*, are *tenuis* with glottal catch. This may well be; the language of Isenberg and Trumpp can determine nothing in phonetics, since neither was a phonetician. The "spasmodically contracted palate" of Isenberg is more than obscure, and the "lip-explosion" of Trumpp is no clearer. In the description of Semitic sounds given by some scholars, the best we can do is to make as good a guess as we can at their meaning.

The first authority quoted by Prof. Moore against the theory of the glottal-catch combination is F. E. König. It will be necessary to quote the passage referred to in full. It is from his *Neue Studien über Schrift, etc., des Aethiopischen*: "Nach den beiden Merkmalen, dass die Glottis geschlossen (Trumpp), und speciell beim Qāf der Gaumen zusammengezogen werden soll (Isenberg), vermüthe ich immer noch dass diese 'Explosion' bei qāf, ṭaiṭ, ṣadai von der Geschlossenheit der Araber nicht verschieden ist." It is here evident that, whatever may be meant by the "Geschlossenheit der Araber" which is not different from the explosion of the Ethiopic emphatics, there is no contradiction of the element of glottal closure in the formation of those sounds. On the contrary, the glottal closure is a part of the reason why the "Geschlossenheit" and the explosion are not different. In spite of the fact, however, that Prætorius (see Preface, vi, of his great work, *Die Amharische Sprache*) "kann freilich nicht klar erkennen, ob König hier die Geschlossenheit des Kehlkopfs meint," I agree with Prof. Moore that he must be referring to the expression جروف الاطباق of the Arabic orthoepists. But, having reached that point, we have gained but little. The fourth form of the root طبق means 'cover,' in accordance with which we have a variety of explanations of the term, Arab and European, mentioned by Wallin in his most valuable paper on the Arabic sounds, published in ZDMG., ix. and xii. It seems that to compare the very determinate "explosion" of the Ethiopian consonants *qāf*, *ṭaiṭ*, *ṣadai* to such an obscure matter as the "Geschlossenheit der Araber" is taking a backward step.

Prof. Moore next mentions that Prætorius, *Tigriña*, p. 70, makes the characteristic of *ṭaiṭ* "eine sehr vollkommen aspirirte Aussprache," and

speaks of König's reconciliation of this view. Against both Moore and König I may let Pretorius speak for himself. Cf. *Amharische Sprache*, Prof., v: "Das die emphatischen Laute dem semitischen Organ Mühe verursachen, dürfte kaum richtig sein; dass aber die Explosivarticulation . . . abessinischer Laute von der gemeinsemitischen emphatischen Articulation ihren Ausgang genommen hat, ist mir ganz sicher geworden, und ich sehe, dass auch König (Studien, S. 48) vermuthet, 'dass diese "Explosion" bei *qáf*, *šaiš*, *šadai* von der Geschlossenheit der Araber nicht verschieden ist.' Ich kann freilich nicht klar erkennen, ob König hier die Geschlossenheit des Kehlkopfs meint. In der Tat, *qáf*, *šaiš* sowohl wie ط ق werden mit geschlossenem Kehlkopf gebildet, aber diese Schliessung ist bei den Abessiniern viel energischer geworden als bei den übrigen Semiten (Isenberg sehr richtig 'spasmodically,' aber falsch 'palate') und sie dauert auch länger. Sie dauert noch an nachdem der Verschluss der Mundhöhle bereits mit Geräusch gelöst ist, und zwar ist der Zeitunterschied zwischen der Oeffnung der Mundhöhle und der Oeffnung des Kehlkopfs hier sehr deutlich zu merken: ich glaube nicht dass Lepsius recht hat wenn er (Arab. Sprachlaute etc., S. 195, Anm. 2) meint dass die Stimmritze sich erst im Augenblicke der Explosion schliesse. Bei *šadai*, dessen im Arabischen correspondirender Laut ع aus offenem Kehlkopf gesprochen wird, wird die Aussprache aus geschlossenem Kehlkopf und mit wahrnehmbarer Zeitdifferenz zwischen dem Ende des Mundgeräusches und der Oeffnung des Kehlkopfs wohl erst zu derselben Zeit eingetreten sein, in der *šadai* den complexen Laut طص entwickelte (dag. *sappa* = تس). Ich begreife übrigens nicht, wie König bei dieser Gelegenheit a.a.O. einen angeblichen Ausdruck von mir, nämlich 'unvollständige Aspiration,' gegen eine Polemik Trumpp's in Schutz nimmt. Ich habe grade im Gegentheil (Fig. 70), verleitet durch Isenbergs Beschreibung, von 'einer sehr vollkommen aspirirten Aussprache' geredet, und Trumpp hat vollkommen Recht, wenn er DMZ. xxviii. 518 diese Vermuthung als ein Missverständniss bezeichnet, es sei dabei keine Spur von Aspiration zu vernehmen. Diese letzte Bemerkung kann ich aus meinem späteren Verkehr mit Tigrifalanten noch ganz besonders bestätigen."

I submit this as conclusive. It now seems hardly necessary to notice such objections as that we have no mention in any description of Semitic emphatic consonants of a laryngeal elevation. This may be the most "striking feature," as Prof. Moore calls it, but it is certainly not the distinguishing feature, and I do not claim that the compression of air and subsequent explosion were so strong in the Ethiopic sounds as in the Armenian. Nor do Ludolf's expressions *valida instrumentorum collisio* and *repercussio soni* militate against the fact that we have to deal with *tenuis* with glottal catch. There is nothing inherent in the nature of a *tenuis*, nor of a glottal catch, nor yet of a combination of the two, that is inconsistent with a "forcible collision of the mouth-organs"; and if Ludolf's vague *repercussio soni* is to be cited as an argument, it might be well to fix its meaning by an English translation.

Prof. Moore further objected that even if the *qâf*, *šaiš*, *šadai* have this character in modern Abyssinian, it would be precarious to argue therefrom that such was the ancient pronunciation as well. The precariousness I readily admit, and yet how else shall we argue? Unless there be proof of change by natural development or foreign influence, we are surely at liberty to believe that the modern was the ancient pronunciation. As to natural development, I will say a few words apropos of the Arabic sounds. As to foreign influence, against Trumpp I have but to quote Prætorius. Trumpp believes in a foreign origin of *qâf*, *šaiš*, *šadai*, because he fails to see their analogues in other Semitic languages. Prætorius, on the contrary: "Die emphatischen Laute haben im Amharischen die alte gemeinsemitische Art ihrer Articulation auf sehr charakteristischer Weise verändert. . . . Auch die traditionelle Aussprache des Altäthiopischen kennt diese vermehrt emphatischen Laute; dass sie auch im Tigrîna vorhanden sind, habe ich inzwischen Gelegenheit gehabt mich durch das Ohr zu überzeugen. Im Tigrè dagegen scheint nach der Beschreibung sowohl von Munzinger wie von Merx-Beurmann noch die unveränderte alte emphatische Aussprache zu herrschen. . . . Dass diese Laute lediglich durch den Einfluss der benachbarten Gallasprachen hervorgerufen worden sind, wie Trumpp anzunehmen scheint, ist mir wenig wahrscheinlich. Allerdings kennt das Galla ebenfalls Explosivlaute, und die Möglichkeit lässt sich freilich nicht ganz ablängnen, dass das Galla einigen Einfluss auf die Entstehung und Ausbildung der explosiven Articulation im Amharischen gehabt haben mag; indess der sehr zu beachtende Umstand, dass es nur grade die alten emphatischen Laute sind welche im Amharischen diese veränderte Aussprache entwickelt haben, scheint doch darauf zu deuten dass in der alten emphatischen Aussprache wenigstens der Keim zu dieser Weiterentwicklung lag." (*Amhar. Spr.*, p. 46.)

This again brings us to the "sweeping proposition, that the Semitic emphatic consonants are all of them characterized by the combination of the mouth-position with glottal catch." Let us first confine the argument to ق and ط. Trumpp's evidence against the glottal catch may be "decided" enough, but in face of the fact it can hardly be called competent. I have already quoted Prætorius as saying that *qâf* and *šaiš* as well as ق and ط are formed with glottal closure—authority which may well be weighed against much testimony to the contrary. But this is not all; among scientific phonetists I must quote Brücke in my favor. In his *Sprachlaute*, p. 137, we find: "ت ist ein t', das aus offener Stimmritze angesprochen wird; das ط ein t', das aus geschlossener Stimmritze angesprochen wird." . . . On p. 140: "ق wird aus geschlossener Stimmritze angesprochen." For other statements to the same effect, cf. his *Neue Methode*, p. 10, and *Beiträge zur arab. Lautlehre*, p. 320.

At last we come to the "conclusive consideration." The Arabs group the four letters ط ظ ط ص together as الحروف المطبقة, and ا طباق is not a glottal closure. This may be true; so t m n r are all

sonants, but *l* and *r* are not nasals. The cases are analogous; the participle مطبقة must describe some feature that is common to the four consonants, but it does not therefore exclude any one of them from any other category. That *ص* is not pronounced with glottal closure is no argument against such a pronunciation of ط. To the question how we shall explain phonetically the tendency to substitute in pronunciation *ص* for *س* under the influence of an adjacent *خ* or *ع*, if *ص* is originally an *affricata* with glottal catch, I think the answer is not so very difficult. If *ص* were now an *affricata*, with or without glottal catch, it would be a different thing; but in the period in which the change occurs there is no evidence that *ص* differs from *س* except in the mouth-conformation. But older phonetic changes than this seem to demand the assumption that *ص* was an *affricata* with glottal catch. For instance, Assyrian *ṣ*, corresponds to Heb. צ, Arab. ض, and Aram. ܥ. The ض is a voiced consonant; it would seem to have been the voiced correspondent of *ص* (= *s*), viz. *ḏ*. A splitting of the compound will account for the pronunciation of ض by resident Arabs, on the one hand, as the intensive of ذ, and by the Bedouins, on the other, as the intensive of د. According to Prof. Hassan (cf. Brücke, *Sprachlaute*, p. 137), in Cairo and elsewhere dialectically, ض is pronounced *z'* and *z* and *dh* respectively.

Again, it is by the glottal catch in ض = *ḏ* that the very difficult correspondence of Aramaic ܥ is to be explained. I must approach this subject through a remarkable dialectic variation of ق. Among the Egyptians, especially in Cairo, and among the South Syrians (cf. Wallin, Eli Smith), ق is pronounced as a *hamza*: that is, a glottal catch. This pronunciation I have myself heard repeatedly from a colony of Syrian Arabs in Baltimore. I noticed, however, this difference: that the قای was not a pure *hamza*, but was still combined with that peculiar mouth-conformation, an inner-rounding, which produces the characteristic change in the quality of the following vowel. The objection that the proper point of articulation for ق is so deep that one cannot succeed in the attempt to combine it with glottal catch is purely subjective. No depth of mouth-closure should have any effect on the simple closing of the vocal cords. And in the case of a simultaneous explosion of the two closures, the shortness of the enclosed column of air will not materially effect the sound. Now the pronunciation of ق as *hamza* is to be explained as a splitting of the compound, and the survival of one of the components, just as in the case of *ص* = *d* and *z*. The mouth-closure has entirely disappeared, and the consonant has merged into the glottal element or *hamza*. In the same way the ܥ of the Aramaean must be the survival of the glottal element over the mouth-conformation of ض. And this would also demand that the glot-

tal explosion which begins the continuous *y* sound be considered original. Again, *ṣ*, corresponds to Aramaic *ṣ*, which would also be a similar survival of the stop-element of the *affricata* *ts*.

Finally, on Assyrian tablets signs for *ṣ* often interchange with signs for *z*, and in many cases one sign has to do service for both. There are evidences that *ṣ* was originally pronounced *ds*, or, better, *dz*: cf. Gesenius, *Lehrgebäude*: "*ṣ* properly *ds*"; *Esdra*s transposed from *Edra*s: Phœnician *עדרבעל* becomes *Hasdrubal*. That this pronunciation of *ṣ* obtained also in Assyrian seems to me the only means of explaining the peculiar change of *uāziz* into *ulziz*, since, if we pronounce *uādziz*, the change of the antedental sibilant to *l* is analogous to the same change in scores of other cases. And the interchange of signs for *ṣ* and *z*, assuming *ṣ* to equal *ts*, would be analogous, again, to the frequent interchange of *b* and *p*.*

I am fully aware of the fact that some of the explanations suggested for these phonetic changes in Assyrian may be open to criticism, in the brief form, at least, in which they are here presented; but they certainly have no direct bearing on the question which now concerns us: namely, the pronunciation of the so-called Semitic emphatic consonants. I hope I have succeeded in establishing the theory that these consonants are distinguished by a combination of the mouth-position with the glottal catch; but, as the subject is a difficult one, all Semitic scholars must be grateful to Prof. Moore that he has come forward to give expression to some of the objections that might present themselves; and it is much to be desired that others will follow his example of interest in the much neglected study of Semitic phonetics.

35. On some phonetic peculiarities of Cairo Arabic; by Prof. C. H. Toy, of Harvard University, Cambridge, Mass.

The mute sound of *Gym* (ج), according to the analogy of other languages, is older than the assibilated, and the passage of the former into the latter is easy and natural. The Egyptian mute *Gym* was probably brought from Arabia, but it does not appear why it was retained in some parts of Arabia and given up in others: the difference of pronunciation resulted from conditions unknown to us. A repugnance to the palatal *q* (ق) is found in various parts of the Arabic-speaking world, and its sound is variously modified. It passes forward to the simple *k* (in Mandæan in the beginning of some words), or to the corresponding sonant, *g* (in parts of Arabia and in Mandæan), or (in upper Egypt and Tigré), by forcing out the current of air so as to set the uvula in vibration, into *Ghên* (غ). The most considerable modification occurs in

* A similar reason seems to underlie the change between *āzā* and *āzī*, the *ā* being pronounced *ts*, as Hincks and Lagarde have conjectured. I reserve a fuller treatment of these Assyrian phonetic changes for a special paper which I hope soon to publish.

Cairo and Damascus, where it assumes the sound of the sharp *Alif*, a well-defined *spiritus lenis*—the passage of a mute into a breath for ease of pronunciation: compare the similar change of 'En (ع) to Ha (ح). Clearly the original sound is in many regions felt to be difficult. The Syrian Archbishop of Damascus, Mgr. David, states that the children of that city up to the age of eight years cannot generally pronounce the *Qaf* (Journ. As. viii. 10, 174). There is no evidence of disinclination to the *q* in the North Semitic dialects except in Aramaic. Possibly the Palmyrene *arqa* 'earth' (found also in Jer. x. 11) shows a weakening of this sound. The transition from the fricative palatal-dental in Arabic *arqā* to the palatal-guttural in Aramaic *ar'ā*, and the palatal-sibilant in Hebrew *arē*, is intelligible; the Palmyrene *q* seems to indicate a phonetic movement the opposite of that above described, and may represent a sound allied to *Ghēn*.

The Egyptian pronunciation of the dentals may throw light on the question of precedence between the fricatives and the mutes. The most general and regular interchange of consonants among the Semitic dialects is that which affects the dentals and the sibilants, and the chronological order is generally represented as follows: first, dental mute, and then dental fricative and sibilant. As between Aramaic *tānī*, Arabic *thānī*, Hebrew *šānī*, and Ethiopic *šnī*, the first place is usually assigned to the Aramaic on the ground of simplicity; and the fricatives and sibilants are divided into two classes: those which are original, and those which come from original mutes. Leaving the sibilants aside for the moment, and looking only at the dentals, this view assumes that within the Semitic area the passage from mute to fricative was easier than the movement in the opposite direction—an assumption which is obviously precarious, since we do not know the conditions under which the parent Semitic tongue formed its phonic material, or those which determined the phonic modifications made by the various dialects. The question of the direction of phonetic movement in those early times and in that remote region is not to be decided by our present feeling of simplicity and ease of pronunciation. We should rather appeal to phonetic changes actually going on under our eye in Semitic regions, as Egypt and Syria. Here the law of interchange in the sounds under consideration is definite and fixed—it is always a passage from fricative to mute, never in the opposite direction. In the Cairene pronunciation, the old Arabic *th* and *dh* become *t* and *d* (sometimes also *s* and *z*), *tūr* 'ox', *etnēn* 'two', *ketir* 'much', *da* 'this', *dīb* 'wolf', *dahab* 'gold'; the *qh* (قح) and the *th* (ط) become *q*, as *qabb* 'lizard', *aqm* 'bone' (sometimes also *z*). If the old law was the same, it is the Arabic *thānī*, and not the Aramaic *tānī*, that offers the original form.

This modern Arabic law of movement would not, indeed, necessarily apply to the old Aramaic. But, on the other hand, there is nothing to forbid our supposing that it does so apply. The phonetic resemblances between the Semitic dialects are not strictly determined by the line

which divides the Northern group from the Southern : between Assyrian and Ethiopic, for example, the similarity is great. And, so far as this particular group of letters is concerned, in the Northern dialects the fricatives have lost their independent character, and have become euphonic variations of the mutes : whether *t* and *d* shall be pronounced as fricative or as mute depends on whether they are or are not preceded by a vowel sound. There is nothing in the usage to fix the original sound.

The Cairo and Damascus modification of the fricative dentals to mutes is hardly due to foreign influence. Not to the Turks, certainly, for they speak the old fricatives as sibilants. It might be referred to the old populations of Egypt and Syria, Copts and Arameans : but this does not seem likely, for the reason that in other respects they have exerted no visible influence on the language, except in the introduction of a few words. It is more probable that it is climatic conditions to which the effect is due : and similar conditions may have produced the change of original Semitic *th* and *dh* to *t* and *d*. In the Semitic dialects which sprang up in Africa from an earlier migration from Arabia, the Ethiopic, Amharic, etc., the same process took place, under similar climatic conditions, but with different linguistic surroundings.

In some instances the Cairo fricatives pass into sibilants. In the case of the *ḥh*, which becomes *z*, it is a Turkish pronunciation : and the same explanation might be offered for the other letters, *th*=*s*, *dh*=*z*, *ḥh*=*z*. The long control of the Turks in Egypt may have imposed their pronunciation on the people, especially in military, governmental, and religious expressions. This would account in a measure for the fact that in some cases different derivatives from the same stem, or the same word in different senses, are pronounced differently, a common word after the Arabic manner, a technical term after the Turkish : e. g. *ḥadīṭ* 'narration', and *ḥadīṭ* 'religious tradition'; *anḥur* 'I see', and *nāzīr* 'inspector, prefect'. But there is a large number of cases for which this would not readily account : e. g. the demonstratives *da* and *ke.za* and *kī.de*; *adān* 'call to prayer', *mu'addīn* 'the man who calls to prayer' (Turkish *mu'ezzin*); *īzn* 'permission', *ista'zīn* 'ask permission'; *ḡuhr* 'midday', *zahr* 'be evident.' These may be dialectic diversities, or they may be attempts to distinguish different senses by the sound. Still, it is possible that circumstances in the history of Egypt, unknown to us, are sufficient to explain this *z* from Turkish influence.

36. The development and character of Mohammedan education. By Professor A. L. Frothingham, Jr., of Princeton College, N. J.

In a judgment of the culture of Mohammedanism at its best period, the contrast between the liberal and progressive Arab of the Khalifate and the intolerant and fanatical Turk of the East we are familiar with must be clearly borne in mind. It has been too often lost sight of by those who have judged Mohammedanism. Very little has been written

on Mohammedan education. The treatises by Wüstenfeld,* Veth,† and Haneberg‡ are very short and partial; and though they may be supplemented by the writings of Anton Springer (in ZDMG. 1878), Pischen (*Einfluss des Islam*, etc., 1881) and Von Kremer (*Kultur. des Orients*), it is necessary to make a thorough study of original sources in order to obtain a true idea both of the historical development and of the character and spirit of Mohammedan education at its best period under the Khalifs of Baghdad, the Omeyyads of Spain, and the Fatimids in Egypt. Consequently, writers on pedagogics who are not Orientalists, like Karl Schmidt (*Gesch. d. Pädagogik*), fail completely when they attempt to grasp the subject. The most important native source to which we can refer is Ibn Khaldun's *Prolegomena* to his *Universal History*, of which a large section is devoted to pedagogics.

In its formation, Arabian culture was influenced directly and contemporaneously by the three civilizations of Byzantium, Syria, and Persia. The Syrians were especially active in imparting to the Mohammedans the wealth of classic literature, so far as known to them, and to this the Byzantine Greeks also contributed not a little, while the Persian converts formed a large part of the learned class.

The first step toward the establishment of a Mohammedan culture was the breaking down of class-barriers by the influence of the democratic spirit of the new religion, and the consequent establishment of an aristocracy of worth and learning instead of one of blood. This was thoroughly accomplished only in the third century of the Hijra. The studies that flourished under the Omeyya dynasty (660-752) were those connected with religion, and especial attention was paid to the Arabic language, grammar, and lexicology, as a necessary prelude and adjunct to the exegesis of the Koran, the traditions, jurisprudence, etc. The scientific movement under the Abbassids raised a new idol, and all knowledge was no longer considered to be founded on the Koran and the Sonna. At its broadest, the curriculum of studies may be given as follows: I. Koranic sciences: *a.* reading, *b.* interpretation. II. Traditional sciences and jurisprudence: *a.* principles of jurisprudence, *b.* body of traditions. III. Scholastic Theology. IV. Intellectual sciences: *a.* logic, *b.* mathematics, *c.* astronomy. V. Experimental and natural sciences: *a.* physics, *b.* chemistry, *c.* botany and natural history, *d.* medicine, *e.* geography. VI. Linguistic sciences: *a.* grammar, *b.* rhetoric, *c.* lexicology, *d.* philology, *e.* poetry, *f.* literature.

It is interesting to crystallize the ideas that presided over the development of this complex system of studies. Education was conducted on the principles of equality, without difference between slaves and masters; of freedom, without charge, distinction, or prejudice, and especially with freedom of method; of breadth, by aiming to develop

* *Die Academie der Araber und ihre Lehrer*, Göttingen, 1837.

† *Dissertatio de institutis Arabum erudienda juventuti*, etc., Amst., 1843.

‡ *Abhandl. ü. das Schul- u. Lehrwesen der Muhammedaner im Mittelalter*, Munich, 1850.

the whole man, and opposing itself to specialization except at a very advanced stage. As a consequence, learning was very general. Especial stress should be laid on the characteristic of freedom; on the tolerance usually extended to sects of all kinds within and without Islam, as exemplified by the academies at Basra, under El Mansur, and at Baghdad, under Harûn-al-Rashid; as well as the fact that Moham-medans were quite willing to be taught by Jews and Christians.

The institutions at which instruction was given were three: the school or *makteb*; the college or *medresseh*; and the mosque, at which the teaching was given which corresponded most closely to University work. There were also special institutions, observatories for the study of astronomy, and hospitals at which medical studies were carried on. The teaching at all these institutions was free. No salary was allowed to the teachers; so that, although they received voluntary contributions from the families of well-to-do students, and manual service from others, they were obliged to have some remunerative occupation beside that of teaching. The only exception was at the *medresseh*, which usually were endowed by the government; whose teachers received salaries, and whose pupils were not only taught free, but, when poor, were also fed and clothed.

The education had a strong moral element, which showed itself in many ways, especially in the opposition to any corporal punishment as debasing. Only one or two branches were taught together during the elementary stage, as a larger number was considered to confuse the mind; but their succession and combination varied in different times and countries. At all times, the memory, naturally active in Orientals, was trained to its utmost capacity, and the usual method was to commit to memory short versified manuals of each study.

The two factors in advanced education that are most noticeable are: 1. the custom of free discussion between professor and pupils, and between the professor and rival teachers at his classes; and 2. the universal habit of traveling, through which the student became familiar with the methods of work and systems of teaching in many of the great centres of learning in the East.

A few other papers were presented, but either have been withdrawn, or no abstracts of them have been furnished.

PROCEEDINGS
OF THE
AMERICAN ORIENTAL SOCIETY,
AT ITS
MEETING IN BOSTON, MASS.,

May 22d, 1889.

THE annual meeting of the Society was held in Boston, at the rooms of the American Academy, on Wednesday, May 22d. In the absence of President Whitney, Vice-President A. P. Peabody took the chair, and called the Society to order at 10 A. M. A recess was taken for one hour at noon, and the business was resumed and completed in the afternoon.

The report of the Treasurer was audited by Dr. W. H. Ward and Rev. L. Dickerman, and was accepted. The summary of accounts is as follows :

RECEIPTS.

Balance on hand, May 1st, 1888,	- - - - -	\$1,444.67
Assessments (89) for year 1888-89,	- - - - -	\$480.00
Assessments (22) for other years,	- - - - -	110.00
Sales of Journal,	- - - - -	179.01
Interest on bank-deposit,	- - - - -	57.46
Total receipts for the year,	- - - - -	826.47
		<u>\$2,271.14</u>

EXPENDITURES.

Printing of Journal and Proceedings,	- - -	\$1,915.57
Expenses of Library and Correspondence,	- - -	47.18
Total disbursements for the year,	- - - - -	1,962.75
Balance on hand, May 22d, 1889,	- - - - -	308.39
		<u>\$2,271.14</u>
The Bradley type-fund amounts at present to	\$1,175.16,	

The Librarian reported additions to the Library during the past year of 53 volumes, 123 parts of volumes, 98 pamphlets, and 1 photograph. Mr. W. W. Rockhill has presented to the Cabinet a collection of 410 Chinese coins. Of printed books the Library now has 4446 titles, and of manuscripts, 162 titles.

The Committee of Publication reported that the thirteenth volume of the Journal had recently been issued and distributed to members, and that the fourteenth, containing Prof. Bloomfield's edition of the *Kāuṣika-Sūtra*, was nearly in type, and would appear in the course of the year.

The Directors proposed to the Society to change the by-law relating to the Committee of Publication, by striking out the words "of whom three shall be resident at the place where the Journal of the Society shall be published." The recommendation was adopted. The Directors later announced that the Committee for the ensuing year would be made up of the President, the Recording and Corresponding Secretaries, and Professors I. H. Hall of New York, and J. P. Peters of Philadelphia.

The persons named below were, on recommendation of the Directors, elected Corporate Members :

- Prof. James S. Blackwell, Columbia, Mo. (Columbia Univ.);
- Dr. Christopher Johnson, Jr., Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.);
- Mr. William R. Martin, now at Tübingen, Germany;
- Prof. Hinckley G. Mitchell, Boston, Mass. (Boston Univ.);
- Prof. Alexius J. E. Mullan, Washington, D. C. (Georgetown Coll.);
- Rev. F. P. Ramsay, Wetheredville, Md.;
- Dr. Frederick C. H. Wendel, New York, N. Y. (328, E. 55).

It was announced that the next meeting would be held in New York, on Wednesday, October 30th, 1889, and that Messrs. H. Drisler, W. H. Ward, I. H. Hall, and R. J. H. Gottheil would act as Committee of Arrangements for it.

On the proposal of a Nominating Committee appointed by the presiding officer, the following persons (the same as last year) were elected officers for 1889-90 :

President—Prof. W. D. Whitney, of New Haven.

Vice-Presidents—Rev. A. P. Peabody, of Cambridge, Mr. E. E. Salisbury, of New Haven, Rev. W. H. Ward, of New York.

Recording Secretary—Prof. D. G. Lyon, of Cambridge.

Corresponding Secretary—Prof. C. R. Lanman, of Cambridge.

Secretary of the Classical Section—Prof. W. W. Goodwin, of Cambridge.

Treasurer and Librarian—Mr. A. Van Name, of New Haven.

Directors—Mr. A. I. Cotheal and Prof. I. H. Hall, of New York, Pres. D. C. Gilman and Prof. M. Bloomfield, of Baltimore, and Profs. J. P. Taylor, of Andover, J. H. Thayer, of Cambridge, and E. W. Hopkins, of Bryn Mawr.

The acting Corresponding Secretary, Prof. Lyon, reported the names of members deceased during the past year (or earlier, without due notice taken at the time). They were the following Corporate Members :

Prof. Elijah P. Barrows, of Oberlin, O.;
 Prof. Pliny E. Chase, of Haverford, Pa.;
 Mr. Michael Heilprin, of New York;
 Rev. Orlando D. Miller, of South Merrimac, N. H.;
 Prof. Frederick Stengel, of New York;
 Mr. Russell Sturgis, of London;
 Rev. Henry J. Van Lennep, of Great Barrington, Mass.

Dr. Barrows was born at Mansfield, Conn., Jan. 5, 1805, and died Sept. 14, 1888. He was graduated from Yale College in 1826, and ordained as a minister in 1832. He was professor of sacred literature in the Western Reserve College, Hudson, Ohio, 1837-1852; professor of the Hebrew language and literature in Andover Theological Seminary, 1853-1865; instructor in New Testament interpretation and literature in the Union Theological Seminary, New York, 1869-1870; and began his work as professor of the Hebrew language and literature at Oberlin, in 1872. He ceased to lecture in 1880. During recent years he has been a confirmed invalid, and has suffered much. But Oriental pursuits lost none of their charms for him, and he was particularly fond of the Arabic. His mind was clear to the last, and so vigorous that he took up the study of Norwegian and Zulu after he was 82 years old. Dr. Barrows was the author of the "Companion to the Bible," and of "Biblical Geography and Antiquities."

Professor Chase, who died Dec. 17, 1886, was born in Worcester, Mass., Aug. 18, 1820. He was graduated from Harvard College in 1839. Nearly all his life was devoted to teaching, in Leicester and Worcester, Providence, Philadelphia, and Haverford. In 1871 he was appointed Professor of Natural Science in Haverford College, and in 1875 was transferred to the chair of Philosophy and Logic in the same institution. He was also appointed, in 1884, Lecturer on Psychology and Logic in Bryn Mawr College. His studies and investigations took a wide range, including mathematics, physics, philosophy, and philology. He was author of several works on arithmetic and on meteorology, and a prolific contributor to various magazines. A brief but excellent memoir of him was read by Philip C. Garrett on Oct. 21, 1887, before the American Philosophical Society, and afterwards published.

Mr. Heilprin died on May 10, 1888. He was a Polish Jew by birth, son of a learned and philosophic father. In 1843, when twenty years of age, he emigrated with his family to Hungary, where he took part in the movement which led to the revolution of 1848. In 1856 he went to England, and came thence to America. For two years he taught school in Philadelphia, and removed to New York to become connected with the "New American Cyclopædia," to which he contributed a large number of valuable articles, besides taking a prominent part in the

*Εσ[θ]α κατὰ[ει]τ[αι] ἡ τῆς μακα[ρί]ας μ[ε]ν[ε]ν[ε]ς Μ.

The letters are shaped as in No. 1.

The inscription seems incomplete at the close.

3. ΕΝΘΑΚΑΤΑΚΕΙ
ΤΕΝΤΗΣΜΑΚΑΡΙΑΣΜΝΗ
ΜΗΣΕΙΣΙΔΩΡΑΗΦΙΛΑΝΔ
ΡΟΗΠΑΡΑΠΑΝΤΩΝΜΕ
ΜΑΡΤΥΡΗΜΕΝΗΚΑΛΑ
ΕΤΕΛΕΥΤΗΣΕΝΜΗΝΙΑ
ΕΚΕΜΒΡΙΩΔΙ'ΝΙΝ' ζ' Γ'

*Εσθα κατὰκει[αι] ἡ τῆς μακαρίας μνήμης Εσίδωρα ἡ φίλανδρος ἡ παρὰ πάντων μαρτυρημένη καλὰ. ἐτελεύτησεν μηνὶ Δεκεμβρίῳ δι' [N] ἡ[δ]. γ'

'Here lies Isidora, of blessed memory, who was devoted to her husband, and had honorable testimony from all men. She died in the month of December, the 14th day, the third year of the indiction.'

The interpretation of the close of the last line is doubtful.

The alpha is shaped as in No. 1; epsilon, sigma, and omega are irregular.

4.

ΤΟ	ΠΟC
ΕΝΘ	ΑΚΑΤ
ΑΚΤΙΕ	ΕΙΩΑ
ΑΕΣ	ΔΟΥ
ΛΟΣ	Χ—α

Τόπος ἔσθα κατὰ[ει]τ[αι] ἀν[ε] Εἰωά[τη]ς, δοῦλος Χ(ριστ)οῦ.

'Place where resteth John, a servant of Christ.'

Alpha is shaped as in the other inscriptions; epsilon, sigma, and omicron are not uniform. In line 3, perhaps TI was transposed in copying, so that it should have been given KITE=αίτια.

Professor Brewer added a note on the inscription at Lystra in honor of Augustus, found and published by Dr. A. H. S. Sterrett: DIVVM AVG. COL. IVL. FELIX GEMINA LVSTRA CONSECRAVIT D. D. The discovery of this inscription fixes the site of Lystra at nearly twenty miles south of Iconium. It is the earliest known record of the place, made about 14 A. D. Here was a Roman colony, which was then called Lustra. The presence of a colony would naturally produce the prosperity Lystra was enjoying at the time of Paul's visit. From its title of Gemina it is conjectured to have been established at the same time with some neighboring colony, perhaps Antioch of Pisidia or Iconium.

2. On the 'Circle of Sovereignty' in the Avesta; by Dr. A. V. Williams Jackson, of Columbia College, New York City.

At Yt. x.67—the description of Mithra riding forth in majesty—Geldner, in the new edition of the Avesta, reads :*

*yō vāša mainyu.hām,tāšta
berezi.cakhra fravazaiti
haca karšcare yaŋ arezahi
upa karšvare yaŋ qanirathem bāmim
rathuya eithra hacimnō
qarenāhaca mazdadhāta
verethraghnaa ahuradhāta*

'Who upon his high-wheeled chariot made by the spirit, drives forth from the Karshvar of Arezahi to the Karshvar of Hvaniratha, attended by . . . , attended by the Glory made by Mazda, and by the Victory made by Ahura.'

The reading *rathuya eithra hacimnō* is in accordance with Geldner's explanation 'mit der erscheinung (eithra) eines herschers' in *K.Z.* xxv. 497, 522, Note 90. Darmesteter, in *S. B. E.* xxiv. 136, renders Westergaard's text, *rathuya cakhra hacimnō*, 'accompanied by the wheel of sovereignty,' but adds in a foot-note the explanation 'and rolling upon it.' This is not quite in place; the chariot is already *berezi.cakhra*. May not, however, the rendering be right, and another explanation suggested?

As regards the MS. readings *eithra* and *cakhra*, Professor Geldner has personally told me that *cakhra* here in his opinion has equally good MS. authority—e. g., cf. Yt. x.136, text *cakhra*, variant *eithra*, and *berezi.cakhra*, *berezi.eithra* in our own stanza—and he favored the present suggestion made in support of *cakhra*: that is, to render *rathuya cakhra hacimnō* etc. 'attended by the Circle of Sovereignty, by the Glory, and by Victory' (thus emphasizing throughout the personal nature here of *hacimnō*), and to make an identification between *rathuya cakhra* and that curious circle (wheel, ring, crown, or chaplet) always found accompanying the figure of kings—being held in their hand—on the later Sassanian and ancient Achaemenian rock-cuttings and inscriptions. This circle or wheel must then have been to the Iranian an emblem of majesty like the crown. It would symbolize the sovereignty of Mithra, who is attended alike with Glory (*qarenāhha*) and Victory (*verethraghna*).

The idea of the explanation was first suggested by an illustration ('Sassanian Kings—at Nakhsh-i-Rustem') in *The Story of Nations Series—Media*—by Madame Z. A. Bagozin (New York, 1888). The cut, p. 377, apparently represents two Sassanian kings making a friendly compact, and dividing between them the sovereignty. Each grasps the side of a circle (ring, chaplet, or wheel), which appears to symbolize

* For convenience I have in these two articles used Justi's transcription.

the royal power. It seems plausible, at least, to suggest an identification of this with the old Av. *rathuya cakhra* as circle of sovereignty, emblem of kingly rule.

Leaving the Sassanian and reverting to the more ancient Achaemenian records—on the Great Behistan Inscriptions (Rawlinson, *J. R. A. S.*, x. 187; Kossowicz, *Inscriptiones Palae-Persicae Achaemenidarum*, p. 46 ff.), we find carved above the head of King Darius a representation of Ormazd, who holds in his hand before the king a circle or ring, doubtless the circle of sovereignty, the *rathuya cakhra* of the Mithr Yasht.

The symbol is then Old Iranian (Avesta), Achaemenian, and Sassanian. Its very occurrence in connection with Mithra in the Avesta becomes significant for the Sassanian times and their worship of Mithr: see the frequent representations of Mithra—all with this circle—in Rawlinson's *Seventh Oriental Monarchy*, pp. 64, 603, 606, 613, 628.

This suggestion is admirably in keeping with another passage in the Avesta, Vd. ii. 7: *daē hē zaya frabarēm azem yō ahurō mazdāo, suwērām zaranuēnīm aštrāmea zaranya.pašsīm. yimō ašti berethē khšathrayāō* 'then I, Ahura Mazda, brought Yima two implements: a golden ring (*suwērām*) and a gold-adorned staff.—Yima is to bear the royal sway, (*khšathrayāō*, *ā*-declension here). Thus the ring and staff (cf. sceptre) are here symbols of royalty—so Darmesteter has already noted *ad loc.* *S. B. E.* iv. 12, Note 3.*

This legend of the kingly circle seems also to have lived on in later Iranian times in the Jemshid (Yima) legend of Firdausi, cf. Shah Namah, i. 443, p. 85, ed. Vullers: 'Put not your hope in this world! See what evil it did to Jemshid (Yima), who at last had to go out of the world, nor remained to him throne, crown, nor girdle (*kumār*).'

Av. *cakhra* 'circle or wheel' may therefore with *rathuya* be fitly regarded as the emblem of sovereignty: the ring, girdle, diadem, chain are mere variations. The investiture with the ring and chain is quite Oriental: for instance, in the Bible (Gen. xli. 42), Pharaoh presents the ring and gold chain to Joseph as the symbol of authority, and similarly in Esther iii. 10, Ahasuerus to Haman. For a like suggestion from the Assyrian department (but otherwise explained), see Jastrow, in *A. O. S. Proceedings*, October, 1888, p. xcvi, ll. 15-18.

3. Avesta Grammatical Jottings; by Dr. A. V. W. Jackson.

1. Av. adjectives (masc.) in -van with (fem.) -vairi.

The close relation of certain *n*-neuter nouns with *r*-neuters is familiar enough in Skt. etc.: cf. Brugmann, *Grundriss der vergl. Gram.* ii. § 118. From the Avesta, compare for example *ayar, ayun* 'day,' *baēvar, baēvan* 'thousand,' *zafur, zafan* 'jaw,' et al. In like manner, adjective stems in -van show in Skt. a corresponding fem. stem in

* On Vd. ii. 7, cf. now W. Bang in *Wiener Zeitschrift*, li. 116 ff. who makes *khšathrayāō* dual, and well compares from the Old Persian Inscriptions *kh'arām frabarā*.

-varī: thus, *gajean yajvari*: cf. Whitney, *Skt. Gram.*, §435. From the Avesta, three similar instances noted of -van (masc.) -vairī (fem.) seem worth putting together. They are *ašavan, ašavairī* 'righteous,' Ys. lviii. 4 (observe besides fem. *ašaoni*, Geldner, in *K. Z.* xxiv. 131), and *vīspataurean, vīspataureairī* 'all-conquering' (cf. Bartholomae, in *K. Z.* xxix. 496) and *haptō.karīvan, haptō.karīvairī* 'having seven Karshvars, Zones.' The last word, though fem. in form, is used also substantively as neut. pl., general case, at Yt. viii. 9, *haptō.karīvairiā* (new reading)—one of the many instances of interchange of fem. and neut. in pl. in Avesta.

2. Av. *garenu*.

May not Av. *garenu* 'itch,' a disease, Vd. vii. 58; Yt. xiii. 131 (Phl. trad. *gar*: cf. N. Pers. *gar*, 1. 'itch, scabies'; 2. 'desire, voluntas'), be etymologically connected with Skt. *grīhṇū* 'greedy, hasty,' *ygarth* 'be greedy,' just as Av. *buan* 'foundation' = Skt. *budhā*, or Av. *amaš* 'it appeared,' Yt. xiv. 7 (i.e. *sad-naš, ynaš*)? The variety in development of meaning is easy: thus, Av. *garenu* 'itch' (physical), Skt. *grīhṇū* 'itching (metaphysical), eager, greedy, desirous.' Cf. Eng. *itching*, 'eager, greedy': e.g. Shakespeare, *Jul. Cæs.* iii. 3. 10, 'to have an itching palm,' i.e. a greedy hand to sell for gold. Similarly Lat. *prurigo* 'itch, desire.'

3. Av. *thanvāna, thanvāra, thanvar*.

For *thanvāna* 'bow' Justi cites derivation from *γtan*. Would it not be better to derive both this and the following *thanvāra, thanvar* directly from *γthaij* 'draw, drive,' thus for **thaṇvāna*?—a new example of orig. and Gāthā Av. *g* falling out in later Av. before *r*: cf. G Av. *dregrait* 'wicked' = Y Av. *drauit*; G Av. *hōgea* nomen propr. = Y Av. *hōvea*; adj. *drighu* 'poor,' fem. *drēi*.

4. Locative singular (str. st. +a) in *u*-stems.

The new edition of the Avesta has restored at Yt. vi. 3 a true instance of strong (middle) stem+postpositive *a* in loc. sg. of *u*-stems. The reading is *aūhava astrauiāti* 'in the material world.' Similar is the form *pātava* at Ys. lxx. 9—on the latter cf. also Caland, in *K. Z.* xxx. 539. Of course the common loc. sg. of *u*-stems in Av. ends in -āu or -vō (old gen.?).

5. Av. *pathām*.

The acc. sg. *pathām* is taken by Bartholomae, *Handbuch der altiran. Sprachen*, §248 end (cf. also the Anmerkung on *pathāo*), as 'kontamination' from *paūt* and *path*. It may be so. But, owing to the existence of a gen. sg. *pathāyāo qastāyāo*, Fr. v. 1, and acc. pl. *tāo pathāo*, Vd. viii. 14, it seems simpler to regard *pathām* merely as a transfer to the ā-declension. So Justi already recognizes its use as fem.

7. Instrumental singular *qarena* (Yt. x. 141) beside *qarenahha*.

The instr. sg. *qarenahha* 'with glory,' stem *qarenah*, is regularly used throughout the Avesta. Only once, Yt. x. 141, we find the form *qarena* (as if new formation like *a*-stem), where Justi says "Westerg. vernuthet *qarenahha*." The reason for this bizarre new form, however, is plain. The text has *qarena hacimnô* 'attended by Glory.' The regular form, which is *qarenahha*, is avoided or altered in order to obviate the two contiguous *ha*'s, "*qarenahha hacimnô*—a new instance for the law, quite strongly developed in Avesta, that the repetition of a like syllable is to be avoided: e.g. Av. *maidhyāirya* for *maidh[ya]-yāirya*: cf. Eng. pronunciation *Wor[ce]ster*, which for example avoids the repetition of two hisses, or vulgarly the pronunciation *supernum-e[ra]ry, pro[ba]ble*.

8. Av. *hā* as nom. sg. masc. pronominal.

At Vsp. xii. 1, *hā vaūhuš sraošō* 'the good Sraosha,' the form *hā* is generally received as an error for *hō* or *hāu*: cf. also Justi, s. v., "lies *hō* oder *hāu*." May not the form *hā*, however, be correct—an old survival (the passage Vsp. xii. 1 is a formulaic reminiscence any way), like Skt. *sa* or Av. *aēša*, Vd. v. 26 (xv. 15), as nom. sg. masc.? Thus Av. *hā*, *aēša*: Av. *hō*, *aēšō*: Skt. *sā*, *ēśā*: Skt. *sas*, *ēśas*. Of course, in Av., *hā* must be long as being a monosyllable.

9. Orig. *ʔans* 'oppose, be inimical' in Avesta.

The existence of an orig. *ʔans* 'oppose, be an enemy' is recognized by Geldner (*Drei Yasht*, p. 135; *B.B.* xiv. p. 27) in Av. *āsta* 'opposition, persecution, hostility, hatred': cf. Ys. xxxiv. 8, *thwahyē mazdā āstā uređtahyō* 'with hostility toward thy doctrine, O Mazda'; cf. also Ys. xlii. 18, *atēhē*; Ys. xlii. 14, *atāscā*; and in Niringistān *āstā*. A new support for this root I now see in Yt. x. 20 (of horses) *razyāstra*, a *tra*-formation from orig. *ʔans*, with *cazya* 'a burden' or 'driving' (verbal noun)—thus 'impatient of the burden or of being managed, refractory, bad to handle or drive.' The text Yt. x. 20 describes the misfortunes of those who lie unto Mithra, and will be thus rendered: 'Even their very (cif) horses, namely, (*ʔōi*) of the Mithrodrufes, become refractory; they overtake not in running, nor when ridden or driven do they outrun or outdrive.' To this same orig. *ʔans* might be reckoned the name of the Evil Spirit Ahriman, *ašra māinyu*, G Av. *ašgra*, i. e. **ans-ra*, as 'the adversary or enemy' in the Biblical sense, 'the arch-fiend' (cf. for meaning A. S. *fēond* from *ʔfēon* 'hate, be an enemy').

6. Genitive plural of Av. *in*-stems.

For the gen. pl. of *in*-stems in Av. no instance seems to have been quoted. The new reading at Yt. iv. 7, *drafiuām*, may best be explained as such: 'of those belonging to the Druj.'

4. On Mr. Petrie's recent explorations in Hawara, Biahmu, and Arsinoë; by Mr. Lysander Dickerman, of Boston, Mass.

In the winter of 1887-8, through the munificence of friends, Mr. Wm. M. Flinders Petrie began a systematic exploration of the region around Hawara in the Egyptian Fayoum. The exploration was continued during the following winter. The result is a book containing sixty-three quarto pages and thirty plates. This work is useful in settling some mooted questions. Professors Maspero and Sayce had both said that the Lake Moiris of Herodotus never had any existence. The conclusions of Mr. Petrie are that the Fayoum is an oasis near the Nile valley, and that the land intervening was low enough to allow the water of the Nile to pour into the basin. The area of this oasis was formerly about forty miles across, exclusive of Wadi Rayan on the south. The improvements of Amenemhat I. and III., of the XIIth dynasty, consisted in diminishing the size of the lake formed by the overflow of the Nile, and thus increasing the amount of arable land. Amenemhat III. also erected there two colossal statues of himself, probably in commemoration of his successful reclaiming of previously submerged land. The area of the lake or marsh was further reduced under the Persians, and still further during the Greek period; and the shrinkage of the lake has gone on till now the old Roman quay stands 130 feet high in the air, and the Nile falls more than 206 feet before its waters begin to evaporate from the lake. The problem now is to know how to let just water enough into the canals, so as to dry up the lake, and preserve for cultivation the greatest possible area of land.

According to Mr. Petrie, the great labyrinth, and the casing of the pyramid of Hawara, have been a quarry long ravaged for stone and lime. Villages of laborers have lived for generations on the spot, and have carried on the work of destruction as a livelihood. What little they had left was either carried off or completely concealed, a few years ago, when a railroad was run through the province. Hardly a piece of pavement now remains; and the plan of the famous labyrinth, which Herodotus said surpassed in labor and expense all the walls and works which the Greeks had ever built, is hopelessly lost. But though the labyrinth is completely destroyed, its ancient site, thanks to Mr. Petrie, is at last no longer a mystery. Strabo said that it was situated between two pyramids; and Mr. Petrie has found between the pyramids of Hawara and Illahoun an area 1000 feet long by 800 feet wide, an immense bed of chips of fine white limestone. Wherever in all this area Mr. Petrie sunk a shaft, he came upon this bed of chips rammed down—a kind of concrete, forming a solid pavement, on which were evidently built the walls of some enormous structure. On that pavement now lie thousands of tons of the fragments of the destroyed walls. The area is large enough for all the temples on the east side of Thebes, Luxor and Karnak, and the Ramesseum, the largest temple on the west side. The material is limestone and red granite.

When Mr. Petrie discontinued his work in the spring of 1888, he supposed that the pyramid of Hawara might contain the body of Amenem-

hat III., and that the excavations of the winter of 1889 would bring to light the mummy of a Pharaoh found in its original place of sepulture—and that, too, a Pharaoh of the magnificent XIIIth dynasty, possibly the very one who courteously entertained Abraham and Sarah when they visited Egypt. But in this respect he was disappointed. Spoilers had gone in before him, had found the sarcophagus of Amenemhat III. and that of his daughter Ptah-nef-eru, the lids of each lying askew on them still. He found the chamber itself hewn out of a single stone! Inside it is 22 feet $3\frac{1}{2}$ inches by 7 feet $10\frac{1}{4}$ inches, and 6 feet 2 inches high. The stone is about three feet thick, and Mr. Petrie estimates its weight at about 180 tons. It is of hard brown quartzite sandstone, exquisitely cut, square and true into the corners, so that he never suspected the absence of masonry till he searched for joints and found none.

In the cemetery of Hawara Mr. Petrie found numerous vases, glass lenses, jars of coins, toys, and countless works of art. One discovery carries with it a significant moral. Mr. Petrie says: "In one case I found a dummy mummy; it professed to be that of an infant, and had the regulation head-case, pectoral, and sandals; but the embalmers had not taken the trouble to prepare the little one, but had taken an old muddy thigh bone and an old skull full of mud, picked up in some deserted cemetery, to give the weight and substance requisite for the body. The whole fraud was decently put in a neat wooden coffin, and duly buried. It may have been mere indolence that led to this, or—*and to suggest*—such bogus bodies may have been made up in healthy times, when work was slack, and kept ready to serve out whenever a pressure of business came in. The period of this style is probably about the first century B. C."

The chapter on mummy decorations is particularly instructive and entertaining. Mr. Petrie traces the slow growth of funeral art, from the moulded stucco and cartonage of the earliest times down to the introduction of skilful portraiture at the time of Hadrian's visit to Egypt, about the middle of the second century of our era. The volume contains eighteen lithographic reproductions of these portraits, and a carefully written chapter by Mr. Cecil Smith, an artist, on the method by which they were produced.

Mr. Smith proves from a careful analysis of the works themselves, and from the descriptions of similar works by contemporaneous Greek and Roman authors, "that they were executed in melted wax, with a brush and a fine stump, possibly of metal." The colors, in powder, were ground in thoroughly with wax, and then the mass was fused in the hot sun. On a cedarwood panel $\frac{1}{16}$ to $\frac{1}{8}$ of an inch thick, and 9 by 17 inches, first a priming distemper was laid, then a grounding, varied in tint, lead color for the background and draperies, flesh color for the face; and then the surface color was worked on, in either a pasty or a creamy free-flowing state.

This instructive and entertaining volume also contains translations by Mr. Griffith of the new hieroglyphics discovered, a treatise by Mr. Sayce on the numerous Greek papyri of the Fayoun, another on the vegeta-

ble remains, by the naturalist, Mr. Percy E. Newberry, and an elaborate chapter by Mr. Petrie himself on the weights used by the ancient Egyptians. It may be regarded as a supplement to the list of weights published in his "A Seson in Egypt, 1887." These, together with the article by Dr. Brugsch-Bey in the last number of the *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Alterthumskunde*, on "Die Lösung der alt-ägyptischen Münzfrage," will afford new material for the study of a somewhat disputed question. The book is a treasure to the student of Egyptology, and is a witness to the painstaking scholarship of Mr. Petrie.

5. *Prolegomena to a Historical Account of the Egyptian Religion*; by Dr. F. C. H. Wendel, of New York City.

An abstract of this paper is as follows :

Dr. Wendel began with referring to and rejecting the view that the Egyptian religion was originally a monotheism, while not denying that there was inherent in it, or in some of its forms, from the earliest times, a certain monolateralistic tendency, especially noticeable in the Râ-religion, which latter finally culminated in a solar monotheism. Again, traces of pantheism are to be found in every polytheistic religion, but pantheism as a system, however crude and primitive, can nowhere be found in Egypt—unless animism be a pantheism. The Egyptian religion is an agglomerated polytheism, a heterogeneous mass, a combination of many religions, each polytheistic in its nature—and that with so little fusion that we find throughout three or four essentially distinct religions having national recognition, and a large number of local religions, running side by side.

The explanation of this is to be found in the long-subsisting political division of the country. The nomes are the elements that make up Upper and Lower Egypt, whose union constituted Egypt; and the religions of the nomes make up the Egyptian religion. Each nome had its peculiar and supreme guardian deity, worshiped by it, whatever deity might be the official head of the national pantheon. All these local deities were recognized by the general government; and the local governments in turn recognized the state religion, by giving its chief deity a chapel in each local temple. There are also traces of general guardian deities of the Upper and Lower country.

In many localities the worship embraced two additional deities, forming with the chief one a triad, generally of father, mother, and son; thus, Ptah, Sôchet, and Imhôtep at Memphis; Osiris, Isis, and Horus at Abydos; Amon, Mut, and Chonsu at Thebes;—but also perhaps of father, mother, and daughter, as Chnum, Satet, and Anuket at Elephantine.

Another combination is the ennead (*pant âat* 'greater circle'), appearing first early in the IVth dynasty (c. 3000 B. C.), and seeming to be of Heliopolitan origin. It has national acceptance, with everywhere the head of the local pantheon as leader, though otherwise with

tolerably fixed membership. It is doubtless an artificial product, devised by the Heliopolitan priesthood in order to bring into closer connection the local and national religions.

As was natural, the important office of demiurgus was ascribed to the head of the local pantheon; and so there are as many demiurgi as local religions in ancient Egypt. But there are other divinities of undoubted cosmological origin, not connected with any pantheon: some worshiped by the people generally, others of speculative origin, fully understood and revered only by the priests. Of the former class, popular deities, were, for example, Ranutet, goddess of the harvest, and Hâpi, god of the Nile, hundreds of devotional hymns to whom have come down to us, and who assumes later a high national importance. Of the other class was, for example, Chepra, personification of the mysterious Becoming, later identified with the midnight sun by the calendrical school of theology. His name comes from *cheper*, the scarab, a beetle whose habits were to the Egyptian mind deeply mysterious. Further, the eight gods of the elements, so called, the ogdoad of Hermopolis, originally four male divinities, to which females are later added. They are said to represent chaos (the male and female generating principles), eternity, darkness, moisture. Other examples are Shu, the god that supports the heavens, and his sister Tefnut; Qeb and Nut, earth and heaven; and, according to some, Hathor and Neit, the latter considered as the female principle in the universe.

A characteristic peculiarity of this religion is animal-worship, which carries us back to primitive conditions in Egypt. It has long been contended that the most primitive form of Egyptian cult was animism, which held that, as man has life and a soul, so an animal, a plant, even a material object, has a soul, or a contained spirit or demon which is the cause of its good or evil qualities; and this demon has to be propitiated. In primitive cults, fear is a stronger motive than gratitude. In Egyptian animal-worship we find both motives, shown, for example, in the worship of the lion, crocodile, hippopotamus on one side, and the bull, ibis, vulture on the other. To explain how the higher forms of worship arose from this early animism is not attempted here: the question is perhaps the most difficult one the student of religion has to deal with. Nor can we tell how the sacred animals came to be associated with their divinities. Some of the oldest and most important of these associations were those of the Apis-bull with Ptah; the cow with Isis, Nephthys, and Hathor, the ram with Amon-Râ and Chnum, the jackal with Anubis, the ibis and cynocephalus with Thot, the sparrowhawk with Horus, and so on. Frequently the divinities were pictured with the heads of their sacred animals; images of these were always acceptable offerings to them; and at their temples were kept representative specimens of the species. But also trees were sacred to various deities, as the sycamore to Hathor.

Among the deities owing their origin to speculation, the most important is Mât, goddess of truth and justice. She had national worship (although we know nothing of her cult), and there is little reason to doubt the statement of Herodotus, that the judges wore her picture on

their breasts. So Sefchet, goddess of wisdom, the wife of Thot; Weset and Apet seem to be personifications of parts of Thebes; Amentet, of Amenti, the Egyptian Hades—the last three apparently of later origin.

Untold legions of demons, of various character and connection, help to complicate the religion. Osiris alone had forty-two associated with him in judging the souls of the departed. It is only of the spirits of the Lower World that we know the names, and to some extent the natures.

Early in the history of Egyptian religious thought there arose a movement, on the part of the priests alone, to explain matters affecting the gods and their festivals; but it was not inspired by a love of truth and a spirit of scientific inquiry, and, instead of increasing our knowledge of the religious development, it confuses it by heaping up absurdities and impossibilities.

Of the local religions, part remained in local obscurity, while part arrived at national importance. The latter were eight: the religions of Ptah of Memphis, of Rā of Heliopolis, of Osiris of Abydos, of Amon of Thebes, of Sebek of Heliopolis, of Neit of Saïs, of Hathor of Denderah, and of Horus of Edfu. The reasons were various, religious and political. Rā was the solar deity *par excellence*; after the failure of the attempt of Amenophis IV. (c. 1400 B. C.) to establish a sort of solar monotheism by setting up the sun's disk, under the name of Aten, as sole object of worship, he seems rapidly to have declined, becoming merged with Amon as Amon-Rā. Osiris was god of the dead and ruler of the Lower World, and this made him prominent at all epochs. Ptah, when Memphis was made the capital of the united kingdom, became the god of the government, and so the chief deity of the nation; and even when superseded in this position by Amon, he maintained a high position, until merged with Osiris, under the Ptolemies, in the new god Serapis, imported from Asia Minor. Amon of Thebes is found as chief god about 2100 B. C.; in the XIIIth dynasty (c. 1800 B. C.), he yields the highest place for a short time to Sebek; but after the expulsion of the Hyksos he is restored, and again, after the reform of Amenophis IV., reappears as Amon-Rā, and maintains his sway until Psammetich, founding the XXVIth dynasty, set up Neit of Saïs. Under the Ptolemies, Hathor and Horus share the supremacy, until the advent of Christianity. Of the old deities, Isis alone retained her worship, on the island of Philæ, even in Christian times, far into the 4th century.

6. Arabic Manuscripts in the library of the University of the City of New York; by Prof. G. F. Moore, of Andover, Mass.

The Library of the University of the City of New York contains a small but valuable collection of Arabic manuscripts, chiefly of grammatical works, which was made in Syria by Rev. Jonas King. Mr. King had studied in Paris with De Sacy, preparing himself for the chair of Oriental languages in Amherst College. At the beginning of 1829 he went to Syria, under a three years' engagement to the Ameri-

can Board of Foreign Missions. He spent the summer of that year at Deir El Kamar on the Lebanon, studying Arabic, and on the fly-leaf of MS. 18 in this collection is written as follows: J. King, Der El Kamar, 1823. I think it likely that most of the manuscripts, if not all, were bought at that time. All of them have labels in King's hand, with the titles, and sometimes brief descriptive notes. King's life-work, as is well known, was done in other fields. The Arabic manuscripts were bought of him by Mr. Chester, and given to the library where they now are. Some of them are of sufficient interest to warrant a brief notice.

No. 16. Commentary of Shihâb ed-Dîn on the Alfiya. Paper, 17.5 x 13 cm., 17 gatherings of 5 sheets, 167 leaves, 17 lines; sewed, and bound in red leather. Dated A. H. 894.

The work is known from Hajî Khalîfa, who in his catalogue of Alfiya commentaries (ed. Flügel, i. 407 ff.) mentions one on the grammatical structure (Trâb) of the Alfiya, by Shihâb ed-Dîn Ahmed ben El Hosein [ben Hasan ben Raslân: v. Index, vol. vii., No. 8363] er-Ramli: † A. H. 844, = A. D. 1440-41. I have not found this work in any of the manuscript-catalogues of European libraries.

The author himself calls his work تعلیقة, supplementary notes, on the expressions and grammatical structure of the Alfiya. It is not, like Ibn'Akîl or El-Ashraûnî, for example, a grammar in the form of a commentary on Ibn Mâlik's metrical rules, but a philological commentary on the Thousand Verses themselves. As principal sources from which the work is compiled the author names: 1. Abû Zeid 'Abd er-Rahmân ben 'Alî el Makûdî [el Fâsî] († c. A. H. 800 = A. D. 1397-98), who wrote two commentaries on the Alfiya, the shorter of which is praised by Hajî Khalîfa (i. 409), as an elegant and useful book, paying attention equally to the doctrine and to the language of the text; and 2. Moḥammed ben Ahmed ben Jâbir el Hewârî, † A. H. 780 = A. D. 1378, whose commentary Hajî Khalîfa (i. 409) characterizes as useful to the beginner, though not free from errors, which were corrected by Soyûnî in his critique *Tehrîr sharḥ el 'Aṣmâ uel-Begîr*.

The beginning of the Commentary is as follows:

بسم الله الرحمن الرحيم وما توفيقي الا بالله عليه توكلت
واليه انيب الحمد لله رب العالمين وصلاته على سيدنا محمد
واله وصحبه اجمعين اما بعد وهذه تعلیقة على الفاظ الفیة
ابن مالك رحمه الله تعالى وأعراب ما يحتاج اليه منها
من كلام المحقق ابی زيد عبد الرحمن بن علی المكودي
ومن شرح ابی عبد الله محمد بن أحمد بن جابر الهوارى
الاندلسى المعروف بالعميان وغيرها مع ما يسمح به المخاطر

من زيادة على ذلك وعلى الله الكريم اعتمادى واليه تفويضى
واستنادى واساله النفع به والحفظ من الخطاء بمنه وكرمه آمين

The subscription gives A. H. 840 as the date of the completion of the work.

No. 17 is a very fine copy of the Commentary on the Alfīya which goes under the name of El-Ashmūnī. Dr. King has written on the outer case (ṣarf) as follows: "Ashmoonee. The best and most complete exposition of Arabic grammar, and the most difficult." The manuscript is on Oriental paper, 29 × 15 cm.; 44 gatherings of 5 sheets; 424 leaves, of 21 lines; in neat Syrian or Egyptian hand. The copy is complete, but after the third *kurrāc* two gatherings on different paper and in a different hand (one of four, and the other of three sheets) replace the missing fourth gathering of the original and two leaves of the third. It is not dated. Scribbles on fol. 1a from readers or possessors of the manuscript give the years 1135 and 1177.

The beginning is:

بسم الله الرحمن الرحيم وصلى الله وسلم على سيدنا
محمد وآله أما بعد حمد الله على ما منح من اسباب
البيان وفتح من ابواب التبيان .

The title of the book is given fol. 1b, line 12:

وقد لقبته بمنهج المسالك الى الفية ابن مالك .

There are manuscripts of this grammar in Munich (*Arab. Handschr. d. k. Hof- u. Staatsbibliothek*, 1860, No. 724), and in the Escorial (Derenbourg, *Les manuscrits arabes de l'Escorial*, i. 9, No. 11). The former belonged to De Sacy (Cat. of his MSS., No. 107); it is of about the same size as the New York copy, 21.5 × 15 cm.; 280 fol., 26 lin., written in a North-African hand, dated A. H. 1122. The copy in the Escorial contains 272 leaves of 27 lines, in an Asiatic hand, and is without date. Ashmūnī has been printed, with the extensive supercommentary of es-Ṣabbān,

حاشية الصبان على شرح الاشمونى على الفية ابن مالك في
النحو

1. Bulak, 1273 (1856), 3 vols., 4to;
 2. Bulak, 1288, 4 vols., 8vo;
 3. Cairo, 1305, 4 vols., 4to; O. B. IL., No. 6052.
- Also abridged:

تقرير - - محمد الانبائى على حاشية الصبان على
الاشمونى في النحو

Bulak, 1288, 2 vols.

Comp. further: *Ibn Saïd, Anmerkungen zu Aschmûnî's Commentar zur Alfîya des Ibn Mâlik*. Tunis, 1290-98 (1873-81), 2 vols., 4to; and *Ismâil al Hâmîdî, Superglosse zur Glosse des Muh. aṣ-Ṣabbân zum Komu. des Esmûnî*, Kaïro, A. H. 1305, O. B. II., No. 6033.

Hajî Khalîfa i. 409 (ed. Flügel) describes a commentary on the Alfîya entitled *منهج المسالك الى الفية ابن مالك*, and beginning with the words *الحمد لله تعالى على ما منح من اسباب البيان الخ*,

which is beyond question identical with the work before us. The author, however, according to him, was Taḳī ed-Dīn Aḥmed ben Moḥammed ash-Shumunnî (الشمنى) — for the pronunciation see Soyûṭī in Flügel, H. Kh. vii. 614), †872=1467-68. Hajî Khalîfa mentions (i. 411) a commentary by Al-Oshmûnî (Nûr ed-Dīn 'Alī ibn Moḥammed, † c. 900=1494), but gives neither title nor opening words. It may perhaps be doubted whether he was himself acquainted with the work.

Dérenbourg, in the Catalogue referred to above, follows the authority of Hajî Khalîfa. That the grammar now goes under the name of Oshmûnî or Ashmûnî is due to a confusion of الشمنى with الاشمونى.

It is important to ask just how much support the manuscripts give to the common ascription. The Escorial codex has the name Ashmûnî in the title: *الاشمونى شرح الفية ابن مالك*, which, however, is not in the handwriting of the copyist, but in a later Maghribî hand. It has also on the lower edge of the volume the words: *منهج المسالك*

للشمونى. The Munich copy, in the copyist's subscription at the end, fol. 279 b. l. 14, expressly names the author *الاشمونى الشافعى*. The New York copy had originally neither title nor subscription, but the lower edge of the volume is marked *شرح الفية ابن مالك للاشمونى*. On fol. 1 a, a Maghribî hand has supplied a title, from which the name has been completely blotted out.

It is plain, therefore, that the manuscripts we know give no testimony in favor of el-Ashmûnî which can weigh against the plain statements of Hajî Khalîfa.

Prof. Moore also gave a brief description of a Hebrew manuscript in the library of Andover Theological Seminary, a collection of poetry, partly liturgical, partly non-liturgical, from southern Arabia. The MS. has supralinear vocalization, and is dated A. H. 1330.

7. On a lapislazuli disc bearing a cuneiform inscription; by Prof. D. G. Lyon, of Harvard University, Cambridge, Mass.

The history of discovery of this interesting object, now in my hands, is unknown to me; but the object itself must once have been among the treasures of some Babylonian temple. It is a beautiful blue stone, with gray spots: in shape, a disc one-eighth of an inch thick and one

and a half inches in diameter. One of the faces is inscribed with eight lines of cuneiform writing, the lines being separated from one another by deeply drawn traces. The form of the characters is antique, but this does not of necessity indicate high age, inasmuch as the scribes of the time of Nebuchadnezzar often employed very ancient forms instead of the simpler forms of the later Babylonian period.

Excepting parts of two lines, the inscription is clear, and reads in transcription and translation as follows:

<i>a - na</i>	Unto
<i>m Nin - ib</i>	the god Adar,
<i>in-ni ša u Šarru-tik-mu</i>	the lord of Sharru-tik - mu
<i>i - na gi ma ru ut tiš</i>	
<i>aš - mi ašnu ukni ib - bi</i>	<i>ašmi</i> of stone <i>ukni</i> bright
<i>u - ši - piš - ma</i>	he caused to be made and
<i>a-na ba-la-ti-šu</i>	for his life
<i>i-ki-iš</i>	he gave.

Omitting the obscure line 4, the sense of the inscription is this: 'Sharru-tikmu . . . has caused to be prepared and has given for his life *ašmi* of bright *ukni* stone unto Adar his lord.'

The language tells its own story. Sharru-tikmu (if this be the correct reading of the name) dedicates 'for his life' the inscribed object to Adar. 'For his life' is vague, and may have reference to a recovery from sickness, escape from danger, preservation from future danger, a lengthening of life, or to all of these combined. Some light is thrown on the subject by a comparison of this inscription with another on two statues of the god Nabu, now in the British Museum (I R. 35). This Nabu inscription consists of twelve long lines, seven of which are devoted to the titles of the god. He is called by such names as the "exalted protector," "the commander of the hosts of heaven and of earth," "without whom no counsel is decreed in heaven," "the merciful, the forgiving, to whom it is well to turn." The statues were presented to Nabu by the governor of the city Calah, for the life of the Assyrian king and queen, "for the sparing of his life, the lengthening of his days, the granting of his years, the peace of his house and his people, (and) for his not being sick." The verb expressing the dedication is the same as in the lapislazuli inscription, *iš-š*, written by the same ideogram *ša-ba* which in V R. 11. 3 is the equivalent of *iš-š* 'an offering.' This verb is a favorite one in recording the making of presents to the gods (as Khorsabad 144, *u-ka-i-ša ki-ša-a-ti* 'I offered presents'; III R. 14. 29, *u-ša-a-a-iš ki-ša-a-ti*; I R. 10. 60, *ana Ašur bilita a-kiš* 'unto Assur my lord I presented'); but it is also used of presents made by the gods to men, and by men to one another (V R. 2. 14).

The word *ašmi* in our inscription is of obscure meaning. One might suppose it to refer to the object on which the writing was made, and so to denote a disc. It is understood in this manner by Mr. T. G. Pinches, of the British Museum, who copied the inscription some months ago, and who has published line 5, which he translates thus: "a disc (or talisman) of brilliant lapislazuli" (S. A. Smith's *Keilschrifttexte Assur-*

banipals, 1889, iii, 97). But this rendering is made doubtful by an apparently recent experience of the stone. When it was found, the present thin plate carrying the inscription seems to have been one end of a larger piece of lapislazuli, from which it has been cut off. What the shape or use of the larger object was it would be impossible to say. In the document K. 646 (S. A. Smith, *Keilschrifttexte Assurbanipals*, iii, 1), an artist makes a crown for the god Anu; and in close connection there is also mention of making *āsmi* (in this case plural), which were then placed in the treasury of the temple of the god Assur. It is not unlikely that *āsmi* is an ideogram, the meaning of which we shall not be able to determine until other passages using it have been found.

The word rendered by Mr. Pinches 'lapislazuli' is *uknū*, gen. of *uknū*; and if the inscription has, as it seems, and as this scholar conjectures, reference to the stone on which it is carved, we are at last able to say definitely what the oft-mentioned *uknū* is. This word *uknū* (it may also be read *ugnu*, or *ugnu*) has given much trouble to interpreters, who have rendered it variously as "alabaster or marble" (Pognon, *Bavian*, p. 62; Delitzsch, *Paradies*, p. 108); "marble" (Lyon, *Sargon-texte*, p. 83); "a sort of jasper or onyx" (Lenormant, in T. S. B. A. vi. 342); "crystal" (Delitzsch, *Assyrische Lesestücke*, ed. 3, p. 36; *Assyrisches Wörterbuch*, p. 96; S. A. Smith, *Keilschrifttexte Assurbanipals*, i. 46, l. 28). Schrader is non-committal, and calls it simply "a variety of stone" (K. A. T.¹, 524). Strassmaier has collected in his *Alphabetisches Verzeichniss*, No. 2525, many passages where the word occurs, but does not give a definition. Notwithstanding such a variety of opinions, it seems that the meaning 'lapislazuli' suits all the passages in which the word is used as the name of a stone. The most elaborate treatment of the word is that of Prof. Friedrich Delitzsch, in his Assyrian lexicon, p. 95-101. Delitzsch reads *ugnū*, and regards the word as an adjective of relation from a substantive *ugnu*, not yet found in the literature. As adjective, he says, it means 'brilliant, bright,' perhaps particularly of a transparent brilliance, like clean, clear water. As substantive it is, he says, "a very valuable variety of stone, of bright, also transparent brilliance." After giving passages to illustrate these two uses of the word *uknū*, Delitzsch then proceeds to discuss the costliness of the stone, its uses, and the regions whence it came.

It seems probable that there was more than one word *uknū*; and of this Delitzsch does not take account in his discussion. He quotes the word *ug-ni-i* as applied to the beard of the moon-god (p. 95), and translates "brilliant beard." Apart from the doubt just expressed regarding the transliteration of the word, the idea of a brilliant beard seems somewhat improbable. The colored Assyrian sculptures represent the beard always, I believe, as black. It is possible that *ugnātu*, mentioned in a list of clothing (V R. 14. 11 d), may be from the same stem: but if so, the reference is more likely to the color of the garments than to their brilliance. Certainly, Delitzsch's suggestion that the garments or the material of which they were made were "brilliant, perhaps transparent" (*durchsichtig*) is hardly in keeping with the strict laws of propriety which obtained in Assyria.

That *uknû* as a stone was capable of receiving a polish is clear from the fact that it is sometimes called *ûbu* 'bright,' as in line 5 of the disc now under consideration; but that it was transparent is by no means made out. Inasmuch as the ideogram for *uknû* is enlarged in a certain passage by the addition of the sign *a*, which often means water, Delitzsch considers that *uknû* is marked by "water-like clearness and transparency." This might be plausible, if we were certain that the sign *a* in the compound has any reference to water. But if *uknû* is lapislazuli, and not crystal, this interpretation is more than doubtful.

Uknû was used by the Babylonians and Assyrians for artistic and useful purposes, as for making cylinder seals, for adorning the crowns of the statues of deities, and for memorial tablets. The tablet on which Sargon wrote an account of the building of his new city Dursharrukin was unfortunately lost after its discovery by the French explorers, else the meaning of the word *uknû* might have been determined long since. In value, *uknû* seems to have ranked with gold among the Assyrians, as we know lapislazuli to have done in more recent times.

8. On an unpublished Nebuchadnezzar cylinder; by Prof. Lyon.

This large fragment, which recently came into my hands, is 7 inches long, $3\frac{1}{2}$ inches in diameter at the middle, and $2\frac{1}{2}$ at one end. It is solid, and contained originally four columns of writing. The script is a mixture of the antique and the later Babylonian. The first column has been lost entirely. The second column had about 50 lines of writing, of which parts of 25 lines remain, the first being line 4 of the column. Though the connection is obscured by the damaged condition of the column, it is evident that some royal building operation is the subject of the narrative. There is mention of the foundation stone, of bitumen and bricks, of erecting the top.

Columns three and four measure 5 inches in length. The cylinder must therefore have been when complete about 10 inches long. Beginning with line 4 or 5, the third column, which had originally some 50 lines, contains now 36 lines and parts of lines. Here we have part of an enumeration of the regions over which Nebuchadnezzar ruled. These are the country of the Hittites, Sumer and Akkad, the districts within the upper sea and the lower sea. He also informs us that they (i. e. subject kings) brought great cedar trees from Lebanon (*La-ab-na-nin*) to Babylon for his royal buildings. These favors came to him by the decree of his god Marduk (*i-na a-ma-at an Marduk*).

The fourth column is almost entire, and contains 46 lines and parts of lines. There is here a further account of the king's restoration of some structure, though the name of the building is not preserved. Then follows the usual prayer to Marduk (asking for numerous offspring, a long dynasty, etc.), preceded apparently by a prayer to some other deity. The name of the king is distinctly preserved in the 12th line before the last. The two closing lines are: [*û*]-*bu-u-a a-na da-ir-a-tim* [*gu-ul*]-*ma-at gu-gu-ti ti-bi-i-lu* 'May my offspring forever rule the black headed (people).'

9. The Ashurnasirbal slabs belonging to the New York Historical Society; by Prof. Morris Jastrow, Jr., of the University of Pennsylvania, Philadelphia.

With the exception of incidental references,¹ it does not appear that much notice has been taken of the alabaster slabs from the north-west palace at Nimrūd which have been in the possession of the New York Historical Society for over thirty years. In all, there are, as at present arranged in the basement of the Society's building (cor. of 2d ave. and 10th st., New York), twelve distinct pieces, each piece bearing the so-called "standard" inscription of Ashurnasirbal. In eight instances, the inscription is given in the complete form; in the remaining four, in a variously abridged form. The manner in which these pieces came to their present rather curious resting-place is interestingly told by Henry Stevens, the late well-known bibliographer, in his *Recollections* of Mr. James Lenox². The slabs,³ which Mr. Layard left at Nimrūd because they were duplicates of such as he had already secured for the British Museum, were shipped to London in 1832, in the hope of securing a purchaser for them there. It is interesting to note that the late F. W. Williams, an American missionary through whom the Ashurnasirbal slabs at Amherst, Yale, and Philadelphia⁴ were secured, made an attempt to induce the Smithsonian Institution to purchase the antiquities, but in vain. After the sculptures had lain for many months at the docks of the East India Company, in London, Mr. Stevens became their owner. In October, 1853, he shipped them to Boston, where they were placed on exhibition at the Athenæum until 1858, when the late Mr. Lenox purchased them of Mr. Stevens and presented them to the New York Historical Society.

The slabs are arranged along the four walls of a spacious but dimly-lighted basement-room, where their repose is but rarely disturbed by any visitor. Beginning with the one to the left of the entrance, they are in successive numeration as follows:

1. Winged human figure with basket and fruit (facing to the right).
2. Two slabs fitted together. The upper piece represents two human-headed figures kneeling before the sacred tree, with a second tree behind the figure to the left; the lower piece, two eagle-headed figures standing upright and offering fruit before the tree, with a second tree also in the left-hand corner. The inscription is below the lower scene, and there is no doubt that the two formed originally one piece.

¹ S. Merrill, *Assyrian and Babylonian Monuments in America*, in *Bibl. Sacra*, 1875, pp. 320, 322, and 323; also abstract in *Proc. A. O. S.*, 1874, p. xcix. Merrill enumerates forty-two Ashurnasirbal slabs in this country. See Ward, *Proc. A. O. S. Oct.*, '71, p. xxv; also *Bibl. Sacra*, 1870, p. 184.

² London, 1856, pp. 118-127.

³ Stevens speaks of thirteen slabs, but two pieces (No. 2 of my enumeration below), evidently belonging together, have been placed within one frame.

⁴ Peters, *Sunday School Times*, May, 1886.

3. Winged human figure with basket and fruit, facing to the right. Tree on both sides of the figure.
4. Winged human figure with basket and fruit, standing before the tree. This figure faces to the left.
5. Eagle-headed and winged figure facing to the left. No tree.
6. Part of a wing and sacred tree. This is a continuation of No. 5, the wing completing the eagle-headed figure.
7. Winged human figure, facing right, with trees on both sides.
8. Winged human figure, facing left, with trees on both sides.
9. Winged attendant of king, facing left. No tree.
10. Winged attendant of king, facing right. No tree.
11. King, with sacrificial bowl and bow, followed by winged attendant.

12. Eagle-headed figure (erect), facing to the right, between two trees.

Taking them together, we find that the twelve pieces embrace four distinct groups or series :

A. Winged human figure, with basket and fruit, standing between two trees, and offering fruit. This class must again be sub-divided. In the first subdivision, the figure faces to the left ; in the second, to the right. Nos. 1, 3, and 7 belong to the former subdivision ; Nos. 4 and 8 to the latter. The two subdivisions form complementary groups, so that, properly speaking, the two together constitute the complete "pattern." The constant repetition of this "pattern" on the walls of Ashurnasirbal's palace reminds one of a modern wall-paper design.

B. Eagle-headed and winged figure, standing between two trees. To this belong Nos. 5, 6, and 12. From the representation in No. 12, in which the figure faces to the left, we may conclude that in the case of this class, likewise, the two figures facing one another constituted the complete group ; which would bring 2b within this class.

C. Two human-headed figures in a kneeling attitude, with tree in center and one on each side. To this belongs No. 2a.

D. Hunting-scene, representing the king followed by his attendant, and in the act of pouring a libation over the slaughtered animals, probably lions. Nos. 9, 10, and 11 belong to this class, but each was apparently the part of a distinct piece.

Assuming that the complementary groups belong together, we should have in the collection parts of at least three copies of class A, one of class B, one of C, and three of D.

The height of all the slabs is nearly the same, about 7 feet 5 inches, with the exception of No. 2, the upper part of which measures 3 feet, and the lower part about the same. The breadth varies from 3 ft. 5 in., to 6 ft. 9 in. The breadth of groups A and B would be approximately 10 feet ; of C, 8 feet : while of D it is not possible to determine the full size. The trees are of two kinds : one, in which the branches are horizontal lines ; the other, in which they cross. To the former belong 2, 3, 4 ; to the latter, 6, 7, 8, and 12. There are further slight variations in the leaves of the trees. There are no traces of coloring on

any of the slabs, such as Jeronias observed on the lower part of the Ashurnasirbal slabs in the Royal Museum at Dresden.¹

Coming finally to the inscriptions, we note that Nos. 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, and 12 give the standard text in its complete form, as found in Layard;² while Nos. 1, 5, and 6 have an abridged text, No. 1 breaking off with the word *u-tir* (Lay., l. 11), No. 5 with *uš-a-uš-kin* (Lay., l. 14),³ No. 6 with *ad-din* Lay., l. 19). While I have not yet been able to compare all the inscriptions with Layard's text, what examination I have made of them did not reveal any variants worthy of mention, and I feel quite safe in asserting that there are none.

In conclusion, we cannot help expressing a regret that these beautiful pieces of Assyrian art should be so completely hidden away from public view. While they may not be of any special value to the student and investigator, they furnish the public with some notion, at least, of the culture of ancient Assyria. It is to be hoped that at no distant day they will be exposed in a more accessible place than a basement. In a country so poor as yet in collections of antiquities, we cannot afford to bury out of sight specimens that are over 2700 years old.

10. On the Chaldean Astronomy; by Dr. Christopher Johnston, Jr., of Johns Hopkins University, Baltimore, Md.

The origin of Chaldean astronomy is to be sought in the Shamanistic religion of the Sumero-Akkadians.

Every star was believed to be the abode of a god or spirit, and events which succeeded certain celestial phenomena were attributed to the direct influence of the powers inhabiting the luminaries concerned in them. The effort to interpret the will of the gods by a careful study of the signs of the heavens led to the discovery of many important facts, and thus, as Alchemy was the parent of Chemistry, Astrology became the mother of Astronomy. The earliest astronomical works are compilations from the temple archives, recording the events which had been observed to follow every species of celestial phenomena, and might therefore be expected to follow similar combinations. The most celebrated of these compilations was Namar Bêli 'the illumination of Bel' or Ên Bêli 'the eye of Bel,' a work said to have been prepared for the library of Sargon of Agadé, who reigned about 2300 B. C., but, in all probability, a gradual accumulation, embodying data long subsequent to the reign of that monarch. It is doubtless this work that is referred to by Seneca when he speaks of "*Berosus, qui Belum interpretatus est*" (Nat. Quæst. III. 29).

¹ Z. f. A. i. 50. Of the Ashurnasirbal slabs in the British museum, only the species D, according to our enumeration, show any traces of coloring. (Brit. Mus., General Guide, 1883, p. 46.) A Yale slab contained such traces at the time of its arrival in this country.

² Layard, *Inscriptions in the Cuneiform characters*, pl. 1.

³ No. III. in the Dresden collection also breaks off at line 14 (Z. f. A. i. 49). The explanation which Jeronias offers for this abridgment is unsatisfactory. It is idle to seek for any other reason than the caprice of the workman.

With regard to the calendar there are two theories: 1. that the year was one of twelve months of thirty days each, with an intercalary month every six years: and 2. that it was a lunar year of 354 days, corresponding to that of the Jews, who probably borrowed it from the Babylonians. The weight of evidence appears to be on the side of the latter theory.

In the earlier tablets the day is divided (at least for astronomical purposes) into six watches, three day-watches and three night-watches. In the later tablets, however, we find a division of the day into twelve *kaspu* or double hours, each *kaspu* being divided into sixty degrees or minutes. This mode of reckoning time is referred to by Herodotus, when he says (II. 109) that the Greeks learned the use of the dial and gnomon, and the division of the day into twelve parts, from the Babylonians.

The fixed stars were early grouped into constellations, and the motions of the planets were carefully studied.

Considerable attention was paid to eclipses. Many of those noted in the Namar Bêli, and in similar works, are described with such minuteness of detail as to leave no room for doubt that they are transcripts from actual observations. It is also certain that eclipses were predicted by the Chaldean astronomers, who had discovered the period of 223 lunations, in which the moon returns so nearly to the same position with regard to the sun and to her own node and perigee that eclipses occurring in one period will be repeated in the succeeding period. A number of dated eclipses are recorded in the cuneiform inscriptions, which have been verified by the aid of astronomy, and have rendered invaluable assistance in settling Babylonian and Assyrian chronology.

The astronomical tablets have been hitherto somewhat neglected, the attention of Assyriologists having been directed mainly toward the historical and grammatical texts. The tide, however, is beginning to turn, and many scholars are now taking up with ardor the study of these monuments of ancient science. The subject is one of considerable difficulty, as the astronomical texts are written in a highly ideographic style, and abound in obscure technical terms, generally of Akkadian origin. Much therefore remains to be done. The ample material now awaiting investigation must be thoroughly sifted and examined: texts must be compared passage for passage, and word for word; the astronomical allusions scattered here and there through the historical inscriptions must be gathered and carefully studied. When this has been done, we may confidently expect that Assyriology will add another to the splendid list of triumphs already achieved, unfold to us a new chapter in the history of science, and enable us to comprehend in its entirety the development and practical operation of the ancient system of Chaldean astronomy.

11. On Babylonian-Assyrian cylinder seals, by Rev. William Hayes Ward, of New York City.

The seal-cylinder had its origin in Southern Babylonia, and its use spread to Assyria, Persia, Syria, Phenicia, Cyprus, and even Egypt and Greece, each country adopting its own peculiar style of engraving, material, and shape. The use of the cylinder ceased about the beginning of the Christian era. Dr. King believes it to have had its origin in the use of the joint of a reed. Though this cannot be proved, the size and shape of the older cylinders make the hypothesis not improbable: these, namely, are concave longitudinally, while the later are plainly cylindrical, and of uniform diameter. The cylinder was worn, as found on skeletons at Mugheir, on the wrist—possibly also around the neck, attached by a cord. It was not hung on a swivel, but by a copper or silver wire, doubled so that the two ends might be bent over to hold it at one end of the cylinder, while the wire formed a loop at the other end through which to insert the string. Probably strings were generally used instead of wire, and many cylinders show marks of the wearing of the string. A number of specimens in the Metropolitan Museum have the copper wire still preserved, and one shows remains of the silver wire, while a number had been split from end to end by the oxidation of the copper wire. None of these are among the oldest; and it is probable that the archaic cylinders were hung by a cord or thong passed through them. In these the hole is too large to suggest a wire handle.

The cylinders are of many kinds of hard and soft stone. At first, after the conjectural reed, soft stone, like serpentine, would be used; and these are abundant, as is also the core of a shell; but hard stones, such as lapis lazuli, and the various quartzites, chalcedony, agate, jasper, carnelian, came very early into use. At a later period, from one to two thousand years B. C., hematite became the prevailing material for common cylinders, and about as many are formed of this as of all other materials together. The material was brought from the near serpentine hills, or from the mountains of Persia, or the Sinaitic peninsula; or it was taken from the cores of the chalcedonic pebbles that abound along the Euphrates valley.

The seals were not shaped by turning on a wheel, but by rubbing up and down a groove supplied with emery powder. The perforation was probably made by the revolution of a rod by means of a bow and string, or some similar rude device. For the hard stones emery powder must have been used. The artisan uniformly bored half through from one end, and then began at the other end. Of course the two holes do not exactly meet.

The surface of the cylinders, until a period six or eight centuries B. C., was engraved by hand—in the case of the harder stones, necessarily by a flake of corundum, diamond probably not being available. The later cylinders, especially those from the Syrian and the Hittite region, were engraved by the revolution of a drill, a disk, or a tube.

The older Babylonian cylinders are the largest, and are thicker in proportion to their length than the later ones. A standard proportion for those of the middle Babylonian period was of a diameter exactly half the length. A hematite cylinder much thicker than this is almost sure to be quite archaic, belonging to a period when hematite began to be used for cheap seals. The largest ancient serpentine cylinders will hardly exceed four centimeters in length and three in diameter. In some of the later specimens the ends are slightly convex.

The cylinders being used to authenticate documents, their impressions on dated tablets give us the data for their age. The entire cylinder was seldom rolled over a tablet, and the impression was often repeated. Later the cylinders came to have a talismanic value, and the inscriptions were engraved in the right direction, unreversed.

The designs on the cylinders vary with their origin, and age. Among the characteristic ones on the more archaic Chaldean cylinders may be mentioned that, first recognized by George Smith, of Izdubar and Heabani fighting a wild buffalo and a lion. The later seals replace the buffalo with the bull, and in the latest Parthian period a zebu appears. Izdubar on the the oldest cylinders is perfectly naked, or has only a thong about his waist. The same design with the hero in profile, instead of front view, also appears. A second frequent archaic design is that of a seated god, sometimes with streams flowing from his shoulders, or his navel, or from vases by his shoulders, to whom is led a personage, generally human, sometimes with the body and legs of a bird. In the latter case he is pushed into the presence of the god as if unwilling. The group probably represents a soul, or a mythological character, brought for judgment before the god. Another design is of the Sun-god coming out of the gates of the East, and with his foot lifted on a mountain, or raising himself by his hands between two mountains. In the later Babylonian cylinders, the god has taken a conventional form, with his foot raised, but with no other accessories. Another occasional design is that of an agricultural god or goddess ornamented with wheat, and with a plow borne by an attendant or worshiper. Another represents one or more personages in a boat. This is not fully explained. Another gives us a god, perhaps Raiman, smiting down a kneeling victim. At a later period, perhaps 2000 to 1000 B. C., the hematite cylinders are very abundant, with conventional figures of deities, among which may be mentioned two goddesses, one naked, in front view, who is recognized as Zarpanit, and another in a long flounced dress, with both hands lifted, who is the wife of the Sun-god, or the feminine complement of other gods.

The Assyrian empire introduced some new designs, which contained elements probably partly Egyptian, and perhaps obtained through Egyptian intrusion across the Euphrates, or among the neighboring Hittites. We now first find the worship of the solar disk and the sacred tree; also the battle of Bel Merodach with the dragon Tiamat, who in the later Assyrian cylinders takes the form of a human-headed sphinx. There are also figures of the protecting winged deities, sometimes hawk-

headed, about the sacred tree; also what appear to be two planetary gods, perhaps Adar and Ishtar.

The Persian cylinders, often marked by the wide trousers and the castellated head-dress, show no great fertility of design, the more frequent being that of a hero fighting a rather graceful lion or ibex. The "Hittite" cylinders are generally wrought with the wheel, and crowded with emblems—fishes, flies, rabbits, goats—whose meaning is not clear. The more western cylinders from Syria show strong Egyptian influence, which comes through the Phenicians.

12. Report on the progress of Oriental science in America during 1888; by Dr. Cyrus Adler, of Johns Hopkins University, Baltimore, Md.

Dr. Adler stated that he had prepared a bibliography of Oriental literature for the year 1888, covering the work done by American scholars, whether in this country or abroad. It comprised all the work which could in any way be classed as Oriental, having about the same scope as the Oriental Society. From this bibliography an attempt was made to make a report on the progress of Oriental science in America during 1888. Much difficulty was experienced in the latter work, owing to the inaccessibility of many papers; and Dr. Adler therefore requested the members of the Society to assist him in the preparation of this bibliography and report, by furnishing not only the titles of papers, but brief abstracts or the papers themselves.

13. Traces of Christian ideas in the myths and customs of the civilized native races of America; by Rev. Stephen D. Peet, of Mendon, Ill.

Mr. Peet's paper discussed at some length the possibility of arriving at authentic and trustworthy results as to American conditions and beliefs anterior to European discovery and influence, and then pointed out certain items of apparent resemblance to be seen between original American and Christian ideas and practices.

A few other papers were presented, but no abstracts have been furnished for publication: thus—

On an Ethiopic psalter, by Prof. M. Jastrow, Jr.

Notes on the Syriac version of the Acts of the Apostles called the P'shittâ, by Prof. J. P. Taylor, of Andover, Mass.

An account of the Philadelphia Babylonian Expedition until his separation from it in January last, by Mr. J. D. Prince, of New York City.

After the usual vote of thanks to the American Academy of Arts and Sciences for the use of their rooms, the Society adjourned, to meet on October thirtieth in New York.

PROCEEDINGS
OF THE
AMERICAN ORIENTAL SOCIETY.

AT ITS
MEETING IN NEW YORK, N. Y.,

October 30th and 31st, 1889.

THE Autumn meeting of the Society was held in New York City, Wednesday, October 30th, and Thursday, October 31st. The afternoon session of Wednesday was in the Greek Lecture Room of Columbia College; and the evening session, purely social, at the house of Professor Henry Drisler, Acting-President of the College. The sessions of Thursday were held in the room of the College Trustees; and between the two sessions, for the convenience of the Society, a luncheon was served in the Syriac Lecture Room, near at hand. A considerable number of Oriental manuscripts of varied character, and a small collection of Assyrian and Babylonian seals, were exhibited at the evening assembly.

The President, Professor Whitney, being absent, Rev. Dr. W. H. Ward took the chair, and, assisted by Professor Haupt, presided over the several sessions. It was announced that the next meeting would be held in Boston, on Wednesday, May 7th, 1890, and that the Recording Secretary and the Corresponding Secretary were to serve as a Committee of Arrangements.

The persons named below were elected as Corporate Members :

Rev. James Bassett, Maryville, Tennessee ;
Rev. Prof. Edwin C. Bissell, Hartford, Conn. (Trinity Coll.) ;
Mr. Lester Bradner, Jr., New Haven, Conn. (Yale Univ.) ;
Prof. James A. Craig, Cincinnati, Ohio (Lane Theol. Sem.) ;
Mr. Olaus Dahl, New Haven, Conn. (Yale Univ.) ;
Mr. George William Davis, New Haven, Conn. (Yale Univ.) ;
Mr. Charles J. Goodwin, Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.) ;
Mr. Charles F. Gunther, Chicago, Ill. ;
Prof. J. Bendel Harris, Haverford, Pa. (Haverford Coll.) ;
Mr. Charles Horswell, New Haven, Conn. (Yale Univ.) ;
Rev. Prof. Henry Hyvernât, Brookland, D. C. (Catholic Univ.) ;
Rev. Dr. Kaufman Kohler, New York City (115, E. 71) ;
Rev. Dr. David Philipson, Cincinnati, Ohio (Hebrew Union Coll.) ;
Mrs. Anna M. Rydqvist, Boston, Mass. (181, Warren ave.) ;
Col. Elliott F. Shepard, New York City :

Mr. Daniel Shepardon, New Haven, Conn. (Yale Univ.);
 Mr. Adolph Sutro, San Francisco, Cal.;
 Prof. D. B. Willson, Allegheny City, Pa.;
 Mr. Benjamin D. Woodward, New York City (Columbia Coll.).

The Committee appointed at the Philadelphia meeting in October, 1888, and charged with the cataloguing of the Oriental manuscripts in America, made a report by their Secretary, Professor Gottheil. The Committee was continued—Professor Lanman taking the place of Professor Hopkins, withdrawn—and authorized to proceed with the work entrusted to them. Extracts from the report follow:

In order to ascertain the whereabouts of the different manuscripts, scattered—as they were known to be—in many public and private libraries, a circular, setting forth the aims and objects of the Committee, was printed, and was sent to every librarian and private person from whom information could be expected.

A tentative list of the MSS. now known to the Committee is subjoined. It is intended to serve only as a guide for the future work of the Committee. It will be seen from the list that nearly all the languages with which Orientalists are called upon to deal are represented here. Classified roughly according to language, and with no reference to the subject matter, there were found to be in this country:

Arabic	MSS.	141	Hebrew	MSS.	102	Hebrew Rolls	34
Syriac	"	95	Persian	"	58	Sanskrit MSS.	52
Turkish	"	30	Siamese	"	24	Armenian	"	22
Pali	"	15	Egyptian	"	13	Tamil	"	14
Ethiopic	"	11	Chinese	"	10	Coptic	"	6
Singalese	"	7	Burmese	"	5	Samaritan	"	5
Japanese	"	3	Bengali	"	2	Oriyan	"	2
Mandingo	"	1	Sumatran	"	1	North Laos	"	1
Assamese	"	1	Batta	"	1	Malayan	"	1
Suaheli	"	1	Georgian	"	1	Marathi	"	1
Aramaic	"	1	Gentoo	"	1	Cashmere	"	1
Toulah	"	1	Javan	"	1	Gujarati	"	1

In all, 666 manuscripts. To these must be added 100 in Savannah, Georgia; 200 in the Sutro Library, California; 40 other manuscripts, of which the contents are unknown to us; 419 Sanskrit manuscripts just acquired for Harvard University Library by Professor Lanman in India, besides 30 in his private possession; and finally, the very valuable collection of between 400 and 500 Sanskrit manuscripts just given by Prof. Fitzedward Hall to the library of his alma mater, Harvard University; so that the full tale will not be far from 2000. Nor must we forget that many volumes contain two or more—sometimes as many as twelve—different works, and that the sum total is thus in reality much larger.

To illustrate the curious history of some of the manuscripts, it is interesting to note that one of the members of the Committee accidentally found in the Bibliothèque Nationale in Paris a little book entitled "A catalogue of Arabic, Turkish, and Persian manuscripts; the private collection of Wm. B. Hodgson, Washington, 1830." The collection contained over 100 very valuable manuscripts, but had seemingly become entirely lost to sight. After a great deal of trouble, another member of the Committee found them stowed away in a place where no one would have supposed them to be—the Telfair Academy of Arts and Sciences in Savannah, Ga.

At the suggestion of Professor Moore, it was voted that the Board of Directors take into consideration the advisability of getting from Congress a national charter, and also of holding but one meeting a year—say during the Christmas holidays—to the end that the meetings may be less hurried, and may afford the members better opportunity for making each other's personal acquaintance and for interchange of opinions.

Professor Gottheil proposed that there be added to the forthcoming Proceedings a note—reprinted, perhaps, from that issued in 1857—asking the members to procure additions to our numbers, in order to enlarge the interest in Oriental studies in this country, and to meet the demand for ampler publication-funds now required by the growing activity and productivity of the Society.

It was voted that the thanks of the Society be tendered to the Trustees of Columbia College for other courtesies, and especially for the use of their rooms for assembly. Thereupon the Society stood adjourned, to meet in Boston, May 7th, 1890.

Communications were presented to the meeting as follows :

1. *Reminiscences of Egypt in Doric architecture*; by Professor Allan Marquand, of Princeton College, New Jersey.

In this paper an attempt was made to prove that the inheritance which Doric architecture received from Egypt was much greater than is usually supposed. The sacred temenos or enclosure, containing the sacred olive, or oak, or willow, or myrtle, or laurel, and its sacred spring, and with its altar for burnt offering in front of the temple, seems to be a reminiscence of the Egyptian temenos, with its sacred tamarisks and acacias and lotus flowers, with its sacred lake, and its altar in front of the temple. The stepped pyramidal base on which the Greek temple rests is to be traced to Egyptian rather than Mesopotamian prototypes. In Egypt also the earliest instances are to be found of the peripteral temple and of the gable roof. The Dorians preserved the Egyptian methods of quarrying, cutting, lifting, and laying large blocks of stone, of giving to the cella walls an inward slant, and of covering them with stucco as a basis for polychromatic decoration. The Doric ground plan, as well as the sanctuary, shows traces of the

Egyptian peristyle and hypostyle halls, and of a similar gradation in level from the peristyle up to the sanctuary. All the peculiarities of the Doric column and capital, the diminution, entasis, channeling, annuli, echinus, and abacus, are found in and explained by the reed-bundle columns of Egypt. Ionic and Corinthian capitals exhibit similar traces of Egyptian ancestry. The Doric entablature, by both the form and color of its triglyphal frieze, betrays its relationship to the Egyptian cornice; and the ordinary Greek moldings and painted ornaments are derivatives of well known Egyptian forms. Even such a refinement as the use of curved surfaces was not first tried at Corinth or Paestum or Athens, but is to be found in the slightly curved gable ceiling in one of the tombs at Benihasan, and in the curved architraves of the temple at Medinet Abou.

2. On the *r*- and *ar*-forms of Sanskrit roots; by Professor W. D. Whitney, of Yale University, New Haven, Conn.

Whether the so-called roots in Sanskrit that contain a *r* in their weaker forms should be written and named, as roots, with *r* or with *ar*, is a question as to which there is variance of opinion. Thus, both *rd* and *ard* are written; both *kr* and *kar*; both *vr̥dh* and *vardh*; forms and derivatives being numerous that present either root-form. The native grammarians, in accordance with their principle of taking in general a weaker form as normal, and deriving the other from it by a strengthening process, give everywhere the *r*: thus, *rd*, *kr*, *vr̥dh*. But it was one of the first fruits of European inquiry beneath the surface of things as presented by the Hindu science of grammar that the *ar* (more rarely *ra*) was recognized as more original, and the *r* as secondary. It seemed, accordingly, as if something was gained by restoring the older form; and this was by many scholars restored accordingly. What is especially important, this was done by the redactors of the great Sanskrit lexicon, and, as was reasonable and proper, their example has been regarded as authoritative and followed by many other scholars—for instance, by Delbrück in his successive volumes of *Syntactische Forschungen*. And, in the preface to the last of these volumes (the very able and important *Altindische Syntax*, published last year), Delbrück gives a rub to some of those who have preferred to follow the method of the Hindu grammarians, in the following words: "In the notation (*Ansetzung*) of the roots I have followed the method of the Böhtlingk-Roth dictionary, which in my opinion is the only practical course, and from which, unfortunately, Grassmann and Whitney, to the disadvantage of those who use their books, have swerved in certain (not always the same) points."

Prof. Delbrück, in this sentence, puts his preference of the one root-form over the other entirely upon the ground of its being "practical." In this, as it appears to me, he is quite right. It is a mere question of convenience. There is no principle involved in it. We do not believe that the forms of Sanskrit speech grew up about these entities that we call roots. We see now, very much more plainly than we did

fifty years ago, that there is nothing ultimate about them. In large part, they are of obviously secondary and recent growth. Some of them go back in their root-value, it is true, to the period of unity of Indo-European speech, and so are relatively old. But even these—as it cannot be too strongly insisted—are so far from the historical beginnings of linguistic tradition that, in all reasonable probability, to one standing at the actual beginning they would not appear perceptibly nearer than their fellows of latest Sanskrit origin. Their varieties of form, as exhibited in the words of one language, or of different related languages, it is the part of language-study to trace out and set in their historical relations. A root-form in one language does not determine one in another language. What is historically the same element appears different, for example, in Greek, in Latin, in Germanic; and an Indo-European form may be inferred, perhaps, diverse from any of these. Many roots have more forms than one in the same speech: a majority, perhaps, as many as two; and not a few, three or four, or even more. The one which we select to use as representative of these, for convenience, has to be determined by the general aspect and habit of the particular language. In Sanskrit we have also a body of root-forms the acceptance of which is a matter of tradition from the first students of the language, and which is therefore to be treated with respect. It has no authoritative character; it is to be altered and emended anywhere in the interests of sound science; but only in clear cases, and with due deliberation. But the change of *r* to *ar* in root-forms was a hasty and fragmentary measure, which, to be justified, needs to be followed up with much wider alterations. Nothing is gained by rejecting the *r* from roots that contain it while we retain the weak *i* and *u* of still larger classes of roots. This was the consideration which determined me, after much deliberation, to follow the example of Grassmann and others in adhering or reverting to the old method, and writing *rd*, *kr*, *vrđh*, etc., much as I regretted to deviate from the course adopted by the great Sanskrit lexicon. Far from disregarding the claims of practicalness, I made the practical element the governing one. There are great bodies of related phenomena in the language, showing *i*, *u*, and *r* in weak or weakened forms, and *e*, *o*, and *ar* in strong or strengthened forms. What was the “practical” reason (in the absence of a theoretical one) for treating the weak forms as original and making the strong from them in two of these classes of cases, but the strong as original and the weak from them in the third? For example, we have *sedhati*, *bodhati*, and *vardhati* on the one side, and *siddhi*, *buddhi*, *vrđdhi* on the other; it can be no practical consideration which leads us to say that *sidd* and *buddh* are roots, making *siddhi* and *buddhi* directly and *sedhati* and *bodhati* by strengthening, while, on the other hand, *vardh* is the root, which makes *vardhati* directly, and *vrđdhi* by weakening. To adopt this method would lead to the very unpractical result of giving in a grammar, for parallel phenomena, two completely different sets of rules, one for strengthening and the other for weakening, thus burdening and perplexing the learner. This, then, is what I have maintained, and still confidently

maintain : so long as we talk of the roots *ci* (and even *çi/*) and *iç* and *vid*, of the roots *ru* and *ud* and *nud*, and so on, so long do consistency and "practical" convenience require of us to talk also of the roots *mç* and *ç* and *dçç*, and so on. Delbrück made an unfortunate selection of the ground on which to plant his adhesion to the opposite method : if he had simply said that his use of the *ar* root-forms in the preceding volumes of his series made him prefer to adhere to the same forms in this volume also, no one could have blamed his choice.

Böhtlingk has also himself more than once criticised unfavorably my preference of the *r*-forms, and the ground on which I placed it, as if it implied the principle of adoption of the weakest forms of roots that are found in use anywhere—so that, to be consistent, I ought to speak of the root *jñ* (*jajñus*) and *gm* (*fagmus*) instead of *jan* and *gam*, and so on (he might have further claimed *uc* instead of *vac*, on account of *ukti* etc., *ç* instead of *vaç*, on account of *çmasi*, *d* instead of *dā*, on account of *-tta*, and so on). But that is obviously and wholly unfair. The extent of my claim has been that *vid* and *budh* and *vrđh* (and their like) stand together, and require, both for consistency and for practical convenience, an accordant treatment ; and that he who stickles for *varđh* ought strictly to speak also of the roots *ved* and *bodh*. It appears to me, so far as I can judge, that the use of *r*-forms of roots is more common than a dozen years ago, and likely to increase in prevalence.

3. On the etymology of the particle *om* ; by Professor M. Bloomfield, of the Johns Hopkins University, Baltimore, Md.

The word *om*, as we find it in Indian literature, has no organic connection with the language. All its uses are conscious and secondary. In the first place, it occurs in the MSS. at the head of books or chapters of Vedic texts. Secondly, it occurs in the *brāhmaṇas*, *sūtras*, etc., in formulas like *om bhūr bhuvah svar janat*, artificial series of words supposed to be endowed with mystical power. Thirdly, as the direct outgrowth of this use, it forms one of the most fecund subjects for mystical speculation in the earliest theosophic writings, especially the Upaniṣads ; it has now become an objective bit of material, regarded as a pivot for religious meditation and concentration ; some of the most tiresome passages in the *Brāhmaṇas* and Upaniṣads deal with the word in this sense. As early as the *Brāhmaṇas* it is analyzed into three component sounds, *a*, *u*, *m*, and these are turned into vehicles for the highest religious conceptions of the time. Still later, in the *Çāstras* and kindred literature, the word is subjected to systematic treatment, according to which it serves along with the other *vyāhrti* and the *āvriti* as the essence and representative of the entire Vedas. Once more, still later, when the Indian trinity has crystallized out of the infinitely varied Indian pantheon, the three letters *a*, *u*, *m* are respectively identified with Viṣṇu, Śiva, and Brahman. And the word has passed into Buddhism with unimpaired vitality. The formula *om maye padme huḥ 'om*, O jewel on the lotus, hum' is as characteristic of Buddhistic worship as *om bhūr bhuvah svar* of Brahmanic worship.

The Petersburg Lexicon explains *om* as a word of solemn asseveration and reverent assent, comparing its meaning with that of *amen* of the Scriptures. This explanation involves the transfer of a Semitic conception, colored by Germanic religious feeling; it does not seem to represent an Indian view. Nor does the etymology advocated by the same authority, as also by Professor Weber (*Ind. Stud.* ii. 305, n. 2; ix. 159, n. 3; 256), seem at all convincing. Both derive it from *āh*, an asseverative, post-Vedic particle, which is supposed in solemn utterance to have become *om*. In support of this view one might cite Chānd. Up. i. 1. 8: *tad vā etad anujāḥṣaram, yad dhi kiñ cā 'nujānāti, om ity eva tad āha* 'this syllable is one of permission: for when one permits anything he says *om*.' Cf. also Kāṇḍ. Br. vi. 10. But such passages must not be employed for the elucidation of the original value of the particle. The statement comes directly from the ritual, in which formulas of assent or permission are introduced by *om*. This, however, is equally true of other formulas, questions, orders (*prāṇa*), etc., as is in fact stated in the very next verse (Chānd. Up. i. 1. 9). A good passage, which exhibits some of these uses in the ritual, is contained in Kāṇḍ. 9. 9: . . . *om bṛhaspatiprasūtaḥ karavāṇi 'ty anujāpya, om savitṛprasūtaḥ bhavān ity anujātaḥ kureṇa*. Cf. Tāit. Up. i. 8: *om ity agnihotram anujānāti*. From such religious uses as these the notion, frequently found in Brāhmaṇa and Upaniṣad, that *om* with the gods is equivalent to *tathā* with men, may have sprung: see e. g. Āit. Br. vii. 18; Śāṅkh. Ār. xv. 27 (cf. also *Ind. Stud.* ii. 103; x. 97): *om itī vāi dāivam tathe 'ti mānuṣam*. All these values are of interest only in so far as they exhibit some phase in the even for India extraordinary development which this word passed through, as soon as it became the plaything of mystical speculation in the schools.

In the Gṛhyasamgraha ii. 9 (edited and translated by the writer in ZDMG. xxxv. 532-87) we have the following śloka: *ohkṛāc cā 'thakāraḥ ca deṽ etāu brahmanyaḥ pura : aydam (v. l. kapham) bhūtvā vinirgātāu tenāi 'tāu māṅgalāu ubhāu*. The same or a similar śloka I have since found in other places.

Atha is especially common at the beginning of *sūtra* and *prapya* texts: the commentaries always endeavor, but without good reason, to show that it is put there in order to join the text in hand to some other text, supposed to have preceded it. The word properly means 'now, now then.' The juxtaposition of *om* and *atha* in the śloka cited above suggests that it may have been originally nothing but an introductory word of somewhat the same value as *atha*. The Vāj. Prāt. i. 16-19 actually systematizes such a view.

I would accordingly regard *om* as *o* with a nasalized utterance of the last vowel due to *pluti*. Pāṇini viii. 2. 67 (*om abhyādāne*) declares that the last word was pronounced with *pluti* at the beginning (of books, chapters); to this long-drawn utterance we may ascribe the nasal, which was afterwards felt as an organic part of the word, and treated as an independent *m*. The word *o* I would identify with *ai* (*ai-vi, ai-vi, ai-thi*), Lat. *au-t, au-tem*, Goth. *ou-k*, and others: the meaning would be something like 'now then, well now,' Germ. 'also, nun also.' If we follow

Fick, *Bezz. Beil.* vii. 279; Osthoff, *Morph. Unt.* iv. 253; *Zur Geschichte des Perfectums*, p. 328, in regarding *av* as the tonic form corresponding to the particle *v* in *āvav*, then *u*, the common Vedic enclitic particle, holds the same relation to *om* as *v* to *av*. I do not venture to attach any significance to the fact that *u* is always written *ūh* by the *padapāṭhas* of the RV., AV., and VS.; this is at best a curious coincidence. But it supports the supposition that the separate, non-syntactical, emphatic utterance of such a word as *o* would naturally lead to a nasalized utterance: cf. also Whitney *Sk. Gr.* 78a.

As early as 1846, Roth, *Zur Literatur und Geschichte des Weda*, p. 76, under the head of euphonic *anunāsikya*, discussed a number of instances of nasalization added for euphonic purposes. These and others have been treated since by Bollensen, *ZDMG.* xxii. 622 fg., and Benfey, *Vedica und Linguistica*, p. 1 fg. Roth recognizes the nasal of *om* as secondary, and this may be considered a correct conclusion, even if the etymology here proposed should fail. Hence it is not correct to write *om* with nasal mute, as is frequently done by editors.

4. On the Vedic instrumental *padbhis*; by Professor M. Bloomfield.

The instrumental plural *padbhis* occurs six times in the RV. It is wanting in the AV., and we do not know how often it occurs in the remaining *mantra*-literature. The writer knows of it at VS. xxiii. 13, and Kāuṣ. 44. 17. It is mentioned in the fourth chapter of the *nāighaṇṭhas* (4. 2), erroneously ascribed to Yāska;* the chapter contains a collection of words which were regarded very early as cruxes. Yāska, *Nirukta* I. 20, speaks of them as words which admit of various interpretations; and accordingly he offers at Nir. v. 3 no less than three explanations of the word in connection with RV. x. 99. 12: *pāndīr iti vā sparṇandīr iti vā sparṇandīr iti vā*, all of which are obviously useless. On the other hand, Sāyaṇa in his commentary to the RV. and Mahīdhara at VS. xxiii. 13 gloss the word with *pādōs*, or something very like; and the latter explains it by *padbhis*, the ordinary instr. plur. of *pād*, the *ḍ* being, according to him, a peculiarity of the *mantra*-language: *paduṣpadbhasya dāntatvash chāndasam*.

The western interpretation of the word, begun by Roth (*Nirukta* v. 3, *Erläuterungen*, p. 54), for a long time was content to believe that Sāyaṇa's and Mahīdhara's explanation was in general correct; only for RV.

* The 48th *pariśiṣṭa* of the Atharva-Veda contains a collection of glosses similar to that upon which Yāska has commented. The author is said to be Kāṇva. The glosses are divided into 69 paragraphs; they exhibit some words characteristic of the Atharvan, e. g. *nīlāgalasālā* and *kumakhin* in § 86, but repeat in general the material of the other collection, distributed differently. The text is contained in two MSS. of the *pariśiṣṭas*, belonging to the Bombay government; copies of it are in my possession, but an edition of the glosses is impossible, owing to the excessive corruption of the MSS. In the Berlin MSS. of the *pariśiṣṭas* the *nirukta* does not appear; apparently the leaves containing it have been cut out. The word *padbhis* I have not been able to find in this text.

iv. 2. 12 Roth posits a stem *paç* 'glance,' which interpretation is repeated with more or less confidence by later authorities. Ludwig denies in his translation of the RV., iv. 309, the derivation of *paḍbhīḥ* from *pād* 'foot' or *pāç* 'glance': he assumes instead a stem *paç* 'rope' = *pāçā*; later, v. 626, he still denies the equation *paḍbhīḥ* = *padbhīḥ*, but admits the stem *paç* = *spāç*. Quite recently, Bartholomae has reviewed the question in *Bezz. Beitr.* xv. 3 fg., concluding that *paḍbhīḥ* can not by any known phonetic process be derived from *pād* 'foot,' that the current translation 'with the feet' is untenable, and that the word is to be referred in part to *paç* 'glance,' and in part to *paç* 'rope, snare' (*ibid.* p. 8). Pischel, *Vedische Studien* (Pischel and Geldner) i. 105, also assumes a meaning akin to 'rope' (Zügel), translating *paḍbhīḥ gṛdhyantam* (RV. iv. 38. 5) by '(das ross) ungeduldig in den zügeln:' cf. the very different result obtained by Bartholomae, *Bezz. Beitr.* xv. 7. Still more recently, Pischel, in *Vedische Studien* i. 228 fg., has devoted a learned and ingenious study to the same question: some of his results the writer accepts unhesitatingly; others seem to him untenable.

Ludwig's and Bartholomae's suggestion that *paḍbhīḥ* never means 'with the feet' in the Rig-Veda is improbable on a priori grounds. It would be a curious freak of chance that the instrumental plural of *pād*, which is found four times in the AV., should be wanting entirely in the RV., while on the other hand the instrum. plural of *paç* 'glance' and *paç* 'rope' should be equally wanting in the AV. Bartholomae's efforts to dispose of every case of *paḍbhīḥ* fall in the case of the passage VS. xxiii. 13, *evā evā rāthyō vṛṣā paḍbhīḥ catūrbhīḥ i'd agan*. This he fairly gives up (p. 8). Yet it can have but one sense: 'This steed, fit for the chariot, has come here indeed with four feet.' AV. iii. 7. 3 offers a close parallel, reading *padbhīḥ* without cerebral *d*: *anu tvā haripō vṛṣā padbhīḥ catūrbhīḥ akramīt* 'the strong antelope has come after you with four feet.' Cf. also AV. iv. 14. 9. At Kāuṣ. 44. 17, while the *vapō* is slain, the following mantra is recited: *gad vapō māyām akrata vṛo evā paḍbhīḥ āhata agnir mā tasmād enasah cigrān muñcatsi āhāsah* 'if the *vapō* have bleated, or have struck the breast with their feet, may Agni free me from this sin and release me from every evil.' The MSS. are divided pretty equally between *paḍbhīḥ* and *padbhīḥ*: the editor has adopted the lectio doctor *paḍbhīḥ*. The parallel versions—TS. iii. 1. 4. 3: Kṛṣ. xxv. 9. 12: ÇṢ. iv. 17. 10 (or 12): GGS. iii. 10. 28: Mantra-Br. ii. 2. 8—read *padbhīḥ*, without cerebralization.

This proves sufficiently that *paḍbhīḥ* in certain cases is related to *pād* 'foot.' Pischel also admits this value for *paḍbhīḥ* in RV. v. 64. 7, x. 69. 12, and VS. xxiii. 13; but he believes that the *ḍ* is borrowed from *paḍbhīḥ*, instr. plur. of *paç* 'eye' and *paç* 'rope,' which were falsely understood by the diaskeuasts as equal to *padbhīḥ* 'with feet.' Bartholomae, *loc. cit.*, had previously made the same suggestion as a dernier ressort to explain VS. xxiii. 13, he having previously explained all the six instances of *paḍbhīḥ* in the RV. as derived from *paç* 'rope' and *paç* 'eye.' Bartholomae gives up, as already noted, the explanation of the passage from VS. The expression *paḍbhīḥ catūrbhīḥ* seems to him quite inexplicable, and it is indeed at first sight useless. As it occurs several times—see the

passages from the AV. presented above—it is likely to have some sense, and I believe that it may help in the exegesis of some of the passages in the RV. The phrase *paṭbhiḥ catīrbhiḥ* expresses the simple notion that the speed of animals is due to their character as quadrupeds. Animals run swiftly with their four feet, and because of their four feet. If the notion is generalized, *paṭbhiḥ*, when used of human beings, may have been felt in contrast to *paṭbhyām* to mean 'with (four) feet,' and thus 'quickly, nimbly, briskly,' etc. RV. v. 64. 7 c d, ā *paṭbhir dhāvatāḥ narā bibhratāḥ arcanānuṣam* 'run hither nimbly, O ye two heroes, to preserve Arcanānuṣ.' RV. x. 99. 12, evā mahā asura vakṣāthāya vamarakḥ paṭbhir ūpa sarpaḥ indram 'thus, O Asura, did great Vamraka quickly come to Indra for prosperity.' It seems difficult to imagine another meaning of *paṭbhiḥ* in these two passages, especially the last. Pischel has left it untranslated, though admitting that *paṭbhiḥ* comes from *pād* 'foot': it seems simply insane to translate 'Vamraka went to Indra with his feet (plural 5).'

We venture the same exegesis for *paṭbhir* in RV. x. 79. 2: *ātrāṇy asmāḥ paṭbhiḥ sūm bharanty, uttānūhasā nīmasā 'dhi vikṣū* 'nimbly do they carry together fuel for him' etc. Bartholomae and Pischel follow Ludwig in regarding *paṭbhiḥ* as a ritual expression, equivalent to *ādhmasamāhāna*, and translate 'they bring together his fuel with ropes' etc. But the hymn is mystical, and it seems unlikely that a dry technical detail of the ritual should appear singly in such connection. We may rather compare the adverb *ṭṣū* 'nimbly' in verse 5: *yō asmā ānnam ṭṣe ādadhāti* etc. 'he who nimbly (or eagerly) puts on fuel for him' etc. Cf. also x. 115. 6: *vājintamāya sīhyase . . . ṭṣū cyāvāno ānu jātvedase . . . Agni is voracious* (RV. i. 58. 2, 4; vii. 3. 4; x. 91. 7; 113. 8) and needs to be supplied expeditiously.

The words *paṭbiḥ* (RV.), *paṭbiḥ* (VS.), *paṭbiḥ* (LCS. and Mantra-Br.), and *paṭbhiḥ* have been regarded generally as compounds, containing in their first member the stem *paṭ* = *pad* 'foot.' Pischel has undertaken in the same paper (p. 333 (g.)) to prove that the first part of the word is the stem *paṭ* = *pāṭha* 'rope,' so that *paṭ-biḥ* is in effect about the same as *pāṭha*. It seems to me that all he succeeds in showing is that the strictly etymological value of the word according to the old explanation is not always kept up. So e. g. in the passage from the Mantra-Br. i. 2. 10, *annam prāṇasya paṭbiḥ*, the last word has certainly the general value 'fetter.' But such passages are no more calculated to disprove the original meaning 'foot-fetter' than *ἵππο-βοσκός* 'horse-herd' disproves the etymology of *βοσκός*. Pischel attaches importance to the passage MBh. iii. 297. 16, where it is said that Yama draws the souls of men from their bodies, and binds them with fetters; he concludes from this that the Vedic view was the same, and that we must slant out the notion that Yama fetters the foot of the dead. But AV. viii. 8. 16 reads: *imā upā mṛtyupāśā yān ākrāmya nā macyase* 'here are thrown the snares of death, stepping into which thou shalt not be released.' Obviously the snare of death is here supposed to be directed against the foot stepping into (*ākrāmya*) it. At Kāu. 16. 15, 16 these *pāśāḥ*, along with *āyatthāni kūṭāni* (traps made of *ayvattha*-wood) and

bhāṅgāni jālāni (nets of hemp), are placed in the way of an advancing enemy. Cf. also Kāuṣ. 14. 28: *bhāṅgamānuṅgapāḍu* . . . *śeṇākrumeṇu rapati*. Another and the more specific designation of this *mṛtyupāḍ* is *mṛtyōḥ pādḥiṇa* and *gamisya pādḥiṇa*; but the parallelism must not be employed to prove that *pādḥiṇa* has just the same value as *pāḍa*. That *pāḍa* and *pādḥiṇa* are not identical seems to be shown conclusively at AV. xvi. 8. 27, where *pādḥiṇa* occurs side by side with *pāḍa*: *sā mṛtyōḥ pādḥiṇāṁ pāḍān mā moci*. The word *pādḥiṇa* occurs only in connection with *mṛtyu* in this hymn; of all the other twenty-six divinities and personifications in the same litany (vv. 1-26) the word *pāḍa* alone is employed: *sā grāhyāḥ (uirṛtyāḥ, dībhūtyāḥ etc.) pāḍān mā moci*, xvi. 8. 1, 2 etc. This is not accidental; the word *pādḥiṇa* belongs to Yama and Mṛtyu, being restricted altogether to this use in the AV.; it does not occur with any other divinity or personification either in the RV. or AV., although the opportunities e.g. in connection with Varuṇa are very numerous: RV. i. 24. 14, 15; 25. 21; iii. 2. 7; vi. 74. 4; vii. 88. 7; x. 85. 24; AV. ii. 10. 1-8; iv. 15. 6, 7, 9; vi. 121. 1; vii. 81. 3, 4; xiv. i. 19, 57, 58; 2. 49; xvi. 8. 26; xviii. 4. 70. In all these cases the *pāḍaḥ* or *pāḍōḥ* of Varuṇa, not the *pādḥiṇa* of Varuṇa, is spoken of. Similarly *druḥdḥ pāḍa*, not *druḥdḥ pādḥiṇa*, RV. vii. 59. 8; AV. ii. 10. 6; vii. 77. 2; xvi. 6. 10. There is therefore a genuine difference between the two words, and the persistent tradition of the schools, that *pad-* is identical with *pāda*, seems to be the only one which can at present be suggested. In fact, if we urge the parallelism between AV. v. 19. 12 and xii. 5. 15, it would seem as if the AV. itself defined *pādḥiṇa* as equal to *pad + bhāsa*. AV. xii. 5. 15 reads: *sā brahmanjyāḥ deṇupāyām brahmanjyāḥ ādīpānāṁ mṛtyōḥ pādḥiṇa d dyati* 'that cow of the brahman, if robbed, binds the oppressor of Brahmans, the reviler of the gods, in the foot-fetter of death.' And AV. v. 19. 12: *pām mṛtāyā nabadhūnānti kūḍyāḥ padayōpanim, tād vāi brahmanjya te devā upastārāṇam abruvan*. The parallelism between *mṛtyōḥ pādḥiṇa* and the symbolic *kūḍi padayōpani*, which is tied to the dead person, is striking, and would seem to defend the translation 'the kūḍi-fetter, which clogs the steps,' given by Ludwig, Rig-Veda iii. 432. But Roth, *Festzug an Böhrling*, pp. 98-99, translates the expression by 'the bunch of wood which effaces foot-prints,' and the decision depends upon the much discussed root *yap*: see Ludwig, RV. v. 614; Whitney, Am. Journ. Phil. iii. 402; Proc. A. O. S., October, 1888, vol. xiv., p. vii-viii. I would only remark that *kūḍi* in itself does not mean either 'bunch of wood' or 'fetter,' but is equivalent to the plant *badārī*. The word occurs in addition to AV. v. 19. 12 at Kāuṣ. 21. 2, 13; 35. 24; 47. 30; 71. 19; 80. 33; 86. 24. Both Dārila and Keçava gloss it as above; and the expressions *kūḍiprāntāni* at 21. 2; 35. 24, and *kārsuḥ kūdy-upastārāṇām* at 47. 30, show that a plant is indeed meant: cf. *darbhaprāntāni*, common throughout the ritual literature.

Pischel's investigation of the word *śaṁdhāna* (ibid. p. 233) leads him to the conclusion that this word is the Indian word for 'foot-fetter.' This can be admitted without denying that *pādḥiṇa* had primarily the same value. One may also grant—though the reasoning on this point

is decidedly subjective—that horses were not tied by the feet in India (*ibid.* p. 234); this simply necessitates the assumption that *padbhiḥ* when employed in such connection has assumed the secondary value of 'fetter,' which it evidently has at TB. i. 6. 10. 3; Mantra-Br. i. 3. 10.

The remaining three passages which exhibit the word *padbhiḥ* are RV. iv. 2. 12, 14; 38. 3. Pischel shows conclusively that *padbhiḥ* in the first two passages means 'with the eyes,' and we may regard this as the most certain of all the results which have accrued from the repeated discussion of the word in recent times. Add to the citations on p. 230 a passage from Kāuṣ. 49. 17: *gaḥ vralam atipede cittyā manasā hṛdā*. On the other hand, there is nothing convincing in either Bartholomae's or Pischel's renderings of RV. iv. 38. 3: *padbhīr gr̥dhyantam medhayūnā nī ghram*; see *Bezz. Beitr.* xv. 7; *Vedische Stud.* i. 105, 232. I see no objection to the translation '(the horse) impatient with his feet, as a hero (is impatient) when eager for strife' (*medhayū* = *samgrāmechu*, *Sāyana*).

We may note the juxtaposition of *padbhiḥ* with the stem *hasta*, or a derivative of it, in three of the six passages from the RV.: iv. 2. 14 (*padbhīr hāstebhiḥ*); v. 64. 7 (*hastibhiḥ . . . padbhiḥ*); x. 79. 2 (*padbhiḥ . . . ut-tāndhastāḥ*). It would seem from this that the word under discussion must have suggested strongly either by sound or meaning the ordinary *padbhiḥ*.

Bartholomae, *ibid.* p. 3, considers the change of *padbhiḥ* to *padbhīḥ* as phonetically impossible. I do not regard the case as desperate. In Vedic *purodācam* and *anaḍeḍ(x)ham*, the cerebral *ḍ* in my opinion is due to the influence of the palatal sibilant in the syllable following. This would explain the *ḍ* of *padbhiḥ*.¹ We may assume further that the expression *padbhīḥ catūrbhiḥ*—there is especial occasion to employ the plural of the word 'foot' with this numeral—was so frequent as to be felt a compound (cf. the very old *catuṣpad*), and that the *ḍ* owes its cerebral quality to the *ḥ* of the following syllable. In other words, *padbhis* and *padbhīḥ* are originally syntactical doublets, which became confused in due time. The cerebral of *pid-grbhi* must have been introduced secondarily from *padbhīḥ*. We may remember in this connection that Ascoli, *Vorlesungen über die Vergleichende Lautlehre*, p. 196, accounts for the cerebralization of *pad* on the ground of popular (Dravidian) influence. So also Weber, *Ind. Stud.* ii. 88.

5. On the numbering of the Atharvan Pariçistas; by James Taft Hatfield, of the Johns Hopkins University, Baltimore, Md.

As is known, the numbering of these texts is in a state of confusion, and much practical difficulty is found in citing them. By the help of

¹ For similar phenomena, involving changes in dental sibilants owing to the presence in a neighboring syllable of palatal and lingual sibilants, see Osthoff, *Zur Geschichte des Perfectums*, p. 494 fg., and Bloomfield and Spieker, *P. A. O. S. May*, 1886, p. xxxvii fg. (*Journal*, vol. xiii, p. cxvii fg.). A different explanation of *puro-dāḥ* and *anaḍ-eḍ*—I cannot but believe an incorrect one—is to be found in Ascoli's *Kritische Studien zur Sprachwissenschaft*, p. 235 fg.

two independent MSS. belonging to the British Government in India, and taking advantage of some suggestions of Prof. Ernst Leumann, I have made an arrangement which I hope may prove permanent and satisfactory. Descriptions of two Pariçīṣṭa MSS. given by Weber in catalogues of the Berlin Manuscripts have afforded a means of reference hitherto. The first is in the Berlin Catalogue of 1853, p. 89 ff., and describes the MS. 365-6. Weber's numbering here was based upon a bad manuscript, and was afterwards abandoned by himself: so in his *Zwei Vedische Texte über Omina und Portenta* (Berlin, 1859), he refers to the Adbhutaçānti as the 70th Par., which he calls 67 in the list mentioned, and 32 in his last catalogue. The second enumeration occurs in the new Berlin Catalogue (1st Part, 1886, pp. 87-89), where a better manuscript, No. 1497, is described, and the texts are numbered consecutively as far as to the Samuccaya-prāyaścittāni, where Weber begins numbering a new series. Besides having two sets of numbers, the plan is objectionable in doing away entirely with the manuscript enumeration, which bears plain testimony to the fact that certain texts are well known by certain numbers, and cannot be conveniently separated from them. Weber's new enumeration has not been generally adopted, and so late a work as Simon's *Beiträge zur Kenntniss der Vedischen Schulen* (1889, p. 32) refers to the Carapavyūha by its old manuscript number, 49. Both of Weber's MSS. have a serious lacuna in the neighborhood of texts 47 and 48 (see below).

The manuscripts which I have used have been already described in the Proc. A. O. S. for Oct., 1888. A is a good MS., very much like Weber's No. 1497, though a little fuller in some respects. It consists of 239 large leaves, which are numbered continuously, and not divided after text 36, as in the case of the other MSS. Best of all, it contains (as does also B) the complete texts missing from Weber's manuscripts. They are:—

47. Varnapaṭala, a grammatical work in three sections.

48. Kāutsavyanīruktanighaṇṭa, a long glossary of related words, in 69 sections, written in the style of Yāska's Nirukta.

B is very late, and very corrupt: like Weber's MSS., it is divided into two parts, a new numbering of the leaves beginning with text 37. It omits the last half of 50, and the whole of 51-61. There are two interesting *anukramanīkās* of the Pariçīṣṭas, one standing at the head of the Nakatrakalpa, the other at the end of the MS.: and these give the titles of the missing texts. The *anukramanīkā* at the end has, in addition to the names of the texts, a double set of numbers attached to them; they are desperately corrupt; but, as something may be inferred from them, in the last column of the table given below I have reported them as they are, without any attempt at amendment. Some of the early texts in this MS. are numbered differently from those in A, and in these cases the fuller statement of number found in A (e. g. A 10: *iti bhūmidānath samāptam daçamam pariçīṣṭam*) is replaced by a simple figure, or two figures for the same text. These variations do not lend much assistance, however; for they are abandoned at certain points, and in the entire second part there is a return to the system of

A. The first two leaves of parts 1 and 2 have been transposed in binding.

The following table gives my enumeration of the texts, and a general synopsis of the evidence. In making the numbers run to 72, I am guided not only by the MS. numbering and the *anukramagikā*, but also by the statement at the close of text 49 in B, that the *Parīkṣitas* are cited as 72 in number: *dvāsaptaśatīḥ parīkṣitāni bhavanti*. The columns give in order: *a*, the page of A where the text begins; *b*, page of B; *c, d*, the number of the text as given by A and B; *e, f*, the number of the text as reported by Weber from his MSS. 365-6 and 1497; *g*, the numbering in the *anukramagikā* at the end of B.

Texts with amended numbering.	Page in A.	Page in B.	No. in A.	No. in B.	No. in 365/6.	No. in 1497.	No. in Anu.
1. Nakṣatrakalpa	1b	11b	..	1	9
1 ^a . Pāṇḍulādā mantrīḥ	22b	12a
2. Rāṅgrasauvarga	23a	12a	2	..	2	..	15
3. Rājapratihamaḥbhīṣeka	25a	13a	3	3, 2	3	..	77
4. Purohitakarma	26b	14a	4	4, 3	4	..	18
5. Puṣyābhīṣeka	30a	15b	5	5	5	..	2
6. Piṣṭarātryāḥ kalpa	31b	16b	6	5	6	..	21
7. Āratrika	32b	16b	7	7	7	..	32/7
8. Gṛhṭāvekṣaṇa	33b	17a	8	7, 8	8	..	22/8
9. Tiladhenuvidhi	34b	17b	9	..	9	9	23/8
10. Bhūmidāna	36a	18a	10	9	10	10	24/10
11. Tulāpuruṣadānavidhi	37a	18b	11	10	11	11	24/11
12. Ādityamaṇḍala	38a	19a	12	..	12	12	25/12
13. Hirṇyagarbhavidhi	38b	19b	13	..	13	13	26/13
14. Hastirathadāna	40b	20a	14	13	14	14	27/10
15. Aṣṭarathadānavidhi	41b	20b	15	14	15	15	27/15
16. Gosahasradānavidhi	42a	21a	16	16	16	16	27/16
17, 18. Hastyagvadikṣā I. and II.	43a	21b	17, 18	16	17, 18	17, 18	28/17
18 ^a . Rājākarma sādhivatsarīnyam	45b	23b	30/18
18 ^b . Vpotsarga	47b	23b	18	18	18
19. Indramahotsava	48b	24a	8	19	19	9	32
19 ^a . Brahmayāga	49b	24b	19	..	19	19	33
20. Skandayāga	51b	25b	20	..	20	20	34
21. Sambhūtralakṣaṇa	54b	27a	21	21	36
22. Arapilakṣaṇa	57a	28b	22	22	38
23. Yajñapātralakṣaṇa	60b	30a	23	24	..	23	41/24
24. Vedilakṣaṇa	63a	32a	24	25	..	24	44/25
25. Kuṇḍalakṣaṇa	67b	33a	25	26	..	25	48/26
26. Samillakṣaṇa	68b	33b	..	27	26	..	47/27
27. Sruvalakṣaṇa	70b	34b	27	28	..	27	46/28
28. Hastalakṣaṇa	71b	35a	28	29	..	28	48/29
29. Jvālālakṣaṇa	72a	35b	29	30	..	29	50/30
30. Laghulakṣaṇoma	72b	35b	30	3	..	30	50/31
30 ^a . Brhālākṣaṇoma	74a	36a	51/29
31. Koṭihoma	76b	37a	31	33	..	31	53/33
32. Ganamālā	80a	38b	32	34	..	32	55/34
33. Gṛhṭakambala	84b	40b	33	3	..	33	58/35
34. Anulomakalpa	88b	42b	34	34	65/32
35. Āsurīkalpa	89a	42b	35	35	62/31
36. Uchuṣmakalpa	91a	43b	36	..	64

Texts with amended numbering.		Page in A.	Page in B.	No. in A.	No. in B.	No. in 365/6.	No. in 1497.	No. in Ann.
37.	Samuccayaprāyaccittāni	97a	B 1b	37	37	..	37	68/39
38.	Brahmakūrcavidhi	101b	3a	38	38	..	38	71/40
39.	Tadāgādīvidhi	103a	4a	39	39	..	39	78/42
40.	Pācupatavratavādhī	104a	4a	40	40	..	40	73/43
41.	Samdhyopāsanavidhi	107b	4b	74/43
42.	Snānavidhi	110b	6a	42	42	..	42	76/49
43.	Tarpapavidhi	112b	7a	..	43	78/45
44.	Crāddhakatpa	113b	8b	44	44	..	44	80
45.	Agnihotrahomavidhi	119b	9b	45	45	..	45	82/41
46.	Uttamapaṭala	121a	10b	46	46	84/48
47.	Virūpaṭala	125b	12b	47	87/48
48.	Kāutsavyaniruktanighaṭṭa	128b	13b	48	48	89/51
49.	Camṇavyūha	140b	18b	49	49	..	49	88/51
50.	Candraprātipadikā	144a	20a	50	50	..
51.	Grahayuddha	147b	..	51	51	..
52.	Grahasaṃgraha	150a	..	52	52	..
53.	Rāhucāra	155b	..	53	53	..
54.	Ketucāra	157b	..	54	54	75
55.	Rtuketulakṣaṇa	158b
56.	Kūrmavibhāga	160a	..	56	56	..
57.	Maṇḍalāni	161a	..	57	57	..
58.	Digdāhulakṣaṇa	163a	..	58	58	..
58 ¹ .	Ulkālakṣaṇa	164a	..	58	58	..
59.	Vidynllakṣaṇa	168a	..	59	59	..
60.	Nirghātalakṣaṇa	169b	..	60	60	..
61.	Pariveśalakṣaṇa	170a	..	61	61	..
62.	Bhūmikampalakṣaṇa	172a	21a	62	62	105
63.	Nakṣatragrahotpātalakṣaṇa	173b	21b	63	63	101
64.	Utpātalakṣaṇa	177a	22b	64	64	114
65.	Sadyovrāṭalakṣaṇa	183b	25a	65	65	..	65	116
66.	Gocānti	187a	26b	66	66	..	66	116
67.	Adbhutaśānti	188b	27a	67	67	..	67	117
68.	Svapnādhyāya	191b	28a	..	68	119
69.	Atharvahlpaṭya	203a	33a	69	69	127
70.	Bhūrgavyūhi	206a	34b	70	70	70	70	..
70 ¹ .	Gārgyāni	211a	36b
70 ² .	Bārhaspatyādbhūtāni	220a	41a
71.	Āucacasādbhūtāni	227b	43b	1	71
72	Mahādbhūtāni	235a	47a	..	72	73

Notes upon the Texts.

1. This text is often referred to by its initial word *kṛttikārohiṇī*. In the 1st Ann. it is called *kṛttikārohiṇīnakṣatralakṣpābhūdanam*. B has the colophon: *iti brahmarśede nakṣatralakṣpābhūdanam prathamam parigīṭam samāptam. kṛttikārohiṇī ca.* — 1¹. For this paraphrase (with additions) of AV. vi. 128, see Bloomfield, Seven Hymns of the AV., 19 ff.

— 3. With this text B begins its double numbering, thus: — *parigīṭa 3 rājaprathamābhigēkaḥ samāptah || 2 ||*. — 3. A adds at the close citations of pratikas of three adjacent hymns of Book xix. of the AV. *Ṛṣi Sāmba. Yamasya lokād athy ā babhūvitha iti ṛca 6; Yathā kalāḥ (yathāhāḥ) yathā capham iti ṛca 6; Ghṛtasya jātir iti ṛca 4. Ghṛteek-*

ṣaṃmadhye (mṛdh-) *pāṇḍalādā* (*pāṇḍya*-) *mantrāḥ*.—12. Called *-maṇḍaka* by A. B. and 365.—16. All but B omit *dāna*. B returns here to A's plan, and has the number written out in full: *ṣoḍaśamam* (*-ṣaṭa-mam*) p. 2.—17, 18. This "double text" offers considerable difficulty, and the whole group 17-19 demands more careful study. Text 17 seems to end with the close of §2, at the words *bhayaṁ karma*.—18¹. The full title in A is *r. sām. hastyaçevādi dīkṣā*; in B. *rājakarmahastyaçevā-dīkṣādi*.—30¹. Not *Vṛhal*-, as hitherto cited.—33. The full title in the MSS. is *Ghṛtakambalākhya mahābhīṣeka*.—35. Edited and translated by Magoun in Proc. A. O. S., Oct., 1888, and Amer. Jour. Phil. x. 165 ff.—39. Called *Pāṭhīnasis-ta*- in both *anukramayikās*, and in the list of omitted texts, p. 20 b of 2d part of B.—40. B has a lacuna involving the last 4 sections.—44. Called *Ṛāddhavidhī* in both *anukramayikās*.—45. *-vidhī* A; *-kalpa* W. 1497.—46. Cited by Weber (Ind. Stud. iv. 431, and Hist. Ind. Lit. *passim*) as No. 48. Ending in A: *ity uttamam paṭalanā s. ṣaṣṭhacatvāriṣaṁ* p. ||46||.—47. Begins: *varṇān pūrvāṁ vyākhyāyāmah*. Ends: *itī varṇapaṭalanā* ||47||.—48. Begins: *Oṁ. Atharvaṇe namaḥ: pīcatī, pīcate, aṇaṇāḥ, sīrate, gameḥ, vāgi, cāgi* ||1||. Ends: *pūrvasya paraḥ saṁśūcikaḥ* ||69|| *itī kāṁṣavyaniruktanighaṇṭhaḥ* s. p. 48 s. In the *anuk.* it is merely called *Nighaṇṭa*.

—49. A gives in §4 a list of Upaniṣads to the AV. in the following order: *Maṇḍakā* (sic), *Praçnakā*, *Brahmavidyā*, *Kṣurikā*, *Cūlikā*, *Atharvaçiras*, *Atharvaçikhā*, *Garbha*, *Mahā*, *Brahma*, *Prāṇāgnihotra*, *Māṇḍūkyaenūdāvindu* (sic), *Brahmavindu*, *Amṛtavindu*, *Dhyānavindu*, *Tejovindu*, *Yogaçikhā*, *Yogatattva*, *Nīlarudra*, *Paścātāpanīya* (*tapinī*), *Ekadaṇḍī*, *San(ṇ)jyāsavidhī*, *Arupī*, *Haṁsa*, *Paramahaṁsa*, *Nārāyaṇa*, *Vāitathīya*. This list in B comes at the end of the text, and varies as follows: the first is called *Mudrāḥ*; the 12th, *Nādivindu*; the 18th, *Yogabaddha*; and in place of *Paścāt*-appears *Deitāpanīya*, which is counted as two, thereby making up the proposed number, 28.

—50. Incomplete in B, which has only 1½ verses of §5, whereas the text consists of 9 paragraphs. From this point B omits twelve texts (51-61), but gives an incorrect list of those which are dropped out, *etāni pariçīṣṭāni pratihīnāni* (*pratīnāhi*) *caturdaça* (5), including the titles of 39 and 40, both of which are contained in this MS.—51. Published in Ind. Stud. x. 319.—58¹. This text is probably an insertion, and is not mentioned in *Anuk.* 2.—62. Called *Ratibhumik*- in colophon to A.—67. Most of this text is published by Weber in *Zwei vedische Texte über Omina und Portenta*, p. 329 ff., where it is called the 70th Par. A number of Weber's emendations are verified by these MSS.—69. Called *Atharvaṇah*- in A.—70¹. In A, 22 paragraphs are numbered, to the bottom of p. 219a, followed by material enough for at least two more.—70². After the second *çloka* is the section-number 22, although this was given in the *Gārgyāgī*, as mentioned above. The sections are numbered as far as 30 on p. 223b; but the text runs on further in mingled prose and verse for 8 pp. Up to §30 there are only *çlokas*. This text and the preceding seem to be interpolations.—71. On the contents of this text, and the emendation of its title, see my paper in the Proc. A. O. S., Oct., 1888. B has the following ending: *itī kuṇasādbhutāni*

śamāptāni || 50 || *śāṇḍa* 71 *ekasaptatiḥ* | *om śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ*. The figure 1 at the close of A is for 71? — 72. Ending in A: *iti mahādibhūtāni s. śubhaś bhavatu, śrī sām̐ba sadāgīvacakṛāṇyaṇam astu* (cf. ending of no. 8). B is followed by the numbered *anukramanikā*, which is given in the table.

6. Interpretation of Mahābhārata iii. 42. 5 ; by Professor E. W. Hopkins, of Bryn Mawr College, Penn.

The words of the text are :

Tathāi 'vā 'janayaç cāi 'va cakrayuktāḥ tulāguḍāḥ : vāyusphoḍāḥ sa-nirghātā mahāmeghasvanāḥ tathā.

The passage presents no difficulty except in the words *tulāguḍāḥ* and *vāyusphoḍāḥ*. The car of the storm-god is ascending to heaven accompanied by 'thunderbolts which were fastened to wheels, possessed of *tulāguḍa*, having *vāyusphoḍa*, having tornadoes, having the sound of mighty clouds.' Nīlakaṇṭha thus interprets the doubtful words: *tulāguḍā bhāṅgaḡagolakāḥ bhāṅgaṇi tu nīlabandūkha ityādīmlecchabhaḍṣayā prasiddhāny āgneyāṇṣadhabaleṇa pāṣāṇagolakādīniksepapātrāṇi vāyusphoḍāḥ veyacaçād vāyus janayantaḥ*. 'The word *guḍa* means a ball; *tulā* is synonymous with *bhāṅga*, the latter designating the object called in the Mlecchas' dialect *nīlabandūkha*: that is, a thing with which by the force of powder (fire-drugs: compare *agnicūrṇa*) stones and balls are discharged. As to *vāyusphoḍa*, the movement is indicated by *sphoḍa*, the whole meaning "producing a wind."

The commentator here desires us to understand that cannon are used, in accordance with his usual interpretation. *Tulā* should be used of any trappings of a car if we grant that it is synonymous with *bhāṅga*. It probably refers, however, to the balanced baskets used to hold the hot balls which are flung from a car or an elephant, and here picture the lightning's bolt thrown from the car. *Aṇi* with discs (*cakra*) are elsewhere carried in the hand by ordinary warriors (compare vii. 156. 157; 175. 96), so that the *cakra* gives no indication of mounted cannon. The true interpretation of *vāyusphoḍa* may be seen by comparing vii. 146. 1: *çrutāi nīnādah dhanuṣaḥ . . çukrāçānisphoḡasamaḥ sugho-ram*, 'the sounds of the bow equal to the noise of the thunderbolt.' In the first passage also we must translate 'noise' simply, not 'explosion,' the two doubtful words meaning 'possessed of the basket-balls,' or, more literally, 'balance-balls' (as these balls were particularly used by the elephant-riders, and the baskets were suspended from their necks), and 'with the noise of wind.' There is no indication of *āgneyāṇṣadhabola*, understood by the commentator.

For the time of this late chapter the following verses may serve as an indication, and are otherwise of passing interest. As the car ascends to heaven, the inmates see "those stars which from the earth are seen shining like little lamps owing to their being far away, although (in reality they are) very large" (*tārārūpāṇi yāni 'ha dṛçyante dyotimanti cāi : dipavad viprakṛṣṭatvāt tanūni samahānty api*; lb. 33-34).

7. Female divinities in India ; by Professor E. W. Hopkins.

As the worship of the manes or paternal ancestors increases in India, we find a gradually increasing tendency to pay respect to 'mother' deities. These are, however, generally regarded as god-mothers. They are really personified passions, and this personification appears to me to be but the natural development of native Aryan views. The early Hindu worshiped as his real gods male divinities. The female divinities are either so by accident of gender in a quasi personification of feminine words, as Dawn and Ganges, or the personification of passion, as Ulūpi, Urvāṣi. The second class includes also abstractions, like Anumati.

The gods to invoke and fear were, however, at first natural forces, not abstract ideas personified or passions personified. With the decline of these masculine gods rises the worship of the abstract, the spiritual, and the sensual. In following out this tendency, the new divinities are thought of as female, although their names are masculine, *krodha*, *mada*, etc. These are merely the accompanying spirits of the terrible Īva, or, generalized, the god-mothers (compare Ag. P. 29. 11; 81. 73, etc.). They, like the Furies of the Greeks, being terrible, are called on to protect : *pānu tvām abhiṣṭāntu* (Ag. P. 167. 15). In particular they are defined in late Purāṇas, as they are earlier, as eight in number (Varāha P. 27. 34 ff.), where they are born of Īva in his anger, and when appeased will give protection to mortals. The epithet 'embryo-destroying' (see, in the Epic Purāṇa, iii. 230) is theirs especially.

Woman worship of this sort is so distinctly on the increase that Durgā, the abstract goddess of difficulty, must be adored by the highest god in order to have his plans succeed (compare the scene in Varāha P. 96. 51). Passion and injury are preëminently female, and the expression of this is simply the result of the later psychological investigations of the Hindus. The *devamāturaḥ* or *Rudramātryaṇāḥ* may then be easily explained as native Aryan, rather than an adaptation from the Dravidian pantheon. The Hindus were accustomed to abstract feminines, and they were therefore prone to femininize abstractions. When these abstractions were those of evil passions, the temptation to make them feminine was so great as to overpower the grammatical incongruity in cases like *krodha*, *mada*, etc., which, therefore, became feminine.

8. On the sense of color in the Avesta ;* by Dr. A. V. Williams Jackson, of Columbia College, New York City.

The paper was presented in abstract. It referred to the more or less generally accepted theory that in the early ages of man the perception of varieties of color was weak and indistinct, if not often altogether wanting. The theory, it observed, had received the support of no less distinguished names than Hugo Magnus, Lazarus Geiger (in his *Ursprung der Sprache*, etc., vol. ii., p. 243 seq.), and Mr. Gladstone—the

* For convenience, Justi's transcription is retained in this and the following article.

latter for the Homeric period. The arguments of these scholars were briefly reviewed.

In opposition to the theory, the authority of Sir John Lubbock was cited, and some of his reasons were given. From a linguistic point of view, moreover, it was noted that the theory had been opposed also for the Rig-Veda, by E. W. Hopkins (*Am. Journ. Philology*, vol. iv., no. 2); reference was likewise made to the treatment of the color-words in Vergil, by T. R. Price (*ib.*, vol. iv., no. 1). It was now stated that, however true the theory of the lack of color-perception might be for the primitive age of man, it certainly does not seem to hold for the period which some of the most ancient literatures represent—at least, for example, not in the state of civilization represented by the ancient monument of the Avesta.

The age of the various parts of the Avesta was next remarked upon; and it was suggested to place the Gāthās about B. C. 1200. Instances of color in the Gāthās were here noted. The Avestan literature was supplemented by reference to the Old Persian inscriptions, in which the proper name *thakra* (cf. Rufus) was noticed. For completeness, the color-words from the Aogemadaeca and the Zand-Pahlavi Glossary were also included.

Attention was drawn to the interesting phenomenon of the change of signification in the Av. and Skt. words for 'white' and 'red or ruddy': i. e., the Av. words *auruša* 'white' and *sukhra* 'red' show a complete inversion from the meaning which they have in Sanskrit. A suggestion was made explaining the phenomenon.

All the words implying any perception of color were now taken up and examined in detail, and the various passages in which they occur were discussed and commented upon. Only an enumeration of the words and passages—beginning with those conveying the indifferent notion of white and black—can be given here, as statistics for future reference.

The epithet *auruša* 'white' was examined in the following passages: Yt. v. 7, Yt. xxii. 9, Yt. viii. 58, Yt. xiii. 81, Yt. viii. 2, Yt. viii. 18, 20, Yt. xiv. 9, Yt. x. 136, Yt. x. 68, Ya. lvii. 27; and *aurukšapa* 'white-horsed' in Yt. x. 102. Then *spəšta* 'white' (Skt. *çveta*) was taken up at Vd. viii. 16, 17; Yt. v. 13; Yt. x. 126; and its derivatives *spəštita*, *spəštini* at Yt. xiv. 13, Yt. xix. 67, Yt. x. 125, Yt. xv. 31 were remarked upon, including the proper names *spiti* 'White' Yt. xiii. 121, *spitama* 'Spitama,' *spita.gaona gairi* 'White Mountains' Ya. x. 11, and *spitawarena* 'Mount Whiteclad' Yt. xix. 6. The epithet *spiti.dāthra* in Yt. viii. 13, Yt. xiv. 17, xiii. 124, Vd. vii. 24, was also discussed.

Next, Av. *sāma* 'black' (Skt. *çyāmā*) was noted in Yt. viii. 22. Here also *kaurva* was discussed and finally referred to Lat. *caurus* as cognate. The word *syāra* 'black' (Skt. *çyāra*) was recognized in the proper names *syāvāspa* (cf. Skt. *çyāvadga*) Yt. xiii. 114, and *syāvarān*. A further designation for 'black,' according to the tradition, is *rohu*, *gaona* lit. 'of good-color,' opposed to *aurušen* 'white' as epithet of the sheep Yt. viii. 58; and again in Zand. Pahl. Gloss. pp. 6, 8, 48, 12 *rohu*, *gaonem*, according to the Pahl. transl. 'black hair' (*siāh mōi*). The

adjective *akhšaēna*, Vd. xlii. 4, 11 and Aogemadaeca 79, was next discussed; and the meaning 'blue-black'—founded upon a comparison of the Iranian languages and upon the tradition—was assigned to it.

At this point, the passage Yt. viii. 58 was again cited as containing general references to different colors (*gaonandm* and *hamō.gaonem*), and *hamō.gaond* 'of uniform color' was quoted also from Yt. v. 13, x. 125. From the Aogemadaeca 17, *kāciṣ.gaonandm* 'of any of the colors' was added.

A designation of the grayish hue, *pōuruša* (Skt. *pāruṣā*), was cited from Vd. vii. 58, and in the proper name *pōurušaspa*, and likewise from the Zd. Pahl. Gloss. pp. 6. 15, 48. 12 *pōuruša.gaonem* 'gray hair,' according to the Pahlavi translation.

The more distinct primary colors, so far as they occur, were now taken up; the absence of 'blue' was noted, but the caution against laying too much stress on arguments 'a silentio' was renewed. The word *sukhra* (Skt. *śukrā*) was recalled from above as meaning 'red' in the Iranian languages. It occurs Ya. xxxi. 10, li. 9 (Gāthā passages), and Vd. ii. 12, 13. In this connection, Old Persian *thukhra* Bh. iv. 83, as proper name, was again brought up. Furthermore, the element Av. *ereza* 'red' (Skt. *rjri*) was likewise quoted in the old name *erezāspa* 'Red-horse,' Yt. xlii. 121; cf. Skt. *rjraṣa*. The attribute Av. *aurana* (cf. Skt. *aruṇa*) in Ya. xxxiv. 9 (Gāthā), Yt. xiv. 23, viii. 36, was investigated; and the question of its use as a color-epithet in the Avesta (cf. 'fiery') was discussed.

Most common among all the color-words was found to be that conveying the combined idea of 'yellow, green, golden'—the word *zairi* (Skt. *hārī*) and its derivatives. The passages containing *zairi* and *zāiri*—Yt. x. 96, cf. x. 132; Ya. ix. 17, 30; x. 21; Vsp. xi. 2; Sir. ii. 30; Vd. xix. 19; Ya. xlii. 5 (Gāthā)—were each reviewed, the instances of the compound *zairi.gaona* 'yellow-colored, golden-hued,' 'green-hued'—Ya. ix. 16; Vd. ii. 26, xviii. 63; Yt. vii. 4, xviii. 6—were noted in detail, and the application of *zairi.dāithra* 'golden-eyed' at Ya. lvi. 19, Yt. x. 88, Yt. ix. 17, explained. The attribute *zairi.gaōša* 'yellow-eared,' Vd. viii. 16, Yt. viii. 18, Yt. xiv. 9, Yt. xiv. 7, and *zairita* 'yellowish' in Vd. viii. 16, or 'greenish-yellow' at Ya. ix. 11, 30, Yt. xix. 40 and as proper name Yt. xlii. 98, was discussed. The same hue, it was observed, is elsewhere applied also to fiends or monsters: thus, *zairiśa* Vd. xi. 9, 12; Yt. xviii. 2; *zāiri.pāśna* 'yellow-heeled' Yt. v. 38, xix. 41; and *zairiśa* a demon of hunger Vd. x. 10, xix. 43; but *zairiśi* the name of a saintly woman at Yt. xlii. 139. From Zd. Pahl. Gloss. pp. 10. 11, 51. 10, the word *zāras-ca* 'gall-bladder, bile' was added and commented upon.

Notice was then taken of the adjectives *zaranaēna*, *zaranya* (Skt. *hiraṇya*), and their derivatives, commonly used of burnished gold, in the Avesta and also in the Aogemadaeca. These are of like force with *zairi*, and imply the perception of color. Similar in character, though far less frequent in occurrence, it was observed, is the adjective *ereza-taēna*, *erezata* (Skt. *riṣita*), and its compounds, derived from the glancing white silver.

Last of all, the numerous passages containing adjectives that denote

'bright, light' or 'dull, dark,' were examined in order: e. g. *hruvañt*, *hvarəñōhvañt*, *khšōiñhai*, *thwara*, *bānumañt*, *raokhšna*, *raocakh*, *vare-cōhvañt*, *cithra* and derivatives: or *erephañt* (cf. Skt. *rājan*), *temōhvañt*, *temaiha*, *tāthrya*, and some others—all which are naturally of more or less frequent and characteristic occurrence and usage, as similarly in the Homeric poems.

In the résumé it was again stated that, while color does not play in the Avesta the conspicuous part that it does in later writings, still, from an examination of this literary monument, we do not seem justified in assuming any ignorance or lack of the color-perception in the peoples whose civilization it represents. Color-words are used perhaps rather sparingly; but wherever used they imply distinct and accurate conceptions of color. To argue from what is left unsaid seems a fallacy.

2. Avestan grammatical notes: by Dr. A. V. W. Jackson.

1. The *siṣ*-aorist in the Avesta.

In Sanskrit, the *siṣ*-aorist is extremely rare in the older language—see Whitney, *Skt. Gram.* § 912; for the Avesta, no example of such an aorist seems to have been quoted. The new revision of the Av. texts by Geldner, however, gives us a genuine instance, I think, of such a form. It is *dāhiṣ* in *frō-dāhiṣ* 'thou didst create,' Yt. iii. 2—a regular *siṣ*- (*hiṣ*-) formation, 3d sg., from *√2 dā*, precisely analogous to Skt. *hāsi* from *√hā*. The passage (Yt. iii. 2), moreover, containing this sporadic Av. *siṣ*-aorist is not among the oldest texts: this affords further proof for the lateness, as a rule, of the *siṣ*-formation. In regard to forms, the Avesta stands in general on the same plane as the oldest Sanskrit, with which it goes hand in hand; it is, in fact, sometimes more primitive.

2. Another Avestan 3d dual middle in *-aitē*.

In K. V. xxix. 283 seq. (= *Flexionslehre*, p. 14 seq.), Bartholomae has given an enumeration of instances of 3d dual mid. in orig. *-atai* = Skt. *-atē* = Av. *-aitē*; see also Geldner, *Studien*, i. 100. A new example to be added to the list from another source may be found in *baraitē* (3d du. pres. mid.) in Zand-Pahlavi Glossary, pp. 14. 6 = 54. 10: *yā nara gātva baraitē* 'which two men appoint a time'—so the Pahlavi tradition.

3. Difference in gender between Avestan and Sanskrit in the same word.

Attention may here be drawn to a few instances in which a word shows in Av. a different gender from that which the corresponding word in Skt. has. These are worth noting, for they give further proof of the individuality of the Av., and of its independence of the Skt. in development. The cases, moreover, may perhaps also prove important in the matter of exegesis, where the gender of a word comes into questions of interpretation.

The instances observed are: (1) Av. *vāc* (m.) 'vox' = Skt. *vāc* (f.): but observe the compound Av. *paith.vac* is fem.:—(2) Av. *tarīna* (m.) 'thirst' = Skt. *tr̥yāṇā* (f.):—(3) Av. *zañga* (m.) 'foot' = Skt. *jañghā* (f.):—(4) Av. *vand* (f.) 'wood, tree' = Skt. *vāna*- (n.):—(5) Av. *ainika* (m.) 'face'

= Skt. *dhika* (n.);—(6) Av. *sti* (f.) 'creation' = Skt. *sti* (n.).—Uncertain is Av. *vīstasti*. Important as to interpretation is the question of gender in Av. *garema*, cf. Skt. *gharṇā*; this will be taken up elsewhere. The list, moreover, may hereafter be increased. Observe that no notice is here taken of the interchange, in Av. itself, between fem. and neut. gender in the same word, especially in the plural.

4. Avestan *eredvō.āōhhanem*, Vd. v. 11.

At Vd. v. 11 is given a description of the Kata, or temporary resting-place prepared to lay the dead body upon, before it was taken to the Dakhma and devoured by the vultures. The prescription reads, the Kata shall be thus constructed for the corpse: *yaḥ hē nōit eredvō.āōhhanem vaghghanem upajanyāḥ; nōit fraša pādhaēibhya nōit zataēibhya rītare*. This is generally rendered 'so that it may not strike his head when sitting upright; nor with his feet in front, nor sideways with his hands.' Thus for example, Spiegel, "an den hoch liegenden Kopf anstossen;" so also Justi s. v. *eredhvō.āōhhan*; Darmesteter, "strike the skull . . . if he stand upright;" de Harlez, "touchant . . . la nuque lorsque le corps est assis dressé (ou la tête soulevée)."

The above methods of rendering would require rather the genitive of *eredvō.āōhhanā*, as referring directly to *hē*. Moreover, in regard to facts, I agree with de Harlez, *Av. traduction*, p. 54, note 4: "il nous semble peu probable que ces katas aient eu la hauteur d'un homme," though he regards *āōhhanā* as a participle. The right interpretation of the whole passage seems easy; the key lies in the word *eredvō.āōhhanem* or *eredvō.āōhhanem* (as the excellent Paris Codex, Spiegel C, reads). This word I would not regard, as do the commentators, as containing the particle from *āh* 'sit' for grammatical as well as practical objections, we have seen, speak against it. In the form *-āōhhanem*, or better (Spiegel C) *-āōhhanem*, I see not a participle but a noun—a true accusative to gen. *āōhhanō* 'mouth,' Vd. iii. 29; cf. *harandnō* etc. for the *ā*. The existence of the stem *āōhhan* 'mouth' = Skt. *āśān*, is thus fully established for the Avesta. The possessive compound *eredvō.āōhhanem* (cf. *eredvō.zaṅga*) then applies aptly to *vaghghanem*, with which it directly agrees: i. e., 'so constructed for the dead as not to strike his head with face (lit. 'mouth,' Lat. *ās*) upturned.' The body, therefore, was laid down naturally with face upturned (cf. also *hauradareya*); the Kata must not touch the head, nor the extended feet, nor the sides.

10. Comparative studies in Semitic mythology and religion; by Rev. K. Kohler, of New York City.

1. Dr. Kohler drew parallels between the Babylonian sea-monster Tiamat, slain by Bel-Marduk, and the Biblical rābub, leviathan, and behemoth, with whom Jehovah engages in conflict; he rejected the idea that the two latter are the crocodile and hippopotamus. 2. He compared the Rephaim, Anakim, etc., with the Titans. 3. He compared the god "Marii with the hounds," worshiped by the Harranians, with Bel-Merodach, accompanied by four dogs, and with Bel-Melkarth, the Tyrian Hercules whose dog assisted in the discovery of the purple

dye. It is the last-named, with the dog at his feet, whom Capt. Conder saw frequently carved on tombs and rocks in Phenicia and Palestine. 4. He called attention to various other parallels. Thus: between the Hebrew ark of the covenant and the Ma'mul of the Arabians; between the idolatrous forms and charms found at the entrances to Babylonian houses and the amulets still used by Eastern people and by orthodox Jews everywhere, the door being the sacred spot of the gods for the Semite, as the hearth-stone is for the Aryan; and so on. 5. Finally, he compared the Buddhist sabbath called *uposatha*, at each new moon, full moon, and intervening periods with the Assyrian and Hebrew sabbath, all pointing to the same source in the sacred number seven. In ancient Israel, the new moon was celebrated on two days, each month consisting of four weeks, ending with the sabbath and the two new moon days, of which the second was either counted as the thirtieth of the preceding or as the first of the new month. From the time of the Babylonian exile, however, the sabbath became—owing probably to theocratic opposition to pagan moon-worship—a fixed institution, independent of the lunar phases. And this opposition led finally to a total revolution of the Hebrew calendar of festivals, which from new moon festivals became full moon festivals. A change so radical certainly deserves the fullest attention of the Bible critic and historian.

11. *Assyriology in Japan*; by Dr. Cyrus Adler, of the Johns Hopkins University, Baltimore, Md.

Within the last forty years it has been frequently suggested that there existed relations between the primitive inhabitants of Mesopotamia and China. The first person to whom this idea occurred seems to have been the well-known American missionary, Rev. Wm. Frederick Williams, who was at Mosul while Layard was excavating Nineveh. He alludes to it in an unpublished letter addressed to Rev. Leonard Bacon, D.D., and dated Mosul, June 15, 1853.* Among the early advocates of the theory in Europe were the indefatigable François Lenormant and Mr. Hyde Clarke, known for his unique contributions to pre-historic archaeology, while recently it has found an enthusiastic supporter in the person of the Director of the *Babylonian and Oriental Record*, Prof. Terrien de Lacouperie.† In a paper read before the London Society of Biblical Archaeology,‡ the Rev. C. J. Ball called attention to numerous instances of alleged coincidences between Akkadian and Chinese, and in a letter to the *London Academy*, Dec. 13, 1889, he

* This document, which is quite interesting for the history of Assyriology, is preserved in the Library of Yale College. Cf. *Les Langues Perdues de la Perse et de l'Assyrie* par M. Josephin Menant, *Assyrie* (Paris, Leroux, 1886) p. 319; *Audover Review*, Oct., 1887, p. 411.

† Cf. various articles in his magazine, and his book *The Language of China before the Chinese* (London, Nutt, 1887).

‡ Cf. *Proceedings*, vol. xiii., p. 4ff.

suggests a connection between Chinese and the Hittite language(?), which he considers but a form of Akkadian.

In this connection it might be well to note that there is a Japanese scholar, familiar with the results of Assyrian study, whose conclusions lend some color to the above mentioned theory. In the *Bun*, a weekly journal published at Tokio, Japan, Mr. Yonekichi Miyake has written an article (vol. i., No. 1, July, '88) on the "golden flag," preserved in the celebrated Buddhist temple at Horin-ji, in the province of Yamato, Japan. This sanctuary is one of the most ancient in the country, having been preserved intact for more than 1300 years. It contains a unique collection of paintings and sculptures which represent the most ancient period of Japanese art. One of the relics is a banner containing figures of warriors on horseback which bear a strong resemblance in treatment to the bas-reliefs found at Nineveh. The Japanese author says: "the pictures of the four generals are the pictures of four Assyrian warriors. The physiognomies of the men bear such an unmistakable resemblance to the Assyrian that there can be no doubt about it." Mongolians in general have very light beards, but the figures on the "golden flag" have heavy black beards, such as are always found in Assyrian representations of male heads. The garments and the tree in the background also point to the Assyrian origin of the object. Another proof of the Assyrian origin is the presence of the well known "cone and flower" motive, characteristic of Assyrian decorative art. This, as well as the other points of similarity between the flag and the Assyrian monuments, is illustrated in the Japanese paper by drawings. The conclusion the Japanese savant reaches is "that there once existed intercontinental communication in Asia; that Assyrian art was introduced into China, probably through Persia or India; and that, although Japan is entirely separated from the continent, it probably came under this influence about 1000 years ago."

12. Review of the "Collection de Clercq: Catalogue méthodique et raisonné;" by Rev. Dr. William Hayes Ward, of New York City, and Prof. Ira M. Price, of Morgan Park, Ill.

In this paper Dr. Ward went over in order the classes of cylinders as described by M. Ménant in this magnificent collection, suggesting various corrections in the classification or in the interpretation of the figures. Professor Price offered corrections of Oppert's readings of the more archaic inscriptions.

13. The Dragon Tiamat in Babylonian and Assyrian Art; by Rev. Dr. W. H. Ward.

The conflict between Bel Merodach and Tiamat is characteristic of the art of the Assyrian period. It is not found at all in the period of the first Babylonian kingdom: while in the later days of the Assyrian empire, and in the Persian empire, we find the dragon Tiamat passing into a sphinx, or, apparently, the idea of this conflict confused with that of Gisdubar with wild beasts. The hero, or god—for it becomes difficult to tell which it is—is fighting with a griffin, a serpent, a lion,

a sphinx, or a bird. The purest form of the conflict of Merodach and Tiamat is to be seen in Lajard's *Culte de Mithra*, pl. xxxiii., fig. 4; pl. xxxvii., fig. 4; and *Am. Jour. of Archaeology*, vol. ii., pl. v., fig. 8. Another unusually fine serpentine cylinder belonging to Dr. Ward was shown, having this design.

A feature that has not received full attention on these cylinders is the small dragon, or griffin, drawn between the legs of Merodach, running with him at full speed, and apparently helping the attack. This is probably to be identified with the "evil wind" which was Merodach's ally, or with the so-called "dogs of Merodach."

The early Babylonian art, if it does not have the conflict of the god with the monster, yet shows the form of the monster on a number of the earliest thick hematite cylinders, immediately following the archaic period of the large shell and black serpentine and green jasper cylinders. The monster, distinct with its feathered legs, wings, and tail, and its lion's head, stands upright, and seems to be attacking either a man or an animal with its open mouth. For example see Menant's *Glyptique Orientale*, fig. 96, or my article on "Human Sacrifices on Babylonian Cylinders" in the *Am. Jour. of Archaeology*, vol. v., p. 35, fig. 8.

But another cylinder, of an earlier period, of which wax impressions were shown, gives us, apparently, another scene in the story of Merodach's conflict. This is an archaic shell-cylinder, 3.3 centimeters in length by 2 centimeters in diameter. It is unusually well cut, with the life and freedom of the earlier period, and is in excellent preservation. It shows a god standing up in a four-wheeled chariot, brandishing a whip. He is drawn by a dragon precisely like Tiamat, and precisely like the "evil wind" that is pursuing Tiamat, as an ally to Merodach, on the Assyrian cylinders. The monster moves along unwillingly, with head down; and what appears to be a forked tongue, or a double stream, falls from his open mouth to the ground. Between his wings rises a naked goddess, carrying a triple zig-zag object in each hand, which appears to be the lightning figured as a weapon, and reminds one of the double tridents held by Merodach in the great wall-sculpture of his conflict with Tiamat, and of the trident-pointed arrow with which he shoots her on the cylinders. The representation is completed by a worshiper pouring out a libation before an altar of archaic shape.

We seem to have on this cylinder the representation of Merodach going to the conflict, riding in a chariot, as described in the famous hymn, drawn by monsters of the type of Tiamat and the evil winds, and accompanied probably by his wife Zarpanit, who carries his lightnings. It is possible that Tiamat is represented as conquered and harnessed to the chariot, but this is less likely. We have here a unique and very precious example of archaic Chaldean art, which gives us the oldest illustration of this composite monster, whose type was used for all evil spirits. The naked goddess very probably identifies for us, as Zarpanit, the naked goddess with hands holding her breasts who appears so frequently on the later Babylonian hematites, when the figures of the deities had become quite conventionalized.

14. The text-books of the Babylonians and Assyrians; by Professor Morris Jastrow, Jr., of the University of Pennsylvania, Philadelphia.

This paper (which will be published in full elsewhere) attempted a general survey of the methods adopted by the Babylonian and Assyrian scribes for acquiring and teaching a knowledge of their own tongue. After determining the position occupied by the text-book literature of the Babylonians and Assyrians, so far as it has been preserved to us, in the general field of Babylonian-Assyrian literature, the subject was treated under the three heads, suggested by the character of the "Text-books," 1. grammatical, 2. lexicographical, and 3. epigraphical.

1. Under the first head were included: *a.* the various sign-lists which give the phonetic or ideographic values of the characters or both; *b.* paradigm-lists, with exercises in the declension of nouns and conjugation of verbs; the enumerations of pronouns and of prepositions, with and without suffixes, and of numerals, and the like; and *c.* short sentences combining the above elements. Examples were adduced to illustrate the systematic advance from the simple to the more complicated constructions, which at the same time enable us to trace the pedagogical views held by the scribes or teachers. The distinction between "strong" and "weak" verbs, for example, was fully recognized, and we see attempts at least to systematize the latter by subdivisions into classes. After the "Ollendorf" phrases, came *d.* the reading-books, which consisted of short sayings, extracts from the law-books, the hymns, and the like. We might include under this section those religious texts which are accompanied by commentaries explanatory of difficult words and passages, and which evidently served the purpose of "school and college" editions of the classical literary productions.

2. Quite distinct from "grammatical" tablets are those which served to illustrate the lexicographical resources of the language; and in this second class there is again a broad distinction to be made in the first place between what we may call *a.* topic-lists, and *b.* word-lists. The former are devoted to an enumeration of objects in some way belonging or associated together; while in the latter the grouping of words is made from a philological point of view. In the first subdivision belong the lists of jars, vessels, animals, implements, garments, etc., as well as those lists in which the starting-point is a building, a ship, or a house—of which, then, the various parts are given. Lists of this kind were combined into a series, and, from various illustrations adduced, it was shown that such series were analogous to the modern "guides to conversation" attached to books of travel or comprised in practical hand-books of a language.

In the word-lists, the guiding principles suggesting the order are chiefly: 1. association of meaning, and 2. association of sound; these lists, again, are combined into series, which, embodying both principles, start from some very general and comprehensive idea, pass on to the various synonyms of that idea, and branch out into subdivisions, ever

further and further removed from the starting-point. Thus, in a certain series, extending, as we know, over at least twenty-four tablets, but embracing probably a much larger number, there is a long section which starts off with the general idea of 'speaking.' This suggests the word for 'mouth,' following which are various idiomatic expressions compounded with this word. 'Tongue' follows; but, before passing on, words and stems are put down which are suggested by their phonetic resemblance to 'tongue.' Next come various words for 'speaking,' together with plays upon them, expressions compounded with them, and the like. These in turn are followed by words for such ideas — 'crying,' 'shouting,' 'chirping,' 'singing' — as are naturally suggested by the words for 'speaking.'

3. The third class of text-books, the epigraphical, is as yet but thinly represented by the published parts of Asurbanabal's library; but from what has been found and edited we learn that the Babylonians were aware of the pictorial origin of the cuneiform characters, and attempted to trace the later linear forms to their hieroglyphic prototypes. It is legitimate to conclude that this was done not merely to satisfy their curiosity, but also in order to aid the student in memorizing the ideographic value or values of a given character by recalling to his mind the picture of which that character was the survival.

In conclusion, the speaker dwelt upon the importance of combining the text-book literature, now scattered without order or system through the several volumes of the British Museum publications, and upon the importance of editing and printing the thousands of fragments belonging to this branch of Babylono-Assyrian literature which still lie untouched in the British Museum.

15. The *Shofar*, its use and origin; by Dr. Cyrus Adler, of the Johns Hopkins University, Baltimore, Md.

The modern Jewish synagogue has preserved in its ceremonial, among other customs, the use of the *shofar*, translated in the English version 'cornet.' Several times during the service on *Rosh-hash-shana* or New Year's day, at the conclusion of the day of atonement, on *Hosha'na Raba*, the seventh day of the festival of *Sukkoth* or Tabernacles (also known as *yom kippur qatan*, the minor day of atonement), and during the entire month of *Elul* (August-September), after the recital of the *Selichoth* or supplications, the *shofar* is sounded. Its use on all these occasions is not general, and probably never was: of the New Year's service, however, it is the characteristic feature.

The *shofar* is usually made of a ram's horn, straightened and flattened by heat.¹ The bore of the instrument is a cylindrical tube of small calibre, opening into a bell of parabolic form. It is not only the solitary ancient musical instrument actually preserved in the Mosaeic

¹ The instruments used in this country are mostly made in Tangiers.

ritual, but the oldest form of wind instrument known to be retained in use.¹

The shape of the instrument varies somewhat. The modern examples are usually flat; an Italian instrument² of the seventeenth century preserves the form of the natural horn, and this is the case with a beautiful example, figured by Hipkins, preserved in the Great Synagogue, Aldgate, London. In its general features the instrument has at present the same form as when it was first employed in the Mosaic ritual (Hipkins, p. xii).

The method of sounding has been handed down by tradition, though it varies slightly in different communities. Three sounds are employed: the shortest or *teq'a*; *shebarim*, a broken or interrupted sound consisting in the *teq'a* given three times; and *teru'a*, which is simply a prolongation of *teq'a*.³ The *teru'a gedola* or great *teru'a* is merely an exaggeration of the simple sound of that name. The embouchure of the instrument is very difficult, and permits of the production of but few notes. Even the rhythmic flourishes are nearly the same among the Portuguese and German Jews, and in all probability were in use before their separation. According to Hipkins, the notes usually produced are the normal of the instrument and its fifth. "Owing," he says, "to the empirical formation of the embouchure, and a peculiarity of the player's lips, an octave is occasionally produced instead of the normal fifth." My own observation has led me to the conclusion, however, that the production of the octave is quite common.

The order of sounding is given in the Mishna (*Rosh-hash-shana*, iv. 9) as follows: "three sounds are blown thrice; the time of the duration of 6 *teq'as* is equal to that of three *teru'as*, and that of each *teq'a* is equal to three sighs or moans." It would appear that the interrupted sound (*shebarim*) was not known when this Mishna was written, though the conclusion cannot be drawn with certainty.

A considerable part of the liturgy of New Year's day has especial reference to the sounding of the *shofar*. There is first the hymn *בְּקוֹל שׁוֹפָר* "O Lord, with the sound of the *shofar*," etc., by an unknown author. This is followed by a hymn composed of various passages in the Bible in which the use of the *shofar* is referred to. These passages are again employed in the additional service⁴ or *מִסְפָּה*, which takes the place of the additional sacrifice commanded for Sabbaths and holidays. The Bible lesson of the New Year's day consists of the account of the sacrifice of

¹ Cf. *Musical Instruments Historic, Rare, and Unique*, by A. J. Hipkins (Edinburgh, Black, 1888), p. 1; *South Kensington Museum Art Books*, edited by Wm. Maskell; *Musical Instruments*, by Carl Engel (London, 1875, Chapman and Hall), p. 24.

² In the possession of Rev. Dr. Morais of Philadelphia. It was procured for him from Venice by Dr. Isalah Luzzatto, Padua.

³ P. xli. Hipkins speaks of a *teq'a gedola*. I do not know of such a sound.

⁴ In Mishna *Rosh-hash-shana*, iv. 5-6, minute directions are given as to the nature of the Biblical passages to be employed.

Isaac, and there is a hymn in the service which dwells on the incident.¹ It is possible that it was sought to establish a basis for the sacredness of the ram's horn from the fact that it was a ram or 78 which was caught in the thicket by its horns, and served as an offering instead of Isaac.²

The Mishna permitted the use of any horn (*Rosh-hash-shana*, iii. 2). It states, however (ib. iii. 3), that the *shofar* of New Year's day was usually the straight horn of a ז'ר (a kind of antelope or wild goat, chamois), the mouth-piece of which was covered with gold; while the *shofar* of fast days was a ram's horn (ז'ר), whose mouth-piece was covered with silver.⁵ It was unlawful to use a *shofar* which had been broken and joined together, though its use was admissible if it contained a hole which had been closed so that it did not interfere with the sound (ib. iii. 6). After the destruction of the temple, the *shofar* was not blown on New Year's day in case it fell on a Sabbath; except in the city of Jabneh, and according to some authorities in any place where a court (בית דין) sat (ib. iv. 1). It was sounded by a person other than the officiating reader; even children might blow the *shofar*, and teaching them to produce the sounds was considered meritorious work.

Turning to the Biblical passages in which the *shofar* is mentioned, we find that this instrument, along with others, was a fitting one whereby to announce the new-moon (cf. שופר ונבל, *Nidda* 38a) and the solemn feasts (Ps. lxxxi. 3). New Year's day was a "memorial of blowing" (Lev. xxiii. 24), or a "day of blowing" (Numb. xxix. 1), though the *shofar* is not expressly mentioned. It announced special fasts or solemn assemblies for particular purposes (Joel ii. 15). It proclaimed the year of release, not at the beginning of the year, on New Year's day, as might be expected, but ten days thereafter, on the day of atonement (Lev. xxv. 9). In Isaiah's vision (xxvii. 13) it assembled the scattered members of Israel on the great day of judgment. When David removed the ark to Jerusalem the sound of the *shofar* was heard in the procession (2 Sam. vi. 15; 1 Chr. xv. 28). It is mentioned along with other musical instruments as a proper accompaniment of psalmody (Ps. cl. 3; cf. also xcvi. 6).

The most ancient use of signals of any sort was, no doubt, to apprise a tribe of the coming of an enemy, and to call the clansmen together for defense. Possibly the earliest, certainly the most frequent use of

¹ The hymn begins *עַתָּה שְׁמַע רָצוֹן*. The acrostic is *קמאס, יהודה, שמואל*. i. e., Judah ben Samuel ibn Abbas, a poet of the twelfth century, who traveled from Spain to the Orient, and afterwards became Rabbi of Fez (Karpelos, *Geschichte der Jüdischen Literatur*, p. 496).

¹ In Talmud *Roeh-hash-shana*, 17a, we read "Ye shall blow before me with a shofar of a ram, in order that ye may be reminded of the sacrifice of Isaac the son of Abraham."

^a The instrument used in the modern synagogue has no ornaments. It probably represents a more ancient form than the instrument described in the Mishna.

the *shofar* in Israel was for military purposes. It could be heard at a great distance, as its sound was very loud (Isa. lviii. 1). It played an important part in the imposing demonstration made before Jericho (Josh. vi. 4-20). When Gideon was filled with the spirit of the Lord, he assembled the outlaws who composed his army by blowing the *shofar* (Judg. vi. 34). Each man carried the instrument, and the noise thereof was the feature of the night surprise of the Midianite army (Judg. vii. 8-22). In the actual narrative, the *shofar* is not so frequently mentioned as the constancy of its use might lead us to expect. Being so common, the historian would naturally omit reference to it, while its picturesqueness would naturally strike the mind of a poet; and accordingly we find nineteen passages in the Prophets in which the *shofar* symbolizes war.

As a signal instrument of war it had various uses—possibly according to the note that was blown. It was the signal for going out to battle, for the announcement of a victory, and for a recall of the troops. When Jonathan had defeated the Philistines in Gela, Saul had the *shofar* blown throughout the land to make the Israelites acquainted with the victory (1 Sam. xiii. 3). It announced the end of the struggle between Abner and Joab which succeeded the death of Saul (2 Sam. ii. 28). After the death of Absalom, which practically ended the revolt against David, Joab blew the *shofar*, "and the people returned from pursuing after Israel" (2 Sam. xv. 16; cf. also xx. 22). The *shofar* was employed to announce the coronation of a king. This may be considered but a feature of its use for military purposes, since, as some of the passages show, the coronation of the king and his victory over a rival tribe or faction were one and the same event. When Absalom was engaged in the revolt against his father, he sent spies among all the tribes, announcing his intentions, and informing them that when they heard the *shofar* sounded they might say that he had become king (2 Sam. xv. 10). In the directions given with regard to the coronation of Solomon the use of the *shofar* is expressly mentioned (1 K. i. 34, 39), and its sound affrighted Adonijah and his guests at the banquet (1 K. i. 41). The overthrow of the house of Ahab and the coronation of Jehu was proclaimed in the same way (2 K. ix. 13).

The etymology of *shofar* is not at all clear. Gesenius derived it from the stem *shafar* 'be bright, clear, beautiful . . . possibly on account of its clear sound,' but this is hardly satisfactory.¹ We may, however, get

¹ Nothing can be learned from Arabic *šabbār*. This is simply borrowed from the Talmudic form *šippār* or *šippūr*, the *š* in Arabic representing the Hebrew *p*, as the Arabic possesses no *p*, but only *f* (Cf. Siegmund Fraenkel, *Die Aramäischen Fremdwörter im Arabischen*, Leyden, 1883, p. 234). In *Musical Instruments and their Homes*, by Mary E. Brown and Wm. Adams Brown (New York, 1883), there is mentioned a trumpet called *cheipour* (better *šefur*), used by the Arabs of Asia Minor. It "is principally interesting because it resembles the trumpet played by an Assyrian warrior on a bas-relief of Nineveh, and the Hebrew trumpet represented on the arch of Titus at Rome" (p. 196). This is, of course, not identical with the *shofar*; it is the straight trumpet, or *haposera*, which is represented on the Arch of Titus (Engel, p. 24). The Arabian Jews call the *shofar* *šufar*.

some light from Assyrian.¹ In a cuneiform list of animals (ii. 6, 6 ed) we find following *atûdu* 'he-goat' the word *šapparu*,² which is accordingly the name of an animal, possibly of the goat order. We also meet the word in a bilingual incantation (v. 50, 47-49 b) describing the action of the disease called *asakku*. The passage reads: *turûha ina qaqqadiû u gurniû iqqûbit atûda šappar šadi šappartaûnu iqqûbit* 'the mountain goat by its head and horns it seizes; the he-goat, the *šappar* of the mountain, by its *šappartu*³ it seizes.' Here *šappartu* undoubtedly means 'horn,' and it may be that the horn of the species of goat called *šappar* was originally used for the *shofar*.⁴

Various ancient and foreign nations have used the horns of animals for wind instruments.

The earliest metal trumpets were constructed on the same principle as the *shofar*, and in some cases the form of the instrument is plainly a copy of some natural horn.

In conclusion, the following deductions, which seem to be legitimate, are drawn, though all are not advanced with equal confidence.

1. The oldest wind instrument used by inland peoples⁵ was the horn of an animal with a natural cavity, and a mouth-piece formed by cutting off the end.⁶ Horns which required hollowing came into use later.

2. These horns were originally used as signals in time of danger, and for making announcements in general.

3. Many of these important announcements had a religious character. The antiquity of the instrument caused its permanent adoption for sacred purposes.

4. The *shofar*, speaking especially of the instrument of that name, was originally a wind instrument made of the horn of a wild goat. Its sacred character may be connected with the sacrificial use made of the goat.

5. The etymology of the word is to be sought in the Assyrian *šappar*, a species of wild goat; *šappartu* (the feminine form) meant originally the horn of a *šappar*, and it may afterwards have been used for horn in general.

A fuller treatment of this subject will appear in the near future. I take this opportunity of requesting the communication of any facts which bear on the propositions stated.

¹ Cf. Dehtzsch, *Prolegomena*, p. 125, note.

² Stade (§ 218 a) says that Hebrew *shofar* stands for *šappar*.

³ The feminine form is used in Semitic for lifeless objects. Cf. Gesenius' *Grammar*, § 107, 3 a.

⁴ Prof. Paul Haupt has suggested that *šappar* may originally have meant 'the swift one,' Assyrian *šapîru* means 'despatch,' and it is connected with Arabic *šafara* 'travel.' Other Assyrian names of animals have a similar origin: *arû* 'bull' from *arûhu* 'be quick,' and *maû* 'foal' connected with *maûru* 'child,' and Arabic *maûr* from *maûr* 'hasten.'

⁵ Tribes dwelling near the sea used shells for the same purpose.

⁶ Biblical Hebrew possesses two other words for the horn of some special animal קֶרֶן and קֶרֶן, which were originally applied to animals. It is interesting in this connection that Hebrew קֶרֶן, Latin *cornu*, and English *horn* are all used both for a wind instrument and for the horn of an animal.

16. On Judges xvi. 13ff.; by Prof. G. F. Moore, of the Theological Seminary, Andover, Mass.

The obscurity of this passage is due in part to corruption of the Hebrew text, and in part to our ignorance of the realia, and of Hebrew technology. A comparison of 13b-14a with 7-9, 11-12, 17-19, shows that there is a lacuna in H; the conclusion of Samson's words and the beginning of the execution are lacking. From the Greek version¹ we are able to restore the missing words, as follows: וְהִקְעָה בֵיתָר וְחִלְהָ יְהִי: כְּאֹחֶר הָאֵם: יְהִי כְּשֶׁכְּבוּ וְהִקְחָ רִלְיָה אֶת שֶׁבַע כְּחִלְמוֹת רֹאשׁוֹ וְהִאָּרַג בְּמִסְכָּה וְיָיָ. The words were probably dropped by a scribe who skipped from בֵיתָר in 13 to the same word in 14.

The stumbling-block for the interpreter lies in the phrase הִקְעָה בֵיתָר, which has been understood in the most diverse ways. The Greek translators take the בֵיתָר for a pin or nail with which Delila fastened up the web when she had woven Samson's hair into it. To make this intelligible they have to supply, at each occurrence of the word, "into the wall"; cf. "out of the wall," 14b. Similarly Jerome: Si septem crines capitis mei cum licio plexueris et clavum his circumligatum terrae fixeris, infirmus ero. . . . Qui consurgens de somno extraxit clavum cum crinibus et licio. The necessity of completing the sense in such ways shows how the author must have expressed himself if he had meant what these translators suppose. The Peshitto makes the בֵיתָר the cloth-beam of the loom, to which it imagines Samson's hair fastened like a warp.² So also the Targum, at least in 14b.³ David Kamhi thinks of a pin inserted to keep the cloth-beam from unrolling.⁴ The only interpretation which does justice alike to the meaning of the noun and of the verb⁵ is that of Braun.⁶ He understands the words of the "beating up" of the woof, by which its threads are made to lie near together and form a close texture. The בֵיתָר is the implement used

¹ We have two renderings of the verses; cf. B. with the recension represented by codd. 44, 54, 84, 106, 134, al., Holmes and Parsons.

² Consec. Perf.: cf. 1 Sam. xii. 15; Houb. Berth. Doorn. וְהִקְעָה.

³ Substantially so, Houbigant (1753), Bertheau, Doornluck.

⁴ وَهَكَاهُ صَدَلًا (14a) = سَدَّتْ فِي النُّوْلِ, BB. in Payne Smith 2326, line 2 from below.

⁵ עָם אֲכַמְנָה בְּמִשְׁתֵּיהָּ, אֲכַנְן דְּנִירְדָּאִין (so Venet.⁷ Amstel, Kamhi ad loc., CoL Or. 2216 Br. Mus., Reuchlin-Lagarde), seem to contain a conflate reading. רִמְשֵׁתִּיהָ (Antw., Buxt., Lond. Polygl.) is an attempt to fuse the two interpretations. Cf. D. Kamhi on 1 Sam. xvii. 7 and 2 Sam. xxi. 19.

⁶ Cf. the gloss in Miklol Jophl, ad loc.

⁷ בֵיתָר is a pin, peg, nail; not a beam, or roller (S.T.); הִקְעָה means 'drive in,' as a nail, sword, javelin (accus.), into something (נ); not 'fasten' something with a nail. In 1 Sam. xxxi. 10 = 1 Chron. x. 10, we must emend, with Lagarde, הִקְעָה 'they impaled.'

⁸ De Vestitu Sacerdotum Hebraeorum, Amstel. 1698, p. 252.

⁹ apertus.

for this purpose, corresponding to the *σάβη* which was employed by the Greeks in the upright loom.¹

We must think of the loom as a very simple affair, such as Robinson saw a Bedouin woman weaving on;² or rather, such as Palmer describes.³ The woof was passed with the fingers, without shuttle or hook, and beaten up with a piece of wood, or a bit of board having a thin edge.

To this interpretation, as to every other, the words *הִיָּתֵר הָאֵרֶץ* 14b, present a veritable crux. From them we should infer that the *הִיָּתֵר* was a fixture of the loom; and modern interpreters who have in substance adopted Braun's view (Studer, Keil, Cassel) have felt compelled to take *הִיָּתֵר* as the "lay" (*plecten*), rather than *σάβη*. But, aside from the improbability that Delila's loom was of such relatively complex structure, the word *הִיָּתֵר* is most unsuitable for the "Weberlade."

The words excite suspicion on grammatical grounds. No explanation of the article in *הִיָּתֵר*, from Kamhi to Ewald, relieves the difficulty. Nothing would be gained by pronouncing *הִיָּתֵר*, substituting an apposition for the annexation. That the article originated in a scribal error is very unlikely. I regard the word *הִיָּתֵר* as a gloss, originally written in the margin by some one who understood the phrase *הִיָּתֵר בִּיתֵר* above as G. and V. did, and naturally missed in 14 a reference to the pulling out of the nail. It is older than G., and may be regarded as the root of all the obscurity and misunderstanding of the passage.

By canceling *הִיָּתֵר* we get a perfectly intelligible text. The other technical terms can hardly be misunderstood. *סִכְכָּה* is, as NH. usage confirms, the web itself; here specially the unfilled chain standing in the loom.⁴ *אֵרֶץ* we shall most naturally take as the name of the loom itself. The word is found, besides this place, only in Job vii. 6, where,

¹ See H. Blümner, *Technologie und Terminologie der Gewerbe u. Künste bei Griechen und Römern*, 1875, I. 136ff.

² *Bibl. Researches*, ii. 169.

³ *Desert of the Exodus*, 1871, I. 125.

⁴ Rashi glosses the word by *אֵשׁוּכָלָה*, 'ensable,' Lat. 'sarubili;' cf. Blümner, I. 143. The note is of interest for classical scholars; for it confirms what we gather from Isidore of Seville, *Origines*, xix. 29. 1; viz., that the *isambili* were the "heddles" of the loom, i. e. the apparatus by which the threads of the warp are alternately raised and lowered to allow the passage of the shuttle. He says: "*סִכְכָּה* is the wooden instrument of the weaver with which he passes the warp in and out (*מִכִּינ*); the name of the wooden instrument in French is *ensable*; and the word *סִכְכָּה* is *ouverture*," i. e. the opening or "shedding" of the warp. This agrees with Jerome's *cum licio*; for *licium* is not 'thrum,' as the lexicons have it, but 'heddle;' Blümner, I. c. 142ff.; Marquardt, *Privatleben d. Römer*, 507.

That *סִכְכָּה* really had this sense in Hebrew may be inferred from the Greek renderings of *כִּנּוּר הָאוֹרֵנִים*, 1 Sam. xvii. 7. α. BA, *πικναλμα*; β. 29, 56, 64, al., *plectator*; γ. 44, 74, 106, 131, al., *πρεκττωρ*; δ. 19, 32, 93, 102, *ἀρρω*. α, β are variant forms of a non-Greek word, in which the Semitic original is discernible; γ is an etymological attempt to make something Greek out of it, as if =

since D. Kamhi, it has generally been rendered 'shuttle.' But the sense I have proposed suits well enough there: "My days go swifter than a loom." Is not the swiftness of the shuttle a figure more likely to suggest itself to a modern than to the author of Job? Certainly the representations of weaving on the Egyptian monuments would not lead us to think of the implement with which the weaver passes the warp as a simile for the flying years.

The verses may then be translated as follows: 13. "And Delila said to Samson, Thus far thou hast deceived me, and told me lies; disclose to me by what means thou couldst be bound. And he said to her, If thou weavest the seven braids of my head with the web, and beatest them up with the pin, I shall become weak and be as an ordinary man. 14. And while he was asleep Delila took the seven braids of his head and wove them in the web, and beat them up with the pin; and she said to him 'The Philistines are upon thee, Samson.' And he awoke out of his sleep, and pulled up the loom with the web."

We may suppose that the author conceived the trial in some such way as this: Delila, sitting on the ground before the upright loom, in which an unfinished piece of stuff is standing, puts Samson to sleep in her lap. While he sleeps she works his long hair back and forth through the warp with her fingers, and beats it up close with the *σπάθη*, so that it cannot be pulled out, but makes a hard-woven cloth. The expectation is that, being thus fastened by his head, lying flat on the ground, he will be unable to rise or defend himself. But his wonderful strength manifests itself more wonderfully than ever. With one wrench he pulls the posts of the loom out of the ground, and, with the web and beam dangling at his back, is ready for his foes.

I add brief notes on one or two other Hebrew words connected with weaving.

שָׂרָה 'warp'; קֶרֶן 'woof.' Lev. xiii. 48ff., in a law about leprosy spots in garments. G. rightly, *ἐν στήθων ἢ ἐν ἀπλών*; V. in stamine et subtegmine. The meaning of the words is well established by NH. usage, and by the cognate languages. Knobel, whom Dillmann follows, does not see how the leprosy could be in the warp and not in the woof, or vice versa, and Dillmann would translate *Gezebe* and *Gewirktes* (*Gestricktes*). This difficulty is imaginary. It is a very common thing for the filling (woof) of cloth to be so thick that a spot on it would not touch the warp-threads at all, and vice versa. A practical weaver has, however, suggested to me another explanation, which may be the true one: viz., that the direction in which the spot seemed to run would be taken as indicating that the evil was in the warp, or the woof, as the case might be.

πέσος ἄκρον; d. substitution of the proper Greek term, on which see Blümmert, l. c. 143. Hezechielus has *πέσος ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ, αὐτὸ δὲ, ἄκρον, αὐτὸ δὲ, τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ*. The last form Cassel has combined with מִסְכָּת, but in a false sense. It must be added that Rashi's note here seems at variance with his comment on 1 Sam. xvii. 7, where he makes מִסְכָּת הָאוֹרֵנִים = מִסְכָּת הָאוֹרֵנִים. Cf. on 2 Sam. xxi. 19.

כִּנּוּר הָאֵוִינִים. 1 Sam. xvii. 7; xxi. 19; 1 Chron. xi. 23; xi. 5. The shaft of Goliath's spear was like 'X 12'. The point of comparison must be thickness rather than length. It is thus generally rendered 'beam': i. e., the cloth-beam of the loom, a thick square piece of timber on which the stuff is rolled up as it is woven. G. and V., however, interpret differently. The former has *pioacion*, or some variant form;¹ the latter *liciatorium*.² The etymology supports this view. *Nir* is in Hebrew,³ Aramaic,⁴ Arabic,⁵ the technical term for the apparatus by

¹ See preceding note.

² I. e., the cross-beam which support the *licia*. Marquardt, l. c., p. 607, understands the shaft of the heddles—which could, however, furnish no simile for a spear-shaft.

³ Levy, NHWb. iii. 291, cites examples; but his own definition is erroneous: cf. e. g. M. Shekalim, viii. 5. The curtain (of the Tabernacle) was a handbreadth thick, and was woven on 72 כִּנּוּרִים; and on every thread (namely of the warp) were 24 strings (connecting it with as many different heddles). The curtain was *polymita* (Plin. N.H. viii. 196: plurimis vero liciis texere, quae polymita appellant, Alexandria Institutit), woven in intricate damask patterns. (As many as 80 or 90 heddles were sometimes used in the old looms before Jacquard substituted a different method: Enc. Brit.² xxiv. 465). Bartenora glosses כִּנּוּרִים by לִיָּצִים = *licia*. Levy's interpretation, "wurde auf 72 Fäden (Enden des Aufzuges) gewebt," is to me unintelligible. כִּנּוּרִים is the reading of the Cambridge MS., edited by Lowe, as well as of the "Aruch"; and it is supported by the parallels in Hullin, 90 b; Erod. rabba, § 50; cf. Gen. r., § 94. Edl. of Mishna and Talm. Jer., Shekalim l. c., נִיָּצִים. The term is accurately defined in the "Aruch."

⁴ Payne Smith, col. 2366, l. 31ff., defines the *nir* of the weavers as *licium*, *sublegmen telae*. What is meant here by *licium* it is impossible to say. It is one of the most serious evils attending the use of Latin for this work, that all the uncertainties of Latin technology are introduced into it. *Licium* is defined in the Latin lexicons, so far as I have observed, by 'thrums,' i. e. the ends of the old warp threads, which are left hanging to the yarn-beam when the web is cut off from it; then, threads, in general; *sublegmen* (better, *subtomen*) is the wool. Fortunately the extracts from the native lexicons leave no doubt as to what the *nir* is. One may suffice for all:

لَمَّا سَدَّهَا إِسْمَاعِيلُ بِحَبْلٍ مِنْ خَيْطِ نِيرٍ الْحَيَاكَةِ. خَيْطُ نِيرٍ
يَكُونُ فِيهِ طَائِقَاتُ السِّدِّي

⁵ *Nir*, the string in which are the threads of the warp = Arab. *nir*. Cf. the definition of *pioas* in Eustath. ad Od. vii. 107 (cited by Blümner, l. 142, n. 1): *pioas de, de' eis tois arkhonai hupallaktomen eis pioasin tes aploas*. That is, *nir*, like *pioas* and *licium*, is the name for the strings with loops or eyes in them through which the threads of the warp pass; neither 'thrums' nor 'wool.'

⁶ Gott, Technische Ausdrücke der Töpferei und Weberei in Gaza, ZDPV. vii. 189. The *Károis* defines نِير as اجتمع اذا اجتمعوا 'the combination of canes and strings,' i. e. the heddles, in which canes are used for cross

which the threads of the warp are raised and lowered to make an opening for the passing of the woof.

If נִיר is connected with *nir*, as seems probable, notwithstanding the *ō* (cf. נִיר:נִיר), we may understand by it the cross-beam of the frame, from which the heddles are suspended. Unlike the cloth-beam, this was probably round, so that the hangers of the heddles could be carried directly over it, instead of through a pulley. This beam is probably the Latin *jugum*.¹ It will be seen that this interpretation, if correct, implies the use of the horizontal loom.

17. Account of a Syriac Lectionary; by Dr. Isaac H. Hall, of the Metropolitan Museum of Art, New York City.

This manuscript, brought to this country by Mr. Shedd and owned by him, is a splendid *Evangelion*, or Lectionary of the Gospel, written in magnificent Estrangela, except the two last pages, which are in Nestorian script, written smaller to get all the matter in. The dimensions of the page are 13½ x 10 inches, the book 3 inches thick. Written in two columns to the page, about 19 lines to the column. At present it contains 167 leaves. Bound in old leather-covered wooden boards, the leather marked and stamped in patterns. A few leaves are gone, and the condition of the manuscript is somewhat damaged, but it is a fine specimen. It was written at El Qosh, by one Daniel, in the year of the Greeks 1519 (=A. D. 1208), finished in the month Hezirān. The date of the Hejra is also given, as 604. Yaballaha was then, as the

pieces on account of their lightness—the *σάρονες*, *σάλαρες* of the Greeks; Latin *arundo*—though sticks of wood (عصا) are also used. The verses quoted in Lane, 2871 A, l. 33ff., "She divides her warp with a *nir*," shows plainly enough what the *nir* was. Lane, however, takes the خيوط for the threads of the warp, and the canes for a yarn-beam ("app. cane-roll, on which the warp is rolled when put in the loom, and from which it is gradually unrolled as the work proceeds"). These examples illustrate the untrustworthiness of our best dictionaries in matters of technology.

¹ So Marquardt, l. c. 507. See Ovid, *Metam.*, vi. 55ff.:

Tela jugo vincta est, stamen necernit arundo,
Inseritur medium radiis subtemen acutis.

The phrase *tela jugo vincta est* seems to correspond to our weavers' "tying a harness." Blümner, i. 141, thinks that the meaning of *jugum* cannot be determined. Gesenius, *Thes.* 883 A; Freytag, iv. 355; Payne Smith, 2320, and many others, use *jugum* as if it were a common Latin word of well known meaning; they understand by it the cloth-beam of the loom (*Syr. Arab. naul*). But in Ovid, l. c., the setting up of the warp has been already described in v. 53: *Et gracili geminas intendunt stamine telas* (*tela*, loom, v. 576; Seneca, *Ep.* 90. 20; here spec. the two beams of the loom); cf. *tela jugalis*, Cato, *R. r.* 10. 5; 14. 2. Another illustration of the way in which all the errors of the Latin dictionaries in matters of technology are thoughtlessly transferred to the pages of our Semitic lexicons.

colophon says, on the apostolic throne of Mar Mâri, whose seat was in the cities of Seleucia and Ctesiphon. The lessons are according to the order of Rabban Ya'qob, said in the colophon to be in regular use about Mosul. The *'ânîthê* and hymn for each Sunday and festival are given regularly with each lesson. At the end is given a scheme of lessons for all sorts of occasional festivals, as the consecration of bishops, etc. On all accounts it is a very interesting manuscript, and I only regret that I have not been able to retain it long enough to allow of giving fuller information. The special content in which the manuscript was written is called *ܡܥܬܬܐ ܕܥܡܕܐ ܚܕܐ*. In numerous details, especially in the formulas of stating the lessons, the lectionary differs from those I have usually seen. I hope that at sometime either I or some one else may be enabled to present its peculiarities in proper shape.

18. Notes and news on Syriac texts and translations; by Dr. I. H. Hall.

I stated that the History of Rabban Sauma and Mar Yawallaha had been printed, and exhibited a copy. It is published at Paris by Maisonneuve, though printed by Drugulin at Leipzig. Its French title is "Histoire de Mar Jab-Alaha, Patriarche, et de Raban Sauma." The preface is not an affair of any great moment, the editor being one of the Oroomia Lazarists, who has edited sundry other works, some of considerable importance and interest, and generally from a point of view antagonistic to that of the American missionaries, and sometimes, I regret to say, with none too great regard for facts. In this preface he has given a notoriously wrong account of the finding of the MS., though in such a way that it cannot be called intentionally false, and would not be worth noticing if it had not misled such a scholar as Rubens Duval (see his recent notice of the publication in the *Journal Asiatique*). The fact is that the MS. was discovered by Rabban Yonan, secretary of the patriarch, in one of the churches of Kurdistan, and is known by everybody to be at Kochannis, the seat of the patriarchal residence. The copies at Oroomia and those in America were obtained in the most open way; and it is very difficult to explain, in the light of the facts, the obscurity and mistakes under which the editor of the printed text labors. As the editor says that he has made sundry changes in the text of his MS. copy, it is my purpose, as soon as practicable, to collate my own MS. with his printed text, and examine more thoroughly the quality of his work. The editor says: "Le livre que je publie pour la première fois est tellement rare que je n'en connais pas de manuscrit en Europe. C'est à M. Salomon, Lazariste Chaldéen du Kurdistan, que je dois la bonne fortune d'en posséder une copie. Mon confrère, ayant ce livre entre les mains d'un jeune homme de Tekhouma (Kurdistan turc), en reconnut la valeur, et en fit faire une copie à Ourmiah, en Perse, au mois de mars 1887. Le possesseur du manuscrit a depuis disparu avec son livre; et je n'ai eu à ma disposition que la copie qui a

été faite à Ourmiah, sans que j'aie pu rien apprendre sur l'âge ou la provenance de l'original."

Now the members of the Society will remember that in October, 1886, I exhibited a copy of the MS., and commented upon it in the "Proceedings." My copy was made in 1886. In the early part of that year, a translation of the MS. was published in the "Rays of Light" at Oroomia, extending through several numbers, so that the matter must have been one of common talk and notoriety. In view of all this, the statements of the editor of the printed text are, to say the least, very remarkable—whatever they may be taken to admit.

The remaining portion of the "Notes and News" was in reality expanded into two papers, which I hope to publish in the Journal in due time. They concern a MS. which I recently received from Oroomia, containing several legends extant in other languages, but not common anywhere, and probably of Egyptian or Ethiopian original, but not otherwise known in Syriac except in this MS. The MS. contains 62 written pages, 19 lines to a page, on paper of about ordinary letter size. Contents: 1. "Narrative of Moses approved in Prophecy" (pp. 1-15), giving a colloquy of Moses with the Lord on Mt. Sinai. 2. "The Letter of Holy Sunday, that descended from heaven upon the hands of Athanasius Patriarch of Rome" (pp. 15-27), being a legend similar in matter to that I published in the Journal, but so differently wrought and worded as to be a different recension. It enables me to correct, however, several false readings and interpretations in my publication of the former recension. 3. "Narrative of the Holy Martyr Giwargis (or, the Martyr St. George), brilliant among martyrs" (pp. 27-49). I am not sure whether I have not read the same matter in print. 4. "Narrative of the father Arsenius, King of Egypt, how Our Lord raised him to life" (pp. 49-55). This is a remarkable legend of Christ's finding a large skull on the Mount of Olives, making it answer his questions and describe a man's experience at death and in the lower regions, and finally restoring it to life. 5. Sundry prayers and ceremonies, with a set of magic rules for divining in cases of sickness—which may be a later relic of the "Babylonian numbers" (pp. 55-62).

Mr. W. A. Shedd, of Oroomia (son of Rev. J. H. Shedd, D.D.), has brought to the country a couple of very interesting Syriac MSS. One is the *Gazza*, or service book for all the year except Sundays, festivals, etc. It is a ponderous volume, nearly a foot thick, written in the Nestorian script (of course), on paper, and seems to be from 150 to 200 years old. I cannot at present describe it further. The other is the important lectionary above noticed (No. 17).

19. Scheme for collecting and preserving ancient Syriac texts at Oroomia, by Dr. I. H. Hall.

I desire to speak, with much sympathy and earnest recommendation, of a plan now on foot for gathering up and preserving the manuscript Syriac literature in the neighborhood of Oroomia. When we reflect that a large share of the rich Sachau collection at Berlin was obtained

through the American missionaries, that money has otherwise diverted to Europe what should more naturally have come to America and enriched our libraries here, and that the acquisitions actually in our country have for the most part been rather scattered as curiosities than considered as worth preserving in places fit for scholarly use and reference. It would seem to be time to welcome and aid such an effort. It will best be made known in the words of one of the missionaries, the Rev. Dr. J. H. Shedd :

"The effort is being made by the Missionary College at Oroomia, Persia, to obtain a copy of every work still existing among the Nestorians in the Old Syriac language; also to secure valuable ancient manuscripts.

"These works are fast passing away; some can be bought, others can be copied. Some are very rare works, not found in European libraries.

"To secure the funds for this enterprise, twice the original cost is charged to the buyers in this country [America - including transportation and all expenses abroad]. This gives the College at Oroomia the means to save a manuscript or a copy of every work for its library, and provides at a reasonable rate these rare and ancient works for the libraries of scholars of Europe and America.

"About \$500 worth have been sold on this plan.

"The price for copying which we charge purchasers is three cents per hundred words. Ordinarily some of the manuscripts [i. e. some of the originals as gathered up from native possessors] are for sale at the same rate. Others are cheaper or dearer as the case may be. The work both of buying and copying involves an immense amount of trouble to those in charge at Oroomia. The copying is done carefully by trained native scribes, and for some works a high price must be paid.

"Any person wishing to obtain manuscripts or copies should address me at Marietta, Ohio [or Rev. B. Labaree at Oroomia, Persia, and Rev. Mr. Shedd at the same place before very long], and indicate what books are desired, and the order will be sent to Oroomia, and in a few months the works will arrive. There are now collected over two hundred different works. There are duplicates ready of many of these in [originally acquired] manuscripts or copies.

"The works embrace: *Scriptures; Rituals and Church Books; Commentaries; Works on Theology, Philosophy, Ethics; Legends and Martyrdoms; over twenty Saints' histories and Martyrdoms; Poetry; Chronicles; Collections of History, Stories, Charms, and other miscellany.*

"Indicate the class of works you desire, and a full catalogue of that class can be given, with a statement of the duplicates now on hand."

I can say, from having obtained and used various manuscripts procured through the above means, that the copies are good, and the enterprise in every way deserving. (A number of such copies were exhibited and commented upon.) An extract from a former letter of Dr. Shedd will serve for comment :

été faite à Ourmiah, sans que j'aie pu rien apprendre sur l'âge ou la provenance de l'original."

Now the members of the Society will remember that in October, 1886, I exhibited a copy of the MS., and commented upon it in the "Proceedings." My copy was made in 1886. In the early part of that year, a translation of the MS. was published in the "Rays of Light" at Oroomia, extending through several numbers, so that the matter must have been one of common talk and notoriety. In view of all this, the statements of the editor of the printed text are, to say the least, very remarkable—whatever they may be taken to admit.

The remaining portion of the "Notes and News" was in reality expanded into two papers, which I hope to publish in the Journal in due time. They concern a MS. which I recently received from Oroomia, containing several legends extant in other languages, but not common anywhere, and probably of Egyptian or Ethiopian original, but not otherwise known in Syriac except in this MS. The MS. contains 62 written pages, 19 lines to a page, on paper of about ordinary letter size. Contents: 1. "Narrative of Moses approved in Prophecy" (pp. 1-15), giving a colloquy of Moses with the Lord on Mt. Sinai. 2. "The Letter of Holy Sunday, that descended from heaven upon the hands of Athanasius Patriarch of Rome" (pp. 15-27), being a legend similar in matter to that I published in the Journal, but so differently wrought and worded as to be a different recension. It enables me to correct, however, several false readings and interpretations in my publication of the former recension. 3. "Narrative of the Holy Martyr Giwargis (or, the Martyr St. George), brilliant among martyrs" (pp. 27-49). I am not sure whether I have not read the same matter in print. 4. "Narrative of the father Arsenius, King of Egypt, how Our Lord raised him to life" (pp. 49-55). This is a remarkable legend of Christ's finding a large skull on the Mount of Olives, making it answer his questions and describe a man's experience at death and in the lower regions, and finally restoring it to life. 5. Sundry prayers and ceremonies, with a set of magic rules for divining in cases of sickness—which may be a later relic of the "Babylonian numbers" (pp. 55-62).

Mr. W. A. Shedd, of Oroomiah (son of Rev. J. H. Shedd, D.D.), has brought to the country a couple of very interesting Syriac MSS. One is the *Gezza*, or service book for all the year except Sundays, festivals, etc. It is a ponderous volume, nearly a foot thick, written in the Nestorian script (of course), on paper, and seems to be from 150 to 200 years old. I cannot at present describe it further. The other is the important lectionary above noticed (No. 17).

19. Scheme for collecting and preserving ancient Syriac texts at Oroomia, by Dr. I. H. Hall.

I desire to speak, with much sympathy and earnest recommendation, of a plan now on foot for gathering up and preserving the manuscript Syriac literature in the neighborhood of Oroomia. When we reflect that a large share of the rich Sachau collection at Berlin was obtained

through the American missionaries, that money has otherwise diverted to Europe what should more naturally have come to America and enriched our libraries here, and that the acquisitions actually in our country have for the most part been rather scattered as curiosities than considered as worth preserving in places fit for scholarly use and reference, it would seem to be time to welcome and aid such an effort. It will best be made known in the words of one of the missionaries, the Rev. Dr. J. H. Shedd :

"The effort is being made by the Missionary College at Oroomia, Persia, to obtain a copy of every work still existing among the Nestorians in the Old Syriac language; also to secure valuable ancient manuscripts.

"These works are fast passing away; some can be bought, others can be copied. Some are very rare works, not found in European libraries.

"To secure the funds for this enterprise, twice the original cost is charged to the buyers in this country [America—including transportation and all expenses abroad]. This gives the College at Oroomia the means to save a manuscript or a copy of every work for its library, and provides at a reasonable rate these rare and ancient works for the libraries of scholars of Europe and America.

"About \$500 worth have been sold on this plan.

"The price for copying which we charge purchasers is three cents per hundred words. Ordinarily some of the manuscripts [i. e. some of the originals as gathered up from native possessors] are for sale at the same rate. Others are cheaper or dearer as the case may be. The work both of buying and copying involves an immense amount of trouble to those in charge at Oroomia. The copying is done carefully by trained native scribes, and for some works a high price must be paid.

"Any person wishing to obtain manuscripts or copies should address me at Marietta, Ohio [or Rev. B. Labaree at Oroomia, Persia, and Rev. Mr. Shedd at the same place before very long], and indicate what books are desired, and the order will be sent to Oroomia, and in a few months the works will arrive. There are now collected over two hundred different works. There are duplicates ready of many of these in [originally acquired] manuscripts or copies.

"The works embrace : *Scriptures; Rituals and Church Books; Commentaries; Works on Theology, Philosophy, Ethics; Legends and Chronicles; over twenty Saints' histories and Martyrdoms; Poetry; Grammars; Collections of History, Stories, Charms, and other miscellany.*

"Indicate the class of works you desire, and a full catalogue of that class can be given, with a statement of the duplicates now on hand."

I can say, from having obtained and used various manuscripts procured through the above means, that the copies are good, and the enterprise in every way deserving. (A number of such copies were exhibited and commented upon.) An extract from a former letter of Dr. Shedd will serve for comment :

"As to the study of the ancient literature, you know the condition of such scholarship is leisure. There was a time when some of the missionaries had some knowledge of the ancient language, but they were not proficient scholars. The work they did in the ancient language was done as I am doing it now, through the native scholars. We have plenty of help, but this does not remove the need of the missionaries being ancient Syriac scholars. For the last 15 or 20 years our force has been always so reduced that no one has had the time to devote to such pursuits. The demand is that our college should be placed on the same liberal basis as the Syrian colleges. . . Then some one would have the time to study. . . Till then there is not much hope. [Here follows a long and interesting statement respecting the study of the ancient tongues, but too much interspersed with private matters to permit transcribing.]

"For three or four years past I have taken much trouble to collect all the ancient Syriac MSS., and save here a copy of every extant work. The result is now a collection of about 200 separate works. We have no funds; but by selling some to seminaries, and by some gifts from the native brethren, giving them a share in the library, by using some college funds, and by personally advancing some, we have quite a library, as you see from the enclosed brief mention. [Dr. Shedd, writing from Oroomia, enclosed me a list of works in lines I had indicated.]

"The students have learned to copy—some of them beautifully—as you mention in reviewing the MS. of the Chronicles of Mar Yawallaha. What we charge for MS. books sent to America is . . . [three cents per hundred words]. This leaves a margin of nearly one half; and this pays for our library here. At this rate I can furnish the old MSS. as far as they are on hand, or as we have good copies made of any work in our library. It gives to needy students the means of their working their way. [It only costs about \$25 to support a student at Oroomia for a year.] There will be no expense of transportation [from Persia to America] besides.

"The MSS. of Old Testaments or parts are very scarce. So of the New Testament; but if we had the funds, some copies of the New Testament in vellum could be had—at considerable expense, much above the terms above.

"I would like very much to employ a copyist to visit Kochannis and copy any work there which we do not possess. There are some old churches where we could do the same, though it would be impossible to buy the MSS. they have. If you see the way to help in such a work, some rare MSS. I think would be rescued, and we should gradually secure all that really exist, and have copy for our library here besides those sent to America. The catalogue of the British Museum is very poor in Nestorian MSS., rich in the Jacobite. So of most of our libraries."

I feel that to this appeal I can add little but testimony. It is in every way a worthy object, and almost vital to Semitic scholarship in America. A working fund of \$500 to \$1000 would enable the

district of Kochannia to be explored, and its literary treasures to be examined and preserved, and all our libraries to be enriched. The copies made at Oroomia are done in a scientific way: first by a skilled penman, who writes beautifully, and then compared and corrected by one or two other hands. Some suggestions I have made once or twice in this regard, as well as regarding the preservation of the ancient colophon of the MS. copied, and other particulars, have been adopted: and we can depend upon the Oroomia copies in a manner we cannot upon those of Arabic and Syriac MSS. made farther west. I have already a number of works in MS. which I do not know of as existing elsewhere—much less in print. The discovery of the History of Rabban Sauma and Mar Yawallaha, whose importance is now everywhere recognized, is perhaps the greatest item thus or thus far accomplished.

20. A proposed edition of the Syriac-Arabic glosses of Bar 'Ali; by Professor Richard J. H. Gottheil, of Columbia College, New York.

Of the Syriac lexicographers of whom we have knowledge, either directly or indirectly—Honein bar Ishak, Gabhrīel bar Bokht-Ṭāṣ, Ṭāṣ, Maruzāyā, Ṭāṣ' bar Nun, 'Nān-Ṭāṣ' bar Seroṣwāi, Ṭāṣ' bar 'Ali, Hassan bar Bahlūl, Yausef Huzāyā, Bazwadh, Ellā bar Sīnāyā, Bar 'Ebhṛāyā, and 'Eudokhos—none are of greater moment to us than Bar 'Ali and Bar Bahlūl, or rather the collections that go under their names. These are usually accumulations of *γλῶσσαι* and *λέξεις*, culled from various sources: from marginal Biblical comments, from patristic writings, medical works (Hippocrates, Galen, Paul of Aegina), translated Aristoteliana, etc., and in no small degree (perhaps at first also as marginalia) from the Greek *περὶ γλῶσσῶν καὶ λέξεων* writings.¹

It was not the original intent that each of these collections should be a *Thesaurus Syriacus*. They were to contain, for the most part, words which were rare, difficult, un-Syriac, or barbarous²—just such as are not known to us in their proper significance,³ or are not instanced in the literature as it has come down to us. Nor do they contain things which are only of lexicographic interest. It is but natural that such collections—of which there was no final canon, and could not well be—should be the receptacle of all manner of things held to be worth knowing. We meet with authors and works otherwise but little known. Extracts interest us from the old *k'thābbā dh-pardaisā*, the *k'thābbā*

¹ Or *περὶ γλῶσσῶν καὶ ὁμῶντων*, the title of a work by Pamphilus. Cf. Julius Schoeneman, *De lexicographia antiqua qui verum ordinem secuti sunt questiones praecursoriae*, Hannoverae, mdcccxxxvi. Cf. also Iwan Müller, *Handbuch der klassischen Alterthums-Wissenschaft*, ii. 415.

² Cf. Bar 'Ali, ed. Hoffmann, p. 2, l. 7ff.; Bar Bahlūl, ed. Duval, p. 2, l. 156.

³ Cf. Aristotle's use of the word *γλῶσσα*: *Poetics* xxi. 4, *ἄπειρ δ' ὁμοῦ ἐστὶν ἢ κείνου ἢ γλῶσσαι ἢ μεταφορὰ*; *Rhetoric* iii. 2. 5, *ταῖς γλῶσσαις ὁμοῦσαι*. Cf. also L'Abbé Martin, *J.A.*, 1889, vol. xi., p. 288; Müller, *Handbuch*, etc., i. 128, ii. 416.

dhryubbālāyē, the Syriac version of Dionysius Thrax,¹ the old translation of Dioscorides, the Syriac Kalilag w' Damnaḡ,² the Mathlē dhārāmāyē.³ We are glad to learn of dialectical peculiarities within the Syriac of Edessa and Nisibis, and to have additions to our Arabic and Greek Lexicon.⁴

Very little real and philological attention has been paid to these works until recent times. Bernstein made extensive preparations for an edition of Bar Bahlūl, and got together some extracts from some Bar 'Alī MSS.⁵ But he seems never to have gotten much further than his preparations.⁶ Perhaps it was better so. The idea had not yet penetrated deeply enough that an old Syriac lexicographer must be edited in as critical a manner as Hesychius, Suidas, or Zonaras. This is clearly seen in the *Lexicon*, fasc. 1, given out by Bernstein in the year 1857. Larsow⁷ did give us some dribblings from both BA. and BB.; and Gesenius saw in part what of wealth there was hidden in these works;⁸ Michaelis' extracts from BB. are, however, misleading and inaccurate. It is a pity that Lagarde's advice⁹—given in 1866—as to the necessity of a philologically critical edition of these texts, was not taken then. A good deal of labor would have been spared both Payne Smith and his reviewers.¹⁰ In regard to BA., whatever intrinsic value Cod. Hunt. xxv. may in itself have, it is surely a very poor witness of what the real BA. was like. It contains the latest development of a most mixed recension of the text. Georg Hoffmann in 1881¹¹ gave us a faithful autograph of the Gotha MS. (and which Lōw had of necessity to follow in his *Pflanzennamen*), reaching to the end of *mīm*: which, however good the text of the original may have been, differs very much from the other MSS. at our com-

¹ Cf. *Elā of Šabbā*, Notes, p. 17. Cf. also BB's definition of *mothamrānūthā*, (PS. col. 246) with that of Dionysius (*Elā of Šabbā*, notes, p. 2). In BB. (ed. Duval, col. 242), there is a definition of *'esārā* which is the same as that of Dionysius (*Hebraica* iv. 171). The little *Tract on the Syriac conjunctions* which I published in *Hebraica*, loc. cit., I find again—almost wholly—in BB., col. 243, and in a treatise on the Aristotelian categories contained in India Office MS. 9, fol. 119b (kindly loaned to me last summer by the librarian, Dr. Rost).

² Cf. *Hebraica* iv. 251. Bar 'Alī also mentions *Kalilag and Damnaḡ*, s.v. and s.v. .

³ Cf. *Hebraica* v. 216, note 16.

⁴ Cf. S. Fraenkel, *WZKM.* iii. 246 ff.

⁵ Cf. Sachau, *Kurzes Verzeichniss*, p. 34.

⁶ Cf. Lagarde, *G.A.*, p. 1 ff. (*Symmetica* ii. 76; *NKGW.*, Nov. 7, 1888, p. 276).

⁷ *De dialectorum linguarum Syriacae reliquiis*, Berlin, 1841. I know, by citations only, of an article of Lorchach in his *Archiv*, and of Fleischer, in *E. G. Garadort's Repertorium der Deutschen Literatur*, 1842, p. 133.

⁸ *De Bar Alī et Bar Bahlūl*, 1834 and 1839.

⁹ *G.A.*, pp. 1ff.; *Symmetica*, i. 78 ff.

¹⁰ Cf. Lōw, *ZDMG.* xxxvii. 469; xli. 359; Duval, *J.A.*, 1887, vol. ix., p. 511.

¹¹ *Syriisch-Arabische Glossen*, Kiel.

mand to-day, even from the other representative of the oriental text (Hunt. 163), written 200 years previous.

It is due, undoubtedly, to Lagarde's influence that at length the problem as regards these two works nears in a measure its solution. Rubens Duval has commenced his splendidly conceived and splendidly effected edition of the *Ysaïas* of BR.—a monument both to the editor and to the *Typographia Reipublicæ*.

It will be my endeavor, as far as is possible, to do the same for BA. It is to be hoped that there will soon be in this country, perhaps as the property of the AOS., Arabic and Syriac type in sufficient quantity and of a suitable character for such a larger undertaking. American scholars ought not to be under the decided disadvantage of having three thousand and more miles between them and their place of printing. It is hard enough that the timidity of European libraries prevents their entrusting their treasures to the chances of an ocean voyage. I have already examined the BA. MSS. in London, Oxford, Paris, Leiden, and Berlin; in part, copied and collated them. I know nothing, as yet, of the Italian codices.

The MSS. are twenty in number, and may be shortly characterized as follows. The signatures I have made use of were chosen according to the exigencies of summer travel.

1. A. MS. Mus. Brit. Recently acquired. Jacobite hand of the 16th century, of moderate goodness; two columns to a page. The Arabic *tafsir* is in Syriac, and in somewhat smaller characters than the catch-words. Text agrees substantially with that of BFEGHIP. Many mistakes have been made in the Carsunic. In the first part are numerous marginalia culled from the larger recension.

2. B. Pococke, 107 (Oxford). Of the 15th cent.; two columns to a page; Jacobite hand; Syriac and Carsunic. The script is somewhat difficult to read. Several different hands have here been at work. The oldest one writes a strong, but at times slovenly, hand. At times he has himself made corrections and placed vowel-points. He has also left a space after many of the different paragraphs—as if with the design that these, at some time, should be filled up. From fol. 149a a second hand is perceptible, writing with somewhat more care. This second hand has also made corrections, scratched out, and vocalized in an antique way. A still later and more modern hand has filled up certain breaks. The MS. contains many notes on interleaved pages; if I rightly guess, from the very hand of Pococke. This copy agrees pretty thoroughly with the other Jacobite MSS., AGHIEPF—though there is no distinction made in the size of the letters between catch-word and explanation.

3. F. Marsh, 172 (Oxford). Written in the year 1482. A large fol. volume with two columns to the page, Syriac and Carsunic (somewhat smaller in size). Agrees for the most part with E, and is a good representative of the occidental recension.

4. E. Marsh, 271 (Oxford). Small fol.; Jacobite-Syriac and Carsunic (somewhat smaller in size). Partly in two columns and partly in one; written 1488. A few pages are wanting at the beginning. It agrees with FABGHIP.

5. C. Hunt, 163 (Oxford). Small folio, two columns to a page. Arabic in Arabic script resembling much the Gothic MS. Gives a fair text, of which the Syriac agrees entirely with B. The Arabic, however, shows very many variants. Written in the year 1364. It represents the Oriental recension.

6. D. Hunt, 25 (Oxford). Large fol.; two columns to a page; Jacobite script; of the year 1530. This MS., though it represents a recension mixed with Bar Bahlûl and other foreign matter, must have had a good BA. text to work with. What it has of BA. is to be trusted. It agrees with KNOU.

7. G. Paris 252. Large fol.; two columns to a page; Syriac and Coptic, again in letters of less height. Written in the 16th century; it gives us a good occidental text, agreeing substantially with ABPFEHIP. The MS. has its own peculiarities. It oftentimes adds <?, or omits the copula in the Arabic explanations. More peculiar is the mode in which the MS. switches off here and there, and nears BB. and the mixed recensions.

8. H. Paris 253. Probably a copy of the Florence MS., containing the Jacobite recension. There is a partial translation on the margin, which may well be that of Abraham Ecchelensis. The MS. is not of much value for critical purposes.

9. I. Paris 254. A modern MS., containing many lacunae. Fols. 4 to 20 are accompanied by an Italian translation. There is a suspicion that the MS. was made use of by Scaliger.¹ The MS. is very incomplete, and of little value.

10. K. Paris 255. Large fol.; Jacobite hand; containing the mixed recension, as in DNOU.

11. L. Leiden 102. A modern copy, by Joseph Scaliger, of M (MS. Leiden 219), containing 184 fols. in small fol. The superscription reads: '*Laus tibi Domine jesu christi. Josephus Scaliger iul. caes. f. Scripsi manu mea, xlii Kal. Decemb. iuliani C17. 12. CV Lugduni Batavorum FUIMUS TROES.*'

12. M. Leiden 219. The two volumes, in 12mo, were originally but one. The MS. is in a horrible condition, the ink having eaten through the paper, so that of many pages only threads remain. The writer shows a good Jacobite hand of the 16th century. The Arabic is in Syriac characters. The end pages of the present vol. ii. are by a later hand. The MS., however, ends with the letter *non*. It is the original of L, and contains a recension quite different from those of the other MSS. It contains but one half of the material. What it has is good, and agrees with the readings of the best Jacobite MSS. At the end we read

اشرا هذا الكتاب المبارك الذي هو كتاب
الاخسيقون ادب الطاهر... الموثمن القس

¹ Zotenberg, *Catalogue*, p. 205.

16. Q. MS. Gotha 1091a. Small quarto, written in the year 1577, in a good Nestorian hand; Arabic in Arabic characters. The text ends with *mām*, and gives us a peculiar recension, which I have found in none of the other MSS. As regards the length of the text, the Gotha MS. stands midway between LM and the regular Jacobite recension. It is, however, of peculiar worth, in that it gives the exact pronunciation, in many words, of the *ḡiḡi*. None of the other MSS. do this; and I doubt whether it is of Bar 'Alī.

17. R. Vatican, cod. exclv., fol. 114.¹

18. S. Vatican, cod. cexvii., fol. 225, containing part of Bar 'Alī.²

19. T. Medicean library, Florence.³

20. U. MS. of Bar Bahlūl belonging to Professor Socin, now of Leipzig, which, according to Duval, contains much of Bar 'Alī.

[21. V. MS. Berlin. Or. folio 545, containing Bernstein's copy, 159 pages, of MS. Leiden 102 (L).]

[22. W. MS. Berlin. Or. fol. 546. Extracts, by Bernstein, from Hunt 25 (D) and Marsh 172 (F).]

SUMMARY.

Occidental codices : ABFEGHIP.

Oriental codices : *a.* C ; *b.* Q, with its peculiar recension.

Short recension : LM (V).

Mixed recension : DKNOU.

The text of Bar 'Alī must therefore be constructed upon the occidental codices as a basis, the variant readings of which, so far as they are in any way of import,⁴ are to be noted. With these are to be noted the readings of the short recension, and of that part of the mixed recension which runs in parallel lines with the occidental readings. The plus of the mixed recension, when not in Duval's Bar Bahlūl,⁵ is to be arranged in an appendix. The Oriental codex C must also find a place in the notes, as also Q, so far as it gives us Masoretic notices. Text, notes, and appendix are then to be provided with one joint index.

Of the life of 'Isā' bar 'Alī we know very little. He lived towards the end of the 9th century, in Bagdad.⁶ For master he owned the celebrated Honein bar Ishāḡ, to whom, as the Ibn Tibbon of his time, so much is owing. 'AbhdTā' knows only that he was a lexicographical collector ; of which Ibn Abi Oseibia⁷ is ignorant, though he mentions two other

¹ BO. I. 578.

² BO. I. 630.

³ BO. III. 257.

⁴ Differences in the order of the different *ḡiḡi* need not be noted. The difference in punctuation, however, of both the Syriac and the Arabic, is of importance.

⁵ Duval, *Bl.*, p. iii, speaks of the Bar 'Alī additions of BB. MSS. (ABbBbbBbbbl of his notation). I do not think that it will be necessary to collate these MSS.

⁶ And not *ḡiḡi*, as Gesenius, *De Bar Alī*, etc., i. 12, reads.

⁷ Ed. Muller, I. ۲۰۳. عيسى بن علي كان طبيباً فاضلاً ومشتغلاً
بالحكمة وله تصانيف في ذلك وكان قد قرأ صناعة الطب

of his works, كتاب المنافع التي تستفاد من اعضاء الحيوان and كتاب السموم.

In the preface to his work, addressed to a certain Abraham, he explains the difficulty under which he has labored in understanding Greek words and unusual Syriac ones. As a remedy he used the collections of Honein and 'Isō' Maruzāyā. Finding these to be contradictory, and in a large measure *apud deum*,¹ he resolved upon a re-editing of them, with additions gotten from his teachers and collected during his own readings of texts. Unfortunately, in one sense, Bar 'Aḥ cared more for his science than for his own work. In asking all who might find aught to correct or to add to do so to their heart's content, he showed a wonderful disinterestedness, not easily found elsewhere, but he laid the foundation for the difficulties which now are ours, of doing his own share of the work full justice. Neither M'Samsānā Abraham, nor his successors, scrupled to do as they had been bid.

The foregoing will explain why, in the edition I now have in hand, I do not strive to get at the *ipsissima verba* of my author; why I cannot do so. That desire of all good editors—and it is laudable in every way—would lead one in this case into an assumption of the power of second sight, which all good editors should with a like zeal eschew. In the maze of tid-bits added by later scholars and copyists, during the five hundred years which intervened between BA. and our earliest MS., it is impossible, without being in possession of an autograph copy, to pick out the original: which original was, in a like way, little more than a collection of tid-bits. I shall be satisfied if I can present a relatively good text, selecting for a basis—as Duval has done with BB.—the best possible series of MSS.

It is my intention—as the first part has been edited from one MS.—to commence with the second part, as that is entirely unknown.

علي حنين بن اسحق وهو من أجل تلاميذه وكان عيسى
بن علي يخدم أحمد بن المتوكل وهو المعتمد علي الله
وكان طبيبه قديما ولما ولي الخلافة أحسن اليه وشرفه
وجعله عدة دفعات علي دواب وخلع عليه ولعيسى بن
علي من الكتب كتاب المنافع التي تستفاد من اعضاء
الحيوان كتاب السموم مقالان.

¹ Was that of Maruzāyā also arranged on the *apud deum* principle, as at least one of Honein's collections was?

21. A Criticism of Professor Maspero's identification of Amenophis I. among the royal mummies of Dafr el-Bahari; by Dr. J. A. Paine, of Tarrytown, N. Y.

Professor Maspero concedes, in *La Trouvaille de Dafr el-Bahari*, that the chest of the mummy-case is not original, but he claims that its cover appears to date from the decease of this king.

His identification of the mummy of Amenophis I. is based solely on this cover of the mummy-case. Here he rests upon a hieratic inscription traced across the upper part of the surface during the reign of Pinotem I., of the Twenty-first Dynasty. This inscription, however, is almost wholly illegible, and cannot be depended upon for proof. Were it perfect, it would still be a record made six hundred years after the death of Amenophis I., and would indicate no more than a Twenty-first Dynasty opinion.

The hieroglyphic inscription on the cover of the mummy-case, which Professor Maspero does not translate, must have reference to a child of Amenophis I. rather than to Amenophis himself, and presumably to that "Royal Son" of Amenophis I., Si-amen, represented on the walls of tombs at Dafr el-Medineh.

The expression *sa-amen*, presented in this inscription, cannot be a title, "Son of Amen," because thus, 1. in the place and stead of the prescribed "Son of Ra" it would be a violation of canon; 2. it would be an exception to the invariable custom, unprecedented in the past and unparalleled in the future of Egyptian history; 3. Amenophis I. himself is always entitled *sa Ra* elsewhere; and 4. if a title, this *sa-amen* would have been written, at the death of Amenophis I., by means of the ideographic goose and not of the egg or oval. Such a thing as a deviation from the established formula, or the appearance of a religious schism, or the blunder of an ignorant scribe, is not possible on the original casket and epitaph of a king.

Because this *sa-amen* is written with the oval or egg, it stands for a proper name, Si-amen, as in all other cases in which the same sign is employed—such as Si-ptah at the end of the Nineteenth Dynasty; Si-menthu of the Tanite line, and Si-amen Her-hor of the Theban line, in the Twenty-first Dynasty; meri-amen Si-isis Thakelath II. of the Twenty-second Dynasty; meri-amen Si-bast, Usarkon II. of the Twenty-second, and Sheshang III. of the Twenty-third Dynasty; and Ahmes II. Si-neith of the Twenty-sixth Dynasty.

Professor Maspero's assumption that the cover of the mummy-case dates from the decease of Amenophis I. is not only unfounded, but it is contradicted by this oval *sa* or *si* of Si-amen, a substitute for the goose, its parent, undreamed of during the Eighteenth Dynasty—a substitute which first came into existence and adoption during the middle or at the close of the Nineteenth Dynasty. In other words, this egg-sign demonstrates that even the "cover" of the mummy-case cannot be as old as the era of Amenophis I. The exact parallelism in form, signs, and order, presented in this Si-amen of the mummy-case cover in question, and in the name of Si-amen belonging to the Twenty-first Dynasty, is very suggestive of synchronism.

That singular variant, Amen-hotep-ef-en-khem, offered by this hieroglyphic inscription, would not have been thought of in the days of Amenophis I., and much less would it be put on his coffin immediately after his death; only the regular cartouch of Amenophis I. would have been placed on his real, official, historical sarcophagus. Now-a-days only the simple name of the dead goes upon a coffin-plate—a variant never. This is the last place in the world for a departure from, or modification of, the life-name. Such a variant as that appended to the name of Amenophis I. on this mummy-case cover was an after thought—long after.

No inscription which the cover of a mummy-case may bear can vouch alone for the mummy beneath. That is to say, there is no testimony accompanying this record on the cover to show that the supposed mummy in the chest has been kept with the cover all along down the ages to the present moment.

As the lower part of this mummy-case confessedly does not belong to the upper part, the probability is that the supposed mummy belongs to the lower part, and has always belonged to the chest, rather than to the cover.

Trustworthy proof that this supposed mummy is that of Amenophis I. must come neither from the cover nor from the chest, but from the mummy itself. This mummy must be disturbed, be examined, be unwound; and, if there has been a renewal of its wrapping, it must be attested by the authors of the restoration. But, the inspectors of the Twenty-first and Twenty-second Dynasties being bound to report everything intact, whether really so or not—either through ignorance, or national pride, or fear of losing their heads—their hieratic endorsements, whether on the mummy-case or on the mummy itself, must not be accepted as true without earlier hieroglyphic corroboration on the body. The original royal cartouch of Amenophis I. only must be found on the mummy-cloths, the nearer the body the better. The body must be laid bare, and be found to be that of a man, in every way befitting that of a monarch, a warrior, and a king old enough to have reigned thirteen years after the death of his mother Nefer-t-ari.

Until this be done, the claim or the announcement should not be made that the mummy-case of Amenophis I. has been recovered, or that his mummy is now in the custody of the museum on the bank of the Nile.

Until this be done, there is no surety that this supposed mummy is not a humbug, along with those of the king Sobak-em-sau-ef, his wife Nub-khas, the princess Mesh-hout-timû-hû, the princes' 'royal sister' Sit-amen, and without doubt also Professor Maspero's infantile 'royal brother' Si-amen.

Professor Maspero's identification was made in the haste of those "three weeks" that followed immediately after the arrival of the royal mummies at Bâllâq in which they were all worked out and in which his first description *La Trouaille de Dêir el-Bahârî* was written and printed; instead of being carried forward without changes, his proposition ought to have been either confirmed or withdrawn long ago, and should be put to the test without further delay.

22. The Land Mitâni on the Egyptian Monuments; by Professor Heinrich Brugsch-Bey, of Berlin, Prussia.

In 1880 I contributed to the Journal founded by me, the *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Alterthumskunde* (p. 81 seq.), an article on a remarkable historical monument of the times of King Amenophis III. I therein called attention to a hieroglyphical inscription of eleven lines, which, like similar models, was cut in shape of a beetle on the under side of a large stone. The contents were intended to inform the world at large of a consignment of east-Asiatic women to the Egyptian court of the above named king. This inscription is dated in the year 10 of the reign of Amenophis III.; thereupon follow the well-known titles of this Pharaoh, and a reproduction of himself and of his wife *Tyî*; mention is also made of her father *Fu'a*, a foreign citizen, and of her mother *Tu'a* or *Fu'a*. Thus, in the year 10, the following event took place: *Ûyut 'enyut en hon-f 'ônh wud:a anb sit wêr en Nêrna Sia-fu-a-r-na Kirgîp:a tpe en har'w-s at 317*—which, translated, reads: 'Something extraordinary was offered to His Majesty—may he live and may he remain safe and sound—(namely) the daughter of a prince from the land Naharina, Satharna (is his name), Kirgipa (is her name), and the first (i.e. the fairest) women in her company, 317 women (in all).'

It is not stated whether the foreign prince and father acted of his own free will; this supposition is an improbable one, considering that his own daughter was among the women. Otherwise, should the consignment have been made in obedience to the royal Egyptian behests, it would presuppose great might on the part of Amenophis III. that he could constrain a distant Asiatic prince or king to such an unusual present of living women, especially as it included the foreign ruler's own daughter.

own daughter.

Clay tablets with cuneiform inscriptions have been found quite recently among the ruins of El-Amarna in Egypt, and some of these furnish most satisfactory proofs that such occurrences were frequent and in no wise remarkable. The subject of these tablets is a written correspondence from King Dûsratta, of Mitâni, to King Nimmurda, i. e. *Neb-mê-rê*, Amenophis III. of Egypt. (Cf. the list of tablets found in the ruins of El-Amarna, H. Winckler, *Ägypt. Zeitsch.* 1888, p. 42; see. VI., p. 48 seq.). According to A. Erman's exact interpretation of the Egyptian marginal notes to letter 29 (p. 63), they deal with the *mît* *ti-êat Nhrîn*, or 'Naharinau letter': there can be no doubt that Mitâni belonged to the land of the rivers, *Nh:rîn*, Naharina, of which mention is made repeatedly in Egyptian texts as being on the upper Euphrates, north of the Hittite country. The name of the region was still preserved in the times of the Ptolemaic dynasty; according to the old Egyptian tablet of the nine tribes, the eighth tribe, that of the *Š;iti*, settled there. (See my work *Die ägyptische Völkertafel*, p. 75 seq.) Their language was non-Semitic, as shown clearly in the specimen submitted by Winckler (p. 62).

Resuming the main thread, it is to be noticed that in his correspondence King Dušratta calls Amenophis III. not only royal brother, but also son-in-law; for he had sent to him in Egypt his own daughter, *Ta-du-g'i-pa*, to be his wife (No. 28), and he refers to her explicitly as "mistress of Egypt" (No. 23). In another letter addressed to Amenophis IV. (No. 30) the king of Mitāni reminds him that both Amenophis III. and his father had asked his own father and grandfather for the hand of their respective daughters; Amenophis III. pressed his suit so earnestly that Dušratta's father was practically compelled to consent to the marriage. I do not entertain the slightest doubt that the inscription I have communicated from the Egyptian beetle-stone is a memorial of the consignment to Amenophis III. of the daughter of Mitāni's former king, father of King Dušratta. In his letter to Amenophis IV., Dušratta dwells upon the fact that his father was compelled to send his daughter to Egypt. According to Winckler, only the first letters *šud* of the father's name are distinguishable, and the daughter's name is not mentioned at all. However, the Egyptian beetle-stone has preserved distinctly the father's name, Satharna, more exactly transliterated *Si-f'-e-a*, and also the daughter's name, *Kir-gi-pi*; *Kir-gi-pa*. There is no question that Satharna completes the mutilated form *šud* of the cuneiform inscription. Comparing the women's names, *Kir-gi-pa* and *Tadu-g'i-pa*, it is noticeable that the last part of each is identical; *g'i-pa* must accordingly have been a formative suffix of feminine proper names.

Hitherto those who have worked at the remarkable cuneiform letters of El-Amarna have entirely overlooked the fact that the name Mitāni is to be found in its Egyptian garb in a number of historical inscriptions of the XVIIIth and XIXth dynasties of the Egyptian kings. I select the most important ones, in order to supply this deficiency.

I find this foreign country mentioned first in the memorial inscriptions of King Thutmosis III., i. e. in the XVIIIth dynasty of Egyptian kings, in Thebes, the city of their residence. Those countries and peoples which the Egyptian Alexander had conquered are divided up into large groups on the well-known column of victory (now in the Museum of Bulak; published by Mariette, in his *Karnak*, pl. xi.).

The literal interpretation of line 17, *tac nu Mašani saš gar saut-k*, is, 'the people of the land Mašani tremble with fear of thee.' Again, in the lists of subdued peoples of the same epoch, the same country appears in the form *Mašani* (loc. cit. pl. xxvii. c); here, over the shield on which this name is inscribed, the type of the people is depicted as in the margin: this being the Egyptians' favorite way of representing most east-Asiatic peoples. With the exception of the Hittite or Hatti, and of a few other tribes, the Asiatic type is generally recognized by a full beard.

The exact period of the reign of King Thutmosis III. has recently been computed astronomically by Dr. Mahler, of Vienna, as lasting from 1503 till 1449 B. C. (*Ägypt. Zeitsch.* 1889, p. 97 seq.). The sta-

tistical tablet from Karnak (see my *Geschichte Aegyptens*, p. 312 seq.) states that it was in the 33d year of his reign, consequently in 1470 B. C., that he came to the land of the rivers, *Nih-rîn*., Nabarina, in order to erect a column of victory at the side of the column of his father, Thutmosis I. Accordingly Nabarina must have belonged to Mitâni; the date of its conquest must go back to quite an early time in the XVIIIth Egyptian dynasty; for only two kings preceded Thutmosis I.—his father, Amenophis I., and his grandfather, Amosis. The latter was he who drove the kings of the Hyksos to Asia, after defeating them at sea and on land near the city Avaris, in the vicinity of the later Pelusium.

Even if Amenophis I. conquered certain tribes of Kush, Aethiopia, and the Libyan countries of the so-called *'Amw-Kahak*, still he refrained from any inroad into Asia. It remained for his son, Thutmosis I., to direct a well organized attack against eastern Asia, and to lead the Egyptian troops northward to the land of the river, beyond the kingdom of the Hittites and their capital, Karkemish. This king must therefore be regarded as the first conqueror of the country Mitâni, which remained under Egyptian rule at least during the XVIIIth dynasty, and which, according to all appearances, was looked upon with special predilection as furnishing beautiful women to the Egyptian court at Thebes.

Another inscription reminds one of the name of the land Mitâni, mentioned in the cuneiform writings of King Dusratta to the Egyptian court. This second inscription, consisting of three lines of hieroglyphics, is to be found on the shaft of a column near the great obelisk in the temple at Karnak. Its chief import lies in the glorification of the development of Egypt's might under the rule of King Amenophis II., surnamed *'A-hpru-ré*, son of the great conqueror Thutmosis III., *Men-hpr-ré*, and in connection therewith are mentioned the king's special merits in adorning the royal temple of the Theban capital. In the first line the king is praised as being *netn actupic hîk hîke pir 'a 'en tef nef ulb šatet m taw rîaw wér hrtic em phic šatet 'w nep ta nib em kem wérw-san fa hr m'éw-san*, i. e. 'the king of kings, the ruler of rulers, brave without an equal, mighty in the southern countries, and feared to the very extreme end of Asia, whom all peoples approach in lowliness.'

A little further on it reads: *'w nef wérw MATaNi 'emw-san hîr psitw-san er dohhw hon-f šbtw nîf-f nođem en 'ônh sop ken en patw sođm-ef der hauw wutrw šit ten hem en kemet hr suemh en awtr nofr*, i. e. 'the princes of Matani come to him with their tribute on their backs, in order to induce him to grant them the sweet liberty (literally: the sweet wind) of existence—a severe test, such as had never been experienced since the time of the gods—(for) Egypt had no knowledge as to whether it (the land Matani) had ever before implored a benevolent deity, (i. e.) a ruling Pharaoh' (see the text in T. de Rougé, *Inscriptions hiéroglyphiques*, Paris, 1877, pl. clxxvii., col. 1, 2).

The rendering is so clear that there is no need of any further explanatory commentary.

As far as I know, the latest evidence concerning the name Mitáni is to be found in a list of tribes dating back to the reign of Ramses III. On the face of one of the pylons of the temple of Medinet-Abu, to the west of Thebes, is a picture of the above-named king in the presence of Amou, the city-god (Duemichen's *Historische Inschriften*, I., pl. xii.). Ramses III. is seen leading to the god 39 men of Asiatic type, bound with one rope; each of the prisoners represents a conquered nation, and they are easily recognizable as Asiatics from their outward appearance, more especially on account of their full beards. The entire list closes with the two names *Maṣanṭi* and *Kar-ka-maš*. There can be no further doubt as to the agreement of the name Karkamiš with the biblical Karkemish than there can be with respect to the Assyrian spelling Gar-ga-mis. This city lay on the right bank of the Euphrates, to the north of the river Sag'ūr. Its ruins are still to be found in the vicinity of Gīrbās, or, according to the Greek designation, Εἰρμας, Ἀρμας (see Delitzsch, *Wo lag das Paradies?* p. 265 seq.). Since Gargamis was considered to be the capital of the Hittite country proper, the land Mitáni cannot have been very far distant from it. As I have already mentioned above, it was situated on the upper Euphrates, and was bounded to the south by the territory of the Hittites.

Now that the name and situation of the land Mitáni have been accurately determined by means of the cuneiform and hieroglyphical inscriptions, certain conclusions result, which on account of their great age are of prime interest from a geographical point of view; and again, in a retrospective way, they are of the utmost importance for the history of those old times.

From the Nile to the upper Euphrates there was a continual regular messenger service; the means of communication which thus existed between the courts of east-Asiatic princes and the residence of the Egyptian Pharaohs was calculated to maintain in activity the relations of a mighty sovereign to the princes his vassals. The consignment of royal princesses from Mitáni to Egypt leads us to suppose that the foreigners were very closely allied to the royal house of Egypt. Moreover it contributes largely to the solution of the question of the mingling of races, which attained its highest development in the separate members of the family of Amenophis IV., the so-called "heretic" king.

The remarkable representations of this king and of his women in the tombs of El-Amarna have always been a subject of comment, due in great measure to the foreign impression conveyed by their physiognomy and figure; the mingling of races affords a very satisfactory solution to this question. Furthermore, an easy explanation is found for the disorders which reigned supreme in Egypt after the accession of King Amenophis IV. to the throne.

It seems to have been the privilege of the great conqueror Ramses II., the Sesostris of the old classical writers, to introduce anew into the royal family the pure blood of the Egyptians. And yet he also wedded a Hittite princess, daughter of his former enemy, the king of the Hittite people.

23. Notes on the history of Egyptian grammar; by Dr. F. C. H. Wendel, of New York City.

The entire history of the Egyptian language may be divided into eight epochs.

1. *The Pyramid Texts of the 1Vth, Vth, and VIth Dynasties.*—These texts date from the time between 3000 and 2400 B. C., but are far more ancient. The orthography is much older than that of contemporaneous inscriptions. The originals from which they were copied are older still.

2. *The Old Empire* (Dyn. IV., V., and VI., B. C. 3000-2400).—The official inscriptions are all very brief. The longest text is the biographical inscription of an Egyptian noble named Una, who lived under King Pepi I. and his two successors (about B. C. 2500).

3. *The Middle Empire* (Dyn. XI. and XII., 23d cent. to 1900 B. C.).—We may divide the texts of this epoch into two classes: *a.* The inscriptions, of which the celebrated inscription of Prince Chnemhotep, who lived about 2000 B. C., is a good example. *b.* The so-called popular texts, of which the famous *Memoirs of Prince Saneha* are a good example; these texts differ materially from the inscriptions in grammar, syntax, and vocabulary, approaching more nearly to the style of the writings of the next period.

4. *The Transition Period* (Dyn. XIII.-XVIII., 1900-1530 B. C.).—The texts of this period, which are chiefly inscriptions, show a grammatical structure and syntax occupying a position midway between those of the preceding period and those of the New Empire. Old forms are beginning to disappear, and new ones to appear. The chief change that is taking place, possibly under Hyksos influence, is that the suffixal forms of the older texts are giving way to the preformative forms of the following period. The article, which was unknown in the older texts, is beginning to appear.

5. *The New Egyptian* (Dyn. XVIII.-XXI., 1530-1050 B. C.).—In this period the language has definitely assumed a new grammar and syntax, which it is destined to retain.

6. *The Period of Decline* (from Dyn. XXII., B. C. 1050 and later).—This was a period of great political changes, when men cared but little for learning, and the language rapidly deteriorated.

7. *Demotic* came into use in the 7th cent. B. C. This was more a change in the script than in the grammar; but, owing to the great difficulty in reading the texts, we know very little of it.

8. *Coptic*, the liturgic language of the Christian Church of Egypt. It has much the same grammar and syntax as the New Egyptian. The principal change being phonetic, certain terminations which were no longer pronounced were dropped, and the auxiliary verbs became mere prefixes.

The history of Egyptian grammar may be divided into two epochs, of unequal length. In the first and shorter of these, suffix forms predominated, and preformative or auxiliary forms were merely rudimentary; while in the second and longer period the suffix was gradually pushed

into the background, and the prefix and auxiliary, which allow of greater variety in construction of sentences, gained and retained the ascendancy. Naturally this involved a change in the syntax. In the former period, when reliance was placed chiefly on the suffixes, the style had but little variety, and, though majestic, it was heavy and cumbersome, involved sentences becoming entirely unintelligible; in the latter period, the change from suffix- to prefix-forms and the greater variety of the latter gave variety and elegance to the style, and allowed of very involved construction without loss of clearness.

In *Phonetics* two very important changes must be noticed. They are the elision of the final *t* when it is a feminine suffix, and of the final *r*. Thus, the old language formed from the word *son* 'brother,' Coptic *son*, a feminine *s-a-t* 'sister,' which in Coptic became *sone*; the old word *nuter* 'god' became *noute*. These changes in pronunciation took place in the times of the New Empire (1300 B. C. and following), but were not recorded in writing before the Coptic script was used.

Nouns.—The syntax of the noun underwent a great change when the article was introduced. The definite article has a peculiarity that is, so far as I know, unique. To indicate the possessive case of the personal pronoun, the Egyptian added the suffix form of that pronoun to the article. Thus, in the new form, instead of saying *senek* 'your brother,' the form was *peksen*; *senek* 'your sister' became *teksene*; *senek* 'your brothers' became *neksema*. Some old and often used words retained the old suffixes, but the greater number took the possessive article. A further change wrought by the article was the simplification of plural forms. In the old language plurals had been formed by suffixing *u*, the plural ending, and by internal vowel changes, some of which survived in Coptic; but in the new form of the language the plural article sufficiently indicated the number of the noun to which it was prefixed. Thus, in the old form, *romet* meaning 'man,' *rometu* meant 'men'; while in the new form *an-romet* was the plural of *pa-romet*.

The definite article is derived from the old demonstrative, *pa*, *ta*, *na*, which now became *pa*, *ta*, *na*, as is proved by the plur. form *na-en* 'the of,' and the indefinite article is derived from *oud* 'one,' as is proved by the original form *oud en* 'one of.' Closely connected with the demonstrative is the copula *pa*, which is *pe* in Coptic, and has even taken a feminine *te* and a plural *ne*.

The Verb.—Here the most important changes have taken place, in tenses as well as in syntax. As in the case of the noun, the stem has remained unchanged. One old form has survived through all change, and that is the causative in *a*; thus, from *dach* 'live' was formed *se-dach* 'nourish,' which in Coptic became *senach*. The old language had but a limited number of tenses, of which four were forms of the suffixal conjugation, and one was preformative. Of these, two suffixal forms remained in use in conjugating the auxiliary verbs, while the third was entirely lost, and the preformative conjugation was greatly expanded, so as to give the New Egyptian and Coptic a great variety of tenses, expressing every shade of meaning.

The four old suffixal forms were *setemef*, *setemaneſ*, *setemenef* and *setemchereſ*. Of these, *setemef*, *setemaneſ*, and *setemenef* were used in New Egyptian, while *setemchereſ* entirely disappeared. In Coptic no vestige of this old conjugation is left except in the auxiliaries. The forms *setemef*, *setemaneſ*, and *setemenef* were used moreover in conjugating the auxiliary verbs; *auf*, *tuf*, *entuf*, and *unuf* follow the form *setemef*; *unenef* follows *setemenef*; and *unaneſ* follows *setemaneſ*.

The old preformative or auxiliary form is *aufsetem*, which was retained in New Egyptian, and became *esetem* in Coptic. It is the tense known as "second present," and is the historic or narrative tense of New Egyptian and Coptic. This, like all other New Egyptian forms, has the peculiarity that the preposition *her* can be put between auxiliary and stem: e. g. *auf-her-setem*. This *her* is lost in Coptic. Another of the *auf* forms is the future *auf-er-setem*, Coptic *ef-esetem*.

These forms are both old, but those we now turn to are new; they originated partly in the Transition period, partly in the New Empire.

The first of these are the forms with *tu*. They are three in number: the first present *tufsetem* and *tuf-her-setem*, Copt. *esetem*, 'he hears'; and *entuf-her-setem*, Copt. *entefsetem*, 'and he hears.' This last form is purely Egyptian. It is the so-called "coördinating tense;" it has no temporal significance of its own, but borrows the tense of the verb with which it is connected. Thus, if I say *aufsetem entuf ahâ* 'he hears and arises,' it is present, because *aufsetem* is present; but if I say *aufsetem entuf ahâ* 'he will hear and arise,' it is future, because *aufsetem* is future.

The third auxiliary is *un*, the old verb 'be.' There are in New Egyptian three forms of this auxiliary, only one of which has survived in Coptic: 1. *unneſsetem* and *unneſher-setem* 'then he heard' (beginning a new paragraph), not retained in Coptic; 2. *unneſsetem* and *unneſher-setem* 'when he hears,' also not retained in Coptic; 3. *unneſsetem*, the past or preterit tense, the Coptic *neſsetem pe*, 'he heard.' This form of the auxiliary has the peculiarity that it can be placed before any form of the verb to give the tense a preterit signification. Thus, the perfect is *areſsetem*, and the pluperfect *unareſsetem*. In Coptic the initial *u* is dropped, and the prefix assumes the form *neſ* or *ne*, *unneſsetem* becoming *neſsetem*, and *unareſsetem* becoming *neareſsetem*.

The last tense we need look at is *areſsetem* 'he has heard,' the perfect. This is formed by use of the auxiliary *ar* 'make,' like *us*, an old Egyptian verb, which, like our *have*, is also used as an independent verb in hieratic and Coptic. In Coptic *areſsetem* became, through elision of the *r* and contraction, *afsetem*.

We now come to the imperative. In the old language there were two modes of forming the imperative: either by using the stem of the verb alone, or by prefixing an *a* to it. Thus, *setem* would mean 'hear,' and *aſetem* would mean the same. These forms survived all changes in the language, *sotem* and *asotem* meaning 'hear' in New Egyptian and Coptic also. In New Egyptian the form *setemef* could be used as an imperative: thus, *setemten* could mean 'ye hear' or 'hear ye!' In order to dis-

tinguish it from the usual present form, the interjection *ach* was often placed before it: *ach setemten*. These two New Egyptian forms are lost in Coptic. The imperative had a special negative in old Egyptian: *em* or *emaneh* was prefixed to the stem of the verb: thus, *emsetem* or *emanehsetem* meant 'do not hear.' In New Egyptian both these forms are of rare occurrence, and in Coptic they have entirely disappeared. The New Egyptian negative prefix is *emar* 'make not'; *emanehem* would thus closely correspond to our 'do not hear.' In Coptic this has become *emperâtem*.

Before leaving the tenses, we may here say that the Coptic has a number of tenses unknown in the New Egyptian, some of them derived from a union of the auxiliary with some conjunction, while others are of unknown origin.

Participles.—In the old language there was a special form for the passive participle: thus, *setem* meant 'to hear' or 'hearing'; *setemtu* meant 'heard.' The intransitive verbs had an active participle in *ta*: thus, from *âhâ* 'stand' was formed the participle *âhâta* 'standing.* In New Egyptian these suffixes *ta* and *tu* had lost all significance, and were used interchangeably. The New Egyptian had, however, a participle in *afsetem* 'hearing,' which is not to be confounded with the tense that has the same orthography; in Coptic this became *afsetem*. Moreover, by simply prefixing New Eg. *an* or Copt. *e* to any form of the verb, a participle could be formed. Thus, from *arefsetem*, Copt. *afsetem*, 'he has heard,' was formed the participle *aurefsetem*, Copt. *cafsetem*, 'he having heard.' Naturally one peculiarity of these participles was that they were personal.

Infinitives.—In the old language there was only the undetermined infinitive. The New Egyptian and Coptic distinguish between the determined and undetermined infinitive: that is, the infinitive with and without the definite article. The undetermined infinitive is used like the old infinitive, but the infinitive with the article allows of a great variety of expression, which adds greatly to the beauty of the style.

Negatives.—In the old language the verb had but one negative, *an*. This was retained in the New Egyptian, and other negatives, *bu*, *hupui*, and *mân*, were added; while *tem*, the old negative of the infinitive, was retained. The old *an* kept its form in New Egyptian, and became *en* in Coptic; *hupui* became in Copt. *empe*, *bu* became *men*, and *mân* became *emmon*. The combination of the negative *en* with the various auxiliaries gave rise to the peculiar negative tense-forms of the Coptic. Where the *an* that always follows after a negative verb in Coptic comes from, it is impossible to say.

* While this article is going through the press, I find, in the *Zeitsch. f. Ägyptologie*, vol. xxvii, no. 2, a very important paper by my friend and teacher, Prof. Erman, of Berlin, on this form. He recognizes in it the Semitic "perfect" tense, and regards the correspondence as a further confirmation of the view that Egyptian is a Semitic language. He compares in a final summary the perfect of the Egyptian *hebes* 'dress' with that of the Arabic verb *habasa*.

Relative Sentences.—In the old language there were two methods of expressing the relative: the relative sentence was either directly appended to its antecedent, or it was attached to the antecedent by the relative pronoun *enti*. Both methods were retained in New Egyptian, and a new relative pronoun *a* came into use, which was, however, dropped in Coptic. The Coptic retained the old relative *enti*, from the union of which with auxiliaries resulted a list of "relative tenses": thus, *enti afsôtem* 'who heard' became *entafsfôtem*.

24. Account of a Coptic manuscript belonging to Dr. Wm. Hayes Ward; by Dr. F. C. H. Wendel.

The manuscript is a Bohairic hymnal and book of prayer. The first 35 pages are missing; about 538 pages are preserved; how many are missing at the end I cannot say. Of the 538 pages that are preserved, the majority are so badly mutilated that it is impossible to read them. The writing is in general carefully executed, though in parts it is hasty and slovenly. The manuscript was written at a time when Coptic was no longer perfectly understood even by the priests, for many of the headings are in Arabic, and often the Arabic translation of entire passages is given. The various headings are quite beautifully ornamented in Arabic style. Some of the initial letters are curiously ornamented, the initial *alpha* being especially peculiar. About this letter is painted a bird with a human head, the old Egyptian representation of the *ba* or human soul.

The first pages preserved are so mutilated as to be utterly unreadable. The first piece is probably a prayer; allusion is made in it to the crossing of the Red Sea and the drowning of Pharaoh and his host. The second piece is headed "The second song; Psalm 135." It begins "Manifest, O Lord, that a Christ is born," etc.; the refrain "Alleluia" proves it a hymn. The third piece opens, "We follow thee with all our hearts and fear thee, and we follow thy face, O God! Put us not to shame, but give us light in accordance with thy great mercy!" It is no doubt a prayer. The fourth piece is a long prayer to the Virgin, containing enumerations of the archangels, the Patriarchs, the Coptic Saints, and the Martyrs. The fifth piece is a hymn with the refrain "Alleluia!" The sixth piece is also a hymn. It begins "Come all and praise the king of the ages! Glory! He is our God! We praise God!" The seventh piece is also a hymn, beginning "I shall pour myself out before thee, my Lord Jesus Christ! Honor to thee! Alleluia! Praise to God!" The eighth is a prayer, beginning "Guard me, O Lord, my God, for my hope is in thee! Come to me with grace and salvation, so that I praise thee! Free me from my sins by virtue of thy great power!" The ninth is a prayer: "Verily he is risen! Oh, the herald, John the Baptist! Aid us, our Lord!" The tenth is a prayer: "I believe on account of the word, strongly! on account of thy great mercy, O Lord of Hosts! Aid us, my Lord Jesus, the merciful!" The eleventh is a Palm Sunday hymn: "Come all, joyously! Bring palms, joyously!"

bring palms joyously, all ye children of men!" The twelfth is also a hymn, of which considerable parts are readily intelligible. The thirteenth is a hymn to the Virgin. The fourteenth is a prayer: "Behold, God hath revealed a number of laws with our fathers first of all while they lay on the road." Another prayer begins "Come unto us to-day, O our Lord Christ! Give us light through thy exalted godhead! Send down upon us the great mercy of thy Holy Spirit as a comforter!"

The MS. is quite old: how old, it has not yet been found possible to determine.

Titles of a few further papers, of which no abstract has been furnished, may be added, as follows:

Indian philology in India, by Prof. C. R. Lanman, of Harvard University, Cambridge, Mass.

Proposals for a classed bibliography of India, by Prof. Lanman.

On the vulgar dialect of Arabic in Morocco, by Mr. Talcott Williams, of Philadelphia, Pa.

On a hitherto unknown Hebrew version of *Æsop's fables*, by Prof. Gottheil.

On a mummy-case in the Metropolitan Museum of Art in New York, by Prof. J. P. Taylor, of Andover, Mass.

LIST OF MEMBERS.

MAY, 1890.

I. CORPORATE MEMBERS.

Names marked with † are those of Life Members.

CYRUS ADLER,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
EDGAR P. ALLEN,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
REV. JOSEPH ANDERSON,	Waterbury, Conn.
REV. WILLIAM M. ARNOIT,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
ROBERT ARROWSMITH,	St. Paul, Minn. (114 Mackubin.)
PROF. GEORGE A. BARTON,	Boston, Mass. (Hotel Devon, Cortes st.)
REV. JAMES BASSETT,	Maryville, Tenn.
SAMUEL A. BIXON,	Baltimore, Md.
PROF. JOHN BISNEY,	Middletown, Conn. (Berkeley Div. School.)
PROF. EDWIN C. BISSELL,	Hartford, Conn. (10 Garden.)
PROF. JAMES S. BLACKWELL,	Columbia, Mo. (Columbia Univ.)
PROF. MADRICE BLOOMFIELD,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
REV. GEORGE D. BOARDMAN,	Philadelphia, Pa. (3815 Walnut.)
LESTER BRADNER, JR.,	New Haven, Conn. (Yale Univ.)
PROF. CHARLES A. BRIGGS,	New York, N. Y. (Union Theol. Sem.)
DR. DANIEL G. BRINTON,	Philadelphia, Pa. (2041 Chestnut.)
REV. HOMER J. BROADWELL,	New Lisbon, O.
PROF. CHARLES R. BROWN,	Newton Center, Mass. (Theol. Sem.)
PROF. FRANCIS BROWN,	New York, N. Y. (Union Theol. Sem.)
PROF. SYLVESTER BURNHAM,	Hamilton, N. Y. (Bapt. Theol. Sem.)
PROF. GEORGE S. BURROUGHS,	Amherst, Mass. (Amh. Coll.)
PROF. HENRY F. BURTON,	Rochester, N. Y. (Rochester Univ.)
GEN. HENRY B. CARRINGTON,	Boston, Mass. (22 Bromfield.)
PROF. FRANKLIN CARTER,	Williamstown, Mass. (Wmst. Coll.)
REV. TALBOT W. CHAMBERS,	New York, N. Y. (50, W. 36.)
MISS EVA CHANNING,	Jamaica Plain, Mass.
PRES. THOMAS CHASE,	Providence, R. I. (60 Barnes.)
REV. EDSON L. CLARK,	Charllemont, Mass.
REV. HENRY N. COLE,	New York, N. Y. (Sec. Reformed Ch. Miss.)
REV. EDWARD B. COE,	New York, N. Y. (42, W. 52.)
WM. EMMETTE COLEMAN,	San Francisco, Cal. (Chief Q'term. Office.)
†GEORGE W. COLLES,	Morristown, N. J.
PROF. HERMANN COLLITZ,	Bryn Mawr, Pa. (Bryn Mawr Coll.)
ALEXANDER I. COTHEAL,	New York, N. Y. (62, W. 36.)

BRINTON COXE,	Philadelphia, Pa. (1711 Locust.)
CLARK E. CRANBALL,	New Haven, Conn. (Yale Univ.)
REV. OLIVER CRANE,	Morristown, N. J.
OLIVER TURNHULL CRANE,	Montclair, N. J.
REV. HOWARD CROSBY,	New York, N. Y. (116, E. 19.)
STEWART CELIN,	Philadelphia, Pa. (1273 Front.)
OLAUS DAHL,	New Haven, Conn. (Yale Univ.)
GEORGE WILLIAM DAVIS,	New Haven, Conn. (Yale Univ.)
Prof. JOHN D. DAVIS,	Princeton, N. J. (Theol. Sem.)
Prof. GEORGE E. DAY,	New Haven, Conn. (Yale Univ.)
CHARLES J. DEGRUËE,	New York, N. Y. (Columbia Coll.)
Prof. FRANCIS B. DENIO,	Bangor, Me. (Theol. Sem.)
REV. LYRANDEY DICKERMAN,	Boston, Mass. (Public Library.)
REV. SAMUEL F. DIKE,	Bath, Me.
EPEN S. DIXWELL,	Cambridge, Mass.
REV. D. STUART DODGE,	New York, N. Y.
REV. BERNARD DRACHMAN,	New York, N. Y. (329, E. 51.)
Prof. HENRY DRISLER,	New York, N. Y. (Columbia Coll.)
SAMUEL F. DUNLAP,	New York, N. Y. (18, W. 22.)
PRES. TIMOTHY DWIGHT,	New Haven, Conn. (Yale Univ.)
Prof. MORTON W. EASTON,	Philadelphia, Pa. (Univ. of Pa.)
Prof. A. HJALMAR EGGREN,	Lincoln, Nebr. (Univ. of Nebr.)
Prof. CHARLES ELLIOTT,	Chicago, Ill. (429 Orchard.)
Prof. LEVI H. ELWELL,	Amherst, Mass. (Amh. Coll.)
Prof. CHARLES C. EVERETT,	Cambridge, Mass. (Harvard Univ.)
EDWIN W. FAY,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
Prof. HENRY FERGUSON,	Hartford, Conn. (Trinity Coll.)
{LADY CAROLINE FITZ MAURICE,	London, Eng.
{FRANK R. FORBES,	London, Eng.
{JOHN M. FORBES,	Boston, Mass. (39 Sears Build.)
Prof. ARTHUR L. FROTHINGHAM, JR.,	Princeton, N. J. (Coll. of N. J.)
REV. JOSEPH F. GARRISON,	Camden, N. J. (311 Benson.)
REV. SAMUEL C. GEORGE,	Chambersburg, Pa.
Prof. BASIL L. GILDERSENJEVE,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
PRES. DANIEL C. GILMAN,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
REV. EDWARD W. GILMAN,	New York, N. Y. (29 Bible Ho.)
RALPH L. GOODRICH,	Little Rock, Ark.
CHARLES J. GOODWIN,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
Prof. WILLIAM W. GOODWIN,	Cambridge, Mass. (Harvard Univ.)
Prof. RICHARD J. H. GOTTHEIL,	New York, N. Y. (Columbia Coll.)
REV. JOHN T. GRACKY,	Buffalo, N. Y. (302 Eagle.)
JACOB GRAPE, JR.,	Baltimore, Md.
Prof. W. HENRY GREEN,	Princeton, N. J. (Theol. Sem.)
REV. LEWIS GROUT,	West Brattleboro', Vt.
CHARLES F. GUNTHER,	Chicago, Ill. (212 State.)
REV. CHARLES R. HALE,	Davenport, Iowa.
{Prof. FITZ-EDWARD HALL,	Marlesford, England.
Prof. ISAAC H. HALL,	New York, N. Y. (Metrop. Museum.)

ROBERT F. HARPER,	New Haven, Conn. (Yale Univ.)
Prof. WILLIAM R. HARPER,	New Haven, Conn. (Yale Univ.)
Prof. J. RENDEL HARRIS,	Haverford, Pa.
Prof. SAMUEL HART,	Hartford, Conn. (Trinity Coll.)
WILLIAM HASKELL,	New Haven, Conn. (Yale Univ.)
JAMES T. HATFIELD,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
Prof. PAUL HAUT,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
THOMAS W. HIGGINSON,	Cambridge, Mass.
Prof. HERMANN V. HILPRECHT,	Philadelphia, Pa. (Univ. of Penn.)
Prof. C. WESTER HODGE,	Princeton, N. J. (Theol. Sem.)
Prof. EDWARD W. HOPKINS,	Bryn Mawr, Pa. (Bryn Mawr Coll.)
Prof. JAMES M. HOPPIN,	New Haven, Conn. (Yale Univ.)
Dr. SAMUEL R. HOUSE,	Waterford, N. Y.
GEORGE C. HOWLAND,	Chicago, Ill. (Irving Park.)
Miss ANNIE K. HUMPHREY,	Washington, D. C. (439, 16th.)
Rev. Prof. HENRY HYVERNAY,	Brookland, D. C. (Cath. Univ. of America)
ABRAHAM V. W. JACKSON,	New York, N. Y. (Columbia Coll.)
Rev. MARCUS JASTROW,	Philadelphia, Pa. (925, N. 8.)
Prof. MORRIS JASTROW, JR.,	Philadelphia, Pa. (Univ. of Penn.)
Rev. HENRY F. JENES,	Boston, Mass. (2 Mt. Vernon.)
JAMES R. JEWETT,	Cambridge, Mass.
Dr. CHRISTOPHER JOHNSON, JR.,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
Prof. SAMUEL H. KELLOGG,	Toronto, Canada. (Theol. Sem.)
Prof. MAXIMILIAN L. KELLNER,	Cambridge, Mass. (Episc. Theol. Sem.)
WILLIAM L. KINGSLEY,	New Haven, Conn.
CHARLES KNAPP,	New York, N. Y. (Columbia Coll.)
Rev. K. KOHLER,	New York, N. Y. (115, E. 71.)
Rev. JOSEPH KRAUSKOPF,	Philadelphia, Pa. (1537 Diamond.)
†Prof. CHARLES R. LAYMAN,	Cambridge, Mass. (Harvard Univ.)
Prof. J. PETER LESLEY,	Philadelphia, Pa. (907 Walnut.)
CHARLES G. LORING,	Boston, Mass. (1 Mt. Vernon.)
Prof. J. RUSSELL LOWELL,	Cambridge, Mass. (Harvard Univ.)
Prof. JULIEN LEQUIENS,	Boston, Mass. (Inst. of Technology.)
†Prof. BENJAMIN S. LYMAN,	Philadelphia, Pa. (907 Walnut.)
Prof. DAVID G. LYON,	Cambridge, Mass. (Harvard Univ.)
HERBERT W. MAGOEN,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
Rev. WILLIAM J. MANN,	Philadelphia, Pa. (114, N. 34.)
Prof. ALLAN MARQUAND,	Princeton, N. J. (Coll. of N. J.)
Rev. DWIGHT W. MARSH,	Amherst, Mass.
Prof. JAMES F. MCCURDY,	Toronto, Canada. (490 Spadina ave.)
Dr. W. ROBERT MARTIN,	Hartford, Conn. (Trinity Coll.)
Prof. CHARLES M. MEAD,	Boston, Mass. (173 W. Brookline.)
SELAN MERNILI,	Andover, Mass.
Rev. LAWRENCE B. MILLS,	Hannover, Germany.
Prof. HINCKLEY G. MITCHELL,	Boston, Mass. (Boston Univ.)
Dr. CHARLES E. MOLDENKE,	New York, N. Y. (124, E. 46.)
Prof. JAMES C. MOFFAT,	Princeton, N. J. (Theol. Sem.)
Prof. GEORGE F. MOORE,	Andover, Mass. (Theol. Sem.)

Rev. JOHN K. MOSES,	Philadelphia, Pa. (816 Franklin.)
PROF. ALEXIS J. E. MULLAN,	Washington, D. C. (Georgetown Coll.)
ISAAC MYER,	Philadelphia, Pa. (929 Clinton.)
FRANK W. NICHOLSON,	Cambridge, Mass. (Harvard Univ.)
PROF. CHARLES E. NORTON,	Cambridge, Mass. (Harvard Univ.)
(ROBERT M. OLFERTAST,	New York, N. Y. (160 Madison Ave.)
Rev. JOHN A. PAINE,	Tarrytown, N. Y.
PROF. ANDREW P. PEABODY,	Cambridge, Mass. (Harvard Univ.)
Rev. STEPHEN D. PEET,	Mendon, Ill.
PROF. EDWARD D. PERRY,	New York, N. Y. (Columbia Coll.)
PROF. JOHN P. PETERS,	Philadelphia, Pa. (Episc. Div. School.)
Rev. Prof. DAVID PHILIPSON,	Cincinnati, O. (Hebrew Union Coll.)
PROF. SAMUEL B. PLATNER,	Cleveland, O. (Adelbert Coll.)
P. L. ARMAND DE POTTER,	Albany, N. Y. (645 Broadway.)
HENRY PRINGLE,	Cambridge, Mass.
PROF. IRA M. PRICE,	Morgan Park, Ill. (Theol. Sem.)
JOHN D. PRINCE,	New York, N. Y. (19, W. 34.)
Mme. ZÉNAÏDE A. RAGOZIS,	San Antonio, Tex.
Rev. F. P. RAMSAY,	Wethersville, Md.
HEGO A. RENSSELT,	Philadelphia, Pa. (Univ. of Penn.)
Dr. CHARLES RICK,	New York, N. Y. (Bellevue Hosp.)
WILLIAM W. ROCKWELL,	Washington, D. C. (1620 19th.)
PROF. JAMES E. ROGERS,	Maryville, Tenn. (Maryville Coll.)
PROF. ROBERT W. ROGERS,	Philadelphia, Pa. (624, N. 36.)
JOSEPH S. ROPER,	Boston, Mass. (48 Congress.)
CHARLES T. RUSSELL,	Cambridge, Mass.
Mrs. ANNA M. RYDQVIST,	Boston, Mass. (181 Warren Ave.)
†PROF. EDWARD E. SALISBURY,	New Haven, Conn.
Dr. H. ERNEST SCHMID,	White Plains, N. Y.
Rev. HENRY M. SCUDDER,	Niigata, Japan.
J. HERBERT SENTER,	Portland, Me. (10 Avon.)
DANIEL SHEPARDSON,	New Haven, Conn. (Yale Univ.)
PROF. HENRY P. SMITH,	Cincinnati, O. (Lane Theol. Sem.)
HERBERT W. SMYTH,	Bryn Mawr, Pa. (Bryn Mawr Coll.)
Dr. EDWARD H. SPIEKER,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
PROF. AUSTIN STOCKNET,	New York, N. Y. (35, W. 11.)
MAYER SULZBERGER,	Philadelphia, Pa. (537 Chestnut.)
Rev. EDWARD W. SYCK,	London, England.
PROF. JOHN P. TAYLOR,	Andover, Mass. (Theol. Sem.)
PROF. J. HENRY THAYER,	Cambridge, Mass. (Harvard Univ.)
WM. CLEVELAND THAYLE,	Baltimore, Md. (212 W. Monument.)
Dr. WILLIAM M. THOMSON,	New York, N. Y. (112, W. 43.)
Dr. HENRY A. TODD,	Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
PROF. CRAWFORD H. TOY,	Cambridge, Mass. (Harvard Univ.)
Rev. H. CLAY TRUMBULL,	Philadelphia, Pa. (4103 Walnut.)
J. HAMMOND TRUMBULL,	Hartford, Conn.
ARTHUR W. TYLER,	New York, N. Y. (22, W. 31.)
ANDISON VAN NAME,	New Haven, Conn. (Yale Univ.)

EDWARD P. VINING,
 Rev. WILLIAM WALKER,
 †THOMAS WALSH,
 Rev. FERDINAND DEW. WARD,
 Rev. HERBERT D. WARD,
 Miss SUSAN H. WARD,
 Rev. W. HAYES WARD,
 HENRY C. WARREN,
 Pres. WILLIAM F. WARREN,
 Rev. EDWARD WEBB,
 FREDERICK C. H. WENDEL,
 JOHN WESTALL,
 Prof. BENJAMIN I. WHEELER,
 Prof. JOHN W. WHITE,
 Dr. MOSES C. WHITE,
 Prof. JOSIAH D. WHITNEY,
 Prof. WILLIAM D. WHITNEY,
 Rev. JOSEPH K. WIGHT,
 TALCOTT WILLIAMS,
 Rev. WILLIAM C. WIDGLOW,
 HENRY B. WITTON,
 Prof. HENRY WOOD,
 BENJAMIN D. WOODWARD,
 Prof. EDWARD J. YOUNG,

Boston, Mass.
 Milton, Wisc.
 Yokohama, Japan.
 Geneseo, N. Y.
 Andover, Mass.
 Newark, N. J. (Abington Ave.)
 New York, N. Y. (251 Broadway.)
 Boston, Mass. (67 Mt. Vernon.)
 Boston, Mass. (Boston Univ.)
 Oxford, Pa. (Lincoln Univ.)
 New York, N. Y. (328, E. 55.)
 Fall River, Mass.
 Ithaca, N. Y. (Cornell Univ.)
 Cambridge, Mass. (Harvard Univ.)
 New Haven, Conn. (Yale Univ.)
 Cambridge, Mass. (Harvard Univ.)
 New Haven, Conn. (Yale Univ.)
 New Hamburg, N. Y.
 Philadelphia, Pa. (1833 Spruce.)
 Boston, Mass. (525 Beacon.)
 Hamilton, Ontario.
 Baltimore, Md. (Johns Hopkins Univ.)
 New York, N. Y. (Columbia Coll.)
 Waltham, Mass. (519 Main.)

2. CORRESPONDING MEMBERS.

Prof. GRAZIADIO I. ASCOLI,
 Rev. C. C. BALDWIN,
 Prof. ADOLF BASTIAN,
 Rev. CEPHAS BENNETT,
 Pres. DANIEL BLISS,
 Rev. HENRY BLODGETT,
 Rev. NATHAN BROWN,
 Prof. HEINRICH BRUGSCH-BEY,
 Rev. ALONZO BUNKER,
 Rev. MARCUS C. CARLETON,
 Rev. WILLIAM CLARK,
 HYDE CLARKE,
 Prof. EDWARD B. COWELL,
 Rev. JOSEPH EDKINS,
 Prof. PHILIPPE ED. FOUCAUX,
 Rev. JOHN T. GULICK,
 Prof. J. H. HAYNES,
 Dr. JAMES C. HEPBURN,
 Dastur JAMASPJI MINOCHEHERJI,
 Rev. HENRY H. JESSUP,
 Prof. L. LÉON DE ROSNY,

Milan, Italy.
 Missionary at Foochow, China.
 Berlin, Prussia.
 Missionary at Rangoon, Burma.
 Beirut, Syria.
 Missionary at Peking, China.
 Missionary at Yokohama, Japan.
 Charlottenburg, Germany.
 Missionary at Toungoo, Burma.
 Missionary at Ambala, India.
 Florence, Italy.
 London, England.
 Cambridge, England.
 Peking, China.
 Paris, France.
 Missionary at Osaka, Japan.
 Aintab, Syria.
 Missionary at Yokohama, Japan.
 Bombay, India.
 Missionary at Beirut, Syria.
 Paris, France.

REV. ALBERT L. LONG,	Missionary at Constantinople, Turkey.
Dr. DANIEL J. MACGOWAN,	Wanchow, China.
Rev. ROBERT S. MACLAY,	Missionary at Tokio, Japan.
Pres. WILLIAM A. P. MARTIN,	Peking, China.
Dr. DIVIE B. MCCARTER,	New York, N. Y. (230, 2d Ave.)
Prof. ERERHARD NESTLE,	Ulm, Germany.
Dr. ALEXANDER G. PASPATI,	Athens, Greece.
ALPHONSE PINART,	San Francisco, Cal.
JAMES W. REDHOUSE,	London, England.
Rev. ELIAS RIGGS,	Missionary at Constantinople.
Dr. GEORGE ROSEN,	Detmold, Germany.
Rev. S. I. J. SCHERESCHEWSKY,	Geneva, Switzerland.
Rev. WILLIAM W. SCUDDER,	Missionary at Madanapalle, India.
Rev. JOHN H. SHEDD,	Missionary at Oroomiah, Persia.
Dr. CORNELIUS V. A. VAN DYCK,	Missionary at Beirût, Syria.
Rev. GEORGE T. WASHBURN,	Missionary at Pasumalai, S. India.
JAMES W. WAUGH,	Missionary at Lucknow, India.
Rev. GEORGE W. WOOD,	Missionary at Constantinople, Turkey.

3. HONORARY MEMBERS.

Prof. R. GOPAL BHANDARKAR,	Poona, India.
OTTO BOEHTLINGK,	Leipzig, Germany.
Prof. GEORG BUEHLER,	Vienna, Austria.
Prof. BERTHOLD DELBRUECK,	Jena, Germany.
Prof. AUGUST DILLMANN,	Berlin, Germany.
BRIAN HOUGHTON HODGSON,	Wotton-under-Edge, England.
Prof. FRANZ KIELHORN,	Göttingen, Germany.
RAJENDRALALA MITRA,	Calcutta, India.
Prof. Sir M. MONIER-WILLIAMS,	Oxford, England.
Prof. MAX MUELLER,	Oxford, England.
Prof. THEODOR NOELDEKE,	Strassburg, Germany.
SHANKAR PANDURANG PANDIT,	Bombay, India.
Sir HENRY C. RAWLINSON,	London, England.
Prof. ERNEST RENAN,	Paris, France.
Prof. RUDOLF ROTH,	Tübingen, Germany.
Prof. EDWARD SACHAU,	Berlin, Germany.
Prof. FRIEDRICH SPIEGEL,	Erlangen, Germany.
Prof. ALBRECHT WENDEL,	Berlin, Germany.

142

Central Archaeological Library,
NEW DELHI.

Call No. ^{A 330}
~~891.05/I.A.O.S.~~

Author— 24515

Title— Journal of the American
Oriental Society Vol. XIV.

Borrower No.	Date of Issue	Date of Return
--------------	---------------	----------------

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI

Please help us to keep the book
clean and moving.
